ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה | יָשְׁבוּ
כִּסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ד ניסן, תשי״ג
ברוקלין.

התאחדות עולי צפון אפריקה בישראל תל אביב

ד׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

מה נעם לי להוודע מהרבני עוסק בצרכי צבור באמונה איש רב פעלים ובעל מרץ לכבוד ה׳ ותורתו יראת ה׳ אוצרו מצליח גם בארץ ההיא בשנה ההיא זמן קשה ומקום קשה ויברכהו ה׳ מוה״ר יצחק שי׳ אלמליח, מפעולותיהם הטובות לטובת עולי מרוקו אשר בארצנו הקדושה תבנה ותכונן במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו.

ולאות הוקרה לעבודתם הנעלית גם בתור עדוד וחיזוק אשר תחזקנה ידיהם לעזרת ישראל בגבורים, הנני מצרף בזה איזה סקריפ אשר נלקח מאחת הקופות של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע צי״ע נשיא ישראל הוא אדמו״ר יוסף יצחק, ובודאי יקויים בקופתו מאמר רז״ל (ב״ב טו, ע״ב) כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך.

ינעם לי לשמוע מכבודם מהצלחתם בפעולותיהם הטובות בטוב לבריות וטוב לשמים, אשר שכר מצוה זו גם בעלמא דידן איכא והשי״ת יצליחם.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש.

ברכת האילנות:

היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח צריך לברך: **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לֵיהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם** ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה בכל שנה (סדר ברכת הנהנין פרק יג הלכה יד).

א) סדר הנחת תפילין ..... ב
ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג
ג) מאמר ד״ה ויאמר לו יהונתן מחר חודש
ש״פ אחרי, מבה״ח וער״ח אייר, ה׳תשי״א..... ה
ד) מאמר ד״ה ובשנה החמישית
ש״פ קדושים, ו׳ אייר (מאמר א), ה׳תשכ״ה..... יט
ה) מאמר ד״ה והדרת פני זקן
ש״פ קדושים, ו׳ אייר (מאמר ב), ה׳תשכ״ה .....ל
ו) שיחת שבת פרשת אחרי, מברכים החודש
וערב ראש חודש אייר ה׳תשי״א.....לה
ז) המשך שיחת יום אחרון של פסח, ה׳תשכ״ה ..לח
ח) שיחת שבת פרשת אחרי, מברכים החודש
וערב ראש חודש אייר, ה׳תשכ״ה ..... מו
ט) שיחת ש״פ קדושים, ו׳ אייר, ה׳תשכ״ה ..... נג
י) לקוטי-שיחות פרשת קדושים כרך יז, ב .....סא
יא) לקוטי-שיחות פרשת קדושים כרך יז, ג .....סז
יב) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....עב
יג) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת קדושים .....עד
יד) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת קדושים .....עה
טו) שיעורי תהלים לשבוע פרשת קדושים ..... צח
טז) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת קדושים ..... צט
יז) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת קדושים.....קי
יח) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....קיג

שיעורי רמב״ם

יט) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת קדושים..... קטז
כ) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת קדושים ....קסט
כא) – ספר המצוות, לשבוע פרשת קדושים ..... קפה
כב) מסכת סוטה עם ביאורים
מדף ח עד דף יד..... קצ
כג) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כ, דברי הימים פרק ב ..... ריח
כד) משניות – מסכת כלאים
ביאור קהתי..... רכ
כה) עין יעקב מסכת יומא.....רכו
כו) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף מח עד דף נד..... רכח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כז) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רנו
כח) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רנו
כט) לקוטי תורה וכי תבואו אל הארץ ונטעתם
אדמו״ר הזקן .....רנח
ל) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רסה
לא) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רסו
לב) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רסח
לג) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב .....רסח
לד) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ..... ער
לה) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רעא
לו) ספר הזכרונות פרק קו .....ערב
לז) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....ערה
לח) חומש לקריאה בציבור ..... רעו
לט) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רפד
מ) ביאורים לפרקי אבות פרק א ..... רפה
מא) לוח זמנים לשבוע פרשת קדושים..... רפו
מב) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת אחרי, מברכים החודש וערב ראש חודש אייר, ה'תשי"א

(הנחה בלתי מוגה)

וַיֹּאמֶר[1] לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ[2]. הִנֵּה הַפְּטָרָה זוֹ מַפְטִירִין בָּהּ בְּשַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, וְטַעַם הַדָּבָר, מִפְּנֵי שֶׁדִּבְרֵי יְהוֹנָתָן אֶל דָּוִד הָיוּ בְּעֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ מָחָר חוֹדֶשׁ. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְכְאוֹרָה הֲרֵי זוֹ שַׁיָּיכוּת קְלוּשָׁה בְּיוֹתֵר, וּבִפְרָט שֶׁכָּל הָאַרִיכוּת בַּהַפְטָרָה עַצְמָהּ אֵין לָהּ שַׁיָּיכוּת לְעֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, וְכָל הַקֶּשֶׁר הוּא רַק מִצַּד שְׁתֵּי הַתֵּיבוֹת מָחָר חוֹדֶשׁ. וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן, שֶׁהֲרֵי הַדִּין הוּא שֶׁהַהַפְטָרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת מֵעִנְיַן הַפָּרָשָׁה שֶׁקּוֹרִין בַּתּוֹרָה, וְלֹא רַק מֵעִנְיַן כְּלָלוּת הַפָּרָשָׁה אֶלָּא מֵעִנְיַן סִיּוּם הַפָּרָשָׁה[3], שֶׁלָּכֵן, בְּשַׁבָּת חֲנוּכָּה שֶׁחָל בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ מַפְטִירִין רָנִּי וְשִׂמְחִי[4], מִפְּנֵי שֶׁסִּיּוּם הַקְּרִיאָה הוּא בְּפָרָשַׁת חֲנוּכָּה[5]. וְאִם כֵּן יוּקְשֶׁה בְּיוֹתֵר לָמָּה מַפְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ הַהַפְטָרָה דְּמָחָר חוֹדֶשׁ שֶׁאֵין לָהּ דִּמְיוֹן עִם קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה, שֶׁהֲרֵי מַפְטִירִין בָּהּ בְּכָל שַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ בְּאֵיזוֹ פָּרָשָׁה שֶׁתִּהְיֶה. וְעַל כָּרְחֲךָ צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַשַּׁיָּיכוּת שֶׁל הַפְּטָרָה זוֹ לְשַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ הִיא בְּתוֹקֶף כָּל כָּךְ, עַד שֶׁזֶּה דּוֹחֶה הַחִיּוּב לְהַפְטִיר מֵעֵין קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה. וְצָרִיךְ לְהָבִין הָעִנְיָן בָּזֶה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין בִּפְרָטֵי הַהַפְטָרָה, שֶׁאָמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה גוֹ' שָׁלוֹם לְךָ אֵין דָּבָר חַי ה', וְאִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה'[6], כמסופר בהרחבה בהפטרה (ובפרקים הסמוכים לה בספר שמואל) בין שאול המלך, אביו של יהונתן, שהיה מלך באותה שעה, ובין דוד המלך (שהיה מלך מאוחר יותר) הייתה מחלוקת, ודוד חשש ששאול יפגע בו, וכדי להודיע לדוד האם שאול אכן כועס עליו, אמר לו יהונתן שהוא ודוד היו אוהבים נאמנים, שהם ייפגשו בשדה ויונתן יבוא בלווית נער, ויונתן יירה חיצים ואם הוא יאמר לנער שהחיצים נפלו קרוב, 'ממך והנה', דוד לא צריך לחשוש, ואם יונתן יאמר לנער שהחיצים נפלו רחוק, 'ממך והלאה',

ביאור בדרך אפשר

נאמר בספר שמואל, והיא ההפטרה של שבת שהיא 'מחר חודש' (היינו שלמחרת השבת חל ראש חודש): **וַיֹּאמֶר**[1] **לוֹ יְהוֹנָתָן** בן שאול המלך לדוד המלך **מָחָר** יחול יום ראש **חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ**[2] ואם לא תבוא לסעודת ראש חודש (אצל שאול המלך, אביו של יהונתן) ומקום הישיבה שלך יישאר ריק, הדבר יעורר תשומת לב (של שאול המלך). **הִנֵּה הַפְּטָרָה זוֹ מַפְטִירִין בָּהּ בְּשַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, וְטַעַם הַדָּבָר** שקבעו לקרוא הפטרה זו בערב ראש חודש הוא, **מִפְּנֵי שֶׁדִּבְרֵי יְהוֹנָתָן אֶל דָּוִד** האמורים כאן **הָיוּ בְּעֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ** כפי שיהונתן אומר **מָחָר חוֹדֶשׁ. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דִּלְכְאוֹרָה הֲרֵי זוֹ** העובדה שלדברי יהונתן לדוד שנאמרו בערב ראש חודש **שַׁיָּיכוּת קְלוּשָׁה בְּיוֹתֵר** להפטרה זו של שבת ערב ראש חודש, **וּבִפְרָט שֶׁכָּל הָאַרִיכוּת** של המסופר **בַּהַפְטָרָה עַצְמָהּ אֵין לָהּ שַׁיָּיכוּת לְעֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, וְכָל הַקֶּשֶׁר** דווקא, **הוּא רַק מִצַּד שְׁתֵּי הַתֵּיבוֹת** המילים **מָחָר חוֹדֶשׁ** שבתחילת ההפטרה, ולמה אם כן נקבעה הפטרה זו לשבת שהיא ערב ראש חודש? **וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן,** מדוע באמת קבעו הפטרה זו לשבת שהיא ערב ראש חודש **שֶׁהֲרֵי הַדִּין הוּא שֶׁהַהַפְטָרָה** שקוראים אחרי קריאת התורה **צְרִיכָה לִהְיוֹת מֵעִנְיַן** היינו בתוכן שיש לו קשר ושייכות עם התוכן של **הַפָּרָשָׁה שֶׁקּוֹרִין בַּתּוֹרָה** באותו היום, **וְלֹא רַק מֵעִנְיַן כְּלָלוּת הַפָּרָשָׁה** והקשר התוכני שבין ההפטרה והפרשה לא צריך להיות רק קשר לכללות הפרשה **אֶלָּא מֵעִנְיַן סִיּוּם הַפָּרָשָׁה**[3], כמבואר בפוסקים **שֶׁלָּכֵן, בְּשַׁבָּת חֲנוּכָּה שֶׁחָל בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ** ובקביעות כזו קוראים בתורה הן בפרשת השבוע, הן בפרשת ראש חודש (בפרשת פינחס) והן בקריאת התורה המיוחדת לימי חנוכה (קרבנות הנשיאים שבפרשת נשא) **מַפְטִירִין רָנִּי וְשִׂמְחִי**[4], בה מדובר על מנורת זהב **מִפְּנֵי שֶׁסִּיּוּם הַקְּרִיאָה הוּא בְּפָרָשַׁת חֲנוּכָּה**[5] ונס חנוכה קשור בהדלקת המנורה בבית המקדש. **וְאִם כֵּן** מאחר שההפטרה צריכה להיות בנושא הפרשה, ובפרט בנושא סיום הפרשה **יוּקְשֶׁה בְּיוֹתֵר לָמָּה מַפְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ** מבלי הבדל איזו פרשה קראו בתורה באותה שבת **הַהַפְטָרָה דְּמָחָר חוֹדֶשׁ שֶׁאֵין לָהּ דִּמְיוֹן עִם קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה, שֶׁהֲרֵי מַפְטִירִין בָּהּ** בהפטרת 'מחר חודש' **בְּכָל שַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ בְּאֵיזוֹ פָּרָשָׁה שֶׁתִּהְיֶה. וְעַל כָּרְחֲךָ** בהכרח **צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַשַּׁיָּיכוּת שֶׁל הַפְּטָרָה זוֹ** של 'מחר חודש' **לְשַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ הִיא** שייכות **בְּתוֹקֶף כָּל כָּךְ, עַד שֶׁזֶּה** הקשר של הפטרה זו לשבת ערב ראש חודש **דּוֹחֶה הַחִיּוּב לְהַפְטִיר מֵעֵין קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה** ולכן למעשה קוראים את ההפטרה של 'מחר חודש'. **וְצָרִיךְ לְהָבִין הָעִנְיָן בָּזֶה? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין בִּפְרָטֵי הַהַפְטָרָה, שֶׁאָמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה גוֹ' שָׁלוֹם לְךָ אֵין דָּבָר חַי ה', וְאִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה'**

---

1) מאמר זה הוא המשך למאמר שלפניו – ד"ה והניף דאחרון של פסח. 2) שמואל־א כ, יח. 3) ראה ב"י לטור או"ח סרפ"ג. שו"ע אדה"ז או"ח שם. – מתוד"ה כיון – מגילה כג, א. 4) שו"ע או"ח סתרפ"ד ס"ג. 5) ראה תוד"ה הדר – שבת כג, ב. אור זרוע ח"ב סי' שצד. 6) שמואל־א שם, כא־כב.

ביאור בדרך אפשר

1 דוד צריך לחשוש ולברוח, וצריך להבין **מַדּוּעַ נָתַן לוֹ** יונתן לדוד **סִימָן**
2 **מֵחִצִּים דַּוְקָא, וְלֹא בְּאוֹפֶן אַחֵר, סִימָן** שקשור באופן ישיר יותר
3 לעניין זה שבין שאול ודוד, וישמש סימן **בְּאוֹפֶן בָּרוּר יוֹתֵר?**
4 **ב) וּלְהָבִין כָּל זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִילָּה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[7]
5 במאמר דיבור המתחיל 'והניף' שנאמר
6 באחרון של פסח שנה זו, תשי"א (יוצא
7 לאור עם ביאור בדרך אפשר ב'דבר
8 מלכות' לאחרון של פסח שנה זו,
9 תשפ"ב) **בְּעִנְיַן הַמַּעֲלָה** המיוחדת
10 **דְּמָשִׁיחַ, דִּכְתִיב בֵּיהּ**[8] שכתוב
11 בו, במשיח, **לֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו**
12 **יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו**
13 **יוֹכִיחַ, אֶלָּא וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת**
14 **הָוָיָ', דְּמוֹרַח וְדָאֵין**[9], שיש לו
15 את היכולת המיוחדת לדון ולפסוק דין
16 על פי חוש הריח **וְעוֹד אָמְרוּ**
17 **רַז"ל**[10] אודות מעלתו המיוחדת של
18 משיח **שֶׁמָּשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא**
19 **צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא** בא להחזיר
20 צדיקים בתשובה. **וְנִתְבָּאֵר שָׁם**[11],
21 במאמר דיבור המתחיל 'והניף' הנזכר
22 **שֶׁשְּׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּמָשִׁיחַ,**
23 עניין אחד **בְּנוֹגֵעַ לְמַהוּתוֹ שֶׁל**
24 **מָשִׁיחַ, שֶׁעִיקַּר מַעֲלָתוֹ הִיא**
25 **וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת הָוָיָ'**, והיכולת
26 לדון על פי הריח, והעניין השני
27 **וּבְנוֹגֵעַ לִפְעוּלָּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ,**
28 **שֶׁאָתָא לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּא**
29 **בִּתְיוּבְתָּא,** שבא להחזיר צדיקים
30 בתשובה, **קְשׁוּרִים זֶה בָּזֶה** כפי
31 שממשיך ומבאר. **כִּי, עִנְיַן מוֹרַח**
32 **וְדָאֵין** היכולת המיוחדת לפסוק דין
33 על פי הריח, כאמור, **הַיְינוּ שֶׁלֹּא**
34 **לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט כְּפִי**
35 **שֶׁהָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינַיִם**[12], לא
36 כמו אדם רגיל **שֶׁרוֹאֶה רַק אֶת**
37 **הָעִנְיָנִים הַגְּלוּיִים,** ולכן הוא
38 שופט ופוסק לפי מראה עיניו **אֶלָּא**
39 **וְהַסִּיבּוֹת שֶׁהֵבִיאוּ אֶת הָאָדָם לְמַצָּבוֹ הַבִּלְתִּי רָצוּי,** שעליו הוא
40 נידון **וּכְמַאֲמַר**[13] המשנה בפרקי אבות **אַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד**

ביאור בדרך אפשר

41 **שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ,** כי אדם רגיל דן רק על פי מראה עיניו והוא עלול
42 לטעות, וענייננו המיוחד של משיח הוא שאינו דן רק על פי מראה עיניו אלא
43 על ידי הריח מתגלים לפניו דברים עמוקים ופנימיים יותר, **וַהֲרֵי אֲמִיתִּית**
44 **עִנְיָן זֶה** של הכרת העומק והפנימיות של האדם **הוּא כְּשֶׁמַּגִּיעַ עַד**
45 **בְּחִינַת הָעֶצֶם** של מי שדן אותו
46 ובוחן אותו על ידי הריח. **וּכְמוֹ**
47 **שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל** במאמר 'והניף'
48 הנזכר **שֶׁהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּכֹחוֹת**
49 **הַגְּלוּיִים** כמו השכל והמידות **אֵינוֹ**
50 **הוֹרָאָה עַל** המעמד ומצב של
51 **הָעֶצֶם**[14], העומק והפנימיות שבדרך
52 כלל אינם גלויים **וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ**
53 **בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁאַף**
54 **שֶׁלֹּא הִנִּיחַ** שום דבר בתורה שלא
55 למד **וְכוּ'**[15], כדברי הגמרא "אמרו
56 עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח
57 מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות
58 דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים
59 וחמורים וגזירות־שוות, תקופות
60 וגימטרייאות שיחת מלאכי השרת
61 ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות
62 כובסין משלות שועלים דבר גדול ודבר
63 קטן, דבר גדול מעשה מרכבה דבר
64 קטן הוויות דאביי ורבא", ואם כן
65 בוודאי היה ראוי לחיי העולם הבא
66 **מִכָּל מָקוֹם, מִצַּד גּוֹדֶל**
67 **עַנְוְתָנוּתוֹ אָמַר** לפני פטירתו **אֵינִי**
68 **יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ מוֹלִיכִין**
69 **אוֹתִי**[16] והיה ספק אצלו האם יוליכו
70 אותו לגן עדן או להיפך, וטעם הדבר
71 הוא כי היה סבור שכל מעלותיו
72 הגדולות הן רק בכוחות הגלויים ועדיין
73 היה ספק אצלו מה מצבו לגבי עצם
74 מהותו. **וְלָכֵן כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה**
75 **אֲמִיתִּית הַמִּשְׁפָּט,** כדי לשפוט
76 אדם בצורה אמיתית **צָרִיךְ** השופט
77 **לֵידַע** ולהכיר היטב **כָּל הָעִנְיָנִים**
78 של מי ששופטים אותו **עַד לִבְחִינַת הָעֶצֶם** עד להיכרות עם עצם מהותו,
79 **וְדַוְקָא אָז** כאשר מכירים את עצם מי ששופטים אותו **יָכוֹל לִהְיוֹת**
80 **וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים. וְזֶהוּ עִנְיַן מוֹרַח** המעלה

1 מַדּוּעַ נָתַן לוֹ סִימָן מֵחִצִּים דַּוְקָא, וְלֹא בְּאוֹפֶן
2 אַחֵר, סִימָן בְּאוֹפֶן בָּרוּר יוֹתֵר.
3 ב) **וּלְהָבִין** כָּל זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִילָּה מַה
4 שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[7] בְּעִנְיַן הַמַּעֲלָה
5 דְּמָשִׁיחַ, דִּכְתִיב בֵּיהּ[8] לֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט
6 וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ, אֶלָּא וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת
7 הָוָיָ', דְּמוֹרַח וְדָאֵין[9], וְעוֹד אָמְרוּ רַז"ל[10] שֶׁמָּשִׁיחַ
8 אָתָא לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא. וְנִתְבָּאֵר שָׁם[11],
9 שֶׁשְּׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּמָשִׁיחַ, בְּנוֹגֵעַ לְמַהוּתוֹ שֶׁל
10 מָשִׁיחַ, שֶׁעִיקַּר מַעֲלָתוֹ הִיא וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת הָוָיָ',
11 וּבְנוֹגֵעַ לִפְעוּלָּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, שֶׁאָתָא לַאֲתָבָא
12 צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא, קְשׁוּרִים זֶה בָּזֶה. כִּי, עִנְיַן
13 מוֹרַח וְדָאֵין הַיְינוּ שֶׁלֹּא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט
14 כְּפִי שֶׁהָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינַיִם[12], שֶׁרוֹאֶה רַק אֶת
15 הָעִנְיָנִים הַגְּלוּיִים, אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁיּוֹדֵעַ אֶת
16 הָעִנְיָנִים וְהַסִּיבּוֹת שֶׁהֵבִיאוּ אֶת הָאָדָם לְמַצָּבוֹ
17 הַבִּלְתִּי רָצוּי, וּכְמַאֲמַר[13] אַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד
18 שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ, וַהֲרֵי אֲמִיתִּית עִנְיָן זֶה הוּא
19 כְּשֶׁמַּגִּיעַ עַד בְּחִינַת הָעֶצֶם. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל
20 שֶׁהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּכֹחוֹת הַגְּלוּיִים אֵינוֹ הוֹרָאָה עַל
21 הָעֶצֶם[14], וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי,
22 שֶׁאַף שֶׁלֹּא הִנִּיחַ וְכוּ'[15], מִכָּל מָקוֹם, מִצַּד גּוֹדֶל
23 עַנְוְתָנוּתוֹ אָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ מוֹלִיכִין
24 אוֹתִי[16]. וְלָכֵן כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֲמִיתִּית הַמִּשְׁפָּט, צָרִיךְ
25 לֵידַע כָּל הָעִנְיָנִים עַד לִבְחִינַת הָעֶצֶם, וְדַוְקָא אָז
26 יָכוֹל לִהְיוֹת וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים. וְזֶהוּ עִנְיַן מוֹרַח

---

7) בד"ה והניף (לעיל ע' 30 ואילך). 8) ישעי' יא, ג. 9) סנהדרין צג, ב. 10) ראה לקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. וראה זח"ג קנג, ב. 11) לעיל ע' 37 — ע"פ המשך תער"ב ח"א פרכ"ב. 12) שמואל־א טז, ז. 13) אבות פ"ב מ"ד. 14) לקו"ת ויקרא בהוספות נ, סע"ד. מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שט. נעתק (עם הגהות) באוה"ת ר"פ פינחס (ע' א'נט ואילך), ובד"ה אך בגורל תרכ"ו (סה"מ תרכ"ו ע' קעא). רד"ה אשרנו תרצ"ו (סה"מ תרצ"ו ע' 50), ובהנסמן שם הערה 1. 15) סוכה כח, א. 16) ברכות כח, ב.

ביאור בדרך אפשר

המיוחדת של משיח שיהיה **מוֹרַח וְדָאִין** ויעשה דין ומשפט על פי הריח, **לְפִי שֶׁעִנְיַן הָרֵיחַ** דווקא יותר משאר החושים **נוֹגֵעַ בְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[17] במאמר דיבור המתחיל 'והניף' הנזכר **שֶׁהַחוֹטֶם** האיבר שבו נמצא חוש הריח **הוּא שַׁעַר הַמּוֹחַ, דְּהַיְינוּ פְּנִימִיּוּת הַמּוֹחִין, וּבִפְרָט עַל פִּי הַמְבוֹאָר בְּאִדְּרָא רַבָּא**[18] שבזוהר **שֶׁהַנֶּקֶב הַשְּׂמָאלִי שֶׁבַּחוֹטֶם מַגִּיעַ** מכוון כנגד ר'נוגע' וקשור **בִּבְחִינַת חַיִּין דְּחַיִּין,** שהיא עניין נעלה מאד למעלה באלוקות **בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק,** הדרגה העמוקה והפנימית ב'כתר עליון' הנקראת 'עתיק יומין' (ולפי אחד הפירושים הכוונה היא שנעתק ונבדל מ'יום' וגילוי) **שֶׁזֶּהוּ** בחינת 'עתיק יומין' שקשורה ב'חיין דחיין' **הָעֶצֶם. וְלָכֵן, עַל יְדֵי עִנְיַן הָרֵיחַ הָרֵי הוּא** מי שמסוגל לכך **מַגִּיעַ לֵידַע אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַזּוּלַת** ולקבל בהם הכרה אמיתית **עַד לְהָעֶצֶם שֶׁלּוֹ** של הזולת וכך לשפוט אותו באמת ('ושפט בצדק דלים'). **וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן** התוכן הפנימי והמשמעות של דברי הזוהר **דְּמָשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא,** שמשיח בא להחזיר צדיקים בתשובה, **דְּכֵיוָן שֶׁהַמִּשְׁפָּט דְּמָשִׁיחַ יִהְיֶה מִצַּד הָעֶצֶם,** על ידי הכרה בעצם של מי שהוא שופט **לָכֵן יִפְעַל** משיח **עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה גַּם בַּצַּדִּיקִים,** כי אף שהם צדיקים ולכאורה אינם זקוקים לשוב בתשובה, בכל זאת משיח יחזיר גם את הצדיקים בתשובה, כיון **שֶׁהֲרֵי הַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים** שמצבם גלוי וידוע ועל פי מצבם בכוחות אלה נקבע מעמדם כצדיקים **אֵינָם מוֹרִים עַל מַצַּב הָעֶצֶם** אלא יכול להיות הבדל בין מצב כוחות הגלויים למצב העצם, **דְּאַף שֶׁהַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים הֵם בְּטוֹב,** ועל פי זה הם אכן צדיקים **מִכָּל מָקוֹם אֶפְשָׁר** ייתכן **שֶׁהָעֶצֶם הוּא** שקוע **בְּעִמְקֵי הַקְּלִיפּוֹת** מצב רחוק ביותר מ'צדיקים' **(כִּדְמוּכָח מִמַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הַנִּזְכָּר לְעֵיל** שאף על פי שבכוחות הגלויים בוודאי היה צדיק, בכל זאת אמר 'איני יודע באיזו דרך מוליכין אותי' ולא היה בטוח שילך לגן עדן, מקום הצדיקים, כי היה לו חשש שמא מצבו

ביאור בדרך אפשר

1 וְדָאִין, לְפִי שֶׁעִנְיַן הָרֵיחַ נוֹגֵעַ בְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ
2 שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[17] שֶׁהַחוֹטֶם הוּא שַׁעַר הַמּוֹחַ
3 דְּהַיְינוּ פְּנִימִיּוּת הַמּוֹחִין, וּבִפְרָט עַל פִּי הַמְבוֹאָר
4 בְּאִדְּרָא רַבָּא[18] שֶׁהַנֶּקֶב הַשְּׂמָאלִי שֶׁבַּחוֹטֶם מַגִּיעַ
5 בִּבְחִינַת חַיִּין דְּחַיִּין, בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק,
6 שֶׁזֶּהוּ הָעֶצֶם. וְלָכֵן, עַל יְדֵי עִנְיַן הָרֵיחַ הָרֵי הוּא
7 מַגִּיעַ לֵידַע אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַזּוּלַת עַד לְהָעֶצֶם שֶׁלּוֹ.
8 וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּמָשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּא
9 בִּתְיוּבְתָּא, דְּכֵיוָן שֶׁהַמִּשְׁפָּט דְּמָשִׁיחַ יִהְיֶה מִצַּד
10 הָעֶצֶם, לָכֵן יִפְעַל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה גַּם בַּצַּדִּיקִים,
11 שֶׁהֲרֵי הַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים אֵינָם מוֹרִים עַל מַצַּב
12 הָעֶצֶם, דְּאַף שֶׁהַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים הֵם בְּטוֹב, מִכָּל
13 מָקוֹם אֶפְשָׁר שֶׁהָעֶצֶם הוּא בְּעִמְקֵי הַקְּלִיפּוֹת
14 (כִּדְמוּכָח מִמַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הַנִּזְכָּר
15 לְעֵיל), וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה גַּם
16 בַּצַּדִּיקִים.
17 **אָמְנָם** עֲדַיִין צָרִיךְ לְהָבִין, דְּבִשְׁלָמָא בְּצַדִּיקִים
18 סְתָם, דְּהַיְינוּ צַדִּיקִים מִצַּד הַכֹּחוֹת
19 הַגְּלוּיִים, הִנֵּה כֵּיוָן שֶׁכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים אֵינָם הוֹרָאָה
20 עַל הָעֶצֶם, לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת אֶצְלָם עִנְיַן
21 הַתְּשׁוּבָה. אֲבָל הָעִנְיָן שֶׁמָּשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא
22 צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא קָאֵי עַל כָּל הַצַּדִּיקִים, גַּם
23 צַדִּיקִים שֶׁמִּצַּד הָעֶצֶם, שֶׁלָּכֵן מְבִיאִים דּוּגְמָא
24 לָזֶה מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁקּוֹדֶם הִסְתַּלְּקוּתוֹ הִגִּיעַ
25 לְמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה[19], לְפִי שֶׁהֵאִיר בּוֹ הַגִּילּוּי
26 דְּמָשִׁיחַ, וּבְוַדַּאי שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ הָיָה צַדִּיק גַּם
27 מִצַּד הָעֶצֶם, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר חַס וְשָׁלוֹם

ביאור בדרך אפשר

העצמי אינו כראוי), **וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה גַּם בַּצַּדִּיקִים** כדי לוודא שהם צדיקים לא רק בכוחות הגלויים אלא גם מצד העצם.

אָמְנָם עֲדַיִין גם לאחר שהתבאר שעניין התשובה בצדיקים שייך משום המצב בכוחות הגלויים לא בהכרח מלמד על המצב מצד העצם, עדיין **צָרִיךְ לְהָבִין, דְּבִשְׁלָמָא בְּצַדִּיקִים סְתָם,** צדיקים רגילים **דְּהַיְינוּ צַדִּיקִים מִצַּד הַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים, הִנֵּה כֵּיוָן שֶׁכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים אֵינָם הוֹרָאָה עַל הָעֶצֶם** והוכחה **עַל** מצב **הָעֶצֶם,** אלא ייתכן שגם אם הכוחות הגלויים הם במצב של צדקות, העצם הוא בעמקי הקליפות **לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת אֶצְלָם עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה** כדי לתקן גם את העצם. **אֲבָל הָעִנְיָן שֶׁמָּשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא קָאֵי עַל כָּל הַצַּדִּיקִים,** מכוון בכל הרמות ובכל הדרגות, **גַּם** אפילו **צַדִּיקִים שֶׁמִּצַּד הָעֶצֶם, שֶׁלָּכֵן מְבִיאִים דּוּגְמָא לָזֶה מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁקּוֹדֶם הִסְתַּלְּקוּתוֹ הִגִּיעַ לְמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה** משה רבינו **לְמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה[19], לְפִי שֶׁהֵאִיר בּוֹ הַגִּילּוּי דְּמָשִׁיחַ,** (וכמבואר ב'לקוטי תורה' לאדמו"ר הזקן: "... על זה התפלל דוד המלך עליו־השלום כן בקודש חזיתיך... שיהיה אהבה כזו גם בקודש, דהיינו במעלת ומדרגת הצדיקים כי הנה אהבה זו היא מבחינת בעלי תשובה ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים כו'. אלא שמשה רבינו עליו־השלום קודם מותו זכה לבחינת תשובה, ומעלת המשיח הוא לאתבא צדיקייא בתיובתא דהיינו שתהי' מעלת ומדריגת התשובה מתגלה בצדיקים גמורים שזה תלוי בביאת משיח דווקא. וזהו כן בקדש חזיתיך שיהי' בחינת לאתבא צדיקייא כו'. כי כללות ישראל צריכים לחזור בתשובה קודם ביאת המשיח, וביאת המשיח תלוי בזה כמאמר רבותינו ז"ל אם ישראל עושים תשובה נגאלין כו', אבל צדיקים שיזכו למעלת התשובה יהי' אחר ביאת המשיח דווקא...), **וּבְוַדַּאי שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ הָיָה צַדִּיק** לא רק מצד הכוחות הגלויים שלו אלא **גַּם מִצַּד הָעֶצֶם, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר חַס וְשָׁלוֹם וְחַס**

---

17) בד"ה והניף (לעיל ע' 31 ואילך). 18) בזח"ג קל, ריש ע"ב. 19) ראה לקו"ת שמע"צ שבהערה 10. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

וְשָׁלוֹם היינו שלומר כך הוא דבר מושלל לחלוטין, מופרך מכל וכל **שֶׁהָעֶצֶם שֶׁלּוֹ** של משה רבינו **הָיָה בְּעִמְקֵי הַקְּלִיפּוֹת, וּבְוַדַּאי הָיָה הָעֶצֶם שֶׁלּוֹ** של משה רבינו **בְּדַרְגָּא הָכִי נַעֲלֵית בַּקְּדוּשָׁה. וְאֵינוֹ מוּבָן מַהוּ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה בְּמַדְרֵיגָה זוֹ** כאשר גם העצם כבר נמצא בדרגה הנעלית ביותר? **וְאַף שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ שְׂבַע רָצוֹן מִמַּצָּבוֹ הַקּוֹדֵם** ורוצה ושואף להגיע למצב נעלה עוד יותר, **שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ גַּם בַּצַּדִּיקִים,** כי הרי אין סוף ואין גבול עד כמה ניתן להתעלות, כפי שממשיך ומבאר, **דְּלִהְיוֹת שֶׁעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ** בשונה מכוחות הגלויים שיכולים להיות בהם שינויים, עליות וירידות, **הִיא** עצם הנפש **תָּמִיד בִּדְבֵיקוּת בְּעַצְמוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20] בתורה **וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם, וְהֲרֵי אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, כִּי** כדברי הזוהר **לְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין קֵץ**[21], ואין קץ ואין גבול למעלתו **לָכֵן עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא תְּמִידִי,** וקיים גם במי שהוא צדיק גם מצד עצם הנפש, כיוון **שֶׁבְּכָל מַדְרֵיגָה שֶׁעוֹמֵד** גם היא דרגה נעלית ביותר **רוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַדְרֵיגָה נַעֲלֵית עוֹד יוֹתֵר,** ואם לכאורה אין זה פלא איך ייתכן עניין התשובה גם בצדיקים מצד העצם, אפילו בדרגת משה רבינו, **מִכָּל מָקוֹם, עֲדַיִין אֵינוֹ מוּבָן,** אך לאמיתו של דבר אין זה ביאור מספיק **שֶׁהֲרֵי עִנְיָן זֶה** של תשובה במובן של חוסר שביעות רצון מהמצב ורצון להתעלות למצב יותר נעלה **בִּכְלָלוּתוֹ יֶשְׁנוֹ** קיים באופן כללי **גַּם לִפְנֵי בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, וְאִם כֵּן מַהוּ גּוֹדֶל הַחִידּוּשׁ שֶׁבָּזֶה (אַזאַ געוואַלדיקע זאַך** דבר כל כך גדול ונפלא) **שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ עַל יְדֵי מָשִׁיחַ דַּוְקָא** שעל אותו דבר גדול נאמר בזוהר החידוש הגדול שמשיח יבוא להחזיר את הצדיקים בתשובה, ומשמע שמדובר בתשובה שלא קיימת כיום, לפני ביאת המשיח?

1 וְחַס וְשָׁלוֹם שֶׁהָעֶצֶם שֶׁלּוֹ הָיָה בְּעִמְקֵי הַקְּלִיפּוֹת,
2 וּבְוַדַּאי הָיָה הָעֶצֶם שֶׁלּוֹ בְּדַרְגָּא הָכִי נַעֲלֵית
3 בַּקְּדוּשָׁה. וְאֵינוֹ מוּבָן מַהוּ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה
4 בְּמַדְרֵיגָה זוֹ. וְאַף שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעִנְיַן
5 הַתְּשׁוּבָה הַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ שְׂבַע רָצוֹן מִמַּצָּבוֹ הַקּוֹדֵם,
6 שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ גַּם בַּצַּדִּיקִים, דְּלִהְיוֹת שֶׁעֶצֶם
7 הַנֶּפֶשׁ הִיא תָּמִיד בִּדְבֵיקוּת בְּעַצְמוּת אֵין סוֹף
8 בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[20] וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳
9 אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם, וַהֲרֵי אוֹר אֵין סוֹף
10 בָּרוּךְ הוּא הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין קֵץ[21], לָכֵן
11 עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא תְּמִידִי, שֶׁבְּכָל מַדְרֵיגָה
12 שֶׁעוֹמֵד רוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַדְרֵיגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר, מִכָּל
13 מָקוֹם, עֲדַיִין אֵינוֹ מוּבָן, שֶׁהֲרֵי עִנְיָן זֶה בִּכְלָלוּתוֹ
14 יֶשְׁנוֹ גַּם לִפְנֵי בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, וְאִם כֵּן מַהוּ גּוֹדֶל
15 הַחִידּוּשׁ שֶׁבָּזֶה (אַזאַ געוואַלדיקע זאַך)
16 שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ עַל יְדֵי מָשִׁיחַ דַּוְקָא.

ביאור בדרך אפשר

ג) **אַךְ הָעִנְיָן הוּא**[22]**, דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים** התוכן הכללי של העבודה והשליחות של כל אחד ואחד מישראל לעסוק בהפרדת הטוב מהרע, הנמצא בענייני העולם, ותיקונו העלאתו לקדושה **הוּא** כלשון הזוהר **לְאַכְלָלָא שְׂמָאלָא בִּימִינָא**[23]**,** להביא לידי כך שהשמאל (קו השמאל הרוחני, שורש הצמצום שממנו נוצר, בריבוי צמצום ובהשתלשלות ריבוי מדרגות) שהוא שורש הרע יהיה נכלל בימין שהוא שורש הטוב **שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה** שמדברת בענייני העולם ויש בה מצוות שלקיומן צריך לבוא במגע עם ענייני העולם, **לְבָרֵר** ולתקן ולזכך **וּלְהַעֲלוֹת אֶת כָּל הַדְּבָרִים הַבִּלְתִּי רְצוּיִים שֶׁמִּצַּד הַשְּׂמֹאל, שֶׁיִּתְכַּלְּלוּ בַּיָּמִין** שורש ומקור הטוב. **וְיֵשׁ בָּזֶה** בבירור והעלאת השמאל שיהיה נכלל בימין **שְׁנֵי אוֹפָנִים,** אופן אחד הוא **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא** כפיית והכנעת הצד האחר, הצד שאינו קו הקדושה אלא להיפך, **וְ**האופן השני של התכללות השמאל בימין הוא **אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא,** הפיכת החושך לאור, היינו שהחושך והרע לא רק נכנע לטוב אלא הוא עצמו הופך להיות אור וטוב **וּבְכָל אֶחָד מֵהֶם** שני אופנים אלה של ׳אתכפיא׳ ו׳אתהפכא׳ **יֵשׁ מַעְלָה לְגַבֵּי זוּלָתוֹ** כי יש מעלה ויתרון ב׳אתכפיא׳ לגבי ׳אתהפכא׳ ויש מעלה ויתרון ב׳אתהפכא׳ לגבי ׳אתכפיא׳, כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא כפיית והכנעת הרע **הִיא עַל יְדֵי שֶׁהַטּוֹב מִתְלַבֵּשׁ בָּרַע** ובא אתו במגע קרוב **וְלוֹחֵם עִמּוֹ. וְהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַבֵּינוֹנִים**[24]**,** כמבואר בספר התניא, לפי האמת ההגדרות ׳צדיק׳, ׳רשע׳ ו׳בינוני׳ לא תלויות במעשי האדם (ולכן טעות היא לחשוב שמי שיש לו רוב זכויות נקרא צדיק, מי שיש לו רוב עוונות נקרא רשע ומי שזכויותיו ועוונותיו שווים (׳מחצה על מחצה׳) נקרא רשע) אלא מדובר בעיקר בהגדרת המצב הנפשי, מי שהגביר את נפשו האלוקית ויצרו הטוב על נפשו הבהמית ויצרו הרע עד כדי כך

ג) אַךְ הָעִנְיָן הוּא[22], דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת עֲבוֹדַת
18 הַבֵּירוּרִים הוּא לְאַכְלָלָא שְׂמָאלָא
19 בִּימִינָא[23], שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה, לְבָרֵר
20 וּלְהַעֲלוֹת אֶת כָּל הַדְּבָרִים הַבִּלְתִּי רְצוּיִים שֶׁמִּצַּד
21 הַשְּׂמֹאל, שֶׁיִּתְכַּלְּלוּ בַּיָּמִין. וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי אוֹפָנִים,
22 אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא
23 לִנְהוֹרָא, וּבְכָל אֶחָד מֵהֶם יֵשׁ מַעְלָה לְגַבֵּי זוּלָתוֹ.
24 דְּהִנֵּה, הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הִיא עַל יְדֵי שֶׁהַטּוֹב
25 מִתְלַבֵּשׁ בָּרַע וְלוֹחֵם עִמּוֹ. וְהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת
26 הַבֵּינוֹנִים[24], שֶׁהִיא מִדַּת כָּל אָדָם וְאַחֲרֶיהָ כָּל

---

20) ואתחנן ד, ד. וראה אדר״נ ספל״ד. 21) ראה תקו״ז תנ״ז בסופו. זוהר חדש יתרו לד, סע״ג. ועוד. 22) בהבא לקמן — ראה המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳שו ואילך. שם ע׳ א׳שטו ואילך. ע׳ א׳שכא ואילך. וראה גם מאמרי אדמו״ר האמצעי במדבר ח״ב ע׳ תפו ואילך. 23) ראה זח״ג קעו, א. קעח, א. 24) ראה תניא פכ״ז.

ביאור בדרך אפשר

שהנפש הבהמית ויצרו הרע התבטלו, נקרא צדיק, מי ששתי הנפשות שלו בתוקפן וכל העת נדרש להילחם בנפש הבהמית וביצרו הרע (אם כי גם הוא לעולם אינו עובר עבירה) נקרא בינוני ומי שנפשו הבהמית ויצרו הרע גוברים אצלו (אפילו לפעמים) על נפשו האלוקית ויצרו הטוב נקרא רשע, ועבודת השם בדרך של 'אתכפיא' היא בעיקר

1 אָדָם יִמְשׁוֹךְ[25]. שֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא בְּדֶרֶךְ מִלְחָמָה,
2 וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[26] וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה
3 הָרַע מִתְבַּטֵּל, בְּשִׁשִּׁים אוֹ בְּאֶלֶף אוֹ בִּרְבָבָה[27].
4 וּמַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן זֶה הִיא שֶׁעַל יָדָהּ הִנֵּה
5 הָרַע עַצְמוֹ מַכִּיר וְיוֹדֵעַ אֶת מַעֲלַת הַטּוֹב,
6 וְשֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת טוֹב, וּמַסְכִּים לְהֵעָשׂוֹת טוֹב.
7 אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, הַחִסָּרוֹן בָּזֶה הוּא שֶׁהָרַע עַצְמוֹ
8 אֵינוֹ מִתְהַפֵּךְ לְטוֹב, וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁנִּתְבַּטֵּל מִצַּד
9 הַטּוֹב, אֲבָל הָרַע עַצְמוֹ נִשְׁאַר בְּמַהוּתוֹ הַקּוֹדֵם.
10 וְעוֹד חִסָּרוֹן בָּזֶה, שֶׁבִּכְדֵי לְבָרֵר אֶת הָרַע צָרִיךְ
11 הַטּוֹב לְהִתְלַבֵּשׁ בְּהָרַע, שֶׁהֲרֵי הַמְבָרֵר צָרִיךְ
12 לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר, וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֵל
13 הָרַע חֲלִישׁוּת בְּהַטּוֹב, שֶׁהַטּוֹב יוֹדֵעַ מִמְּצִיאוּת
14 הָרַע כוּ'. וְדוּגְמָא לַדָּבָר מֵהַמְּתֻקַּת מַיִם מָרִים עַל
15 יְדֵי זֶה שֶׁמּוֹסִיפִים בָּהֶם רִיבּוּי מַיִם מְתוּקִים. וַהֲרֵי
16 מוּבָן בְּפַשְׁטוּת שֶׁהַמַּיִם הָרָעִים לֹא נִתְהַפְּכוּ לְמַיִם
17 מְתוּקִים, אֶלָּא נִשְׁאֲרוּ בְּמַהוּתָם הַקּוֹדֵם, וְרַק
18 שֶׁנִּתְבַּטְּלוּ מִצַּד רִיבּוּי הַמַּיִם הַמְּתוּקִים. וּכְמוֹ כֵּן
19 מוּבָן שֶׁהַמַּיִם הַמָּרִים פּוֹעֲלִים חֲלִישׁוּת בַּמַּיִם
20 הַמְּתוּקִים, שֶׁמְּתִיקוּתָם אֵינָהּ כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה
21 מִקּוֹדֶם, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהֶם קְצָת תַּעֲרוֹבֶת מַיִם מָרִים.
22 אָמְנָם הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא הִיא, שֶׁמִּצַּד רִיבּוּי
23 גִּילוּי אוֹר שֶׁהוּא אוֹר נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, הִנֵּה הָרַע
24 עַצְמוֹ מִתְהַפֵּךְ לְטוֹב. וְהַמַּעֲלָה בְּאוֹפֶן זֶה הִיא,
25 שֶׁהָרַע עַצְמוֹ נַעֲשֶׂה טוֹב (וְלֹא רַק שֶׁנִּתְבַּטֵּל מִצַּד
26 הַטּוֹב), וְעוֹד זֹאת, שֶׁאֵינוֹ פּוֹעֵל חֲלִישׁוּת בְּהַטּוֹב,

ביאור בדרך אפשר

עבודת הבינונים שֶׁהִיא עבודת
הבינונים מִדַּת כָּל אָדָם וְאַחֲרֵיהָ
כָּל אָדָם יִמְשׁוֹךְ[25] ככתוב בספר
התניא (שהרי לא ייתכן להיות רשע חס
ושלום ואילו עבודת הצדיקים היא
ליחידי סגולה ולא כל הרוצה יכול
להיות צדיק). שֶׁהָעֲבוֹדָה שיהודי
עובד את השם באופן של 'אתכפיא'
הִיא בְּדֶרֶךְ מִלְחָמָה, וּכְמוֹ
שֶׁכָּתוּב[26] בתורה לגבי המאבק של
יעקב אבינו עם המלאך וַיֵּאָבֵק אִישׁ
עִמּוֹ, עניין של מלחמה שֶׁעַל יְדֵי
זֶה שעושים מלחמה עם הרע הָרַע
מִתְבַּטֵּל כלפי הטוב וכופים אותו
ומכניעים אותו, ובביטול זה יש דרגות
ורמות שונות, כמו ביטול בְּשִׁשִּׁים
כאשר הטוב הוא פי שישים מהרע אוֹ
ביטול בְּאֶלֶף או ביטול גדול ועמוק
יותר כאשר הטוב הוא פי אלף מהרע
אוֹ ביטול בִּרְבָבָה[27] שהוא ביטול
עוד יותר גדול ועוד יותר עמוק, כאשר
הטוב הוא פי עשרת אלפים מהרע
(כמבואר בספר התניא לגבי ביטול הרע
לטוב כפי שהוא בצדיקים). וּמַעֲלַת
הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן זֶה באופן של
'אתכפיא' הִיא שֶׁעַל יָדָהּ הִנֵּה
הָרַע עַצְמוֹ שהטוב מתלבש בו
ומתעסק עמו לברורו מַכִּיר וְיוֹדֵעַ
אֶת מַעֲלַת הַטּוֹב, וְשֶׁצָּרִיךְ
לִהְיוֹת טוֹב, וּמַסְכִּים לְהֵעָשׂוֹת
טוֹב כלומר הרע מכיר במעלת הטוב,
ומודה שלא נכון וראוי להיות רע אלא צריך להיות טוב ולכן הרע צריך להיות
כפוף וכנוע לטוב. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, למרות כל המעלות האמורות
ב'אתכפיא', מצד שני יש ב'אתכפיא' חסרון לגבי 'אתהפכא', כפי שממשיך
ומבאר, הַחִסָּרוֹן בָּזֶה הוּא שֶׁהָרַע עַצְמוֹ אֵינוֹ מִתְהַפֵּךְ לְטוֹב,
וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁנִּתְבַּטֵּל מִצַּד הַטּוֹב ונכפף וכנוע מפני הטוב, אֲבָל
הָרַע עַצְמוֹ נִשְׁאַר בְּמַהוּתוֹ הַקּוֹדֵם כמו לפני הביטול וההכנעה.
וְעוֹד חִסָּרוֹן בָּזֶה, בעבודת השם בדרך של 'אתכפייא' ולא 'אתהפכא'
שֶׁבִּכְדֵי לְבָרֵר ולתקן אֶת הָרַע צָרִיךְ הַטּוֹב לְהִתְלַבֵּשׁ בְּהָרַע
ולבוא איתו במגע קרוב, שֶׁהֲרֵי כלל הוא בעבודת הבירורים שכדי לפעול
את הבירור הַמְבָרֵר צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר שאם לא
כן, אלא המברר יישאר בריחוק מהמתברר, לא יהיה אפשרי לפעול את
הבירור, וְעַל יְדֵי זֶה שהמברר מתלבש בלבושי המתברר ומתקרב אליו
בקירוב רב, יש השפעה של המתברר
על המברר וכך פּוֹעֵל הָרַע
חֲלִישׁוּת בְּהַטּוֹב, והחלישות
הנפעלת בטוב היא החל מכך
שֶׁהַטּוֹב יוֹדֵעַ מִמְּצִיאוּת הָרַע
כו' ועצם העובדה שהטוב יודע ומכיר
את מציאות הרע, פועלת חלישות
וירידה בטוב.
וְדוּגְמָא לַדָּבָר לאופן העבודה
בדרך של 'אתכפיא' מבלי שתהיה
'אתהפכא' של הרע עצמו לטוב
מֵהַמְּתֻקַּת מַיִם מָרִים עַל יְדֵי
זֶה שֶׁמּוֹסִיפִים בָּהֶם במים המרים
רִיבּוּי מַיִם מְתוּקִים. וַהֲרֵי
מוּבָן בְּפַשְׁטוּת שֶׁהַמַּיִם
הָרָעִים לֹא נִתְהַפְּכוּ לְמַיִם
מְתוּקִים, גם אם נתנו בהם כמות
גדולה של מים מתוקים אֶלָּא
נִשְׁאֲרוּ המים המרים בְּמַהוּתָם
הַקּוֹדֵם, והמים המרים מצד עצמם
נשארו מרים כמו שהיו קודם שנתנו
בהם את המים המתוקים וְרַק
שֶׁנִּתְבַּטְּלוּ המים המרים ובפועל לא
מרגישים את המרירות שלהם, מִצַּד
רִיבּוּי הַמַּיִם הַמְּתוּקִים. וּכְמוֹ
כֵּן מוּבָן שֶׁהַמַּיִם הַמָּרִים
פּוֹעֲלִים חֲלִישׁוּת בַּמַּיִם
הַמְּתוּקִים, שֶׁמְּתִיקוּתָם של
המים המתוקים אֵינָהּ כְּמוֹ
שֶׁהָיְתָה מִקּוֹדֶם, לפני שנתנו
אותם במים המרים שֶׁהֲרֵי כעת יֵשׁ
בָּהֶם במים המתוקים קְצָת
תַּעֲרוֹבֶת מַיִם מָרִים ונמצא שחלה ירידה מסויימת במתיקות של המים
המתוקים.
אָמְנָם הָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא עבודת השם באופן השני, הנעלה יותר
בדרך של הפיכת החושך לאור הִיא, שֶׁמִּצַּד רִיבּוּי גִּילוּי אוֹר
מלמעלה שֶׁהוּא אוֹר נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, הִנֵּה הָרַע עַצְמוֹ מִתְהַפֵּךְ
מרע לְטוֹב. וְהַמַּעֲלָה בְּאוֹפֶן זֶה של 'אתכפיא' הִיא, שֶׁהָרַע עַצְמוֹ
נַעֲשֶׂה טוֹב (וְלֹא רַק שֶׁנִּתְבַּטֵּל ונכנע הרע מִצַּד הַטּוֹב), וְעוֹד
זֹאת, מעלה נוספת באופן זה של 'אתהפכא' שֶׁאֵינוֹ פּוֹעֵל חֲלִישׁוּת

25) תניא רפי"ד. 26) וישלח לב, כה. 27) ראה תניא פ"י. הובא בהמשך תער"ב שם ע' א'שטז.

ביאור בדרך אפשר

בְּהַטּוֹב, שהרע מתהפך לטוב מבלי שהדבר יגרום חלישות כלשהי בטוב עצמו **שֶׁהֲרֵי הַטּוֹב אֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ** ברע במגע קרוב **כְּדֵי לְהָפְכוֹ** את הרע לטוב, **אֶלָּא הוּא** הרע **מִתְהַפֵּךְ** לטוב **בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא עַל יְדֵי גִּילּוּי אוֹר נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר** וההתהפכות היא מגודל ועוצם הגילוי, אבל בלי התלבשות.

אַךְ מצד שני **הַחִסָּרוֹן בָּזֶה** בעבודת ה׳ בדרך של ׳אתהפכא׳ לעומת עבודת השם בדרך של ׳אתכפיא׳ (אף שבאופן כללי מובן ש׳אתהפכא׳ היא עבודה נעלית מ׳אתכפיא׳) **הוּא, שֶׁהָרַע מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ וּמַכִּיר בְּכָךְ** במעלתו של הטוב, ונהפך לטוב שלא מרצונו, **דְּכֵיוָן שֶׁהַפִּיכָתוֹ לְטוֹב הִיא עַל יְדֵי גִּילּוּי אוֹר נַעֲלֶה,** מפני החוזק והתוקף של האור, **הֲרֵי הָרַע עַצְמוֹ** הוא מצידו **אֵינוֹ מַסְכִּים לִהְיוֹת בָּטֵל אֶל הַטּוֹב, אֶלָּא שֶׁמִּתְהַפֵּךְ** הרע **בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא** וכמו בלית ברירה **עַל יְדֵי גִּילּוּי הָאוֹר.**

וְיוּבַן המבואר לעיל על ההבדל בין ׳אתכפיא׳ ל׳אתהפכא׳ **עַל פִּי מָשָׁל**[28] **מִבֵּית מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קַטֵּיגוֹר** שמלמד חובה על האדם העומד לדין **וְסַנֵּיגוֹר** שמלמד עליו זכות, **שֶׁבִּיטּוּל הַקַּטֵּיגוֹר** כך שלדברי הקטגוריה לא תהיה שום השפעה **יָכוֹל לִהְיוֹת בִּשְׁנֵי אוֹפָנִים.** האופן **הָאֶחָד** לביטול דברי הקטיגור הוא, **עַל יְדֵי טַעֲנוֹת הַסַּנֵּיגוֹר, שֶׁטּוֹעֵן** הסניגור **טַעֲנוֹתָיו לִזְכוּת** בצורה טובה ומשכנעת **עַד שֶׁטַּעֲנוֹתָיו** בתור סניגור **פּוֹעֲלוֹת** ומשפיעות **לֹא רַק עַל הַשּׁוֹפְטִים אֶלָּא גַּם עַל הַקַּטֵּיגוֹר** עצמו, **שֶׁמִּצַּד הַטְּעָנוֹת** הטובות והמשכנעות של הסניגור **מִתְבַּטֵּל הַקַּטֵּיגוֹר. וּמוּבָן, שֶׁאֵין זֶה** ביטול הקטיגור על ידי טענות הסניגור **בְּאוֹפֶן שֶׁהַקַּטֵּיגוֹר** שעד עכשיו טען חובה **מִתְהַפֵּךְ לִטְעוֹן לִזְכוּת, כִּי אִם** אלא **שֶׁמִּצַּד טַעֲנוֹת הַסַּנֵּיגוֹר מִסְתַּתְּמִין טַעֲנוֹתָיו** של הקטיגור **וְאֵינוֹ טוֹעֵן לְחוֹבָה. וְעוֹד**

ביאור בדרך אפשר

מוּבָן, שֶׁבְּאוֹפֶן כָּזֶה כאשר ביטול הקטיגור הוא על ידי טענות הסניגור **נַעֲשֶׂה חֲלִישׁוּת בַּסַּנֵּיגוֹר, כֵּיוָן שֶׁשּׁוֹמֵעַ לְשָׁעָה קַלָּה עַל כָּל פָּנִים** לזמן קצר לפחות **אֶת טַעֲנוֹת הַקַּטֵּיגוֹר, שֶׁאָז שׁוֹמֵעַ** הסניגור **שֶׁאַף שֶׁהוּא טוֹעֵן לִזְכוּת, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ אַחֵר** הוא הקטיגור **שֶׁטּוֹעֵן לְחוֹבָה** והעובדה שיש מי שטוען טענות הפוכות ממנו, מחלישה את החוזק והתוקף של הסניגור, ונמצא שעם כל מעלתו של הסניגור, העיסוק בביטול טענות הקטיגור, פועל בו חלישות מסוימת.

אַךְ יֵשׁ אוֹפֶן שני **נַעֲלֶה יוֹתֵר בְּבִיטּוּל הַקַּטֵּיגוֹר, וְהוּא עַל יְדֵי הַגִּילּוּי דְּבִאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים**[29]**,** כלשון הכתוב במשלי, **וְהַיְינוּ, כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ נִכְנָס לְבֵית הַמִּשְׁפָּט** שבו האדם עומד לדין, **דְּאָז** כאשר מתגלה אורו של המלך **מִתְבַּטְּלִים הֵן הַקַּטֵּיגוֹר וְהֵן הַסַּנֵּיגוֹר (עֶס וֶוערט אוֹיס קַטֵּיגוֹר אוּן אוֹיס סַנֵּיגוֹר** חדל להיות קטיגור וחדל להיות סניגור**), וְגַם הַקַּטֵּיגוֹר** מתהפך לגמרי ונהיה **טוֹעֵן סַנֵּיגוֹרְיָא** וזו המעלה של אופן זה לגבי האופן הראשון, כמעלת ׳אתהפכא׳ על ׳אתכפיא׳. **אָמְנָם** מצד שני יש בכך חיסרון, כי **אַף שֶׁבְּאוֹפֶן זֶה** של ביטול הקטיגור בגלל גילוי אור פני המלך **הִנֵּה הַקַּטֵּיגוֹר עַצְמוֹ נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר, הֲרֵי עִנְיָן זֶה** של התהפכות הקטיגור לסניגור **הוּא רַק מִצַּד גִּילּוּי אוֹר פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, וְלֹא מִצַּד עַצְמוֹ כְּלָל, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מֵבִין וּמַשִּׂיג אֶת אוֹר פְּנֵי הַמֶּלֶךְ,** כי הרי הביטול של הקטיגור אל מול פני המלך הוא לא משום שהוא הבין את אור פני המלך וקלט אותו בפנימיות כך שנפעל בו שינוי מהותי **אֶלָּא שֶׁמִּתְבַּטֵּל** הקטיגור **בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא** כאילו שלא ברצונו **מִצַּד גִּילּוּי אוֹר פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, וְאִילּוּ מִצַּד עַצְמוֹ** לא חל בו שינוי מהותי אלא **הֲרֵי הוּא נִשְׁאָר קַטֵּיגוֹר** כפי שהיה קודם שהתבטל בפני המלך.

---

28) ראה המשך תער״ב שם ס״ע א׳שטו ואילך (ומציין שם לזח״ב ס, ריש ע״ב). ע׳ א׳שיז ואילך. 29) משלי טז, טו.

ביאור בדרך אפשר

אָמְנָם יֵשׁ עוֹד אוֹפֶן בְּאִתְהַפְּכָא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת, מעלה אחת שֶׁהָרַע מִתְהַפֵּךְ לְטוֹב לְגַמְרֵי, שהיא המעלה הכללית של 'אתהפכא' על 'אתכפיא', כמבואר לעיל, וְהמעלה השנייה עִנְיָן זֶה של ה'אתהפכא' נַעֲשֶׂה גַּם מִצַּד עַצְמוֹ, ולכן הוא שינוי מהותי וְלֹא רַק מִצַּד הַגִּילוּי מִחוּץ הֵימֶנּוּ שאז הוא עצמו נשאר במהותו הקודמת. וְהַיְינוּ ועניין זה של 'אתהפכא' עם שתי המעלות האמורות, הוא כַּאֲשֶׁר הָרַע עַצְמוֹ מַשִּׁיג וּמַכִּיר (דֶּערְהֶערְט חודרת בו ההכרה) שֶׁהוּא רַע, וְצַר לוֹ (עֶס וֶועדְט אים אֵיינְג נהיה לו צר ומעיק) מִמַּעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, וְלָכֵן כיוון שהוא בעצמו מבין את הרוע שבמצבו ומעוניין להשתנות, הרי הוא יוֹצֵא מֵהָרַע שֶׁלּוֹ וּמִתְהַפֵּךְ לְטוֹב. וְעִנְיָן זֶה של שינוי מהותי שנובע מתוך עצמו הוּא עַל יְדֵי גִּילּוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל גִּילּוּי אוֹר בלבד, וּכְמוֹ בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, אוֹר דַּיְיקָא, והדיוק בזה הוא 'אור' שֶׁהוּא זִיו וְהֶאָרָה בִּלְבַד ולא העצם, אֶלָּא בְּחִינַת הֶעְלֵם הָעַצְמִי, שֶׁזֶּהוּ גילוי ההעלם העצמי מִצַּד עַצְמִיּוּת הַמֶּלֶךְ וכאשר עצמיות המלך מאירה על האדם, אזי העצם שלו, שבדרך כלל הוא נעלם, מתגלה ובא לידי ביטוי, ו'גילוי ההעלם העצמי' פועל בו שינוי של מהותו, ונמצא שזו 'אתהפכא' עם שתי המעלות, גם המעלה של הפיכת הרע לטוב וגם המעלה של השינוי וההפיכה מצד עצמו ולא בגלל הארה שחוץ ממנו.

ד) וְזֶהוּ שני האופנים האמורים ב'אתהפכא' הם הפירוש הפנימי של מַה שֶּׁכָּתוּב[30] בתורה וַיָּבוֹאוּ בני ישראל אחרי יציאת מצרים מָרָתָה למקום ששמו מרה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם גו' וַיּוֹרֵהוּ ה' למשה רבינו עֵץ מסוים וַיַּשְׁלֵךְ משה רבינו את העץ אֶל תוך הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם. וּבְעִנְיַן הָעֵץ שהמתיק את המים מָצִינוּ שְׁתֵּי דְעוֹת. דַּעַת הַזֹּהַר[31] שֶׁעֵץ קָאֵי מכוון עַל הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[32] על התורה (במשלי) עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְדַעַת הַמִּדְרָשׁ[33] שֶׁעֵץ זֶה שבו הומתקו המים הַרְדּוּפָנִי הָיָה, שֶׁהוּא סַם[34] ובדרך כלל עץ זה מזיק, אלא שבאותה שעה נעשה נס ודווקא עץ זה המתיק את המים.

וּשְׁתֵּי דְעוֹת אֵלּוּ לגבי העץ שבו הומתקו המים, אם הכוונה לתורה או לעץ שהוא סם הֵם שְׁנֵי הָאוֹפָנִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּאִתְהַפְּכָא כמו קטיגור שמתבטל מפני הסניגור וכמו קטיגור שמתבטל 'באור פני מלך'. דְּהִנְּה, לְכָל הַדֵּעוֹת לֹא נִתְבַּטְּלוּ הַמַּיִם הָרָעִים ונהפכו להיות מתוקים עַל יְדֵי הוֹסָפַת רִיבּוּי מַיִם טוֹבִים (שֶׁאָז כאשר מים רעים מתבטלים בהרבה מים טובים אֵינָם מִשְׁתַּנִּים המים הרעים בְּעֶצֶם מַהוּתָם, והם מצד עצמם נשארים רעים ומרים כפי שהיו כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), כִּי אִם, שֶׁעַל יְדֵי הַשְׁלָכַת הָעֵץ נִתְהַפְּכוּ הַמַּיִם הַמָּרִים עַצְמָם וחל בהם שינוי המהות מרעים לטובים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב במפורש בתורה וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם ונמצא שלכל הדעות היה כאן עניין של 'אתהפכא'. אֶלָּא שֶׁבָּזֶה גּוּפָא בעניין זה עצמו של הפיכת המים הרעים עצמם למתוקים יֵשׁ שְׁתֵּי דֵעוֹת. לְדַעַת הַזֹּהַר שֶׁעֵץ קָאֵי מכוון עַל תּוֹרָה (שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אִילָנָא דְחַיֵּי, עץ החיים שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְאִילָנָא דְּמוֹתָא, עץ המוות וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְתַעֲרוֹבֶת טוֹב וָרָע אלא כולו טוב בלבד), נִמְצָא, שֶׁהַמְּתָקַת הַמַּיִם הָיְתָה עַל יְדֵי גִּילּוּי הָאוֹר דְּתוֹרָה, שֶׁמִּצַּד גִּילּוּי זֶה נֶהֱפְכוּ הַמַּיִם הַמָּרִים לְמַיִם מְתוּקִים. אָמְנָם לְדַעַת הַמִּדְרָשׁ שֶׁהָעֵץ שאמנם המים השתנו במהותם, אבל השינוי בא מאור שנעלה מהם ולא מהמים עצמם. אָמְנָם לְדַעַת הַמִּדְרָשׁ שֶׁהָעֵץ עַצְמוֹ שהושלך אל

ביאור בדרך אפשר

אָמְנָם יֵשׁ עוֹד אוֹפֶן בְּאִתְהַפְּכָא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת, שֶׁהָרַע מִתְהַפֵּךְ לְטוֹב לְגַמְרֵי, וְעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה גַּם מִצַּד עַצְמוֹ, וְלֹא רַק מִצַּד הַגִּילּוּי מִחוּץ הֵימֶנּוּ. וְהַיְינוּ כַּאֲשֶׁר הָרַע עַצְמוֹ מַשִּׁיג וּמַכִּיר (דֶּערְהֶערְט) שֶׁהוּא רַע, וְצַר לוֹ (עֶס וֶועדְט אים אֵיינְג) מִמַּעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, וְלָכֵן יוֹצֵא מֵהָרַע שֶׁלּוֹ וּמִתְהַפֵּךְ לְטוֹב. וְעִנְיָן זֶה הוּא עַל יְדֵי גִּילּוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל גִּילּוּי אוֹר, וּכְמוֹ בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, אוֹר דַּיְיקָא, שֶׁהוּא זִיו וְהֶאָרָה בִּלְבַד, אֶלָּא בְּחִינַת הֶעְלֵם הָעַצְמִי.

ד) וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[30] וַיָּבוֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם גו' וַיּוֹרֵהוּ ה' עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם. וּבְעִנְיַן הָעֵץ מָצִינוּ שְׁתֵּי דֵעוֹת. דַּעַת הַזֹּהַר[31] שֶׁעֵץ קָאֵי עַל הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[32] עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְדַעַת הַמִּדְרָשׁ[33] שֶׁעֵץ זֶה הַרְדּוּפָנִי הָיָה, שֶׁהוּא סַם[34]. וּשְׁתֵּי דֵעוֹת אֵלּוּ הֵם שְׁנֵי הָאוֹפָנִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּאִתְהַפְּכָא. דְּהִנְּה, לְכָל הַדֵּעוֹת לֹא נִתְבַּטְּלוּ הַמַּיִם הָרָעִים עַל יְדֵי הוֹסָפַת רִיבּוּי מַיִם טוֹבִים (שֶׁאָז אֵינָם מִשְׁתַּנִּים בְּעֶצֶם מַהוּתָם, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), כִּי אִם, שֶׁעַל יְדֵי הַשְׁלָכַת הָעֵץ נִתְהַפְּכוּ הַמַּיִם הַמָּרִים עַצְמָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם. אֶלָּא שֶׁבָּזֶה גּוּפָא יֵשׁ שְׁתֵּי דֵעוֹת. לְדַעַת הַזֹּהַר שֶׁעֵץ קָאֵי עַל תּוֹרָה (שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אִילָנָא דְחַיֵּי, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְאִילָנָא דְּמוֹתָא, וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְתַעֲרוֹבֶת טוֹב וָרָע), נִמְצָא, שֶׁהַמְּתָקַת הַמַּיִם הָיְתָה עַל יְדֵי גִּילּוּי הָאוֹר דְּתוֹרָה, שֶׁמִּצַּד גִּילּוּי זֶה נֶהֱפְכוּ הַמַּיִם הַמָּרִים לְמַיִם מְתוּקִים. אָמְנָם לְדַעַת הַמִּדְרָשׁ שֶׁהָעֵץ

---

30) בשלח טו, כג־כה. 31) ח"ב ס, ריש ע"ב. 32) משלי ג, יח. 33) שמו"ר פכ"ג, ג. פ"נ, ג. 34) ראה מתנות כהונה לשמו"ר פ"נ שם.

ביאור בדרך אפשר

המים והמתיק אותם **הוא עֵץ מַר, נִמְצָא, שֶׁפְּעוּלַּת הַשְּׁלָכַת הָעֵץ בַּמַּיִם הָיְתָה לְגַלּוֹת בַּמַּיִם אֶת הַמְּרִירוּת שֶׁלָּהֶם כוּ׳**, על ידי שמרירות העץ עוררה את מרירות המים והמרירות עצמה הפכה למתיקות **וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂית הַהַמְתָּקָה** לא מצד אור עליון שהאיר על המים אלא **מִצַּד הַמַּיִם הַמָּרִים עַצְמָם** שהם עצמם נהפכו ממרים למתוקים. **וְאַף שֶׁעִנְיָן זֶה** של הפיכת המים למתוקים על ידי השלכת העץ המר **נַעֲשָׂה עַל יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב** בתורה בעניין זה **וַיּוֹרֶהוּ ה׳ עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל הַמַּיִם,** ואם כן הרי גם הפיכת המים על ידי העץ הייתה על ידי פעולה מחוץ להם, מלמעלה מהם, אבל לאמיתו של דבר אין זו קושיא כי האמת היא שלפי פירוש זה המים נהפכו מצד עצמם והשלכת העץ על ידי משה אינה סתירה לכך כי **הֲרֵי זֶה** הצורך בפעולת משה הוא **לְפִי שֶׁהָרַע מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ שַׁיָּךְ** אין לו היכולת והוא לא מסוגל לכך **שֶׁיַּרְגִּישׁ שֶׁהוּא רַע, אֶלָּא** כדי שהרע יכיר ויודה בכך שהוא רע **צָרִיךְ לְהִיוֹת גִּילוּי מִלְּמַעְלָה דַּוְקָא, אַךְ מִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה** הגילוי מלמעלה שהיה כאן אינו **עִנְיָן שֶׁל גִּילוּי הָאוֹר** שכמו מכריח את המים להתהפך בתור הכרח מעליו ומחוצה לו, **אֶלָּא הַפְּעוּלָּה** של ההשלכה על ידי משה **הִיא לְהוֹרוֹת לָהֶם** למים **אֶת הַמְּרִירוּת שֶׁלָּהֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שנפעלת הכרה ברע **הִנֵּה הָרַע עַצְמוֹ יוֹצֵא מִמְּצִיאוּתוֹ** וההגדרה שלו כרע **וּמִתְהַפֵּךְ לְטוֹב. וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל גִּילוּי אוֹר** במובן של זיו והארה בלבד, **כִּי אִם, גִּילוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי,** העצם הנעלם כי הוא למעלה מהתגלות הדרגה של **סְתִימוּ דְּכָל סְתִימִין,** סתום ונעלם מכל הסתומים והנעלמים **דִּכְתִיב בֵּיהּ**[35] שכתוב בו, בלשון הכתוב בתהילים, **יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ** ומבואר בחסידות שה׳חושך׳ האמור כאן הוא לא חושך במשמעות הרגילה, היפך האור, אלא העלם שלמעלה מהגילוי.

ביאור בדרך אפשר

ה) וּבֵיאוּר הָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, דְּהִנֵּה כְּתִיב[36] בספר מלכים (בדברי אליהו הנביא) **חַי ה׳** (לפי פשוטו הכוונה לשון שבועה) **אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, וְקָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה,** של כל אחד ואחד מבני ישראל לפני שירדה לעולם הזה ונתלבשה בגוף גשמי **שֶׁמַּשֶּׂגֶת אֱלֹקוּת** שבהיותה למעלה הנשמה מבינה וקולטת אלוקות **וְעוֹמֶדֶת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה,** ויש לה רגשות של אהבת השם ויראת השם **וְאֵינָהּ יוֹדַעַת כְּלָל אוֹדוֹת עִנְיָנִים אֲחֵרִים זוּלַת** מלבד ידיעת **אֱלֹקוּת. אָמְנָם בִּירִידָתָהּ** של הנשמה **לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף** גשמי **וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שַׁיֶּיכֶת הִיא כְּבָר לְשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי,** יש לה כבר קשר ושייכות לשכל אנושי שאינו אלוקי וכן יש לה שייכות **לְהַשִּׂיג** להבין ולקלוט **דָּבָר גַּשְׁמִי, וּלְמַטָּה מִזֶּה,** ובנוסף לכך יש לנשמה ירידה למטה יותר **שֶׁעַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף נַעֲשֶׂה הַהֶעְלֵם** וההסתר על אור הנשמה **בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים.** ההסתר **הָאֶחָד, שֶׁהַגּוּף** הגשמי **מַעֲלִים עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה, וְהַשֵּׁנִי** ההסתר השני שנגרם בירידת הנשמה למטה **הוּא הֶעְלֵם הַגּוּף עַצְמוֹ** שהוא מציאות שאין אור הנשמה מאיר בה. **וְהֵם** שני ענייני ההעלם וההסתר שבירידת הנשמה למטה, האמורים לעיל, הם מקבילים עם **שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם בַּחוֹשֶׁךְ** המושג הכללי שמסמל העלם והסתר על האור, עניין אחד **הֶיּוֹתוֹ** של החושך **הֶעְדֵּר הָאוֹר,** וכשאין אור, ממילא יש חושך, **וְהֶיּוֹתוֹ** והעניין השני הוא היותו של החושך **בְּרִיאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ** מציאות של חושך. **וְהַיְינוּ,** וההקבלה והדמיון בין שני העניינים היינו **שֶׁהַהֶעְלֵם עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה** בירידתה למטה להתלבש בגוף **הוּא עִנְיָן דְּהֶעְדֵּר הָאוֹר** וכשהאור נעדר, ממילא יש חושך, **וְהֶעְלֵם הַגּוּף עַצְמוֹ הוּא עִנְיָן שֶׁהַחוֹשֶׁךְ הוּא בְּרִיאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ,** מציאות של חושך, וכפי שממשיך ומבאר.

---

35) תהלים יח, יב. 36) מלכים־א יז, א (ראה לקו״ש חכ״ה ע׳ 147 הערה 53).

ביאור בדרך אפשר

דְּהִנֵּה, הֶעְדֵּר הָאוֹר והסתרתו של האור **שַׁיָּיךְ** ייתכן **רַק כְּשֶׁיֵּשׁ** תחילה **מְצִיאוּת שֶׁל אוֹר, וְאָז** כאשר נהיה חושך **פּוֹעֵל הַחוֹשֶׁךְ הֶעְדֵּר הָאוֹר** לגמרי **אוֹ** שהחושך פועל וגורם **חֲלִישׁוּת וְהִתְעַלְּמוּת** חלקית **בָּאוֹר, וּמִזֶּה** שהעדר האור יכול להיות רק כאשר תחילה היה אור שהאיר בגלוי **מוּבָן שֶׁהֶעְלֵם הַגּוּף עַצְמוֹ** ההסתר על אור הנשמה מצד מציאות הגוף עצמו **אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל הֶעְדֵּר הָאוֹר** שמשמעו סילוק והסתרה של אור שכבר האיר, **שֶׁהֲרֵי יְצִירַת הַגּוּף קָדְמָה לִיצִירַת הַנְּשָׁמָה**[37], כמפורש בתורה שתחילה יצר הקדוש־ברוך־הוא את הגוף מהאדמה ורק אחר כך נפח בו נשמת חיים, וכיוון שמציאות הגוף קדמה למציאות הנשמה, מובן שההעלם של הגוף עצמו איננו שייך להסתרה על הנשמה, דבר שייתכן רק לאחר שיש נשמה והיא מאירה, ואילו בגוף ונשמה הגוף היה קיים עוד לפני שנבראה הנשמה, **וְזֶהוּ גַּם** ההסבר הפנימי לכך **שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַגּוּף אֵינוֹ מִבְּחִינַת הָאוֹר** האין סוף עצמו, **כִּי אִם מִבְּחִינַת הָרְשִׁימוּ**[38] כמבואר בקבלה וחסידות, בתחילה היה אור האין סוף ממלא את כל המציאות, וכדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים היה צמצום שבו הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, סילק את אורו הגדול האין סוף הצידה ונוצר 'חלל ומקום פנוי' לעולמות, אך גם לאחר הצמצום נותר 'רשימו' (רושם) מאור האין סוף, ומבואר שאופן הארת והמשכת האור האלוקי הוא בדרך של אורות וכלים ושורש הכלים הוא ה'רשימו' מהאין סוף שנשאר אחרי הצמצום, וכך גם הגוף, שהוא ה'כלי' של הנשמה, שורשו מה'רשימו'. **אֶלָּא הֶעְלֵם הַגּוּף עַצְמוֹ הוּא עִנְיָן שֶׁהַחוֹשֶׁךְ הוּא בְּרִיאָה** ומציאות **בִּפְנֵי עַצְמָה** ולא רק העדר האור.

וְהִנֵּה בִּשְׁנֵי עִנְיָנֵי חוֹשֶׁךְ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל צְרִיכָה להיות **הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְהָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא. דְּהָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא הִיא הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וָדַעַת, וְהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי רִיבּוּי אוֹפְנֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בַּסְּפָרִים, וּבִפְרָט בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, פּוֹעֲלִים עַל הָרַע שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְטוֹב. וְהָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִכָּנֵס כְּלָל בִּטְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת כוּ', וּבִלְשׁוֹן כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי חָמִי אַדְמוֹ"ר[39] בְּשֵׁם כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: אַ אִיד נִיט עֶר וויל און נִיט עֶר קֶען זַיין נִפְרָד מֵאֱלקוּת. וּכְלָלוּת עִנְיָן זֶה הוּא מִצַּד הַכֹּחוֹת שֶׁנּוֹתְנִים מִלְּמַעְלָה, כֹּחוֹת וָואס אַ רֶבִּי גִּיט, הַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה מִצַּד יְגִיעַת עַצְמוֹ (אוֹיסְגֶעהאָרֶעוועטֶע כֹּחוֹת), אֶלָּא כֹּחוֹת שֶׁהָרַבִּי נָתַן לוֹ, וּמִצַּד כֹּחוֹת אֵלּוּ אֵינוֹ נִכְנָס בְּעִנְיְנֵי טְעָנוֹת כְּלָל. אָמְנָם יֵשׁ עִנְיָן נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר בְּאִתְהַפְּכָא, שֶׁבָּא מִצַּד גִּילּוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי. וְעִנְיָן זֶה הוּא לְמַעְלָה מִכָּל גֶּדֶר הֲבָנָה וְכוּ', שֶׁאֵין לָנוּ בָּזֶה לֹא הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה וְלֹא הַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה,**

ביאור בדרך אפשר

דְּאִתְהַפְּכָא וגם עבודת השם בדרך של הפיכת הרע לטוב והחושך לאור, וכפי שממשיך ומבאר. **דְּהָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא** של כפיית הרע **הִיא הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וָדַעַת,** עבודת השם במידה המחוייבת על פי השכל וההיגיון **וְהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי רִיבּוּי אוֹפְנֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת** בגדולת השם ובאמת האלוקית **שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בַּסְּפָרִים, וּבִפְרָט** על־ידי התבוננות בדברים אלה כפי שנתבארו **בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, פּוֹעֲלִים עַל הָרַע שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְטוֹב** על ידי כך שבאמצעות 'ריבוי אופני ההתבוננות', גם הרע מודה לטוב ומסכים לטוב ומתבטל בפניו. **וְהָעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא** הפיכת הרע לטוב והפיכת החושך לאור **הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה** האדם **לְהִכָּנֵס כְּלָל בִּטְעָנוֹת וּמַעֲנוֹת כוּ'** עם הרע, **וּבִלְשׁוֹן כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי חָמִי אַדְמוֹ"ר**[39] הרבי הריי"צ, חותנו של הרבי, **בְּשֵׁם כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: אַ אִיד נִיט עֶר וויל און נִיט עֶר קֶען זַיין נִפְרָד מֵאֱלקוּת** יהודי אינו יכול ואינו רוצה להיות נפרד מאלוקות. **וּכְלָלוּת עִנְיָן זֶה** של הקשר והדבקות של יהודי באלוקות למעלה מהטעם והדעת **הוּא מִצַּד הַכֹּחוֹת שֶׁנּוֹתְנִים** ליהודי לעבודת השם **מִלְּמַעְלָה, כֹּחוֹת וָואס אַ רֶבִּי גִּיט,** כוחות שרבי נותן, **הַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה מִצַּד יְגִיעַת עַצְמוֹ (אוֹיסְגֶעהאָרֶעוועטֶע כֹּחוֹת** כוחות שהאדם קיבל באמצעות יגיעה), **אֶלָּא כֹּחוֹת שֶׁהָרַבִּי נָתַן לוֹ, וּמִצַּד כֹּחוֹת אֵלּוּ אֵינוֹ נִכְנָס בְּעִנְיְנֵי טְעָנוֹת** עם הרע והחושך **כְּלָל** אלא גובר על הרע ומהפך אותו לטוב מבלי התעסקות עם הרע עצמו. **אָמְנָם יֵשׁ עִנְיָן נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר בְּאִתְהַפְּכָא,** עבודה זו של הפיכת הרע לטוב **שֶׁבָּא** עניין ה'אתהפכא' **מִצַּד גִּילּוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי** כאשר בחינה 'עצמית' שמצד עצמה היא בהעלם, למעלה משייכות לגילוי, מתגלית. **וְעִנְיָן זֶה** של ('אתהפכא' על ידי) גילוי ההעלם העצמי **הוּא לְמַעְלָה מִכָּל גֶּדֶר הֲבָנָה** של שכל אנושי רגיל **וְכוּ', שֶׁאֵין לָנוּ בָּזֶה לֹא הֲבָנָה**

וְהִנֵּה בִּשְׁנֵי עִנְיָנֵי חוֹשֶׁךְ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל הן בעניין החושך כהעדר האור והן בעניין החושך כבריאה בפני עצמה **צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא** גם עבודת השם בדרך של כפיית והכנעת הרע **וְהָעֲבוֹדָה**

---

37) ראה תו"א בראשית ג, ד ואילך. 38) ראה סידור (עם דא"ח) קסו, א. סה"מ עת"ר ע' כז. ה'שי"ת ע' 59. 39) סה"מ תרפ"ד ע' רטו. ע' רמג. ה'שי"ת ע' 115. ע' 117. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' שפד. הועתק ב"היום יום" כה תמוז.

ביאור בדרך אפשר

וְהַשָּׁגָה במוחין **וְלֹא הַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה** בלב, **לֹא בִּפְנִימִיּוּת** אין לנו את היכולת להבין ולהרגיש זאת באופן שחודר בפנימיות האדם ונרגש בו בכוחות הגלויים **וְלֹא בְּדֶרֶךְ מַקִּיף** וכן אין לנו את היכולת להבין ולהרגיש זאת אפילו בדרך של 'מקיף' מלמעלה ללא התלבשות פנימית, **אֶלָּא שֶׁמִּצַּד דְּבֵיקוּת הַנִּשְׁמָה בְּעַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא** בעצמיות הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **לֹא מוֹנְעִים מִמֶּנּוּ** מהיהודי שנשמתו דבוקה באלוקות **שׁוּם עִנְיָנִים** בעבודת השם, גם הנעלים ביותר, **וְנוֹתְנִים לוֹ** מלמעלה **גַּם אֶת גִּילוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ** ומצד האדם עצמו לא ייתכן שיבוא ויתגלה **לֹא בְּכֹחוֹת פְּנִימִיִּים וְלֹא בְּכֹחוֹת מַקִּיפִים. וְעִנְיָן זֶה** של גילוי ההעלם העצמי **בָּא לִידֵי בִּיטּוּי** כאשר הוא נמשך ומתגלה **בְּהַרְגֵּשׁ דְּרַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת הַוְיָ' אֱלֹקֶיךָ**[40] בתחושה של האדם שהתרחקות מאלוקות היא דבר רע ומר. **וְהַיְינוּ, שֶׁאַף** אם מדובר ביהודי כזה **שֶׁאֵין לוֹ יְדִיעָה כְּלָל בַּהַוְיָ' אֱלֹקֶיךָ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלָל מֵעִנְיָנֵי קְדוּשָׁה,** ולכן לא יכולה להיות בו דביקות באלוקות מצד השכל **מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא מַרְגִּישׁ** ברגש שניכר ונרגש בגלוי **אֲשֶׁר רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת הַוְיָ' אֱלֹקֶיךָ, וְעוֹד זֹאת, שֶׁאֲפִילוּ אֵינוֹ יוֹדֵעַ** ואין הבנה ואין לו הסברים **מִפְּנֵי מַה הוּא** הריחוק מאלוקות **רַע וָמָר, וּמִכָּל מָקוֹם מַרְגִּישׁ שֶׁזֶּהוּ רַע וָמָר, וּמַרְגִּישׁ שֶׁזֶּהוּ** הריחוק מאלוקות **עִנְיָן הַנּוֹגֵעַ בְּעֶצֶם נַפְשׁוֹ בָּזֶה וּבַבָּא,** הן בימי חייו בעולם הזה והן בעולם הבא **וְאִי אֶפְשָׁר** לא ייתכן **שֶׁיִּהְיֶה כֵּן הָלְאָה, וּבְהֶכְרֵחַ שֶׁיִּהְיֶה אָסוּרָה מִכָּאן**[40], את הסנה בוער באש ואמר 'אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה', 'אסורה מכאן להתקרב שם" כלומר, זהו מצב שחייבים לסור ולהתרחק ממנו

ביאור בדרך אפשר

1 לֹא בִּפְנִימִיּוּת וְלֹא בְּדֶרֶךְ מַקִּיף, אֶלָּא שֶׁמִּצַּד
2 דְּבֵיקוּת הַנִּשְׁמָה בְּעַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ
3 הוּא, לֹא מוֹנְעִים מִמֶּנּוּ שׁוּם עִנְיָנִים, וְנוֹתְנִים לוֹ
4 גַּם אֶת גִּילוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת
5 נִמְשָׁךְ לֹא בְּכֹחוֹת פְּנִימִיִּים וְלֹא בְּכֹחוֹת מַקִּיפִים.
6 וְעִנְיָן זֶה בָּא לִידֵי בִּיטּוּי בְּהַרְגֵּשׁ דְּרַע וָמָר עָזְבֵךְ
7 אֶת הַוְיָ' אֱלֹקֶיךָ[40]. וְהַיְינוּ, שֶׁאַף שֶׁאֵין לוֹ יְדִיעָה
8 כְּלָל בַּהַוְיָ' אֱלֹקֶיךָ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלָל מֵעִנְיָנֵי
9 קְדוּשָׁה, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא מַרְגִּישׁ אֲשֶׁר רַע
10 וָמָר עָזְבֵךְ אֶת הַוְיָ' אֱלֹקֶיךָ, וְעוֹד זֹאת, שֶׁאֲפִילוּ
11 אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִפְּנֵי מַה הוּא רַע וָמָר, וּמִכָּל מָקוֹם
12 מַרְגִּישׁ שֶׁזֶּהוּ רַע וָמָר, וּמַרְגִּישׁ שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַנּוֹגֵעַ
13 בְּעֶצֶם נַפְשׁוֹ בָּזֶה וּבַבָּא, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה כֵּן
14 הָלְאָה, וּבְהֶכְרֵחַ שֶׁיִּהְיֶה אָסוּרָה מִכָּאן[41], דְּאַף
15 שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַהוּ לְהִתְקָרֵב לְשָׁם[41], מִכָּל מָקוֹם
16 יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ בְּאוֹפֶן כָּזֶה.
17 וְדַוְקָא בַּעֲבוֹדָה זוֹ מִתְּגַלֶּה הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי,
18 לִהְיוֹת שֶׁבַּעֲבוֹדָה זוֹ הַגּוּף עַצְמוֹ נֶהְפָּךְ לְטוֹב,
19 וְהַיְינוּ, שֶׁסִּיבַּת הֲפִיכָתוֹ לְטוֹב אֵינָהּ מִצַּד גִּילוּי
20 הָאוֹר אֶלָּא מִצַּד הַגּוּף עַצְמוֹ, וְעִנְיָן זֶה הוּא מִצַּד
21 גִּילוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, כֵּיוָן שֶׁגִּילוּי הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי
22 הוּא בַּיֵּשׁ הַנִּבְרָא דַּוְקָא[42].
23 ו) **וּבָזֶה** יוּבַן[43] עִנְיַן מָשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא
24 צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא. דְּהִנֵּה, הַחִידּוּשׁ
25 דִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ הוּא שֶׁהַיֵּשׁ עַצְמוֹ יִתְהַפֵּךְ לְטוֹב,
26 וּמִצַּד עַצְמוֹ דַּוְקָא. וְזוֹהִי מַעֲלַת הַגִּילוּי דְּמָשִׁיחַ
27 עַל הַגִּילוּי דִּקְרִיעַת יַם סוּף, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם
28 בִּקְרִיעַת יַם סוּף הָיָה הֲפִיכַת הַחוֹשֶׁךְ לְאוֹר,

ביאור בדרך אפשר

דְּאַף שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַהוּ לְהִתְקָרֵב לְשָׁם[41] שהרי מדובר במי שאין לו כלל ידיעה באלוקות ובענייני קדושה, **מִכָּל מָקוֹם יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ בְּאוֹפֶן כָּזֶה** והוא מקבל החלטה תקיפה להפוך את מצבו מריחוק מאלוקות לקירוב ודביקות באלוקות שהיא עבודה של 'אתהפכא'. **וְדַוְקָא בַּעֲבוֹדָה זוֹ** כאשר ה'אתהפכא' והקירוב לאלוקות אינם מצד השכל וההבנה אלא למעלה מטעם ודעת **מִתְּגַלֶּה** ומאיר באדם **הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, לִהְיוֹת שֶׁבַּעֲבוֹדָה זוֹ הַגּוּף עַצְמוֹ** שמצד עצמו הוא העלם והסתר על אלוקות, ולכן הוא רע, **נֶהְפָּךְ לְטוֹב, וְהַיְינוּ, שֶׁסִּיבַּת הֲפִיכָתוֹ לְטוֹב אֵינָהּ מִצַּד גִּילוּי הָאוֹר** שמאיר עליו מעליו ומחוץ ממנו **אֶלָּא מִצַּד הַגּוּף עַצְמוֹ** שהוא עצמו נהפך, **וְעִנְיָן זֶה הוּא מִצַּד גִּילוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, כֵּיוָן שֶׁגִּילוּי הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי** האלוקות שקיומה הוא אמיתי והיא באמת יש ומציאות **הוּא בַּיֵּשׁ הַנִּבְרָא דַּוְקָא**[42] שחש עצמו למציאות יש.

ו) וּבָזֶה עם המבואר לעיל על מעלת ה'אתהפכא' שמצד גילוי ההעלם העצמי **יוּבַן**[43] **עִנְיַן** דברי הזוהר שהובאו לעיל **מָשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא** משיח בא להשיב צדיקים בתשובה, ונשאלה השאלה מה משמעות הדבר בצדיקים גדולים, כמו משה רבנו, שבוודאי היו צדיקים לא רק בכוחות הגלויים אלא גם מצד העצם. **דְּהִנֵּה, הַחִידּוּשׁ דִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ הוּא שֶׁהַיֵּשׁ** הגשמי **עַצְמוֹ** שמצד עצמו הוא העלם והסתר על האלוקות **יִתְהַפֵּךְ לְטוֹב, וּמִצַּד עַצְמוֹ דַּוְקָא** וההתהפכות תהיה מצד היש עצמו דווקא, לא בגלל שהאיר עליו אור מלמעלה (כמבואר לעיל לגבי שני האופנים ב'אתהפכא'). **וְזוֹהִי מַעֲלַת הַגִּילוּי** של האלוקות בעולם **דְּמָשִׁיחַ עַל הַגִּילוּי** של האלוקות בעולם **דִּקְרִיעַת יַם סוּף, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בִּקְרִיעַת יַם סוּף הָיָה הֲפִיכַת הַחוֹשֶׁךְ לְאוֹר,**

---

40) ירמי' ב, יט. 41) לשון פרש"י שמות ג, ג. 42) ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי בשלח מג, ג. סה"מ תרס"א ע' קצא ואילך. 43) בהבא לקמן – ראה המשך תער"ב שם ע' א'שמב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁהַחוֹשֶׁךְ עַצְמוֹ הֵאִיר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[44] וַיְהִי הֶעָנָן
2 וְהַחוֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה, מִכָּל מָקוֹם, עִנְיָן זֶה
3 הָיָה מִצַּד גִּילּוּי אוֹר[45], כְּמַאֲמַר נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ
4 מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָּ"ה[46], אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ וְכוּ'
5 אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר[47], שֶׁגִּלּוּי זֶה הֵאִיר אֶת
6 הַחוֹשֶׁךְ. אָמְנָם לֶעָתִיד לָבוֹא כְּתִיב[48] וְלַיְלָה כַּיּוֹם
7 יָאִיר, הַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלַּיְלָה הוּא חוֹשֶׁךְ,
8 מִכָּל מָקוֹם, כַּיּוֹם יָאִיר מִצַּד עַצְמוֹ. וְעִנְיָן זֶה יָכוֹל
9 לִהְיוֹת עַל יְדֵי הַגִּילּוּי דְּיֵשׁ הָאֲמִיתִּי דַּוְקָא, שֶׁזּוֹהִי
10 מַעֲלַת הַגִּילּוּי דְּלֶעָתִיד לָבֹא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן
11 בְּקְרִיעַת יַם סוּף שֶׁהָיָה רַק גִּילּוּי בְּחִינַת הָאַיִן שֶׁל
12 יֵשׁ הָאֲמִיתִּי. וְזֶהוּ גַּם הַחִידּוּשׁ דְּמָשִׁיחַ אָתָא
13 לַאֲתָבָא צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא. דְּהִנֵּה, גַּם צַדִּיק עוֹבֵד
14 ה' בְּאַהֲבָה רַבָּה בְּתַעֲנוּגִים הֲרֵי הוּא בִּבְחִינַת
15 יֵשׁ[49], יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב[50], דְּאַף שֶׁהַיֵּשׁוּת הִיא מַה
16 שֶׁאוֹהֵב, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא בִּבְחִינַת יֵשׁ.
17 וְהַחִידּוּשׁ דְּמָשִׁיחַ שֶׁיִּפְעַל שֶׁגַּם צַדִּיקִים יָבוֹאוּ
18 לְעִנְיָן הַתְּשׁוּבָה הוּא, שֶׁהַצַּדִּיק יַרְגִּישׁ אֶת יֵשׁוּתוֹ
19 וּבְמֵילָא יִרְצֶה לָצֵאת מִיֵּשׁוּתוֹ, וְהַיְינוּ, לְפִי
20 שֶׁיִּתְגַּלֶּה בַּיֵּשׁ הַנִּבְרָא בְּחִינַת הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי שֶׁאֵין
21 זוּלָתוֹ.
22 ז) וְעַל פִּי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל יוּבַן עִנְיַן וַיֹּאמֶר לוֹ
23 יְהוֹנָתָן מָחָר חוֹדֶשׁ גּוֹ'. דְּהִנֵּה מָחָר
24 חוֹדֶשׁ הוּא עִנְיַן חִידּוּשׁ הַלְּבָנָה, שֶׁהוּא בְּדוּגְמַת
25 הַגִּילּוּיִים דְּלֶעָתִיד לָבוֹא, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים

ביאור בדרך אפשר

1 וההפיכה הייתה באופן כזה שֶׁהַחוֹשֶׁךְ עַצְמוֹ הֵאִיר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[44]
2 בתורה אודות נס קריעת ים סוף וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחוֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת
3 הַלָּיְלָה, לכאורה, הפסוק זה נושא בתוכו דבר והיפוכו, כי אם היה שם
4 "הענן והחושך" הייתה צריכה לשרות במקום אפלה גמורה, ואולם התורה
5 אומרת שדווקא מצב זה "ויאר את
6 הלילה" ורש"י מפרש שיש לקרוא את
7 הפסוק כאילו כתוב "ויהי הענן
8 והחושך" למצרים, "ויאר" עמוד האש
9 "את הלילה" לבני־ישראל, אולם תורת
10 החסידות מסבירה שאכן באותו לילה
11 היה מצב מופלא של "הענן והחושך
12 ויאר", היינו שהענן והחושך עצמם
13 האירו את הלילה, כי בדרך כלל נהיה
14 אור על ידי ביטול החושך שייעלם
15 ובמקומו יבוא האור, אבל בליל קריעת
16 ים־סוף החושך עצמו התהפך ונעשה
17 מקור של אור וגילוי, ואם כן, הרי גם
18 בקריעת ים סוף הייתה לכאורה
19 'אתהפכא' באופן שהחושך עצמו
20 נעשה אור, מִכָּל מָקוֹם, בקריעת ים
21 סוף עִנְיָן זֶה של התהפכות החושך
22 לאור הָיָה מִצַּד גִּילּוּי אוֹר[45],
23 היינו התגלות מלמעלה כְּמַאֲמַר
24 האמור בהגדה של פסח, אודות יציאת
25 מצרים בכלל, נִגְלָה עֲלֵיהֶם על בני
26 ישראל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
27 הַקָּבָּ"ה[46], אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ
28 וְכוּ' אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר[47],
29 שֶׁגִּלּוּי זֶה הֵאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ
30 והפך אותו לאור. אָמְנָם לֶעָתִיד
31 לָבוֹא כְּתִיב[48] כתוב בתהילים
32 וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר, הַיְינוּ,
33 שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלַּיְלָה בטבעו
34 ומהותו הוּא חוֹשֶׁךְ, מִכָּל
35 מָקוֹם, כַּיּוֹם יָאִיר מִצַּד עַצְמוֹ
36 וזו 'אתהפכא' מצד הדבר המתהפך עצמו ולא בגלל התגלות מלמעלה. וְעִנְיָן
37 זֶה 'אתהפכא' של הרע והחושך מצד עצמו לטוב ולאור יָכוֹל לִהְיוֹת עַל
38 יְדֵי הַגִּילּוּי דְּיֵשׁ הָאֲמִיתִּי דַּוְקָא, גילוי המציאות האלוקית שֶׁזּוֹהִי
39 מַעֲלַת הַגִּילּוּי דְּלֶעָתִיד לָבֹא שאז היש האמיתי שכעת נעלם ונסתר
40 יאיר ויתגלה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּקְרִיעַת יַם סוּף שֶׁהָיָה רַק גִּילּוּי
41 בְּחִינַת הָאַיִן שֶׁל יֵשׁ הָאֲמִיתִּי אבל לא בחינת ה"יש" של היש האמיתי,
42 שדווקא זו עצמות האלוקות.

43 וְזֶהוּ חידוש מיוחד זה האמור על לעתיד לבוא של 'אתהפכא' באופן הכי
44 נעלה, מצד המתהפך עצמו, הוא גַּם הַחִידּוּשׁ דְּמָשִׁיחַ אָתָא לַאֲתָבָא
45 צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא. דְּהִנֵּה, גַּם אפילו צַדִּיק עוֹבֵד ה' בְּאַהֲבָה
46 רַבָּה בְּתַעֲנוּגִים דרגה גבוהה ביותר של אהבת השם (שאינה באופן של
47 צימאון מרחוק אלא באופן של תענוג
48 על הקרבה לאלוקות) הֲרֵי הוּא
49 בִּבְחִינַת יֵשׁ, כמבואר בספר
50 התניא, וגם האהבה בתענוגים לא
51 גורמת שיתבטל לאלוקות בביטול
52 מוחלט אלא הוא מוגדר צדיק בבחינת
53 יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב, דְּאַף
54 שֶׁהַיֵּשׁוּת הִיא מַה שֶּׁאוֹהֵב,
55 ואף שאמנם כל הישות וכל המציאות
56 שלו היא העובדה שהוא אוהב את
57 השם כי אהבת השם ממלאת את כל
58 המציאות שלו, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי
59 הוּא בִּבְחִינַת יֵשׁ ועדיין לא הגיע
60 לביטול מוחלט. וְהַחִידּוּשׁ
61 דְּמָשִׁיחַ שֶׁיִּפְעַל שֶׁגַּם צַדִּיקִים
62 יָבוֹאוּ לְעִנְיָן הַתְּשׁוּבָה הוּא,
63 שֶׁהַצַּדִּיק יַרְגִּישׁ אֶת יֵשׁוּתוֹ
64 ויכיר ויהיה מודע לכך שעדיין לא הגיע
65 לביטול מלא ומוחלט של כל המציאות
66 והישות שלו וּבְמֵילָא מתוך הכרה
67 והרגשה זו יִרְצֶה לָצֵאת מִיֵּשׁוּתוֹ
68 להתבטלות של יציאה מוחלטת מגדרי
69 המציאות שלו, וְהַיְינוּ, והסיבה לכך
70 שבימות המשיח הצדיקים יגיעו
71 למעלה זו של יציאה מהישות לגמרי
72 היא לְפִי שֶׁיִּתְגַּלֶּה בימות המשיח
73 בַּיֵּשׁ הַנִּבְרָא ויאיר בו בגילוי
74 בְּחִינַת הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי שֶׁאֵין
75 זוּלָתוֹ היא עצמות האלוקות, היש
76 האמיתי שמלבדו אין שום מציאות
77 שהיא 'יש' ולגביו הכול בטל בתכלית
78 הביטול.

79 ז) וְעַל פִּי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, יוּבַן עִנְיַן וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר
80 חוֹדֶשׁ גּוֹ' ויינתן מענה לשאלות שנשאלו בתחילת המאמר. דְּהִנֵּה מָחָר
81 חוֹדֶשׁ, האמירה שלמחרת יחול ראש חודש, הוּא עִנְיַן חִידּוּשׁ הַלְּבָנָה
82 שמתחדשת ו'נולדת' מחדש בכל ראש חודש, שֶׁהוּא התחדשות הלבנה
83 בְּדוּגְמַת הַגִּילּוּיִים דְּלֶעָתִיד לָבוֹא שיהיו התחדשות, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ
84 אוֹמְרִים בִּבְרִכַּת קִידּוּשׁ לְבָנָה הנאמרת מידי חודש על התחדשות

---

44) בשלח יד, כ. 45) המשך תער"ב שם ע' א'שכג; א'שכח. 46) הגש"פ פיסקא מצה זו. 47) שם פיסקא ויוציאינו. 48) תהלים קלט, יב. וראה המשך תער"ב שם ע' א'שמה. 49) ראה תניא פל"ה (מד, סע"א). פל"ז (מח, סע"א). 50) ראה תו"א קיד, ד.

ביאור בדרך אפשר

הלבנה שֶׁיִּהְיֶה בימות המשיח **אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה כְּאוֹר שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית**[51] **כְּמוֹ** שֶׁהָיְתָה הלבנה בתחילת הבריאה **קוֹדֶם מִיעוּטָהּ וְכוּ׳** שאז גם השמש וגם הלבנה היו מאורות גדולים (ורק לאחר שהלבנה טענה שאין שני מלכים משמשים בכתר אחד, נתמעטה).

וְזֶהוּ גַּם דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן מָחָר חוֹדֶשׁ, עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז״ל[52] בגמרא, על הכתוב בתורה ״ושמרת את המצווה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצווך היום לעשותם״, **הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם**[53] **לְמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם** וגם בעניין זה ׳למחר׳ מכוון על לעתיד לבוא. **וְהַיְינוּ, שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה** בתורה ומצוות **בַּזְּמַן הַזֶּה הִיא עַל דֶּרֶךְ עֲבוֹדַת עֵרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, שֶׁבָּזֶה** במעשינו ועבודתינו בתורה ומצות ׳היום׳, בזמן הזה, **תְּלוּיִים כָּל הַגִּילוּיִים** של גילוי האלוקות **דְּלֶעָתִיד**[54], בימות המשיח, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מָחָר חוֹדֶשׁ. וְעִנְיָן זֶה נִרְמָז גַּם בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁאָמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד, אִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה שָׁלוֹם לְךָ אֵין דָּבָר חַי ה׳ וְאִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה׳. דְּהִנֵּה, עִנְיַן יְרִיַּת הַחִצִּים עַל יְדֵי הַקֶּשֶׁת מוֹרֶה עַל כְּלָלוּת עִנְיַן עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, כַּמְּבוֹאָר בְּהוֹסָפוֹת לְתוֹרָה אוֹר**[55] שֶׁהַמְּשִׁיכָה בַּקֶּשֶׁת הִיא כְּדֵי שֶׁהַחֵץ יִהְיֶה נִזְרָק רָחוֹק יוֹתֵר, דִּכְכָל שֶׁמּוֹשֵׁךְ הַקֶּשֶׁת לְמַטָּה יוֹתֵר הוֹלֵךְ הַחֵץ רָחוֹק יוֹתֵר, וְכֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים (הָעֲבוֹדָה דְּאוֹר חוֹזֵר), שֶׁהַהִתְעַסְּקוּת עִם הַמַּטָּה בְּיוֹתֵר מַגַּעַת לְמַעְלָה יוֹתֵר. וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד, אִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה, הַיְינוּ שֶׁהָיָה כְּבָר גְּמַר עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, אָז שָׁלוֹם לְךָ, דְּהַיְינוּ שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה**[56]**, אֵין דָּבָר, אֵין יוֹתֵר עֲבוֹדָה דְּבֵירוּרִים, חַי הוי׳, וְאֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת כְּבָר הַגִּילוּי דְּיוֹם שֶׁכּוּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים**[57] כשם שביום השבת נהנים מתוצאות ההכנות לשבת (מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת), כך בימות המשיח שהם ״יום שכולו שבת ומנוחה״ לנצח, יהיה בעולם גילוי אלוקות כתוצאה מ״עבודת הבירורים״ בזמן הזה. **אַךְ אִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה**, והשלמת הבירור עדיין רחוקה, כיון **שֶׁעֲדַיִין לֹא נִגְמְרוּ הַבֵּירוּרִים, אָזַי לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ הֲרֵנִי, לֵךְ וַעֲסוֹק בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, וְאַל תֹּאמַר** בחשש **מֵאַיִן תִּקַּח כֹּחַ עַל זֶה, כִּי שִׁלַּחֲךָ הֲרֵנִי, הַיְינוּ שֶׁאֵינְךָ עוֹשֶׂה זֹאת בְּכֹחַ עַצְמְךָ אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, שֶׁהֲרֵי כָּל עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שבני ישראל עובדים בעולם

ביאור בדרך אפשר

שיורים וזורקים את החץ **הִיא כְּדֵי שֶׁהַחֵץ יִהְיֶה נִזְרָק רָחוֹק יוֹתֵר, דִּכְכָל שֶׁמּוֹשֵׁךְ הַקֶּשֶׁת לְמַטָּה יוֹתֵר הוֹלֵךְ הַחֵץ רָחוֹק** ולמעלה **יוֹתֵר, וְכֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים (הָעֲבוֹדָה דְּאוֹר חוֹזֵר** כמבואר בחסידות שהמשכת אלוקות מלמעלה למטה נקראת ״אור ישר״ ואילו התקרבות של האדם והעולם לאלוקות בדרך של העלאה מלמטה למעלה נקראת ״אור חוזר״), **שֶׁהַהִתְעַסְּקוּת עִם הַמַּטָּה בְּיוֹתֵר** התעסקות ומגע עם הדברים הגשמיים בעולם הזה הנחות **מַגַּעַת לְמַעְלָה יוֹתֵר** ופועלת בירור והעלאה של הניצוצות למעלה מעלה. **וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד, אִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה, הַיְינוּ שֶׁהָיָה כְּבָר גְּמַר עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים** וכבר אין צורך בחיצים שפעולתם היא עבודת הבירורים (והעלאה מלמטה למעלה), **אָז שָׁלוֹם לְךָ, דְּהַיְינוּ שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה**[56]**, אֵין דָּבָר, אֵין יוֹתֵר עֲבוֹדָה דְּבֵירוּרִים**, אלא **חַי הוי׳, וְאֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת כְּבָר הַגִּילוּי דְּיוֹם שֶׁכּוּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים**[57] כשם שביום השבת נהנים מתוצאות ההכנות לשבת (מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת), כך בימות המשיח שהם ״יום שכולו שבת ומנוחה״ לנצח, יהיה בעולם גילוי אלוקות כתוצאה מ״עבודת הבירורים״ בזמן הזה. **אַךְ אִם הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה**, והשלמת הבירור עדיין רחוקה, כיון **שֶׁעֲדַיִין לֹא נִגְמְרוּ הַבֵּירוּרִים, אָזַי לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ הֲרֵנִי, לֵךְ וַעֲסוֹק בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, וְאַל תֹּאמַר** בחשש **מֵאַיִן תִּקַּח כֹּחַ עַל זֶה, כִּי שִׁלַּחֲךָ הֲרֵנִי, הַיְינוּ שֶׁאֵינְךָ עוֹשֶׂה זֹאת בְּכֹחַ עַצְמְךָ אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, שֶׁהֲרֵי כָּל עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שבני ישראל עובדים בעולם

---

51) ישעי׳ ל, כו. 52) עירובין כב, א. ע״ז ג, א. פרש״י ס״פ ואתחנן. 53) ואתחנן שם. 54) ראה תניא רפל״ז. 55) קג, א. 56) לשון חז״ל — סנהדרין צט, ב. 57) תמיד בסופה.

ביאור בדרך אפשר

בלימוד התורה וקיום המצוות **הוא שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל**[58] במדרש **הֱוֹו מְכַבְּדִין אֶת הַמִּצְוֹות שֶׁהֵן שְׁלוּחֵי. וְעִנְיָן זֶה גּוּפָא** עצמו **(אִם נִסְתַּיְּימָה עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים** או שעדיין נותרה עבודה) **הָיָה יְהוֹנָתָן צָרִיךְ לְבָרֵר אֵצֶל שָׁאוּל דַּוְקָא** ולכן אמר לדוד שיביא לו את המידע בנושא לאחר סעודת ראש חודש אצל אביו, שאול המלך. **דְּהִנֵּה, שָׁלֹשׁ מִצְוֹות נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, מִינּוּי מֶלֶךְ וּכְרִיתַת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק וּבִנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה**[59]. **וְכֵיוָן שֶׁבְּשָׁאוּל נִתְקַיְּימָה הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה** מבין שלוש המצוות האמורות **דְּמִינּוּי מֶלֶךְ, לְהִיוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן בְּיִשְׂרָאֵל, וְאִם הָיָה** שאול **מוֹחֶה זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק** בשלימות **הָיָה נַעֲשֶׂה אָז גַּם עִנְיַן בִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה [וְרַק מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק** בימי שאול ועל ידו **גַּם עִנְיַן בִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה [וְרַק מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק וְהֶחֱיָה אֶת אֲגַג**[60] מלך עמלק, כמסופר באריכות בספר שמואל, **נַעֲשָׂה כָּל אֲרִיכוּת הַגְּלוּת], לָכֵן הָיָה צָרִיךְ** יהונתן **לְבָרֵר אֶצְלוֹ** אצל שאול **דַּוְקָא אִם כְּבָר נִסְתַּיְּימָה עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, כִּי אֶצְלוֹ** אצל שאול **הָיָה עִנְיַן הַבֵּירוּרִים כוּ'.**

וְהַסִּימָן עַל זֶה לדעת האם נסתיימה עבודת הבירורים או לא נסתיימה עדיין **הָיָה עִנְיַן הַקֶּשֶׁת דַּוְקָא. וְהָעִנְיָן בָּזֶה**[61], **דְּהִנֵּה אִיתָא** מובא **בַּזֹּהַר**[62] **לֹא תְּצַפֵּי לְרַגְלֵי דְּמִשִׁיחָא עַד דִּיחָזֵי הַאי קֶשֶׁת בְּעָלְמָא מִתְקַשְׁטָא בִּגְוָונֵי נְהִירִין כוּ' וּכְדֵין צַפִּי לֵיהּ לְמָשִׁיחַ. וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי קֶשֶׁת הִיא אוֹת בְּרִית שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַבּוּל**[63], **שֶׁהַצּוֹרֶךְ בְּסִימָן זֶה הוּא עִנְיָן בִּלְתִּי רָצוּי,** כי משמעותו הוא שמצב העולם הוא כזה שראוי להביא עליו מבול אלא שמפני השבועה הקדוש־ברוך־הוא נמנע מלהביא מבול בפועל **וְלָכֵן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁאַחַת מִמַּעֲלוֹתָיו הִיא שֶׁלֹּא נִרְאֵתָה הַקֶּשֶׁת בְּיָמָיו**[64], כי בגלל זכותו הגדולה והמיוחדת, לא הייתה בכלל אפשרות למבול, **וְאִם כֵּן, מַהִי הַשַּׁיָּיכוּת דְּקֶשֶׁת לְרַגְלָיו שֶׁל מָשִׁיחַ** שלכן אומר הזוהר שכאשר הקשת נראית, יש להגביר את הציפיה למשיח? **אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהַדִּיּוּק הוּא בְּעִנְיַן הַקֶּשֶׁת בִּגְוָונִין בְּהִירִין** בצבעים בהירים **דַּוְקָא** ולא על עצם הופעת הקשת, **וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק**[65] **שֶׁהוּא** הארת הקשת בצבעים בהירים **עִנְיַן גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת עַתִּיק,** הבחינה העליונה והעמוקה והפנימית ביותר ב'כתר עליון', הקשורה בעצמות האלוקות, **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** כאשר מאיר אור וגילוי מ'פנימיות עתיק' **הִנֵּה הַחוֹשֶׁךְ עַצְמוֹ מֵאִיר,** כמבואר לעיל לגבי הדרגה הנעלית ב'אתהפכא' שהרע עצמו הופך לטוב והחושך עצמו הופך לאור. ובעניין הקשת, משמעות הדברים היא **שֶׁזֶּהוּ שֶׁהָעֲנָנִים עַצְמָם** שמצד עצמם הם מסתירים על האור **גּוֹרְמִים לְרִיבּוּי הַגְּוָונִים** הבהירים, **בְּדוּגְמַת הַגִּילּוּי דְּלֶעָתִיד לָבֹא שֶׁלַּיְּלָה כַּיּוֹם יָאִיר** כמבואר לעיל שהכוונה היא שחושך הלילה עצמו הופך לאור. **וְלָכֵן, כַּד יִתְחַזֵּי קֶשֶׁת בִּגְוָונִין נְהִירִין אֲזַי תְּצַפִּי לְרַגְלֵי דְּמִשִׁיחָא** כאשר תיראה הקשת בצבעים בהירים, אזי תצפה לרגליו של משיח. **אָמְנָם הַדִּיּוּק בָּזֶה הוּא צַפֵּה לְרַגְלֵי דְּמִשִׁיחָא,** הזוהר מדייק ואומר 'רגלי משיח' ולא משיח **כִּי, עִנְיָנוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ עַצְמוֹ**

ביאור בדרך אפשר

הבטיח אחרי המבול בימי נוח, **שֶׁהַצּוֹרֶךְ בְּסִימָן זֶה הוּא עִנְיָן בִּלְתִּי רָצוּי,** כי משמעותו הוא שמצב העולם הוא כזה שראוי להביא עליו מבול אלא שמפני השבועה הקדוש־ברוך־הוא נמנע מלהביא מבול בפועל **וְלָכֵן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁאַחַת מִמַּעֲלוֹתָיו הִיא שֶׁלֹּא נִרְאֵתָה הַקֶּשֶׁת בְּיָמָיו**[64], כי בגלל זכותו הגדולה והמיוחדת, לא הייתה בכלל אפשרות למבול, **וְאִם כֵּן, מַהִי הַשַּׁיָּיכוּת דְּקֶשֶׁת לְרַגְלָיו שֶׁל מָשִׁיחַ** שלכן אומר הזוהר שכאשר הקשת נראית, יש להגביר את הציפיה למשיח? **אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהַדִּיּוּק הוּא בְּעִנְיַן הַקֶּשֶׁת בִּגְוָונִין בְּהִירִין** בצבעים בהירים **דַּוְקָא** ולא על עצם הופעת הקשת, **וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק**[65] **שֶׁהוּא** הארת הקשת בצבעים בהירים **עִנְיַן גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת עַתִּיק,** הבחינה העליונה והעמוקה והפנימית ביותר ב'כתר עליון', הקשורה בעצמות האלוקות, **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** כאשר מאיר אור וגילוי מ'פנימיות עתיק' **הִנֵּה הַחוֹשֶׁךְ עַצְמוֹ מֵאִיר,** כמבואר לעיל לגבי הדרגה הנעלית ב'אתהפכא' שהרע עצמו הופך לטוב והחושך עצמו הופך לאור. ובעניין הקשת, משמעות הדברים היא **שֶׁזֶּהוּ שֶׁהָעֲנָנִים עַצְמָם** שמצד עצמם הם מסתירים על האור **גּוֹרְמִים לְרִיבּוּי הַגְּוָונִים** הבהירים, **בְּדוּגְמַת הַגִּילּוּי דְּלֶעָתִיד לָבֹא שֶׁלַּיְּלָה כַּיּוֹם יָאִיר. וְלָכֵן, כַּד יִתְחַזֵּי קֶשֶׁת בִּגְוָונִין נְהִירִין אֲזַי תְּצַפִּי לְרַגְלֵי דְּמִשִׁיחָא. אָמְנָם הַדִּיּוּק בָּזֶה הוּא צַפֵּה לְרַגְלֵי דְּמִשִׁיחָא, כִּי,**

---

58) תנחומא ויגש ו. וראה לקו"ת ויקרא ב, א. 59) סנהדרין כ, ב. 60) שמואל־א טו, ט. 61) בהבא לקמן — ראה המשך תער"ב שם ע' א'שה־א'שו. 62) ח"א עב, ב. 63) נח ט, יב ואילך. 64) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב. 65) ראה אוה"ת נח ע, ב ואילך. וראה אוה"ת בראשית כא, ב ואילך. נח ח"ג תרנב, א ואילך.

ביאור בדרך אפשר

הוא שֶׁהַחוֹשֵׁךְ יָאִיר מִצַּד עַצְמוֹ היינו שהחושך ישתנה במהותו ובמקום להיום גורם מסתיר, ייהפך למקור של אור **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עִנְיַן הַקֶּשֶׁת בִּגְוָונִין בְּהִירִין חֲרֵי הָאָרַת הַחוֹשֶׁךְ** באופן כזה **הִיא מֶחֱמַת רִיבּוּי וְתוֹקֶף אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ,** מבלי שינוי מהותי במהותם של העננים וטבעם להסתיר **וְלָכֵן חֲרֵי זֶה רַק בִּבְחִינַת רַגְלֵי מְשִׁיחָא** ולא עצם ענינו של משיח.

וּמְסַיֵּים[66] פרק זה אודות דוד ויהונתן **וַיִּשְׁקוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ עַד דָּוִד הִגְדִּיל** לבכות יותר מיהונתן, ומבאר את המשמעות הפנימית של הדברים. **דְּהִנֵּה, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הוּא עִנְיַן הַהַשָּׂגָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן** התוכן הפנימי של הכתוב בתורה, לגבי משפחתו של עשיו, **שָׁאוּל מֵרְחוֹבוֹת הַנָּהָר**[67], **בְּחִינַת בִּינָה** שבחלקי השכל, הבינה היא ההתרחבות וההסתעפות של נקודת החכמה לאורך ולרוחב ולעומק, כנהר רחב, וכיוון שיהונתן הוא בנו של שאול, עניינו הוא ההבנה וההשגה בבינה. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן דָּוִד עִנְיָנוֹ הוּא שֶׁהַחוֹשֵׁךְ יָאִיר מִצַּד עַצְמוֹ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן עִנְיַן הַקֶּשֶׁת בִּגְוָונִין בְּהִירִין חֲרֵי הָאָרַת הַחוֹשֶׁךְ הִיא מֶחֱמַת רִיבּוּי וְתוֹקֶף אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, וְלָכֵן חֲרֵי זֶה רַק בִּבְחִינַת רַגְלֵי מְשִׁיחָא. וּמְסַיֵּים**[66] **וַיִּשְׁקוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ עַד דָּוִד הִגְדִּיל. דְּהִנֵּה, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הוּא עִנְיַן הַהַשָּׂגָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שָׁאוּל מֵרְחוֹבוֹת הַנָּהָר**[67]**, בְּחִינַת בִּינָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן דָּוִד עִנְיָנוֹ הוּא שֶׁהַקִּים עֲלָהּ שֶׁל תּוֹרָה**[68]**, וְעֲלָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה**[69]**, קַבָּלַת עוֹל דַּוְקָא. וְזֶהוּ עַד דָּוִד הִגְדִּיל, עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּגָלוּי הָעִנְיָן דְּהִגְדִּיל וְהִפְלִיא חֲרֵי לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ**[70]**, גִּילּוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.**

ביאור בדרך אפשר

הוא שֶׁהַקִּים עֲלָהּ שֶׁל תּוֹרָה[68]**, וְעֲלָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה**[69], (כדברי המדרש: "הוקם על" כנגד מאה ברכות ['על' בגימטריא מאה] שבכל יום היו מתים מישראל מאה אנשים, בא דוד ותיקן להם מאה ברכות, כיון שתיקנם נתעצרה המגפה על עולה של תורה..."), וכדברי הגמרא: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על, נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה") ומכך שמעלת דוד בעניין התורה ובעניין התשובה נקראת בלשון עול 'עולה של תורה' ו'עולה של תשובה', מובן שעניינו של דוד הוא **קַבָּלַת עוֹל דַּוְקָא** עבודת השם מתוך ביטול וקבלת עול מלכות שמים, גם אם לא מבינים את הדברים בשכל. **וְזֶהוּ עַד דָּוִד הִגְדִּיל,** שהעבודה של דוד, עבודת השם מתוך קבלת עול, צריכה להמשיך **עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּגָלוּי הָעִנְיָן דְּהִגְדִּיל וְהִפְלִיא חֲרֵי לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ**[70], כלומר 'דוד הגדיל' רומז לתקופה של לעתיד לבוא, ימות המשיח, כאשר בארץ הזו התחתונה תתגלה הגדולה וההפלאה של האלוקות, **גִּילּוּי הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.**

---

66) שמואל־א כ, מא. 67) עץ חיים שער ח (שער דרושי הנקודות) פ"ד. 68) ראה במדב"ר פי"ח, כא. מדרש שמואל פכ"ט. תדא"ר רפ"ב. 69) מו"ק טז, ב. וראה מפרשים לבמדב"ר שם. 70) ע"ד לשון אדה"ז באגרתו — אג"ק ח"א ע' צז־צח.

המשך ביאור למס' סוטה ליום שנים עשר לעומר עמ' ב

הקב"ה, וכי **פֶּה שֶׁעָתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה, יֵינַק דָּבָר טָמֵא** – מאשה שאכלה דברים טמאים, והתינוק טועם בחלבה את הדברים הטמאים. וכיון שלא רצה לינוק מהן, אמרה לה מרים, האלך ואקרא לאשה מן העבריות שתניקהו. **וְהֵיינוּ דִּכְתִיב "אֶת מִי יוֹרֶה דֵּעָה** ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב **וְגוֹ'"**, ומבארת הגמרא, **לְמִי יוֹרֶה דֵּעָה** – למי לימד הקב"ה תורה, **וּלְמִי** הוא **יָבִין שְׁמוּעָה, לְגְמוּלֵי** - למי שהבדיל עצמו ונגמל **מֵחָלָב** טמא, **וּלְעָתִיקֵי** – למי שהעתיק עצמו **מִשָּׁדַיִם** טמאות.

"וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת פַּרְעֹה לְכִי וְגוֹ'", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מה שאמר 'העלמה' **מְלַמֵּד, שֶׁהָלְכָה** מרים להביא לה מינקת **בְּזִרְיזוּת כְּעַלְמָה** – כנערה שכל כוחה עליה. **וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר** מה שנאמר **'הָעַלְמָה'** היינו **שֶׁהֶעֱלִימָה אֶת דְּבָרֶיהָ** - שלא אמרה שהיא אחותו ומביאה את אם הילד.

"וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה והינקהו לי ואתן את שכרך, ותקח האשה הילד ותניקהו", מבארת הגמרא, **אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא,** נזרקה בה רוח נבואה והיא **מִתְנַבְּאָה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה מִּתְנַבְּאָה,** שלשון **'הֵילִיכִי'** בנוטריקון, היינו **הָא** – תינוק זה, **שֶׁלִּיכִי** – שלך הוא, ואכן כך הדבר שהרי היה בנה של יוכבד. הניקי אותו **'וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרֵךְ', אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא לֹא דַּיָּין לַצַּדִּיקִים שֶׁמַּחֲזִירִין לָהֶן** את **אֲבֵידָתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתְנִין לָהֶן שְׂכָרָן** על כך.

נאמר בפסוק לאחר קריעת ים סוף, **"וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן** את התף **וְגוֹ'"**, שואלת הגמרא, מפני מה נאמר **אֲחוֹת אַהֲרֹן, וְלֹא** נאמר **אֲחוֹת מֹשֶׁה.** ומשיבה, **אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה** מרים **מִתְנַבְּאָה** כן, עוד בטרם נולד משה, **כְּשֶׁהִיא** רק **אֲחוֹת אַהֲרֹן** ולא אחות משה,

בס"ד. שבת פרשת קדושים, ו' אייר (מאמר א), ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם
לָכֶם תְּבוּאָתוֹ גו'[1], שֶׁזֶּהוּ הַשָּׁכָר עַל זֶה
שֶׁ"שָּׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל,
וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית[2] יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים
לַה'"[3] (שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם כו'[4]),
וְהַיְנוּ, שֶׁהַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית דְּמִצְוֹת אֵלּוּ הִיא
הוֹסָפַת הַתְּבוּאָה בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית[5]. וּמִזֶּה מוּבָן
(בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים[6]), שֶׁהַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה
הַחֲמִישִׁית יֵשׁ בָּהֶם עִלּוּי לֹא רַק לְגַבֵּי הַפֵּירוֹת
הָאֲסוּרִים דְּשָׁלֹשׁ שְׁנֵי עָרְלָה (שֶׁהֵם כְּכָל הַדְּבָרִים
הָאֲסוּרִים שֶׁחַיּוּתָם הִיא מִשָּׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת
לְגַמְרֵי[7] שֶׁאֵין לָהֶם עֲלִיָּה לְעוֹלָם[8]), אֶלָּא אֲפִילּוּ
לְגַבֵּי הַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הָרְבִיעִית, עִם הֱיוֹתָם (לֹא
רַק מוּתָּרִים בַּאֲכִילָה, לִהְיוֹתָם מִקְּלִיפַּת נוֹגַהּ
שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲלוֹתָהּ, אֶלָּא יְתֵרָה מִזֶּה) קוֹדֶשׁ
הִלּוּלִים לַהֲוָיָ', וּבִגְלַל מַעֲלַת הַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה
הַחֲמִישִׁית, הִנֵּה תַּכְלִית הַמִּצְוָה דְּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית
גו'[2] מִתְבַּטֵּאת בְּכָךְ שֶׁבַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית גו'. וּכְפִי
שֶׁמְּבָאֵר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[9], שֶׁהַפֵּירוֹת
דְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת הֵם כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה
עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה (שֶׁמֵּהֶם יְכוֹלָה
לִהְיוֹת יְנִיקָה לְשָׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת[10]),

ביאור בדרך אפשר

אודות איסור אכילת פירות העץ בשלוש שנותיו הראשונות, איסור 'ערלה', נאמר בפרשת השבוע:

וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לנטיעת העץ **תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ גו'**[1], **שֶׁזֶּהוּ** אכילת פירות העץ בשנה החמישית **הַשָּׁכָר עַל זֶה שֶׁ"שָּׁלֹשׁ שָׁנִים** ראשונות לקיומו של העץ **יִהְיֶה לָכֶם** פירות העץ **עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל, וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית**[2] **יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ** של העץ **קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'"**[3] (**שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל** פרי השנה הרביעית **חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם כו'**[4]) ויש לו דינים נוספים הנובעים מכך שהוא פרי קדוש), **וְהַיְנוּ, שֶׁהַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית** המטרה הסופית **דְּמִצְוֹת אֵלּוּ** איסור ערלה בשלוש השנים הראשונות וקדושת הפירות בשנה הרביעית **הִיא הוֹסָפַת הַתְּבוּאָה** בכמות גדולה יותר מהרגיל **בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית**[5]. **וּמִזֶּה** שהתוספת בשנה החמישית היא שכר על השנים הקודמות **מוּבָן (בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים**[6] במשמעות הפנימית של הדברים), **שֶׁהַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית יֵשׁ בָּהֶם עִלּוּי** מעלה ויתרון **לֹא רַק לְגַבֵּי הַפֵּירוֹת הָאֲסוּרִים דְּשָׁלֹשׁ שְׁנֵי עָרְלָה** שלוש השנים הראשונות בהם אסור לאכול מהפירות (**שֶׁהֵם** פירות הערלה **כְּכָל הַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים** באכילה **שֶׁחַיּוּתָם הִיא מִשָּׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי**[7] כוחות הטומאה והסטרא אחרא, הצד האחר שאינו צד הקדושה, נקראים 'קליפות' (כי הם מעלימים ומסתירים על האלוקות כשם שהקליפה מכסה על הפרי) ובקליפות עצמן יש שתי דרגות כלליות, קליפת 'נוגה' לשון אור, כי מעורב בה גם מעט טוב, והיא שורש הקיום והחיות של הדברים הטהורים המותרים באכילה שכאשר אוכלים אותם לשם שמים מעלים אותם לקדושה, ויש שלוש קליפות טמאות לגמרי שאין בהם טוב כלל והם שורש הקיום והחיות של הדברים הטמאים האסורים באכילה **שֶׁאֵין לָהֶם עֲלִיָּה לְעוֹלָם**[8]), ולפירות השנה החמישית המותרים באכילה יש יתרון לא רק לגבי פירות שלוש השנים הראשונות האסורים באכילה **אֶלָּא אֲפִילּוּ לְגַבֵּי הַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הָרְבִיעִית, עִם הֱיוֹתָם** פירות השנה הרביעית (**לֹא רַק מוּתָּרִים בַּאֲכִילָה, לִהְיוֹתָם מִקְּלִיפַּת נוֹגַהּ שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲלוֹתָהּ, אֶלָּא יְתֵרָה מִזֶּה) קוֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַהֲוָיָ'** וזאת למרות שפירות השנה החמישית הם חולין ולא קודש, **וּבִגְלַל מַעֲלַת הַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית, הִנֵּה תַּכְלִית הַמִּצְוָה דְּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית גו'**[2] המצווה לנהוג בפירות השנה הרביעית קדושה **מִתְבַּטֵּאת בְּכָךְ שֶׁבַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית גו'** תהיה תוספת של תבואה ופירות, כפי שיתבאר להלן.

וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[9] בפרשה זו, **שֶׁהַפֵּירוֹת דְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת הֵם כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** שלושת העולמות הרוחניים הכלליים שלמטה מעולם האצילות, ובעוד שבעולם האצילות הכול בטל לאלוקות בביטול מוחלט ואין כל נתינת מקום למציאות אחרת, ואילו בעולמות בריאה־יצירה־עשייה, יש נתינת מקום ל'ישות' ו'מציאות', בכל אחד משלושתם לפי עניינו (**שֶׁמֵּהֶם** משלוש העולמות בריאה־יצירה־עשיה **יְכוֹלָה לִהְיוֹת** על ידי צמצומים רבים של האור האלוקי **יְנִיקָה** תוספת

---

1) פרשתנו יט, כה. 2) ראה תו"כ ורש"י כאן: הרי ארבעה שנים כו'. 3) שם, כג־כד. 4) פירש"י שם. 5) בהבא לקמן (עד אמצע ס"ד) - ראה לקו"ש ח"ז ע' 134 ואילך (ממאמר זה). 6) משא"כ ע"ד הפשט - ראה לקו"ש שם הערה 3. 7) להעיר גם ממ"ש המפרשים (רמב"ן פרשתנו שם, כג) "כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף, ואיננו טוב לאכלה". 8) תניא רפל"ז. וראה לקו"ת פרשתנו כט, ג (וראה לקמן בפנים) - מפרדס שער כד בסופו: שלש שנים יהי' לכם כו' זהו כנגד ג' קליפות הטמאות. 9) שם ל, ד. 10) כי מצד זה שהם כנגד ג' עולמות בי"ע (ובענין הספירות - בחי' נה"י (לקו"ת שם)) - אין טעם שיהיו אסורים. ועפ"ז מקשר בלקו"ת שם (כט, ג ואילך) מ"ש הרמ"ז (לזח"א צז, סע"ב) שבג' שנים הראשונות מקבלת המלכות מבחי' נה"י (ובענין העולמות ג' עולמות בי"ע) עם פירוש הפרדס דלעיל הערה 8.

ביאור בדרך אפשר

חיות והשפעה **לְשָׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת**[10]), **וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית** שבה הפירות הם 'קודש הילולים' **הוּא כְּנֶגֶד עוֹלָם הָאֲצִילוּת** הראשון והנעלה מארבעת העולמות הכלליים **(דְּאַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי'**[11] האות יו"ד היא כנגד עולם האצילות, האות ה' הראשונה היא כנגד עולם הבריאה, האות ו' היא כנגד עולם היצירה והאות ה' האחרונה היא כנגד עולם העשייה), **וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית גוֹ' לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ הוּא עִנְיַן תּוֹסֶפֶת** גילוי **הָאוֹר** האלוקי **הַנִּמְשָׁךְ מִקּוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד, שֶׁהוּא** ה'קוץ' שבראש היו"ד **לְמַעְלָה גַּם מֵהַיּוּ"ד** עצמה, כלומר דרגה שלמעלה מעולם האצילות. **וְכִדְאִיתָא** כמובא **בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**[9] **שֶׁהוּא** ה'קוצו של יו"ד' **בְּחִינַת הַכֶּתֶר** שלמעלה מעולם האצילות עצמו (בחינת 'כתר עליון' שלמעלה מהחכמה, ראשית הספירות העליונות, כשם שכתר כפשוטו הוא מעל הראש).

וְצָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁפֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית חַיָּבִים לְאָכְלָם רַק בִּירוּשָׁלַיִם שהיא מקודשת יותר מכל ארץ ישראל **וְהֵם קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַהַוָי'**, **וְאִילּוּ פֵּירוֹת הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית, שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִפֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית,** כמבואר לעיל שהם המטרה והתכלית של כל ארבעת השנים, **אֵין בָּהֶם שׁוּם קְדוּשָׁה, וּמוּתָּר לְאָכְלָם בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה?**

ב) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[12] **(בַּהַקְדָּמָה**[13] **לְבֵאוּר עִנְיַן שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת שֶׁבַּפֵּירוֹת)** בְּבֵאוּר מַה שֶׁכָּתוּב[14] "וְאַתָּה קָדוֹשׁ[15] יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל", דְּהִנֵּה אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא רָם וּמִתְנַשֵּׂא עַד אֵין קֵץ מִגֶּדֶר הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהוּא בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כוּ' רַק הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא רַק מִבְּחִינַת שְׁמוֹ, הַיְנוּ שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ שֶׁהוּא מְהַוֶּה בָּהֶם כָּל הָעוֹלָמוֹת (הָחֵל מִשֵּׁם הַוָי' מִלְּשׁוֹן 'מְהַוֶּה'[16]) הֵם רַק שְׁמוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בִּלְבַד כוּ', וְלָכֵן, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ גִּלּוּי מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ הוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל מִגֶּדֶר בְּחִינוֹת אֵלּוּ (שֶׁהֲרֵי עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לֹא אִתְּרְמִיז בְּשׁוּם אוֹת וְקוֹצָא כְּלָל[17], וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַשֵּׁמוֹת), הוּא עַל־יְדֵי שֶׁמְּשַׁבְּחִים וּמְהַלְּלִים אוֹתוֹ בְּמִדּוֹת אֵלּוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים גִּלּוּי הַשֵּׁמוֹת וְהַמִּדּוֹת, אַף־עַל־פִּי

ביאור בדרך אפשר

1 וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית הוּא כְּנֶגֶד עוֹלָם הָאֲצִילוּת
2 (דְּאַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה
3 הֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי'[11]), וּבַשָּׁנָה
4 הַחֲמִישִׁית גוֹ' לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ הוּא עִנְיַן
5 תּוֹסֶפֶת הָאוֹר הַנִּמְשָׁךְ מִקּוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד, שֶׁהוּא
6 לְמַעְלָה גַּם מֵהַיּוּ"ד. וְכִדְאִיתָא בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[9]
7 שֶׁהוּא בְּחִינַת הַכֶּתֶר. וְצָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ יִתָּכֵן
8 שֶׁפֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית חַיָּבִים לְאָכְלָם רַק
9 בִּירוּשָׁלַיִם וְהֵם קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַהַוָי', וְאִילּוּ פֵּירוֹת
10 הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית, שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר
11 מִפֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית, אֵין בָּהֶם שׁוּם קְדוּשָׁה,
12 וּמוּתָּר לְאָכְלָם בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה.
13 ב) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[12]
14 (בַּהַקְדָּמָה[13] לְבֵאוּר עִנְיַן שָׁלֹשׁ
15 מַדְרֵגוֹת שֶׁבַּפֵּירוֹת) בְּבֵאוּר מַה שֶׁכָּתוּב[14]
16 "וְאַתָּה קָדוֹשׁ[15] יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל", דְּהִנֵּה
17 אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא רָם וּמִתְנַשֵּׂא עַד אֵין קֵץ
18 מִגֶּדֶר הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהוּא בָּרוּךְ־הוּא
19 בְּעַצְמוֹ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כוּ' רַק הִתְהַוּוּת כָּל
20 הָעוֹלָמוֹת הוּא רַק מִבְּחִינַת שְׁמוֹ, הַיְנוּ שֶׁכָּל
21 מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ שֶׁהוּא מְהַוֶּה בָּהֶם כָּל הָעוֹלָמוֹת
22 (הָחֵל מִשֵּׁם הַוָי' מִלְּשׁוֹן 'מְהַוֶּה'[16]) הֵם רַק
23 שְׁמוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בִּלְבַד כוּ', וְלָכֵן, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ
24 גִּלּוּי מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ הוּא
25 קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל מִגֶּדֶר בְּחִינוֹת אֵלּוּ (שֶׁהֲרֵי
26 עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לֹא אִתְּרְמִיז בְּשׁוּם אוֹת וְקוֹצָא
27 כְּלָל[17], וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁהוּא לְמַעְלָה
28 מֵעִנְיַן הַשֵּׁמוֹת), הוּא עַל־יְדֵי שֶׁמְּשַׁבְּחִים
29 וּמְהַלְּלִים אוֹתוֹ בְּמִדּוֹת אֵלּוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה
30 מַמְשִׁיכִים גִּלּוּי הַשֵּׁמוֹת וְהַמִּדּוֹת, אַף־עַל־פִּי

ביאור בדרך אפשר

החמישית, כאמור לעיל) **בְּבֵאוּר מַה שֶׁכָּתוּב**[14] בתהלים **"וְאַתָּה** הקדוש־ברוך־הוא **קָדוֹשׁ**[15] **יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל", דְּהִנֵּה אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו שאין לו סוף וגבול **רָם וּמִתְנַשֵּׂא עַד אֵין קֵץ** ללא גבול **מִגֶּדֶר הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת,** לא רק ממציאות העולמות אלא גם מכל ההגדרה של עולמות ונבראים מוגבלים **שֶׁהוּא בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל** ומרומם לגמרי מהבריאה **כוּ' רַק הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת** שהיא כמובן ממנו ואין שום מקור אחר חלילה שבורא ומהווה **הוּא רַק מִבְּחִינַת שְׁמוֹ,** כלומר, לא עצם המהות של האלוקות אלא רק ה'שם' של הקדוש־ברוך־הוא **הַיְנוּ שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ** הכוחות האלוקיים הספירות העליונות (שמתחלקות בדרך כלל ל'מוחין' ו'מידות') **שֶׁהוּא מְהַוֶּה בָּהֶם** באמצעותם **כָּל הָעוֹלָמוֹת (הָחֵל מִשֵּׁם הַוָי'** שנקרא כך **מִלְּשׁוֹן 'מְהַוֶּה'**[16] שבו מרומזות המידות העליונות) **הֵם רַק שְׁמוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בִּלְבַד כוּ',** עניינים חיצוניים לגבי הקדוש־ברוך־הוא בעצמו (כמו שם האדם שהוא דבר חיצוני לגבי מהותו) **וְלָכֵן, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ** מלמעלה למטה את **גִּלּוּי מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ** שיפעלו את פעולתן לברוא ולהוות ולהחיות עולמות, **כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ הוּא** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל** ומרומם **מִגֶּדֶר בְּחִינוֹת אֵלּוּ** כל ההגדרות של המידות העליונות 'חסד', 'גבורה' וכד' לא חלות כלל ביחס לקדוש־ברוך־הוא בעצמו **(שֶׁהֲרֵי עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** עצם המהות של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **לֹא אִתְּרְמִיז בְּשׁוּם אוֹת וְקוֹצָא כְּלָל**[17], לא נרמז (לא בא לידי ביטוי אפילו ברמז, ובוודאי לא בצורה מפורשת בגלוי) בשום אות

11) לקו"ת מסעי צה, א. וש"נ. וראה לקו"ש ח"ו ע' 117. 12) שם כט, סע"ב. 13) וי"ל שכוונתו בזה גם לרמז תירוץ להקושיא דלעיל סוס"א, כדלקמן ס"ד. 14) תהלים כב, ד. 15) להעיר, שיש לזה שייכות לשם הסדרה - קדושים. ולהעיר, שגם בסיום הסדרה בלקו"ת כותב "יקנה ויחקוק סדר קדשים כו'". וכן בסיום הסדרה: והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל גו'. 16) פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט. תניא שעהיוה"א רפ"ד. 17) ראה זח"ג יא, א. רנז, ב. לקו"ת

ביאור בדרך אפשר

ובשום קוץ (שעל גבי האות) כלל אלא הוא למעלה מכל ביטוי בכל צורה שהיא **וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה** כל־שכן וקל־וחומר **שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַשֵּׁמוֹת** שהם דבר חיצוני עוד יותר מאשר ׳אות׳ ו׳קוץ׳), ומאחר שהוא עצמו מרומם ונבדל לגמרי מהמידות, גילוי המידות **הוּא עַל־יְדֵי שֶׁמְּשַׁבְּחִים וּמְהַלְּלִים אוֹתוֹ בְּמִדּוֹת אֵלּוּ**, למשל, גילוי מידת החסד הוא על ידי שאומרים עליו ׳חסיד׳ וגילוי מידת הגבורה היא על ידי שאומרים עליו ׳גיבור׳ **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים** מלמעלה למטה ומביאים לידי **גִּלּוּי הַשֵּׁמוֹת וְהַמִּדּוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ** מצד עצם המהות של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל כו׳**[18] אינו בכלל המידות הללו הוא כלל, כלומר הוא עצמו נעלה מכל ההגדרות הללו לגמרי. **וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק ״וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ מִצַּד־עַצְמוֹ קָדוֹשׁ** ומובדל מכל העולמות והנבראים, **וְשֶׁיִּהְיֶה ״יוֹשֵׁב״ וְנִמְשָׁךְ** ומתגלה מלמעלה **לְמַטָּה, שֶׁהַהַמְשָׁכָה** של האור האלוקי מלמעלה למטה **נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְשִׁיבָה, כְּמוֹ הַיּוֹשֵׁב שֶׁמַּשְׁפִּיל** ומוריד ומנמיך **קוֹמָתוֹ** לעומת מצב של עמידה, **הוּא עַל־יְדֵי ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״, שֶׁעַל־יְדֵי הַהִילּוּל וְהַשֶּׁבַח** שבני ישראל מהללים ומשבחים את הקדוש־ברוך־הוא **גּוֹרְמִים הַגִּלּוּי וְהַהַמְשָׁכָה כו׳** של האור האלוקי העליון שמצד עצמו הוא למעלה מהעולמות, לברוא עולמות.

וְעִנְיָן זֶה של פעולת ״תהילות ישראל״ להמשיך את ״ואתה קדוש״ **נִתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָה**[19] **בְּמַאֲמַר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל** הפותח בפסוק **״וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״ מִכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר**[20] **שֶׁמֵּבִיא שָׁם הַסִּפּוּר אוֹדוֹת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב**[21], **וְזֶה לְשׁוֹן הַמַּאֲמָר**[22]: **הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ בִּהְיוֹתוֹ עֲדַיִן נִסְתָּר** לפני התגלותו (שהייתה בגיל שלושים ושש) **וּבְנָדְדוֹ מֵעִיר לְעִיר וּמִכְּפָר לִכְפָר, הָיְתָה אַחַת מֵעֲבוֹדוֹתָיו בַּקֹּדֶשׁ, לִשְׁאוֹל כָּל אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, זְקֵנִים וּנְעָרִים, לִשְׁלוֹמָם בִּבְרִיאוּת, בְּפַרְנָסָה, וְהָיָה** הבעל־שם־טוב **שָׂמֵחַ מְאֹד לִשְׁמוֹעַ אֶת הַתְּשׁוּבוֹת הַלְּבָבִיּוֹת שֶׁיְּהוּדִים, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, הָיוּ מְשִׁיבִים** עונים **לוֹ בְּכָל מִינֵי לְשׁוֹנוֹת** ביטויים שונים **שֶׁל שֶׁבַח,** כמו **בָּרוּךְ הַשֵּׁם, הַשֶּׁבַח לְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כו׳.**

**פַּעַם אַחַת אֵרַע שֶׁהָרַבִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בָּא לְיִשּׁוּב אֶחָד, וְהִתְנַהֵג בְּדַרְכּוֹ הַקָּדוֹשׁ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְזַכּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, הָיוּ מְשִׁיבִים לוֹ בְּכָל מִינֵי לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שֶׁבַח, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, הַשֶּׁבַח לְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כו׳. פַּעַם אַחַת אֵרַע שֶׁהָרַבִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בָּא לְיִשּׁוּב אֶחָד, וְהִתְנַהֵג בְּדַרְכּוֹ הַקָּדוֹשׁ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְזַכּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, בַּזְּכוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁהֵם מְשַׁבְּחִים אֶת שְׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. בְּאוֹתוֹ יִשּׁוּב הָיָה יְהוּדִי זָקֵן מוּפְלָג, תַּלְמִיד־חָכָם גָּדוֹל, פָּרוּשׁ מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם. זֶה לְמַעְלָה מִיּוֹבֵל, חֲמִשִּׁים שָׁנָה, שֶׁיּוֹשֵׁב יוֹמָם וָלַיְלָה וְלוֹמֵד אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה בִּפְרִישׁוּת וּבִקְדוּשָׁה. כָּל שְׁנוֹתָיו הוּא יוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית בְּטַלִּית וּתְפִילִין, עַד לַשָּׁעוֹת הַמְּאוּחָרוֹת דִּזְמַן הַמִּנְחָה, וְרַק לְאַחֲרֵי תְּפִלַּת עַרְבִית הֲרֵי הוּא טוֹעֵם פְּסַת לֶחֶם עִם מַיִם.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל כו׳[18]. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק ״וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מִצַּד־עַצְמוֹ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל, וְשֶׁיִּהְיֶה ״יוֹשֵׁב״ וְנִמְשָׁךְ לְמַטָּה, שֶׁהַהַמְשָׁכָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְשִׁיבָה, כְּמוֹ הַיּוֹשֵׁב שֶׁמַּשְׁפִּיל קוֹמָתוֹ, הוּא עַל־יְדֵי ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״, שֶׁעַל־יְדֵי הַהִילּוּל וְהַשֶּׁבַח גּוֹרְמִים הַגִּלּוּי וְהַהַמְשָׁכָה כו׳.

וְעִנְיָן זֶה נִתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָה[19] בְּמַאֲמַר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״ מִכְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר[20], שֶׁמֵּבִיא שָׁם הַסִּפּוּר אוֹדוֹת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב[21], וְזֶה לְשׁוֹן הַמַּאֲמָר[22]: הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ בִּהְיוֹתוֹ עֲדַיִן נִסְתָּר וּבְנָדְדוֹ מֵעִיר לְעִיר וּמִכְּפָר לִכְפָר, הָיְתָה אַחַת מֵעֲבוֹדוֹתָיו בַּקֹּדֶשׁ, לִשְׁאוֹל כָּל אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, זְקֵנִים וּנְעָרִים, לִשְׁלוֹמָם בִּבְרִיאוּת, בְּפַרְנָסָה, וְהָיָה שָׂמֵחַ מְאֹד לִשְׁמוֹעַ אֶת הַתְּשׁוּבוֹת הַלְּבָבִיּוֹת שֶׁיְּהוּדִים, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, הָיוּ מְשִׁיבִים לוֹ בְּכָל מִינֵי לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שֶׁבַח, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, הַשֶּׁבַח לְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כו׳. פַּעַם אַחַת אֵרַע שֶׁהָרַבִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בָּא לְיִשּׁוּב אֶחָד, וְהִתְנַהֵג בְּדַרְכּוֹ הַקָּדוֹשׁ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְזַכּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, בַּזְּכוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁהֵם מְשַׁבְּחִים אֶת שְׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. בְּאוֹתוֹ יִשּׁוּב הָיָה יְהוּדִי זָקֵן מוּפְלָג, פָּרוּשׁ מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם. זֶה לְמַעְלָה מִיּוֹבֵל, חֲמִשִּׁים שָׁנָה, שֶׁיּוֹשֵׁב יוֹמָם וָלַיְלָה וְלוֹמֵד אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה בִּפְרִישׁוּת וּבִקְדוּשָׁה. כָּל שְׁנוֹתָיו הוּא יוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית בְּטַלִּית וּתְפִילִין, עַד לַשָּׁעוֹת הַמְּאוּחָרוֹת דִּזְמַן הַמִּנְחָה, וְרַק לְאַחֲרֵי תְּפִלַּת עַרְבִית הֲרֵי הוּא טוֹעֵם פְּסַת

ביאור בדרך אפשר

מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר[20], הרבי הריי״צ **שֶׁמֵּבִיא שָׁם** במאמר הנזכר **הַסִּפּוּר אוֹדוֹת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב**[21], **וְזֶה לְשׁוֹן הַמַּאֲמָר**[22]: **הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקָּדוֹשׁ בִּהְיוֹתוֹ עֲדַיִן נִסְתָּר** לפני התגלותו (שהייתה בגיל שלושים ושש) **וּבְנָדְדוֹ מֵעִיר לְעִיר וּמִכְּפָר לִכְפָר, הָיְתָה אַחַת מֵעֲבוֹדוֹתָיו בַּקֹּדֶשׁ, לִשְׁאוֹל כָּל אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, זְקֵנִים וּנְעָרִים, לִשְׁלוֹמָם בִּבְרִיאוּת, בְּפַרְנָסָה, וְהָיָה** הבעל־שם־טוב **שָׂמֵחַ מְאֹד לִשְׁמוֹעַ אֶת הַתְּשׁוּבוֹת הַלְּבָבִיּוֹת שֶׁיְּהוּדִים, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, הָיוּ מְשִׁיבִים** עונים **לוֹ בְּכָל מִינֵי לְשׁוֹנוֹת** ביטויים שונים **שֶׁל שֶׁבַח,** כמו **בָּרוּךְ הַשֵּׁם, הַשֶּׁבַח לְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כו׳.**

פַּעַם אַחַת אֵרַע שֶׁהָרַבִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בָּא לְיִשּׁוּב אֶחָד, וְהִתְנַהֵג בְּדַרְכּוֹ הַקָּדוֹשׁ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְזַכּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנָשִׁים נָשִׁים וָטַף, בַּזְּכוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁהֵם מְשַׁבְּחִים אֶת שְׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כאשר הבעל־שם־טוב שואל בשלומם ובמצב הבריאות והפרנסה שלהם. **בְּאוֹתוֹ יִשּׁוּב הָיָה יְהוּדִי זָקֵן מוּפְלָג, תַּלְמִיד־חָכָם גָּדוֹל, פָּרוּשׁ** רחוק ומובדל **מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם** הגשמי. **זֶה לְמַעְלָה מִיּוֹבֵל, חֲמִשִּׁים שָׁנָה, שֶׁיּוֹשֵׁב** אותו זקן ׳פרוש׳ **יוֹמָם וָלַיְלָה וְלוֹמֵד אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה בִּפְרִישׁוּת וּבִקְדוּשָׁה. כָּל שְׁנוֹתָיו הוּא** אותו זקן ׳פרוש׳ **יוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית** בצום **בְּטַלִּית וּתְפִילִין, עַד לַשָּׁעוֹת הַמְּאוּחָרוֹת דִּזְמַן הַמִּנְחָה,** כלומר כמעט כל שעות היום **וְרַק לְאַחֲרֵי תְּפִלַּת עַרְבִית הֲרֵי הוּא** מסיים את הצום ואז הוא **טוֹעֵם פְּסַת לֶחֶם עִם מַיִם.**

פינחס פ, סע״ב. 18) תקו״ז בהקדמה (יז, ב). 19) כמו כמה ענינים שנתבארו בלקו״ת בקיצור, ונתבארו בארוכה במאמרים שלאח״ז (ולפעמים - גם בלקו״ת גופא), במקום אחר. 20) נדפס בסה״מ אידיש ע׳ 138 ואילך. 21) וכנראה, שהפירוש שבלקו״ת הנ״ל מיוסד על פירוש הבעש״ט ע״פ זה המובא לקמן בפנים. 22) בתרגום ללשון הקודש ע״י המו״ל.

ביאור בדרך אפשר

כַּאֲשֶׁר הָרַבִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִכְנַס אֶל הַגָּאוֹן לַחֲדַר הַפְּרִישׁוּת החדר שבו היה יושב אותו פרוש שֶׁהָיָה בְּפִנַּת בֵּית הַכְּנֶסֶת, שָׁאַל אֶת הַגָּאוֹן לִשְׁלוֹמוֹ, אֵיךְ הַבְּרִיאוּת, אִם יֵשׁ לוֹ מספיק כסף עֲבוּר הַהִצְטָרְכוּת וְהַסְפָּקָה. אֲבָל הַגָּאוֹן לא זו בלבד שלא ענה אלא אפילו לֹא הֵגִיב לְדִבְרֵי הָרַבִּי הבעל־שם־טוב, שֶׁהָיָה לָבוּשׁ כְּמוֹ כַּפְרִי פָּשׁוּט וכאמור הדבר היה כאשר הבעל־שם־טוב היה עדיין צדיק נסתר. הָרַבִּי חָזַר וְשָׁאַל את הגאון שְׁאֵלוֹתָיו האמורות על מצב בריאותו ופרנסתו כַּמָּה פְּעָמִים, עַד שֶׁהַגָּאוֹן כָּעַס מְאֹד על הבעל־שם־טוב, וְהִרְאָה בְּיָדוֹ לְכִיוּוּן הַדֶּלֶת שֶׁיֵּלֵךְ לוֹ.

וְאָז אָמַר הָרַבִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב לַגָּאוֹן: רַבִּי, לָמָּה אֵינְכֶם נוֹתְנִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת פַּרְנָסָתוֹ כו'[23].

לְשֵׁמַע דִּבּוּרִים אֵלּוּ, נִשְׁאַר הַגָּאוֹן כִּמְבוּלְבָּל; אֵיזֶה יְהוּדִי כַּפְרִי מְדַבֵּר אוֹדוֹת הַ"כִּבְיָכוֹל" הקדוש־ברוך־הוא שֶׁצְּרִיכִים לִיתֵּן לוֹ פַּרְנָסָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

הָרַבִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הִכִּיר אֶת הַמַּחְשָׁבוֹת שֶׁל הַגָּאוֹן, וְאָמַר לוֹ: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים עַל כלומר מתפרנסים ושואבים חיות עַל הַפַּרְנָסָה שֶׁנּוֹתֵן לָהֶם הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ. אַךְ עַל אֵיזֶה פַּרְנָסָה יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. ומי מפרנס אותו, כביכול? הִנֵּה עַל זֶה אוֹמֵר לָנוּ דָּוִד־הַמֶּלֶךְ בִּתְהִלִּים: "וְאַתָּה קָדוֹשׁ", עַל אֵיזֶה פַּרְנָסָה הִנְּךָ "יוֹשֵׁב" - "יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל", הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "יוֹשֵׁב" עַל תְּהִילּוֹתֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּשַׁבְּחִים אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ עֲבוּר הַבְּרִיאוּת וְהַפַּרְנָסָה שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ נוֹתֵן לָהֶם. וַעֲבוּר דִּבְרֵי הַהִילּוּל שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְהַלְּלִים אֶת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, חֲרֵי הוּא יִתְבָּרֵךְ נוֹתֵן לָהֶם בָּנִי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחָא.

ג) **וְצָרִיךְ** לְהָבִין, דְּהִנֵּה, הֵן אֱמֶת שֶׁבִּכְדֵי שֶׁ"אַתָּה קָדוֹשׁ" [שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ הוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל מֵעוֹלָמוֹת] יִהְיֶה "יוֹשֵׁב" [הַיְנוּ, שֶׁיּוּמְשַׁךְ מלמעלה לְמַטָּה, שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְשִׁיבָה, כְּמוֹ הַיּוֹשֵׁב שֶׁמַּשְׁפִּיל מוריד ומכופף קוֹמָתוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל] יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּעֲבוּדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שהיא המעוררת את הרצון העליון לברוא עולמות להמשיך אלוקות למטה, אֲבָל לִכְאוֹרָה יְכוֹלִים לִפְעוֹל זֹאת גַּם עַל־יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה[24] [וְכַמּוּבָן גַּם מִמָּה שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא[25] עַל הַפָּסוּק[26] אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקְטָה, בִּתְחִלָּה יָרְאָה וּלְבַסּוֹף (כְּשֶׁקִּבְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה) שָׁקְטָה, וזה לשון הגמרא: "מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה [לפני מתן תורה] יראה, ולבסוף [אחרי מתן תורה] שקטה", וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נִמְשָׁךְ אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם], וְאִם

ביאור בדרך אפשר

לָהֶם. וַעֲבוּר דִּבְרֵי הַהִילּוּל הלל והודאה ושבח שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְהַלְּלִים אֶת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, בשכר זה חֲרֵי הוּא יִתְבָּרֵךְ נוֹתֵן לָהֶם בָּנִי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחָא בנים, בריאות ופרנסה בריווח ובשפע. עד כאן הסיפור כפי שהובא במאמר של הרבי הריי"צ.

ג) וְצָרִיךְ לְהָבִין בדברי הבעל־שם־טוב לזקן ה'פרוש', דְּהִנֵּה, הֵן אֱמֶת אמנם נכון שֶׁבִּכְדֵי שֶׁ"אַתָּה קָדוֹשׁ" [הקדוש־ברוך־הוא שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ בעצם מהותו הוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל ומרומם מֵעוֹלָמוֹת] יִהְיֶה "יוֹשֵׁב" [הַיְנוּ, שֶׁיּוּמְשַׁךְ מלמעלה לְמַטָּה, שֶׁהַמְשָׁכָה השפעה והתגלות זוֹ נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְשִׁיבָה, כְּמוֹ הַיּוֹשֵׁב שֶׁמַּשְׁפִּיל מוריד ומכופף קוֹמָתוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל] יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּעֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שהיא המעוררת את הרצון העליון לברוא עולמות להמשיך אלוקות למטה, אֲבָל לִכְאוֹרָה יְכוֹלִים לִפְעוֹל זֹאת גַּם עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נִמְשָׁךְ

23) ראה במאמר שם ס"ב בביאור מרז"ל (שהש"ר פ"א, ט בסופו) "רעיתי - מפרנסתי". 24) וראה לקו"ת בהר מ, סע"א ואילך, שענין "רעייתי" (ראה לעיל הערה 23) הוא ע"י התורה - לכו לחמו בלחמי. 25) שבת פח, א. 26) תהלים עו, ט.

ביאור בדרך אפשר

כֵּן, לָמָּה אָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב לַגָּאוֹן, שֶׁלָּמַד תּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה בְּמֶשֶׁךְ יוֹבֵל[27] שָׁנִים, לָמָּה אֵינְכֶם נוֹתְנִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת פַּרְנָסָתוֹ כּוּ׳, וּבִפְרָט שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב אָמַר לוֹ דְּבָרִים אֵלּוּ, הָיָה עָסוּק בְּלִימוּד הַתּוֹרָה

והלימוד ממשיך אלוקות בעולם?

וַאֲפִילּוּ אִם נֹאמַר שֶׁהָעִנְיָן דְּ״אַתָּה קָדוֹשׁ״ במובן של השפעת והמשכת אלוקות לברוא ולהוות עולמות נַעֲשָׂה דַּוְקָא עַל־יְדֵי ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״, הָיָה הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב יָכוֹל לְעוֹרֵר אֶת הַגָּאוֹן שֶׁיְּהַלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל כָּךְ שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה בִּפְרִישׁוּת וּבִקְדוּשָׁה, וְלָמָּה הוּצְרַךְ לִשְׁאוֹל אוֹתוֹ אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים (בְּרִיאוּת וְכוּ׳)?

אַךְ הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה, תַּכְלִית כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה הַבְּרִיאָה שֶׁתִּהְיֶה לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[28], שהנבראים התחתונים ובמיוחד העולם הזה הגשמי שהוא העולם התחתון ביותר, יהיו מקום ראוי ומתאים להשראת השכינה וגילוי אלוקות וְהַיְנוּ, שֶׁמִּדְּבָרִים גשמיים וחומריים יַעֲשׂוּ דִּירָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מקום ראוי לאלוקות להתגלות בו ו׳לגור׳ בו. וְדִירָה זוֹ לאלוקות בדברים הגשמיים הנחותים נַעֲשֵׂית [בְּעִקָּר - עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בַּתַּחְתּוֹנִים, תוך מגע קרוב עם דברים גשמיים וחומריים, הַיְנוּ לֹא כָּל־כָּךְ עַל־יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה, אוֹ עַל־יְדֵי הִילּוּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל לִימוּד הַתּוֹרָה, שהם פעולות נעלות ורוחניות ולא דורשות מגע קרוב עם גשמיות וחומריות העולם, כֵּיוָן שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה שַׁיָּךְ בְּעִקָּר לְ׳עֶלְיוֹן׳ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁזּוֹהִי נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, ופעולות שנעשות עם ה׳עליון׳ לא הופכות את ה׳תחתון׳ לדירה לאלוקות, אֶלָּא] עַל־יְדֵי הַהִילּוּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲבוּר בְּרִיאוּת וּפַרְנָסָה, עִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַחַיּוּנִית[29], הנפש הבהמית שמחייה את הגוף הגשמי וְהַיְנוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַכִּירִים וּמַרְגִּישִׁים (דֶּעֹרְהֶעֶרְן בהבנה, ידיעה והכרה) שֶׁ(גַּם) צָרְכֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים הקשורים בענייני העולם הזה התחתון בָּאִים מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְהֵם מְהַלְּלִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי־זֶה עוֹשִׂים דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים.

וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב רָאָה שֶׁהַגָּאוֹן יוֹשֵׁב בַּחֲדַר הַפְּרִישׁוּת, פָּרוּשׁ רחוק ונבדל מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הזה הגשמי, מִבְּלִי לְהִתְעַסֵּק עִם גּוּפוֹ, נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם החלק בעולם שמוטל עליו בפרט להעלות לקדושה, ״תַּחְתּוֹנִים״ (שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁאָכַל הָיָה רַק לְהֶכְרַח קִיּוּמוֹ, אֲבָל לֹא הִתְעַסֵּק לְבָרֵר אֶת הַגּוּף, נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם אלא אדרבה עשה הכול כדי לפרוש ולהתרחק מכל הדברים הללו), אָמַר לוֹ, הבעל־שם־טוב לזקן הפרוש, לָמָּה אֵינְכֶם נוֹתְנִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא

ביאור בדרך אפשר

אֶלְקוּת בָּעוֹלָם], וְאִם כֵּן, לָמָּה אָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב לַגָּאוֹן, שֶׁלָּמַד תּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה בְּמֶשֶׁךְ יוֹבֵל[27] שָׁנִים, לָמָּה אֵינְכֶם נוֹתְנִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת פַּרְנָסָתוֹ כּוּ׳, וּבִפְרָט שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב אָמַר לוֹ דְּבָרִים אֵלּוּ, הָיָה עָסוּק בְּלִימוּד הַתּוֹרָה. וַאֲפִילּוּ אִם נֹאמַר שֶׁהָעִנְיָן דְּ״אַתָּה קָדוֹשׁ״ נַעֲשָׂה דַּוְקָא עַל־יְדֵי ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״, הָיָה הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב יָכוֹל לְעוֹרֵר אֶת הַגָּאוֹן שֶׁיְּהַלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל כָּךְ שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה בִּפְרִישׁוּת וּבִקְדוּשָׁה, וְלָמָּה הוּצְרַךְ לִשְׁאוֹל אוֹתוֹ אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים (בְּרִיאוּת וְכוּ׳).

אַךְ הַבֵּאוּר בָּזֶה, דְּהִנֵּה, תַּכְלִית כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה הַבְּרִיאָה שֶׁתִּהְיֶה לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[28], וְהַיְנוּ, שֶׁמִּדְּבָרִים תַּחְתּוֹנִים יַעֲשׂוּ דִּירָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְדִירָה זוֹ נַעֲשֵׂית [בְּעִקָּר — עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בַּתַּחְתּוֹנִים, הַיְנוּ לֹא כָּל־כָּךְ עַל־יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה, אוֹ עַל־יְדֵי הִילּוּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל לִימוּד הַתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה שַׁיָּךְ בְּעִקָּר לְ׳עֶלְיוֹן׳ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁזּוֹהִי נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, אֶלָּא] עַל־יְדֵי הַהִילּוּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲבוּר בְּרִיאוּת וּפַרְנָסָה, עִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַחַיּוּנִית[29], וְהַיְנוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַכִּירִים וּמַרְגִּישִׁים (דֶּעֹרְהֶעֶרְן) שֶׁ(גַּם) צָרְכֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים בָּאִים מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְהֵם מְהַלְּלִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי־זֶה עוֹשִׂים דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב רָאָה שֶׁהַגָּאוֹן יוֹשֵׁב בַּחֲדַר הַפְּרִישׁוּת, פָּרוּשׁ מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, מִבְּלִי לְהִתְעַסֵּק עִם גּוּפוֹ, נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, ״תַּחְתּוֹנִים״ (שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁאָכַל הָיָה רַק לְהֶכְרַח קִיּוּמוֹ, אֲבָל לֹא הִתְעַסֵּק לְבָרֵר אֶת הַגּוּף, נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם), אָמַר לוֹ, לָמָּה אֵינְכֶם נוֹתְנִים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת

27) שנקרא ״עולם״ (תדבא״ר פ״ו. מכילתא ורש״י משפטים כא, ו. וראה בחיי וציוני שם). 28) תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. וראה לקו״ש ח״ו ע׳ 17 הערה 42. 29) ראה תניא פל״ז (מח, ב).

ביאור בדרך אפשר

אֶת פַּרְנָסָתוֹ[30] - שֶׁיִּקּוּיִם מַה שֶּׁנִּתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים** שכן כאמור רצון זה של הקדוש־ברוך־הוא לא יכול להתקיים על ידי עיסוק רק בדברים 'עליונים' כלימוד התורה אלא רק באמצעות עיסוק בענייני העולם והילול ושבח לקדוש־ברוך־הוא על עניינים אלה. **וְלָכֵן אָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב** ו'מתפרנס', כביכול, **עַל תְּהִלּוֹתֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּשַׁבְּחִים אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ עֲבוּר הַבְּרִיאוּת וְהַפַּרְנָסָה** עניינים גשמיים **שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ נוֹתֵן לָהֶם.**

ד) וְעַל־פִּי הַנִּזְכָּר לְעֵיל יוּבָן גַּם הַטַּעַם שֶׁתַּכְלִית הָעֲלוּי הִיא לֹא בְּפֵירוֹת שָׁנָה הָרְבִיעִית, שֶׁהֵם קוֹדֶשׁ וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, אֶלָּא בְּפֵירוֹת הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית[31] **הַנֶּאֱכָלִין בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִילוּ בְּטוּמְאָה, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁאִישׁ יִשְׂרָאֵל יוֹדֵעַ שֶׁאֲפִילוּ הַפֵּירוֹת שֶׁאֵינָם קוֹדֶשׁ, הִנֵּה גַּם הֵם תְּלוּיִים בְּבִרְכַּת ה' [בִּרְאוֹתוֹ בְּעֵינֵי בָּשָׂר** (״לְהוֹסִיף״) **בַּתְּבוּאָה שֶׁנּוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא], וּבְמֵילָא חָרֵי הוּא בְּוַדַּאי מְהַלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל זֶה**[32], **הִנֵּה הַהִילּוּל לַה' בְּעִנְיָן זֶה הוּא הַ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״** המשבחים את הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁגּוֹרְמִים הָעִנְיָן דְּ״אַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב״, הַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת ״אַתָּה״ דְּקָאֵי** שמכוונת **עַל הָעַצְמוּת**[33], העצמיות והמהות של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו שלא נקראת בשום שם אלא 'אתה', ומצד עצמו הוא **קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל** מהעולמות והנבראים, **יִהְיֶה ״יוֹשֵׁב״ (וְנִמְשָׁךְ** ומתגלה מלמעלה **לְמַטָּה) בְּדִירָה בְּתַחְתּוֹנִים** שיהיה גילוי אלוקות בעולם.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי של הפסוק **וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ,** שֶׁזּוֹהִי השנה החמישית **הוֹסָפָה** ועילוי ויתרון **גַּם לְגַבֵּי הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית שֶׁכָּל פִּרְיוֹ הוּא קוֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה', כִּי אַף**

ביאור בדרך אפשר

לעין **עִנְיָן הַהוֹסָפָה** (״לְהוֹסִיף״) **בַּתְּבוּאָה שֶׁנּוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** בשנה זו, החמישית**], וּבְמֵילָא חָרֵי הוּא בְּוַדַּאי מְהַלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל זֶה**[32], **הִנֵּה הַהִילּוּל לַה' בְּעִנְיָן זֶה הוּא הַ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״ שֶׁגּוֹרְמִים הָעִנְיָן דְּ״אַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב״, הַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת ״אַתָּה״ דְּקָאֵי עַל הָעַצְמוּת**[33], **קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל, יִהְיֶה ״יוֹשֵׁב״ (וְנִמְשָׁךְ לְמַטָּה) בְּדִירָה בְּתַחְתּוֹנִים.**

וְזֶהוּ וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, שֶׁזּוֹהִי הוֹסָפָה גַּם לְגַבֵּי הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית שֶׁכָּל פִּרְיוֹ הוּא קוֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה', כִּי אַף

---

30) וע"ד - להבדיל באין קץ - הפרנסה (המזון) כפשוטה, שבהעדר המזון אז נפרדת הנשמה מהגוף - עד"ז הוא גם בענין מפרנסתי למעלה* (ראה לעיל הערה 23) - בזה תלוי קיום הענין דנתאווה הק' להיות לו ית' דירה בתחתונים. וכמחז"ל מה הקב"ה מלא כל העולם, אף הנשמה מלאה את כל הגוף (ברכות י, א. וראה ויק"ר ספ"ד (ובכ"מ) בסדר הפוך - שהובא בכ"מ: הנפש הזו ממלא את הגוף, והקב"ה ממלא את עולמו כו'). 31) להעיר מהא דנטע רבעי (שדינו כמעשר שני - קידושין נד, ב) אין לוקחים בכספו קדשי קדשים (מע"ש פ"ג מ"ב). ופשיטא שאין נלקחים להדברים דקודש־הקדשים שבביהמ"ק - עיקר דירת הקב"ה בתחתונים (אחרי טז, ב ובפרש"י שם. תניא פנ"ג (וראה טושו"ע או"ח סצ"ד). ובכ"מ). 32) ומכ"ש מהחיוב לברך להקב"ה על בורא.. חסרונן (ראה טור וב"י (שו"ע אדה"ז) באו"ח סי' רז). ולהעיר ממרז"ל דעל כל נשימה ונשימה שאדם נושם, צריך אדם לקלס לבורא (ב"ר פי"ד, ט). 33) ראה ד"ה תפלין דמארי עלמא תרנ"ג קרוב לסופו (סה"מ תרנ"ג ע' רס). חכמות בחוץ תרונה תרצ"ד (בסה"מ קונטרסים ח"ב) פ"ב. ובכ"מ.

*) ברשימה נוספת, הובא ענין זה בתור ביאור על דברי הבעש"ט (בסה"מ אידיש שם) "איר וועט דאָך ח"ו דעם כביכול פאַרהונגערן אַז דער כביכול וועט אַוועק פון דער וועלט".

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הָרְבִיעִית הֵם בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית, בְּחִינַת הָאֲצִילוּת, כמבואר לעיל ששלוש השנים הראשונות בהם הפירות אסורים באכילה הם כנגד שלושת העולמות בריאה־יצירה־עשייה (בהם יש נתינת מקום ל׳ישות׳ ו׳מציאות׳) ואילו השנה הרביעית בה הפירות הם קודש היא כנגד עולם האצילות הנעלה מהם (בו יש ביטול מוחלט לאלוקות) **הֲרֵי גַּם אֲצִילוּת הוּא עוֹלָם**[34]**, שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל מְדִידָה וְהַגְבָּלָה** מסוימת. **וּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ** מלמעלה למטה שתתגלה בעולם **צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל ״הִלּוּלִים״,** שהעולמות והנבראים יהללו וישבחו את הקדוש־ברוך־הוא **אֲבָל זֶהוּ הִלּוּל הַקָּשׁוּר עִם** עבודת ה׳ מתוך **עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים, שֶׁזֶּהוּ שֶׁהַהִלּוּל** עם פירות השנה הרביעית **הוּא בִּירוּשָׁלַיִם דַּוְקָא. וְעִנְיָן זֶה הוּא בְּדוּגְמַת הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה** שהיא עבודה רוחנית שלא דורשת קשר ומגע קרוב וישיר עם העולם הגשמי ויכולה להיות מתוך פרישות. **אֲבָל הַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית עִנְיָנָם הוּא ״לְהוֹסִיף״ גו׳,** להמשיך ולגלות בעולם **תּוֹסֶפֶת** השפעה של **אוֹר** אלוקי **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְבָּלָה,** אפילו למעלה מההגבלה של עולם האצילות **שֶׁהוּא עִנְיָן קְדוּשַׁת הָעַצְמוּת,** הקדושה של הקדוש־ברוך־הוא בעצם מהותו **שֶׁנִּמְשֶׁכֶת לְמַטָּה (לְלֹא הַגְבָּלוֹת, בְּדוּגְמַת אֲכִילַת הַפֵּירוֹת** של השנה החמישית **בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִילוּ בְּטוּמְאָה) עַל־יְדֵי ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״** ההילול והשבח שבני ישראל מהללים ומשבחים את הקדוש־ברוך־הוא **בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא**[35].

ה) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף ביאור על פי פנימיות הדברים **בְּפֵירוּשׁ** דברי הכתוב **״לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ״, שֶׁהַהוֹסָפָה הִיא**

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁהַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הָרְבִיעִית הֵם בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית,
2 בְּחִינַת הָאֲצִילוּת, הֲרֵי גַּם אֲצִילוּת הוּא עוֹלָם[34],
3 שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל מְדִידָה וְהַגְבָּלָה. וּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ
4 בְּחִינָה זוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל ״הִלּוּלִים״, אֲבָל
5 זֶהוּ הִלּוּל הַקָּשׁוּר עִם עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים, שֶׁזֶּהוּ
6 שֶׁהַהִלּוּל הוּא בִּירוּשָׁלַיִם דַּוְקָא. וְעִנְיָן זֶה הוּא
7 בְּדוּגְמַת הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה. אֲבָל
8 הַפֵּירוֹת דְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית עִנְיָנָם הוּא ״לְהוֹסִיף״
9 גו׳, תּוֹסֶפֶת אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְבָּלָה, שֶׁהוּא עִנְיַן
10 קְדוּשַׁת הָעַצְמוּת, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת לְמַטָּה (לְלֹא
11 הַגְבָּלוֹת, בְּדוּגְמַת אֲכִילַת הַפֵּירוֹת בְּכָל מָקוֹם
12 וַאֲפִילוּ בְּטוּמְאָה) עַל־יְדֵי ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״
13 בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא[35].
14 ה) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בְּפֵירוּשׁ ״לְהוֹסִיף לָכֶם
15 תְּבוּאָתוֹ״, שֶׁהַהוֹסָפָה הִיא גַּם
16 בַּתְּבוּאָה שֶׁל הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם
17 בַּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה, נַעֲשֵׂית שְׁלֵמוּת עַל־
18 יְדֵי הָעִנְיָן דְּ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״ בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים
19 דַּוְקָא. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז״ל[36] כָּל
20 הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה - אֲפִילוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ,
21 אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת תּוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים[37],
22 וְהַיְנוּ, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֲמִתִּית עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ
23 מַה שֶׁיִּשְׂרָאֵל פּוֹעֲלִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם תּוֹסֶפֶת
24 אוֹר בַּתּוֹרָה, לְחַבֵּר תּוֹרָה בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[38],
25 הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁהוּא עִנְיַן
26 הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, וְעַל־יְדֵי־זֶה

לא רק בפירות השנה החמישית אלא **גַּם בַּתְּבוּאָה שֶׁל הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית,** השנה שבה הפירות הם קודש, **וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בַּהַמְשָׁכָה** וגילוי של אלוקות בעולם **שֶׁעַל־יְדֵי** לימוד **הַתּוֹרָה,** שהיא המשכה על ידי התעסקות בעניינים רוחניים, **נַעֲשֵׂית שְׁלֵמוּת עַל־יְדֵי הָעִנְיָן דְּ״תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל״** המודים לקדוש־ברוך־הוא **בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא** כלומר, לא זו בלבד ש׳תהילות ישראל׳ על עניינים גשמיים הם פועלות את עשיית העולם ל׳דירה בתחתונים׳ ובכך משלימות את כוונת הבריאה, ואילו ׳תהילות ישראל׳ על לימוד התורה לא משיגות מטרה זו, כמבואר לעיל, אלא יתירה מזו, ׳תהילות ישראל׳ על העניינים הגשמיים מוסיפות שלימות בהמשכת אלוקות על ידי לימוד התורה, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז״ל[36] בגמרא **כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה** ואינו מעוניין לעסוק בגמילות חסדים וצדקה - **אֲפִילוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת תּוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים**[37] כאחד, **וְהַיְנוּ,** המשמעות הפנימית של הדברים היא **שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֲמִתִּית עִנְיַן הַתּוֹרָה,** כדי שלימוד התורה אכן יפעל את פעולתו הרוחנית הראוייה **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁיִּשְׂרָאֵל פּוֹעֲלִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם** בלימוד התורה **תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּתּוֹרָה, לְחַבֵּר תּוֹרָה בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**[38], מבואר בקבלה וחסידות שלימוד התורה במדריגה נעלית (כמו לימוד תורה של דוד המלך) פועל חיבור בין התורה והקדוש־ברוך־הוא, כלומר, עילוי ותוספת אור אלוקי בתורה עצמה, ועל כך מבואר כאן שעילוי זה לא נפעל על ידי לימוד התורה בלבד אלא **הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי** שמלבד לימוד התורה יש גם **גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של אור אלוקי מלמעלה **לְמַטָּה בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים** שכאשר מקיימים בהם

---

34) ראה סה״מ ה׳שי״ת ע׳ 112. 35) ראה גם ד״ה השמים כסאי תשל״ו ס״ז (תורת מנחם - ספר המאמרים אייר ס״ע רמב ואילך). 36) יבמות קט, ב. 37) ראה סה״מ תש״ח ס״ע 266 ובהערת כ״ק אדמו״ר שליט״א שם. 38) ראה לקו״ת שלח מז, ג. שם נא, א. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

מצווה של גמילת חסדים וצדקה (ועל־דרך־זה גם במצוות אחרות שקיומן הוא עם דברים גשמיים) ממשיכים אלוקות בעולם הזה הגשמי, **וְעַל־יְדֵי־זֶה הֲרֵי הוּא** הלומד תורה ובנוסף לכך עוסק גם בגמילות חסדים **גּוֹמֵל חֶסֶד עִם הַתּוֹרָה,** וכביכול נותן לה דבר שאין בה מצד עצמה **שֶׁמַּמְשִׁיךְ בָּהּ** בתורה **תּוֹסֶפֶת אוֹר** אלוקי שלא היה קיים בה קודם לכן.

וְכַמּוּדְגָּשׁ עניין זה שקיום מצוות התורה בגשמיות הוא מעלה ויתרון גם בתורה עצמה **גַּם בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּמַתַּן־תּוֹרָה לְמַטָּה** בעולם הזה **דַּוְקָא, שֶׁאֵין זֶה** הצורך בירידת התורה למטה והיתרון שבדבר איננו **מִצַּד הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה הִיא בְּרוּחָנִיּוּת יוֹתֵר** מאשר כפי שהיא לאחר שירדה ממדריגה למדריגה ונתלבשה בענייני העולם הזה, ואם כן מצד הרוחניות של התורה אין בירידה למטה מעלה ויתרון או תועלת, **וְלָכֵן** כאשר משה רבינו עלה למרום לקבל את התורה עבור בני ישראל בעולם הזה **טָעֲנוּ הַמַּלְאָכִים תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם**[39]. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** למרות טענת המלאכים שמצד הרוחניות של התורה עדיף שתהיה בשמים **נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא, "לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם" כו'**[40] (וכסיפור הגמרא: "בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש־ברוך־הוא: ריבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים? אמר לו הקדוש־ברוך־הוא למשה: החזיר להן תשובה... אמר לפניו: ריבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם?... מיד הודו לו להקדוש־ברוך־הוא..."), **כֵּיוָן שֶׁדַּוְקָא לְמַטָּה** בעולם הזה הגשמי **נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת** הקדוש־ברוך־הוא **(שֶׁלְּמַעְלָה מִגִּילּוּיִים כו'** בלשון הקבלה והחסידות הדבר עצמו (במיוחד כשמדובר על מקור של אור) נקרא 'עצם' ואילו ההארה וההתפשטות שלו נקראת 'גילויים', ועל כך מבואר כאן שבהמשכת האלוקות מלמעלה למטה עד שהאלוקות תאיר בגילוי בעולם הזה הגשמי, ה'עצם' נמשך דוקא על ידי עבודת ה' עם הדברים הגשמיים, בעוד שעבודה רוחנית כמו לימוד התורה, ממשיכה 'גילויים'), **שֶׁזֶּהוּ שֶׁ"נִּתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים", שֶׁהַחִידּוּשׁ בָּזֶה** בעשיית העולם הזה הגשמי התחתון למקום ראוי להתגלות אלוקות **הוּא (לֹא בְּעִנְיַן הַגִּילּוּיִים** שהם הארה והתפשטות מהעצם, **שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַגִּילּוּיִים** תוקף ועוצם הגילוי וההארה **הוּא יוֹתֵר בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים** הרוחניים שהם עולמות נעלים, **שֶׁלָּכֵן נִקְרָאִים בְּשֵׁם עֶלְיוֹנִים** כי הם זכים ומעודנים יותר לעומת עולם הזה שהוא גשמי וחומרי ובתוספת והמשכת 'גילויים' בעולם הזה אין חידוש והפלאה כי גם אם יהיה בעולם הזה גילוי גדול ועצום, הגילויים בעולמות עליונים הם בדרגה יותר עליונה, **אֶלָּא הַחִידּוּשׁ בַּתַּחְתּוֹנִים הוּא) שֶׁשָּׁם נַעֲשֵׂית דִּירָה לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**[41] ומתגלה כאן ה'עצם' ולא רק הגילויים. **וְלָכֵן** כיוון שדוקא למטה יכול להיות גילוי ה'עצמות', **עַל־יְדֵי נִתְּינַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא יָכוֹל לִהְיוֹת הַחִיבּוּר שֶׁל הַתּוֹרָה בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** וכתוצאה מזה יומשך בתורה עצמה תוספת אור, וכאמור לעיל שקיום המצוות בגשמיות פועל עילוי ותוספת ושלימות (לא רק בעניין עשיית העולם לדירה לאלוקות, אלא גם) בלימוד התורה עצמו.

וְעוֹד זֹאת, קיימת מעלה וחשיבות נוספת לעניין קיום המצוות למטה בגשמיות שדווקא על ידו יש המשכה של עצם האלוקות למטה, **שֶׁעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של עצמיות האלוקות **לְמַטָּה (עַל־יְדֵי גְּמִילוּת חֲסָדִים** בגשמיות דוקא) **נוֹגֵעַ** חשוב ויש לו השפעה **(לֹא רַק לְשְׁלֵמוּת הַתּוֹרָה,** כמבואר לעיל, **אֶלָּא גַּם) לִכְלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה, וּכְפַשְׁטוּת מַאֲמַר רַז"ל כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה - אֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ, שֶׁחָסֵר אֶצְלוֹ (לֹא שְׁלֵמוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה, הַחִיבּוּר בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֶלָּא גַּם) כְּלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה,** כפי שממשיך ומבאר.

---

39) תהלים ח, ב. שבת פח, ב. 40) שבת שם. 41) ראה תניא פל"ו. סה"מ תרע"ח ע' קיב ואילך. ד"ה באתי לגני תשי"א פ"ד (תורת מנחם - ספר המאמרים באתי לגני ח"א ע' ט ואילך).

ביאור בדרך אפשר

1 הֲרֵי הוּא גּוֹמֵל חֶסֶד עִם הַתּוֹרָה, שֶׁמַּמְשִׁיךְ בָּהּ
2 תּוֹסֶפֶת אוֹר. וְכַמּוּדְגָּשׁ גַּם בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּמַתַּן־
3 תּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁאֵין זֶה מִצַּד הָרוּחָנִיּוּת
4 שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה הִיא
5 בְּרוּחָנִיּוּת יוֹתֵר, וְלָכֵן טָעֲנוּ הַמַּלְאָכִים תְּנָה הוֹדְךָ
6 עַל הַשָּׁמַיִם[39]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִתְּנָה הַתּוֹרָה
7 לְמַטָּה דַּוְקָא, "לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם" כו'[40], כֵּיוָן
8 שֶׁדַּוְקָא לְמַטָּה נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת
9 (שֶׁלְּמַעְלָה מִגִּילּוּיִים כו'), שֶׁזֶּהוּ שֶׁ"נִּתְאַוָּה
10 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים",
11 שֶׁהַחִידּוּשׁ בָּזֶה הוּא (לֹא בְּעִנְיַן הַגִּילּוּיִים, שֶׁהֲרֵי
12 עִנְיַן הַגִּילּוּיִים הוּא יוֹתֵר בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים,
13 שֶׁלָּכֵן נִקְרָאִים בְּשֵׁם עֶלְיוֹנִים, אֶלָּא הַחִידּוּשׁ
14 בַּתַּחְתּוֹנִים הוּא) שֶׁשָּׁם נַעֲשֵׂית דִּירָה לְעַצְמוּתוֹ
15 יִתְבָּרֵךְ[41]. וְלָכֵן עַל־יְדֵי נִתְּינַת הַתּוֹרָה לְמַטָּה
16 דַּוְקָא יָכוֹל לִהְיוֹת הַחִיבּוּר שֶׁל הַתּוֹרָה בְּהַקָּדוֹשׁ־
17 בָּרוּךְ־הוּא.
18 וְעוֹד זֹאת, שֶׁעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה (עַל־יְדֵי
19 גְּמִילוּת חֲסָדִים) נוֹגֵעַ (לֹא רַק לִשְׁלֵמוּת
20 הַתּוֹרָה, אֶלָּא גַּם) לִכְלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה,
21 וּכְפַשְׁטוּת מַאֲמַר רַז"ל כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא
22 תּוֹרָה - אֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ, שֶׁחָסֵר אֶצְלוֹ (לֹא
23 רַק שְׁלֵמוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה, הַחִיבּוּר בְּהַקָּדוֹשׁ־

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, הַתּוֹרָה מִצַּד עַצְמָהּ, עצם המהות שלה, **לְהִיוֹתָהּ חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לַנִּבְרָאִים,** שהרי הקדוש־ברוך־הוא הוא אין־סוף ובלי־גבול, והנבראים הם מוגבלים ואין ביכולתם לתפוס ולהשיג את חכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא שכשם שהוא עצמו בלתי מוגבל כך החכמה והרצון שלו הם בלי גבול **אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ**[42] והעניק לנו את האפשרות ללמוד ולהבין את התורה בשכל אנושי מוגבל, **וְלָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת ״בָּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה״**[43], לפני לימוד התורה חייבים לברך ברכות התורה ולתת ביטוי להכרה שהתורה היא תורת ה׳ (כדברי הגמרא: ״דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקדוש־ברוך־הוא בעצמו דכתיב ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי וגו׳ היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב שאין מברכין בתורה תחלה״) **כֵּיוָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה** שהלימוד יהיה מתוך הכנה והקדמה זו של ההכרה בכך שהתורה היא תורת ה׳ **יִהְיֶה לִימוּד הַתּוֹרָה כְּפִי כַּוָּנַת** הקדוש־ברוך־הוא **נוֹתֵן הַתּוֹרָה, הַיְנוּ, שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה** הרוחני **יִהְיֶה יַחַד עִם גְּמִילוּת חֲסָדִים** בגשמיות **דַּוְקָא, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה** ואינו עוסק בגמילות חסדים בגשמיות, **אַזַי אֲפִילוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ,** ולמרות שהוא לומד תורה, חסר לו בתוכן הכללי של התורה **כֵּיוָן שֶׁאֵין זֶה** הלימוד שלו **כְּפִי כַּוָּנַת נוֹתֵן הַתּוֹרָה, וּבְאוֹפֶן כָּזֶה אִי־אֶפְשָׁר ״לְקַחַת״** לתפוס׳ ולקלוט **אֶת תּוֹרָתוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא, **שֶׁהִיא** מצד עצם מהותה **לְמַעְלָה מִגְּדֶר הַנִּבְרָאִים** המוגבלים.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶּׁהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הִפְסִיק אֶת הַפְּרוּשׁ בְּאֶמְצַע לִימוּדוֹ בתורה **בִּשְׁבִיל לִפְעוֹל אֶצְלוֹ עִנְיַן הַהִילּוּל** והשבח לקדוש־ברוך־הוא דוקא על דברים גשמיים כמו בריאות ופרנסה, **אַף שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכָּל הַמִּצְוֹת**[44], **כִּי בְּלִי הִילּוּל זֶה** על הדברים הגשמיים, **חָסֵר גַּם בַּתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ (מִלְּבַד הַחִסָּרוֹן בִּשְׁלֵמוּת הַתּוֹרָה)** עניין חיבור התורה עם הקדוש־ברוך־הוא, כמבואר לעיל), **כֵּיוָן שֶׁכַּוָּנַת נוֹתֵן הַתּוֹרָה הִיא (לֹא לְלִימוּד בִּפְרִישׁוּת** מתוך התרחקות והיבדלות מענייני העולם הזה, **שֶׁעִנְיָן זֶה** של תורה מתוך ניתוק מענייני העולם הזה **יֶשְׁנוֹ לְמַעְלָה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר** ולכן טענו המלאכים ״תנה הודך על השמים״, **אֶלָּא)** כוונת נותן התורה היא **לְלִימוּד הַתּוֹרָה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דִּ״לְמִצְרַיִם יְרַדְתֶּם״ כו׳** (כדברי הגמרא שהובאו לעיל), **תּוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים דַּוְקָא.**

ו) וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַחִילּוּק שֶׁבֵּין פֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית שהם קודש **לְפֵירוֹת הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית** שהם חול, ומכל־מקום יש להם מעלה ויתרון על פירות השנה הרביעית **גַּם בְּנוֹגֵעַ לַתּוֹרָה עַצְמָהּ, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ הַחִילּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין לִימוּד הַתּוֹרָה** שהוא בדוגמת פירות השנה הרביעית, **וּבִרְכַּת הַתּוֹרָה** שהיא בדוגמת פירות השנה החמישית. והולך ומבאר את המעלה והיתרון שיש בברכת התורה לגבי לימוד התורה: **דְּהִנֵּה, מִצַּד בְּחִינַת הַגִּילּוּיִים** דרגת האור והגילוי, **הֲרֵי לִימוּד הַתּוֹרָה (שֶׁלְּכָל הַדֵּעוֹת חִיּוּבָהּ מִדְּאוֹרַיְתָא** מן התורה) **הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מִבִּרְכַּת הַתּוֹרָה (שֶׁיֵּשׁ דֵּעוֹת שֶׁחִיּוּבָהּ רַק מִדְּרַבָּנָן**[45] מתקנת חכמים, **וְגַם לְפִי פְּסַק־דִּין אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בְּ׳שׁוּלְחָן־עָרוּךְ׳**[46] **שֶׁבִּרְכַּת הַתּוֹרָה הִיא מִדְּאוֹרַיְתָא, אֵין זֶה מַגִּיעַ לְמַעֲלַת לִימוּד הַתּוֹרָה),**

---

42) לשון ברכת התורה. 43) נדרים פא, א. ב״מ פה, סע״א ואילך. וראה ר״ן לנדרים שם. ב״ח או״ח סמ״ז (ד״ה ומ״ש דאמר). 44) הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ריש ס״ג. 45) ראה אנציקלופדי׳ תלמודית ערך ברכת התורה בתחילתו. וש״נ. וראה שיחת ש״פ וישב תשט״ז (תורת מנחם - התוועדויות חט״ו ע׳ 300 ואילך). לקו״ש חי״ד ע׳ 148 בהערות. 46) או״ח סמ״ז

ביאור בדרך אפשר

הַתּוֹרָה הִיא חובה **מִדְּאוֹרַיְתָא** מן התורה, **אֵין זֶה מַגִּיעַ לְמַעֲלַת לִימוּד הַתּוֹרָה** עצמו שהוא חשוב יותר מברכת התורה), **שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה דַּוְקָא כְּנֶגֶד כּוּלָּם**[47] ויש לו מעלה וחשיבות לגבי כל המצוות. **אֲבָל לְאִידָךְ גִּיסָא,** מצד שני, **בְּתַלְמוּד תּוֹרָה יֵשׁ מְדִידָה וְהַגְבָּלָה, דְּאַף שֶׁאֵין לָהּ שִׁיעוּר לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה,** בלימוד התורה אין שיעור וכמות שנחשבת גדולה ביותר, מעל למקסימום הנדרש ואין שיעור וכמות קטנה ביותר, פחות מהמינימום הנדרש, **וְעַד שֶׁאֶפְשָׁר לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה** במקרים מסוימים **בְּפָסוּק אֶחָד** בלימוד פסוק אחד בלבד מפסוקי התורה **שַׁחֲרִית** בבוקר **וּפָסוּק אֶחָד עַרְבִית**[48] בערב, **הֲרֵי יֶשְׁנוֹ שִׁיעוּר שֶׁל פָּסוּק כוּ'** ונמצא שלאמתו של דבר יש שיעור מינימלי שאי אפשר לפחות ממנו. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּרְכַּת הַתּוֹרָה אֵין בָּהּ שִׁיעוּרִים** והגבלות מכל סוג שהוא, **וּכְמוֹ שֶׁאֵין שִׁיעוּר בִּ"תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל",** השבחים לקדוש־ברוך־הוא **שֶׁעִנְיָנָן זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת עַל־יְדֵי כַּמָּה תֵּיבוֹת,** מספר מילים **תֵּיבָה אַחַת** מילה אחת **אוֹ חֲצִי תֵּיבָה** חצי מילה, **וְעַד אֲפִילוּ לְרֶמֶז בְּעַלְמָא, וּבִלְבַד שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַהִילּוּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְעַל־דֶּרֶךְ הַחִילּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין אוֹת יוּ"ד לְקוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד, שֶׁאוֹת יוּ"ד, עִם הֶיוֹתָהּ נְקוּדָה בִּלְבַד,** ואין לה קוים שנמשכים לאורך ולרוחב, **הֲרֵי יֵשׁ בָּהּ הַהַגְבָּלָה שֶׁהִיא בְּצִיּוּר שֶׁל נְקוּדָה עַל־כָּל־פָּנִים, עִם עוֹקֶץ לְמַעְלָה וְעוֹקֶץ לְמַטָּה,** ואם כן גם האות יו"ד יש בה שיעור, מדידה והגבלה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן קוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד** שנמצא מעל ראש האות **אֵין בּוֹ מְדִידוֹת וְשִׁיעוּרִים כְּלָל** ודי לו במשהו מזערי ואין גדרים בצורתו.

ביאור בדרך אפשר

וְנִמְצָא, שֶׁהַחִילּוּק בֵּין לִימוּד הַתּוֹרָה לְבִרְכַּת הַתּוֹרָה הוּא בְּדוּגְמַת הַחִילּוּק שֶׁבֵּין פֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית הדומים ללימוד התורה **לְפֵירוֹת הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית** הדומים לברכת התורה, **שֶׁפֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית הֵם קוֹדֶשׁ בְּגִלּוּי** ומצד ה'גילויים' יש להם מעלה וחשיבות לעומת פירות השנה החמישית, **אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם מְדִידָה וְהַגְבָּלָה, שֶׁנֶּאֱכָלִים בִּירוּשָׁלַיִם דַּוְקָא כּוּ',** שהיא מקום קדוש, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן פֵּירוֹת הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית, אַף שֶׁאֵין בָּהֶם קְדוּשָׁה בְּגִלּוּי** והם פירות חולין, **הֲרֵי זֶה לְמַעְלָה מִמְּדִידָה וְהַגְבָּלָה, שֶׁנֶּאֱכָלִים בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִילוּ בְּטוּמְאָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[49] על הקדוש ברוך הוא **הַשּׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טוּמְאֹתָם** כי בהיותו בלי גבול אמיתי, גם הטומאה לא מסתירה עליו.

ז) אָמְנָם אַף שֶׁגְּדֻלָּה מַעֲלַת עֲבוֹדַת הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּחִלָּה הָעֲבוֹדָה דְּ"בַשָּׁנָה הָרְבִיעִית גוֹ' קֹדֶשׁ הִילּוּלִים לַה'", שתוכנה הוא עבודה רוחנית בקדושה עצמה, **כִּי אִם יַתְחִיל מִיַּד בַּאֲכִילַת פֵּירוֹת שֶׁל הֶדְיוֹט כוּ',** שאין בהם קדושה, **הֲרֵי עָלוּל הוּא שֶׁ(הַגַּם שְׁרוֹאֶה הוֹסָפַת הַתְּבוּאָה, מִכָּל־מָקוֹם) לֹא יוֹדֶה עַל זֶה לַה' כוּ'** ותחסר לו ההכרה שהכל בא מהקדוש־ברוך־הוא. **וּבְדוּגְמַת מַה שֶּׁאָסוּר לֶאֱכוֹל קוֹדֶם הַתְּפִלָּה**[50] כי לפני התפילה שפועלת התקשרות והתקרבות אל הקדוש־ברוך־הוא, אין בכוחו של האדם להעלות את הגשמיות לקדושה, **עַל זֶה לַה' כוּ'. וּבְדוּגְמַת מַה שֶּׁאָסוּר לֶאֱכוֹל קוֹדֶם הַתְּפִלָּה**[50]**. אֶלָּא שֶׁכָּל זֶה**

1 שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה דַּוְקָא כְּנֶגֶד כּוּלָּם[47]. אֲבָל לְאִידָךְ
2 גִּיסָא, בְּתַלְמוּד תּוֹרָה יֵשׁ מְדִידָה וְהַגְבָּלָה, דְּאַף
3 שֶׁאֵין לָהּ שִׁיעוּר לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה, וְעַד
4 שֶׁאֶפְשָׁר לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה בְּפָסוּק אֶחָד שַׁחֲרִית
5 וּפָסוּק אֶחָד עַרְבִית[48], הֲרֵי יֶשְׁנוֹ שִׁיעוּר שֶׁל פָּסוּק
6 כוּ'. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּרְכַּת הַתּוֹרָה אֵין בָּהּ
7 שִׁיעוּרִים, וּכְמוֹ שֶׁאֵין שִׁיעוּר בִּ"תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל",
8 שֶׁעִנְיָנָן זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת עַל־יְדֵי כַּמָּה תֵּיבוֹת, תֵּיבָה
9 אַחַת אוֹ חֲצִי תֵּיבָה, וְעַד אֲפִילוּ לְרֶמֶז בְּעַלְמָא,
10 וּבִלְבַד שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַהִילּוּל לְהַקָּדוֹשׁ־
11 בָּרוּךְ־הוּא. וְעַל־דֶּרֶךְ הַחִילּוּק שֶׁבֵּין אוֹת יוּ"ד
12 לְקוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד, שֶׁאוֹת יוּ"ד, עִם הֶיוֹתָהּ נְקוּדָה
13 בִּלְבַד, הֲרֵי יֵשׁ בָּהּ הַהַגְבָּלָה שֶׁהִיא בְּצִיּוּר שֶׁל
14 נְקוּדָה עַל־כָּל־פָּנִים, עִם עוֹקֶץ לְמַעְלָה וְעוֹקֶץ
15 לְמַטָּה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן קוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד אֵין בּוֹ
16 מְדִידוֹת וְשִׁיעוּרִים כְּלָל. וְנִמְצָא, שֶׁהַחִילּוּק בֵּין
17 לִימוּד הַתּוֹרָה לְבִרְכַּת הַתּוֹרָה הוּא בְּדוּגְמַת
18 הַחִילּוּק שֶׁבֵּין פֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית לְפֵירוֹת
19 הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית, שֶׁפֵּירוֹת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית הֵם
20 קוֹדֶשׁ בְּגִלּוּי, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם מְדִידָה וְהַגְבָּלָה,
21 שֶׁנֶּאֱכָלִים בִּירוּשָׁלַיִם דַּוְקָא כוּ', מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
22 פֵּירוֹת הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית, אַף שֶׁאֵין בָּהֶם קְדוּשָׁה
23 בְּגִלּוּי, הֲרֵי זֶה לְמַעְלָה מִמְּדִידָה וְהַגְבָּלָה,
24 שֶׁנֶּאֱכָלִים בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִילוּ בְּטוּמְאָה, וּכְמוֹ
25 שֶׁכָּתוּב[49] הַשּׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טוּמְאֹתָם.
26 ז) **אָמְנָם** אַף שֶׁגְּדֻלָּה מַעֲלַת עֲבוֹדַת הַשָּׁנָה
27 הַחֲמִשִּׁית, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת
28 תְּחִלָּה הָעֲבוֹדָה דְּ"בַשָּׁנָה הָרְבִיעִית גוֹ' קֹדֶשׁ
29 הִילּוּלִים לַה'", כִּי אִם יַתְחִיל מִיַּד בַּאֲכִילַת
30 פֵּירוֹת שֶׁל הֶדְיוֹט כוּ', הֲרֵי עָלוּל הוּא שֶׁ(הַגַּם
31 שְׁרוֹאֶה הוֹסָפַת הַתְּבוּאָה, מִכָּל־מָקוֹם) לֹא יוֹדֶה
32 עַל זֶה לַה' כוּ'. וּבְדוּגְמַת מַה שֶּׁאָסוּר לֶאֱכוֹל קוֹדֶם הַתְּפִלָּה[50]. אֶלָּא שֶׁכָּל זֶה

ס"א. - ראה לקו"ש שם הערה 7. 47) פאה פ"א מ"א. 48) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד. 49) אחרי טז, טז. 50) ראה לקו"ת צו ח, רע"א. ובכ"מ.

ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו גו׳

ביאור בדרך אפשר

כמבואר ב׳לקוטי תורה׳: ״... שמה שהוא בחינת מברר בודאי שהוא עצמו כבר נתברר בתכלית דהרי לא יכול לברר ולהעלות זולתו אם הוא עצמו עדיין לא נתברר... דלכך אסור לאכול קודם התפלה לפי שהאכילה הוא עניין בירור הניצוצים שבמאכל ולהעלות המאכל... ואיך יעלה המאכל והוא עצמו עדיין מקושר למטה כי־אם על־ידי התפלה שעת צלותא שעת קרבא והוא המשכת אלוקות בנפש על־ידי ח״י ברכאן ברוך אתה ה׳ כו׳ אז אחר־כך דוקא יוכל לאכול ולהעלות המאכל גם כן״. **אֶלָּא שֶׁכָּל זֶה הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל, שֶׁעֲבוֹדַת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית** העבודה בעניין הקדושה, בתורה ותפילה, **בָּאָה לִפְנֵי עֲבוֹדַת הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית** העבודה בענייני העולם, גמילות חסדים בגשמיות וכד׳. **אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לַכַּוָּנָה** והמטרה של העבודה, **הֲרֵי זֶה בְּהֵיפוּךְ הַסֵּדֶר** והעבודה של השנה החמישית קודמת, בתוכנה ומעלתה לעבודה של השנה הרביעית, **וּכְמוֹ ״בָּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה״, שֶׁבְּלִי זֶה** ללא ההכנה וההקדמה של ברכת התורה **אִי־אֶפְשָׁר** אפילו **לְהַתְחִיל לִלְמוֹד תּוֹרָה (״אֲפִילוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ״), וְהַיְנוּ, שֶׁכְּדֵי שֶׁאַכִּילַת פֵּירוֹת נֶטַע רְבָעִי בִּירוּשָׁלַיִם** בקדושה **תִּהְיֶה כִּדְבָעֵי** כנדרש, ותפעל את פעולתה, **צָרִיךְ** האדם **לִהְיוֹת מִלְּכַתְּחִלָּה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהוּא מוּכָן לָצֵאת מִירוּשָׁלַיִם לְכָל מָקוֹם,** ולהביא את הקדושה **גַּם** אפילו לְחוּץ לָאָרֶץ, **שֶׁגּוּשָׁהּ** גושי העפר שלה **טָמֵא וַאֲוִירָהּ טָמֵא**[51], וכל זה **כְּדֵי לְהַשְׁלִים אֶת הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה** שבשבילה נברא העולם **לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים.**

ביאור בדרך אפשר

הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל, שֶׁעֲבוֹדַת הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית בָּאָה לִפְנֵי עֲבוֹדַת הַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית. אֲבָל בְּנוֹגֵעַ לַכַּוָּנָה, הֲרֵי זֶה בְּהֵיפוּךְ הַסֵּדֶר, וּכְמוֹ ״בָּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה״, שֶׁבְּלִי זֶה אִי־אֶפְשָׁר לְהַתְחִיל לִלְמוֹד תּוֹרָה (״אֲפִילוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ״), וְהַיְנוּ, שֶׁכְּדֵי שֶׁאַכִּילַת פֵּירוֹת נֶטַע רְבָעִי בִּירוּשָׁלַיִם תִּהְיֶה כִּדְבָעֵי, צָרִיךְ לִהְיוֹת מִלְּכַתְּחִלָּה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהוּא מוּכָן לָצֵאת מִירוּשָׁלַיִם לְכָל מָקוֹם, גַּם לְחוּץ לָאָרֶץ, שֶׁגּוּשָׁהּ טָמֵא וַאֲוִירָהּ טָמֵא[51], כְּדֵי לְהַשְׁלִים אֶת הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים.

---

51) שבת טו, ב. רמב״ם הל׳ טומאת מת רפי״א.

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום שבת קודש עמ׳ א

אֵם שאין ביד אדם לרבותן, **דִּכְתִיב** בהן (ויקרא כ יט) ׳**וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה כִּי אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה**׳, ומהן יש ללמוד לכל העריות שהעראה אסורה. דוחה הגמרא: **אִיבָּא לְמִיפְּרַךְ, מַה לַאֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם** שיש להחמיר בהן, **שֶׁכֵּן** הן **אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָיו** בלא מעשה האדם, ויתכן שלכך החמירה בהן, וכמו כן ניתן ללמוד לשאר עריות הבאות מאליהן כגון אמו ואחותו ובתו שאסרה בהן התורה בהעראה, אך לא בשאר העריות האסורות עליו מחמת קידושיו.

הגמרא רוצה ללמוד בדרך אחרת: **מֵחָדָא** מן העריות האמורות אמנם **לֹא אָתְיָא,** כיון שלכל אחת יש פירכא כפי שנתבאר, אולם **תֵּיתֵי [חָדָא] מִתַּרְתֵּי** – נלמד איסור העראה בכל העריות בצד השוה משתי עריות יחד האסורות בהעראה. מבררת הגמרא: **מֵהֵי תֵּיתֵי** – מאלו שתי עריות נלמד, אם תאמר **דתֵּיתֵי מֵערות אֵשֶׁת אָח וְערות אֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם,** שבשתיהן מצינו שהעראה כביאה, שאם תפרוך את הלימוד מאשת אח כיון שבידו לרבות, ניתן ללמוד מאחות אב ואחות אם שאסורה בהן העראה אף שאין בידו לרבות, ואם תפרוך לימוד זה כיון שהן איסור הבא מאליו, ניתן ללמוד מאשת אח שאין איסורה בא מאליו אלא בקידושין, ולכן נלמד את כל העריות מהצד השוה שבהן, ששתיהן אסורות עליו משום ערוה ובשתיהן העראה כביאה. עדיין יש לפרוך, **מַה לְהָנָךְ** – שתי עריות אלו **שֶׁכֵּן אֲסוּרִין מִשּׁוּם שְׁאֵר** – קירבת משפחה, וניתן ללמוד מהן את כל העריות האסורות מחמת קירבת משפחה, אך לא ערוה כגון אשת איש האסורה לכל העולם.

הגמרא רוצה ללמוד משתי עריות אחרות: **אֶלָּא תֵּיתֵי מִנִּדָּה וַאֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם,** שבשתיהן העראה כביאה, ונדה אינה אסורה משום קירבה אלא משום נדות, ואם תפרוך שלא ניתן ללמוד מנדה משום שמטמאה את בועלה, ניתן ללמוד מאחות אב ואחות אם שאין מטמאות את בועליהן. דוחה הגמרא: יש לפרוך גם לימוד זה, **מַה לְהָנָךְ שֶׁכֵּן** שתיהן הן **אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָיו** ואינן תלויות במעשה האדם, ולכן החמירה בהן התורה, ולא ניתן ללמוד מהן עריות התלויות בקידושין.

הגמרא לומדת משתי עריות אחרות: **אֶלָּא תֵּיתֵי מִנִּדָּה וְאֵשֶׁת אָח,** שבשתיהן העראה כביאה, ולמדים מהן את כל העריות. **דְּמַאי פָּרְכַת,** אם תפרוך שנדה חמורה שמטמאה את בועלה או שהיא איסור הבא מאליו, ניתן ללמוד מאשת אח שאינה מטמאה את בועלה ואין איסורה בא מאליו אלא בקידושין, ואם תפרוך שאשת אח היא איסור שבידו לרבות או שאסורה משום קירבת משפחה, ניתן ללמוד מנדה שאין בידו לרבות איסורה ואינה אסורה משום קירבת משפחה.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא,** הרי גם לימוד זה ניתן לפרוך, **מַה לְנִדָּה וְאֵשֶׁת אָח** שהן חמורות **שֶׁכֵּן אֵין לָהֶם הֶיתֵּר בְּחַיֵּי אוֹסְרָן,** שנדה אסורה כל זמן שהדם קיים, ואשת אח כל זמן שאחיו חי אשתו אסורה עליו אף אם גירשה, ויתכן שלכך החמירה בהן התורה בהעראה, **וכי תֵּימָא** זאת גם **בְּאֵשֶׁת אִישׁ** הקלה **שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהּ הֶיתֵּר בְּחַיֵּי אוֹסְרָהּ,** שאם גירשה בעלה מותרת לכל (דברים כד א–ב).

הגמרא תמהה על הפירכא: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מְדִפְתִּי לְרַבִינָא, אָטוּ** [–וכי] **נִדָּה וְאֵשֶׁת אָח** רק **בְּחַיֵּי אוֹסְרָן הוּא דְּאֵין לָהֶם הֶיתֵּר** כדברי רב אחא, **אֲבָל לְאַחַר מִכָּאן,** דהיינו נדה שפסקה לראות ואשת אח שמת אחיו **יֵשׁ לָהֶם הֶיתֵּר,** והלא אינו כן, שהרי **נִדָּה**

בס"ד. שבת פרשת קדושים, ו' אייר (מאמר ב), ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן[1], זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה[2], וּמְבָאֵר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה שֶׁבִּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ סוֹף פָּרָשָׁתֵנוּ[3], וְזֶה־לְשׁוֹנוֹ: "שֶׁקָּנָה", הַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[4] וְתֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה, דְּהַיְנוּ מִי שֶׁתּוֹפֵס בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן וְחָקוּק עַל לוּחַ לִבּוֹ תָּמִיד, כְּמַאֲמַר רַז"ל[5] אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד־חָכָם כָּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דְּבַר הֲלָכָה כּוּ', שֶׁאָז מִצְוָה לַעֲמוֹד מִפָּנָיו גַּם בְּשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה[6], לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹכֵן עַד בְּקִרְבּוֹ גַּם בְּכְשֶׁעוֹסֵק בְּמִילֵי דְעָלְמָא, מֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה חֲקוּקָה בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן שֶׁבְּנִשְׁמָתוֹ וְעַל לִבּוֹ, וְאוֹרַיְתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כּוּלָּא חַד[7]. וּמַמְשִׁיךְ, לְזֹאת כָּל אִישׁ נִלְבָּב אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ וְכָלְתָה נַפְשׁוֹ לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּתְמִידוּת וְלִהְיוֹת ה' שׁוֹכֵן בְּקִרְבּוֹ תָּמִיד בְּלִי שׁוּם הֶפְסֵק וּפְרוּד לְעוֹלָם אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד, יְקָנֶה לוֹ הַתּוֹרָה בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן שֶׁבִּנְשָׁמָתוֹ וְכוּ'. וּמוֹסִיף, וּבָזֶה יוּבָן טַעַם לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה[8] בְּשֵׁם הַ׳סִּפְרִי׳[9] שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לֵידַע כָּל הַתּוֹרָה שֶׁהֵן כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְדִקְדּוּקֵיהֶן אוֹר ה' עַל כָּל תַּרְיַ"ג כֹּחוֹת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית בִּפְרָטוֹתֵיהֶן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[10] כּוּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ, "כּוּלָּךְ" דַּיְקָא. וּמְסַיֵּם, אַךְ מַחֲמַת שִׁיחֲזוּר וּירצה לדבר ממנה יחשוב וידבר ממנה בשלימות בכל הפרטים, דהא דמי' לי' כמאן דמנח בקופסא כנ"ל. וכיוון שכן, בהכרח לומר שגם בעידנא דלא עסיק בה, ישנה אצלו בשלימות בשכלו").

וּמַמְשִׁיךְ אדמו"ר הזקן במאמר ב'לקוטי תורה', **לְזֹאת** בגלל החשיבות הגדולה של זיכרון דברי תורה, כאמור לעיל, **כָּל אִישׁ נִלְבָּב** בעל לב **אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ** לבו מתעורר להתנדב **וְכָלְתָה נַפְשׁוֹ** ויש לו שאיפה ותשוקה גדולה, עד כלות הנפש, **לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּתְמִידוּת וְלִהְיוֹת ה' שׁוֹכֵן בְּקִרְבּוֹ תָּמִיד בְּלִי שׁוּם הֶפְסֵק** בהשראת השכינה **וּפְרוּד** מהקדוש־ברוך־הוא **לְעוֹלָם אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד** גם בשעה שאינו עוסק בתורה אלא 'במילי דעלמא', כאמור לעיל, **יִקְנֶה לוֹ הַתּוֹרָה** וישנן את דברי היטב **בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן שֶׁבְּנַפְשׁוֹ וְכוּ'** כדי לזכור אותם תמיד.

וּמוֹסִיף, וּבָזֶה יוּבָן טַעַם לפי פנימיות העניינים **לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה**[8] לאדמו"ר הזקן **בְּשֵׁם הַ׳סִּפְרִי׳**[9] מדרש ההלכה לחומש דברים, לגבי המצווה ללמוד בתורה **שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מבני ישראל **לֵידַע** לדעת **כָּל הַתּוֹרָה שֶׁהֵן כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְדִקְדּוּקֵיהֶן** פרטי ההלכות של כל דיוק בדיני כל אחת מהמצוות **כּוּ', וְהַיְנוּ** יש חשיבות מיוחדת ללימוד כל הפרטים וכל הדקדוקים הנוגעים לקיום כל אחת מהמצוות, כדי **לְהַמְשִׁיךְ** מלמעלה למטה ולגלות **אוֹר ה' עַל כָּל תַּרְיַ"ג כֹּחוֹת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית** המקבילות לתרי"ג המצוות **בִּפְרָטוֹתֵיהֶן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[10] ב'שיר השירים' בשבחים שהקדוש־ברוך־הוא ה'דוד' משבח את רעייתו, כנסת ישראל, **כּוּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ, "כּוּלָּךְ" דַּיְקָא** ולפי פנימיות הדברים הכוונה להשראת השכינה וגילוי והארת אלוקות באופן פנימי ועמוק בכל פרט ופרט מתרי"ג כוחות הנפש.

---

1) פרשתנו יט, לב. 2) קידושין לב, ב. 3) ל, ד. 4) ירמי' ב, ח. 5) שבת קיד, א. 6) ראה שו"ע יו"ד סרמ"ד ס"א ואילך. 7) תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה זהר ח"א כד, א. א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו בתחילתו. לקו"ת נצבים מו, א. ועוד. 8) הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ד. 9) עקב יא, כב. 10) שה"ש ד, ז.

ביאור בדרך אפשר

1 **וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן**[1], ואמרו על כך חכמינו ז"ל **זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה**[2],
2 כלומר, אין הכוונה שצריך להדר ולכבד את הזקן בשנים אלא 'זקן' הוא ראשי
3 תיבות 'זה שקנה חכמה' והכתוב אומר שצריך לכבד תלמיד חכם (גם אם הוא
4 צעיר בשנים) **וּמְבָאֵר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל** במאמרו הפותח
5 בפסוק **הַזֶּה שֶׁבִּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**
6 ספר מאמרי חסידות שלו על פרשיות
7 התורה של חומשים ויקרא־במדבר־
8 דברים (ושיר השירים) **סוֹף**
9 **פָּרָשָׁתֵנוּ**[3], פרשת קדושים, **וְזֶה־**
10 **לְשׁוֹנוֹ: "שֶׁקָּנָה", הַיְנוּ כְּמוֹ**
11 **שֶׁכָּתוּב**[4] בנבואת ירמיהו על תלמידי
12 החכמים **וְתֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה, דְּהַיְנוּ**
13 **מִי שֶׁתּוֹפֵס** וקולט דברי תורה
14 **בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן וְחָקוּק** תלמודו
15 **עַל לוּחַ לִבּוֹ תָּמִיד** ואינו שוכח
16 את תלמודו, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[5]
17 **אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד־חָכָם כָּל**
18 **שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דְּבַר הֲלָכָה**
19 **כּוּ'** ועונה מיד, כי הוא זוכר היטב את
20 מה שלמד, **שֶׁאָז** כאשר דברי התורה
21 שלמד חקוקים במוחו ולבו **מִצְוָה**
22 **לַעֲמוֹד מִפָּנָיו גַּם בְּשָׁעָה**
23 **שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה**[6], **לְפִי**
24 **שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹכֵן עַד**
25 תמיד, לעולם **בְּקִרְבּוֹ גַּם**
26 **בְּכְשֶׁעוֹסֵק בְּמִילֵי דְעָלְמָא** בענייני
27 העולם, **מֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה**
28 **חֲקוּקָה בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן**
29 **שֶׁבִּנְשָׁמָתוֹ וְעַל לִבּוֹ, וְאוֹרַיְתָא**
30 **וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כּוּלָּא**
31 **חַד**[7] והתורה והקדוש־ברוך־הוא
32 הכול אחד, ולכן אם התורה נמצאת בו,
33 הרי הקדוש־ברוך־הוא שורה בו, ולכן
34 מצווה לקום מפניו ולהדרו ולכבדו
35 (וכמבואר בפרטיות יותר ב'הוספות'
36 למאמר זה ב'לקוטי תורה': "... למד
37 איזו מסכתא ויודע אותה בעל פה, ודמי
38 לי' כמאן דמנח בקופסא, הנה כשחושב
39 ומדבר בה אזי היא גלויה במחשבתו ובדבורו בבחינת גילוי, אך בעידנא
40 [ש]אינו חושב אז מעניין אותה המסכתא הברורה לו, הרי אז נסתלק עניין
41 השכלה שבמסכתא ההיא משכלו וממחשבתו ודיבורו ואינה מתגלית בהם כלל
42 וכלל. ואף־על־פי־כן אי אפשר לומר שאינה נמצאת כלל בשכלו שהרי תיכף

ביאור בדרך אפשר

43 שיחזור וירצה לדבר ממנה יחשוב וידבר ממנה בשלימות בכל הפרטים, דהא
44 דמי' לי' כמאן דמנח בקופסא כנ"ל. וכיוון שכן, בהכרח לומר שגם בעידנא
45 דלא עסיק בה, ישנה אצלו בשלימות בשכלו").
46 **וּמַמְשִׁיךְ** אדמו"ר הזקן במאמר ב'לקוטי תורה', **לְזֹאת** בגלל החשיבות
47 הגדולה של זיכרון דברי תורה, כאמור
48 לעיל, **כָּל אִישׁ נִלְבָּב** בעל לב
49 **אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ** לבו מתעורר
50 להתנדב **וְכָלְתָה נַפְשׁוֹ** ויש לו
51 שאיפה ותשוקה גדולה, עד כלות
52 הנפש, **לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ**
53 **בִּתְמִידוּת וְלִהְיוֹת ה' שׁוֹכֵן**
54 **בְּקִרְבּוֹ תָּמִיד בְּלִי שׁוּם הֶפְסֵק**
55 בהשראת השכינה **וּפְרוּד** מהקדוש־
56 ברוך־הוא **לְעוֹלָם אֲפִילוּ רֶגַע**
57 **אֶחָד** גם בשעה שאינו עוסק בתורה
58 אלא 'במילי דעלמא', כאמור לעיל,
59 **יִקְנֶה לוֹ הַתּוֹרָה** וישנן את דברי
60 היטב **בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן שֶׁבְּנַפְשׁוֹ**
61 **וְכוּ'** כדי לזכור אותם תמיד.
62 **וּמוֹסִיף, וּבָזֶה יוּבָן טַעַם** לפי
63 פנימיות העניינים **לְמַה שֶׁכָּתוּב**
64 **בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה**[8]
65 לאדמו"ר הזקן **בְּשֵׁם הַ׳סִּפְרִי׳**[9]
66 מדרש ההלכה לחומש דברים, לגבי
67 המצווה ללמוד בתורה **שֶׁמִּצְוָה עַל**
68 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מבני ישראל
69 **לֵידַע** לדעת **כָּל הַתּוֹרָה שֶׁהֵן**
70 **כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְדִקְדּוּקֵיהֶן**
71 פרטי ההלכות של כל דיוק בדיני כל
72 אחת מהמצוות **כּוּ', וְהַיְנוּ** יש
73 חשיבות מיוחדת ללימוד כל הפרטים
74 וכל הדקדוקים הנוגעים לקיום כל אחת
75 מהמצוות, כדי **לְהַמְשִׁיךְ** מלמעלה
76 למטה ולגלות **אוֹר ה' עַל כָּל**
77 **תַּרְיַ"ג כֹּחוֹת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ**
78 **הָאֱלֹקִית** המקבילות לתרי"ג המצוות
79 **בִּפְרָטוֹתֵיהֶן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[10]
80 ב'שיר השירים' בשבחים שהקדוש־
81 ברוך־הוא ה'דוד' משבח את רעייתו, כנסת ישראל, **כּוּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי**
82 **וּמוּם אֵין בָּךְ, "כּוּלָּךְ" דַּיְקָא** ולפי פנימיות הדברים הכוונה להשראת
83 השכינה וגילוי והארת אלוקות באופן פנימי ועמוק בכל פרט ופרט מתרי"ג
84 כוחות הנפש.

ביאור בדרך אפשר

וּמְסַיֵּם, אַךְ מַחֲמַת צוֹק הָעִתִּים הקשיים המיוחדים שקיימים בדורות אלו **וְקוֹצֶר רוּחַ דַּעַת הַמַּשִּׂיג** האדם הלומד דעתו קצרה מללמוד ולשנן את דברי התורה ופרטי ההלכות של כל המצוות כראוי **וְעוֹמֶק הַמּוּשָׂג** בגלל העומק וההיקף של דברי התורה שצריך ללמוד ולהשיג, כך שקשה ללמוד ולזכור תמיד את פרטי ההלכות והדקדוקים של כל תרי"ג המצוות כפי שהיה מן הראוי, כאמור, **עַל־כָּל־פָּנִים לְפָחוֹת יִשְׁתַּדֵּל** כל אדם **לְקַבֵּל עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת** לאזור כוחות **לְקָנוֹת וְלַחְקוֹק בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב** משה רבינו **מִפִּי הַגְּבוּרָה** הקדוש־ברוך־הוא, **שֶׁהֵן** חמשה חומשי התורה **שֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל־פֶּה כּוּלָּהּ, כַּנּוֹדָע** בדברי חכמינו ז"ל **שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא הָיָה דּוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ** של דברי התורה שבכתב **תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת**[11], ונמצא שההלכות נלמדות מפסוקי התורה **רַק שֶׁהֵן** ההלכות כפי שהן מרומזות בתורה שבכתב **בְּהֶעְלֵם גָּדוֹל, בְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא** בעולם המכוסה (כלשון הזוהר על הכתוב "ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם" מ"עלמא דאתכסיא" ל"עלמא דאתגלייא") שהרי בפסוקים עצמם אין פרטי ההלכות ברורים. **וּמֵעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא** העולם הגלוי **הִיא הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** שבה הלכות המצוות באות בגלוי, **עַל־כָּל־פָּנִים לְפָחוֹת יִקְנֶה** כל אדם **וְיַחְקוֹק** במוחו ולבו **סֵדֶר קָדָשִׁים** מששה סדרי המשנה **הַנִּקְרָא "חָכְמָה" בְּדִבְרֵי רַז"ל**[12] כמאמר חכמינו ז"ל על הפסוק "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו' אמונת זה סדר זרעים, עתיך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות", ויש לסדר קדשים עוד מעלה מיוחדת, **וּמְכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲרִיז"ל**[13].

עד כאן מדברי אדמו"ר הזקן במאמר דיבור־המתחיל 'והדרת פני זקן' בספר 'לקוטי תורה'.

וְצָרִיךְ לְהָבִין בְּנוֹגֵעַ לְבֵאוּר מַעֲלַת סֵדֶר קָדָשִׁים (שֶׁלָּכֵן

ביאור בדרך אפשר

1 צוֹק הָעִתִּים וְקוֹצֶר רוּחַ דַּעַת הַמַּשִּׂיג וְעוֹמֶק
2 הַמּוּשָׂג, עַל־כָּל־פָּנִים לְפָחוֹת יִשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּל עוֹז
3 וְתַעֲצוּמוֹת לְקָנוֹת וְלַחְקוֹק בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן
4 שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב
5 מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁהֵן שֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב
6 וְשֶׁבְּעַל־פֶּה כּוּלָּהּ, כַּנּוֹדָע שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא הָיָה
7 דּוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת[11],
8 רַק שֶׁהֵן בְּהֶעְלֵם גָּדוֹל, בְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא.
9 וּמֵעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא הִיא הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, עַל־
10 כָּל־פָּנִים לְפָחוֹת יִקְנֶה וְיַחְקוֹק סֵדֶר קָדָשִׁים
11 הַנִּקְרָא "חָכְמָה" בְּדִבְרֵי רַז"ל[12], וּמְכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו
12 שֶׁל אָדָם כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲרִיז"ל[13].
13 **וְצָרִיךְ** לְהָבִין בְּנוֹגֵעַ לְבֵאוּר מַעֲלַת סֵדֶר קָדָשִׁים
14 (שֶׁלָּכֵן עַל־כָּל־פָּנִים לְפָחוֹת יִקְנֶה
15 וְיַחְקוֹק סֵדֶר קָדָשִׁים), דְּבִשְׁלָמָא הַטַּעַם שֶׁסֵּדֶר
16 קָדָשִׁים נִקְרָא "חָכְמָה", הֲרֵי זֶה שַׁיָּךְ לְעִנְיַן "זָקֵן
17 שֶׁקָּנָה חָכְמָה", וּכְפִי שֶׁמַּדְגִּישׁ שֶׁצָּרִיךְ לִקְנוֹת
18 הַתּוֹרָה בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, כִּי מוֹחַ הַזִּכָּרוֹן
19 הוּא מוֹחַ הַחָכְמָה[14], וְכֵיוָן שֶׁסֵּדֶר קָדָשִׁים נִקְרָא
20 "חָכְמָה", לָכֵן יֵשׁ מַעֲלָה מְיוּחֶדֶת לִקְנוֹת וְלַחְקוֹק
21 סֵדֶר קָדָשִׁים בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן. אֲבָל מַה שַׁיָּךְ לְכָאן
22 הָעִנְיָן שֶׁסֵּדֶר קָדָשִׁים מְכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם.
23 ב) **וְיוּבָן** בְּהַקְדִּים בֵּאוּר הַפָּסוּק "כּוּלָּךְ יָפָה
24 רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ" (הַמּוּבָא

ביאור בדרך אפשר

44 **עַל־כָּל־פָּנִים לְפָחוֹת יִקְנֶה וְיַחְקוֹק** בזיכרון, כל אחד גם מי שקשה
45 לו ללמוד את כל פרטי ההלכות של כל מצוות התורה, **סֵדֶר קָדָשִׁים),**
46 **דְּבִשְׁלָמָא,** מילא הסברא **הַטַּעַם** שמביא רבנו הזקן במאמר לשינון סדר
47 קדשים **שֶׁסֵּדֶר קָדָשִׁים נִקְרָא** בדברי חכמינו ז"ל **"חָכְמָה", הֲרֵי**
48 **זֶה שַׁיָּךְ לְעִנְיַן "זָקֵן שֶׁקָּנָה**
49 **חָכְמָה",** קניין וחקיקת דברי התורה
50 במוח **וּכְפִי שֶׁמַּדְגִּישׁ שֶׁצָּרִיךְ**
51 **לִקְנוֹת הַתּוֹרָה בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן**
52 **שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, כִּי מוֹחַ הַזִּכָּרוֹן**
53 **הוּא מוֹחַ הַחָכְמָה**[14], (וכמבואר
54 ב'תורה אור' לאדמו"ר הזקן: "... ובזה
55 יובן מה שכתוב ב'פרדס' וגם בשאר
56 ספרים שיכולין להוציא שמן מכל
57 חלקי דומם צומח חי מדבר גם מבחינת
58 הדומם כאבנים... כי השמן הוא בחינת
59 החכמה בפרט הנמצא גם בכל מציאות
60 פרטי... וכמו שכתוב מה רבו מעשיך
61 כולם בחכמה עשית... והיינו בחינת
62 הביטול במציאות שיש בכל נברא
63 שממנו יחיה מנפילתו בשבירה
64 ['שבירת הכלים' של עולם התוהו]
65 וכמו שכתוב והחכמה תחיה כו'. וזהו
66 שאמרו ז"ל דכשם שהזית משכח
67 תלמודו של ע' שנה, פירוש השכחה
68 באה מצד השבירה כי השכחה הוא
69 היסח הדעת... ועל כן הזית המר שהוא
70 מקליפת נוגה... ששורשו בא מצד
71 השבירה לכך הוא משכח תלמודו של
72 ע' שנה כו'. אך כשכותשין את הזית
73 ומוציאין ממנו השמן שהוא בחינת
74 החכמה שהוא בבחינת מוח הזיכרון...
75 הוא מחזיר תלמודו של ע' שנה כי
76 החכמה הוא היפוך השכחה מפני שלא
77 היה שבירה כלל בחכמה כנזכר לעיל...
78 בחכמה יש כח להחזיר מה ששכח...").
79 **וְכֵיוָן שֶׁסֵּדֶר קָדָשִׁים נִקְרָא "חָכְמָה",** והחכמה שייכת במיוחד
80 לזיכרון, כאמור, **לָכֵן יֵשׁ מַעֲלָה מְיוּחֶדֶת לִקְנוֹת** ללמוד ולשנן
81 **וְלַחְקוֹק סֵדֶר קָדָשִׁים בְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן. אֲבָל מַה שַׁיָּךְ לְכָאן**
82 לנושא החקיקה בזיכרון **הָעִנְיָן שֶׁסֵּדֶר קָדָשִׁים מְכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל**
83 **אָדָם?**
84 **ב) וְיוּבָן** הקשר בין העובדה שלימוד סדר קדשים מכפר עוונות ללימוד
85 סדר קדשים בעל־פה **בְּהַקְדִּים** תחילה **בֵּאוּר הַפָּסוּק** ב'שיר השירים'
86 **"כּוּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ" (הַמּוּבָא בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**

---

11) מנחות כט, ב. 12) שבת לא, סע"א. 13) ראה גם פע"ח שער הנהגת הלימוד. וראה מנחות קי, א וברש"י שם. 14) תו"א הוספות לתצוה קי, ד. לקו"ת הוספות לויקרא נב, ד.

ביאור בדרך אפשר

שָׁם דיבור המתחיל 'והדרת פני זקן'), **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בשבח זה האמור על בני ישראל **שְׁנֵי עִנְיָנִים** שונים, כפי שממשיך ומפרט. **עִנְיַן הָאֶחָד, "כּוּלָּךְ יָפָה", שֶׁהוּא עִנְיַן הַיּוֹפִי** העילוי והשלמות של בני ישראל **בְּכָל תַּרְיַ"ג הָאֲבָרִים (וְהַכֹּחוֹת)** של הנשמה, **שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי קִיּוּם תַּרְיַ"ג מִצְוֹת** שכל אחת מהן קשורה באחד מתרי"ג כוחות הנשמה, או השלימות והעילוי של תרי"ג כוחות הנשמה שנעשה **עַל־יְדֵי לִימוּד כָּל הַתּוֹרָה שֶׁהֵן** ההלכות של **כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְדִקְדּוּקֵיהֶן כּוּ', כַּנַּ"ל (מִ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה') שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** באמצעות לימוד פרטי דיני המצוות **מַמְשִׁיךְ** האדם הלומד **אוֹר ה'** ומגלה אלוקות **עַל כָּל תַּרְיַ"ג כֹּחוֹת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית בִּפְרָטוֹתֵיהֶן** כלומר, ההמשכה בכל כוח מתרי"ג הכוחות היא בכל פרטי הכוח. **וְעַל־יְדֵי־זֶה** באמצעות המשכת וגילוי אלוקות בנשמה **נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ"רַעְיָתִי", שֶׁהוּא הַחִבּוּר דִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל** הבחינה האלוקית שהיא המקור של נשמות ישראל **עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** בעצמו.

וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי שבו מדובר בפסוק זה לפי פנימיות העניינים, **"וּמוּם אֵין בָּךְ", שֶׁזֶּהוּ הַתְּנַאי** להמשכת וגילוי אלוקות בנשמה **שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "סוּר מֵרָע",** להתרחק מעשיית רע, היינו עבירה על מצוות התורה, **כִּי כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל חֵטְא וְעָוֹן, הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁעָוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים** ועושים מחיצה ופירוד **בֵּינֵיכֶם וּבֵין אֱלֹקֵיכֶם**[15], **לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"רַעְיָתִי"** שענייננו הוא כאמור חיבור וקישור בין הקדוש־ברוך־הוא וכנסת ישראל. **וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[16] **שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְרָשָׁעִים** שעשו עבירות **לְהַתְחִיל לַעֲבוֹד ה' בְּלִי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה עַל הֶעָבָר תְּחִלָּה, לְשַׁבֵּר הַקְּלִיפּוֹת** הכוחות הלא רצויים המעלימים ומסתירים על האור האלוקי כשם שהקליפה מכסה על הפרי **שֶׁהֵם** ה'קליפות' **מָסָךְ מַבְדִּיל וּמְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל הַמַּפְסֶקֶת בֵּינָם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם כּוּ'** וכאשר עושים תשובה 'שוברים' ומבטלים את המחיצה הזו ואז יכול להיות החיבור בין הקדוש־ברוך־הוא וכנסת ישראל.

ביאור בדרך אפשר

בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' שָׁם), שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים. עִנְיַן הָאֶחָד, "כּוּלָּךְ יָפָה", שֶׁהוּא עִנְיַן הַיּוֹפִי בְּכָל תַּרְיַ"ג הָאֲבָרִים (וְהַכֹּחוֹת), שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי קִיּוּם תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, אוֹ עַל־יְדֵי לִימוּד כָּל הַתּוֹרָה שֶׁהֵן כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְדִקְדּוּקֵיהֶן כּוּ', כַּנַּ"ל (מִ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה') שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיךְ אוֹר ה' עַל כָּל תַּרְיַ"ג כֹּחוֹת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית בִּפְרָטוֹתֵיהֶן. וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ"רַעְיָתִי", שֶׁהוּא הַחִבּוּר דִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי, "וּמוּם אֵין בָּךְ", שֶׁזֶּהוּ הַתְּנַאי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "סוּר מֵרָע", כִּי כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל חֵטְא וְעָוֹן, הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁעָוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם וּבֵין אֱלֹקֵיכֶם[15], לֹא יָכוֹל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"רַעְיָתִי". וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[16] שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְרָשָׁעִים לְהַתְחִיל לַעֲבוֹד ה' בְּלִי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה עַל הֶעָבָר תְּחִלָּה, לְשַׁבֵּר הַקְּלִיפּוֹת שֶׁהֵם מָסָךְ מַבְדִּיל וּמְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל הַמַּפְסֶקֶת בֵּינָם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם כּוּ'. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַה שֶׁהַפָּסוּק מוֹסִיף "וּמוּם אֵין בָּךְ", דְּלִכְאוֹרָה, לְאַחֲרֵי שֶׁנֶּאֱמַר "כּוּלָּךְ יָפָה", מוּבָן מֵעַצְמוֹ שֶׁ"מוּם אֵין בָּךְ", שֶׁהֲרֵי עִנְיָן שֶׁל מוּם הוּא הֵפֶךְ הַיּוֹפִי. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁבְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁ"כּוּלָּךְ יָפָה", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הוּא בַּעַל מוּם, כְּמַאֲמַר רַז"ל[17] אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן, וְהַיְנוּ, שֶׁהֵם מְלֵאִים (בְּכָל אֶבְרֵיהֶם) בְּמִצְוֹת, "כּוּלָּךְ יָפָה", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הֵם בַּעֲלֵי מוּם, שֶׁעוֹבְרִים עֲבֵרוֹת בְּמֵזִיד, שֶׁלָּכֵן נִקְרָאִים פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי פֶּשַׁע הוּא בְּמֵזִיד[18]. וְלָכֵן מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁ"כּוּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי", הִנֵּה עוֹד זֹאת, "וּמוּם אֵין בָּךְ".

אָמְנָם מַחֲמַת צוֹק הָעִתִּים כּוּ' (שֶׁבָּזֶה קָאֵי בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' כָּאן), יָכוֹל לִהְיוֹת

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַה שֶׁהַפָּסוּק מוֹסִיף וואומר שהשבח של כנסת ישראל הוא "וּמוּם אֵין בָּךְ", דְּלִכְאוֹרָה, לְאַחֲרֵי שֶׁנֶּאֱמַר "כּוּלָּךְ יָפָה", מוּבָן מֵעַצְמוֹ שֶׁ"מוּם אֵין בָּךְ", שֶׁהֲרֵי עִנְיָן שֶׁל מוּם הוּא הֵפֶךְ הַיּוֹפִי ואם יש יופי, מובן מאליו שאין מום שהוא סתירה ליופי. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁבְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁ"כּוּלָּךְ יָפָה" ולכאורה מובן מזה שאכן אין מום וגם המצב ב'סור מרע' הוא כראוי, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן למעשה הֲרֵי הוּא בַּעַל מוּם, כְּמַאֲמַר רַז"ל[17] אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן, וְהַיְנוּ, שֶׁהֵם אותם 'פושעי ישראל' מְלֵאִים (בְּכָל אֶבְרֵיהֶם) בְּמִצְוֹת מסוג של "עשה טוב", ולכן הם ראויים לשבח של "כּוּלָּךְ יָפָה", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הֵם בַּעֲלֵי מוּם, שֶׁעוֹבְרִים עֲבֵרוֹת בְּמֵזִיד ואינם מקיימים את הציווי "סור מרע", שֶׁלָּכֵן נִקְרָאִים פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי פֶּשַׁע הוּא בְּמֵזִיד[18] כדברי חכמינו ז"ל (בגמרא, לגבי נוסח הוידוי של הכהן הגדול ביום הכיפורים שכולל הלשונות 'חטא' ו'עוון' ו'פשע'). וְלָכֵן מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁ"כּוּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי" ב"עשה טוב", הִנֵּה עוֹד זֹאת, "וּמוּם אֵין בָּךְ" ב"סור מרע".

אָמְנָם מַחֲמַת צוֹק הָעִתִּים כּוּ' הקשיים המיוחדים בעבודת ה' בדורות האחרונים (שֶׁבָּזֶה קָאֵי עומד, עוסק בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' כָּאן), יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיֶּחְסַר לֹא רַק בְּעִנְיַן

15) ישעי' נט, ב. 16) פי"ז. 17) סוף מס' חגיגה. 18) ראה יומא לו, ב.

ביאור בדרך אפשר

1 דְּ"כוּלָּךְ יָפָה" שֶׁנַּעֲשָׂה ואפשר להגיע אליו עַל־יְדֵי לִימוּד
2 וִידִיעַת כָּל פְּרָטֵי תַּרְיַ"ג הַמִּצְוֹת, אֶלָּא יֶחְסַר גַּם בָּעִנְיָן
3 דְּ"מוּם אֵין בָּךְ" כי ב'צוק העיתים' קשה להתגבר גם בעניין 'סור מרע'.
4 וְעַל זֶה כדי להביא להמשכת וגילוי אלוקות בנשמה למרות המצב הרוחני
5 הקשה בדורות אלה הסובלים מ'צוק
6 העתים' הִיא הָעֵצָה שֶׁיִּקְּנֶה
7 וְיַחְקוֹק בזיכרונו סֵדֶר קָדְשִׁים,
8 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת, הֵן
9 הָעִנְיָן דְּ"כוּלָּךְ יָפָה" ב'עשה
10 טוב", כֵּיוָן שֶׁנִּקְרָא "חָכְמָה",
11 וְהֵן הָעִנְיָן דְּ"מוּם אֵין בָּךְ"
12 ב"סור מרע", כֵּיוָן שֶׁהלימוד בסדר
13 קדשים מְכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל
14 אָדָם, שֶׁכַּפָּרָה הִיא לְשׁוֹן
15 קִנּוּחַ ניקוי, שֶׁמְּקַנֵּחַ מנקה
16 (וּמֵסִיר לְגַמְרֵי) לְכְלוּדְּ
17 הַחֵטְא[19], וְעַל־יְדֵי־זֶה
18 מִתְבַּטֵּל עִנְיַן הַמּוּם ואפשר
19 לשבח את כנסת ישראל לא רק ב'כולך
20 יפה' אלא גם ב'ומום אין בך'.
21 ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, דְּהִנֵּה
22 יָדוּעַ פִּתְגַּם כְּבוֹד־קְדוּשַׁת
23 מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמו"ר[20], הרבי
24 הריי"צ שֶׁלִּימוּד הַמַּאֲמָר
25 "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" בְּ'לִקּוּטֵי
26 תּוֹרָה' שהובא לעיל בתחילת המאמר
27 מְעוֹרֵר קַבָּלַת הָאָרַת 'יְחִידָה'
28 שֶׁבַּנְּשָׁמָה החלק הכי עמוק והכי
29 פנימי של הנשמה שנקרא בשם 'יחידה'
30 (הרומז לחלק הכי נעלה והכי 'עצמי'
31 מבין חמש הדרגות של הנשמה – נפש,
32 רוח, נשמה, חיה, יחידה) בִּפְנִימִיּוּת
33 שתאיר בנשמה בצורה פנימית, ניכרת
34 ומורגשת.
35 וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם בְּתוֹכָן
36 הַמַּאֲמָר העוסק בהמשכת וגילוי
37 אלוקות על הנשמה, כמבואר לעיל,
38 מְדוּבָּר אוֹדוֹת בְּחִינַת
39 הַ'יְחִידָה' שבנשמה עצמה. וְיֵשׁ
40 לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, עַל־פִּי

1 שֶׁיֵּחְסַר לֹא רַק בְּעִנְיָן דְּ"כוּלָּךְ יָפָה" שֶׁנַּעֲשֶׂה
2 עַל־יְדֵי לִימוּד וִידִיעַת כָּל פְּרָטֵי תַּרְיַ"ג הַמִּצְוֹת,
3 אֶלָּא יֶחְסַר גַּם בָּעִנְיָן דְּ"מוּם אֵין בָּךְ". וְעַל זֶה
4 הִיא הָעֵצָה שֶׁיִּקְּנֶה וַיְחַקּוֹק סֵדֶר קָדָשִׁים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ
5 שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת, הֵן הָעִנְיָן דְּ"כוּלָּךְ יָפָה", כֵּיוָן
6 שֶׁנִּקְרָא "חָכְמָה", וְהֵן הָעִנְיָן דְּ"מוּם אֵין בָּךְ",
7 כֵּיוָן שֶׁמְּכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, שֶׁכַּפָּרָה הִיא
8 לְשׁוֹן קִנּוּחַ, שֶׁמְּקַנֵּחַ (וּמֵסִיר לְגַמְרֵי) לְכְלוּדְּ
9 הַחֵטְא[19], וְעַל־יְדֵי־זֶה מִתְבַּטֵּל עִנְיַן הַמּוּם.
10 ג) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ פִּתְגַּם כְּבוֹד־
11 קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמו"ר[20], שֶׁלִּימוּד
12 הַמַּאֲמָר "וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'
13 מְעוֹרֵר קַבָּלַת הָאָרַת 'יְחִידָה' שֶׁבַּנְּשָׁמָה
14 בִּפְנִימִיּוּת. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם בְּתוֹכָן הַמַּאֲמָר
15 מְדוּבָּר אוֹדוֹת בְּחִינַת הַ'יְחִידָה'. וְיֵשׁ לוֹמַר
16 הַבֵּאוּר בָּזֶה, עַל־פִּי הַיָּדוּעַ[21] שֶׁמִּצַּד גִּילוּי בְּחִינַת
17 הַ'יְחִידָה' (שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת נֶפֶשׁ־
18 רוּחַ־נְשָׁמָה־חַיָּה) מִתְבַּטֶּלֶת מְציאוּת הַקְּלִיפּוֹת,
19 כֵּיוָן שֶׁשָּׁם אֵין לָהֶם תְּפִיסַת מָקוֹם, כְּמַאֲמַר
20 רַז"ל[22] בָּבוּאָה דְּבָבוּאָה לֵית לְהוּ. וְזֶהוּ עִנְיַן
21 בִּטּוּל מְציאוּת הַחֵטְא, שֶׁזּוֹהִי הַמַּעֲלָה דְּסֵדֶר
22 קָדָשִׁים שֶׁמְּכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, כַּנַּ"ל.
23 **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לוֹמַר בְּנוֹגֵעַ לְהַמְבֹאָר בְּסוֹף
24 הַמַּאֲמָר [בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל שְׁחוֹרָה
25 אֲנִי[23], וּכְדִבְרֵי כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי
26 אַדְמו"ר[20], שֶׁלְּטַעַם פְּנִימִי נִדְפַּס סוֹף הַמַּאֲמָר
27 בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל שְׁחוֹרָה אֲנִי[24]] בְּפֵרוּשׁ סִיּוּם
28 הַכָּתוּב (מִפְּנֵי שֵׁיבָה גּוֹ') וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ, שֶׁקָּאֵי עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, שֶׁהַפֵּירוּשׁ
29 בָּזֶה הוּא, שֶׁבְּחִינַת הַ'יְחִידָה', שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁבָּאָדָם,

ביאור בדרך אפשר

41 הַיָּדוּעַ[21] בתורת החסידות שֶׁמִּצַּד גִּילוּי בְּחִינַת הַ'יְחִידָה'
42 שבנשמה (שֶׁלְּמַעְלָה שהיא נעלית יותר מִכָּל אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת
43 נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה־חַיָּה) מִתְבַּטֶּלֶת מְציאוּת הַקְּלִיפּוֹת, כֵּיוָן
44 שֶׁשָּׁם אל מול הגילוי העצום של 'יחידה' אֵין לָהֶם ל'קליפות' תְּפִיסַת
45 מָקוֹם, כְּמַאֲמַר רַז"ל[22]
46 בָּבוּאָה דְּבָבוּאָה לֵית לְהוּ
47 כלומר, לכל בחינה ועניין בקדושה יש
48 כנגדו עניין ב'קליפה' ככתוב 'את זה
49 לעומת זה עשה אלוקים', ועל כך מובא
50 בחסידות לשון חכמינו ז"ל שלקליפות
51 יש 'בבואה' – 'צל', אך 'בבואה
52 דבבואה' – צל הצל, זוהי בחינת
53 ה'יחידה' ועצם הנפש – אין להם.
54 וְזֶהוּ עִנְיַן בִּטּוּל מְציאוּת
55 הַחֵטְא שנובע מה'קליפות', שֶׁזּוֹהִי
56 הַמַּעֲלָה דְּסֵדֶר קָדָשִׁים
57 שֶׁמְּכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם,
58 ומקנח ומנקה אפילו את הלכלוך
59 שנגרם על העוונות של 'פושעי ישראל'
60 כַּנַּ"ל.
61 וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר בְּנוֹגֵעַ
62 לְהַמְבֹאָר בְּסוֹף הַמַּאֲמָר 'והדרת
63 פני זקן' ב'לקוטי תורה' [בְּדִבּוּר־
64 הַמַּתְחִיל הפותח בפסוק שְׁחוֹרָה
65 אֲנִי[23], וּכְדִבְרֵי כְּבוֹד־קְדוּשַׁת
66 מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמו"ר[20],
67 שֶׁלְּטַעַם פְּנִימִי לא ידוע נִדְפַּס
68 סוֹף הַמַּאֲמָר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל
69 שְׁחוֹרָה אֲנִי[24]] בְּפֵרוּשׁ סִיּוּם
70 הַכָּתוּב (מִפְּנֵי שֵׁיבָה גּוֹ')
71 וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ, שֶׁקָּאֵי מכוון
72 עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, הספירה
73 הנמוכה והתחתונה מעשר הספירות
74 העליונות שֶׁהַפֵּירוּשׁ בָּזֶה הוּא,
75 שֶׁבְּחִינַת הַ'יְחִידָה', שֶׁלְּמַעְלָה
76 מִבְּחִינַת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת

---

19) תניא אגה"ת פ"א. 20) שיחת י"ט כסלו תש"ז (ספר השיחות תש"ז ע' 93). 21) ראה לקו"ת תצא לו, ג. 22) גיטין סו, א. 23) ראה המצויין בסוף המאמר: "ועיין מ"ש ע"פ מפני שיבה תקום והדרת כו' סד"ה שחורה אני ונאוה" (לקו"ת שה"ש יא, סע"א ואילך). 24) וע"פ המבואר לעיל שמצד בחי' היחידה נעשה כפרת העוונות, כיון שבבואה דבבואה לית להו, יובן גם השייכות למשנ"ת בד"ה שחורה אני (ז, ד) בענין יריעות שלמה, שאין לעומתם בקליפות כלל.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁבָּאָדָם, האור האלוקי נמשך מדרגה לדרגה ויורד מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו ועד לעולמות ונבראים נחותים ומוגבלים ב׳סדר השתלשלות׳ של מעבר הדרגתי מדרגה לדרגה, וגם סדר התגלות כוחות הנפש הוא לפי ׳סדר השתלשלות׳ המקביל ל׳סדר השתלשלות׳ של האור האלוקי, וכשם שלמעלה באלוקות יש בחינות ומדרגות נעלות שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳, כך חלק הנשמה הנקרא ׳יחידה׳ הוא למעלה מ׳סדר השתלשלות׳ של כוחות הנפש, ובחינה זו ה׳יחידה׳, **נִמְשֶׁכֶת וּמְאִירָה בִּפְנִימִיּוּת בְּכָל הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים, עַד לְבְחִינַת הַמַּלְכוּת** כי בהיותה נעלית מ׳סדר השתלשלות׳ של כל הכוחות אין גבול להארה ולהתפשטות שלה והיא מאירה גם בדרגות הכי נחותות, וכך בני ישראל אכן ראויים לשני השבחים גם ׳כולך יפה׳ וגם ׳מום אין בך׳, כמבואר לעיל.

נִמְשֶׁכֶת וּמְאִירָה בִּפְנִימִיּוּת בְּכָל הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים, עַד לְבְחִינַת הַמַּלְכוּת.

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום אחד עשר לעומר עמ׳ א

שהרי על ישראל מינו שרי מיסים. מתרצת הגמרא, **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן,** ׳וישימו עליו׳ – היינו על פרעה, **מְלַמֵּד שֶׁהֵבִיאוּ מַלְבֵּן** – דפוס שבו מייצרים את הלבנים, **וְתָלוּ לוֹ לְפַרְעֹה בְּצִוָּארוֹ, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לָהֶם אִיסְטְמִנִים אֲנִי** – מפונק אני ואיני יכול לעשות מלאכה, **אָמְרוּ לוֹ כְּלוּם אִיסְטְמִנִים אַתָּה יוֹתֵר מִפַּרְעֹה** המשתתף אף הוא בעשיית המלאכה. לפי דרשה זו מוסיפה הגמרא לדרוש, **׳שָׂרֵי מִסִּים׳ - דָּבָר שֶׁמֵּשִׂים (לְבֵנִים),** המלבן שתלו לפרעה היה דבר המרגיל ומשים את הבריות בעבודה.

כיוצא בזה יש לשאול על הפסוק **"לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם", [עַנּוֹתָם מִבְּעִי לֵיהּ],** אלא יש לבאר, **לְמַעַן עַנּוֹתוֹ - לְפַרְעֹה - בְּסִבְלוֹתָם דְּיִשְׂרָאֵל** – המצרים עינו את פרעה כדי שכתוצאה מכך אף ישראל יטו שכמם לסבול ולעבוד.

"וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה", רב ושמואל נחלקו בביאור הפסוק, **חַד** מהם **אָמַר, שֶׁמְּסַכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן** – שעל ידי העבודה שהעבידו המצרים את ישראל באותם ערים, הסתכנו המצרים לטבוע בים, **וְחַד אָמַר שֶׁמְּסַכְּנוֹת** – מדלדלות **אֶת בַּעֲלֵיהֶן** – שעל ידי עבודה זו נגרם למצרים שרוקנום ישראל מנכסיהם. **דְּאָמַר מַר, כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְּכֵּן** – בא לידי עניות. במה שנאמר שבנו **"אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס",** אין אלו שתי ערים אלא עיר אחת, ונחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר פִּיתוֹם** הוא **שְׁמָהּ** של העיר, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רַעַמְסֵס,** כיון **שֶׁרֹּאשׁוֹן רֹאשׁוֹן מִתְרוֹסֵס** – כל קצת שהיו בונים, היה מתמוטט ונופל, וחזרו ובנוהו ושוב נפל. **וְחַד אָמַר רַעַמְסֵס שְׁמָהּ** של העיר, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פִּיתוֹם,** כיון **שֶׁרֹּאשׁוֹן רֹאשׁוֹן פִּי תְהוֹם בּוֹלְעוֹ** – כל קצת שהיו בונים, היה נבלע באדמה.

"וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ", שואלת הגמרא, **כֵּן רַבּוּ וְכֵן פָּרְצוּ מִיבָּעֵי לֵיהּ.** מתרצת הגמרא, **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׁרְתָּן** לישראל, ואומרת למצרים לא תועיל עצתכם למעט את ישראל, אלא **"כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ".**

"וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", דורשת הגמרא, ׳ויקוצו׳ הוא מלשון קוצים, **מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ** ישראל **דּוֹמִין בְּעֵינֵיהֶם** של המצרים **כְּקוֹצִים,** שבראותם שישראל פרים ורבים היה נדמה להם כאילו עינם וגופם מליאים קוצים.

"וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום שנים עשר לעומר עמ׳ א

מַעֲיָקָרָא – שלושה חודשים לפני שהחזירה פעם שניה. נמצא שילדה בסוף הששה חדשים מהליקוחין השניים, ולכן יכלה להצפינו עוד שלשה חדשים לפי שלא חשדו בה שתלד עד שיעברו תשעה חדשים מנישואיה. שואלת הגמרא על מה שנאמר **׳וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ׳, אַמַּאי,** הרי כמו שהצפינה אותו שלשה חודשים **תִּצְפְּנֵיהּ וְתֵיזִיל** – תמשיך להצפינו. ומישבת, **אֶלָּא** - הטעם שלא יכלה להצפינו, לפי שכָּל **הֵיכָא דַּהֲווּ שָׁמְעֵי מִצְרָאֵי דְּמִתְיְלִיד יְנוּקָא** – כשהיו המצרים שומעים שנולד תינוק לישראל, היו מגלים את התינוק על ידי **שַׁמְּטוּ יְנוּקָא הָתָם** – היו מביאים לשם תינוק אחר, **כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁמְעִינְהוּ וּמְעַוֵּי (כַּהֲדֵיהוּ)** – כדי שהתינוק של ישראל ישמע אותו ויבכו, ולכך לא יכלה להצפין עוד את משה מחשש שיגלוהו כך. וכמו **דִּכְתִיב ׳אֲחֵזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים שׁוּעָלִים קְטַנִּים** מחבלים כרמים **וְגוֹ׳,** כלומר, בת קול אומרת למי הים בשעה שהכניסו המצרים לתוכם, תטביעו את השועלים – דהיינו התינוקות המצרים, שהם היו מחבלים את הכרמים בעוד כרמנו סמדר – שעל ידם היו מגלים את התינוקות של ישראל, שבעוד שהם קטנים ורכים נקראים סמדר.

"וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא ותחמרה בחמר ובזפת **ותשם בה את הילד",** שואלת הגמרא, **מַאי שְׁנָא** – מדוע הניחתו **בגּוֹמֶא,** הרי גופו ישתמר יותר בשאר עצים חזקים יותר. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִיָּם** יש להביא ראיה **לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּמוֹנָם חָבִיב עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִגּוּפָן** – ולכן השתמשה בדבר זול. **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מדוע חביב עליהם ממונם מגופם, **לְפִי שֶׁאֵין פּוּשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגָזֵל. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר,** הטעם שלקחה גומא, לפי שהוא **דָּבָר רַךְ, שֶׁיָּכוֹל לַעֲמוֹד** – להחזיק מעמד אם תיתקל התיבה **בִּפְנֵי דָּבָר רַךְ וּבִפְנֵי דָּבָר קָשֶׁה,** שהרך, כשנתקל באבן חוזר לאחוריו ולא נשבר. ומה שכתוב ׳**וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת׳, תָּנָא,** טחו את התיבה **בְּחֵמָר מִבִּפְנִים, וְזֶפֶת מִבַּחוּץ** ולא מבפנים, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע** של הזפת.

"וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף על שפת היאור", מבארת הגמרא מהו סוף זה, **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר,** הניחה אותו **בַּיָּם סוּף. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר**

בס"ד. שיחת ש"פ אחרי, מבה"ח וער"ח אייר, ה'תשי"א.

בלתי מוגה

א. מאמר ד"ה ויאמר לו יהונתן מחר חודש.

* * *

ב. אודות כתיבת שמו של החודש (המתברך בשבת זו) — שיש ספק אם צריך לכתוב "איר" ביו"ד א' או "אייר" בב' יודי"ן — ידוע הרמז ש"אייר" ראשי־תיבות אברהם יצחק יעקב רחל, ולכן צריך לכתוב "אייר" בב' יודי"ן[1].

וצריך להבין: מהי השייכות המיוחדת של רחל עם האבות, שלכן מצינו שנמנית יחד עם האבות — אברהם יצחק יעקב רחל?

וביותר יפלא הדבר — מצד ההפרש בין האבות להשבטים:

ידוע[2] שהאבות ("אין קורין אבות אלא לשלשה"[3]) שייכים לכל בנ"י, להיותם "אבות" של כל בנ"י, שכל בנ"י נקראים "בני אברהם יצחק ויעקב", משא"כ השבטים, כל שבט כולל רק חלק מבנ"י, בני ראובן, בני שמעון וכו'. ועד"ז בעבודה — שעבודת האבות נדרשת מכל בנ"י ("בחי' האבות צריך להיות בכל אדם שהם שרש ומקור כל נשמות ישראל"[2]), משא"כ עבודת השבטים, "כל שבט ושבט במסילתו יעלה", ומכל שבט נדרשת העבודה המיוחדת לשבט זה דוקא (מבני ראובן נדרשת העבודה דראובן, מבני שמעון נדרשת העבודה דשמעון, וכיו"ב בשאר השבטים)[4].

וכיון שבני רחל הם ב' שבטים בלבד, יוסף ובנימין — יפלא ביותר שייכותה של רחל (שממנה יצאו רק יוסף ובנימין) לאברהם יצחק ויעקב שהם ה"אבות" דכל בנ"ר?

ג. ויובן בהקדם ביאור הטעם לכך שרחל היא היחידה מבין כל האמהות שלא נקברה במערת המכפלה — שמצינו בזה ב' טעמים שלכאורה הם בסתירה זל"ז:

א) "לפי שזלזלה במשכב הצדיק (באמרה ללאה "שלי היתה שכיבת לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך") לא זכתה להקבר עמו"[5].

ב) "שתהא לעזרה לבני' כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם, יוצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת רחמים עליהם, שנאמר[6] קול ברמה נשמע וגו', והקב"ה משיבה יש[7] שכר לפעולתך נאום ה' וגו' ושבו בנים לגבולם"[8].

ויש לומר בתיווך ב' הטעמים[9] — שהסיבה לכך שבין כל האמהות יכולה דוקא רחל להיות לעזרה לבני', לבכות ולבקש רחמים עליהם, ולפעול ה"ושבו בנים לגבולם", היא, בגלל שיש לה זכות הקשורה עם וויתור על משכב הצדיק[10]:

איתא במדרשי חז"ל[11] ש"הלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה . . ולא נתפייס, נכנסה רחל אמרה לפניו, רבש"ע, רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי בשר ודם, הוי אומר רחמיך מרובים, והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי, כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי, ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני, אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם", "ומה אני שאני בשר ודם . . לא קנאתי לצרה שלי . . ואתה מלך חי וקיים . . מפני מה קנאת לע"ז שאין בה ממש",

1) ראה רמ"א אה"ע סקכ"ו ס"ו ובבית שמואל שם סק"כ.
2) תו"א ר"פ וארא.
3) ברכות טז, ב.
4) ראה גם לקו"ש חכ"ג ע' 54. וש"נ.
5) פרש"י ויצא ל, טו.
6) ירמי' לא, יד.
7) שם טו-טז.
8) פרש"י ויחי מח, ז (נתבאר בלקו"ש ח"ל ע' 236 ואילך).
9) ראה השקו"ט בזה במפרשי רש"י (באר היטב. שפ"ח. משכיל לדוד) עה"פ.
10) ראה גם גו"א עה"פ.
11) פרש"י ורד"ק לירמי' שם — מפתיחתא דאיכ"ר כד.

[ובפרט שאצל הקב"ה לא שייך כלל המושג של קנאה, שהרי, הקב"ה הוא המציאות האמיתית, שמציאותו מעצמותו, משא"כ הנברא שרק נרגש אצלו שמציאותו מעצמותו[12]],

ומסיים שם: "מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הה"ד קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בני' כי איננו, וכתיב כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו', וכתיב ויש תקוה לאחריתך נאום ה' ושבו בנים לגבולם", "יפה למדת סנגוריא, יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סמניך לאחותך".

ולכאורה אינו מובן: פעולתה של רחל במסירת הסימנים לאחותה משמעותה וויתור על משכב הצדיק, שזהו"ע של חסרון [ועד שנענשה בגלל וויתור על משכב הצדיק (בשביל הדודאים) ללילה א' בלבד], ואיך יכולה פעולה זו להחשב בתור מעלה, ועד שבזכות זה יחזיר הקב"ה את ישראל למקומן?

וההסברה בזה – שהיא הנותנת – שכיון ש"משכב הצדיק" הו"ע רוחני נעלה ביותר שחלילה לוותר עליו, ואעפ"כ, הסכימה רחל לוותר על זה ומסרה הסימנים לאחותה, היינו, שמסרה את הרוחניות שלה ("זי האָט אָפּגעגעבן ניט נאָר אירע גשמיות נאָר אויך אירע רוחניות")... וכל זה כדי "שתהא לעזרה לבני'", שתוכל לבקש רחמים על בני' – נחשב הדבר למעלה הכי גדולה, והקב"ה מבטיח "בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן", "ושבו בנים לגבולם".

ד. ע"פ האמור יש לבאר הקשר והשייכות של רחל עם האבות – אברהם יצחק יעקב רחל:

כשם שה"אבות" שייכים לכל בנ"י כך שייכת גם רחל (לא רק לב' השבטים יוסף ובנימין שיצאו ממנה, אלא) לכל בנ"י – כיון שרחל מסרה נפשה כדי שתוכל לבקש רחמים על כל בנ"י, ובזכותה מבטיח הקב"ה "ושבו בנים לגבולם", שזהו"ע השייך לכל בנ"י.

ויש להוסיף, שמלבד השתדלותה של רחל לטובת כל בנ"י, ש"בוכה ומבקשת רחמים עליהם", ה"ה משתדלת גם עבור השכינה – כמרומז בלשון הכתוב "רחל מבכה על בני' כי איננו", אף שלכאורה "כי אינם מבעי לי'" (שהרי ביחס ל"בנו'" מתאים יותר הלשון "כי אינם"), "בגין דבעלא . . אסתלק מינה כו'"[13], היינו, שרחל מבכה (גם) על העדר גילוי השכינה, ובמילא, פועלת היא (נוסף על ה"ושבו בנים לגבולם") גם השבת גילוי השכינה שתהי' בהגאולה העתידה.

* * *

ה. בהשיחה שנדפסה בקונטרס חג הפסח[14], אומר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שקודם גילוי המשיח ישנם "חבלי לידה", וכדי למהר את הלידה צריך להיות פריצת גדר, והיינו, ע"י שמחה, כי שמחה פורצת גדר[15], ומבאר שם, שהשמחה צריכה להיות מצד הטוב של הזולת, שהרי הזולת הוא בודאי טוב.

– ולהעיר, שבימינו אלו, כבר יצאנו י"ח חבלי לידה, ועתה צריך להיות רק ענין השמחה, ועי"ז יכולים אפילו בשעה קלה[16] לפעול ביאת המשיח. –

ובהתאם לכך הי' כ"ק מו"ח אדמו"ר נוהג באחרון של פסח להורות שירקדו ריקוד של משיח ("משיח'ס טאַנץ")[17].

– מצד טעמים שונים לא רציתי לעשות כן באחרון של פסח עצמו... ובכל אופן, יש להשלים זאת ביום הש"ק זה, שהוא עדיין המשך לאחרון של פסח, ולכן, ירקדו עתה "משיח'ס טאַנץ".

---

12) חסר קצת (המו"ל).

13) זח"ב כט, ב (וראה לקוטי לוי"צ לשם ע' נט). וראה גם זח"ג כ, ב.

14) שיחת אחש"פ תרצ"ה סי"ט (סה"מ תשי"א ס"ע 246 ואילך).

15) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.

16) ברשימה אחרת: במכ"ש וק"ו ממה שמצינו בהיפך הטוב, שעי"ז שהשאירו את אגג חי ללילה א' יצא ממנו המן (ראה מגילה יג, רע"א ובחדא"ג מהרש"א שם), ועאכו"כ במדה טובה שמרובה כו' (ראה יומא עו, א. וש"נ).

17) ראה שיחה הנ"ל בסופה (סכ"ב).

ויה"ר שעי"ז יומשכו כל הענינים באופן ד"והריקותי[18] לכם ברכה עד בלי די"[19].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א רקד עם כל הקהל במחול – "משיח'ס טאַנץ"].

* * *

ו. כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' נוהג לברך (בתקופה זו) קיץ בריא ("אַ געזונטן זומער").

– בשנים הראשונות הי' נוהג להקדים ולומר שבפולין נוהגים לברך קיץ בריא, אבל בשנים האחרונות לא הי' אומר הקדמה או אמתלא, אלא הי' מברך בפשטות: "קיץ בריא".

ויש להוסיף, שהכוונה בזה היא לא רק בנוגע לענינים גשמיים, אלא גם בנוגע לענינים רוחניים:

בנוהג שבעולם – וכן הוא גם אצל בנ"י – שבימות הקיץ עוסקים בענינים של הבראת הגוף. וכיון ש"היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת) ה' הוא" (כפס"ד הרמב"ם[20]), מובן, שהבראת הגוף בימות הקיץ צריכה להיות באופן שיתוסף גם בנוגע לענינים רוחניים.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) קיץ בריא בגשמיות וברוחניות.

* * *

ז. [לאחרי תפלת מנחה – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:]

נכנסתי פעם לכ"ק מו"ח אדמו"ר בש"ק הראשון מהשבתות שבין פסח לעצרת, לאחר מנחה, ואמר לי: עכשיו צריכים ליקח גמרא משנ"ס ווילנא וללמוד פרקי אבות [וכשהעירותי שהלימוד דפרקי אבות בגמרא משנ"ס ווילנא יקח זמן רב, נענה כ"ק מו"ח אדמו"ר והוסיף], אמירה או לימוד ("געזאָגט אָדער געלערנט"), אבל לא באריכות[21].

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) עכשיו צריכים לומר או ללמוד פרקי אבות.

18) מלאכי ג, יו"ד.

19) בזכרון אחדים: שירקדו "משיח'ס טאַנץ" עם הניגון "והריקותי לכם ברכה".

20) הל' דעות רפ"ד (וראה לקו"ש ח"ג ע' 806 הערה 9).

21) ראה גם "רשימות" חוברת קמג ע' 10.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' ב

הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה – הנשים שאסרתן התורה עליו באיסור ערוה, **אוֹ** על אחת מן הנשים **הַפְּסוּלוֹת** לנישואין, **כְּגוֹן אַלְמָנָה** הפסולה להנשא **לְכֹהֵן גָּדוֹל** (ויקרא כא יד), שבא עליה כהן גדול, או **גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה** הפסולות **לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** (ויקרא כא ז), שבא עליהן כהן הדיוט, וכן **מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה** הפסולות להנשא **לְיִשְׂרָאֵל** שבא עליהן ישראל, או **בַּת יִשְׂרָאֵל** האסורה **לְמַמְזֵר וּלְנָתִין** שבא אחד מהם עליה, בכל אלו **פְּסָלָה** לכהונה, **וְלֹא חִילֵּק** הכתוב בפסול זה **בֵּין בִּיאָה לְבִיאָה,** אם היתה כדרכה או שלא כדרכה, ואם היתה העראה או גמר ביאה.

גמרא

שנינו במשנה: הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד וכו' אפילו הוא שוגג והיא מזידה וכו'.

שואלת הגמרא: **מַאי 'אֲפִילּוּ'**, הרי כבר שנינו שאין חילוק בין שוגג למזיד. משיבה הגמרא: בדרך **לֹא מִיבַּעְיָא קָאָמַר** התנא במשנה, כלומר, **לֹא מִיבַּעְיָא** לומר שהיבם קונה אם **הוּא** – היבם **שׁוֹגֵג** ולא ידע שהיא יבמתו, **וְהִיא קָמְכַוְּונָה** לְמִצְוָה של יבום, **אִי נַמִּי** באופן שהוא מַזִּיד ונתכוין לביאת זנות, **וְהִיא קָמְכַוְּונָה** לְמִצְוָה, **אֶלָּא אֲפִילּוּ** אם **הוּא שׁוֹגֵג וְהִיא מְזִידָה, דְּתַרְוַיְיהוּ,** בין היבם ובין היבמה **לֹא קָמְכַוְּונֵי לְשֵׁם מִצְוָה, אֲפִילּוּ הָכִי, קָנָה** היבם.

מביאה הגמרא ברייתא המוסיפה על חידוש המשנה: **תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא,** היבם קונה את היבמה **אֲפִילּוּ** אם **שְׁנֵיהֶם** היו **שׁוֹגְגִים** או **שְׁנֵיהֶם מְזִידִים** או **שְׁנֵיהֶם אֲנוּסִים** בביאה, ששניהם לא התכוונו למצות יבום.

הגמרא ממשיכה לבאר את המשנה: **'אָנוּס' דְּמַתְנִיתִין** – שהוזכר במשנה, **הֵיכִי דָּמֵי, אִילִימָא כְּשֶׁאָנָסוּהוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים** שאם לא יבוא על היבמה יהרגוהו **וְבָא עָלֶיהָ, וְהָאָמַר רָבָא, אֵין טענת אוֹנֶס לְעֲרָוָה,** כלומר אין אדם נאמן לפטור עצמו כשבא על הערוה בטענה שבא עליה באונס שכפוהו לעשות כך, **לְפִי שֶׁאֵין קִישׁוּי** לאדם **אֶלָּא לְדַעַת,** וכיון שבא על הערוה מדעתו אינו נקרא אנוס.

הגמרא רוצה לבאר באופן אחר: **אֶלָּא** תאמר שבאונס מדובר **בְּיָשֵׁן** שנתקשה ובא עליה, ונמצא שאף הקישוי באונס. דוחה הגמרא: **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה,**

בס"ד. שיחת אחרון של פסח, ה'תשכ"ה.

רשימה פרטית בלתי מוגה

...מד. ועל־פי האמור לעיל (סעיף מ"ב) שענינו של היום־טוב דאחרון של פסח על הגאולה האחרונה קשור עם היותו יום האחרון של חג הפסח, דכשם שבענין הזמן הוא יום האחרון של ימי הפסח, כך גם בענין הגאולה, שהגאולה העתידה הקשורה עם אחרון של פסח היא גמר ושלימות יציאת מצרים הקשורה עם הלילה הראשון של פסח - הנה כיון שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, הרי מובן מזה ענין נוסף - שכשם שבימי הפסח הנה בין הימים הראשונים לימים האחרונים יש חולו של מועד, כך גם העבודה שבין הגאולה הראשונה (יציאת מצרים) לגאולה האחרונה (הגאולה העתידה לבוא על־ידי משיח צדקנו) היא בבחינת חולו של מועד:

ענין "חולו של מועד" הוא - כשמו - "חול", שעוסקים גם בעובדין דחול (לא כמו יום־טוב שאסור בעשיית מלאכה, מלבד מלאכת אוכל נפש[235]), ועד שבדבר האבד מותר לעשות גם מלאכה גמורה[236]; אבל אף־על־פי־כן, הרי זה "חולו של מועד", שלכן (נוסף לכך שאם אין זה דבר האבד אסור לעשות מלאכה, הרי) גם כאשר עושים מלאכה בחול המועד לצורך דבר האבד, יש לעשות זאת (לא כמו בימי החול, אלא) בשינוי[236]. וגם בחולו של מועד ניכרת ההבדלה שבין ישראל לעמים.

וכן הוא גם בנוגע לעבודה שבמשך הזמן שבין יציאת מצרים לגאולה העתידה:

מאז יציאת מצרים, ובפרט בזמן הגלות, עוסקים בני ישראל בעניני העולם, עובדין דחול, ועד לענינים שנמצאים תחת ממשלת ע' השרים; אבל אף־על־פי־כן, הרי זה "חולו של מועד", היינו, שגם בשעה שעוסקים בעובדין דחול מובדלים בני ישראל מאומות העולם, כך, שאצלם הרי זה ענין של "מועד" - דבר שמתבטא בב' ענינים: (א) בני ישראל מצד עצמם אינם רוצים לעסוק בעניני העולם, ועושים זאת רק בגלל הציווי לצורך דבר האבד - לברר את ניצוצות הקדושה שנאבדו בדברים הגשמיים, ובמילא (ב) הנה גם בעשיית המלאכה ניכר אצלם ענין הקדושה והיום־טוב, היינו, שעבודתם היא באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"[143], ויתירה מזה: "בכל דרכיך דעהו"[144].

ועבודה זו ד"חולו של מועד" באה בין יציאת מצרים לגאולה העתידה:

לכל לראש ישנו הענין דיציאת מצרים - גילוי מלמעלה, אתערותא דלעילא שקודמת לאתערותא דלתתא, וגילוי זה הוא נתינת־כח שתוכל להיות העבודה דבירור הניצוצות (וכנזכר לעיל (סעיף מ"ג) שביציאת מצרים התחילה השליחות של בני ישראל להאיר את העולם, ושליחות זו היא נתינת־כח מלמעלה).

והאתערותא דלתתא והעבודה דחולו של מועד מביאה את הגאולה העתידה - אתערותא דלעילא שלאחרי האתערותא דלתתא - ש"אז אהפוך אל עמים גו'", ועד שהעולם כולו יהיה דירה לו יתברך.

מה. כאמור לעיל (סעיף י"ג) הנה מהשוואת הגאולה הראשונה עם הגאולה האחרונה בפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" למדים חז"ל הן בנוגע ליציאת מצרים והן בנוגע לגאולה העתידה: יש כמה ענינים שמצינו בגאולה העתידה, שמזה למדים שכך היה גם ביציאת מצרים, ויש כמה ענינים שמצינו ביציאת מצרים, שמזה למדים שכך יהיה גם בגאולה העתידה.

ומזה מובן גם בנוגע לדברי ה'צמח צדק' בהקדמה לכך שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה, שאחרון של פסח הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח - שזהו ביאור לא רק

---

235) בא יב, טז.

236) ראה רמב"ם הל' יו"ט פ"ז ואילך. טושו"ע או"ח סתק"ל ואילך.

בהענין דיציאת מצרים (שגמר ושלימות יציאת מצרים יהיה בגאולה העתידה) אלא גם ביאור בענין הגאולה העתידה, שתהיה בדומה לגאולה הראשונה, כי מאחר שזהו הסיום של יציאת מצרים, הרי הסיום צריך להיות בדוגמת ההתחלה. ובפרט על־פי דברי כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר[237], שפתיחת הצינור על (כללות הגאולה, עד ל)הגאולה העתידה היתה ביציאת מצרים, הרי בודאי שתהיה בדומה ליציאת מצרים.

ובנוגע אלינו:

כיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתינו עכשיו[64], הנה כשם שהגאולה העתידה דומה ליציאת מצרים, כך גם העבודה עכשיו, שתביא את הגאולה העתידה, דומה לעבודה שהיתה ביציאת מצרים. וכמובן גם מדברי כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר[220] שכל הימים מזמן הגאולה הראשונה עד לגאולה העתידה הם "ימי צאתך מארץ מצרים", ונמצא, שהעבודה של כל הימים האלה היא בדוגמת העבודה שהיתה ביציאת מצרים.

מו. והנה, נתבאר לעיל שהעבודה עתה היא לעשות מ"חול" "מועד", היינו, לעשות מנפשו הבהמית גופו וחלקו בעולם - כלי לאלקות, ועד לקיום היעוד "וראו כל בשר גו'" בגאולה העתידה.

ועל זה שואל יהודי[238]: כיצד תובעים ממנו לשנות את העולם - הרי "אתם המעט מכל העמים"[110], והתורה עצמה פוסקת "אחרי רבים להטות"[201], ואם כן, איך בכחו לשנות את כל העולם?

וטענה זו היא לא רק בנוגע לחלקו בעולם שמחוצה לו, אלא גם בנוגע ל"גוי אשר בקרבך"[191], גופו ונפשו הבהמית, שגם ביחס אליהם הרי הוא במעמד ומצב ד"המעט מכל העמים", כי נפשו הבהמית ש"אקדמא טעניתא"[239] היא ה"רוב", ואילו נפשו האלקית היא מיעוט בלבד. ואם כן, איך בכחו לא רק לעבוד עבודתו בעצמו מבלי להתפעל מהגוי שמסביבו ובקרבו, אלא גם לזככו ולשנותו?

והמענה לזה - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[240]:

ביציאת מצרים - הנה עוד קודם הגאולה, כאשר בני ישראל היו עדיין בגלות אצל המצריים, ולא רק ביום האחרון של הגלות, אלא כמה ימים לפני זה - לקחו את ה"עבודה־זרה" של מצרים וקשרו אותו בכרעי מיטותיהם[241], ואחר־כך שחטו אותו לקרבן פסח, ונתנו מדמו על המשקוף ועל שתי המזוזות, ועשו כל זאת (לא בהחבא, אלא) באופן גלוי לעין כל.

ומסירות נפש זו פעלה שלא זו בלבד שבטלה ההתנגדות של פרעה, אלא אדרבה - פרעה בעצמו ביקש אותם "לכו עבדו את ה'"[242], שילכו להר סיני לעבוד את ה', וגם נתן בידם זבחים ועולות[243], היינו, שנתן בידם ניצוצות הקדושה שהיו במצרים, שזהו גם תוכן הענין שהמצריים נתנו להם כלי כסף וכלי זהב עד ש"וינצלו את מצרים"[244], היינו, שרוקנו את מצרים והוציאו משם את כל ניצוצות הקדושה[245].

וכמו כן גם בנוגע לגאולה העתידה - "אראנו נפלאות":

אין מה להתיירא מהעולם שמסביב, וגם לא מה"גוי אשר בקרבך"; צריך לשחוט את כל עניני ה"עבודה־זרה", ולעשות זאת (לא בחדרי חדרים, אלא) באופן גלוי לעיני כל העמים.

ואז, הנה למרות ש"אתם המעט מכל העמים", יש לבני ישראל בירושה את הכח של אברהם אבינו, שאף־על־פי ש"אחד היה אברהם"[246], אחד ויחידי, שהיה מעבר אחד, והעולם כולו היה מעבר השני[247],

---

237) ד"ה כימי צאתך דאחש"פ תש"ח רפי"ב (סה"מ תש"ח ע' 164).
238) ראה גם לעיל ס"ע 46 ואילך. וש"נ.
239) ראה זח"א קעט, א־ב.
240) ראה גם שיחת אחש"פ תשי"ב סי"ד ואילך (תורת מנחם - התוועדויות ח"ה ע' 147 ואילך). וש"נ.
241) יל"ש בא רמז קצא. ועוד.
242) בא יו"ד, ח.
243) ראה שם יב, לב ובפרש"י.
244) שם, לו.
245) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ג ע' 318. וש"נ.
246) יחזקאל לג, כד.
247) ב"ר ספמ"ב.

בניגוד אליו, הרי על־ידי־זה שלא התפעל ולא עשה חשבונות של "רב" ו"מעט", אלא הלך בתוקף של מסירות נפש, הנה סוף כל סוף - "וירש את הארץ"[246].

וכח זה הוריש אברהם לכל אחד מישראל - (א) שיהיה לו תוקף שלא להתפעל מהעולם, (ב) ועל־ידי־זה יכבוש את העולם לעשותו דירה לו יתברך, כפי שיהיה בגאולה העתידה.

מז. ועדיין מוסיף יהודי לטעון:

בשלמא בנוגע לעולם - אין לו מה להתפעל כו'; אבל לכל־הפחות בנוגע לבני ישראל - הלואי היו כולם מסכימים עמו, ואם לא כולם - אזי על־כל־פנים מחצה, או על־כל־פנים אחוז גדול. אבל כאשר הוא יחידי בכל העיר והסביבה כולה (לא רק בין אומות העולם אלא) גם בין בני ישראל - מניין יקח כח ותוקף?

והמענה לזה - כפי שלמדים מ"ימי צאתך מארץ מצרים":

על הפסוק[248] "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים", איתא במכילתא: "אחד מחמשה. ויש אומרים אחד מחמישים. ויש אומרים אחד מחמש מאות".

ולכאורה אינו מובן: לשם מה מספרת זאת המכילתא - האם כוונת התורה לדבר בגנותן של ישראל חס־ושלום, שרק אחוז קטן מבני ישראל יצאו ממצרים, ושאר בני ישראל לא רצו לצאת ממצרים?

וביותר אינו מובן: מה מקום למחלוקת תנאים בענין זה - גם אם יש לימוד מהפסוק, מהו הצורך להגדיל את גנותן של ישראל ולומר שיצאו ממצרים לא "אחד מחמשה" אלא "אחד מחמישים", או "אחד מחמש מאות"?!

אך הענין הוא - שיש בזה לימוד והוראה בעבודתינו:

ביציאת מצרים היו סביב כל יהודי עוד 499 יהודים, אשר למרות היותם בני אברהם יצחק ויעקב, לא רצו לצאת ממצרים.

גם לאחרי שמשה רבינו בישר לבני ישראל - בשם הקדוש־ברוך־הוא - "פקד פקדתי"[249], שכבר הגיע הזמן לצאת מהגלות ולקבל את התורה, ולאחרי שכבר ראו בעיני בשר את השבירה של מצרים על־ידי עשר המכות וכו' - עדיין טענו שרצונם להיות "ככל הגוים"[250]; לשם מה ללכת לקבלת התורה ולקבל על עצמם עול מצוות - מוטב להשאר בגלות ולזכות בכל "טוב ארץ מצרים"[251].

ולמרות היותו אחד מחמש מאות - לא התפעל מהם, אלא הלך בתוקף ובזריזות (כהפירוש השני ב"חמושים", "מזורזין"[252]), ללא חשבונות, למדבר זר ומנוכר, ובאופן ש"גם צדה לא עשו להם"[253].

ועל־ידי התוקף שלו פעל על שאר בני ישראל שגם הם הלכו עמו, כך, שמכל ה־499 נשארו רק 49 שלא רצו לצאת ממצרים, ואחר־כך פעל יתירה מזה, שמכל ה־49 נשארו רק ארבעה (כך, שכל הפירושים שבמכילתא הם אמת, "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[254]), ועד שסוף כל סוף פעל גם על הארבעה האחרונים, ובפועל יצאו כל בני ישראל מארץ מצרים.

וכן הוא גם בנוגע לגאולה העתידה:

כאשר יהודי טוען: הנני מוכן לצאת מהגלות, אבל תחילה יהיו כל בני ישראל, או לכל־הפחות חלק מבני ישראל, מוכנים לכך, ואז יצטרף גם הוא אליהם - אומרים לו: עליך להיות לא האחרון אלא הראשון!

---

248) בשלח יג, יח.
249) שמות ג, טז.
250) ראה יחזקאל כ, לב.
251) ויגש מה, יח.
252) מכילתא בשלח שם הובא בתו"ש עה"פ (אות רנט). יל"ש עה"פ (רמז רכז).
253) בא יב, לט.
254) עירובין יג, ב. וש"נ.

הנך אמנם אחד ויחידי בין כל בני ישראל שמסביבך, ואצל בני ישראל גופא - בין יהודים שומרי תורה ומצוות, אלא שאינם רוצים לצאת מהגלות: כל אחד מהם קבע לעצמו סדר מסודר, פלוני במסחר, פלוני ברבנות, ופלוני עסוק בעריכת "חיבור" בגלל רצונו להיות גדול בישראל, ומה הצורך שלהם בביאת משיח שיבטל את התכניות שלהם... אבל אף־על־פי־כן, עליך להיות "עז פנים", ולמצוא את התוקף לצאת מהגלות, ועל־ידי התוקף שלך - תפעל גם על אלו שמסביבך.

מח. והוראה זו נלמדת גם מההפטרה דאחרון של פסח, שבה מסופר אודות מפלת סנחריב ונצחונו של חזקיה - מאורע שאירע בלילה הראשון של פסח, הזמן דיציאת מצרים, ומפטירים בו באחרון של פסח, היום־טוב על הגאולה העתידה:

לא זו בלבד שחזקיה לא התפעל מאומות העולם - סנחריב מלך אשור, בהיותו בתקפו, ועד שאמר בוודאות "עוד היום בנוב לעמוד גו'"[214], אלא עוד זאת, שלא התפעל גם מבני ישראל:

חזקיה היה יחידי - בניגוד לשבנא וסייעתו, שהיו הרוב, וטענו שצריך להשלים עם סנחריב, כך, שלכאורה יש טענה על־פי תורה - ש"אחרי רבים להטות". ובפרט ששבנא היה ראש הסנהדרין, וגם סייעתו היו חברי הסנהדרין[255] - כולם רבנים!

ואף־על־פי־כן טען חזקיה: כל החשבונות אינם נוגעים אלי! כיון שישעיה הנביא - שהוא כמו משה - מסר ציווי הקדוש־ברוך־הוא שאין להשלים ולהתאחד עם סנחריב, אין לי מה להתחשב עם חשבונות של "אחרי רבים להטות". וכמו יוצאי מצרים, שבשמעם דבר ה' על־ידי משה רבינו: "פקד פקדתי" - לא התחשבו בחשבונות ויצאו ממצרים.

והוראה נוספת בסיפור אודות חזקיה:

חזקיה טען שאין לו כח לערוך מלחמה, ואין לו כח אפילו להתפלל להקדוש־ברוך־הוא, אלא - "אני ישן על מטתי", מתוך בטחון גמור שהקדוש־ברוך־הוא לא יעזבנו, ואכן כך היה בפועל, כמסופר במדרשי חז"ל[256].

וזוהי ההוראה - שגם כאשר יהודי חושב שאין לו כחות גדולים, הנה אם רק יהיה לו בטחון גמור בהקדוש־ברוך־הוא, יש לו הכח שלא להתפעל מהסביבה, וכאמור, שעל־ידי התוקף כו', הנה סוף כל סוף לוקחים גם את כל בני ישראל שבסביבה אל הגאולה העתידה לבוא בקרוב ממש.

* * *

מט. כאמור לעיל (סעיפים ח־ט), הנה בנוגע לביאור שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא מצד זה שבני ישראל נזהרו מאיסור חמץ במשך שבעה ימים, אמר ה'צמח צדק', שזהו תירוץ שכלי טוב. וכיון שה'צמח צדק' הסכים על ביאור זה, ואף־על־פי־כן הוסיף לבאר שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה, הרי מובן, שב' הטעמים שייכים זה לזה (שהרי בודאי לא יסתור את עצמו), ואף־על־פי־כן, הנה הביאור הראשון לבדו אינו מספיק, וזקוקים לביאור השני דוקא.

ועוד ענין רואים בפרטי הדברים בסיפור הנ"ל (שהם בתכלית הדיוק לכל פרטיהם, ככל עניני התורה, שבזה נכללים גם הסיפורים שסיפרו לנו רבותינו נשיאינו, שנעשו חלק מהתורה[33]), שב' הטעמים באים בתור מענה על השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום־טוב:

לכאורה היה הסיפור יכול להתחיל בכך שאמרו לפני ה'צמח צדק' שהיום־טוב של אחרון של פסח הוא בגלל הזהירות מאיסור חמץ, וה'צמח צדק' אמר שזהו תירוץ שכלי טוב, ואחר־כך הוסיף לבאר טעם נוסף, שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה; ומהו הצורך לספר שתחילה נשאלה שאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום־טוב?

---

255) ראה ישעי' ח, יא־יב ובפרש"י (מסנהדרין כו, א).

256) איכ"ר פ"ד, טו.

ונוסף לכך שמקדימים לספר תחילה שנשאלה השאלה בשולחנו של אדמו"ר מהר"ש, חוזרים ומדגישים זאת בהמשך הסיפור שאדמו"ר מהר"ש סיפר לה'צמח צדק' אודות השאלה שנשאלה בשולחנו, והתשובה שניתנה לשאלה זו.

ועל כן צריך לומר, שגם פרט זה נוגע להבנת הענין - שסדר הדברים הוא שתחילה נשאלת השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום־טוב, ועל שאלה זו באה תחילה התשובה שזהו מצד הזהירות מאיסור חמץ, ואחר־כך - שזהו מצד הגאולה העתידה.

נ. ביאור תוכן השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום־טוב:

אף־על־פי שבפשטות הנה אחרון של פסח אינו אלא יום־טוב שני דשביעי של פסח, מכל־מקום, מזה שנקרא בשם "אחרון של פסח" מוכח שיש בו גם ענין בפני עצמו בהוספה על כל ימי הפסח שלפניו.

ולכאורה: מה ניתוסף באחרון של פסח לגבי כל ימי הפסח שלפניו?

ומה שנתבאר לעיל (סעיף מ"א) שבאחרון של פסח מרומזת הגאולה העתידה - אין זה תירוץ המתקבל בשכל, כי על־פי שכל, יכולים לחגוג יום־טוב על ענין שישנו כבר בפועל (כמו כל ה'ימים טובים' שנקבעו על ענין של נס שכבר אירע בעבר), וכיון שהגאולה העתידה לא באה עדיין בפועל ובגילוי, נשאלת השאלה: מהו היום־טוב, כאשר לעת־עתה נמצאים בגלות?!

ועל שאלה זו יש שני תירוצים: תירוץ על־פי שכל, ותירוץ שאומר ה'צמח צדק' בתור נשיא, כדלקמן.

נא. התירוץ על־פי שכל:

אף־על־פי שנמצאים עדיין בזמן הגלות, הנה מצד זה גופא יש מעלה - שהרי דוקא בזמן הגלות ישנה העבודה דפסח בהזהירות מחמץ, שקאי על היצר הרע[257], מה־שאין־כן לאחרי ביאת המשיח לא תהיה שייכת עבודה זו, שהרי "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[94], ואז יהיו "שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ"[258], כיון שלא תהיה עבודה ויגיעה, ובמילא לא יהיה גם השכר והתענוג שישנו מצד העבודה והיגיעה.

ועדיין נשאלת השאלה: אם היום־טוב הוא מצד מעלת העבודה שבזמן הגלות - הרי אין זה ענין שקשור עם אחרון של פסח דוקא, אלא יכול להיות גם לפני כן?

אך הענין הוא - שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא שבני ישראל נזהרים מחמץ במשך שבעת ימי הפסח:

שבעה ימים, כל ימי השבוע - כוללים את כל סוגי הימים שישנם במשך השבוע, שחלוקים זה מזה כו'. וכאשר יהודי רואה שעלה בידו להזהר מחמץ במשך שבעה ימים, בכל מעמד ומצב, אזי יכול לחגוג יום־טוב.

כל זמן שלא עברו כל שבעת הימים, אינו יכול לדעת בוודאות שאכן יעמוד בנסיון, שהרי יתכן שבבוא מעמד ומצב שונה, אזי יכשל כו'.

ואי אפשר להביא ראיה מיום אחד לחבירו, כיון שאין הימים דומים זה לזה.

ולדוגמא: יום השבת - שבו חל יום א' דפסח בקביעות שנה זו - יש בו מעלה מיוחדת, ולכן אין הוכחה מאופן ההנהגה בשבת שכך תהיה ההנהגה גם בימות החול. ומה גם שכיון ש"שבת מקדשא וקיימא"[259] (מלמעלה), הרי יתכן שהזהירות שלו ביום השבת אינה מצד עבודתו כלל, ובמילא אין זה מורה כלל על מעמדו ומצבו של האדם ("וואָס טוט זיך מיט אים אַליין").

---

257) ראה ברכות יז, א ובפרש"י. ר"ה ג, סע"ב ובפרש"י. זח"ב קפב, רע"א. לקו"ת צו יג, ג. ובכ"מ.

258) קהלת יב, א. וראה שבת קנא, ב.

259) ביצה יז, א.

יום ראשון - יש בו מעלה מצד סמיכותו ליום השבת, ולכן, גם ממנו אי אפשר להביא ראיה בנוגע לשאר ימי השבוע; ואפילו לא בנוגע ליום השבת - כי, ביום ראשון, להיותו מששת ימי החול, יודע האדם שצריך להתייגע בעבודתו כו', מה־שאין־כן ביום השבת, יתכן שיסמוך על העובדה ש"שבת מקדשא וקיימא" ולא יתייגע בעבודתו, ובמילא עלול לבוא לידי מכשול כו'.

יום שני - הוא יום שבו קורין בתורה. ועל־דרך־זה בנוגע לכל שאר הימים, אשר "כל יומא ויומא עביד עבידתיה"[260].

ולכן, הנה רק כאשר עברו כל שבעת ימי הפסח, כל סוגי המצבים, ורואה שעמד בשלימות בזהירות מאיסור חמץ - אזי יכול לחגוג יום־טוב.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לשבעת ימי הפסח - כן הוא גם בנוגע לכללות העבודה בכל משך זמן הגלות:

לאחרי שבני ישראל עברו כבר את כל סוגי הנסיונות והגזירות כו' שהיו בכל משך זמן הגלות ונשארו בשלימות - הנה למרות שהגאולה העתידה לא נראית עדיין בגלוי, ועל־פי שכל אי אפשר עדיין לחגוג יום־טוב על הגאולה העתידה, אף־על־פי־כן, חוגגים יום־טוב על השמירה והזהירות בעבודה בכל משך זמן הגלות.

אלא שעדיין יש צורך להבהיר שאלה נוספת: הרי ידע אינש בנפשיה מעמדו ומצבו, ו"אין צדיק בארץ גו'"[127], ומי מדבר על צדיק - הלואי בינוני[261], ואם כן, מהו היום־טוב, ומהי השמחה?!

ועל זה באה ההדגשה, ששמחתם של בני ישראל היא מזה שלא נכשלו בעבירה החמורה של חמץ בפסח:

איתא בזהר[262] שחומר האיסור דאכילת חמץ בפסח הוא כמו 'עבודה־זרה', כי חמץ הוא היפך ממצה; מצה היא "מיכלא דמהימנותא"[263], וחמץ - היפך האמונה.

והרי ענין האמונה בה' וכפירה בעבודה־זרה (שענינה של עבודה־זרה אינו רק כפירה במציאות האלקות, אלא גם כפירה באחדות ה', שנרגש אצלו ענין של מציאות וישות, היפך ההרגש ד"אין עוד מלבדו"[264]) - ישנו בכל אחד מישראל בשלימות, כמבואר בארוכה בתניא[126] שאפילו קל שבקלים מוסר נפשו שלא לכפור באחדות הוי'.

וזהו היום־טוב דאחרון של פסח, שהוא יום־טוב אצל כל בני ישראל - כיון שכל אחד מישראל נזהר מחמץ בפסח; כל איש ישראל שלם באמונתו באחדות הוי', שקיבלה בירושה מאברהם אבינו, "ראש למאמינים"[265].

נב. ונוסף על התירוץ על־פי שכל - מבאר ה'צמח צדק', בתור נשיא, שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה:

אף־על־פי שהגאולה העתידה אינה בגלוי עדיין, ואם כן, מהו היום־טוב שבזה - הנה זהו כחם של רבותינו נשיאינו שממשיכים זאת בגלוי.

וכמודגש בכך שהבעל־שם־טוב קבע לערוך באחרון של פסח סעודה גשמית שנקראת בשם "סעודת משיח", וכבוד־קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן הנהיג שבאחרון של פסח, בסעודת משיח, תהיה גם שתיית ד' כוסות[266] - ד' כוסות ששייכים לגאולה העתידה.

---

260) זח"ג צד, ריש ע"ב.

261) ראה בית רבי ח"ב פ"ח (יד, א) הערה א. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 113. וש"נ.

262) שבהערה 257. וראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תשט"ז הערה 40 (תורת מנחם - התוועדויות חט"ז ע' 199).

263) זח"ב קפג, ב.

264) ואתחנן ד, לה.

265) ראה שמו"ר פכ"ג, ה ובמהרז"ו שם. שהש"ר פ"ד, ח (ב). ועוד.

266) "היום יום" שבהערה 18. וראה לעיל ס"י.

נג. וב' הביאורים בהיום־טוב דאחרון של פסח - מצד הזהירות במשך שבעת ימי הפסח מאיסור חמץ, ומצד הגאולה העתידה - שייכים זה לזה:

כאשר בני ישראל הם בשלימות בענין האמונה, מבלי הבט על כל הנסיונות שעברו עליהם בכל המצבים (שזהו תוכן ענין הזהירות מאיסור חמץ במשך שבעת ימי הפסח) - הנה אמונה זו פועלת ומביאה את הגאולה העתידה, כפי שמצינו ביציאת מצרים - עליה נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" - שבשכר האמונה "נגאלו ישראל ממצרים"[267].

וזהו גם סדר הדברים, שתחילה באה השאלה, ואחר־כך באות שתי התשובות הנ"ל:

לכל לראש צריכה להיות השאלה - מהו היום־טוב דאחרון של פסח, בה בשעה שהגאולה העתידה אינה בגילוי עדיין?

ועל זה בא המענה: לכל לראש - שהיום־טוב הוא מצד מעלת העבודה שבזמן הגלות, שלמרות כל הנסיונות כו', האמונה היא בשלימות; ולאחרי כן בא הביאור המסובב מהביאור הקודם - שהיום־טוב הוא על הגאולה העתידה, כיון שהגאולה תבוא בזכות האמונה.

נד. ומכאן באים לסיפור השני - שכאשר כבוד־קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן שמע את הויכוח של נכדותיו אם אחרון של פסח הוא יום־טוב כמו כל ה'ימים טובים', או שאינו כמו כל ה'ימים טובים', והראיה, שאין מברכים בו שהחיינו, הנה כרגע נזכר על המאורע דאחרון של פסח בשנת תרכ"ה הנ"ל:

מהמשך הענין, משמע, שב' הסברות - אם אחרון של פסח הוא כמו כל ה'ימים טובים' או ששונה מכל ה'ימים טובים' - קשורות עם שני הביאורים הנ"ל בטעם היום־טוב דאחרון של פסח: הסברא הראשונה, שאחרון של פסח הוא כמו כל ה'ימים טובים' - קשורה עם הטעם הראשון על היום־טוב דאחרון של פסח, שזהו מצד הזהירות מאיסור חמץ בפסח; והסברא השניה - קשורה עם הטעם השני.

והביאור בזה:

ענינו של יום־טוב הוא - שנעשה על־ידי עבודתם של ישראל, כידוע החילוק שבין שבת ליום־טוב, ש"שבת מקדשא וקיימא", ואילו יום־טוב תלוי בקידוש בית־דין, "ישראל דקדשינהו לזמנים"[268], היינו, שהיום־טוב נפעל על־ידי עבודתם של ישראל שעושים מחול - קודש.

ומזה מובן, שלפי הביאור הראשון, שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא מצד העבודה שבזמן הגלות, צריך לומר, שאחרון של פסח הוא כמו כל ה'ימים טובים' שנעשים על־ידי עבודתם של ישראל.

ולפי הביאור השני, שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה, שתבוא מלמעלה - צריך לומר, שאחרון של פסח אינו כמו כל ה'ימים טובים' שנעשים על־ידי עבודתם של ישראל.

נה. וענין זה שאחרון של פסח אינו כמו כל ה'ימים טובים' - מתבטא בכך שאין מברכים בו שהחיינו:

אף־על־פי שבפשטות יש לומר שהטעם שאין מברכים שהחיינו באחרון של פסח הוא מפני שבא בהמשך לימים הראשונים דפסח, אין זה ביאור מספיק, שהרי בשמיני־עצרת מברכים שהחיינו, אף שנקרא "שמיני" ליום ראשון דסוכות. ואף שבנוגע לשמיני־עצרת איתא בגמרא[269] שהוא "רגל בפני עצמו", הרי הא גופא דורש ביאור: מדוע שמיני־עצרת הוא רגל בפני עצמו, ואילו (שביעי ו)אחרון של פסח אינו רגל בפני עצמו? - ומזה מוכח שאחרון של פסח אינו יום־טוב כמו כל ה'ימים טובים'.

ויש לבאר שייכות הענינים - שהביאור שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה (שמורה על גודל מעלת היום־טוב), קשור עם הענין שאין מברכים בו שהחיינו (שמורה לכאורה על פחיתותו שאינו יום־טוב כמו כל ה'ימים טובים')[270]:

---

267) מכילתא בשלח יד, לא. ועוד.

268) ברכות מט, א.

269) סוכה מח, רע"א. וש"נ.

270) ראה גם לקו"ש חל"ז ע' 19, ובהערה 43 שם.

ויובן בהקדם המבואר בפוסקים[271] שהטעם שאין מברכים שהחיינו בברית מילה הוא משום צערא דינוקא. אך יש דעות[272] שצריך לברך שהחיינו בברית מילה, כי הצער הוא לינוקא, ואילו אצל האב הרי זה ענין של תענוג. ומזה מובן, שכאשר אצל האב עצמו קשור התענוג עם ענין של צער, אזי אין מקום לברך שהחיינו.

וזהו הביאור הפנימי שאין מברכים שהחיינו באחרון של פסח:

כיון שהיום־טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה, הרי מובן, שיש בו תענוג גדול.

אבל אף־על־פי־כן, תענוג זה מעורב עם ענין של צער - לא רק הצער של כנסת ישראל, צערא דינוקא, אלא גם הצער של האב - שהקדוש־ברוך־הוא בעצמו מצטער על כך שהגאולה מתעכבת עדיין.

ובאחרון של פסח הצער הוא גדול ביותר - שהרי כבר עברו כל שבעת ימי הפסח, כללות העבודה, עם כל הנסיונות וכו', ואם כן, מדוע מתעכבת עדיין הגאולה?!...

ולכן אין מברכים שהחיינו באחרון של פסח, בגלל הצער.

אבל אף־על־פי־כן, הרי זה יום־טוב, ולא עוד אלא שזהו יום־טוב שאינו דומה לשאר ה'ימים טובים' - למעליותא, שהוא למעלה מהם, להיותו קשור עם הגאולה העתידה (וכמעלת הגילויים דלעתיד־לבוא על הגילויים דעכשיו), ואף־על־פי שלעת־עתה מתעכבת הגאולה - חוגגים את היום־טוב מתוך ידיעה שממש בקרוב תומשך הגאולה בגילוי למטה מעשרה טפחים.

נו. ולהוסיף, שבסיפור הנזכר לעיל אודות אחרון של פסח תרכ"ה - יש דבר פלא:

בדרך כלל - הנה שאלה באה מ"מקבל" (כמו בליל הסדר, שה"בן שואל"), והתשובה על השאלה באה מ"משפיע". ואילו בסיפור הנ"ל היה להיפך:

השאלה למה אחרון של פסח הוא יום־טוב - באה מעלמא דדכורא, ואילו התשובה על השאלה (שהיום־טוב הוא מצד הזהירות מאיסור חמץ, שתשובה זו היתה גם הקדמה לתשובת ה'צמח צדק' שהיום־טוב הוא על הגאולה העתידה (כנזכר לעיל סעיף נ"ז)) באה מעלמא דנוקבא.

וענין זה הוא על־דרך המעמד ומצב דלעתיד־לבוא - ש"נקבה תסובב גבר"[273].

נז. וכאמור לעיל - כל הפרטים שבסיפורי רבותינו נשיאינו הם בדיוק, והם הוראה בעבודתינו:

בנוגע ליציאת מצרים, אמרו רז"ל[274] "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים". הנשים הצדקניות שבאותו הדור העמידו דור של יהודים שלא התחשבו בכל עניני ה"עבודה־זרה" של מצרים (למרות שנולדו והתחנכו בגלות מצרים), והיו מוכנים לעזוב את "טוב ארץ מצרים"[251], ולילך עם משה רבינו - "בבנינו ובבנותינו גו' נלך"[275] - אל המדבר, "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב גו'"[58], ועד ש"הם הכירוהו תחילה"[274].

ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" - שגם הגאולה העתידה לבוא בקרוב תהיה בזכות נשים צדקניות[276],

- וכאמור לעיל שהגאולה תבוא בזכות האמונה, וידוע שאמונה היא בחינת נוקבא[277]. וזוהי גם מעלת הנשים, שלא היתה להן שייכות לחטא העגל[278] -

---

271) אבודרהם שער ג' (ברכת המצוות). הגהות מיימוניות הל' מילה פ"ג ה"ג.
272) ראה שו"ע יו"ד סרס"ה ס"ז.
273) ירמי' לא, כא.
274) סוטה יא, ב.
275) בא יו"ד, ט.
276) ראה יל"ש רות רמז תרו בסופו (ממדרש זוטא רות).
277) ראה אוה"ת (יהל אור) לתהלים ע' תלה. שם נ"ך ח"ב ע' תתקכז.
278) ראה אוה"ת נ"ך שם. תשא ע' א'תתקפז. לקו"ש ח"ח ע' 316 ואילך.

כי הנשים צדקניות שבדורנו זה, דרא דעקבתא דמשיחא, יש להן הכח לגדל דור שלא יתפעלו מהעלמות והסתרים, ויהיו מוכנים בקרוב ממש לצאת מן הגלות ולילך לקראת משיח צדקנו, בחסד וברחמים, בשמחה ובטוב לבב.

[כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א צוה להכריז שישלימו שתיית ד' הכוסות.

ואחר־כך צוה לנגן הניגון "אך לאלקים", ניגון הכנה, ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' - ג"פ), "ניע זשורצי כלאָפּצי", ו"אבינו מלכנו"].

* * *

נח. דובר כמה פעמים[279] שכל ענין שמקשרים עם מעשה בפועל, הרי זה בתוקף יותר, כמובא גם בנגלה דתורה.

וכן הוא בנוגע להמדובר לעיל (סעיף כ"ה) בענין "שמור את חודש האביב", שיהא חג הפסח בזמן האביב, היינו, שתהיה התבואה מוכנה לקצירה - הרי השייכות למעשה בפועל מודגשת במיוחד בנוגע לארץ ישראל (מה־שאין־כן בחוץ לארץ).

ובנוגע אלינו - הרי זה שייך במיוחד לכפר חב"ד, ששם ישנה ההתעסקות בעבודת השדה והכרם על־ידי אחינו בני ישראל שיצאו לחירות לאחרי כמה וכמה שנים שהיו נתונים בצרה ושביה[280], ולכן הוצרכה עבודתם להיות מתוך מסירות נפש בפועל ובגלוי (כמו שנתבאר לעיל במאמר[281]).

ויהי רצון, שיציאתם משם תהיה באופן ש"בתר רישא גופא אזיל"[282], היינו, שתהיה היציאה לחירות - עם כל הפירושים - אצל כל בני ישראל שעדיין נמצאים שם, בשמחה וטוב לבב, מתוך הרחבה ועונג,

ועד לחירות האמיתית שתהיה אצלם - בתוככי כל בני ישראל בכל מקום שהם - בקרוב ממש, על־ידי משיח צדקנו.

[לאחרי ברכת המזון, תפלת ערבית, הבדלה ואמירת "ויתן־לך" - נתן כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א לכל המסובים שיחיו בידו הקדושה מ"כוס של ברכה". וטרם צאתו אמר:

שבוע טוב, קיץ בריא וטוב תמידי ("אַ גוטן תמיד"), ולהמשיך על כל השנה כולה.

ואחר־כך התחיל כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א לנגן "כי בשמחה תצאו"].

בס"ד. שיחת ש"פ אחרי, מבה"ח וער"ח אייר, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. פרשת אחרי באה בהמשך לפרשת שמיני שבה מסופר אודות יום השמיני למילואים, שבו היתה תכלית השלימות דהקמת המשכן, ובין הענינים הנעלים שהיו אז, היה גם הענין ד"בקרבתם לפני ה'"[1] אצל נדב ואביהוא[2].

וכמבואר במאמר הידוע של כבוד־קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן[3], שהענין ד"בקרבתם לפני ה'" שהיה אצל נדב ואביהוא הוא ענין של מעלה - שהרי לפי הפירוש הפשוט, אינו מובן: על נדב

---

279) ראה שיחת אחש"פ תש"כ ס"ב (תורת מנחם - התוועדויות חכ"ח ע' 40 ואילך). שם חמ"ב ע' 223. וש"נ.
280) ראה גם לעיל ס"ע 81 ואילך. וש"נ.
281) ד"ה ונחה גו' פ"ט (לעיל ע' 193).
282) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.
1) ריש פרשתנו.
2) שמיני יו"ד, א ואילך.
3) סה"מ תרמ"ט ע' רנט.

ואביהוא נאמר[4] "בקרובי אקדש", שהיו גדולים יותר אפילו ממשה ואהרן, ואיך יתכן שהיה אצלם ענין של חטא? - ועל־כן צריך לומר שהענין ד"בקרבתם לפני ה'" כשלעצמו לא היה בו ענין של חטא, ואדרבה, זוהי מדריגה נעלית בעבודה; החסרון הוא רק שהענין ד"בקרבתם" היה באופן ד"וימותו", שהיה אצלם 'רצוא' ללא 'שוב'.

ובהמשך לזה נאמר בפרשתנו: "וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו" (שזהו המאורע אודותיו מסופר בפרשת שמיני) - "דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת אל הקודש וגו'", שעל־ידי־זה מבטיחים שלא יהיה 'רצוא' ללא 'שוב'.

ומובן, שזוהי מעלה ושלימות נעלית יותר מהמעלה והשלימות שבפרשת שמיני - לא רק מצד ה'שוב' שלאחרי ה'רצוא', אלא המעלה היא כבר ב'רצוא', שהוא באופן אחר, וכידוע[3] בפירוש מאמר רז"ל[5] "נכנס בשלום ויצא בשלום", שהסיבה לכך ש"יצא בשלום" ('שוב' שלאחרי ה'רצוא') היא בגלל ש"נכנס בשלום" (שה'רצוא' היה באופן שלאחריו יהיה 'שוב')[6].

ב. והנה, אף־על־פי שהכניסה אל הקודש כדבעי, כהמשך הכתוב "בזאת יבוא גו' בפר בן בקר וגו'", שייכת לכהן גדול, ודוקא בזמן שבית המקדש קיים ויש קודש הקדשים בתקפו* (אבל בזמן הזה לא שייכת הכניסה אל הקודש, וגם לא הקרבת הקרבנות שעל ידם תהיה הכניסה אל הקודש כדבעי), מכל־מקום, הרי "התורה היא נצחית"[7].

ונצחיות התורה היא לא רק בנוגע ללימוד התורה, אלא גם בנוגע לקיום מצוות התורה, כי אף־על־פי שהמצוות שקיומן גם בזמן הזה הם מתי מספר[8], הרי זה רק בנוגע לקיום בגשמיות, אבל ברוחניות ישנו גם בזמן הזה הקיום של כל המצוות.

וכידוע[9] בענין "ונשלמה פרים שפתינו"[10], שלימוד התורה בזמן הזה בהלכות הקרבנות הוא בתור "תשלומין" להקרבת הקרבנות, וכמאמר רז"ל[11] "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת", והיינו, שעל־ידי לימוד הלכות הקרבנות ישנו (לא רק הענין דלימוד התורה, אלא) גם קיום מצות הקרבנות, אף שהקרבתם בגשמיות אינה שייכת בזמן הזה.

וזוהי מעלת התורה לגבי מצוות: מצוות - יש להם מדידה והגבלה, כמו מצות הקרבנות, שתלויה בבית המקדש, במזבח ובכהנים; מה־שאין־כן בלימוד הלכות הקרבנות, הנה גם איש זר אשר לא מבני הכהנים, ובזמן הזה שאין בית המקדש ומזבח, נחשב לו "כאילו הקריב כו'".

ג. ובענין זה יש חידוש גדול:

בדרך כלל מבואר טעם החילוק בין מצוות שיש בהם מדידה והגבלה לתורה שאין בה מדידה והגבלה, שזהו לפי שמצוות קשורים עם זמן ומקום, ואילו תורה היא למעלה מזמן ומקום. ועל־דרך החילוק שבין

---

*) מה־שאין־כן כשהיה הארון והכפורת בשדה פלשתים וקרית יערים (זבחים קיח, ב), ושולחן ומנורה הוי בנוב וגבעון (שם קיב, ב), שהיה זה יותר מעשרים שנה, והוא הדין אם היה מאות בשנים - קרוב לומר שאין איסור כניסה, כיון שהארון וכפורת נמצאו במקום אחר מקודש (ולא - שנגנזו) - ואין הזמן גרמא לחפש בזה.
ולא עוד אלא שקרוב לומר שבאם הייתה נהרסת המחיצה וההבדלה בין קודש הקודשים ושאר הבית בזמן בית המקדש אפילו (וכגון קודם נצחון החשמונאים וכיוצא בזה) - מחוייבים בתמיד וכיוצא בזה ואין איסור כניסה (על־כל־פנים במיוחד) לקודש הקודשים. ונפקא מינה גם בזמה"ג - היש מן ה"ת תוס' איסור בנוגע למקום קדה"ק. ואין כאן מקומו.

---

4) שמיני שם, ג ובפרש"י.
5) חגיגה יד, סע"ב. טו, סע"ב (לגירסת הע"י). ירושלמי שם פ"ב ה"א.
6) ראה גם שיחת ש"פ אחרי, מבה"ח אייר תשכ"ב ס"ט (תורת מנחם - התוועדויות חל"ג ע' 385). וש"נ.
7) תניא רפי"ז. ובכ"מ.
8) ראה מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ס"ע רסו. וש"נ.
9) ראה גם לקו"ש חל"ב ע' 36 ואילך. וש"נ.
10) הושע יד, ג.
11) מנחות בסופה. ועוד.

איברים לדם[12]; ובזה ניתוסף חידוש -ש"כל העוסק בתורת כו' כאילו הקריב כו'", היינו, שלא זו בלבד שעל־ידי התורה יש לו הענין שלמעלה מהזמן, אלא שעל־ידי התורה יש לו גם את ענין המצוות - "כאילו הקריב כו'" - כפי שהם פרטים מחולקים ובמדידת הזמן והמקום.

ולכאורה צריך ביאור: הניחא שעל־ידי לימוד התורה מתעלה יהודי למעלה מזמן ומקום; אבל איך אפשר שעל־ידי־זה יהיה אצלו גם ענין המצוות כפי שהם באופן של התחלקות פרטים?!

אך מצינו דוגמא לזה בענין התשובה:

בנוגע לר' אלעזר בן דורדיא שעליו אמרו[13] "יש קונה עולמו בשעה אחת", ידועה השאלה[14]: כיון שלא היו לו תורה ומצוות, הרי לא היו לו "כלים", ואם כן, איך היה יכול לקנות עולמו?!

והתירוץ על זה[14] - לא שמצד מעלת התשובה (שלמעלה מתורה ומצוות) אין צורך בכלים;

- בודאי יש צורך בכלים. וזהו כל החידוש של עולם התיקון על עולם התוהו, שצריך להיות אורות בכלים דוקא. ובענין זה התבטא החטא של נדב ואביהוא, שאצלם היה סדר ההנהגה של עולם התוהו: רצוא ללא שוב, אורות ללא כלים -

אלא, שמצד מעלת התשובה ניתנו לו גם "כלים" - הכלים של יוחנן כהן גדול ש"שימש בכהונה גדולה שמונים שנה כו'"[15].

וכמו שמצינו בענין התשובה - כן הוא גם בענין התורה, שעליה אמרו[16] "המאור שבה היה מחזירן למוטב", וכדאיתא במפרשים[17] ש"המאור שבה" היינו פנימיות התורה, שעל ידה מחזירים את הניצוצות שהיו בקליפה בגלל משך הזמן שלמד תורה שלא לשמה[18], ומעלים אותם לקדושה.

ומזה מובן גם שעל־ידי פנימיות התורה נותנים מלמעלה ה"כלים" שנמשכים על־ידי מעשה המצוות.

ד. ומכל זה מובן, שהענין ד"בזאת יבוא גו' אל הקודש גו'", כפי שהוא ברוחניות - שייך גם עתה, ואצל כל אחד מישראל (לא רק כהן, ובודאי לא רק כהן גדול), ולא רק "אחת בשנה"[19], אלא גם בכל השנה כולה, כי ההגבלות על הכניסה אל הקודש הם רק בנוגע לכניסה בגשמיות, אבל לא בנוגע לכניסה ברוחניות, שנעשית על־ידי "ונשלמה פרים שפתינו" - לימוד התורה.

וככל הענינים - מרומז גם ענין זה בנגלה דתורה[20]:

על הפסוק "דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא גו'", איתא בתורת כהנים: "אחיך באל יבוא ואין משה באל יבוא". ומפרש הראב"ד, שאצל משה רבינו לא היתה ההגבלה ד"אל יבוא בכל עת" (וגם לא ההגבלה ד"בזאת יבוא גו' בפר בן בקר גו'"), אלא היה יכול לבוא לקדש הקדשים בכל עת שירצה (וללא קרבנות מיוחדים).

ואף שיש שחולקים על הראב"ד[21] - הרי דברי התו"כ לפי פירוש הראב"ד הובאו בשל"ה[22], וגם בדברי ה'צמח צדק'[23], ומבאר זאת על־פי חסידות, שזהו לפי שענינו של משה הוא תורה, כמו שכתוב[24] "זכרו תורת משה עבדי", וכפי שלומדים בשבת זו בפרקי אבות[25]: "משה קיבל תורה מסיני", והתורה היא למעלה מהגבלות הזמן, ולכן היה משה יכול לבוא אל הקודש בכל עת שירצה.

וכאן רואים ענין נוסף במעלת התורה (על המצוות): נוסף לכך שאצל משה (שענינו תורה) לא היו הגבלות, והיה יכול ליכנס אל הקודש בכל עת שירצה, הנה עוד זאת, שגם כניסת אהרן אל הקודש כדבעי

12) ראה לקו"ת במדבר יג, א. ובכ"מ.
13) ע"ז יז, סע"א.
14) ל"ת וסה"ל להאריז"ל לתהלים מזמור לב.
15) ברכות כט, א. וש"נ.
16) פתיחתא דאיכ"ר ב. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז.
17) ראה יפ"ע לאיכ"ר שם. קה"ע לירושלמי שם.
18) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג. וש"נ.
19) פרשתנו טז, לד.
20) ראה גם שיחת אחש"פ סמ"א־ג (לעיל ע' 234 ואילך). וש"נ.
21) ראה צפע"נ פרשתנו ע' קסח. וראה גם לקו"ש חל"ב ע' 32 הערה 42. וש"נ.
22) קסה, ב. שכז, ב.
23) הוספות לאוה"ת ויקרא ס"ע רפה ואילך.
24) מלאכי ג, כב. וראה שבת פט, א. שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ.
25) רפ"א.

נפעלה על־ידי משה דוקא - "וידבר ה' אל משה גו' דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת אל הקודש גו' בזאת יבוא גו'", היינו, שציווי זה נאמר למשה, ומשה הוצרך לומר לאהרן ולפעול עליו שכניסתו אל הקודש תהיה בשלום.

ה. ומזה מובן, שגם ההוראה שבפרשת השבוע שהכניסה אל הקודש תהיה כדבעי, שייכת גם עתה בנוגע לכל אחד מישראל (שהרי הכניסה אל הקודש ברוחניות שייכת לכל אחד, בכל זמן ובכל מקום):

בשעה שיהודי עומד באמצע קריאת שמע, שאז נדרשת ממנו תנועה של מסירות נפש, "בכל מאדך"[26], לצאת מכל המדידות וההגבלות - הנה באותה שעה דורשים ממנו שהתפילין של ראש והתפילין של יד יהיו מונחים במקומם המדוייק; באמצע המסירות נפש דקריאת שמע - צריך למשמש בתפילין[27], ולהבטיח שמקומם מכוון כראוי[28].

ושני ענינים אלו - רצוא ושוב - כיון שתורת־אמת דורשת אותם, צריכים שניהם להיות באמת, היינו, לא בשביל הזולת, להכריז "ה' אחד" בקול גדול כדי שחבירו יחשוב שהוא אוחז ב"מסירת־נפש", וביחד עם זה, להראות "קונץ" שביחד עם המסירות נפש יכול הוא לשמור ולדייק על התפילין... אלא שני הענינים צריכים להיות באמת, אדעתא דנפשיה.

ולכאורה, איך יכולים להיות שני הענינים ביחד: הרי לא שייך למדוד את המסירות נפש ד"בכל מאדך" שתהיה עד כאן ותו לא, כי, כאשר יש ענין של מדידה, אין זו מסירות נפש ואין זה "בכל מאדך"; וכיון שנמצא במעמד ומצב של מסירות נפש ו"בכל מאדך" לאמיתתו, למעלה ממדידה והגבלה - איך אפשר להבטיח שבשעת מעשה יהיה אצלו גם ענין ה"שוב"?!

ועל זה באה ההוראה: "בזאת יבוא אהרן אל הקודש" - שהכניסה אל הקודש צריכה להיות מתוך ביטול[29]; לא בגלל שרצונו לבוא אל הקודש, אלא בגלל שזהו רצון העליון. וכאשר הכניסה אל הקודש היא בביטול, בכדי להשלים את הכוונה העליונה - אזי אין סתירה בין ה"רצוא" ל"שוב", כיון ששניהם נעשים מצד הכוונה העליונה, וכאמור לעיל, שכאשר "נכנס בשלום" אזי גם "יצא בשלום"[30].

ו. ויש להוסיף בביאור העילוי דפרשת אחרי ("בזאת יבוא גו'", כניסה בשלום) לגבי פרשת שמיני ("בקרבתם לפני ה' וימותו") - בשייכות ליום השבת קודש שלאחרי אחרון של פסח:

בנוגע ליום השמיני למילואים (אודותיו מדובר בפרשת שמיני) מצינו[31] שהוא בדוגמת כינור של ימות המשיח שיהיה של שמונה נימין[32], שהוא נעלה יותר באין ערוך מהכינור של בית המקדש שהיה של שבעה נימין[32].

וענין זה הוא על־דרך העילוי דאחרון של פסח לגבי ראשון של פסח: היום־טוב דראשון של פסח קשור עם הגאולה ממצרים (שבהמשכה היה הענין דמתן תורה, משכן ובית המקדש - כינור של שבעה נימין); ואילו היום־טוב דאחרון (שמיני) של פסח - קשור עם הגאולה העתידה לבוא על־ידי משיח[33].

ולהעיר, שהקביעות דיום השמיני למילואים - ראש חודש ניסן - היא באותו יום בשבוע שבו חל יום ראשון של פסח ואחרון של פסח, כי, בשמיני למילואים היתה לא רק הקמת המשכן (דעכשיו, ששייך ליציאת מצרים, ראשון של פסח), אלא גם הכנה לכינור של שמונה נימין שבימות המשיח (ששייך לאחרון של פסח), ועד ש"אותו יום נטל עשר עטרות"[34] - עשר שלמעלה גם משמונה.

---

26) ואתחנן ו, ה.
27) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סכ"ח ס"ב. וש"נ.
28) ראה פמ"ג (א"א) או"ח שם סק"א.
29) ראה סה"מ תרל"ב ח"ב ריש ע' תרטז. עטר"ת ס"ע קט. ועוד.
30) ראה גם ההוראה בעבודת ה' מפירוש רש"י ריש פרשתנו (שנתבאר בשיחה הבאה) - לקו"ש ח"ז ע' 125 ואילך.
31) ראה כלי יקר ר"פ שמיני.
32) ערכין יג, ב.
33) ראה שיחת אחש"פ ס"ח (לעיל ריש ע' 202). וש"נ.
34) תו"כ ופרש"י ר"פ שמיני. ועוד.

אמנם, לאחרי כל העילויים שישנם בשמיני למילואים (שכולל גם הגילויים דימות המשיח), יכולים להיות "שקועים" ("פאַרטרונקען") בהגילויים דימות המשיח באופן של רצוא בלבד; והשלימות האמיתית היא בפרשת אחרי - שענינה לפעול שתהיה המשכת אורות בכלים, "נכנס בשלום ויצא בשלום".

וענין זה (שהעילוי דפרשת אחרי לגבי פרשת שמיני הוא גם בנוגע לענין דימות המשיח שבפרשת שמיני) מרומז בכך שפרשת אחרי קורין ביום השבת קודש שלאחרי אחרון של פסח (היום־טוב הקשור עם הגאולה העתידה לבוא על־ידי משיח), שבו נעשית העליה והשלימות דאחרון של פסח, כידוע[35] שכל ימי השבוע עולים ביום השבת קודש שלאחריהם.

ולהעיר, שגם בקביעות שנה זו שאחרון של פסח חל בשבת, ולכאורה אפשר לומר שאינו עולה בשבת שלאחריו, הנה האמת היא, שגם הוא עולה בשבת שלאחריו, כי, ביום השבת יש שני ענינים: (א) שייכותו לימי השבוע שלפניו, שמתעלים בו (כנזכר לעיל), (ב) שייכותו לימי השבוע שלאחריו, ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[36]. וכיון שימי השבוע דפרשת אחרי מתברכים מיום השבת שלפניהם, אחרון של פסח, הנה כאשר מתעלים בשבת שלאחריהם, אזי גם השבת שבהם, שזהו השבת שלפניהם שממנו נתברכו, עולה ונכלל בשבת שלאחריו.

ונוסף לזה: כתיב[37] "מגיד דבריו ליעקב גו'", "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות"[38]. וכיון שישנו ציווי "מעלין בקודש ואין מורידין"[39] (חס־ושלום), הרי מובן שגם סדר ההמשכות מלמעלה הוא באופן שהולך ונמשך בעילוי אחר עילוי; כשם שבעבודתו של יהודי ניתוסף עילוי מיום ליום על־ידי ההוספה בתורה ומצוות, כך גם למעלה כביכול.

ומזה מובן, שכיון שיום השבת קודש פרשת אחרי בא לאחרי אחרון של פסח, הרי הוא נעלה יותר ממנו. והעילוי הוא לא רק בענין הברכה שנמשכת מאחרון של פסח שחל בשבת בימים שלאחריו, אלא גם בענין השייך לימים שלפניו, וגם בענינו מצד עצמו, שגם הוא עולה ונכלל ביום השבת קודש פרשת אחרי.

והעילוי הוא - כאמור - שבאחרון של פסח מצד עצמו יכול להיות הגילוי דהארת המשיח (בדוגמת יום השמיני למילואים) באופן של רצוא ללא שוב, ואילו בשבת פרשת אחרי נעשה הענין ד"בזאת יבוא גו'", ששולל שהענין ד"בקרבתם לפני ה'" יהיה באופן ד"וימותו" חס־ושלום, אלא אדרבה, שתהיה ההתקשרות עם חיי החיים.

* * *

ז. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'", "מה תלמוד לומר, היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא, אמר לו, אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר ואמר לו, אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, שלא תמות כדרך שמת פלוני, זה זרזו יותר מן הראשון, לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן"[40] - שהצורך בזירוז מיוחד ("שלא תמות

35) ראה לקו"ת בהר מא, א. ובכ"מ.
36) זח"ב סג, ב. פח, א.
37) תהלים קמז, יט.
38) שמו"ר פ"ל, ט.
39) ברכות כח, א. וש"נ.
40) נתבאר גם פרש"י בפסוק ב', "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא", "שלא ימות כדרך שמתו בניו", שכוונת רש"י לתרץ בדרך אגב דיוק התו"כ בנוגע לוא"ו ד"ואל יבוא" (שמזה מוכח שאין זה התחלת הציווי), "ואין אנו יודעים מה נאמר לו בדיבור הראשון" - שזהו שמסיים בפירושו "לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא*, שלא ימות כדרך שמתו בניו", היינו, שדיבורו של משה לאהרן לא מתחיל מ"אל יבוא", אלא מ"אחרי מות שני בני אהרן", שנצטווה לדבר עמו אודות מיתת שני בניו כדי לזרזו כדבעי, ואז - "ואל יבוא גו'".
ועפ"ז יש לפרש מ"ש "וידבר ה' גו' ויאמר ה' גו'": "וידבר ה' גו'" - הודעה כללית. ואח"כ מפרט ומדייק: "אחרי מות גו' ויאמר ה' גו'", שעי"ז "ואל יבוא גו'". ועוד דיבר - "בזאת יבוא גו'" (שלזה אין שייכות ל"אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו").

*) והיינו, שהתיבות "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא" מעתיק רש"י כחלק מפירושו, ולא ד"ה בפני עצמו, ומה שנכתב באותיות גדולות, הרי זה שלא בדיוק, או – בכדי להבדיל בין הכתוב והוספות רש"י.

כדרך שמת פלוני") הוא בגלל שאצל אהרן היתה תשוקה גדולה וצמאון להקדוש־ברוך־הוא, "חולת אהבה"[41], ולכן נמשך להכנס לקדש הקדשים, ולולי זירוז זה יתכן שלא היה מקיים את הציווי[42] - בדוגמת חולה, שמצד גודל החמימות משתוקק להתקרר על־ידי אכילת צונן (משל לכניסה אל הקודש להקריב קרבנות שנקראים בשם אכילה) או על־כל־פנים על־ידי שכיבה בטחב (משל לכניסה אל הקודש ללא קרבנות), צריך הרופא להזהירו "שלא תמות כו'". ומשל זה אמר ראב"ע, שנתמנה לנשיא בצעירותו בגלל שהיה חכם, עשיר ומיוחס, ונעשה לו נס ש"אהדרו ליה תמני סרי דרי חיוורתא"[39], והיינו, שה"יחוס" (שהיה עשירי לעזרא) הועיל לו אפילו בנוגע לחכמה (אף שבדרך כלל צריך להתייגע על זה)[43], ולכן ס"ל שגודל התשוקה של נדב ואביהוא ("בקרבתם לפני ה'") היתה בגלל היותם "בני אהרן", ומזה מובן גודל התשוקה שהיתה אצל אהרן אביהם - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ז עמוד 117 ואילך.

* * *

ח. המשך הביאור בענין גזירה דרבה בשייכות לפסח שחל בשבת[44] - נכלל ב'לקוטי שיחות' חלק ז עמוד 48 ואילך.

* * *

ט. מאמר (המשך לדיבור־המתחיל ונחה עליו רוח ה' גו' דאחרון של פסח)[45].

* * *

י. הביאור בפירוש רש"י סוף פרשתנו, "ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם", "הא אם תטמאו איני אלקיכם, ואתם נפסלים מאחרי, ומה הנאה יש לי בכם, ואתם מתחייבים כליה, לכך נאמר אני ה' אלהיכם" - בהקדם הביאור בפירוש רש"י בתחלת פרשת עריות[46], "רבי אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות .. לפיכך בא עליהם בגזירה אני ה' אלקיכם, דעו מי גוזר עליכם, דיין להפרע ונאמן לשלם שכר", שכיון ש"נפשו של אדם מתאווה להם"[47], יש צורך באזהרה יתירה: "דעו מי גוזר עליכם", הקדוש־ברוך־הוא, בורא העולם ומנהיגו, שלכן לא יתכן שתהיה לו טובה ממילוי תאוה שהיא היפך רצון הבורא; וגם אם

---

41) לשון הכתוב - שה"ש ב, ה. ה, ח.

42) דוגמא לדבר בנגלה דתורה:

אע"פ שבנוגע להמצוות שבהם אין חיוב ד"יהרג ואל יעבור", הנה לא זו בלבד שיש לו רשות לעבור, אלא אדרבה: ישנו חיוב ש"יעבור ואל יהרג", בכדי שיוכל לקיים מצוות במשך כל ימי חייו, מ"מ, מצינו שכאשר מצד צדקותו וחסידותו נדרש אצלו ענין המס"נ (כיון שאינו יכול לסבול שלא ללמוד תורה או שלא למול את בנו וכיו"ב), מותר לו למסור נפשו על מצוה אחת, אף שעי"ז יחסר לו בקיום כל תרי"ג המצוות (ראה לקו"ש חל"ה ע' 170 ואילך. וש"נ).

ועד"ז בנדו"ד, שמצד גודל התשוקה והצמאון של אהרן לבוא אל הקודש, הי' עלול לעבור על הציווי כו', ולכן הוצרך לזירוז מיוחד.

43) נוסף על התועלת בנוגע לעשירות - שהרי אמרו רז"ל (נדה ע, סע"ב) "מה יעשה אדם ויתעשר .. ירבה בסחורה .. יבקש רחמים ממי שהעושר שלו", היינו, שמעלת העשירות באה ע"י עבודה (מסחר ותפלה), וכיון שראב"ע הי' אז בן י"ח (או ט"ז) שנה, בודאי לא הרבה בסחורה עדיין [שהרי אפילו לאחרי שנעשה "בן עשרים לרדוף" (אבות ספ"ה), מסתבר, שלא עסק במסחר כ"כ, אלא התמסר בעיקר ללימוד התורה, ועאכו"כ בשנים שע"פ פסק המשנה צריך להקדישם אך ורק ללימוד התורה], ועכצ"ל, שהעשירות שלו היתה ממה שקיבל מאביו, עזרי', שהי' עשיר, וכמסופר בגמרא (סוטה כא, סע"א ובפרש"י) אודות "שמעון אחי עזרי'", ש"למד תורה ע"י אחיו שהי' עוסק בפרקמטיא כו'", ואם עזרי' פירנס את אחיו, אף שלא הי' מחוייב בכך, עאכו"כ שפירנס את בנו, שמחוייב בכך, ולא רק בלחם צר ומים לחץ, אלא באופן של עשירות, כפי שמצינו (ראה שבת נד, ב. קידושין מט, ב. ועוד) שראב"ע הי' עשיר מופלא.

44) בהמשך להמדובר בשיחת ליל ב' דחה"פ ס"ז (לעיל ס"ע 169 ואילך) ושיחת אחש"פ סי"א (לעיל ריש ע' 204).

45) המאמר לא הגיע לידינו לע"ע (המו"ל). - במכתב של א' הת' נזכר, שדובר הרבה מענין המס"נ שצ"ל דוקא בזמנינו, בדרא דעקבתא דמשיחא, ונתבאר, שאע"פ שמס"נ הוא בחי' מקיף, ה"ה בעיקר בהעקב, אלא שצריך לפעול שיחדור גם בהראש, ראשית הכחות הפנימיים, היינו, שיורגש בפנימיות במחשבה ודיבור כו', ועי"ז זוכים לקיום היעוד (ישעי' מ, ה) "ונגלה כבוד הוי' גו'".

46) פרשתנו יח, ב.

47) פרש"י פ' ראה יב, כה.

חושב שבינתיים יהנה - עליו לדעת שהקדוש־ברוך־הוא הוא "דיין להפרע", כך, שתתבטל ההנאה; ולאידך, כשיתגבר על התאוה יקבל שכר - "נאמן לשלם שכר". ובסוף הפרשה, החתימה היא מעין הפתיחה, זירוז נוסף מצד השלילה - "אם תטמאו איני אלקיכם", ובפרטיות: במקביל ל"דעו מי גוזר עליכם" - "אתם נפסלים מאחרי"; במקביל ל"נאמן לשלם שכר" - "מה הנאה יש לי בכם"; ובמקביל ל"דיין להפרע" - "אתם מתחייבים כלי"". ובפנימיות הענינים: "נפסלים מאחרי" (בחינת אחוריים) - ביחס לכח הפועל בנפעל, שם אלקים; "מה הנאה יש לי בכם" - ביחס לתענוג העצמות (נתאווה) מהעבודה דתורה ומצוות; "ואתם מתחייבים כליה" - ביחס לכללות ענין ההתהוות משם הוי'. אבל התכלית והמטרה היא (לא השלילה, אלא) החיוב, כפי שמסיים "לכך נאמר אני ה' אלקיכם", המשכת העצמות בפנימיות באופן שנעשה כוחכם וחיותכם - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק כ"ב עמוד 96 ואילך.

יא. (וסיים כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א:)

וכיון ש"לא ידח ממנו נדח"[18], הרי בודאי שסוף־כל־סוף יהיה אצל כל אחד מישראל הענין ד"אני ה' אלקיכם".

ובפרט על־פי פתגם רבינו הזקן[48] שיהודי אינו יכול ואינו רוצה להיות נפרד מאלקות, ולכן, גם מי שלא מוכן לוותר על תאוותיו, אפילו כאשר מאיימים עליו בעונש כו', הנה כאשר אומרים לו "אם תטמאו איני אלקיכם", היינו, שזהו ענין שנוגע לעצם ההתקשרות שלו באלקות - הרי זה מזעזע אותו ("עס גיט אים אַ טרייסל"), ופועל עליו ש"לא תטמאו גו'".

ובזה גופא - תחילה באופן של אתכפיא, ועד שלאחרי זה נעשה אצלו גם השלימות דאתהפכא.

יב. וענין זה (שלימות העבודה באופן דאתהפכא) שייך במיוחד לחודש אייר שמתברך ביום השבת־קודש זה:

ידוע[49] שמעלת חודש אייר לגבי חודש ניסן היא - שהעבודה דחודש ניסן היא באופן של אתכפיא, וכמו ביציאת מצרים שהיתה בחודש ניסן, שאז היו בני ישראל במעמד ומצב של אתכפיא בלבד; ואילו בחודש אייר מתחילה העבודה באופן של אתהפכא.

וזוהי גם המעלה המיוחדת שבחודש אייר שבכל הימים שבו ישנה המצוה המיוחדת דספירת העומר[50],

- מה־שאין־כן בחודש ניסן, שספירת העומר היא רק בחציו השני של החודש, ובחודש סיון, הרי זה רק בימים הראשונים שבו. ועוד זאת, שכללות הענין דספירת העומר הוא הכנה למתן־תורה, וכיון שבראש חודש סיון נעשו בני ישראל מוכנים לקבלת התורה, נמצא, שכבר נשלם הענין דספירת העולם בראש חודש סיון[51] -

והרי כללות העבודה דספירת העומר היא בירור וזיכוך נפש הבהמית (כמרומז בכך שמנחת העומר באה מן השעורים, מאכל בהמה[52]), היינו, לא רק באופן של אתכפיא בלבד, אלא שנעשה גם העילוי דשלימות העבודה באופן דאתהפכא.

ולהעיר גם מהסיפור[53] אודות המענה של רבינו הזקן על השאלה מה חידש הבעל־שם־טוב, שביאר זאת על־פי משל בנוגע לשמירה מגנב, שיש בזה ב' אופנים: (א) כאשר רואים את הגנב, אזי מתחילים לצעוק כו', ואז בורח הגנב, (ב) מניחים אותו ליכנס, ואז תופסים אותו ומוסרים אותו למשפט. ומובן, שבאופן הא', אף שהגנב בורח מיד, הרי עדיין יכול לחזור ולגנוב, מה־שאין־כן כאשר תופסים אותו כו', ומה גם שאז יכולים לפעול עליו ולהפכו כו' - שזוהי גם המעלה דאתהפכא לגבי אתכפיא[54].

---

48) אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמז (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.

49) ראה תורת מנחם סה"מ אייר ע' רנו. ע' רסד. וש"נ.

50) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ג ס"ע 426. וש"נ.

51) ראה תו"א יתרו סז, ג. שם בהוספות קט, ג.

52) סוטה רפ"ב. ועוד.

53) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סשצ"ו. וש"נ. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ"ח ס"ע 292 ואילך. וש"נ.

54) חסר הסיום (המו"ל).

בס"ד. שיחת שבת פרשת קדושים, ו' אייר, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. לפני הציווי "קדושים תהיו וגו'" שבהתחלת פרשתנו, באה הקדמה - כמו בכמה וכמה פרשיות בתורה - "וידבר ה' אל משה לאמר". ואחר־כך באה הקדמה נוספת - שבזה נבדלת פרשה זו משאר פרשיות התורה - "דבר אל כל עדת בני ישראל".

ועל זה מפרש רש"י - בהעתיקו את התיבות "דבר אל כל עדת בני ישראל" - "מלמד (היינו, שתיבות אלו באות ללמד ענין שישנו רק בפרשה זו ולא בשאר פרשיות, ומפרש מה באות תיבות אלו ללמד) שנאמרה פרשה זו בהקהל", לכל בני ישראל, שלכן נאמר "דבר אל כל עדת בני ישראל".

כלומר: כל שאר פרשיות התורה אמרם משה רבינו לכל בני ישראל לאחרי שאמרם לאהרן ובניו והזקנים, כפי שפירש רש"י מה שכתוב בפרשת תשא[1] "ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום גו'", "אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד .. לישראל", "כיצד סדר המשנה, משה היה לומד מפי הגבורה, נכנס אהרן שנה לו משה פרקו כו', נכנסו בניו כו', נכנסו זקנים כו' (ורק אחר־כך) נכנסו כל העם כו'"[2]; מה־שאין־כן פרשה זו אמרה משה מלכתחילה "בהקהל", "אל כל עדת בני ישראל" יחדיו[3].

ומוסיף רש"י לבאר הטעם ש"נאמרה פרשה זו בהקהל", דלא ככל שאר הפרשיות - "מפני שרוב גופי תורה תלויין בה".

ב. ולכאורה אינו מובן:

א) מהו ההכרח שבגלל ש"רוב גופי תורה תלויין בה" תצטרך פרשה זו להאמר "בהקהל"? - הן אמת שכיון שיש בה "רוב גופי תורה" צריכה פרשה זו לבוא לידיעתם של כל ישראל, אבל אף־על־פי־כן, גם אם לא היתה נאמרת "בהקהל", היה משה מלמדה לכל בני ישראל ככל הפרשיות?

ב) "קלאָץ־קשיא" - היכן מצינו שבפרשה זו נתחדשו "רוב גופי תורה":

הציוויים שנתחדשו בפרשה זו, כמו הציווי "ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה וגו'"[4] (שזהו פרט במצות צדקה), וכיוצא בזה - אינם עיקרים בתורה;

ואילו הציוויים שבפרשה זו שהם "גופי תורה",

- כמו הציווי "איש אמו ואביו תיראו" "ואת שבתותי תשמורו"[5], שכיון שענינים אלו הם "גופי תורה" לכן נאמרו בעשרת הדברות[6], ובפרט שבנוגע לכיבוד ומורא אב ואם, אמרו חז"ל[7] שהשווה אותם הכתוב לכיבוד ומורא המקום, והרי כיבוד ומורא המקום הוא עיקר בתורה, וכן בנוגע לשמירת שבת אמרו חז"ל[8] שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה,

ועל־דרך־זה הציווי "וכי תזבחו זבח שלמים וגו'"[9], שהוא גם עיקר בתורה, שהרי "שלמים", "שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים"[10], הוא ענין עיקרי בקרבנות, וקרבנות הם עיקר בתורה, להיותם (א) משלשת הדברים שעליהם העולם עומד[11], (ב) מהלכות חמורות שבתורה[12] -

הרי ענינים אלו לא נתחדשו בפרשה זו, אלא נאמרו כבר לפני זה: "איש אמו ואביו וגו'" - בעשרת הדברות, וקרבן שלמים - בפרשת ויקרא[13].

---

1) לד, לב.
2) פרש"י עה"פ - מעירובין נד, ב.
3) ראה אוה"ח ריש פרשתנו.
4) יט, ט.
5) שם, ג.
6) יתרו כ, יב. שם, ח. וראה גם ויק"ר פכ"ד, ה.
7) קידושין ל, ב. תו"כ ריש פרשתנו.
8) ירושלמי ברכות פ"א ה"ח. נדרים ספ"ג. שמו"ר פכ"ה, יב. זח"ב מז, א. פט, א. וראה חולין ה, סע"א ובפרש"י. הובא בפרש"י עה"ת ס"פ שלח (בשמו של רבי משה הדרשן).
9) פרשתנו שם, ה.
10) פרש"י ויקרא ג, א.
11) אבות פ"א מ"ב.
12) תוד"ה ספרא - ברכות יח, ב.
13) ג, א ואילך.

וכיון שכן, הרי גם אם יימצא טעם והסבר לכך ש"גופי תורה" צריכים להאמר "בהקהל" - עדיין אינו מובן: כיון ש"גופי תורה" אלו לא נתחדשו בפרשה זו, אם כן, למה "נאמרה פרשה זו בהקהל"?

ג) לשון רש"י (וכן הוא ב'תורת כהנים'[14] ובמדרש[15] ששם הוא המקור דפירוש רש"י) הוא "רוב גופי תורה תלויין בה". ולכאורה, הוה־ליה־למימר שרוב גופי תורה נאמרו בה, נכללו בה, וכיוצא בזה, ומהו דיוק הלשון "תלויין בה"?

ג. אך קושיות אלו מתורצות אחת בחברתה:

רש"י אינו יכול לומר "שרוב גופי תורה נאמרו בה" (וכיוצא בזה) - כיון שבפרשה זו לא נאמרו גופי תורה כלל (כלומר: לא זו בלבד שלא נאמרו בה רוב גופי תורה, אלא שלא נאמרו בה גופי תורה כלל), שהרי כל גופי תורה שנזכרו בפרשה זו, נאמרו כבר בפרשיות לפני זה.

החידוש של פרשה זו הוא - ש"רוב גופי תורה תלויין בה", היינו, שאופן הקיום של רוב גופי תורה שכבר נאמרו בפרשיות שלפני־זה תלוי בפרשה זו, כי לולי פרשה זו היה יכול להיות קיומם באופן שהוא היפך רצון העליון, ובפרשה זו "תלוי" שיהיה קיומם כפי רצון העליון.

ולדוגמא: בנוגע ל(כיבוד ו)מורא אב ואם - שהוא עיקר בתורה ("גופי תורה") כנ"ל - הרי לולי פרשה זו היה מקום לומר שגם כאשר אביו יאמר לו חלל את השבת צריך לשמוע לו [ולכן "סמך שמירת שבת למורא אב ("איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו"), לומר אף־על־פי שהזהרתיך על מורא אב, אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו"[16]], ונמצא, שקיום הציווי של כיבוד ומורא אב ואם "תלוי" בפרשה זו, שעל־ידה יתקיים ציווי זה כפי רצון העליון, ולא באופן הפכי חס־ושלום.

ועל־דרך־זה בנוגע להציווי דקרבן שלמים - שגם הוא עיקר בתורה כנ"ל - ש"תלוי" בפרשה זו, שבה נתבארו כמה וכמה פרטים באופן קיום הציווי שיהיה כפי רצון העליון, ולא באופן הפכי חס־ושלום.

וכן הוא בנוגע לכמה וכמה גופי תורה שנזכרו בפרשה זו.

ד. וכיון ש"רוב גופי תורה תלויין בה" - לכן "נאמרה פרשה זו בהקהל":

אילו היו נאמרים בפרשה זו גופי תורה חדשים - לא היה איכפת שכל בני ישראל ישמעו ציוויים אלו לאחרי שמשה יאמרם תחילה לאהרן, לבניו ולזקני ישראל, ורק לאחרי־זה יאמרם לכל בני ישראל;

אבל כיון שבפרשה זו תלויין רוב גופי תורה, היינו, שפרשה זו באה לבאר ולהבהיר בנוגע לציוויים שכבר נאמרו לפני זה שאופן קיומם יהיה כדבעי, ולולי פרשה זו עלולים לקיימם באופן שהוא היפך רצון העליון, ובפרט שהמדובר אודות ציוויים שהם עיקרים בתורה, "גופי תורה", ובזה גופא (לא רק ענינים אחדים, אלא) "רוב גופי תורה" - אזי חבל על כל רגע:

אי אפשר להמתין עד שמשה ילמד פרשה זו לאהרן, ואחר־כך לבני אהרן, ואחר־כך להזקנים - שהרי בינתיים עלולים בני ישראל לעשות "רוב גופי תורה" באופן שהוא היפך רצון העליון חס־ושלום,

[ואי אפשר להבהיר זאת בכך שבינתיים ישמעו כל בני ישראל מאהרן או בניו או הזקנים שכבר שמעו ממשה את הפירוש האמיתי באופן קיום ציווי פלוני - דכיון שבשמעם את הציווי ממשה הונח אצלם באופן מסויים, לא יועיל מה שישמעו מפלוני, אפילו בשמו של משה, שהפירוש האמיתי הוא באופן אחר, אלא בהכרח שישמעו זאת ממשה עצמו],

ולכן, כאשר נאמרה פרשה זו על־ידי הקדוש־ברוך־הוא - הוצרך משה לאמרה תיכף ומיד "בהקהל", במעמד כל בני ישראל, דלא כ"סדר המשנה" שהיה נהוג בכל שאר פרשיות התורה, כי כדי לשלול ענין של קלקול, ובפרט ב"גופי תורה", כדאי לשנות מהסדר הרגיל (ועל־דרך שמצינו שלאפרושי מאיסורא מותר וצריך להזכיר ענין של הלכה גם במקומות שבהם אסור להזכיר דברי תורה[17]).

---

14) ריש פרשתנו.
15) ויק"ר שם.
16) פרש"י עה"פ.
17) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סוספ"ה. וש"נ.

ה. על־פי־זה יש לבאר ענין נוסף בפרשה זו - בנוגע לפירוש רש"י:

בפירוש רש"י בפרשה זו מצינו בירור הלכה של כמה וכמה ענינים. ולכאורה, כיון שבפירושו על התורה בא רש"י לפרש פשוטו של מקרא - מה מקום לענין של בירור הלכה שאינו נוגע לפשוטו של מקרא?

וההסברה בזה - שאף שבירור ההלכה בענין המדובר בפסוק פלוני אינו נוגע לפשוטו של מקרא של פסוק זה עצמו, מכל־מקום, הרי זה נוגע לפשוטו של מקרא דהתחלת הפרשה - "דבר אל בני ישראל", "מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה" - להבהיר כיצד תלויין בפרשה זו רוב גופי תורה, כיון שבה נתבארו כמה וכמה פרטי הלכות שעל ידם יהיה קיום המצוות כפי רצון העליון, כנ"ל.

ו. ועל־פי־זה יש לתרץ גם קושיא צדדית:

מצינו במדרש[15], שלאחרי שמבאר ש"פרשה זו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה", מוסיף: "ג' פרשיות הכתיב לנו משה רבינו בתורה וכל אחת מהן יש בה מששים ששים (ויש דעה: משבעים שבעים) מצוות, ואלו הן כו' ופרשת קדושים".

ולכאורה קשה: אם כן - היו גם שתי פרשיות הנ"ל צריכות להאמר "בהקהל"?

ועל־פי האמור לעיל מובן החילוק בין ג' הפרשיות - שבשתי הפרשיות יש בכל אחת ששים (או שבעים) מצוות חדשות, מה־שאין־כן בפרשת קדושים נתבאר והובהר כיצד ובאיזה אופן יש לקיים את המצוות (שהציווי עליהם נאמר בפרשיות שלפני זה), ורק בענין זה יש צורך והכרח שהאמירה תהיה "בהקהל" (כנזכר לעיל סעיף ד).

ז. ענין הנ"ל - ככל עניני התורה - מהוה הוראה בעבודתינו:

כאשר הרבי שולח שלוחים ודורש להתמסר לעבודה של הפצת היהדות, הפצת תורת החסידות וכו' - ישנם החושבים: הן אמת שבודאי צריכים לקיים את השליחות, אבל אף־על־פי־כן, מהי המהירות? אפשר לעשות זאת ברגע שלאחרי זה...

ובכן, צריכים לדעת שהקיום של "רוב גופי תורה" של אותם יהודים הנמצאים במקום שאליו נשלח, תלוי בשליחות שלו!

בכלל, עומדים עתה יהודים בתנועה של חיפוש אחר אמונה, תורה ומצוות, אלא שאינם יודעים כיצד ובאיזה אופן יש לעשות זאת. וכיון שכן, הרי האיחור בקיום השליחות עלול לגרום לידי כך שיפרשו את ענין האמונה וכו' באופן הפכי רחמנא־ליצלן!

אילו היה ענין השליחות רק עבורו (עבור השליח), כדי שלאחרי מאה ועשרים שנה יוכל לבוא אל הרבי ולומר לו "עשיתי שליחותך" - אולי היה נתינת־מקום לדחות את קיום השליחות;

אבל האמת היא, שכוונת השליחות ששולח הרבי היא - בשביל הזולת, כדי להציל את אותם נשמות של בני ישראל שנמצאים במקום שליחותו, ולכן, אי אפשר לדחות את קיום השליחות, שהרי ברגע זה עלול יהודי לפרש את ענין האמונה וכו' באופן הפכי, ושוב לא תהיה אפשרות חס־ושלום להציל אותו!

אך עדיין יכול לטעון: וכי מחוייב הנני למהר ולרוץ לפעול על הזולת, בגלל הספק, שמא אחר־כך יהיה מאוחר?!

ועל זה אומרים לו, שהפעולה על הזולת היא לא רק טובה עבור הזולת, אלא זהו ענין שנוגע גם אליו - כפי שלמדים ממה שכתוב בפרשתנו שהענינים ש"רוב גופי תורה" תלויין בהם נאמרו "בהקהל", "אל כל עדת בני ישראל", כולם יחדיו, היינו, שגם אהרן הוצרך להמתין עד שיתאספו כל בני ישראל, כולל גם בנה של שלומית בת דברי... ורק אז קיבל אהרן הוראות אלו, ועל־דרך־זה בנידון־דידן, שגם הוא אינו יכול לקבל את הענינים השייכים אליו עד שיעסוק במסירת הוראות התורה ליהודים נוספים.

* * *

ח. ויש להוסיף ולבאר הרמז בדיוק הלשון ״פרשה זו .. שרוב גופי תורה תלויין בה״:

מהחילוקים שבין ״גופי תורה״ לנשמה דתורה - שנשמה דתורה קשורה עם כח המחשבה, ו״גופי תורה״ קשורים עם כח המעשה.

וזהו ש״רוב גופי תורה״ תלויין בפרשה זו - שהקדושה שאודותה מצווה התורה בפרשה זו (״קדושים תהיו״) היא הקדושה בנוגע לכח המעשה (״גופי תורה״).

ועל זה נאמר ״קדושים תהיו כי קדוש אני״:

ובהקדם מאמר חז״ל[18] על פסוק זה: ״קדושים תהיו, יכול כמוני, תלמוד־לומר כי קדוש אני, קדושתי למעלה מקדושתכם״.

ועל־פי הידוע פתגם כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו״ר[19], שגם קושיא והוה־אמינא בתורה הוא ענין של תורה, נמצא, שיש נתינת־מקום לכך שקדושתו של יהודי, ״קדושים תהיו״, תהיה ״כמוני״, כמו הקדושה ד״קדוש אני״, קדושת עצמותו[20].

וקדושה זו, שעל ידה באים להקדושה ד״קדוש אני״, היא הקדושה שבנוגע לכח המעשה דוקא (״גופי תורה״).

והיינו, שאף־על־פי שכח המחשבה הוא דק ורוחני יותר, ומגיע בנפש בעומק יותר, שלכן אמרו חז״ל[21] ״הרהורי עבירה קשו מעבירה״, מכל־מקום, דוקא על־ידי הקדושה דכח המעשה מגיעים להקדושה ד״קדוש אני״.

וטעם הדבר - לפי שהגבוה גבוה ביותר נמשך דוקא על־ידי המטה מטה ביותר[22].

ט. וזהו גם מה שפירש רש״י ״קדושים תהיו, הוו פרושים מן העריות״:

בפירוש ״קדושים תהיו״ כתב הרמב״ן[23] (וכן הובא בכמה מקומות בחסידות[24]) שקאי על הציווי ד״קדש עצמך במותר לך״[25], שזוהי דרגא נעלית בעבודה, שפורש עצמו אפילו מדברים המותרים. אבל פירוש רש״י - פשוטו של מקרא - הוא: ״הוו פרושים מן העריות״.

והיינו, שנוסף לכך שהקדושה דפרשת קדושים קשורה עם כח המעשה (״גופי תורה״), הנה בכח המעשה גופא מדובר לא אודות קדושה בדברים המותרים (כפירוש הרמב״ן), ששרשם מקליפת נוגה[26], אלא אודות פרישות מן העריות, שהם דברים האסורים ששרשם מג׳ קליפות הטמאות[27], ובג׳ קליפות הטמאות גופא הרי זה תוקף וקושי הקליפה, ״ערות הארץ״[28].

וכפי שמצינו שמצד תוקף הקליפה שבעריות הרי זה באופן שנפשו של אדם מחמדתן[29], ועד כדי כך הוא תוקף התאוה, שבמנחה דיום הכיפורים, קרוב לנעילה, קורין בתורה פרשת עריות, כדי להבהיר ולשלול ענין זה[30].

וזהו גם שהאיסור דעריות הוא עון חמור ביותר, וכפי שמבאר ה׳צמח צדק׳[31] בלשון המשנה[32] ״חמש עשרה נשים כו׳״, שחמש עשרה בגימטריא י״ה, לפי שהחטא דעריות פוגם בשם י״ה. וכמובן גם מגודל העונש שבעריות, דכיון שהעונש הוא לפי ערך הפגם[33], הרי מגודל העונש מובן גם גודל הפגם.

---

18) ויק״ר שם, ט.
19) ראה אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ג ריש ע׳ קלג. סה״ש תש״ב ריש ע׳ 125. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל״ט ע׳ 185. וש״נ.
20) ראה גם מאור עינים עה״ת ריש פרשתנו.
21) יומא כט, רע״א. וראה רמב״ם הל׳ תשובה פ״ז ה״ג.
22) ראה בארוכה שערי אורה שער הפורים ד״ה יביאו לבוש מלכות פי״ב ואילך, פל״ב ואילך. ועוד.
23) ריש פרשתנו.
24) ראה תניא פ״ל (לט, א). וראה לקמן סי״ג.
25) יבמות כ, א.
26) תניא פ״ז.
27) שם פ״ו.
28) מקץ מב, ט. שם, יב. וראה פרש״י לך לך יב, יט.
29) חגיגה יא, ב. וש״נ. רמב״ם הל׳ איסו״ב פכ״ב הי״ט.
30) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סתרכ״ב. ס״ד וש״נ. וראה גם ״רשימות״ חוברת נ ס״ע 11 ואילך.
31) בחידושיו על הש״ס ריש יבמות.
32) יבמות שם.
33) תניא פכ״ד בהגה״ה.

אך דוקא בפרישות מן העריות מתבטא הענין ד"קדושים תהיו", ודוקא על־ידי־זה באים לקדושה ד"קדוש אני", קדושת עצמותו[34], כאמור, שהגבוה גבוה ביותר נמשך דוקא על־ידי המטה מטה ביותר[35].

י. ויש לקשר זה עם פירוש רש"י בסוף הפרשה שלפני זה - "ולא תטמאו בהם אני הוי' אלקיכם", "הא אם תטמאו איני אלקיכם, ואתם נפסלים מאחרי, ומה הנאה יש לי בכם, ואתם מתחייבים כליה":

נתבאר לעיל[36] שג' הלשונות שבפירוש רש"י הם כנגד ג' הענינים ד"אני", "הוי'" ו"אלקיכם". ואף־על־פי־כן כותב רש"י בתחילת הענין "איני אלקיכם" - כיון ש"אלקיכם" הוא ענין כללי שעל ידו לוקחים גם את "הוי'", וגם את "אני".

והענין בזה:

"אלקיכם" - מורה על דרגא תחתונה באלקות, ולכן במקביל לזה נאמר הלשון "אתם נפסלים מאחרי", בחינת אחוריים, והיינו, לפי ששם אלקים בכללותו הוא חיצוניות (אחוריים) בלבד לגבי שם הוי'[37], ומכל־שכן "אלקיכם", היינו, כפי ששם אלקים נמשך בנבראים להיות כח הפועל בנפעל, שזהו חיצוניות ואחוריים בשם אלקים גופא.

ואף־על־פי־כן, דוקא על־ידי "אלקיכם" לוקחים את בחינת "הוי'", ואפילו גם את בחינת "אני".

ועל־דרך־זה בענינו - שקדושת עצמותו ("כי קדוש אני") נמשכת דוקא על־ידי הפרישות מן העריות ("קדושים תהיו", "הוו פרושים מן העריות"):

הקדוש־ברוך־הוא מצד עצמו הוא קדוש ומובדל מעולמות לגמרי, אלא שנתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים[38], נתאווה דייקא, ענין של תאוה ללא טעם[39], היינו, שרצונו ליהנות מעבודתם של בני ישראל.

והעבודה שממנה יש להקדוש־ברוך־הוא הנאה - היא העבודה בדברים התחתונים ביותר דוקא, שזוהי הקדושה בעניני עריות.

וענין זה קשור עם המדריגות התחתונות דשם אלקים - כידוע[40] שהיניקה לקליפות (ג' קליפות הטמאות, עד ל"ערות הארץ", שמשם הוא ענין העריות) היא מהצירופים של שם אלקים, ובזה גופא - לא מהצירופים של האותיות הראשונות, אלא מהצירופים של האותיות האחרונות דוקא.

ודוקא על־ידי העבודה דקדושה בענינים התחתונים - לוקחים את הענין ד"קדוש אני".

* * *

יא. מאמר א (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ובשנה החמישית תאכלו את פריו גו'.

* * *

יב. האמור לעיל (במאמר[41]) אודות מעלת פירות שנה החמישית על פירות שנה הרביעית, מהוה גם הוראה לכל אחד מישראל, שאין לפרוש מן העולם, להסתגר בירושלים ולעסוק בתורה, אלא צריך לצאת לחוץ־לארץ ולפעול עם הזולת, וכאמור לעיל (סעיף ז) שהפעולה עם הזולת הוא ענין שנוגע (לא רק אל הזולת, אלא) גם אליו.

---

34) נתבאר גם שאין זה בסתירה להמבואר במאמרי חג השבועות (סה"מ תר"ס ע' קנג ואילך) שהענין ד"קדוש אני" נמשך דוקא ע"י העבודה ד"קדש עצמך במותר לך" (ראה גם לקו"ש ח"א ע' 257 ואילך) - חסר הביאור (המו"ל).

35) ראה גם לקו"ש חי"ב ע' 91 ואילך.

36) שיחת ש"פ אחרי ס"י (לעיל ע' 260). וש"נ.

37) תניא אגה"ת פ"ד (צד, סע"א). ובכ"מ.

38) תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

39) המשך תרס"ו בתחלתו. ועוד.

40) ראה ספר הליקוטים ר"פ בא. פע"ח שער המצות פ"ו. שער הכוונות ענין הפסח דרוש א'. תו"א יתרו (בהוספות) קט, ד. ובכ"מ.

41) ע' 263 ואילך.

ישנם כאלו שרוצים להסתגר בחדר הפרישות דוקא, וכאשר בא אליו הבעל־שם־טוב ואומר לו שיפסיק מלימוד התורה בשביל ההילול להקדוש־ברוך־הוא[42] - הרי הוא מחזיק את עצמו למציאות חשובה, "סאַם[43] סאַפּאָזשניק"... רבינו נשיאנו אומר לו: צא מ"חדר הפרישות" וסע לשליחות, אבל הוא "סאַם סאַפּאָזשניק"... אלא, שלהיותו "חסיד", אינו יכול שלא לציית כלל, אבל הוא דוחה זאת לאחר זמן, מבלי למהר.

אבל האמת היא, שאי אפשר לדחות את השליחות המוטלת על כל אחד, אלא צריכים לקיימה מיד, כאמור לעיל (סעיף ז), שיתכן שברגע שלאחרי־זה יהיה כבר מאוחר!...

יג. וזהו גם הקשר עם מה שנתבאר לעיל (סעיף ט) בפירוש "קדושים תהיו" על־פי פשוטו של מקרא, "הוו פרושים מן העריות" - קדושה בענינים פשוטים דוקא:

הרמב"ן מפרש אמנם שקאי על הציווי "קדש עצמך במותר לך". אבל אף־על־פי־כן, הרמב"ן עצמו במנין המצוות לא מונה "קדש עצמך במותר לך" בתור מצות־עשה.

וגם בתניא - אף־על־פי שבפרק כ"ז[44] אומר רבינו הזקן בפשטות "שמקיים מצות־עשה של תורה .. כשמקדש עצמו במותר לו", הנה בפרק ל'[45] - ששם מדובר אודות החשבון ביחס אל הזולת, כהקדמה לענין "ואהבת לרעך כמוך"[46] שבפרק ל"ב - מתחיל אמנם ש"ענין לקדש עצמו במותר לו שהוא מדאורייתא", אבל אחר־כך מוסיף "וגם דברי סופרים חמורים מדברי תורה"[47], והיינו, שכאשר מדובר אודות העבודה ששייכת אל הזולת, אזי הפירוש ד"קדושים תהיו" הוא (לא "קדש עצמך במותר לך", שהוא ענין נעלה בעבודה, אלא) "הוו פרושים מן העריות" - קדושה בענינים נמוכים.

כלומר: דורשים מיהודי לוותר על מציאותו, מציאות דקדושה, ועל הענינים הנעלים בעבודתו, ולהשפיל את עצמו בענינים נמוכים כדי לפעול על הזולת, ועד לזולת שצריכים להזהירו מענין העריות שהוא חטא חמור ביותר, כנזכר לעיל.

יד. ויש להוסיף, שהקשר בין פירוש רש"י "קדושים תהיו", "הוו פרושים מן העריות" עם ענין הביטול שמביא לידי "ואהבת לרעך כמוך", הוא (לא רק מצד הפחיתות של ענין העריות, כנזכר לעיל, אלא) גם מצד תוכן הציווי עצמו:

ענין העריות הוא איסור קורבה, וככל שהקורבה גדולה יותר, גדול יותר חומר האיסור, ולכן, האיסור דשניות, שהקורבה היא קטנה יותר, הוא רק מדרבנן[25], ואילו איסור עריות ממש, שהקורבה גדולה יותר, הוא מדאורייתא.

ולכאורה: כיון שכל ענין יחוד איש ואשה הוא "והיו לבשר אחד"[48], הרי צריך להיות הדין להיפך - שככל שתגדל הקורבה, תגדל יותר האפשרות לענין היחוד?

אך הענין הוא - שהציווי "הוו פרושים מן העריות" הוא לפרוש מדבר הקרוב אליו - "אדם קרוב אצל עצמו"[49], היינו, מדבר שרוצה וחפץ בו, ולהתקשר ולהתייחד עם יהודי נוסף, שבגלוי הוא רחוק ממנו.

וזהו גם תוכן מצות "ואהבת לרעך כמוך" - לבטל את עצמו, ולהתמסר אל הזולת.

וכאמור לעיל (סעיף ח) - דוקא על־ידי העבודה ד"קדושים תהיו", "הוו פרושים מן העריות", נעשה הענין ד"יכול כמוני".

ולכאורה: מהו ההכרח בענין הביטול - הרי מדובר אודות מציאות של קדושה (כמו מי שיושב בירושלים כו'), ולמה דורשים ממנו לבטל את מציאותו?

---

42) ראה סה"מ אידיש ע' 139 ואילך - הובא ונתבאר במאמר דלעיל פ"ב ואילך (לעיל ע' 264 ואילך).
43) ראה לעיל ע' 126. וש"נ.
44) לד, סע"ב.
45) לט, א.
46) פרשתנו יט, יח.
47) ראה עירובין כא, ב. סנהדרין פח, ב.
48) בראשית ב, כד.
49) יבמות כה, ריש ע"ב. וש"נ.

אך הענין הוא - כמבואר בתניא[27], ש"אין הקדוש־ברוך־הוא שורה אלא על דבר שבטל אצלו יתברך". - אם הוא "מציאות", אפילו מציאות דקדושה, אין השכינה שורה עליו; השראת השכינה היא במקום הביטול דוקא, אם "בפועל ממש", או "בכח", אבל איזה כח - "ככל איש ישראל למטה שבכחו להיות בטל ממש לגבי הקדוש־ברוך־הוא במסירת נפשו על קדושת ה'"[27] - כח שבא לידי פועל[50].

וכאשר ישנו ענין הביטול שמתבטא בציווי ד"קדושים תהיו" כנזכר לעיל - הנה על־ידי־זה לוקחים את ה"קדוש אני", קדושת עצמותו[51].

* * *

טו. נתבאר פירוש רש"י בסוף פרשתנו, "כי יהיה בהם אוב וגו'", "כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת, עדים והתראה בסקילה, מזיד בלא התראה בהכרת, ושגגתם חטאת. וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת" - שמדיוק הלשון "כי יהיה בהם גו'", ולא כמו שכתוב לפני זה[52] "והנפש אשר תפנה גו'", מוכח, שחיוב מיתה שנאמר כאן הוא בגלל שמדובר אודות מציאות ברורה וחזקה - "יהיה" - ב"עדים", והזדון הוא בתוקף ביותר - "בהם" (בפנימיות), ב"התראה"; ומזה ילפינן שהחיוב דכרת שנאמר למעלה הוא (לא רק כאשר מצד איזה טעם לא נענש עונש מיתה על־ידי בית־דין, כמו במולך, שהעונש דכרת הוא "אם העלם יעלימו גו' עיניהם גו' לבלתי המית אותו"[53], אלא גם) במזיד בלא התראה; אבל לא בשוגג[54], כי בשוגג יש רק חיוב חטאת.

ומזה שחיוב מיתה נאמר כאן, ולא למעלה, בהמשך לחיוב כרת (כמו במולך), למדים ש"כן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת", דכשם שחיוב כרת דאוב הוא במזיד בלא התראה [שילפינן זה מכאן, כנזכר לעיל], כך הוא בכל חייבי מיתה שנאמר בהם כרת, על־דרך הלימוד ד"כל[55] דבר שהיה בכלל ויצא כו' ללמד על הכלל כולו יצא"*.

ועל דרך ההלכה[56]: רש"י מדייק "שגגתם"[57], לשון רבים, לרמז אשר (א) גם ידעוני חייב חטאת אף

---

*) בפירוש הראב"ד לברייתא דר"י, שהלימוד ד"דבר שיצא מן הכלל כו'" הוא כשהכתוב נאמר ב' פעמים אף שלא נתחדש בו דבר. אבל מלבד זה דגברא אגברא קא רמית, הנה הראב"ד מבאר הענין באופן הלימוד בדרכי ההלכה, אבל בדרך הפשט - הרי הכתוב שנאמר כאן הוא: (1) לגמרי מיותר (לולי החידוש: דיש לכרת בלי חיוב מיתה, ודמיתה דוקא כש"יהיה" - עדים, ו"בהם" - התראה), (2) גם שלא במקומו, וגם זה - בדרך הפשט על־כל־פנים - נקרא "דבר שהיה בכלל (במקומו) ויצא מן הכלל".

---

50) וכמו אצל בי"ד של ישראל ש"בכח" חשיב כמו "בפועל", כיון שבודאי יקיימו כו', משא"כ בב"ד של עכו"ם (ראה גיטין כח, סע"ב ואילך).

51) בענין זה נזכר גם הענין ד"שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו" (בהעלותך יא, כא), שדוקא ע"י בירור הענינים התחתונים, "רגלי העם", נמשך "אנכי בקרבו" (ראה תורת מנחם - התוועדויות חל"ז ס"ע 26 ואילך. וש"נ).

52) שם, ו.

53) שם, ד.

54) אף שגבי אוב וידעוני נאמר (פרשתנו יט, לא) "אל תבקשו לטמאה בהם", והרי בענין הטומאה אין חילוק בין מזיד לשוגג.

55) ברייתא דר"י רפ"א (תו"כ בתחלתה) - הובא בפרש"י עה"ת בא יב, טו. ועוד.

56) מאמר המוסגר: יש כאלו שמתאוננים על הדיבור בנגלה דתורה בשבת, באמרם, שאצל חסידים, ובפרט חסידי חב"ד, לא רגיל ללמוד נגלה בשבת (ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ו ע' 182. וש"נ). והמענה על זה - ע"פ סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר, בשם אביו, כ"ק אדנ"ע, שאירע פעם שאדמו"ר מהר"ש אמר זמירות בשבת, וכששאלוהו: הרי אצל חסידי חב"ד אין אומרים זמירות (גם אלו שהכניס רבינו הזקן בסידורו), השיב, שהכוונה היתה שבמקום אמירת זמירות בפה יהי' ענין השירה שלמעלה מזה, אבל כאשר אין ענין השירה, אזי יכול להיות לכל־הפחות ענין הזמירות (ראה גם תורת מנחם - רשימת היומן ריש ע' שכד. וש"נ). ועד"ז בנדו"ד: אילו היו לומדים חסידות במשך כל יום השבת - מה טוב ומה נעים, אבל המציאות היא שמלבד לימוד החסידות (עכ"פ לימוד הלקו"ת השבועי מתוך מס"נ...) עוסקים גם בענינים אחרים, כמו שינה, וכן "יושב בטל ה"ז כישן" (שו"ע אדה"ז או"ח סוסתקפ"ג), ולכן, אינני מתחשב בטענה זו שאין ללמוד נגלה בשבת [טענה שאינה אלא התלבשות ב"איצטלא של משי", כדי שלא יפריעו לו לישון!... - אינך רוצה ללמוד נגלה, אמור תהלים - "תהלות ישראל" - במשך כל יום השבת! אבל "וויפל איז אַ שיעור" לעסוק ביום השבת בדברים של מה בכך?!...], ו"מורה היתר" לדבר נגלה בשבת.

57) אף שדיוק זה הוא רק באות אחת - שהרי ידוע גודל הדיוק בפירוש רש"י, שהתענה תרי"ג תעניות עד שקיבל הסכמה

שהוא לאו שאין בו מעשה[58], (ב) שהעושה אוב וידעוני בהעלם אחד, חייב שתי חטאות, כיון ש״חלוקין[59] הן במיתה״*: ״אוב או ידעוני״.

ועל דרך הרמז - הקשר בין פסוק זה (שבסיום הפרשה) לפרשת ״קדושים״, על־פי דברי הרמב״ם (בהקדמתו לפירוש המשניות[60]) שהשייכות דמסכת כריתות לסדר קדשים היא לפי שכל דבר שחייבים על זדונו כרת חייבים על שגגתו חטאת, והרי על־פי פירוש רש״י ילפינן מכאן עיקר מציאות הכרת כעונש בפני עצמו (כנזכר לעיל), וכן הדין דשגגתם חטאת, ואשר חלוקים הם לחטאת** - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו״ר שליט״א, ונדפס ב׳לקוטי שיחות׳ חלק ז עמוד 139 ואילך.

* * *

טז. מאמר ב (כעין שיחה) דיבור־המתחיל והדרת פני זקן.

*) השייכות דחטאת למיתה, שכיון שחלוקין במיתה חלוקין גם לענין חטאת [אף שגבי חיוב כרת לא נחלקו (כמו שכתוב ״והנפש גו׳ אל האובות ואל (לא ״או״) הידעונים״), והרי חיוב חטאת תלוי בכרת, כהכלל כל שזדונו כרת שגגתו חטאת] - מובנת דוקא על פי פירוש רש״י דעיקר מציאות כרת - כעונש בפני עצמו - גם זה ילפינן דוקא מהענין ומהכתוב דחיוב מיתה (כנ״ל). - ולכן מתורצת גם כן התמיהה הכי גדולה לשאר הפירושים בהכלל דכל שזדונו כרת שגגתו חטאת, ובכל זאת אין כרת מחלקת לחטאת, כי אם דוקא מיתה (סנהדרין שם).

**) ויש להוסיף ולהעיר: להרמב״ם כרת דפסח ומילה [שהם מצוות עשה] אינו נלמד משאר הכריתות (ששגגתם חטאת), אלא שהם (כלשון הרמב״ם שם) ״מועט״ במספר (ולכן נמנו שם); מה־שאין־כן לפי מה שנתבאר בפירוש רש״י שיש בחיוב כרת שני אופנים: (א) חיוב כרת כשיש חיוב מיתה, (ב) עיקר מציאות הכרת (כעונש בפני עצמו (כנ״ל הערה הקודמת)) - הרי לפירש״י - הנ״ל (פסח ומילה) ״טפל״, ונלמדים דיניהם מכרת ש(שגגתם חטאת) יש בהם קרבן.

מלמעלה על פירושו (ראה תורת מנחם - התוועדויות חמ״ב ע׳ 327. וש״נ), ולכן, גם מאות אחת אפשר ללמוד כו״כ ענינים.

58) כדעת ר״י - סנהדרין סה, א. וש״נ.

[ואין לומר שכוונת רש״י כדברי הרמב״ם (הל׳ שגגות פ״א ה״ד) ״בעל ידעוני במעשה״, שחייב חטאת רק אם עשה מעשה (אף שסתמי׳ הוי בלא מעשה - לח״מ שם) - כי רש״י סתם לעיל (יט, לא) דידעוני הוא ש״העצם מדבר״ ואין בו מעשה].

59) כדעת ר״ל - סנהדרין שם. וש״נ.

60) ד״ה והחלק הששי.

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום חמישי עמ׳ א

חכמים היתה שאף גט שאינו מועיל באשת איש פוסל ביבמה, כיון שאם לא כן, אתי לאחלופי בגיטא – יבואו בני אדם לטעות בין הגיטין, ויאמרו שכשם שאין הגט הזה פוסל כך כל גט אינו פוסל, ויבואו לכנוס יבמה אף אחר נתינת גט המועיל באשת איש. [אמר ליה רבה, חיישינן דלמא אתי לאחלופי בגיטא, ואף גט שאינו מועיל באשת איש פוסל ביבמה].

מתקיף לה רבה בר חנן אלא מעתה, לדבריך שיש צד לומר שחכמים תיקנו לפסול יבמה ליבום אף בגט הפסול באשת איש, ומשום חשש שיבואו להחליף בגט רגיל, הרי שאם יהיב לה היבם ליבמתו ניירא בעלמא שלא נכתב בו כלום, ואמר לה הרי זה גיטך, חכי נמי דפסלה – וכי גם הוא יפסול את היבמה על האחים, הלא פשוט שאינו פוסל, ובמה שונה גט פסול מנייר בעלמא. אמר ליה אביי, התם כשהוא נותן לה נייר בעלמא, אינו כלום, ואף לא פסיל בכהונה, אולם הכא בגט שאמר לה שלא תהא ניתרת לכל אדם, קפסיל בכהונה – כהן שנתן גט כזה לאשתו, אף שהגט פסול ואינה מגורשת מכל מקום היא אסורה עליו, דתניא – שכך שנינו בברייתא, נאמר בתורה בהלכות כהונה (ויקרא כא ז) ׳ואשה גרושה מאישה לא יקחו׳, ותיבת ׳מאישה׳ מיותרת, ודרשו חכמים שאפילו אם לא נתגרשה אלא מאישה – בעלה, שלא התירה לכל אדם, כגון שאמר לה הרי את מגורשת ממני ואין את מותרת לכל אדם, גם גרושה כזו לא יקחו, שאסורה לכהונה, וחיינו ריח הגט שפוסל בכהונה, ולכן רק באופן זה הסתפקה הגמרא האם יש בכוחו של גט כזה גם לפסול יבמה על האחים.

הגמרא מביאה ספיקות נוספים בענין גט ביבמה: אמר רמי בר חמא, הרי אמרו חכמים, אמר אחד לחבלו [–סופר הכותב גיטין], כתוב גט לארוסתי שקידשתי אותה בכסף או בשטר, אולם אין כוונתי לגרשה בו עתה, אלא לכשאכנסנה לחופה ותהיה נשואה לי אגרשנה בגט זה, הרי זה גט, ואם גירש בו לאחר שנשאה הרי זו מגורשת. ואף שלא היה בדעתו לגרשה מיד לאחר כתיבתו, אין זה נחשב לגט שנכתב שלא לשם גירושין, מפני שבידו לגרשה עתה, שהרי גם ארוסה צריכה גט.

לקוטי־שיחות פרשת קדושים כרך יז שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

"ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה"

בפירושו על הפסוק[1] "ואהבת לרעך כמוך" מצטט רש"י את מאמר רבי עקיבא (ב"תורת כהנים"[2]) "זה כלל גדול בתורה".

המפרשים[3] מסבירים, שרבי עקיבא רוצה להראות את חשיבות המצוה, ולהדגיש שהיא ענין כללי בכל התורה, כמאמרו המפורסם של הלל[4]: "דעלך סני לחברך לא תעביד (=מה ששנוא עליך, לא תעשה לחברך) — זו היא כל התורה כולה, ואידך (=והשאר) — פירושא הוא".

צריך להבין: פירוש רש"י על התורה היא, כפשוטו, לא ספר־מוסר שנועד לעורר לקיום המצוות, אלא — כפי שרש"י בעצמו[5] מגדיר — "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא".

[אמנם, אפשר (וצריך) ללמוד מפירוש רש"י "ענינים מופלאים"[6] בכל חלקי התורה (ואפילו רזין דאורייתא, יינה של תורה[7]) ובמיוחד ענינים החשובים למעשה לכל אחד ובכל יום,

אבל בראש ובראשונה הכרחית כל מילה בפירוש רש"י כדי להבין את פשוטו־של־מקרא].

ולפי זה, מהו הקושי בפסוק, שרש"י משיב עליו באמצעות המאמר "ואהבת לרעך כמוך.. זה כלל גדול בתורה?"

כך יש להבין מדוע מציין רש"י את שמו של בעל המאמר — רבי עקיבא — שהרי רש"י עושה זאת רק כאשר הדבר מוסיף להבנת הפירוש[8] (כמדובר פעמים רבות).

ב.

"ואהבת..." - כלל, מצוות אחרות - פרטים

ישנו ביטוי[9] "הקושיא טוב והתירוץ פשוט", וכך בענינו:

כשלומדים את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" — שהאהבה ליהודי אחר צריכה להיות "כמוך", כאהבת אדם לעצמו — מתעוררת מיד שאלה פשוטה: לשם מה יש צורך בציוויים נפרדים[10] על גניבה, גזל, "לא תקום", ומצוות רבות דומות שבין אדם לחבירו,

הרי כאשר מקיימים את מצות "ואהבת לרעך כמוך" כראוי, נמנעים ממילא מלהזיק ליהודי אחר, ואדרבה: משתדלים לעשות לו טוב וחסד, אף באותה מידה שעושים לעצמם ("כמוך")[11]?

התשובה על כך היא: "ואהבת לרעך כמוך — זה כלל גדול בתורה", שמשמעותו, בפשטות, היא: "ואהבת לרעך כמוך" הוא כלל, שכולל בתוכו פרטים רבים, שהם כל הציוויים הללו. לכן כתובות בתורה כל המצוות האלה, כפי שמוצאים[12] מספר פעמים[13], שהתורה מביאה גם את הכלל וגם את הפרטים (ואפילו פרטים המובנים מאליהם).

אך אפשר לשאול: דברים אלו מסתברים כאשר הפרטים מוזכרים בסמוך לכלל[14], אבל בענינו יש פרטים רבים המפוזרים במקומות שונים בתורה, וכיצד אפשר לומר שהם כתובים כפרטים של הכלל "ואהבת לרעך כמוך" הכתוב במקום אחר לגמרי?

---

1) פרשתנו יט, יח.

2) עה"פ. ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד. ב"ר פכ"ד, ז. — ולהעיר ממאמר בן עזאי (תו"כ וירושלמי שם. ב"ר שם בשינוי לשון) "זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה" — ראה מפרשים במקומות הנ"ל. נתבאר (ע"ד החסידות) באוה"ת בראשית כרך ג' תקצא, א־ב.

3) ראה ריב"א, רא"ם, ס' הזכרון, שפ"ח ועוד — לרש"י כאן.

4) שבת לא, א. וראה חדא"ג מהרש"א שם.

5) בראשית ג, ח. שם, כד. ובכ"מ.

6) של"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

7) היום יום ע' כד.

8) וצע"ג בתי' המשכיל לדוד כאן (ראה לקמן הערה 47).

9) לקו"ת נצבים נג, סע"ג ("ואמר (אדה"ז) שהתירוץ פשוט והקושיא טוב").

10) ואף ש"הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו כו' לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם" (פרש"י תשא לד, כג. ועד"ז בפרש"י צו ו, ו. שמיני יא, ג. שם, מד. אמור כג, לא. ועוד) — הרי "כל היכא דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירי" (פסחים כג, ריש ע"ב). ופשוט דכ"ה גם ע"ד הפשט. וראה פרש"י משפטים כג, יט (ותשא לד, כו). ועוד.

11) ראה — ע"ד ההלכה — חינוך מצוה רמג. רמב"ם הל' אבל רפי"ד. סהמ"צ שלו שורש ב. ולהעיר מהשקו"ט ברי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע יט (קמב, ג ואילך).

12) בציוויים ולא רק בסיפור מאורעות כמו במשכן וכליו הבאתם וכו'. וראה פרש"י ר"פ בהר.

13) גם לעיל — לדוגמא: משפטים כב, ח.

14) וגם ע"ד ההלכה — ראה פסחים ו, ב. וש"נ. ולהעיר מרש"י בראשית ב, ח (אלא ששם אינו מובן מעצמו כלל).

על כך עונה רש"י באומרו, שאין זה כלל רגיל, אלא "כלל גדול בתורה". בכלל רגיל צריכים הפרטים להיכתב בסמוך אליו, אבל הכלל "ואהבת לרעך כמוך" הוא "כלל גדול", הכולל פרטים רבים, וביניהם אף פרטים שהם עצמם "כללים", וכל זאת בתורה – בכל התורה, ולכן אין צורך, ואי־אפשר שכל הפרטים יכתבו בסמוך לכלל.

ג.

"ואהבת" - דבר המסור ללב?

וצריך להבין, בדומה[15] לקושיה המפורסמת[16]: כיצד ייתכן ציווי על רגש שבלב? אדם שולט במעשיו, אך לא כל אחד יכול לשלוט על רגשותיו, וכיצד אפשר לצוות על כל יהודי לאהוב בלבו עוד יהודי, וכל יהודי [שהרי לפי הפשט, הכוונה ב"רעך" היא לכל יהודי[17], ללא הגבלה כל־שהיא]? והציווי אינו על רגש אהבה סתם[18], אלא "כמוך"

– כיצד ייתכן, (כשאלת המפרשים[19]), שאצל כל יהודי תהיה אהבה לזולתו "כמוך", וכלשון הרמב"ן[20]: "לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו"?

ב) מספר פסוקים קודם לכן[21] מפרש רש"י, ש"כל דבר המסור ללבו של אדם.. נאמר בו ויראת מאלקיך", והוא מפרש כך מספר פעמים מאוחר יותר[22]. לפי זה תמוה, מדוע במצות "ואהבת לרעך כמוך"[23], אשר (א)

---

15) ע"ד הפשט אינה קושיא (כ"כ), שהרי מתוכן (ועיקר) החינוך דהבן חמש למקרא (וגם – קודם לגיל זה): אהבת הוריו ובנ"א בכלל, אהבת השם, אהבת התומ"צ וכו'.

16) בנוגע לאהבת ה'* (ראה ס' הערכים־חב"ד בערכו בתחלתו, וש"נ).

ואהבת את ה"א (ואתחנן ו, ה) – מפורש בכתוב עצמו הטעם (והדרך לבוא) לאהבתו – (ע"י שיתבונן ש)"ה' (הוא) אלקיך" (שהוציאו מארץ מצרים וגו' – ולהעיר מפרש"י עה"פ יתרו כ, ב).

משא"כ בנדו"ד שסתם בקרא "ואהבת לרעך כמוך" מבלי לפרש טעם והסברה.

ושאני "לא תשנא את אחיך בלבבך" (לעיל פסוק יז) וכיו"ב – שהמדובר שלא תהי' שנאה (מדה) בלב. ולהעיר מהמבואר (סה"מ תרצ"ט ע' 9) שעל מדת היראה שייך ענין הציווי.

17) שהרי רש"י לא פי' החידוש ד"רעך" היינו רעך בתומ"צ (כפי' הרשב"ם עה"פ: מקומות שנסמנו לקמן. ובהערה 38): ועד"ז ב"לא תשנא את אחיך" לא פי' רש"י דקאי על אחיך בתומ"צ (ראה יראים סל"ט (בהשלם – סקצ"ה). תדבא"ר ספי"ח הובא ביל"ש (ואוה"ח) עה"פ. ועוד). וכדמוכח ג"כ מפרש"י ראה (יג, ט (מספרי עה"פ)) שרק מסית נתמעט ("את זה") ממצות ואהבת לרעך כמוך. וראה לקוטי כו' הצ"צ לתניא פל"ב.

ע"ד ההלכה י"א ש"ואהבת לרעך כמוך" פירושו רעך בתומ"צ (ורשע מותר או מצוה לשנאותו – פסחים קיג, ב) – סמ"ג עשין ט. הג"מ להל' דעות פ"ו ה"ג. וראה רמב"ם הל' אבל שם**. יראים סל"ח (בהשלם – סרכ"ד). ועוד.

אבל כבר העירו באחרונים (מהר"ם שיק תרי"ג מצות מצוה רמד. הרי"פ פערלא שם קמג, ד ואילך) מהא שלמדין (סנה' מה, א. וש"נ) מואהבת לרעך כמוך – ברור לו מיתה יפה, היינו שכולל גם רשע (המחוייב מיתה), וכמפורש ברמ"ה (שם נב, ב): "וכל היכא דכתיב רעך משמע ישראל ואפילו רשע*** כו'": ורק מסית נתמעט בפירוש ממצות ואהבת גו', כנ"ל.

ומוכח מזה שהא שמצוה לשנוא רשע הוא לא מפני שנתמעט מהלשון ואהבת לרעך כמוך כ"א הוא ציווי בפ"ע (מהפסוק "יראת ה' שנאת רע" שהובא בפסחים שם) לשנוא רשע (ובמילא – שואהבת גו' בכל הפרטים הוא רק לרעך בתומ"צ). וכן מוכח בתניא פרק לב דגם אלה "שמצוה לשנאותם מצוה לאהבם ג"כ"****. ע"ש [ואולי גם פוסקים הנ"ל סמכו בעיקר על פסוק הנ"ל שהביאו (סמ"ג ויראים) מפסחים שם]. וראה לקמן הערה 38. ואכ"מ.

18) להעיר מ"לא תחמוד" (יתרו כ, יד), ומדשתק רש"י משמע שמפרשו כפשוטו (וראה ראב"ע ובחיי שם). ע"ד ההלכה – ראה הגש"פ (קה"ת תשמ"ר־ז) ע' עתר בהערה. וש"נ.

19) רמב"ן (פסוק יז), פענח רזא, חזקוני, חי' ופי' המהרי"ק (לפרש"י) כאן. ועוד.

במפרשים הנ"ל תי' דואהבת לרעך כמוך אינו כפשוטו, והכוונה בזה רק לענין עשיית טובה לחבירו וכיו"ב. וראה גם ראב"ע, רבעה"ת (הדר זקנים), מלבי"ם ועוד כאן. חדא"ג מהרש"א שבת שם. ועוד,

אבל מדסתם רש"י מוכח שמפרש ואהבת לרעך כמוך כפשוטו, אבל ראה לקמן בפנים. וכן מובן פשטות לשון הרמב"ם בסהמ"צ (מ"ע רו), הל' דעות שם, שו"ע אדה"ז שם. ועוד.

20) שם.

21) פסוק יד.

22) לקמן פסוק לב. בהר כה, יז. שם, לו. שם, מג.

23) אבל להעיר שבמקומות הנ"ל המדובר בפעולה שאין ברורה כוונת העושה אם לטוב כו' – והרי גם ב"לא תשנא את אחיך בלבבך" לא נאמר "ויראת מאלקיך". וראה לקמן הערה 27.

) להעיר מהתמים חו' ד' ע' מה [קפח, א]: ומכיון שבאהבת ה' אמר רבנו [הזקן] ז"ל דהציווי הוא על התבוננות, דאז באה האהבה בדרך פועל יוצא ותולדות ההתבוננות, הנה השכל הבריא מחייב, דכן הוא גם באהבת ישראל שבאה על ידי טיב ההתבוננות במעלת חבירו.

) אבל להעיר **שבמקומו (הל' דעות פ"ו ה"ג) **סתם** הרמב"ם "לאהוב את **כאו"א מישראל** כגופו" (ועד"ז במנין המצות בריש ספר היד – "כל בני אדם **בני ברית**") – בלי כל הגדרה, וג"ז שמצוה לשנוא רשע לא כתב במקומו (בהל' דעות) כ"א בהל' רוצח (בסופן) – וידוע שהרמב"ם סומך (רק) על מ"ש במק"א הקודם לזה ולא מזה של אח"כ (יד מלאכי כללי הרמב"ם כו' אות ו).

ועד"ז אדה"ז בשו"ע (או"ח סקנ"ו ס"ה) הביא רק מ"מצוה על כל אדם לאהוב את **כאו"א** כגופו", **והשמיט** (המובא במג"א שם) שהוא דוקא רעך בתומ"צ ולא רשע (ורק בחו"מ הל' עוברי דרכים כו' ס"ט הביא דמצוה לשנוא רשע).

***) ולהעיר מפר' הב' ברמ"ה שם "ויש לפרש רעך לשון **רעים** שבך כו'".

****) להעיר ממאירי יומא (עה, א) "לעולם לא תהא שנאת אדם מונעתו מלהטיב לחבירו בכל מה שאפשר לו להטיב והוא שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך". וראה הרי"פ פערלא שם קמב, ב.

---

*) וראה ג"כ הוספות לסהמ"צ להצ"צ: ד"ה להבין מצות אהבה, ובהערות לשם ע' 408.

האהבה היא דבר שבלב, (ב) במיוחד כאשר האהבה צריכה להיות "כמוך", שזה ודאי מסור ללבו של אדם – אין קיימת אזהרה זו[24]?!

ד.

רש"י עונה על השאלות הנ"ל בפירושו

על שאלות אלו עונה רש"י בפרשו ש"ואהבת לרעך כמוך" הוא כלל ועל־ידי ציון שמו של בעל המאמר, רבי עקיבא (שבכך הוא רומז לתשובה על השאלה הראשונה):

א) אם "ואהבת..." הוא כלל, מובן, שקיומו למעשה הוא על־ידי קיום הפרטים[25], החל ממה שמוזכר בסמוך לכך: לא תלך רכיל... לא תשנא... לא תקום... ולפני כן: לא תגנובו...,

– וכך מובן שב"ואהבת כמוך" הכוונה היא לענינים שאפשר לצוות עליהם,

ושם[26] נאמר "ויראת מאלקיך", ומכך מובן שהכוונה היא גם לשאר הפרטים שקשור להם הענין של "ויראת"[27].

ב) רבי עקיבא סובר ש"חייך קודמים לחיי חברך"[28]. לפי־זה יוצא, שב"כמוך" אין הכוונה לשויון ממש, כי "חייך קודמים"[29].

זהו כנ"ל הדמיון[30] – שויון בפרט מסוים[31].

פירוש המילה "כמוך" הוא כך בדרך הפשט[32] כפי שלפני־כן, "כמוך כפרעה"[33], פירש רש"י "חשוב אתה בעיני כמלך". יוסף איננו בדיוק כפרעה, אלא רק "בעיני". לגבי אחרים יוסף הוא בדיוק כפרעה – "ובלעדיך לא ירים איש את ידו..."[34]. אבל כאשר הדבר נוגע לפרעה עצמו – "הכסא", אז "אגדל ממך"[35],

וכך בענינו: כל עוד אין הענין נוגע לחייך, צריכה האהבה לרעך להיות "כמוך", וצריך לעשות למענו בדיוק כמו למענך. אבל כאשר נוגע הענין לחייך (כבמקרה של "שניים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים..."), הרי אז – "חייך קודמים לחיי חברך".

ה.

מאמר רבי עקיבא עונה לשאלות

הדברים עדיין אינם "חלקים":

אמנם, "חייך קודמים" – אך כל עוד אין מדובר במקרה שנוגע ל"חייך", האם אז יכול כל יהודי לאהוב את חברו כאהבת עצמו, "כמוך"[36]?

יותר מכך: רגש זה של אהבה "כמוך" צריך להיות "לרעך" – לכל יהודי, גם למי שעבר עבירה ר"ל, ואשר תורת אמת קובעת שיש להענישו?

גם שאלה זו נענית על־ידי מאמר רבי עקיבא – "חביבין ישראל שנקראו בנים למקום"[37], שמכך מובן, שכל היהודים הם "אחים ממש". ומובן, שאפשר לאהוב יהודי אחר "כמוך".

כאשר יתבונן היהודי בכך, ויחוש שהאחר הוא אחיו, יתעורר אצלו ממילא רגש של אהבה כלפיו, אהבת אחים.

ולכן יכולה אהבה זו להיות לכל יהודי[38], בכל מצב שהוא, כי כל ישראל הם תמיד בנים למקום, כפי שאמר רבי עקיבא[39] לטורנוסרופוס הרשע, שאפילו כאשר ישראל הם במצב שהקדוש־ברוך־הוא הוא כ"מלך... שכעס על בנו", גם אז "אנן קרויין בנים".

---

24) להעיר ממדרש לקח טוב כאן: "אני ה', כל דבר המסור ללב נאמר בו אני ה'" – אבל בפרש"י לא נזכר זה (וראה רש"י ר"פ וארא, ובכ"מ). ולהעיר מרש"י לקמן פסוק לו ד"ה אשר הוצאתי.

25) ראה פרש"י הסמוך: את חוקותי תשמורו ואלו הן כו'. וראה פי' החזקוני (הא') כאן: אם תעשה כן תאהבהו.

26) נסמן לעיל הערה 21. וראה הנסמן בהערה 22.

27) אלה שבעשי' – שמרמה את הרואים ולכן זקוק לאזהרה "ויראת מאלקיך", משא"כ ברגש שבלב – מאי קמ"ל?

28) ב"מ סב, א.

29) ראה גם רמב"ן וחדא"ג מהרש"א הנ"ל. תוד"ה ברור סנה' מה, א. באר מים חיים לפרש"י כאן.

30) ראה ראב"ע ורא"ם ר"פ ויגש.

31) ראה פרש"י בראשית א, כו ד"ה כדמותנו. שם יג, יו"ד בסופו. ובכ"מ.

32) אלא ששיטת רע"ק בזה שייכת במיוחד לנדו"ד, כדלקמן בפנים.

33) ר"פ ויגש.

34) מקץ מא, מד.

35) שם, מ.

36) ראה של"ה סא, ב בהגה"ה.

37) אבות פ"ג מי"ד.

38) להעיר מדעת רע"ק (אבות דר"נ ספט"ז – כגירסת המחזור ויטרי (תלמידו דרש"י) לאבות פ"ב מי"א) "ואהבת לרעך כמוך בעושה מעשה עמך" – אבל (נוסף ע"ז שזהו ע"ד ההלכה –) ממ"ש שם לפנ"ז "ושנוא את האפיקורסין והמסיתים כו'", מוכח שאין כוונתו לסתם רשעים, כ"א לסוגים הנ"ל. וכ"כ באוה"ח פרשתנו כאן. ולהעיר מחינוך (מצוה רלח), שעל הא שמצוה לשנוא רשע מביא הכתוב ד"משנאך ה' אשנא גו'" שקאי על מינים ואפיקורסים (כמ"ש במנ"ח שם). וראה לעיל הערה 17 ולקמן הערות 64, 66.

39) ב"ב י, א (וראה חדא"ג מהרש"א שם). וראה שו"ת הרשב"א (ח"א סקצ"ד) שההלכה כר"מ (קידושין לו, א) דבין כך כו' בני הם. ובספרי האזינו (לב, ה) משמע שר"י הודה לר"מ. ולהעיר ממאמרי רע"ק: שבת קכח, א (וש"נ). ב"ק צ, ריש ע"ב במשנה, ובסנה' קי, ב חסידותי' דרע"ק.

ו.

"ואהבת לרעך כמוך" - נאמר בהר סיני

בציון שמו של בעל המאמר, רבי עקיבא, רומז רש"י לענין נוסף:

תלמיד ממולח עשוי לשאול: אם "ואהבת לרעך כמוך" הוא "כלל גדול בתורה", ענין כללי בתורה כולה, מדוע הוא נאמר רק עתה, בפרשת קדושים, זמן רב כל־כך לאחר מתן תורה והקמת המשכן?

אלא, לפי דעת רבי עקיבא אין זאת שאלה, כי לשיטתו "כללות ופרטות נאמרו בסיני"[40], והענין כתוב בפרשתנו כי "באוהל מועד נשנו".

ויוצא אפוא, שהכלל "ואהבת לרעך כמוך" כבר נאמר בהר סיני[41].

ז.

שני המאמרים על אהבת ישראל

מ"יינה של תורה" שבפירוש רש"י זה:

על מצות אהבת ישראל ישנם שני ביטויים: א) מאמר רבי עקיבא – "זה כלל גדול בתורה". ב) מאמר הלל[42] (מספר דורות לפני כן) – "זוהי כל התורה כולה ואידך פירושא היא".

ההבדל בין שני המאמרים הוא בפשטות: בביטוי "זה כלל גדול בתורה" הכוונה היא, שאהבת ישראל הוא אחד מכללי התורה. אמנם זהו "כלל גדול", אבל, רק כלל אחד[43] בתורה ("כלל.. בתורה" ולא "כלל התורה"). ואילו הלל אומר ש"זוהי כל התורה כולה"[44], וכל השאר – "אידך (היא רק) פירושא".

בכך מובן מדוע מביא רש"י דוקא את מאמרו של רבי עקיבא, כי בפשטות הדברים, אהבת ישראל איננה "כל התורה כולה"[45], אלא רק ה"כלל" של מצוות שבין אדם לחברו[46].

[ולפיכך אף רואים, שבפירוש רש"י בגמרא[42] (שהוא לפי הפשט שבלימוד הגמרא), הוא מפרש שבמאמר "דעלך סני לחברך... זוהי כל התורה..." אין הכוונה למצות אהבת ישראל, אלא פירושו של "לחברך לא תעביד הוא "רעך.. זה הקדוש־ברוך־הוא, אל תעבור על דבריו"[47], זוהי באמת "כל התורה כולה".

ולפי הפירוש השני של רש"י שם, שבמילה "לחברך" הכוונה היא "חברך ממש", הוא אכן אומר, שלפי פירוש זה "כל התורה כולה" לאו דוקא[48], אלא רק "גזילה גניבה ניאוף ורוב מצוות"].

אך צריך להבין: הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[49], ומוכרח להיות, ששני המאמרים הם אמת, וניתן להסבירם, לפחות לפי פנימיות הענינים, ואין מובן: אם אהבת ישראל היא "כל התורה כולה", מה מוסיף לכאן הענין שהיא "כלל גדול בתורה" (הרי בכלל מאתים מנה)? ובמיוחד, כאשר, כאמור, מאמרו של הלל נאמר דורות רבים לפני־כן.

ח.

מדוע קשורה אהבת ישראל לקירוב לתורה

כדי להבין זאת יש להקדים את מאמרו של הלל[50]: "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום... אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

מתעוררת השאלה: מהו הקשר בין "אוהב שלום... אוהב את הבריות" לבין "ומקרבן לתורה"? אהבת ישראל מעוררת את היהודי לדרוש את טובת חברו בכל עניניו, ולא רק ברוחניות[51]?

ידוע ההסבר[52] שבכך מתכוונת המשנה למנוע קביעת פשרות בתורה ח"ו, למען אהבת ישראל. צריך להיות "אוהב את הבריות" באופן שמקרבים אותם אל התורה, ולא, ח"ו, להיפך, להשפיל את התורה אל רוח הבריות.

---

40) חגיגה ו, ריש ע"ב. וש"נ.

41) להעיר מרש"י ר"פ בהר ומפרשיו – אבל ראה לקמן ע' 300 ואילך, שכוונת רש"י שם היא גם (או – רק) לדעת ר"י, ע"ש באורך.

42) שבת לא, א.

43) ולדברי בן עזאי (כמסומן בהערה 2) יש גם "כלל גדול בזה".

44) להעיר מט"ז או"ח סתקפ"ב סק"ג.

45) דעכ"פ ע"ד פשוטו של מקרא וש"ס י"ל – דרק בפנימיות הענין כן הוא, כביאור אדה"ז בתניא פרק לב, סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת ישראל, אוה"ת שופטים ע' תתלח ואילך, ועוד (ראה ס' הערכים־ חב"ד ע' אהבת ישראל ס"ח, וש"נ). – כהנ"ל נעתקו בקונטרס אהבת ישראל (קה"ת תשל"ו). וראה נתיבות עולם להמהר"ל נתיב אהבת ריע פ"א. ועוד.

46) ראה גם ראב"ד וק"א לתו"כ כאן. ועוד.

47) במפרשי רש"י (נח"י הובא בשפ"ח. משכיל לדוד) כתבו דכ"ה כוונת רש"י גם בפירושו עה"ת כאן. וצע"ג.

48) עפ"ז מובן מה שפי' זה הביא רש"י רק כפי' הב' – כי מכיון שגר צריך לקבל ע"ע כל תרי"ג מצות, עכצ"ל שכוונת הלל היא לכל התורה כולה ממש.

[ומ"מ גם פי' הא' אינו מספיק, כי (נוסף לזה שאין זה פי' הפשוט של "חברך", והול"ל "להקב"ה" וכיו"ב, הרי) לפ"ז אי"מ למה א"ל בלשון של שלילה ("לחברך לא תעביד") ולא בלשון של חיוב. משא"כ להפי' שהכוונה לחברך כפשוטו – ראה חדא"ג מהרש"א שם].

49) עירובין יג, ב. וש"נ.

50) אבות פ"א מי"ב.

51) להעיר מהנהגת הבעש"ט לעשות טובה בגשמיות מבלי לקשר טובה זו בתנאי דרוחנית כו' (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 248).

52) ראה לקו"ש ח"ב [המתורגם] ע' 24. חט"ו [המתורגם] ע' 213.

אבל לפי זה יוצא, ש"ומקרבן לתורה" היא רק אזהרה והגבלה צדדית בענין של "אוהב את הבריות". ואילו מפשטות הלשון מובן, ש"ומקרבן לתורה" הוא המשך ותוצאה של "אוהב את הבריות" — אהבת הבריות מתבטאת בקירובן לתורה.

כך מוכח גם מן התניא (פרק ל"ב). שם מצטט אדמו"ר הזקן את המאמר "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום... אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" ומסביר: "לומר שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו.. צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה, וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'". כלומר, התכלית של "צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה..." היא "לקרבן לתורה ועבודת ה'", אלא, שאף אם "לא, לא הפסיד[53] שכר מצות אהבת רעים".

השאלה אף מתחזקת לאור הסברו של אדמו"ר הזקן שם על ענין אהבת ישראל[54], שצריך להיות משום ש"רעך" הוא יהודי בעל נשמה, אשר "כולן מתאימות ואב אחד לכולנה ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש", ולכן צריכה להיות אהבה "לכל נפש מישראל למגדול ועד קטן", ואף, כלשון המגיד[55], "רשע גמור כצדיק גמור". ואם האהבה איננה עקב מצבו הרוחני של הזולת, אלא אהבה עצמית מצד הנשמה מדוע היא קשורה לענין של "ומקרבן לתורה"?

ט.

שני הענינים אצל היהודי

ההסבר לכך הוא:

ידועים דברי חז"ל[56], ש"מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר", וגם לתורה, ישראל מעל לתורה. מצד שני נאמר ב"זהר"[57], ש"ישראל מתקשראין באורייתא ואורייתא בקודשא בריך הוא", ומכך מובן שהתורה היא מעל ישראל.

על־כך מוסבר[58]: ישראל נעלים מהתורה בשרשם, אבל כשהנשמות יורדות למטה, נעלית התורה מישראל, והתקשרות הנשמה אל הקדוש־ברוך־הוא היא באמצעות התורה.

ולכן יש ביהודי שני ענינים הפכיים:

מצד העובדה שבשרשן נעלות נשמות ישראל מן התורה, הרי "ישראל.. אף־על־פי שחטא ישראל הוא". אפילו אם היהודי עובר, ר"ל, עבירות רבות[59], אין הוא מפסיק מלהיות יהודי ח"ו, כי התקשרות נשמת היהודי אל הקדוש־ברוך־הוא איננה תלויה בעבודתו בתורה ובמצוות[60].

אבל, זה עצמו מביא לידי כך, שכל יהודי "בודאי סופו לעשות תשובה"[61] — הוא חוזר לתורה ולמצוות. כי, כיון שהתקשרות היהודי למטה אל הקדוש־ברוך־הוא היא באמצעות התורה, לא יכולה המעלה העצמית ש"ישראל הוא" להשאר בפני עצמה, ללא תורה ומצוות, והיא מוכרחה להביא לידי קיום התורה והמצוות, ובאמצעות זאת מתגלה מעלת נשמתו שהיא מעל התורה[62].

י.

שני הענינים שבאהבת ישראל

מכך נובעים שני הענינים ההפכיים בענין "ואהבת לרעך כמוך":

עצמיות האהבה הנובעת מאחדות כל ישראל ב"שורש נפשם"[63] הנעלה מן התורה, היא מעל להגבלות התורה. ולפיכך האהבה היא בכל ישראל בשווה, גם לבריות אשר "רחוקים מתורת ה' ועבודתו"[64], כי בדרגה זאת, אי־אפשר להבדיל בין צדיק לבין יהודי הרחוק מתורה[65]. וכך גם אין אהבה זו מוגבלת לרוחניות של הזולת, אלא היא קשורה לכל עניניו, גם לגשמיותו[51], כי זוהי גשמיות של יהודי.

אבל מצד הקשר שבין מציאותו של היהודי לבין התורה, נעשית גם אהבת ישראל (גם האהבה שהיא

---

53) עפ"ז יומתק לשון אדה"ז "לא הפסיד" — דלכאורה הול"ל "יש לו שכר כו'" — כי מכיון שהמכוון של "אוהב את הבריות" הוא "ומקרבן לתורה", הו"א ש"הן לא" הפסיד שכר המצוה. וראה לקמן הערה 68.

54) וראה גם סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת ישראל, ס' הערכים שם, קונט' אהבת ישראל הנ"ל.

55) הובא בסה"ש ה'ש"ת ע' 177. וראה קונט' הנ"ל ע' 7 בהערה. לעיל הערה 17. לקמן הערות 65, 66.

56) ב"ר פ"א, ד. תדבא"ר פי"ד (קרוב לסופו).

57) כן הובא בכ"מ בדא"ח (לקו"ת נצבים רד"ה כי קרוב. ר"ה נט, א. שה"ש טז, ד. ובכ"מ). וראה זח"ג עג, א.

58) לקו"ת שה"ש שם. המשך תער"ב פע"ו. ח"ג ע' א'תג ואילך. ד"ה אז ישיר ה'ש"ת פ"ג ואילך. ובכ"מ.

59) סנהדרין מד, רע"א.

60) ראה בארוכה המשך תער"ב שם ע' א'רנב. ובכ"מ.

61) תניא ספל"ט. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג.

62) שלכן גם גילוי ענין התשובה (שהיא למעלה מתורה, שלכן בכחה למלאות מה שנחסר בתורה כו') — הוא בתורה דוקא (המשך תער"ב שם ע' א'תח. וראה המשך תרס"ו ע' רלה. ועוד).

63) לשון אדה"ז בתניא פרק לב.

64) לבד "המינים והאפיקורסים" (תניא שם בסוף הפרק. וראה לקמן הערה 66). וגם באלה — ראה ס' הערכים־חב"ד שם סעיף ה' בסופו, וש"נ.

65) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 7) שגם פתגם

"מצד שורש נפשם", ונעלית מן התורה) למצוה בתורה: צריך לאהוב יהודי מפני שכך מצוה התורה, ולכן – לפי הגבולות וסייגים שהתורה קובעת, כדלעיל (ואסור לקבוע פשרות בתורה בגלל אהבת ישראל), עד אשר ישנם יהודים, אשר התורה קובעת, שהיחס אליהם צריך להיות באופן של "תכלית שנאה שנאתים..."[66].

יא.

דוקא המעלה העצמית מביאה לידי "ומקרבן לתורה"

ועל כך מדגיש הלל (ואדמו"ר הזקן בתניא) שהענין של "אוהב את הבריות" – את "הרחוקים מתורת ה' ועבודתו" – צריך להוביל גם לידי "ומקרבן לתורה", למרות שהאהבה אליהם נובעת ממעלתם העצמית של היותם יהודים וצריך לאהבם ולעזור להם בכל הענינים, גם כאשר אין מצליחים בענין של "ומקרבן לתורה":

כשם שאצל היהודי עצמו, מעלתו העצמית בהיותו יהודי, והתקשרותו אל הקדוש־ברוך־הוא מעל לתורה, אינן יכולות להשאר ללא תורה ומצוות, אלא מביאות אותו לידי קיום התורה והמצוות, כדלעיל,

כך גם לגבי האהבה ל"רחוקים מתורת ה' ועבודתו". שדוקא מפני שהוא מכיר במעלתם העצמית בהיותם יהודים, אין הוא מסתפק בכך בלבד, אלא עובדה זו מעוררת אצלו השתדלות להפכם ל"יהודים של תורה".

כיון שגם המעלה העצמית של ישראל חייבת לבוא לידי גילוי באמצעות התורה, יוצא, שכאשר הזולת רחוק מן התורה, אי־אפשר לחוש בשלום ובאחדות האמיתית שבינו לבין כל ישראל[67], שהם "אחים ממש מצד שורש נפשם"[63]. ודוקא כאשר הוא "מקרבן לתורה", מקשר אותם אל התורה ובאמצעות זו אל הקדוש־ברוך־הוא, אז מורגשת בגלוי[68] גם מעלתו העצמית של היהודי, שמעל לתורה.

יב.

ההסבר לשני המאמרים

לפי־זה מובן ההסבר לשני מאמרי חז"ל לגבי אהבת ישראל:

רבי עקיבא מדבר על הכלל של אהבת ישראל, כפי שצריך לקיימו למעשה כלפי יהודי אחר שהוא נשמה בגוף גשמי, בהתאם לגבולות של התורה[69], ועל־כך אי־אפשר לומר שזוהי "כל התורה כולה", כי לפי זה היו ח"ו, מתבטלים כל הסייגים של התורה בגלל אהבת ישראל (דוגמת: פיקוח נפש דוחה כל התורה), וזהו רק "כלל גדול בתורה", הצריך להתבצע לפי סייגי התורה.

לעומת זאת, מדבר הלל על אהבת ישראל למטה, אך בקשר לשרשם של ישראל, בדרגה ש"ישראל קדמו לתורה"[69]. ומצד דרגה זו הרי כל התורה היא למען ישראל, כדי לגלות את מעלתם. וכיון שמעלתם, היותם "אחים ממש מצד שורש נפשם", מתגלה במצות אהבת ישראל, הרי – "זוהי כל התורה כולה ואידך פירושא הוא".

(משיחת ש"פ קדושים תשכ"ז)

המגיד (נסמן לעיל הערה 55) "ליב האבן א רשע גמור ווי א צדיק גמור (=לאהוב רשע גמור כמו צדיק גמור)" אינו מבטא עדיין את אמתית כל הענין דאהבת ישראל, כי לשון זה עצמו מורה שישנם חילוקי מדריגות בין צדיק לרשע, ואילו באהבה עצמית אין חילוקי מדריגות כלל.

66) תהלים קלט, כב. שבת קטז, א. תניא שם.

וע"פ המבואר לקמן בפנים (סי"א) יומתק (אף שבפשטות הוא מוכרח לשלימות הענין) מה שהביאו אדה"ז בתניא שם – ובפרט דלכאורה ה"ז סותר למה שמבאר לפנ"ז שאהבת ישראל היא מצד הנשמה, והרי ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא – כי מכיון שגילוי מעלת הנשמה הוא ע"י תורה דוקא (כדלקמן שם), הרי אלה שנפסקה לגמרי שייכותם לתורה, ועוד ש"אין להם חלק באלקי ישראל", מעלת נשמתם אא"פ (במצבם זה) לבוא לידי גילוי (דלא "כבריות" שהם רק "רחוקים מתורת ה' כו'") – ובמילא אא"פ להיות אליהם בגילוי אהבת ישראל מצד הנשמה

[וענין זה בא בהמשך למ"ש לפנ"ז דאוהב את הבריות ענינו שמביא לומקרבן לתורה, כדלקמן בפנים].

67) עפ"ז יש לבאר מה שהעתיק אדה"ז בתניא שם (ממאמר הלל) גם התיבות "אוהב שלום" – כי עי"ז שמקרבן לתורה נעשה שלום בינו ובין הבריות, שגם אצלם יהי' הענין דלהגביר ו"להגבי' ולהעלות הנפש על הגוף".

68) אלא שמכיון שגם אם אינו "מקרבן לתורה", הרי יש בהם המעלה העצמית של בנ"י (בהעלם עכ"פ) – לכן, "(והן לא) לא הפסיד שכר מצות אהבת ריעים".

ולהעיר ממשנ"ת (שיחת ש"פ ח"ש תשל"ז), אשר אולי י"ל שלאחרי שכבר גילה אדה"ז ענין זה (ש"הן לא לא הפסיד כו'") – יש בזה לא רק שלילת הפסד השכר – "לא הפסיד"

– שזה (משא"כ באם הי' אומר "יש לו (שכר)") שייך לומר רק באם פשוט שיש לו שכר [וראה ברכות י, סע"ב. נזיר טו, א] –

כ"א גם – "ריוח" גדול, שמקיים ציווי אדה"ז, שעי"ז מתקשרים עם אדה"ז כו'.

69) עפמשנ"ת (שיחת ש"פ יתרו תש"מ) השייכות ד"ומקרבן לתורה" ל"הוי מתלמידיו של אהרן" – שהוא כענין "חסד ואמת נפגשו" (תהלים פה, יא. שמו"ר פ"ה, י), שגם בחסד דאהרן שלמעלה מהשתל' (ורב חסד), שמצד זה הענין דאוהב את הבריות הוא למעלה ממדוה"ג, צ"ל האמת דתורה (שמצד משה) –

יש לבאר השייכות דב' המאמרים להלל ורע"ק. כי הלל ענינו חסד (זח"ג (רע"מ) רמה, א. תניא בהקדמה. ובכ"מ), ולכן מדגיש הענין דאהבת ישראל כמו"ש למעלה מ(מדידות ה)תורה: משא"כ רע"ק שענינו תורה (ראה מנחות כט, ב. סנה' פו, רע"א), והי' "משל ב"ש" (רש"י ב"מ לז, ב. שד"ח כללים מע' ע' כלל פז. וש"נ) שענינם אמת (ראה לקו"ת שה"ש מח, ג) – מדגיש הענין דאהבת ישראל כמו"ש "כלל גדול בתורה".

לקוטי־שיחות פרשת קדושים כרך יז שיחה ג

א.

ההבדל בין סדר המשניות לבין סדר ההלכות ב"יד החזקה"

לפי סדר המסכתות במשנה באה מסכת כלאיים לאחר מסכת פאה (ודמאי). הרמב"ם[1] מסביר את הטעם לסדר זה: "וסדר אחר פאה מסכת דמאי... ואחר דמאי כלאים שכך סדרם הכתוב בסדר קדושים תהיו[2]: לא תכלה פאת שדך ואחריו שדך לא תזרע כלאים" [ואת זאת שמיד לאחר מסכת פאה מופיעה מסכת דמאי (ולא כלאים), מסביר הרמב"ם: "וסדר אחר פאה מסכת דמאי בשביל שיש בו לעניים זכות כמו שיש להם בפאה"].

לפי זה מתעוררת תמיהה על הרמב"ם, אשר בספרו "יד החזקה" מקדים את הלכות כלאים לפני הלכות פאה[3] (הפרקים הראשונים שבהלכות מתנות עניים) — להיפך[4] מסדרם במשנה, ולהיפך מכפי ש"סדרם הכתוב", לפי דברי הרמב"ם עצמו!

הרדב"ז[5] מביא לכך שני טעמים:

א) הרמב"ם מביא תחילה את הלכות כלאים, כי הן באות כהמשך לסוף ההלכות הקודמות — הלכות ערכין וחרמין: בתחילת הפרק האחרון של הלכות ערכין וחרמין אומר הרמב"ם "בחמשה עשר באדר בית דין נפנין לחפש ולבדוק על צרכי ציבור ועל עניני ההקדשות וכו'". מקורה של הלכה זו הוא המשנה בתחילת מסכת שקלים[6]: בחמשה עשר בו... ועושין כל צרכי הרבים וכו'", ולאחר מכן מסיימת המשנה: "ויוצאין אף על הכלאים", שבט"ו באדר היו שלוחי בית דין יוצאים ועוקרים את הכלאים מן השדות — ולכן קובע הרמב"ם את הלכות כלאים מיד לאחר הלכות ערכין וחרמין, כי במשנה מופיעה ההלכה "ויוצאין אף על הכלאים" כהמשך להלכה "בחמשה עשר בו... כל צרכי הרבים".

ב) כלאים כוללים בתוכם "כל מיני כלאים, כלאי אילנות, כלאי זרעים, כלאי הכרם, כלאי הרבעת בהמה, כלאי בגדים, כלאי עבודת בהמה, ולעולם דרכו ז"ל לפתוח בדברים הכוללים..." — שכענין כללי יש להלכות כלאים זכות קדימה לעומת הלכות פאה שהן ענין פרטי.

ב.

הקשיים על טעמי הרדב"ז לסדר ההלכות ברמב"ם

אך לכאורה שני התירוצים הללו דורשים עיון והסבר מדוקדק:

א) בתירוץ הראשון — שהלכות כלאים באות כהמשך לתחילת הפרק האחרון בהלכות ערכין וחרמין ("בחמשה עשר באדר...") — אין מובן: בסופו של הפרק האחרון בהלכות ערכין וחרמין מדבר הרמב"ם אודות הסדר שצריך להיות בהוצאות כספים לעניני קדושה (הקדשות), שלמרות שזוהי מצוה ש"ראוי לו לאדם להנהיג עצמו בדברים אלו... אף־על־פי־כן אם לא הקדיש... אין בכך כלום", ו"לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו .. אל יפזר יותר מחומש...".

לפי זה הרי, אדרבה, אם הרמב"ם רוצה לכתוב כאן את ההלכות שמהוות המשך להלכות ערכין וחרמין, הרי סביר יותר שלאחר הלכות ערכין וחרמין, המסתיימות בדינים אודות פיזור הממון לעניני קדושה, יופיעו דוקא הלכות מתנות עניים, שהתחלתן הן הלכות פאה,

[ובמיוחד כאשר בסוף הלכות ערכין וחרמין מביא הרמב"ם[7] את הדין: "מי שהחרים בזמן הזה מטלטלין סתם הרי אלו נותנן לכהנים..." — וזה דומה לענין מתנות עניים, כי לכהנים אין חלק ונחלה בארץ ישראל ולפיכך הם מקבלים מתנות כהונה (שאחת מהן היא ענין החרמים[8])].

---

1) בהקדמתו לפיה"מ ד"ה והחלק הששי. הובא בתוי"ט ריש מס' כלאים.

2) יט, ט. שם, יט.

3) ועד"ז ההלכות דלקט שכחה וכו' — שנשנו במס' פאה, לפני מס' כלאים.

4) וגם בכלל — צע"ג טעם הסדר בספרי "היד" וההלכות שבכל ספר. ועד"ז בס' המצוות שלו. — ובכל אופן צ"ע שדוקא הרמב"ם שמבאר ומאריך בטעם סדר הסדרים והמסכתות וכיו"ב, מאריך בטעמי חיבור ספריו וכו' — אינו מבאר טעם הסדר בספרו העקרי והראשי! ואפילו את"ל שביאר זה במק"א, בכתביו שלא הגיעו לידנו — הרי עיקר מקום ביאור זה הוא בהקדמת ספרו זה דוקא!

5) ריש הל' כלאים. ובפ"ב הט"ו מביא רק תירוץ הראשון.

6) "ההקדשות" — עפמ"ש בירושלמי שקלים שם, כמ"ש בנ"כ הרמב"ם.

7) הי"א.

8) קרח יח, יד. ב"ק קי, ב. רמב"ם הל' בכורים פ"א ה"ז.

ולא הלכות כלאים, כי (א) הן מופיעות כהמשך רק להתחלת הפרק האחרון של הלכות ערכין וחרמין, (ב) הקשר ביניהן הוא ענין שולי בלבד ולא בעצם משמעות הענינים.

וזאת בנוסף לכך שקשה לומר שהסדר ברמב"ם נובע מן הסדר במשנה שבתחילת מסכת שקלים.

ב) התירוץ השני, שכלאים קודמים בהיותם ענין הכולל סוגים שונים, היה מספיק אילו הלכות פאה היו כתובות כענין נפרד בפני עצמו. אך ברמב"ם באות הלכות אלו כחלק מ"דברים הכוללים...", של הלכות מתנות עניים, הכוללות "כל מיני" מתנות עניים (פאה, לקט, שכחה, מעשר עני, צדקה וכו')[9] – ואם כך, הקושיא בעינה עומדת: מדוע אין הוא כותב תחילה את הלכות מתנות עניים (וממילא – את הלכות פאה בראשן), ולאחר מכן את הלכות כלאים – ובמיוחד כאשר כך "סדרם הכתוב"?

ג.

הסדר - זמן חיוב ההלכות

ויש לומר, שהסדר של הרמב"ם בספר זרעים הוא לפי הסדר של זמן חובת ההלכות:

הוא מתחיל בהלכות כלאים – הקובעות כיצד לזרוע וכו'[10] (וכהמשך לכלאי זרעים מובאים כל סוגי הכלאים),

לאחר מכן מובאות ההלכות הקשורות לזמן הקצירה – הלכות פאה ומתנות עניים אחרות (ובדרך אגב שאר מתנות העניים – מעשר עני וצדקה),

לאחר מכן המתנות שצריך לתת מן התבואה לאחר המירוח – הלכות תרומות, מעשר, מעשר שני ונטע רבעי[11], וכן[12] ביכורים[13],

ולבסוף הלכות שמיטה ויובל, הבאים לאחר "שש שנים תזרע..."[14], אחת לשבע (חמישים) שנים בלבד.

ד.

התמיהה על הסדר שבין ההכרזות במשנה

לביאור "חלק" יותר של הדבר על־פי פנימיות הענינים, יש להסביר תחילה את דברי המשנה בתחילת שקלים, "באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים"[15]:

הסדר בתורה הוא הרי מדוייק לחלוטין. ואינו מובן: מדוע מקדימים את ההכרזה "על השקלים" לפני ההכרזה "על הכלאים"? לכאורה, סביר שיהיה ההיפך:

"כלאים" הוא איסור המוטל על כל אחד, וזהו איסור תמידי – כל יהודי שאינו יודע הלכה זו עלול לעבור בכל רגע על הלאו של "לא תזרע כלאים". יותר מכך: אף אם אין הוא עושה מעשה, הוא יושב בטל ובינתיים גדל צמח הכלאים בחלק אחד חלקי מאתיים[16], והוא לא עקר את הכלאים, הרי גם אז הוא עובר על הלאו של כלאים[17]. וכן – העקירה מועילה רק על לעתיד, אך אין היא מתקנת את הלאו.

ואילו ענין שקלים, אינו דבר חמור כמו זה[18], ובנוסף לכך נשים וכדומה אינן חייבות בכך[19], ואף החייבים יכולים לתת את השקלים גם לאחר ראש חודש ניסן, כי תורמים גם על העתיד להיגבות[20]. (ולהעיר: אף מי שאינו נותן את מחצית השקל, יש לו חלק בתרומה ובקרבנות הציבור[21]).

ולפי זה היתה צריכה להיות ההכרזה "על הכלאים" לפני ההכרזה "על השקלים" – ומדוע אומרת המשנה בסדר הפוך?

---

9) וגם במשנה – הרי מס' פאה כוללת גם שאר מתנות עניים – לקט שכחה מעשר עני וכו'.

10) ראה קול הרמ"ז לתוי"ט ריש כלאים: שאלמלא כן הו"ל לאקדומי לכל דין זרעים שנוהג בשעת הזריעה דקדמה לזמן מת"ע וכהנים ולוים.

11) ומקדים נטע רבעי לבכורים (אף שנטע רבעי הוא רק בשנה הרביעית) – אגב גרירא דהל' מע"ש (שלכן באו יחד – "הל' מע"ש ונטע רבעי"). ולכן מקדים ההלכות דנטע רבעי – שנה הד', קודם ערלה (שם פ"ז).

12) הטעם לסדר זה (בכורים לבסוף) – אף שחיובם בכל שנה – ראה רמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שם "וכשהשלים לדבר על הזרע ומתנותיו החל לדבר בענין הפירות" [אלא שמקדים נטע רבעי (וערלה) לבכורים, כבהערה הקודמת].

13) ובסופן (פ"ה ואילך) ע"ד חלה – (כשהתבואה כבר נעשית) עיסה: ואח"כ (פ"ט ואילך) שאר מתנות כהונה.

14) בהר כה, ג.

15) בהבא לקמן (סעיפים ד־ו) – ראה גם מכתב דיום ג' לסדרה ופ' אם כסף תלוה תשכ"ד (נדפס בלקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 252 ואילך. ח"ו ע' 338).

16) כלאים פ"ה מ"ו, ושם ספ"ז – לענין כלאי הכרם.

17) פסחים כה, א. חולין קטז, א. ולדעת רע"ק (מו"ק ב, ב. וש"נ) גם המקיים כלאים לוקה.

18) שהוא רק עשה.

19) שקלים פ"א מ"ג. רמב"ם הל' שקלים פ"א ה"ז.

20) שקלים ספ"ג. כתובות קח, א. וש"נ. רמב"ם הל' שקלים פ"ב ה"ט.

21) דעת רש"י כתובות שם ד"ה ועל העתיד לגבות. וראה כס"מ (הל' שקלים שם) דכ"ה דעת הרמב"ם.

ה.

הטעם לאיסור כלאים ולהכרזה על השקלים

ההסבר לכך (על־פי פנימיות הענינים) הוא:

הרמב"ן[22] מסביר את הטעם לאיסור כלאים כך: על־ידי הכלאים משנים את חוקי הטבע שקבע הקדוש־ברוך־הוא, שיהיה דוקא "דשא עשב... עץ... עושה פרי למינו"[23] (ובדומה לכך בסוגי כלאים אחרים).

הטעם להכרזה באחד באדר "על השקלים" הוא: את קרבנות הציבור של כל שנה צריך להביא דוקא מן השקלים של שנה זו – אסור להשתמש בשקלים של שנה אחת (שמלפני ראש חודש ניסן) לצורך קרבנות ציבור של השנה הבאה (לאחר ראש חודש ניסן) – אין מערבין שנה אחת באחרת. לכן מכריזים באחד באדר שיש לתת את השקלים לפני השנה החדשה (ראש חודש ניסן)[24].

ו.

ענין של "למינהו" בעולם נובע מאי־עירוב בעבודה הרוחנית

מכיון ש"קודשא בריך הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא"[25] מובן שכל דבר שישנו בעולם, הרי לא זו בלבד שהוא קשור לתורה ומשתקף בה (ובעבודת בני ישראל), אלא יותר מכך: בתחילה קיים הדבר בתורה, ורק אחר כך וממנה הוא יורד לעולם.

זהו ההסבר להקדמת ההכרזה "על השקלים" לפני ההכרזה "על הכלאים": כדי שהעולם יהא כראוי, דוקא "למינהו", ולא כלאים, צריך למנוע לפני כן בעבודת ישראל ובתורה (הוראה), את ה"עירוב" של דברים שונים אשר צריכים להיות נפרדים, למינהו.

ולכן משמיעים ומכריזים תחילה בית דין, אשר תפקידם הוא תורה והוראה, "על השקלים" – שעל־ידי הכרזה זו נגרם שהשקלים המובאים לקרבנות – עבודה – ישמשו בזמן הנכון, ושלא יערבו את השקלים עם קרבנות של שנה אחרת.

המשמעות העמוקה והרחבה יותר של הדברים היא: בית דין מכריזים ומגלים את הכוחות הרוחניים הדרושים לעבודת ה' של השנה הבאה, שהרי עבודת הקרבנות היא מן העבודות העיקריות של המקדש[26], ונקראת[27] "עבודה" סתם, וכוחות רוחניים אלו צריכים להיות מנוצלים במילואם בעבודה של הזמן שאליו הם שייכים, ואסור לגרום לבלבול ועירוב[28] זמנים בסדר העבודה משנה לשנה.

ומכך נגרמת ו"משתלשלת" ההכרזה "על הכלאים" – שגם בעולם לא יהיה עירוב וכלאים של מין אחד באחר.

ז.

א' באדר - בכח, ט"ו באדר - בפועל

לפי זה מובן גם מדוע מוצאים לגבי כלאים שני מועדים – בא' באדר משמיעים ומכריזים "על הכלאים", ובט"ו באדר "יוצאין אף על הכלאים":

בא' באדר משמיעים ומכריזים "על השקלים", זוהי רק פעולה "בכח" לגבי נתינת השקלים, ולכן גם בעולם נובע מכך רק הענין "בכח" – "משמיעין על הכלאים",

ואילו בט"ו באדר, כאשר קיימא סיהרא (=הירח) באשלמותא[29] (שלא כבראש חודש, א' באדר[30], כאשר הלבנה היא "בכח", נקודה בלבד) – אז מתחילה ההכנה המעשית בפועל[31] לעבודת נתינת השקלים,

22) פרשתנו יט, יט. וראה ג"כ זח"ג פו, ב.

23) בראשית א, יא. וברמב"ן הנ"ל: שנאמר בכולם למינהו.

24) ירושלמי שקלים בתחילתה.

25) זח"ב קסא, ריש ע"ב. וראה ב"ר בתחילתו.

26) ראה רמב"ם ריש הל' בית הבחירה: בית מוכן להיות מקריבים בו כו'. ולהעיר מד"ה באתי לגני ה'שי"ת פ"ב. ד"ה באתי לגני תשי"ב פ"א ואילך (סה"מ באתי לגני ע' לז ואילך).

27) אבות פ"א מ"ב. ובכ"מ.

28) להעיר מרבינו בחיי פרשתנו שם: מערבב הכחות העליונים. נת' באוה"ת נ"ך (כרך א') ע' קלב ואילך*.

29) זח"א רכה, סע"ב. וראה שמו"ר פט"ו, כו.

30) להעיר ג"כ מהחילוק בחודש אדר – דבי"ד וט"ו בו הוא הבפועל של פורים, ומ"מ על כל החודש נאמר (אסתר ט, כב) "והחודש אשר נהפך להם גו'", וגם למעשה – דהאי דאית לי' דינא בהדי נכרי כו' ולימצי' נפשי' באדר (תענית כט, ריש ע"ב. מג"א סתרפ"ו סק"ה), וכל החודש כשר לקריאת מגילה (ירושלמי ריש מגילה. רמ"א או"ח סתרפ"ח ס"ז) – אלא שזהו רק ענין של "בכח".

ועפ"ז – שפורים שייך להזמן דקיימא סיהרא באשלמותא – יומתק זה שנהגו ישראל להמשיך סעודת פורים בליל טו, בין י"ד לט"ו (ראה אחרונים לשו"ע או"ח סתרצ"ח ס"ב) – כי מילוי ושלימות הלבנה הוא "חצי כ"ט י"ב תשצ"ג" (ב"י או"ח סתכ"ו. וראה רמ"א שם ס"ג) – בין י"ד לט"ו.

31) להעיר מפלוגתת ב"ש וב"ה (ריש מס' ר"ה) בנוגע לר"ה לאילן, דלב"ש הוא בא' בשבט ולב"ה בט"ו בו. ונת' במ"א די"ל דפליגו אם אזלינן בתר כח או בתר פועל (עיין לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 134 ואילך. ח"ו ע' 74 ואילך בארוכה). ועפ"י הנ"ל שייך זה (לא רק לה"בכח" ו"פועל" דחודש תשרי – ר"ה וסוכות (עיי"ש) – כ"א) גם להיום בחודש, בכל חודש – א' או ט"ו.

*) באוה"ת שם. ד"בקדושה מצינו דוקא הרכבה ומזיגות המדות זב"ז וכו'", ו"עיקר מין בשאינו מינו זהו הקדושה עם הקליפות" [עיי"ש בארוכה. וראה ג"כ לקוטי לוי"צ לזח"ב (נע' פט־צג). לקו"ש חכ"ט תצא (שיחה א)] – אבל מובן, דמכיון שנקבע ליתן שקלים בכל שנה בפ"נ הרי ערבובם עם שקלים דשנה אחרת הוא "חיבור ב' קצוות שאין ראוי לחבר אותן" (ע"ד ל' אוה"ת שם). ועד"ז בהמבואר לקמן בפנים ס"ח.

כנאמר במשנה[32]: "בחמשה עשר בו שולחנות היו יושבין במדינה" —

ומכך נובע גם לגבי העולם, שבחמשה עשר באדר אין בית־דין מסתפקים בהכרזה, אלא הם "יוצאין אף על הכלאים" — עוקרים את הכלאים בפועל[33].

זהו ההסבר לכך ש"בחמשה עשר באדר בית דין נפנין לחפש ולבדוק על צרכי ציבור ועל עניני ההקדשות": כשם שבט"ו באדר מתחילה ההכנה המעשית לנתינת השקלים בכלל הקרבנות של השנה הבאה — כדי להבטיח שהכוחות הניתנים לעבודה בשנה מסויימת ינוצלו דוקא בשנה זו בלי "לערב" משנים שונות — כך צריך להבטיח גם לגבי כל "צרכי ציבור" ו"הקדשות", שכל הענינים השייכים לשנה מסויימת יושלמו לפני סוף השנה, לפני ראש חודש ניסן.

ח.

אסור "לערב" את עבודת הבירורים

כשם שאסור לערב בתחומים של "עולם" (כלאים משני מינים) ו"שנה" (שקלים משנה לשנה), כך אסורים כלאים בתחום השלישי[34] — "נפש": לכל אחד נקבעו ענינים ודברים מסויימים שאותם הוא צריך "לברר" ולזכך, ואסור לבלבל בין עבודת ה"בירורים" של אדם אחד ושל זולתו.

זהו ההסבר הפנימי להלכה שבה מסיים הרמב"ם את הלכות ערכין וחרמין — "לעולם לא יקדיש אדם... כל נכסיו .. מכל אשר לו ולא כל אשר לו .. כל המפזר ממונו במצוות אל יפזר יותר מחומש...":

יהודי צריך לדעת שנכסיו וממונו ניתנו לו מאת הקדוש־ברוך־הוא כדי להשתמש בהם בסדר מסויים: חלק מן הממון והנכסים ניתן לו כפקדון — אין הם שייכים לו, אלא לעני, להקדש[35] וכדומה — כדי לקיים את מצות צדקה וכדומה[36], וחלק מן הנכסים והממון ניתן לו לפרנסתו ולפרנסת בני ביתו.

לכן אסור לו לפזר יותר מחומש, כי ארבע החמישיות האחרות הוקצבו בשבילו — אותם נתן הקדוש־ברוך־הוא לו, לפרנסתו ולפרנסת בני ביתו, ואין הוא צריך "לערב" זאת עם החלק השייך לעני[37].

ט.

ההסבר לסדר ההלכות ברמב"ם

לפי כל האמור לעיל מובן סדר ההלכות ברמב"ם:

תחילה, בפרק האחרון של הלכות ערכין וחרמין, הוא קובע את ההלכה "בחמשה עשר באדר בית דין נפנין... על צרכי ציבור ועל עניני ההקדשות" שזהו ענין הכלאים ברוחניות (ב"שנה") — מניעת ה"עירוב" של הכחות שניתנו ל"צרכי ציבור" ול"הקדשות" משנה לשנה.

לאחר מכן הוא גם מסיים את הפרק (ונעוץ תחילתן בסופן) בנקודה זו כפי שהיא משתקפת אצל כל אחד בפרט (ב"נפש") בענין של ערכין וחרמין — לא לערב את הממון השייך לו עם הממון שהוא חייב לתת (שהוא פקדון ואינו שלו),

ומן הכלאים שבעבודת האדם ברוחניות נובעות בהנהגת העולם הלכות כלאים כפשוטן,

אך מכך אפשר להגיע לידי טעות, כטענת טורנוסרופוס הרשע[38], שכיון שהקדוש־ברוך־הוא נתן לו ממון ונכסים, ועשה אדם אחר לעני, הרי אין הוא צריך לתת צדקה, כי הכל שלו ואסור לו לבזבז זאת על־ידי נתינה לאחר (— כלאים). לכן ממשיך הרמב"ם מיד לאחר הלכות כלאים בהלכות מתנות עניים: החובה לתת לעני את החלק השייך לו.

י.

ההסבר להבדל בין הסדר במשנה וברמב"ם

בכך יובן גם הטעם להבדל בין סדר התורה (והמשנה) — קודם פאה ואחר־כך כלאים, לבין סדר הרמב"ם — תחילה הלכות כלאים ואחר־כך הלכות מתנות עניים.

במתנות עניים מודגש שצריך לתת לעני חלק מן הממון בלבד, והרוב נשאר לבעל־הבית: פאה —

32) שקלים פ"א מ"ג. רמב"ם הל' שקלים פ"א ה"ט.

33) ולהעיר, שגם בזה מקדים במשנה הא ד"חמשה עשר בו קורין כו' ועושין כל צרכי הרבים כו'" (כדלקמן בפנים) ואח"כ — "יוצאין אף על הכלאים".

34) אשר על ענין שלש בחינות אלו הוא היסוד של ספר יצירה (אוה"ת יתרו ע' תתטז ואילך).

35) ועפ"ז יומתק מרז"ל (שמו"ר פל"ו, ג): כל מי שיתן למצוה אינו מחסר את נכסיו. וראה רמב"ם הל' מתנ"ע פ"י ה"ב.

36) טור יו"ד ריש הל' צדקה. וראה ד"ה א"ר שמואל בר נחמני תר"ץ פ"ג (סה"מ קונטרסים ח"א קיט, א). וראה גם לקו"ש ח"ב [המתורגם] ע' 114. ח"ג [המתורגם] ע' 163. ובכ"מ.

37) ועפ"ז יומתק מ"ש באגה"ת (ספ"ג) ואגה"ק (סוס"י) דלתקן עוונותיו בצדקה, יוכל לפזר בלי גבול — כי זהו ענינו וצרכיו שלו, רפואת ופדיון נפשו, כמו "רפואת הגוף ושאר צרכיו".

38) ב"ב י, רע"א.

בסוף[39] שדהו[40], לקט – יותר משני שבלים כבר אינו לקט[41], וכך הלאה בשאר מתנות העניים. זהו הענין של שלילת כלאים ברוחניות, כפי שנתבאר לעיל בהרחבה, שלא לערב את החלק השייך לבעל־הבית עם חלקו של העני – ומכך משתלשל איסור כלאים בגשמיות, כדלעיל.

לפיכך כתוב בתורה קודם "לא תכלה פאת שדך..." ורק לאחר מכן "שדך לא תזרע כלאים...", וכך גם במשנה.

לעומת זאת ברמב"ם כבר הוזכר ענין זה של מתנות עניים, שאסור לתת "כל אשר לו" (שממנו נובע איסור כלאים) בסוף הלכות ערכין וחרמין, ולכן מופיעות בהמשך לכך הלכות כלאים.

ולאחר מכן מופיעות הלכות מתנות עניים, שההדגשה בהן היא כשמן – לא על כך שאסור לפזר "כל אשר לו", אלא על כך שחייבים לתת לעני, ואדרבה, בזהירות "יותר מכל מצוות עשה" ורק על־ידי כך "כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת"[42].

(משיחות פורים תשכ"ד)

39) פרש"י עה"פ. מתו"כ שם. וראה פאה פ"א מ"ג. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ב הי"ב. תוי"ט ומפרשים פאה שם.

40) ולהעיר, דאף "שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה עושה" (נדרים ו, ב) – ה"ז רק לאחר שקצר (לעצמו*) דאז נתחייבה שדהו בפאה (תוס' ופי' הרא"ש נדרים שם. מירושלמי ריש פאה. שם פ"ג ה"ד. וראה תוספתא פאה רפ"א). ולפר"ח (בס' מים חיים – חידושים לרמב"ם) – הובא בתוס' רע"ק לפאה פ"ג מ"ו – שלדעת הרמב"ם (שם הי"א) גם מי שקצר כל שדהו אינו יכול ליתן כל הקציר משום פאה.

ולהעיר ג"כ ממפרשים לריש פאה. שם פ"א מ"ג. רמב"ם שם וספ"א ונ"כ שם.

41) פאה פ"ו מ"ה. רמב"ם שם רפ"ד.

42) רמב"ם הל' מתנ"ע רפ"י.

*) כ"ה בסמ"ג הובא בכס"מ לרמב"ם שם הי"א. מלאכת שלמה ריש פאה. מנחת בכורים לתוספתא פאה רפ"א. וראה פר"ח שבפנים ההערה.

המשך ביאור למס' סוטה ליום השמיני לעומר עמ' ב

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי אוֹמֵר מִנַּיִן – מה המקור לדבר שֶׁבְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, ומשיב, שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה'. שואלת הברייתא, אֵין לִי אֶלָּא סְאָה – עבירה גדולה, מִנַּיִן לְרִבּוֹת תַּרְקַב – חצי סאה וְחֵצִי תַּרְקַב, קַב וַחֲצִי קַב, רוֹבַע וַחֲצִי רוֹבַע, תּוֹמֶן וְעוּכְלָא – משקלות קטנים יותר, מִנַּיִן שגם על עברות קטנות מעניש ה' באותה מדה. ומשיבה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּי כָל סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ' ונלמד מ'כל' שאפילו מדה קטנה. שואלת הברייתא, וּמִנַּיִן שֶׁכָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל – שאם לא נפרעו מהאדם על חטאו, לא ויתרו לו אלא מצטרף לחשבון בעתיד. ומשיבה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן' – חטא לחטא מצטרף לחשבון שיבוא.

ממשיכה הברייתא, וְכֵן מָצִינוּ בְּסוֹטָה שֶׁבְּמִדָּה שֶׁמָּדְדָה, בָּהּ מָדְדוּ לָהּ – שנענשה לפי הדרך שחטאה. הֵיא עָמְדָה עַל פֶּתַח בֵּיתָהּ לֵירָאוֹת לוֹ – להראות לו, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מַעֲמִידָהּ עַל שַׁעַר נִקָּנוֹר שבו היו מנוולים אותה וּמַרְאֶה קְלוֹנָהּ לַכֹּל. הֵיא פָּרְסָה לוֹ – בעבורו, להתנאות בפניו, סוּדָרִין נָאִין עַל רֹאשָׁהּ, לְפִיכָךְ כֹּהֵן נוֹטֵל כֻּפָּה – צעיף המכסה את ראשה מֵעַל רֹאשָׁהּ, וּמְנִיחוֹ תַּחַת רַגְלֶיהָ. הֵיא קִשְׁטָה לוֹ פָּנֶיהָ, לְפִיכָךְ

המשך ביאור למס' סוטה ליום התשיעי לעומר עמ' ב

שמים. "וַיְהִי כִּי הֵצִיקָה לוֹ כִּדְבָרֶיהָ כָּל הַיָּמִים וַתְּאַלְּצֵהוּ" – דלילה הציקה לשמשון ואילצה אותו לומר לה במה כוחו, שואלת הגמרא, מַאי 'וַתְּאַלְּצֵהוּ' – איך אילצה אותו. ומשיבה אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי, בִּשְׁעַת גְּמַר בִּיאָה – שתאוות האדם גדולה, נִשְׁמְטָה מִתַּחְתָּיו שלא יוכל לסיים את המעשה, ואז אילצה אותו לומר לה. כשהתגלה המלאך למנוח ואשתו לבשר להם שיולד להם בן, הזהיר את אשת מנוח ואמר לה, "וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל תֹּאכְלִי כָּל טֻמְאָה כי הנך הרה וילדת בן", שואלת הגמרא, מַאי כָּל טֻמְאָה – מה הם הדברים הטמאים שהזהיר אותה לא לאכול, וְתוּ עַד הַשְּׁתָא דְּבָרִים טְמֵאִים קָאֲכֵלָה – ועוד יש להקשות, וכי עד עכשיו היא אכלה דברים טמאים. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי, דְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּנָזִיר – שלא רק מיין תשמר, אלא אפילו ממים ששרו ביין, וכדומה. "וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר בַּלֶּחִי" – נעשה לשמשון נס בשעה שהיה צמא מאד, ומלחי החמור יצאו מים, אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי הוּא אִיוָּה לְדָבָר טָמֵא – שמשון חשק להינשא לנכרית, לְפִיכָךְ נִתְּלוּ חַיָּיו בְּדָבָר טָמֵא – לכן כשהלך למות מצמא, נעשה לו הנס על ידי לחי החמור שהוא דבר טמא.

דורשת הגמרא את הפסוק על שמשון "וַתָּחֶל רוּחַ ה' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול וגו'". אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, חָלְתָה – התקיימה נְבוּאָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ, דִּכְתִיב שהתנבא יעקב 'יְהִי דָן נָחָשׁ עַלֵּי דֶרֶךְ' – והולך על שמשון שהיה משבט דן. 'לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה דָן', אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה מְקַשְׁקֶשֶׁת לְפָנָיו – מלווה אותו כְּזוּג – כמו פעמון הקשור לאדם, ונלמד מכך שכְּתִיב הָכָא – אצל שמשון 'לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה דָן', וּכְתִיב הָתָם – לגבי המעיל של כהן גדול 'פַּעֲמֹן וְרִימֹּן'. בֵּין צְרָעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאוֹל, אָמַר רַבִּי אַבִּי צְרָעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל שְׁנֵי הָרִים גְּדוֹלִים הָיוּ – כך שמם של ההרים, וַעֲקָרָן שִׁמְשׁוֹן וּטְחָנָן זֶה בָּזֶה.

דורשת הגמרא את דברי המלאך על שמשון, "וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מיד פלשתים", מהו הלשון 'יחל', אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא

שמות ג, יב - ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה

לא

"בהוציאך את העם ממצרים" (בפסח), "תעבדון את האלקים על ההר הזה" (בשבועות), ומבאר דשני חלקי המצה האמצעית (הלוי), וכן שתי הלחם, הם כנגד נגלה דתורה ופנימיות התורה, ורמזים בזה

ידוע[1] שיציאת מצרים בפסח הוא הקדמה למתן תורה שבשבועות, כמו שאירוסין, וארשתיך[2] לי באמונה בפסח, הוא הקדמה לנשואין ביום חתונתו[3] זו מתן תורה. ואם אין אירוסין אין נשואין, וכמ"ש וזה לך האות בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. והיינו ע"י אכילת מצה בפסח, שמצה היא[4] מיכלא דהימנותא, וארשתיך לי באמונה, עי"ז נעשה הנשואין בשבועות, וידעת את הוי'[5].

וי"ל זהו אם[6] אין קמח אין תורה, היינו אם אין קמח לאכילת מצה בפסח, אין תורה, מתן תורה בשבועות. (והוא ג"כ, כל[7] המקיים את התורה מעוני, דלחם[8] עוני בפסח, בחי' אמונה, סופה לקיימה מעושר בבחי'[9] דעת, וידעת, בשבועות, והוא השתי לחם שמחמץ[10] בשבועות, שחמץ אינו לחם עוני).

וזהו הטעם שאוכלין מצה בליל הסדר בפסח מצה ב' פעמים, דעיקר ענין יציאת מצרים ואכילת מצה, הוא מבחי' מצה האמצעית לוי דוקא, דהגאולה היתה ע"י משה, שמשה הי' לוי, ויציאת מצרים בפסח הוא

---

1) בסימן זה יבואר כמה ענינים, דבליל הסדר חולקין המצה האמצעית לשתים, החלק הגדול לאפיקומן והחלק הקטן מניחין על הקערה, וכל דבר הוא בדיוק, ומבאר כמה וכמה ענינים, והם:

א) מה הטעם, שצריכים להביא מצה האמצעית שלימה, ואח"כ לחלק אותו לשנים - שעושים "יחץ", הרי מעיקר הדין יכולים להביא מלכתחילה שני חלקים, א' קטן לאכילת מצה, וא' גדול לאפיקומן, מהו הדיוק לחלק דוקא ממצה "אחת" ושלימה?. (וראה שו"ע אדמו"ר הזקן הל' פסח סי' תנח סעיף יב. תעג סעיפים לה. לו.)

ב) למה לוקחים למצוות אכילת מצה והאפיקומן המצה האמצעית דוקא, הנק' "לוי"?. (ראה שו"ע אדמוה"ז שם סי' תעה ס"ה וס"ז, הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים [ד"ה הישראל ועליו הלוי, ואילך]. תורת מנחם התוועדויות חכ"ב (ה'תשי"ח חלק ב) ע' 233).

ג) מה הטעם, דיש ענין בליל הסדר דמחלקים המצה, חלק קטן וחלק גדול?

ד) בהנ"ל, מה הטעם, החלק הקטן אוכלין לתיאבון (כשהוא רעב), והחלק הגדול האפיקומן נאכל על השובע?

ה) מה הטעם, דעל החלק הפרוסה אומרין עליו את ההגדה (כמארז"ל פסחים קטו, ב), ועל חלק הגדול אין אומרין עליו כלום?

ו) מה הטעם, החלק הקטן מגולה בעת אמירת ההגדה, והחלק הגדול מצניעין אותו?

ז) למה אוכלין החלק הגדול רק בסוף הסעודה?

ח) יש שני דרשות (פסחים שם) עה"פ "לחם עני", א) לחם שעונין עליו דברים, ב) לחם עוני עני כתיב מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה, ולהלכה מצרפים שני הטעמים ביחד, דמקדים לפרוס המצה קודם ההגדה כדי שהעונין עליו דברים יהי' על הלחם עני, (ולא כמו שיטת הרמב"ם הל' חו"מ פרק ח' ה"ו), היינו דיש קשר בין "לחם עוני", ובין "עונין עליו דברים הרבה", ומה ענינו?

ט) האפיקומן - החלק הגדול, הוא זכר לקרבן פסח הנאכל על השובע, ובפרש"י שם פ"ו ע"א ד"ה אין ומפטירין (ראה לקו"ש חלק לא ע' 58 הערה 44) "שכן חובת כל הקרבנות", וא' החידושים בקרבן פסח הוא, דהוא חיוב גם לבעלים - לכל בנ"י, ולא רק חיוב לכהנים (ראה חידושים על הש"ס מהגר"ח סולובייציק), ומהו הטעם דדוקא (קרבן פסח) אפיקומן נאכל על השובע הוא "לכולם"?

י) שאלת ר' יהונתן אייבשיץ ז"ל (בהגדה), לפי הירושלמי (מובא בתוס' שם דף ע', א ד"ה לאו) דכל טעם שהפסח נאכל על השובע שלא יבוא לעבור על הלאו דשבירת העצם עי"ש, משמע דלולי חשש זה הי' נאכל בהתחלת הסדר, וא"כ בזה"ז דאוכלין מצה זכר לפסח, ובמצה אין שייך הטעם דשבירת העצם, וא"כ למה לא אוכלין האפיקומן מיד בהתחלת הסדר זכר לפסח?

יא) מה הטעם והביאור, דבפסח הוא מצה "לחם עוני", ובשבועות "שתי הלחם"?

יב) מה הטעם דבשבועות יש חידוש שאין בשאר הקרבנות, והוא מצות "שתי הלחם" דוקא?

יג) דיוק וביאור בפסוק (הושע ב, כא) "וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'", דלכאורה הם שני דברים "אמונה", "ידיעה"?

יד) לפי המבואר בפנים, י"ל ד"יומתק" מנהגינו למזוג כוסו של אליהו קודם ברכת המזון.

וכ"ז יבואר בפנים.

2) הושע ב, כב. ומבאר דמ"ש "וארשתיך לי באמונה" זה קאי על פסח ביציאת מצרים דאז ויאמינו בה', ומ"ש "וידעת את ה'" זה בחג השבועות, דע"י מתן תורה נעשה בחי' "דעת" ידיעת ה' ע"י התורה וכו'.

3) תענית פרק ד משנה ח. ראה סידור עם דא"ח קלו, ד. מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה חלק ב' ע' תתקיט. מאמרי אדמו"ר האמצעי בראשית ע' ריט. ויקרא חלק א' ע' ד"ש. ועוד.

4) זח"ב קפג, ב. ראה לקו"ת צו יג, ג ואילך. סידור עם דא"ח רפד, ד ואילך. ובארוכה בשער האמונה לאדמו"ר האמצעי ח, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ כב, ב ואילך. תורת שמואל - סה"מ תרכ"ז ע' רלו ואילך.

5) ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן לג.

6) אבות פרק ג משנה יז.

7) שם פרק ד משנה ט.

8) ראה תורה אור ס"פ ויקהל ד"ה קחו (פט, ג. צ, ב, וביאוריו בתורה אור שם בהוספות (קיד, ג ואילך. קטו, ד. קטז, ב). אור התורה שמות חלק ו' (עמוד ב'קסג ואילך. ב'קעא ואילך. ב'קפא), אור התורה ויקרא חלק ב עמוד תנח ואילך. וראה ג"כ לקוטי תורה ויקרא ו, סע"ג ואילך.

9) כמאמר חז"ל "אין עני אלא בדעת, אין עשיר אלא בדעת". ראה נדרים מא, א. כתובות סח, א.

10) ויקרא כג, יז. ראה אור התורה יתרו ע' תתקצה. תורת מנחם התוועדויות חלק יא (תשי"ד חלק ב) ע' 250.

הקדמה למתן תורה.

והוא, שחולקין המצה האמצעית[11] הנק׳ לוי לשתים חלק גדול וחלק קטן. החלק הקטן מניחין בהקערה, והוא המצה פרוסה שעליה אומרין ההגדה, שלכן נק׳ לחם עני, מה דרכו של עני[12] בפרוסה, ולחם שעונין עליו דברים הרבה. והחלק הזה צ״ל מגולה בעת אמירת ההגדה, ונאכל לרעבון, והחלק הגדול צופנים שמניחים אותו לאפיקומן ועליו אין אומרים שום דבר, ואינו מגולה, כי נק׳ צפון שהוא צפון ונעלם, ונאכל על השובע דוקא.

והענין הוא, דכמו דבאכילת מצה יש ב׳ בחי׳ מצה, החלק הקטן המגולה, והחלק הגדול הצפון. הנה עד״ז בתורה יש ג״כ ב׳ בחי׳[13] דקטן וגדול, נגלה דתורה הויות[14] דאביי ורבא נק׳ דבר קטן, ונסתר דתורה מעשה מרכבה נק׳ דבר גדול. ובנגלה דתורה דורשין ואומרין הרבה, חיים[15] הם למוצאיהם בפה, משא״כ בנסתר דתורה אין[16] דורשין. ומתחלה צריך ללמוד נגלה דתורה, ואח״כ נסתר דתורה, כמארז״ל לעולם[17] ימלא אדם כריסו בש״ס כו׳.

והיינו כמו שבאכילת מצה מתחלה אוכלין את החלק הקטן דהמצה המגולה שאומרים עליו דברים הרבה, ולבסוף אוכלים החלק הגדול דהמצה, הצפון ונעלם, שאין אומרין ודורשין עליו כלום. כמו״כ בב׳ בחי׳ שבתורה הוא ג״כ עד״ז, מתחלה נגלה דתורה שהוא דבר קטן, והוא נגלה, ודורשין בו, ואח״כ נסתר דתורה שהוא דבר גדול, והוא סוד ומכוסה, דברים[18] שכיסם עתיק יומין, כבשים ללבושך[19], ואין דורשין בו.

והיינו ע״י אכילת מצה דהחלק הקטן, המגולה, שאומרים עליו דברים הרבה, זוכים אח״כ בשבועות זמן מ״ת להחלק הקטן שבתורה, שהוא מגולה נגלה דתורה, ואומרין ודורשין בו, וע״י אכילת מצה דהחלק הגדול[20], הצפון ונעלם, שאין אומרים ודורשין עליו כלום, זוכים אח״כ בשבועות, זמן מ״ת, להחלק הגדול שבתורה, מעשה מרכבה, נסתר דתורה, שאין דורשין בו. (ולנגד אלו הב׳ חלקים שבתורה, הוא שתי הלחם, שתי דוקא).

וכשם שב׳ חלקי המצה הם ממצה א׳ גופא, שחלקוה לשנים, כמו״כ ב׳ חלקי התורה נגלה ונסתר, אינם שתי תורות ח״ו, רק תורה א׳ גופא הנחלקת לשנים, וכמ״ש[21] תורה אחת כו׳, וכמובן.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רל

11) ראה שו״ע אדמו״ז הל׳ פסח סימן תעג סעיף לה. תעה סעיפים ג-ה.

12) פסחים קטו, סע״ב. ״לחם עני לחם שעונין עליו דברים הרבה, דבר אחר מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה.״

13) ראה גם לעיל סי׳ יב, דהוא כנגד הב׳ בחינות שכתוב במשה - לוי, ״ותרא אותו״ חלק המגולה, ״ותצפנהו״ חלק הצפון עי״ש.

14) סוכה כח, א. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן..., קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא... דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות דאביי ורבא. ובפרש״י הויות דאביי ורבא. כל איבעיא להו לאביי ורבא הוה מספקא להו ובכולן נתן את לבו ונתן בהם טעם וכו׳.
ראה לעיל סי׳ יג. תורת מנחם ספר המאמרים מלוקט חלק ג׳ ע׳ שסה.

15) משלי ד, כב. כי חיים הם למצאיהם וגו׳ ודרשו חז״ל (עירובין נד, א) אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה.

16) חגיגה פרק ב׳ משנה א אין דורשין במרכבה ביחיד.

17) ראה רמב״ם הלכות יסודי התורה סוף פרק ד.

18) ראה פסחים קיט, א מאי (ישעי׳ כג, יח) למכסה עתיק יומין, זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין, ומה הם סתרי תורה.

19) משלי כז, כו. ראה חגיגה יג, א. אין דורשין במעשה מרכבה ר׳ אבהו אמר מהכא כבשים ללבושיך, דברים שהן כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך.

20) ואולי י״ל, דלפי״ז ״יומתק״ מנהגינו למזוג כוסו של אליהו קודם ברכת המזון, די״ל דיש לו קשר ושייכות גם לאפיקומן דמרמז לגילוי פנימיות התורה תורתו של משיח, והיינו דמיד שאכלו ה״אפיקומן״ החלק הגדול, הרי מיד מוזגין כוסו של אליהו המבשר הגאולה* וד״ל.

*) ראה תורת מנחם התוועדויות חלק לו (ה׳תשכ״ג חלק ב) ע׳ 288.

21) במדבר טו, טז ״תורה אחת ומשפט אחד יהי׳ לכם״.

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום שלושה עשר לעומר עמ׳ א

1 הַדְּבָרִים כָּל וָחוֹמֶר, וּמָה אֵלִישָׁע שהיה תַּלְמִידוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ,
2 וְאֵלִיָּהוּ היה תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שהרי תורתו של משה לימד
3 לאליהו, ומצינו שצָף הַבַּרְזֶל מִפָּנָיו, מִפְּנֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַל אַחַת
4 כַּמָּה וְכַמָּה.
5 רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, לא היה הארון מונח בנילוס, אלא בְּקַבְּרָנִיט -
6 בקברות שֶׁל מְלָכִים הָיָה קָבוּר, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל קַבְּרָנִיט שֶׁל
7 מְלָכִים – במקום קברותיהם, וְאָמַר, יוֹסֵף, הִגִּיעַ עֵת שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ
8 בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וְהִגִּיעָה זמן קיום הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבַּעְתָּ
9 אֶת יִשְׂרָאֵל להעלות עצמותיך, אִם אַתָּה מַרְאֶה עַצְמְךָ מוּטָב, וְאִם
10 לָאו, הֲרֵי אָנוּ מְנוּקִין מִשְּׁבוּעָתְךָ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְדַּעְזֵעַ אֲרוֹנוֹ שֶׁל
11 יוֹסֵף והכיר משה שהוא ארונו, נְטָלוֹ מֹשֶׁה וְהֵכִיאוּ אֶצְלוֹ.
12 וְכָל אוֹתָן שָׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בדרך עלייתם לארץ כנען,
13 הָיוּ שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הַלָּלוּ, אֶחָד שֶׁל מֵת – ארונו של יוסף, וְאֶחָד שֶׁל
14 שְׁכִינָה – ארון הברית שבו היו הלוחות, מְהַלְּכִין זֶה עִם זֶה, וְהָיוּ
15 עוֹבְרִין וְשָׁבִין שראו זאת זה לצד זה אוֹמְרִים, מַה טִּיבָן שֶׁל – מה
16 הם שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הַלָּלוּ, אָמְרוּ להם ישראל, ארון אֶחָד הוא שֶׁל מֵת,
17 וְאֶחָד שֶׁל הַשְּׁכִינָה. חזרו ושאלו, וְכִי מַה, דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לְהַלֵּךְ עִם
18 ארון שבו הַשְּׁכִינָה לצידו. אָמְרוּ להם ישראל,

יט, ב – דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם

א. וידבר ה', דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם. איכא למידק דקדושים היו מיבעי לי'. גם מה נתינת טעם הוא אומרו כי קדוש אני ה' וכו'.

ויראה עם מה שאמרו פ"ה דב"ב (עה:) עתידין צדיקים שיקראו על שמו של הקב"ה, עתידין צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש שנאמר (ישעי' מג, ז) כל הנקרא בשמי קדוש יאמר לו. משום הכי אומר קדושים תהיו, מאחר שקדוש אני ה' ואתם עתידין להשוות אלי בשם ובקדוש, צרכין אתם ליזהר מאד במדת הקדוש והבן.

יוסף לקח[1]

ב. בפ' קדושים (יט, ב) "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם", וידוע דיוקי המפרשים, א) מהו כפל הלשון "דבר... ואמרת", ב) מתחלה דבר ואח"כ אמירה, ג) קדשים חסר ואו, קדוש מלא ואו, ד) "קדשים תהיו" מתייחס אל בנ"י, "קדוש אני" מתייחס להקב"ה.

ובדרך אפשר יש לפרש דהפסוק מרמז מה שמובא בספר מאמר מרדכי פ' פנחס (וכן הובא מהחיד"א, בספרו כסא דוד, דרוש ז' לשבת הגדול, ובספר פני דוד פ' תולדות), מביאים חלום שחלם הגאון אב"ד דק"ק בריסק כמה"ר אברהם עפשטין ז"ל בר"ח אדר ה'שע"ה וז"ל חלמתי חלום, שנשאתי ונתתי בישיבה גדולה לידע ענין הקדושה, שאנו אומרים ג' פעמים קדוש קדוש קדוש (ישעי' ו, ג), ואין אנו אומרים ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו עד אחר פעם ג'.

ונתגלה לי הטעם כי ג' פעמים קדוש הם כנגד ג' בנינים דבתי המקדשות, והוא כי בכל פעם שנבנה בהמ"ק הי' הייחוד קדושה בזיווג אחד, והקליפה היתה נפרדת כל חד מחברתה, ושרשי הקליפות הן ד' מאות איש, שהם עם בית עשו **לק"ש** (עובדי' א, יח), גימטריא ד' מאות.

וזהו תיבת קדו"ש תיבת ד"ו באמצע שהוא הזווג הקדוש, ד"ו פירוש זיווג כמ"ש חז"ל (קידושין מא) טב למיתב טן ד"ן וכו' ותיבת ק"ש שהם הקליפות נפרדין ק' בתחלת התיבה, וש' בסוף התיבה.

וזהו נגד בנין בית הראשון שהי' כן הקדושה בחיבור והקליפה בפירוד, ואח"כ בעונינו נחרב בהמ"ק, וע"כ אין מקום ראוי לומר אחר זה "ה' צבאות", ואח"כ פעם ב' קדוש כנגד בית שני הי' ג"כ הקדושה בחיבור והקליפה בפירוד כנ"ל, ונחרב ג"כ בעונינו ואין אנו יכולים לומר אחר זה ה' צבאות, ובמהרה בימינו בית ג' שיבנה יהי' קיים, ואז ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו עכל"ה.

וי"ל דזהו מה שרמז לנו הקב"ה בפסוק, קדשים תהיו לשון רבים, הוא רמז דבית המקדש ראשון ושני, דנבנה ע"י בני אדם, בית ראשון ע"י שלמה, ובית שני ע"י כורש וכו', וכיון שנבנה ע"י בנ"א סוף נחרבו, וכיון שלא הי' שלימות היחוד המרומז באותיות "דו" כנ"ל, ע"כ קדשים חסר ואו, דסוף סוף נחרב הבתי מקדשות אלו, ולא הי' יחוד השלם, והבית השלישי מרמז במ"ש "קדוש אני", מלא ואו דאז יהי' **מלא** כל הארץ כבודו, ולכן קדוש **מלא** ואו, ויהי' אותיות "דו" באמצע, הזווג הקדוש לעולם בנין נצחי לעולם ועד.

וע"כ מתייחס הבתי מקדשות הא' וב' להאדם, דנבנה ע"י בנ"א, ולכן נחרבו, משא"כ הבית השלישי מתייחס אל הקב"ה "כי קדוש אני", ויהי' בנין נצחי (עיין רבינו בחיי מ"ש בארות דיצחק. תולדות כו, כ).

וי"ל דזהו כפל הלשון **דבר** כנגד קדושים תהיו **ואמרת** כנגד קדוש אני, עפ"י המבואר דלשון דבר הוא לשון קשה "כמ"ש דבר האיש אדוני הארץ קשות (עיין מדרש תנחומא צו יג), ואמירה הוא לשון רכה כמ"ש במכילתא (פרק יט פרשה ב, ג) עה"פ כה תאמר לבית יעקב, בלשון רכה אמור ראשי דברים, וע"כ כנגד הבית הראשון שבסוף נחרב כתוב לשון דבר הקשה, ובנין העתיד שיהי' נצחי כתוב לשון רכה, וה' יאר עינינו בתורתו הקדושה.

זרע יצחק

יט, ג – איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני ה' אלקיכם

ג. חמשה בני סמכי הוו לי' לאבימי בחיי אביו, וכי הוה אתי רבי אבהו קרי אבבא, רהיט ואזל ופתח לי', ואמר, אין אין, עד דמטא התם, יומא חד א"ל אשקיין מיא, אדאייתי לי' נמנם, גחין קאי לי' עד דאיתער, איסתייעא מלתי' ודריש אבימי (תהלים עט) מזמור לאסף אלקים בא גוים בנחלתך.

קידושין ל"א ע"ב

בני סמכי הוו לי' לאבימי בחיי אביו, ואפילו הכי כי הוה קרי ר' אבהו אבבא הי' אבימי רץ ופותח לו ואינו מניח לאחד מבניו לילך.

אין אין, אפתח אפתח.

איסתייא מילתא, בעודו גחין לפניו שהבין במדרש מזמור אחד שבספר תהלים, שלא הי' מבין בו קודם לכן לדורשו, וי"מ שמקרא זה לבדו דרש, מזמור לאסף אלקים באו גויים בנחלתך וגו' קינה לאסף מיבעי לי', ודרש כך שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ובאבנים שבביתו, ומתוך כך הותיר פליטה בישראל, שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון (איכה ד).

רש"י

1) כל כתבי ר' חיים אבולעפיא. נדפס איזמיר תצ"ד.

◆ יום ראשון כ"ג ניסן ◆

יט (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

(ב) **דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

א **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:**

ב **מַלֵּל עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן קַדִּישִׁין תְּהוֹן אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:**

רש"י ◄ **דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל •** (ויקרא רבה. ת"כ) **מְלַמֵּד שֶׁנֶּאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ בְּהַקְהֵל מִפְּנֵי שֶׁרֹב גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ. קְדֹשִׁים תִּהְיוּ • הֱווּ פְּרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת וּמִן הָעֲבֵרָה,** (ויקרא רבה) **שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גֶּדֶר עֲרָוָה, אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה:** (לקמן כא) **"אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה וְגוֹ'" — "אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם";** (שם) **"וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ... אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ";** (שם) **"קְדֹשִׁים יִהְיוּ... אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה וְגוֹ'".**

~ **נקודות משיחות קודש** ~

בְּפֵירוּשׁ "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ", כָּתַב הָרַמְבַּ"ן (וְכֵן הוּבָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּחֲסִידוּת) שֶׁקָּאֵי עַל הַצִּוּוּי שֶׁל "קַדֵּשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ", שֶׁזֹּהִי דַּרְגָּה נַעֲלִית בָּעֲבוֹדָה, שֶׁפּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ אֲפִלּוּ מִדְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. אֲבָל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י - פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא - הוּא: "הֱווּ פְּרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת".

וְהֵינוּ, שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁהַקְּדֻשָּׁה בְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים קְשׁוּרָה עִם כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה ("גּוּפֵי תּוֹרָה"), הִנֵּה בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה גּוּפָא מְדֻבָּר לֹא אוֹדוֹת קְדֻשָּׁה בַּדְּבָרִים הַמֻּתָּרִים (כְּפֵרוּשׁ הָרַמְבַּ"ן), שֶׁשָּׁרְשָׁם מִקְּלִפַּת נֹגַהּ, אֶלָּא אוֹדוֹת פְּרִישׁוּת מִן הָעֲרָיוֹת, שֶׁהֵם דְּבָרִים הָאֲסוּרִים שֶׁשָּׁרְשָׁם מִשָּׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת,

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כְּבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ת"כ כָּאן) שֶׁהַפָּרָשָׁה הַזּוֹ נֶאֱמְרָה בְּהַקְהֵל מִפְּנֵי שֶׁרֹב גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ. וְזֶה טַעַם: **אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** אֲבָל הַזְּכִּירָה כָּאן בְּתוֹרַת הַכֹּהֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיְּדַבֵּר בָּהּ עַל קָרְבַּן הַשְּׁלָמִים, וּמִפְּנֵי שֶׁיַּזְכִּיר בָּהּ הַמִּשְׁפָּט שֶׁיְּצַוֶּה לַעֲשׂוֹת בְּעוֹשֵׂי הַתּוֹעֵבוֹת הַנִּזְכָּרוֹת וְהָעֲרָיוֹת, וְהַתּוֹעֵבוֹת הֻזְכְּרוּ בַּסֵּפֶר הַזֶּה מִפְּנֵי הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר.

קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. הֱווּ פְּרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת וּמִן הָעֲבֵרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גֶּדֶר עֲרָוָה אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. אֲבָל בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כָּאן) רָאִיתִי סְתָם: פְּרוּשִׁים תִּהְיוּ וְכֵן שָׁנוּ שָׁם (לְעֵיל יא מד): וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי קָדוֹשׁ כָּךְ אַתֶּם תִּהְיוּ קְדוֹשִׁים, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי פָּרוּשׁ כָּךְ אַתֶּם תִּהְיוּ פְּרוּשִׁים. וּלְפִי דַּעְתִּי אֵין הַפְּרִישׁוּת הַזּוֹ לִפְרֹשׁ מִן הָעֲרָיוֹת כְּדִבְרֵי הָרַב, אֲבָל הַפְּרִישׁוּת הִיא הַמֻּזְכֶּרֶת בְּכָל מָקוֹם בַּתַּלְמוּד, שֶׁבָּעֲלֶיהָ נִקְרָאִים פְּרוּשִׁים.

וְהָעִנְיָן כִּי הַתּוֹרָה הִזְהִירָה בָּעֲרָיוֹת וּבְמַאֲכָלִים הָאֲסוּרִים, וְהִתִּירָה הַבִּיאָה אִישׁ בְּאִשְׁתּוֹ וַאֲכִילַת הַבָּשָׂר וְהַיַּיִן, אִם כֵּן יִמְצָא בַּעַל הַתַּאֲוָה מָקוֹם לִהְיוֹת שָׁטוּף בְּזִמַּת אִשְׁתּוֹ אוֹ נָשָׁיו הָרַבּוֹת, וְלִהְיוֹת בְּסוֹבְאֵי יַיִן בְּזוֹלְלֵי בָּשָׂר לָמוֹ, וִידַבֵּר כִּרְצוֹנוֹ בְּכָל הַנְּבָלוֹת, שֶׁלֹּא הֻזְכַּר אִסּוּר זֶה בַּתּוֹרָה, וְהִנֵּה יִהְיֶה נָבָל בִּרְשׁוּת הַתּוֹרָה. וּלְפִיכָךְ בָּא הַכָּתוּב, אַחֲרֵי שֶׁפֵּרֵט הָאֲסוּרִים שֶׁאָסַר אוֹתָם לְגַמְרֵי, וְצִוָּה בְּדָבָר כְּלָלִי שֶׁנִּהְיֶה פְּרוּשִׁים מִן הַמּוֹתָרוֹת, יִמְעַט בְּמִשְׁגָּל, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת כב.): שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן כְּתַרְנְגוֹלִין, וְלֹא יִשְׂתַּמֵּשׁ בּוֹ אֶלָּא כְּפִי הַצָּרִיךְ בְּקִיּוּם הַמִּצְוָה מִמֶּנּוּ. וִיקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן בְּמִעוּטוֹ, כְּמוֹ שֶׁקָּרָא הַכָּתוּב (בְּמִדְבַּר ו ה) הַנָּזִיר קָדוֹשׁ, וְיִזְכֹּר הָרָעוֹת הַנִּזְכָּרוֹת מִמֶּנּוּ בַּתּוֹרָה בְּנֹחַ (בְּרֵאשִׁית ט כא) וּבְלוֹט (שם יט לג).

וְכֵן יַפְרִישׁ עַצְמוֹ מִן הַטֻּמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֻזְהַרְנוּ מִמֶּנָּה בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ (חֲגִיגָה יח:): בְּגִדֵּי עַם הָאָרֶץ מִדְּרָס לַפְּרוּשִׁים, וּכְמוֹ שֶׁנִּקְרָא הַנָּזִיר קָדוֹשׁ (בְּמִדְבַּר ו ה) בְּשֶׁמְּרוּ מִטֻּמְאַת הַמֵּת גַּם כֵּן. וְגַם יִשְׁמֹר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ מֵהִתְגָּאֵל בְּרִבּוּי הָאֲכִילָה הַגַּסָּה וּמִן הַדִּבּוּר הַנִּמְאָס, כְּעִנְיָן שֶׁהֻזְהַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה ט טז): וְכָל פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה, וִיקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בָּזֶה עַד שֶׁיִּגִּיעַ לִפְרִישׁוּת, כְּמָה שֶׁאָמְרוּ עַל רַבִּי חִיָּא שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה מִיָּמָיו.

בְּאֵלּוּ וּבְכֵיוֹצֵא בָּהֶן בָּאָה הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכְּלָלִית, אַחֲרֵי שֶׁפֵּרֵט כָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת לְגַמְרֵי, עַד שֶׁיִּכָּנֵס בִּכְלָל זֹאת הַצַּוָּאָה הַנִּקְיוּת בְּיָדָיו וְגוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת נג:) וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם אֵלּוּ מַיִם רִאשׁוֹנִים, וְהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים אֵלּוּ מַיִם אַחֲרוֹנִים, כִּי קָדוֹשׁ זֶה שֶׁמָּן עָרֵב, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ מִצְוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, עִקַּר הַכָּתוּב בְּכֵיוֹצֵא בָּזֶה יִזָּהִיר, שֶׁנִּהְיֶה נְקִיִּים וּטְהוֹרִים וּפְרוּשִׁים מֵהֶמּוֹן בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם מְלַכְלְכִים עַצְמָם בְּמוֹתָרוֹת וּבְכִעוּרִים.

וְזֶה דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה לִפְרֹט וְלִכְלֹל בְּכֵיוֹצֵא בָּזֶה, כִּי אַחֲרֵי אַזְהָרַת פְּרָטֵי הַדִּינִין בְּכָל מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁבֵּין בְּנֵי אָדָם, לֹא תִּגְנֹב וְלֹא תִגְזֹל וְלֹא תוֹנוּ וּשְׁאָר הָאַזְהָרוֹת, אָמַר בִּכְלָל: וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב (דְּבָרִים ו יח), שֶׁיַּכְנִיס בַּעֲשֵׂה הַיֹּשֶׁר וְהַהֲשָׁוָיָה וְכָל לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין לִרְצוֹן חֲבֵרָיו, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ (שם) בְּהַגִּיעִי לִמְקוֹמוֹ בִּרְצוֹן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכֵן בְּעִנְיַן הַשַּׁבָּת, אָסַר הַמְּלָאכוֹת בְּלָאו וְהִטְרִחִים בַּעֲשֵׂה כְּלָלִי, שֶׁנֶּאֱמַר תִּשְׁבֹּת. וְעוֹד אֲפָרֵשׁ זֶה (לְהַלָּן כג כד) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וּבְשָׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת גּוּפָא - הֲרֵי זֶה תֹּקֶף וְקֹשִׁי הַקְּלִפָּה, "עֲרֵלַת הָאָרֶץ".
וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁמִּצַּד תֹּקֶף הַקְּלִפָּה שֶׁבַּעֲרָיוֹת, הֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁנִּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מְחַמַּדְתָּן, וְעַד כְּדֵי כָּךְ הוּא תֹּקֶף הַתַּאֲוָה, שֶׁבְּמִנְחָה דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, קָרוֹב לִ'נְעִילָה', קוֹרִין בַּתּוֹרָה פָּרָשַׁת עֲרָיוֹת, כְּדֵי לְהַבְהִיר וְלִשְׁלֹל עִנְיָן זֶה.
וְזֶהוּ גַּם שֶׁאִסּוּר עֲרָיוֹת הוּא עָוֹן חָמוּר בְּיוֹתֵר, וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר הַ'צְּמַח־צֶדֶק' בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה "חֲמַשׁ־עֶשְׂרֵה נָשִׁים כּוּ'", שֶׁחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה בְּגִימַטְרִיָּא י"ה, לְפִי שֶׁחֵטְא עֲרָיוֹת פּוֹגֵם בַּשֵּׁם י"ה.
וְכַמּוּבָן גַּם מִגֹּדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁבַּעֲרָיוֹת, כִּי מִכֵּיוָן שֶׁהָעֹנֶשׁ הוּא לְפִי עֹרֶךְ הַפֶּגֶם, הֲרֵי מִגֹּדֶל הָעֹנֶשׁ מוּבָן גַּם גֹּדֶל הַפֶּגֶם.
אַךְ דַּוְקָא בִּפְרִישׁוּת מִן הָעֲרָיוֹת, מִתְבַּטֵּא עִנְיָן "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ", וְדַוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים לִקְדֻשָּׁה שֶׁל "קָדוֹשׁ אָנִי", קְדֻשַּׁת הָעַצְמוּת, כָּאָמוּר, שֶׁהַגְּבוֹהַּ גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר נִמְשָׁךְ דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַמַּטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות ח"ז ע' 322)

דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם (יט, ב)
בָּא הַכָּתוּב, אַחַר שֶׁפֵּרֵט הָאִסּוּרִים שֶׁאָסַר אוֹתָם לְגַמְרֵי, וְצִוָּה בְּדָבָר כְּלָלִי - שֶׁנִּהְיֶה פְּרוּשִׁים מִן הַמּוֹתָרוֹת (רמב"ן)
אָדָם יָכוֹל לַחְשֹׁב שֶׁהַמַּצָּוָה "לִהְיוֹת פְּרוּשִׁים מִן הַמּוֹתָרוֹת", הֵיא רַק לְאָדָם שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה רוּחָנִית נַעֲלֵית, וּמְקַיֵּם כְּבָר אֶת כָּל מִצְוֹוֹת הַתּוֹרָה. מַדְגִּישׁ הַכָּתוּב "דַּבֵּר אֶל **כָּל** עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - גַּם מִצְוָה זוֹ חָלָה עַל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל. וְטַעַם הַדָּבָר - "כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי": מֵאַחַר שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא אֱלֹקָיו שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - חָל עָלָיו הַצִּוּוּי לְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ כְּדֵי לְהִדָּמוֹת לְהַקָּבָּ"ה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח ב עמ' 432)

מִפְּנֵי שֶׁרֹב גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ (רש"י יט, ב)
אָמְרוּ רַז"ל, שֶׁיֵּשׁ ג' פָּרָשִׁיּוֹת הַמְכִילוֹת שִׁשִּׁים מִצְוֹת: פְּסָחִים, נְזִיקִין וּפָרָשָׁתֵנוּ. וְדַוְקָא פָּרָשָׁתֵנוּ נֶאֱמְרָה בְּהַקְהֵל, שֶׁכֵּן לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהִיא **מְכִילָה** דִּינִים רַבִּים, אֶלָּא רֹב דִּינֵי הַתּוֹרָה **תְּלוּיִים** בַּצִּוּוּי הַכְּלָלִי "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ". וּבִלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם: "הֱיֵה קָדוֹשׁ בַּעֲשׂוֹתְךָ כָּל מַה שֶּׁצִּוִּיתִיךָ עָלָיו". וְלֹא נָקַט "שֶׁכָּל גּוּפֵי תּוֹרָה", כִּי יֵשׁ מִצְוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ לִפְנֵי פָּרָשָׁתֵנוּ, וְעַל־כָּרְחֵךְ שֶׁנִּתָּן לְקַיְּמָן גַּם בְּלִי צִוּוּי כְּלָלִי זֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם התוועדויות תשמ"ח ח"ג ע' 283)

דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם (יט, ב) **מְלַמֵּד שֶׁנֶּאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ בְּהַקְהֵל, מִפְּנֵי שֶׁרֹב גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ** (רש"י)
יֵשׁ לִלְמֹד מִכָּאן הוֹרָאָה לְכָל מָקוֹם וּלְכָל זְמַן: כַּאֲשֶׁר מַקְהִילִים יְהוּדִים כְּדֵי לְזָרְזָם בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות ("גּוּפֵי תּוֹרָה") - הַדֶּרֶךְ לְכָךְ אֵינָהּ בְּאֶמְצָעוּת אַזְהָרוֹת וְעֹנְשִׁים וְכַדּוֹמֶה, אֶלָּא עַל יְדֵי פְּתִיחָה בְּסִגְנוֹן חִיּוּבִי, בְּהַדְגָּשַׁת מַעֲלָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל - "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ, כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי"!

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת קדושים, מברכים החודש אייר, ה'תשכ"ז)

"יָכוֹל כָּמוֹנִי כּוּ' קְדוֹשָׁתִי לְמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם", שֶׁגַּם "קְדוּשָׁתִי לְמַעְלָה" נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי "קְדוּשַׁתְכֶם".

(ג) **אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

ג גְּבַר מִן אִמֵּהּ וּמִן אֲבוּהִי תְּהוֹן דָּחֲלִין וְיָת יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִּילִי תִּטְרוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש"י◄ **אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ** • כָּל אֶחָד מִכֶּם, תִּירְאוּ אָבִיו וְאִמּוֹ; זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: (תורת כהנים. קידושין כט) אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מִנַּיִן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "תִּירָאוּ", הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר "אִישׁ"? שֶׁהָאִישׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, אֲבָל אִשָּׁה רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ. **אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ** • כָּאן הִקְדִּים אֵם לְאָב, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן יָרֵא אֶת אָבִיו יוֹתֵר מֵאִמּוֹ. וּבַכָּבוֹד, הִקְדִּים אָב לְאֵם, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן מְכַבֵּד אֶת אִמּוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁמְּשַׁדַּלְתּוֹ בִּדְבָרִים. **וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ** • סָמַךְ שְׁמִירַת שַׁבָּת לְמוֹרָא אָב, לוֹמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ עַל מוֹרָא אָב, אִם יֹאמַר לְךָ: 'חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת'! אַל תִּשְׁמַע

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְטַעַם הַכָּתוּב שֶׁאָמַר: **כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם,** לוֹמַר שֶׁאֲנַחְנוּ נִזְכָּה לְדָבְקָה בוֹ בִּהְיוֹתֵינוּ קְדוֹשִׁים. וְהִנֵּה זֶה כְּעִנְיַן הַדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן בַּעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (שמות כ ב). וְצִוָּה **אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ** (פסוק ג), כִּי שָׁם (שמות כ יב) צִוָּה עַל הַכִּבּוּד וְכָאן יְצַוֶּה עַל הַמּוֹרָא. וְאָמַר **וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ,** כִּי שָׁם (פסוק ח) צִוָּה עַל הַזְּכִירָה וְכָאן עַל הַשְּׁמִירָה. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ (שמות כ ח) עִנְיַן שְׁנֵיהֶם. תורה ג

לוֹ, וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹות. **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם•** (יבמות ה) אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי, לְפִיכָךְ לֹא תִּשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרַי. (ב"מ לב. קידושין לו) אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא יַדְבֵּר בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו. וְאֵיזֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמַנְעִיל, מַכְנִיס וּמוֹצִיא.

(ד) **אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִים וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

ד לֹא תִתְפְּנוּן בָּתַר טַעֲוָן וְדַחֲלָן דְּמַתְּכָא לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש"י◄ **אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִים•** לְעָבְדָם (ת"כ). אֱלִילִים לְשׁוֹן 'אַל' – כְּלֹא הוּא חָשׁוּב. **וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה•** תְּחִלָּתָן אֱלִילִים הֵם, וְאִם אַתָּה פּוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם סוֹפְךָ לַעֲשׂוֹתָן אֱלֹהוּת. **לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם•** לֹא תַעֲשׂוּ לַאֲחֵרִים וְלֹא אֲחֵרִים לָכֶם. וְאִם תֹּאמַר: לֹא תַעֲשׂוּ לְעַצְמְכֶם, אֲבָל אֲחֵרִים עוֹשִׂין לָכֶם?! הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (שמות כ ג): "לֹא יִהְיֶה לְךָ" – לֹא שֶׁלְּךָ וְלֹא שֶׁל אֲחֵרִים.

(ה) **וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ:**

ה וַאֲרֵי תִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּכְּסֻנֵּהּ:

רש"י◄ **וְכִי תִזְבְּחוּ וְגוֹ'•** לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁלֹּא תְּהֵא זְבִיחָתָן אֶלָּא עַל־מְנָת לְהֵאָכֵל בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה. שֶׁאִם לִקְבֹּעַ לָהֶם זְמַן אֲכִילָה, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (לעיל ז טז): "וְאִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ וְגוֹ'". **לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ•** תְּחִלַּת זְבִיחָתוֹ תְּהֵא עַל־מְנָת נַחַת־רוּחַ, שֶׁיְּהֵא לָכֶם לְרָצוֹן, שֶׁאִם תַּחְשְׁבוּ עָלָיו מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל, לֹא יִרָצֶה עֲלֵיכֶם לְפָנַי. **לִרְצֹנְכֶם•** אפיצימנט"ו, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ; וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ (חולין יג) מִכָּאן לַמַּתְעַסֵּק בַּקָּדָשִׁים - שֶׁפָּסוּל, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּתְכַּוֵּן לִשְׁחֹט.

(ו) **בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף:**

ו בְּיוֹמָא דִיתְנְכֵּס יִתְאֲכַל וּבְיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּדְאִשְׁתְּאַר עַד יוֹמָא תְּלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקַד:

רש"י◄ **בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל•** כְּשֶׁתִּזְבְּחוּהוּ, תִּשְׁחֲטוּהוּ עַל־מְנָת זְמַן זֶה שֶׁקָּבַעְתִּי לָכֶם כְּבָר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) וְאָמַר אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים, וְהוּא מִלְּשׁוֹן: וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ (דברים ל יז), אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹּנֶה הַיּוֹם (שם כט יז), יֹאמַר שֶׁלֹּא יִפְנֶה לִבּוֹ בָּאֱלִילִים לְהַאֲמִין שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם תּוֹעֶלֶת אוֹ שֶׁיָּבֹאוּ הָעֲתִידוֹת אֲשֶׁר יִתְנַבְּאוּ מֵהֶם, אֲבָל יִהְיוּ הֵם וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם אֶפֶס וְתֹהוּ בְּעֵינָיו, וְלֹא תָּבֹא עֲתִידוֹת רַק בִּגְזֵרַת עֶלְיוֹן. וְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (שבת קמט.): דִּיוֹקְנוֹת עַצְמָן אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהֶן, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: **אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִם,** הִכְנִיסוּ אֲפִלּוּ הַהִסְתַּכְּלוּת בָּהֶן בִּכְלַל הָאִסּוּר, שֶׁלֹּא יִתֵּן דַּעְתּוֹ בְּעִנְיָנָם כְּלָל. וְאָמַר **וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם,** לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם מִשְּׁעַת עֲשִׂיָּה. וְהָאַזְהָרוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה יָבֹאוּ בַּתּוֹרָה בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים.

וּבְמִדְרָשׁ וַיִּקְרָא רַבָּה (כד ה) הִזְכִּירוּ עַל הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ: רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מִפְּנֵי שֶׁעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּלוּלִין בְּתוֹכָהּ. אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ (שמות כ ב), וּכְתִיב הָכָא **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.** לֹא יִהְיֶה לְךָ (שם כ ג), וּכְתִיב הָכָא: **אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם.** לֹא תִשָּׂא (שם כ ז), וּכְתִיב הָכָא: (פסוק יב) **וְלֹא תִשְׁבְּעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר.** זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (שם כ ח), וּכְתִיב הָכָא: **וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ.** כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ (שם כ יב), וּכְתִיב הָכָא: **אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ.** לֹא תִּרְצָח (שם כ יג), וּכְתִיב הָכָא (פסוק טז): **לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ.** לֹא תִנְאָף (שמות כ יג), וּכְתִיב הָכָא (פסוק כט): **אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ.** לֹא תִגְנֹב (שמות כ יג), וּכְתִיב הָכָא (פסוק יא): **לֹא תִגְנֹבוּ.** לֹא תַעֲנֶה (שמות כ יג), וּכְתִיב הָכָא (פסוק טז): **לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ.** לֹא תַחְמֹד (שמות כ יד), וּכְתִיב הָכָא: **וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ** (לְהַלָּן פסוק יח), עַד כָּאן בַּמִּדְרָשׁ. תורה ה

(ה) וְאָמַר וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים, כִּי אַחֲרֵי שֶׁאָסַר הַזְּבִיחָה וְכָל עֲבוֹדָה לָאֱלִילִים וְלֵאלֹהֵי מַסֵּכָה וְרַקֵּן כָּל הָעֲבוֹדוֹת כֻּלָּן לַשֵּׁם הַמְיֻחָד, אָמַר כִּי כַּאֲשֶׁר תִּזְבְּחוּ לַשֵּׁם לֹא תִּזְבְּחוּ לוֹ אֶלָּא לִרְצוֹנְכֶם, שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדַתְכֶם לְרָצוֹן לְפָנָיו וְיִרְצֶה בָּכֶם כְּעֶבֶד יִתְרַצֶּה אֶל אֲדֹנָיו בַּעֲשׂוֹתוֹ כָּל אֲשֶׁר יְצַוֶּנּוּ, כִּלְשׁוֹן: וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו (לעיל א ד), וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם (תהלים מד ד). וְהַטַּעַם, שֶׁלֹּא תַּחְשְׁבוּ שֶׁיִּהְיֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה שׁוּם תּוֹעֶלֶת, וְלֹא תַּעֲשׂוּ עֲבוֹדַת ה' הַנִּכְבָּד עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, כִּי רְצוֹנוֹ הַפָּשׁוּט הוּא הָרָאוּי וְהַמְחֻיָּב.

וְאוֹמֵר זֶה בִּשְׁלָמִים, שֶׁהֵם הַקָּדָשִׁים קַלִּים הַנֶּאֱכָלִים לַבְּעָלִים בְּעַצְמָם, שֶׁיִּשְׁמְרוּ בְּמַחְשַׁבְתָּם לִהְיוֹתָם בְּכַוָּנָה רְצוּיָה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּקָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁלָמִים מִדָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (זבחים קטז.): לֹא הִקְרִיבוּ בְּנֵי נֹחַ שְׁלָמִים, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (חולין יג.): **לִרְצוֹנְכֶם זִבּוּחוּ, שֶׁתִּזְבְּחוּ לְדַעְתְּכֶם, שֶׁהַמִּתְעַסֵּק בְּקָדָשִׁים פָּסוּל.** תורה ו

(ז) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃

ז וְאִם אִתְאֲכָלָא יִתְאֲכֵל בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה מְרָחָק הוּא לָא יְהֵי לְרַעֲוָא׃

רש"י◄ **וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וְגוֹ'** • אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְחוּץ לִזְמַנּוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (לעיל ז) "וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו וְגוֹ'", תְּנֵהוּ עִנְיָן לְחוּץ לִמְקוֹמוֹ. יָכוֹל יִהְיוּ חַיָּבִים כָּרֵת עַל אֲכִילָתוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר (שם): "וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא", מִמֶּנּוּ וְלֹא מֵחֲבֵרוֹ, יָצָא הַנִּשְׁחָט בְּמַחֲשֶׁבֶת חוּץ לִמְקוֹמוֹ. **פִּגּוּל** • מְתֹעָב, כְּמוֹ (ישעיה סה ד): "וּמְרַק פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם".

(ח) וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃

ח וּדְיֵיכְלִנֵּהּ חוֹבֵהּ יְקַבֵּל אֲרֵי יָת קוּדְשָׁא דַיְיָ אַחֵל וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמַּהּ׃

רש"י◄ **וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא** • בְּנוֹתָר גָּמוּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְאֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת עַל הַנִּשְׁחָט חוּץ לִמְקוֹמוֹ, (זבחים כא) שֶׁכְּבָר מִעֲטוֹ הַכָּתוּב. וְזֶהוּ בְּנוֹתָר גָּמוּר מְדַבֵּר. וּבְמַסֶּכֶת 'כְּרֵתוֹת' לְמָדוּהוּ מִ'גְּזֵרָה שָׁוָה'.

(ט) וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃

ט וּבְמֶחְצָדְכוֹן יָת חֲצָדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי פָּאתָא דְחַקְלָךְ לְמֶחְצַד וּלְקָטָא דַחֲצָדָךְ לָא תְלַקֵּט׃

רש"י◄ **לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ** • שֶׁיְּנִיחַ פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֵהוּ (ת"כ). **וְלֶקֶט קְצִירְךָ** • שִׁבֳּלִים הַנּוֹשְׁרִים בִּשְׁעַת קְצִירָה, אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, אֲבָל שָׁלֹשׁ אֵינָן לֶקֶט. (ת"כ. פאה ח).

(י) וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

י וְכַרְמָךְ לָא תְעַלֵּל וְנִתְרָא דְכַרְמָךְ לָא תְלַקֵּט לְעַנְיֵי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

רש"י◄ **לֹא תְעוֹלֵל** • לֹא תִטֹּל עוֹלְלוֹת שֶׁבָּהּ, וְהֵן נִכָּרוֹת. אֵיזֶהוּ עוֹלֶלֶת? כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא כַּתֵּף וְלֹא נַטָּף (פאה ז). **וּפֶרֶט כַּרְמְךָ** • גַּרְגְּרֵי עֲנָבִים הַנּוֹשְׁרִים בִּשְׁעַת בְּצִירָה. **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם** • דַּיָּן לְהִפָּרַע. וְאֵינִי גּוֹבֶה מִכֶּם אֶלָּא נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב): "אַל תִּגְזָל־דָּל וְגוֹ'... כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְגוֹ'".

(יא) לֹא תִגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃

יא לָא תִּגְנְבוּן וְלָא תְכַדְּבוּן וְלָא תְשַׁקְּרוּן אֱנָשׁ בְּחַבְרֵהּ׃

רש"י◄ **לֹא תִגְנֹבוּ** • אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן, אֲבָל "לֹא תִגְנֹב" שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת; דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ, דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית־דִּין. **וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ** • (ב"ק קט) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה כב): "וְכִחֵשׁ־בָּהּ", מְשֻׁלָּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. לְמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְלֹא תְכַחֲשׁוּ". **וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ** • לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר", יְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ. לְמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְלֹא תְשַׁקְּרוּ". (ויק"כ) ◄**לֹא תִגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ וְלֹא־תְשַׁבְּעוּ** • אִם גָּנַבְתָּ, סוֹפְךָ לְכַחֵשׁ, סוֹפְךָ לְשַׁקֵּר, סוֹפְךָ לְהִשָּׁבַע לַשָּׁקֶר.

(יב) וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃

יב וְלָא תִשְׁבְּעוּן בִּשְׁמִי לְשִׁקְרָא וְתַחֵל יָת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר. לְמָה נֶאֱמַר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ז): לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא, יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל הַשֵּׁם הַמְיֻחָד, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל הַכִּנּוּיִין, תַּלְמוּד לוֹמַר **לֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר**, כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י מִתּוֹרַת כֹּהֲנִים (כְּאָן). **וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, לֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי,** הוּא הַשֵּׁם הַמְיֻחָד, **וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ,** הוּא הָאֱלֹהִים שֶׁמִּמֶּנּוּ נִתְרַבּוּ כָּל הַכִּנּוּיִין. וְשָׁם נֶאֱמַר תְּחִלָּה:

רש"י◄ **וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי** • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ז): "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא". יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיֻחָד? מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל הַכִּנּוּיִין? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְלֹא תְשָׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר" — כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי.

(יג) **לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר:**

יג לָא תַעֲשׁוֹק יָת חַבְרָךְ וְלָא תְאַנֵּס לָא תְּבִית אַגְרָא דַאֲגִירָא לְוָתָךְ עַד צַפְרָא:

רש"י◄ **לֹא־תַעֲשֹׁק** • (ת"כ) זֶה הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר. **לֹא־תָלִין** • לְשׁוֹן נְקֵבָה, מוּסָב עַל הַפְּעֻלָּה. **עַד־בֹּקֶר** • בִּשְׂכִיר יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁיְּצִיאָתוֹ מִשֶּׁשָּׁקְעָה חַמָּה, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה. וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דברים כד טו): "וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ", מְדַבֵּר בִּשְׂכִיר לַיְלָה, שֶׁהַשְּׁלָמַת פְּעֻלָּתוֹ מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, (ב"מ קי) לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַיּוֹם; לְפִי שֶׁנְּתָנָהּ תּוֹרָה זְמַן לְבַעַל הַבַּיִת, עוֹנָה לְבַקֵּשׁ מָעוֹת.

(יד) **לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה:**

יד לָא תְלוּט דְּלָא שָׁמַע וּקְדָם דְּלָא חָזֵי לָא תְשִׂים תַּקְלָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ:

רש"י◄ **לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ** • אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם? תַּלְמוּד־לוֹמַר (שמות כב כז): "בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר". אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר "חֵרֵשׁ"? מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד, שֶׁהוּא בַּחַיִּים, אַף כָּל שֶׁהוּא בַּחַיִּים. יָצָא הַמֵּת, שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים (ת"כ). **וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל** • (ת"כ) לִפְנֵי הַסּוּמָא בַּדָּבָר, לֹא תִתֵּן עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ. אַל תֹּאמַר: מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר, וְאַתָּה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ. **וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ** • לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה אֵינוֹ מָסוּר לַבְּרִיּוֹת לְיַדֵּעַ אִם דַּעְתּוֹ שֶׁל זֶה לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה, וְיָכוֹל לְהִשָּׁמֵט וְלוֹמַר: לְטוֹבָה נִתְכַּוַּנְתִּי, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ", הַמַּכִּיר מַחְשְׁבוֹתֶיךָ. וְכֵן כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם הָעוֹשֵׂהוּ וְאֵין שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת מַכִּירוֹת בּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כז, עמוד 141 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טוֹבֵת הַמִּתְיַעֵץ בִּלְבַד

וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל

לִפְנֵי הַסּוּמָא בַּדָּבָר לֹא תִתֵּן עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, אַל תֹּאמַר מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר וְאַתָּה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ (יט, יד. ובפירוש רש"י)

בְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים' עַל הַפָּסוּק, הוּבְאוּ עוֹד דּוּגְמָאוֹת לְ"עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ", כְּמוֹ "אַל תֹּאמַר לוֹ צֵא בְּהַשְׁכָּמָה כְּדֵי שֶׁיְּקַפְּחוּהוּ לִסְטִים, צֵא בַּצָּהֳרַיִם בִּשְׁבִיל שֶׁיִּשְׁתָּרֵב שָׁרָב וְשָׁמֵשׁ. (קרבן אהרן ל'תורת כהנים' שם))". וְיֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ לֹא הֵבִיא רַשִּׁ"י דּוּגְמָאוֹת אֵלּוּ, וְהֵבִיא רַק אֶת הַדּוּגְמָא דְּ"מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר".

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת:

הַדּוּגְמָאוֹת דְּ"צֵא בְּהַשְׁכָּמָה" אוֹ "צֵא בַּצָּהֳרַיִם" הֵם לְמִקְרִים

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ, וְכִי לֹא יִנָּקֶה ה', בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל הַמְיֻחָד. וְזֶה טַעַם **וְחִלַּלְתָּ,** כִּי כַּאֲשֶׁר יִשָּׁבַע בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לַשֶּׁקֶר יִהְיֶה מְחַלֵּל שֵׁם אֱלֹהָיו. תורה יג

(יד) **לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ.** אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם, תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר (שמות כב כז), אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **חֵרֵשׁ,** מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י, וְהוּא שָׁנוּי בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כָּאן).

אֲבָל הַמִּדְרָשׁ בַּגְּמָרָא (סנהדרין סו.) אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא הִזְהִיר הַכָּתוּב בַּנִּכְבָּדִים בָּעָם, הַדַּיָּן וְהַנָּשִׂיא, שֶׁאָמַר (שמות כב כז): אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר, וְחָזַר וְהִזְהִיר (כָּאן) בָּאֲמֻלָּלִים שֶׁבָּעָם וְהוּא הַחֵרֵשׁ, וּמֵהֶם יִלְמְדוּ בִּנְיַן אָב כָּל שְׁאָר הָעָם, כִּי מִן הָרֹאשׁ וְעַד הַסּוֹף הַכֹּל בִּכְלַל הָאַזְהָרָה. וּמִלַּת "בְּעַמְּךָ" נִדְרַשׁ (סנהדרין פה.) בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ לְהוֹצִיא הָרְשָׁעִים.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, הִזְכִּיר הַחֵרֵשׁ בְּקִלְלָה, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע וְלֹא יִתְקַצֵּף בְּקִלְלָתוֹ הִזְהִירָה הַתּוֹרָה עָלָיו, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בַּשּׁוֹמְעִים שֶׁיִּתְבַּיְּשׁוּ וְיִחַר לָהֶם מְאֹד. וְעוֹד, כִּי יַזְהִיר בַּהוֹוֶה, שֶׁאָדָם מְקַלֵּל הַחֵרֵשׁ וּמַכְשִׁיל הָעִוֵּר שֶׁלֹּא יִירָא מֵהֶם כִּי לֹא יֵדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, עַל כֵּן: **וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ** (כָּאן), שֶׁהוּא רוֹאֶה הַנִּסְתָּרוֹת.

וְהוֹסִיף לָאוּ אַחֵר בְּמוֹשְׁלִים, הַנָּשִׂיא וְהַדַּיָּן, בְּעֲבוּר שֶׁדֶּרֶךְ הָאֲנָשִׁים לְקַלְּלָם בְּחַדְרֵי מִשְׁכָּבָם כַּאֲשֶׁר בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע. וּבְקִלְלַת הַנָּשִׂיא וְהַדַּיָּן תִּקָּלוֹת רַבּוֹת, כִּי הֲמוֹן הָעָם בִּסְכָלוּתָם יִשְׂנְאוּ אוֹתָם וְיִתְעוֹרְרוּ לָקוּם עֲלֵיהֶם, וְהֵם בְּמִשְׁפָּטָם יַעֲמִידוּ אָרֶץ. תורה טו

שֶׁהַיּוֹעֵץ כַּוָּנָתוֹ לִגְרוֹם נֶזֶק לַחֲבֵרוֹ, "שֶׁיְּקַפְּחוּהוּ לִסְטִים" אוֹ "שֶׁיִּשְׁתְּרֵב", וְהָאִיסּוּר לִגְרוֹם נֶזֶק לַחֲבֵרוֹ, אָנוּ כְּבָר יוֹדְעִים מֵאִיסּוּרִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ אִיסּוּר עֲשִׂיַּת בּוֹר וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַדּוּגְמָא דְּ"מְכוֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר" אֵינָהּ דַּוְקָא לְהַזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁחֲבֵרוֹ צָרִיךְ חֲמוֹר יוֹתֵר מִמַּה שֶׁצָּרִיךְ שָׂדֶה, וְאִם כֵּן אֵין הַדָּבָר מוּכְרָח שֶׁעֲצָה זוֹ הִיא בִּשְׁבִיל לְהַזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁמּוֹסִיף הָאִיסּוּר "לִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל" שֶׁאֲפִילּוּ אִם לֹא יַזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ עַל־יְדֵי עֲצָתוֹ, אָסוּר לַמְיָעֵץ לְעָרֵב בָּזֶה שִׁיקּוּלִים פְּרָטִיִּים, וְכַוָּנָתוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת אַךְ וְרַק לְתֵת "עֵצָה שֶׁהוֹגֶנֶת לוֹ", לְטוֹבַת חֲבֵרוֹ בִּלְבַד.

◆ יום שני כ"ד ניסן ◆

(טו) **לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ:**

רש"י ◄ **לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט •** מְלַמֵּד שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין קָרוּי עַוָּל, שָׁנֹאוּי וּמְשֻׁקָּץ, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, שֶׁהֶעָוֶל קָרוּי תּוֹעֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה טז): "כִּי תוֹעֲבַת ה' וְגוֹ' כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל". וְהַתּוֹעֵבָה קְרוּיָה שֶׁקֶץ וְחֵרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז כו) "וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ. שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְגוֹ'". **לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל •** (ת"כ) שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא זֶה וְהֶעָשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת. **וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל •** שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא זֶה, הֵיאַךְ אֲבַיֵּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ? עֹנֶשׁ יֵשׁ בַּדָּבָר! לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל". **בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ •** כְּמַשְׁמָעוֹ. דָּבָר אַחֵר: הֱוֵי דָּן אֶת חֲבֵרְךָ לְכַף זְכוּת (סנהדרין לב).

טו לֹא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִינָא לָא תִּסַּב אַפֵּי מִסְכֵּנָא וְלָא תֶהְדַּר אַפֵּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדִינֵהּ לְחַבְרָךְ:

(טז) **לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה:**

רש"י ◄ **לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל •** אֲנִי אוֹמֵר עַל־שֵׁם שֶׁכָּל מְשַׁלְּחֵי מְדָנִים וּמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, הוֹלְכִים בְּבָתֵּי רֵעֵיהֶם לְרַגֵּל מַה יִּרְאוּ רַע, אוֹ מַה יִּשְׁמְעוּ רַע לְסַפֵּר בַּשּׁוּק, נִקְרָאִים 'הוֹלְכֵי רָכִיל', הוֹלְכֵי רְגִילָה, אשפיימנ"ט בְּלַעַ"ז. וּרְאָיָה לִדְבָרַי, שֶׁלֹּא מָצִינוּ 'רְכִילוּת' שֶׁאֵין כָּתוּב בִּלְשׁוֹן 'הֲלִיכָה': "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל", "הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל" (ירמיה ו כח); וּשְׁאָר לָשׁוֹן־הָרָע אֵין כָּתוּב בּוֹ הֲלִיכָה, (תהילים קא ה) "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ", (שם קכ ג): "לָשׁוֹן רְמִיָּה", (שם יב ד): "לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת". לָכֵן אֲנִי אוֹמֵר: שֶׁהַלָּשׁוֹן הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל, שֶׁהַכָּ"ף נֶחֱלֶפֶת בְּגִימֶ"ל, שֶׁכָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁמּוֹצְאֵיהֶם מִמָּקוֹם אֶחָד מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בָּזוֹ; בֵּי"ת בְּפֵי"א, וְגִימֶ"ל בְּכָ"ף, וְקוֹ"ף רְכִילוּת שֶׁלֹּא יָבִינוּ הַשּׁוֹמְעִים. כָּל זֶה לְשׁוֹן הָרַב.

טז לָא תֵיכוּל קוּרְצִין בְּעַמָּךְ לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְּחַבְרָךְ אֲנָא יְיָ:

וְאֵין בַּמֶּה שֶׁפֵּרֵשׁ בַּתַּרְגּוּם הַזֶּה טַעַם אוֹ רֵיחַ, כִּי הַשּׁוֹמֵעַ מִן הָרָכִיל לֹא יִשָּׁבַע לוֹ שֶׁיַּאֲמִין דְּבָרָיו וְלֹא יִתֵּן לוֹ אוֹת וּמוֹפֵת, גַּם הַמַּלְשִׁין עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו לֹא יַבְטִיחֶנּוּ הָאָדוֹן שֶׁיִּשְׁמַע אֵלָיו, וּמַה טַּעַם לַאֲכִילָה הַזֹּאת. וּנְבוּכַדְנֶאצַּר בְּהוֹדָאַת הַצַּדִּיקִים עָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה, לֹא הֶאֱכִילָם לַמַּלְשִׁינִים וְלֹא נִשְׁבַּע לָהֶם, וְגַם לֹא הֶאֱמִין לָהֶם, אֲבָל שָׁאַל: הַצְּדָא שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וְגוֹ' (דניאל ג ידד), וְצִוָּה שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ מִכָּאן וָאֵילָךְ, וְהָיָה מַעֲבִיר עַל מַה שֶּׁעָבְרוּ. **וְדַרְיָוֶשׁ** לֹא הָיָה מַאֲכִיל לוֹ לְמַלְשִׁינֵי דָּנִיֵּאל רַק לַעֲנָה וְרֹאשׁ, וְכָתוּב בָּהֶן: דִּי אֲכָלוּ קַרְצוֹהִי דִּי דָנִיֵּאל (שם ו כח), וַאֲפִלּוּ אִם אֱמֶת הַדָּבָר שֶׁיֵּעָשֶׂה כֵּן בִּזְמַנִּים הָהֵם, אַחַר שֶׁהַכָּתוּב אָמַר: לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ לָמָּה יַזְכִּיר אֶנְקְלוֹס מִנְהַג הַשִּׁטּוּת הַהוּא, וְאֵין לָאֵזָהָרָה עִנְיָן בּוֹ. **אֲבָל** עִקַּר לְשׁוֹן הָאֲרָמִית בְּכָאן אֵינֶנּוּ אֶלָּא לְשׁוֹן הַשְּׁמָעַת קוֹל, וְהוּא מֶרְגָּל בְּדִבְרֵי חֲכָמִים (ב"ב ה ה.): וְעִנְּא לָאוּ אַכְלוּיֵי מִכְלוּלֵיה וְלָאוּ גַּבְרָא בָּעִיוּ לְאַכְלוּיֵי, וְתַרְגּוּם יוֹנָתָן קָרָא בְּגָרוֹן (יְשַׁעְיָה נח א): אַכְלֵי, וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ (שם ה כח): וַיַּכְלֵי לֵיה, וַיִּנְהֹם עָלָיו כְּנַהֲמַת יָם (שם שם ל): וַיַּכְלֵי עֲלֵיהוֹן, וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים. וְהִנֵּה הוּא לְשׁוֹן כָּל מַשְׁמִיעַ קוֹל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טז) לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ. אוֹמֵר אֲנִי עַל שֵׁם שֶׁכָּל מְשַׁלְּחֵי מְדָנִים וּמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע הוֹלְכִים בְּבֵית רֵעֵיהֶם לְרַגֵּל מַה יִּרְאוּ רַע אוֹ מַה יִּשְׁמְעוּ רַע לְסַפֵּר בַּשּׁוּק, נִקְרָאִים הוֹלְכֵי רָכִיל, הוֹלְכֵי רְגִילָה וְכוּ'. וְכֵן תִּרְגֵּם אֶנְקְלוֹס: לָא תֵיכוּל קוּרְצִין, אֲכָלוּ קַרְצָיהוֹן דִּיהוּדָיֵא (דניאל ג ח), אָכְלוּ קָרְצָא בֵּי מַלְכָּא (ב"מ פו.). נִרְאֶה בְּעֵינַי, שֶׁהָיָה מִשְׁפָּטָם לֶאֱכֹל בְּבֵית הַמְקֻבָּל דִּבְרֵיהֶם שׁוּם הַלְעָטָה וְהוּא גְּמָר חִזּוּק שֶׁדְּבָרָיו מְקַיָּמִים וַיְעַמִּידֵם עַל הָאֱמֶת, וְאוֹתָהּ הַלְעָטָה נִקְרֵאת אֲכִילַת קְרָצִין, לְשׁוֹן קֹרֶץ בְּעֵינָיו (משלי ו יג), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הוֹלֵךְ רָכִיל לִקְרֹץ בְּעֵינָיו וְלִרְמֹז דִּבְרֵי

בְּכָ"ף, וְנוּ"ן בְּלָמֶ"ד, וְזַי"ן בְּצָד"י. **וְכֵן** (שמואל ב יט כח): "וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ", רִגֵּל בְּמִרְמָה לֵאמֹר עָלַי רָעָה, **וְכֵן** (תהילים טו ג): "לֹא רָגַל עַל־לְשֹׁנוֹ", **וְכֵן** רוֹכֵל, הַסּוֹחֵר וּמְרַגֵּל אַחַר כָּל סְחוֹרָה, וְכָל הַמּוֹכֵר בְּשָׂמִים לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶם הַנָּשִׁים, עַל־שֵׁם שֶׁמְּחַזֵּר תָּמִיד בָּעֲיָרוֹת, נִקְרָא 'רוֹכֵל' לְשׁוֹן רוֹגֵל. וְתַרְגּוּמוֹ: "לָא תֵיכוּל קוּרְצִין", כְּמוֹ (דניאל ג ח): "וַאֲכַלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא"; "אֲכַל בֵּהּ קַרְצָא בֵּי מַלְכָּא". נִרְאֶה בְּעֵינַי, שֶׁהָיָה מִשְׁפָּטָם לֶאֱכֹל בְּבֵית הַמִּקְבָּל דִּבְרֵיהֶם שׁוּם הַלְעָטָה, וְהוּא גְּמַר חִדּוּק, שֶׁדִּבְרָיו מְקַיְּמִים וּמַעֲמִידָם עַל הָאֱמֶת, וְאוֹתָהּ הַלְעָטָה נִקְרֵאת: "אֲכִילַת קוּרְצִין", לְשׁוֹן "קֹרֵץ בְּעֵינָיו" (משלי ו יג), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הוֹלְכֵי רָכִיל לִקְרֹץ בְּעֵינֵיהֶם וְלִרְמֹז דִּבְרֵי רְכִילוּתָן, שֶׁלֹּא יָבִינוּ שְׁאָר הַשּׁוֹמְעִים. **לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ • לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ** (ת"כ), כְּגוֹן: טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, וְחַיָּה אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו. **אֲנִי ה' • נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר, וְנֶאֱמָן לְהִפָּרַע.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק לב, עמוד 120 – מתוך 'לקראת שבת')

לא תַעֲמוֹד עַל דַּם רֵעֶךָ – גֶּדֶר חִיּוּבוֹ

לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ

לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ, וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ (יט, טז. ובפירוש רש"י) וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי כַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא לְחַיֵּב אֶת הָאָדָם **לַעֲשׂוֹת** כָּל מַה שֶּׁבִּיכָלְתּוֹ לְהַצָּלַת חֲבֵרוֹ – וּמִדּוּעַ זֶה נֶאֱמַר בִּלְשׁוֹן שְׁלִילָה, וְלֹא בְּלָשׁוֹן חִיּוּבִי – לְהַצִּיל הֶחָבֵר, עַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּמִצְוַת הַצָּלַת מָמוֹן חֲבֵירוֹ, "עָזוֹב תַּעֲזוֹב עִמּוֹ" "הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ" וְכוּ'?

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַקּוּשְׁיָא, דְּלִכְאוֹרָה דִּין זֶה נִלְמַד בְּקַל־וָחֹמֶר מֵהַחִיּוּב דְּהַצָּלַת מָמוֹן חֲבֵירוֹ, וּמִפְּנֵי מַה הֶצְרֵךְ לְהִכָּתֵב הַצִּוּוּי דְּ"לֹא תַעֲמֹד וְגוֹ'"? וְיֵשׁ לוֹמַר דְּזוֹהִי כַּוָּנַת רַשִּׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ "לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְכוּ'", כְּלוֹמַר אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְחַדֵּשׁ אֶת עֶצֶם חִיּוּב הַצָּלַת חֲבֵירוֹ מִסִּכָּנַת מָוֶת (הַנִּלְמָד מִקַּל־וָחֹמֶר כַּנַּ"ל), אֶלָּא מְדַבֵּר כָּאן בְּמַצָּב מְיוּחָד הַנּוֹתֵן מָקוֹם לוֹמַר שֶׁמֻּתָּר לְאָדָם **לַעֲמוֹד** וּלְהִתְעַכֵּב מִלְּהַצִּיל, וְעַל־זֶה בָּא צִוּוּי הַכָּתוּב "לֹא תַעֲמֹד וְגוֹ'".

וְהִנֵּנוּ כְּשֶׁחֲבֵרוֹ נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל סַכָּנָה כָּזוֹ שֶׁהַצָּלָתוֹ כְּרוּכָה בְּסָפֵק סַכָּנָה לְחַיָּיו שֶׁל הַמַּצִּיל, הָיָה מָקוֹם לוֹמַר שֶׁבְּמִקְרֶה כָּזֶה יָכוֹל לְהִתְעַכֵּב וְלַעֲמֹד מִלְּהַצִּילוֹ, וְעַל־זֶה בָּא הַכָּתוּב וּמַזְהִיר "לֹא תַעֲמֹד וְגוֹ'" שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד אֶלָּא יֵשׁ לְהַצִּיל הֶחָבֵר, אֶלָּא־אִם־כֵּן יֵשׁ סָפֵק בְּ"אַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ", הֵינוּ אִם פְּעוּלַת הַהַצָּלָה יְכוֹלָה לִגְרוֹם סַכָּנָה לְמַצִּיל בְּאֹפֶן שֶׁהִיא מְטִילָה סָפֵק בְּאֶפְשָׁרוּת הַהַצָּלָה, שֶׁאָז אֵין בָּזֶה חִיּוּב. וְזֶהוּ דִּיּוּק לְשׁוֹן רַשִּׁ"י "וְאַתָּה **יָכוֹל** לְהַצִּילוֹ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות חל"ב ע' 125)

לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ (יט, טז) **לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ** (רש"י) עֶצֶם הָעֲבֵדָה שֶׁנִּזְדַּמֵּן לְךָ "לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ" שֶׁל אָדָם - מוֹכִיחָה שֶׁ"אַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ", וְרַק לְשֵׁם כָּךְ זִמֵּן לְךָ הַקָּבָּ"ה לִרְאוֹת זֹאת. וּמִכָּאן יֵשׁ לִלְמֹד הוֹרָאָה לְדוֹרֵנוּ: בְּדוֹרֵנוּ נִמְצָאִים רַבִּים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּסַכָּנַת טְבִיעָה רוּחָנִית. יֵשׁ לָדַעַת, אֵיפוֹא, שֶׁעַל כָּל אֶחָד וְאַחַת חָלָה הַחוֹבָה לַעֲסֹק בְּהַצָּלָתָם שֶׁל יְהוּדִים אֵלּוּ - שֶׁכֵּן עֶצֶם הָעֲבֵדָה שֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ לִרְאוֹת וְלָדַעַת שֶׁיֶּשְׁנָם יְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּסַכָּנָה שֶׁכָּזוֹ, מוֹכִיחָה שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ הַכֹּחוֹת הַדְּרוּשִׁים לְהַצִּילָם!

(יז) **לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא:**

יז לָא תִשְׂנֵי יָת אֲחוּךְ בְּלִבָּךְ אוֹכָחָא תּוֹכַח יָת חַבְרָךְ וְלָא תְקַבֵּל עַל דִּי לֵהּ חוֹבָא:

רש"י ◄ **וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא • לֹא תַלְבִּין אֶת פָּנָיו בָּרַבִּים.**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁיּוֹדִיעַ חֶפְצוֹ בְּלֹא חִתּוּךְ מִלּוֹת, וְלָכֵן יֹאמַר כֵּן (בּגִמְ' שָׁם) בְּצוֹעֵץ לָעִזִּים הַנִּכְנָסוֹת בַּשָּׂדֶה, וִיתַרְגֵּם כֵּן הַשּׁוֹרֵק וְהַנּוֹהֵם וְהַצּוֹעֵץ.

וְדֶרֶךְ הָרְכִילִים לָבֹא בָּרַבִּים אוֹ לִפְנֵי הַמּוֹשֵׁל וְיִנְהֲמוּ בְּגִרוֹנָם וְיִקְרְצוּ בְּעֵינֵיהֶם לִרְמֹז כִּי שָׁמְעוּ דְּבָרִים עַד שֶׁיִּפְּצְרוּ בָּהֶם וְיַגִּידוּ אוֹתָן, עַל כֵּן נִקְרָאִים אוֹכְלֵי קָרְצִין, נוֹהֲמִים בְּרַמָּזִים. וְאֶנְקְלוּס תִּרְגֵּם רְכִילוּת עִנְיָנוֹ, וְכֵן שְׁמוֹ בַּלָּשׁוֹן הָאֲרָמִית, וְלֹא חָשַׁשׁ לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן הַכָּתוּב, וְכֵן דַּרְכּוֹ תָּמִיד, כִּי לְהָבִין הָעִנְיָן הוּא מִתְכַּוֵּן. אֲבָל בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיוּ קוֹרִין אוֹתָם "הוֹלְכֵי רָכִיל", מִן אַבְקַת רוֹכֵל (שה"ש ג ו), רְכָלְתֵךְ (יְחֶזְקֵאל כז יב), כִּי הָרוֹכֵל הוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם קוֹנֶה מִכָּאן וּמִכָּאן וְהוֹלֵךְ וּמוֹכֵר בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים לְכָאן וּלְכָאן, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּירִין חֲכָמִים (מעשרות פ"ב מ"ג): רוֹכְלִין הַמַּחְזִירִין בַּעֲיָרוֹת.

וְזֶה טַעַם: **בְּעַמֶּיךָ,** כִּי הוּא הוֹלֵךְ בָּרַבִּים. וּלְהַבְדִּיל בֵּין שְׁנֵיהֶם הָיָה שֵׁם זֶה "רוֹכֵל", פּוֹעֵל, וְשֵׁם זֶה **רָכִיל,** שֵׁם תֹּאַר בְּעַצְמוֹ, כְּמוֹ סָרִיס נָזִיר, יִרְמוֹ הַשֵּׁם כִּי בְּנַפְשׁוֹ הוּא, וְעָלָיו תָּשׁוּב. תורה יז

(יז) לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ.

בַּעֲבוּר שֶׁדֶּרֶךְ הַשּׂוֹנְאִים לְכַסּוֹת אֵת שִׂנְאָתָם בְּלִבָּם כְּמוֹ שֶׁאָמַר (משלי כו כד): בִּשְׂפָתָו יְנַכֵּר שׂוֹנֵא, הִזְכִּיר הַכָּתוּב בַּהֹוָה. וְאָמַר **הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ,**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות חלק א, עמוד 431)

כ"ק אַדְמוּ"ר הָרַיי"צ נָהַג לְקָרֵב כָּל אָדָם, אֲפִילוּ יְהוּדִי כָּזֶה שֶׁעָלָיו נִפְסַק בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' שֶׁלְּגַבָּיו לֹא חָל הַדִּין שֶׁל "לֹא תַעֲמֹוד עַל דַּם רֵעֶךָ".

וְטַעֲמוֹ וְנִימוּקוֹ עִמּוֹ:

אַרְבָּעָה חֲלָקִים הֵם בְּ'שׁוּלְחָן עָרוּךְ', וְ'חוֹשֶׁן מִשְׁפָּט' הוּא הַחֵלֶק הָרְבִיעִי. בְּ'חוֹשֶׁן מִשְׁפָּט' עַצְמוֹ יֵשׁ יוֹתֵר מֵאַרְבַּע־מֵאוֹת סִימָנִים, וּפְרָטֵי הַדִּינִים הָאֲמוּרִים מוֹפִיעִים בַּסִּימָנִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁבּוֹ. כְּשֶׁיִּלְמְדוּ וִיקַיְּימוּ אֶת כָּל דִּינֵי הַ'שּׁוּלְחָן עָרוּךְ', מִתְּחִילַת 'אוֹרַח חַיִּים' עַד לְסִימָנִים אֵלּוּ, אוֹ־אָז יִהְיֶה מָקוֹם לַעֲסוֹק גַּם בְּדִינִים אֵלּוּ...

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (היום־יום כ"ו אייר)

... רַק מִי שֶׁמְּקַיֵּים כָּרָאוּי "לֹא תִשְׂנָא" - יָכוֹל לְקַיֵּים כַּנִּדְרָשׁ "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ".

(יח) **לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמֹוךָ אֲנִי יְהוָה:**

יח **לֹא תִקּוֹם וְלֹא תִטֹּר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ וּתְרַחֵם לְחַבְרָךְ כְּוָתְךָ אֲנָא יְיָ:**

רש"י ◄ **לֹא־תִקֹּם •** (יומא כג) אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ! אָמַר לוֹ: לָאו. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי — זוֹ הִיא נְקִימָה. וְאֵיזוֹ הִיא נְטִירָה? אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ! אָמַר לוֹ: לָאו. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ! אָמַר לוֹ: הֵא לְךָ, וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי — זוֹ הִיא נְטִירָה, שֶׁנּוֹטֵר הָאֵיבָה בְּלִבּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם. **וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ •** (ת"כ) אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק יז, עמוד 215 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה (יט, יח. ובפירוש רש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן, מַה מּוֹסִיף בַּהֲבָנַת הַכָּתוּב, זֶה שֶׁמִּצְוַת "וְאָהַבְתָּ" הִיא "כְּלָל גָּדוֹל", שֶׁלָּכֵן מְבִיאוֹ רַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ?

וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה הִקְשָׁה הָרַמְבַּ"ן הַאֵיךְ שַׁיָּךְ לְצַוּוֹת עַל כָּל אָדָם שֶׁיֹּאהַב אֶת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל "כָּמוֹךָ", הֲרֵי "לֹא יְקַבֵּל לֵב הָאָדָם שֶׁיֶּאֱהוֹב אֶת חֲבֵירוֹ כְּאַהֲבָתוֹ אֶת נַפְשׁוֹ"? וְעוֹד יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת, אִם נִצְטַוִּינוּ לֶאֱהֹב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מִצְוָה אַחֶרֶת, לְלַמְּדוֹ תּוֹכַחַת מוּסָר. **וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא** שֶׁיִּהְיֶה עָלֶיךָ אָשָׁם כַּאֲשֶׁר יֶחְטָא וְלֹא הוֹכַחְתָּ אוֹתוֹ. וְלָזֶה יִטֶּה לְשׁוֹן אֶנְקְלוּס שֶׁאָמַר: וְלָא תְקַבֵּל עַל דִּילֵיהּ חוֹבָא, שֶׁלֹּא תְקַבֵּל אַתָּה עֹנֶשׁ בַּחֲטָא שֶׁלּוֹ. וְאַחֲרֵי כֵּן צִוָּה שֶׁתֶּאֱהֹב אוֹתוֹ. וְהִנֵּה הַשּׂוֹנֵא אֵת רֵעֵהוּ עוֹבֵר בְּלָאו, וְהָאוֹהֵב לוֹ מְקַיֵּם עֲשֵׂה.

וְהַנָּכוֹן בְּעִינַי, כִּי **הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ** כְּמוֹ: וְהוֹכֹחַ אַבְרָהָם אֶת אֲבִימֶלֶךְ (בְּרֵאשִׁית כא כה). וְיֹאמַר הַכָּתוּב, **אַל תִּשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ** בַּעֲשׂוֹתוֹ לְךָ שֶׁלֹּא כִּרְצוֹנְךָ, אֲבָל תּוֹכִיחֶנּוּ מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ עִמָּדִי, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא לְכַסּוֹת שִׂנְאָתוֹ בְּלִבְּךָ וְלֹא תַגִּיד לוֹ, כִּי בְּהוֹכִיחֲךָ אוֹתוֹ יִתְנַצֵּל לְךָ, אוֹ יָשׁוּב וְיִתְוַדֶּה עַל חֶטְאוֹ וּתְכַפֵּר לוֹ.

וְאַחֲרֵי כֵּן יַזְהִיר שֶׁלֹּא יִנְקֹם מִמֶּנּוּ וְלֹא תִטֹּר בְּלִבְבְּךָ מַה שֶּׁעָשָׂה לְךָ, כִּי יִתְּכֵן שֶׁלֹּא יִשְׁנָא אוֹתוֹ אֲבָל יִזְכֹּר הַחֵטְא בְּלִבּוֹ, וּלְפִיכָךְ יַזְהִירֶנּוּ שֶׁיִּמְחָה פֶּשַׁע מִצְוָה אַחֶרֶת, לְלַמְּדוֹ תּוֹכַחַת מוּסָר. **וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא** שֶׁיִּהְיֶה עָלֶיךָ אָשָׁם כַּאֲשֶׁר יֶחְטָא וְלֹא הוֹכַחְתָּ אוֹתוֹ. וְלָזֶה יִטֶּה לְשׁוֹן אֶנְקְלוּס שֶׁאָמַר: וְלָא תְקַבֵּל עַל דִּילֵיהּ חוֹבָא, שֶׁלֹּא תְקַבֵּל אַתָּה עֹנֶשׁ בַּחֲטָא שֶׁלּוֹ. וְאַחֲרֵי כֵּן צִוָּה שֶׁתֶּאֱהֹב אוֹתוֹ. וְהִנֵּה הַשּׂוֹנֵא אֵת רֵעֵהוּ עוֹבֵר בְּלָאו, וְהָאוֹהֵב לוֹ מְקַיֵּם עֲשֵׂה.

וְהַנָּכוֹן בְּעִינַי, כִּי **הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ** כְּמוֹ: וְהוֹכֹחַ אַבְרָהָם אֶת אֲבִימֶלֶךְ (בְּרֵאשִׁית כא כה). וְיֹאמַר הַכָּתוּב, **אַל תִּשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ** בַּעֲשׂוֹתוֹ לְךָ שֶׁלֹּא כִּרְצוֹנְךָ, אֲבָל תּוֹכִיחֶנּוּ מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ עִמָּדִי, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא לְכַסּוֹת שִׂנְאָתוֹ בְּלִבְּךָ וְלֹא תַגִּיד לוֹ, כִּי בְּהוֹכִיחֲךָ אוֹתוֹ יִתְנַצֵּל לְךָ, אוֹ יָשׁוּב וְיִתְוַדֶּה עַל חֶטְאוֹ וּתְכַפֵּר לוֹ.

וְאַחֲרֵי כֵּן יַזְהִיר שֶׁלֹּא יִנְקֹם מִמֶּנּוּ וְלֹא תִטֹּר בְּלִבְבְּךָ מַה שֶּׁעָשָׂה לְךָ, כִּי יִתְּכֵן שֶׁלֹּא יִשְׁנָא אוֹתוֹ אֲבָל יִזְכֹּר הַחֵטְא בְּלִבּוֹ, וּלְפִיכָךְ יַזְהִירֶנּוּ שֶׁיִּמְחָה פֶּשַׁע וְיַצְוֶה הַכָּתוּב שֶׁלֹּא תִהְיֶה פְּחִיתוּת הַקִּנְאָה הוֹאֵת בְּלִבּוֹ, אֲבָל יֹאהַב בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה לַחֲבֵרוֹ כַּאֲשֶׁר אָדָם עוֹשֶׂה לְנַפְשׁוֹ, וְלֹא יִתֵּן שִׁעוּרִין בָּאַהֲבָה. וְעַל כֵּן אָמַר בִּיהוֹנָתָן (שְׁמוּאֵל־א כ יז): כִּי אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ, בַּעֲבוּר שֶׁהַסִּיר מִדַּת הַקִּנְאָה מִלִּבּוֹ וְאָמַר (שָׁם כג יז): וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וּגוֹ'.

וְעָנַיִן הַנִּקְיָמָה וְהַנְּטִירָה, כְּבָר פֵּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ (ת"כ פָּאן) שֶׁהוּא בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ חִיּוּב מָמוֹן, הַשְׁאִילֵנִי מַגְּלְךָ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ. כִּי בְּדָבָר שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹ חֲבֵרוֹ מָמוֹן כְּגוֹן בִּנְזִיקִין וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, אֵינוֹ מְחֻיָּב לְהַנִּיחַ לוֹ, אֲבָל יִתְבָּעֶנּוּ בְּבֵית דִּין וְיִשָּׁלֵם מִמֶּנּוּ, מִפָּסוּק: כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ (לְהַלָּן כד יט), וְהוּא מֵעַצְמוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם כַּאֲשֶׁר יְשַׁלֵּם מַה שֶּׁלָּוָה אוֹ מַה שֶּׁגָּזַל. וְכָל שֶׁכֵּן בְּעִנְיַן נֶפֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה נוֹקֵם וְנוֹטֵר לוֹ עַד שֶׁיִּגְאַל דְּמֵי אֶחָיו מִיָּדוֹ, עַל פִּי בֵּית דִּין הַמּוֹרִים בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה. תורה יח

"כָּמוֹךָ", מַדּוּעַ צִוּוּתָה הַתּוֹרָה גַּם עַל שְׁאָר צִיווּיִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ כְּמוֹ צְדָקָה, גְּמִילוּת חֶסֶד, אִסּוּר גְּנֵבָה, גְּזֵלָה, נְקָמָה, נְטִירָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הֲרֵי מוּבָן מֵאֵלָיו שֶׁכְּשֶׁאָדָם יְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי לֶאֱהֹב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, וַדַּאי יְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ?

וְזֶהוּ שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִׁ"י "זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה", שֶׁבָּזֶה מְתָרֵץ ב' קֻשְׁיּוֹת אֵלּוּ בַּ'חֲדָא מַחְתָּא'. שֶׁבְּדָרְךְ הַפְּשָׁט אֵין מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ" מִצְוָה בִּפְנֵי־עַצְמָהּ, אֶלָּא הַכְּלָל שֶׁל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

וְאִם כֵּן: א. כְּבָר מְצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁהַתּוֹרָה מְפָרֶשֶׁת הֵן אֶת הַכְּלָל וְהֵן אֶת הַפְּרָטִים שֶׁנּוֹבְעִים מֵהַכְּלָל, וּמְתוֹרֶצֶת הַקֻּשְׁיָא הַשְּׁנִיָּה.

ב. מִכֵּיוָן שֶׁמִּצְוַת "וְאָהַבְתָּ" – "כָּמוֹךָ" הִיא הַצִּיווּי הַכְּלָלִי לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, הֲרֵי קִיּוּם מִצְוָה זוֹ הוּא עַל־יְדֵי קִיּוּם "הַפְּרָטִים" שֶׁהֵם הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

וּמִכֵּיוָן שֶׁהַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ הֵם דְּבָרִים שֶׁבְּמַעֲשֶׂה, לְלֹא כָּל הִתְיַחֲסוּת לְרֶגֶשׁ הָאָדָם, הֲרֵי הוּא יָכוֹל לְקַיְּמָן אוֹ לְהִמָּנַע מֵעֲשִׂיָּתָן בְּכָל עֵת, וּמִמֵּילָא אֵין קֻשְׁיָא הַאֵיךְ אֶפְשָׁר לְצַוּוֹת עַל אַהֲבַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל "כָּמוֹךָ", כִּי צִיווּי זֶה הוּא הַצִּיווּי הַכְּלָלִי לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבְּמַעֲשֶׂה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת קדושים, מברכים החודש אייר, ה'תשכ"ז)

בְּנוֹגֵעַ לְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, מְבָאֵר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא, שֶׁ"הָעוֹשִׂים גּוּפָם עִיקָּר וְנַפְשָׁם טְפֵלָה, אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת אַהֲבָה וְאַחְוָה אֲמִיתִּית בֵּינֵיהֶם כוּ'", אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת נִשְׁמָתָם עִיקָּר וְגוּפָם טָפֵל.

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁלְּצוֹרְךְ אֲמִיתִּית הָעִנְיָן דְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, דַּי בְּכָךְ שֶׁהַגּוּף הוּא טָפֵל, אֲבָל אֵין צוֹרְךְ לְבַטֵּל לְגַמְרֵי אֶת מְצִיאוּת הַגּוּף. וְאַדְרַבָּה, יֵשׁ צוֹרְךְ בִּמְצִיאוּת הַגּוּף, שֶׁהֲרֵי הָאַהֲבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת נִמְשָׁכֶת לְמַטָּה מַטָּה עַד שֶׁתּוּרְגַּשׁ בִּבְשַׂר הַלֵּב הַגַּשְׁמִי, וּכְדִבְרֵי כ"ק מו"ח אַדְמוּ"ר, שֶׁכְּשֶׁם שֶׁאַהֲבַת ה' צְרִיכָה לַחְדּוֹר בִּבְשַׂר הַלֵּב, צְרִיכָה גַּם אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל לַחְדּוֹר בִּבְשַׂר הַלֵּב, בְּאוֹפֶן דְּ"שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֵּׁן עֶצֶם", וְאֵינָהּ דּוֹמָה הַשִּׂמְחָה שֶׁמִּצַּד הַנִּשְׁמָה לְשִׂמְחָה שֶׁהִיא גַּם מִצַּד הַגּוּף, כָּךְ שֶׁיֵּשׁ צוֹרְךְ בִּמְצִיאוּת הַגּוּף, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "גּוּפָם טָפֵל".

וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן שֶׁ"גְּדוֹלָה לְגִימָה שֶׁמְּקָרֶבֶת" - שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל שִׂמְחָה עֲבוּר הַגּוּף (וְלֹא עֲבוּר הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֲרֵי שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ אֵינָהּ מִגַּשְׁמִיּוּת, אֶלָּא מֵרוּחָנִיּוּת שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת), וְדַוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמְּשַׂמְּחִים אֶת הַגּוּף (כְּמוֹ הַשִּׂמְחָה שֶׁעַל־יְדֵי בָּשָׂר וָיַיִן, "אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר" וְ"אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן"), אֲזַי אֵינוֹ מְבַלְבֵּל אֶת הַנִּשְׁמָה, וְאַדְרַבָּה כוּ'.

וְלָכֵן, בְּהִתְוַעֲדוּת חֲסִידִית - נוֹהֲגִים חֲסִידִים לוֹמַר "לְחַיִּים" [אִם כִּי לֹא הַרְבֵּה... וְכַיָּדוּעַ שִׂיחַת כ"ק מו"ח אַדְמוּ"ר שֶׁ"מַשְׁקֶה" הוּא דָּבָר הַמְּאוּס וְכוּ', אֲבָל אֵין צוֹרְךְ לְדַבֵּר עַל זֶה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי "פֶּרֶשׁ שַׁבַּתְּכֶם לֹא קָאָמַר"], כֵּיוָן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה קֵירוּב הַדַּעַת כוּ'.

(וְסִיֵּים כ"ק אַדְמוּ"ר שְׁלִיטָ"א:) "זָאל זַיִן לְחַיִּים וְלִבְרָכָה"!

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת קדושים, מברכים החודש אייר, ה'תשכ"ז)

עַל־יְדֵי קִיּוּם מִצְוַת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", נַעֲשָׂה הָעִנְיָן דְּ"בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כּוּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ".

(יט) אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:

יט יָת קְיָמַי תִּטְרוּן בְּעִירָךְ לָא תַרְכֵּב עֲרוּבִין חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עֲרוּבִין וּלְבוּשׁ עֲרוּבִין שַׁעַטְנֵזָא לָא יִסַּק עֲלָךְ:

רש"י◄ **אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ • וְאֵלּוּ הֵן: בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם וְגוֹ'. חֻקִּים אֵלּוּ גְּזֵרוֹת מֶלֶךְ, שֶׁאֵין טַעַם לַדָּבָר. וּבֶגֶד כִּלְאַיִם • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו". יָכוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "בֶּגֶד". מִנַּיִן לְרַבּוֹת הַלְּבָדִים? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "שַׁעַטְנֵז". דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ, טָווּי וְנוּז. וְאוֹמֵר אֲנִי: 'נוּז' לְשׁוֹן דָּבָר הַנִּמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה לְחַבְּרוֹ. מישטי"ר בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ:** (מו"ק יב) **'חַזְזָן לְנָאזֵי דְּאִית בְּהוֹן', שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן כְּמוּשׁ, פלישטר"א. וּלְשׁוֹן "שַׁעַטְנֵז", פֵּרֵשׁ מְנַחֵם: מַחְבֶּרֶת צֶמֶר וּפִשְׁתִּים.**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט) אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ. וְאֵלּוּ הֵן **בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם** וְגוֹ'. חֻקִּים אֵלּוּ גְּזֵרוֹת מֶלֶךְ שֶׁאֵין טַעַם לַדָּבָר. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְלֹא הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁיִּהְיֶה הַטַּעַם נֶעְלָם וְשֶׁיִּהְיוּ יֵצֶר הָרָע וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִים עֲלֵיהֶם אֶלָּא בִּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז, לֹא בְּכִלְאֵי הַבְּהֵמָה. וְאֵין הַכַּוָּנָה בָּהֶם שֶׁתִּהְיֶה גְּזֵרַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּשׁוּם מָקוֹם בְּלֹא טַעַם,

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יז עמ' 227)

שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם (יט, יט) וְקָשֶׁה, לָמָּה הִקְדִּים פֵּאָה וְלֶקֶט לְכִלְאַיִם, אַף שֶׁזְّרִיעָה קוֹדֶמֶת לִקְצִירָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַצַּד־הַשָּׁוֶה בֵּין פֵּאָה וְלֶקֶט וְכִלְאַיִם הוּא - שְׁמִירָה עַל הַהַבְדָּלָה שֶׁקָּבַע ה'. **פֵּאָה וְלֶקֶט** – ה' הִבְדִּיל אֶת יְבוּל הַשָּׂדֶה לִשְׁנֵי חֶלְקִים; אֶחָד שַׁיָּךְ לְבַעַל הַשָּׂדֶה וְאֶחָד שַׁיָּךְ לַעֲנִיִּים. **כִּלְאַיִם** – ה' הִבְדִּיל אֶת הַצְּמָחִים לְמִינִים שׁוֹנִים. וְהַהַבְדָּלָה הָרוּחָנִית שֶׁל פֵּאָה וְלֶקֶט הִיא הַמָּקוֹר וְהַסִּבָּה לַהַבְדָּלָה הַגַּשְׁמִית שֶׁל כִּלְאַיִם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּי כָּל אִמְרַת אֱלוֹהַּ צְרוּפָה (משלי ל ה). רַק הַחֻקִּים הֵם גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יָחֹק בְּמַלְכוּתוֹ בְּלִי שֶׁיְּגַלֶּה תּוֹעַלְתָּם לָעָם, וְאֵין הָעָם נֶהֱנִים בָּהֶם, אֲבָל מְהַרְהֲרִין אַחֲרֵיהֶם בְּלִבָּם וּמְקַבְּלִים אוֹתָם לְיִרְאַת הַמַּלְכוּת. וְכֵן חֻקֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵם הַסּוֹדוֹת אֲשֶׁר לוֹ בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין הָעָם בְּמַחְשַׁבְתָּם נֶהֱנִים בָּהֶם כַּמִּשְׁפָּטִים, אֲבָל כֻּלָּם בְּטַעַם נָכוֹן וְתוֹעֶלֶת שְׁלֵמָה. **וְהַטַּעַם** בְּכִלְאַיִם, כִּי הַשֵּׁם בָּרָא הַמִּינִים בָּעוֹלָם, בְּכָל בַּעֲלֵי הַנְּפָשׁוֹת, בִּצְמָחִים וּבְבַעֲלֵי נֶפֶשׁ הַתְּנוּעָה, וְנָתַן בָּהֶם כֹּחַ הַתּוֹלֵדָה שֶׁיִּתְקַיְּמוּ הַמִּינִים בָּהֶם לָעַד כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּקִיּוּם הָעוֹלָם. וְצִוָּה בְּכֹחָם שֶׁיּוֹצִיאוּ לְמִינֵיהֶם וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ לָעַד לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֻלָּם: לְמִינֵהוּ (בְּרֵאשִׁית א). וְהִנֵּה צִוָּה סִבַּת הַמִּשְׁכָּב שֶׁנַּרְבִּיעַ בְּהֵמוֹת זוֹ עִם זוֹ לְקִיּוּם הַמִּינִין כַּאֲשֶׁר בָּאִים הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה. וְהַמַּרְכִּיב שְׁנֵי מִינִין מְשֻׁנֶּה וּמַכְחִישׁ בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, כְּאִלּוּ יַחְשֹׁב שֶׁלֹּא הִשְׁלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ כָּל הַצָּרֵךְ, וְיִחְפֹּץ הוּא לַעֲזֹר בִּבְרִיאָתוֹ שֶׁל עוֹלָם לְהוֹסִיף בּוֹ בְּרִיּוֹת.

וְהַמִּינִים בְּבַעֲלֵי חַיִּים לֹא יוֹלִידוּ מִין מִשֶּׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְגַם הַקְּרוֹבִים בַּטֶּבַע שֶׁיּוּלְּדוּ מֵהֶם, כְּגוֹן הַפְּרָדִים, יִכָּרֵת זַרְעָם כִּי הֵם לֹא יוֹלִידוּ. וְהִנֵּה מִצַּד שְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, פְּעֻלַּת הַהַרְכָּבָה בַּמִּינִים דָּבָר נִמְאָס וּבָטֵל. וְגַם הַצְּמָחִים אֲשֶׁר יַרְכִּיבוּ מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ אֵין פִּרְיָם צוֹמֵחַ אַחֲרֵי כֵן, וְיִהְיוּ בְּאִסּוּרָם שְׁנֵי טְעָמִים הַנִּזְכָּרִים. וְזֶה טַעַם: **שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם,** שֶׁהוּא בְּהַרְכָּבָה עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (קִדּוּשִׁין לט.).

וְאָסַר אַף כִּלְאֵי זְרָעִים, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ בְּטִבְעָם גַּם בְּצוּרָתָם בִּהְיוֹתָם יוֹנְקִים זֶה מִזֶּה, וְיִהְיֶה כָּל גַּרְעִין מִמֶּנּוּ כְּאִלּוּ הֻרְכַּב מִשְׁנֵי מִינִין. וְאָסוּר לַחְרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר (דְּבָרִים כב י) מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכָּךְ כָּל עוֹבֵד אַדְמָתוֹ לְהָבִיא צִמְדוֹ בְּרֶפֶת אַחַת, וְיָבֹאוּ לִידֵי הַרְכָּבָה.

וּמֵחַכְרֵנוּ מִי שֶׁמּוֹסִיף בְּטַעַם הַכִּלְאַיִם, כִּי הוּא שֶׁלֹּא לְעַרְבֵּב הַכֹּחוֹת הַמְגַדְּלִים הַצְּמָחִים לִהְיוֹת יוֹנְקִים זֶה מִזֶּה, מִמַּה שֶׁאָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (י ח): אָמַר רַבִּי סִימוֹן, אֵין לְךָ כָּל עֵשֶׂב וְעֵשֶׂב מִלְּמַטָּה שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל בָּרָקִיעַ וּמַכֶּה אוֹתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ גְּדַל, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (אִיּוֹב לח לג): הֲיָדַעְתָּ חֻקּוֹת שָׁמָיִם אִם תָּשִׂים מִשְׁטָרוֹ בָּאָרֶץ.

וְהִנֵּה הַמַּרְכִּיב כִּלְאַיִם אוֹ זוֹרְעָן בִּכְדֵי שֶׁיִּנְקוּ זֶה מִזֶּה מְבַטֵּל חֻקּוֹת שָׁמַיִם. וּלְכָךְ אָמַר בָּהֶם: **אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ,** כִּי הֵם חֻקּוֹת שָׁמַיִם. וְכָךְ אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִשּׁוּם רַבִּי פִּנְחָס: מִשּׁוּם חֻקִּים שֶׁחָקַקְתִּי בָּהֶם אֵת עוֹלָמִי (יְרוּשַׁלְמִי כִּלְאַיִם פ"א ה"ז). וּכְבָר כְּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית (א כו) שֶׁהַצְּמָחִים כֻּלָּם יְסוֹדוֹתָם בָּעֶלְיוֹנִים, וּמִשָּׁם צִוָּה לָהֶם הַשֵּׁם אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם. וְהִנֵּה הַמַּרְכִּיב כִּלְאַיִם מַכְחִישׁ וּמְעָרְבֵב מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז. לָמָּה נֶאֱמַר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כב יא) לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו, יָכוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, תַּלְמוּד לוֹמַר **בֶּגֶד,** מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֵת הַלְּבָדִים, תַּלְמוּד לוֹמַר **שַׁעַטְנֵז,** דָּבָר שֶׁהוּא שׁוֹעֵט טָווּי וְנוֹז (ת"כ). וְאוֹמֵר אֲנִי נוֹז לְשׁוֹן דָּבָר הַנִּמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה לַחֲבֵרוֹ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י.

וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁהַלְּבָדִים אֵין אִסּוּרָם מִדִּבְרֵי תּוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁאֵינָן אֶלָּא שׁוֹעֵט בִּלְבַד, וְכָךְ שָׁנִינוּ (כִּלְאַיִם פ"ט מ"ט) הַלְּבָדִים אֲסוּרִין מִפְּנֵי שֶׁהֵן שׁוֹעֵט. וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ (נִדָּה סא.): וְאֵימָא אוֹ שׁוֹעֵט אוֹ טָווּי אוֹ נוֹז, וְהֶעֱלוּ: וְהִלְבְּתָא כְּמַר זוּטְרָא מִדְּאַפְּקִינְהוּ רַחְמָנָא בְּחַד לִישָׁנָא.

אֲבָל הַבְּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (בָּאן): אֵין לִי אֶלָּא **בֶּגֶד,** וּמִנַּיִן לְרַבּוֹת הַלְּבָדִים, תַּלְמוּד לוֹמַר **שַׁעַטְנֵז,** בָּא לְרַבּוֹת הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָן בֶּגֶד מִ"לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז", שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בֶּגֶד. וְהַמִּדְרָשׁ הוּא עִקָּר, שֶׁאֶפְלוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בֶּגֶד אָסוּר בְּכִלְאַיִם מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן הַקּוֹלֵעַ חוּטִין וְעוֹשֶׂה מֵהֶן חֲגוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא שׁוֹעֵט וְטָווּי וְנוֹז. וְתָפַס לוֹ הַלְּבָדִים לְאַסְמַכְתָּא בְּעֶלְמָא, שֶׁהֵם אֲסוּרִים מִדִּבְרֵיהֶם וְאֵינָן בֶּגֶד.

וְכֵן מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ הָרַב בְּשׁוֹעֵט שֶׁהוּא דָּבָר הַנִּמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה, וְכַפֵּרוּשׁ הַזֶּה כָּתַב עוֹד בְּפֵרוּשָׁיו בַּגְּמָרָא (יְבָמוֹת ה:, נִדָּה סא:), כְּבָר הֵשִׁיבוּ עָלָיו שֶׁאֵין פֵּרוּשׁוֹ עוֹלֶה, מִמַּה שֶׁאָמְרוּ (מְנָחוֹת לט.): שְׁמַע מִינַּהּ קֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן בַּצִּיצִית דְּאוֹרַיְתָא, דְּאִי סְלִקָא דַּעְתָּךְ לָאו דְּאוֹרַיְתָא, כִּלְאַיִם דְּשָׁרָא רַחֲמָנָא בְּצִיצִית לָמָּה לִי, הָא קַיְמָא לָן הַתּוֹלֵךְ תְּכֵיפָה אַחַת אֵינוֹ חִבּוּר. וְהִנֵּה גִּלּוּ לָנוּ שֶׁהַבֶּגֶד שֶׁהוּא מִפִּשְׁתִּים וְנִקְשָׁר בּוֹ צִיצִית שֶׁל צֶמֶר בִּשְׁנֵי קְשָׁרִים הוּא כִּלְאַיִם מִן הַתּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נִמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה.

אֲבָל הָעִנְיָן כָּךְ הוּא, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: **וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז,** לוֹמַר שֶׁכָּל בֶּגֶד הַנַּעֲשֶׂה מִחוּט שֶׁהוּא שׁוֹעֵט וְטָווּי וְשָׁזוּר לֹא נִלְבַּשׁ אוֹתוֹ כִּלְאַיִם שֶׁהוּא עֲרוּבִים. וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דְּבָרִים כב יא) הוֹסִיף לְבָאֵר, שֶׁלֹּא נִלְבַּשׁ שׁוֹעֵט טָווּי וְנוֹז מִצֶּמֶר וּפִשְׁתִּים שֶׁיִּהְיוּ יַחְדָּו, כְּלוֹמַר מְחֻבָּרִים יַחַד בִּשְׁתֵּי תְּכִיפוֹת, לוֹמַר שֶׁהַצֶּמֶר וְהַפִּשְׁתִּים שֶׁכָּל מִין מֵהֶם שׁוֹעֵט טָווּי וְנוֹז בִּפְנֵי עַצְמוֹ לֹא נְחֻבְּרָם יַחְדָּו, כִּי "יַחְדָּו" הוּא הַכִּלְאַיִם כְּמוֹ שֶׁאָמַר (דְּבָרִים כב י): לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו, כְּלוֹמַר קְשׁוּרִים וּמְחֻבָּרִים יַחַד, וְהַחִבּוּר בַּבְּגָדִים הוּא בִּשְׁתֵּי תְּכִיפוֹת, כִּי מִלְּשׁוֹן "יַחְדָּו" לָמְדוּ כֵּן, כִּי שְׁתֵּי תְּכִיפוֹת הֵן חִבּוּר, וּמִשָּׁם לָמְדוּ שֶׁהַכִּלְאַיִם אֲסוּרִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בֶּגֶד, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּקוֹלֵעַ הַחוּטִין מַעֲשֵׂה עָבוֹת וְעוֹשֶׂה מֵהֶן אַבְנְטִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן אֲרִיגָה, וְכָעִנְיָן שֶׁשָּׁנִינוּ (כִּלְאַיִם פ"ט מ"ט): לֹא יִקְשֹׁר סֶרֶט שֶׁל צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן לַחְגֹּר בּוֹ אֵת מָתְנָיו.

(כ) וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זָרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְּשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה:

כ וּגְבַר אֲרֵי יִשְׁכּוּב עִם אִתְּתָא שִׁכְבַת זַרְעָא וְהִיא אַמְתָא אֲחֵידָא לִגְבַר וְאִתְּפְרָקָא לָא אִתְּפְרִיקַת בְּכַסְפָּא אוֹ חֵרוּתָא לָא אִתְיְהִיבַת לַהּ בִּשְׁטָר בִּקַּרְתָּא תְּהֵי לָא יוּמְתוּן אֲרֵי לָא אִתְחָרַת:

רש"י ◄ **נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ** • מְיֻעֶדֶת וּמְיֻחֶדֶת לְאִישׁ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. וּבְשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית (קידושין ז) שֶׁחֶצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין הַמְאֹרֶסֶת לְעֶבֶד עִבְרִי שֶׁמֵּתָר בְּשִׁפְחָה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה** • פְּדוּיָה וְאֵינָהּ פְּדוּיָה, וּסְתָם 'פִּדְיוֹן' בְּכֶסֶף (ת"כ. גיטין לט)• **אוֹ חֻפָּשָׁה** • בִּשְׁטָר. **בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה** • הִיא לוֹקָה וְלֹא הוּא. יֵשׁ עַל בֵּית־דִּין לְבַקֵּר אֶת הַדָּבָר, שֶׁלֹּא לְחַיְּבוֹ מִיתָה, כִּי לֹא חֻפָּשָׁה וְאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִידּוּשִׁין גְּמוּרִין. וְרַבּוֹתֵינוּ (כריתות יא) לָמְדוּ מִכָּאן, שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַלְקוּת יְהֵא בִּקְרִיאָה, שֶׁהַדַּיָּנִים הַמַּלְקִין קוֹרִין עַל הַלּוֹקֶה (דברים כח נח־נט): "אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת וְגוֹ'... וְהִפְלָא ה' אֶת־מַכֹּתְךָ וְגוֹ'". **כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה** • (מכות כג) לְפִיכָךְ אֵין חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין. הָא אִם חֻפָּשָׁה — קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין וְחַיָּב מִיתָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּלְשׁוֹן "נוֹז" מִלָּה מְקֻצָּרֶת בַּתֵּבָה הַמְּרֻכָּבֶת הַזֹּאת, כְּמוֹ הַטָּווּי שֶׁאֵין מִמֶּנּוּ בָּהּ אֶלָּא הַטִּי"ת, וְעִנְיָנָהּ לְפִי דַּעְתִּי נָלוּז, מִלְּשׁוֹן: תּוֹעֲבַת ה' נָלוּז (משלי ג לב), מֵטָּה וּמְעַקֵּם דְּרָכָיו. וּנְלוּזִים בְּמַעְגְּלוֹתָם (שם ב טז), פְּתַלְתֻּלִים וּמֵטִּים, כִּי כֵּן הַדָּבָר הַשָּׁזוּר פָּתוּל וּמְעֻקָּם, וּכְמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (כִּלְאַיִם פ"ט מ"ח): רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר נָלוּז וּמְלִיז אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם עָלָיו, מַטָּה הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד מִדַּרְכֵי רַחֲמָיו עָלָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְעִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל (תהלים יח כז). **וּבִלְשׁוֹן** חֲכָמִים מְשַׁמְּשִׁין בּוֹ בְּקִצָּר, מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁנּוֹז לִבּוֹ עָלָיו וְנָטַל אֶת הַצִּפֹּרֶן לַחְתֹּר עַל אָבִיו (שמו"ר לז ב), שֶׁנָּטָה לִבּוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה. וּמִזֶּה אָמְרוּ בְּתַלְמוּד בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (מא:): מִנַּזְיְיתֵיה דְּמַר לֹא אָמְרִי בֵּיה וְלֹא מִידֵּי, כְּלוֹמַר אִם הָיִיתָ רוֹצֶה לְהִתְעַקֵּם וּלְהַטּוֹת הַדְּבָרִים לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִים לְנֶגְדְּךָ כְּלוּם. נִזְיְיתֵיה כְּמוֹ נִלְזְיְיתֵיה, כְּלוֹמַר הַטָּיָתוֹ.

וְזֶהוּ הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן בְּעִנְיָן הַזֶּה. וּלְפִיכָךְ הֶצְרַךְ לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בְּצִיצִית אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַצִּיצִית אָרוּג וְאֵינוֹ בֶּגֶד. וְזֶהוּ דִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָסְרוּ אֲפִלּוּ מַה שֶּׁאֵינוֹ עָשׂוּי אֶלָּא בְּאֶחָד מֵהֶם, אוֹ שׁוֹעֵ אוֹ טָווּי אוֹ נוֹז, וּלְפִיכָךְ שָׁנִינוּ (כִּלְאַיִם ט ט): הַלְּבָדִים אֲסוּרִין מִפְּנֵי שֶׁהֵן שׁוֹעִים, פִּיף שֶׁל צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן אֲסוּרִין מִפְּנֵי שֶׁהֵן חוֹגְרִין בְּאָרוּג. וְהַכֹּל מִדְּרַבָּנָן.

וְטַעַם כִּלְאֵי הַבְּגָדִים, לְהַרְחִיק הַתַּעֲרוֹבוֹת בַּמִּינִין, וְאָסַר הָרְגִילִים לְהֵעָשׂוֹת מֵהֶן בֶּגֶד. וְהָרֵב אָמַר בְּמוֹרֵה הַנְּבוֹכִים (ג לז) כִּי טַעַם הַשַּׁעַטְנֵז, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בַּזְּמַן הַהוּא בֶּגֶד יָדוּעַ לְכָמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה בַּעֲלֵי הַכְּשָׁפִים שֶׁבָּהֶם הָיוּ עוֹשִׂים כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וְאָמַר שֶׁמָּצָא זֶה כָּתוּב בְּסִפְרֵיהֶם. וּלְפִי שֶׁהָיָה עִנְיָן גָּדוֹל וְרָצוּי לָהֶם מְאֹד שֶׁיִּפְעָלוּ בּוֹ פְּעֻלּוֹתָם הָרָעוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה וְלִשֵּׁדִים תַּרְחִיק אוֹתוֹ הַתּוֹרָה מִכָּל אָדָם, כִּי הַתּוֹרָה תָּבֹא לִמְחוֹת מַעֲשֵׂיהֶם וּלְהַכְחִיד זִכְרָם. תורה כ

(כ) וְהִיא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ. מְיֻעֶדֶת לְאִישׁ. וְאֵינִי יוֹדֵעַ לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְהַנִּרְאֶה אֵלַי כִּי הוּא מִלְּשׁוֹן: כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בִּימֵי חָרְפִּי (איוב כט ד), בִּימֵי נְעוּרַי, וְכֵן: לֹא יֶחֱרַף לְבָבִי מִיָּמָי (שם כז ו), שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִי לֵב נַעַר. וְיִקְרָאוּ יְמֵי הַנְּעוּרִים יְמֵי חֹרֶף, כִּי הַחֹרֶף בְּרֵאשִׁית הַשָּׁנִים, וִימֵי הַזִּקְנָה כְּנֶגֶד הַקַּיִץ שֶׁהֵם יְמֵי הָאָסִיף.

יֹאמַר הַכָּתוּב, שֶׁהִיא שִׁפְחָה נַעֲרָה לְאִישׁ יָדוּעַ, כִּי הַפִּילֶגֶשׁ אֲשֶׁר הִיא מִשְׁרֵת אֵת הָאִישׁ וְיִשְׁכַּב עִמָּהּ תִּקָּרֵא נַעֲרָה לוֹ, כִּי גַּם כָּל מְשֹׁרֶת הָאָדָם יִקָּרֵא נַעֲרוֹ, וּמֻרְגָּל בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים לֵאמֹר עַל הַשּׁוֹכֶבֶת עִם הָאִישׁ מְשַׁמֶּשֶׁת עִמּוֹ. **וְהִיא נֶחֱרֶפֶת,** שֶׁנַּעֲשֵׂית נַעֲרָה לְאִישׁ וִידוּעָה לוֹ, מַנְסִיפֵד"ה בְּלַע"ז, וְכֵן בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים (סנהדרין נח:): דְּקָרוּ לַהּ רַבִּיתָא דִּפְלַנְיָא. וְהָעִנְיָן, שֶׁאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ לְגַמְרֵי, אֲבָל נָתַן לָהּ קִדּוּשִׁין וְהִיא לוֹ לְנַעֲרָה מְשַׁמֶּשֶׁת.

בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה. יֵשׁ עַל בֵּית דִּין לְבַקֵּר הַדָּבָר שֶׁלֹּא לְחַיְּבוֹ מִיתָה. **כִּי לֹא חֻפָּשָׁה,** וְאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְכֵן אָמְרוּ כָּל הַמְּפָרְשִׁים. וְאִם כֵּן יַזְהִיר הַכָּתוּב בַּבִּקּוּר הַזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לְאֵשֶׁת אִישׁ, אוּלַי יִטְעוּ בָּהּ. וְאֵין פֵּרוּשָׁם מָתוֹק בְּפִי, כִּי בַּיָּדוּעַ שֶׁיְּבֻקַּר הַדָּבָר וְלֹא יָמִיתוּ הָאָדָם חִנָּם, וְכֵן יְבַקְּרוּ בְּכָל חַיָּבֵי הַמִּיתוֹת.

וַאֲנִי סוֹבֵר שֶׁהִיא מִלָּה יְחִידִית בַּכָּתוּב, אֲבָל הִיא מֻרְגֶּלֶת בְּלָשׁוֹן אֲרָמִית וּבְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, מִלְּשׁוֹן הֶפְקֵר. כִּי עִקַּר הַלָּשׁוֹן הֶבְקֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (פאה פ"ו מ"א): בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הֶבְקֵר לַעֲנִיִּים הֶבְקֵר, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים עַד שֶׁיַּבְקִיר אַף לַעֲשִׁירִים כַּשְּׁמִטָּה. וְתָנָן נָמִי (שביעית פ"ט מ"ד): אוֹכְלִין עַל הַמֻּבְקָר אֲבָל לֹא עַל הַשָּׁמוּר. וְתִרְגֵּם יוֹנָתָן אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים (שופטים ט ד): סְרִיקִין וּבְקִרִין, כְּלוֹמַר בַּעֲלֵי הֶפְקֵר, בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבִפְחָזוּתָם (ירמיה כג לב): וּבַקְרוּתְהוֹן, וְאָמְרוּ כִּי תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ (שמות כג יא) תִּרְגְּמוּ הַיְרוּשַׁלְמִי: וּתְבַקְּרֶנָּהּ, וְכֵן בְּכָל מָקוֹם בַּמִּשְׁנָה הַלָּשׁוֹן בְּבֵי"ת. אֲבָל הִרְגִּילוּ בַּגְּמָרָא לוֹמַר מִמֶּנּוּ הֶפְקֵר, כִּי הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלֶּה מִתְחַלְּפוֹת אֶצְלָם תָּמִיד, כַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים (פסחים מה:) מִן עָבְשׁוּ פְּרֻדוֹת (יואל א יז): עִפּוּשׁ, וְכֵן בַּכָּתוּב בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי בַּפָּסוּק: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֶךָ (שמות טו י).

וּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק הַזֶּה, שֶׁאָמַר בַּשִּׁפְחָה הַזֹּאת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ לֹא תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה כִּי בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לוֹ, כְּלוֹמַר מְפֻקֶּרֶת תֵּחָשֵׁב אֶצְלוֹ, וְלֹא יוּמְתוּ בְּמִשְׁפַּט הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת בְּאֵשֶׁת אִישׁ, כִּי לֹא חֻפָּשָׁה לִהְיוֹת אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה, אֲבָל יָבִיא זֶה עָלֶיהָ אָשָׁם

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת־קודש פרשת אחרי־קדושים תשמ"ח)

"פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה בְּהַקְהֵל, מִפְּנֵי שֶׁרוֹב גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ" (ויקרא־רבה)

הַבָּא לְעוֹרֵר אֶת הַקָּהָל לִתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - שְׁתֵּי דְּרָכִים לְפָנָיו. דֶּרֶךְ אַחַת, לְהַדְגִּישׁ אֶת חוּמְרַת הָאִסּוּרִים וּלְתָאֵר אֶת הָעוֹנֶשׁ עֲלֵיהֶם. דֶּרֶךְ שְׁנִיָּה, לְהַבְלִיט אֶת הַיּוֹקֶר וְהָעֵילוּי שֶׁל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ וְאֶת גּוֹדֶל מַעֲלַת הַיְּהוּדִי.

מִדִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ כָּאן, נִמְצָאנוּ לְמֵדִים כִּי יֵשׁ לְהַעֲדִיף אֶת הַדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה. כַּאֲשֶׁר מַקְהִילִים יְהוּדִים כְּדֵי לִמְסוֹר לָהֶם 'גּוּפֵי תּוֹרָה', יֵשׁ לִפְתּוֹחַ בְּהַדְגָּשַׁת גּוֹדֶל מַעֲלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל - "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי" (הַיְינוּ, שֶׁקְּדוּשָׁתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרָה לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְנוֹבַעַת מִמֶּנָּה).

וְאָכֵן, שְׁתֵּי הַשִּׁיטוֹת נִבְחָנוּ בִּמְרוּצַת הַדּוֹרוֹת, וְהִתְבָּרֵר כִּי הַשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה הִשִּׁיגָה הַצְלָחָה רַבָּה יוֹתֵר.

(כא) **וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם:**

כא **וַיַּיתִי יָת אַשְׁמֵהּ קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא דְּכַר לַאֲשָׁמָא:**

(כב) **וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: פ**

כב **וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא בְּדִכְרָא דַּאֲשָׁמָא קֳדָם יְיָ עַל חוֹבְתֵהּ דִּי חָב וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ מֵחוֹבְתֵהּ דִּי חָב:**

רש"י◄ **וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא•** (גיטין לט. כריתות ט) **לְרַבּוֹת אֶת הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג.**

◆ יום שלישי כ"ה ניסן ◆

(כג) **וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל:**

כג **וַאֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַרְעָא וְתִצְּבוּן כָּל אִלַּן דְּמֵיכַל וּתְרַחֲקוּן רָחְקָא יָת אִבֵּהּ תְּלַת שְׁנִין יְהֵי לְכוֹן מְרָחָק לַאֲבָדָא לָא יִתְאֲכֵל:**

רש"י◄ **וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ•** וַאֲטַמְתֶּם אֲטִימָתוֹ; יְהֵא אָטוּם וְנִסְתָּם מִלֵּהָנוֹת מִמֶּנּוּ. **שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים•** מֵאֵימָתַי מוֹנֶה לוֹ? מִשְּׁעַת נְטִיעָתוֹ (ת"כ). יָכוֹל, אִם הִצְנִיעוֹ לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים יְהֵא מֻתָּר? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "יִהְיֶה", בַּהֲוָיָתוֹ יְהֵא.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּעֲבוּר שֶׁהִיא נֶחְרֶפֶת אֵלָיו. וְאֶנְקְלוּס שֶׁאָמַר בְּקוֹרְתָא תְּהֵא, לְשׁוֹנוֹ כִּלְשׁוֹן יוֹנָתָן בֶּן עוּזִיאֵל (שופטים ט ד) בְּמִלַּת בָּקְרִין. תורה כא

(כג) וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ.

וַאֲטַמְתֶּם אֲטִימָתוֹ, יְהֵא אָטוּם וְנִסְתָּר מִלֵּהָנוֹת בּוֹ. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְיָפֶה פֵּרַשׁ. וְאִם כֵּן, יִהְיֶה עֶרֶל לֵב (יחזקאל מד ט), סְגוּר לֵב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם (הושע יג ח), וְכֵן עֲרֵלָה אָזְנָם (ירמיה ו י), שֶׁהִיא סְגוּרָה וַאֲטוּמָה אֵין הַקּוֹל נִכְנָס בָּהּ, וַעֲרַל שְׂפָתָיִם (שמות ו יב), סְגוּר שְׂפָתָיִם. כִּי הָעִלְּגוּת אֹטֶם וּסְגִירוּת בְּגִידֵי הַלָּשׁוֹן וּפְעָמִים בְּגִידֵי הַשְּׂפָתַיִם שֶׁלֹּא יִפָּתְחוּ כָּרָאוּי, וְהַדִּבּוּר יִקָּרֵא פְּתִיחָה, פְּתַח פִּיךָ לְאִלֵּם (משלי לא ח), פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ (איוב ב יד), וּמִפְתַּח שְׂפָתַי מֵישָׁרִים (משלי ח ו), מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פְּתָחֵי פִיךָ (מיכה ז ה).

וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב אֲטִימוּת בִּפְרִי הַבָּא בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים לְאָסְרוֹ בַּהֲנָאָה, וְלֹא יֵאָמֵר כֵּן בִּשְׁאָר אִסּוּרֵי הֲנָאָה, כִּי בִּיאַת הַפְּרִי בְּתְחִלָּתוֹ יִקָּרֵא פְּתִיחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: פִּתַּח הַסְּמָדַר (שה"ש ז יג), וּלְכָךְ אָמַר: **שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים,** כְּאִלּוּ הַפֵּרוֹת סְגוּרִים בָּאִילָנוֹת, לֹא הוֹצִיאוּ פֶּרַח וְלֹא פִּתְּחוּ סְמָדַר.

וְטַעַם הַמִּצְוָה הַזֹּאת, לְכַבֵּד אֵת ה' מֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתֵנוּ מִפְּרִי הָעֵץ וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם, וְלֹא נֹאכַל מֵהֶם עַד שֶׁנְּבִיא כָּל פְּרִי שָׁנָה אַחַת הִלּוּלִים לַה'. וְהִנֵּה אֵין הַפְּרִי בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים רָאוּי לְהַקְרִיבוֹ לִפְנֵי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד, לְפִי שֶׁהוּא מוּעָט, וְאֵין הָאִילָן נוֹתֵן בִּפְרִיוֹ טַעַם אוֹ רֵיחַ טוֹב בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְרָבָן לֹא יוֹצִיאוּ פֵּרוֹת כְּלָל עַד הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית. וּלְכָךְ נִמְתִּין לְכֶלֶן וְלֹא נֹאכַל מֵהֶם עַד שֶׁנְּבִיא מִן הַנֶּטַע שֶׁנִּטְעָנוּ כָּל פִּרְיוֹ הָרִאשׁוֹן הַטּוֹב קֹדֶשׁ לִפְנֵי הַשֵּׁם, וְשָׁם יֹאכְלוּהוּ וִיהַלְּלוּ אֵת שֵׁם ה', וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת דּוֹמָה לְמִצְוַת הַבִּכּוּרִים.

וְאֱמֶת הַדָּבָר עוֹד, כִּי הַפְּרִי בִּתְחִלַּת נְטִיעַת הָאִילָנוֹת רַב הַלַּחוּת דָּבֵק מְאֹד מַזִּיק לַגּוּף, וְאֵינֶנּוּ טוֹב לַאֲכִילָה, כְּדָג שֶׁאֵין לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת (לעיל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כב עמ' 103)

מֵאֵימָתַי מוּנָה לוֹ, מִשְּׁעַת נְטִיעָתוֹ (רש"י יט, כג) וְקָשֶׁה, אוּלַי מַתְחִילָה הַסִּפִּירָה מִעֵת שֶׁהָעֵץ מַתְחִיל לְהָנִיב פֵּרוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה "יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים" מְיֻתָּר לְכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "וַעֲרַלְתֶּם . . אֶת פִּרְיוֹ". וּמִזֶּה לָמַד רַשִּׁ"י שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁנֵי דִּינִים. **וַעֲרַלְתֶּם . . אֶת פִּרְיוֹ** – אִסּוּר עַל הַפֵּרוֹת. **יִהְיוּ לָכֶם עֲרֵלִים** – חוֹבָה עַל הָאָדָם לִסְפּוֹר שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים לִפְנֵי אֲכִילַת הַפֵּרוֹת. וּמֵאַחַר שֶׁהִסְפִּירָה מְטֻלָּת עָלָיו, הִיא מַתְחִילָה מִשְּׁעַת פְּעֻלָּתוֹ – הַנְּטִיעָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ג, עמוד 993 – מתוך 'לקראת שבת')

מְחָבֵּר לא בָּטֵל

שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: (יט, כג) שָׁנִינוּ (עֲרֵלָה פרק א משנה ו) "נְטִיעָה שֶׁל עֲרֵלָה כוּ', שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּנְּטִיעוֹת, הֲרֵי זֶה לֹא יִלְקֹט, וְאִם לָקַט יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם". כְּלוֹמַר, הַדִּין הוּא שֶׁעֲרֵלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה הֲרֵי זוֹ עוֹלָה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, אַךְ זֶהוּ רַק בְּדִיעֲבַד, כִּי "אֵין מְבַטְּלִין אִסּוּר לְכַתְּחִלָּה". אָמְנָם בִּטּוּל אִסּוּר הָעֲרֵלָה הוּא רַק לְאַחֲרֵי שֶׁלָּקַט מִן הַמְּחֻבָּר, וְלָכֵן לְכַתְּחִלָּה "לֹא יִלְקֹט", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁמְּחֻבָּר לַקַּרְקַע, אֵינָהּ בְּטֵלָה גַּם בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, כִּי "מְחֻבָּר לֹא בָּטֵל" (ראה בכל זה, מפרשים בערלה שם).

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ זֶה בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ: כְּלָל הוּא בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שֶׁהַמִּעוּט בָּטֵל בְּרֹב. וְאִם כֵּן, יֵשׁ לִשְׁאֹל: מִכֵּיוָן שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל הֵם "הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים" (ואתחנן ז, ז), הַאֵיךְ יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם שֶׁלֹּא לְהִתְעָרֵב וּלְהִבָּטֵל בְּתוֹךְ מִדְּבַר הָעַמִּים?

וְעַל־זֶה כָּתוּב "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם" (ואתחנן ד, ד). שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים וּמְאֻחָדִים תָּמִיד עִם הַקָּבָּ"ה, וְכָל הַזְּמַן הֵם בִּבְחִינַת "מְחֻבָּר", הִנֵּה אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ חַס־וְשָׁלוֹם וְיִתְעָרְבוּ בָּאֻמּוֹת, אֶלָּא גַּם בְּתוֹךְ הַ"שִּׁבְעִים זְאֵבִים" הֵם חַיִּים וְקַיָּמִים, וְ"עַם לְבָדָד יִשְׁכּוֹן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב" (בלק כג, ט).

(כד) **וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה:**

כד **וּבְשַׁתָּא רְבִיעָתָא יְהֵי כָּל אִבֵּהּ קֹדֶשׁ תֵּשְׁבְּחָן קֳדָם יְיָ:**

רש"י◄ **יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ •** כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁכָּתוּב בּוֹ (ויקרא כז ל): "וְכָל־מַעֲשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ' קֹדֶשׁ לַה'". מַה מַּעֲשֵׂר שֵׁנִי, אֵינוֹ נֶאֱכָל חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם (קידושין כא:) אֶלָּא בְּפִדְיוֹן, אַף זֶה כֵּן. וְדָבָר זֶה "הִלּוּלִים לַה'" הוּא, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ שָׁם לְשַׁבֵּחַ וּלְהַלֵּל לַשָּׁמַיִם.

(כה) **וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

כה **וּבְשַׁתָּא חֲמִשָּׁתָא תֵּיכְלוּן יָת אִבֵּהּ לְאוֹסָפָא לְכוֹן עֲלַלְתֵּהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:**

רש"י◄ **לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ •** הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁתִּשְׁמְרוּ, תִּהְיֶה "לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ", שֶׁבִּשְׁכָרָהּ אֲנִי מְבָרֵךְ לָכֶם פֵּרוֹת הַנִּטִּיעוֹת. הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: דִּבְרָה תּוֹרָה כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם: הֲרֵי אַרְבַּע שָׁנִים אֲנִי מִצְטַעֵר בּוֹ חִנָּם, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר: "לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ". אֲנִי ה', אֲנִי ה', הַמַּבְטִיחַ עַל כָּךְ וְנֶאֱמָן לִשְׁמֹר הַבְטָחָתִי.

(כו) **לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ:**

כו **לָא תֵּיכְלוּן עַל דְּמָא לָא תְנַחֲשׁוּן וְלָא תְעוֹנוּן:**

רש"י◄ **לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם •** לְהַרְבֵּה פָּנִים נִדְרַשׁ בְּ'סַנְהֶדְרִין' (סג) אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יֹאכַל מִבְּשַׂר קָדָשִׁים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, וְאַזְהָרָה לְאוֹכֵל מִבְּהֶמַת חֻלִּין טֶרֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ, וְעוֹד הַרְבֵּה. **לֹא תְנַחֲשׁוּ •** (סנהדרין

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יא י), וְהַמֹּאכָלִים הַנֶּאֱסָרִים בַּתּוֹרָה שֶׁהֵם רָעִים גַּם לַגּוּף.

וְהָרַב נָתַן גַּם בָּזֶה טַעַם בְּמוֹרֵה הַנְּבוֹכִים (ג לז) כְּטַעֲמוֹ בְּרֹב הַמִּצְוֹת, כִּי הָיוּ לַחֲרָטִמִּים וְלַמְכַשְּׁפִים בַּזְּמַן הַהוּא מִינֵי כִּשּׁוּף יַעֲשׂוּ אוֹתָם בְּעֵת נְטִיעַת הָאִילָנוֹת, וְיַחְשְׁבוּ כִּי בָּהֶם יְמַהֵר הָאִילָן לְהוֹצִיא פִּרְיוֹ קֹדֶם זְמַנּוֹ הַיָּדוּעַ בְּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּבְבֹאוֹ יַקְרִיבוּ אֵת הַפְּרִי לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָשׂוּ בִּשְׁמָהּ הַכִּשּׁוּף הַהוּא, וּלְכָךְ צִוְּתָה הַתּוֹרָה בְּאִסּוּר הַפְּרִי הַבָּא קֹדֶם שָׁלֹשׁ שָׁנִים, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לַעֲשׂוֹת הַמַּעֲשִׂים הָרָעִים הָהֵם, כִּי רֻבֵּי הָאִילָנוֹת יָבִיאוּ פֵּרוֹת בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית, וְשֶׁנֹּאכְלֵהוּ לִפְנֵי הַשֵּׁם, הֵפֶךְ אָכְלָם אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה. תורה כד

(כו) לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם. לְהַרְבֵּה פָּנִים נִדְרַשׁ בְּסַנְהֶדְרִין (סג). לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְהָעוֹלָה מִשָּׁם לְפִי הַסָּגְיָא שֶׁהֵם כֻּלָּם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁכְּלַל הַכָּתוּב כָּל אֲכִילַת הַדָּם בְּלָאו אֶחָד. וְאִם כֵּן מַה

סו) כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁין בְּחֵלְדָּה וּבְעוֹפוֹת; פִּתּוּ נָפְלָה מִפִּיו, צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ. לֹא תְעוֹנֵנוּ • לְשׁוֹן עוֹנוֹת וְשָׁעוֹת, שֶׁאוֹמֵר: יוֹם פְּלוֹנִי יָפֶה לְהַתְחִיל מְלָאכָה. שָׁעָה פְּלוֹנִית קָשָׁה לָצֵאת.

(כז) לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ:

כז לָא תַקִּפוּן פָּאתָא דְרֵישְׁכוֹן וְלָא תְחַבֵּל יָת פָּאתָא דְזִקְנָךְ:

רש"י◄ לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם • (מכות כ) זֶה הַמַּשְׁוֶה צְדָדָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנוֹ וּלְפַדַּחְתּוֹ, וְנִמְצָא הֶקֵּף רֹאשׁוֹ עָגֹל סָבִיב, שֶׁעַל אֲחוֹרֵי אָזְנָיו עִקָּרֵי שְׂעָרוֹ לְמַעְלָה מִצְּדָדָיו הַרְבֵּה. פְּאַת זְקָנֶךָ • (מכות כא) סוֹף הַזָּקָן וּגְבוּלָיו, וְהֵן חָמֵשׁ: שְׁתַּיִם בְּכָל לְחִי וּלְחִי לְמַעְלָה אֵצֶל הָרֹאשׁ, שֶׁהוּא רָחָב וְיֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי פֵּאוֹת, וְאַחַת לְמַטָּה בְּסַנְטֵרוֹ – מְקוֹם חִבּוּר שְׁתֵּי הַלְחָיַיִם יַחַד.

(כח) וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָכֶם אֲנִי יְהוָה:

כח וְחִבּוּל עַל מִית לָא תִתְּנוּן בְּבִסְרְכוֹן וְרוּשְׁמִין חֲרִיתִין לָא תִתְּנוּן בְּכוֹן אֲנָא יְיָ:

רש"י◄ וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ • כֵּן דַּרְכָּן שֶׁל אֱמוֹרִיִּים, לִהְיוֹת מְשָׂרְטִין בְּשָׂרָם כְּשֶׁמֵּת לָהֶם מֵת. וּכְתֹבֶת קַעֲקַע • (מכות כא) כְּתַב הַמְחֻקֶּה וְשָׁקוּעַ, שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק לְעוֹלָם, שֶׁמְּקַעְקְעוֹ בְּמַחַט וְהוּא מַשְׁחִיר לְעוֹלָם. קַעֲקַע • לָשׁוֹן (במדבר כה ד): "וְהוֹקַע אוֹתָם"; (שמואל ב כא ו) "וְהוֹקַעְנוּם", תּוֹחֲבִין עֵץ בָּאָרֶץ וְתוֹלִין אוֹתָם עֲלֵיהֶם, וְנִמְצָאוּ מְחֻקִּין וּתְחוּבִין בַּקַּרְקַע, פורפויינ"ט בְּלַעַ"ז.

(כט) אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה:

כט לָא תַחֵל יָת בְּרַתָּךְ לְאַטְעָיוּתַהּ וְלָא תִטְעֵי אַרְעָא וְתִתְמְלֵי אַרְעָא עֲצַת חִטְאִין:

רש"י◄ אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ • בְּמוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה לְבִיאָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין. וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ • אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הָאָרֶץ מַזְנָה אֶת פֵּרוֹתֶיהָ לַעֲשׂוֹתָן בְּמָקוֹם אַחֵר וְלֹא בְּאַרְצְכֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ג ג): "וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וגו'".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּשָׁאוּל (שמואל־א יד לג): הִנֵּה הָעָם חוֹטְאִים לַה' לֶאֱכֹל עַל הַדָּם, שֶׁהָיוּ חוֹטְאִים בְּאֶחָד מִן הַשְּׁמוֹת הַנִּכְלָלִים בַּלָּאו הַזֶּה, כִּי הָיוּ אוֹכְלִים מִן הַבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ. זֶהוּ מַה שֶׁאָמַר (שם פסוק לב): וַיַּעַט הָעָם אֶל הַשָּׁלָל, שֶׁהוּא כְּעִיט הַדּוֹרֵס וְאוֹכֵל, וַיִּקְחוּ צֹאן וּבָקָר וְגוֹ' וַיִּשְׁחָטוּ אָרְצָה וַיֹּאכַל הָעָם עַל הַדָּם, מֵרֹב הַשָּׁלָל בַּבְּהֵמוֹת כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹפְכִים דָּמָם אַרְצָה הָיוּ תּוֹלְשִׁים אֶבְרֵיהֶם וְאוֹכְלִים קֹדֶם שֶׁיָּמוּתוּ.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, הוּא מִין מִמִּינֵי הַכִּשּׁוּף אוֹ הַקֶּסָמִים, כִּי הוּא דָּבָר לְמֵד מֵעִנְיָנוֹ. וְהָיוּ שׁוֹפְכִים הַדָּם וּמְאַסְּפִים אוֹתוֹ בְּגֻמָּא, וְהַשֵּׁדִים מִתְקַבְּצִים שָׁם כְּפִי דַּעְתָּם, וְאוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָנָם לְהַגִּיד לָהֶם הָעֲתִידוֹת.

וְכַאֲשֶׁר הָיוּ יִשְׂרָאֵל עִם שָׁאוּל בַּמַּחֲנֶה הַהוּא הָיוּ מִתְפַּחֲדִים מְאֹד מִן הַפִּלְשְׁתִּים, וְלֹא הָיָה שָׁאוּל עוֹשֶׂה דָּבָר בִּלְתִּי שְׁאֵלַת אוּרִים וְתוּמִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק לז): נִקְרְבָה הֲלֹם אֶל הָאֱלֹהִים, וְהָעָם הָיוּ שׁוֹאֲלִים בַּשֵּׁדִים אוֹ בַּכִּשָּׁפִים לָדַעַת דַּרְכָּם וּמַעֲשֵׂיהֶם, וְאוֹכְלִים עַל הַדָּם לַעֲשׂוֹת הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא. וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב (שם פסוק לג): וַיַּגִּידוּ לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה הָעָם חוֹטְאִים לַה' לֶאֱכֹל עַל הַדָּם וַיֹּאמֶר בָּגַדְתֶּם, לוֹמַר הִנֵּה הַשֵּׁם עָשָׂה לָכֶם תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה הַיּוֹם וְאַתֶּם שׁוֹאֲלִים לְלֹא אֱלֹהִים, בְּגִידָה הִיא זוֹ. וְעוֹד אֲפָרֵשׁ אִסּוּר מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ (דברים יח ט). תורה כז

(כט) אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ.

בְּמוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין. **וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ,** אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן הָאָרֶץ מְזַנָּה אֶת פֵּרוֹתֶיהָ לַעֲשׂוֹתָם בְּמָקוֹם אַחֵר וְלֹא בְּאַרְצְכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ג ג): וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ וגו'. לְשׁוֹן רַש"י.

וְלֹא הֲבִינוֹתִי דַּעְתּוֹ, שֶׁאֵין זְנוּת בַּתּוֹרָה בִּפְנוּיָה, שֶׁהֲלָכָה פְּסוּקָה הִיא (יבמות סא:) פָּנוּי הַבָּא עַל פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת לֹא עֲשָׂאָהּ זוֹנָה. וּמְפֹרָשׁ אָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (נ:) וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת (וּלְהַלָּן כא ט), יָכוֹל אֲפִלּוּ פְּנוּיָה, וְהַקֵּשׁוּ (בגמ' שם נא.) וְהָא לִזְנוֹת כְּתִיב, וְתֵרְצוּ: כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר פָּנוּי הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת עֲשָׂאָהּ זוֹנָה.

וְכֵן אָמְרוּ. אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ (וְלְהַלָּן כא ז), שֶׁאֵינוֹ בִּפְנוּיָה, אֶלָּא גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת מִמִּי שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּיבָמוֹת (שם) וּבְסִפְרָא (וְלְהַלָּן כא ז): אִשָּׁה זוֹנָה, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר זוֹ אֵילוֹנִית, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין זוֹנָה אֶלָּא הַגִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת וְשֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת. ר' אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַף פָּנוּי הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת.

(ל) **אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה:**

ל יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּילִי תִּטְרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דַּחֲלִין אֲנָא יְיָ:

רש"י ◄ **וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ•** (יבמות ה) לֹא יִכָּנֵס לֹא בְּמַקְלוֹ וְלֹא בְּמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ וּבָאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֲנִי מַזְהִירְכֶם עַל הַמִּקְדָּשׁ — "אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ" — אֵין בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת.

(לא) **אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

לא לָא תִּתְפְּנוּן בָּתַר בִּדִּין וּדְכוּרוּ לָא תִּתְבְּעוּן לְאִסְתָּאָבָא בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש"י ◄ **אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת•** אַזְהָרָה לְבַעַל־אוֹב וְיִדְּעוֹנִי (סנהדרין סה). בַּעַל־אוֹב, זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיו. וְיִדְּעוֹנִי, מַכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ 'יִדּוּעַ' לְתוֹךְ פִּיו, וְהָעֶצֶם מְדַבֵּר. **אַל־תְּבַקְשׁוּ•** לִהְיוֹת עֲסוּקִים בָּם, שֶׁאִם תַּעַסְקוּ בָּם, אַתֶּם מִטַּמְּאִין לְפָנַי וַאֲנִי מִתְעַב אֶתְכֶם. **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם•** דְּעוּ אֶת מִי אַתֶּם מַחֲלִיפִין בְּמִי.

(לב) **מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: ס**

לב מִן קֳדָם דְּסַבָּר בְּאוֹרַיְתָא תְּקוּם וּתְהַדַּר אַפֵּי סָבָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ:

רש"י ◄ **מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם•** (ת"כ, קדושין לב) יָכוֹל זָקֵן אַשְׁמָאי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "זָקֵן", אֵין זָקֵן אֶלָּא שֶׁקָּנָה חָכְמָה. **וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן•** אֵיזֶהוּ הִדּוּר? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו. יָכוֹל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמוֹ שֶׁלֹּא רָאָהוּ? לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ", שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה מָסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל עוֹשֵׂהוּ, שֶׁאֵין מַכִּיר בּוֹ אֶלָּא הוּא. וְכָל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְכָךְ אָמְרוּ (תְּמוּרָה כט:) לְעִנְיָן לֹא תָּבִיא אֶתְנַן זוֹנָה (דְּבָרִים כג יט) שֶׁאֵינוֹ בִּפְנוּיָה כְּלָל.

אֲבָל הַבָּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כְּאן) וְהַנִּזְכֶּרֶת בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (עו.), אוֹ שֶׁהִיא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְאֵינָהּ הֲלָכָה, אוֹ שֶׁהִיא בְּמוֹסֵר אֶת בִּתּוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ אִישׁוּת, כְּגוֹן כּוּתִי וְעֶבֶד וְחַיָּבֵי כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, שֶׁזֶּה נִקְרָא זְנוּת לְדַעַת חֲכָמִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: בְּמוֹסֵר אֶת בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת, כְּלוֹמַר לְמִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת אִישׁוּת בֵּינֵיהֶם.

וְכֵן מַה שֶׁשָּׁנִינוּ שָׁם בְּסִפְרָא (כְּאן): **וְלֹא תִּזְנֶה הָאָרֶץ,** מְזַנִּים הֵם הַפֵּרוֹת, וְהוּא דֶּרֶךְ אַגָּדָה, נִדְרַשׁ מִמִּלַּת **הָאָרֶץ,** מִדְּלֹא כְּתִיב וְלֹא יִזְנוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ. אֲבָל עִקַּר הַכָּתוּב שֶׁהוּא לָאו שֵׁנִי, וּכְבָר מְנָאוֹ בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין, וְהִיא אַזְהָרָה לָאִישׁ הַזּוֹנֶה וְלִבַּת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא תִּמְסֹר עַצְמָהּ לְשֵׁם זְנוּת, וּמִכָּאן הוּא שֶׁאָמְרוּ שָׁם בַּבָּרַיְתָא (ת"כ כְּאן): וְכֵן הִיא הַמּוֹסֶרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת.

וְטַעַם הַכָּתוּב, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהַבַּת בִּרְשׁוּת אָבִיהָ וְהוּא רַשַּׁאי בִּנְעוּרֶיהָ לְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ וּלְהַכְנִיסָהּ לַחֻפָּה, וְהָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה אוֹתָהּ נוֹתֵן קְנָסָהּ לְאָבִיהָ, פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב שֶׁאֵינֶנּוּ רַשַּׁאי לְמָסְרָהּ לְמִי שֶׁיִּהְיֶה זְנוּת, וְהִזְהִירוּ מִזֶּה בְּלָאו. וְאַחֲרֵי אַזְהָרַת הָאָב הִזְהִיר גַּם הַזּוֹנִים עַצְמָם הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה.

וְרַשִּׁ"י כָּתַב בְּפָרָשַׁת אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (לְהַלָּן כא ז) זוֹנָה, שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת יִשְׂרָאֵל הָאָסוּר לָהּ, כְּגוֹן חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר. וְזוֹ הוֹדָאָה מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין זְנוּת בִּכְשֵׁרִין, אֶלָּא שֶׁהוּא מַרְבֶּה בָּהּ אַף חַיָּבֵי לָאוִין. וְזֶה דַּעְתּוֹ גַּם בְּפֵרוּשָׁיו בַּגְּמָרָא (יְבָמוֹת סא.). וְגַם זֶה אֵינֶנּוּ נָכוֹן, אֶלָּא מְחַיְּבֵי כְּרִיתוֹת וְכוּתִי וְעֶבֶד שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין בָּהּ הִיא נַעֲשֵׂית זוֹנָה, וְכֹהֵן לוֹקֶה עָלֶיהָ מִשּׁוּם זוֹנָה, אֲבָל מְחַיְּבֵי לָאוִין מַמְזֵר וְגֵר וְעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אֵינָהּ זוֹנָה וְאֵינוֹ לוֹקֶה עָלֶיהָ, אֶלָּא שֶׁנִּפְסְלָה מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַכְּהֻנָּה, דִּכְתִיב (לְהַלָּן כב יט): כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ פְּסוּלָה (יְבָמוֹת סח.), וּמְחַיְּבֵי לָאוִין שֶׁבִּכְהֻנָּה נַעֲשֵׂית חֲלָלָה. תורה ל

(ל) **אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ.** הָאַזְהָרוֹת בְּשִׁבַּת רַבּוֹת בַּתּוֹרָה כְּמוֹ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, מִפְּנֵי שֶׁגַּם הִיא שִׁקּוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר אוֹתָהּ מַכְחִישׁ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וְאֵין לוֹ תּוֹרָה כְּלָל.

וּלְרַבּוֹתֵינוּ בָּהֶן מִדְרָשׁ, אָמְרוּ בְּבָבְלִי: יָכוֹל יְהֵא בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת, תַּלְמוּד לוֹמַר **אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי ה'.** בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כְּאן).

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, יְצַוֶּה בְּשִׁבַּת הַגָּדוֹל וּבְשִׁבַּת שֶׁהוּא מִקְדָּשׁוֹ, וְצִוָּה בּוֹ שְׁמִירָה וּמוֹרָא, וְהִנֵּה אֵין מְלֶאכֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחָה הַשַּׁבָּת וְהַמִּקְדָּשׁ. וְאִם תַּשְׂכִּיל תָּבִין. תורה לא

(לב) מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם. יָכוֹל מִפְּנֵי זָקֵן אַשְׁמָאי, תַּלְמוּד לוֹמַר **זָקֵן,** אֵין זָקֵן אֶלָּא שֶׁקָּנָה חָכְמָה. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וּלְשׁוֹן תּוֹרַת כֹּהֲנִים (כְּאן), וְהוּא הַשָּׁנוּי בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (לב.): תַּלְמוּד לוֹמַר **זָקֵן,** אֵין זָקֵן אֶלָּא חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַּר יא טז): אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר אֵין **זָקֵן** אֶלָּא שֶׁקָּנָה חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ח כב): ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ. וְהִנֵּה לְדִבְרֵי שְׁנֵיהֶם אֵין הַמִּצְוָה אֶלָּא בֶּחָכָם.

◆ יום רביעי כ"ו ניסן ◆

(לג) וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תּוֹנוּ אֹתוֹ:

לג דַּאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמָּךְ גִּיּוֹרָא בְּאַרְעֲכוֹן לָא תּוֹנוּן יָתֵהּ:

רש"י ◄ **לא תונו** • אוֹנָאַת דְּבָרִים; לֹא תֹּאמַר לוֹ: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְעַכְשָׁו אַתָּה בָּא לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה.

(לד) כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

לד כְּיַצִּיבָא מִנְּכוֹן יְהֵי לְכוֹן גִּיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיכוֹן וּתְרַחֵם לֵהּ כְּוָתָךְ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש"י ◄ **כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם** • מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ. **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם** • אֱלֹהֶיךָ וֵאלֹהָיו אָנִי.

(לה) לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה:

לה לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִין בְּמִשַּׁחְתָּא בְּמַתְקְלָא וּבְמִכְלְתָּא:

רש"י ◄ **לא־תעשו עול במשפט** • אִם לַדִּין, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט", וּמַהוּ "מִשְׁפָּט" הַשָּׁנוּי כָּאן? הִיא הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמְּשׂוּרָה; מְלַמֵּד שֶׁהַמּוֹדֵד נִקְרָא דַּיָּן, שֶׁאִם שִׁקֵּר בַּמִּדָּה, הֲרֵי הוּא כִּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְקָרוּי עַוָּל, שָׁנָאוּי וּמְשֻׁקָּץ, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, וְגוֹרֵם לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בְּדַיָּן: מְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ וּמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה וּמַפִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב וּמַגְלֶה אוֹתָם מֵאַרְצָם. **בַּמִּדָּה** • זוֹ מִדַּת הָאָרֶץ (ב"מ סא. ב"ב כט). **בַּמִּשְׁקָל** • כְּמַשְׁמָעוֹ. **וּבַמְּשׂוּרָה** • הִיא מִדַּת הַלַּח.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז ענ' 150)

לא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה (יט, לה) **מִצְוַת־עֲשֵׂה לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם . . וּלְדַקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹנָן בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן** (רמב"ם) בְּמִדָּה חֲסֵרָה יֵשׁ שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת מְנֻגָּדוֹת. מֵחַד גִּיסָא - עֶצֶם פְּעֻלַּת הַמְּדִידָה מוֹרָה עַל הִתְחַשְּׁבוּת בַּזּוּלַת; אַף הַמִּדָּה הַחֲסֵרָה גּוֹרֶמֶת לוֹ עָוֶל. לָכֵן אָסְרָה הַתּוֹרָה לֹא רַק אֶת הַשִּׁמּוּשׁ בְּמִדָּה זוֹ, אֶלָּא אַף אֶת עֲשִׂיָּתָהּ וְהַחְזָקָתָהּ בַּבַּיִת, שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם עַרְמוּמִיּוּת שֶׁל הָאָדָם **בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ**.

(לו) מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

לו מֹאזְנָן דִּקְשׁוֹט מַתְקָלָן דִּקְשׁוֹט מִכְיָלָן דִּקְשׁוֹט וְהֵינִין דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◄ **אַבְנֵי־צֶדֶק** • הֵם הַמִּשְׁקוֹלוֹת שֶׁשּׁוֹקְלִין כְּנֶגְדָּן. **אֵיפַת** • הִיא מִדַּת הַיָּבֵשׁ. **הִין** • זוֹ הִיא מִדַּת הַלַּח. **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם** • עַל־מְנָת כֵּן. דָּבָר אַחֵר: אֲנִי הִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, וַאֲנִי הַנֶּאֱמָן לְהִפָּרַע מִמִּי שֶׁטּוֹמֵן מִשְׁקְלוֹתָיו בְּמֶלַח לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַכִּירִים בָּהֶם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְאָנְקְלוּס תִּרְגֵּם: מִן קֶדֶם דְּסַבַּר בְּאוֹרַיְתָא תְּקוּם וּתְהַדַּר אַפֵּי סָבָא, וּמִשְׁמָעוּת דְּבָרָיו שֶׁגַּם הוּא סוֹבֵר כֵּן. **וְעַם** כָּל זֶה, הָעוֹלֶה מִן הַגְּמָרָא לְפִי פְּסַק הַהֲלָכָה אֵינוֹ כֵּן, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ (קדושין לב:): אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל **שֵׁיבָה** בְּמִשְׁמַע, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (שם לג.): הַלָּכָה כְּאִיסִי בֶּן יְהוּדָה. וְהִנֵּה יְצָוָה בְּכָל שֵׁיבָה אֲפִלּוּ עַל אַשְׁמַאי שֶׁהוּא הַבּוּר, וְיַחְזוֹר וִיצַוֶּה עַל הַזָּקֵן שֶׁהוּא הַקּוֹנֶה חָכְמָה, וַאֲפִלּוּ יַנִּיק וְחַכִּים. וְיִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה גַּם כֵּן דַּעַת אָנְקְלוּס, אֲבָל יִתְרַגֵּם יַנִּיק וְחַכִּים בְּשֵׁיבָה, דְּאִתָּא זָקֵן וְגִלֵּי בְּשֵׁיבָה שֶׁבִּכְלָלָהּ כָּל הַשֵּׁיבוֹת, בֵּין שֵׁיבַת הַתּוֹרָה בֵּין שֵׁיבַת הַיָּמִים. תורה לג

(לז) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ פ

לז וְתִטְרוּן יָת כָּל קְיָמַי וְיָת כָּל דִּינַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ׃

◆ יום חמישי כ"ז ניסן ◆

כ (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(ב) וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר׃ הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאֶבֶן׃

ב וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֵּימַר גְּבַר גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּרוּן בְּיִשְׂרָאֵל דִּי יִתֵּן מִזַּרְעֵהּ לְמֹלֶךְ יִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִרְגְּמֻנֵּהּ בְּאַבְנָא׃

רש"י ◄ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר • עֲנָשִׁין עַל הָאַזְהָרוֹת. מוֹת יוּמָת • (ת"כ) בְּבֵית־דִּין; וְאִם אֵין כֹּחַ לְבֵית־דִּין, עַם הָאָרֶץ מְסַיְּעִין אוֹתָן. עַם הָאָרֶץ • (ת"כ) עַם שֶׁבְּגִינוֹ נִבְרֵאת הָאָרֶץ. דָּבָר אַחֵר: עַם שֶׁעַתִּידִין לִירַשׁ אֶת הָאָרֶץ עַל־יְדֵי מִצְוֹת הַלָּלוּ.

(ג) וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃

ג וַאֲנָא אֶתֵּן יָת רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵהּ מִגּוֹ עַמֵּהּ אֲרֵי מִזַּרְעֵהּ יְהַב לְמֹלֶךְ בְּדִיל לְסָאֲבָא יָת מַקְדְּשִׁי וּלְאַחְלָלָא יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי׃

רש"י ◄ אֶתֵּן אֶת־פָּנַי • (ת"כ) פְּנַאי שֶׁלִּי. פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ. בָּאִישׁ • וְלֹא בַּצִּבּוּר, שֶׁאֵין כָּל הַצִّבּוּר נִכְרָתִין. כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ • (ת"כ, סנהדרין סד) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ", בֶּן־בְּנוֹ וּבֶן־בִּתּוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ". זֶרַע פָּסוּל מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "בִּתְּתוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ". לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי • אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי, כִּלְשׁוֹן (לקמן כא כג): "וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי".

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות יז עמ' 323)

פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ (רש"י כ, ג) כֵּן פֵּרֵשׁ גַּם בְּפָרָשַׁת "אַחֲרֵי" עַל "וְנָתַתִּי אֶת פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאוֹכֶלֶת אֶת הַדָּם". וְהָצָרוּךְ לַחְזֹר עַל זֶה כָּאן, כִּי בְּפָרָשַׁת "אַחֲרֵי" מְדֻבָּר בְּ'עִסְקוֹ' שֶׁל ה', הַיְינוּ הַקְרָבַת קָרְבָּנוֹת בְּמִקְדָּשׁוֹ לְרֵיחַ נִיחֹחַ לְפָנָיו ("אֲשֶׁר יָבִיאוּ . . אֶת זִבְחֵיהֶם . . אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד . . לְרֵיחַ נִיחֹחַ"); וּמוּבָן שֶׁנִּתְּנוּ לְפָרֵשׁ "פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי". וְרַשִׁ"י מְחַדֵּשׁ שֶׁנִּתְּנוּ לְפָרֵשׁ כָּךְ גַּם בְּפָרָשָׁתֵנוּ, שֶׁאֵינָהּ מְדַבֶּרֶת עַל 'עִסְקוֹ' מְיֻחָד שֶׁל ה'.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) **לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי.** לְשׁוֹן רַשִׁ"י: אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי. וּכְבָר רָמַזְתִּי זֶה (לעיל יח כא) אֵיךְ תִּטְמָא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל בְּאִישׁ אֶחָד אֲשֶׁר יֻחְטָא. וּכְבָר רָמְזוּ זֶה בְּמִדְרָשִׁים, שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת לה:): כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה כְּאִלּוּ גָּזַל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כח כד): גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְגוֹ', אֵין אָבִיו אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵין אִמּוֹ אֶלָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית, חָבֵר הוּא לִירָבְעָם בֶּן נְבָט שֶׁהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. כִּי הֶחָפֵץ בַּיְּצִירָה שֶׁיְּבָרְכוּ עָלֶיהָ לִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל, מִשָּׁם יִהְיֶה קִיּוּם הָעוֹלָם, וְאִם לָאו יִתְעַלֶּה בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמִסְתַּלֶּקֶת הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיִּקְרִיב הַפְּרִי לַמֹּלֶךְ שֶׁהוּא מְתַעֵב אֵת גְּאוֹן יַעֲקֹב וּמִשְׁכָּנוֹ.

וְזֶה טַעַם: עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאֶבֶן (פסוק ב), כִּי לֹא אָמַר מוֹת יוּמַת בְּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּכֶלָּן, אֶלָּא הִזְכִּיר עַם הָאָרֶץ, לוֹמַר שֶׁכָּל אַנְשֵׁי הָאָרֶץ כָּל יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין לְהַקְדִּים וּלְסַקְּלוֹ, כִּי לְכֻלָּם יַזִּיק, כִּי גּוֹרֵם לַשְׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל. לְכָךְ תִּרְגֵּם אָנְקְלוּס: עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל, כִּי **הָאָרֶץ** יִרְמוֹז לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא לְאָרֶץ אֲשֶׁר הָעוֹבֵר יוֹשֵׁב בָּהּ. וּכְעִנְיָנוֹ: כִּי לִי הָאָרֶץ (לְהַלָּן כה כג).

וְעוֹד תּוּכַל לְהָבִין סוֹדוֹ, מִמַּה שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּכָרַת הַמֹּלֶךְ: וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא (פְּאוֹ), וְכֵן: וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת פָּנַי (פְּסוּק ה'), כִּי שְׁמִי הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא יַכְרִית אוֹתוֹ, וְלֹא הִזְכִּיר בְּכָרַת אוֹב וְיִדְּעוֹנִי מִלַּת "אֲנִי" וְלֹא בְּשׁוּם כָּרֵת אַחֵר, וּכְבָר הוֹדַעְתִּי טַעַם זֶה לְכָל מֵבִין. תורה ד

(ד) **וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ:**

ד וְאִם מִכְּבַשׁ יִכְבְּשׁוּן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת עֵינֵיהוֹן מִן גַּבְרָא הַהוּא בְּדָיְהֵב מִזַּרְעֵהּ לְמֹלֶךְ בְּדִיל דְּלָא לְקַטָּלָא יָתֵהּ:

רש"י ◄ **וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ** • אִם הֶעְלִימוּ בְּדָבָר אֶחָד, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ בִּדְבָרִים הַרְבֵּה; אִם הֶעְלִימוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה.

(ה) **וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם:**

ה וַאֲשַׁוִּי אַנָא יָת רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וּבִסְעָדוֹהִי וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵהּ וְיָת כָּל דְּטָעָן בַּתְרוֹהִי לְמִטְעֵי בָּתַר מֹלֶךְ מִגּוֹ עַמְּהוֹן:

רש"י ◄ **וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ** • אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וְכִי מִשְׁפָּחָה מָה חָטְאָה? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין לְךָ מִשְׁפָּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוֹכֵס שֶׁאֵין כֻּלָּם מוֹכְסִין, שֶׁכֻּלָּם מְחַפִּין עָלָיו. **וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ** • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ", יָכוֹל יִהְיוּ כָּל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֹתוֹ" — אוֹתוֹ בְּהִכָּרֵת וְלֹא כָּל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת אֶלָּא בְּיִסּוּרִין. **לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ** • (ת"כ) לְרַבּוֹת שְׁאָר עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁעֲבָדָהּ בְּכָךְ, וַאֲפִלּוּ אֵין זוֹ עֲבוֹדָתָהּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ. לְרַבּוֹת שְׁאָר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעֲבָדָהּ בְּכָךְ וַאֲפִלּוּ אֵין זוֹ דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וּכְבָר כָּתַב עוֹד בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (לְעֵיל יח כא) שֶׁהַמֹּלֶךְ הִיא עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁשְּׁמָהּ מֹלֶךְ, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתָהּ שֶׁמּוֹסֵר בְּנוֹ לַכְּמָרִים וְכוּ'.

וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ עוֹלֶה וּמְתֻקָּן כַּהֹגֶן לְפִי הָעִיּוּן בַּגְּמָרָא (סַנְהֶדְרִין סד.), כִּי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר מֹלֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה הוּא, אֵין עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ עֲבוֹדָה זָרָה בְּהַעֲבָרַת הַבָּנִים לָהּ, שֶׁאִם כֵּן לֹא הֶצְרַךְ הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר זֶה כְּלָל, שֶׁהֲרֵי הוּא בְּאַזְהָרַת עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּאוּ בָּהּ כַּמָּה אַזְהָרוֹת בְּתוֹרָה כְּלָלִיּוֹת, וְהוּא גַּם כֵּן בִּכְלַל הָעֹנֶשׁ הַנֶּאֱמָר בְּפָרָשַׁת: כִּי יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם (דְּבָרִים יז ב-ב). אֲבָל עַל כָּרְחֵנוּ נִדְרַשׁ שֶׁכָּל עִקָּר לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְחַיֵּב עַל הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת שֶׁל הַעֲבָרַת הַזֶּרַע בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְכָךְ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (סַנְהֶדְרִין שָׁם): וּלְמָאן דְּאָמַר מֹלֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה הוּא כָּרֵת דְּמֹלֶךְ לָמָּה לִי, לַמַּעֲבִיר בְּנוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְהוּא הַדִּין לְעֹנֶשׁ וְהָאַזְהָרָה הָאֲמוּרִין בּוֹ שֶׁלֹּא הֶצְרְכוּ אֶלָּא לַמַּעֲבִיר בְּנוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ.

וְנִרְאֶה שֶׁלְּפִי הַדַּעַת הַזּוֹ לְשׁוֹן מֹלֶךְ אֵינוֹ שֵׁם לְפֶסֶל וְצֶלֶם מְיֻחָד, אֶלָּא שֵׁם לְכָל נֶעְבָּד בִּכְלָלָם, כָּל שֶׁתַּמְלִיכֵהוּ וּתְקַבְּלֶנּוּ עָלֶיךָ לֵאלֹהַּ. וְהִנֵּה כְּפִי הַדַּעַת הַזּוֹ יִקְרְאוּ בְּנֵי עַמּוֹן לַשִּׁקּוּץ שֶׁלָּהֶן "מֹלֶךְ" (מְלָכִים־א יא ז) כִּי הוּא מַלְכָּם, וְהוּא שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל נֶעְבָּד, כִּי הוּא מִלְּשׁוֹן מַלְכוּת. וְלֹא כִּדְבְרֵי הָרַב ז"ל שֶׁאָמַר שֶׁהִיא עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁשְּׁמָהּ מֹלֶךְ וַעֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ.

וְכֵן מַה שֶּׁכָּתַב פֹּה שֶׁהֶצְרַךְ "לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ" לְרַבּוֹת שְׁאָר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעֲבָדָהּ בְּכָךְ וַאֲפִלּוּ אֵין זוֹ דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ, גַּם כֵּן אִי אֶפְשָׁר מִן הַטַּעַם שֶׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁכָּל עַצְמוֹ לֹא נֶאֱמַר הַכְּרֵת בְּמֹלֶךְ אֶלָּא לְחַיְּבוֹ בְּשֶׁאֵין דַּרְכּוֹ, וְכָל עֲבוֹדָה זָרָה בְּמַשְׁמַע.

וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁתֹּאמַר חִיֵּב הַכָּתוּב כָּרֵת בְּאוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁשְּׁמָהּ מֹלֶךְ בַּמַּעֲבִיר לוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, וְחָזַר וְרִבָּה בּוֹ אַף פְּעוֹר וּמַרְקוּלִיס לְכָרֵת, וְכִי לָמָּה יִצְטָרֵךְ הַכָּתוּב לְכָךְ, מַאי שְׁנָא אוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה מִשְּׁאָר כָּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם. וְעוֹד, שֶׁאִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לְרַבּוֹת עוֹד מַעֲבִיר בְּנוֹ לִפְעוֹר וּמַרְקוּלִיס בִּסְקִילָה כְּשֵׁם שֶׁרִבָּה אוֹתוֹ לְכָרֵת.

אֶלָּא לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב מֹלֶךְ כָּל עִקָּר בֵּין בְּאַזְהָרָה (לְעֵיל יח כא) בֵּין בְּעֹנֶשׁ כָּרֵת וּסְקִילָה (כָּאן), אֶלָּא לְמַעֲבִיר בְּנוֹ בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ לְכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם. וּבֵין שֶׁתֹּאמַר שֶׁהַמֹּלֶךְ הוּא שֵׁם לְכָל עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, אוֹ שֶׁתֹּאמַר שֶׁהִיא עֲבוֹדָה זָרָה יְדוּעָה שֶׁתִּקָּרֵא כָּךְ, הִזְכִּיר הַכָּתוּב אוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְהוּא הַדִּין לְכָלָן, שֶׁהַחֹמֶר הַזֶּה הוּא בַּעֲבוּר הָעֲבוֹדָה הַקָּשָׁה הַזּוֹ. וְכֵן מוֹכִיחַ כָּל זֶה בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (סד.) לְפִי הַדַּעַת הַזּוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב שֶׁהַמֹּלֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה הוּא.

אֲבָל מִשְׁנָתֵנוּ הִיא שְׁנוּיָה כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר מֹלֶךְ לָאו עֲבוֹדָה זָרָה הִיא, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ נֶעְבָּד שֶׁיְּקַבֵּל עֲלֵיהֶם כֵּאלֹהַּ כְּלָל, אֲבָל הוּא כְּמַעֲשֶׂה כִּשּׁוּף לִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַהוּא. וּלְפִי הַדַּעַת הַזּוֹ הֶעֱבִיר בְּנוֹ לַפְּעוֹר אוֹ לַמַּרְקוּלִיס פָּטוּר. גַּם דִּבְרֵי רַשִׁ"י בְּפֵרוּשָׁיו בְּסַנְהֶדְרִין כָּךְ הֵם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

וְהַכַּרִיתָא הַשְּׁנוּיָה בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כָּאן):

וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת כָּל הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ, לְרַבּוֹת שְׁאָר עֲבוֹדָה זָרָה בְּהִכָּרֵת, אֵינוֹ מִיּוּתָר "לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ" כְּמַשְׁמַע מִדִּבְרֵי הָרַב, אֲבָל יֹאמַר כִּי הַכְּרֵת הַזֶּה כֻּלּוֹ מְיֻתָּר הוּא, וְנִדְרֹשׁ אוֹתוֹ לִשְׁאָר עֲבוֹדָה

(ו) וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ:

ו וְאֲנַשׁ דִּי יִתְפְּנֵי בָּתַר בִּדִּין וּדְכוּרוּ לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתֵּן יָת רוּגְזִי בַּאֲנָשָׁא הַהִיא וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵהּ מִגּוֹ עַמֵּהּ:

(ז) וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ז וְתִתְקַדְּשׁוּן וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש"י ◄ **וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם** • זוֹ פְּרִישׁוּת עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

◆ יום שישי כ"ח ניסן ◆

(ח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם:

ח וְתִטְרוּן יָת קְיָמַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן:

(ט) כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ:

ט אֲרֵי גְּבַר גְּבַר דִּי יְלוּט יָת אֲבוּהִי וְיָת אִמֵּהּ יִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ לַט קְטָלָא חַיָּב:

רש"י ◄ **אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל** • (ת"כ, סנהדרין פה) לְרַבּוֹת לְאַחַר מִיתָה. **דָּמָיו בּוֹ** • זוֹ סְקִילָה, וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ", "דְּמֵיהֶם בָּם", וְלָמַדְנוּ מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: "בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם". וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: כְּמוֹ "דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ" אֵין נֶעֱנָשׁ עַל מִיתָתוֹ אֶלָּא הוּא, שֶׁהוּא גָּרַם לְעַצְמוֹ שֶׁיֵּהָרֵג.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

זָרָה. וְהוּא מַה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (סנהדרין סד:): שֶׁלֹּשׁ כְּרִיתוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה לָמָּה, אַחַת כְּדַרְכָּהּ, וְאַחַת לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ (שם ס:), כְּלוֹמַר לִזְבֹּחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָיָה שֶׁנִּתְרַבּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ לְמִיתָה וּמְחַיֵּב אוֹתָן בְּכָאן בְּהִכָּרֵת, וְאַחַת לְמֹלֶךְ. וּלְמָאן דְּאָמַר מֹלֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה הוּא, לַמַּעֲבִיר בְּנוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, כְּלוֹמַר בְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ. תורה ו

(ט) וְטַעַם כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, יַחְזוֹר לְרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה שֶׁאָמַר: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. (לעיל יט ג). וְאָמַר כָּאן כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע וְכוּ' וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת.

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר (פסוק ז): וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְאָמַר (בפסוק ח): אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם, כִּי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד הוּא הַמְקַדֵּשׁ אוֹתָנוּ, כִּי הוּא אָבִינוּ וְגוֹאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׁמוֹ, אִם כֵּן הַמְקַלֵּל אֵת הַמִּשְׁתַּתְּפִין בִּיְצִירָה חַיָּב מִיתָה. וְזֶה טַעַם מִשְׁפַּט הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת אֲשֶׁר סָמַךְ לְכָאן, וְהִקְדִּימוֹ לְכָל הָעֲרָיוֹת, וּכְבָר רָמַזְתִּי זֶה לְמַעְלָה (שמות כ יג).

וְהַזְּכִיר הַכָּתוּב קְצָת הָעֲרָיוֹת לְחַיֵּב בְּהֶן מִיתָה, וְהֵן אֵשֶׁת אִישׁ וְאֵשֶׁת אָב וְהַכַּלָּה וְהַזָּכָר וְאִשָּׁה וְאִמָּהּ (פסוקים י-יד), וְהוּא הַדִּין אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ, כִּי הִזְכִּיר קְצָת שְׁאֵר הָאִשָּׁה, וְהוּא הַדִּין לְכָל הַנִּזְכָּרִים שָׁם (לעיל יח יז) בָּאֲזְהָרָה, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאֵר עַצְמוֹ בַּת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ הַנִּזְכָּרִים (לעיל יח י), וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּתּוֹ. וּבְכָל זֶה עוֹד מִדְּרָשִׁים לְחַיֵּב אוֹתָן.

וְכֵן הִזְכִּיר חִיּוּב הָרְבִיעָה בְּמִיתָה (פסוקים טו-טז). וְחָזַר וְהִזְכִּיר כָּרֵת אַחֵר בְּנִדָּה (פסוק יח), לְחַיְּבוֹ בְּהַעֲרָאָה בְּלֹא גְּמַר בִּיאָה (יבמות נד.), הוּא שֶׁאָמַר: אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה (פסוק יח), וְכֵן בַּאֲחוֹת אֵם וַאֲחוֹת אָב (פסוק יט): כִּי אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה (פסוק יט). וְהִזְכִּיר דּוֹדָתוֹ וְכֵן אֵשֶׁת אָחִיו (פסוקים כ-כא), לְחַיְּבָם בַּעֲרִירוּת בֵּין שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים אוֹ הָיוּ לוֹ. וְהַכָּרֵת הַבָּא בַּאֲחוֹתוֹ (פסוק יז) הוּא מְיֻתָּר, וְנִדְרַשׁ לְרַבּוֹתֵינוּ (מכות יד.): לָמָּה יָצָא כָּרֵת בַּאֲחוֹתוֹ וְכוּ'.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הוֹסִיף בְּכָרֵת: לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם (פסוק יז), לוֹמַר שֶׁתָּמוּת בְּנֹעַר נַפְשָׁם, בְּעִנְיָן שֶׁיִּרְאוּ וְיָבִינוּ וַיַּשְׂכִּילוּ יַחַד כִּי יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בָּרָאָהּ.

וְטַעַם: עֲוֹנוֹ יִשָּׂא (שם), שֶׁיִּהְיֶה הַחֵטְא הַהוּא דָּבֵק בּוֹ מִן הָעֵת הַהִיא, מַעֲשָׂיו לֹא יַצְלִיחוּ וְרָבְצָה בּוֹ הָאָלָה, כִּי יַכֵּהוּ הַשֵּׁם בְּתַחֲלוּאִים רָעִים עַד הַשְּׁמִידוֹ בְּכָרֵת, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (שבת לג.): סִימָן לַעֲבֵרָה הַדְּרוֹקָן. וְלֹא הָצְרַךְ לְהַזְכִּיר חַיָּבֵי הַכָּרֵת הָאֲחֵרִים כְּגוֹן אִמּוֹ (לעיל יח ז) וַאֲחוֹת אִשָּׁה (שם יח יח), שֶׁכְּבָר לָמַדְנוּ מִן הַנִּזְכָּרִים כָּל הַצָּרִיךְ. תורה י

(י) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף
אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת:

י וּגְבַר דִּי יְגוּף יָת אִתַּת גְּבַר דִּי יְגוּף יָת אִתַּת
חַבְרֵהּ יִתְקְטֶלָא יִתְקְטֵל גַּיְפָא וְגַיְפְתָּא:

רש"י ◄ וְאִישׁ • פְּרָט לְקָטָן. אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ • (קידושין יט. סנהדרין נב) פְּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן. לָמַדְנוּ שֶׁאֵין לְקָטָן קִדּוּשִׁין. וְעַל אֵיזוֹ אֵשֶׁת־אִישׁ חִיַּבְתִּי לְךָ?. אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת־רֵעֵהוּ • פְּרָט לְאֵשֶׁת עוֹבֵד גְּלוּלִים. לָמַדְנוּ, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין לְעוֹבֵד גְּלוּלִים. מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת • כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק.

(יא) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו
גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם:

יא וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אֲבוּהִי עֶרְיָתָא
דַּאֲבוּהִי גַּלִּי יִתְקְטְלָא יִתְקַטְּלוּן תַּרְוֵיהוֹן
קְטָלָא חַיָּבִין:

(יב) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם
תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם:

יב וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב יָת כַּלְתֵּהּ יִתְקְטָלָא
יִתְקַטְּלוּן תַּרְוֵיהוֹן תִּבְלָא עֲבָדוּ קְטָלָא חַיָּבִין:

רש"י ◄ תֶּבֶל עָשׂוּ • גְּנַאי. לָשׁוֹן אַחֵר: מְבַלְבְּלִין זֶרַע הָאָב בְּזֶרַע הַבֵּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 188)

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת כַּלָּתוֹ . . תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם (כ, יב) וְקָשֶׁה, אֵיךְ נָשָׂא יְהוּדָה אֶת תָּמָר כַּלָּתוֹ (רְאֵה רַשֵּׁ"י וישב לח, כו: "וְלֹא יָסַף, לֹא פְּסַק"). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה טַעַם הָאִסּוּר הוּא "תֶּבֶל עָשׂוּ", "מְבַלְבְּלִין זֶרַע הָאָב בְּזֶרַע הַבֵּן". הַסִּבָּרָא נוֹתֶנֶת, אִפּוֹא, שֶׁלְּאַחַר מִיתַת הַבֵּן, כַּאֲשֶׁר אֵין טַעַם זֶה, מְתֻּרֶת הָאִשָּׁה לְאָבִיו. יָתֵר עַל כֵּן: עֵר וְאוֹנָן הֵרֵי הִשְׁחִיתוּ אֶת זַרְעָם, וְאִם־כֵּן לֹא שַׁיָּךְ כָּאן כָּל הָעִנְיָן שֶׁל "תֶּבֶל".

(יג) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה
עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם:

יג וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב יָת דְּכוּרָא מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא
תּוֹעֲבְתָּא עֲבָדוּ תַּרְוֵיהוֹן יִתְקְטְלָא יִתְקַטְּלוּן
קְטָלָא חַיָּבִין:

רש"י ◄ מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה • (סנהדרין נח) מַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת.

(יד) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא
בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם:

יד וּגְבַר דִּי יִסַּב יָת אִתְּתָא וְיָת אִמַּהּ עֲצַת
חִטְאִין הִיא בְּנוּרָא יוֹקְדוּן יָתֵהּ וְיָתְהֶן וְלָא
תְּהֵי עֲצַת חִטְאִין בֵּינֵיכוֹן:

רש"י ◄ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן • (סנהדרין עה) אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה יִשְׂרְפוּ. שֶׁהֲרֵי נִשָּׂאָהּ בְּהֶתֵּר וְלֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו, אֶלָּא אִשָּׁה וְאִמָּהּ הַכְּתוּבִין כָּאן שְׁתֵּיהֶן לְאִסּוּר, שֶׁנָּשָׂא אֶת חֲמוֹתוֹ וְאִמָּהּ. וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹמְרִים: אֵין כָּאן אֶלָּא חֲמוֹתוֹ, וּמַהוּ "אֶתְהֶן"? אֶת אַחַת מֵהֶן; וְלָשׁוֹן יְוָנִי הוּא: "הֶן", אַחַת.

(טו) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת
וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ:

טו וּגְבַר דִּי יִתֵּן שְׁכָבְתֵּהּ בִּבְעִירָא יִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵל וְיָת בְּעִירָא תִּקְטְלוּן:

רש"י ◄ וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ • אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מָה חָטְאָה? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה לְאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב: תִּסָּקֵל. קַל־וָחֹמֶר לְאָדָם, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע וְגוֹרֵם רָעָה לַחֲבֵרוֹ לַעֲבֹר עֲבֵרָה. כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר (דברים יב ב): "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת", הֲרֵי דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמָה אִילָנוֹת, שֶׁאֵינָן רוֹאִין וְאֵינָן שׁוֹמְעִין, עַל שֶׁבָּאת תַּקָּלָה עַל יָדָם, אָמְרָה תּוֹרָה: הַשְׁחֵת, שֹׁרֶשׁ וְכַלֵּה, הַמַּטֶּה אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ חַיִּים לְדַרְכֵי מִיתָה, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

(טז) **וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם:**

טז וְאִתְּתָא דִּי תִקְרַב לְכָל בְּעִירָא לְמִשְׁלַט בַּהּ וְתִקְטוֹל יָת אִתְּתָא וְיָת בְּעִירָא יִתְקְטָלָא יִתְקַטְּלוּן קְטָלָא חַיָּבִין:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 168)

מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה לָאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ (רש"י כ, טו) וְהֵינוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּגֶדֶר עֹנֶשׁ, אֶלָּא הַבְּהֵמָה נִבְרְאָה לְשַׁמֵּשׁ אֶת הָאָדָם, וְכַאֲשֶׁר אֵינֶנָּה מְשַׁמֶּשֶׁת אוֹתוֹ אֶלָּא גּוֹרֶמֶת לוֹ תַּקָּלָה - אֵין מָקוֹם לִמְצִיאוּתָהּ בָּעוֹלָם. וְכֵן הוּא לְגַבֵּי הַשָּׂכָר בְּ"תוֹעֶלֶת וְתִקּוּן" שֶׁמַּגִּיעַ לַסּוּס מִמַּה שֶׁהוּא מֻרְכָּבָה לָאָדָם: "בְּרִיאַת הַסּוּס . . אֵינוֹ בִּשְׁבִיל הַתּוֹעֶלֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ, כִּי־אִם זֶהוּ דֶּרֶךְ טָפֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, אֶלָּא . . בִּשְׁבִיל טוֹבַת הָאָדָם" (לקוטי תורה).

(יז) **וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ־בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא:**

יז וּגְבַר דִּי יִסַּב יָת אֲחָתֵהּ בַּת אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּהּ וְיֶחֱזֵי יָת עָרְיָתֵהּ וְהִיא תֶחֱזֵי יָת עָרְיָתֵהּ קְלָנָא הוּא וְיִשְׁתֵּיצוּן לְעֵינֵי בְּנֵי עַמְּהוֹן עָרַית אֲחָתֵהּ גַּלִּי חוֹבֵהּ יְקַבֵּל:

רש"י◄ **חֶסֶד הוּא•** לָשׁוֹן אֲרַמִּי: חֲרָפָה, ׳חִסּוּדָא׳. וּמִדְּרָשׁוֹ (סנהדרין נח): אִם תֹּאמַר: קַיִן נָשָׂא אֲחוֹתוֹ?! חֶסֶד עָשָׂה הַמָּקוֹם לִבְנוֹת עוֹלָמוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פט): "עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחֹתוֹ.

הִזְכִּיר הַכָּתוּב קִיחָה בַּאֲחוֹתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין, בַּעֲבוּר כִּי הָאָח עִם אֲחוֹתוֹ בְּבֵית אֶחָד שׁוֹכְנִים יַחַד, וְכַאֲשֶׁר יִגְבַּר עָלָיו תַּאֲוָתוֹ יִקָּחֶנָּהּ וְיִמְשֹׁךְ אוֹתָהּ אֵלָיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לָבֹא אֵלֶיהָ כְּבֹא אֶל אִשָּׁה זוֹנָה. וְכֵן דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר קִיחָה בְּכָל הַמִּתְיַחֲדִים, כִּי אִשָּׁה וְאִמָּהּ (בְּפָסוּק יד), וּבַת בְּנָהּ וּבַת בִּתָּהּ (לְעֵיל יח יז), וְאִשָּׁה וַאֲחוֹתָהּ (שָׁם פָּסוּק יח), וְאֵשֶׁת אָחִיו (פָּסוּק כא), כֻּלָּן עִמּוֹ בַּבַּיִת. וְכֵן: לֹא יִקַּח אִישׁ אֵת אֵשֶׁת אָבִיו (דְּבָרִים כג א).

וְאָמַר וְרָאָה אֶת עֶרְוָתָהּ דֶּרֶךְ מוּסָר, כִּי הַכָּתוּב יְכַנֶּה בַּעֲרָיוֹת, פַּעַם יִקְרָא הַבְּעִילָה גִּלּוּי עֶרְוָה, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר בְּרֶבֶן: לֹא תְגַלֶּה אֶת עֶרְוָתָהּ. וְזֶה מִמִּנְהַג הַזּוֹנִים שֶׁהֵם מְגַלִּים שֶׁלָּהֶן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ עַל פָּנָיִךְ (נחום ג ה), וּפַעַם יְכַנֶּה אוֹתָהּ בִּיאָה: וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׁגֵאָהּ (דְּבָרִים כב יג), לָבוֹא עָלֵינוּ (בְּרֵאשִׁית יט לא), וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ (שָׁם לח יח), וּפְעָמִים רַבִּים יִקְרָאֶנָּה שְׁכִיבָה, וּבְכָאן יְכַנֶּה אוֹתָהּ בְּרִאיָּה, כִּי הָאָח עִם אֲחוֹתוֹ יְשֵׁנִים יַחַד וְאֵין צָרִיךְ לְגַלּוֹת שׁוּלַיִם. וְכֵן יְכַנֶּה אוֹתָהּ בִּידִיעָה, כִּלְשׁוֹן: וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ (שָׁם ד א), וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ (שָׁם לח כו), בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ (שָׁם כד טז).

וְאָמַר וְהִיא תִרְאֶה אֶת עֶרְוָתוֹ, שֶׁגַּם הִיא חָמְדָה בְּלִבָּהּ עֶרְוָתוֹ וְרָצְתָה לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְהִזְכִּיר זֶה בְּאֲחוֹת בִּלְבַד, בַּעֲבוּר כִּי כָּל הָעֲרָיוֹת כַּאֲשֶׁר יִקְרַב הָאִישׁ לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ לִרְצוֹנָהּ הוּא, כִּי אִם לֹא יִהְיֶה לִרְצוֹנָהּ תִּתְרַחֵק מִמֶּנּוּ וְתִצְעַק, אֲבָל בְּאָח הַיָּשֵׁן עִמָּהּ אוּלַי שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ יְעָרֶה בָּהּ, עַל כֵּן הִזְכִּיר שֶׁהִיא גַּם הִיא תִּרְאֶה עֶרְוָתוֹ.

וְטַעַם חֶסֶד הוּא, עַל דַּעַת הַמְּפָרְשִׁים, חֲרָפָה, כִּי הָאֲנָשִׁים כֻּלָּם בְּטִבְעָם יִהְיֶה לָהֶם בּוֹשֶׁת וּכְלִימָה בַּחֵטְא הַמְכֹעָר הַזֶּה. וְהוּא כִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית שֶׁתִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס כִּי חֲרָפָה הִיא לָנוּ (בְּרֵאשִׁית לד יד): אֲרֵי חִסּוּדָא הִיא. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם וְשַׁמְתִּיהָ חֲרָפָה (שְׁמוּאֵל־א יא ב): חִיסּוּדָא. וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים (רוּת רַבָּה ז יא): מִפְּנֵי שֶׁחִסְּדוּ בָּרַבִּים. וְכֵן: פֶּן יְחַסֶּדְךָ שֹׁמֵעַ (מִשְׁלֵי כה י), יַעֲשֶׂה לְךָ חֲרָפָה בְּגִלּוּתְךָ סוֹד אַחֵר.

וְטַעַם וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם, לֵאמֹר אַתָּה תַּעֲשֶׂה זֶה בַּסֵּתֶר וַה' יְגַלֶּה עֲוֹנְךָ בְּהָבִיאוֹ עָלֶיךָ עֹנֶשׁ לְעֵינֵי כָּל בְּנֵי עַמְּךָ, וְהִזְכִּיר כֵּן בַּחֵטְא הַנַּעֲשֶׂה בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, וְהוּא הַדִּין בְּכָל הַכְּרִיתוֹת כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי (לְעֵיל יח כט).

וְטַעַם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא, וְאִם גִּלָּה עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ בְּאֹנֶס עֲוֹנוֹ יִשָּׂא הוּא לְבַדּוֹ, כְּדִבְרֵי רַבִּי אַבְרָהָם. וְעַל דַּעְתִּי טַעֲמוֹ, כִּי עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כָּל אֶחָד מִן הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ: כִּי אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ (פָּסוּק יט).

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי בְּמִלַּת **חֶסֶד** שֶׁהוּא כְּמִשְׁמָעוֹ, וְכֵן דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ת"ב כָּאן וְסַנְהֶדְרִין נח). יֹאמַר, כִּי שְׁאָר הָאַחִים חֶסֶד הוּא, וְאֵין רְאוּיִין לְגַלּוּי עֶרְוָה, כִּי בַּקְּרוֹבִים יַזְכִּיר טַעַם מִפְּנֵי שְׁאֵר הַבָּשָׂר, וּבְאַחִים יַזְכִּיר הַחֶסֶד אֲשֶׁר בֵּינֵיהֶם. וְיִהְיֶה **אִישׁ** מוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ וְאַחֵר עִמּוֹ. אוֹ הוּא כְּדֶרֶךְ וַאֲנִי תְּפִלָּה (תְּהִלִּים קט ד), כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה (דָּנִיאֵל ט כג), הִנְנִי אֵלֶיךָ זָדוֹן (יִרְמְיָה נ לא), שֶׁיֶּחְסַר מֵהֶן מִלַּת אִישׁ.

אוֹ שֶׁיְּכַנֶּה הָאִישׁ בְּתָאֳרוֹ. יֹאמַר, וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחוֹתוֹ וְרָאָה אֶת עֶרְוָתָהּ אִישׁ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ כִּי עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא, הִזְכִּיר כִּי הָיָה רָאוּי לִהְיוֹתוֹ גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד,

(יח) וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־
עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר
דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם:

יח וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב יָת אִתְּתָא סוֹאֲבָתָא וִיגַלֵּי
יָת עֶרְיָתַהּ יָת קְלָנַהּ גַּלִּי וְהִיא תְגַלֵּי יָת
סוֹאֲבַת דְּמָהָא וְיִשְׁתֵּיצוּן תַּרְוֵיהוֹן מִגּוֹ
עַמְּהוֹן:

רש"י◄ הֶעֱרָה • גִּלָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן "עֶרְוָה", גִּלּוּי הוּא, וְהַוָּא"ו יוֹרֶדֶת בַּתֵּבָה לְשֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ "זַעֲוָה" מִגִּזְרַת (אסתר ה ט): "וְלֹא־קָם וְלֹא־זָע", וְכֵן "אַחֲוָה" מִגִּזְרַת אָח. וְהַעֲרָאָה זוֹ נֶחֱלְקוּ בָּהּ רַבּוֹתֵינוּ (יבמות נח). יֵשׁ אוֹמְרִים: זוֹ נְשִׁיקַת שַׁמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה.

(יט) וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה כִּי
אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ:

יט וְעֶרְיַת אֲחַת אִמָּךְ וַאֲחַת אָבוּךְ לָא תְגַלֵּי
אֲרֵי יָת קָרִיבֵהּ גַּלִּי חוֹבְהֶן יְקַבְּלוּן:

רש"י◄ וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ • שָׁנָה הַכָּתוּב בְּאַזְהָרָתָן. לוֹמַר שֶׁהֻזְהַר עֲלֵיהֶן, בֵּין עַל אֲחוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ מִן הָאָב, בֵּין עַל אַחְיוֹתֵיהֶן מִן הָאֵם. אֲבָל עֶרְוַת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו לֹא הֻזְהַר אֶלָּא עַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִן הָאָב.

(כ) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה
חֵטְא יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ:

כ וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב יָת אִתַּת אַח אֲבוּהִי עֶרְיַת
אַח אֲבוּהִי גַּלִּי חוֹבְהֶן יְקַבְּלוּן בְּלָא וְלָד
יְמוּתוּן:

רש"י◄ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ • (יבמות נד) הַמִּקְרָא הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל 'כָּרֵת' הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהוּא בְּעֹנֶשׁ הֲלִיכַת עֲרִירִי. עֲרִירִים • כְּתַרְגּוּמוֹ: בְּלָא וְלָד; וְדוֹמֶה לוֹ (בראשית טו ב): "וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי". יֵשׁ לוֹ בָּנִים – קוֹבְרָן, אֵין לוֹ בָּנִים – מֵת בְּלֹא בָּנִים. לָכֵן שָׁנָה בִּשְׁנֵי מִקְרָאוֹת אֵלּוּ: "עֲרִירִים יָמֻתוּ", "עֲרִירִים יִהְיוּ"; "עֲרִירִים יָמֻתוּ", אִם יִהְיוּ לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה, לֹא יִהְיוּ לוֹ כְּשֶׁיָּמוּת, לְפִי שֶׁקּוֹבְרָן בְּחַיָּיו; "עֲרִירִים יִהְיוּ", שֶׁאִם אֵין לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה, יִהְיֶה כָּל יָמָיו כְּמוֹ שֶׁהוּא עַכְשָׁו.

(כא) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הֻוא
עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ:

כא וּגְבַר דִּי יִסַּב יָת אִתַּת אֲחוּהִי מְרָחֲקָא הִיא
עֶרְיָתָא דַּאֲחוּהִי גַּלִּי בְּלָא וְלָד יְהוֹן:

רש"י◄ נִדָּה הֻוא • הַשְּׁכִיבָה הַזֹּאת מְנֻדָּה הִיא וּמְאוּסָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, לֶאֱסֹר הַעֲרָאָה בָּהּ כְּנִדָּה, שֶׁהַעֲרָאָה מְפֹרֶשֶׁת בָּהּ: "אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהוּא עוֹכֵר שְׁאֵרוֹ אַכְזָרִי. כִּי הָיָה רָאוּי שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמָּהּ הַחֶסֶד שֶׁיַּעֲשׂוּ הָאַחִים לְהַשִּׂיאָהּ לְבַעַל, וְהוּא פּוֹגֵם וְעוֹכֵר אוֹתָהּ, וְהַכָּתוּב יִתְלֶה הַסַּרְחוֹן בַּזָּכָר, כְּמוֹ: עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ (פסוק כא).

וְכֵן עַל דַּעְתִּי: פֶּן יְחַסְּדֶךָ שׁוֹמֵעַ (משלי כה י), יָסִיר מִמְּךָ כָּל חֶסֶד, שֶׁלֹּא שָׁמַרְתָּ חַסְדְּךָ אֵת רֵעֲךָ שֶׁמָּסַר לְךָ סוֹדוֹ, כְּמִלַּת: לְדַשְּׁנוֹ (שמות כז ג), וּבְכָל תְּבוּאָתִי תִשְׁרַשׁ (איוב לא יב), וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כִּי רָחוֹק הוּא אֶצְלִי לִהְיוֹת מִלַּת חֶסֶד בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מְשַׁמֵּשׁ בַּהִפּוּכִים הָאֵלֶּה, וְהַכְּתוּבִים מְשַׁבְּחִים וּמִתְפַּלְּלִים בְּמִלַּת חֶסֶד. אֲבָל חִסּוּדָא בִּלְשׁוֹן אֲרָמִית לָשׁוֹן אַחֵרֶת, וְגַם אוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶם, זֶה מְתֻרְגָּם (תיובתא"ע) חִסְדָּא וְזֶה מְתֻרְגָּם חִסּוּדָא.

וְכָתַב רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל, כִּי: חֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת (משלי יד לד) לְשׁוֹן חֶרְפָּה. וּלְפִי דַּעְתִּי גַּם זֶה לְשׁוֹן תַּהְפּוּכוֹת. כִּי צְדָקָה וְחֶסֶד נִזְכָּרִים בַּפָּסוּק הַהוּא, וְהֵם הָאַחִים הַתְּאוֹמִים הַנִּזְכָּרִים בְּכָל מָקוֹם, כְּמוֹ רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד (שם כא כא), אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ (ירמיה ט כג). אֲבָל פְּשַׁט הַכָּתוּב עַל דַּעְתִּי, צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה, וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת כַּאֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּהוּ. יֹאמַר, כִּי בִּצְדָקָה וּבְחֶסֶד רוֹמְמוּת כָּל גּוֹי וּמִכְשׁוֹלָם.

אוֹ יֹאמַר, צְדָקָה תְּרוֹמֵם הַגּוֹי הַמְיֻחָד שֶׁיַּעֲשֶׂנָּה, וּלְאֻמִּים רַבִּים חוֹטְאִים בְּחֶסֶד וְאֵינָם עוֹשִׂים אוֹתוֹ. וְדִמְיוֹן הַפָּסוּק הַזֶּה הוּא סָמוּךְ לוֹ (משלי יד לג): בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדַע, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ תִּוָּדַע שֶׁאֵינָהּ בְּקִרְבָּם, כִּי כָּל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם בְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי כְּסִילִים הֵם וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה, וְהֵם שְׁנֵיהֶם בִּשְׁלִילוּת הָעִנְיָן. תורה יח

(כב) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ:

כב וְתִטְרוּן יָת כָּל קְיָמַי וְיָת כָּל דִּינַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תְרוֹקֵן יָתְכוֹן אַרְעָא דִּי אֲנָא מָעֵל יָתְכוֹן תַּמָּן לְמִתַּב בַּהּ:

◆ שבת קודש כ"ט ניסן ◆

(כג) וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֵץ בָּם:

כג וְלָא תֵהֲכוּן בְּנִימוֹסֵי עַמְמַיָּא דִּי אֲנָא מַגְלֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יָת כָּל אִלֵּין עֲבָדוּ וְרָחִיק מֵימְרִי יָתְהוֹן:

רש"י◄ וָאָקֵץ • לְשׁוֹן מִאוּס, כְּמוֹ (בראשית כז): "קַצְתִּי בְחַיַּי", כְּאָדָם שֶׁהוּא קָץ בִּמְזוֹנוֹ.

(כד) וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּהּ לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים:

כד וַאֲמָרִית לְכוֹן אַתּוּן תִּירְתּוּן יָת אַרְעֲהוֹן וַאֲנָא אֶתְּנִנַּהּ לְכוֹן לְמֵירַת יָתַהּ אַרְעָא עָבְדָא חֲלָב וּדְבָשׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפְרֵשִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא:

(כה) וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא:

כה וְתַפְרְשׁוּן בֵּין בְּעִירָא דַכְיָא לִמְסָאֲבָא וּבֵין עוֹפָא מְסָאֲבָא לִדְכִי וְלָא תְשַׁקְּצוּן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן בִּבְעִירָא וּבְעוֹפָא וּבְכֹל דִּי תַרְחֵשׁ אַרְעָא דִּי אַפְרֵשִׁית לְכוֹן לְסָאֲבָא:

רש"י◄ וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה • אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין פָּרָה לַחֲמוֹר, שֶׁהֲרֵי מֻבְדָּלִין וְנִכָּרִין הֵם, אֶלָּא בֵּין טְהוֹרָה לְךָ לִטְמֵאָה לְךָ, בֵּין שֶׁנִּשְׁחַט רֻבּוֹ שֶׁל סִימָן לְנִשְׁחַט חֶצְיוֹ, וְכַמָּה בֵּין רֻבּוֹ לְחֶצְיוֹ? מְלֹא שַׁעֲרָה. אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא • לֶאֱסֹר.

(כו) וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי:

כו וּתְהוֹן קֳדָמַי קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ וְאַפְרֵשִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי פָּלְחִין קֳדָמָי:

רש"י◄ וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי • אִם אַתֶּם מֻבְדָּלִים מֵהֶם, הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו, הֲרֵי אַתֶּם שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר וַחֲבֵרָיו. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם: 'נַפְשִׁי קָצָה בִּבְשַׂר חֲזִיר'! "אִי אֶפְשִׁי לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם'! אֶבָל יֹאמַר: 'אֶפְשִׁי, וּמָה אֶעֱשֶׂה וְאָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם גָּזַר עָלַי'? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי", שֶׁתְּהֵא הַבְדָּלַתְכֶם מֵהֶם לִשְׁמִי, פּוֹרֵשׁ מִן הָעֲבֵרָה וּמְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם.

(כז) וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם:

כז וּגְבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵי בְּהוֹן בִּדִין אוֹ דְכוּר יִתְקְטְלָא יִתְקַטְּלוּן בְּאַבְנָא יִרְגְּמוּן יָתְהוֹן קְטָלָא חַיָּבִין: פפפ

רש"י◄ כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב וְגוֹ' • כָּאן נֶאֱמַר בָּהֶם 'מִיתָה', וּלְמַעְלָה 'כָּרֵת': עֵדִים וְהַתְרָאָה – בִּסְקִילָה, מֵזִיד בְּלֹא הַתְרָאָה – בְּהִכָּרֵת, וְשִׁגְגָתָם – חַטָּאת. וְכֵן בְּכָל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם 'כָּרֵת':

ס"ד פסוקים, ונג"ה סימן. מ"י זה"ב סימן. חסלת פרשת קדושים

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ג ניסן פרק כ, מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום רביעי - כ"ו ניסן** פרק כ, פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
יום שני - כ"ד ניסן פרק כ, מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום חמישי - כ"ז ניסן** פרק כ, מפרק קכ עד סוף פרק קלד
יום שלישי - כ"ה ניסן פרק כ, מפרק קיט עד סוף פסוק צו	**יום שישי - כ"ח ניסן** פרק כ, מפרק קלה עד סוף פרק קלט
שבת קודש - כ"ט ניסן פרק כ מפרק קמ עד סוף פרק קמד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ג ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 120, והנה כל אדם... עד עמ' סא, כידוע לי"ח].

וְהִנֵּה, כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, - באיזה מצב ומדרגה שיהיה, **כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן בָּזֶה שָׁעָה גְּדוֹלָה בְּכָל יוֹם, אֵיךְ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְלֵא מַמָּשׁ אֶת** – העולמות **הָעֶלְיוֹנִים וְאֶת** העולמות **הַתַּחְתּוֹנִים, וְאֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ מַמָּשׁ,** - לא רק את השמים והארץ הרוחניים, שהם הספירות שלמעלה, אלא שמים וארץ גשמיים, **"מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" מַמָּשׁ, וְצוּפָה וּמַבִּיט וּבוֹחֵן כְּלִיוֹתָיו וְלִבּוֹ** – רעיונותיו ורגשותיו הפנימיים, **וְכָל מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו, וְכָל צְעָדָיו יְסַפֵּר** – הקב"ה משגיח בפרטיות על כל אחד ממעשיו ודיבוריו של האדם, וסופר ומונה את צעדיו – הרי כשיתעמק האדם בכל האמור - **אַזַי תִּקָּבַע בְּלִבּוֹ הַיִּרְאָה לְכָל הַיּוֹם כֻּלּוֹ,** - גם בשעות שהוא עסוק בהן בענינים אחרים ואין אז באפשרותו להתעמק בהאמור - **כְּשֶׁיַּחֲזֹר** – מאוחר יותר במשך היום, **וְיִתְבּוֹנֵן בָּזֶה, אֲפִלּוּ בְּהִתְבּוֹנְנוּת קַלָּה,** - ולא בהתבוננות עמוקה שנדרשים לכך זמן מיוחד ושימת לב, **בְּכָל עֵת**[20] **וּבְכָל שָׁעָה, יִהְיֶה "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה,** - הוא ימנע מלעבור על לא־תעשה ויקיים כל מצות־עשה, במחשבה, דיבור ומעשה, **שֶׁלֹּא לַמְרוֹת חַס־וְשָׁלוֹם עֵינֵי כְּבוֹדוֹ** – של הקב"ה, **אֲשֶׁר "מְלֹא כָל הָאָרֶץ",** - הוא יפחד להמרות את הקב"ה הרואה הכל, ולכן יהיה "סור מרע ועשה טוב" במחשבה, דיבור ומעשה. **וּכְמַאֲמַר**[21] **רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק מא; "יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר־ודם" – להימנע מעשיית רע. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב**[22]**:** - "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך - **כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו",** – שעל כך שואלת הגמרא: וכי יראה היא דבר קטן, שהפסוק אומר שהקב"ה דורש מבני ישראל **רק** ליראה אותו? והגמרא עונה: אכן, לגבי משה – זה דבר קטן וקל. וכזכור נשאלת בתחילת פרק זה השאלה: הרי נאמר בפסוק "שואל **מעמך" מכל אחד** מישראל, ולא רק ממשה רבנו, ולגבי כל אחד מישראל, האם "יראה" היא אכן דבר קטן וקל?! אלא, היראה המוזכרת בפסוק זה, אליה קל לכל יהודי להגיע, היא היראה המביאה (כסיומו של הפסוק) ל"ללכת בכל דרכיו", **שֶׁהִיא יִרְאָה הַמְּבִיאָה לְקִיּוּם מִצְוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בְּ"סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", וְהִיא יִרְאָה תַּתָּאָה** – יראה תחתונה, **הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל,** – ובכך מובן התירוץ בגמרא: "לגבי משה מילתא זוטרתי היא" – לגבי משה זה דבר קטן –, כלומר: **וּלְגַבֵּי מֹשֶׁה, דְּהַיְנוּ לְגַבֵּי בְּחִינַת הַדַּעַת שֶׁבְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל הָאֱלֹהִית,** – שהיא בחינת משה שישנה **"עמך"**, בכל אחד מישראל, **מִלְּתָא זוּטַרְתִּי הִיא,** - מהווה יראה זו, דבר קטן וקל, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – שכשיעמיק את דעתו בענינים המעוררים את היראה – יגיע בודאי ליראה זו - **[שֶׁהַדַּעַת הוּא הַמְקַשֵּׁר מַצְפּוּנֵי בִּינַת הַלֵּב אֶל בְּחִינַת גִּלּוּי בַּמַּחֲשָׁבָה מַמָּשׁ,** – שירגשת ה' שבתעלומות לבו של כל אחד מישראל – כפי שלמדנו, שבכל אחד מישראל ישנו אוצר חתום ומוסתר של יראת ה' – תתגלה במחשבה ממש, שירגיש את היראה במחשבה, שאז היא פועלת בדיבור ובמעשה, **כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן]** – חכמה נסתרה, תורת הקבלה].

ליקוטי אמרים

והנה כל אדם מישראל יהיה מי שיהיה כשיתבונן בזה שעה גדולה בכל יום איך שהקב"ה מלא ממש את העליונים ואת התחתונים ואת השמים ואת הארץ ממש מלא כל הארץ כבודו ממש וצופה ומביט ובוחן כליותיו ולבו וכל מעשיו ודבוריו וכל צעדיו יספור אזי תקבע בלבו היראה לכל היום כולו כשיחזור ויתבונן בזה אפילו בהתבוננות קלה בכל עת ובכל שעה יהיה סור מרע ועשה טוב במחשבה דבור ומעשה שלא למרות ח"ו עיני כבודו אשר מלא כל הארץ וכמאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו כנ"ל וז"ש הכתוב כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו שהיא יראה המביאה לקיום מצותיו ית' בסור מרע ועשה טוב. והיא יראה תתאה הנ"ל ולגבי משה דהיינו לגבי בחי' הדעת שבכל נפש מישראל האלהית מילתא זוטרתי היא כנ"ל [שהדעת הוא המקשר מצפוני בינת הלב אל בחי' גילוי במחשבה ממש כידוע לי"ח]

---

20. לכאו' אין הכרע אם "בכל עת וכו'" מוסב למע' כשיחזור ויתבונן כו' או למטה שבכל עת וגו' יהי' סור מרע וגו' אך מזה שבפרק י"ד מזכיר זה בנוגע להיות בינוני ומבאר שזה במעשה דבור ומח' לכאו' מסתבר שגם כאן הכוונה שמוסב למטה. **21.** ברכות כח, ב. **22.** דברים י, יב.

יום שני כ"ד ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סא, ועוד זאת יזכור... עד עמ' סא, המאמן ידיו וכו'.

בדברו על היראה שצריכה להיות ליהודי מהקב"ה, אמר רבנו הזקן, שהיא צריכה להיות "כעומד לפני המלך", כי הקב"ה הרי נמצא בכל מקום ומביט ומסתכל במעשיו וכו'.

אך, נשאלת השאלה: כשאחד עומד לפני מלך, הרי לא זו בלבד שהמלך רואה אותו, אלא גם הוא מצדו רואה את המלך, וראיה זו מעוררת בו יראה ופחד מהמלך. ואילו בנמשל שונה הדבר, שהרי, אכן, המלך, הקב"ה, רואה אותו, אבל הוא, האדם, אינו רואה את המלך, הקב"ה?! – יוסברו הדברים להלן, שקיים ענין נוסף שבכוחו לעורר בו את היראה, כי קיים גם כאן הענין של ראיית המלך כביכול, והוא: ראיית השמים והארץ וכל הברואים שהקב"ה מחיה אותם – יש בה משום ראיית החיות האלקית המחיה אותם, ובלשון ה"תניא":

וְעוֹד זֹאת – דבר נוסף, **יִזְכֹּר, כִּי כְּמוֹ שֶׁבְּמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם עִקַּר הַיִּרְאָה** – מפני המלך, **הִיא** – באה **מִפְּנִימִיּוּתוֹ וְחִיּוּתוֹ** – של המלך, **וְלֹא מִגּוּפוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁיֵּשׁ** – המלך, **אֵין שׁוּם יְרִאָה מִמֶּנּוּ**, - למרות שגופו הוא אותו גוף שיש למלך בשעה שהוא ער, אלא, מפני שהיראה היא מפנימיותו וחיותו של המלך, ובשעה שהוא ישן, פנימיותו וחיותו הן בהעלם – לכן, לא קיימת אז היראה מפניו. מכך מובן – שעיקר היראה מהמלך – כשהוא ער – באה מפנימיותו וחיותו.

וְהִנֵּה פְּנִימִיּוּתוֹ וְחִיּוּתוֹ – של המלך, **אֵין נִרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר, רַק בְּעֵינֵי הַשֵּׂכֶל** – השכל יודע ומבין שבגוף זה ישנן פנימיותו וחיותו של המלך, **עַל־יְדֵי רְאִיַּת עֵינֵי בָשָׂר בְּגוּפוֹ וּלְבוּשָׁיו**, - של המלך, **שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁחִיּוּתוֹ מְלֻבָּשׁ בְּתוֹכָם**, - בראותו בעיניו הגשמיות את גופו ולבושיו של המלך, רואות עיני שכלו את פנימיותו וחיותו של המלך – וזה מעורר את היראה מראיית המלך. **וְאִם כֵּן** – הרי שגם בנמשל, לא רק שהמלך, הקב"ה, רואה אותו, וזה פועל בו את היראה מהקב"ה, אלא גם, **כָּכָה מַמָּשׁ יֵשׁ לוֹ לִירָא אֶת ה', עַל־יְדֵי רְאִיַּת עֵינֵי בָשָׂר בַּשָּׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם, אֲשֶׁר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְלֻבָּשׁ בָּהֶם לְהַחֲיוֹתָם.** – ועל־ידי ראיית העולם וברואיו בעינים גשמיות, יש בידי עיני־השכל של יהודי לראות את החיות האלקית המחיה אותם – ודבר זה יעורר בו את רגש היראה, באותה מדה שפועלת עליו ראיית המלך. **הגהה***: בהגהה הבאה, מסביר רבנו הזקן, שעל־ידי ראיית השמים והארץ וכו', רואים לא רק שישנה בהם חיות אלקית המחיה אותם, אלא אפשר גם לראות איך שהעולם ונבראיו בטלים לחיות האלקית, שבמהלך "צבא השמים" ממזרח למערב, מתבטאת השתחוואתם וביטולם להקב"ה, כי השכינה היא במערב. **(וְגַם נִרְאֶה בִּרְאִיַּת הָעַיִן, שֶׁהֵם בְּטֵלִים לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ** – כיצד ובמה זה נראה? **בְּהִשְׁתַּחֲוָאָתָם כָּל יוֹם כְּלַפֵּי מַעֲרָב בִּשְׁקִיעָתָם,** - שהם שוקעים בצד מערב, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[23] **עַל פָּסוּק: "וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים"** - **שֶׁהַשְּׁכִינָה בַּמַּעֲרָב, וְנִמְצָא** – יוצא הרי, יתירה מזו, שלא רק בשעת שקיעתם הם בטלים, אלא, **הִלּוּכָם כָּל הַיּוֹם כְּלַפֵּי מַעֲרָב הוּא דֶּרֶךְ הִשְׁתַּחֲוָאָה וּבִטּוּל.** – שכן, כפי שהדבר מובן הרי כפי קביעותם של השמש, הירח והכוכבים, כל אחד באופנו, היה צריך להיות הילוכם ממערב למזרח, והילוכם כל היום ממזרח למערב, ושקיעתם בערב במערב – הרי זה להיפך מטבעם, אלא – דבר זה נובע ממה שהשכינה במערב. – שכן, בקביעותן של ארבע הרוחות, בשורשן בספירות העליונות, – מערב הוא ב"מלכות", שהיא "שכינה" – מקור חיותם של הנבראים – ומכיון שנפשו של כל אחד מהנבראים האמורים, בטלה למקורה – הרי זה מתבטא בגופו, בהילוכו לצד מערב, בו נמצאת השכינה. הרי, שגם ראייתה של העין האנושית, רואה את ביטולם של הנבראים לחיות האלקית. **וְהִנֵּה, גַּם מִי שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ מֵעוֹלָם, וְאֵינוֹ מַכִּירוֹ כְּלָל, אַף־עַל־פִּי־כֵן כְּשֶׁנִּכְנָס לַחֲצַר הַמֶּלֶךְ** – [ששם אינו המקום בו עומד המלך בגילוי לגמרי, שם לא מקום כסא המלך וכו' (בנמשל – עולם הזה שצ"ל ראיות שיכריחו השתחואה וביטול למלך) – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**], **וְרוֹאֶה שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מִשְׁתַּחֲוִים לְאִישׁ אֶחָד** – "בחיצוניותו – הנכנס אין רואה חילוק" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**, **תִּפֹּל עָלָיו אֵימָה וָפַחַד** - כך גם ראיית הנבראים הגדולים – צבא השמים – בעמדם בביטול לפני הקב"ה – יש בכוח

ליקוטי אמרים

ועוד זאת יזכור כי כמו שבמלך בשר ודם עיקר היראה היא מפנימיותו וחיותו ולא מגופו שהרי כשישן אין שום יראה ממנו. והנה פנימיותו וחיותו אין נראה לעיני בשר רק בעיני השכל על ידי ראיית עיני בשר בגופו ולבושיו שיודע שחיותו מלובש בתוכם וא"כ ככה ממש יש לו לירא את ה' ע"י ראיית עיני בשר בשמים וארץ וכל צבאם אשר אור א"ס ב"ה מלובש בהם להחיותם*

הגה"ה

(וגם נראה בראיית העין שהם בטלים לאורו ית' בהשתחוואתם כל יום כלפי מערב בשקיעתם כמארז"ל ע"פ וצבא השמים לך משתחוים שהשכינה במערב ונמצא הילוכם כל היום כלפי מערב הוא דרך השתחואה וביטול והנה גם מי שלא ראה את המלך מעולם ואינו מכירו כלל אעפ"כ כשנכנס לחצר המלך ורואה שרים רבים ונכבדים משתחוים לאיש א' תפול עליו אימה ופחד):

1 ואף שהוא ע"י התלבשות
2 בלבושים רבים הרי אין
3 הבדל והפרש כלל ביראת
4 מלך בשר ודם בין שהוא
5 ערום ובין שהוא לבוש
6 לבוש אחד ובין שהוא
7 לבוש בלבושים רבים אלא
8 העיקר הוא ההרגל להרגיל
9 דעתו ומחשבתו תמיד

הִשְׁתַּחֲוָאָה וּבִטּוּל. – שכן, כפי שהדבר מובן הרי כפי קביעותם של השמש, הירח והכוכבים, כל אחד באופנו, היה צריך להיות הילוכם ממערב למזרח, והילוכם כל היום ממזרח למערב, ושקיעתם בערב במערב – הרי זה להיפך מטבעם, אלא – דבר זה נובע ממה שהשכינה במערב. – שכן, בקביעותן של ארבע הרוחות, בשורשן בספירות העליונות, – מערב הוא ב"מלכות", שהיא "שכינה" – מקור חיותם של הנבראים – ומכיון שנפשו של כל אחד מהנבראים האמורים, בטלה למקורה – הרי זה מתבטא בגופו, בהילוכו לצד מערב, בו נמצאת השכינה. הרי, שגם ראייתה של העין האנושית, רואה את ביטולם של הנבראים לחיות האלקית. **וְהִנֵּה, גַּם מִי שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ מֵעוֹלָם, וְאֵינוֹ מַכִּירוֹ כְּלָל, אַף־עַל־פִּי־כֵן כְּשֶׁנִּכְנָס לַחֲצַר הַמֶּלֶךְ** – [ששם אינו המקום בו עומד המלך בגילוי לגמרי, שם לא מקום כסא המלך וכו' (בנמשל – עולם הזה שצ"ל ראיות שיכריחו השתחואה וביטול למלך) – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**], **וְרוֹאֶה שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מִשְׁתַּחֲוִים לְאִישׁ אֶחָד** – "בחיצוניותו – הנכנס אין רואה חילוק" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**, **תִּפֹּל עָלָיו אֵימָה וָפַחַד** - כך גם ראיית הנבראים הגדולים – צבא השמים – בעמדם בביטול לפני הקב"ה – יש בכוח

---

23. בבא בתרא כה, א.

ראיה זו לעורר יראה ופחד מהקב"ה. למדנו הרי בפרק זה, שכשם שהדבר במשל של מלך בשר ודם, כך הדבר גם בנמשל, שעל־ידי הראיה בעיני בשר את הנבראים, יודעים שנמצאת בהם החיות האלקית המחיה אותם, ודבר זה מביא ליראה מהקב"ה. ברם, לכאורה אפשר לשאול: כשמסתכלים על גופו של מלך בשר ודם, רואים בבירור שזהו גופו של המלך, ועל־ידי־זה רואה עין־השכל את החיות של המלך, ואילו בנבראים שבעולם, מכוסה החיות האלקית בכל כך הרבה לבושים, שיתכן הדבר שמסתכלים עליהם, ובשעת מעשה לא יודעים שהם הם הלבושים לחיות האלקית המלובשת בהם? ממשיך רבנו הזקן להסביר, שבכך על האדם להתרגל, שבשעה שהוא מסתכל על הנבראים שבעולם – יזכור מיד, שהם מהווים לבושים חיצוניים בלבד לחיות האלקית המחיה אותם, ועל־ידי־זה – **לראות** את החיות האלקית שבעולם. ובלשון ה"תניא": **וְאַף שֶׁהוּא עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת בְּלְבוּשִׁים רַבִּים** – החיות האלקית המחיה את הנבראים, מלובשת בלבושים רבים המכסים עליה, וכשמסתכלים על הנבראים, לא רואים שאלה הם לבושים של החיות האלקית - **חֲרֵי אֵין הֶכְרֵל וְהֶפְרֵשׁ כְּלָל בְּיִרְאַת מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם, בֵּין שֶׁהוּא עֵרֹם**[24]**, וּבֵין שֶׁהוּא לָבוּשׁ לְבוּשׁ אֶחָד, וּבֵין שֶׁהוּא לָבוּשׁ בִּלְבוּשִׁים רַבִּים.** אין זה משנה במדת היראה שמפניו, כי העיקר הוא הידיעה שהמלך נמצא כאן, ידיעה זו מעוררת את היראה. כך גם בענייננו, כשיתרגל האדם בכך, שבהסתכלותו על נבראי העולם, יזכור שהם מהווים לבושים לחיות האלקית – זה יעורר בו את היראה. **אֶלָּא הָעִקָּר הוּא הַהֶרְגֵּל, לְהַרְגִּיל דַּעְתּוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ תָּמִיד, לִהְיוֹת קָבוּעַ בְּלִבּוֹ וּמוֹחוֹ תָּמִיד, אֲשֶׁר כָּל מַה שֶּׁרוֹאֶה בְּעֵינָיו, הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וּמְלֹאָה, הַכֹּל הֵם לְבוּשִׁים הַחִיצוֹנִים שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִזְכֹּר תָּמִיד עַל פְּנִימִיּוּתָם וְחִיּוּתָם.** – של נבראים אלה, שהן אלקות – וזה יעורר בו יראה מהקב"ה. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולכאורה קשה שבפרק ל"ג נתבאר שהתבוננות זו היא ענין האמונה וכן בפרק זה עצמו (ס, ב.): ישראל מאמינים כו' – ואיזה קישור להבנה ואמונה, וה"ה אדרבה שוללים זה את זה (כשמבין אין צורך באמונה כו') – ומתרץ: 'וזה נכלל'..." **וְזֶה נִכְלָל גַּם־כֵּן בִּלְשׁוֹן "אֱמוּנָה", שֶׁהוּא** – המלה אמונה, **לְשׁוֹן "רְגִילוּת", שֶׁמַּרְגִּיל הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ, כְּמוֹ אוֹמָן הַמְאַמֵּן יָדָיו וְכוּ'.** – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שיודע אותה בנפשו, יש לו כשרון זה, אלא שצריך לאמן ידיו, שיבוא בפועל במעשה (בציור, עשיית כלים וכו')". הרי, שגם בנמשל ישנם שני הענינים: המלך, הקב"ה, רואה אותו, וגם הוא רואה את המלך בביכול, שעל־ידי הסתכלותו בנבראים, הוא רואה ויודע את החיות האלקית המחיה אותם.

ליקוטי אמרים

הגה"ה

(וגם נראה בראיית העין שהם בטלים לאורו ית' בהשתחוואתם כל יום כלפי מערב בשקיעתם כמארז"ל ע"פ וצבא השמים לך משתחוים שהשכינה במערב ונמצא הילוכם כל היום כלפי מערב הוא דרך השתחוואה וביטול והנה גם מי שלא ראה את המלך מעולם ואינו מכירו כלל אעפ"כ כשנכנס לחצר המלך ורואה שרים רבים ונכבדים משתחוים לאיש א' תפול עליו אימה ופחד):

צבאם אשר אור א"ס ב"ה מלובש בהם להחיותם*

ואף שהוא ע"י התלבשות בלבושים רבים הרי אין הבדל והפרש כלל ביראת מלך בשר ודם בין שהוא ערום ובין שהוא לבוש לבוש אחד ובין שהוא לבוש בלבושים רבים אלא העיקר הוא ההרגל להרגיל דעתו ומחשבתו תמיד להיות קבוע בלבו ומוחו תמיד אשר כל מה שרואה בעיניו השמים והארץ ומלואה הכל הם לבושים החיצונים של המלך הקב"ה וע"י זה יזכור תמיד על פנימיותם וחיותם וזה נכלל ג"כ בלשון אמונה שהוא לשון רגילות שמרגיל האדם את עצמו כמו אומן המאמן ידיו וכו'.

יום שלישי כ"ה ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סא, וגם להיות לזכרון... עד עמ' 122, כמ"ש במ"א:

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הנ"ל מועיל רק שתהי' היראה כמדת ההתבוננות שלו וכמדה שהשכל שלו "מושל" בו ומנהיגו. ועוד: ענין ההתבוננות **בשכל** – הרי **לא תמיד** יכול **כל אחד** להיות בדרגה של **התבוננות שכלית** וכו' (ראה נז, א: שגם במוחו ומח' אינו מרגיש **שום** יראה ובושה) – ואילו יראת ה' צריכה הרי להיות תמיד, ולכן ממשיך רבנו הזקן ומסביר 'וגם להיות'..." **וְגַם לִהְיוֹת לְזִכָּרוֹן תָּמִיד** – גם בלי התבוננות בתחילה, אלא מצד האמונה הטהורה, יש לזכור את **לְשׁוֹן חֲז"ל "קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם", שֶׁהוּא כְּעִנְיַן "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"**[25], - כך צריך כל אדם מישראל לשים על עצמו את הקב"ה למלך, לקבל על עצמו עול

ליקוטי אמרים

וגם להיות לזכרון תמיד לשון חז"ל **קבלת עול מלכות שמים שהוא כענין שום תשים עליך מלך** כמ"ש במ"א וכו' כי הקב"ה מניח את

---

24. "להעיר ממשנה ספ"ב דסנהדרין" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. **25.** דברים יז, טו.

מלכותו של הקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר וְכוּ'**, - וזה מה שרבנו הזקן אומר בתחילת פרק מ"א, ש"אף שלא תפול עליו אימה ופחד בהתגלות לבו", כפי שאכן באה יראה זו בהתגלות מצד השכל והתבוננות - **"ישים"** את הקב"ה למלך על עצמו, **ויקבל** על עצמו עול מלכות שמים; ובהתאם לנאמר שם, נמצא ענין זה באמת בכל אדם מישראל, מצד טבע הנשמה שלא להמרות את מלך מלכי המלכים, ומשום כך זה יכול להיות **תמיד. כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַנִּיחַ אֶת** – הנבראים של העולמות **הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים** – כלומר: אין הם תכלית הכוונה של הבריאה, **וּמְיַחֵד מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ** – בני ישראל, **וְכוּ'**, **וַאֲנַחְנוּ מְקַבְּלִים וְכוּ'**, - על עצמנו עול מלכות שמים. **וְזֶהוּ עִנְיַן הַהִשְׁתַּחֲוָאוֹת שֶׁבִּתְפִלַּת י"ח** – "שמונה עשרה", **אַחַר קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּדִבּוּר בִּקְרִיאַת שְׁמַע**, - כשאומרים "ה' אלקינו ה' אחד" וכו', **לַחֲזֹר וּלְקַבֵּל** – על עצמו שוב, **בְּפֹעַל מַמָּשׁ** – עול מלכות שמים, על ידי **בְּמַעֲשֶׂה וְכוּ'**, - זוהי המשמעות של ההשתחוואות - הביטול להקב"ה, המתבטא בתנועה מעשית של השתחוואה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:**

ליקוטי אמרים

העליונים והתחתונים ומייחד מלכותו עלינו וכו' ואנחנו מקבלים וכו' וזהו ענין ההשתחוואות שבתפלת י"ח אחר קבלת עול מלכות שמים בדבור בק"ש לחזור ולקבל בפועל ממש במעשה וכו' כמ"ש במ"א:

יום רביעי כ"ו ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 122, פרק מג. והנה... עד עמ' 124, כמ"ש לקמן.

פֶּרֶק מג. בפרק הקודם הוסבר, שהיראה שעליה אומרים שכל אחד מישראל יכול להגיע אליה - הרי זו היראה הנוגעת לקיום המצוות, ב"סור מרע ועשה טוב", והיא הנקראת "יראה תתאה", המדריגה התחתונה שביראה. בפרק מ"ג, אותו אנו מתחילים ללמוד, יסביר רבנו הזקן את שתי המדריגות שביראה: "יראה תתאה" - יראה תחתונה - ו"יראה עילאה" - יראה עליונה. שבכך תוסבר גם הסתירה שבמשנה, שהנה אומרים רבותינו ז"ל "אם אין חכמה אין יראה" - שבתחילה מן ההכרח שתהיה "חכמה" ורק לאחר מכן יכולה להיות "יראה", ואילו מיד לאחרי־זה אומרים חכמינו ז"ל להיפך: "אם אין יראה אין חכמה" - שבתחילה באה ה"יראה" ורק לאחריה באה ה"חכמה"? אלא - מסביר רבנו הזקן - חכמינו ז"ל מדברים על שתי מדריגות של יראה: "אם אין יראה - אין חכמה" - הכוונה למדריגה התחתונה של יראה, "יראה תתאה", שבהעדר יראה **זו**, אי אפשר שתהיה "חכמה" - קיומן של תורה ומצוות, המתואר במלה "חכמה" (כי, הרי "תכלית חכמה - תשובה ומעשים טובים"). "אם אין חכמה - אין יראה" - הכוונה למדריגה העליונה של יראה, "יראה עילאה", וביחס לדרגה **זו** של יראה, מן ההכרח שיהיה לפניה, קיומן של תורה ומצוות, ורק לאחר מכן אפשר להגיע למדריגה העליונה יותר של יראה - "יראה עילאה". בהמשך הפרק, יסביר רבנו הזקן, שגם ב"אהבה" ישנן שתי מדריגות כלליות.

ליקוטי אמרים

פרק מג והנה על יראה תתאה זו שהיא לקיום מצותיו ית' בבחי' סור מרע ועשה טוב אמרו אם אין יראה אין חכמה ויש בה בחי' קטנות ובחי' גדלות דהיינו כשנמשכת בחי' יראה זו מההתבוננות בגדולת ה' דאיהו ממלא כל עלמין ומהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה וכו' ובין רקיע לרקיע כו' רגלי החיות כנגד כולן וכו' וכן השתלשלות כל העולמות למעלה מעלה עד רום המעלות אעפ"כ נקרא

וְהִנֵּה עַל יִרְאָה תַּתָּאָה זוֹ, - שבפרק הקודם הוסבר, שכל אחד מישראל יכול להגיע אליה, **שֶׁהִיא** – נדרשת, **לְקִיּוּם מִצְוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת "סוּר מֵרָע** – להימנע מלעבור על לא־תעשה, **וַעֲשֵׂה טוֹב"**, - ולקיים כל מצוות־העשה, הרי על יראה זו **אָמְרוּ**: - חכמינו ז"ל[1]: **"אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה"**. - אין קיומן של תורה ומצוות, (המתואר במלה "חכמה"); שכן, כדי לקיים תורה ומצוות, מן ההכרח שתהיה יראה **זו**, **וְיֵשׁ בָּהּ** – במדריגה זו של ה"יראה", **בְּחִינַת קַטְנוּת וּבְחִינַת גַּדְלוּת.** - גם ב"יראה תתאה" - יש שתי בחינות: יראה שהיא בבחינת "קטנות", כי אין היא נוצרת על־ידי הבנה והתבוננות בגדלות ה', אלא רק על־ידי שהוא מעורר בקרבו את היראה שבטבע כל אחד מישראל על־ידי התעמקותו בענינים המעוררים את היראה; ויראה שהיא בבחינת "גדלות", כי יראה זו, באה מההתבוננות בגדלות ה', שיכולים להבין מהעולמות. **דְּהַיְנוּ,** – מתי מתוארת היראה בתור בחינת "גדלות"? – **כְּשֶׁנִּמְשֶׁכֶת בְּחִינַת יִרְאָה זוֹ** – כשהיראה התחתונה נמשכת ונוצרת באדם, **מֵהַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת ה'**, – הנראית מהחיותו את העולמות והנבראים, **דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין**, – הקב"ה ממלא את כל העולמות, הוא מחיה אותם באופן שהחיות האלקית מתלבשת בהם, וחיות זו מותאמת לפי כל עולם וכל נברא שהיא מחיה, כך שבמדריגה עליונה יותר של עולם או נברא, מלובשת מדריגה עליונה יותר של חיות, **וְ"מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ מַהֲלַךְ ת"ק** – חמש מאות, **שָׁנָה וְכוּ'**, **וּבֵין רָקִיעַ לְרָקִיעַ כּוּ'**, – שוב מהלך של חמש מאות שנה, **רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן וְכוּ'"**[2], – הרגלים, המדריגה התחתונה ביותר ב"חיות הקודש", הן למעלה מכל המדריגות שלמטה מהן, **וְכֵן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת לְמַעְלָה מַעְלָה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת** – בכל האמור, מתבונן האדם, ויש לו השגה

---

1. אבות ג, יז. 2. חגיגה יג, א.

והבנה בחיות האלקית המחיה את כל העולמות והמדריגות האמורות, ומהבנתו זו בגדלות ה' באה היראה שלו, הנקראת בחינת "גדלות". ברם, אם כך, מדוע נקראת יראה זו בשם "יראה **תתאה**", הרי היא באה מתוך השגתו בגדלות ה'? – אלא, מסביר רבנו הזקן, היא נקראת "יראה תתאה" מחמת שהיא באה מהבנת החיות האלקית **המלובשת** בעולמות, בחינת "ממלא כל עלמין". חיות אלקית זו מוסתרת בעולמות, באופן כזה, שהעולמות יוכלו להרגיש את עצמם כ"יש", כדבר ממשי, אלא שהוא בטל לחיות האלקית המחיה אותו. ולכן מעוררת התבוננות זו באדם רק בחינת יראה וביטול **היש** – ולא ביטול במציאות, ומשום כך נקראת יראה זו בשם "יראה **תתאה**".

ליקוטי אמרים

יראה זו יראה חיצונית ותתאה מאחר שנמשכת מהעולמות שהם לבושים של המלך הקב"ה אשר מסתתר ומתעלם ומתלבש בהם להחיותם ולקיימם להיות יש מאין וכו' רק שהיא השער והפתח לקיום התורה והמצות. אך היראה עילאה ירא בשת ויראה פנימית שהיא נמשכת מפנימית האלהות שבתוך העולמות עליה אמרו אם אין חכמה אין יראה דחכמה היא כ"ח מ"ה והחכמה מאין תמצא ואיזהו חכם הרואה את הנולד פי' שרואה כל דבר איך נולד ונתהוה מאין ליש בדבר ה' ורוח פיו ית' כמ"ש וברוח פיו כל צבאם ואי לזאת הרי השמים והארץ וכל צבאם בטלים במציאות ממש בדבר ה' ורוח פיו וכלא ממש חשיבי ואין ואפס ממש כביטול אור וזיו השמש בגוף השמש עצמה ואל יוציא אדם עצמו מהכלל שגם גופו ונפשו

ובלשון ה"תניא": **אַף־עַל־פִּי־כֵן נִקְרֵאת יִרְאָה זוֹ יִרְאָה חִיצוֹנִית וְתַתָּאָה,** – יראה תחתונה, **מֵאַחַר שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מֵהָעוֹלָמוֹת,** – מההשגה וההבנה בגדלות ה' שמצד העולמות, שהחיות האלקית מחיה אותם, **שֶׁהֵם** – העולמות הם, **לְבוּשִׁים שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֲשֶׁר מִסְתַּתֵּר וּמִתְעַלֵּם וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם לְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְּמָם לִהְיוֹת יֵשׁ מֵאַיִן וְכוּ'.** – לפני שהם נוצרו, הם היו "**אין**", הם לא היו בנמצא, ואחרי שנבראו, נהיו בבחינת "יש", דבר שמרגישים במציאותו – ובאופן כזה מחיה חיות אלקית **זו** את הנבראים שהיא מתלבשת בהם, שיוכלו להרגיש את עצמם ל"יש", ו"יש" זה בטל לחיות האלקית; ממילא מעוררת ההתבוננות האמורה רק יראה בבחינת "ביטול היש", ולא ביטול מוחלט במציאות, כפי שישנו ביראה עילאה, **רַק שֶׁהִיא** – "יראה תתאה" זו, היא **הַשַּׁעַר וְהַפֶּתַח לְקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.** – שכן, כאמור, מביאה היראה תתאה (תחתונה) לקיום תורה ומצוות. ועל בחינת יראה זו, אומרים חכמינו ז"ל: "אם אין יראה – אין חכמה", שראשית דבר מן ההכרח שתהיה יראה, ורק לאחר מכן יכולה להיות "חכמה" – קיום תורה ומצוות. **אַךְ הַיִּרְאָה עִלָּאָה** – היראה העליונה, הנקראת **יְרֵא בֹשֶׁת,** – יראה הבאה מהבושה שמתביישים מגדלות ה', כמי שמתבייש ובטל לגמרי מפני אדם גדול וצדיק[3] בדורו, שאין זה בא מחיצוניותו והתפשטותו של האדם הגדול בדורו והצדיק – כפי שהיראה היא מפני מלך, למשל, שהפחד מהמלך בא מחיצוניותו והתפשטותו של המלך המתבטאות בשלטונו על אזרחיו (ובכל שגדולה יותר התפשטות מלכותו, בהיותו מלך על מדינה גדולה יותר או על כמה מדינות – כך גדולה יותר היראה מפניו); על־דרך־זה היא גם היראה האמורה, הבאה מההתבוננות ב"לבושים" ובהתפשטות אלקות בעולמות, שלכן היא נקראת "יראה תתאה", מפני שאין היא מעוררת בושה והתבטלות מלאה, כפי שמעוררת ההכרה במעלתו של אדם גדול בדורו וצדיק, שאין זה מצד חיצוניותו והתפשטותו, כי־אם מה"עצם" שלו, וההתבטלות כלפיו היא כזו שהוא חש את עצמו כאפס לעומתו, ומתבייש מגדולתו. כך גם נקראת יראה עילאה בשם, "ירא בושת" – יראה הבאה מבושה בפני גדולתו של הקב"ה, לא כפי שהיא מופיעה בגלוי בעולמות. **וְיִרְאָה** – זו היא **פְּנִימִית, שֶׁהִיא נִמְשֶׁכֶת מִפְּנִימִית הָאֱלֹהוּת שֶׁבְּתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת** – כשיש לאדם הכרה בפנימיות ועצמות האלקות, שלמעלה מהתפשטות בעולמות, שלגבי החיות האלקית שלמעלה מהעולמות – בטלים העולמות לגמרי, ב"ביטול המציאות" (ולא רק "ביטול היש") – מעוררת בו הכרה זו – ביטול במציאות, שהוא "יראה עילאה", **עָלֶיהָ** – על מדריגה זו של יראה, **אָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל: "**אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה**", – בתחילה מן ההכרח שתהיה "חכמה" ורק לאחר מכן יכולה להיות "יראה". **דְּחָכְמָה הִיא כ"ח מָ"ה**[4] – ענינו של **ביטול** המתבטא במלה "**מה**", כמו שכתוב[5]: "ונחנו מה", שזהו "ביטול במציאות", "**וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא**"[6], – ולכן חכמה היא **אין** וביטול, **וְ"אֵיזֶהוּ חָכָם הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד"**[7], **פֵּרוּשׁ שֶׁרוֹאֶה כָּל דָּבָר אֵיךְ נוֹלַד וְנִתְהַוָּה מֵאַיִן לְיֵשׁ, בִּדְבַר ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם". וְאִי לְזֹאת,** – שרק ב"דבר ה'" נבראו כל הנבראים מ"אין", **הָרֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם** – כלומר, כל הנבראים, **בְּטֵלִים בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ** – לא ביטול היש, שישנו דבר אלא שהוא בטל, כי־אם ביטול במציאות ממש, **בִּדְבַר ה' וְרוּחַ פִּיו, וּכְלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי** – ונחשבים הם ככלום ממש, **וְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, כְּבִטּוּל אוֹר וְזִיו הַשֶּׁמֶשׁ** – כשהם נמצאים **בְּגוּף הַשֶּׁמֶשׁ עַצְמָהּ,** – בשעה שאור השמש נמצא מחוץ לגוף השמש, הוא בגדר מציאות של אור וזיו; ואילו כשאור השמש נמצא בגוף השמש,

---

3. כפי שרבנו הזקן מסביר זאת בתוספת ביאור בסידורו בהערה לתיקון חצות. **4.** ראה לעיל פרק יט. **5.** שמות טז, ז. **6.** איוב כח, יב. **7.** תמיד לב, א. **8.** תהלים לג, ו.

הוא בטל לגמרי במקורו (גוף השמש) וחדל לגמרי מלהתקיים כמציאות ממשית של אור – שכן קיים ונראה אז רק המקור, השמש עצמה – כך גם בטלים כל הנבראים במציאות במקורם, שהוא "דבר הוי'" המהווה אותם "מאין ליש". התבוננות זו מעוררת באדם, שגם התבטלותו להקב"ה, תהיה בבחינת "ביטול במציאות". **וְאַל יוֹצִיא אָדָם עַצְמוֹ מֵהַכְּלָל,** – של כל הנבראים, שהוא מבין שהם בטלים במציאות להקב"ה, כלומר – **שֶׁגַּם גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ בְּטֵלִים בִּמְצִיאוּת בְּדִבַּר ה',** – המהווה את הגוף והנפש, והרוח והנשמה שלו, **וְדִבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ מְיֻחָד בְּמַהֲשַׁבְתּוֹ כוּ',** – ומחשבתו היא הרי דבר אחד אתו יתברך, הרי שהביטול הוא לא רק כלפי דבר ה', אלא הביטול הוא ביטול במציאות להקב"ה עצמו. **וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל [פֶּרֶק כ וְכוּא] בַּאֲרִיכוּת בְּדֶרֶךְ־מָשָׁל מִנֶּפֶשׁ הָאָדָם, שֶׁדִּבּוּר אֶחָד מִדִּבּוּרוֹ וּמַהֲשַׁבְתּוֹ כְּלָא מַמָּשׁ כוּ'.** – לעומת כוח הדיבור שבאדם, שמכוחו מסוגל הוא לדבר דיבורים בלי סוף, לא תופס דיבור אחד מקום כלל, ובודאי שאין דיבור אחד תופס מקום כלל לגבי כוח המחשבה, שהוא מקור הדיבור (שכן, אדם מדבר מה שהוא מהרהר קודם במחשבה); ועל־אחת־כמה־וכמה שאין הדיבור תופס מקום כלל לגבי כוח השכל או המדות שהם מקור המחשבה (שאדם מהרהר בענין שעוררו המדות, או במה שהשכל מבין); וודאי, ודאי הדבר שאין לדיבור ערך ומקום כלל לגבי עצם הנפש (שכוח השכל או המדות הוא רק כוח שלה). ההבדל מתבטא בכך, שהדיבור שהוציא אדם מפיו, הרי הבל הדיבור, נבדל ממקורו, ונראה כדבר בפני עצמו. ואילו למעלה, הרי דיבורו של הקב"ה, הבורא את הנבראים, **אינו** נבדל חס־ושלום מהקב"ה עצמו, שנמצא בכל מקום, ובאותו דיבור נמצא גם מקורו של הדיבור, כך מובן עוד יותר, שהדיבור, שהוא מקור הבריאה, הוא בתכלית הביטול והיחוד להקב"ה, וממילא – הבריאה כולה בטלה במציאות ממש להקב"ה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[9]: "הֵן יִרְאַת ה' הִיא חָכְמָה".** – שכן כאמור, יראה עילאה היא ביטול במציאות – אותו ענין של "חכמה", שגם תוכנה הוא ביטול במציאות. **אַךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג לְיִרְאָה וְחָכְמָה זוֹ, אֶלָּא בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, עַל־יְדֵי יִרְאָה תַּתָּאָה הַחִיצוֹנִית, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[7]: "אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה".** – שבתחילה מן ההכרח שתהיה "יראה תתאה", וקיום תורה ומצוות שהיא מביאה לו, ורק לאחר מכן אפשר לו לאדם להגיע ל"חכמה" – ל"יראה עילאה" וביטול במציאות. להלן, ממשיך רבנו הזקן ומסביר, שגם באהבה ישנן שתי מדריגות כלליות: המדריגה העליונה באהבה, היא זו שבאה אליו כמתנה מלמעלה – בשעה שאדם הוא בשלימות במדת היראה, ניתנת לו מלמעלה המדריגה העליונה של אהבה בדרך מתנה. ואילו האדם עצמו, על־ידי השגתו והתבוננותו, לא היה מגיע אף פעם למדריגה **זו** שבאהבה; המדריגה השניה באהבה היא, זו שאדם מגיע אליה על־ידי התבוננותו בגדלות ה'. המדריגה הראשונה נקראת "אהבה רבה", והמדריגה השניה – "אהבת עולם", כי היא באה על־ידי התבוננות בגדלות ה' שאדם מבין מעניני העולם, מהחיות האלקית המחיה את העולם. ובלשון ה"תניא": **וְהִנֵּה, בְּאַהֲבָה יֵשׁ גַּם־כֵּן שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת:** – כלליות: **"אַהֲבָה רַבָּה" וְ"אַהֲבַת עוֹלָם". "אַהֲבָה רַבָּה" הִיא "אַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים",** – אהבה ותענוג מאלקות – לא שהאהבה מייצגת "מבוקש" מסויים, שאיפה להשגת דבר מה, ולמשל: להתאחד עם הקב"ה או להתכלל באלקות, אלא האהבה עצמה משמעה תענוג ודביקות באלקות, **וְהִיא שַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ,** – לא שהאדם יוצר ומדליק בקרבו אהבה זו, אלא אהבה זו באה אליו מעצמה, **וּבָאָה מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה לְמִי שֶׁהוּא שָׁלֵם בְּיִרְאָה,** – מי שהיראה אצלו בשלימות, נותנים לו מתנה מלמעלה, שיגיע ל"אהבה בתענוגים"; **כַּנּוֹדָע** – כידוע הפירוש **עַל מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[10]: "דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְחַזֵּר אַחַר אִשָּׁה",** – שפירושו בעבודת ה', הוא: **שֶׁאַהֲבָה נִקְרֵאת "אִישׁ" וְ"זָכָר", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[11]: "זָכָר - חַסְדּוֹ",** – שבדרך רמז משמעו, שבחינת חסד ("חסדו") ואהבה, היא בחינת "זכר", **וְ"אִשָּׁה - הִיא בְּחִינַת יִרְאַת ה'"[12],** – שבלשון הפסוק "אשה יראת ה'" – מרומזת השייכות של "אשה" ל"יראה", **כַּנּוֹדָע;** – וזהו "דרכו של איש לחזר אחר אשה", בחינת האהבה ("איש") באה מלמעלה ומתגלה ("דרכו לחזר") במקום שבחינת יראה ("אשה") היא בשלימות, **וּבְלִי קְדִימַת הַיִּרְאָה אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְאַהֲבָה רַבָּה זוֹ, כִּי אַהֲבָה זוֹ הִיא מִבְּחִינַת אֲצִילוּת, דְּלֵית תַּמָּן קִצּוּץ וּפֵרוּד חַס־וְשָׁלוֹם.** – שאין בו בעולם האצילות שום דבר של התנתקות והתפרדות כי אין שם דבר נפרד ומנותק מאלקות, שיהיה מורגש למציאות לעצמו, אלא

ליקוטי אמרים

ורוחו ונשמתו בטלים במציאות בדבר ה' ודבורו ית' מיוחד במחשבתו כו' וכנ"ל [פ' כ' וכ"א] באריכות בד"מ מנפש האדם שדבור אחד מדבורו ומחשבתו כלא ממש כו' וזש"ה הן יראת ה' היא חכמה. אך אי אפשר להשיג ליראה וחכמה זו אלא בקיום התורה והמצות ע"י יראה תתאה החיצונית וז"ש אם אין יראה אין חכמה. והנה באהבה יש ג"כ שתי מדרגות אהבה רבה ואהבת עולם. אהבה רבה היא אהבה בתענוגי' והיא שלהבת העולה מאליה ובאה מלמעלה בבחי' מתנה למי שהוא שלם ביראה כנודע על מאמר רז"ל דרכו של איש לחזר אחר אשה שאהבה נקראת איש וזכר כמ"ש זכר חסדו ואשה יראת ה' כנודע ובלי קדימת היראה אי אפשר להגיע לאהבה רבה זו כי אהבה זו היא מבחי' אצילות דלית תמן קיצוץ ופירוד ח"ו

---

9. איוב כח, כח. **10.** קדושין ב, ב. **11.** תהלים צח, ג. **12.** משלי לא, ל.

הכל שם בטל במציאות לאלקות. הרי מובן, שגם האהבה שמ"אצילות" איננה יכולה לשרות, במי שהיראה אצלו איננה בשלימות, מי שעדיין מרגיש את עצמו למציאות איזו שהיא, ואינו בטל לגמרי לאלקות. **אַךְ "אַהֲבַת עוֹלָם"** – המדריגה השניה באהבה, **הִיא הַבָּאָה מֵהַתְּבוּנָה וָדַעַת בִּגְדֻלַּת ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין** – הממלא ומחיה את כל העולמות בחיות פנימית ומצומצמת בהתאם להרכבו של כל נברא, **וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין,** – ומחיה את כל העולמות בחיות **שלמעלה** מהעולמות ואיננה מצומצמת לפי ערך כל עולם ונברא שהיא מחיה, **וְכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא מַמָּשׁ חָשִׁיב,** – הכל לגבי הקב"ה, אינו נחשב לכלום ממש, **וּכְבִטּוּל דִּבּוּר אֶחָד בַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת בְּעוֹדוֹ בְּמַחֲשַׁבְתָּהּ** – בשעה שהדיבור נמצא עדיין במחשבת הנפש, **אוֹ בְּחֶמְדַּת הַלֵּב כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[13], אֲשֶׁר עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ מְמַיֶּלֶא תִּתְפַּשֵּׁט מִדַּת הָאַהֲבָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ מִלְּבוּשֶׁיהָ,** – בהם היא מלובשת, כלומר: שיותר לא תהיה לו אהבה לדברים שאותם אהב (שבאהבתו לאותם דברים, היתה מדת האהבה שבנפשו מלובשת בהם), וכל אהבתו תהיה להקב"ה בלבד, **דְּהַיְנוּ שֶׁלֹּא תִּתְלַבֵּשׁ** – מדת האהבה, **בְּשׁוּם דָּבָר הֲנָאָה וְתַעֲנוּג נַפְשִׁי אוֹ רוּחָנִי לְאַהֲבָה אוֹתוֹ,** – את ה"דבר גשמי או רוחני", **וְלֹא לַחֲפֹץ בְּלָל** – "חפץ" משמעו רצון פנימי, **שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם, בִּלְתִּי ה' לְבַדּוֹ,** – כל אהבתו ורצונו הפנימי יהיו להקב"ה בלבד, שהוא **מְקוֹר הַחַיִּים שֶׁל כָּל הַתַּעֲנוּגִים, שֶׁכֻּלָּם** – כל התענוגים, **בְּטֵלִים בִּמְּציאוּת וּכְלָא מַמָּשׁ קַמֵּיהּ חֲשִׁיבִי,** – לגבי "מקור החיים" שהוא "ה' לבדו", כל התענוגים בטלים במציאות ואינם נחשבים לכלום ממש, **וְאֵין עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן כְּלָל בֵּינֵיהֶם** – בין כל תענוגי העולם, לבין הקב"ה, "מקור החיים" של כל התענוגים, **חַס־וְשָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁאֵין עֵרֶךְ לְאַיִן וָאֶפֶס הַמֻּחְלָט לְגַבֵּי חַיִּים נִצְחִיִּים,** – כך אין ערך ודמיון כלל בין כל תענוגי העולם שהם "אין ואפס המוחלט", לגבי החיים הנצחיים שממקור החיים, מהקב"ה – התבוננות זו תעורר בו את הרצון, שלא לרצות את כל התענוגים, אלא לרצות את מקור כל התענוגים, שהוא: אלקות, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[14]: "מִי לִי בַשָּׁמָיִם, וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָאָרֶץ,** – כלומר: כל דבר שהוא "עמך", כל דבר שהוא טפל ובטל לך – אין חפצי בו, **כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי, צוּר לְבָבִי וְגוֹ'", וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן[15].** – פרטי אופני האהבה אליהם מגיע יהודי על ידי ההתבוננות בגדלות ה'. כל האמור הוא במי שיש לו רגש של אהבה לדברים מסויימים, וההתבוננות פועלת בו שמדת האהבה "תתפשט" מעניני העולם, ותהיה לאלקות בלבד. אך, מי שבטבעו הוא קר, ואין בו שום רגש של אהבה לאיזה דבר שהוא, כדי להעביר את מדת האהבה מהם לאלקות, וממילא קשה לו בהרבה לעורר בקרבו רגש של אהבה – אף־על־פי־כן יכול גם הוא ליצור בקרבו אהבה לוהטת להקב"ה, על־ידי ההתבוננות האמורה. ובלשון ה"תניא": **וְגַם מִי שֶׁאֵין מִדַּת אַהֲבָה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ מְלֻבֶּשֶׁת בְּלָל בְּשׁוּם תַּעֲנוּג נַפְשִׁי אוֹ רוּחָנִי - יָכוֹל** - גם הוא, **לְהַלְהִיב נַפְשׁוֹ כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ וְשַׁלְהֶבֶת עַזָּה וְלַהַב הָעוֹלֶה הַשָּׁמַיְמָה, עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל,** – על ידי התבוננותו בענינים האמורים, יעורר גם הוא בקרבו אהבה לוהטת להקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן.**

ליקוטי אמרים

אך אהבת עולם היא הבאה מהתבונה ודעת בגדולת ה' א"ם ב"ה הממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמיה כלא ממש חשיב וכביטול דבור אחד בנפש המשכל' בעודו במחשבתה או בחמדת הלב כנ"ל אשר ע"י התבוננו' זו ממילא תתפשט מדת האהבה שבנפש מלבושיה דהיינו שלא תתלבש בשום דבר הנאה ותענוג גשמי או רוחני לאהבה אותו ולא לחפוץ כלל שום דבר בעולם בלתי ה' לבדו מקור החיים של כל התענוגים שכולם בטילים במציאות וכלא ממש קמיה חשיבי ואין ערוך ודמיון כלל ביניהם ח"ו כמו שאין ערוך לאין ואפס המוחלט לגבי חיים נצחיים וכמ"ש מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ כלה שארי ולבבי צור לבבי וגו' וכמ"ש לקמן וגם מי שאין מדת אהבה שבנפשו מלובשת כלל בשום תענוג גשמי או רוחני יכול להלהיב נפשו כרשפי אש ושלהבת עזה ולהב העולה השמימה ע"י התבוננו' הנ"ל כמ"ש לקמן

יום חמישי כ"ז ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 124, והנה בחי' אהבה זו... עד עמ' 124, כידוע לי"ח]:

– ביחס למדריגה העליונה יותר של אהבה, למדנו, שהיא יכולה להיות רק במי שהיראה היא בשלימות, ואילו ביחס למדריגה השניה שבאהבה (למרות שעל פי סדר, צריך גם כן להיות קודם יראה ולאחריה אהבה) יוסבר להלן, על יוצא מן הכלל, שיוכל להגיע לאהבה **זו** בלי הקדמת היראה. וכך אומר רבנו הזקן:

---

13. פרק כ־כא. **14.** תהלים עג, כה־כו. **15.** בפרק מח.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ, פְּעָמִים שֶׁקּוֹדֶמֶת לְיִרְאָה, כְּפִי בְּחִינַת הַדַּעַת הַמּוֹלִידָה, – את האהבה, כַּנּוֹדַע [שֶׁהַדַּעַת כּוֹלֵל חֲסָדִים וּגְבוּרוֹת, שֶׁהֵם אַהֲבָה וְיִרְאָה, – חסד – אהבה, וגבורה – יראה, ו"דעת" כוללת בתוכה את שתיהן ומביאה להתגלות שתיהן; כלומר: ההתקשרות החזקה של ה"דעת" שלו בגדלות ה', מעוררת באדם ומגלה את שני הרגשות של יראה ואהבה, וּפְעָמִים שֶׁהַחֲסָדִים קוֹדְמִים לְיִרְד וּלְהִתְגַּלּוֹת], – לפני הגבורות, ובנפש הכוונה שלפעמים מתגלה מהתקשרות הדעת, אהבה לפני יראה. וְלָכֵן אֶפְשָׁר לְרָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה הַנּוֹלֶדֶת בְּלִבּוֹ, בְּזָכְרוֹ אֶת ה' אֱלֹהָיו. – שלמרות שעד עתה היה רשע ובעל עבירות, ולא היתה לו יראת ה' – בכל זאת נוצרת בו אהבה להקב"ה המביאה אותו לתשובה; וּמִכָּל־מָקוֹם הֵיְרָאָה גַּם־כֵּן כְּלוּלָה בָּהּ – באהבה זו עצמה, מִמֵּילָא, רַק שֶׁהִיא – היראה, בְּבְחִינַת קַטְנוּת וְהֶעְלֵם, – בתוך האהבה, דְּהַיְנוּ יִרְאַת חֵטְא – בלבד, לִמְרֹד בּוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, וְהָאַהֲבָה הִיא בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ וּמֹחוֹ. – בלבו ובמוחו הוא מרגיש רק באהבה להקב"ה. אַךְ – ענין זה שהאהבה באה לפני היראה, זֶהוּ – רק, דֶּרֶךְ מִקְרֶה וְהוֹרָאַת שָׁעָה, בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית מֵאֵת ה', לְצֹרֶךְ שָׁעָה, – כדי שהרשע ובעל העבירה יתעורר באהבה להקב"ה ולהיהפך לבעל תשובה, כְּמַעֲשֶׂה דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹרְדַיָּא[16]. – שהיה רשע ובעל עבירות – ולפתע חזר בתשובה מתוך אהבה להקב"ה, עד שנשמתו יצאה בתשובתו. הרי שהיתה בכך משום הוראת שעה. כמו שכתוב[17], שר' אלעזר בן דורדייא היה גלגול של יוחנן כהן גדול, ששימש שמונים שנה ככהן גדול ונעשה צדוקי[18] – ועל־ידי שנשמתו גולגלה בר' אלעזר בן דורדייא (שהיה מקודם, כאמור, רשע ובעל עבירות, ולאחר מכן חזר בתשובה מתוך אהבה להקב"ה) – נתעלו כל תורתו ומצוותיו של יוחנן כהן גדול[19]. אֲבָל סֵדֶר הָעֲבוֹדָה הַקְּבוּעָה וּתְלוּיָה בִּבְחִירַת הָאָדָם - צָרִיךְ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת עַל־יְדֵי יִרְאָה תַּתָּאָה בִּבְחִינַת קַטְנוּת עַל־כָּל־פָּנִים, כְּ"סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", – להימנע מכל עבירה ולקיים כל מצוה, לְהָאִיר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית בְּאוֹר הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, וְאַחַר־כָּךְ יָאִיר עָלֶיהָ אוֹר הָאַהֲבָה [כִּי "וְאָהַבְתָּ" בְּגִימַטְרִיָּא כ' פְּעָמִים "אוֹר", כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן: – חכמה נסתרה] – כלומר בתחילה נדרש אור של תורה ומצוות בנפש האדם, ורק לאחר מכן ביכולת האדם להגיע לאור האהבה.

ליקוטי אמרים

1 והנה בחי' אהבה זו פעמים שקודמת ליראה כפי בחי'
2 הדעת המולידה כנודע [שהדעת כולל חסדים וגבורות
3 שהם אהבה ויראה ופעמים שהחסדים קודמים לירד
4 ולהתגלות] ולכן אפשר לרשע ובעל עבירות שיעשה
5 תשובה מאהבה הנולדה בלבו בזכרו את ה' אלהיו ומ"מ
6 היראה ג"כ כלולה בה ממילא רק שהיא בבחי' קטנות
7 והעלם דהיינו יראת חטא למרוד בו ח"ו והאהבה היא
8 בהתגלות לבו ומוחו אך זהו דרך מקרה והוראת שעה
9 בהשגחה פרטית מאת ה' לצורך שעה כמעשה דר"א
10 בן דורדייא. אבל סדר העבודה הקבועה ותלויה
11 בבחירת האדם צריך להקדים תחלה קיום התורה
12 והמצות ע"י יראה תתאה בבחי' קטנות עכ"פ בסור
13 מרע ועשה טוב להאיר נפשו האלהית באור התורה
14 ומצותיה ואח"כ יאיר עליה אור האהבה [כי ואהבת
15 בגימטריא ב"פ אור כידוע לי"ח]:

יום שישי כ"ח ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 124, פרק מד והנה כל... עד עמ' סג, צפרא כו'.

61 **פֶּרֶק מד.** בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, את שתי המדריגות
62 הכלליות שבאהבה: – "אהבה רבה", הבאה מלמעלה. – אדם בכוחות
63 עצמו, אינו מסוגל להגיע על־ידי התבוננות בגדלות ה' למדריגה נעלה
64 זו של אהבה. רק כשהוא זוכה לכך – הוא מקבל אהבה זו מלמעלה בדרך
65 של מתנה; – "אהבת עולם",
66 הבאה על־ידי התבוננות
67 בגדלות ה', על־ידי שיהודי
68 מתעמק ומבין גדלות ה' – הוא
69 מגיע לאותה אהבה.

וְהִנֵּה, כָּל מַדְרֵגַת אַהֲבָה מִשְּׁתֵּי מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ: "אַהֲבָה רַבָּה" וְ"אַהֲבַת עוֹלָם" - נֶחְלֶקֶת לְכַמָּה בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת לְאֵין קֵץ, – ישנן אין־סוף מדריגות של אהבה, גם במדריגת "אהבה רבה" וגם במדריגת "אהבת עולם", כָּל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּלֵּיהּ, – כל אחד לפי שיעורו, מדריגת האהבה בכל אחד היא בהתאם לדרגתו הרוחנית; כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[1] עַל פָּסוּק:

ליקוטי אמרים

פרק מד והנה כל מדרגת אהבה מב' מדרגות
אלו אהבה רבה ואהבת עולם
נחלקת לכמה בחי' ומדרגות לאין קץ כל חד לפום

---

16. ראה עבודה זרה יז, ב. **17.** בלקוטי תורה להאריז"ל תהלים, לב. **18.** ראה ברכות כט, א. **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה ג"כ מכ' מו"ח אדמו"ר בזה – **ובפרטיות במדרי' האהבה** – הנדפס בסוף קונ' העבודה – דכוונת אדה"ז כאן **לאהבה** דראב"ד. ולכן לא יוקשה מפשטות הסיפור דראב"ד שענינו תשובה – דהא והא צ"ל. וענין התשובה שבזה מבואר מאדה"ז בס' תקס"ב (ז, א. יג, א). ומובן ג"כ דיצאה נפשו בבכי' – דאיך שייך זה **באה"ע**: אלא שזה בא מצד התשובה". **1.** חלק א; קג, ב.

"נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעֲלָהּ"[2] - ש"בעלה" **"דָּא קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא,** – הקב"ה נקרא "בעל" של כנסת ישראל – ו"בעלה", הקב"ה, "נודע בשערים" – **דְּאִיהוּ אִתְיְדַע וְאִתְדְּבַק** – הוא "נודע", נרגש ומתדבק, ב"שערים" – **לְכָל חַד לְפוּם מַה דְּמְשַׁעַר בְּלִבֵּיהּ וְכוּ'".** – לכל אחד כפי שהוא "משער" ו"תופס" בלבו. כך, ששני אנשים שעומדים שניהם באותה מדריגה כללית של אהבה, ובכל זאת קיים הבדל בדרגות הפרטיות. **וְלָכֵן נִקְרָאִים דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** - יראה ואהבה, **"הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ"**[3], – כי מדריגת האהבה של יהודי אחד, מוסתרת לגבי יהודי אחר, היות ואין הוא עומד באותה מדריגה, **וְתוֹרָה וּמִצְוֹת** - הֵן **"הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לַעֲשׂוֹת כוּ'",** – ואילו תורה ומצוות הן גלויות ושוות לכל אחד, **כִּי תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד לְכֻלָּנוּ, בְּקִיּוּם כָּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בִּבְחִינַת מַעֲשֶׂה,** – בעשיית וקיום כל התורה והמצוות, משתווים כל בני ישראל – אותה צורה של תפילין ואותו אופן של הנחה שווה אצל הגדול שבגדולים שבישראל, ואצל היהודי הנחות ביותר בישראל. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** – שונה הדבר ביחס ליראה ואהבה, **שֶׁהֵם לְפִי הַדַּעַת אֶת ה' שֶׁבְּמֹחַ וָלֵב,** – בכך שונה אחד מן השני: יש מי שידיעתו באלקות גדולה ועמוקה יותר ולכן יראתו ואהבתו את ה' גדולות יותר, ויש אשר ידיעתו פחותה יותר, ולכן גם יראתו ואהבתו את ה' הן במדריגה פחותה יותר, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שההבדל בין "אהבה רבה" ל"אהבת עולם" הוא: "אהבה רבה" היא אהבה הבאה מלמעלה, והאדם בעבודתו לא היה יכול אף פעם להגיע אליה, ואילו "אהבת עולם" היא אהבה שאדם מגיע אליה על־ידי העבודה של השגה והתבוננות בגדלות ה'. כאן מוסיף רבנו הזקן שקיימת אהבה כזו הכוללת בתוכה את שתי המדריגות האמורות: יש בה מדריגת "אהבה רבה", בכך שהיא באה לכל יהודי בנשמתו מלמעלה בתור ירושה מן האבות, אך כדי לגלות אהבה זו, יש להזדקק להבנה ולהתבוננות בגדלות ה', שזוהי כבר בחינת ודרגת "אהבת עולם", שכאמור, מתגלה על־ידי עבודת האדם. ובלשון ה"תניא": **אַךְ אַחַת הִיא אַהֲבָה הַכְּלוּלָה מִכָּל בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת "אַהֲבָה רַבָּה" וְ"אַהֲבַת עוֹלָם",** – ישנה אהבה יחידה ומיוחדת, הכוללת בתוכה כל בחינות ומדריגות "אהבה רבה" ו"אהבת עולם", **וְהִיא שָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וִירֻשָּׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ;** – בנשמה הקדושה, שכל אחד מישראל ירש מן האבות, ישנה אהבה זו. **וְהֵינוּ, מַה שֶּׁכָּתַב הַזֹּהַר עַל פָּסוּק**[4]**: "נַפְשִׁי אִוִּיתִךָ בַּלַּיְלָה וְגוֹ'"** – [ה"זוהר"[5] מדייק, שלפי פירושו הפשוט של הפסוק, אין הלשון מדוייקת: אם מדובר על הנפש בלשון נסתר ("נפשי"), היה עליו לומר "נפשי אִוֶּתךָ", כלומר: נפשי תאבה לך, ואם לאו היה צריך לומר: "אני אויתיך" – אני תאב לך, כיצד הוא מתחיל ב"נפשי", ועובר מיד אל עצמו, כמדבר בעדו, ואומר "אויתיך" – כלומר: אני תאב לך? – ומפרש ה"זוהר" שהמלה "נפשי" מוסבת על הקב"ה, שהוא הנפש של כל דבר, ואליו פונה ואומר יהודי: "נפשי" – מפני שאתה הוא הנפש שלי, לכן – "אויתיך" – אני תאב לך]. **"דְּיַרְחִים לְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא רְחִימוּתָא דְּנַפְשָׁא וְרוּחָא** – על יהודי לאהוב את הקב"ה אהבת נפש ורוח, **כְּמָה דְּאִתְדַּבְּקוּ אִילֵּין בְּגוּפָא, וְגוּפָא רָחִים לוֹן וְכוּ'".** – כמו שהנפש והרוח מתדבקות בגוף, והגוף אוהב אותן וכו'. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "נַפְשִׁי אִוִּיתִךָ", כְּלוֹמַר: מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה ה' "נַפְשִׁי" וְחַיַּי הָאֲמִתִּיִּים, לְכָךְ "אִוִּיתִךָ",** – אני תאב לך; **פֵּרוּשׁ, שֶׁאֲנִי מִתְאַוֶּה וְתָאֵב לְךָ כְּאָדָם הַמִּתְאַוֶּה לְחַיֵּי נַפְשׁוֹ, וּכְשֶׁהוּא חָלָשׁ וּמְעֻנֶּה מִתְאַוֶּה וְתָאֵב שֶׁתָּשׁוּב נַפְשׁוֹ אֵלָיו,** - שלאמתו של דבר, תענוג החיים הוא התענוג הגדול ביותר של האדם, כמו שאנו רואים, שאדם יוותר על כל התענוגים, כדי שיחיה. הרי מובן הדבר, שתשוקת ותענוג החיים גדולים וחזקים יותר מכל התענוגים; אלא, היות ו"תענוג תמידי – אינו תענוג", אדם אינו חש ומרגיש בתענוג תמידי, לכן אין הוא מרגיש בתענוג הגדול שבחיים. אך, בשעה שהוא חלש או עייף, ואין החיות אז אצלו בהתגלות כמו שצריך להיות – אז הוא חש בתשוקה לחיים. **וְכֵן כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ לִישֵׁן** – שאז החיות היא בהתעלמות, שכן "שינה – אחד משישים במיתה"[6], ולכן האדם אז, **מִתְאַוֶּה וְחָפֵץ שֶׁתָּשׁוּב נַפְשׁוֹ אֵלָיו כְּשֶׁיֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ - כָּךְ אֲנִי מִתְאַוֶּה וְתָאֵב לְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – שהוא, **חַיֵּי הַחַיִּים הָאֲמִתִּיִּים, לְהַמְשִׁיכוֹ בְּקִרְבִּי עַל־יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה בַּהֲקִיצִי**

ליקוטי אמרים

[1] שיעורא דיליה כמ"ש בז"הק ע"פ נודע בשערים בעלה דא קב"ה דאיהו אתידע ואתדבק לכל חד לפום מה דמשער בלביה וכו' ולכן נקראי' דחילו ורחימו הנסתרות לה' אלהינו ותורה ומצות הן הנגלות לנו ולבנינו לעשות כו'. כי תורה אחת ומשפט אחד לכולנו בקיום כל התורה ומצות בבחי' מעשה משא"כ בדחילו ורחימו שהם לפי הדעת את ה' שבמוח ולב כנ"ל. אך אחת היא אהבה הכלולה מכל בחי' ומדרגות אהבה רבה ואהבת עולם והיא שוה לכל נפש מישראל וירושה לנו מאבותינו. והיינו מ"ש הזהר ע"פ נפשי אויתיך בלילה וגו' דירחים לקב"ה רחימותא דנפשא ורוחא כמה דאתדבקו אילין בגופא וגופא רחים לון וכו'. וז"ש נפשי אויתיך כלומר מפני שאתה ה' נפשי וחיי האמיתים לכך אויתיך פי' שאני מתאוה ותאב לך כאדם המתאוה לחיי נפשו וכשהוא חלש ומעונה מתאוה ותאב שתשוב נפשו אליו וכן כשהוא הולך לישן מתאוה וחפץ שתשוב נפשו אליו כשיעור משנתו כך אני מתאוה ותאב לאור א"ס ב"ה חיי החיים האמיתיים להמשיכו בקרבי ע"י עסק התורה בהקיצי משנתי

---

2. משלי לא, כג. **3.** דברים כט, כח. **4.** ישעי' כו, ט. **5.** חלק ג; סח, א. **6.** ברכות נז, ב.

מִשְּׁנָתִי בַּלַּיְלָה, – את אור אין־סוף, חיי החיים האמיתיים, תאב אני להמשיך בקרבי על־ידי התורה, **דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – שכן התורה והקב"ה הם דבר אחד, ועל־ידי לימוד תורה אמשיך בקרבי אור אין־סוף – כלומר: דרגת האהבה הנידונה עתה מביאה את האדם ללימוד התורה, שעל־ידי הלימוד מתאחדים ומתדבקים בהקב"ה. וכמו שבחיות האלקית, המחיה את העולם בכלל, ישנה התחדשות תמידית ("המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"), ולגבי תורה בפרט, הרי "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים" – הרי שהאהבה והתשוקה לחיות האלקית שאדם ממשיך בקרבו על־ידי לימוד התורה, צריכה להיות, כמו זו של אדם החש שהוא זקוק לחיות מחודשת, שאז התשוקה לחיות היא חזקה וגלויה. **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַזֹּהַר שָׁם: "דְּבָעֵי בַּר נַשׁ מֵרְחִימוּתָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לְמִיקַם בְּכָל לֵילָא, לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּפֻלְחָנֵהּ עַד צַפְרָא כו'".** – מחמת אהבתו להקב"ה, על האדם לקום בכל לילה ולעסוק בעבודתו, עבודת ה', עד לבוקר. זוהי משמעות האהבה של "נפשי אויתיך" – האהבה שיש ליהודי לאלקות, להקב"ה, כשהוא חש שהקב"ה הוא נפשו וחיותו האמיתית, שהרי אהבה זו ישנה בנשמתו של יהודי בירושה מן האבות, ועליו לגלותה על־ידי התבוננות עמוקה ותכופה, איך הקב"ה הוא מקור חיינו – כפי שיוסבר בהמשך הפרק.

ליקוטי אמרים

בלילה דאורייתא וקב"ה כולא חד. כמ"ש הזהר שם דבעי בר נש מרחימותא דקב"ה למיקם בכל לילא לאשתדלא בפולחניה עד צפרא כו'.

יום שבת קודש כ"ט ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סג, ואהבה רבה וגדולה... עד עמ' 126, נעשה טבע.

וְאַהֲבָה רַבָּה וּגְדוֹלָה מִזּוֹ, – עוד ישנה אהבה רבה, שהיא למעלה מהאהבה האמורה, שהיא אהבת "נפשי אויתיך", אהבה להקב"ה בדוגמת האהבה לחיים, מפני שהקב"ה הוא חיי החיים, אשר כאמור, היא ישנה בכל אחד מישראל, בירושה מן האבות – ובכן: קיימת אהבה גדולה מזו – **וְהִיא מְסֻתֶּרֶת גַּם־כֵּן בְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל בִּירֻשָּׁה מֵאֲבוֹתֵינוּ, הִיא, מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא'[7]: "בִּבְרָא דְּאִשְׁתַּדֵּל בָּתַר אֲבוּי וְאִמֵּיהּ, דְּרָחִים לוֹן יָתִיר מִנַּרְמֵיהּ וְנַפְשֵׁיהּ וְרוּחֵיהּ כו'",** – עבודתו של משה רבנו להקב"ה היתה, כעבודת בן לאביו ואמו, שהוא אוהב אותם יותר מאשר את עצמו, את גופו, נפשו ורוחו. וכפי ש"זוהר" מסיים שם: הוא מוסר את נפשו עבור אביו ואמו, לפדות אותם משביים – עבודה ואהבה כאלו, היו במשה רבנו, וגם בכל אחד מישראל ישנה בנפשו אהבה מסותרת כזו – **כִּי "הֲלֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ".** – כלומר: כמו במשה רבנו שאהבתו היתה מפני שהקב"ה הוא אביו, כך יש גם בכל יהודי סוג אהבה כזו, שהרי הקב"ה הוא אביו של כל יהודי. – אהבה זו היא למעלה מהאהבה הקודמת, שהרי אהבת "נפשי אויתיך", שבהיותה כמו אהבה לחיים, מחייבת רק באותה מדה שהיא קשורה לחיים, אך אינה מחייבת מסירות נפש שהיא ההיפך מחיים; ואילו, האהבה, אודותה אנו לומדים כעת, מחייבת גם מסירות נפש, כמו אהבת בן לאביו ולאמו שאינה מדודה באופן שחייו קודמים לחייהם, אלא אהבתו אליהם איננה מוגבלת, והוא מוכן גם למסור את נפשו עבור אביו ואמו. **וְאַף כִּי מִי הוּא זֶה וְאֵיזֶהוּ אֲשֶׁר עָרַב לִבּוֹ לָגֶשֶׁת לְהַשִּׂיג אֲפִלּוּ חֵלֶק אֶחָד מִנִּי אֶלֶף מִמַּדְרֵגַת אַהֲבַת "רַעְיָא מְהֵימְנָא",** – מאהבת משה רבנו, אם כן, כיצד אומרים, שלכל יהודי יש בנשמתו אהבה כזו כמו שהיתה למשה רבנו? – התשובה לכך היא: **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי אֶפֶס קָצֵהוּ וְשֶׁמֶץ מִנֶּהוּ מֵרֹב טוּבוֹ וְאוֹרוֹ** – של משה רבנו, **מֵאִיר לִכְלֻלוּת יִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'תִקּוּנִים'[8], דְּאִתְפַּשְּׁטוּתֵיהּ בְּכָל דָּרָא וְדָרָא לְאַנְהָרָא לוֹן וְכו'.** – התפשטותו של משה רבנו ישנה בכל דור ודור להאיר לבני ישראל שבאותו דור. ומכיוון שבכל דור ישנה התפשטות ממשה רבנו המאירה בכל יהודי, הרי שמהתפשטות הטוב והאור ממשה רבנו, מתהווה אהבה, שישנה בכל יהודי בירושה מאבותינו, כאופן אהבתו של משה רבנו[9]. **רַק שֶׁהָאָרָה זוֹ** – מנשמת משה רבנו לכל אחד מישראל בכל דור, **הִיא בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם גָּדוֹל בְּנַפְשׁוֹת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל,**

ליקוטי אמרים

ואהבה רבה וגדולה מזו והיא מסותרת ג"כ בכל נפש מישראל בירושה מאבותינו היא מ"ש בר"מ כברא דאשתדל בתר אבוי ואימיה דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשיה ורוחיה כו' כי הלא אב אחד לכולנו. ואף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפי' חלק אחד מני אלף ממדרגת אהבת רעיא מהימנא. מ"מ הרי אפס קצהו ושמץ מנהו מרב טובו ואורו מאיר לכללות ישראל בכל דור ודור כמ"ש בתיקונים דאתפשטותיה בכל דרא ודרא לאנהרא לון וכו' רק שהארה זו היא בבחי' הסתר והעלם גדול בנפשות כל בית ישראל

---

7. זהר חלק ג; רפא, א. 8. ראה זהר חלק ג. רטז, ב; רעג, א. 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד דמי שהוא חכם, פועל זה –

וּלְהוֹצִיא אַהֲבָה זוֹ הַמְסֻתֶּרֶת מֵהֶעְלֵם וְהַסְתֵּר אֶל הַגִּלּוּי, לִהְיוֹת בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ וּמוֹחוֹ – שאהבה זו תהיה מורגשת במוח – לֹא נִפְלֵאת וְלֹא רְחוֹקָה הִיא, אֶלָּא קָרוֹב הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ. – מהי משמעות הקירבה על־ידי הפה ועל־ידי הלב? – דְּהַיְנוּ, לִהְיוֹת רָגִיל עַל לְשׁוֹנוֹ וְקוֹלוֹ לְעוֹרֵר כַּוָּנַת לִבּוֹ וּמוֹחוֹ, – שהרי, "קול מעורר הכוונה" – הדיבור והקול מעוררים את כוונת הלב והמוח, לְהַעֲמִיק מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי הוּא אָבִינוּ מַמָּשׁ הָאֲמִתִּי וּמְקוֹר חַיֵּינוּ, וּלְעוֹרֵר אֵלָיו הָאַהֲבָה כְּאַהֲבַת הַבֵּן אֶל הָאָב. וּכְשֶׁיִּרְגִּיל עַצְמוֹ כֵּן תָּמִיד - הֲרֵי הַהֶרְגֵּל נַעֲשֶׂה טֶבַע. – אותו רגש, שהקב"ה הוא אביו ושצריכים לאהוב אותו כמו שבן אוהב את אביו – נעשה בו דבר טבעי.

ליקוטי אמרים

ולהוציא אהבה זו המסותרת מההעלם וההסתר אל הגילוי להיות בהתגלות לבו ומוחו לא נפלאת ולא רחוקה היא אלא קרוב הדבר מאד בפיך ובלבבך דהיינו להיות רגיל על לשונו וקולו לעורר כוונת לבו ומוחו להעמיק מחשבתו בחיי החיים א"ס ב"ה כי הוא אבינו ממש האמיתי ומקור חיינו ולעורר אליו האהבה כאהבת הבן אל האב. וכשירגיל עצמו כן תמיד הרי ההרגל נעשה טבע.

דאם נמשך **בטבע** למדת האהבה (או הגבורה ורחמים) פועלים הם בחכמה; מי שפעל בעצמו ביטול – פועלים הנ"ל בביטול וכיו"ב. וכמובן ג"כ מספ"י (דמדבר ג"כ באהבה זו – כמבואר בקונ' עה"ח, עבודה) – ובזה מובן ג"כ דמביא כאן גם ריש ל' הזהר **דאשתדל בתר אבוי** – דאם הי' הכוונה כאן שאהבת משה **עצמה נעשית** (שמץ ממנה) אהבתו – הול"ל כבר כו' דרחים לון כו', - אלא דמשה בתור רועה ממשיך דעת (ואתפשטותי' – ג"כ בזה, ומעיקר מהותו – חכ' וביטול) ואהבה – היא מאברהם".

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' א

זו פוטרת אותה אלא מהיבם שחלץ לה, ואם יש אחים נוספים צריכה חליצה מכולם. דוחה הגמרא: אין ראיה ממשנתנו, כיון שמאי – מה כוונת התנא **צְרִיכוֹת**, לא שכל אחת צריכה חליצה אלא **צְרִיכוֹת דְּעָלְמָא**, כלומר שבכל המקרים שיבם נתן גט ליבמה, צריכה היבמה שבכל בית, חליצה אחת.

עוד שנינו במשנה: **גֵּט** לָזוֹ וְחָלַץ לָזוֹ אין אחר חליצה כלום, כלומר שתי היבמות נפטרו. ואם חזר וקידש את בעלת הגט אין תופסים הקידושין. מקשה הגמרא: **לֵימָא** – שמא נאמר שהדין הזה במשנה **מְסַיֵּיע לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל** שאמר (לעיל כז.) שאם חלץ לבעלת הגט לא נפטרה צרתה, ולכן דייק התנא וכתב שאם חלץ לשניה נפטרו שתיהן. ומאידך **תְּהֵוֵי** מן המשנה **תְּיוּבְתָּא דְּרַב יוֹסֵף** שאמר בשם רבי שיש לחלוץ לזו שממילא פסולה לכהונה מחמת הגט, ולא לחלוץ לזו שכשרה לכהונה כדי שלא לפסול גם אותה. דוחה הגמרא: **מִי קָתָנֵי** – וכי כתוב במשנה 'חוֹלֵץ לשניה' שמשמעו שיש לעשות כן לכתחילה ושלא כרב יוסף, 'חָלַץ' קָתָנֵי, שמשמעו **דְּיֶעֱבַד**, שאם היה מעשה וחלץ לשניה נפטרו שתיהן, ואמנם לכתחילה יש לחלוץ לבעלת הגט וכרב יוסף.

עוד שנינו במשנה: חָלַץ לזו וחזר וְחָלַץ לזו, **אוֹ** חָלַץ וכו' או בעל את זו וחזר ובעל את זו, או בעל את זו ועשה מאמר או נתן גט או חלץ לזו, אין אחר חליצה כלום, כלומר בחליצת הראשונה נפטרו שתיהן וכל מה שעשה בצרתה אינו מעלה ולא מוריד. שואלת הגמרא: הלא מה שהמשנה כתבה שאין אחר חליצה כלום, הוא הטעם מדוע אם לאחר שחלץ עשה את אחד המעשים הללו בצרתה לא עשה כלום, **וְלִיתְנֵי נַמִּי אֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם**, כדי לבאר מדוע אם בעל או עשה מאמר או חלץ לאחר שבעל, לא עשה כלום. משיבה הגמרא: **אַבֵּי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, תְּנֵי** – יש להגיה ולשנות במשנה 'אֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם', והוא הדין שאין אחר חליצה כלום, ואין צורך שהתנא יכתוב את שניהם. הגמרא דוחה שאין צורך להגיה את המשנה: **וְתָנָא** דִּידָן שכתב שאין אחר חליצה כלום והוא הדין שאין אחר ביאה כלום, ולא להיפך כמו שהגיהו אביי ורבא, משום **שֶׁהַתָּרַת יְבָמָה לַשּׁוּק עֲדִיפָא** לֵיהּ – חביבה על התנא.

עוד שנינו במשנה: **בֵּין יָבָם אֶחָד לִשְׁתֵּי יְבָמוֹת כו'** בין שני יבמין ליבמה אחת. כלומר כל האמור לעיל במשנה בענין יבם אחד ויבמה אחת וכן שתי יבמות ויבם אחד, אמור גם בשני יבמים ויבמה אחת. והנה במשנה נתחדש הדין שאם חלץ ואחר כך עשה מאמר אינו כלום, וכרבי עקיבא שאין קידושין תופסים בחייבי לאוין. מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** – זה מובן לְשיטת **רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר** לעיל (י:) **כּוּלֵּהּ בִּיתָא בְּלָאו קָאֵי**, כלומר יבמה שנפלה לפני כמה יבמים, ואחד מהם חלץ לה, כשם שהיא אסורה עליו באיסור לאו 'ביון שלא בנה שוב לא יבנה', כך גם נאסרה אף על שאר האחים באיסור לאו זה [בלבד, ולא באיסור כרת של אשת אח], שהרי האח שחלץ היה שלוחם של אחיו ודינם כדינו. והוא הדין אם נפלו שתי יבמות ליבום, וחלצו לאחת מהן, כשם שהיא אסורה על האחים באיסור לאו בלבד, כך גם צרתה אסורה עליהם רק באיסור לאו ולא באיסור כרת של אשת אח, הרי שלשיטתו **אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן** – הוצרכה משנתנו ללמדנו, שגם ביבמה אחת ושני יבמים, אם אחד מהם חלץ לה והשני עשה בה מאמר, אינה מקודשת, משום **דְּאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיְּבֵי לָאוִין** כדעת רבי עקיבא ולא כדעת חכמים הסוברים שיש מאמר אחר חליצה כיון שקידושין תופסים בחייבי לאוים. **אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר כּוּלֵּהּ בִּיתָא בְּכָרֵת קָאֵי**, כלומר מלבד היבם החולץ ויבמתו שחלץ לה שאסורים זה על זה בלאו גרידא, שאר האחים והיבמה החלוצה, וכן כל האחים [כולל החולץ] והצרה שלא נחלצה, אסורים זה על זה באיסור כרת של אשת אח, וכי **אִיצְטְרִיךְ** התנא **לְאַשְׁמוּעִינַן** – האם צריך התנא ללמדנו שגם ביבמה אחת ושני יבמים אם אחד חלץ לה והשני עשה בה מאמר אינה מקודשת, משום **דְּאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיְּבֵי כְּרִיתוֹת**, והלא לא נחלקו בדבר זה ודברי הכל הוא. חוזרת הגמרא ומקשה על המקשן עצמו: **אָמַר לָךְ** רֵישׁ לָקִישׁ, **וְלִיטַעְמָיךְ** – ולשיטתך האם מובן הדבר, כיצד תבאר את הנאמר **בסֵיפָא** של המשנה, **דְּקָתָנֵי** – שכתוב שם, **בָּעֵל** את אחת היבמות **וְעָשָׂה מַאֲמָר** בצרתה אינה מקודשת, ואומרת המשנה שהוא הדין בשני יבמים ויבמה אחת, שאם אחד מהם בא על היבמה והיא אשתו לכל דבר ואחיו עשה בה מאמר אין אחר ביאה כלום ואינה מקודשת. וכי **אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאֵשֶׁת אִישׁ. אֶלָּא** על כרחך **אִידֵּי דְּתָנָא** – אגב ששנה התנא דיני **הַתָּרַת יָבָם אֶחָד וִיבָמָה אַחַת** לשוק, **תָּנָא נַמִּי** – שנה גם דיני התרת **שְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד**, אף שיש דינים שאין בהם חידוש. **וְאִידֵּי דְּתָנָא** – ואגב ששנה התנא דיני **שְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד, תָּנָא נַמִּי** – שנה גם דיני **שְׁתֵּי יְבָמִין וִיבָמָה אַחַת** אף שיש דינים שאין בהם כל חידוש.

יום ראשון

יום רביעי **כג ניסן, אסרו חג [בחו"ל], שמונה לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: אחרי מות, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה כל . . . סא לי"ח.

עס איז פאראן דער ענין וואָס אחש"פ איז דער גילוי פון משיח, וואָס איז שייך לכל ישראל. פסח איז דאָך דער מדלג און ליל שמורים, און בכלל הערט זיך חרות'דיק, און נאָכדעם פאלט מען אריין אין וועלט, איז דאָס איז דער גילוי פון משיח, דער תוקף וואָס עס גיט אז מ'זאָל קענען געהן אין וועלט.

יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן שֶׁאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח הוּא גִּלּוּי שֶׁל מָשִׁיחַ, שֶׁשַּׁיָּךְ לְכָל יִשְׂרָאֵל. פֶּסַח הוּא הֲרֵי הַ'מְדַלֵּג' וְ'לֵיל שִׁמּוּרִים'. וּבִכְלָל, הַהַנְהָגָה הִיא שֶׁל בֶּן חוֹרִין, וְאַחַר מִכֵּן נוֹפְלִים לְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם - הֲרֵי זֶה הוּא הַגִּלּוּי שֶׁל מָשִׁיחַ, הַתֹּקֶף הַנִּתָּן כְּדֵי לְאַפְשֵׁר הַהֲלִיכָה בָּעוֹלָם.

יום שני

יום חמישי **כד ניסן, תשעה לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: אחרי מות, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: ועוד זאת . . . סא ידיו וכו'.

נוֹהֲגִים שֶׁאֵין מְבָרְכִים שֶׁהֶחֱיָנוּ בִּימֵי סְפִירַת הָעֹמֶר.

לא טוב האָבען מיר אלע. שעיר לעזאזל איז געווען אן עבודה אין בית המקדש. ווי באַלד א נברא איז דאָ לא טוב, דארף מען עס אוועקשיקען אין ארץ גזרה.

'לֹא טוֹב' יֵשׁ לְכֻלָּנוּ. שָׂעִיר לַעֲזָאזֵל הָיָה עֲבוֹדָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. מִכֵּיוָן שֶׁ[נִּבְרָא] יֶשְׁנוֹ 'לֹא טוֹב', יֵשׁ לְשַׁלְּחוֹ לְאֶרֶץ גְּזֵרָה.

יום שלישי

יום ששי **כה ניסן, עשרה לעומר** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: אחרי מות, ששי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: וגם להיות . . . כמ"ש במ"א.

הָעֲבוֹדָה הִיא בְּכָל אָדָם לְפִי מַהוּתוֹ וּמַעֲלָתוֹ. מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִנְקֹב מַרְגָּלִיּוֹת אוֹ לִלְטֹשׁ אֲבָנִים טוֹבוֹת וְעוֹסֵק בַּעֲבוֹדַת מְלֶאכֶת אֲפִיַּת לֶחֶם - וּמוּבָן דֻּגְמַת כָּל זֶה בַּעֲבוֹדָה - הֲגַם שֶׁהִיא עֲבוֹדָה וּמְלָאכָה הַנִּצְרֶכֶת בִּמְאֹד, בְּכָל זֶה לְחַטְא יַחְשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא.

יום רביעי

שבת **כו ניסן, יא לעומר** ה'תש"ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה.
יוֹם הִתְוַעֲדוּת. הַפְּטוֹרָה: הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים.

שיעורים. חומש: אחרי מות, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק מג. והנה . . . 124 לקמן.

משיחת אאמו"ר: חסידות מאָנט אז ורחץ את בשרו במים ולבשם. ד. ה. די השכלה פון חסידות מוז אויסוואַשען דעם בשר, און אראָפּשוויינקען דעם את בשרו, את הטפל

לבשרו, די אלע רגילות׳ן, וועלכע בשר מאַכט, און דאן קען מען ערשט אָנטאָן די בגדי קדש. מחשבת ודבור חסידות והנהגתם של חסידים בהתבוננות קודם התפלה בגדי קדש הם, דאָס איז בגדים וועלכע מען האָט געגעבען מן הקדש, אבער דער ורחץ במים את בשרו דאָס דארף מען אליין. לבושי הנפש דאָס גיט מען מלמעלה, אָבער אָפּוואַשען דעם טפל וואָס ווערט פון בשריות און דעם בשר אליין מאַכען פאר א בשר קדש, דאָס איז נאָר בכח עצמו. און דאָס מאנט חסידות, און אויף דעם האָט רבינו הגדול געהאַט מסירות נפש. ער האָט געעפענט דעם צנור פון מס״נ אויף עבודת ה׳ בתפלה, זיין צוגעבונדען צו עצמות א״ס, חסידות שטעלט אוועק א חסיד פנים אל פנים צו עצמות א״ס.

מִשִּׂיחַת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ]: חֲסִידוּת תּוֹבַעַת שֶׁ״וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וּלְבֵשָׁם״. זֹאת אוֹמֶרֶת: הַשְׂכָּלַת הַחֲסִידוּת בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתִּרְחַץ הַבָּשָׂר, וְתִשְׁטֹף אֶת הָ״אֶת בְּשָׂרוֹ״, אֶת הַטָּפֵל לְבָשָׂרוֹ, כָּל הַהֶרְגֵּלִים שֶׁהַבָּשָׂר מַרְגִּיל, וְרַק אָז אֶפְשָׁר כְּבָר לִלְבֹּשׁ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ. מַחְשֶׁבֶת וְדִבּוּר חֲסִידוּת, וְהַנְהָגָתָם שֶׁל חֲסִידִים בְּהִתְבּוֹנְנוּת קֹדֶם הַתְּפִלָּה, ״בִּגְדֵי קֹדֶשׁ הֵם״; אֵלּוּ בְּגָדִים שֶׁנִּתְּנוּ מִן הַקֹּדֶשׁ. אַךְ אֶת הַ״וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת בְּשָׂרוֹ״, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת לְבַד. לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ נִתָּנִים מִלְּמַעְלָה, אַךְ רְחִיצַת הַטָּפֵל שֶׁנּוֹצָר מֵהַבָּשָׂרִיּוּת, וְלַהֲפֹךְ אֶת הַבָּשָׂר לִבְשַׂר קֹדֶשׁ - זֶהוּ רַק בְּכֹחַ עַצְמוֹ. וְזֹאת תּוֹבַעַת הַחֲסִידוּת, וְעַל כָּךְ הָיְתָה לְרַבֵּנוּ הַגָּדוֹל מְסִירוּת נֶפֶשׁ. הוּא פָּתַח אֶת צִנּוֹר מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ עֲבוּר עֲבוֹדַת ה׳ בִּתְפִלָּה, כְּדֵי לִהְיוֹת קְשׁוּרִים לְעַצְמוּת אֵין־סוֹף. חֲסִידוּת מְצִיבָה חָסִיד פָּנִים אֶל פָּנִים מוּל עַצְמוּת אֵין־סוֹף.

יום חמישי

יום ראשון — **כז ניסן, יב לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קדושים, פ׳ ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והנה בחי׳ . . . לי״ח.

דְּבָרִים הַמַּתְרִים, אִם עוֹשֶׂה אוֹתָם לַהֲנָאָתוֹ - הֵם רַע גָּמוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ [הַזָּקֵן] נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (תַּנְיָא פֶּרֶק ז) . לְפִי דְּקֹדֶשׁ עַצְמְךָ בַּמָּתָר לְךָ. צָרִיךְ לְהַכְנִיס קְדֻשָּׁה בַּדְּבָרִים הַמַּתְרִים שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם תַּכְלִית שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת יִרְאַת שָׁמַיִם וּמִדּוֹת טוֹבוֹת.

יום שישי

יום שני — **כח ניסן, יג לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: קדושים, שני עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: פרק מד. והנה כל . . . סג צפרא כו׳.

הַחֲסִידִים שָׁאֲלוּ אֶת אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן: אֵיזֶה עֲבוֹדָה נַעֲלֵית יוֹתֵר, אַהֲבַת ה׳ אוֹ אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל? וַיַּעַן: אַהֲבַת ה׳ וְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת חֲקוּקוֹת בְּנִשְׁמָתוֹ רוּחוֹ וְנַפְשׁוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וּמִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב: ״אָהַבְתִּי אֶתְכֶם, אָמַר ה׳״, הֲרֵי דִּגְדוֹלָה אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, דְּאוֹהֵב מַה שֶׁהָאָהוּב אוֹהֵב.

שבת קודש

יום שלישי — כט ניסן, יד לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: קדושים, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: ואהבה רבה . . . 126 טבע.

הַקְדָּמַת הַ"לִּקּוּטֵי תּוֹרָה" עַל ג' פָּרָשִׁיּוֹת [=סֵפֶר דְּרוּשֵׁי חֲסִידוּת עַל שָׁלֹשׁ הַפָּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה], "לְהָבִין עִנְיַן נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, הִנֵּה כְּתִיב לֹא תֹאכְלוּ", הוּא מַאֲמָר שֶׁאֲמָרוֹ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לִפְנֵי הַ"צֶמַח צֶדֶק", וַחֲזָרוֹ הַ"צֶמַח צֶדֶק" לְפָנָיו, וַיֹּאמֶר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן" נוּ, הַטְעָמָה? וַיִּכְתֹּב הַ"צֶמַח צֶדֶק" הֲנָחָה עִם הַגָּהוֹת בַּמֶּקֶף. רַבֵּנוּ הִגִּיהַ הַהֲנָחָה, וְיָצוּ לְהַכְנִיס הַהַגָּהוֹת בִּפְנִים הַמַּאֲמָר. עַל פִּי הַצָּעַת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] בָּחֲרוּ בְּמַאֲמָר זֶה בְּתוֹר הַקְדָּמָה לְהַ"לִּקּוּטֵי תּוֹרָה".

המשך ביאור למס' יבמות ליום שבת קודש עמ' ב

1 התורה לאסור בין אם היא אחותה מן האב ובין מן האם, שֶׁכֵּן אמו
2 היא **וַדָּאִית**, שרואים שהיא ילדתו, **אֲכָל אֲחוֹת אָב** שאין זה ודאי
3 שאותו האב הוא אכן אביו, שיתכן שנולד לאמו מאיש אחר, **אִימָּא**
4 **לֹא**, ורק אם היא אחות אביו מן האב יהיה חייב, לכן **צְרִיכָא** התורה
5 לרבות אף באחות אביו שאסורה גם כאשר היא אחותו רק מן
6 האם.
7 הגמרא מבררת מקור דברי הברייתא שבדודתו חייבה התורה רק
8 כשבעלה אחי אביו מן האב ולא מן האם: וְדוֹדָתוֹ דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ
9 לְתַנָּא דְּאינה ערוה אלא כאשר בעלה אחי אביו מִן הָאָב וְלֹא מִן
10 הָאֵם, מְנָא לֵיהּ. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, אָתְיָא** בגזירה שוה 'דודו'
11 'דודו', **כְּתִיב הָכָא** (ויקרא כ כ) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דּוֹדוֹ
12 גִּלָּה', **וּכְתִיב הָתָם** בגאולת ישראל שנהיה עני ומכר עצמו לנכרי
13 כדי להתפרנס מכך (שם כה מט) **'אוֹ** דוֹדוֹ **אוֹ** כֶּן דּוֹדוֹ יִגְאָלֶנּוּ', **מַה** לְהַלָּן
14 בגאולת ישראל מנכרי, דודו הוא אחי אביו מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם,
15 שמצות גאולה מוטלת על קרובי האב יותר מקרובי האם, **אַף כָּאן**
16 דודתו האסורה היא אשת אחי אביו מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם. מבררת
17 הגמרא: **וְהָתָם** בגאולה מְנָלָן שמוטלת מצות הגאולה על אחי אביו
18 מן האב יותר מן אחי אביו מן האם. משיבה הגמרא: **אָמַר קְרָא** (שם),
19 'מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ', ומבואר שמשפחתו הם אלו שחייבים
20 בגאולתו, ורק מִשְׁפַּחַת **אָב** קְרוּיָה מִשְׁפָּחָה, שנאמר (במדבר א יח)
21 'וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם', אך מִשְׁפַּחַת **אֵם** אֵינָהּ קְרוּיָה
22 מִשְׁפָּחָה, אם כן כשהתורה אמרה 'ממשפחתו יגאלנו' רק משפחת
23 האב חייבת בגאולתו. ונמצא אם כן ש'דודו' המוזכר שם הכוונה
24 דווקא לדודו מן האב ולא מן האם, ומכאן למדה הברייתא שאף
25 דודתו האסורה לו אינה אלא באשת אחי האב מן האב ולא מן
26 האם.
27 מכיון שעסקה הגמרא בענין איסור ערוה התלוי באחוה מן האב
28 ומן האם, היא מבררת ענין זה באחות אשתו שאף היא אחת מן
29 העריות: וְהָדְרְתָנַן במשנה (לקמן צו.) לגבי המקרה דלהלן, שיעקב
30 נשא את לאה ונולדה בתם דינה, ומת יעקב או גירש את לאה
31 אשתו, ונישאה לחצרון ונולדה בתם יוכבד. הרי שדינה ויוכבד
32 אחיות מאמן לאה בלבד. ונשא חצרון גם את קטורה ונולדה בתם
33 שרה. והרי שיוכבד ושרה אחיות מאביהן חצרון בלבד. מת חצרון
34 או גירש את אשתו קטורה, ונישאה לבתואל ונולדה בתם רבקה.
35 הרי שרה ורבקה אחיות מאמן קטורה בלבד. ונשא בתואל גם את
36 חנה ונולדה בתם מלכה. הרי שרבקה ומלכה אחיות מאביהן
37 בתואל בלבד. ונשא ראובן את מלכה בת בתואל וחנה, והלך
38 ראובן למדינת הים, ועל כך אומרת המשנה, שאם כשהלך
39 למדינת הים **אָמְרוּ** לוֹ מֵתָה אִשְׁתְּךָ מלכה, **וְנָשָׂא** את רבקה **אֲחוֹתָהּ**
40 **מֵאֲבִיהָ** בתואל, ושוב אמרו לו מֵתָה אשתך רבקה, **וְנָשָׂא** את שרה
41 **אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ** קטורה, ושוב אמרו לו מֵתָה אשתך שרה, **וְנָשָׂא** את
42 יוכבד **אֲחוֹתָהּ מֵאֲבִיהָ** חצרון, ושוב אמרו לו מֵתָה אשתך יוכבד,
43 **וְנָשָׂא** את דינה **אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ** לאה, ואחר כך חזרו ואמרו לו עדים
44 שכולן קיימות [ציור א]. הדין הוא, שראובן **מוּתָּר בְּאשתו**
45 **הָרִאשׁוֹנָה** מלכה, **וּבַשְּׁלִישִׁית** שרה, ורבקה השניה אחותה של שרה
46 מאמה אינה אוסרתה, כיון שקידש את רבקה בזמן שאשתו מלכה
47 שהיא אחותה מאביה קיימת, וקידושי אחות אשתו אינם חלים,
48 ואין רבקה נחשבת אשת ראובן אלא אנוסתו, ומותר לישא את
49 קרובי אנוסתו (לקמן צז.), **וּמותר** אף **בַּחֲמִישִׁית** דינה, ויוכבד הרביעית
50 אחותה מאמה אינה אוסרתה, כיון שקידש את יוכבד בזמן
51 שאשתו שרה שהיא אחותה מאביה היתה קיימת, ולא חלו
52 קידושין אלו כמבואר, ואין יוכבד נחשבת לגבי ראובן כאשה אלא
53 מפותה, ומותר לישא אחות מפותה (שם). **וּפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן** מיבום
54 וחליצה, דהיינו אם מת ראובן בלא בנים וחלץ אחד מאחיו לאחת
55 מן המותרות, פטורות שאר שניו המותרות, כיון שנחשבות נשיו.
56 **וְאָסוּר** ראובן **בַּשְּׁנִיָּה** שנשא, שהיא רבקה, שהיא אחות אשתו
57 הראשונה מלכה מאביה, ואין קידושיו תופסים באחות אשתו, **וְכֵן**
58 אסור **בָּרְבִיעִית** שנשא, שהיא יוכבד, שהרי היא אחות מאב של
59 שרה אשתו השלישית שמותר בה, ואין קידושיו תופסים בה, **וְאם**
60 מת ראובן **אֵין בִּיאַת** היבם על **אַחַת** מֵהֶן **פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ** מיבום או
61 חליצה, כיון שאינן נחשבות נשות ראובן. **וְאִם כָּא** ראובן **עַל הַשְּׁנִיָּה**
62 רבקה, **לְאַחַר מִיתַת הָרִאשׁוֹנָה** מלכה, שהעדות על מיתתה אכן
63 היתה אמת, ורק השאר היו קיימות, **מוּתָּר בַּשְּׁנִיָּה** רבקה, שכן תפסו
64 קידושיו בה אף שהיא אחות אשתו [מלכה] מאביה, כיון שמותרת
65 לו לאחר מיתת אשתו, **וְכֵן** מותר **בָּרְבִיעִית** [יוכבד], שכיון שחלו
66 קידושי השניה [רבקה], לא חלו קידושי השלישית [שרה], שהיא
67 אחות השניה מאמה, ולכן מותר ברביעית יוכבד, אף שהיא
68 אחותה של שרה מאביה, **וְפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן** מיבום וחליצה, **וּראובן**
69 **אָסוּר בַּשְּׁלִישִׁית** שנשא, שהיא שרה, כיון שלא חלו קידושיה
70 כמבואר, **וּבַחֲמִישִׁית** שהיא דינה, כיון שחלו קידושי הרביעית
71 אחותה מאמה [ציור ב].

'אחרי רבים להטות' - והרי 'אין הולכין בממון אחר הרוב'? יום ראשון כ"ג ניסן ה'תשפ"ב

הלכות סנהדרין פרק ח, הלכה א: בֵּית דִּין שֶׁנֶּחֱלְקוּ, מִקְצָתָן אוֹמְרִין 'זַכַּאי' וּמִקְצָתָן אוֹמְרִין 'חַיָּב' – הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב; וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחֲרֵי רַבִּים – לְהַטּוֹת".

הקשו התוספות (בבא בתרא ג, ב. ד"ה דיני): ההלכה היא ש'אין הולכין בממון אחר הרוב', ומי שמכר שור לחברו ונמצא נגחן, שאינו ראוי אלא לשחיטה, והקונה טוען שקנה לחרישה ומקח טעות הוא – אין המקח בטל, כי יכול המוכר לומר 'לשחיטה מכרתי לך'. ואף שהרוב קונים שור הראוי לחרישה, אין הולכים אחר הרוב להוציא ממון מיד המוחזק. ומדוע כאן אם רוב הדיינים מחייבים, מוציאים ממון מיד המוחזק? ויתירה מזו: אף בדיני נפשות החמורים הולכים אחר הרוב, ומדוע בממון אין הולכים אחר הרוב ?

ותירצו: רוב הקונים לחרישה אינו נחשב 'רוב חשוב' כמו רוב בית דין, ולכן אין מוציאים מיד המוחזק. ובמקום אחר (בבא קמא כז, ב. ד"ה קמ"ל) כתבו: ברוב דיינים נחשב המיעוט כמי שאינו, אך לא ביארו מה ההבדל בין הדברים.

ומבאר ה'תומים' (קיצור תקפו כהן ס"ק קכג): אין להוציא ממון מספק, וכיון שבכל רוב ומיעוט יש ספק בדבר ובית דין אינם יודעים האם הנידון הוא מהרוב או מהמיעוט, הרי אף שהרוב נוטה לצד אחד, אין מוציאים ממון מחזקתו, כי החזקה מסייעת למיעוט. מה שאין כן בבית דין, כיון שהתורה אמרה 'אחרי רבים להטות', הרי דעת המיעוט בטלה ודעת הרוב קובעת, ולדעתם הדין ברור וודאי, ונמצא שהוצאת הממון היא ללא כל ספק.

וב'קונטרס הספקות' (כלל ו ס"ק ב) הוסיף בשם מהר"ם חביב: בכל רוב ומיעוט אין בכוח הרוב להוציא מהמוחזק, כי היות ויש מיעוט השונה מהרוב, יכול לסמוך עליו ולטעון 'אני מן המיעוט'. מה שאין כן בבית דין, כיון שהתורה אמרה 'אחרי רבים להטות' ואסור למיעוט להורות נגד דעת הרבים (סנהדריו פח, א), אין כאן דעת מיעוט שיוכל המוחזק לומר 'קים לי' כדעת המיעוט.

כיצד נוהגים במעוברת שנפטרה יום שני כ"ד ניסן ה'תשפ"ב

הלכות סנהדרין פרק יב, הלכה ד: אֲפִלּוּ הָיְתָה עֻבָּרָה – אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד; וּמַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַחֲרִיוֹן, עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד תְּחִלָּה.

בקהילתו של ה'בית מאיר' היה מנהג עתיק שכאשר אשה מעוברת הלכה לעולמה ל"ע, היו מוציאים את העובר ממעיה קודם הקבורה וקוברים אותו בנפרד.

אולם כשנודע על כך ל'בית מאיר' התנגד לדבר ואסר לעשות כן, שהרי מבואר בהלכה זו שמעוברת שהתחייבה מיתה, הורגים את העובר שבמעיה לפני הריגתה, כדי למנוע חשש שיישאר בחיים מעט לאחר מיתתה וייצא ממעיה וייגרם לנהרגת ביזיון שלא לצורך, וכל־שכן שאין לעשות מעשה בידיים להוציא אותו ממעיה (בית מאיר יו"ד סי' שסד ס"ד).

והוסיף ה'בית מאיר' כי אין לומר שהביזיון הוא דווקא אם ייצא הוולד ממעיה חי ואילו כשמוציאים אותו מת אין בזה ביזיון, שכן הסברא נותנת להיפך שיציאת הוולד מת לאחר מיתתה הוא ביזיון גדול יותר, והכוונה בהלכה זו היא שמכים אותה כנגד בית ההיריון כדי שימות הוולד ולא ייצא כלל וקוברים אותה כך (ואילו היה חי יתכן שהיה יוצא מאליו לאחר מיתתה).

אך ה'שפת אמת' (ערכין ז, א) כתב שאין להקשות מדברי הגמרא על המנהג, כי הביזיון הוא דווקא כאשר הוולד יוצא חי ולא כשמוציאים אותו מת (ולפי זה המטרה כאן היא עצם ההריגה, ולאחר מכן אפשר להוציא אותו ממעיה).

וסמך לכך ניתן למצוא בדברי רבינו גרשום בפירושו לגמרא (ערכין שם): "שאם היה העובר חי לאחר מיתת אמו היה מפרכס ויוצא והיתה שופעת דם מאותו מקום ותתנוול בפני הכל", מה שאין כן כשמוציאים אותו מת.

ויש שהוסיפו, כי עיקר הניוול ביציאת הוולד לאחר מותה הוא משום שהדבר נעשה בפני שלוחי בית דין המוציאים אותה להריגה ושאר הציבור הנמצא שם (וכלשון רבינו גרשום "ותתנוול בפני הכל"), אולם כשמתה על מיטתה ומיילדים את הוולד בצנעה אין בכך ביזיון, ואין זה שונה מלידה רגילה הנעשית בדרך כלל בפני המיילדת (מעשה חושב ערכין שם).

מצות קבורה, בהרוגי בית דין ובשאר מתים יום שלישי כ"ה ניסן ה'תשפ"ב

הלכות סנהדרין פרק טו, הלכה ז־ח: וְתוֹלֶה אוֹתוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן – עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא".

בפסוק נאמר: 'לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלוקים תלוי, ולא תטמא את אדמתך'.

ושני דינים שונים נאמרו בפסוק זה:

א. איסור הלנת המת על האילן שנתלה עליו, והוא איסור בפני עצמו ולא מצד מצות הקבורה, ולכן אפילו אם אין אפשרות לקיים את מצות הקבורה, כגון שנתלה בערב שבת ואין פנאי לקוברו קודם השבת, מכל־מקום אסור להשאירו תלוי אלא יש להורידו מן העץ.

ואיסור זה נאמר דוקא לגבי הרוגי בית דין, וטעמו מבואר

בחלק הראשון של הפסוק: 'כי קללת אלוקים תלוי', כלומר: כאשר רואים אותו תלוי על העץ מזכירים את חטאו שקילל את ה' ונמצא שם שמים מתחלל (סנהדרין מו, א).

ב. חיוב קבורה הנוהג בכל המתים ולא רק בהרוגי בית דין, הנלמד מחלקו השני של הכתוב 'ולא תטמא את אדמתך', ולגבי טומאה אין הבדל בין הרוגי בית דין לשאר מתים וכולם מטמאים בשווה.

ולפי זה, מה שכתב הרמב"ם 'ומצות־עשה לקבור כל הרוגי בית דין ביום ההריגה', אין כוונתו שמצות הקבורה נוהגת רק בהרוגי בית דין ולא בשאר מתים, שהרי בפירוש כתב בהלכות אבל (פי"ב ה"א) לגבי כל המתים: 'שהקבורה מצוה, שנאמר כי קבור תקברנו', והטעם שחילק את הרוגי בית דין בהלכה בפני עצמה הוא מחמת החילוק שיש ביניהם לשאר מתים, כי בעוד שבשאר מתים המצוה מוטלת על קרובי המת, בהרוגי בית־דין מוטלת גם מצות הקבורה על הבית־דין.

(שו"ת שאגת אריה החדשות סי' ו)

עונש על פי עד אחד?

יום רביעי כ"ו ניסן ה'תשפ"ב

הלכות סנהדרין פרק טז, הלכה ו: אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת, אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ, בְּעֵד אֶחָד יֶחֱזַק. כֵּיצַד? אָמַר עֵד אֶחָד: 'חֵלֶב כִּלְיוֹת הוּא זֶה', 'כִּלְאֵי הַכֶּרֶם הֵם פֵּרוֹת אֵלּוּ'... וְאָכַל... אַחַר שֶׁהֻתְּרָה בּוֹ – חָרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעָקַר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד.

נמצינו למדים כי למרות שאין מענישים על פי עד אחד, הרי אם עד אחד העיד שדבר מסוים אסור, הרי זה איסור ממש ונענשים על כך. "דמה לי אם אכל חלב כליות ממש או אם אכל זה, כיון דרחמנא אסרו להדיא ואמרה שעד אחד נאמן לומר שחלב כליות הוא זה, א"כ הרי עבר אמימרא דרחמנא" (צמח צדק, שו"ת אה"ע סי' רו אות ה).

והקשה ה'פני יהושע' (קידושין סג, ב):

אמרו בגמרא (שם, והובא ברמב"ם לעיל הל' אישות פ"ב הכ"ג) שהאב שאמר "בני זה בן י"ג שנה ויום אחד כו' נאמן לנדרים ולהקדשות ולערכים אבל לא למכות ולעונשין" ואם מענישים על עבירה של איסור שנקבע על פי עד אחד, הרי האב העיד שהבן הוא בן י"ג שנה והוחזק לגדול, ולמה אין מענישים את הבן על סמך עדות זו?

ומבאר ה'צמח צדק (שם) שיש לחלק בין הדברים:

העובדה ש"בני זה בן י"ג שנה" אינה מושג בפני־עצמו "שהרי אינו מילתא דאיסורא" והמשמעות היא רק כלפי התוצאה שהבן חייב במצוות. ולכן מלכתחילה מקבלים את העדות רק בנוגע לחיוב הבן במצוות, וכיון שהעדות המחייבת במצוות היא של עד אחד הרי היא מטילה עליו איסורים ("לנדרים ולהקדשות..."), אבל אי אפשר להענישו על פי עדות זו, מה שאין כן בעניינים שיש להם משמעות מצד־עצמם, כמו עדות שחתיכה זו היא חלב אסור, "על כרחך בתר גופו שדינן ליה ואיהו מילתא דאיסורא ונאמן בו עד־אחד". ולכן יש כאן שני שלבים: א) העדות עצמה המחזיקה את הדבר באיסור ו"בשעה שהוחזק לא היה עדיין רק איסור ובגופו ממש"; ב) לאחר שהוחזק האיסור ממילא יש להעניש את מי שאכל דבר אסור.

מה נחשב 'איסור מוסיף'?

יום חמישי כ"ז ניסן ה'תשפ"ב

הלכות סנהדרין פרק יט הלכה ד: כָּל לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה... שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן – מֵאָה שְׁמוֹנָה וְשִׁשִּׁים; וְאֵלּוּ הֵן... (צב) הָאוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב; (צג) הַמְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב.

הנהנה ממאכל האסור בהנאה, אם נהנה ולא אכל אינו לוקה (הלכות מאכלות אסורות פ"ח הט"ז), וכתב ה'מגיד משנה' (שם) שהטעם הוא כיון שכל איסורים שבתורה אין לוקים עליהם אלא דרך הנאתם, ודבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה.

וכתבו אחרונים (שו"ת באר שבע סי' כח. משנה למלך הל' יסודה"ת פ"ה ה"ח) כי לדעת הרמב"ם גם איסור בשר בחלב, אף שנאמר בו פסוק מיוחד לאיסור הנאה ('לא תבשל' השלישי) אין לוקין בו בהנאה ללא אכילה, ואכן במנין הלאוין שלוקים עליהם שבהלכה זו נמנו רק איסור אכילה ובישול ולא איסור הנאה. אמנם, לדעת הרמב"ן (בהשגותיו בשורש שני) באיסור בשר בחלב לוקה גם על הנאה ללא אכילה.

וה'משנה למלך' (שם ד"ה והנה) הביא ראיה לשיטת הרמב"ם: שנינו (כריתות יג, ב): האוכל חלב מבהמת קרבן שלא הוקרב בזמנו והריהו 'נותר', חייב להביא שתי חטאות, אחת על שאכל חלב ואחת על שאכל 'נותר'. ואף ש'אין איסור חל על איסור' ואיך חל על החלב איסור 'נותר'? מבארת הגמרא שב'איסור מוסיף' חל איסור על איסור (כלומר, כאשר באיסור השני ישנה תוספת איסור שלא היתה באיסור הראשון – מתוך שחלה התוספת, חל כל האיסור), וכאן האיסור הראשון (איסור חלב) היה רק איסור אכילה וכשהוקדשה הבהמה לקרבן, מתוך שנוסף בה איסור הנאה (מעילה בקדשים), חל על החלב גם איסור אכילה (שבקדשים).

ולפי זה יש לתמוה על מה שאמרו (חולין קיג, ב) שאם בישל חלב (בצירה) בחלב (בקמץ) אין איסור בשר בחלב חל על איסור חלב כי אין איסור חל על איסור (ואף לדעת הסוברים שאיסור בשר וחלב חל על איסור חלב, אין זה משום שהוא 'איסור מוסיף' אלא הדבר נלמד מפסוק מיוחד), והרי מחמת איסור בשר בחלב נוסף גם איסור הנאה?

אך לשיטת הרמב"ם הענין מובן: איסור הנאה בבשר וחלב אינו נחשב כ'איסור מוסיף', כיון שאין לוקים עליו, כי אילו היו לוקים על איסור הנאה (כדוגמא הנ"ל שהחלב (בצירה) הוא מבהמת קרבן והנאה של קדשים לוקים עליה) היינו אומרים כי כיון שלוקה על ההנאה, לוקה גם על האכילה, אבל בבשר וחלב שאין חיוב מלקות על ההנאה, לא שייך לחייבו על האכילה.

נאמנות שני עדים

יום שישי כ"ח ניסן ה'תשפ"ב

הלכות סנהדרין פרק כד, הלכה א: לָמָּה הִצְרִיכָה תּוֹרָה שְׁנֵי עֵדִים? שֶׁבִּזְמַן שֶׁיָּבוֹאוּ לִפְנֵי הַדַּיָּן שְׁנֵי עֵדִים – יָדוּן עַל פִּי עֵדוּתָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בֶּאֱמֶת הֵעִידוּ אוֹ בְּשֶׁקֶר.

בביאור הטעם שהתורה נתנה נאמנות דווקא לשני עדים, מצינו שני הסברים:

האחד – כאשר שני אנשים מעידים את אותה עדות, מסתבר שהם דוברי אמת, כדברי התשב"ץ (ח"א סי' עז): "ויש לדקדק, מפני מה פסלה תורה עד אחד לממון... ונראה טעמו של דבר דוודאי עד אחד הבא להעיד... אפשר הוא שמעיד בשקר למען שֶׁכּוּר הוא. מה שאין לחשוד בזה שני עדים כשרים, שאין לחשוד כלל לזרע ברוכי ה' שיהיו חצופין כל כך, שלא יתביישו זה מזה כיון שהם מוחזקים בכשרות". ולפי זה, היסוד לנאמנות שני עדים הוא הסברא שאין כאן חשש לשקר.

והשני – מדברי הרמב"ם כאן עולה שגם בשני עדים "אינו יודע אם באמת העידו או בשקר" אלא נאמנותם מיוסדת על גזירת הכתוב, כדברי הרמב"ם במקום אחר (הל' יסוה"ת פ"ז) "נצטוינו לחתוך את הדין על פי שני עדים כשרים, ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר".

ומשמעות הדברים היא (ראה לקוטי שיחות כ"א עמ' 62) שעדות של שני עדים היא לא רק אפשרות של בירור המעשה, אלא יש לה תוקף של ביצוע דין, ככתוב (דברים יט, טו): "על פי שני עדים יקום דבר".

ועניין זה בא לידי ביטוי גם בהסבר הטעם שהקרובים פסולים לעדות (לקוטי שיחות שם):

"זה שפסלה תורה עדות הקרובים, לא מפני שהם בחזקת אוהבים זה את זה, שהרי פסולין להעיד לו בין לזכותו בין לחובתו, ואפילו משה ואהרן אינם כשרים להעיד זה לזה, אלא גזירת הכתוב הוא" (הלכות עדות, פי"ג הט"ו). ונמצא, שגם כאשר אין חשש שהקרובים ישקרו, מכל־מקום נפסלו להעיד, כי עדות היא (לא רק בירור הסיפור, אלא) תוקף של דין תורה והתורה לא העניקה תוקף זה לקרובים.

בין תלמיד חכם לכהן גדול

שבת קודש כ"ט ניסן ה'תשפ"ב

הלכות עדות פרק א, הלכה ג: כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד.

בהלכה הקודמת, לגבי תלמיד חכם, כתב הרמב"ם: "במה דברים אמורים (שאינו חייב להעיד) בעדות ממון, אבל בעדות שמפריש בה מן האיסור הולך ומעיד, שנאמר 'אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'".

ולגבי כהן גדול כתבו התוספות (סנהדרין יח, ב ד"ה מעיד) שדינו כתלמיד חכם, ואף הוא מחויב להעיד בעדות איסור.

ובדעת הרמב"ם נחלקו אחרונים: יש אומרים שדעתו כדעת התוספות, ואף שבהלכה זו לא חילק בכהן גדול בין עדות איסור לעדות ממון, הרי זה משום שסמך על דבריו בהלכה הקודמת, שהרי הטעם של 'אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'' שייך בכל אדם, גדול ככל שיהיה (לחם משנה ומשנה למלך).

אך ה'כסף משנה' כתב שמכך שבכהן גדול הרמב"ם לא חילק בין עדות ממון לעדות איסור, משמע שגם בעדות איסור אינו חייב להעיד.

וטעם הדבר: מצינו בגמרא (ברכות יט, ב) שבאופנים מסוימים מותר לעבור על איסור ב'שב ואל תעשה' לצורך כבוד הבריות. ולכן, מותר להיטמא למת ולקוברו למרות שעל ידי כך לא יוכלו לקיים את מצות הקרבת הפסח (שאסור להקריבו בטומאה). ואולם, זהו דווקא בגנאי גדול, כגון מת המוטל ללא קבורה, אך מחמת גנאי קטן אין להתיר איסור, ורק מצוות של ממון שבין אדם לחברו הותרו גם מחמת גנאי קטן, כגון השבת אבדה שמי שלא לפי כבודו להתעסק באבדה, פטור מהשבה (תוספות שבועות ל, ב ד"ה אבל).

וזה ההבדל בין תלמיד חכם לכהן גדול: בתלמיד חכם, הגנאי להעיד בפני בית דין הקטן ממנו בחכמה אינו גדול כל כך, ולכן בכוחו לדחות רק עדות בעניני ממונות אך לא עדות באיסורים, אך לגבי כהן גדול עדות בפני בית דין נחשבת גנאי גדול ולכן אינו צריך להעיד אפילו באיסור (פרי יצחק א סי' נז).

המשך ביאור למס' יבמות ליום ראשון עמ' ב

חֲנַנְיָא בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִפְּנֵי מַה גֵּרִים בַּזְּמַן הַזֶּה מְעוּנִין וְיִסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִיְּמוּ שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ קודם גירותם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הלא גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי, ולא יתכן שהוא נענש על העבירות שעבר בגויותו. אֶלָּא מִפְּנֵי מָה הם מְעוּנִין, לְפִי שֶׁאֵין הם בְּקִיאִין בִּדְקִדּוּקֵי מִצְוֹת כְּיִשְׂרָאֵל, ומשום כך הם מרבים להיכשל באיסורים ונענשים עליהם. אַבָּא חָנָן אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר, הם מעונים ביסורים לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין מצוות מֵאַהֲבָה [מאהבת ה'], אֶלָּא מִיִּרְאָה – מיראת הגיהנם והפורענות האמורה לבא על עוברי עבירה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, הם מעונים מִפְּנֵי שֶׁשִּׁחוּ בְעַצְמָם והתעבבו מִלְּהַכְּנֵס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, ולא מיהרו להתגייר.

הגמרא מביאה הוכחה לדברי אחרים: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ וְאִיתֵימָא רַבִּי חֲנִינָא, מַאי קְרָאָה – מהו הכתוב שמשתמע ממנו שיש להם למהר את גיורם, ממה שאמר בועז לרות (רות ב יב), 'יְשַׁלֵּם ה' פָּעֳלֵךְ, וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה מֵעִם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו', וְגוֹמֵר. ומשמעות 'אשר באת' היא, שמשום שמיהרת להתגייר ולא התעכבת ישלם לך ה' את שכרך.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ג-כ"ט ניסן ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"ג ניסן ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דיינים בוררים, שכל אחד מבעלי הדין בחר באחד, ושניהם בוררים להם דיין שלישי לדון בשלושה. הסכמת הצדדים לקבלת קרוב או פסול לדון או להעיד. הבאת עדים או ראיות לסתור הדין לאחר שנגמר.

1 **א. אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי,**
2 **וְאָמַר בַּעַל דִינוֹ[2]: פְּלוֹנִי יָדוּן לִי - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי**
3 **הַדַּיָּנִים, שֶׁבֵּרֵר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד, הֵם[3] בּוֹרְרִים לָהֶן**
4 **דַּיָּן שְׁלִישִׁי[4], וּשְׁלָשְׁתָּן דָּנִין לִשְׁנֵיהֶן; שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא**
5 **הַדִּין לַאֲמִתּוֹ[5]. אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד שֶׁבֵּרְרוּ בַּעֲלֵי הַדִּין[6]**
6 **חָכָם גָּדוֹל וְסָמוּךְ[7], אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת בַּעַל דִּינוֹ**
7 **שֶׁיָּדוּן אֵצֶל זֶה, אֶלָּא גַּם הוּא בּוֹרֵר מִי שֶׁיִּרְצֶה[8].**

2) הצד שכנגד. 3) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה וכן בשולחן ערוך חושן משפט סימן יג, א. 4) אבל אין צורך שבעלי הדין יסכימו על השלישי כי אינה קובעת כאן אלא דעת הדיינים שיבררו להם אדם הגון לישב עימהם (סנהדרין כג, א). 5) שם, שבעלי הדין יצייתו להם, שסובר החייב הרי אני בעצמי בירורתי האחד ואילו היה יכול להפך בזכותי היה מהפך (רש"י), ובירושלמי שם פרק ג, הלכה א אמרו: "מתוך שבירורו מרדף זכותו". וכתב הרא"ש שם אות ב: יש טועים וחושבים, שהדיין יש לו להפך בזכות שולחו ועומד במקומו לחפות דברים אשר לא כדין, ונהגו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות, וזוהי טעות, כי הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברה לזכותו אם לא שייראה לו דין גמור, ולא אמרו: "מרדף זכותו" אלא לומר, שהדיין המבורר מבין דבר לאשורו, ואם יש לו צד זכות נושא ונותן עם חבירו, וכן הדיין המבורר השני, נמצא, שלא נעלמה ונסתרה שום זכות משניהם, והשלישי שומע נימוקי שניהם ומכריע ביניהם ועל ידי כן יוצא הדין לאמיתו. 6) בכתב יד תימן: שבירר בעל הדין. וכן בחושן משפט שם. 7) ראה לעיל פרק ד, הלכה א. 8) סנהדרין שם, כדברי רב פפא: כגון בתי דין של רב הונא ורב חסדא. שלא היה רב חסדא גדול כרב הונא, ובכל זאת יכול הצד השני לבחור בו (רדב"ז). וכל זה כששני הדיינים גרים בעיר אחת, אבל כשהשני גר בעיר אחרת אינו כופה את בעל דינו לילך עימו לעיר אחרת, כמבואר לעיל פרק ו, הלכה ו (כסף משנה). וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: כגון, ואם הצד השני רוצה לברור לו דיין שאינו תלמיד חכם אינו רשאי, משום כבודו של חכם, שאין זה ראוי לישב עימו בדין, אלא כופים אותו לברור לו תלמיד חכם, או ידון לפני החכם שבירר חבירו (רדב"ז וכן בחושן משפט שם).

8 **ב. מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[9], בֵּין לִהְיוֹתוֹ דַיָּן**
9 **בֵּין לִהְיוֹתוֹ עֵד עָלָיו, אֲפִלּוּ קִבֵּל אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים**
10 **בַּעֲבֵרָה[10] כִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עָלָיו[11] אוֹ**
11 **כִּשְׁלֹשָׁה בֵּית דִּין מֻמְחִין לָדוּן לוֹ, בֵּין שֶׁקִּבֵּל עַל**
12 **עַצְמוֹ לְאַבֵּד זְכֻיּוֹתָיו וְלִמְחֹל מַה שֶׁהָיָה טוֹעֵן[12] עַל**
13 **פִּיהֶן, בֵּין שֶׁקִּבֵּל[13] שֶׁיִּתֵּן כָּל מַה שֶׁיִּטְעַן עָלָיו חֲבֵרוֹ**
14 **בְּעֵדוּת זוֹ הַפָּסוּל אוֹ בְּדִינוֹ[14]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ[15] עַל זֶה**
15 **- אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[16]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ - יָכוֹל**
16 **לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיְּגָמֵר הַדִּין. נִגְמַר הַדִּין[17], וְהוֹצִיא**
17 **הַמָּמוֹן בְּדִין זֶה הַפָּסוּל[18] אוֹ בְּעֵדוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל**
18 **לַחֲזֹר[19].**

9) לדון או להעיד, כגון מלווה בריבית ומשחק בקוביא. 10) שפסולים להעיד, ראה הלכות עדות פרק י, הלכה א-ג. 11) שהסכים מראש שיהיה זה נאמן עלי לחייב אותו כשני עדים כשרים (סנהדרין כג, א). 12) כלפי חבירו הנתבע. 13) הנתבע. 14) ובכתב יד תימן: "בעדות זה הפסול או בדיניו". 15) שקבלו ממנו בקבלת קניין סודר שהוא מתחייב לקיים כנ"ל, ראה לעיל פרק ו, הלכה ה ובביאורנו שם. 16) ואפילו לפני גמר דין (סנהדרין כד, ב) "אין לאחר קניין כלום". 17) שאמר בית הדין: צא תן לו. 18) לדון. 19) שם. וכדעת רבא. ואין זה תלוי ב"הוצאת הממון" אלא בגמר הדין, ולא נתכוון רבינו לומר, אלא שאפילו הספיק להוציא הממון לפני גמר הדין עדיין יכול החייב לחזור בו (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה כוונת רבינו לומר: כל שנגמר הדין הרי זה כאילו הוציא הממון כבר. והשווה הלכות מלווה ולווה פרק ט"ו, הלכה ג-ד. וראוי להעיר, שב"לשונות הרמב"ם" להרדב"ז סימן פב מחליט שיש כאן טעות וצריך להיות: "נגמר הדין להוציא הממון" וכו'.

19 **ג. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[20], וְאָמַר**
20 **לוֹ[21]: הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ[22] וְהִפָּטֵר, אוֹ הִשָּׁבַע לִי**
21 **בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ וְאֶתֵּן לְךָ כָּל מַה שֶׁתִּטְעַן[23]: אִם קָנוּ**
22 **מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[24]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ -**
23 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיְּגָמֵר הַדִּין[25]. נִגְמַר הַדִּין וְנִשְׁבַּע**
24 **כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם.**

20) שבועה חמורה, שאוחז ספר תורה בזרועו ואומר: הריני נשבע בה' אלוקי ישראל (הלכות שבועות פרק י"א, הלכה ח-ט). 21) התובע לנתבע. 22) שזוהי שבועה קלה, שאינו מזכיר בה שם שמים. 23) שאמר הנתבע לתובע שנתחייב שבועה, כגון הפוגם שטרו, שטוען הלווה קבלת כבר את כל הסכום והמלווה טוען שלא קיבל אלא מקצתו (ראה הלכות מלווה פרק י"ד, הלכה א), ועל המלווה להישבע, כמבואר בשבועות מה, א. 24) סנהדרין כד, א ועמוד ב. 25) השבועה היא-היא הגמר דין כמו שאמרו (בבא בתרא קכח, א) "רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול

לחזור בו". הרי שאם עדיין לא נשבע, יכול הוא לחזור בו. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: הכי גרסינן ונשבע.

1 **ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26] וַהֲפָכָהּ[27],**
2 **אִם קָנוּ מִיָּדוֹ אוֹ אִם נִשְׁבַּע זֶה שֶׁנֶּהֱפְכָה עָלָיו - אֵינוֹ**
3 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[28].**

26) שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ונקראת היסת, שהשיאוהו החכמים להישבע שמא יודה, כגון כופר הכל, שמן התורה פטור הוא מלהישבע וחכמים חייבוהו להישבע (שבועות מ, ב) וראה בביאורנו להלכות אישות פרק י"ב. 27) על התובע, שיישבע וייטול. "ואין לך שבועה שתיהפך אלא שבועת היסת בלבד" (הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ו).
28) בבא בתרא קכז, ב "האומר לחברו עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי... אתה מכרתו לי... רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו" והרי אין נשבעים על עבדים מן התורה, וכל השבועה שם אינה אלא שבועת היסת, הרי שגם בה אינו יכול לחזור (לחם משנה).

4 **ה. וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב שְׁבוּעָה, וְאָמַר**
5 **אֶשְׁבַּע לְךָ שְׁבוּעָה[29]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר**
6 **בּוֹ; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל בְּבֵית דִּין[30]**
7 **- חוֹזֵר עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְיִשְׁבַּע[31].**

29) בכתב יד התימנים: שבועה חמורה. 30) שהתחייב.
31) כלומר, קבלתו כשלעצמה אינה נחשבת "גמר דין" אלא השבועה עצמה היא גמר דינו (סמ"ע לחושן משפט כב, סעיף קטן כב).

8 **ו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, וְהֵבִיא עֵדִים אוֹ רְאָיָה[32]**
9 **לִזְכּוּתוֹ - סוֹתֵר אֶת הַדִּין, וְחוֹזֵר הַדִּין[33]. אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁכְּבָר נִגְמַר הַדִּין, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא רְאָיָה[34] -**
11 **סוֹתֵר[35]. אָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִים: כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ, הָבֵא**
12 **מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם! אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה**
13 **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - סוֹתֵר אֶת הַדִּין. מַה יַּעֲשֶׂה אִם**
14 **לֹא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[36]?**

32) הוכחה שבכתב. 33) בית דינו סותר לו דינו שפסקו ומחייבים את שכנגדו (סנהדרין לא, א וברש"י). 34) שטר זכותו. 35) ירושלמי שם הלכה י"ב: אפילו לאחר גזר דין. ובשולחן ערוך חושן משפט סימן כ, סעיף א: "ואפילו אם פרע כבר". 36) סנהדרין שם, וכרבן שמעון בן גמליאל.

15 **ז. אֲבָל אִם סָתַם[37] אֶת טַעֲנוֹתָיו - אֵינוֹ סוֹתֵר. כֵּיצַד?**
16 **אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ לְךָ עֵדִים? אָמַר: אֵין לִי עֵדִים. יֵשׁ לְךָ**
17 **רְאָיָה? אָמַר: אֵין לִי רְאָיָה. וְדָנוּ אוֹתוֹ וְחִיְּבוּהוּ. כֵּיוָן**
18 **שֶׁרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב, אָמַר: קִרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי**
19 **וְהַעִידוּנִי! אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֲפֻנְדָּתוֹ[38] - אֵין**
20 **זֶה כְּלוּם, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֵדָיו וְעַל רְאָיָתוֹ[39].**

37) סגר. 38) חגורתו, מלאה תפירות כעין כיסים.
39) כי חוששים שמא שכרם להעיד שקר וזייף שטרותיו. והוא הדין אם אמרו לו: הבא עדים, ואמר אין לי ולאחר זמן הביא, אין זה כלום, כדעת החכמים שם, אלא שרבינו משמיענו, שאפילו אם אמר "קרבו פלוני ופלוני" דווקא אם הצהיר תחילה: אין לי עדים - אינו סותר, אבל אם שתק עד שנתחייב בדין ואחרי כן אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והעידו, סותר הדין (לחם משנה). וכן מבואר להלכה בחושן משפט כ סעיף א וראוי להעיר שבסמ"ע לחושן משפט שם סעיף קטן ב מחליט, שיש בדברי רבינו כאן חיסרון הניכר, וכך הוא הנוסח הנכון: "יש לך ראייה, אמר אין לי ראייה, אף על פי שמצא אחרי כן אינו כלום. ואין צריך לומר אם אמרו... אמר אין לי ראייה ודנו אותו וחייבוהו". והמדפיס השמיט מן תיבת "ראייה" הראשונה עד תיבת "ראייה" השנייה. וכן הוא לשון השולחן ערוך, שכידוע הוא נמשך אחרי לשון רבינו.

21 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הָרְאָיָה[40] אֶצְלוֹ[41]**
22 **וְהָעֵדִים עִמּוֹ בַּמְּדִינָה; אֲבָל אִם אָמַר: אֵין לִי עֵדִים**
23 **וְאֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר מִכָּן בָּאוּ לוֹ עֵדִים מִמְּדִינַת**
24 **הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַחֵמֶת[42] שֶׁל אָבִיו שֶׁיֵּשׁ שָׁם**
25 **הַשְׁטָרוֹת מֻפְקֶדֶת בְּיַד אֲחֵרִים, וּבָא זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן**
26 **אֶצְלוֹ וְהוֹצִיא לוֹ רְאָיָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְסוֹתֵר[43].**
27 **וּמִפְּנֵי מָה סוֹתֵר? מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה**
28 **שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ**
29 **מְצוּיִין אֶצְלִי. וְכָל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה**
30 **שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ**
31 **מְצוּיִין אֶצְלִי, אוֹ מִפְּנֵי כַּךְ וְכַךְ אָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים**
32 **וְאֵין לִי רְאָיָה, וְהָיָה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - הֲרֵי זֶה לֹא סָתַם**
33 **טַעֲנוֹתָיו, וְסוֹתֵר. לְפִיכָךְ, אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: אֵין לִי**
34 **עֵדִים כְּלָל, לֹא הֵנָּה וְלֹא בְּמְדִינַת הַיָּם, וְלֹא רְאָיָה**
35 **כְּלָל, לֹא בְּיָדִי וְלֹא בְּיַד אֲחֵרִים - אֵינוֹ יָכוֹל לִסְתּוֹר[44].**

40) שטר זכותו. 41) ברשותו. 42) שק עור.
43) סנהדרין לא, ב. 44) תוספתא שם פרק ו משנה ו. וכן בירושלמי שם הלכה י"ב: "עד שיכפור בראיותיו" ומפרש ה'פני משה' שאמר: אין לי ראייה כלל לא בידי ולא ביד אחרים, שוב אינו יכול לסתור.

36 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? בְּגָדוֹל שֶׁנִּתְחַיֵּב[46], וְהֵבִיא**
37 **רְאָיוֹת וְהֵבִיא עֵדִים אַחַר שֶׁסָּתַם טַעֲנוֹתָיו; אֲבָל יוֹרֵשׁ**
38 **שֶׁהוּא קָטָן כְּשֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ, וּבָאוּ עָלָיו טְעָנוֹת מֵחֲמַת**
39 **מוֹרִישׁוֹ[47] אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים וְאֵין**
40 **לִי רְאָיָה, וְאַחַר שֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב אָמְרוּ לוֹ**
41 **אֲחֵרִים: אָנוּ יוֹדְעִים לְאָבִיךָ עֵדוּת שֶׁתִּסְתּוֹר בָּהּ דִּין**
42 **זֶה, אוֹ אָמַר לוֹ אֶחָד: מוֹרִישְׁךָ הִפְקִיד[48] רְאָיָה זוֹ -**
43 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִיָּד וְסוֹתֵר, שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ קָטָן יוֹדֵעַ**
44 **כָּל רְאָיוֹת מוֹרִישׁוֹ[49].**

45) שאינו יכול לסתור. 46) מחמת עצמו. 47) נגד הנכסים שירש ממורישו. 48) בכתב יד תימן: הפקיד אצלי ראייה זו. 49) סנהדרין לא, א וכפסק רב נחמן שם. ואף על פי ששם כתוב: "ההוא ינוקא" - היה קטן, סובר רבינו כשנתבע לדין כבר היה גדול בשנים, שאם לא היה גדול לא היה רב נחמן נזקק לדונו כלל, שהרי זה כאילו מקבל עדות

שלא בפני בעל דין, ומתוך שהיה קטן כשמת מורישו לפיכך קוראים לו: ינוקא (כסף משנה).

י. מִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[50], שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע[51] - יִהְיֶה חֲבֵרוֹ נֶאֱמָן בְּטַעֲנָתוֹ וְיִטֹּל[52] כָּל מַה שֶׁטָּעַן בְּלֹא שְׁבוּעָה, אוֹ שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל - אֹבֵד אֶת זְכוּתוֹ[53] וְאֵין לוֹ כְּלוּם וְיִפָּטֵר חֲבֵרוֹ[54], וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא בָּא - נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִים, וְאִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ[55]. וְאִם הֵבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה אָנוּס בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[56] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקְּנָיָן זֶה, וְיִשָּׁבַע כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ חֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[58].

50) שהתחייב בקבלת "קניין סודר" מידו בפני בית דין. 51) להכחיש את טענת התובע ולהיפטר מלשלם. 52) התובע. 53) כאן מדובר כשקנו מהתובע. 54) הנתבע. 55) זה מוסב על שניהם גם על התובע וגם על תנאי הנתבע (סמ"ע לחושן משפט כא, סעיף קטן ב). ומקור ההלכה בנדרים כז, א. ושם עמוד ב' התנו שיהא הקניין נעשה בבית דין חשוב, כי בלא זה אין זו אלא "אסמכתא" שסמך על דעתו וסבר שיכול לבוא ליום פלוני וכל "אסמכתא" אינה קונה "שהרי לא גמר בליבו להקנותו", כמבואר בהלכות מכירה פרק י"א, הלכה ב, ואמנם שם הלכה י"ג מדגיש רבינו: "אסמכתא שקנו מידו עליה בבית דין חשוב הרי זה קנה". וכנראה שרבינו סמך כאן על דבריו בהלכות מכירה (על פי לחם משנה). 56) ולפיכך לא בא. 57) לפני הקניין, שהנתבע נפטר בשבועה (נדרים כז, א) "אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטרו". ולדעת הסמ"ג מצוות עשה צז, הרי זו הוראת הגאונים. ומקורה בירושלמי קידושין פרק ג, הלכה ב: הַמַּתְנֶה אם לא אעשה כך ביום פלוני יהיה כך ואירע לו אונס - "רבי יוחנן אמר אונס כמאן דלא עבד". וראה בש"ך שם סעיף קטן ג. 58) השווה הלכות מכירה פרק י"א, הלכה י"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שאין מטים בדיני נפשות לחובה, עד שיהיו המחייבים יתר על המזכים בשניים. בית דין של שלושה שנחלקו, שניים אומרים זכאי או חייב, והשלישי אומר: איני יודע. דיין האומר: איני יודע, אם צריך לנמק את טעמי ספיקו.

א. בֵּית דִּין שֶׁנֶּחְלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים זַכַּאי, וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים חַיָּב - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[2]. וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבִשְׁאָר דִּינֵי אָסוּר וּמֻתָּר[3] וְטָמֵא וְטָהוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4]; אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[5], אִם נֶחְלְקוּ בְּזֶה הַחוֹטֵא אִם יֵהָרֵג אוֹ לֹא יֵהָרֵג: אִם הָיוּ הָרֹב מְזַכִּים - זַכַּאי, וְאִם הָיוּ הָרֹב מְחַיְּבִין - אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִין יָתֵר עַל הַמְזַכִּים שְׁנַיִם[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ, שֶׁעַל זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה[8]: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת. כְּלוֹמַר: אִם הָרֹב נוֹטִים[9] לְרָעָה לַהֲרֹג - לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵיהֶם, עַד שֶׁיִּטּוּ הַטָּיָה גְּדוֹלָה וְיוֹסִיפוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת[10]. הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה - עַל פִּי אֶחָד, לְרָעָה - עַל פִּי שְׁנַיִם. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים קַבָּלָה הֵם[11].

2) משנה בסנהדרין כט, א. 3) חולין יא, א. 4) כגון כשר ופסול. 5) שהם בעשרים ושלשה - סנהדרין קטנה, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ב. 6) משנה בסנהדרין ב, א. 7) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 8) בכת"י תימן: שעל זה הזהיר בתורה, ואמר. 9) על־פי אחד בלבד. 10) אם אתה רוצה לנטות לרעה, אינה אלא אחרי הטייה מרובה, שהיא של שנים. 11) שקיבל משה מסיני, ובמשנה שם אמרו: "לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם־כן למה נאמר: אחרי רבים להטות? - לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה — על־פי אחד, הטייתך לרעה על־פי שנים". והשווה לעיל פ"ה, ה"ג.

ב. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[12] שֶׁנֶּחְלְקוּ: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב[13], וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁנַיִם זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[14] - יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים שְׁנַיִם[15]. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר[16]. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה חַיָּב, וּשְׁנַיִם זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם[18]. אֲבָל אִם אָמְרוּ אַרְבָּעָה זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[19], אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁלֹשָׁה זַכַּאי, וְאֶחָד חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, בֵּין שֶׁהָיָה זֶה[20] שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁאָמַר אַחֵר - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[21]. הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[22]. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק הַדָּבָר[23] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד[24]. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, וְאָמְרוּ שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים עִמּוֹ עַד שֶׁיַּחֲזֹר לְדִבְרֵי הַצַּד הָאֶחָד, וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּים אוֹ מְחַיְּבִין[25]. וְאִם לֹא חָזַר לֹא הוּא וְלֹא אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, וּמַעֲמִידִין אֶת הַמָּמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו[26].

12) הדן דיני ממונות. 13) שנאמר, אחרי רבים להטות (סנהדרין כט, א וברש"י). 14) נמצא זה שאמר: איני יודע, כאילו איננו במושב זה, ונשאר הדיון בשנים. וזה לא יתכן, שהרי צריכים שלשה דיינים (שם, וברש"י). 15) תוספתא שם פ"ו, מ"ד: "עד כמה מוסיפים - אין פחות משנים". 16) שאף זה שאמר תחילה: "איני יודע" יכול לחזור ולדון עמהם. ולא אמרו (סנהדרין יז, א) שאסור לו לחזור ולדון, אלא בדיני נפשות (ראה לקמן פ"ט, ה"ב), אבל בדיני

ממונות אפילו המסתפק חוזר ודן, שאינו גרוע מאחד התלמידים, שמלמד בדיני ממונות בין זכות ובין חובה (לקמן פי"א, ה"א). וכן נראה מפירוש רבינו חננאל שם, שכל הסוגיא אינה עוסקת אלא בדיני נפשות (רדב"ז ולחם־משנה). 17) נמצא שאין כאן הטייה לא לזכות ולא לחובה. 18) כמו שאמרו בתוספתא הנ"ל "לעולם מוסיפים הדיינים עד שיגמר הדין". 19) אע"פ שהדיין "המסתפק" הוא כמי שאינו, בכל זאת נשאר עדיין בית־דין שלם, וכשמוסיפים דיינים עושים "בית־דין שקול" אפילו לכתחילה, כמבואר בסנהדרין יז, א. 20) זה החמישי מהם. 21) ירושלמי שם פ"ה, ה"ה: "למה מוסיפים דיינים, שאם היו שנים מן הראשונים מזכים ואחד מן האחרונים, ליגמר הדין בשלשה". ומפרש רבינו: "ואחד מן האחרונים" - שגם הוא מזכה, והשני מן האחרונים מחייב, והראשון נשאר בספיקו - בכל זה הולכים אחר הרוב (הרשב"א בהבנת דברי רבינו, וכן בביאור הגר"א לחו"מ סי' יח, סק"ו). ואם שנים אומרים זכאי, ואחד - חייב, ושנים אומרים איננו יודעים, צריכים להוסיף, כיון שאין כאן רוב נגד השנים המסתפקים, כי לדעת רבינו גם "המסתפקים" הרי הם כישנם (רשב"א הנ"ל, וכן בסמ"ע לחו"מ סי' יח ס"ק ה, ובש"ך שם). 22) כנ"ל אות טז, ולא חזר רבינו כאן אלא להשמיענו את סוף דבריו שמוסיפים עד שבעים ואחד. 23) שתמיד היו מחצה למחצה ואחד מסתפק. 24) שאין דיני ממונות עדיפים מדיני נפשות שאין מוסיפים בהם אלא עד שבעים ואחד, כמבואר בסנהדרין מ, א (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 25) שם, לענין דיני נפשות, וממנו למד רבינו לדיני ממונות (לחם־משנה). 26) שם מב, א "אומר בדיני ממונות נזדקן הדין" (הגר"א שם ס"ק יד).

1 **ג. כָּל מִי שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - אֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם**
2 **לִדְבָרָיו וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסָּפֵק[27], כְּדֶרֶךְ**
3 **שֶׁמַּרְאֶה הַמְזַכֶּה מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה, וְהַמְחַיֵּב מֵאֵי**
4 **זֶה טַעַם מְחַיֵּב[28].**

27) סנהדרין יז, א: זה שאמר איני יודע - כמו שאינו הוא, ואם אמר טעם - אין שומעים לו. כלומר, אינו צריך לנמק את טעמי ספיקו, וראה ברש"י שם ד"ה: ואי אמר (לחם־משנה). 28) ראה לקמן פי"י, ה"א־ד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סנהדרין שראו כולם לחובה - פטור. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות, ואחד אומר: איני יודע. סנהדרי גדולה שנחלקו בדיני נפשות, שלושים וחמישה מזכים, ושלושים ושישה מחייבים, איך חותכים את הדין.

5 **א. סַנְהֶדְרִין שֶׁפָּתְחוּ כֻּלָּם בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה[2],**
6 **וְאָמְרוּ כֻּלָּן חַיָּב - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[3], עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם**
7 **מִקְצָת מְזַכִּין שֶׁיַּהַפְכוּ בִּזְכוּתוֹ, וְיִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין, וְאַחַר**
8 **כָּךְ יֵהָרֵג[4].**

2) מיד בהתחלת הדיון. 3) סנהדרין יז, א "סנהדרי שראו כולם לחובה - פוטרים אותו". והטעם, כיון שצריך להלין את דינו עד למחר, כדי לחפש אחריו זכות (ראה לקמן פי"א, ה"א), אלה שחייבוהו כולם פה אחד, שוב לא ימצאו לו זכות. וראה בסמוך אות ג. ומעניין פירושו של רבי מאיר הלוי (בן דורו של הרמב"ם) הובא בקהלת יעקב לר"י אלגזי, ערך פטור, שכוונת דבריהם: "פוטרים אותו" לומר, פוטרים אותו מיד למיתה, ואין מענים את דינו עד למחר כבשאר הנידונים. וכיוצא בזה שנינו (שבועות לט, א) "אם אמר (זה שנתחייב שבועה ואיימו עליו על חומר עונש השבועה) איני נשבע - פוטרים אותו מיד", ומפרש רש"י: אין משהים אותו, ועל כרחו ישלם מיד (תורה תמימה, שמות כג, ב). 4) כי בכל מקרה יש צדדים לזכות ע"פ אופנים רחוקים, כגון אולי לא היה שפוי בדעתו, וכדומה, כמו שמקובל היום באומות הנאורות, שמעמידים לכל פושע ורוצח סניגור להשתדל בהצלתו ולהפוך בזכותו, וכיון שבית־דין זה לא נודעה לו שום זכות להצילו, אפילו בדרך הרחוקה ביותר, מוכח שאינו בקי בדינים, או שהחליט המשפט במהירות בלי עיון מספיק (מהר"ץ חיות בהגהותיו לסנהדרין שם).

9 **ב. סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[5] שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שְׁנַיִם**
10 **עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי**
11 **זֶה זַכַּאי[6]. שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, וְאַחַד עָשָׂר**
12 **אוֹמְרִים זַכַּאי[7], אוֹ שֶׁאָמְרוּ אַחַד עָשָׂר זַכַּאי, וְאַחַד**
13 **עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲפִלּוּ עֶשְׂרִים**
14 **וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין, וְהָאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[8]**
15 **- יוֹסִיפוּ שְׁנַיִם[9]. זֶה שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי הוּא**
16 **כְּמִי שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה[10].**
17 **וְנִמְצְאוּ אַחַר הַתּוֹסֶפֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוּץ מִזֶּה**
18 **הַמִּסְתַּפֵּק. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב**
19 **- הֲרֵי זֶה זַכַּאי[11]. אַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשָׁה**
20 **עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִן**
21 **הָרִאשׁוֹנִים[12] אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁהֲרֵי**
22 **הַמְחַיְּבִין רַבּוּ בִּשְׁנַיִם. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם**
23 **עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[13] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם**
24 **אֲחֵרִים[14]. וְכֵן מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין[15] עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְזַכִּין**
25 **אֶחָד וִיהֵא זַכַּאי, אוֹ יִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר**
26 **וִיהֵא חַיָּב[16]. הָיוּ אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי**
27 **יוֹדֵעַ[17], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר אֶחָד בִּלְבַד[18] -**
28 **מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים**
29 **וְאֶחָד, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשִׁים**
30 **וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה**
31 **אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי[19] -**
32 **דָּנִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מֵהֶן דִּבְרֵי**
33 **חֲבֵרוֹ וּמְזַכִּין אוֹתוֹ[20] אוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[21]. וְאִם לֹא**
34 **רָאָה - גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר: נִזְדַּקֵּן הַדִּין[22]! וּפוֹטְרִין**
35 **אוֹתוֹ. שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים**
36 **וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ -**
37 **פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[23]. אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים זַכַּאי,**
38 **וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ**
39 **- חַיָּב, שֶׁהֲרֵי רַבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם[24].**

5) שהיא של עשרים ושלשה. 6) שהטייתך לטובה

מספיקה על־פי אחד (לעיל פ"ח, ה"א). 7) והטייה לרעה אינה אלא על־פי שנים (שם). 8) נמצא זה שאמר: איני יודע, כמי שאינו, ואין דנים דיני נפשות בפחות מכ"ג (סנהדרין מ, א וברש"י). 9) שם, נמצאו כולם עשרים וארבעה, י"א מהם יזכו וי"ג יחייבו, הרי הטייה לרעה על־פי שנים (שם יז, א וברש"י). 10) שם, משום חומר דיני נפשות אין לו לחזור וללמד חובה, אבל ודאי אם ירצה ללמד זכות - רשאי, שהרי אפילו מי שלימד חובה חוזר ומלמד זכות, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכן דעת ה'תוספות' שם, לג, ב ד"ה אחד. ומטעם זה פסק רבינו לעיל פ"ח, ה"ב: העוסק בדיני ממונות, שאפילו הדיין שאמר איני יודע - חוזר ודן (ראה בביאורנו שם אות טו), שהרי בדיני ממונות מה שהוא חובה לזה - הוא זכות לבעל־דין השני (כסף־משנה). 11) שספק נפשות להקל. ואע"פ שאין עושים בתחילה בית־דין שקול (=זוגי) – במוסיפים, עושים אפילו לכתחילה (סנהדרין יז, א). וכן אין כאן צורך בהטייה של אחד, כי זה לא נאמר אלא כשבית־הדין לא היה אלא עשרים ושלשה, וכשאחד מהם אמר איני יודע, נמצא בית־דין זה חסר הוא, ואין גומרים בו דיני נפשות, אבל כאן יש בית־דין שלם, מזכים את הנהרג מכח ספק נפשות ולהקל (לחם־משנה). וב'תוספות יו"ט' לסנהדרין פ"ה מ"ה, מגיה בדברי רבינו כאן: אמרו י"ג זכאי וכו', שכל כ"ה הדיינים השתתפו בדיון, וי"ג אמרו זכאי, כי זה שאמר תחילה איני יודע, חזר ולימד זכות, באופן שיש כאן הטייה לטובה על־פי אחד. 12) בין שהוא המסתפק הקודם, בין שהוא אחר, והמסתפק חזר ולימד זכות. 13) כאן מדובר, שמתחילה היו י"ב מחייבים וי"א מזכים, והוצרכו להוסיף שנים והרי הם כ"ה, ואחד מן השנים הנוספים אמר: איני יודע. 14) כיון שאחד מן הנוספים אמר "איני יודע", הרי הוא כאינו, ולעולם צריך שיוסיפו שנים, כמו ששנינו בתוספתא סנהדרין פ"ו, מ"ד: "שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד" (לחם־משנה). והטעם שאין מוסיפים אלא שנים, מפני שמעכשיו צריך להוסיף לישא וליתן מחדש, וכשיוסיפו שנים, כל דיין מהקודמים יעמיק במשאו ומתנו, בידעו ששנים חדשים נגדו, אבל אם לא יוסיפו אלא אחד, כל דיין מהקודמים לא יחוש לו, ויעמיד דעתו כפי סברתו הקודמת, באמרו: "גם לי לב כמוהו" (אור שמח). 15) בכל פעם כשאחד מן הנוספים יאמר: איני יודע. 16) כי בשעת גמר דין, יכול גם המלמד זכות לומר: חייב, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. ואז אפילו אחד מן הנוספים יאמר: איני יודע, אין צורך להוסיף שנים אחרים, כי כל שיש רוב, אין משגיחים במסתפק החדש מן השנים הנוספים (לחם־משנה). 17) כגון שבתחילה היו י"ב מחייבים כנגד י"א מזכים והוסיפו שנים, וזיכה האחד, והשני אמר: איני יודע, נמצאו אלו כנגד אלו, ואחד אינו יודע (אור שמח). 18) שבתחילה היו י"א כנגד י"א, והוסיפו שנים, וחייב האחד, והשני אמר: איני יודע, והוסיפו עוד שנים, וזיכה האחד, והשני - חייב, נמצאו המחייבים יותר אחד בלבד. 19) וכבר נתבאר (לעיל פ"ח ה"א) שאין הטייה לרעה על־פי אחד. 20) שאחד מן המחייבים יעבור למזכים, ויהיה לו רוב מזכים. 21) שאחד מן המזכים יעבור למחייבים, ויהיו שלשים ושבעה מחייבים, ול"ד מזכים, ויש כאן הטייה לרעה על־פי שלשה (סנהדרין מ, א וברש"י). 22) "זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו" (שם, מב, א וברש"י). 23) שספק נפשות להקל, ומדובר כאן בבית־דין הגדול שהוא של שבעים ואחד, ונחלקו הדעות מתחילה בהרכב כזה. 24) וזה שאמר: איני יודע, הרי הוא כמי שאינו.

ג. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא[25] לָהֶם מַחֲלֹקֶת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי תּוֹרָה[26] - אֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[27], אֶלָּא דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁלָּהֶן. וְאִם בְּדִין אֶחָד מִן הַנֶּהֱרָגִין נֶחְלְקוּ[28] - דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּפְטְרוּהוּ אוֹ יִתְחַיֵּב[29].

25) בכת"י תימן: שבאה. 26) בכת"י הנ"ל: בדין מדיני התורה. כגון איסור והיתר, טמא וטהור. 27) שאין אנו מוצאים במשנה (סנהדרין מ, א) הוספה אלא עד שבעים ואחד ולא יותר, וכן אמרו (שם מב, א) "כשם שאין מוסיפים על בית־דין של שבעים ואחד" וכו'. 28) בכת"י הנ"ל: מן הנהרגים בפניהם. כלומר, שהדיון נוגע כלפי נאשם העומד להיהרג על פיהם, והשאלה נשאלת למעשה להחיותו או להרגו, ואז לא מספיק רוב רגיל, אלא צריך שירבו המחייבים שנים (רדב"ז בתשובותיו ח"ה אלף תרצ), והשווה לעיל פ"ח, ה"א: "אם נחלקו בזה החוטא אם יהרג או לא יהרג" הרי שרוב על־פי שנים, נדרש בעיקר כלפי מעשה מסויים, ולא ב"דין נפשות" שאינו אלא דיון הלכתי גרידא. 29) "שיראה אחד מהם דברי חברו", וכמבואר לעיל סוף ה"ב.

יום שני כ"ד ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיין הנוטה אחר דברי חבירו, לא על פי טעם עצמו. האיסור ללמד חובה בדיני נפשות, אחרי שלימד זכות מתחילה. מה מותר לתלמיד לענות בדיני נפשות. בית דין שטעה בדיני נפשות ורוצה לסתור את דינו.

א. אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהָיָה מִן הַמְזַכִּין אוֹ מִן הַמְחַיְּבִין, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ, אֶלָּא נָטָה אַחַר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְלֹא תַעֲנֶה עַל רַב לִנְטֹת[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁלֹּא תֹאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן[4]: הַרֵי שֶׁאֲהֵיהֶ כְּאִישׁ פְּלוֹנִי! אֶלָּא אֱמֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ[5].

2) לנטות אחר דעת אחרים. 3) שקיבלו חכמינו איש מפי איש. 4) מניין הדיעות לאן נוטה הרוב. 5) תוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ד "לנטות אחרי רבים - שלא תאמר בשעת הדין דיו לעבד שיהא כרבו, אמור מה שבדעתך". ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ז אמרו: "לא תענה אפילו אחר מאה" והכוונה כנ"ל כמבואר ב"מראה הפנים" שם. ורבינו בספר המצוות לא תעשה רפג מביא זה בשם המכילתא, והוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לפסוק זה.

ב. וּבְכְלַל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יַחֲזֹר הַמְלַמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְלַמֵּד חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה עַל רַב לִנְטֹת[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - יֵשׁ לַמְלַמֵּד זְכוּת לַחֲזֹר וּלְהִתְמַנּוֹת עִם הַמְחַיְּבִים[8].

6) לנטות מדעתך הראשונה (רדב"ז). ומקור הדרש במכילתא פרשת משפטים: "אזהרה לדיין שלא יטה אלא לכף זכות" ומפרש רבינו, שהכוונה, אחר שלימד זכות לא ילמד חובה (מראה הפנים לירושלמי סנהדרין פרק ד, הלכה ז), והשווה ספר המצוות שם. ורש"י לסנהדרין לב, א אומר: סברה היא, שהרי אמרה תורה (במדבר לה, כה) "והצילו העדה". 7) מתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות (רש"י שם). 8) שחיפש כבר הכל, ועכשיו ראה שטעה (סנהדרין לד, א וברש"י).

ג. תַּלְמִיד[9] שֶׁהָיָה מְזַכֶּה[10] וָמֵת[11] - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְזַכֶּה בִּמְקוֹמוֹ[12].

9) היושב כמתמחה לפני שורות הדיינים, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ז. 10) שהוציא דבריו וטעמו לאור. 11) טרם שעמדו למניין. 12) שם מג, א "רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו". ומכאן, שאם היה מחייב ומת אינו כלום, נמצא המת המזכה מצטרף עם המזכים, והמת המחייב אינו מצטרף עם המחייבים (רדב"ז).

ד. אָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, וְנִשְׁתַּתֵּק[13] אוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיְּלַמֵּד זְכוּת וְיֹאמַר מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ[14].

13) נאלם. 14) סנהדרין שם.

ה. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד, אֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת - אֵין נִמְנִין אֶלָּא כְּאֶחָד[15].

15) שם לד, א, שנאמר (תהלים סב, יב) "אחת דיבר אלוקים, שתיים זו שמעתי - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות" ומפרש רש"י: לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, ובוודאי אחד מהם (=מהדיינים) טועה. ואין צריך לומר אם שניהם אמרו טעם ממקרא אחד שאין נמנים אלא כאחד (כסף משנה).ובש"ך לחושן משפט כה, סעיף קטן יט, סובר שיש טעות בנוסח שלפנינו והגירסה הנכונה היא: "שניים שאמרו טעם אחד משני מקראות" וכו', ותיבת אפילו איננה. ולדבריו אין צורך שיהיו ל"ו טעמים לכל פסק דין, וכי יעלה על הדעת, אם יאמר אחד, פלוני חייב מיתה, שעבר על לא תרצח, וכן השני, וגם השלישי יאמר כמוהו, שלא יהרגוהו? וודאי שיחייבוהו, למרות שרובם דנוהו מכוח אותו פסוק. ולא נתכוין רבינו אלא לומר, שאם שניים אמרו אותו טעם משני מקראות, וודאי אחד מהם טעה, ואינם נמנים אלא אחד, וכאמור לעיל בשם רש"י.

ו. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל[16]. שֶׁמָּא יִסְמְכוּ הַשְּׁאָר עַל דַּעְתּוֹ, וְלֹא יִרְאוּ עַצְמָן כְּדָאִין[17] לַחֲלֹק עָלָיו[18]. אֶלָּא יֹאמַר כָּל אֶחָד[19] דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ.

16) אלא מן הקטנים שבהם. 17) בכתב יד התימנים: כדאי. 18) שם לו, א, שנאמר לא תענה על רב (=רב חסר יו"ד כתוב), לא תענה על רב, כלומר הגדול, שלא תחלוק על המופלא של בית דין. וסובר רבינו, שאין הכוונה, שאסור לענות אחרי הגדול, שהרי להיפך, אסור לו לשתוק, כמבואר בסמוך הלכה ח, אלא כוונת הכתוב, שראוי לעשות בסדר כזה, שלא יצריכו לענות אחרי הגדול, שמא יתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו (לחם משנה). וראה בספר המצוות לא תעשה רפג, שכל זה הוא איסור לאוו. 19) לפני שיפתח הגדול. והשווה לקמן פרק י"א, הלכה ו.

ז. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין[20] בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, אֶלָּא לִזְכוּת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לָזֶה שֶׁחָטָא: אִם לֹא עָשִׂיתָ דָּבָר זֶה שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ עָלֶיךָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם[21].

20) מתחילים במשא ומתן. 21) שם לב, ב, שכן מצינו בתורה (במדבר ה, יט) "והשביע אותה הכהן ואמר... אם לא שכב איש אותך... הינקי ממי המרים" (=תחילת התנאי לזכות) - מכאן שפותחים בדיני נפשות תחילה לזכות.

ח. אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[22]. אָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מַעֲלִין אוֹתוֹ עִמָּהֶן לַסַּנְהֶדְרִין[23]. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם; וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[24]. אֲפִלּוּ אָמַר הַנִּדּוֹן עַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת - שׁוֹמְעִין לוֹ[25] וְעוֹלֶה לַמִּנְיָן[26]; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו.

22) שם מ, א, שנאמר (שם לה, ל) "ועד אחד לא יענה בנפש למות" (סנהדרין לד, א). ולעניין דיני ממונות ראה לקמן פרק י"א, הלכה א. 23) שם, וכמו שדרשו שם: "למות אינו עונה אבל לזכות עונה". 24) שם מב, א, "כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו" ומפרש רש"י: שאם יורידוהו היום לעין כל, בושה היא לו. 25) שם מ, א. 26) דבר זה קשה להולמו, שהרי אדם קרוב הוא אצל עצמו ואיך יעלה למניין הדיינים, ובהגהות הרש"ש לסנהדרין שם החליט, שיש כאן טעות סופר, וזה שייך למשפט הקודם העוסק באחד מן התלמידים, ושם צריך להיות: "שומעים לו ועולה למניין" וכו'. ויש להעיר, שרבינו לא מנה כאן ולא לקמן פרק י"א, שעידי דיני נפשות אינם ראויים ללמד לא זכות ולא חובה, כמבואר שם לד, א, ואולי סמך על מה שיכתוב דין זה לקמן הלכות עדות פרק ה, הלכה ח. ראה בביאורנו שם.

ט. בֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְחִיְּבוּ אֶת הַפָּטוּר וְגָמְרוּ דִּינוֹ לְחוֹבָה, וְנִרְאָה לָהֶם הַטַּעַם שֶׁיִּסְתְּרוּ בּוֹ אֶת דִּינוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ - סוֹתְרִין, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ[27]. אֲבָל אִם טָעוּ וּפָטְרוּ אֶת הַמְחֻיָּב הֲרִיגָה - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[28]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּשֶׁטָּעוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין[30] מוֹדִין

בוֹ[31]; אֲבָל אִם טָעוּ בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ[32] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְחוֹבָה[33]. כֵּיצַד? אָמְרוּ: הַבָּא עַל הָעֶרְוָה[34] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[35] - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ וּמְמִיתִין אוֹתוֹ[36]; אֲבָל אִם אָמְרוּ: הַמְעָרֶה[37] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

27) שם לג, ב, שנאמר (שמות כג, ז) "ונקי ...אל תהרוג" ומפרש רש"י: נקי מן החטא ואף על פי שנתחייב בדין. 28) שם, שנאמר: "וצדיק אל תהרוג" ומפרש רש"י: שנצטדק בדין אף על פי שאינו נקי. 29) שאין מחזירים אותו. 30) הכופרים בתורה שבעל פה. 31) כגון, שטעו בדבר המפורש במשנה או בדברי האמוראים. 32) המפורש בתורה. 33) שהרי כל אדם יודע, שזוהי טעות, והוראתם - אינה הוראה. 34) אשה האסורה לו, כלשון הכתוב (ויקרא יח, ו) "לא תקרבו לגלות ערווה". 35) שלא במקום בתוליה. 36) שדבר זה מפורש בתורה (שם כ, יג), "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (סנהדרין עד, א). ודבר זה גם הצדוקים מודים בו, כמבואר בהוריות ד, א. 37) הכנסת ראש העטרה בלבד, כלשון הכתוב: את מקורה הערה (מלשון רבינו הלכות איסורי ביאה פרק א, הלכה י). 38) שבדבר זה אין הצדוקים מודים בו, והם סוברים: כדרכה - חייב אפילו בהעראה: שלא כדרכה - אינו חייב אלא בגמר ביאה, שהיא הכנסת כל האבר, כמבואר בהוריות שם (סנהדרין לג, ב וכפירוש התוספות דיבור המתחיל שטעה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ההבדלים הדיוניים בין דיני ממונות לדיני נפשות. דרכי הדיונים במסית. השתתפות האב עם בנו במהלך הדיון. כשרות הגר לדיינות.

א. מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת - בִּשְׁלֹשָׁה[2]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[3]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - פּוֹתְחִין[4] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - פּוֹתְחִין לְזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[5], וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד[6] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לְזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה[7]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַחֲזִירִין[8] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַחֲזִירִין לְזְכוּת, וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[9]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַכֹּל רְאוּיִין לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, בֵּין הַדַּיָּנִים בֵּין הַתַּלְמִידִים[10]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וַאֲפִלּוּ הַתַּלְמִידִים, וְאֵין מְלַמֵּד חוֹבָה אֶלָּא הַדַּיָּנִים[11]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַדַּיָּן הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה[12], אֶלָּא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין יֵשׁ לוֹ לַחֲזֹר וּלְהִמָּנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[13]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה[14]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם[15]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - גוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם[16] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - גוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לְזְכוּת, וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה[17].

2) מדברי סופרים, אבל מדין תורה דן אפילו אחד, כמבואר לעיל פ"ב, ה"י. 3) מבואר לעיל פ"ה, ה"ג. 4) משאו ומתנו של דין. 5) לעיל פ"י, ה"ז: "אומרים לזה שחטא, אם לא עשית דבר זה... אל תירא מדבריהם". 6) דיין אחד המכריע לצד זה או אחר, והולכים אחר הרוב. 7) מבואר לעיל פ"ח, ה"א. 8) אם ראה בית־דין שטעה בדין - סותרו וחוזר ודן. 9) פ"י, ה"ט. 10) היושבים בשלש שורות לפני הדיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 11) מבואר לעיל פ"י, ה"ח. 12) שנאמר "לא תענה על ריב לנטות", וכמבואר לעיל פ"י, ה"ב. 13) שם. 14) מותר לגמור, שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת", ועיקר משפט - זה גמר הדין (ראה לעיל פ"ג, ה"ד ובביאורנו). 15) סנהדרין לד, ב, שנאמר (במדבר כה, ד) "והוקע אותם לה' נגד השמש". 16) אם רצו. 17) אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון - אין פוסקין את דינו לחובה, אלא מלינים את דינו עד למחר, שמא ימצאו בלילה זכות (סנהדרין לב, א וברש"י). ושם לה, א דרשוהו מהפסוק (ישעיה א, כא) "צדק ילין בה", ומפרש רש"י: רגילים היו להלין את הדין כדי לצדקו. וכן דרשו: "אשרו חמוץ" (שם יז) - אשרו דיין שמחמץ את דינו. ומפרש רש"י: שמשהה ומלינו כדי להוציאו לאמיתו.

ב. לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא עֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא עֶרֶב יוֹם טוֹב; שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב, וְאִי אֶפְשָׁר לְהָרְגוֹ לְמָחָר[18], וְאָסוּר לְעַנּוֹת[19] אֶת דִּינוֹ וּלְהַנִּיחוֹ אַחַר הַשַּׁבָּת[20]. אֶלָּא אוֹסְרִין אוֹתוֹ[21] עַד אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ.

18) שאין מיתת בית־דין דוחה שבת ויו"ט, כמבואר בהל' שבת פכ"ד, ה"ז: "שנאמר, לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת - זו אזהרה לבית־דין שלא ישרפו בשבת, מי שנתחייב שריפה, והוא־הדין לשאר עונשים". 19) להשהות. 20) שזהו צער לו, שמצפה כל שעה למיתה, אחרי שנגמר דינו (סנהדרין לה, א וברש"י). ושם אמרו, שלא יתכן לדונו בערב שבת ולגמור דינו בראשון בשבת, שמא ישכחו את טעמיהם שנשאו ונתנו ודקדקו בהם ביום ששי. 21) בבית הסוהר, כדברי רבינו בהל' רוצח פ"ד, ה"ג.

ג. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁדָּנִין אוֹתָן בְּכָל יוֹם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, מִדִּבְרֵיהֶם לָמְדוּ[22] שֶׁאֵין דָּנִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[23].

22) בכת"י התימנים תיבה זו איננה, וכן מצא הכסף־משנה בכת"י ישן. 23) ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ו, משום כבוד השבת, שטרודים בו להכין צרכי שבת (פני משה). וגם הדיינים עצמם צריכים להיות מתונים בדין, ובערב שבת הם טרודים (סמ"ע לחו"מ סי' ה, ס"ק ג). ובנוגע לדיון דיני

ממונות ביום השבת, כבר כתב רבינו בהל' שבת פכ"ג הי"ד, שאין דנים, גזירה שמא יכתוב.

ד. אֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאֶחָד דִּינֵי מַלְקִיּוֹת וְאֶחָד דִּינֵי גָלוּת[24] - הַדִּינִים הָאֵלּוּ[25] שָׁוִים בָּהֶן[26], אֶלָּא שֶׁהַמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[27]. וְאֵין אֶחָד מֵהֶן[28] בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל, חוּץ מִדָּבָר אֶחָד: שֶׁדִּינוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[29].

24) לרוצח נפש בשגגה שגולה לערי מקלט. 25) שבין דיני נפשות לדיני ממונות, המנויים לעיל ה"א. 26) סנהדרין לג, ב. 27) בניגוד לדיני נפשות שהם בעשרים ושלשה, וראה לעיל פ"ה, ה"ד. 28) מכל הדינים המנויים למעלה הנוהגים בדיני נפשות. 29) שאמרו בו: "כמיתת בעלים, כך מיתת השור" כמבואר שם ה"ב. והטעם, שכל אלו הדינים מכוונים להצלת הנפש, ומה לנו לחוס על שור המועד, מוטב לקיים בו ובערת הרע מקרבך (לשון רש"י לסנהדרין לו. ב).

ה. הַמֵּסִית[30] - אֵין דִּינָיו כִּשְׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מְכַמְּנִין[31] לוֹ אֶת הָעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[32] כִּשְׁאָר הַנְּהֲרָגִין[33]. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. יָצָא חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[34]. וְאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית[35]. וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ זָקֵן[36] וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַחֲמוּ עָלָיו[38]. שֶׁהָאַכְזְרִיּוּת עַל אֵלּוּ שֶׁמַּטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל - רַחֲמִים הוּא[39] בָּעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים[40].

30) את חבירו לעבוד עבודה־זרה. 31) מעמידים לו מארבים אחורי הגדר לשמוע דבריו. "וארב לו" (דברים יט, יא) מתרגם אונקלוס "ויכמן ליה". וכל זה כשלא רצה המסית להסית לשנים, כי אילו הסית לשנים, הרי הם עדיו ואין צורך בהכמנה (הל' ע"ז ע"ה, ה"ג). 32) סנהדרין פח, ב "מסית דלא בעי התראה". 33) שאין ממיתים אותם בלא התראה, כמבואר לקמן פי"ב ה"ב, וכן אין מכמינים עליהם (שם סז, א). 34) שם, לג, ב. שנאמר (דברים יג, ט) "ולא תחמול ולא תכסה עליו". 35) אם לא מצא לעצמו זכות - אין בית־הדין טוענין לו, בניגוד לשאר דיני נפשות שאפילו אחד מן התלמידים מצא לו זכות - מעלים אותו, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח (שם כט, א), והשווה הל' טוען ונטען פ"ו, ה"ח. 36) ששכח כבר צער גידול בנים ואינו רחמני (רש"י שם לו, ב). 37) בניגוד לשאר דיני נפשות, שאלה פסולים לדון בהן, כמבואר לעיל פ"ב, ה"ג. 38) שם לו, ב, ככתוב: לא תחמול וגו'. 39) בכת"י התימנים: היא. 40) פסוק זה מדבר באנשי עיר הנדחת, ואמרו בסנהדרין קיא, ב "כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים... נסתלק חרון אף מן העולם" (השווה הל' ע"ז פ"ד, הט"ז). ובמו"נ ח"ג, פל"ט "שהרחמנות על העבריינים אכזרית היא על כל הברואים".

ו. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְהַטְּהָרוֹת[41] - מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים, וְשׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו[42]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַתְחִילִין מִן הַצַּד[43], וְאֵין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הַגָּדוֹל אֶלָּא בָּאַחֲרוֹנָה[44].

41) אם בא אדם לשאול על דבר טהרות לידע אם טמא או טהור הוא. 42) משום כבודו. ובכל זאת, משום מדת ענוה - יותר כדאי להתחיל מן הצד, כמו שהעיד רב (סנהדרין לו, א): אני הייתי במניינו של רבי (=רבינו יהודה הנשיא) וממני היו מתחילים בראש. וראה ברש"י לגיטין נט, א שרב היה הקטן שבהם (על־פי לחם־משנה). 43) מן הקטנים. 44) משנה, שם לב, א. והטעם, מבואר לעיל פ"י ה"ו, ובביאורנו שם.

ז. דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45], וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְכֵן הַטְּהָרוֹת[46] - הָאָב וּבְנוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בִּשְׁנַיִם[47]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת, וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה[48] - אָב וּבְנוֹ אוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בְּאֶחָד[49].

45) שאינם צריכים מומחים, ומן התורה דן בהם אפילו דיין אחד (לעיל פ"ב, ה"י). 46) בכת"י התימנים: וכן הטמאות והטהרות. שהוראתן ביחיד, ואין בהן מנין, אלא־אם־כן חולקים ביניהם, וצריך לעמוד למנין אם רבו המטמאים או המטהרים (רש"י שם לו, א). 47) אע"פ שהם קרובים זה לזה, מתקבלות סברותיהם ונמנות לשתי דיעות (סנהדרין לו, א). ורבינו גורס: דיני ממונות יחד עם טומאות וטהרות, ואולם בנוסח התלמוד שלפנינו הושוו דיני ממונות לדיני נפשות שאין מונים אותם אלא באחד, וכן גירסת הראב"ד שם. 48) שמנין שלהם אף בתחילת הדין - מן התורה, ואין היחיד דן בהם בשום פנים, ראה לעיל פ"ה, ה"ד־ז. 49) סנהדרין לו, א, כי מאחר שסברת התלמיד היא מחכמת רבו, הרי לבו ושכלו כלב רבו והם אחד, כי אילו "היתה חכמתו מפי רב אחר, היה אומר טעם אחר" (רש"י שם ע"ב). וראה בסמוך ה"י.

ח. זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִין הָאָב עִם הַבֵּן בֵּין בְּאֶחָד בֵּין בִּשְׁנַיִם[50], כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד מֵהֶן בַּסַּנְהֶדְרִין, וְהַשֵּׁנִי הָיָה מִן הַתַּלְמִידִים[51] שֶׁאָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה[52]. שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ, וְנִמְנִין עִמּוֹ[53].

50) והלא הקרובים פסולים לדון?! 51) כי בסנהדרין אי־אפשר שישבו קרובים כאחד. 52) בדיני ממונות, כי בדיני נפשות אין התלמיד מלמד חובה (לעיל פ"י ה"ח, ולעיל ה"א). 53) לראות אם רבו המזכים או המחייבים, ודעתו נמנית בפני עצמה בדיני ממונות, ובדיני נפשות — אע"פ שאינה נמנית בפני עצמה, עכ"פ נושאים ונותנים עמו, אולי ע"י שכנועו ההגיוני יחזרו הדיינים מדעתם הקודמת, אולם כל זה הוא בשעת הוויכוח בלבד, ולא בשעת גמר דין (על־פי כסף־משנה).

ט. וּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין[54] - אֵין גּוֹמְרִין אֶת הַדִּין בִּקְרוֹבִים; שֶׁהַדַּיָּנִין הַקְּרוֹבִים[55] פְּסוּלִין לָדִין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56].

54) כשבית־הדין אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני

אתה חייב. 55) שיהיו האב והבן במושב אחד, וכן אמרו בתוספתא שם פ"ז, ה"ב: "ולא יהא יושב בצדו ואפילו הוא שותק, אלא עומד והולך לו". ולדעת רבינו - אין זה אלא בשעת גמר דין. 56) בהל' עדות פט"ז, ה"ה: "אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה".

1 **י. תַּלְמִיד שֶׁהָיָה חָכָם וּמֵבִין[57], וְהָיָה מְחֻסַּר קַבָּלָה[58]**
2 **- הֲרֵי רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהּ[59] בְּדִינִי**
3 **זֶה, וְהוּא דָּן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[60].**

57) למצוא ראיות וליישב הטעמים מלבו. 58) השמועה שקיבל אף הוא מרבו. 59) שעל יסוד הקבלה, יש מקום לישא וליתן אם המקרא הנידון דומה בפרטיו לקבלה המסורה, או שיש חילוק ביניהם. 60) סנהדרין לו, ב, כגון רב כהנא ורב אסי תלמידי רב, לקבלתו הם זקוקים, שהוא בקי מהם ועשיר בידיעות יותר מהם, אבל לסברתו - לשכל ההגיוני וכח ההשוואה - אינם צריכים, ומפרש רש"י: הרי הם נמנים כאנשים נפרדים, כי אם תחוש לקבלת הידיעות ששמעו ממנו, הרי כל ישראל קיבלו ממשה. וראה לעיל אות מז.

4 **יא. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אֲפִלּוּ גֵּר[61];**
5 **וְהוּא שֶׁתְּהֵיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[62]. וְגֵר דָּן אֶת חֲבֵרוֹ הַגֵּר,**
6 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[63]. וְכֵן הַמַּמְזֵר[64]**
7 **וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת[65].**
8 **אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם**
9 **וְיִשְׂרְאֵלִים הַמַּשִּׂיאִין לְכְהֻנָּה[66], וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן**
10 **סוּמָא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].**

61) אע"פ שאינו בא מטיפה כשרה (שם לו, ב). 62) כפירוש הרי"ף שם. כי אם אין אמו מישראל, הרי אמרו (יבמות מד, ב) "שום תשים עליך מלך - כל משימות שאתה משים, לא יהיו אלא מקרב אחיך", וכשאמו מישראל הוא נחשב "מקרב אחיך" כמבואר שם. והוא־הדין אם אביו מישראל הוא כשר לדון, כמבואר ב'תוספות' יבמות קב, א ד"ה לענין. וכן בחו"מ סימן ז, סעיף א. 63) יבמות קב, א, כי לא אמרה תורה אלא: "עליך מלך, מקרב אחיך" ולא על הגר חבירו. 64) אע"פ שאינו כשר לבוא בקהל (סנהדרין לו, ב), והשווה לעיל פ"ב, ה"ט. 65) שם לד, ב, שהרי דיני ממונות גומרים בלילה, ולילה אינו זמן ראיה כסומא. אבל הסומא בשתי עיניו פסול לכל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. 66) מיוחסים הכשרים להשיא בנותיהם לכהנים, והגר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה, כמפורש במשנה קידושין עז, א (סנהדרין לב, א). והטעם מפורש שם לו, ב שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך - בדומים לך". 67) לעיל פ"ב ה"ט, והשווה שם ה"ו ובביאורנו שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כיצד דנים דיני נפשות, תנאי ההתראה בעבריין, איומי בית דין על העדים. אשה מעוברת שנגמר דינה למות אם ממתינים לה עד שתלד. נגמר דינו למות, ועדיין לא הקריבו קרבנותיו, אם ממתינים לו עד שיקריבום.

11 **א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין**
12 **וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית -**
13 **אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ?[2] הִתְרִיתֶם בּוֹ?[3] אִם**
14 **אָמְרוּ[4]: אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ[5], אוֹ**
15 **שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6].**

2) את העבריין, שמא נתחלף לכם באחר. ובסנהדרין (מ, ב) כתוב בברייתא: "מכירים אתם אותו, גוי הרג, ישראל הרג" וכו'. ובמשנה שם עמ' א, מפרש רש"י: מכירים אתם אותו - את ההרוג שמא גוי הוא" וכו'. ורבינו כנראה מפרש הכרה זו לענין העבריין גופו. ולענין הכרת ההרוג - ודאי שרבינו יודה, שזוהי בכלל בדיקת העדים, וכדבריו בהל' עדות פ"א, ה"ו: "כל המרבה בבדיקות - הרי זה משובח" (לחם־משנה). 3) שיפרוש מהעבירה, וכמבואר בסמוך ה"ב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: אמרו. 5) אם זהו העבריין. וראה בחולין צו, א: אמרו, פלוני שסימניו הם כך וכך הרג את הנפש - אין הורגים אותו, ומפרש רש"י: אין אנו מכירים בו מעולם, אלא סימניו כך וכך היו, בגופו ובכליו של הורג. 6) ראה בסמוך אות ט.

16 **ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְרָאָה;**
17 **שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד,**
18 **שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה[7]. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ:**
19 **פְּרֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁזּוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחַיָּב אַתָּה**
20 **עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין[8] אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ - פָּטוּר.**
21 **וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ[9] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ**
22 **אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי - פָּטוּר. עַד שֶׁיַּתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה**
23 **וְיֹאמַר: עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[10].**
24 **וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה הֵכֶף לַהַתְרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי**
25 **דִּבּוּר[11]; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת.**
26 **וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ**
27 **אַחֵר[12] בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שָׁמַע**
28 **קוֹל הַמַּתְרֶה וְלֹא רָאָהוּ[13], וַאֲפִלּוּ הִתְרָה בְּעַצְמוֹ[14] -**
29 **הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג.**

7) ואפילו תלמיד־חכם יכול לשגות, שלא ידע שחתיכה זו של חלב היא, או שהיום שבת ואסור במלאכה, וכן הוא יכול לומר חשבתי שלא ייעשה המעשה שנעשה וטעיתי (רדב"ז). והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ג: "אלא להבחין בין שוגג למזיד". ומפרש המגיד־משנה שם: להבחין המעשה אם נעשה בשלימות כוונה, אם הוא שוגג בשום דבר, כגון שלא ידע שזוהי ערוה וכו'. 8) אבל אין צורך שיודיעוהו באיזו מיתה יהרג (סנהדרין ח, ב) וכדעת החכמים. 9) נענע בראש לאות הסכמה. 10) תוספתא (סנהדרין פי"א, מ"א) וכן בירושלמי פ"ח, ה"א. ובסנהדרין מא, א אמרו: מנין להתראה מן התורה? שנאמר (שמות כא, יד) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו" - שהתרו בו ועדיין הוא מזיד, ומפרש רש"י: יזיד — משמע, תמיד הוא בזדונו. ומניין שאינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה? שנאמר (דברים יז, ו) "יומת המת", ומפרש רש"י: משמע, כבר הוא מת קודם שבא לבית־דין, שחייב עצמו מיתה בפיו. והשווה לקמן

1 ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְּרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ
2 אוֹתוֹ - מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן[15]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל
3 עִסְקֵי נְפָשׁוֹת?[16] אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד[17]
4 וּמִשְּׁמוּעָה[18], עֵד מִפִּי עֵד[19], מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן
5 שְׁמַעְתֶּם? אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק
6 אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה?[20] הֱווּ יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי
7 מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ
8 וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[21]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ[22] תְּלוּיִין
9 בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר[23]: קוֹל דְּמֵי
10 אָחִיךָ צֹעֲקִים[24] - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ[25] נִבְרָא אָדָם
11 יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד: שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן
12 הָעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא; וְכָל
13 הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם
14 עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן
15 הֵם נִבְרָאִים[26], וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן דּוֹמִין לִפְנֵי
16 חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי
17 נִבְרָא הָעוֹלָם[27]. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ וּלְצָרָה זוֹ?[28]
18 הֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע[29]. אוֹ
19 שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?[30] וַהֲלוֹא
20 כְּבָר נֶאֱמַר: וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה[31]. אִם עָמְדוּ
21 בְּדִבְרֵיהֶן[32] - מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וּבוֹדְקִים
22 אוֹתוֹ בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת
23 עֵדוּת[33]. אִם נִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת[34] - מַכְנִיסִין אֶת
24 הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּרִאשׁוֹן. אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים
25 - בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[35]. נִמְצְאוּ
26 דִּבְרֵי כָּל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ
27 שֶׁבֵּאַרְנוּ[36], וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ - אַל תִּירָא
28 מִדִּבְרֵיהֶם. וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת -
29 פְּטָרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד
30 לְמָחָר[37]. וּבוֹ בַּיּוֹם מִזְדַּוְּגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת[38]
31 לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל
32 אוֹתוֹ הַיּוֹם[39]. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד
33 וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחֳרָת
34 מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה,
35 וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי; וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא
36 הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי, אוֹ חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי
37 מְזַכֶּה. וְאִם טָעוּ בַּדָּבָר וְלֹא יָדְעוּ מִי הֵם שֶׁחִיְּבוּ אוֹ
38 זִכּוּ מִטַּעַם אֶחָד, שֶׁאֵינָן נֶחְשָׁבִין אֶלָּא כְּאֶחָד כְּמוֹ
39 שֶׁבֵּאַרְנוּ[40] - הֲרֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן[41],
40 שֶׁהֲרֵי כּוֹתְבִין טַעַם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[42]. וּמַתְחִילִין
41 בְּדִינוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם הֶצְרִכוּ
42 לְהוֹסִיף - מוֹסִיפִין[43]. רַבּוּ הַמְחַיְּבִין וְנִתְחַיֵּב -
43 מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ. וּמָקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין
44 הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין[44], שֶׁנֶּאֱמַר:
45 הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה. וְיֵרֵאֶה לִי,
46 שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִילִין[45], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֵּין בֵּית
47 דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[46],
48 וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[47].

15) מייראים אותם, שלא יעידו שקר. 16) בכת"י תימן: עידי נפשות. וכן לשון המשנה בסנהדרין לז, א. 17) מתוך השערה ואומד הדעת. 18) שמעתם אומרים, ואינכם יודעים מי הוא האומר. 19) מפי עד אחר שהעיד בבית־דין אחר. 20) ככתוב (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת", ולקמן בהל' עדות פ"א, ה"ד יבואר שבשבע חקירות בודקים אותם. 21) אם העיד שקר, נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומתכפר. 22) שעתיד היה להוליד. ובכת"י תימן: ודם זרעותיו. 23) בכת"י הנ"ל: לקין נאמר. 24) "אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך" (משנה בסנהדרין לז, א). 25) כל זה מדברי האיום (רש"י שם). 26) להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם (שם). 27) כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד עצמי מן העולם בעבירה אחת (רש"י שם). ולשון המשנה שם: "להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו". 28) להכניס ראשנו בדאגה זו ואפילו על האמת. 29) והפסוק מסיים: "אם לא יגיד ונשא עוונו", יש כאן נשיאות עוון אם לא תעידו. 30) להיות מתחייבים בדמיו, נוח לנו לעמוד ב"אם לא יגיד" (רש"י שם). 31) אם רשע הוא, אין כאן עונש. 32) שמוכנים הם להעיד, למרות האיום. 33) פ"א, ה"ד. 34) שיודע לכוון את הזמן והמקום ופרטי המעשה, כמבואר שם ה"ה. 35) שאם יכחיש בדבריו את דברי הקודמים - הרי כל העדות בטלה, וכדברי רבי עקיבא במכות ה, ב. וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות כולה (סנהדרין ס, א), והשווה הל' עדות פ"ב ה"ג, פ"ה ה"ג. 36) לעיל פ"י ה"ז. 37) סנהדרין עח, ב, חבישה נלמדת ממקושש, שנאמר בו (במדבר טו, לד) "ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו" (אור שמח). 38) בבתיהם או בשוק, ונושאים ונותנים בדבר (רש"י סנהדרין מ, א). 39) שנאמר (משלי לא, ד) "ולרוזנים אַי שכר" - העוסקים ברזו של עולם (דיני נפשות) אל ישתכרו (שם מב, א). 40) לעיל פ"י, ה"ה. 41) שם מ, א. 42) ראה לעיל פ"א, ה"ט. וראה בסנהדרין לד, א "כדי שלא יאמרו שנים, טעם אחד משני מקראות". 43) כמבואר לעיל פ"ט, ה"ב: "היו אלו כנגד אלו או שהיו המחייבים יותר אחד בלבד, מוסיפים והולכים עד שבעים

פי"ח ה"ה, לענין עונש מלקות. 11) שאם שהה כדי דיבור, יש לומר שכבר שכח ההתראה (שם מ, ב וברש"י). 12) בכת"י תימן: או שהתרה בו אחד. 13) מכות ו, ב. ושם אמרו: "ואפילו מן השד", ורבינו השמיטו, "לסיבה ידועה אצלו" (לשון הרדב"ז), שאינו מזכיר את השדים כלל בחיבורו, וכתב במקום זה: שמע קול המתרה ולא ראהו, שכן גם השדים אינם נראים. 14) שם, ומפרש רש"י: מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בהורג. והכסף־משנה מוסיף בזה עוד פירוש: שההורג עצמו היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם־כן יהרגוני בית־דין, ואח"כ גבר יצרו עליו ועבר.

ואחד". וראה שם ה"ג. 44) סנהדרין מב, ב "שמא בעוד שמוליכים אותו לבית הסקילה ימצאו לו זכות (לקמן פי"ג, ה"א) ויפטר" (רע"ב שם). ובגמרא שם הוסיפו: כדי שלא ייראו בית־דין רוצחים. 45) מיל - הוא מידת ארץ של אלפים אמה (יומא סז, א וברש"י. וכן ברבינו חננאל שם). 46) באמצע מחנה שכינה. 47) שהיה שנים עשר מיל, נמצא שהיה בין משה לסוף המחנה מכל הצדדים ששה מילין. ולפי שהחצר, בה עומד המשכן, ממעטת ממחצית המחנה שיעור חציה, שהוא חמישים אמה על חמשים (החצר היתה מאה אמה על חמישים), לפיכך מדייק רבינו ואומר: "כמו" ששה מילין ('תוספות יו"ט' שם).

1 **ד. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג**
2 **בְּיוֹמוֹ[48]. אֲפִלּוּ הָיְתָה עֲבֵרָה - אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד**
3 **שֶׁתֵּלֵד[49]. וּמַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַהֲרָיוֹן עַד שֶׁיָּמוּת**
4 **הַוָּלָד תְּחִלָּה[50]. אֲבָל אִם יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[51] -**
5 **מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[52]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג - מֻתָּר**
6 **לֵהָנוֹת בִּשְׂעָרָהּ[53].**

48) סנהדרין לה, א, "נמצא אתה מענה את דינו" שכל היום הוא מצפה למיתה (רש"י שם). וכן שם פט, א "למה מענים דינו של זה, אלא ממיתים אותו מיד". 49) אלא הורגים ולדה עמה, שגוף אחד הוא (ערכין ז, א וברש"י). 50) שלא תבוא לידי ניוול (שם), שאם תהא חיות בוולד, יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא (רש"י שם). 51) הכסא שהיו מושיבים עליו את היולדת בשעת הלידה, מלשון הכתוב ישעיה לז, ג. 52) ערכין שם, כיון שעקר ונע הולד ממקומו - גוף אחר הוא (רש"י). 53) שם עמ' ב, אע"פ שהמת אסור בהנאה, שיער לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות (רש"י). וכדברי רבינו לקמן בהל' אבל פי"ד, הכ"א: "חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו".

7 **ה. מִי שֶׁיָּצָא לֵהָרֵג וְהָיָה זִבְחוֹ[54] זָבוּחַ - אֵין הוֹרְגִין**
8 **אוֹתוֹ עַד שֶׁמַּזִּין עָלָיו[55] מִדַּם חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[56]. וְאִם**
9 **נִגְמַר דִּינוֹ וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ**
10 **עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבָּנוֹ, שֶׁאֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ[57].**

54) זבח קרבנו. 55) זורקים על המזבח בשבילו. 56) שאינם קרבים לאחר מיתתו, אבל עולתו קרבה אפילו לאחר מיתתו (ערכין שם, וב'תוספות' ד"ה מזין). 57) שם, "נעשה כמי שחטא באותה שעה ואין נזקקים לו", והשווה הל' שגגות פ"ג, הי"ב.

יום שלישי כ"ה ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יצא להיהרג, ונזכר שיש לו ללמד זכות על עצמו. הווידוי של הנידון לפני המתתו. הוצאת גזר דין למיתה בימי חול המועד, אנינות ואבלות על הרוגי בית דין, כיצד? נגמר דינו בבית דין שבחוץ לארץ וברח לבית דין שבארץ־ישראל.

11 **א. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית**
12 **דִּין, וְאֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוּדָרִין[2] בְּיָדוֹ,**
13 **וְהַסּוּס[3] רָחוֹק מִמֶּנּוּ[4]. וְהַכְּרוּז[5] יוֹצֵא לְפָנָיו: פְּלוֹנִי**
14 **יוֹצֵא לֵהָרֵג בְּמִיתָה פְּלוֹנִית, עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית**
15 **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בִּזְמַן פְּלוֹנִי[6], וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי**
16 **שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת - יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו. אָמַר אֶחָד[7]: יֵשׁ**
17 **לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - זֶה[8] מֵנִיף בַּסּוּדָרִין, וְזֶה הָרוֹכֵב**
18 **עַל הַסּוּס רָץ וּמַחֲזִיר אֶת הַנִּדּוֹן לְבֵית דִּין. אִם נִמְצָא**
19 **לוֹ זְכוּת[9] - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - יַחֲזוֹר וְיֵצֵא**
20 **לַהֲרִיגָה. אָמַר הוּא בְּעַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי**
21 **זְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ**
22 **פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה; שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַפַּחַד נִסְתַּתְּמוּ**
23 **טַעֲנוֹתָיו, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר לְבֵית דִּין - תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר**
24 **טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מוֹצִיאִין**
25 **אוֹתוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בַּשְּׁלִישִׁית: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד**
26 **עַל עַצְמִי זְכוּת, אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו[10] - מַחֲזִירִין**
27 **אוֹתוֹ אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָךְ[11] מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי**
28 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[12] שֶׁשּׁוֹמְעִין דְּבָרָיו בַּדֶּרֶךְ. אִם יֵשׁ**
29 **מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - אֵין**
30 **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצָא לוֹ זְכוּת - מוֹצִיאִין**
31 **אוֹתוֹ. וְעֵדָיו הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב**
32 **בָּהּ[13]. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא הִרְגּוּהוּ עֵדָיו - חַיָּבִין לַהֲמִיתוֹ**
33 **בְּיַד כָּל אָדָם[14]. רָחוֹק מִמְּקוֹם הַהֲרִיגָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת[15]**
34 **אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֶּה[16]! שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין**
35 **מִתְוַדִּין. וְכָל הַמִּתְוַדֶּה - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[17].**
36 **אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת - אוֹמְרִים לוֹ: אֲמֹר: תְּהֵא**
37 **מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אֲפִלּוּ יָדַע בְּעַצְמוֹ**
38 **שֶׁשֶּׁקֶר הֵעִידוּ עָלָיו, כָּךְ הוּא מִתְוַדֶּה[18].**

2) מטפחות להניף בהן, כמבואר בסמוך. 3) ואדם רוכב עליו, כלשון המשנה שבמשניות (סנהדרין פרק ו, משנה א) "ואדם אחד רוכב הסוס". 4) בתוך תחום ראייתו, כדי שיוכל לראותו מניף בסודרין. 5) אדם מכריז. כלשון הכתוב (דניאל ג, ד) "וכרוזא קרא בחיל". 6) ביום פלוני ובשעה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו, כדי שישמעו אחרים ויבואו להזים את העדים ויאמרו: והלא באותו יום ובאותה שעה עימנו הייתם במקום פלוני (סנהדרין מג, א). 7) מבית הדין. 8) העומד על הפתח. 9) שיש ממש בדבריו. 10) קצת ראייה הדומה לזכות. 11) הואיל ובפעם השלישית אין מחזירים עד שיראו אם יש ממש בדבריו. 12) בפעם השלישית, אבל בפעם הראשונה אין צורך שיהיו מוליכיו תלמידי חכמים. כי מתוך שהוא מבוהל ונפחד לא יוכל להטעים את דבריו ולנמקם (שם). 13) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו". 14) בכתב יד תימן: חייבים בית דין להמיתו ביד וכו' (שם מה, ב), שנאמר "מות יומת המכה - מכל מקום". אבל בשאר מחוייבי מיתת בית דין אין רשות להרגו אלא עדיו בלבד, ראה לקמן פרק י"ד, הלכה ח. 15) אבל קרוב לבית ההריגה יותר מזה, יש לחוש שמא תיטרף דעתו ולא יוכל להתוודות (רע"ב שם פרק ו, משנה ב). 16) על כל עוונותיך, הודה עליהם. 17) שם, "שכן מצינו בעכן

שאמר לו יהושע (יהושע ז, יט) "בני שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה"... ומניין שכיפר לו וידויו? שנאמר (שם כה) "ויאמר יהושע... יעכרך ה' ביום הזה" - היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא". 18) לא כרבי יהודה האומר: אם היה יודע שהוא מזומם (=שעדיו הם זוממים) אומר, תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי חוץ מזה, אלא כחכמים, שהשיבו לו: "אם כן יהא כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו" (סנהדרין מג, ב), ויוציא לעז על העדים והדיינים (רש"י). וראוי להעיר שבספר המצוות לרבינו, עשה עג, נאמר: "יכול אף הנהרגים על פי זוממין? לא אמרתי אלא 'ואשמה הנפש ההיא', כלומר, שאינו חייב להתוודות אם ידע שלא חטא, אלא העידו עליו עדי שקר", וכנראה, ששם מדבר מדין תורה, וכאן הוא מדברי חכמים (פרי חדש).

1 **ב. וְאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה מַשְׁקִין אוֹתוֹ קֹרֶט[19] שֶׁל לְבוֹנָה[20]**
2 **בְּכוֹס שֶׁל יַיִן, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו[21] וְיִשְׁתַּכֵּר,**
3 **וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ[22].**

19) גרגר קטן. 20) מין שרף חריף, ונזכר בתורה (שמות ל, לד). 21) ולא ידאג ויתמקמק בשרו (סנהדרין מג, א וברש"י). 22) שם, שנאמר (משלי לא, ו) "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". והשווה מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "מביאים לו יין טוב וחזק ומשקים אותו, כדי שלא יצטער מן הסקילה".

4 **ג. זֶה הַיַּיִן וְהַלְּבוֹנָה, וְהָאֶבֶן שֶׁיִּסָּקֵל בָּהּ הַנִּסְקָל[23],**
5 **וְהַסַּיִף שֶׁיֵּהָרֵג בּוֹ הַנֶּהֱרָג[24], וְהַסּוּדָר שֶׁחוֹנְקִין בּוֹ**
6 **הַנֶּחֱנָק[25], וְהָעֵץ שֶׁתּוֹלִין עָלָיו הַנִּתְלֶה, וְהַסּוּדָרִין**
7 **שֶׁמְּנִיפִין בָּהֶן לִפְנֵי הַרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהַסּוּס שֶׁרָץ**
8 **לְהַצִּילוֹ - הַכֹּל בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר[26]. וּמִי שֶׁיִּרְצֶה**
9 **לְהִתְנַדֵּב - יָבוֹא וְיִתְנַדֵּב[27].**

23) ראה לקמן פרק ט"ו, הלכה א. 24) שם הלכה ד. 25) שם הלכה ה. 26) סנהדרין מג, א. 27) כמו שאמרו שם: "נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן".

10 **ד. אֵין בֵּית דִּין יוֹצְאִין אַחַר הַנֶּהֱרָג[28]. וְכָל בֵּית דִּין**
11 **שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ - אֲסוּרִים לֶאֱכֹל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֲרֵי זֶה**
12 **בִּכְלַל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[29]. וְאֵין מַבְרִין הַקְּרוּבִים[30]**
13 **עַל הַרוּגֵי בֵּית דִּין, מִשּׁוּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[31].**
14 **וּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין[32] וְאֵין בָּהֶן מַלְקוּת[33].**

28) שם מב, ב, כדי שלא יראו בית דין רוצחים. 29) שם סג, א. 30) האבלים, שאסור להם לאכול סעודה ראשונה משל עצמם, אלא אחרים מברים ומאכילים להם, ראה הלכות אבל פרק י"ד הלכה ט. 31) על הנרצח, על מחוייבי בית דין שנהרגים על עונש, שלא ינהגו בהם כבוד, משום כפרה (רש"י לסנהדרין שם). 32) מן התורה. 33) שם, שאין לוקים על לאו שבכללות, לאו אחד שכולל עניינים הרבה, וכמבואר לקמן פרק י"ח, הלכה ג, והשווה ספר המצוות לרבינו הכלל התשיעי.

15 **ה. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[34] - מְעַיְּנִין**
16 **בְּדִינוֹ, וְאוֹכְלִין בֵּית דִּין וְשׁוֹתִין, וְאַחַר כָּךְ גּוֹמְרִין**
17 **אֶת דִּינוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ[35].**

34) שאסור לצום בו משום מניעת שמחת יום טוב. 35) מועד קטן יד, ב.

18 **ו. הָרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[36]. וּבָאִין**
19 **קְרוֹבֵיהֶן וְשׁוֹאֲלִים אֶת שְׁלוֹם הָעֵדִים וְאֶת שְׁלוֹם**
20 **הַדַּיָּנִים, לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין בְּלִבָּם עֲלֵיהֶן כְּלוּם, שֶׁדִּין**
21 **אֱמֶת דָּנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת - הֲרֵי הֵן**
22 **אוֹנְנִים[37] עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[38].**

36) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (סנהדרין מו, ב וברש"י). ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: שאין ראוי להתאבל על הרוגי בית דין, לפי שאין עוונותיהם מכופרים עד שיתעכל הבשר, והאבילות אין חיובה אלא כשסותמים הקבר, והואיל ונדחתה תידחה. והשווה לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. 37) מצטערים. 38) ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך (רש"י שם).

23 **ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח, וּבָא לְבֵית דִּין אַחֵר - אֵין**
24 **סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[39]. אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעַמְדוּ שְׁנַיִם**
25 **וְיֹאמְרוּ: מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ**
26 **בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו - הֲרֵי זֶה**
27 **יֵהָרֵג[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41]? בְּרוֹצֵחַ[42]; אֲבָל שְׁאָר**
28 **חַיָּבֵי מִיתוֹת - עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים וְיָעִידוּ**
29 **שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, וַיַּהַרְגוּהוּ בְּיָדָם[43]. וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית**
30 **דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[44].**

39) לחזור ולישא וליתן אולי יזכה. 40) משנה במכות ז, א. 41) שאין צורך בביאת עדיו הראשונים. 42) שנאמר בו (במדבר לה, כא) "מות יומת המכה רוצח הוא" - מות יומת מכל מקום, ואפילו שלא על ידי עדיו הראשונים (סנהדרין מה, ב). 43) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" (שם), וראה לקמן פרק י"ד הלכה ה בביאורנו. 44) כי אין דיני נפשות נחתכים אלא בבית דין של כ"ג, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ב. והואיל ובעדותם זו ייהרג הנאשם, אין מקבלים עדות זו אלא בית דין של כ"ג.

31 **ח. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁהָיָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ,**
32 **וּבָרַח לְבֵית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ**
33 **עַל כָּל פָּנִים[45]. וְאִם הָיוּ אוֹתָן בֵּית דִּין עַצְמָן שֶׁנִּגְמַר**
34 **דִּינוֹ בִּפְנֵיהֶם - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, אַף עַל פִּי**
35 **שֶׁגְּמָרוּהוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהֵם עַתָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46].**

45) אפילו כשבאו עדיו הראשונים (מכות ז, א) "משום זכותה של ארץ ישראל" - אלי תועיל למצוא לו פתח של זכות (רש"י). 46) שם. כיוון שגמרו דינו לחובה, שוב לא יראו לו זכות, אלא יושיבו בית דין אחר לדונו שנית.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) ארבע מיתות המסורות לבית דין. נגמר דינו למות ונתערב

עם שאר העם ולא נודע מיהו. מקום הקבורה להרוגי בית־דין, הזהירות והמתינות בהוצאת גזר־הדין למוות. הצמדת הדיון בדיני נפשות לזמן קיום בית המקדש. הקבלה, שבטבריה עתיד בית הדין הגדול לחזור תחילה.

א. אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין[2]: סְקִילָה, וּשְׂרֵפָה, וַהֲרִיגָה בְּסַיִף[3], וָחֶנֶק[4]. סְקִילָה וּשְׂרֵפָה - מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה[5]; וּמִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לָמְדוּ, שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם - הִיא חֶנֶק[6], וְהַהוֹרֵג אֶת חֲבֵרוֹ - מִיתָתוֹ בְּסַיִף[7]. וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת - מִיתָתָן בְּסַיִף[8].

2) משנה בסנהדרין מט, ב. 3) בחרב, ראה לקמן פט"ו, ה"ד. 4) שם, ה"ה. 5) סקילה - ויקרא כ, כז; שריפה - שם יד. 6) סנהדרין נב, ב. ושם נג, א אמרו: ארבע מיתות מקובלות הן למשה מסיני. 7) שם עו, ב. והוצרך רבינו לפרש שהרוצח הוא בסייף, שאל נטעה לומר הואיל וענשו אמור בתורה סתם (שמות כא, כ) "נקום ינקם", ודאי הכוונה למיתת חנק, כדין כל מיתה סתמית, משמיענו רבינו שנקימה זו נתפרשה למשה שהיא בסייף, כמבואר בסנהדרין נב, ב ובביאורנו לקמן פט"ו, אות סה. וכן הדגיש רבינו בהל' רוצח פ"א, ה"א: "מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף". ועיר הנדחת נשנית כאן אגב דין רוצח (לחם־משנה). 8) שנאמר בהם (דברים יג, טז) "הכה... את יושבי העיר ההיא לפי חרב". ולקמן פט"ו, ה"י־יב, מונה רבינו את כל מחוייבי ארבע מיתות לסוגיהן ולמניינן המפורט.

ב. כָּל מִיתָה מֵהֶם[9] - מִצְוַת עֲשֵׂה[10] הִיא לְבֵית דִּין לַהֲרֹג בָּהּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ. וְאֵין רְשׁוּת לַמֶּלֶךְ לַהֲרֹג[11] בְּאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבַד[12].

9) בכת"י תימן: מהן. 10) כמו שאמרו (יבמות ז, א): "אבל מיתת בית־דין דוחה שבת, שבאה 'עשה' ודוחה לא־תעשה". והשווה ספר המצוות לרבינו, עשין רכו־רכט. 11) שהוא הורג את המורדים בו, כמבואר בהל' מלכים פ"ב, ה"ח. וכן יש לו רשות "להרוג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה" (שם ה"י). 12) תוספתא סנהדרין פ"ט, ה"ג: "הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד", וכן בירושלמי שם פ"ז, ה"א. רמז לכך, דברי הכתוב (מלכים־א ב, ה) "ואשבע לו... אם אמיתך בחרב". וראה לקמן פי"ח, ה"ו "או דין מלכות היה" ובביאורנו שם.

ג. כָּל מְחֻיַּב מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁלֹּא הֱמִיתוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין - בִּטְּלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְלֹא עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה[13]. חוּץ מִן הַמְכַשֵּׁף, שֶׁאִם לֹא הֱמִיתוּהוּ - עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה[14].

13) שהרי לא נאמרה בהן כל אזהרה בלשון לא־תעשה. וכתב הרדב"ז, אם עמד הנידון על נפשו, והרגוהו עדיו במיתה אחרת שיכולים להמיתו (ראה לקמן ה"ח), הרי בית־דין זה קיים מצות־עשה, שזוהי מצוותו. 14) השווה ספר המצוות לרבינו, לא־תעשה שי.

ד. סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרֵפָה[15], וּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִן הַסַּיִף[16], וְהַסַּיִף חֲמוּרָה מִן הַחֶנֶק[17]. וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[18]. בֵּין שֶׁעָבַר שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, בֵּין שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת שֶׁחִיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי מִיתוֹת[19]. אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ לַקְּלָה, וְאַחַר כָּךְ עָבַר עַל הַחֲמוּרָה וְנִגְמַר דִּינוֹ - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[20].

15) סנהדרין מט, ב, שכן ניתנה למגדף את ה' (ויקרא כד, יד) ולעובד ע"ז, וזה חטא חמור ביותר, שכן פושט ידו בעיקר. 16) שם נ, א. שכן ניתנה לבת כהן שזינתה (ויקרא כא, ט) וחטאה חמור, שכן מחללת את כבוד אביה. 17) שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. וענשם חמור, שהרי גם ממונם אבד. 18) כגון נערה המאורסה בת כהן שזינתה, נידונה בסקילה החמורה ולא בשריפה הקלה ממנה (שם עמוד ב). 19) כגון שבא על חמותו, שהיא אשת איש, איסור חמותו - בשריפה, ואיסור אשת איש - בחנק. 20) ואין אומרים שמאחר שנגמר דינו לקלה - הרי הוא כמת, ולא יענש על החמורה שעבר אח"כ (שם פא, א), רמז לכך הנביא (יחזקאל יח, י־יב) "והוליד בן פריץ שופך דם (=זה סייף), ואת אשת רעהו טמא (=בחנק), ואל הגילולים נשא עיניו" (=זו ע"ז, שבסקילה), והכתוב מסיים (שם יג) "מות יומת דמיו בו יהיה" - בסקילה (גמרא שם).

ה. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דָּנִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע מִיתוֹת[21].

21) קידושין לה, א, "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) - השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ה "שאין הפרש בין איש לאשה לעונשין, זולתי בשפחה חרופה בלבד".

ו. כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה - נִדּוֹן כָּל אֶחָד מֵהֶן בַּקַּלָּה שֶׁבָּהֶן[22].

22) משנה בסנהדרין עט, ב. ומפרש רש"י: מאחר שאי־אתה מכיר מי המחוייב החמורה ומי - הקלה, אי אתה רשאי להחמיר עליו, למשכו למיתה החמורה שלא נתחייב בה, אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה.

ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[23] שֶׁנִּתְעָרֵב עִם שְׁאָר הָעָם וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא מֵאֵלּוּ[24], אוֹ מִי שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב עִם מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא - כֻּלָּן פְּטוּרִין. לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[25].

23) למיתה. 24) והלא אי־אפשר להמית את הכשרים בגללו, לפיכך נפטר אף הוא. 25) וכיון שאין מכירים אותו, אפילו כשיעמוד לפנינו אין זה בפניו (שם, וברש"י). וטעם זה נצרך רק למי שנתערב עם מי שנגמר דינו, אבל נתערב עם שאר העם, אינו צריך לטעם זה, שהרי שאר העם אינו חייב מיתה, ואיך נמית את כולם בגלל החייב שנתערב (כסף־משנה). ואם רוצח שלא נגמר דינו, נתערב ברוצחים אחרים, כולם פטורים מן המיתה, ואוסרים את כולם בבית הסוהר, כמבואר בהל' רוצח פ"ד, ה"ז.

ח. מִי שֶׁעָמַד עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יָכְלוּ בֵּית דִּין לְאָסְרוֹ עַד שֶׁיְּמִיתוּהוּ בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ - הוֹרְגִין אוֹתוֹ עֵדָיו בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ בָּהּ, מֵאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[26]. וְאֵין רְשׁוּת לִשְׁאָר הָעָם לַהֲמִיתוֹ תְּחִלָּה[27]. לְפִיכָךְ, אִם נִקְטָעָה יַד הָעֵדִים[28] - פָּטוּר[29]. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים גִּדְּמִין מִתְּחִלָּה - יֵהָרֵג בְּיַד אֲחֵרִים[30]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[31] בִּשְׁאָר מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין חוּץ מִן הָרוֹצֵחַ; אֲבָל הוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - רוֹדְפִין אַחֲרָיו בְּכָל דָּבָר וּבְיַד כָּל אָדָם עַד שֶׁמְּמִיתִין אוֹתוֹ[32].

26) כמו שאמרו (סנהדרין מה, ב) "מניין שאם אי־אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד־לומר: מות יומת המכה, מכל־מקום". 27) שנאמר (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה" (שם). 28) אחרי העדתם. 29) שאי־אפשר לקיים בו: "יד העדים תהיה בו". 30) שם, שלא מצינו שעדים גדמים יהיו פסולים לדיני נפשות, ועל־כרחך כוונת הכתוב לומר: יד העדים, שהיתה להם בשעת העדתם, תהיה להם בשעת המתתו (רש"י שם). 31) שאם נקטעה יד העדים אחר העדתם, הרי זה פטור. 32) שם, שהרי הוא מזיק, וחוששים שמא יהרוג עוד, ולפיכך מיתתו בכל אדם (רדב"ז), והשווה הל' רוצח פ"א, ה"ד: "ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר ולא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף את הארץ". ושם פ"ד, ה"ט: "שאע"פ שיש עוונות חמורים משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים".

ט. כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[33], אֶלָּא שְׁנֵי קְבָרוֹת מְתַקְּנִין לָהֶן בֵּית דִּין: אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין, וְאֶחָד לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין[34]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[35]. נִתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[36] - הָיוּ מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֵשׁ לִקְרוֹבֵיהֶן לַעֲשׂוֹת לָהֶן[37] אָרוֹן וְתַכְרִיכִין[38].

33) משנה בסנהדרין מו, א. וכפירוש הגמרא שם מז, א: "לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק". 34) שם, "אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל", ונהרגים ונחנקים - קלים הם ביחס לנסקלים ונשרפים. 35) ששמעו מפי משה שקיבל מסיני, ולפיכך לא תיקנו ארבעה קברות לכל מחוייב מיתה לחוד, כי כך נתקבלה ההלכה (שם). 36) ולשון המשנה שם: נתעכל. ומפרש רש"י: כבר נתכפר במיתתו ובזיונו. 37) לעצמות, לאחר שנתעכל הבשר. 38) בגדים לכרוך בהם העצמות (שם מו, א) וראה לעיל פי"ג, ה"ו.

י. צְרִיכִין בֵּית דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמְתִּין, וְלֹא יָאִיצוּ[39]. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ בְּשֶׁבַע שָׁנִים - הֲרֵי אֵלּוּ חַבְּלָנִין[40]. אַף עַל פִּי כֵן, אִם אֵרַע לָהֶם לַהֲרֹג בְּכָל יוֹם וָיוֹם - הוֹרְגִין[41]. אֲבָל אֵין דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר. שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד[42], אֶלָּא דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּעֲבֵרָה אַחַת וּמִיתָה אַחַת, כְּגוֹן נוֹאֵף עִם נוֹאֶפֶת - דָּנִין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם אֶחָד[43]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַנּוֹאֵף בּוֹעֵל בַּת כֹּהֵן, הוֹאִיל וְהוּא בְּחֶנֶק[44] וְהִיא בִּשְׂרֵפָה[45] - אֵין הוֹרְגִין שְׁנֵיהֶן בְּיוֹם אֶחָד[46].

39) ימהרו. 40) משחיתים ומזיקים (מכות ז, א). ובסנהדרין לה, א דרשו: "אשרו חמוץ (ישעיה א, יז) - אשרו דיין שמחמץ (משהה) את דינו". 41) שהרי אמרו (שם מה, ב) "אין דנים שנים ביום אחד" - הרי שבשני ימים דנים זה אחר זה (רדב"ז). 42) בבית־דין אחד, שלא יוכל להפוך בזכותם, שכל אחד מהדיינים צריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו (רש"י שם). 43) שאפשר לעיין בדין שניהם כאחד (שם מו, א), פרט למיתה אחת ושתי עבירות, כגון חילול שבת ועבודה־זרה ששתיהן שתי עבירות נפרדות, וענשן סקילה (שם). 44) כדין בועל אשת איש. 45) שנאמר: היא מחללת - היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה (שם נא, א). 46) שם מו, א.

יא. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[47]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שָׁם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקֵן מַמְרֵא: לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹמֵר[48]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן מַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יֵשׁ דִּינֵי נְפָשׁוֹת[49]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּמְקוֹמוֹ[50].

47) בזמן שבית המקדש קיים, ואז דנים בכל המדינה ואפילו בחוץ לארץ, כמבואר בסמוך הי"ד. 48) בכת"י תימן: אל הכהן או אל השופט. 49) שם נב, ב: "בזמן שיש כהן - יש משפט. בזמן שאין כהן - אין משפט". 50) שאם בית־הדין גלה ממקומו שבמקדש, אין דנים דיני נפשות, ככתוב (שם ח) "וקמת ועלית אל המקום" - מלמד שהמקום גורם (שם פז, א), וכמבואר בסמוך הי"ג.

יב. בַּתְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[51] שֶׁהָיְתָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[52]. וְהַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בּוֹ - חֹל הָיָה[53], שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד[54]. וּכְשֶׁנִּתְקַלְקְלָה הַשּׁוּרָה[55], גָּלוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְלַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת גָּלוּ, וְסוֹפָן לִטְבֶרְיָא[56], וּמִשָּׁם לֹא עָמַד בֵּית דִּין גָּדוֹל עַד עַתָּה. וְקַבָּלָה הִיא, שֶׁבִּטְבֶרְיָא עֲתִידִין לַחֲזֹר תְּחִלָּה, וּמִשָּׁם נֶעְתָּקִין לַמִּקְדָּשׁ[57].

51) שהיתה בנויה אבני גזית לכבוד הסנהדרין (תוספות יו"ט למדות פ"ה, מ"ד). 52) חצר המקדש, סמוכה לעזרת כהנים, ששם הכהנים עשו עבודת המקדש. 53) לא נתקדש בקדושת העזרה. 54) שנאמר בו (שמואל־ב, ז, יח) "ויבוא המלך דוד וישב לפני ה'". אבל אחרים אסור להם לשבת, ככתוב (דברים יח, ה) "לעמוד לשרת בשם ה'" (יומא כה, א וברש"י). ובסנהדרין (קא, ב) אמרו, שזוהי הלכה למשה מסיני, כדברי רש"י שם. וראה בהל' בית הבחירה פ"ה, הי"ז "לשכת הגזית... חציה היה קודש וחציה היה חול... ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבים".

55) כשגברו העוונות, ונתרבו רוצחים בישראל. 56) מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומשם לציפורי, ומשם לטבריא (ראש השנה לא, א), ובטבריא היו בימי אנטונינוס קיסר (רש"י שם). 57) שם.

1 **יג. אַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי בָּטְלוּ דִּינֵי**
2 **נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[58];**
3 **מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין, וְלֹא הָיוּ שָׁם בִּמְקוֹמָן**
4 **בַּמִּקְדָּשׁ[59].**

58) והכהן היה מקריב על גבי המזבח. 59) מכיון שראו שנתרבו הרוצחים, ולא יכלו לדונם, אמרו: מוטב שנגלה ממקום למקום כדי שלא יתחייבו מיתה, שהמקום גורם, כמבואר לעיל הי"א (עבודה זרה ח, ב).

5 **יד. בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דָּנִין**
6 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַסַּנְהֶדְרִין**
7 **סְמוּכִין בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ[61]. שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת**
8 **בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.**

60) מכות ז, א. 61) לעיל פ"ד, הי"ב. ולא הזכירה רבינו כאן אלא לומר שכל אותן ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בא"י, בטלו גם בחוץ־לארץ. אע"פ שעדיין היה הכהן מקריב על המזבח (כסף־משנה).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביצוע מצוות סקילה, ואלה שחייבים תלייה אחרי סקילתם. מצוות קבורת הרוגי בית דין ביום הריגתם. מספר חייבי סקילה שבתורה, וכן חייבי שריפה, הרג וחנק, סכום כולם שלושים ושישה.

9 **א. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּסְקָלִין? רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה**
10 **אַרְבַּע אַמּוֹת מַפְשִׁיטִין אֶת הַמְחֻיָּב סְקִילָה בְּגָדָיו[2],**
11 **וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו. וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה,**
12 **אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד[3]. וּבֵית הַסְּקִילָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי**
13 **קוֹמוֹת[4]. עוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו, וְיָדָיו אֲסוּרוֹת[5].**
14 **וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו מֵאֲחוֹרָיו, וְהוּא**
15 **נֶהְפָּךְ וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ[6]. אִם מֵת בָּה - יָצָא[7].**
16 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: סָקֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה[8]. הִנֵּה הִשְׁוָה**
17 **הַנִּסְקָל שֶׁנָּפַל אֶת הָאֶבֶן עָלָיו[9] עִם הַנִּדְחָף שֶׁנָּפַל הוּא**
18 **בְּעַצְמוֹ עַל הָאָרֶץ[10]. וְאִם לֹא מֵת מִדְּחִיפָה זוֹ -**
19 **מַגְבִּיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהָיְתָה מַנַּחַת שָׁם[11], מַשָּׂא שְׁנֵי**
20 **בְּנֵי אָדָם, וְהָעֵד הַשֵּׁנִי מַרְפֶּה אֶת יָדוֹ[12] וּמַשְׁלִיךְ[13]**
21 **הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בּוֹ - יָצָא, וְאִם לָאו - רְגִימָתוֹ**
22 **בְּכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה**
23 **לַהֲמִיתוֹ[14], וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה.**

2) שהוא ממהר למות כשהוא ערום (סנהדרין מד, ב ובפירוש המשנה לרבינו שם). ובגמרא שם מה, א דרשו: "ורגמו אותו" (ויקרא כד, יד) – "אותו" בלא כסותו. 3) שלא תתבזה, והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה" ולא תבזהו. ואע"פ שהיא שוהה למות עי"ז, נוח לה לסבול צער גופני ולא להתבזות (שם מה, א). 4) וקומתו של הנידון הרי כאן שלש, ומפילו משם לארץ, ומת מהר. אבל לא תיקנו שיהיה גבוה יותר, כדי "שלא יתנוול", שאם יפול מבנין גבוה יותר, יתפזר גופו, ואבריו מתפרקים, וכריסו נבקעת (שם וברש"י). 5) מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "ועוקרים לו ידיו ורגליו". 6) ובמשנה, שם מה, א כתוב: "נהפך על לבו - הופכו על מתניו", ומפרש רש"י: כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר. ורבינו לא חשש לכתבו כי הוא סובר שכל הפיכתו על מתניו, אינה אלא לראות אם כבר יצאה נשמתו, וכיון שכתב: "אם מת בה יצא", הרי ההפיכה על מתניו בכלל זה, שע"י הפסקת דופק הלב בוחנים שהוא מת (לחם־משנה). 7) אע"פ שלא נרגם כלל באבן. 8) יושלך למטה לארץ (רש"י לתורה שם). 9) בכת"י תימן: "הנסקל שנפל האבן עליו". ותיבת: את, איננה. 10) ואע"פ שהסקילה הוזכרה בפסוק תחילה, עושים אותה בסוף, שמצינו שסמך הכתוב סקילה למיתה, שנאמר (דברים יז, ה) "וסקלתם באבנים ומתו" ('תוספות' שם מה, א ד"ה; "מניין שבדחיה). ומניין שאנו למדים מיתת בית־דין לדורות מסיני? תלמוד־לומר: סקול יסקל, לשון עתיד, לומר שאף לדורות יהא דין סקילה נוהג אף בדחיפה (שם מה, א). 11) לצורך זה. 12) כדי שחבירו ישליכנה בכל כוחו, ששנים אינם יכולים לכוון כוחם להשליך כאחד, כשזה משליך זה מעכב (שם מה, ב וברש"י). 13) חבירו הראשון. 14) שם עמ' א. וכתב רבינו בפירושו למשנה שם פ"ז, מ"ג: "וכבר ידעת שהעדים הם שממיתים בידים איזו מיתה שתהיה, לפי שאותו הדבר אצלם אמת, שהשיגוהו בחושיהם, והוא אצלנו סיפור דברים, שאין אנו יודעים אלא מה ששמענו מהם".

24 **ב. עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - אֵין סוֹקְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא עַל**
25 **שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ[15]. וְאִם הָיְתָה עִיר שֶׁרֻבָּהּ עוֹבְדֵי**
26 **כּוֹכָבִים[16] - סוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין[17]. וְדָבָר**
27 **זֶה קַבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: אֶל שְׁעָרֶיךָ - זֶה שַׁעַר**
28 **שֶׁעָבַד בּוֹ[18], וְלֹא שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בּוֹ.**

15) ואפילו נידון בעיר אחרת. 16) ויש חשש איבה, או שלא יתנו לסקול על שער עירם. 17) כתובות מה, ב. וכתבו ה'תוספות' שם, לאו דוקא ליד פתח בית־דין, אלא חוץ לבית־דין ורחוק ממנו, וכן מבואר לעיל פי"ב, ה"ג, שבית הסקילה היה רחוק מבית־הדין. 18) וכן דרשו שם: "נאמר שעריך למטה (=והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך... וסקלתם באבנים), ונאמר שעריך למעלה (=שם ב, כי ימצא בקרבך באחד שעריך... איש או אשה אשר יעשה את הרע... וילך ויעבוד אלהים אחרים), מה שעריך האמור למעלה - שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה - שער שעבד בו". וידוע שאין אדם דן "גזירה־שוה" אלא אם קיבלה מרבו, ורבו מרבו עד למשה מסיני, כמבואר בנדה יט, ב וברש"י שם. והשווה הל' איסורי ביאה פ"ג, הי"א.

29 **ג. מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בְּזֶבֶל עַד**
30 **אַרְכֻּבּוֹתָיו[19], וְנוֹתְנִים סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ[20]**
31 **וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. וּשְׁנֵי עֵדָיו - זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ,**

וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו. וּמַתִּיכִים[21] אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהוּא זוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו[22].

19) שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ. 20) שהרך אינו חונק לפתוח פיו, והקשה מחבל את גרונו ומנוולו, לפיכך קשה מבפנים - לחנוק, ורכה מבחוץ להגן (רש"י לסנהדרין נב, א). 21) ממסים. 22) משנה, שם נב, א. ובגמרא שם דרשו: נאמר כאן "באש תשרף", ונאמר בבני אהרן (ויקרא י, ו) "יבכו את השריפה אשר שרף ה'". מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, שנאמר בהם: וימותו לפני ה' - כעין מיתה, כלומר: שהגוף נשאר שלם, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

ד. מִצְוַת הַנֶּחֱרָגִין: מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂים[23].

23) למורדים בהם (משנה, שם עמ' ב), וכן הכתוב אומר (שמואל־ב יב, ט) "ואותו הרגת בחרב". ובמלכים־א ב, ח נאמר: ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב". וכתב הרדב"ז, מהמשנה הנ"ל יש ללמוד, שאין הרוגי מלכות נהרגים אלא בסייף, כדברי רבינו לעיל פי"ד, ה"ב.

ה. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מְשַׁקְּעִין אֶת הַמְחֻיָּב בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[24].

24) שם במשנה. וראה בביאורנו לעיל אות יט והשווה לכאן.

ו. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתְלוֹת אֶת הַמְגַדֵּף[25] וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי[26] - הֲרֵי מְגַדֵּף אָמוּר. וּבְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱמַר: אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף[27]. וְהָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ[28].

25) המברך (=המקלל) את השם, כלשון הכתוב (במדבר טו, ל) "את ה' הוא מגדף", ודיניו נתפרשו בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז. 26) מפני שבירך את ה' - הוא נתלה. 27) סנהדרין מה, ב "מה מקלל זה שכפר בעיקר, אף כל שכפר בעיקר". 28) שם מו, א. "איש ולא אשה".

ז. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּתְלִין? אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתָן מְשַׁקְּעִין[29] אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ, וְעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה[30], וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ לָזוֹ[31], וְתוֹלֶהוּ[32] סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן - עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ[33].

29) נועצים. 30) כמין יתד היה יוצא מן הקורה סמוך לראשה. 31) סומך זו אצל זו. 32) בידיו (רש"י שם). 33) משנה שם, והכתוב מסיים: "כי קללת אלקים תלוי", פירשו במשנה שם: "כלומר, מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל" שמזכירין, שזה בירכו (רש"י). ובגמרא שם עמ' ב שנינו: "משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו, וממיתין אותו, ואח"כ תולים אותו, אחד קושר ואחד מתיר (=אין שהות בינתיים, רש"י), כדי לקיים מצות תליה". וביהושע ח, כט וכן שם י, כו משמע שדין זה נוהג אפילו בנתלים גויים, שנאמר שם: "ויהיו תלויים על העצים עד הערב". וכתב הרד"ק שם: "מפני טומאת הארץ, היו הנתלים נקברים, אע"פ שאינם מבני ישראל... כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ... וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר (יחזקאל לט, יב) "וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ". וראה ברד"ק שם ח, כט.

ח. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הַרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[34] בַּיּוֹם הַהוּא. וְלֹא הַרוּגֵי בֵּית דִּין בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]. הֵלִינוּ לִכְבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו[36].

34) ירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור - זו מצוה־עשה" וכן ב'ספרי' לפסוק זה, ורבינו הביאו ב"ספר המצוות" מצוה רלא. והשווה הל' אבל פי"ב ה"א, שהקבורה בשאר מתים היא מצוה. 35) שנאמר "כי קבור תקברנו" לרבות שאר מתים (סנהדרין מו, ב). 36) שם עמ' א. וכן אם הלינו כדי לאסוף עליו עיירות להספידו או להביא לו מקוננות - אינו עובר עליו (שם מז, א).

ט. אֵין תּוֹלִין עַל אִילָן הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אֶלָּא עַל הַתָּלוּשׁ[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מְחֻסַּר קְצִיצָה[38]. שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְלֶה עָלָיו נִקְבָּר עִמּוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ זְכָרוֹן רַע וְיֹאמְרוּ: זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלֶה עָלָיו פְּלוֹנִי[39]. וְכֵן הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקָל בָּהּ, וְהַסַּיִף שֶׁנֶּחֱרַג בּוֹ הַנֶּחֱרָג, וְהַסּוּדָרִין שֶׁחוֹנְקִין בָּהֶן - הַכֹּל נִקְבָּרִים בִּתְפִיסַת הַנֶּחֱרָג[40], אֲבָל לֹא בַּקֶּבֶר עַצְמוֹ[41].

37) והוא נעוץ בקרקע, כמבואר לעיל ה"ז. 38) והתורה אמרה: "כי קבור" - מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה (המחובר) שמחוסר קציצה וקבורה" (שם מו, ב). ואף שגם עץ הנעוץ מחוסר תלישה, אין זה מחוסר מעשה, כקציצה מן המחובר (שם). 39) כמו שאמרו שם (נד, א) לגבי הבא על הבהמה, שגם היא נסקלת, משום "שלא תהא הבהמה עוברת בשוק, ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה". 40) בתוך ארבע אמותיו (רש"י שם מה, ב). וכן אמרו (סוטה מג, ב), "מת תופס ארבע אמות". 41) שם מה, ב וראה בירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור תקברנו - קבורה לו ולעצו ולאבנו".

י. כָּל הַנִּסְקָלִין שֶׁבַּתּוֹרָה שְׁמוֹנֶה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל הָאֵם[42], וְעַל אֵשֶׁת אָב, וְעַל כַּלָּתוֹ[43], וְעַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[44], וְעַל הַזְּכוּר[45]. וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה[46]. וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ[47]. וְהַמְגַדֵּף[48]. וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[49]. וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ[50]. וּבַעַל אוֹב. וּבַעַל יִדְּעוֹנִי[51]. וְהַמְּסִית[52].

1 **וְהַמַּדִּיחַ[53]. וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת[55]. וּמְקַלֵּל**
2 **אָבִיו אוֹ אִמּוֹ[56]. וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[57].**

42) ויקרא יח, ז "אמך היא, לא תגלה ערותה". דרשו חכמינו (סנהדרין נד, א) לרבות אמו שאינה אשת אביו (כגון אנוסה ומפותה) כאמו שהיא אשת אביו, ובאשת אביו נאמר (שם כ, יא) "ואיש אשר ישכב את אשת אביו... מות יומתו... דמיהם בם", וכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה, כשם שנאמר באוב וידעוני (שם כז) "מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם בם" (שם נד, א). 43) ויקרא כ, יב. 44) דברים כב, כד. 45) ויקרא כ, יג. 46) שם, טו, "ואת הבהמה תהרוגו", ונאמר במסית (דברים יג, י) "כי הרוג תהרגנו", מה שם בסקילה, ככתוב (שם, יא) וסקלתו באבנים, אף כאן בסקילה (סנהדרין נד, ב). 47) ויקרא כ, טז, "דמיהם בם". וכבר הוכחנו באות מא, שכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה. 48) מברך את השם, וענשו מפורש בתורה (ויקרא כד, יד) "ורגמו אותו כל העדה". 49) דברים יז, ה. 50) לאליל ששמו מולך, שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים, ולא שהוא שורפו, אלא מעבירו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, וכמבואר בהל' ע"ז פ"ו, ה"ג. וסקילה מפורשת בו (ויקרא כ, ב) "עם הארץ ירגמוהו באבן". 51) שניהם מפורשים שם פ"ו, ה"א־ב, וענשם מפורש בתורה ויקרא כ, כז "באבן ירגמו אותם דמיהם בם". 52) את היחיד לע"ז, וענשו מפורש בדברים יג, יא "וסקלתו באבנים ומת". 53) עיר שלימה אחרי עבודה־זרה, ומדיחי עיר הנדחת למדים ממסית שהוא בסקילה, שגם בו נאמרה לשון הדחה (שם, שם) "כי בקש להדיחך", ודנים "גזירה־שוה": הדחה - הדחה (סנהדרין פט, ב). 54) שנאמר (שמות כב, יז) "מכשפה לא תחיה", וסמוך לה נאמר (שם, יח) "כל שוכב עם בהמה מות יומת" מה שם בסקילה (ראה לעיל אות מה), אף כאן בסקילה (שם סז, ב). 55) במדבר טו, לה "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים". 56) ויקרא כ, א "מות יומת... דמיו בו", וכבר נתבאר לעיל אות מא, שכל מקום שנאמר בו "דמיו בו" הרי זה בסקילה. 57) דברים כא, כא, "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת". וכל אלו הנסקלים מנויים במשנה סנהדרין נג, א.

3 **יא. כָּל הַנִּשְׂרָפִין עֲשָׂרָה, וְאֵלּוּ הֵן: בַּת כֹּהֵן שֶׁזְּנָתָה**
4 **תַּחַת בַּעְלָהּ[58]. וּבָא עַל בִּתּוֹ[59], וְעַל בַּת בִּתּוֹ[60], וְעַל**
5 **בַּת בְּנוֹ. וְעַל בַּת אִשְׁתּוֹ, וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת**
6 **בְּנָהּ[61]. וְעַל חֲמוֹתוֹ[62], וְעַל אֵם חֲמוֹתוֹ, וְעַל אֵם**
7 **חָמִיו[63]. וְהוּא שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לְאַחַר**
8 **מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הֵן כְּכָרֵת בִּלְבַד, בִּכְלַל הָעֲרָיוֹת[64].**

58) כשהיא נשואה. אבל כשהיא ארוסה, הרי היא בסקילה, שסקילה חמורה משריפה, ונשואה יצאה לשריפה להחמיר עליה, ולא ארוסה, להקל עליה מסקילה לשריפה (סנה' ג, ב), וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פ"א, ה"ו; ופ"ג, ה"ג, ה. 59) מאנוסתו, שאינה בת אשתו. ואע"פ שלא נאמרה בתורה: "ערות בתך לא תגלה", מאחר שאסרה בת הבת (ויקרא יח, י) שתקה מן הבת, שהרי בת בתו אינה קרובה לו אלא מכח בתו (סנהדרין עו, א ולשון רבינו בהל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ו). 60) מאנוסתו, שאינה אשתו בקידושין. וראה בסמוך אות סא. 61) בשתיהן לא נאמרה שריפה בתורה, אלא אזהרה בלבד (ויקרא יח, י), וענשן נלמד ב"גזירה־שוה" מאשה ובתה, כמבואר באות הבאה. 62) ככתוב (שם כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא, באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, א) "אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מניין? נאמר כאן: זימה, ונאמר להלן (ויקרא יח, יז) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה... שארה הנה זימה היא", מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה (בכלל האזהרה), אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה" (=לענין שריפה), ומכאן אתה למד גם לענין בת בתו ובת בנו מאנוסתו שהן בשריפה, נאמר כאן (ויקרא יח, י) כי ערותך הנה, ונאמר בשאר אשתו: שארה הנה, אני למד "גזירה־שוה" "הנה־הנה", מה להלן (בשאר אשתו) "זימה" עמו, אף כאן "זימה", כאילו כתוב כאן "זימה". ושוב אני למד "גזירה־שוה" "זימה־זימה" מאשה ואמה שכתוב בה: "זימה היא, באש ישרפו" מה להלן שריפה, אף כאן שריפה (שם עה, א ועמ' ב). 63) ככתוב (ויקרא כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה... באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, ב) "מנין לעשות שלשה דורות למעלה (=למעלה מאשתו, כגון אֵם חמיו שהיא דור שלישי לאשתו, וכן אם חמותו) כשלשה דורות למטה (כבת בתה ובת בנה המפורשים בתורה, ויקרא יח, יז), נאמר למטה: זימה, ונאמר למעלה: זימה, מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות". 64) שם עו, ב נאמר: "באש ישרפו אותו ואתהן" אתהן - שתיהן משמע, והרי אשתו אינה נשרפת? אלא לומר לך, כששתיהן קיימות. כלומר, אם אשתו חיה - תישרף חמותו, ואם לאו - אין כאן עונש שריפה. וכדברי רבי עקיבא שם. ואע"פ שאמרו שם "איסורא בעלמא", סובר רבינו שזהו איסור כרת. ולגבי שריפה שהיא בידי אדם, קורא לכרת: איסורא בעלמא, שאין בה מיתת בית־דין אלא עונש מן השמים בלבד. השווה הל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ח ובמגיד־משנה שם. והמאירי לסנהדרין שם מביא ראיה מסגנון התלמוד (קידושין סב, א) שאמרו שם: "אם שכב איש אותך - לא הנקי ולא הנקי, אלא איסורא בעלמא" - הרי שבאשת איש, קראו לאיסור כרת שבה "איסורא בעלמא". וכל אלו הנשרפים - מנויים במשנה סנהדרין עה, א.

9 **יב. הַנֶּהֱרָגִין[65] שְׁנַיִם: הָרוֹצֵחַ[66] וְהַנִּדָּח[67].**

65) בסייף. 66) שנאמר בו "נקום ינקם" (שמות כא, כ) "נקימה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ויקרא כו, כה), 'והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית' - הוי אומר נקימה, זו סיוף" (שם נב, ב). 67) ולשון המשנה שם עו, ב "הרוצח ואנשי עיר הנדחת", וסייף מפורש בהם בתורה (דברים יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב".

10 **יג. הַנֶּחֱנָקִין שִׁשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ.**
11 **הַחוֹבֵל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ[68]. וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזָקֵן**

מַמְרֵא[69]. וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר[70]. וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[71]. נִמְצְאוּ כָּל הָרוֹגֵי בֵּית דִּין שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים[72].

68) שעשה בהם חבורה, ראה לקמן הל' ממרים פ"ה, ה"ה. 69) שמסרב על דברי בית־דין הגדול, ומורה לעשות כנגדם. 70) מתנבא על מה שלא שמע, וראה הל' ע"ז פ"ה, ה"ח. 71) שאומר: אמרה ע"ז. אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור (משנה בסנהדרין פט, א). וראה בהל' ע"ז פ"ה, ה"ו. ובכולם נאמר בתורה "יומת" או "ומת", וכלל הוא: "כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק" (שם פד, ב). והשווה לעיל פי"ד, ה"א "ומפי משה רבינו למדו שכל מיתה... היא חנק" ובביאורנו שם. וכל אלו הנחנקים - מנויים במשנה, שם פד, ב. 72) רמז לדבר (תהלים ז, יח): "ול'ו' הכין כלי מות" (תפארת ישראל בסוף מס' סנהדרין, "סוגר העונשים", אות א). וב"קרית ספר" נותן בהם סימן: "חיוב". ח"י נסקלים; י' נשרפים; ו' נחנקים; ב' נהרגים.

יום רביעי כ"ו ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאור מצוות הלקאת מי שמחוייב מלקות. דיני התראת ספק. המתחייב בדין גדול נפטר מדין קטן. שאין צורך בשני עדים להחזקת האיסור למלקות. סדר ההלקאה בפני בית דין.

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְהָמִית אֶת הַמְחֻיָּב מִיתָה, כָּךְ מִצְוָת עֲשֵׂה לְהַלְקוֹת אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[2] - בִּמְקוֹם מִיתָה הִיא עוֹמֶדֶת[3].

2) בניגוד לדיני נפשות, שהם בעשרים ושלושה, ראה לעיל פרק ה, הלכה ב, והלכה ד. 3) שהיא צריכה מומחים, עדים והתראה ודרישה וחקירה כדיני נפשות. וכן אמרו (סנהדרין י, א) "מלקות במקום מיתה עומדת" ומפרש רש"י: "כיוון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קָנַס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות".

ב. מַלְקִין בִּזְמַן הַזֶּה[4] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה סְמוּכִין[5], אֲבָל לֹא בִּפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת.

4) אף על פי שאין בית המקדש קיים, בניגוד לדיני נפשות, שאין דנים אותם אלא בפני הבית, ראה לעיל פרק י"ד, הלכה י"א, ומצינו במכות טז, ב שרב יהודה חייב מלקות בזמנו לאחד שעבר על איסור תורה. 5) שנסמכו בארץ מפי חכמים מוסמכים, כמבואר לעיל פרק ד, הלכה ו, וראה לעיל פרק ה הלכה ד ובביאורנו.

ג. וְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁמַּלְקִין דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ בְּכָל מָקוֹם[6], אֵינָהּ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת[7].

6) שאינם מוסמכים. 7) שאינה שלושים ותשע מלקות, אלא כפי ראות עיני הדיין וכפי צורך השעה (רע"ב לנזיר פרק ד, משנה ג). ובריב"ש תשובה צג כתב: מכת מרדות, היא ל"ט כשל תורה, אלא שאינן חזקות כמותן. וראה ב"מגן אברהם" לאורח חיים תצו סעיף קטן ב, שמרדות היא שלוש עשרה הכאות. מרדות - לשון מרד, שמייסרים אותו על שמרד בדברי חכמים. וראה רש"י חולין קמא, ב דיבור המתחיל: מכת מרדות.

ד. אֵין אָדָם לוֹקֶה אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה[8]. וּבוֹדְקִין הָעֵדִים בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[9]. עָבַר עַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[10], וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה, שֶׁאִם תַּעֲשֶׂנּוּ וְלֹא תְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ[11] - תִּלְקֶה, וְעָבַר וְלֹא קִיֵּם הָעֲשֵׂה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[12]. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְרָאָה בְּסָפֵק הִיא[13], שֶׁאִם יְקַיֵּם - יִפָּטֵר, הַתְרָאַת סָפֵק הַתְרָאָה הִיא[14].

8) כמבואר לעיל פרק י"א, הלכה ד, שהמלקות שווה בזה לדיני נפשות, על פי דברי התלמוד בסנהדרין לג, ב. ובכתובות לב, ב, אמרו: "כאן שלא התרו בו", כלומר, ולפיכך אינו לוקה. 9) שנאמר (ויקרא כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם" - מכאן שכל הדינים צריכים דרישה וחקירה (סנהדרין לב, א), והשווה הלכות עדות פרק ג, הלכה ב. 10) שאמרה תורה אם עברת על הלאו, קיים העשה והיפטר, כגון "לא תיקח האם על הבנים" (דברים כב, ו) ואם לקחת: "שלח תשלח את האם" (שם ז). 11) כגון, שתמות האם ולא תוכל לקיים בה: "שלח תשלח". וכל שכן, אם שחט בעצמו האם, שביטל העשה בידיו. 12) מכות תט, ב וכגירסת הרי"ף שם: בדברי רבי יוחנן "קיימו (את העשה) פטור; לא קיימו חייב, כלומר, אף על פי שלא ביטל העשה, כיוון שלא קיימו, לוקה על הלא תעשה", ולפיכך, כל שמתה האם או ברחה מידו, לוקה. 13) בשעה שעבר על הלאו, והתרו בו, אין הדבר ידוע אם יקיים העשה או לא יקיים. 14) מכות שם, וראה בר"ן לחולין קמא, את הפירוש שמביא בשם "אחרים" (כסף משנה). וכתב הרדב"ז, אף על פי שבכל מקום אין לוקים על התראת ספק, כאן שונה, שבשעה שעבר על הלאו, הרי זה וודאי עבר, והספק אינו אלא ביחס לתיקון העשה, שמא יקיימה, וכל שלא קיים העשה הרי זה לוקה על הלאו, שלגביו הוא מותרה וודאי. והשווה הלכות שבועות פרק ה, הלכה ב ובביאורנו שם. וראה ב"נודע ביהודה" מה"ת לאבן העזר עז, שלא נתכוונו רבינו לפסוק התראת ספק - שמה התראה, אלא בדיני מלקות, אבל בדיני נפשות - אינה התראה. תדע, שהרי לעיל פרק י"ב כשדן רבינו על התראה בדיני נפשות לא הזכיר כלום מדיני התראת ספק.

ה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְקוּת וּמִיתַת בֵּית דִּין כְּאַחַת, כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה: אִם הִתְרוּ בּוֹ לְמִיתָה - סוֹקְלִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּדִין גָּדוֹל מִזֶּה[16]; וְאִם הִתְרוּ בּוֹ לְמַלְקוּת בִּלְבַד - לוֹקֶה[17].

15) שחייב מיתה משום עובד עבודה זרה, ומלקות משום איסור אותו ואת בנו, ראה ויקרא כב, כח. 16) והתורה אמרה (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (מכות יג, ב). 17) שהרי לא יומת, ולא ייענש אלא על רשעה אחת (חולין פא, ב), והשווה הלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה ז.

ו. אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה[18]; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ - בְּעֵד אֶחָד יֵחָזֵק. כֵּיצַד? אָמַר עֵד אֶחָד: חֵלֶב כִּלְיוֹת הוּא זֶה[19], כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[20] הֵם פִּרוֹת אֵלּוּ, גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה אִשָּׁה זוֹ[21], וְאָכַל אוֹ בָּעַל בְּעֵדִים אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[22] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד[23]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִכְחִישׁ[24] הָעֵד בְּעֵת שֶׁקִּבֵּל הָאִסּוּר; אֲבָל אִם אָמַר: אֵינוֹ חֵלֶב זֶה[25], וְזוֹ אֵינָהּ גְּרוּשָׁה, וְאָכַל אוֹ בָּעַל אַחֵר שֶׁהִכְחִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּקְּבְעוּ הָאִסּוּר שְׁנֵי עֵדִים[26].

18) בשעת העבירה. 19) והרי זה חלב, שאסרתו תורה (ויקרא ג, יז) ולוקים עליו. 20) מין ממיני התבואה שנזרע עם הגפן ושניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", כלומר, פן תתרחק ותאסור שניהם (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ו), והאוכלם לוקה, כמבואר בביאורנו לקמן פרק י"ט, הלכה ד לאוו צו. 21) ואסורות לכהן. 22) בכתב יד תימן: שהותרה בו. 23) שכן אמרו (גיטין ב, ב) "עד אחד נאמן באיסורין" (כסף משנה). ומפורש הוא בירושלמי סוטה פרק ו, הלכה ב "אמר לו אחד חלב הוא, והתרו בו שניים, לוקה, ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא"! והשווה הלכות שגגות פרק ג, הלכה ב. 24) העובר. 25) בכתב יד תימן: זה אינו חלב. כלומר, אין זה חלב אלא שומן ומותר. 26) וכן אמרו (קידושין סו, ב): אם הוא מכחישו כלום הוא נאמן?

ז. שָׁתַק בְּעֵת שֶׁהֵעִיד הָעֵד הָאֶחָד בִּקְּבִיעוּת הָאִסּוּר, וְאַחַר שֶׁעָבַר וְהִתְרוּ בּוֹ טָעַן לְהַכְחִישׁ הָעֵד - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא לוֹקֶה[27].

27) שם סה, ב "אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן". וסובר רבינו, שאפילו הכחישו אחרי כן, נאמן העד, שאם לא הכחישו כלל אין בזה כל חידוש (כסף משנה). ומדברי רבינו יש לדייק, שאם הכחישו קודם שעבר אפילו שתק בתחילה, הכחשתו מועילה ואינו לוקה (שם).

ח. כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֶת[28] שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעַמּוּד[29] אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְחַזַּן[30] הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו[31]. אִם נִקְרְעוּ - נִקְרְעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ[32] - נִפְרְמוּ. עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. שֶׁאֵינוֹ מַכֵּהוּ עַל כְּסוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּהוּ - וְלֹא לִכְסוּתוֹ[33]. וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאַחוֹרָיו[34], שֶׁהַחַזָּן הַמַּכֶּה עוֹמֵד עָלֶיהָ[35]. וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם[36] לְאַרְבָּעָה. וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל חֲמוֹר עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ[37]. וְרֹחַב הָרְצוּעָה טֶפַח, וְאָרְכָּהּ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מַגַּעַת עַד פִּי כְרֵסוֹ[38]. וְיָד[39] שֶׁל רְצוּעוֹת שֶׁאוֹחֵז בָּהּ אָרְכָּהּ טֶפַח[40].

28) קושר. 29) עץ נעוץ בקרקע וגבוה כשתי אמות, והלוקה כפוף ומוטה עליו, כאדם הנסמך על בריח דלת (מכות כב, ב ובפירוש ריב"ן שם). 30) השמש, מלשון חוזה, שהוא רואה כל צרכי העיר. 31) בבית הצוואר. 32) נקרעו חוטי התפירה (שם). והרע"ב לסוטה פרק א, משנה ה מפרש: פרימה - מן הצדדים; קריעה - באורך. 33) ספרי שם אות רפו. 34) של הלוקה. 35) שתבוא ההכאה מלמעלה בכח. 36) כלומר, עוד רצועה אחת כפולה לשתיים והן שתי רצועות שהן ארבע (מכות כב, ב וריב"ן שם). ובירושלמי (הובא בתוספות יום טוב שם) דרשו: והפילו השופט - אל תקרא והפילו, אלא והכפילו. וראה בגמרא שם כג, א. 37) כלומר, ברצועה. וכפירוש הריב"ן שם: כשמגביה ידו ומוריד, עולות הרצועות ויורדות. פירוש שני, כן דרך תפירת הרצועה, תוחב ראש רצועה בנקב (=של הידית) כנגד מטה, וחוזר ותוחב בנקב שני דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד (שם). ובגמרא שם כג, א רמזו טעם לרצועה של עגל וחמור, משום שנאמר (ישעיה א, ג) "ידע שור קונהו, וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע" וגו' - אמר הקדוש־ברוך־הוא יבוא מי שמכיר אבוס בעליו וייפרע ממי שאינו מכיר בעליו. ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: "שתי הרצועות של החמור, לפי שעשה מעשה הבהמות ייענש בעורותיהן" וכו'. ותיקנו עגל במקום שור כי של עגל רך ונכפף יפה סביב גבו. 38) ומטעם זה אמרו בגמרא שם, צריך שיהיה בידית של הרצועה נקב והחזן המלקה יוכל להאריך ולקצר הרצועה כרצונו, שאין מכים אלא ברצועה שראשה מגעת על פי כרסו, שהוא טבורו (רע"ב שם). 39) הידית. 40) משנה שם כב, ב.

ט. הָאִישׁ הַמַּכֶּה צָרִיךְ לִהְיוֹת יָתֵר בְּדֵעָה[41] וְחָסֵר בְּכֹחַ[42]. וּמַגְבִּיהַּ אֶת הָרְצוּעוֹת בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וּמַכֶּה בְּיָדוֹ אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ[43]. וּמַלְקֵהוּ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו [עַל חָזֵהוּ[44]] בֵּין דַּדָּיו, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאֲחוֹרָיו: שְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה, וּשְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה[45].

41) משכיל במדע. 42) שם כג, א וכפירוש המשנה לרבינו שם, "אדם משכיל ממוצע בכוחו, לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא". 43) שבשתי ידיו כאחת לא יוכל להכות בכל כוחו (שם כג, א). והשווה לעיל פרק ט"ו, הלכה א. 44) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן תיבות אלו אינן. 45) שפ כג, א, שנאמר (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו במספר - רשעה אחת מלפניו; שתי רשעיות מאחריו". ומפרש ב"תורה תמימה" כדי רשעתו - משמעה רשעה אחת, שהיא מכה אחת, ושוב כתוב: במספר, ואין מספר פחות משניים, מכאן, שלפניו - הכאה אחת; ולאחריו - שתיים.

י. הַמַּכֶּה אֵינוֹ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, אֶלָּא מֵטֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט[46] וְהִכָּהוּ לְפָנָיו - שֶׁיְּהוּ עֵינָיו שֶׁל שׁוֹפֵט בּוֹ, לֹא שֶׁיְּהֵיהָ מַבִּיט בְּדָבָר אַחֵר וּמַכֶּהוּ[47]. מִכָּאן, שֶׁאֵין מַכִּים שְׁנַיִם כְּאֶחָד[48].

46) משנה מכות כב, ב, ואין לפרשו כפשוטו שיפילהו לארץ, שכבר נתבאר בהלכה הקודמת, שצריך להלקותו שליש מלפניו, וזה לא ייתכן אלא כשהוא מוטה וכפוף על העמוד (תורה תמימה). 47) ספרי פרשת תצא אות רפו. והטעם, כדי שלא יוסיף להכותו וימות (רבינו הלל שם). 48) שאז אין השופט יכול לרכז את כל ראייתו בכל אחד מהם. ובכתב

יד התימנים הנוסח: "והיכהו - מכאן שאין מלקים" וכו'. ואמנם בספרי שם דורשו מ"יכנו" - אין מלקים שניים כאחד.

יא. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים קוֹרֵא כָּל זְמַן שֶׁזֶּה לוֹקֶה: אִם לֹא תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ. וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיִּגְמֹר הַפְּסוּקִים עִם הַמַּלְקִיּוֹת[49]. וְאִם לֹא גָּמַר - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא, וְקוֹרֵא וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא עַד שֶׁתִּגְמֹר כָּל הַהַכָּאָה. וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּדַּיָּנִים מוֹנֶה, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר לַחַזָּן: הַכֵּה! כָּל זְמַן שֶׁמַּכֶּה - עַל פִּיו הוּא מַכֶּה[50].

49) מכות כג, א. ובכריתות יא, א שנינו: "בקורת תהיה" (ויקרא יט, כ) - תהא בקריאה. והכוונה לקריאת הפסוקים שלפנינו. 50) מכות שם.

יב. מֵת תַּחַת יָדוֹ - פָּטוּר[51]. וְאִם הוֹסִיף רְצוּעָה אַחַת עַל הָאֹמֶד[52] וָמֵת - הֲרֵי הַחַזָּן גּוֹלֶה[53]. וְאִם לֹא מֵת - הֲרֵי הַחַזָּן עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֹסִיף[54]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּמָה אִם זֶה, שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ, צִוָּה הַכָּתוּב שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ עַל רִשְׁעוֹ[55]; קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר כָּל הָאָדָם[56]. לְפִיכָךְ, כָּל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד, הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה[57]. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[58], הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן - אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם וְלוֹקֶה[59], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[60].

51) שם כב, ב. והטעם מבואר שם ח, א, שנאמר (דברים יט, ה): "ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים" וגו' - מה חטיבת עצים רשות (=אם רצה בא וחוטב, ואם לא רצה אינו בא), יצא... הרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין" המלקה ארבעים למחוייב מלקות. 52) שאמדוהו הדיינים, ראה לקמן פרק י"ז, הלכה ב. 53) לערי מקלט כדין כל רוצח נפש בשגגה, שהרי טעה חזן זה במניינו ושגג (מכות שם). 54) ספרי, הובא במכות כג, א. 55) בכתב יד תימן: יתר על רשעו. 56) סנהדרין פה, א, וראה שם נח, ב "המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא היכהו נקרא רשע", והשווה הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א־ב. 57) מכות ה, ב "ישראל גולה ולוקה על ידי עבד", והעמידוה שם, כגון שהיכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה. ומפרש רש"י: לוקה, משום "לא יוסיף - פן יוסיף". 58) כגון, תשלומי דמי ריפוי או צער. 59) כלל הוא, שמשלם ממון ואינו לוקה (כתובות לב, ב) שנאמר (ויקרא כד, יט) "כאשר עשה כן ייעשה לו... כן יינתן בו" - דבר שיש בו נתינה, וזה ממון. 60) הלכות חובל ומזיק פרק ד, הלכה ט; ובהלכות נערה פרק א, הלכה י"א. וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח, הלכה א. והטעם שאין לוקה ומשלם, משום שנאמר: כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו, משום שתי רשעיות (כתובות לז, א).

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) שאין מלקים את החוטא אלא לפי כוחו ובריאותו. המחוייב מלקיות הרבה כיצד אומדים אותו. הנפטרים ממלקות באמצע הלקאתם, מי אינו חוזר לשררתו אחרי הלקאתו.

א. כֵּיצַד מַלְקִין אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת? כְּפִי כֹּחוֹ[2]. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר[3]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַרְבָּעִים - שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַרְבָּעִים, אֲפִלּוּ הָיָה חָזָק וּבְרִיא כְּשִׁמְשׁוֹן. אֲבָל פּוֹחֲתִין לְחַלָּשׁ; שֶׁאִם יַכֶּה לְחַלָּשׁ מַכָּה רַבָּה[4] - בְּוַדַּאי הוּא מֵת[5]. לְפִיכָךְ[6] אָמְרוּ חֲכָמִים[7]: שֶׁאֲפִלּוּ הַבָּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע; שֶׁאִם יוֹסִיף לוֹ אַחַת, נִמְצָא שֶׁלֹּא הִכָּהוּ אֶלָּא אַרְבָּעִים הָרְאוּיוֹת לוֹ[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו תשעה ושלושים".

מהלכה זו רואים עד כמה יש לרבנן "בעלות" על התורה כביכול, ועד שיכולים לשנות ממה שכתוב, כי בתורה נאמר "ארבעים יכנו", וחכמים תיקנו שלושים ותשע. על כך אומרת הגמרא (מכות כב:) כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר־תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בספר־תורה כתיב ארבעים יכנו, ואתו רבנן - בצרו (הפחיתו) חדא".

דוגמא נוספת לכך אנו מוצאים ב'ירושלמי' שאומר על הפסוק "לא־ל גומר עלי כו'" שעל־ידי פסק בית־דין בקידוש החודש ועיבור השנה, נשתנה הטבע והמציאות של העולם.

הכח לשנות אינו רק בעניינים של "סור מרע", שם יש כח לחכמים להפחית את ייסוריו של יהודי, אלא גם בענייני "עשה טוב" יש לרבותינו כח להוריד השפעה מלמעלה בריבוי טוב מופלג המבטל את כל המדידות, ואפילו את מדידות הברכה שבתורה.

(לקו"ש חלק ה' עמוד 128 הערה 31)

2) כפי שהוא יכול לקבל - בהתאם לבריאותו. 3) "שלא ילקה בלא שיעור, אלא במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול" (לשון רבינו בפירושו למשנה, מכות כב, א). וזה בהסתמך על לשון הפסוק: "רשעתו במספר", ולא נאמר: "ארבעים במספר" (שם). 4) למעלה מכוחו. 5) והתורה אמרה (שם, ג) "ונקלה אחיך לעיניך", אחר שלקה - ישאר אחיך חי לעיניך (סנהדרין י, ב). 6) הואיל ואסור להוסיף על הארבעים אפילו כשהוא בריא. 7) מכות כב, א. 8) ואמרו שם עמ' ב: כמה טפשים הם האנשים שקמים מפני ספר־תורה, ואינם עומדים מפני אדם גדול. שבספר־תורה כתוב: "ארבעים יכנו", ובאו החכמים וחיסרו אחת. ובמדרש תנחומא פ' קרח, אות יב, אמרו: "ארבעים יכנו... כנגד ארבעים קללות שנתקללו נחש וחוה ואדם ואדמה. ופחתו חכמים אחת, משום לא יוסיף".

ב. כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל, אֵין

אוֹמְדִין אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ[9]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים - אֵין אוֹמְרִין: יִלְקֶה עֶשְׂרִים וְאַחַת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה[10]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, וּמִשֶּׁהִתְחִיל לִלְקוֹת רָאוּהוּ חַלָּשׁ, וְאָמְרוּ: אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר עַל אֵלּוּ הַתֵּשַׁע אוֹ הַשְּׁתִּים עֶשְׂרֵה שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[11]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְאַחַר שֶׁלָּקָה רָאוּהוּ חָזָק וְיָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה יוֹתֵר עַל הָאֹמֶד[12].

9) לשלשה חלקים, שליש מלפניו, ושני שלישים מאחוריו, כמבואר לעיל פט"ז, ה"ט (מכות כב, א), וראה ברש"י לסנהדרין י, א. 10) סנהדרין שם, כי אין להלקותו יותר מכפי כוחו, שמא ימות בה. נמצא חסך המחוייב שתי מלקויות. 11) ואין אומרים ילקה לאחר זמן כשיתחזק, אלא מכיון שנתבזה בבית־דין ולקה קצת - די בזה (מכות כב, ב וברש"י). אבל אם עדיין לא לקה כלום, ימתין עד שיבריא וילקה כל הארבעים כפי שאמדוהו מתחילה (כסף־משנה). וראה בסמוך ה"ג. 12) מכיון שלקה, כבר נתבזה בבית־דין ונתכפר לו ואין לחייבו לפי אומד חדש (מכות שם).

ג. אֲמָדוּהוּ הַיּוֹם שֶׁיִּלְקֶה שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[13], וְלֹא הִלְקוּהוּ עַד לְמָחָר, וַהֲרֵי הוּא לְמָחָר יָכוֹל לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[14]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיִּלְקֶה לְמָחָר שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְלֹא לָקָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הוּא חָזָק לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - לוֹקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה; שֶׁהֲרֵי בִּשְׁעַת הָאֹמֶד לֹא אֲמָדוּהוּ לִלְקוֹת אֶלָּא לְאַחַר זְמַן[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[16].

13) היום. 14) אפילו כשעדיין לא לקה כלום, מכיון שהאומד הראשון היה לאותו יום, הרי זה כאילו לקה כבר, ואין לבטל את האומד הקודם (שם בברייתא). 15) והרי הוא כמי שאינו. ואם עדיין לא לקה, הולכים בו אחרי האומד השני בין להקל בין להחמיר. ולפי זה, מה שמצריך רבינו בהלכה הקודמת "משהתחיל ללקות ראוהו חלש" - הכוונה כשאמדוהו ללקות למחר, אבל אמדוהו שילקה היום, אפילו עדיין לא לקה, הרי זה כאילו "התחיל ללקות", ומכיון שהוא חלש, הרי זה פטור. והרי זה כאילו התחילו להלקותו מאתמול, ואמרו אינו יכול לקבל עוד (כסף־משנה). וכשאמדוהו ללקות למחר ולא לקה, וביום השני הרי הוא חזק לקבל י"ח, ג"כ לוקה שמונה־עשרה, שהרי הוברר שהאומד הראשון היה בטעות, ורבינו משמיענו שאפילו לא התחזק אלא ביום השלישי, ויש להניח שהאומד הראשון לא היה מוטעה, הרי הוא כמי שאינו, והולכים רק אחרי האומד האחרון. 16) בכל המספרים שהם, הולכים אחרי האומד האחרון אפילו להחמיר, וכל־שכן להקל.

ד. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה[17], בֵּין עַל עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה בֵּין עַל מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה: אִם אֲמָדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד[18] - לוֹקֶה וּפָטוּר; וְאִם לָאוּ - לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא, וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה[19]. כֵּיצַד? נִתְחַיֵּב שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת, וְאָמְדוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ נִפְטַר[20]. אֲבָל אִם אֲמָדוּהוּ לְמַלְקוּת אַחַת, וְהִכָּהוּ שָׁלֹשׁ אוֹ תֵּשַׁע אוֹ שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ הָאֹמֶד[21] - הֲרֵי זֶה מִתְרַפֵּא, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמַלְקוּת שְׁנִיָּה[22], עַד שֶׁיִּלְקֶה לְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן.

17) כגון שחרש בשור ובחמור, ובחרישתו מחפה חיטה ושעורה וחרצן בעפר, נמצא עובר משום "לא תחרוש בשור ובחמור", ומשום "לא תזרע כרמך כלאים". 18) לשני הלאוים כאחד. 19) משנה, במכות כב, ב. 20) של"ט מלקיות הן לעבירה אחת, והשש הנוספות הן לעבירה השניה. ובגמרא שם, אמרו כן לגבי מספר מ"ב, ל"ט - לעבירה אחת, והשלש הנוספות - לשניה, אולם רבינו נאמן לשיטתו לעיל ה"א, שמן התורה עליו ללקות ארבעים, והחכמים פיחתו אחת משום "פן יוסיף". וכל זה יוצדק כשלא לקה אלא מלקות אחת, אבל כשנתחייב שתים וילקוהו מ"ב, אזי כל הארבעים ההכאות יתייחסו למלקות הראשונה, ולא נשארו אלא שתיים, ואין זה אומד כלל, שהרי אינו ראוי להשתלש, ועל כרחו ילקה ויתרפא, ויחזור וילקה שנית. שכלל הוא, כל שאינו יכול ללקות שלש הכאות, אינו בר מלקות עכשיו על העבירה השניה. וכן אם אמדוהו לקבל מ"ג אינו לוקה שתים, שהרי מספר זה אינו ראוי להשתלש, ואין זה אומד, ולפיכך לא יתכן דין זה אלא כשאמדוהו למ"ה, ל"ט – לראשונה, ושש - לשניה, והכל ניתן להשתלש (אור שמח). 21) כפי האומד. 22) כל שלא לקה יותר מל"ט בבת אחת, נחשב הכל למלקות אחת.

ה. מִי שֶׁאָמְדוּהוּ, וּכְשֶׁהִתְחִיל לִלְקוֹת נִתְקַלְקֵל[23] מִכֹּחַ הַהַכָּאָה, בֵּין בִּרְעִי[24] בֵּין בְּמִימֵי רַגְלַיִם - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ יוֹתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה[25] פָּטוּר[26]. אֲבָל אִם נִתְקַלְקֵל מִן הַפַּחַד מִקֹּדֶם הַהַכָּאָה, אֲפִלּוּ נִתְקַלְקֵל מִשֶּׁיָּצָא מִבֵּית דִּין לִלְקוֹת[27], וַאֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב[28] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה כָּל הָאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ. אָמְדוּהוּ[29] לִשְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת[30], וְלָקָה[31] וְנִתְקַלְקֵל, בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה - פָּטוּר[32]. נִפְסְקָה הָרְצוּעָה[33] בַּשְּׁנִיָּה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[34]; נִפְסְקָה בָּרִאשׁוֹנָה - נִפְטַר מִמַּלְקוּת רִאשׁוֹנָה, וְלוֹקֶה הָאֹמֶד הַשֵּׁנִי[35].

23) לשון זלזול, כלשון הכתוב "ונקלה אחיך". 24) שהוציא ריעי. 25) שנתבזה. 26) משנה, במכות כב, ב. 27) אין אומרים הרי זה כאילו נתקלקל בשעת ההלקאה ויפטר, שהתורה אמרה: "והכהו... ונקלה", ולא שנקלה לפני ההכאה (שם כג, א). 28) אור ליום הלקאתו, אין אומרים אדם חלש הוא זה ובוודאי לא יוכל לסבול את האומד שבית־דין אמדוהו. 29) כי פחד לחוד, וחולשת הגוף לחוד. יש אדם חזק ובריא ומחמת הפחד מתקלקל, ויש שהוא חלש בגופו ואינו מפחד ולא יתקלקל (רדב"ז). ולדעת הלחם־משנה, נתכוון רבינו לומר "אפילו מבערב"

שהוא לילה, ואין ראוי ללקותו אלא למחר, ובכל זאת נכנס בו פחד גדול ונתקלקל, אין אומרים בוודאי יתקלקל בשעת הכאה יותר ויותר, ונפטרנו. וזהו מה שאמרו בגמרא שם: "ולא עוד אלא אפילו קלה (=נתבזה) בתחילה". הכוונה ליום אחד לפני ההכאה. 30) על שתי עבירות. 31) באומד אחד, כלעיל ה"ד. 32) אפילו כשנתקלקל בראשונה פטור אף מהשניה, כיון שהן באומד אחד, הרי נתקיים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (מכות כג, א). 33) של עגל, שמלקים בה. כלעיל פט"ז, ה"ח. 34) שכבר "נקלה לעיניך" ונפטר. 35) (מכות שם) שעדיין לא התחיל בו, ואין הפסקת הרצועה פוטרת אלא אחרי ההתחלה.

1 **ו. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד לִלְקוֹת, וְכָרַת אֶת הַמֵּיתָרִים[36]**
2 **וּבָרַח - פָּטוּר[37], וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.**

36) החבלים. 37) שנתבזה בבריחתו, ואנו קוראים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (שם), וכן בשבועת כח, א. וכתב ב"הגהות מיימוניות": "מעשה באחד שישב לארץ ללקות בבית הכנסת, ולא בא הממונה להלקותו ופטרו רבינו, כיון שלא הורגלו בכפיתה", כלומר: הרי זה ככפתוהו וברח, שהרי נתבזה, והממונה לא בא, ומה יש לו לעשות עוד.

3 **ז. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר:**
4 **וְנִקְלָה אָחִיךָ[38] לְעֵינֶיךָ - כְּיָון שֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא אָחִיךָ.**
5 **אַף כָּל מְחֻיְּבֵי כָּרֵת שֶׁלָּקוּ - נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן[39].**

38) 'ספרי' כי־תצא אות רפו: "כל היום קורא אותו הכתוב רשע, שנאמר: והיה אם בן הכות הרשע, אבל כשלקה, הכתוב קוראו אחיך, שנאמר: ונקלה אחיך". והשווה הל' עדות פי"ב, ה"ד: "כל מי שנתחייב מלקות - בין שעשה תשובה, בין שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו" וראה בביאורנו שם. ונראה שגם אם לקה יש לו לחזור בתשובה, שמלקות בלא תשובה אינה מכשירתו עדיין, שכן הם דברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ב, ה"י: "אם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה - יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה", וראה רדב"ז בהל' עדות שם. 39) משנה, במכות כג, א. וכפירוש רבינו שם: "המלקות עם התשובה יכפרו הכרת". וראה לקמן פי"ח, ה"א ובביאורנו שם.

6 **ח. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחָטָא - לוֹקֶה בִּשְׁלֹשָׁה[40], כְּשֶׁאָר כָּל**
7 **הָעָם[41], וְחוֹזֵר לְגֻדְלָתוֹ[42].**

40) דיינים, בניגוד לדיני נפשות שאין דנים אותו אלא בבית־דין הגדול, כלעיל פ"ה, ה"א. 41) כמבואר שם, ה"ד. וכן אמרו (סנהדרין יח, ב) "אם עבר על 'עשה' ועל 'לא תעשה' הרי הוא כהדיוט לכל דבריו" - ומפרש רש"י: לידון בשלשה. ובירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"א אמרו: מלקים אותו בשלשה, אם תאמר בעשרים ושלשה, נמצאת עלייתו ירידתו. שמתבזה הוא בפני רבים, ואין זו עליה לו אלא ירידה. 42) ירושלמי שם. שנאמר (ויקרא כא, יב) "כי נזר שמן משחת אלקיו... אני ה' - מה אני בקדושתו, אף אהרן בקדושתו".

8 **ט. אֲבָל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה[43] שֶׁחָטָא - מַלְקִין אוֹתוֹ[44],**
9 **וְאֵינוֹ חוֹזֵר לִשְׁרָרוּתוֹ[45]. גַּם אֵינוֹ חוֹזֵר לִהְיוֹת כְּאֶחָד**
10 **מִשְּׁאָר הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[46].**

43) זהו נשיא הסנהדרין, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 44) בבית־דין של שלשה (שם). 45) להיות ראש הסנהדרין (ירושלמי שם) שאם יחזירוהו יהרוג אותם, שיתנקם בהם. ובירושלמי הוריות פ"ג, ה"א הנוסח: מוטב שלא יחזירוהו, שהורגים אותו. ומפרש הכסף־משנה, כאילו הורגים אותו, מפני שיזלזלו בכבודו, ונוח לו שלא יחזירוהו. וראה בהל' רוצח פ"ז, הי"ד. 46) משנה, במנחות צט, ב. וכיוצא בזה אמרו (יומא יב, ב) "אירע בו (בכהן גדול) פסול, ומינו אחר תחתיו, ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול (=משום איבה), ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין", והשווה הל' כלי המקדש פ"ד הכ"א־כ"ב, וראה במוספנו "תשובות הרמב"ם".

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) הגדרות לסוגי לאווין שאין לוקים עליהם. עונש מיוחד למי שעבר שלוש פעמים על איסור לאו, שיש בו כרת. גזירת הכתוב לא לענוש עונש גופני על־פי הודאת העבריין.

11 **א. אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין: כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה**
12 **שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין[3], כְּגוֹן**
13 **אוֹכֵל חֵלֶב וָדָם וְחָמֵץ בְּפֶסַח[4]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא**
14 **תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5], כְּגוֹן אוֹכֵל**
15 **טֶבֶל[6] וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[7]. וְכֵן כָּל**
16 **הָעוֹבֵר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן אוֹכֵל בָּשָׂר**
17 **בְּחָלָב אוֹ לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[8]. אֲבָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה,**
18 **כְּגוֹן הוֹלֵךְ רָכִיל[9] וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר וְנוֹשֵׂא שֵׁמַע שָׁוְא[10] -**
19 **אֵינוֹ לוֹקֶה[11].**

2) שימות קודם זמנו, ונפשו נכרתת מחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה פ"ח, ה"א. 3) מארבע מיתות שנמסרו לבית־דין, המנויות לעיל פי"ד, ה"א. 4) משנה במכות יג, א. ומדובר שהתרו בהם משום מלקות. ואין זה מחוייב "משום שתי רשעיות" - לפי שיכול לפטור עצמו מעונש כרת, שאם יעשה תשובה בית־דין של מעלה מוחל לו, וכבר נתבאר לעיל פי"ז, ה"ז: "כל מחוייבי כרת שלקו - נפטרו מידי כריתתם", אבל מחוייבי מיתת בית־דין אינם לוקים, שאי־אפשר לחייבם בשתי פורעניות. שאפילו ילקו, סופם להיהרג, ואפילו יעשו תשובה אין בית־דין של מטה מוחל להם, והתורה אמרה (דברים כה, ב) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום שתי רשעיות (שם עמ' ב). וראה לקמן פי"ט, ה"א, מנין כל לא־תעשה שיש בהן כרת. 5) שימות קודם זמנו, אבל אין נפשו נכרתת מחיי עולם־הבא (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פ"ט, מ"ו). 6) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה תרומות ומעשרות (מכות יג, א). 7) סנהדרין פג, א. וראה לקמן פי"ט, ה"ב אות ז ובביאורנו שם. ובתוספתא מכות פ"ד, מ"ח שנינו: "חייבי מיתה בידי שמים מלקים אותם". ומהטעם הנזכר לעיל אות ג, שהרי עונש מיתה בידי שמים

קל מעונש כרת. ובוודאי אם עשה תשובה – בית־דין של מעלה מוחל לו (קרית ספר). 8) בגד מצמר ופשתים, ראה דברים כב, יא. ולוקה, כמפורש במשנה, מכות כא ב "אף הלובש כלאים". 9) שטוען דברים, והולך מזה לזה (הל' דעות פ"ז, ה"ב). 10) דיין השומע אחד מבעלי־הדין שלא בפני בעל־דינו חבירו (ראה לקמן פכ"א, ה"ז). 11) מכות טז, א, והטעם מבואר שם יג, ב שעונש מלקות נסמך אל לא־תעשה של "חוסם שור בדישו" (ראה דברים כה, ד) - לומר לך: כל לאו שאין בו מעשה ואינו דומה ל"חוסם שור" - אינו לוקה. וראוי להעיר, שעל הלאו של "לא תשא שמע שוא" ממילא אינו לוקה, שהרי הוא כולל ענינים הרבה (ראה לקמן פכ"א, ה"ז), ואין לוקים על "לאו שבכללות", כמבואר בסמוך ה"ג, ולא נקטו רבינו כאן אלא לדוגמא בלבד (לחם־משנה).

1 **ב. כָּל לָאוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ**
2 **מִנִּשְׁבָּע[12] וּמֵמֵר[13] וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם[14]. וְכָל לָאוּ**
3 **שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן לֹא תִנְאָף[15], לֹא**
4 **תַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[16] - אֵין לוֹקִין עָלָיו[17]. וְכָל לָאוּ**
5 **שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, כְּגוֹן לֹא תִגְזֹל וְלֹא תִגְנֹב - אֵין**
6 **לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכָל לָאוּ שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, כְּגוֹן לֹא תִקַּח**
7 **הָאֵם עַל הַבָּנִים[19], לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ[20] - אֵין לוֹקִין**
8 **עָלָיו, אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן[21]. וְעַל לָאוּ**
9 **שֶׁבִּכְלָלוֹת[22] - אֵין לוֹקִין עָלָיו. וּשְׁאָר כָּל הַלָּאוִין**
10 **שֶׁבַּתּוֹרָה[23] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו"

"אבל אין לוקין על לאו זה, שהרי הכתוב ניתקו לעשה". כאן הפריד דין גניבה וגזילה משאר הלאוין הניתקין לעשה, וכתב שהם לאוין הניתנים לתשלומין. ודייק בזה הגאון הרוגוצ'ובי שבכל לאו הניתק לעשה, מרגע שקיים ה'עשה' התבטל ה'לאו', אבל גניבה וגזילה הם פעולה נמשכת כל זמן שלא השיב את החפץ, ולכן אינו לאו הניתק לעשה אלא לאו הניתן לתשלומין, כי התשלומין אינם מבטלים את פעולתו הנמשכת של הלאו אלא רק שאינו עובר על איסור גזל מכאן ולהבא. וצ"ע לשונו בהלכות גניבה (פ"א ה"א) "... שהרי ניתקו הכתוב לעשה".

(ע"פ לקו"ש חלק י"ז ע' 209 הע' 37)

12) שבועת שוא או שקר, שנאמר (שמות כ, ז) "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא" – בית־דין של מעלה אין מנקים אותו, אבל בית־דין של מטה מלקים אותו ומנקים אותו (שבועות כא, א). 13) ובכת"י התימנים: וממר. שמחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, והכתוב אומר (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ולוקה עליה משום שבדיבורו עשה מעשה, שעושה מחולין קדשים (תמורה ג, ב). 14) בשמו של הקב"ה. שנאמר (דברים כח, נח), אם לא תשמור לעשות... ליראה את השם... והפלא ה' את מכותך - הפלאה - זוהי מלקות, ככתוב: והפילו השופט. ואזהרה למקלל: לא תקלל חרש (תמורה שם) וראה לקמן פכ"ו, ה"א, ג. וראוי להעיר, שגם עד זומם וכן מוציא שם־רע לוקה, ראה לקמן פי"ט, ה"ד אות קל, וקס"א, אלא מוציא שם־רע נקרא: יש בו מעשה, שאינו חייב עד שיבעל; ועד זומם - התורה קוראתו מעשה, ככתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (בבא־קמא ה, א. וראה בשבועות כא, א ב'תוספות' ד"ה: חוץ מנשבע). 15) שחייבים עליו חנק. 16) שחייבים עליו סקילה. 17) מכות יג, ב, כשהתרו בו למלקות בלא מיתה, לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן - לא היה יכול לחייבו מיתה (רש"י שם). 18) שם טז, א, שנפטר בתשלומין. וכבר נתבאר לעיל פט"ז, הי"ב "שאין אדם משלם ולוקה". וכן אמרו (משנה, במכות ד, א) "כל המשלם - אינו לוקה". 19) שכתוב אחריו: "שלח תשלח את האם" – לומר, זוהי תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו (רש"י שם, ד, ב). וראה במשנה, שם יז, א. 20) וכתוב אחריו: "לעני ולגר תעזוב אותם" - לומר לך: לא תכלה, ואם כילית - תעזוב אותם לעניים (שם טז, ב וברש"י). 21) כגון שנשחטה האם שלקח, או אכל העיסה שלא הפריש ממנה פאה, וראה לעיל פט"ז, ה"ד. 22) מבואר בסמוך ה"ג. 23) שהם לאוין מפורשים, לא שיבואו מכלל 'עשה', כגון איסור בעולה לכהן גדול, שמכלל שנאמר (ויקרא כא, יג) "והוא אשה בבתוליה יקח" אתה למד, שאינה בתולה - לא יקח, ולאו הבא מכלל 'עשה', הרי הוא כ'עשה' (ראה הל' אישות פ"א, ה"ח), ואין לוקים עליו, כמבואר ביבמות עג, ב. נמצאו ששה מיני לאוים שאין לוקים עליהם: אין בו מעשה; ניתן לאזהרה מיתת בית־דין; ניתן לתשלומין; ניתק ל'עשה'; לאו שבכללות; לאו הבא מכלל 'עשה' (פירוש המשנה לרבינו, מכות פ"ג, מ"א).

11 **ג. אֵי זֶהוּ לָאוּ שֶׁבִּכְלָלוֹת? זֶה לָאוּ אֶחָד שֶׁכּוֹלֵל**
12 **עִנְיָנִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[24]. וְכֵן אִם**
13 **נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הוֹאִיל וְלֹא**
14 **יִחֵד[25] לוֹ לָאוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן - אֵין לוֹקִין עַל**
15 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא אִם כֵּן חִלֵּק אוֹתָהּ בְּלָאוִין**
16 **אֲחֵרִים, אוֹ נֶאֱמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[26] שֶׁנֶּחְלְקוּ[27]. כֵּיצַד?**
17 **כְּגוֹן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל**
18 **- אֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַנָּא וְהַמְבֻשָּׁל[28] שְׁתַּיִם[29] אֶלָּא**
19 **אַחַת[30]. וּבֶחָדָשׁ[31] הוּא אוֹמֵר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא**
20 **תֹאכְלוּ, וְחַיָּב עַל שְׁלָשְׁתָּן שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. מִפִּי**
21 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[32] שֶׁזֶּה לְחַלֵּק[33]. הֲרֵי נֶאֱמַר: לֹא**
22 **יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קֹסֵם קְסָמִים. וְאַף**
23 **עַל פִּי[34] שֶׁכָּלַל כָּל הָעִנְיָנִים בְּלָאוּ אֶחָד, הֲרֵי חִלֵּק**
24 **אוֹתָם בְּלָאוִין אֲחֵרִים, וְאָמַר: לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא**
25 **תְעוֹנְנוּ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלָאוּ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[35].**
26 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[36].**

24) שהוא כולל: לא לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה; לא לאכול בשר הקרבן ועדיין הדם במזרק; ואין מברים הקרובים על הרוגי בית־דין (ראה לעיל פי"ג, ה"ד);

ובית־דין שהרג את הנפש אסור לאכול כל היום (שם), ואזהרה לבן סורר ומורה (הכל בסנהדרין סג, א). שכל אלה אינם דומים ללאו של "חוסם שור בדישו", שהוא לאו מיוחד לעצמו, וכבר נתבאר לעיל אות י' שעונש מלקות נסמך ללאו של חסימה, ללמוד ממנו עונש מלקות ללאוין הדומים בדיוק כמותו (פסחים מא, ב). 25) הכתוב. 26) שקיבלנו ממשה. 27) שיש להם דין של לאוין שנחלקו כל אחד לעצמו. 28) שאכלם כאחד. 29) הואיל ולא נאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ולא בשל מבושל". 30) והוא־הדין כשיאכל ממנו "נא" בלבד ילקה (פסחים מא, ב). וגירסת רבינו שם: "רבא אמר, אין לוקין על לאו שבכללות" (=ולא כגירסתנו: אביי אמר וכו'). כי כן העתיק הגירסא ב'ספר המצוות' כלל ט. והשווה הל' קרבן פסח פ"ח, ה"ד. וכאן הוא חייב מלקות אחת על־כל־פנים, בניגוד ללאו של: "לא תאכלו על הדם" שאין לוקין כלום על כל ענין שבו. כי כאן פירט הכתוב בעצמו את הענינים: נא ומבושל, וכאילו אמר על כל אחד מהם ילקה, ואילו ב"לא תאכלו על הדם" לא פירט הכתוב שום ענין מהם, ולפיכך אין לוקין על שום ענין הנכלל בלאו כולל זה. 31) באיסור אכילת התבואה החדשה לפני שהקריבו את העומר. 32) כריתות ה, א. 33) השווה הל' מאכלות אסורות פ"י, ה"ג. 34) חסר כאן, ובכת"י תימן הנוסח: ...קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף אע"פ וכו'. 35) "וכאן מעונן ומנחש לחלק - והזכירם באמצע - כך כל מה שלפניהם ואחריהם הם כמו מעונן ומנחש" (לשון רבינו ב'ספר המצוות' שם). ומקור הדברים בירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ח. 36) כגון: אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא, ז) "וכבר נתבאר (בקידושין עז, ב) שהוא חייב על כל אחת ואחת, אפילו באשה אחת" ('ספר המצוות' שם), והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז ה"י, וב'ספר המצוות' ל"ת קסא.

1 **ד. מִי שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין עַל אִסּוּר כָּרֵת[37], וְלָקָה פַּעַם**
2 **שְׁנִיָּה עַל אוֹתוֹ כָּרֵת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב וְלָקָה**
3 **עָלָיו, וְאָכַל חֵלֶב פַּעַם שְׁנִיָּה וְלָקָה עָלָיו, אִם אָכַל**
4 **פַּעַם שְׁלִישִׁית - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[38]. אֶלָּא מַכְנִיסִין**
5 **אוֹתוֹ לְכִפָּה[39], וְהוּא מָקוֹם צַר כְּפִי קוֹמָתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל**
6 **לִשְׁכַּב בּוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ, עַד שֶׁיֵּצְרוּ**
7 **מֵעָיו וְיִכְלֶה[40]. וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים[41],**
8 **עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת[42].**

37) שהתרו בו משום מלקות, כמבואר לעיל ה"א. 38) כיון שהפקיר עצמו כל כך, מקרבים מיתתו ואין ממתינים לו עד שיכרתוהו בידי שמים, כי סוף־סוף בן מות הוא (סנהדרין פא, ב). 39) חדר שגגו עגול ומקומר "ונתת אותו אל המהפכת" (ירמיה כא, כו) מתרגם יונתן: ותתן יתיה לכיפתא. 40) טעות דפוס, וצ"ל: ויחלה, וכן הוא בדפוסים קדומים ובכת"י. 41) שנופחות בתוך מעיו. 42) מתוך שנתכווצו מעיו, הן נבקעים (שם). ודוקא כשעבר על אותו איסור כרת עצמו שלש פעמים, אבל עבר על שתים ושלש כריתות נפרדות, טעם איסורים רצה לטעום, ועדיין לא הפקיר כל־כך (שם).

9 **ה. מִי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין,**
10 **וְהִתְרוּ בּוֹ[43], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק וְלֹא קִבֵּל עָלָיו**
11 **הַתְרָאָה[44] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46], וְאֵין**
12 **מַלְקִין אוֹתוֹ[47]. חָזַר וְעָשָׂה כָּךְ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהִרְכִּין**
13 **בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאֵין מַלְקִין**
14 **אוֹתוֹ. חָזַר פַּעַם שְׁלִישִׁית וְעָבַר, וְהִתְרוּ בּוֹ, אַף עַל**
15 **פִּי שֶׁהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק[48] - כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה**
16 **עַד שֶׁיָּמוּת[49]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן הַהַתְרָאָה**
17 **- מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[50], הוֹאִיל וְחָטְאוּ מִכָּל**
18 **מָקוֹם[51]. אֲפִלּוּ עַל אִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מַכִּין**
19 **אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[52].**

43) למיתה, או למלקות - באיסור כרת. 44) נענע בראשו כמסכים. 45) שלא אמר: על־מנת־כן אני עושה. 46) לעיל פי"ב, ה"ב. 47) כמבואר לעיל פט"ז, ה"ד. 48) אין זו התראה להמיתו מיתת בית־דין באופן ישיר. 49) שהרי הוחזק רשע בשלוש עבירות של התראת מלקות (שם). וחכמינו שם מצאו רמז לכך "תמותת רשע רעה" (תהלים לד, כב), ומפרש רש"י: מי שהוחזק רשע - תמיתנו רעתו, הרי שמוחזק רשע - בר מיתה הוא. ועצם הדין של "כניסה לכיפה" הלכה למשה מסיני הוא, שמפורש ברש"י שם. והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"ח. 50) מפורשת לעיל פט"ז ה"ג בביאורנו שם. 51) והרי התרו בהם. 52) תוספתא מכות פ"ג, ה"י: כהן שנכנס לארץ העמים או שיצא לחוץ לארץ (=שגזרו עליה טומאה) מכים אותו מכת מרדות. ושם הוסיפו: "מכת תורה - ארבעים חסר אחת, אומדים אותו - אם יש לו ללקות לוקה, ואם לאו אינו לוקה; מכת מרדות - אינה כן, אלא מכים אותו עד שיקבל עליו (=לפרוש מהעבירה), או עד שתצא נפשו".

20 **ו. הַגּוֹנֵב כְּלִי שָׁרֵת מִן הַמִּקְדָּשׁ[53], וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם[54],**
21 **וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית[55] - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לָהֶן[56]; אֶלָּא**
22 **הַקַּנָּאִין[57] פּוֹגְעִין[58] בָּהֶן, וְכֹל שֶׁהוֹרְגָן - זָכָה. וְכֵן כֹּהֵן**
23 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ[59] בְּטֻמְאָה[60] - לֹא הָיוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין**
24 **אוֹתוֹ לְבֵית דִּין[61], אֶלָּא פִּרְחֵי כְּהֻנָּה[62] הָיוּ מוֹצִיאִין**
25 **אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה[63] וּפוֹצְעִין אֶת מֹחוֹ בְּגִזִּירִין[64]. גְּזֵרַת**
26 **הַכָּתוּב הִיא, שֶׁאֵין מְמִיתִין בֵּית דִּין וְלֹא מַלְקִין אֶת**
27 **הָאָדָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[65], אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים[66]. וְזֶה**
28 **שֶׁהָרַג יְהוֹשֵׁעַ לְעָכָן[67] וְדָוִד לְגֵר עֲמָלֵקִי[68] בְּהוֹדָאַת**
29 **פִּיהֶם - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה[69], אוֹ דִּין מַלְכוּת הָיָה[70].**
30 **אֲבָל הַסַּנְהֶדְרִין - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין הַמּוֹדֶה**
31 **בַּעֲבֵרָה. שֶׁמָּא נִטְרְפָה[71] דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה. שֶׁמָּא מִן**
32 **הָעֲמַלִּין מָרֵי נֶפֶשׁ הוּא, הַמְחַכִּים לָמוּת, שֶׁתּוֹקְעִין**
33 **הַחֲרָבוֹת בְּבִטְנָם וּמַשְׁלִיכִין עַצְמָן מֵעַל הַגַּגּוֹת. שֶׁמָּא**
34 **כָּךְ זֶה יָבוֹא וְיֹאמַר דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה, כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג[72].**
35 **וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: גְּזֵרַת מֶלֶךְ הִיא[73].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אלא הקנאין פוגעין בהם"

משמע מלשונו שאינו חיוב אלא רשות, וכן בהלכות איסורי

ביאה (פי"ב ה"א) כתב "הבא לימלך אין מורין לו", וכן לדעת כמה וכמה ראשונים אינו ציווי כלל אלא רשות. ויש לומר שמטעם זה השמיטו השו"ע, ורק באה"ע כתבו ברמז "אם לא פגעו בו קנאים כו'" וגם הרמב"ם (שם) כתבו בדרך סיפור דברים "אם פגעו בו קנאין והרגוהו כו'". וה'טור' כתב "היו קנאין פוגעין בו כו'" כי כאמור אינו חיוב אלא רשות.

(נ"פ לקו"ש חי"ח עמוד 319 הערה 14)

~ נקודות משיחות קודש ~

"גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית־דין ואין מלקין את האדם בהודאת פיו כו'".

נפשו וחייו של אדם נמסרו לו מהקב"ה רק בתור פיקדון ולא לבעלות שלו, וכפסק רבינו הזקן "אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו" (חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ד) היינו שאינו רק עניין של איסור אלא שגם מדיני הקניינים אין לו בעלות על גופו. משא"כ ממונו של אדם נמסר לו באופן שנעשה בעליו של ממון זה.

ויש להביא ראיה לחילוק זה, ממאמר חז"ל (ברכות לה.) "אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה... כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה". אבל אין חייבים בברכת הנהנין אלא על דבר שגופו נהנה ממנו, ולא תיקנו ברכה על קבלת ממון כי בנוגע לנפשו וגופו של האדם שהם "קנין הקב"ה" באופן שאין לאדם בעלות עליהם, גם ההנאות שלהם כמותם, ולכן הן "קדשי שמים" שאסור להנות מהם בלא ברכה.

מה־שאין־כן נכסי האדם וממונו, מלכתחילה אינם בגדר נכסי שמים, כי נמסרו לבעלותו של האדם, ולכן אין צריך ברכה להתיר הנאת ממון.

אמנם מצד הקב"ה, אין הבדל בין נפשו וגופו של אדם ובין ממונו, כי כל העולם ומלואו הוא של הקב"ה בשווה אלא שההבדל הוא מצד האדם. בנפשו וגופו ניכרת בעלותו של הקב"ה, ובכל יום הוא אומר מחדש: "נשמה שנתת בי" ומחוייב בתורה ומצוות ונרגשת קדושתה של הנשמה. אבל בממונו לא ניכרת בעלותו של הקב"ה, ולכן בדיני התורה יש לאדם רשות ובעלות על ממונו ונכסיו.

(נ"פ לקו"ש חלק ל"ד עמוד 106)

53) ואיסורו רמוז בתורה (במדבר ד, כ) "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו" - לשון גניבה, שמבליע ומחביא (סנהדרין פא, ב וברש"י), וכן הכתוב אומר (איוב כ, טו) "חיל בלע ויקיאנו" - הרי שבלע - לשון גניבה. 54) מברך את השם (=הקב"ה) בשם עבודה־זרה (שם, ובפירוש המשנה לרבינו שם). והרי זה נראה כמברך את השם, שענשו סקילה, כמבואר בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז (שם פב, ב). 55) וענשו מפורש בנביאים (מלאכי ב, יא) "כי חילל יהודה קודש ה'... ובעל בת אל נכר" - זה הבא על הגויה, והכתוב מכריז: "יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה" (שם פב, א) והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ו. 56) להלקותם או לענשם עונש אחר. 57) בני אדם כשרים, המקנאים קנאתו של מקום (שם פא, ב וברש"י). 58) ממיתים, ככתוב (מלכים־א, ב, כט) "לך פגע בו", ודבר זה הלכה למשה מסיני, כמבואר ברש"י שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "ובועל ארמית - שיבעול בת עובדי ע"ז בפרהסיא בעשרה מישראל... ובשעת מעשה, כגון פינחס (ראה במדבר כה, ח), אבל אחר שבא עליה ופירש... או שאינה עובדת ע"ז, אסור להרגו, לפי שהוא מחוייב בכרת... ואם ישאל לנו הקנאי אם יפגע בו אם לא - ואפילו הוא בשעת מעשה - אין מורים לו". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ד־ה. ע"פ סוגיית התלמוד בסנהדרין פב, א. 59) שעבד עבודת המקדש. 60) כשהוא טמא, וענשו מיתה בידי שמים, שנאמר (ויקרא כב, ב) "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי", וזה החילול הוא כמו החילול האמור בתרומה (שם ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (פירוש המשנה לרבינו בסנהדרין פ"ט מ"ו, ע"פ הגמרא שם פג, ב). 61) להלקות מלקות ארבעים, כמבואר לקמן פי"ט, ה"ב, אות יג. 62) בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח בהם. 63) שלא יטמא את העזרה במותו. עזרה - חצר המקדש. 64) בקעיות של עצים (משנה בסנהדרין פא, ב). ובהל' ביאת המקדש פ"ד ה"ב, מסיים רבינו: "ואין ממחים עליהם בכך". 65) שאדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (יבמות כה, ב), ומפרש רש"י: וזה שאמרו (בבא־מציעא ג, ב) "הודאת פיו כמאה עדים" - אין זה אלא בממון, אבל לקנס ולעונש מלקות ולהפסל - לא. וב'ספרי' פרשת שופטים אות קפח: "ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה" וכו'. ובירושלמי קידושין פ"א, ה"א מנו החילוקים בין דיני ישראל לדיני הגוים, ואמרו: "רבי יודה בן פזי מוסיף: בחנק ומפי עצמו, מה טעם? כי דם באדם", כלומר, שמיתת בני נח אינה אלא בחנק, ועל־פי הודאת עצמו, שנאמר (בראשית ט, ו) "באדם דמו ישפך", באדם - אפילו ע"י הודאת עצמו, דמו ישפך (קרבן העדה, שם) הרי שבדיני ישראל אינו כן. 66) ככתוב (דברים יט, טו) "על־פי שני עדים... יקום דבר". 67) יהושע ז, כ, כה. 68) שמואל־ב א, טו. ושם טז: "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר, אנכי מותתי את משיח ה'". 69) על־פי הדיבור, "שכן נאמר לו מפי הגבורה" ('מדרש רבה' במדבר פכ"ג, אות ו). 70) ואע"פ שכתב רבינו לעיל פי"ד ה"ב: "אין רשות למלך להרוג... אלא בסייף בלבד" - בכל זאת דן יהושע את עכן לשריפה. כי לעיל מדובר כשהמלך עושה לכבוד עצמו כשמורדים בו, וכאן מדובר כשהוא עושה סייג לתורה, לענוש את הפוקרים בה, הרשות בידו להרוג בכל המיתות (הגהות 'מנחת חינוך'). 71) נתבלבלה. 72) כמסופר ב'מדרש קהלת' פ"ב על הפסוק: ושנאתי את החיים, מעשה באחד שכתב מכתב גנאי לאדריאנוס קיסר, גזר הקיסר, שכל מי ששלח המכתב יפרסם עצמו למלך. הלך אחד ופרסם עצמו. ציוה המלך להוריד ראשו, אמר לו המלך, למה אמרת כן? ענהו, אתה פודה אותי משלש צרות. אין לי מה לאכול, ולא לאשתי

ולא לבני. אמר המלך: הואיל והוא חי חיי צער, הניחו לו. קרא על עצמו: "ושנאתי את החיים". 73) אע"פ שטעם זה הגיוני הוא, אינו מספיק לגבי עונש מלקות, ולפיכך מחליט רבינו שזוהי גזירת המלך. והרדב"ז מוסיף: שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, ככתוב (יחזקאל יח, ד) "כל הנפשות לי הנה". ולפיכך אין הודאתו מועילה על דבר שאינו שלו, וגם מלקות היא חצי מיתה, אבל ממונו הוא שלו, ולפיכך אומרים בו: "הודאת בעל-דין כמאה עדים". ועם כל זה, אף הוא מסיים ואומר: גזירת המלך היא ואין להרהר.

יום חמישי כ"ז ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) מספר הלאווין שיש בהם כרת, ואין בהם מיתת בית דין, שלוקים עליהם. מניין הלאווין שיש בהם מיתה בידי שמים ולוקים עליהם. רשימת שאר הלאווין שבתורה, שאין בהם כרת, ולא מיתה בידי שמים, ולוקים עליהם.

1 **א. כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית**
2 **דִּין[3] שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן[4] - אֶחָד וְעֶשְׂרִים. וְאֵלּוּ הֵן: א)**
3 **הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ[5]. ב) הַבָּא עַל אַחוֹת אָבִיו[6]. ג) הַבָּא**
4 **עַל אַחוֹת אִמּוֹ[7]. ד) הַבָּא עַל אַחוֹת אִשְׁתּוֹ[8]. ה) הַבָּא**
5 **עַל אֵשֶׁת אָחִיו[9]. ו) הַבָּא עַל אֵשֶׁת אַחִי אָבִיו[10]. ז)**
6 **הַבָּא עַל הַנִּדָּה[11]. ח) הָאוֹכֵל חֵלֶב[12]. ט) הָאוֹכֵל דָּם[13].**
7 **י) הָאוֹכֵל חָמֵץ בַּפֶּסַח[14]. יא) הָאוֹכֵל בְּיוֹם**
8 **הַכִּפּוּרִים[15]. יב) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[16].**
9 **יג) הָאוֹכֵל הַנּוֹתָר[17]. יד) הָאוֹכֵל פִּגּוּל[18]. טו) הַטָּמֵא**
10 **שֶׁאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ[19]. טז) הַטָּמֵא שֶׁנִּכְנַס לָעֲזָרָה[20]. יז)**
11 **הַשּׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ[21]. יח) הַמַּעֲלֶה קָדָשִׁים**
12 **בַּחוּץ[22]. יט) הַמְּפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן[23]. כ) הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן**
13 **הַמִּשְׁחָה[24]. כא) הַמְּפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת[25].**

2) עונש כרת, שנפשו נכרתת מחיי עולם הבא ואובדת כבהמה, כלשון רבינו בהלכות תשובה פרק ח, הלכה א. 3) של מטה. 4) אבל לא תעשה שיש בו מיתת בית דין אין לוקים עליו, שלא ניתן אלא לאזהרת מיתת בית דין, כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ב ובביאורנו שם. ולעיל פרק ט"ו, הלכה י-יג נמנו כל שישה ושלושים הרוגי בית-דין. 5) ויקרא יח, ט. 6) שם יב. 7) שם, יג. 8) שם, יח. 9) שם, טז. 10) שם, יד. 11) שם, יט. וכל עריות אלה ענשן כרת, ככתוב (שם, כט) "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות". 12) שם, ז, כג. 13) שם, כו. 14) שמות יג, ג. 15) ויקרא כג, כט. ואזהרה לאוכל לא נתבארה בלשון התורה, אבל כיוון שהזכיר את העונש וחייב כרת למי שיאכל, ידענו שמוזהרים על האכילה, והוא אמרו "כי כל הנפש אשר לא תעונה... ונכרתה" (לשון ספר המצוות לרבינו לא תעשה קצו). וביומא פא, א אמרו: נאמר עונש במלאכה (=ביום הכיפורים) ונאמר עונש בעינוי, מה מלאכה ענש והזהיר, אף עינוי ענש והזהיר. 16) שם, כח. 17) שנשאר מבשר הקדשים אחר זמן הקבוע לאכילתם, ועונשו כרת, ככתוב (שם, יט, ח) "ואוכליו עוונו יישא... ונכרתה הנפש". ולא נתבאר בתורה לאו מפורש לאיסור אכילתו, אבל בפרשת ה"מלואים" אמר הכתוב (שמות כט, לג) "וזר לא יאכל כי קודש הם" אמרו חכמינו (פסחים כד, א) "כל שבקודש פסול, בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו" (ספר המצוות לא-תעשה קלא). וראוי להעיר, שבנוסח הגמרא שלפנינו בפסחים שם מובא הפסוק: "ושרפת את הנותר באש, לא יאכל כי קדש הוא" (שם, לד). וראה ב"ספר המצוות" הוצאת מוסד הרב קוק, בפירושו של הרב קאפח, שם, אות תלו. 18) הוא הקרבן, שחשב האיש בשעת שחיטתו או הקרבתו שיאכל ממנו אחר זמנו, או יקטיר ממנו אחר זמנו ועונשו מפורש בתורה, ויקרא ז, יח. ואזהרתו מהפסוק: "לא יאכל כי קדש הם", כמבואר לעיל באות הקודמת (ספר המצוות לא-תעשה קלב). 19) ויקרא ז, כ, ואזהרתו: "בכל קודש לא תגע" (ויקרא יב, ד), כמבואר במכות יד, ב (ספר המצוות לא-תעשה קכט). 20) לחצר המקדש ואזהרתו: "ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה, ג). וראה מכות יד, ב. 21) חוץ לעזרה, ועונשו מפורש בויקרא יז, ג-ד. אבל אזהרתו לא נתפרשה בתורה, והיא תתבאר בסמוך. 22) מקריבם בחוץ, ואזהרתו: "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה" (דברים יב, יג). וכל מקום שנאמר בו "השמר" אינו אלא לא-תעשה (זבחים קו, א), ונאמר (שם, יד) "שם תעלה עולותיך ושם תעשה" - הקיש הכתוב עשייה לעלייה (=ההקטרה על האש) מה עלייה ענש והזהיר, אף עשייה ענש והזהיר, והשחיטה בכלל עשייה היא (זבחים קז, א). וראה ספר המצוות לא-תעשה צ. 23) ממזג ורוקח בשמים שונים ועושה אותם כעין שמן המשחה שעשה משה למשכן, ואזהרתו: "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו" (שמות ל, לב). 24) את גופו, משמן שעשה משה למשכן ולאהרון ובניו, ואזהרתו: "על בשר אדם לא ייסך" (שם, שם). 25) מחקה ועושה קטורת, כמעשה הקטורת של משה המפורשת שם, לה. ואזהרתו: "במתכונתה לא תעשו לכם (שם, לז). וכל אלה הכריתות מנויות בכריתות ב, א, ונשנו לעניין מלקות במשנה מכות יג, א.

14 **ב. כָּל מְחֻיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[26], שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה**
15 **וְיֵשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה[27], שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן - שְׁמוֹנָה עָשָׂר.**
16 **וְאֵלּוּ הֵן: א) זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[28], בֵּין**
17 **טְהוֹרָה[29] בֵּין טְמֵאָה[30]. ב) זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[31].**
18 **ג) זָר שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם[32]. ד)**
19 **זָר שֶׁאָכַל חַלָּה[33]. ה) הָאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ**
20 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[34]. ו) הָאוֹכֵל עִסָּה**
21 **שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[35]. ז) כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה**
22 **טְהוֹרָה[36]. ח) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים שֶׁלֹּא**
23 **לַעֲבוֹדָה[37]. ט) כֹּהֵן שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת**
24 **עֲבוֹדָה[38]. י) לֵוִי שֶׁעָבַד בַּעֲבוֹדַת כֹּהֲנִים[39]. יא) זָר**
25 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ[40]. יב) מְחֻסַּר בְּגָדִים[41] - הֲרֵי הוּא**
26 **כְּזָר, וְלוֹקֶה אִם עָבַד[42]. יג) כֹּהֵן טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ[43]. יד)**
27 **שְׁתוּי יַיִן שֶׁשִּׁמֵּשׁ[44]. טו) טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ[45]. טז)**

1 **מְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ**[46]. **יז) פְּרוּעַ רֹאשׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ**[47].
2 **יח) קְרוּעַ בְּגָדִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ**[48].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מחוסר כיפורים ששימש".

בנוגע למחוסר כיפורים, מביאה הגמרא (סנהדרין פג, ב.) את הפסוק "וכיפר עליה הכהן וטהרה", ודורשת: "וטהרה, מכלל שעד כאן היא טמאה". וזהו הקרוי מחוסר כיפורים ש"טבל ועלה" "והעריב שמשו" אלא שעדיין לא הביא קרבנו, שהוא א. אסור באכילת קדשים. ב. אם שימש בבית המקדש חייב מיתה. ג. פוסל את העבודה.

הרמב"ם מביא דרשה זו בשני מקומות, בהלכות ביאת מקדש (פ"ד ה"ה) לגבי מחוסר כיפורים שעבד שעבודתו פסולה, ובפ"ג ה"ז שם לגבי איסור כניסה למקדש, אלא שבו שינה לשון דרשת הגמרא, וכתב: "וטהרה, מכלל שעדיין לא נגמרה טהרתה".

מלשונו משמע שהחיוב על מי שטבל ועלה והעריב שמשו, הוא מצד שנשארה בו מהטומאה אלא שיש חסרון בטהרתו שאמורה להיות מושלמת בהבאת הקרבן.

וכן מדויק גם מדבריו (ריש הל' מחוסרי כפרה) "ולמה נקראו מחוסרי כפרה, שכל אחד מהן אע"פ ש**טהר מטומאתו** וטבל והעריב שמשו, עדיין הוא **חסר** ולא **גמרה טהרתו** כדי לאכול בקדשים כו'" היינו שאין זה מצד טומאה אלא חסרון בשלימות הטהרה.

ונפק"מ יש להלכה בפועל, ומשום כך פסק שמחוסר כיפורים שאכל קודש או שימש, אינו חייב מיתה או כרת. משא"כ הראב"ד משיג על הרמב"ם (הל' ביאת מקדש שם) ומביא את הדרשה לפסוק "וכיפר עליה הכהן וטהרה", מכלל שעד עכשיו היתה טמאה, ומוסיף שבתוספתא מס' זבחים, מונה את המחוסר כיפורים בכלל חייבי מיתה. כי לשיטת הראב"ד מחוסר כיפורים הוא לא בעל חסרון בטהרה אלא שעדיין יש עליו מהטומאה, כל עוד לא הביא קרבנו.

(נ"פ לקו"ש חלק כ"ז ע' 80)

26) מיתה בידי שמים קלה מכרת, שהכרת יש עליו עונש לאחר מיתה; ומחוייב מיתה, כשמת נתכפר לו (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פרק ט, משנה ו). ולדעת רש"י בשבת כה, א, כרת - ימיו נכרתים והולך ערירי בלא בנים, ומיתה בידי שמים - ימיו נקצרים אבל אינו הולך ערירי. 27) כי לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ב. 28) היא ראשית כל ההפרשות אחרי מריחת הכרי, שנותן לכהן אחד מן החמישים. 29) שחייב עליה מיתה. ככתוב (ויקרא כב, ט) "ומתו בו כי יחללוהו, ואזהרתו: "וכל זר לא יאכל קדש" (שם, י), כמבואר בסנהדרין פג, ב. 30) תוספתא תרומות פרק ו, הלכה ה: "באוכלי תרומה לזרים, טהור שאכל את הטהור וטהור שאכל את הטמא... כולם במיתה", וראה הלכות תרומות פרק ו, הלכה ו. 31) שהלוי מפריש מעשר, מן המעשר שקיבל מבעל הבית, ונותנו לכהן, ודינו כתרומה גדולה, להתחייב עליו מיתה בידי שמים, כמבואר בסוטה מח, א. ואזהרתו מ"וכל זר לא יאכל קודש" המכוון לתרומה, ותרומת מעשר וביכורים וכן חלה הכול נקראים תרומה. כמבואר בספר המצוות לא־תעשה קלג, ובהלכות תרומות פרק י, הלכה ד. 32) חייב מיתה בידי שמים, ואם התרו בו לוקה, שכבר נתבאר באות הקודמת, שגם ביכורים נקראים תרומה "לפי שכיוון שקראם יתעלה 'תרומת ידיך' (דברים יב, יז) חלו עליהם כל דיני התרומה" (ספר המצות לא־תעשה קמח). וכך שנינו (ביכורים פרק ב, משנה א) "התרומה והביכורים חייבים עליהן מיתה". וראה הלכות ביכורים פרק ג, הלכה א. אמנם במכות יט, א הנוסח: "מאימתי חייבים עליהם משיראו פני הבית" אבל רבינו מפרשו: לפנים מחומת ירושלים, כדבריו בספר המצוות לא־תעשה קמא, שמשנכנס לפנים מהחומה רואים פני הבתים שבעיר (כסף משנה בהלכות ביכורים שם). 33) שגם היא נקראת תרומה, ככתוב (במדבר טו, כ) "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" וכמבואר בהלכות ביכורים פרק ה, הלכה י"ד־ט"ו, ובפירוש שנינו (חלה פרק א משנה ט) "החלה והתרומה חייבים עליהן מיתה וחומש". 34) אזהרתו - "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'" (ויקרא כב, טו) - אשר ירימו: בעתידים להיתרם, הכתוב מדבר, שעדיין לא הורמו קדשיהם מהם וזהו טבל, עונש מיתה - נאמר כאן; ולא יחללו, ונאמר בתרומה; ומתו בו כי יחללוהו, מה שם במיתה אף כאן במיתה (סנהדרין פג, א). וכן האוכל מעשר ראשון, שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר חייב מיתה, ככתוב "ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו" (במדבר יח, לב) ראה ספר המצוות לא־תעשה קנג שזה מכוון לאסור אכילת מעשר ראשון בטבלו. ובתוספתא סוטה פרק י"ג, הלכה י שנינו: "ותרומת מעשר טבל עוון מיתה". והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה כ. וטבל, שהורמו תרומותיו, ולא הופרשו ממנו מעשרותיו יתבאר דינו לקמן הלכה ד לאו עח. 35) הרי היא טבל, שהרי לא ניטלה ממנה תרומתה, כמבואר לעיל, ובפירוש שנינו (שביעית פרק ט, משנה ט) "האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה. וראה חלה פרק ג, משנה א "גלגלה - בחיטים, וטמטמה - בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה", שנגמרה מלאכתה והרי היא טבל. 36) אזהרתו - "איש־איש מזרע אהרן... בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר" (ויקרא כב, ד) איזהו דבר שהוא שווה בזרעו של אהרן (=בין זכרים בין נקיבות) הוי אומר זו תרומה (מכות יד, ב); מיתה - שנאמר (שם, ט) "ושמרו את משמרתי... ומתו בו כי יחללוהו" (סנהדרין פג, א) וכן בספר המצוות לא־תעשה קלו. וכהן טמא שאכל תרומה טמאה, אינו במיתה, שהרי היא מחוללת ועומדת, ואף על פי שהוא בלאו אינו לוקה, כמבואר בהלכות תרומות פרק ז, הלכה א. 37) שנאמר (ויקרא טז, ב) "ואל יבוא בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת... ולא ימות". וכשנכנס להיכל דינו יתבאר לקמן הלכה ד לא־תעשה כז (ספר המצוות לא־תעשה סח). 38) שנאמר (ויקרא י, ז) "ומפתח

אוהל מועד לא תצאו פן תמותו" (ספר המצוות לא־תעשה קסה). 39) שנאמר (במדבר י, ג) "אך אל כלי הקודש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימותו" וכמבואר בספרי שם. ובנוגע לכהן שעבד עבודת הלויים, ראה להלן הלכה ד, לא־תעשה לב (ספר המצוות לא־תעשה עב). 40) זר - שאינו מזרע אהרן; ששימש - שעבד עבודת הקודש. אזהרתו: "וזר לא יקרב אליכם" (במדבר יח, ד) ועונשו: "והזר הקרב יומת" (שם ז). ובספרי שם אמרו: "והזר הקרב יומת" - לעבודה, (ספר המצוות לא־תעשה עד). 41) בגדי כהונה, שמונה - לכהן גדול; ארבעה - לכהן הדיוט. 42) שנאמר (שמות כט, ט) "וחגרת אתם אבנט... והייתה להם כהונה" - בזמן שבגדיהם עליהם, כהונתם עליהם; אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והרי הם זרים, וזר ששימש במיתה (סנהדרין פג, ב). וראה ספר המצוות עשה לג. 43) במקדש, שנאמר (ויקרא כב, ב) "ויינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי" ולמדו חכמים (סנהדרין פג, ב) גזירה שווה חילול־חילול מתרומה שנאמר בה (שם, ט) "ומתו בו כי יחללוהו" מה שם במיתה אף כאן במיתה (ספר המצוות לא־תעשה עה). וכבר נתבאר לעיל פרק י"ח, הלכה ו, אף על פי שהדין כן, "פרחי כהונה היו מוציאים אותו חוץ לעזרה ופוצעים את מוחו בגזירים". והשווה הלכות ביאת מקדש פרק ד, הלכה ב. 44) במקדש, אזהרתו - שנאמר (ויקרא י, ט) "יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד ולא תמותו". ובתורת כוהנים שם אמרו: "מניין שאינו חייב אלא בשעת עבודה? תלמוד לומר: אתה ובניך... בבואכם אל אוהל מועד" (ספר המצוות לא־תעשה עג). וראה הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה א־ב. ושתוי שנכנס שם ולא עבד, יתבאר דינו להלן הלכה ד לא־תעשה כט. 45) כוהן שטבל לטומאתו ועדיין לא העריב שמשו, ועליו הזהירה תורה (ויקרא כא, ו) "ולא יחללו שם אלוקיהם". ובסנהדרין פג, ב אמרו: אם אינו עניין לטמא ששימש, שכבר נכתב שם, כב, ב, תנהו עניין לטבול יום ששימש, ולמד חילול - חילול מתרומה, כדלעיל (ספר המצוות לא־תעשה עו). 46) שכבר העריב שמשו, ועדיין לא הביא קרבנות טהרתו לכפר עליו, ראה ויקרא טו, יג־טו, ובסנהדרין פג, ב אמרו: "וכפר עליה הכהן וטהרה" (שם יב, ח) - טהרה, מכלל, שהיא טמאה. וטמא ששימש במיתה, אולם מפרשי רבינו העירו, שבפירוש כתב רבינו בהלכות ביאת מקדש פרק ד, הלכה ד, "מחוסר כיפורים שעבד, אף על פי שעבודתו פסולה וחיילל הרי זה פטור" ולפיכך החליט הר' יוסף קורקוס (הובא בכסף משנה, כאן) שיש כאן טעות סופר וצריך להיות: "יתר בגדים שימש", שכל כהן, שלבש בגד נוסף על בגדי כהונתו חייב מיתה, כמבואר בזבחים יח, א ובהלכות כלי המקדש פרק י, הלכה ה. 47) שעברו עליו יותר משלושים יום שלא גילח ראשו, ואזהרתו - "ראשיכם אל תפרעו" (ויקרא י, ו). וכן מיתתו - שנאמר שם: "ולא תמותו" וביחזקאל מד, כ נאמר: "ופרע ראשם לא ישלחו... ויין לא ישתו כל כהן" הוקש פרוע ראש לשתוי יין, שהוא במיתה (סנהדרין פג, ב) והשווה ספר המצוות לא־תעשה קסג והלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה ה. ודין כהן שנכנס למקדש פרוע ראש ולא עבד יתבאר להלן הלכה ד, לא־תעשה לג. 48) והתורה אמרה (ויקרא י, ו) "ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו" (ספר המצוות לא־תעשה קסד). ודין כהן שנכנס למקדש קרוע בגדים ולא עבד, יתבאר להלן הלכה ד, לא־תעשה לד, וראה הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה י"ד.

ג. אֲבָל הַמְשַׁמֵּשׁ בְּלֹא קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[49], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה[50] - אֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[51]. וְכֵן נָבִיא שֶׁכָּבַשׁ נְבוּאָתוֹ[52], אוֹ שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן בְּמִיתָה[53] - אֵינוֹ לוֹקֶה. שֶׁהֵן בָּאִין מִכְּלַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן; וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - הֲרֵי הוּא כַּעֲשֵׂה[54], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

49) שלא רחץ ידיו ורגליו. 50) ככתוב (שמות ל, כא) "ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו". 51) לא הוזכר בה לאו, אלא לשון עשה בלבד ואין לוקים על ביטול מצוות עשה. 52) שלא אמרה, כגון יונה בן אמיתי, ראה יונה א, ג. 53) בידי שמים, ככתוב (דברים יח, יט) "והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנוכי אדרוש מעימו" - קרא בו: "לא ישמע, לא יִשָּׁמע, לא ישמיע" סנהדרין פט, א), וכמבואר בספר המצוות עשה קעב ובהלכות יסודי התורה פרק ט, הלכה ב־ג. 54) יבמות נד, ב. והשווה הלכות אישות פרק א, הלכה ח.

ד. כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא כָּרֵת וְלֹא מִיתַת בֵּית דִּין[55], שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן - מֵאָה שִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן: א) הָעוֹשֶׂה אֶלִּיל[56]. ב) הָעוֹשֶׂה אֶלִּיל לְנוּי[57]. ג) הַפּוֹנֶה אֶל אֱלִילִים[58] בְּאֶחָד מִן הַמַּעֲשִׂים[59]. ד) הַמִּקִּים מַצֵּבָה[60]. ה) הַנּוֹטֵעַ אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ[61]. ו) הַנּוֹתֵן אֶבֶן מַשְׂכִּית[62]. ז) הַנּוֹדֵר בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[63]. ח) הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמָהּ[64]. ט) הַנֶּהֱנֶה בָּהּ[65]. י) הַבּוֹנֶה עִיר הַנִּדַּחַת[66]. יא) הַנֶּהֱנֶה מִמֶּנָּה[67]. יב) הָעוֹשֶׂה כְּחֲקוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[68]. יג) הַקּוֹסֵם[69]. יד) הַמְעוֹנֵן[70]. טו) הַמְנַחֵשׁ[71]. טז) הַחוֹבֵר[72]. יז) הַדּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים[73]. יח) הַמּוֹחֵק שֵׁם[74] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּגוֹן הוֹרֵס[75] אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ שׁוֹרֵף עֵץ מִן הַמִּקְדָּשׁ[76]. יט) הַמְכַבֶּה אֵשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ[77]. כ) הָעוֹלֶה עָלָיו בְּמַעֲלוֹת[78]. כא) הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה בִּבְגָדִים טְמֵאִים[79]. כב) זָב וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[80] שֶׁנִּכְנַס לְהַר הַבַּיִת[81]. כג) הַמֵּסִיר בַּדֵּי אָרוֹן[82]. כד) הַמַּזִּיחַ[83] חֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד[84]. כה) הַקּוֹרֵעַ פִּי הַמְּעִיל[85]. כו) הַמַּקְרִיב עַל מִזְבַּח הַזָּהָב[86]. כז) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַהֵיכָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[87]. כח) בַּעַל מוּם שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם[88]. כט) שָׁתוּי[89] שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם[90]. ל) בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ[91]. לא) עָרֵל שֶׁשִּׁמֵּשׁ[92]. לב) כֹּהֵן שֶׁעָבַד בַּעֲבוֹדַת הַלְוִיִּם[93]. לג) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ פְּרוּעַ רֹאשׁ[94]. לד) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעַ בְּגָדִים[95]. לה) הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין[96]. לו) הַשּׁוֹחֲטָן[97]. לז) הַזּוֹרֵק דְּמֵיהֶן[98]. לח) הַמַּקְטִיר אֲמוּרֵיהֶן[99]. לט) הַמַּקְרִיב קָרְבְּנוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּעֲלֵי מוּמִין[100]. מ) הַמַּטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים בִּזְמַן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

1 הַמִּקְדָּשׁ[101]. מא) הָעוֹבֵד בְּקָדְשִׁים[102]. מב) הַגּוֹזֵז
2 אוֹתָן[103]. מג) הַמַּקְטִיר שְׂאוֹר אוֹ דְבַשׁ[104]. מד)
3 הָעוֹשֶׂה שְׁיָרֵי מְנָחוֹת מֵחָמֵץ[105]. מה) הַמַּקְרִיב[106] בְּלֹא
4 מֶלַח[107]. מו) הַמַּקְרִיב אֶתְנַן אוֹ מְחִיר כֶּלֶב[108]. מז)
5 הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא[109]. מח) הַנּוֹתֵן עָלֶיהָ[110]
6 לְבוֹנָה[111]. מט) הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן בְּקָרְבַּן סוֹטָה[112]. נ) הַנּוֹתֵן
7 עָלָיו[113] לְבוֹנָה. נא) הַמַּבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף[114]. נב)
8 הַמֵּמִיר בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ[115]. נג) הָאוֹכֵל בְּשַׂר קֹדֶשׁ
9 שֶׁנִּטְמָא[116]. נד) הָאוֹכֵל מִפְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[117]. נה)
10 כֹּהֵן שֶׁאָכַל בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[118] חוּץ לָעֲזָרָה[119]. נו)
11 זָר שֶׁאָכַל בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אַחַר מַתַּן דָּמִים[120]. נז)
12 זָר שֶׁאָכַל בְּשַׂר בְּכוֹר[121]. נח) כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר
13 שֶׁאוֹכֶלֶת[122] חָזֶה וָשׁוֹק[123], אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת
14 בַּעְלָהּ[124]. נט) חֲלָלָה[125] שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה[126]. ס)
15 הָאוֹכֵל קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[127]. סא) הָאוֹכֵל
16 קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים[128]. סב) הָאוֹכֵל בְּכוֹר
17 חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[129]. סג) הָאוֹכֵל מַעֲשַׂר שֵׁנִי[130] אַחַר
18 שֶׁרָאָה פְּנֵי הַבַּיִת[131] חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[132]. סד) כֹּהֵן
19 שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה
20 בָּעֲזָרָה[133]. סה) כֹּהֵן שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם
21 אַחַר שֶׁהִנִּיחָם בָּעֲזָרָה[134]. סו) הָאוֹכֵל מַעֲשַׂר שֵׁנִי
22 שֶׁנִּטְמָא בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם שֶׁיִּפָּדֶה[135]. סז) טָמֵא שֶׁאָכַל
23 מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַטָּהוֹר בִּירוּשָׁלַיִם[136]. סח) הָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר
24 שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת[137], וְכֵן כָּל הַקָּדָשִׁים[138]. סט) עָרֵל
25 שֶׁאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ תְּרוּמוֹת[139]. ע) הָאוֹכֵל מִמִּנְחַת
26 כֹּהֵן[140], וְכֵן מִכָּל דָּבָר שֶׁהוּא כָּלִיל לָאִשִּׁים[141]. עא)
27 הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[142], וְכֵן מִכָּל הַטָּעוּן
28 שְׂרֵפָה[143]. עב) הַשּׁוֹחֵט פֶּסַח עַל הֶחָמֵץ[144]. עג)
29 הַשּׁוֹבֵר בּוֹ עֶצֶם, בֵּין בָּרִאשׁוֹן בֵּין בַּשֵּׁנִי[145]. עד)
30 הַמּוֹצִיא מִבְּשָׂרוֹ חוּץ לַחֲבוּרָתוֹ[146]. עה) הָאוֹכֵל
31 מִבְּשָׂרוֹ חוּץ מֵחֲבוּרָתוֹ[147]. עו) הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ נָא[148]
32 אוֹ מְבֻשָּׁל[149]. עז) הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּמֵזִיד[150]. עח)
33 הָאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁעֲדַיִן לֹא הֻפְרַשׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר, אֲפִלּוּ
34 מַעֲשַׂר עָנִי[151], אַף עַל פִּי שֶׁהוּרְמוּ תְּרוּמוֹתָיו[152]. עט)
35 הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר נֶפֶשׁ חַיָּה שֶׁנִּגְמַר דִּינָהּ לִסְקִילָה[153], אַף
36 עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחֲטָה[154]. פ) הָאוֹכֵל בְּהֵמָה טְמֵאָה[155]. פא)
37 הָאוֹכֵל עוֹף טָמֵא[156]. פב) הָאוֹכֵל דָּג טָמֵא[157]. פג)
38 הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הָעוֹף[158]. פד) הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ[159].
39 פה) הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הַמַּיִם[160]. פו) הָאוֹכֵל רֶמֶשׂ
40 הָאֲדָמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָבֶה[161]. פז) הָאוֹכֵל
41 תּוֹלָעִים שֶׁבַּפֵּרוֹת אַחַר שֶׁפֻּרְשׁוּ[162]. פח) הָאוֹכֵל
42 נְבֵלָה[163]. פט) הָאוֹכֵל טְרֵפָה[164]. צ) הָאוֹכֵל אֵבֶר מִן
43 הַחַי[165]. צא) הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה[166]. צב) הָאוֹכֵל בָּשָׂר
44 בְּחָלָב[167]. צג) הַמְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב[168]. צד) הָאוֹכֵל
45 מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה[169] קֹדֶם הַבָּאַת הָעֹמֶר[170]. צה) הָאוֹכֵל
46 עָרְלָה[171]. צו) הָאוֹכֵל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[172]. צז) הָאוֹכֵל

47 תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ בַּפֶּסַח[173]. צח) הָאוֹכֵל חָמֵץ אַחַר
48 חֲצוֹת[174]. צט) הַמְקַיֵּם[175] חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ, וּכְגוֹן שֶׁחִמֵּץ
49 עִסָּתוֹ[176]. ק) הַשּׁוֹתֶה יֵין נֶסֶךְ[177]. קא) נָזִיר שֶׁאָכַל
50 מִגֶּפֶן הַיַּיִן[178]. קב) נָזִיר שֶׁגִּלַּח[179]. קג) נָזִיר שֶׁנִּטְמָא
51 לְמֵת[180]. קד) הַמְגַלֵּחַ אֶת הַנֶּתֶק[181]. קה) הַחוֹתֵךְ
52 סִימָנֵי צָרַעַת[182] אוֹ שֶׁכִּוְּנָן בְּאֵשׁ[183]. קו) הָעוֹבֵד בַּנַּחַל
53 שֶׁנִּתְעָרְפָה בּוֹ הָעֶגְלָה[184]. קז) הַזּוֹרֵעַ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
54 בַּשְּׁבִיעִית[185]. קח) הַזּוֹמֵר אֶת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[186].
55 קט) הַקּוֹצֵר סָפִיחַ[187] בְּלֹא שְׁנוּי[188]. קי) הַבּוֹצֵר[189]
56 בְּלֹא שְׁנוּי[190]. קיא) הַזּוֹרֵעַ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל. קיב) הַקּוֹצֵר
57 בָּהּ בְּלֹא שְׁנוּי. קיג) הַבּוֹצֵר בָּהּ בְּלֹא שְׁנוּי[191]. קיד)
58 הַמְכַלֶּה[192] פְּאַת שָׂדֶה וְלֹא נְתָנָהּ לְעָנִי[193]. קטו)
59 הַמְעוֹלֵל כַּרְמוֹ וְלֹא נְתָנָהּ[194] לְעָנִי[195]. קטז) הַמְלַקֵּט
60 לֶקֶט[196] וְלֹא נְתָנוֹ לְעָנִי[197]. קיז) פֶּרֶט[198] כַּרְמוֹ וְלֹא
61 נְתָנוֹ לְעָנִי[199]. קיח) הַלּוֹקֵחַ עֹמֶר הַשִּׁכְחָה[200] וְלֹא נְתָנוֹ
62 לְעָנִי[201]. קיט) הַלּוֹקֵחַ אֵם עַל בָּנִים[202] וְלֹא שִׁלַּח
63 הָאֵם[203]. קכ) הַזּוֹרֵעַ כִּלְאַיִם[204] בָּאָרֶץ בִּזְרָעִים[205].
64 קכא) הַזּוֹרֵעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בָּאָרֶץ[206]. קכב) הַמַּרְכִּיב
65 אִילָנוֹת כִּלְאַיִם בְּכָל מָקוֹם[207]. קכג) הַמַּרְבִּיעַ בְּהֵמָה
66 כִּלְאַיִם[208] בְּכָל מָקוֹם. קכד) הַמַּנְהִיג בְּכִלְאַיִם בְּכָל
67 מָקוֹם[209]. קכה) הַחוֹסֵם בְּהֵמָה[210] בְּעֵת מְלָאכָה בְּכָל
68 מָקוֹם. קכו) הַשּׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּכָל מָקוֹם[211].
69 קכז) הַמְמַשְׁכֵּן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הָעֲבוֹט[212].
70 קכח) הַחוֹבֵל אַלְמָנָה וְלֹא הֶחֱזִיר הַמַּשְׁכּוֹן[213]. קכט)
71 הַחוֹבֵל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ[214]. קל) עֵד
72 זוֹמֵם שֶׁאֵין בּוֹ תַּשְׁלוּמִין[215]. קלא) הַמַּכֶּה חֲבֵרוֹ
73 הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[216]. קלב) בֵּן סוֹרֵר
74 וּמוֹרֶה בְּעֵדוּת רִאשׁוֹנָה[217]. קלג) הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[218]
75 שֶׁנִּמְצָא דְּבָרוֹ שֶׁקֶר[219]. קלד) הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ
76 בַּה׳[220]. קלה) הַנִּשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר[221]. קלו) הַנִּשְׁבָּע
77 לַשָּׁוְא[222]. קלז) הַמְחַלֵּל נִדְרוֹ[223]. קלח) הַיּוֹצֵא חוּץ
78 לַתְּחוּם בְּשַׁבָּת[224]. קלט) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם
79 טוֹב[225]. קמ) הַמַּקִּיף פְּאַת הָרֹאשׁ[226]. קמא) הַמַּקִּיף
80 פְּאַת זָקָן[227]. קמב) הַשּׁוֹרֵט עַל מֵת[228]. קמג) הַקּוֹרֵחַ
81 רֹאשׁוֹ עַל הַמֵּת[229]. קמד) הַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע[230].
82 קמה) הַלּוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[231]. קמו) הַקּוֹצֵץ אִילָנֵי מַאֲכָל
83 דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[232]. קמז) אִישׁ שֶׁלָּבַשׁ מַלְבּוּשׁ אִשָּׁה[233].
84 קמח) אִשָּׁה שֶׁלָּבְשָׁה מַלְבּוּשׁ אִישׁ[234]. קמט) כֹּהֵן
85 שֶׁנִּטְמָא לְמֵת[235]. קנ) כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה זוֹנָה
86 וּבְעָלָהּ[236]. קנא) כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ גְּרוּשָׁה וּבְעָלָהּ[237]. קנב)
87 כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ חֲלָלָה וּבְעָלָהּ[238]. קנג) כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּעַל
88 אַלְמָנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ[239]. קנד) הַמַּחֲזִיר
89 גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[240]. קנה) הַנּוֹשֵׂא זְקוּקָה
90 לְיָבָם[241]. קנו) הַבָּא עַל הַקְּדֵשָׁה[242]. קנז) מַמְזֵר[243]
91 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל[244]. קנח) פְּצוּעַ דַּכָּא[245]
92 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל. קנט) הַמְסֹרָס אִישׁ[246], וְכֵן

1 שְׁאָר זִכְרֵי בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[247]. קס) אוֹנֵס שֶׁגֵּרֵשׁ
2 אֲנוּסָתוֹ וְלֹא הֶחֱזִירָהּ[248]. קסא) הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע
3 שֶׁגֵּרֵשׁ אִשְׁתּוֹ וְלֹא הֶחֱזִירָהּ[249]. קסב) הַקָּרֵב אֶל
4 הָעֲרָיוֹת בְּדֶרֶךְ מִדַּרְכֵי הַזְּנוּת[250], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גִּלָּה
5 עֶרְוָה[251]. וְזֶהוּ הֶחָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת[252]. קסג) הַמִּתְחַתֵּן
6 בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[253]. קסד) גֵּר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת
7 יִשְׂרָאֵל וּבָעַל[254]. קסה) גֵּר מוֹאָבִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל
8 וּבָעַל[255]. קסו) מֶלֶךְ שֶׁהִרְבָּה נָשִׁים[256]. קסז) מֶלֶךְ
9 שֶׁהִרְבָּה סוּסִים[257]. קסח) מֶלֶךְ שֶׁהִרְבָּה כֶּסֶף וְזָהָב[258].
10 נִמְצְאוּ כָּל הַלּוֹקִים[259] מָאתַיִם וְשִׁבְעָה. וְסִימָן לָהֶם:
11 יִלְקוּ זָרִים.

55) לדעת הרש"ש יש כאן טעות סופר וצריך להיות: "ולא מיתה בידי שמים" כי במיתה זו ידובר בפרק זה, כאמור בראש הלכה ב. 56) ובכתב יד התימנים: צלם. ואפילו לזולתנו - לעבדו. ואפילו המזמין הוא גוי, ואזהרתו: "ואלוהי מסכה לא תעשו לכם" (ויקרא יט, ד). ואם יעשנו לעצמו ילקה גם משום: "לא תעשה לך פסל" (שמת כ, ד), כמבואר בספר המצוות לא־תעשה ג וכן בהלכות עבודה זרה פרק ג, הלכה ט. 57) ובכתב יד התימנים: "צורה לנואי". והיא צורת אדם, ואף על פי שלא נעשית כדי לעבדה. ואזהרתה: "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב" (שמות כ, כג), כלומר, צורות כסף וזהב, שאינן אלא לנוי, כדי שלא יטעו בהן הטועים, וידמו שהן לעבודה־זרה (ספר המצוות לא־תעשה ד ובהלכות עבודה־זרה פרק ג, הלכה י). 58) להתעסק בענייניהם. 59) כגון, שהיה האליל מכוסה וגילהו כדי לראותו (מהרש"ל בפירושו לסמ"ג). ואזהרתו: "אל תפנו אל האלילים" (ויקרא יט, ד) ולוקה, כמבואר בעירובין יז, ב (ספר המצוות לא־תעשה י והלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ג). 60) בניין שהכל מתקבצים אצלו, ואפילו לעבוד את ה', שכן היה דרך הגויים. ואזהרתו: "ולא תקים לך מצבה" (דברים טז, כב). וראה ספר המצוות לא־תעשה יא והלכות עבודה־זרה פרק ו, הלכה ו. 61) אף על פי שעשאו לנוי, כיוון שכך היו מכבדים גם לעבודה זרה, שהיו נוטעים לה עצים נאים בבתי עבודתם, ואזהרתו: "לא תיטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך" (דברים טז, כא) וכמבואר בספר המצוות לא־תעשה יג ובהלכות עבודה־זרה פרק ו, הלכה ט. 62) אבל מצויירת, שהכול סוכים (=מסתכלים) בה, שכך היו עושים אבנים מצויירות, משוכללות בעשייתן לפני הפסילים. ואזהרתו: "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה" (ויקרא כו, א). וראה ספר המצוות לא־תעשה יב והלכות עבודה זרה פרק ו, הלכה ו. 63) שאמר: יאסרו עלי פירות אלו בשם עבודה זרה פלונית אם ארחץ (סנהדרין ס, ב וברש"י). ואזהרתו: "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו" (שמות כג, יג). וראה בהערה הבאה. 64) בין לעצמו, בין לגוי, כגון, שיש לו שותף גוי ונשבע לו באלילו שלא מעל בו. ואזהרתו - כנ"ל בהערה הקודמת (ספר המצוות לא־תעשה יד ובהלכות עבודה זרה פרק ה, הלכה י). ואף על פי שכל לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, אפשר שנשבע שיאכל ואכל, והרי זה מעשה, וכן אמרו בתמורה (ג, א) בנשבע בשם ה' לשקר, שלוקה, כגון שנשבע שלא לאכול ואכל, שעשה מעשה (לחם משנה). 65) ממנה. שנאמר (דברים ז, כו) "ולא תביא תועבה אל ביתך" (ספר המצוות לא־תעשה כה) ושם לא־תעשה כב מנה רבינו הנהנה מתכשיטים שקישטו בהם עבודה זרה, שהוא לוקה, ככתוב (דברים ז, כה) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם". וראה הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה ב ופרק ח, הלכה ז. 66) שהודחו תושביה אחרי עבודה זרה, והתורה אמרה (דברים יג, יז) "והייתה תל עולם לא תיבנה עוד" (ספר המצוות לא־תעשה כג). 67) עיר הנידחת, שנאמר (שם, יח) "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (שם לא־תעשה כד והלכות עבודה זרה פרק ד, הלכה ז־ח). 68) שמתנהג כמנהגם, במלבושם וכינוסם במסיבותיהם, והתורה אמרה (ויקרא כ, כג) "ולא תלכו בחוקות הגוי" (ספר המצוות לא־תעשה ל והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה א). 69) מגיד עתידות על ידי מעשה שהוא עושה, כגון, האוחז במקלו ואומר: אם אלך, או לא אלך, והתורה אמרה (דברים יח, י) "לא יימצא בך... קוסם קסמים" (ספר המצוות לא־תעשה לא והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ו־ז). 70) שמכוונים מעשיו לפי בחירת העיתים על ידי מערכות הכוכבים, לומר: יום זה ראוי לפעולה פלונית, ויום זה אינו ראוי לה, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... מעונן", מלשון עונה ועת (ספר המצוות לא־תעשה לב והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ח־ט). 71) שעושה מעשיו על פי ניחוש, כגון, אלו שאומרים: נפלה פיתי מפי או נפל מקלי מידי, איני הולך למקום פלוני, שאם אלך אין חפצי נעשים, וכן המשים סימנים לעצמו: אם יארע לי כך, אעשה דבר פלוני, ואם לא יארע לי - לא אעשה, והתורה אמרה (ויקרא יט, כו) "לא תנחשו" (ספר המצוות לא־תעשה לג והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ד). 72) מדבר דברים שאין להם שום מובן, וחושב בסכלותו שהם מועילים אם יאמרום כך על הנחש או על העקרב - שלא יזיקו, או על האיש - שלא יוזק, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... וחובר חבר" (ספר המצוות לא־תעשה לה, והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה י). 73) שעושה מעשים משונים, ומדמה שעל ידי כך יבוא אליו המת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... ודורש אל המתים" (ספר המצוות לא־תעשה לה והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה י"ג). 74) מן השמות הקדושים, שנקרא בהם הקדוש־ברוך־הוא. 75) דרך השחתה. 76) מעצי הֶקדש, והתורה אמרה (דברים יב, ג־ד) "ונתצתם את מזבחותם.. ואשריהם תשרפון באש... ואבדתם את שמם... לא תעשון כן לה' אלוקיכם" (ספר המצוות לא־תעשה סה והלכות יסודי התורה פרק ו, הלכה א והלכה ז). 77) אפילו גחלת אחת מגחלי המזבח, שנאמר (ויקרא ו, ו) "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ספר המצוות לא־תעשה פא, והלכות תמידים ומוספים פרק ב, הלכה ו). 78) במדריגות, כדי שלא יפסע פסיעות גסות בשעת עלייתו ותיגלה ערוותו עליו (ספר המצוות לא־תעשה פ והלכות בית הבחירה פרק א, הלכה י"ז). 79) אף על פי שהוא בעצמו טהור, אלא שבגדיו טמאים טומאת אב הטומאה. והתורה אמרה (במדבר ה, ג) "ולא יטמאו את מחניהם". וב"תורת כוהנים" (אחרי מות פרק י"ב, הלכה

י"ג) אמרו: "ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עוונו" (ויקרא יז, טז) - על רחיצת גופו - ענוש כרת, ועל כיבוס בגדיו - בארבעים (ספר המצוות לא־תעשה עז והלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ט"ז־י"ז). 80) כגון, נידה ויולדת, שטומאתן יוצאת מגופן. 81) הוא הנקרא מחנה לוייה, והתורה אמרה (דברים כג, יא) "לא יבוא אל תוך המחנה" ואמרו בפסחים סח, א - זה מחנה לוייה, וכן בספרי שם. וראוי להעיר, שטמא מת ואפילו המת עצמו מותר להיכנס להר הבית, שנאמר (שמות יג, יט) "ויקח משה את עצמות יוסף עימו" - עימו במחנה לוייה (ספר המצוות לא־תעשה עח והלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ג־ד). ודע, שמצורע הנכנס לירושלים, שהיא מחנה ישראל, לוקה, כמבואר שם הלכה ח, וכבר תמה התוספות יום טוב בכלים פרק א, למה לא מנה רבינו לאו זה בין הלאווין שלוקים עליהם. 82) מתוך טבעותיו, והתורה אמרה (שמות כה, טו) "בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו" (ספר המצוות לא־תעשה פו והלכות כלי המקדש פרק ב, הלכה י"ג). 83) המסיר. 84) והתורה אמרה (שמות כח, כח) "ולא יזח החושן מעל האפוד", וכל המפרק חיבורם דרך השחתה לוקה (לשון רבינו בהלכות כלי המקדש פרק ט, הלכה י), וראה ספר המצוות לא־תעשה פז. 85) מעיל כהן גדול, אלא יהיה ארוג כמו סוף וגבול, שנאמר (שמות כח, לב) "כפי תחרא יהיה לו לא יקרע" (ספר המצוות לא־תעשה פח). והוא הדין לכל בגדי כהונה, שהקורעם דרך השחתה לוקה (הלכות כלי המקדש פרק ט, הלכה ג). 86) שבהיכל, המיוחד להקטרת קטורת, והזאות דם פר ושעיר של יום הכיפורים, ודם פרים ושעירים הנשרפים. וכל המקריב עליו זולת זה, עובר על "לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו" (שמות ל, ט) ולוקה, כמבואר בהלכות כלי המקדש פרק ב, הלכה י"א וספר המצוות לא־תעשה פב. 87) והתורה אמרה (ויקרא טז, ב) "ואל יבוא בכל עת אל הקודש". ואם נכנס לקודש הקדשים, שהוא לפני ולפנים - חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב ובביאורנו שם (ספר המצוות לא־תעשה סח והלכות ביאת מקדש פרק ב, הלכה ד). 88) להיכל. והוא הדין בין האולם ולמזבח, כמבואר בהלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה א, שנאמר (ויקרא כא, כג) "אך אל הפרוכת לא יבוא ואל המזבח לא ייגש כי מום בו" (ספר המצוות לא־תעשה סט). 89) רביעית יין חי, או שיכור משאר המשקים המשכרים. 90) להיכל, או בין האולם ולמזבח, שנאמר (ויקרא י, ט) "יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד". ואם עבד כשהוא שתוי חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יד (הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה א־ב וספר המצוות לא־תעשה עג). 91) שעבד במקדש, שנאמר (ויקרא כא, יז) "אשר יהיה בו מום לא יקרב". ולוקה על עבודתו נוסף על המלקות שחייב על כניסתו למזבח (הלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה א וספר המצוות לא־תעשה ע). 92) ישראל, שמתו אחיו מחמת מילה, שאין מלים אותו מפני הסכנה, והרי הוא לעניין עבודה כבן־נכר, שנאמר בו (יחזקאל מד, ט) "כל בן נכר ערל־לב וערל־בשר לא יבוא אל מקדשי" ואם עבד לוקה, ואינו חייב מיתה (סנהדרין פג, א והלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה ח). 93) שנאמר (במדבר יח, ג) "ולא ימותו גם הם (=הלויים) גם אתם" - גם אתם הכוהנים, כולל אתכם לאו זה, אלא שאינכם במיתה אלא בלאו, וכמבואר בספרי זוטא לפסוק זה. וגירסת רבינו שם: "ואין הכוהנים על הלויים אלא בלא תעשה" (ספר המצוות לא־תעשה ע"ב והלכות כלי המקדש פרק ג, הלכה י"א), וראה לעיל הלכה ב לא־תעשה י. 94) מגודל שיער למעלה משלושים יום, שנאמר (ויקרא י, ו) "ראשיכם אל תפרעו", וביחזקאל מד, כ נאמר: "ופרע לא ישלחו" (ספר המצוות לא־תעשה קסג והלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה ט"ו). ואם שימש במקדש חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יז. 95) שנאמר (ויקרא י, ו) "ובגדיכם אל תפרומו" (ספר המצוות לא־תעשה קסד והלכות ביאת מקדש שם). ואם שימש ובגדיו קרועים חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יח. 96) למזבח. שנאמר (ויקרא כב, כ) "כל אשר בו מום לא תקריבו" (ספר המצוות לא־תעשה צא והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ב). 97) לשם קרבן, שנאמר (שם, כב) "עוורת או שבור... לא תקריבו אלה לה'" (ספר המצוות לא־תעשה צב והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ד). 98) על גבי המזבח, שנאמר (שם, כד) "ומעוך וכתות... לא תקריבו לה'" (שם לא־תעשה צג, והלכות איסורי מזבח שם). 99) אלו החלבים (=שהם מורים ואדונים על כל האיברים ועולים על המזבח לחלק אדון העולם, הערוך, ערך מר) והתורה אמרה (שם, כב) "ואשה לא תיתנו מהם על המזבח לה'". נמצא, המקדיש בעל מום ושחטו וזרק דמו והקטיר אימוריו לוקה ארבע מלקויות (ספר המצוות לא תעשה צד והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ד). 100) שלא נאמר, כיוון שהם גוים יוקרב בעדם בעל מום (ספר המצוות לא־תעשה צו). שנאמר (שם, כה) "ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלוהיכם מכל אלה" (הלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ו). 101) שראוי לקרבן, שנאמר (שם, כא) "כל מום לא יהיה בו" - קרא בו: לא יְהַיֶּה בו, כלומר, שלא יטיל בו (=מנחות נו, ב וברש"י שם), שלא יסמא את עינו או יקטע את ידו וכדומה (ספר המצוות לא־תעשה צז והלכות איסורי מזבח שם, הלכה ז־ח). 102) בקרבנות. שאסור לעבוד בהם כל מלאכה שהיא, ככתוב (דברים טו, יט) "לא תעבוד בבכור שורך" והוא הדין לשאר הקדשים (ספר המצוות לא־תעשה קיג, והלכות מעילה פרק א, הלכה ז). 103) את צמרם, ככתוב (שם, שם) "ולא תגוז בכור צאנך" (שם לא־תעשה קיד, והלכות מעילה שם). 104) על המזבח, שנאמר (ויקרא ב, יא) "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'". ואם הקטיר שניהם כאחד, אינו לוקה אלא מלקות אחת, לפי ששניהם נאמרו בלאו אחד (הלכות איסורי מזבח פרק ה, הלכה א וספר המצוות לא־תעשה צח). 105) בכתב יד התימנים: שיירי מנחות חמץ", שיירי מנחות - הם הנשאר לכהנים לאכילה, אחרי שהכהן קמץ ממנה מלוא קומצו ומקטירו על גבי המזבח, ואסור לאפות אותם חמץ, שנאמר (ויקרא ו, י) "לא תיאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי", כאילו אמר, שחלקם שהוא שיירי המנחה לא ייאפה חמץ (ספר המצוות לא־תעשה קכד והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה י"ד). 106) קרבן או מנחה. 107) שנאמר (שם, ב, יג) ולא תשבית מלח ברית אלוקיך" (ספר המצוות

לא־תעשה צט והלכות איסורי מזבח פרק ה, הלכה י"א). 108) אתנן - האומר לזונה: הא לך דבר זה בשכרך; מחיר כלב - האומר לחבירו הא לך טלה זה תחת כלב זה. ושניהם אסורים למזבח, שנאמר (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלוקיך". ואם הקריב שניהם כאחד אינו לוקה אלא מלקות אחת, מפני שנאמרו בלאו אחד, כמבואר בהלכות איסורי מזבח פרק ג, הלכה ז (ספר המצוות לא־תעשה ק והלכות איסורי מזבח פרק ד, הלכה ח, טז). 109) המנחה שיקריב העני החוטא, כשיתחייב חטאת בהמה ואין ידו משגת להביאה - קרוייה: מנחת חוטא (הלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ד), ואסור ליתן בה שמן, ככתוב (ויקרא ה, יא) "לא ישים עליה שמן" (ספר המצוות לא־תעשה קב והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ז). 110) על מנחת חוטא. 111) מין שרף מעצי בושם, ככתוב (שם, שם) "ולא ייתן עליה לבונה" (ספר המצוות לא־תעשה קג והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ח). 112) שבעלה מביא עליה מנחת קנאות - מזכרת עוון והיא קמח שעורים, והתורה אמרה (במדבר ה, טו) "לא יצוק עליו שמן" (ספר המצוות לא־תעשה קד והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ז־ח). 113) על הקרבן וכנ"ל, והתורה אמרה (שם, שם) "ולא ייתן עליו לבונה" (שם, לא־תעשה קה והלכות מעשה הקרבנות שם). 114) שהבדיל ראש העוף מהגוף במליקתו והתורה אמרה (ויקרא ה, ח) "ומלק את ראשו... ולא יבדיל" (ספר המצוות לא־תעשה קיב והלכות מעשה הקרבנות פרק ז, הלכה ו). 115) המחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, ואומר: הרי זו תחת זו, והתורה אמרה (שם כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" ואינו לוקה אלא בקדשים שנועדו למזבח, ולא בבהמות שהוקדשו לצרכי בדק הבית (ספר המצוות לא־תעשה קו והלכות תמורה פרק א, הלכה א, יב). 116) ככתוב (שם ז, יט) "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", ואם אכל קדשים בטומאת הגוף, חייב כרת, כמבואר לעיל הלכה א, לא־תעשה טו (ספר המצוות לא־תעשה קל והלכות פסולי המוקדשים פרק י"ח, הלכה י"ב). 117) כגון, שנפסלו במחשבה, שחשב הכהן לאכלם חוץ למקומם הראוי, או שהוטל בהם מום, או שנשפך הדם ולא נזרק, ואזהרתו: "לא תאכל כל תועבה" (דברים יד, ג). דרשו בספרי: "בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר" (ספר המצוות לא־תעשה קצ והלכות פסולי המוקדשים שם, הלכה ג־ה). 118) כגון, חטאת ואשם. 119) ואזהרתו: "לא תוכל לאכול בשעריך... בקרך וצאנך" - לא בא הכתוב אלא לאוכל מחטאת ואשם אפילו לאחר זריקה חוץ לקלעים, כמבואר במכות יז, א (ספר המצוות לא־תעשה קמה והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ה). 120) הזריקה על המזבח, ואזהרתו: "וזר לא יאכל כי קודש הם" (שמות כט, לג). אבל אם אכלם קודם זריקת הדם, לוקה משום אוכל קודם זריקה (ראה בסמוך לא־תעשה סא) ולא משום זרות (ספר המצוות לא־תעשה קמט והלכות מעשה הקרבנות שם, הלכה ח). 121) שנאמר (דברים יב, יז) "לא תוכל לאכול בשעריך... ובכורות בקרך" - "לא בא הכתוב ללמד אלא לזר, שאכל בכור בין לפני זריקה ובין לאחר הזריקה, שהוא עובר בלא תעשה" (מכות יז, א ובספרי). וראה בסמוך לא־תעשה סב (ספר המצוות לא־תעשה קמד והלכות בכורות פרק א, הלכה ט"ז). 122) בכתב יד התימנים: שאכלה. 123) הניתן לכהנים מזבחי השלמים (ראה ויקרא ז, לד). 124) שחוזרת לבית אביה לאכול בתרומה - בקדשים אסורה, ככתוב (שם כב, יב) "ובת כהן כי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל" (ספר המצוות לא־תעשה קלז והלכות תרומות פרק ו, הלכה ז). 125) שנולדה מאיסורי כהונה, כגון, אלמנה לכוהן גדול וגרושה לכוהן הדיוט, הרי הוולד הנולד מהם חלל וכן אשה האסורה לכוהן, שנבעלה לכוהן נתחללה בביאתו. 126) שנאמר (שם) "ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל" - לאיש זר: כיוון שנבעלה לפסול לה, נפסלת לתרומה, כמבואר ביבמות סח, א (ספר המצוות לא־תעשה קלז והלכות תרומות פרק ו, הלכה ז). 127) שנאמר (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך... ונדבותיך" - זו תודה ושלמים, שהם קדשים קלים, שאין נאכלים אלא במקומם, והוא לפנים מחומת ירושלים, כמבואר במכות שם (ספר המצוות לא־תעשה קמה והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ה). 128) ואפילו כן, שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ונדבותיך" - לא בא הכתוב אלא לאוכל תודה ושלמים לפני זריקת דמים כאילו אמר: "לא תוכל לאכול בשעריך קודם שזורקים דמם בשערי המקום" (ספר המצוות לא־תעשה קמז והלכות מעשה הקרבנות שם, הלכה ד). 129) כשהוא תמים, ואפילו כהן, שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ובכורות בקרך" (ספר המצוות לא־תעשה קמד והלכות בכורות פרק א, הלכה ט"ז). 130) שלא נפדה. 131) כלומר, שנכנס לפנים מחומת ירושלים, ובמכות יט, ב הנוסח: "משראה פני החומה". 132) שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך דגנך... ואכלת לפני ה' אלוקיך" - כיוון שנכנס למקום אכילתו ואכלו בחוץ לוקה (ספר המצוות לא־תעשה קמא והלכות מעשר שני פרק ב, הלכה ה־ו 133) לפני המזבח, ככתוב (שם כו, י) "והנחתו לפני ה' אלוקיך" והרי זה כאילו אכלם בחוץ, ואזהרתו: "לא תוכל לאכול בשעריך... ותרומת ידך" (שם יב, יז) - תרומת ידך - אלו הביכורים (מכות יז, א) אבל קריאת פרשת מקרא ביכורים אינה מעכבת בהם (ספר המצוות לא־תעשה קמח והלכות ביכורים פרק ג, הלכה ג־ד). 134) שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ותרומת ידך" וכבר נתבאר עיל בהערה הקודמת שתרומה זו כוונתה לביכורים, אבל קודם שהונחו בעזרה, הואיל ולא נראו עדיין לאכילה בפנים אין לוקים על אכילתם בחוץ, השווה לעיל. (ספר המצוות לא־תעשה קמח והלכות ביכורים שם, הלכה ג). 135) שאם נטמא עליו לפדותו אפילו בירושלים, כמבואר במכות יט, ב. ואזהרה לאוכלו בטומאה: "ולא ביערתי ממנו בטמא" (שם כו, יד) - בין שהוא טמא והמעשר טהור, בין שהוא טהור והמעשר טמא (ספר המצוות לא־תעשה קנ והלכות מעשר שני פרק ג, הלכה א). 136) שהיא מקום אכילתו, כשהוא טהור, ואזהרתו כנ"ל, "בין שהמעשר טמא והוא טהור בין שהמעשר טהור והאוכל טמא" (שם, שם). 137) ביום שמת לו אחד מקרוביו שחייב להתאבל ולאונן עליו, והתורה אמרה (שם, שם) "לא אכלתי באוני ממנו".

138) אסור לאכלם באנינות מאותו הפסוק, וכן אמר אהרן למשה (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'" (ספר המצוות לא־תעשה קנא והלכות מעשר שני שם הלכה ה־ז). 139) נאמר: 'תושב ושכיר' בפסח (שמות יב, מה) ונאמר 'תושב ושכיר' בתרומה (ויקרא כב, י) מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו (=שבפירוש אמרה תורה (שם, מח) "וכל ערל לא יאכל בו") אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו" (יבמות ע, א), והוא הדין לקדשים, שהרי פסח מקדשים קלים הוא, כל שכן לקדשי קדשים שערל אסור בהם (ספר המצוות לא־תעשה קלה, והלכות תרומות פרק ז, הלכה י והלכות מעשה הקרבנות פרק י, הלכה ט), וראה הלכות קרבן פסח פרק ט, הלכה ח. 140) שהיא כולה כליל על המזבח. 141) כגון, האימורים, שהם כליל למזבח ככל קרבן עולה, ואזהרתם: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל" (ויקרא ו, טז) - כל שבכליל תהיה, ליתן לא תעשה על אכילתו, כמבואר במנחות עד, ב (ספר המצוות לא־תעשה קלח והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ג). 142) כגון, פר ושעיר של יום הכיפורים וכן של פר כהן משיח, הנשרפים בבית הדשן שמחוץ לירושלים. 143) כגון, חטאת חיצונה שהובא מדמה להיכל. ואזהרתם: "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אוהל מועד... לא תאכל, באש תישרף" (שם, כג) - כל שהוא טעון שריפה, ליתן עליו לא תעשה על אכילתו (ספר המצוות לא־תעשה קלט והלכות מעשה הקרבונות שם). 144) שיש ברשותו חמץ בשעת שחיטתו, שנאמר (שמות כג, יח) "לא תזבח על חמץ דם זבחי" (ספר המצוות לא־תעשה קטו והלכות קרבן פסח פרק א, הלכה ה). 145) בפסח שני שחל בי"ד באייר, והתורה אמרה בשניהם: "ועצם לא תשברו בו" (שם יב, מו), ובפסח שני: "ועצם לא ישברו בו" (במדבר ט, יב). וכל זה בפסח טהור (ספר המצוות לא־תעשה קכא־ב והלכות קרבן פסח פרק ו, הלכה א). 146) הקבוצה שנתקבצה לאכלו, שנאמר (שמות שם) "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" (ספר המצוות לא־תעשה קכג והלכות קרבן פסח פרק ט, הלכה א). 147) שיצא הבשר חוץ לחבורתו, ואפילו חזר לחבורתו אסור לאכלו, הרי הוא כבשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים שאסור באכילה, ואזהרתו: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" (שם כב, ל) - כיוון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה (ספר המצוות שם והלכות מאכלות אסורות פרק ה, הלכה ט, והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ו והלכות קרבן פסח פרק ט הלכה ב). 148) הבשר שנצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם (הלכות קרבן פסח פרק ח, הלכה ו). 149) אלא צלי, שנאמר (שם יב, ט) "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל". ואם אכל נא ומבושל כאחת, אינו לוקה אלא אחת, לפי ששניהם נכללים בלאו אחד (ספר המצוות לא־תעשה קכה והלכות קרבן פסח שם הלכה ד). 150) שנאמר, (דברים יב, יז) "לא תוכל לאכול בשעריך... וכל נדריך אשר תדור" כאילו אמר: לא תוכל לאכול נדריך אשר תידור. ולאוו זה הוא אזהרה לכל מועל, וכן אמרו (סנהדרין פג, א): "הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה" ואם מעל בשוגג מקריב קרבן מעילה (ספר המצוות לא־תעשה קמו והלכות מעילה פרק א, הלכה ג). 151) הניתן בשנה השלישית והשישית לשמיטה. 152) תרומה גדולה ותרומת מעשר, שנאמר (שם, שם) "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך", ונאמר להלן (שם כו, יב) "ואכלו בשעריך ושבעו", מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני, ואמרה תורה, לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר שכתוב בו: בשעריך - בתוכו (מכות טז, ב). אבל האוכל טבל שלא הורמו ממנו תרומותיו חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב, לא־תעשה ה (ספר המצוות לא־תעשה קנג והלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה כ־כא). 153) כגון, שהרגה אדם ונתחייבה סקילה. 154) שקדמו בעליה ושחטוה, שנאמר (שמות כא, כח) "סקול ייסקל השור ולא ייאכל את בשרו" ממשמע שנאמר סקול ייסקל, איני יודע שנבילה הוא, ונבילה אסורה באכילה, מה תלמוד לומר ולא ייאכל את בשרו? מגיד הכתוב: שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה" (בבא קמא מא, א) "שנעשה כבהמה טמאה" (ספר המצוות לא־תעשה קפח והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה כ"ב). 155) או חיה טמאה, שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה, שנאמר (דברים יד, ו) "וכל בהמה מפרסת פרסה... מעלת גרה... אותה תאכלו" - שומע אני שכל שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולאו הבא מכלל עשה - עשה הוא, ובגמל ובחזיר ובארנבת נאמר (שם ז־ח) "אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה" וגו', והרי הדברים קל וחומר: מה אלו שיש בהם סימן טהרה אחד הרי הם בלא תעשה על אכילתם, שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בהן סימן טהרה כלל אינו דין שאיסור אכילתן הוא בלא־תעשה (ספר המצוות לא־תעשה קעב והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה א־ב). 156) ככתוב (ויקרא יא, יג) "ואת אלה תשקצו מן העוף לא ייאכלו... את הנשר ואת הפרס" וגו'. וסימני עוף טמא מבוארים בהלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה ט"ז־כ (ספר המצוות לא־תעשה קעד והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה ד). 157) שאין לו סנפיר וקשקשת, ואזהרתו: "ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו" (שם, יא), וראה הלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה כ"ד (ספר המצוות לא־תעשה קעג והלכות מאכלות אסורות שם). 158) כגון, הזבובים והדבורים והיתושים, ככתוב (דברים יד, יט) "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו" (ספר המצוות לא־תעשה קעה והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה ה־ו). 159) כגון, התולעים והחיפושיות, נחשים ועקרבים, וכן שמונה שרצים האמורים בתורה (ויקרא יא, כט) "החולד והעכבר והצב" וגו'. ואזהרתם: "וכל השרץ השורץ על הארץ... לא יאכל" (שם, מא), אלא שעל שמונה שרצים הוא לוקה על אכילתם בכעדשה, כשיעור טומאתם, ועל שאר שרצים אינו לוקה על אכילתם אלא בכזית, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה ו־ז (ספר המצוות לא־תעשה קעו והלכות מאכלות אסורות שם). 160) כגון, התולעים והעלוקה שבמים, וכן חיות הים, כללו של דבר, כל שאינו בצורת הדגים, כגון, כלב המים והדולפן וכיוצא בהם. ואזהרתם: "אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם" (ויקרא יא, מג) והוא כולל כל מיני שרצים שהם (ספר המצוות לא־תעשה קעט והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה י"ב). 161) שלא נולד מזכר ונקבה

אלא מן הגללים שהסריחו וכיוצא בהם, וזהו "השרץ הרומש" שהוא מתהווה מן העפושים, ואינו מוליד כמוהו בעוד ש"השרץ השורץ" הוא הנולד מזכר ונקבה, ומוליד כמוהו. ואזהרתו: "ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ" (ויקרא יא, מד), כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה י"ג (ספר המצוות לא־תעשה קעז). 162) מן הפרי ורומשים עליו, ואפילו חזרו לתוך הפרי הרי הם אסורים. ואזהרתם: "לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום" (שם, מב). אבל אם לא פירשו, מותר לאכול הפרי והתולעת שבתוכו (ספר המצוות לא־תעשה קעח והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י"ד). 163) בהמה ועוף שמתו מאליהם או שלא נשחטו כהלכה, שנאמר (דברים יד, כא) "לא תאכלו כל נבלה" (ספר המצוות לא־תעשה קפ והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה א). 164) שטרפה אותה חיית היער, ואינה יכולה עוד לחיות מחמת אותה טריפה ודריסה, וזוהי טריפה האמורה בתורה, ויש עוד מיני מחלות, שאם תֶּחְלֶה בהן הבהמה אינה יכולה עוד לחיות מהן, והואיל והיא נוטה למות, הרי זו אסורה אפילו קָדַם ושחטה. והאוכל מטריפה שנטרפה על ידי חיית השדה לוקה מן התורה, ומבהמה שחלתה ונוטה למות מחמת מחלתה - לוקה מדרבנן (ספר המצוות לא־תעשה קפא). ואזהרה לטריפה: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" (שמות כב, ל) ושמונה מיני טריפה נאמרו למשה מסיני (הלכות שחיטה פרק ה, הלכה א־ג וספר המצוות שם). 165) שחותך אבר מן הבהמה כשהיא חיה. ואזהרתו: "ולא תאכל הנפש עם הבשר" (דברים יב, כג). והוא הדין כשאוכל כזית בשר מן החי לוקה משום אוכל טריפה. ואזהרתו: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", שהרי בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה, - כיוון שנעשית הבהמה בשר בשדה הרי היא טריפה (ספר המצוות לא־תעשה קפב והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה י, ופרק ה, הלכה א־ג). 166) שנאמר (בראשית לב, לג) "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (=שקפץ ממקומו ועלה) אשר על כף הירך". והאוכל את הגיד בשלימותו אף על פי שאין בו כזית, או כזית מגיד גדול - לוקה (ספר המצוות לא־תעשה קפ"ג והלכות מאכלות אסורות פרק ח, הלכה ב). 167) שנתבשל בחלב, ואף על פי שהוא בעצמו לא בישלו, שנאמר (שמות לד, כו) "לא תבשל גדי בחלב אמו" בפעם השנייה (נוסף על מה שנאמר שם כג, יט) לומר לך, שלוקה על אכילתו, כמבואר בחולין קטו, ב (ספר המצוות לא־תעשה קפז והלכות מאכלות אסורות פרק ט, הלכה א־ב). 168) ואף על פי שלא אכלו, שנאמר (שם) "לא תבשל גדי בחלב אמו" (ספר המצוות לא־תעשה קפו והלכות מאכלות אסורות שם). 169) שנשרשה בארץ אחרי שישה עשר בניסן, שהוא יום הבאת מנחת העומר. 170) שנאמר (ויקרא כג, יד) "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד... הביאכם את קרבן אלוקיכם". ובזמן שאין בית המקדש, אסור לאכול תבואה חדשה עד גמר יום שישה עשר בניסן, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ב (ספר המצוות לא־תעשה קפט). 171) פירות האילן, שגדלו בשלוש השנים לנטיעתו, ככתוב (ויקרא יט, כג) "וערלתם ערלתו את פריו, שלוש שנים יהיה לכם ערלים, לא ייאכל". ואיסור ערלה נוהג גם בחוץ לארץ, על פי הלכה למשה מסיני (ספר המצוות לא־תעשה קצב והלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה י־יא). 172) מין ממיני תבואה או מיני ירקות שנזרעו בכרם, או שנטע הגפן בתוך הירק, שניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים, פן תקדש המלאה, הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם" - דרשו חכמינו: פק ת'ק'ד'ש' - פן תוקד אש (חולין קטו, א). וכל מקום שנאמר: "פן" אינו אלא מצוות לא תעשה, כמבואר במכות יג, ב (ספר המצוות לא־תעשה קצג והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה ו). 173) דברים שהחמץ מעורב בהם, כגון, כותח הבבלי (חלב ופת מעופשת מעורבת בתוכו) וכדומה, שנאמר (שמות יב, כ) "כל מחצת לא תאכלו". ואינו לוקה אלא אם יש בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת שלוש ביצים, אבל אם אין בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת שלוש ביצים אינו לוקה, אלא מכים אותו מכת מרדות (ספר המצוות לא־תעשה קצח והלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ו). 174) חצות יום ארבעה עשר בניסן, שנאמר (דברים טז, ג) "לא תאכל עליו חמץ" כלומר, על קרבן פסח, שזמן שחיטתו הוא מחצות היום ומעלה, ומשעה שהוא ראוי להישחט אסור הוא באכילת חמץ. אבל האוכל חמץ בפסח עצמו חייב כרת (ספר המצוות לא־תעשה קצט והלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ח). 175) המניח. 176) בפסח, שעשה בה מעשה, ואזהרתו: "שבעת ימים שאור לא יימצא בבתיכם" (שמות יב, יט). אבל המניח חמץ בביתו ולא עשה בו מעשה (=כגון, שהחמיץ לפני הפסח) הרי זה עובר בלאו ואינו לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רא, והלכות חמץ ומצה שם, הלכה ב־ג). 177) שנתנסך לעבודה זרה, והשותה ממנו כל שהוא לוקה, שנאמר (דברים לב, לח) "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם" יין שנתנסך לה, כזבח שקרב לה, ונאמר בעבודה זרה "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (שם יג, יח) מאומה - אפילו כל שהוא (ספר המצוות לא־תעשה קצד והלכות מאכלות אסורות פרק י"א, הלכה א־ב) וראה הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה ב. 178) כגון, ענבים או צימוקים ואפילו חרצן וזג, ככתוב (במדבר ו, ג־ד) "וענבים לחים ויבשים לא יאכל... מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל" (ספר המצוות לא־תעשה רג־רו והלכות נזירות פרק ה, הלכה ב־ג). 179) בימי נדר נזרו, ככתוב (שם, ה) "כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו", ואחד המגלח ואחד המתגלח בכלל לאו זה (ספר המצוות לא־תעשה רט והלכות נזירות פרק ה, הלכה י"א). 180) טומאת שבעה ימים, כגון, שנגע בו או שנכנס לאהלו, והתורה אמרה (שם, ז) "לאביו ולאמו... לא ייטמא להם במותם" (ספר המצוות לא־תעשה רז והלכות נזירות שם, הלכה ט"ו־יח). 181) השיער הסמוך לנגע הנתק שבראש או בזקן (=שיפול השיער שבהן מעיקרו ויישאר מקום השיער פנוי, וזהו הנקרא נתק), והתורה אמרה (ויקרא יג, לג) "ואת הנתק לא יגלח", שצריך להניח שתי שערות סמוך לו כדי שיהא ניכר אם פשה הנתק (ספר המצוות לא־תעשה שז והלכות טומאת צרעת פרק ח, הלכה ב ופרק י, הלכה א). 182) כגון, שיער לבן שבבהרת (שם, כ) או שקצץ הנגע כולו מבשרו. 183) כדי שישתנה מראה המחייה (שם, כד), והתורה אמרה

(דברים כד, ח) "הישמר בנגע הצרעת" - בלא תעשה, תשמור שלא לתלוש ולא לקוץ (ספר המצוות לא־תעשה שח והלכות טומאת צרעת פרק י, שם). 184) באדמת הנחל, והוא נחל מים ששוטף בחזקה, ואסור בזריעה ובחרישה, ובכל עבודה בגופה של קרקע, ככתוב (שם כא, ד) "לא יעבד בו ולא ייזרע" (ספר המצוות לא־תעשה שט והלכות רוצח פרק י, הלכה ט). 185) היא שנת השמיטה, שעליה נאמר (ויקרא כה, ד) "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ... שדך לא תזרע", ועבודת הארץ אסורה בה (ספר המצוות לא־תעשה רכ והלכות שמיטה ויובל פרק א, הלכה א־ב). 186) כורת ענפיו המיותרים להגדיל את פוריותו, והתורה אמרה (שם, שם) "וכרמך לא תזמור" (ספר המצוות לא־תעשה רכא והלכות שמיטה שם, הלכה ב־ג). 187) מה שהאדמה מצמיחה מעצמה מן הזרע שנפל בה לפני שביעית, או מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו, שניהם נקראים ספיח (הלכות שמיטה פרק ד, הלכה א). 188) מן הרגיל, והתורה אמרה (שם, ה) "את ספיח קצירך לא תקצור" - לא תקצרנו כדרך שקוצרים תבואת שאר השנים, שקוצרים כל השדה בבת אחת ומעמידים כרי, אלא קצור מעט־מעט וחבוט ואכול (ספר המצוות לא־תעשה רכב והלכות שמיטה פרק ה, הלכה א). 189) קוטף פרי האילן. 190) מן הרגיל. והתורה אמרה (שם, שם) "ואת ענבי נזירך לא תבצור" שלא תאספם כדרך שאתה אוספם בכל שנה, כגון ענבים - אין דורכים אותם בגת אלא בעריבה, וכן זיתים אין עושים אותם בתוך הבד, אלא כותשם ומכניסם לתוך בד קטן ביותר (ספר המצוות לא־תעשה רכג והלכות שמיטה פרק ד, הלכה כב־כג). 191) והתורה אמרה (שם, יא) "יובל היא... לא תזרעו, ולא תקצרו... ולא תבצרו" (ספר המצוות לא־תעשה רכד־כו והלכות שמיטה פרק י, הלכה ט"ז). 192) לקצור. 193) שצריך היה להשאיר קמה מחוברת לעניים, ככתוב (שם כג, כב) "לא תכלה פאת שדך בקצרך". ואם אכל את התבואה או נשרפה, שאינו יכול עוד ליתנה לעניים ולתקן את הלאו, הרי זה לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רי, כיד והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ג). 194) בכתב יד תימן: נתנו. 195) שבצר כל כרמו ולא השאיר בו עוללות, שהן אשכולות קטנים שאין ענביהם נוטפים זה על זה, אלא מפוזרים ודלילים ונקראים עוללות, שהם "לשאר האשכולות כעולל (=יונק) לאיש" והתורה אמרה (שם יט, י) "וכרמך לא תעולל" (ספר המצוות לא־תעשה ריב והלכות מתנות עניים פרק ד, הלכה י"ז־יח). 196) שיבלים הנופלות בשעת הקצירה. 197) והתורה אמרה (שם, ט) "ולקט קצירך לא תלקט". ואם אבדו או נשרפו אחר שליקטם, קודם שיתנם לעניים לוקה (ספר המצוות לא־תעשה ריא והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ד). 198) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן: המלקט פרט וכו'. פרט - זה גרגר אחד או שניים הנפרטים (=נופלים) מן האשכול בשעת הבצירה. 199) והתורה אמרה (שם, י) "ופרט כרמך לא תלקט" ואם נבצר ממנו לקיים את העשה: לעני ולגר תעזוב אותם, הרי זה לוקה על לקיטתו לעצמו (ספר המצוות לא־תעשה ריג־ריד והלכות מתנות עניים פרק ד, הלכה ט"ו). 200) ששכחו בשדה בשעת עימור האלומות. 201) והתורה אמרה (דברים כד, יט) "ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו". והוא הדין שכחת האילנות (ספר המצוות לא־תעשה ריד והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ו ופרק ה שם). 202) הציפור ואפרוחיה. 203) והתורה אמרה (שם, כב, ו) "לא תיקח האם על הבנים שלח תשלח את האם", ואם לקחה ומתה קודם שישלחנה לוקה (ספר המצוות לא־תעשה שו והלכות שחיטה פרק י"ג, הלכה א). 204) שני מיני זרעים כאחד. 205) כגון, חיטה ושעורה, או פול ועדשה, וכן כל מיני זרעים הראויים למאכל אדם. ואזהרה לכלאי זרעים "שדך לא תזרע כלאיים" (ויקרא יט, יט). ואין איסורם אלא בארץ ישראל (ספר המצוות לא־תעשה רטו והלכות כלאיים פרק א, הלכה א־ג). 206) בארץ ישראל, שזרע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם ואז לוקה שתים, אחת משום: שדך לא תזרע כלאיים, ואחת משום: לא תזרע כרמך כלאיים (דברים כב, ט). אבל אם זרע ירק אצל גפן או נטע גפן בצד ירק אינו לוקה, אלא שנאסרו שניהם בהנאה (ספר המצוות לא־תעשה רטז והלכות כלאיים פרק ה, הלכה א, ז). 207) אפילו בחוץ לארץ, כגון, שהרכיב יחור של עץ אתרוג בעץ תפוח, וכן המרכיב אילן בירק לוקה, ואזהרתם: שדך לא תזרע כלאיים (ויקרא שם) ותחילת הפסוק: "בהמתך לא תרביע כלאיים" - מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה, מה בהמתך בין בארץ בין בחוץ לארץ (=שהרי חובת הגוף היא ונוהגת גם בחו"ל) אף שדך (הרכבת אילן) בין בארץ בין בחו"ל, כמבואר בסנהדרין ס, א (ספר המצוות לא־תעשה רטז והלכות כלאיים פרק א, הלכה ה). 208) מין על שאינו מינו בין בבהמה בין בחיה ובעופות, בין בארץ בין בחו"ל, שנאמר (שם, שם) "בהמתך לא תרביע כלאיים" (ספר המצוות לא־תעשה ריז והלכות כלאיים פרק ט, הלכה א). 209) מושך בשני מינים את העגלה או מנהיגם כאחד, שנאמר (דברים כב, י) "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", ומן התורה אינו אסור אלא במין אחד טמא ואחד טהור, אבל מדברי סופרים כל שני מינים שהם כלאיים בהרבעה אסורים במלאכה או בהנהגה כאחד (ספר המצוות לא־תעשה יח והלכות כלאיים פרק ט, הלכה ז־ח. 210) פי בהמה מלאכול מן הדבר שהיא עושה בו בשעת מלאכתה, כגון, שתדוש תבואה או תישא תבן על גבה, שנאמר (שם כה, ד) "לא תחסום שור בדישו" (ספר המצוות לא־תעשה ריט והלכות שכירות פרק י"ג, הלכה ב). 211) בהמה ובנה ביום אחד, בין בחולין בין בקדשים, שנאמר (ויקרא כב, כח) "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ספר המצוות לא־תעשה קא והלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה א). 212) והוא צריך לו, כגון: כר - בלילה, והמחרשה - ביום, והתורה אמרה (דברים כד, יב) "לא תשכב בעבוטו" - לא תשכב ועבוטו עימך (ספר המצוות לא־תעשה רמ והלכות מלווה ולווה פרק ג, הלכה ה). 213) שאסור בכלל למשכן את האלמנה, ככתוב (שם, יז) "ולא תחבול בגד אלמנה", ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזיר לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רמא והלכות מלווה שם, הלכה א). 214) כגון, כלי טחינה או כלי בישול ואפייה, ככתוב (שם, ו) "לא יחבול ריחיים ורכב כי נפש הוא חובל" ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזירנו לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רמב והלכות מלווה שם,

הלכה ב). 215) שהעיד עדות שקר שאין בה עדות ממון, כגון שהעיד על פלוני כוהן, שהוא בן גרושה או בן חלוצה, והוזם. או שהעיד על פלוני שהוא חייב מלקות והוזם, והתורה אמרה (שמות כ, טו) "לא תענה בריעך עד שקר". ואף על פי שאין בו מעשה, קיבלו חכמינו מפי השמועה, שהכתוב האומר (דברים כח, א־ב) "והרשיעו את הרשע - והיה אם בֶן הכות הרשע" רומז לעד זומם שילקה (ספר המצוות עשה קפ ולא־תעשה רפה והלכות עדות פרק כ, הלכה ח־ט). 216) כי אם יש בה שווה פרוטה (=דמי רפואתו וכדומה) חייב לשלם לו ממון ואין אדם משלם ולוקה. ואזהרה למכה חבירו: "ארבעים יכנו לא יוסיף" (שם, ג) "ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו, ציווה הכתוב שלא להכותו על רשעו, קל וחומר לשאר כל האדם" (ספר המצוות לא־תעשה ש והלכות סנהדרין פרק ט"ז, הלכה י"ב). 217) שהעידו עליו בפעם הראשונה שגנב משל אביו וקנה בשר ויין ואכל. ולוקה, ככתוב (שם כא, יח) "ויסרו אותו". ואזהרתו: "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו) - לא תאכלו אכילה המביאה לידי שפיכות דמים (ספר המצוות לא־תעשה קצה והלכות ממרים פרק ז, הלכה א, והלכה ז). 218) על אשתו, שלא מצא לה בתולים. 219) שהביא אבי האשה עדים והזימו את עדי הבעל, שאמרו שזנתה תחתיו אחרי האירוסין, הרי העדים נסקלים והבעל לוקה, ככתוב (דברים כב, יח) "ויסרו אותו". ואזהרתו: "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא שם, טז), כמבואר בכתובות מו, א (ספר המצוות לא־תעשה שא והלכות נערה בתולה פרק ג, הלכה א והלכה ו). 220) כגון, שאמר יכהו ה', או: ארור פלוני לה', ואזהרתו: "לא תקלל חרש" (שם, יד), שאפילו חרש שאינו שומע ולא נצטער בקללה, לוקה עליו (ספר המצוות לא־תעשה שיז ולהלן פרק כ"ו, הלכה א). 221) כגון שנשבע שלא אכלתי ואכל, או שלא יאכל ואכל הרי זו שבועת שקר ולוקה. ואזהרתו: ולא תישבעו בשמי לשקר" (שם, יב), כמבואר בשבועות כ, ב (ספר המצוות לא־תעשה סא והלכות שבועות פרק א, הלכה ב־ג). 222) שנשבע על דבר ידוע, שהוא כן, כגון, שנשבע על שמיים, שהם שמיים, או שנשבע לבטל את המצוה, ועוד. ואזהרתו: "לא תישא את שם ה' אלוקיך לשווא" (שמות כ, ו). ואף על פי שאין בה מעשה לוקה, שנאמר שם: "כי לא ינקה ה' את אשר יישא את שמו לשווא" - בית דין של מעלה אינו מנקה אותו, אבל בית דין של מטה מלקה אותו ומנקה אותו, כמבואר בשבועות כא, א (ספר המצוות לא־תעשה סב והלכות שבועות פרק א, הלכה ד־ז). 223) שעובר על מה שנדר, ואפילו לא נשבע, והתורה אמרה (במדבר ל, ג) "לא יחל דברו" - לא יעשה דבריו חולין (ספר המצוות לא־תעשה קנז והלכות נדרים פרק א, הלכה ה). 224) חוץ לתחום העיר, והוא חוץ לשנים עשר מיל. והתורה אמרה (שמות טז, כט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה (ספר המצוות לא־תעשה שכא והלכות שבת פרק כ"ז, הלכה א). 225) והתורה אמרה (שם יב, יח) "כל מלאכה לא ייעשה בהם אך אשר ייאכל לכל נפש הוא לבדו ייעשה לכם" (ספר המצוות לא־תעשה שכג והלכות יום טוב פרק א, הלכה א־ב). 226) שמגלח את שער הצדעים בתער, והתורה אמרה (ויקרא יט, כז) "לא תקיפו פאת ראשכם" וחייב מלקות על כל צדע מהם (ספר המצוות לא־תעשה מג והלכות עבודה זרה פרק י"ב, הלכה א, והלכה ו). 227) מגלחו. וחמש פיאות הן: לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן מצד שמאל, ושיבולת הזקן. ולוקה על כל פאה ופאה. ואזהרתו: "ולא תשחית את פאת זקנך" (שם) ואינו חייב עד שיגלחנו בתער (ספר המצוות לא־תעשה מד והלכות עבודה זרה שם, הלכה ז). 228) שורט בבשרו מרוב צער על מתו, כדרך שהיו הגויים עושים, והתורה אמרה (שם, כה) "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם" (ספר המצוות לא־תעשה מה והלכות עבודה זרה שם, הלכה י"ב). 229) תולש שער ראשו מרוב צערו על מתו, כדרך שעושים הסכלים, והתורה אמרה (דברים יד, א) "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת". וחייב על כל הראש כבין העיניים, שנאמר (ויקרא כא, ה) לא יקרחו קרחה בראשם (ספר המצוות לא־תעשה קעא והלכות עבודה זרה שם, הלכה ט"ו). 230) ששורט בבשרו וממלא מקום השיטה כוחל או דיו או שאר צבעונים, וזה היה מנהג הגויים שרושמים עצמם לעבודה זרה, שאלו עבדים מכורים הם לה ומורשמים לעבודתה. והתורה אמרה (שם, יט, כח) "וכתובת קעקע לא תתנו בכם" (ספר המצוות לא־תעשה מא והלכות עבודה זרה שם, הלכה י"א). 231) בגד ארוג מצמר ופשתים, כמו שלבשו כומרי עבודה זרה באותו הזמן. ואזהרתו: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו" (דברים כב, יא). ואפילו חוט אחד של צמר בבגד גדול של פשתן אסור (ספר המצוות לא־תעשה מב והלכות עבודה זרה פרק י, הלכה א והלכה ה). 232) (שם כ, יט) "לא תשחית את עצה... ואותו לא תכרות" וכל השחתה בכלל זה, כגון: שישרוף בגד לבטלה או ישבור כלי לבטלה, אלא שאינו לוקה עליהם אלא מכת מרדות מדבריהם, כמבואר בהלכות מלכים פרק ו, הלכה י (ספר המצוות לא־תעשה נז והלכות מלכים שם, הלכה ח). 233) כגון, שילבש בגדים צבעוניים וחלי זהב, במקום שאין לובשים אותם אלא נשים, והתורה אמרה (שם כב, ה) "ולא ילבש גבר שמלת אשה" ובכלל זה אם צבע שערו שחור (ספר המצוות לא־תעשה מ והלכות עבודה זרה פרק י"ב הלכה י). 234) כגון שתשים בראשה מצנפת, או שתלבש שריון או שתגלח ראשה כאיש, שנאמר (שם, שם) "לא יהיה כלי גבר על אשה" (ספר המצוות לא־תעשה לט והלכות עבודה זרה שם). 235) שנגע בו או נכנס לאהלו, והוא אינו מקרוביו המפורשים בכתוב (ויקרא כא, ב־ג). והתורה אמרה (שם, א) "לנפש לא ייטמא בעמיו" (ספר המצוות לא־תעשה קסו והלכות אבל פרק ג, הלכה א־ג). 236) כגון, שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאיש, שהיא אסורה להינשא לו, איסור השווה בכל ישראל, ואינו מיוחד בכוהנים. והתורה אמרה (שם, ז) "אשה זונה וחללה לא ייקחו". אבל אם בא עליה דרך זנות ולא קידשה אינו לוקה, שנאמר: "לא יקחו" - עד שייקח (=בקידושין) ויבעול (ספר המצוות לא־תעשה קנח והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ב ופרק י"ח, הלכה א). 237) בין מן הנישואין בין מן האירוסין, כמבואר ביבמות נט, א. והתורה אמרה (שם, שם) "ואשה גרושה מאישה לא ייקחו" (ספר המצוות

לא־תעשה קס והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ב, והלכה י"י). 238) חללה - זו שנולדה מאיסורי כהונה, וכן אחת הנשים האסורות לכהונה נבעלה לכוהן - נתחללה (הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה א). והתורה אמרה (שם): "אשה זונה וחללה לא יקחו" (ספר המצוות לא־תעשה קס והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה א־ב). 239) שנאמר (שם, טו) "ולא יחלל זרעו בעמיו" - כיוון שבעלה, חיללה, ופסלה לכהונה, והוא מוזהר שלא יחלל כשרים, לא אשה ולא זרעו, בניגוד לזונה וחללה וגרושה, שהן מחוללות ועומדות קודם בעילתו, ולפיכך אינו לוקה עליהן עד שיקדש ויבעול (ספר המצוות לא־תעשה קסב והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ג). 240) לאיש אחר, והתורה אמרה (דברים כד, ד) "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". ואפילו לא נישאה לאחר, אלא נתארסה לו אסורה לחזור לראשון, שנאמר (שם, ב) "והייתה לאיש אחר" הוויה - זו קידושין, כמבואר ביבמות יא, ב (ספר המצוות לא־תעשה שנו והלכות גירושין פרק י"א, הלכה י"ב). 241) שמת בעלה בלא בנים והיא זקוקה להתייבם לאחד האחים, או לחלוץ להם, וכל שלא נפטרה מהיבם אסורה להינשא לאיש אחר, ככתוב (שם כה, ה) "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (ספר המצוות לא־תעשה שנז והלכות ייבום פרק ב, הלכה י"ח). 242) שבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, והתורה אמרה (שם כג, יח) "לא תהיה קדשה מבנות ישראל" (ספר המצוות לא־תעשה שנה והלכות אישות פרק א, הלכה ד). 243) ממזר - זה שנולד מן העריות שחייבים אליהן איסור כרת, חוץ מן הנידה, שהבן הנולד ממנה הוא פגום לכהונה ואינו ממזר. 244) והתורה אמרה (שם, ג) "לא יבוא ממזר בקהל ה'". והראב"ד שואל: מה צורך בנישואין, והלא אם יבעל ולא יקדש תחילה הרי זה לוקה, וכבר השיב רבינו לחכמי לוניל והצדיק את שיטתו בזה. ראה במוספנו תשובות הרמב"ם להלכות איסורי ביאה, פרק ט"ו, הלכה ב (ספר המצוות לא־תעשה שנד והלכות איסורי ביאה שם, הלכה א־ב). וראה תשובות הרמב"ם סימן קנב. 245) כל שנפצעו ביציו. ובספר המצוות מגדיר רבינו: מי שנשחתו אברי התשמיש שלו עד שאי אפשר לו להוליד. והתורה אמרה (שם, ב) "לא יבוא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה'" (ספר המצוות לא־תעשה שס והלכות איסורי ביאה פרק ט"ז, הלכה א־ג). 246) מפסיד איברי הזרע. 247) והתורה אמרה (ויקרא כב, כד) וכתות ונתוק וכרות - ובארצכם לא תעשו" - קיבלו חז"ל (ספרא, שם) "ובכם לא תעשו", כלומר "עניין הכתוב לא יעשה זאת בישראל, בין בגופם בין בגוף אחרים" (ספר המצות לא־תעשה שסא והלכות איסורי ביאה פרק ט"ז, הלכה ט־י). 248) והתורה אמרה (דברים כב, כט) "ולו תהיה לאשה תחת אשר עינה לא יוכל שלחה כל ימיו". ואם גירשה ומתה, או שנישאה לאחר הרי זה לוקה, שאינו יכול לקיים עוד העשה: ולו תהיה לאשה (ספר המצוות לא־תעשה שנח והלכות נערה פרק א, הלכה ז). 249) והתורה אמרה (שם, יט) "ולו תהייה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו", וגם זה לוקה, כדרך שלוקה האונס שגירש אנוסתו ולא החזירה, (ספר המצוות לא־תעשה שנט והלכות נערה פרק ג, הלכה ד). 250) כגון, החיבוק והנישוק וכיוצא בהם מפעולות שאדם נהנה בהן. 251) שלא בא עליה, והתורה אמרה (ויקרא יח, ו) "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערווה" - כלומר, לא תתקרבו אליהן קירבה המביאה לגלות ערווה (ספר המצוות לא־תעשה שנג והלכות איסורי ביאה פרק כ"א, הלכה א־ב). 252) שאמרו עליו שהוא פסול לעדות אשה (סנהדרין כו, ב). וכן מלקים אותו על "לא טובה השמועה" (קידושין פא, א) וכמבואר לקמן פרק כ"ד, הלכה ה. 253) והתורה אמרה (דברים ז, ג) "ולא תתחתן בם, בתך לא תיתן לבנו ובתו לא תיקח לבנך" אחד שבעה עממים ואחד כל האומות באיסור זה (ספר המצוות לא־תעשה נב והלכות איסור ביאה פרק י"ב, הלכה א), וראה שם הלכה ד־ז. 254) והתורה אמרה (שם כג, ד) "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" אפילו אחר שנתגיירו אסורים הם לבוא בקהל (ספר המצוות לא־תעשה נג והלכות איסורי ביאה פרק י"ב, הלכה י"ז). 255) כנ"ל בהערה הקודמת. וכבר ביאר רבינו, שם הלכה כ"ה, שסנחריב מלך אשור בלבל את כל האומות ועירבן זה בזה, וכל הפורש מהן להתגייר, חזקתו שפירש מן הרוב, ולפיכך כל הגרים מותרים בזמן הזה לבוא בקהל ה' בכל מקום שהוא, אחד הזכרים ואחד הנקיבות. 256) נוסף על שמונה־עשרה הראויות לו, והתורה אמרה (שם יז, יז) "ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" - קיבלו חכמינו שמותר לו ליקח עד שמונה־עשרה (ספר המצוות לא־תעשה שסד והלכות מלכים פרק ג, הלכה ב). 257) נוסף על כדי מרכבתו, אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושים שאר המלכים, והתורה אמרה (שם, טז) "רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצריימה למען הרבות סוס" (ספר המצוות לא־תעשה שסג והלכות מלכים שם, הלכה ג). 258) והניחו בגנזיו לעצמו, להתגאות בו או להתנאות בו, והתורה אמרה (שם, יז) "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד". אבל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה' להיות שם מוכן לצרכי ציבור ולמלחמותיו - מצווה להרבותו (ספר המצוות לא־תעשה שסה והלכות מלכים שם, הלכה ד). 259) כולל מצוות לא תעשה שיש בהן כרת, או מיתה בידי שמים, המנויות לעיל הלכה א־ב שלוקים עליהן, כמבואר שם.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) שאין בית־דין מעניש על־פי אומד הדעת, אלא על־פי ראייה ברורה. דין עובר עבירה באונס. האיסור לחוס על העבריין, או לרחם בדין על הנאשם בכל חיוב שהוא. אזהרת חכמינו למי שמגיס ליבו בהוראה, וכן לתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. זיקת הדיינים לדין פחות משווה פרוטה.

א. אֵין בֵּית דִּין עוֹנְשִׁין בְּאֹמֶד הַדַּעַת[2], אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים בְּרֻאִיָּה בְּרוּרָה. אֲפִלּוּ רָאוּהוּ הָעֵדִים רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם, אוֹ שֶׁנִּכְנַס אַחֲרָיו לְחָרְבָּה וְנִכְנְסוּ[3] אַחֲרָיו, וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפַרְכֵּד[4] וְהַסַּיִף[5] מְנַטֵּף דָּם בְּיַד הַהוֹרֵג, הוֹאִיל וְלֹא רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁהִכָּהוּ - אֵין בֵּית דִּין הוֹרְגִין בְּעֵדוּת זוֹ[6]. וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל

1 תַּהֲרֹג[7]. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנַיִם שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה
2 זָרָה, זֶה רָאָהוּ שֶׁעָבַד אֶת הַחַמָּה וְהִתְרָה בּוֹ, וְזֶה
3 רָאָהוּ שֶׁעָבַד אֶת הַלְּבָנָה וְהִתְרָה בּוֹ - אֵין מִצְטָרְפִין[8].
4 שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם צַד
5 לְנַקּוֹתוֹ וְלִהְיוֹתוֹ צַדִּיק - אַל תַּהַרְגֵהוּ[9].

2) השערה ע"פ השכל וההגיון. 3) בכת"י תימן: שנכנס אחריו. והכוונה, שהרודף נכנס אחרי הנרדף. 4) מפרכס ומזדעזע. 5) החרב. 6) סנהדרין לז, ב "אם כך ראיתם - לא ראיתם כלום", שהרי התורה אמרה: על־פי שנים עדים (=עדי ראיה) יומת המת. 7) מכילתא פרשת משפטים לפסוק זה. מי שהוא נקי ע"פ דין תורה - אל תהרגנו. וכתב רבינו ב'ספר המצוות' ל"ת רצ: "לפי שהדברים האפשריים יש מהם שאפשרותם קרובה מאד, ומהם שאפשרותם רחוקה מאד... וה"אפשר" רחב מאד. ואילו הרשתה תורה לקיים ענשים כאפשר הקרוב מאד... כי אז היו מקיימים את הענשים במה שהוא יותר רחוק מזה... עד שיקיימו את הענשים וימיתו בני אדם באומדן קל, לפי דמיון השופט, לפיכך סתם (=הבורא) יתעלה את הפתח הזה, וציוה שלא יקויים שום עונש אלא עד שיהיו שם עדים המעידים, שברור להם אותו המעשה... ויותר טוב ויותר רצוי לפטר אלף חוטאים, מלהרוג נקי אחד ביום מן הימים". 8) שעל כל עבירה אין בה אלא עד אחד, ואינו נאמן. 9) מכילתא שם, והכתוב מסיים: "כי לא אצדיק רשע". כלומר, אם יצא מידך זכאי - יש לי הרבה שלוחים להמיתו במיתה שנתחייב בה (ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ג. וכן ברש"י לתורה שם). ובסנהדרין שם אמרו: "מיום שחרב בית־המקדש אע"פ שבטלה סנהדרין, דין ארבע מיתות (=פורענות בידי שמים) לא בטל, מי שנתחייב סקילה: או נופל מן הגג, או חיה דורסתו" וכו'.

6 ב. כָּל מִי שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין[10]
7 בְּאֹנֶס - אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה
8 מְצֻוֶּה שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. אַף עַל פִּי שֶׁחִלֵּל אֶת
9 הַשֵּׁם[11] וְהוּא אָנוּס - אֵינוֹ נֶהֱרָג. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה
10 לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר[12]. זוֹ אַזְהָרָה לְבֵית דִּין, שֶׁלֹּא יַעֲנְשׁוּ
11 אֶת הָאָנוּס[13].

10) כגון ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים, ראה הל' יסודי התורה פ"ה, ה"ב. 11) שכל מי שנצטווה להיהרג ולא לעבור, ועבר ולא נהרג - הרי זה מחלל את השם, ועבר על לא־תעשה (ויקרא כב, לב) "ולא תחללו את שם קדשי" (שם, ה"ד). 12) וכדברי הכתוב, שם כח "צעקה הנערה המאורשה ואין מושיע לה". וכן אמרו (נדרים כז, א) "אנוס - רחמנא פטריה". 13) ולדעת הרמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' לרבינו שורש ח, אין זו אזהרה אלא שלילת עונש מיתה, ולא יותר. אולם רבינו סובר, הואיל והכתוב מדגיש: "אין לנערה חטא מות" - איך יעלה על הדעת שבית־הדין יענשה, כמו שאמרו (סנהדרין פב, ב) "היתכן, שהתורה פטרתו - ואנו נעמוד ונהרגנו". ועל־כרחך, זה שאמרה תורה: "ולנערה לא תעשה דבר", לאזהרה היא ולאיסור לאו (מגילת אסתר, שם).

12 ג. אִישׁ שֶׁאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁבָּא עַל הָעֶרְוָה - חַיָּב מִיתַת
13 בֵּית דִּין; שֶׁאֵין קִשּׁוּי[14] אֶלָּא לְדַעַת[15]. אֲבָל הָאִשָּׁה
14 הַנִּבְעֶלֶת בְּאֹנֶס, אֲפִלּוּ אָמְרָה אַחַר שֶׁנֶּאֱנְסָה[16]: הַנִּיחוּ
15 לוֹ - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה[17], מִפְּנֵי שֶׁיִּצְרָהּ נִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ[18].

14) התקשות האבר. 15) מרצון. והרי הוא כעושה מעשה מעצמו. שכל שאינו מרוצה בדבר אי־אפשר לו להתקשות, וכיון שנתקשה - ודאי מרוצה הוא (כסף־משנה). ועדיין קשה, איך ממיתים אותו, והלא אין עונש מיתה בלא התראה, וזה שאנסוהו לבעול - ודאי לא התרו בו? וע"כ, לא נתכוון לומר שממיתים אותו, אלא יש עליו דין חיוב מיתת בית־דין, כאדם שעשה במזיד בלא התראה, ומאחר שלא הותרה כחוק, אין בית־דין ממיתים אותו. וזה שדייק רבינו וכתב: חייב מיתת בית־דין, ולא כתב: בית־דין ממיתים אותו, כדרך שכתב בהלכה הקודמת: אין בית־דין ממיתים אותו (כסף־משנה). 16) בסוף הביאה. 17) "שאלמלא נזקק לה - היא שוכרתו" (לשון התלמוד כתובות נא, ב). 18) "וגם זה אונס, שבתחילת בעילה שהיא באונס - הלבישה הבועל יצר" (רש"י שם). ושם מדובר לענין היתר האשה לחזור לבעלה, וממנו למד רבינו לענין פטור העונש. והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ט: "שמשהתחיל לבעול באונס - אין בידה שלא תרצה, שיצר האדם וטבעו כופה אותה לרצות". וראה הל' אישות פכ"ד, הי"ט.

16 ד. אָסוּר לְבֵית דִּין לָחוּס עַל הַהוֹרֵג. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ:
17 כְּבָר נֶהֱרַג זֶה, וּמַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בַּהֲרִיגַת הָאַחֵר?
18 וְנִמְצְאוּ מִתְרַשְּׁלִין בַּהֲרִיגָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָחוֹס עֵינְךָ
19 עָלָיו, וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי[19]. וְכֵן אָסוּר לְבֵית דִּין לָחוּס
20 עַל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב קְנָס[20]. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: עָנִי הוּא זֶה,
21 שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה עָשָׂה. אֶלָּא מַגְבִּין מִמֶּנּוּ כֹּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ
22 בְּלֹא חֲנִינָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ[21]. וְכֵן בְּדִינֵי
23 מָמוֹנוֹת אֵין מְרַחֲמִין עַל הַדַּל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא
24 זֶה, וּבַעַל דִּינוֹ עָשִׁיר; הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר חַיָּבִין
25 לְפַרְנְסוֹ - אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין, וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בְּכָבוֹד. עַל
26 זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה: וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ. וְנֶאֱמַר: לֹא
27 תִשָּׂא פְּנֵי דָל[22]. אָסוּר לְהַדֵּר פְּנֵי גָדוֹל. כֵּיצַד? הֲרֵי
28 שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם לְדִין, אֶחָד חָכָם גָּדוֹל וְאֶחָד
29 הֶדְיוֹט - לֹא תַקְדִּים לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ שֶׁל גָּדוֹל, וְלֹא
30 תַּסְבִּיר לוֹ פָּנִים, וְלֹא תְכַבְּדֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְתַּתְּמוּ
31 טַעֲנוֹתָיו שֶׁל אַחֵר; אֶלָּא אֵינוֹ נִכְנָה לְאֶחָד מֵהֶן עַד
32 שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל. אָמְרוּ
33 חֲכָמִים[23]: אַל תֹּאמַר: עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא
34 זֶה, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ? לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא
35 תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל.

19) 'ספרי' שופטים אות קפז. ונוסח הכתוב: "לא תחוס עינך עליו, ובערת" וגו'. 20) תשלום על שקיטע יד חבירו או סימא עינו. 21) "נפש בנפש, עין בעין, שן בשן, יד ביד", השווה הל' חובל פ"א, ה"ד וב'ספר המצוות' ל"ת

רעט. 22) 'תורת כהנים' פ' קדושים לפסוק זה, וכן בספרי דברים אות יז. 23) 'תורת כהנים' שם, וראה שבועות ל, ב לענין תלמיד־חכם ועם־הארץ שבאו לדון.

ה. בָּאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם, אֶחָד כָּשֵׁר וְאֶחָד רָשָׁע - אַל תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא וְחֶזְקָתוֹ מְשַׁקֵּר, וְחֶזְקַת זֶה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בִּדְבָרוֹ, אַטֶּה הַדִּין עַל הָרָשָׁע[24]. עַל זֶה נֶאֱמַר: לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת, לֹא תַטֶּה דִּינוֹ[25].

24) לחייבו, מבלי לחקור באמיתת הדבר. 25) מכילתא לפרשת משפטים לפסוק זה.

ו. לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט - זֶה הַמְעַוֵּת אֶת הַדִּין, וּמְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי. וְכֵן הַמְעַנֶּה[26] אֶת הַדִּין, וּמַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים בְּרוּרִים כְּדֵי לְצַעֵר אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִים - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל עָוֶל[27].

26) המשהה את פסק הדין. 27) כמו שאמרו (אבות פ"ה, מ"ט) "חרב באה לעולם על עינוי הדין ועל עיוות הדין", ומפרש רבינו שם: "עינוי הדין" - הוא: איחור המשפט ועיון בו ימים רבים בדרך המבואר. ו"עיוות הדין" - הוא, שידון במה שאינו ראוי.

ז. הַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה[28], וְקוֹפֵץ וְחוֹתֵךְ[29] אֶת הַדִּין קֹדֶם שֶׁיַּחְקְרֵהוּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ עַד שֶׁיְּהֵא לוֹ בָּרוּר כַּשֶּׁמֶשׁ - הֲרֵי זֶה שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ[30]. כָּךְ צִוּוּ חֲכָמִים[31]: הֱוֵי מְתוּנִים בַּדִּין[32]. וְכֵן אִיּוֹב הוּא אוֹמֵר: וְרִב לֹא יָדַעְתִּי אֶחְקְרֵהוּ.

28) מתגאה בלבו להורות בלי מורא ובלי מתינות. 29) ממהר ופוסק. 30) אבות פ"ד, מ"ז, שוטה - שמרבה עליו איבה; רשע - שאינו מקפיד אם יגזול ויוציא מידי הזכאי שלא כדין; גס רוח - שגאוותו הביאתו לקפוץ ולהורות בחפזון לקנות לו שם כאחד הגדולים (תוספות יו"ט שם). 31) אבות פ"א, מ"א. וכן אמרו (סנהדרין ז, ב) "צדק את הדין ואח"כ תחתכהו". 32) השווה סנהדרין לה, א "אשרו חמוץ - אשרי דיין שמחמץ את דינו, וברש"י שם.

ח. כָּל דַּיָּן שֶׁבָּא לְפָנָיו דִּין, וְהִתְחִיל לְדַמּוֹתוֹ בְּדִין פָּסוּק שֶׁכְּבָר יָדַע אוֹתוֹ, וְיֵשׁ בַּמְּדִינָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה[33] וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ וְנִמְלָךְ בּוֹ - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הָרְשָׁעִים שֶׁלָּבֶם גַּס בְּהוֹרָאָה[34]. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: רָעָה עַל רָעָה תָּבוֹא לוֹ[35]. שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְגַסּוּת הָרוּחַ הֵן, הַמְּבִיאוֹת לִידֵי עִוּוּת הַדִּין. כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה - זֶה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה[36]; וַעֲצָמִים כָּל הֲרֵגֶיהָ - זֶה שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְאֵינוֹ מוֹרֶה[37]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדּוֹר צָרִיךְ לוֹ; אֲבָל אִם יָדַע שֶׁיֵּשׁ לְשֵׁם רָאוּי לְהוֹרָאָה, וּמְנַע עַצְמוֹ מִן הַהוֹרָאָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[38]. וְכָל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִן הַדִּין - מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא[39]; וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה - שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ[40].

33) אע"פ שאינו רבו. ובמקום רבו - יתבאר דינו בסמוך ה"ט. 34) שיכול להיות, שדין זה אינו דומה לראשון (סמ"ע לחו"מ סימן י ס"ק ה). 35) יבמות קט, ב "רע ירוע כי ערב זר (משלי יא, טו) - רעה אחר רעה תבוא... לתוקע עצמו לדבר הלכה". ומפרש רש"י: סומך ונשען על ההלכה שהוא יודע. 36) הפילה - לשון נפל, שלא מלאו ימיו. 37) עצומים - לשון מחרישים ומתאפקים מלהורות (ע"ז יט, ב וברש"י), והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ד. 38) כמו שאמרו (ברכות סג, א) "בשעת המכניסים - פזר (=שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים, פזר אתה לשנות לתלמידים, רש"י), בשעת המפזרים - כנס", ומפרש רש"י: כנס אתה ולא תיטול שררה עליהם, שאף זו לכבוד שמים לאחוז במדת הענוה. ובמדרש תנחומא פ' משפטים אות ב, אמרו: "מעשה ברבי אסי כשנסתלק מן העולם מצאוהו בוכה, אמרו לו: רבי, מפני מה אתה בוכה?... יש גמילות חסדים שלא עשית? ועל כל מידות שהיו בך היית מתרחק מן הדינים... אמר להם: בני, עליה אני בוכה, שמא אתן דו"ח על שהייתי יכול לעשות דיניהם של ישראל". 39) שמא יחייב שבועה למי שאינו חייב בה, ונמצא מביא לידי שבועת שוא (אבות פ"ד, מ"ז וברע"ב שם). 40) שם. וכבר נתבאר לעיל ה"ז.

ט. תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ[41], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת[42] - כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[43].

41) במקום רבו, כי בפניו ממש חייב מיתה, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ה ה"ב, ע"פ סוגיית התלמוד ברכות לא, ב. 42) שהן שנים־עשר מיל, והמיל אלפים אמה. 43) סנהדרין ה, ב. שכל מי שהוצרך לשאול, היה מוכרח לפנות אל משה שנמצא מחוץ למחנה, ככתוב (שמות לג, ז) "והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה", ושטח מחנה ישראל שלש פרסאות (רש"י שם). ובהל' תלמוד תורה שם, כותב רבינו: "במה דברים אמורים, בדבר שנקרה מקרה, אבל לקבוע עצמו להוראה... אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם - אסור לו להורות עד שימות רבו, אלא־אם־כן נטל רשות מרבו". וכן נפסק להלכה ביו"ד רמב, סעיף ד.

י. אַל תֹּאמַר: שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּדִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הוֹצָאַת מָמוֹן הַרְבֵּה מִזֶּה וּנְתִינָתוֹ לָזֶה. לְעוֹלָם יְהִי דִין אֶלֶף מָנֶה וְדִין פְּרוּטָה אַחַת שָׁוִין בְּעֵינֶיךָ לְכָל דָּבָר[44].

44) סנהדרין ח, א "כקטן כגדול תשמעון" (דברים א, יז), שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה - לענין הקדמה, ומפרש רש"י: בא לפניך דין של פרוטה, וחזר ובא דין אחר של מנה (=מאה זוז), הקודם לפניך - הקדם לחתוך. וכתב הרדב"ז: מסתבר, אם הדיון של פרוטה מצריך עיון ומיתון, ואותו של מנה הוא פשוט מאד, חותכים תחילה הדין של מנה, שאין ראוי לענות אותו מפני מיתון של זה.

יא. אֵין הַדַּיָּנִין יוֹשְׁבִין לָדוּן בְּדִין פָּחוֹת מִשָּׁוֶה

1 **פְּרוּטָה[45]. וְאִם הֵזִקְקוּ לְשָׁוֶה פְּרוּטָה - גּוֹמְרִין אֶת**
2 **דִּינוֹ אֲפִלּוּ לְפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[46].**

45) בבא־מציעא נה, א, שאין זה נקרא ממון לענין גזל. כדברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ג, ה"ו: "וכל פחות מפרוטה אינו ממון ואין בית־דין נזקקים לו". ומדברי רבינו שם ה"ה, משמע שבכלים הראויים לעשות בהם מלאכה, אפילו אינם שוים פרוטה - נזקקים עליהם ונשבעים עליהם. וכן פסק השו"ע בחו"מ פח, סעיף ג. 46) בבא־מציעא שם עמ' ב, ומפרש רש"י: אם חזר השני (הנתבע) ותבעו פחות משוה פרוטה - נזקקים לו. ומדברי רבינו, נראה כוונתו, דוקא אם התובע חזר ותבע "גומרים את דינו", שהרי זה כאילו תבע מתחילה פחות מפרוטה זו עם הפרוטה שתבע בראשונה, אבל אם הנתבע תובע, הרי זה כאיש אחר ואין נזקקים לו. ויתכן שגם רבינו יודה בזה, שהרי אם יזכה הנתבע יצטרך בית־דין לנכות לו ממה שחייבוהו לפרוע תחילה, והרי זה דין אחד (כסף־משנה).

3 **יב. כָּל הַמַּטֶּה מִשְׁפַּט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלָאו**
4 **אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט. וְאִם הָיָה גֵּר**
5 **- עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר[47].**
6 **וְאִם הָיָה[48] יָתוֹם - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר:**
7 **מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם[49].**

47) 'ספרי' פ' כי־תצא לפסוק זה. 48) הגר. 49) מתוך פירוש רבינו הלל ל'ספרי' שם, נראה שכן היא הגירסא בדברי ה'ספרי'. וכתב הרדב"ז: הואיל ונאמר: "משפט גר יתום", ולא נאמר: גר ויתום, אנו למדים, שאם היטה משפט יתום ישראל - אינו עובר אלא בלאו אחד הכולל כל ישראל. והשווה 'ספר המצוות' ל"ת רפ.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) מתבארת בו 'מצוות עשה' לשפוט משפט צדק. השוויית זכויות הופעת בעלי הדין. יחס בית הדין לתלמיד חכם המופיע בדין. דין מי מקדימים בתור בעלי הדין. אזהרה לדיין לא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעלי הדין. אזהרה לדיין לא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעל דין חבירו. שאסור לדיין להיות מליץ וסניגור לדברי בעל הדין. המקרים המיוחדים בהם מותר לדיין לסעוד מעט לאחד מבעלי הדין.

8 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁפֹּט הַשּׁוֹפֵט בְּצֶדֶק. שֶׁנֶּאֱמַר:**
9 **בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. אֵי זֶהוּ צֶדֶק הַמִּשְׁפָּט? זוֹ**
10 **הַשְׁוָיַת שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין בְּכָל דָּבָר[2]. לֹא יְהֵא אֶחָד**
11 **מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ, וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: קַצֵּר דְּבָרֶיךָ! וְלֹא**
12 **יַסְבִּיר פָּנִים לְאֶחָד וִידַבֵּר לוֹ רַכּוֹת, וְיֵרַע פָּנָיו לְאַחֵר**
13 **וִידַבֵּר לוֹ קָשׁוֹת[3].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה לשפוט השופט בצדק כו'".

ובהמשך לזה כתב "...היה אחד מהם מלובש בגדים יקרים, והשני מלובש בגדים בזויין, אומר למכובד או הלבישהו כמותך עד שתדון עמו או לבוש כמותו עד שתהיו שווין כו'".

והגם שעניין הלבוש לא ישנה מאומה במעמדו ומצבו של העני, ציוותה התורה "בצדק תשפוט עמיתך" שיש לעשות כל התלוי בו כדי להשוותו בדין.

ומכאן הוראה לכל אחד ואחד מישראל, לעשות כל התלוי בו לטובתו של יהודי אחר, גם אם מדובר בהטבת מצב רוחו לשעה אחת בלבד! ואין צריך לומר שלא לפגוע בו או לומר לו מילים קשות, כי גם רגע אחד בצער של יהודי - נוגע.

(ע"פ 'יין מלכות' ספר שופטים סימן יא)

2) שבועות ל, א. 3) תוספתא סנהדרין פ"ו, ה"ב: "ולא יהא מאריך פניו כנגד אחד ולא מעיז כנגד אחד". ובכתובות מו, א דרשו: "לא תלך רכיל בעמך - אזהרה לבית־דין שלא יהא רך לזה (=לשון רך לי תהיה, רש"י) וקשה לזה".

14 **ב. שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מְלֻבָּשׁ בְּגָדִים**
15 **יְקָרִים, וְהַשֵּׁנִי מְלֻבָּשׁ בְּגָדִים בְּזוּיִין - אוֹמֵר לַמְכֻבָּד:**
16 **אוֹ הַלְבִּישֵׁהוּ כְּמוֹתְךָ עַד שֶׁתָּדוּן עִמּוֹ, אוֹ לְבַשׁ**
17 **כְּמוֹתוֹ עַד שֶׁתִּהְיוּ שָׁוִין, אַחַר כָּךְ תַּעֲמִדוּ בְּדִין[4].**

4) שבועות לא, א, ומפרש רש"י: שלא תגרום לנו לישא לך פנים, או יסתתמו דברי שכנגדך מפני חשיבותך וכו', שנאמר: "מדבר שקר תרחק", ומפרש רש"י: כיון שאיש מריבו מסותם, מעמיד זה את שקרו.

18 **ג. לֹא יִהְיֶה אֶחָד יוֹשֵׁב וְאֶחָד עוֹמֵד, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם**
19 **עוֹמְדִים[5]. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לְהוֹשִׁיב אֶת שְׁנֵיהֶם -**
20 **מוֹשִׁיבִין[6]. וְלֹא יֵשֵׁב אֶחָד לְמַעְלָה וְאֶחָד לְמַטָּה, אֶלָּא**
21 **זֶה בְּצַד זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא**
22 **וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - שְׁנֵיהֶם בַּעֲמִידָה.**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל מֹשֶׁה[8]. וְאֵי זֶהוּ גְּמַר דִּין?**
24 **אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. בַּמֶּה**
25 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבַעֲלֵי דִינִין; אֲבָל הָעֵדִים - לְעוֹלָם**
26 **בַּעֲמִידָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים[9].**

5) שנאמר (דברים יט, יז) "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'". 6) שבועות ל, א "אינו אסור אלא שלא יהא אחד עומד ואחד יושב". 7) כשבית־הדין שומע דבריהם וטענותיהם וחוקרם. 8) ותחילת הפסוק: "וישב משה לשפוט את העם" - כלומר, משה ישב לגמור הדין, ואז עמד העם עליו. 9) ופסוק זה מדבר בעדים, וכן דרשו: "כשהוא אומר: אשר להם הריב, הרי בעלי דינין אמור, הא מה אני מקיים: ועמדו שני האנשים - בעדים" (שם). ושם עמ' ב אמרו: בשעת גמר דין - דיינים בישיבה, ובעלי דינים בעמידה, שהרי עדים כגמר־דין דומה (=קבלת עדות, היא כשעת גמר־דין, 'תוספות' לסנהדרין יט, ב), וכתוב בהם: ועמדו שני האנשים.

27 **ד. תַּלְמִיד חָכָם וְעַם הָאָרֶץ שֶׁבָּאוּ לְדִין - מוֹשִׁיבִין**

אֶת הֶחָכָם[10], וְאוֹמְרִים לְעַם הָאָרֶץ: שֵׁב! אִם לֹא יָשַׁב - אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ[11]. וְלֹא יַקְדִּים הַתַּלְמִיד כְּשֶׁיָּבוֹא לְדִין וְיֵשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ כְּרוֹצֶה[12] לָדוּן לְפָנָיו. וְאִם הָיָה קָבוּעַ לוֹ[13] זְמַן לִקְרוֹת[14], וּבָא זְמַנּוֹ - מֵתָּר[15].

10) שמצוה לכבדו ולהדרו, ככתוב (ויקרא יט, לב) "והדרת פני זקן", וכמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ו, ה"א. 11) שבועות ל, ב. 12) בכת"י תימן: שרוצה לדון לפניו. כלומר, אל ישב לפני רבו קודם שיבוא בעל־דינו, ואפילו יושב ושותק, שלא יחשדהו בעל־דינו, שבא להטעים את דבריו לפני הדיין, וזה אסור כמבואר בסמוך ה"ז. 13) בכת"י תימן: היה קבוע לו. 14) שיעור קבוע לתלמיד עם רבו. 15) שהכל יודעים שבא לפניו ללמוד תורה כדרכו תמיד (שם). ובכת"י תימן: ובא בזמנו, וכבר העיר הכסף־משנה, שזוהי נוסחת רבינו האמיתית.

ה. כְּבָר נָהֲגוּ כָּל בָּתֵּי דִינֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַחַר הַגְּמָרָא[16] בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[17], שֶׁמּוֹשִׁיבִין בַּעֲלֵי דִינִין וּמוֹשִׁיבִין הָעֵדִים, כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת[18]. שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לְהַעֲמִיד מִשְׁפְּטֵי הַדָּת עַל תִּלָּם[19].

16) בדפ' רומי ובכת"י: התלמוד. 17) בסורא ובפומבדיתא שבבבל. 18) שלא יקפידו עמי הארץ, ויריבו כשיצוום לעמוד. הואיל ובדיעבד כשרה עדות אפילו בישיבה, כמבואר בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ח, שאפילו הדיינים שקיבלו עדות עומדים (=שהדיינים עמדו) - דינם דין, וכמו כן בישיבת העדים, ראה 'תוספות' זבחים טז, א ד"ה: מה ליושב. - לפיכך התירו הגאונים הדבר "כדי לסלק המחלוקת" (ע"פ כסף־משנה והגהות מיימוניות). 19) מכונם ומקומם הקבוע, מלשון הכתוב (יהושע יא, יג) "הערים העומדות על תלם". וכתב הב"ח, הובאו דבריו בש"ך לחו"מ סי' יז ס"ק ז, "מכל־מקום העדים ובעלי־דין עצמם כל מי שנגעה יראת ה' בלבבו, ועמדו רגלי אבותיו על הר סיני, יחושו לכבוד התורה... לקיים: ועמדו שני האנשים, וראוי להם להשיב לדיינים: ואנחנו נעמוד לפני ה' ולפניכם, כי המשפט לאלוקים הוא".

ו. הָיוּ לִפְנֵי הַדַּיָּנִים בַּעֲלֵי דִין הַרְבֵּה - מַקְדִּימִין אֶת דִּין הַיָּתוֹם לְדִין הָאַלְמָנָה. שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה. וְדִין אַלְמָנָה קוֹדֵם לְדִין תַּלְמִיד חָכָם[20]. וְדִין תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְדִין עַם הָאָרֶץ[21]. וְדִין הָאִשָּׁה קוֹדֵם לְדִין הָאִישׁ; שֶׁבִּשֶּׁת הָאִשָּׁה מְרֻבָּה[22].

20) שדמעתה מצויה וצערה מרובה, וכן אמרו (שבת יא, א) "תחת תלמיד־חכם (=לשמשו), ולא תחת יתום ואלמנה", הרי שיש להזהר בכבודם ביותר (אור שמח). 21) כמבואר לעיל אות ט. וגם משום ביטול תורה, כמבואר בבבא־בתרא כב, א: כיון שחכמים הם, יש להעדיפם שלא יטרדו מגירסתם. וכן אמרו (כתובות קו, א) "עשה של כבוד התורה עדיף". ובשבועות ל, א מסופר: רב עולא היה לו דין לפני רב נחמן, שלח לו רב יוסף: עולא חברינו עמית בתורה ובמצוות, הבין רב נחמן, שהתכוון להקדימו לאחרים. והשווה הל' תלמוד תורה פ"ו, ה"י. 22) יבמות ק, א.

ז. אָסוּר לַדַּיָּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ[23]. וַאֲפִלּוּ דָּבָר אֶחָד - אָסוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם[24]. וְכָל הַשּׁוֹמֵעַ מֵאֶחָד - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא[25]. וּבִכְלַל לָאו זֶה: אַזְהָרָה לִמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע, וּמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר[26]. וְכֵן בַּעַל דִּין מֵזְהָר שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַּיָּן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא בַּעַל דִּין חֲבֵרוֹ[27]. וְגַם עַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[28] נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[29].

23) אפילו בא חבירו, ויצא לרגע, אסור להשמיע דבריו שלא בפניו. 24) כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם, ולא תשמעו דברי זה שלא בפני זה, שמסדר דברי שקר כדברי אמת, לפי שאין מכחישין, ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות, שוב אין לבו מהפך בזכות השני (סנהדרין ז, ב וברש"י). 25) שם. 26) פסחים קיח, א, שכשמספר או מעיד, הרי נושא בפיו שמע שוא (רשב"ם), והשווה 'ספר המצוות' לרבינו ל"ת רפא. 27) סנהדרין שם קרא: לא תשיא, אל תגרום שהדיין ישמע דבריך שלא בפני חברך. 28) ראה בסמוך ה"י, ולקמן פכ"ב, ה"ב־ג. 29) שבועות לא, א, שהמטעים דבריו שלא בפני בעל־דינו אינו בוש מדברי שקר (רש"י).

ח. לֹא יִהְיֶה הַדַּיָּן שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַתַּרְגְּמָן[30], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מַכִּיר לְשׁוֹן בַּעֲלֵי דִינִין וְשׁוֹמֵעַ טַעֲנוֹתֵיהֶם. וְאִם אֵינוֹ מָהִיר בִּלְשׁוֹנָם כְּדֵי לְהָשִׁיב לָהֶם - יַעֲמֹד הַתַּרְגְּמָן לְהוֹדִיעַ אוֹתָם פְּסַק הַדִּין[31], וּמֵאֵי זֶה טַעַם חַיֵּב זֶה וְזָכָה זֶה[32].

30) שאין האמת יכולה להתברר אלא כששומע מפי בעלי־הדין עצמם (סמ"ע לחו"מ סי' יז, ס"ק יד). 31) מכות ו, ב, וראה בחו"מ כח, ו לענין לשון העדים, שאין מעמידים מתרגם בין הדיין והעדים. 32) ראה לעיל פ"ו, ה"ו.

ט. צָרִיךְ הַדַּיָּן לִשְׁמֹעַ טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי דִינִין וְלִשְׁנוֹת טַעֲנוֹתֵיהֶן[33]. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ, זֹאת אוֹמֶרֶת זֶה בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת[34]. וּמְצַדֵּק אֶת הַדִּין בְּלִבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ חוֹתְכוֹ[35].

33) לחזור עליהן בפני בעלי הדין, שמא לא עמד היטב על דברי טענותיהם, וכששונה אותן בפניהם יגיבו על כך ויתקנום, וגם שתהא דעת הצדדים נוחה, שלא יערערו על הדיינים, לומר שפסקו ולא הבינו טענותיהם כראוי (סמ"ע לחו"מ סי' יז, ס"ק טו). 34) ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח, הרי שחזר על דבריהן. 35) סנהדרין ז, ב, שנאמר: "ושפטתם צדק" - מה שהוא צדק ואמת בלבך, אותו תשפוט לאחרים. אבל כל עוד לבו נוקפו, לא יחתוך הדין.

י. מִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מֵלִיץ[36] לִדְבָרָיו שֶׁל בַּעַל דִּין?[37] שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. אֶלָּא יֹאמַר[38] מַה

שֶׁנִּרְאֶה לוֹ וְיִשְׁתּוֹק[39]. וְלֹא יְלַמֵּד אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין טְעָנָה כְּלָל. אֲפִלּוּ הֵבִיא[40] עֵד אֶחָד - לֹא יֹאמַר לוֹ: אֵין מְקַבְּלִין עֵד אֶחָד! אֶלָּא יֹאמַר לַנִּטְעָן[41]: הֲרֵי זֶה הֵעִיד עָלֶיךָ! הַלְוַאי שֶׁיּוֹדֶה וְיֹאמַר: אֱמֶת הֵעִיד! עַד שֶׁיִּטְעַן הוּא וְיֹאמַר: עֵד אֶחָד הוּא, וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עָלַי[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[43].

36) סניגור. 37) לומר, יפה הוא טוען ועי"ז הוא מעודדו ונעשה לו סניגור. 38) הבעל־דין. 39) הדיין, ולא יגיב (שבועות ל, ב), וראה בסמ"ע שם, יז. 40) התובע. 41) הנתבע. 42) ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח, רב הונא היה מבזה את הדיין, שהיה אומר: אין מקבלים עד אחד. 43) וכן אמרו (אבות פ"א, מ"ח) "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים" ומפרש רבינו שם: "אע"פ שידע בו שהוא העשוק, ושחברו טוען עליו שקר... עם כל זה אין מותר לו שילמדהו טענה, שתצילהו ותועילהו כלל".

יא. רָאָה הַדַּיָּן זְכוּת לְאֶחָד מֵהֶן, וּבַעַל דִּין מְבַקֵּשׁ לְאָמְרָהּ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְחַבֵּר[44] הַדְּבָרִים, אוֹ שֶׁרָאָהוּ מִצְטַעֵר לְהַצִּיל עַצְמוֹ בְּטַעֲנַת אֱמֶת, וּמִפְּנֵי הַחֵמָה וְהַכַּעַס נִסְתַּלֵּק[45] מִמֶּנּוּ, אוֹ נִשְׁתַּבֵּשׁ מִפְּנֵי הַסִּכְלוּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְסַעֲדוֹ מְעַט, לַהֲבִינוֹ[46] תְּחִלַּת הַדָּבָר, מְשׁוּם פְּתַח פִּיךָ לְאִלֵּם[47]. וְצָרִיךְ לְהִתְיַשֵּׁב בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין[48].

44) לנסחם ולהסבירם. 45) בכת"י תימן: נסתלקה. 46) להסבירו. 47) ירושלמי סנהדרין שם. כאילו בעל־דין זה אלם הוא ולפיכך אינו טוען, ועלינו לפתוח לו פה שיוכל לטעון זכויותיו. וכן אמרו (כתובות לו, א ובגיטין לז, ב) "כגון זה, פתח פיך לאלם הוא". השווה הל' שמיטה ויובל פ"ט, הכ"ד: "כשיביא בעל־חוב את שטרו... אומרים לנתבע שלם לו, ואם טען הנתבע איה פרוזבול שלו? אומר (=הדיין) לתובע, היה לך פרוזבול ואבד? אם אמר הן - נאמן", וזה נקרא בגיטין שם "פתח פיך לאלם". 48) הרבה צריך לשקול ולהבחין בין סעד קל זה, לאיסור של "עושה עצמו כעורכי הדיינים", בזה שמלמדו טענות ודרכים איך לזכות על־ידו. ומצינו ברבי יוחנן (כתובות נב, ב) שהצטער מאד על שסייע במידת מה לאחד מבעלי הדין, ע"י הדרכה בטענות, ולבסוף הרגיש והתחטא: "עשינו עצמנו כעורכי הדיינים", ומפרש רש"י: עורך הדין לפני הדיינים לזכותו... שעורך את הדיינים להפוך לבם לטובתו של זה.

יום שישי כ"ח ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) בו מתבארת מצוות לא־תעשה, שלא ייראה הדיין מפני איש בעל זרוע. שמצוה על הדיין לומר לבעלי הדין בתחילה: בדין אתם רוצים, או בפשרה. האיסור לדיין לומר: אני זיכיתי וחברי חייבו. מנהג דיינֵי ירושלים בסדרי הדיון. הליכות נקיי הדעת שבירושלים בדרכי חברתם.

א. שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, אֶחָד רַךְ[2] וְאֶחָד קָשֶׁה[3]: עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה[4] - אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם[5]! שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב הַקָּשֶׁה, וְנִמְצָא רוֹדֵף אַחַר הַדִּיָּן[6]. אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְתֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם! שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[7]. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי רָשָׁע הוּא, שֶׁמָּא יַהֲרֹג אֶת בְּנִי, שֶׁמָּא יַדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי, שֶׁמָּא יְקַצֵּץ נְטִיעוֹתַי[8]. וְאִם הָיָה מְמֻנֶּה לָרַבִּים - חַיָּב לְהִזָּקֵק לָהֶם[9].

2) נוח. 3) בעל מריבה ומטריח דיינים. 4) מי זכאי ומי חייב. 5) לעיין בדינכם ולפסוק לכם. 6) להפוך את הדין לזכותו. 7) סנהדרין ו, ב, וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ונמצא חזק: שאם היו שניהם חזקים, אין לו לחוש, שהשני יסייעו, וכך נפסק להלכה בחושן משפט יב, א. 8) ספרי דברים אות יז. 9) אפילו בתחילה, שאין לו לחוש לקשה, שהרבים יסייעוהו ויצילוהו (רדב"ז).

ב. וְכֵן תַּלְמִיד שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וְרָאָה זְכוּת לֶעָנִי וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר[10], אִם שָׁתַק - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[11]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[12]. וּמִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁלֹּא יוֹשִׁיב תַּלְמִיד בּוּר[13] לְפָנָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[14].

10) ורבו טועה בדין. 11) סנהדרין שם - לא תכניס דבריך מפני איש, ומפרש: לא תגורו מלשון כנוס, ככתוב (דברים כח, לט): "ויין לא תשתה ולא תאגור". וכתב הסמ"ע לחושן משפט ט, יח: הוא הדין כששניהם עניים או עשירים, אלא נקט: אחד עני, להורות שאפילו הוא חושש משום כבוד רבו, ומשום כבוד העשיר, בכל זאת לא ישתוק. 12) שבועות לא, א, שגורם לפסוק דין שקר. 13) עם הארץ, ויישא וייתן עימו ויטעהו. 14) שם ל, ב, וברש"י.

ג. וּמִנַּיִן לְתַלְמִיד שֶׁרָאָה רַבּוֹ שֶׁטּוֹעֶה בַּדִּין, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֲמַתִּין לוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְאֶסְתְּרֶנּוּ וְאֶבְנְנֶנּוּ[15], כְּדֵי שֶׁיִּקָּרֵא הַדִּין עַל שְׁמִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[16].

15) מלשון בניין, וכן הנוסח בתלמוד (שם לא, א). 16) ובחושן משפט סימן ט, ח מסיים: אלא יאמר לו דרך כבוד: רבי! כך וכך לימדתני. וראה הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט.

ד. מִצְוָה לוֹמַר לְבַעֲלֵי דִינִים בַּתְּחִלָּה: בְּדִין אַתֶּם רוֹצִים אוֹ בְּפִשְׁרָה[17]? אִם רָצוּ בְּפִשְׁרָה - עוֹשִׂין[18] בֵּינֵיהֶן פְּשָׁרָה. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁעוֹשִׂין פְּשָׁרָה תָּמִיד - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְעָלָיו נֶאֱמַר: מִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם. אֵי זֶהוּ מִשְׁפַּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שָׁלוֹם[19]? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה בְּצוּעַ[20]. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ. אֵי זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ צְדָקָה[21]? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶהוּ בְּצוּעַ וְהִיא הַפְּשָׁרָה[22].

1 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? קֹדֶם גְּמַר דִּין. אַף עַל פִּי
2 שֶׁשָּׁמַע דִּבְרֵיהֶם וְיָדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - מְצֻוֶּה
3 לִבְצֹעַ. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁגָּמַר הַדִּין וְאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי
4 אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב - אֵינוֹ רַשַּׁאי
5 לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן[23], אֶלָּא יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר[24].

17) הסכם על ידי וויתור מסויים מכל צד. פשרה - לשון פושרים, לא חם ולא קר (פירוש המשנה לרבינו כתובות פרק י, משנה ה). והבדל יש בין דין לפשרה, שבראשון, אחד יוצא זכאי והשני חייב, ובפשרה אין הזכאי זוכה בכול, ואין החייב מפסיד הכול. 18) הדיינים מפשרים. 19) "והלא במקום שיש משפט אין שלום"? שהחייב יוצא מקופח ובלתי מרוצה. 20) מיצוע הדין. 21) "והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה"? שמשמעה: וויתור ועשייה לפנים משורת הדין. 22) סנהדרין ו, ב. שהפשרה כאילו מבצעת וחותכת התביעה בין שני הצדדים כנ"ל. 23) לומר לצדדים: יריאים אנו שמא טעינו בדין ודיינים אחרים יהפכו את פסק דיננו (תוספות שם דיבור המתחיל: נגמר הדין). 24) לנהוג לפי מידת הדין ללא משוא פנים ורחמים. וראה בתוספות שם, אם חייב בית הדין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לפשר ביניהם, כדי להיפטר מעונש שבועה. וכן בחושן משפט יב, ב.

6 ה. אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ בַּעֲלֵי הַדִּין בִּפְשָׁרָה בְּבֵית דִּין -
7 יֵשׁ לָהֶם[25] לַחֲזֹר וְלִתְבֹּעַ אֶת הַדִּין, עַד שֶׁיִּקְנוּ מִיַּד
8 שְׁנֵיהֶם[26].

25) רשאים הם. 26) קבלת קניין סודר (ראה לעיל פרק ז, הלכה ב ובביאורנו), המבטאת את הסכמתם והתחייבותם ההדדית (סנהדרין ו, א) "פשרה צריכה קניין".

9 ו. יָפֶה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין. שֶׁשְּׁנֵי הֶדְיוֹטוֹת שֶׁדָּנוּ
10 - אֵין דִּינֵיהֶן דִּין[27], וְיֵשׁ לְבַעֲלֵי דִּינִין לַחֲזֹר בָּהֶן;
11 וְאִם עָשׂוּ פְּשָׁרָה[28] וְקָנוּ מִיָּדָן - אֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר
12 בָּהֶן[29].

27) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה י, שאין בית דין פחות משלושה, אבל אחד מומחה מותר לו לדון יחידי ודינו דין, שם הלכה י. 28) אפילו אחד עשה פשרה ביניהם. 29) כי קבלת הקניין מידם מחייבתם, ולפיכך, נקט רבינו שהמפשרים היו שניים, כדי שיהיו עדים שהסכימו וקנו מידם, אבל כל שהצדדים אינם מכחישים את הקניין אפילו אחד מפשר ביניהם מועיל (סנהדרין שם, וכן דעת הרדב"ז בהבנת דברי רבינו). ומובן, שאם קנו מיד שניהם, שדיין אחד ידון להם - דינו דין, ואין יכולים לחזור בהם, כמבואר לעיל פרק ז, הלכה ב, אלא שסתם דין אינו על ידי קניין, וכל פשרה אינה מועילה אלא על ידי קניין (כסף משנה).

13 ז. אָסוּר לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, כְּשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית דִּין, לוֹמַר:
14 אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה אוֹ הַמְחַיֵּב, וַחֲבֵרַי חוֹלְקִין עָלַי;
15 אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁהֵם רַבּוּ עָלַי? וְאִם אָמַר כֵּן - הֲרֵי
16 הוּא בִּכְלַל הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד[30]. וּמַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד
17 אֶחָד, שֶׁהוֹצִיא דְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לְאַחַר
18 שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְהוֹצִיאוּהוּ בֵּית דִּין מִבֵּית
19 הַמִּדְרָשׁ, וְהִכְרִיזוּ עָלָיו: זֶה מְגַלֶּה סוֹד הוּא[31]!

30) משנה בסנהדרין כט, א. 31) שם לא, א ודבר לשון הרע היה (=רש"י שם). ובכלל זה, שלא יאמר אחד לנידון, הדיין עשה לך שלא כדין במה שחייב אותך, כמוכח מסוגיית התלמוד בבא קמא צט, ב בעובדה של שחיטה מוגרמת (ש"ך לחושן משפט יט, סעיף קטן ב).

20 ח. שָׁאַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים לִכְתֹּב לוֹ פְּסַק דִּין[32] -
21 כּוֹתְבִין לוֹ כָּךְ: בָּא פְּלוֹנִי לְבֵית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי עִם
22 פְּלוֹנִי בַּעַל דִּינוֹ שֶׁטָּעָנוֹ בְּכָךְ, וְיָצָא זַכַּאי אוֹ חַיָּב[33].
23 וְנוֹתְנִין לוֹ. וְאֵין מַזְכִּירִין שֵׁם הַמְזַכִּין וְלֹא שֵׁם
24 הַמְחַיְּבִין[34], אֶלָּא: בֵּית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי, מִדִּבְרֵיהֶם
25 נִזְדַּכֶּה פְּלוֹנִי[35].

32) שרוצה להראותו לבית דין גדול, אולי יוכל לסתור הדין, ראה לעיל פרק ו, הלכה ו ובביאורינו שם. 33) ואין צריכים לכתוב לו הטעמים והראיות, אלא הטענות והפסק דין (חושן משפט יד, ד). כי כל בית דין יפה, כשישמע הטענות יידע לפסוק לפיהן, שתורה אחת לכולנו (סמ"ע שם). 34) במקרה והדין נחתך על פי רוב דעות נגד דעת המיעוט. 35) מסגנון זה יבינו שלא נחתך על פי דיעה אחידה, ולא יזכירו את שם הדיין החולק, כדי שלא ילכו רכיל, וגם לא יסתמו לכתוב: פלוני יצא זכאי, שזה נראה כשקר, כאילו כל הדיינים זיכוהו פה אחד (סנהדרין ל, א כדעת רבי אליעזר).

26 ט. כַּךְ הָיָה מִנְהָגָם שֶׁל אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: מַכְנִיסִין
27 בַּעֲלֵי דִּינִין וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם וְטַעֲנוֹתֵיהֶם, וּמַכְנִיסִים
28 הָעֵדִים וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם. וּמוֹצִיאִין כָּל אָדָם
29 לַחוּץ[36], וְהַדַּיָּנִים נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בֵּינֵיהֶם בַּדָּבָר,
30 וְגוֹמְרִין אֶת הַדָּבָר. וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין בַּעֲלֵי דִּינִים,
31 וְגָדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים[37] אוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ
32 פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵדַע אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים
33 אֵי זֶה דַּיָּן הוּא מִי שֶׁזִּכָּה אוֹתוֹ, וְלֹא אֵי זֶה דַּיָּן הוּא
34 שֶׁחִיְּבוֹ[38].

36) שלא ישמעו את הוויכוח של הדיינים מי המזכה ומי המחייב, וגם שלא ישאו פנים לאחד מבעלי הדין (פירוש המשנה לרבינו שם פרק ג, משנה ז). 37) לחלוק לו כבוד, שכן מידת החכמים, שאינם מדברים בפני מי שהוא גדול מהם, כדברי המשנה באבות פרק ה, משנה ז (תוספות יום טוב שם). 38) משנה בסנהדרין כט, ובגמרא שם ל, א כדברי רבי נחמיה שם. ורבינו בפירושו שם הוסיף: "כדי שיהיו הדיינים אהובים אצל בני אדם".

35 י. דַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא גַּזְלָן אוֹ רָשָׁע[39] -
36 אָסוּר לְהִצְטָרֵף עִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[40].
37 וְכַךְ הָיוּ נְקִיֵּי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין: אֵין יוֹשְׁבִים
38 בְּדִין עַד שֶׁיֵּדְעוּ עִם מִי הֵם יוֹשְׁבִים[41], וְלֹא חוֹתְמִים
39 אֶת הַשְּׁטָר עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי חוֹתֵם עִמָּהֶם[42], וְלֹא נִכְנָסִים
40 לְסִעֻדָּה עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי מֵסֵב עִמָּהֶן[43].

39) עובר עבירות שבין אדם לשמים. 40) שבועות ל, ב, וזה עלול להטעותו ולהטותו מדרך האמת. 41) שמא יצטרף עם אנשים שאינם הגונים ונמצא בכלל קשר בוגדים (לעיל פרק ב, הלכה י"ד). 42) שמא יחתמו עימהם עד אחד פסול, ומבטל עדות כולם ונמצאו בושים בדבר (סנהדרין כג, א וברש"י). 43) שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה (שם וברש"י), וראה ברכות מג, ב "שישה דברים גנאי לו לתלמיד חכם... ואל יסב בחבורה של עמי הארץ", וכן בהלכות דעות פרק ה, הלכה ב, ובהלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה י"א.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) איסור לקיחת שוחד אפילו לזכות את הזכאי. מקרי שוחד דברים, שצריך הדיין להתרחק מהם. האיסור לדון לאהובו או לשנוא עליו. חרדת הדיין מאימת הדין.

1 **א. לֹא תִקַּח שֹׁחַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְעַוֵּת אֶת הַדִּין[2],**
2 **אֶלָּא אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי[3] וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב -**
3 **אָסוּר, וְעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אָרוּר**
4 **לֹקֵחַ שֹׁחַד[4]. וְחַיָּב לְהַחֲזִיר הַשֹּׁחַד כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַנּוֹתֵן[5].**

2) לזכות את החייב, שעל זה הוא מוזהר משום: לא תטה משפט. 3) שלא יחייבו אם זכאי הוא (כתובות קה, א וברש"י). 4) ושם עמ' ב אמרו: "מה שוחד? שהוא חד", כלומר, הנותן והמקבל נעשים לב אחד, כיון שלקח ממנו שוחד, נתקרבה דעתו אצלו ונעשה כגופו, "ואין אדם רואה חובה לעצמו" (שם). 5) כמו שאמרו (תמורה ד, ב) כל דבר שאמרה תורה אל תעשה ועשה, אינו עשוי ואינו מועיל, ושם ו, ב הסיקו, שרבית שלקח המלוה יוצאה ללווה ע"י תביעתו בבית־הדין, וממנה למד רבינו לענין שוחד (ביאור הגר"א לחו"מ ט, ב). וכן אמר הנביא שמואל (שמואל־א, יב, ג) "ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם".

5 **ב. וּכְשֵׁם שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כָּךְ הַנּוֹתֵן.**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[6].**

6) כמו שאמרו לענין איסור ריבית (בבא־מציעא עה, ב) שהלווה הנותן עובר משום ולפני עור וגו'. הוא־הדין לענין שוחד (ביאור הגר"א שם ס"ק ג).

7 **ג. כָּל דַּיָּן שֶׁיּוֹשֵׁב וּמְגַדֵּל מַעֲלָתוֹ, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׂכָר**
8 **לְחַזָּנָיו[7] וּלְסוֹפְרָיו[8] - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַנּוֹטִים אַחֲרֵי**
9 **הַבֶּצַע. וְכֵן עָשׂוּ בְּנֵי שְׁמוּאֵל. וּלְכָךְ נֶאֱמַר לָהֶם[9]:**
10 **וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ שֹׁחַד[10]. וְלֹא שֹׁחַד מָמוֹן**
11 **בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים. וּמַעֲשֶׂה בְּדַיָּן אֶחָד,**
12 **שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּדוּגִית[11] קְטַנָּה לַעֲבֹר בַּנָּהָר, וּפָשַׁט**
13 **אֶחָד יָדוֹ וְסִיְּעוֹ בַּעֲלִיָּתוֹ, וְהָיָה לוֹ דִּין, וְאָמַר לוֹ**
14 **הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין[12]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד,**
15 **שֶׁהֶעֱבִיר אֶבְרָה[13] - נוֹצָה שֶׁל עוֹף - מֵעַל רְדִידוֹ[14]**
16 **הַדַּיָּן, וְאַחַר כְּסָה רַק[15] מִלִּפְנֵי הַדַּיָּן, וְאָמַר לוֹ: הֲרֵינִי**
17 **פָּסוּל לְךָ לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד, שֶׁהֵבִיא מַתָּנָה אַחַת**
18 **מִמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה לְדַיָּן כֹּהֵן, וְאָמַר לוֹ: פָּסוּל אֲנִי לְךָ**
19 **לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאָרִיס[16] אֶחָד שֶׁל דַּיָּן, שֶׁהָיָה מֵבִיא**
20 **לוֹ תְּאֵנִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. פַּעַם**
21 **אַחַת הִקְדִּים וְהֵבִיא בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ**
22 **דִּין. וְאָמַר לוֹ הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין. אַף עַל**
23 **פִּי שֶׁהַתְּאֵנִים מִשֶּׁל דַּיָּן, הוֹאִיל וְהֵבִיאָן שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן**
24 **- נִפְסַל לוֹ לְדִין[17].**

7) שמשיו המזמינים את הנתבעים לדין. 8) הכותבים את פסקי הדין. 9) בכת"י תימן: בהן. 10) ואמרו (שבת נו, א) "כל האומר בני שמואל חטאו (במקח שוחד והטיית דין) אינו אלא טועה... ומה אני מקיים "ויטו אחרי הבצע"? שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם... והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם". 11) סירה, מלשון הכתוב (עמוס ד, ב) "ואחריתכן כסירות דוגה". 12) כתובות קה, ב. 13) כנף, הנוצות הגדולות בכנף, מלשון הכתוב (דברים לב, יא) "ישאהו על אברתו". ובכת"י תימן, תיבה זו איננה. ויתכן, שסגנון זה נמשך אחר הכתוב (איוב לט, יג) "אם אברה חסידה ונוצה". 14) צעיף עליון, ככתוב (ישעיה ג, כג) "והצניפות והרדידים". 15) שעל הארץ. 16) פועל המעבד אדמת בעל השדה, בתנאי שיקח לעצמו חלק מן היבול, והשאר לבעל השדה. 17) כתובות שם, וכן סנהדרין ז, ב. וכתב הסמ"ע לחו"מ סי' ט, ס"ק ד שאפילו שוחד דברים ממש, כגון להקדים שלום לדיין, כשלא היה דרכו להקדים לו עד כה - אסור. כמו שאסרו זה לענין ריבית, ראה הל' מלוה ולוה פ"ה, הי"ב.

25 **ד. כָּל דַּיָּן שֶׁשָּׁאַל שְׁאֵלָה[18] - פָּסוּל לְדִין לָזֶה**
26 **שֶׁהִשְׁאִילוֹ[19]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה לוֹ**
27 **לַדַּיָּן לְהַשְׁאִיל; אֲבָל הָיָה לוֹ לְהַשְׁאִיל - כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי**
28 **גַּם זֶה שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ.**

18) כלים, או חפץ שימושי איזה שהוא. 19) כתובות קה, ב ורש"י שם מפרש: שרגיל לשאול, משמע מזה, שאם אינו רגיל לשאול ממנו אלא במקרה בלבד, מותר לו לדונו, וכן בשו"ע חו"מ סי' ט, סע' א.

29 **ה. כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ לָדוּן - דִּינָיו בְּטֵלִים[20].**
30 **וְהוּא שֶׁלֹּא[21] יִהְיֶה שָׂכָר הַנִּכָּר; אֲבָל אִם הָיָה עוֹסֵק**
31 **בִּמְלַאכְתּוֹ, וּבָאוּ לְפָנָיו שְׁנַיִם לְדִין, וְאָמַר לָהֶן: תְּנוּ**
32 **לִי מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְתַּי עַד שֶׁאָדוּן לָכֶם, אוֹ תְּנוּ לִי**
33 **שְׂכַר בַּטָּלְתִּי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר נִכָּר**
34 **שֶׁהוּא שְׂכַר הַבַּטָּלָה בִּלְבַד וְלֹא יוֹתֵר[22], וְיִטֹּל**
35 **מִשְּׁנֵיהֶם כְּשָׁוֶה זֶה כְּפִנְיֵי זֶה[23] - כְּגוֹן זֶה מֻתָּר[24].**

20) משנה, בבכורות כט, א. וכתב הר"ן בקידושין סוף פ"ב, שלא דין זה בלבד, שנטל עליו שכר, הוא בטל, אלא כל דיניו שדן קודם לכן בטלים אלא־אם־כן ידוע שלא נטל בהם שכר, זהו ששנינו: "דיניו בטלים". 21) כבר העיר ה"פרי חדש", שהנוסחה האמיתית היא: "והוא שיהיה שכר הניכר", וכן הנוסח בדפ' וינציאה, כלומר: שיהא ניכר ששכר זה הוא שכר הדיינות. 22) כתובות קה, א. ובירושלמי סנהדרין פ"א, ה"א אמרו: נותנים לדיין שכר

בטלו, ולעד שכר בטלו. 23) שאם יטול מזה שלא בפני זה, יחשוב חבירו שנתן לו יותר, או הנותן עצמו יחשוב שלא נטל רק ממנו ויחשדהו שנוטל שוחד (כסף־משנה). 24) ואם הוא שכר בטלה, אלא שאינו ניכר לאחרים, על זה שנינו (כתובות קה, א) "מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין".

1 **ו. אָסוּר לַדַּיָּן לָדוּן לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵבוֹ, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁאֵינוֹ שׂוֹשְׁבִינוֹ[25] וְלֹא רֵעוֹ אֲשֶׁר כְּנַפְשׁוֹ; וְלֹא לְמִי**
3 **שֶׁשּׂוֹנְאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ**
4 **רָעָתוֹ[26]; אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִים שָׁוִין**
5 **בְּעֵינֵי הַדַּיָּנִים וּבְלִבָּם[27]. וְאִם לֹא הָיָה מַכִּיר אֶת אֶחָד**
6 **מֵהֶם וְלֹא מַעֲשָׂיו - אֵין לְךָ דַּיָּן צֶדֶק כָּמוֹהוּ[28].**

25) ידידו המלווה אותו בימי חופתו. "רעה דוד" (שמואל־ב, טו, לז) מתרגם יונתן: "שושבינא דדוד". 26) כתובות קה, ב, אוהבו - לא יראה לו חובה; שונאו - לא יראה לו זכות. ובשבת קיט, א אמר מר בר רב אשי: פסול אני לדון לתלמיד־חכם, מתוך שחביב עלי כגופי, ואין אדם רואה חובה לעצמו, וראה סנהדרין כט, א. ומדקדוק לשון רבינו: אסור לדיין לדון, נראה שאין זה אלא איסור, אבל אין הדין נפסל משום כך (רדב"ז, וכן בשו"ע חו"מ ז, ז).
27) סנהדרין ז, ב, "לא תכירו פנים במשפט - לא תכירהו (=מחמת אהבה); לא תנכרהו" (=מחמת שנאה), וכן בבאורי הגר"א (חו"מ ז, ל). 28) 'ספרי' דברים, פט"ז: "ושפטתם צדק - צדיק בצדקו, תובע ומביא ראיות" (ביאור הגר"א שם, אות לא), כוונת ה'ספרי', שלא ידון הדיין ע"פ השערה, מתוך נאמנות של בעל־דין אחד נגד חבירו, אלא שיהיה "צדיק בצדקו", במה שנוגע לדין זה, ע"פ ראיות והוכחות, ומכאן, שיותר טוב שלא יכיר הדיין את הבעל־דין ואת מעשיו, כדי שהכרעת המשפט תוחלט רק ע"פ צדקת המשפט הנידון (באר אליה, להרב ר' א"י הכהן קוק).

7 **ז. כָּל שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁשּׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה -**
8 **אֲסוּרִין לֵישֵׁב בְּדִין זֶה עִם זֶה[29]. שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם**
9 **לִיצִיאַת מִשְׁפָּט מֶעֱקָל[30], מִפְּנֵי הַשִּׂנְאָה שֶׁבֵּינֵיהֶן דַּעַת**
10 **כָּל אֶחָד נוֹטָה לִסְתּוֹר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ.**

29) סנהדרין כט, א. 30) מלשון הכתוב (חבקוק א, ד) "על כן יצא משפט מעוקל".

11 **ח. לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל**
12 **צַוָּארוֹ[31], וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו[32]. וְיֵדַע אֶת מִי**
13 **הוּא דָן, וְלִפְנֵי מִי הוּא דָן[33], וּמִי עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ**
14 **אִם נָטָה מִקַּו הָאֱמֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת**
15 **אֵל[34]. וְאוֹמֵר: רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים, כִּי לֹא לְאָדָם**
16 **תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַיְיָ[35].**

31) סנהדרין ז, א וכגירסת הרי"ף שם, ונוסח התלמוד: כאילו חרב מונחת לו בין יריכיו. 32) שם. החרב - רומזת לעונש בעולם־הזה, והגיהנם — לעולם־הבא (סמ"ע לחו"מ ח, ח). 33) את הקב"ה (סנהדרין ו, ב). 34) מכאן, שהוא דן לפני הקב"ה, והכתוב מסיים: "בקרב אלהים ישפוט", כלומר: הקב"ה הנזכר בראש הפסוק, ישפוט בקרב אלהים - הם הדיינים להפרע מהם (סמ"ע שם, יא). 35) הרי שהוא כדן את הקב"ה.

17 **ט. כָּל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ דָן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - גּוֹרֵם**
18 **לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל[36]. וְכָל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מִזֶּה**
19 **וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה**
20 **מִמֶּנּוּ נְפָשׁוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ[37].**
21 **וְכָל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת -**
22 **כְּאִלּוּ תִּקֵּן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ[38], וְגוֹרֵם לַשְּׁכִינָה**
23 **שֶׁתִּשְׁרֶה בְּיִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל[39].**
24 **וְשֶׁמָּא יֹאמַר הַדַּיָּן: מַה לִּי וְלַצָּרָה הַזֹּאת?[40] תַּלְמוּד**
25 **לוֹמַר: וְעִמָּכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט[41] - אֵין לַדַּיָּן אֶלָּא מַה**
26 **שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת[42].**

36) סנהדרין ז, א. 37) שם. 38) שבת י, א "כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית". 39) סנהדרין שם. 40) שאם יטעה יענש. 41) לפי הטענות שעמכם במשפט, לפי אותם דברים תשפטו, ולא תיענשו (שם ו, ב וברש"י).
42) עליו להתכוון להוציאו לאמיתו, ושוב לא יענש (שם וברש"י).

27 **י. וּלְעוֹלָם יִהְיוּ בַּעֲלֵי דִינִין לְפָנֶיךָ כִּרְשָׁעִים[43],**
28 **וּבְחֶזְקַת שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן טוֹעֵן שֶׁקֶר[44], וְדוּן לְפִי מַה**
29 **שֶׁתִּרְאֶה מִן הַדְּבָרִים. וּכְשֶׁיִּפְטְרוּ מִלְּפָנֶיךָ - יִהְיוּ**
30 **בְּעֵינֶיךָ כְּצַדִּיקִים, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, וְדוּן כָּל**
31 **אֶחָד מֵהֶם לְכַף זְכוּת[45].**

43) שלא יטה לבך לאחד מהם, לומר: איש פלוני חשוב הוא ולא יטעון שקר, שאם אתה אומר כן, אין אתה רואה לו חובה (אבות פ"א מ"ח וברע"ב). 44) כדי שיחפש בטענותיהם וברמאות של כל אחד, ועי"ז ירד לאמיתת הדין (תוספות יו"ט שם). 45) שלא תחשוד בחייב לומר: גזלן היה זה, אלא תזכהו לומר: שמא טועה היה ולא נתכוון לגזול (שם וברע"ב).

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) דיני ממונות שחותכים בהם על פי אומדנות חזקות, למרות שאין בהם ראיות ברורות. אזהרה לדיין לא לחתוך הדין כשיודע בו שהוא מרומה. הסמכות לדיין לענוש ולהכות משום סייג וגדר בלבד. שלא יהיה כבוד הבריות קל בעיני הדיין.

32 **א. יֵשׁ לַדַּיָּן לָדוּן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת עַל פִּי הַדְּבָרִים**
33 **שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה לָהֶן שֶׁהֵן אֱמֶת, וְהַדָּבָר חָזָק בְּלִבּוֹ**
34 **שֶׁהוּא כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה. וְאֵין**
35 **צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהַדָּבָר כֵּן הוּא,**
36 **שֶׁהוּא דָן כְּפִי מַה שֶׁיּוֹדֵעַ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב אָדָם**
37 **שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[2], וְאָמַר לַדַּיָּן אָדָם שֶׁהוּא נֶאֱמָן**
38 **אֶצְלוֹ וְשֶׁדַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עַל דְּבָרָיו, שֶׁזֶּה הָאִישׁ חָשׁוּד**
39 **עַל הַשְּׁבוּעָה - יֵשׁ לַדַּיָּן לַהֲפֹךְ הַשְּׁבוּעָה[3] עַל**
40 **שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[4], וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל; הוֹאִיל וְסָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל דַּיָּן**

1 עַל דִּבְרֵי זֶה[5]. אֲפִלּוּ הָיְתָה אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד[6] נֶאֱמָנִים
2 אֶצְלוֹ, הוֹאִיל וּמָצָא הַדָּבָר חָזָק וְנָכוֹן בְּלִבּוֹ - סוֹמֵךְ
3 עָלָיו וָדָן[7]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם יָדַע הוּא עַצְמוֹ שֶׁזֶּה
4 חָשׁוּד. וְכֵן אִם יָצָא[8] שְׁטַר חוֹב לְפָנָיו, וְאָמַר לוֹ אָדָם
5 שֶׁסָּמַךְ עָלָיו, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ קָרוֹב[9]: זֶה פָּרוּעַ הוּא!
6 אִם סָמְכָה דַעְתּוֹ עַל דְּבָרָיו - יֵשׁ לוֹ לוֹמַר לָזֶה: לֹא
7 תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[10]. אוֹ אִם הָיָה עָלָיו[11] שְׁטַר חוֹב
8 לְאַחֵר[12] - יִתֵּן לָזֶה שֶׁלֹּא נִפְגַּם שְׁטָרוֹ כְּלָל[13], וְיַנִּיחַ
9 זֶה שֶׁנִּפְגַּם שְׁטָרוֹ בְּדִבְרֵי הָאֶחָד[14]. אוֹ יַשְׁלִיךְ הַשְּׁטָר
10 בְּפָנָיו[15] וְלֹא יָדוּן בּוֹ. כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה. וְכֵן מִי שֶׁבָּא
11 וְטָעַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פִּקָּדוֹן אֵצֶל פְּלוֹנִי שֶׁמֵּת בְּלֹא צַוָּאָה,
12 וְנָתַן סִימָנִין מֵבְהָקִין[16], וְלֹא הָיָה זֶה הַטּוֹעֵן רָגִיל
13 לְהִכָּנֵס בְּבֵית זֶה הָאִישׁ שֶׁמֵּת[17], אִם יָדַע הַדַּיָּן שֶׁזֶּה
14 הַמֵּת אֵינוֹ אָמוּד[18] לִהְיוֹת לוֹ חֵפֶץ זֶה[19], וְסָמְכָה דַעְתּוֹ
15 שֶׁאֵין זֶה הַחֵפֶץ שֶׁל מֵת - מוֹצִיאוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין וְנוֹתְנוֹ
16 לָזֶה הָאָמוּד בּוֹ[20] וְנָתַן סִימָנִים[21]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.
17 שֶׁאֵין הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לְלִבּוֹ שֶׁל דַּיָּן, לְפִי מַה
18 שֶׁיִּרְאֶה לוֹ שֶׁהוּא דִּין הָאֱמֶת. אִם כֵּן, לָמָּה הִצְרִיכָה
19 תּוֹרָה שְׁנֵי עֵדִים? שֶׁבִּזְמַן שֶׁיָּבוֹאוּ לִפְנֵי הַדַּיָּן שְׁנֵי
20 עֵדִים - יָדוּן עַל פִּי עֵדוּתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ
21 אִם בֶּאֱמֶת הֵעִידוּ אוֹ בְּשֶׁקֶר[22].

2) שהיה אדם תובעו ממון והוא כפר. 3) אע"פ שבדרך כלל אין עד אחד נאמן לפסול את חבירו לשבועה. 4) התובע. 5) כתובות פה, א. 6) שהם פסולים לעדות לגמרי. 7) שם, רבא האמין את אשתו בעדות כזו, בהיותו משוכנע שהיא לא תשקר. 8) מידי המלוה הטוען את הלווה. 9) שהם פסולים לעדות, כי אילו עד אחד כשר, נאמן לטעון שטר פרוע הוא זה, לחייב את המלוה להשבע, אפילו כשאין דעת הדיין סומכת על דבריו, כמבואר בהל' מלוה ולווה פי"ד, ה"א. 10) כתובות שם, וכפירוש ה'תוספות' שם בשם רבינו חננאל. 11) על הלווה. 12) שלוה ממנו כסף, ואין לו לשלם אלא לאחד מהם. 13) שלא ערערו עליו לומר: פרוע הוא. 14) כדעת רב אלפס שם: "בשודא דדיינא", וכפי שפירשו הרא"ש שם פ"ט, אות ו. 15) וגם לא יקרענו, אלא שלא יגבה בו. ויתכן, אם ילך לבית־דין אחר, שאינו סומך על עד פסול זה, יגבה בו (רא"ש שם בשם רש"י). וכן סיכמו בכתובות פה, א שלא קורעים השטר לגמרי. 16) מצויינים וברורים ביותר. 17) שנוכל לחשוד בו, שהסתכל בסימנים והתחקה עליהם. 18) אין אנשים אומדים אותו על כך (רש"י לגיטין נב, ב). 19) כגון שהיה עני, והחפץ הוא דבר יקר מאד. 20) שהוא מוחזק כעשיר, ואנשים אומדים אותו בחפץ כזה. 21) אבל אילו היה הנפקד "אמוד בו" - אין סימני המפקיד מועילים לו, כי שמא קנהו הנפקד ממנו (כתובות פה, ב) והשווה הל' שאלה פ"ו, ה"ד. וכתבו ה'תוספות' שם, אע"פ שאילו היה הנפקד חי וטוען שלי הוא החפץ הוא נאמן, אע"פ שאינו אמוד, כי אולי מציאה מצא או קיבלו במתנה, בכל זאת אין אנו טוענים כן לטובת היתומים, כי זהו דבר נדיר מאד. 22) ומכאן, שאם יודע הדיין שהעידו שקר, עליו לדון כפי מה שהוא יודע ולא יחוש לעדים (רדב"ז, וראה בסמוך ה"ג).

22 ב. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הֵן עִקַּר הַדִּין. אֲבָל מִשֶּׁרַבּוּ בָּתֵּי
23 דִּינִין שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים, וַאֲפִלּוּ הָיוּ הֲגוּנִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם
24 - אֵינָן חֲכָמִים כָּרָאוּי וּבַעֲלֵי בִּינָה, הִסְכִּימוּ רֹב בָּתֵּי
25 דִּינֵי יִשְׂרָאֵל: שֶׁלֹּא יַהַפְכוּ שְׁבוּעָה[23] אֶלָּא בִּרְאָיָה
26 בְּרוּרָה. וְלֹא יִפְגְּמוּ שְׁטָר וְיַפְסִידוּ חֶזְקָתוֹ בְּעֵדוּת
27 אִשָּׁה אוֹ פָּסוּל. וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַדִּינִין. וְלֹא יָדוּן הַדַּיָּן
28 בִּסְמִיכַת דַּעְתּוֹ וְלֹא בִּידִיעָתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר כָּל
29 הֶדְיוֹט: לִבִּי מַאֲמִין לְדִבְרֵי זֶה, וְדַעְתִּי סוֹמֶכֶת עַל זֶה.
30 וְכֵן אֵין מוֹצִיאִין מִן הַיְתוֹמִים אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה,
31 לֹא בְּדַעַת הַדַּיָּן וְלֹא בְּאֶמְדַּן הַמֵּת[24] אוֹ הַטּוֹעֵן[25]. וְאַף
32 עַל פִּי כֵן, אִם הֵעִיד אָדָם נֶאֱמָן בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים,
33 וְנָטְתָה דַעַת הַדַּיָּן שֶׁאֱמֶת הוּא אוֹמֵר - מַמְתִּין בַּדִּין[26],
34 וְאֵינוֹ דוֹחֶה עֵדוּתוֹ, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִם בַּעֲלֵי דִינִין עַד
35 שֶׁיּוֹדוּ לְדִבְרֵי הָעֵד, אוֹ יַעֲשׂוּ פְּשָׁרָה[27], אוֹ יִסְתַּלֵּק מִן
36 הַדִּין[28].

23) על התובע. 24) אם הוא אמוד או לא. 25) דעת הגאונים, הובאה ברי"ף לכתובות פ"ט. 26) משהה הדין ומחמיצו. 27) רי"ף שם. 28) וכתוב ב"הגהות מיימוניות": צריכים הדיינים להתרחק בכל יכלתם, שלא יקבלו עליהם דין תורה (אלא דרך פשרה), כי מאד נתמעטו הלבבות. ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א, אמרו: בימי שמעון בן שטח ניטלו דיני ממונות, אמר רבי שמעון בר יוחאי: ברוך ה' שאיני חכם לדון. ופירש ה"פני משה": איני יכול לדון, ואין עלי עונש המשפט, וחושך עצמו מן הדין היה.

37 ג. וּמִנַּיִן לַדַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מְרַמֶּה[29], שֶׁלֹּא
38 יֹאמַר: אֶחְתְּכֶנּוּ[30], וְיִהְיֶה הַקּוֹלָר[31] תָּלוּי בְּצַוְּארֵי
39 הָעֵדִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[32]. כֵּיצַד
40 יַעֲשֶׂה? יִדְרֹשׁ בּוֹ וְיַחְקֹר הַרְבֵּה בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה
41 שֶׁל דִּינֵי נְפָשׁוֹת[33]. אִם נִרְאֶה לוֹ לְפִי דַעְתּוֹ [שֶׁאֵין בּוֹ
42 רַמָּאוּת - חוֹתֵךְ אֶת הַדִּין עַל פִּי הָעֵדוּת. אֲבָל אִם
43 הָיָה לִבּוֹ נוֹקְפוֹ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַמָּאוּת; אוֹ שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ
44 סוֹמֶכֶת עַל דִּבְרֵי הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל
45 לְפַסְלָן; אוֹ שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁבַּעַל דִּין זֶה רַמַּאי וּבַעַל
46 עָרְמָה, וְהִשִּׁיא[34] אֶת הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים
47 וּלְפִי תֻּמָּם הֵעִידוּ, וְזֶה הִטְעָם; אוֹ שֶׁנִּרְאֶה לוֹ מִכְּלַל
48 הַדְּבָרִים, שֶׁיֵּשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים מְסִתְּרִין[35], וְאֵינָן
49 רוֹצִים לְגַלּוֹתָם - כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אָסוּר
50 לוֹ לַחְתֹּךְ אוֹתוֹ הַדִּין, אֶלָּא יִסְתַּלֵּק עַצְמוֹ מִדִּין זֶה,
51 וִידִינֶנּוּ מִי שֶׁלִּבּוֹ שָׁלֵם בַּדָּבָר[36]. וַהֲרֵי הַדְּבָרִים
52 מְסוּרִים לַלֵּב. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים
53 הוּא[37].

29) שמבין מדברי העדים שאין עדותם אמת. 30) אפסקנו. 31) שלשלת העוון. 32) שבועות ל, ב. 33) שהיא

מדוקדקת מאד, ומבוארת בהל' עדות פ"א, ה"ד־ה. 34) שידלם או הסיתם. 35) נעלמים. 36) ודוקא שלא נתברר אצלו שהוא מרומה, אבל אם יודע הדיין בבירור שעידי שקר הם, אינו רשאי להסתלק מן הדין אלא ידון כפי ידיעתו את האמת (רדב"ז). "וכשהיה הרא"ש רואה באומד מוכח, שהדין מרומה, היה כותב ונותן ביד הנתבע, שאין לשום דיין להשתדל בדין זה" (שו"ע חו"מ טז, ג). וכתוב בהגהות מיימוניות, כל זה כשהתובע רמאי, אבל אם הנתבע טוען ברמאות - יש לחתכו, ואין הדיין יכול להסתלק, שלא יהא חוטא נשכר. וכן בשו"ע שם סעיף ד. 37) שאל יתנצל הדיין לומר, איני רואה בטענות שום צד של רמאות, כי דברים אלה מסורים ללב, והקב"ה יודע מה שבלבו, ועל כגון זה נאמר (ויקרא כה, יז) "ויראת מאלהיך" (סמ"ע לחו"מ טו, יא). וראה בבא־מציעא נח, ב "כל דבר המסור ללב, נאמר בו: ויראת מאלהיך".

1 **ד. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַלְקוֹת מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מַלְקוּת,**
2 **וְלַהֲרֹג מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מִיתָה. וְלֹא לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי**
3 **תּוֹרָה[38], אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָג[39] לַתּוֹרָה. וְכֵיוָן שֶׁרוֹאִים**
4 **בֵּית דִּין שֶׁפָּרְצוּ הָעָם בַּדָּבָר[40], יֵשׁ לָהֶן לִגְדֹּר וּלְחַזֵּק**
5 **הַדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶם. הַכֹּל הוֹרָאַת שָׁעָה, לֹא**
6 **שֶׁיְּקַבֵּע הֲלָכָה לְדוֹרוֹת. מַעֲשֶׂה וְהִלְקוּ אָדָם שֶׁבָּעַל**
7 **אִשְׁתּוֹ תַּחַת אִילָן[41]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁרָכַב עַל סוּס**
8 **בְּשַׁבָּת בִּימֵי יְוָנִים[42], וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ[43].**
9 **וּמַעֲשֶׂה וְתָלָה שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח שְׁמוֹנִים נָשִׁים[44] בְּיוֹם**
10 **אֶחָד בְּאַשְׁקְלוֹן. וְלֹא הָיוּ שָׁם כָּל דַּרְכֵּי הַדְּרִישָׁה**
11 **וַחֲקִירָה וְהַהַתְרָאָה, וְלֹא בְּעֵדוּת בְּרוּרָה, אֶלָּא הוֹרָאַת**
12 **שָׁעָה כְּפִי מַה שֶּׁרָאָה[45].**

38) שיתכוון לבוד מלבו חיוב מיתה לשאינו חייב. 39) גדר. 40) הרסו את הגדר וזלזלו בו. 41) בפרהסיא, והרי זו פריצות גדר הערוה. וכלשון רבינו בהל' איסורי ביאה פכ"א הי"ד: "שלא יראה כזנות, וירגילו עצמם לידי זנות". 42) שהיוונים גזרו גזירות על ישראל, והיו המצוות בזויות בעיניהם. 43) אע"פ שאין זה אלא איסור מדרבנן בלבד, ואין עליו עונש מיתה, כמבואר בהל' שבת פכ"א ה"ט. 44) מכשפות. 45) שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים, ותלאן לפרסם חומר העוון, ודן את כולן ביום אחד, אע"פ שאין דנים שנים ביום אחד - מפני קרוביהן שלא יתקשרו להצילן (סנהדרין מה, ב וברש"י), ושאר כל ההוראות מנויות שם מו, א.

13 **ה. וְכֵן יֵשׁ לְבֵית דִּין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן לְהַלְקוֹת**
14 **אָדָם שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה[46], וְהָעָם מְרַגְּנִים עָלָיו[47] שֶׁהוּא**
15 **עוֹבֵר עַל הָעֲרָיוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה קוֹל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק,**
16 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[48], וְלֹא יִהְיוּ אֵלּוּ אוֹיְבִים יְדוּעִים**
17 **שֶׁמּוֹצִיאִין עָלָיו שְׁמוּעָה רָעָה[49]. וְכֵן מְבַזִּין אֶת זֶה**
18 **שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה, וּמְחָרְפִין אֶת יוֹלַדְתּוֹ[50] בְּפָנָיו[51].**

46) ששומעים עליו, שהוא עובר עבירות (קידושין פא, א), שנאמר (שמואל־א ב, כד) "אל בני, כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע". 47) מדברים בו. "ודבת עם" (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 48) בהל' סוטה פ"ב, הי"ד. 49) כי אם יש לו אויבים - הם הם שהוציאו הקול ואין חוששים לו (יבמות כה, א). 50) אמו. 51) מגילה כה, ב, ומפרש רש"י שם, ד"ה: בגימ"ל ושי"ן בשם תשובות הגאונים: מותר לבזות גם את אמו שילדתו. וכתב הר"ן שם: כל זה באדם רגיל, אבל תלמיד־חכם - אסור לבזותו אלא כסהו כלילה, והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"א.

19 **ו. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן תָּמִיד לְהַפְקִיר מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים,**
20 **וּמְאַבֵּד וְנוֹתֵן[52] כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לִגְדֹּר פִּרְצוֹת הַדָּת**
21 **וּלְחַזֵּק הַבֶּדֶק[53], אוֹ לִקְנֹס אַלָּם[54] זֶה. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר**
22 **בְּעֶזְרָא: וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים כַּעֲצַת**
23 **הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל רְכוּשׁוֹ. מִכָּאן, שֶׁהֶפְקֵר**
24 **בֵּית דִּין - הֶפְקֵר[55].**

52) מזה לזה. ובכת"י תימן: ומאבד זכותם כפי מה שיראה. 53) הסדק, שנראה בחומת הדת. 54) תקיף ואנס. 55) מועד קטן טז, א. ובגיטין לו, ב. ושם הוסיפו עוד מקור, שנאמר (יהושע יט, נא) "אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן... וראשי האבות" וגו' - וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילים את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילים העם כל מה שירצו.

25 **ז. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לְנַדּוֹת[56] וּלְהַחֲרִים[57] מִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן**
26 **נִדּוּי, כְּדֵי לִגְדֹּר פֶּרֶץ, כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ וְהַשָּׁעָה**
27 **צְרִיכָה לְכָךְ. וְיֹאמַר, שֶׁנִּנְדָּהוּ וְהֶחֱרִימָהוּ[58] עַל דַּעְתּוֹ[59].**
28 **וִיפַרְסֵם חֶטְאוֹ בָּרַבִּים. שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר**
29 **מַלְאַךְ יְיָ[60], אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ, כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת**
30 **יְיָ[61].**

56) להרחיקן, שאומר: פלוני יהא בשמתא. 57) לומר עליו: פלוני מוחרם, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ב. והמנודה - אין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה, ולא יושבים בארבע אמותיו, אבל מלמד הוא לאחרים ומלמדים אותו, ונשכר לאחרים, ושוכר. יותר עליו המוחרם, שאינו שונה לאחרים ואין שונים לו, אינו נשכר ואין נשכרים לו, ואחרי שישב בנידוי שלשים יום ולא ביקש להתירו - מנדים אותו שנית, ישב שלשים יום אחרים ולא ביקש להתירו - מחרימים אותו (שם ד־ו). 58) בכת"י תימן: או שהחרימהו. 59) השליח אומר: שמנדהו על דעתו של גדול בית־הדין, כדי שהחוטא יחוש לנפשו, שאם לא ידגיש שליח בית־הדין, שזה על דעת גדול בית־הדין, אין להאשים את החוטא כשלא יחוש לדבריו (כסף־משנה). 60) הרי שמחרימו על דעת הגדול. 61) הרי שמפרסם חטאו ברבים (מועד קטן טז, א).

31 **ח. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה עִם הָרָאוּי לָרִיב**
32 **עִמּוֹ, וּלְקַלְלוֹ וּלְהַכּוֹתוֹ וְלִתְלֹשׁ שְׂעָרוֹ, וּלְהַשְׁבִּיעוֹ**
33 **בֵּאלֹהִים בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה.**
34 **שֶׁנֶּאֱמַר: וָאָרִיב עִמָּם וָאֲקַלְלֵם[62], וָאַכֶּה מֵהֶם אֲנָשִׁים**
35 **וָאֶמְרְטֵם, וָאַשְׁבִּיעֵם בֵּאלֹהִים[63].**

62) את אלה שהושיבו נשים נכריות. 63) שלא יתנו בנותיהם לבני הגויים (מועד קטן, שם).

ט. וְכֵן יֵשׁ לוֹ לִכְפּוֹת[64] יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְלֶאֱסֹר בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְלִדְחֹף וְלִסְחֹב עַל הָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן לְמוֹת[65] הֵן לִשְׁרֹשׁ[66]י, הֵן לַעֲנָשׁ נִכְסִין[67] וְלֶאֱסוּרִין[68].

64) לקשור. 65) ארתחשסתא מלך פרס נתן רשות לעזרא לענוש את העבריינים כל אחד כראוי לו וכראות עיניו. 66) לעקרו מן השורש אותו ואת זרעו (רש"י לעזרא שם), אבל בתלמוד מועד קטן שם, אמרו: לשרושי - זו הרדפה, ומפרש רבינו: לסחוב על הארץ (כסף־משנה). 67) עונש ממון. 68) מפרש רבינו: לאסרו בבית הסוהר, אבל רש"י שם מפרש: לקשרו על העמוד ולהלקותו, וכן בעזרא מפרש רש"י: "ולאסורין - לייסרו ביסורין", ועונש בית הסוהר לא הוזכר בדבריו.

י. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁזֶּה רָאוּי לְכָךְ וְשֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וּבְכֹל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם[69]. וְאַל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת קַל בְּעֵינָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[70]. וְכָל שֶׁכֵּן כְּבוֹד בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב[71], הַמַּחֲזִיקִין בְּתוֹרַת הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה זָהִיר שֶׁלֹּא יַהֲרֹס כְּבוֹדָם; אֶלָּא לְהוֹסִיף בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם בְּלִבּוֹ. שֶׁכָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה[72] - גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת; וְהַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה - גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת[73]. וְאֵין כְּבוֹד הַתּוֹרָה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת עַל פִּי חֻקֶּיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ[74].

69) לגדור פרצות הדת, ולעשות סייג לתורה, וכן אמרו (אבות פ"ב, מי"ב) "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". 70) של החכמים, שעליהם אמרה תורה (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך" (ברכות יט, ב) וכדברי רבינו בהל' אבל פ"ג הי"ד: "מיטמא (הכהן) בטומאה מדבריהם לכבוד הבריות, כיצד? אָבל שהלך בבית הפרס, הכל הולכים אחריו שם לנחמו" וכו'. 71) כדברי רבי עקיבא, במשנה בבא־קמא צ, ב. 72) העוסקים וההוגים בה. 73) אבות פ"ד מ"ו, וכפירוש רבינו והרע"ב שם. 74) כמו שאמרו (מדרש שמות רבה' פרשה ל אות כג) "שלא נתן לכם הקב"ה את התורה, אלא על־מנת שתעשו את הדינים", וכשהוא משתדל לעשות סייג לתורה ולדון את הפורצים בה, הרי זה מכבד את התורה.

יום ש"ק כ"ט ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) האיסור לפרנס ומנהיג, לנהוג בשררה ובגסות על הציבור. הכיבוד ההדדי בין הדיין והציבור. שאסור לפרנס ולדיין להתבזות בפני הציבור. שלא לפגוע בכבודו של שליח בית־דין, המוזמן לבוא לבית־דין ולא בא, מה עונשו. זמנים ידועים שאין קובעים בהם ימי דיון לבעלי דין.

א. אָסוּר לְאָדָם לִנְהֹג בִּשְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר וּבְגַסּוּת הָרוּחַ[2], אֶלָּא בַּעֲנָוָה וְיִרְאָה. וְכָל פַּרְנָס[3] הַמִּטִּיל אֵימָה יְתֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם - נֶעֱנָשׁ, וְאֵינוֹ רוֹאֶה לוֹ בֵּן תַּלְמִיד חָכָם. שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן יֵרָאוּהוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב[4].

2) יהירות. 3) מנהיג. "את שלושת הרועים" (זכריה יא, ח) מתרגם יונתן: ית תלתא פרנסיא. 4) ראש השנה יז, א, אליהוא אמר לאיוב: לפי שהיית מטיל אימה יתירה על דורך חינם, לפיכך, לא זכית להתקיים לך בנים חכמי לב (רש"י לאיוב שם), ובסנהדרין צב, א אמרו: "כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא". והשווה הלכות תשובה פרק ג, הלכה י"ג.

ב. וְכֵן אָסוּר לוֹ לִנְהֹג בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַמֵּי הָאָרֶץ[5]. וְלֹא יַפְסִיעַ[6] עַל רָאשֵׁי עַם הַקֹּדֶשׁ[7]. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן הֶדְיוֹטוֹת וּשְׁפָלִים - בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם, וְצִבְאוֹת הַשֵּׁם שֶׁהוֹצִיא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה. וְסוֹבֵל טֹרַח הַצִּבּוּר וּמַשָּׂאָן. כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק[8]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם. זוֹ אַזְהָרָה לַדַּיָּן, שֶׁיִּסְבֹּל אֶת הַצִּבּוּר כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק. צֵא וּלְמַד מִמֹּשֶׁה, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים. כֵּיוָן שֶׁשִּׁלְּחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, וְנֶאֱמַר[9]: וַיְצַוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה[10], שֶׁאָמַר לָהֶם לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן: עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ מְקַלְּלִים אֶתְכֶם וְסוֹקְלִין אֶתְכֶם בָּאֲבָנִים.

5) שאינם בני תורה, וחכמינו אמרו (נדרים פא, א) "מפני מה אין מצויים תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהם... משום שקורים לאנשים חמורים" (=מבזים אותם מפני תורה שבהם, רש"י). 6) בכתב יד תימן: ולא יפסע. 7) סנהדרין ז, ב. כשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבים לארץ, והמפסיע ביניהם לילך ולישב במקומו, נראה כמפסיע על ראשם (רש"י). 8) שם ח, א. 9) בכתב יד תימן: הקדוש־ברוך־הוא להם במצרים נאמר וכו'. 10) ספרי פרשת בהעלותך אות צא.

ג. כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַוָּה הַדַּיָּן לִנְהֹג בְּמִצְוָה זוֹ, כָּךְ נִצְטַוּוּ הַצִּבּוּר לִנְהֹג כָּבוֹד בַּדַּיָּן. שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם. זוֹ אַזְהָרָה לַצִּבּוּר שֶׁתְּהֵא אֵימַת הַדַּיָּן עֲלֵיהֶן[11]. וְלֹא יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ[12].

11) סנהדרין שם. 12) כמבואר בסמוך הלכה ד.

ד. כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם[13]. אִם הַמְּלָאכָה רַבִּים אֲסוּרָה עָלָיו, קַל וָחֹמֶר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[14] וּלְהִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי רַבִּים וּבִכְנִיסַת עַמֵּי הָאָרֶץ וּבִסְעֻדַּת מֵרֵעוּת[15]. אוֹי לָהֶם לְאוֹתָן הַדַּיָּנִים שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָךְ מֵעֶלְבּוֹן תּוֹרַת מֹשֶׁה! שֶׁבָּזוּ דִּינֵיהָ, וְהִשְׁפִּילוּהָ עַד אָרֶץ, וְהִגִּיעוּהָ עַד עָפָר[16], וְגָרְמוּ רָעָה לָהֶן וְלִבְנֵי בְנֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא[17].

13) קידושין ע, א. שגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה, שאין לו מי שיעשה מלאכתו (רש"י). ובירושלמי סנהדרין פרק ב, הלכה ו אמרו: כל דיין, שאין לו מי שישמשנו אסור לו לקבל מינוי דיין, וכן בשולחן ערוך חושן משפט ח, ד. 14) אפילו בסעודת מצוה. 15) שהיא סעודת הרשות, הרי זה קל וחומר בנו של קל וחומר (סמ"ע שם סעיף קטן כב). 16) על פי מליצת הכתוב בישעיה כה, יב. 17) פסחים מט, א "וגורם שם רע לו ולבניו עד סוף כל הדורות". והשווה הלכות דעות פרק ה, הלכה ב־ג, ובביאורנו שם אות יד בשם ה"זוהר".

1 **ה. אָסוּר לִנְהֹג קַלּוּת רֹאשׁ בִּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין[18]. וַהֲרֵי**
2 **הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן כִּשְׁנַיִם לְעִנְיַן הַנִּדּוּי. שֶׁאִם אָמַר: פְּלוֹנִי**
3 **הִקְלָנִי[19], אוֹ הִקְלָה הַדַּיָּן, אוֹ לֹא רָצָה לָבוֹא לְדִין -**
4 **מְשַׁמְּתִין[20] אוֹתוֹ עַל פִּיו. אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין פִּתְחָא[21]**
5 **עָלָיו עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְנַע לָבוֹא**
6 **לְבֵית דִּין[22].**

18) ההולך להזמין איש לדין. 19) ביזה אותי. 20) מנדים, וכמבואר לעיל פרק כ"ד, הלכה ז ובביאורנו שם. 21) שטר־שמתא. המודיע שפלוני נתנדה על שלא רצה לבוא לדין. ומוסרים אותו בידי התובע, ראה בהלכות מלווה פרק כ"ב, הלכה ג. ונקרא פיתחא - שזוהי הפתיחה וההתחלה לסדר הפעולות שבית דין נוקט לגביית החוב מידי הלווה למלווה (הערוך). ויש מפרשים: לשון חרב שלופה, ככתוב (תהילים נה, כב) "והמה פתיחות". ורש"י שם מפרש: לשון קללה הוא בארמית, כמו פתיחה שבש"ס, שהוא "שטר שמתא". 22) בבא קמא קיב, ב, כי הואיל ויצטרך לשלם דמי סופר הדיינים, כשיתירו לו את נידויו, כמבואר בסמוך הלכה ח, אין אנו מוציאים ממון פחות משני עדים (שם).

7 **ו. אֵין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין חַיָּב בַּאֲמִירַת דְּבָרִים[23] מִשּׁוּם**
8 **לָשׁוֹן הָרָע[24]. וְכָל הַמְצַעֵר שְׁלִיחַ בֵּית דִּין - יֵשׁ לְבֵית**
9 **דִּין רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].**

23) דברי הגנאי של הנתבע לדיין. 24) מועד קטן טז, א. שנאמר: "העיני האנשים ההם תנקר" ומניין ידע משה לכתוב את זה בספר, אם לא שהשליח סיפר לו (רש"י שם). 25) קידושין יב, ב. מכת מרדות - מפורשת לעיל פרק י"ח, הלכה ה.

10 **ז. שָׁלִיחַ שֶׁאָמַר: פְּלוֹנִי שְׁלָחַנִי בְּשֵׁם אֶחָד מִן**
11 **הַדַּיָּנִים, וְלֹא רָצָה בַּעַל דִּין לָבוֹא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו**
12 **פִּתְחָא שֶׁל שַׁמְתָּא, עַד שֶׁיֹּאמַר מִשֵּׁם שְׁלָשְׁתָּן. בַּמֶּה**
13 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ בְּיוֹם שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ**
14 **לִישִׁיבַת הַדַּיָּנִים; אֲבָל בְּיוֹם הַיָּדוּעַ שֶׁהַדַּיָּנִים יוֹשְׁבִים**
15 **בּוֹ לְדִין - הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁכָּל הַדַּיָּנִים מְקֻבָּצִין, וְאַף**
16 **עַל פִּי שֶׁבָּא הַשָּׁלִיחַ בְּשֵׁם אֶחָד - כְּאִלּוּ בָּא בְּשֵׁם**
17 **שְׁלָשְׁתָּן[26].**

26) סנהדרין ח, א. ודווקא, שיהא שווה לשני הדיינים הנשארים, אבל לא שיהא הפחות שבכולם (ש"ך לחושן משפט יא, ג).

18 **ח. מִי שֶׁשְּׁלֻחוּ לוֹ בֵּית דִּין לָבוֹא, וְלֹא בָּא לְדִין -**
19 **מְנַדִּין אוֹתוֹ[27], וְכוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא, וְנוֹתֵן שְׂכַר**
20 **הַסּוֹפֵר[28]. וּבְעֵת שֶׁיָּבוֹא קוֹרְעִין הַפִּתְחָא[29]. כָּתְבוּ לוֹ**
21 **פִּתְחָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַדִּין, כֵּיוָן שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי**
22 **מְקַבֵּל הַדִּין - קוֹרְעִין נִדּוּיוֹ[30]. קָבְעוּ לוֹ בֵּית דִּין זְמַן**
23 **שֶׁיָּבוֹא הַיּוֹם, וְלֹא בָּא כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם - כּוֹתְבִין עָלָיו**
24 **פִּתְחָא לָעֵרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה**
25 **בַּמְּדִינָה[31], וּמָרַד וְלֹא בָּא; אֲבָל אִם הָיָה בַּכְּפָרִים[32]**
26 **וְיוֹצֵא וְנִכְנָס - קוֹבְעִים לוֹ זְמַן שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[33].**
27 **וְאִם שָׁלַם יוֹם שֵׁנִי וְלֹא בָּא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא**
28 **עַד לְמָחָר[34].**

27) מרחיקים אותו מן הציבור, אין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה ואין יושבים עימו בארבע אמותיו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ד. 28) כשיבוא לבקש היתר נידויו, משלם שכר כתיבת הפיתחא. 29) אבל לא כשיבטיח לבוא ועדיין לא בא. 30) אף על פי שעדיין לא קיימו בפועל, כי שמא אין לו כסף כעת, ומשתדל להשיג, אבל כשלא הופיע לפני בית הדין, הרי זו חציפות ואין מתרצים לו עד שיבוא ממש (בבא קמא קיג, א וברש"י). 31) בעיר. 32) שהם חוץ לעיר והרי הוא טרוד ואנוס. 33) שהם ימי ישיבה קבועים של הדיינים, ואם לא יבוא ביום שני, מזמנים אותו ליום חמישי, ואם לא יבוא, מזמנים אותו שוב ליום שני הבא (רש"י שם). והוא הדין אם הדיינים יושבים בקביעות בכל יום, שולחים לו שלוש הזמנות זו אחר זו בכל יום שהוא, וכמבואר בחושן משפט יא, א. 34) בבא קמא שם.

29 **ט. אֵין קוֹבְעִין זְמַן[35] לֹא בִּימֵי נִיסָן וְלֹא בִּימֵי תִּשְׁרֵי,**
30 **מִפְּנֵי שֶׁהָעָם טְרוּדִין בַּמּוֹעֲדוֹת. וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא**
31 **בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. אֲבָל קוֹבְעִין בְּנִיסָן שֶׁיָּבוֹא אַחַר נִיסָן,**
32 **וּבְתִשְׁרֵי שֶׁיָּבוֹא אַחַר תִּשְׁרֵי. אֲבָל לֹא קוֹבְעִין בְּעֶרֶב**
33 **שַׁבָּת שֶׁיָּבוֹא אַחַר שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל טְרוּדִין בְּעֶרֶב**
34 **שַׁבָּת[36].**

35) לבוא לדין. 36) ויכול להתנצל ולומר: מפני טרדות שבת ויום־טוב שכחתי את דבר ההזמנה (בבא קמא שם).

35 **י. מִי שֶׁהוּא בַּמְּדִינָה, וְהָלַךְ שְׁלִיחַ בֵּית דִּין וְלֹא**
36 **מְצָאוֹ - אֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן עַד שֶׁיִּמְצָא אוֹתוֹ הַשָּׁלִיחַ**
37 **וְיֹאמַר לוֹ. הָיָה בִּכְפָר חוּץ לַמְּדִינָה, אִם דַּרְכּוֹ לָבוֹא**
38 **בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - אוֹמֵר הַשָּׁלִיחַ אֲפִלּוּ לְאֶחָד מִן**
39 **הַשְּׁכֵנִים, אֲפִלּוּ לְאִשָּׁה: אִם יָבוֹא פְּלוֹנִי, הוֹדִיעוּהוּ**
40 **שֶׁבֵּית דִּין קָבְעוּ לוֹ זְמַן שֶׁיָּבוֹא[37] לְבֵית דִּין. וְאִם לֹא**
41 **בָּא - מְנַדִּין אוֹתוֹ לָעֵרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
42 **כְּשֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ שֶׁדַּרְכּוֹ לֵילֵךְ בָּהּ[38] עַל מְקוֹם בֵּית דִּין;**
43 **אֲבָל אִם דַּרְכּוֹ עֲלֵיהֶן - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוּ**
44 **הַשָּׁלִיחַ בְּעַצְמוֹ; שֶׁמָּא לֹא אָמְרוּ לוֹ הַשְּׁכֵנִים, שֶׁהֲרֵי**
45 **הֵם אוֹמְרִין: דַּרְכּוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין, וּכְבָר הָלַךְ**
46 **אֲלֵיהֶם וְנִפְטַר[39]. וְכֵן אִם לֹא בָּא בַּמְּדִינָה עַד לְמָחָר**

- אֵין סוֹמְכִין עַל הַשְּׁכֵנִים, שֶׁמָּא שָׁכְחוּ וְלֹא אָמְרוּ לוֹ.

37) ובכתב יד תימן: שיבוא היום. 38) חזרה לביתו. 39) נמצא שלא קיבל בכלל את ההזמנה, וצריך השליח להזמינו בעצמו (שם).

יא. מִי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין וְקִבֵּל הַדִּין, וְאָמְרוּ לוֹ לְשַׁלֵּם, וְהָלַךְ וְלֹא שִׁלֵּם - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[40] עַד שֶׁיַּתְרוּ בּוֹ שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וְאַחַר כָּךְ מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן מַה שֶּׁהוּא חַיָּב. וְאִם עָמַד שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא תָּבַע לְהַתִּיר נִדּוּיוֹ - מַחֲרִימִין אוֹתוֹ[41].

40) לאלתר, שהרי לא התחצף, אלא משתמט מלשלם. 41) והחרם חמור מהנידוי, שאינו שונה לאחרים ואין שונים לו ואינו נשכר ואין נשכרים לו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ה. ולדעת הרשב"א הובאה ברדב"ז כאן: החרם - הוא מן התורה; ונידוי אינו אלא מדברי חכמים. וראה תשובות הרשב"א תקצא וב"נודע ביהודה" מהדורא תניינא יורה דעה קמו. ודווקא כאן, שהסירוב הוא בענייני ממון - אזי מתרים בו תחילה, אבל כשהתחצף כלפי הדיינים, או שאמר איני מקבל עלי הדין, מנדים אותו לאלתר, כמבואר במועד קטן טז, א. ואם עמד שלושים יום ולא ביקש להתירו מנדים אותו שנית, וכשישב שלושים יום אחרים בנידויו - מחרימים אותו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ו. נמצאת ההתראה שמתרים במסרב לשלם, משמשת כנידוי של שלושים יום הראשונים, ואם ישב אחריה שלושים יום בנידוי ולא יתבע להתירו, מחרימים אותו (כסף משנה).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) דיני מקלל נשיא, דיין, אביו, או אחד משאר ישראל. חומר עוון מחרף תלמיד חכם, או המבזה את בית הדין. האיסור להישפט בפני ערכאות של גויים.

א. כָּל הַמְקַלֵּל דַּיָּן מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל[2]. וְכֵן אִם קִלֵּל הַנָּשִׂיא, אֶחָד רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה אוֹ הַמֶּלֶךְ[3] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר. וְלֹא דַּיָּן וְנָשִׂיא בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. וְלָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ?[4] שֶׁאֲפִלּוּ זֶה שֶׁהוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִצְטַעֵר בְּקִלְלָה זוֹ - לוֹקֶה עַל קִלְלָתוֹ[5]. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת הַקָּטָן הַנִּכְלָם - לוֹקֶה. (הֲרֵי הוּא כְּחֵרֵשׁ[6]).

2) אלהים זה, חול הוא (סנהדרין סו, א), ומכוון אל הדיין המכונה בשם זה, ככתוב (שמות כב, ז) "ונקרב בעל הבית אל האלקים". 3) וב'ספר המצוות' ל"ת שטז, כותב רבינו: "ושם זה כלומר: נשיא, מניחו הכתוב על המלך אשר בידו השלטון, והוא אמרו: "אשר נשיא יחטא" (ויקרא ד. כב). והחכמים אומרים אותו בסתם על ראשי ישיבה של שבעים זקנים בלבד... לפי שענין לאו זה להזהיר מלקלל כל מי שיש בידו שלטון, והוא במעלה הגבוהה ביותר, בין שזו מעלה שלטונית או מעלה תורנית, והיא הישיבה". וכן אמרו (בבא־בתרא ד, א) "ולא יהא אלא נשיא, וכתיב ונשיא בעמך לא תאור". 4) שבועות לו, א. 5) כמו שאמרו במכילתא (שמות כא, יז) "לא תקלל חרש - דיבר הכתוב באומללים שבאדם". וב'ספר המצוות' ל"ת שיז, כותב רבינו: "והיה עולה על דעתנו שכוונת התורה, שאסרה קללת אדם מישראל, היא: אם הוא שומע את זה, מחמת הבושה והצער המגיעים לו, אבל קללת החרש כיון שאינו שומע... אין חטא בדבר - לפיכך השמיענו שאסור... לפי שאין התורה מביטה על מצב המתחרף בלבד, אלא הביטה גם על מצב המחרף, שהוזהר שלא יעורר נפשו לנקמה ולא ירגילנה לכעוס". ומקור הדברים ב'פסיקתא' הובאה בכסף־משנה: "ולא תקלל חרש - מרבה אני אפילו בר ישראל שאינו שומעך, ק"ו לפניו". וצ"ל: ק"ו לפקח (באר אליהו להרב קוק לחו"מ סי' כז, ס"ק ה), וראה בסמוך בביאורנו אות ו. 6) כמו שאמרו (בבא־קמא פו, ב) קטן יש לו בושת - שכשמכלימים אותו הוא נכלם, ומכאן למד רבינו לענין חיוב קללתו (כסף־משנה). וראוי להעיר, שב'טור' חו"מ סימן כז מביא דברי רבינו בנוסח זה: שהמקלל את הישן חייב מפני שהוא כחרש, והכסף־משנה סובר שזוהי הגירסא הנכונה.

ב. הַמְקַלֵּל אֶת הַמֵּת - פָּטוּר[7]. הוֹאִיל וּמְקַלֵּל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[8] - חַיָּב, לָמָּה יִחֵד לָאו עַל דַּיָּן וְלָאו עַל נָשִׂיא? לְחַיְּבוֹ שְׁתַּיִם. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן - לוֹקֶה אַחַת; וְאִם קִלֵּל דַּיָּן - לוֹקֶה שְׁתַּיִם; וְאִם קִלֵּל נָשִׂיא - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּבֵן[9] נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אָבִיו - חַיָּב מִשּׁוּם אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת: שְׁלֹשָׁה שֶׁל כָּל אָדָם, וְאֶחָד מִשּׁוּם הָאָב[10].

7) 'תורת כהנים' פ' קדושים: "לא תקלל חרש - אין לי אלא חרש, מניין לרבות כל אדם? תלמוד־לומר: ונשיא בעמך (=כל מי שבעמך) לא תאור, אם כן למה נאמר חרש? מה חרש מיוחד שהוא בחיים (=שאינו חסר לו, אלא חוש השמע בלבד), יצא המת שאינו בחיים". וכן אמרו (סנהדרין פה, א) "ונשיא בעמך - במקויים שבעמך" ולא מי שנגמר דינו למיתה, שאין חייבים על קללתו, כמבואר בהל' ממרים פ"ה, הי"ב. וראה שם ה"א. 8) למעט גויים, כמו ששנינו במס' סופרים פ"ד, ה"ט: "גויים ומתים פטור", וכגירסת הגר"א שם. 9) כך הוא הנוסח בכת"י התימנים. ובדפוסים כתוב: וכן נשיא, וזוהי טעות גלויה וניכרת. 10) ובמכילתא (שמות כב, כז) אמרו: "מכאן אמרו: יש מדבר דבר אחד, וחייב עליו משום ארבעה דברים: משום האב, ומשום דיין, ומשום נשיא, ומשום בעמך".

ג. הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ - לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁקִּלֵּל אֲחֵרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ[11]. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ אוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ נָשִׂיא אוֹ דַּיָּן - אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת, כְּגוֹן יָהּ וֵאלֹהִים וְשַׁדַּי וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[12], אוֹ בְּכִנּוּי מִן הַכִּנּוּיִים[13], כְּגוֹן חַנּוּן

וְקַנָּא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[14]. הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב אִם קִלֵּל בְּכָל הַכִּנּוּיִים, כָּךְ אִם קִלֵּל בְּכָל לָשׁוֹן - חַיָּב; שֶׁהַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן הַגּוֹיִם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - הֲרֵי הֵן כְּכָל הַכִּנּוּיִים[15]. וְאָרוּר - בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ קְלָלָה, בּוֹ נִדּוּי[16].

11) שבועות לו, א, "וכל מקום שנאמר: השמר, פן ואל - אינו אלא לא־תעשה" (שם). 12) והם מנויים בהל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב. 13) תארי כבוד שמכנים בהם את שם ה'. 14) כגון רחום, ארך אפים ורב חסד (שבועות לה, א) "בכולם עובר בלא־תעשה", והשווה הל' שבועות פ"ב, ה"ב. ולדעת הראב"ד אינו לוקה כשמקלל בכינוי מן הכינויים עד שיקלל בשם מן השמות שאינם נמחקים, והוא סובר שכן הוא בירושלמי, וכוונתו לירושלמי שבועות פ"ד, ה"י: "קללם בכינוי, רבי מאיר מחייב, וחכמים פוטרים" (פרי חדש). אבל יש לדחות שזה מדובר במקלל אביו ואמו ולענין מיתה, כמבואר במשנה, שם לה, א. אבל המקלל את חבירו, שהוא בלאו, לוקה גם בכינוי, כמפורש במשנה שם, וכמבואר שם בגמרא (לו, א) "אמר רבי ינאי ודברי הכל", שגם החכמים מודים לרבי מאיר בזה. 15) השווה הל' שבועות פ"ב, ה"ה ובביאורנו שם. והגר"א לחו"מ כז, ב מביא ראיה לזה מדברי הש"ס (סנהדרין ס, א) בקשר לפסוק (שופטים ג, כ) "ויאמר אהוד, דבר אלקים לי אליך ויקם מעל הכסא" - ומה עגלון מלך מואב שהוא גוי ולא ידע אלא בכינוי - עמד, ישראל ושם המפורש על־אחת־כמה־וכמה (=שצריך לקום עם הזכרתו), הרי שהשמות שקוראים הגויים נקראים כינוי. 16) כל הלשונות הללו הוא משמש: אם חכם נידהו בלשון ארור צריכים לפרוש ממנו; אם השביעו חבירו ב"ארור" וקיבלו עליו - הרי זו שבועה, וכן המקלל את חבירו בלשון: ארור הוא לה', קללה היא וחייב המקלל (שבועות לו, א וברש"י). והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ג.

ד. אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיַּתְרוּ בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, כִּשְׁאָר כָּל חַיָּבֵי לָאוִין[17]. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה שָׁם הַתְרָאָה[18]; אוֹ שֶׁקִּלֵּל בְּלֹא שֵׁם וּבְלֹא כִּנּוּי, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אָרוּר פְּלוֹנִי; אוֹ שֶׁהָיְתָה הַקְּלָלָה בָּאָה מִכְּלַל הַדְּבָרִים, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אַל יְהִי פְּלוֹנִי בָּרוּךְ לַיָּי, אוֹ אַל יְבָרְכֵהוּ אֵל[19], וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ לוֹקֶה[20].

17) ראה לעיל פט"ו, ה"ד. וכבר ביארנו לעיל פי"ח ה"ב, למה לוקה המקלל את חבירו, למרות שהוא לאו שאין בו מעשה. 18) רבינו משמיענו, שלא נאמר הואיל ודרך המקלל לקלל מתוך ריתחא וכעס, לא יצטרך התראה (כסף־משנה). 19) שמשמעו: יהיה מקולל, שכשהקב"ה מסתיר פניו ממנו מלברכו, הרי הוא מקולל ממילא (סמ"ע לחו"מ כז, ז). 20) משנה בשבועות לה, א וכדעת החכמים, שאין אומרים בזה: "מכלל לאו אתה שומע הן", וכהסבר הרמב"ן הובא בר"ן שם, שהתורה כתבה (ויקרא ה, א) "ושמעה קול אלה" - אינו חייב (=בשבועת העדות) עד שישמע קול אלה עצמה, ולא ששמעה ברכה הנשמעת מתוכה קללה. וכן לענין מקלל חבירו.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, אִם חֵרֵף תַּלְמִיד חָכָם - מְנַדִּין אוֹתוֹ[21]. וְאִם רָצוּ הַדַּיָּנִים לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[22] - מַכִּין. וְעוֹנְשִׁין אוֹתוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ[23], שֶׁחֲרֵי בָּזָה אֶת הַזָּקֵן[24]. וְאִם חֵרֵף עַם הָאָרֶץ - עוֹנְשִׁין הַדַּיָּנִים בַּדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לוֹ[25] לְפִי הַמְּחָרֵף וּלְפִי זֶה שֶׁנִּתְחָרֵף[26].

21) קידושין ע, ב. 22) נוסף על הנידוי, או שרואים שהנידוי קל בעיניו וההכאה קשה לו (סמ"ע שם כז, ט). 23) קידושין שם. 24) זה שקנה חכמה. וראה ברכות יט, א "בית־דין מנדים על כבוד הרב". והשווה הל' תלמוד תורה פ"ו, הי"ב. 25) דעת רב שרירא גאון, הובאה בראב"ש לב"ק פ"ח אות טו, בקשר למה שאמרו בגמרא שם צא, א "ביישו בדברים - פטור מכלום" - שמנדים אותו עד שייפסנו כראוי לפי כבודו, וכמו שאמרו בערכין טו, א "נמצא האומר בפיו, חמור מן העושה מעשה". וראה הל' חובל ומזיק פ"ג, ה"ה. 26) כמו שאמרו (ב"ק פג, ב) "הכל לפי המבייש והמתבייש" - שאינו דומה מתבייש מן הקטן, למתבייש מאדם גדול ומכובד, שזה שביישו זה הקל - בשתו מרובה (הל' חובל פ"ג, ה"א).

ו. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַדַּיָּן אוֹ לַנָּשִׂיא[27] לִמְחֹל עַל כְּבוֹדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל עַל קִלְלָתוֹ. וְכֵן שְׁאָר הָעָם, אַף עַל פִּי שֶׁמָּחַל הַמְּקֻלָּל - מַלְקִין אֶת הַמְּקַלֵּל; שֶׁכְּבָר חָטָא וְנִתְחַיֵּב[28]. אֲבָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב נִדּוּי מִפְּנֵי שֶׁהִפְקִיר[29] בְּבֵית דִּין, וְרָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וְלֹא נִדּוּהוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדָן[30]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּדָּבָר הֶפְסֵד בִּכְבוֹד הַבּוֹרֵא. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ הָעָם מְבַעֲטִין בִּדְבְרֵי תּוֹרָה וּבַדַּיָּנִים, הוֹאִיל וּפָקְרוּ[31] הָעָם בַּדָּבָר - צְרִיכִין לְחַזֵּק וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶם[32].

27) בנשיא תורה ידובר כאן, אבל נשיא שהוא מלך במובן המדיני - אין כבודו מחול (קידושין לב, ב). וראה הל' מלכים פ"ב, ה"ג. 28) כיון שהתורה חייבתו מלקות, חטא למקום, ואין מחילת זה מועילה לו (כסף־משנה). וב"אור שמח" מסביר, שאין זה עדיף ממקלל עצמו שלוקה כלעיל ה"ג. ובוודאי המקלל עצמו מחל על כבודו כלפי עצמו. ומה גם לפי המבואר לעיל אות ד שהחטא הוא מצד המחרף, שלא ירגיל את נפשו לנקמה וכעס, ובמובן זה אין מחילת המקולל מצילתו. 29) התחצף. 30) שאפילו נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול (קידושין לב, ב). ומצינו ברבי יהושע בן לוי ששלח לקרוא לאדם אחד שלש פעמים - ולא בא, שלח לו: אלמלא אני שלא החרמתי אדם מימי הייתי מחרימך, שעל עשרים וארבעה דברים מנדים - וזה אחד מהם (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"א). והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, הי"ג: "אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שבח לתלמיד להנהיג עצמו בדבר זה... וחכמים גדולים היו משתבחים... שמעולם לא נידו אדם... וזו היא דרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה". 31) כפרו ופרקו העול. 32) וכן אם ביזו תלמיד־חכם או חרפוהו בפרהסיא "אסור לו למחול על כבודו, ואם מחל נענש, שזה בזיון תורה". וראה בביאורנו שם.

ז. כָּל הַדָּן בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[33] וּבְעַרְכָּאוֹת[34] שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ דִּינֵיהֶם כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה רָשָׁע, וּכְאִלּוּ חֵרֵף וְגִדֵּף וְהֵרִים יָד בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[35]; לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת[36]. הָיְתָה יַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים תַּקִּיפָה, וּבַעַל דִּינוֹ אַלָּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - יִתְבָּעֶנּוּ לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה. אִם לֹא רָצָה לָבוֹא - נוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין, וּמַצִּיל בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִיָּד בַּעַל דִּינוֹ[37].

33) בכתב־יד התימנים: בדיני גוים. 34) מקום מושב משפטיהם. 35) מדרש תנחומא פ' משפטים אות ג: "שכל מי שמניח דייני ישראל והולך לפני גויים, כפר בהקב"ה תחילה ואחרי־כן כפר בתורה, שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים" - כשאויבינו פלילים, זוהי עדות לעילוי יראתם (רש"י לשמות שם). 36) שאינם מומחים (גיטין פח, ב). ובשו"ע חו"מ סי' כו סע' א "ויש ביד בית־דין לנדותו ולהחרימו עד שיסלק יד עכו"ם מעל חבירו". 37) שלא לתת יד לבעלי זרוע שאינם מציתים לדיננו (רדב"ז). ומקור הדברים בתשובת רב פלטוי גאון, הובאה ברא"ש לב"ק פ"ח אות יז, בקשר למה שאמרו (שם צב, ב): קראת חברך ולא ענך, דחה קיר גדול והשלך עליו - "מכאן לראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין, שרשאי להביאו לערכאות של נכרים, כדי להוציא את שלו מתחת ידו", וכן בהגהות מיימוניות.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת עֵדוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהָעִיד לְבֵית דִּין לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת. ב) לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר הָעֵדִים. ג) שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין זֶה שֶׁהֵעִיד עָלָיו בְּדַיָּנֵי נְפָשׁוֹת. ד) שֶׁלֹּא יָקוּם דָּבָר בְּעֵד אֶחָד. ה) שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה. ו) שֶׁלֹּא יָעִיד קָרוֹב. ז) שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר. ח) לַעֲשׂוֹת לְעֵד זוֹמֵם כַּאֲשֶׁר זָמַם. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבארת בו המצוה, על היודע עדות לחבירו שיבוא לפני בית־דין ויעיד. האישים הפטורים מלהעיד, משום כבודם. חקירת העדים ובדיקתם בשאלות שונות.

א. הָעֵד מְצֻוֶּה לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּכָל עֵדוּת שֶׁיּוֹדֵעַ. בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּחַיֵּב בָּהּ אֶת חֲבֵרוֹ[2], בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּזַכֶּהוּ בָּהּ[3]. וְהוּא שֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ לְהָעִיד[4] בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ[6].

2) לשלם לתובע כפי תביעתו, נמצא שהוא מעיד לטובת התובע ולרעת הנתבע. 3) כגון שיודע ששטר זה הוא פרוע, ומעיד לטובת הלווה ומזכהו מלשלם. ודקדק רבינו לכתוב: "את חבירו" למעט גוי, שאינו חייב להעיד לו (סמ"ע לחו"מ סי' כח, ס"ק ב). 4) אבל אם לא תבעו הבעל־דין, אינו חייב להעיד מעצמו, שנאמר: אם לוא יגיד וגו' לו - בוא"ו, קרא בו: לו לא יגיד, ונשא עוונו, ואם לאחר לא יגיד - פטור (שבועות לה, א). 5) אבל בדיני נפשות אפילו לא תבעוהו חייב להעיד, כדי להנקם מהרוצח, וכדברי הרא"ש (מכות פ"א, אות יא), שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד, לקיים מה שנאמר: ובערת הרע מקרבך (כסף־משנה). 6) זה מוסב על תחילת ההלכה, לומר שמכאן אתה שומע שמצוה להעיד, שהרי אם לא יגיד ישא עוון. ושיעור הכתוב כך הוא: או ראה או ידע - יגיד, ואם לא יגיד - ונשא עונו (רדב"ז). ומדברי רבינו משמע, שאפילו עד אחד חייב להעיד, שאע"פ שאין עד אחד מחייבו ממון - מחייבו שבועה, ואולי לא ירצה הנתבע להשבע וישלם, נמצא מרויח התובע בעדותו, אבל אם אינו יכול לחייבו גם שבועה, פטור מלהעיד (חו"מ סי' כח סעיף א), וראה בסמוך ה"ב בביאורנו אות יג, והשווה לקמן פי"ז, ה"ז "עד אחד שכבש עדותו - פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים" (ע"פ בבא־קמא נו, א).

ב. הָיָה הָעֵד חָכָם גָּדוֹל, וְהָיָה בְּבֵית דִּין[7] פָּחוּת מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, הוֹאִיל וְאֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁיֵּלֵךְ לְפָנֵיהֶם - עֲשֵׂה שֶׁל כְּבוֹד תּוֹרָה[8] עָדִיף[9], וְיֵשׁ לוֹ לְהִמָּנַע[10]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדוּת מָמוֹן; אֲבָל בְּעֵדוּת שֶׁמַּפְרִישׁ בָּהּ מִן הָאִסּוּר[11], וְכֵן בְּעֵדוּת נְפָשׁוֹת[12] אוֹ מַכּוֹת[13] - הוֹלֵךְ וּמֵעִיד. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה לְנֶגֶד יְיָ. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם - אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב[14].

7) בכת"י התימנים: והיה בית־דין. 8) שנצטוינו לכבד את החכמים, ככתוב: "והדרת פני זקן" וכמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ו, ה"א. 9) שבועות ל, ב. 10) אינו חייב לילך, אבל בית־דין שולח אליו שלשה אנשים ומעיד בפניהם (חו"מ סי' כח סעיף ה, ובסמ"ע שם). 11) כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה להנשא, ועד זה יודע שבעלה חי. 12) שיודע להעיד זכות על הנידון, ובעדותו יצילנו מעונש מות. וכן להיפך, אם בעדותו יבררו את האמת ויחייבוהו מיתה, חייב להעיד, כדי לקיים: ובערת הרע מקרבך, ואם לא יעיד - הרי זה כאילו הרג את הנרצח, כיון שיודע לנקום את נקמתו ואינו נוקם (כסף־משנה). 13) אם דנים את הנידון על עבירה שיש בה עונש מלקות, אם יודע לו זכות לפטרו, יעיד משום פגמו של לוקה, שהתורה קוראתו: רשע. וכן שמא תארע לו תקלה ע"י ההכאה והרי זו כדיני נפשות, ואם יודע לו חובה - מצוה להעיד, משום: ובערת הרע מקרבך (משנה־למלך). 14) לגדול (שבועות ל, ב). ובכת"י התימנים: "אין משגיחים על כבוד הרב". והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ג. ועד אחד לא יעיד אלא כשרוצה להפריש מן האיסור שעדיין לא נעשה, אבל אם כבר נעשה האיסור, לא יעיד - שאינו אלא כמוציא שם רע על חבירו, שהרי עדותו של אחד אינה מתקבלת בבית־דין, ואין זו אלא

הוצאת שם רע (הגהות מיימוניות לקמן פ"ה, ה"א). וכן בחו"מ סי' כח, סעיף א.

1 **ג. כֹּהֵן גָּדוֹל - אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד[15]. אֶלָּא עֵדוּת שֶׁהִיא**
2 **לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[16] - הוֹלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל**
3 **וּמֵעִיד בָּהּ. אֲבָל בִּשְׁאָר הָעֵדֵיוֹת - פָּטוּר[17].**

15) שזלזול הוא לו לבוא להעיד לבעל־דין (סנהדרין יח, ב וברש"י). 16) שם, כרב יוסף. וכל זה מצד הדין, אבל ממעשה שאירע בימי שמעון בן שטח, שגזרו חכמים לא לדון את מלכי ישראל, שאינם נכנעים לדברי תורה, כמבואר לעיל בהל' סנהדרין פ"ב, ה"ה ובביאורנו שם - אינו מעיד אלא למלכי בית דוד בלבד, שכשרים הם ודנים אותם, כמבואר שם יט, א (כסף־משנה להל' כלי המקדש פ"ה, ה"ט). וראה לקמן הל' מלכים פ"ג, ה"ז. 17) שאין זה כבוד לילך ולהעיד (הל' כלי המקדש פ"ה, ה"ט). ומובן, שבעדות להפריש בה מן האיסור, גם כהן גדול מעיד, כמבואר לעיל ה"ב, ש"אין חולקים כבוד לרב" (לחם־משנה, וכן ב'תוספות' לסנהדרין יח, ב, דיבור־המתחיל: מעיד), וראה הל' שגגות פ"י, ה"ז: "המלך וכהן משיח מביאים קרבנם על שבועת העדות".

4 **ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לִדְרֹשׁ אֶת הָעֵדִים[18] וּלְחָקְרָן[19]**
5 **וּלְהַרְבּוֹת בִּשְׁאֵלָתָן. וּמְדַקְדְּקִין עֲלֵיהֶן, וּמַסִּיעִין[20]**
6 **אוֹתָן מֵעִנְיָן לְעִנְיָן בְּעֵת הַשְּׁאֵלָה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתְּקוּ[21] אוֹ**
7 **יַחְזְרוּ בָּהֶן[22] אִם יֵשׁ בְּעֵדוּתָן דֹּפִי[23]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָרַשְׁתָּ**
8 **וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִים לְהִזָּהֵר בְּעֵת**
9 **חֲקִירַת הָעֵדִים[24], שֶׁמָּא מִתּוֹכָהּ יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר. וּבְשֶׁבַע**
10 **חֲקִירוֹת בּוֹדְקִין אוֹתָם: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ?[25] בְּאֵי זוֹ**
11 **שָׁנָה? בְּאֵי זֶה חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם**
12 **מִימֵי הַשַּׁבָּת? וּבְכַמָּה שָׁעוֹת בַּיּוֹם? וּבְאֵי זֶה**
13 **מָקוֹם?[26] אֲפִלּוּ אָמַר: הַיּוֹם הֲרָגוֹ, אוֹ אֶמֶשׁ הֲרָגוֹ -**
14 **שׁוֹאֲלִין לָהֶן: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ? בְּאֵי זוֹ שָׁנָה? בְּאֵי זֶה**
15 **חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם? בְּאֵי זוֹ שָׁעָה?[27]**
16 **וּמִכְּלַל הַחֲקִירוֹת, יָתֵר עַל הַשֶּׁבַע הַשָּׁווֹת בַּכֹּל[28]:**
17 **שֶׁאִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - שׁוֹאֲלִין לָהֶן:**
18 **אֶת מָה עָבַד?[29] וּבְאֵי זוֹ עֲבוֹדָה עָבַד?[30] הֵעִידוּ**
19 **שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זוֹ מְלָאכָה**
20 **עָשָׂה? וְהֵיאַךְ עָשָׂה?[31] הֵעִידוּ שֶׁאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**
21 **- שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זֶה מַאֲכָל אָכַל? וְכַמָּה אָכַל?[32]**
22 **הֵעִידוּ שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: בַּמֶּה**
23 **הֲרָגוֹ?[33] וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי הוּא מִכְּלַל**
24 **הַחֲקִירוֹת[34].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה לדרוש את העדים..... אם יש בעדותן דופי".

עניין זה הובא בסיום מסכת יבמות, כי יש בו תוכן זהה לכללות ויסוד המסכת.

בסיום המסכת נאמר: "דבר תורה, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר: משפט אחד יהיה לכם. ומפני מה אמרו (חכמים) דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה, כדי שלא תנעול דלת בפני לווין".

ואף "שנצטוינו לחתוך את הדין על־פי שני עדים כשרים", והגם שיתכן שהעידו שקר - הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין אותן על כשרותן, ואעפ"כ מצוה לחקור את העדים ולהרבות בשאלתן, כי אף שהתורה מצד עצמה כפי שהיא מצד 'גדרי הנותן' קובעת ש"על־פי שני עדים יקום דבר" יש בה גם מ'גדרי המקבל', שמצדם יתכן שיש דופי בעדותן, ולכן אמרה תורה ש"אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות, בדרישה וחקירה".

באו חכמים והתחשבו עוד יותר בגדרי העולם והמקבל, ומצד החשש שלא תנעול דלת בפני לווין, עקרו דין תורה שחייב חקירה ודרישה בדיני ממונות.

זהו גם תוכנה הכללי של מסכת יבמות, שמצד דין תורה "מצות יבום קודמת למצות חליצה", אבל חכמים שהתחשבו בגדרי העולם - באו ותיקנו ש"עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה" ולדעת אבא שאול "הכונס את יבמתו לשם נוי ולשם אישות ולשום דבר אחר - כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר" - "אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום".

(מתוך ה'הדרך' למסכתות בני"ך. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 848).

18) לבדקם, אם עדותם מכוונת. 19) שבע חקירות המנויות להלן. 20) מעבירים. 21) ימנעו עצמם מלהעיד מחמת ריבוי השאלות ועומק החקירה. סנהדרין לב, ב: "מסיעים את העדים ממקום למקום" - ומפרש רבינו: מענין לענין. 22) על מה שכבר הספיקו להעיד לפני גמר החקירה. 23) פגם וספק. 24) שלא יאמרו: שמא כך וכך היא מעשה, או אם הדבר היה כך היה פלוני זכאי, ומתוך דבריהם לומדים העדים לשקר (אבות פ"א, מ"ט): "הוי מרבה לחקור את העדים, והוי זהיר בדבריך" וכו'. 25) שמיטה, של יובל. 26) סנהדרין מ, א, שכל שבע חקירות אלו, מביאות העדים לידי הזמה, שיבואו עדים אחרים ויאמרו: והלא עמנו הייתם באותו יום במקום פלוני. ולפיכך שואלים אותם באיזו שעה? כי שמא אין עדים להזימם לכל היום, ויש עדים להזימם לאותה שעה (רש"י שם). וכן אמרה תורה (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת ושאלת היטב" - הרי שלש חקירות: "והוגד לך ושמעת ודרשת היטב (שם יז, ד) - הרי שתים אחרות: "ודרשו השופטים היטב" (שם יט, יח) - הרי שתים נוספות, נמצאו שבע חקירות הן (גמרא שם). 27) שם עמ' ב, והכל כדי להטריחם ולהכביד עליהם, אולי ישתקו או יחזרו בהם, כלעיל אות כ (רש"י, שם). 28) בכל עדות שהיא. 29) לאליל פעור או מרקוליס (ובמשנה, שם: את מי עבד). 30) בזביחה או בהשתחוואה. שאלו החקירות שייכות לגוף המעשה, בעוד ששבע חקירות הקודמות הן חקירות חיצוניות ואינן בגוף המעשה. 31) ביחיד, או בשנים בשותפות, נתכוון לאותה מלאכה, או נתכוון לעשות מלאכה זו ונעשתה לו אחרת (ראה הל' שבת פ"א, ה"ח, טו).

32) כשיעור החיוב, או פחות ממנו (ראה הל' שביתת עשור פ"ב, ה"א־ה). 33) בסייף או ברומח. 34) כדין החקירות, אבל שמן הנכון הוא: "דרישות", כמבואר בסמוך ה"ה. והשווה לקמן פ"ג ה"ג: "שהרי הכחישו בדרישה".

1 **ה. הַחֲקִירוֹת וְהַדְּרִישׁוֹת הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן עִקַּר**
2 **הָעֵדוּת[35], וּבָהֶן יִתְחַיֵּב[36] אוֹ יִפָּטֵר. וְהֵן כַּוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה**
3 **שֶׁעָשָׂה[37], וְכִוּוּן הַזְּמַן וְכִוּוּן הַמָּקוֹם[38], שֶׁבָּהֶן יָזֻמּוּ[39]**
4 **הָעֵדִים אוֹ לֹא יָזֻמּוּ; שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהָזֵם הָעֵדִים**
5 **עַד שֶׁיְּכַוְّנוּ הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם[40].**

35) בניגוד לבדיקות, שאינן בגוף העדות, וכפי שיתבאר בסמוך ה"ו. 36) הנידון. 37) מה עשה ואיך עשה. 38) מתי עשה, ואיפה מקום המעשה. 39) יוכחשו, ע"י שיבואו עדים אחרים להזימם. 40) ואז ישמעו אחרים ויבואו להזים, לומר: והלא באותו מקום ובאותו יום עמנו הייתם. וכלל הוא: "כל עדות שאי־אתה יכול להזימה - לא שמה עדות" (סנהדרין מא, א), הואיל ואי־אפשר לקיים בה: ודרשת וחקרת ודרשו השופטים והנה עד שקר העד (רש"י שם). וראה ברש"י לפסחים יב, א ד"ה: דהויא ליה, שהתורה אמרה: ודרשו השופטים והנה עד שקר העד... ועשיתם לו כאשר זמם וגו' - עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה - היא עדות, ואם לא - לא. ובנוגע לדרישות, שהן כוונת המעשה, אע"פ שאין בהן משום הזמה - בכל זאת הואיל והן נוגעות בגוף המעשה שהוא עיקר העדות, ודאי שהן מעכבות, שבלעדן אין העדות ראויה להתקיים (לחם־משנה).

6 **ו. וְעוֹד מַרְבִּין לִבְדֹּק הָעֵדִים בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן עִקָּר**
7 **בָּעֵדוּת וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בָּהֶם. וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּדִיקוֹת[41].**
8 **וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. כֵּיצַד הֵן**
9 **הַבְּדִיקוֹת? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו שֶׁהָרַג, וְנֶחְקְרוּ בְּשֶׁבַע**
10 **חֲקִירוֹת שֶׁמָּנִינוּ, שֶׁהֵן בְּכַוָּנַת הַזְּמַן וְכַוָּנַת הַמָּקוֹם,**
11 **וְנִדְרְשׁוּ בְּכַוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה, וְכִוְּנוּ הַמַּעֲשֶׂה[42] וְכִוְּנוּ הַכְּלִי**
12 **שֶׁהָרַגוּ בּוֹ[43], בּוֹדְקִין אוֹתָן עוֹד וְאוֹמְרִים לָהֶן: מֶה**
13 **הָיָה לָבוּשׁ הַנֶּהֱרָג אוֹ הַהוֹרֵג, בְּגָדִים לְבָנִים אוֹ**
14 **שְׁחֹרִים? עֵפֶר הָאָרֶץ שֶׁנֶּהֱרַג עָלֶיהָ - לָבָן אוֹ אָדֹם?**
15 **אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הֵם הַבְּדִיקוֹת. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמְרוּ**
16 **הָעֵדִים: הֲרָגוּ בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי תַּחַת הַתְּאֵנָה[44]. וּבָדְקוּ**
17 **הָעֵדִים וְאָמְרוּ לָהֶם: תְּאֵנִים שֶׁלָּהּ שְׁחֹרוֹת הָיוּ אוֹ**
18 **לְבָנוֹת? עֲקָצִין[45] שֶׁל אוֹתָם הַתְּאֵנִים אֲרֻכּוֹת הָיוּ אוֹ**
19 **קְצָרוֹת? וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי**
20 **זֶה מְשֻׁבָּח[46].**

41) סנהדרין מ, א. וחילוק בדין ישנו בין חקירות ודרישות לבדיקות, כמבואר בסמוך פ"ב, ה"א. 42) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. 43) ראה לעיל ה"ד ובביאורנו אות לא. 44) עץ התאנה. 45) עוקץ - זנב הפרי במקום חיבורו לאילן. 46) סנהדרין שם.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ג־כ"ט ניסן ה'תשפ"ב

יום א' כ"ג ניסן ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[1]

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר טומאת שכבת זרע הנוגע בה או הרואה אותה, ומתי היא מטמאה וכל דיניה.

21 **א. שִׁכְבַת זֶרַע[2] - מְאַבּוֹת הַטֻּמְאָה. מְטַמְּאָה אָדָם**
22 **וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה**
23 **בְּמַשָּׂא[3], וְאֵין הַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים[4] בִּשְׁעַת**
24 **מַגָּעוֹ[5]. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[6] וְאֶחָד הָרוֹאֶה אוֹתָהּ**
25 **בִּבְשָׂרוֹ[7] - שְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[8] דִּין תּוֹרָה. וְכַמָּה**
26 **שִׁעוּרָהּ? לַנּוֹגֵעַ - בְּכַעֲדָשָׁה[9], וְלָרוֹאֶה - בְּכָל**
27 **שֶׁהוּא[10]. וְאֵין הָרוֹאֶה טָמֵא עַד שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ[11] וְיַחְתֹּם**
28 **מִמֶּנּוּ פִּי אַמָּה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת**
29 **זָרַע. לְפִיכָךְ[13], אֲפִלּוּ רָאָה בְּקִיסָם[14], הוֹאִיל וְהִגִּיעָה**
30 **לְפִי אַמָּה - נִטְמָא. וְאֶחָד הָרוֹאֶה מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ[15] אוֹ**
31 **הָרוֹאֶה בְּאֹנֶס[16] - טָמֵא.**

2) של אדם (כלים פ"א מ"א). 3) שם. 4) שם. 5) פירוש, אפילו בשעת מגעו. 6) בשכבת זרע של אדם אחר. בנדה מג, ב - למדו מהכתוב שהנוגע טמא. 7) האדם שיצאה ממנו. 8) זבים פ"ה מי"א. 9) נדה שם, מימרא של רבי חנילאי. למדו זה מנוגע בשרץ. 10) משנה, שם מ, א. 11) שם. 12) נקב האבר. רבינו דייק בלשונו וכתב: ויחתום "ממנו" פי אמה, ולא התכוון לומר שהחתים כל פי האמה אלא משהו ממנו הגיע עד לפי אמה וסתם חלק ממנו (ב'תורת כהנים' פרשת זבים פ"א ה"ג, דרשו: "החתים" אפילו כל שהוא. ומכאן שאפילו לא סתם את כל פי האמה, נקרא "החתים"), להוציא אם לא הגיע לפי האמה ולא נסתם כלום ממנו. פסק כ'סתם משנה' (שם מ, א) וכרב חנילאי (שם מג, ב) ולא כשמואל (ראה שם). ומיושבת בזה השגת הראב"ד (ראה כסף־משנה, וראה גם שתי ההערות הבאות). 13) מפני שמטמאה בכל שהיא. 14) הכניס קיסם לחלל האבר, ועבר עליו הזרע על לפי האבר. [ביאור הדברים: בגמרא שם כב, א שאל רבה: הרואה קרי (שכבת זרע) בקיסם מהו? ממנו אמר רחמנא (התורה אמרה "אשר תצא ממנו") עד דנפיק (שיצא) מבשרו ולא בקיסם, או דילמא (או אפשר) האי ממנו (תיבת "ממנו"

זו) עד שתצא טומאתו לחוץ? אמר ליה, תיפוק ליה (יצא לו דין זה) דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האבר. ופירש רש"י, שדעת רבה כשמואל, שצריכה שיעור כחתימת פי האמה, והקיסם התופס מקום בפי האמה מקטין את שיעור הזרע שהגיע לשם, ואם כן הדבר פשוט שאינו מטמא. וגם רבינו מפרש כך, ומפני שדעתו שמטמא במשהו, פסק שרואה בקיסם – טמא. ביאור זה מיישב גם תמיהת הכסף־משנה ד"ה ומ"ש]. 15) מתוך קישוי אבר. 16) אכילה ושתיה מרובה, קפיצה, בהלה. אלה גורמים לפעמים להוצאת זרע (נדה לה, א).

1 **ב. אֵין שִׁכְבַת זֶרַע[17] שֶׁל קָטָן מְטַמְּאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן**
2 **תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18].**

17) 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ו ה"א (וראה נדה לב, ב).
18) בהל' מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ד והי"ב נתבאר, שזיבה של קטן בן יום אחד מטמאה.

3 **ג. שִׁכְבַת זֶרַע אֲדֻמָּה - טְהוֹרָה[19], עַד שֶׁתִּהְיֶה לְבָנָה**
4 **וְנִמְשֶׁכֶת[20].**

19) נדה לב, ב. 20) כלובן ביצה טריה (תוספתא, זבים פ"ב ה"ב).

5 **ד. וְכָל שִׁכְבַת[21] זֶרַע שֶׁאֵין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם מַרְגִּישׁ בָּהּ**
6 **- אֵינָהּ מְטַמְּאָה. לְפִיכָךְ, אִם רָאָה בְּלֹא קִשּׁוּי וּבְלֹא**
7 **תַּאֲוָה - אֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם שִׁכְבַת זֶרַע. נֶעֱקְרָה**
8 **בְּהַרְגָּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְתָה שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה -**
9 **טְמֵאָה[22].**

21) מימרא של שמואל (נדה מג, א). בלשון אחרון אמרו בשם שמואל, שאפילו בלא הרגשה מטמאה ואף־על־פי־כן פסק רבינו כלשון ראשון, מפני שרבא סובר כך (כסף־משנה). 22) כשמואל בלשון ראשון גירסא שנייה (ראה כסף־משנה).

10 **ה. הַמְּהַרְהֵר[23] בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִטָּה בַּחֲלוֹם**
11 **וְעָמַד וּמָצָא בְּשָׂרוֹ[24] חַם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָצָא**
12 **שִׁכְבַת זֶרַע - הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ**
13 **בַּחֲלוֹם כְּבָר רָאָה בְּהַרְגָּשָׁה, וּלְפִיכָךְ מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם;**
14 **וְהָיְתָה מְעַט וְנִתְקַנְּחָה בִּבְשָׂרוֹ אוֹ בְּכֶלְיוֹ, וּלְפִיכָךְ לֹא**
15 **מָצָא לַחְלוּחִית. הִרְהֵר וְלֹא מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם, אוֹ**
16 **שֶׁמָּצָא בְּשָׂרוֹ חַם וְלֹא הִרְהֵר - טָהוֹר[25].**

23) מקוואות פ"ח מ"ג, כפירושו של רב הונא, נדה שם.
24) אבר המין. 25) תוספתא, שם פ"ו ה"ג.

17 **ו. הַמְּטִיל מַיִם[26] וְרָאָה מַיִם חֲלוּקִין[27] אוֹ עֲכוּרִים**
18 **בַּתְּחִלָּה[28] - טָהוֹר; רָאָה אוֹתָם בָּאֶמְצַע אוֹ בַּסּוֹף -**
19 **הֲרֵי זֶה טָמֵא[29]. הָיוּ הַמַּיִם שֶׁהֵטִיל כֻּלָּם מִתְּחִלָּה וְעַד**
20 **סוֹף חֲלוּקִין אוֹ עֲכוּרִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הָיוּ לְבָנִים**
21 **וְנִמְשָׁכִין[30] - טָמֵא. וְהַמֵּטִיל טִפִּים עָבוֹת מִתּוֹךְ**
22 **הָאַמָּה - טָהוֹר[31].**

26) משתין (שם מ"ב). 27) טיפות טיפות. נראה שמדובר באדם בריא שדרכו להטיל מים בקילוח, אבל כשהפסקת הזרם באה מחמת מחלה, שאין לה קשר לזיבה, טהור אפילו כשההפסקות באות בסוף. 28) בהתחלת ההטלה ואחר־כך הטלה נורמלית כזרם בלתי נפסק. 29) השינוי הזה מוכיח ששכבת זרע יצאה עם השתן. 30) כלובן ביצה. 31) שם (מ"ג) שנינו: "טמא, דברי רבי אלעזר חסמא". ומזה למד רבינו, שחכמים חולקים עליו ומטהרים, ופסק כמותם (כסף־משנה).

23 **ז. בַּעַל קֶרִי שֶׁטָּבַל[32] וְלֹא הִטִּיל מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל -**
24 **כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם[33] טָמֵא, מִפְּנֵי צְחִצּוּחֵי שִׁכְבַת זֶרַע**
25 **שֶׁאֵינָן יוֹצְאִין אֶלָּא כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים**
26 **אֲמוּרִים?[34] בְּחוֹלֶה אוֹ בְּזָקֵן; אֲבָל יֶלֶד[35] בָּרִיא -**
27 **טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹרֶה שִׁכְבַת זֶרַע בְּחָזְקָה כְּחֵץ**
28 **וְהִיא כֻּלָּהּ נִנְתֶּקֶת מִן הָאֵמָּה[36]. עַד כַּמָּה[37] הוּא יֶלֶד?**
29 **כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלוֹ אַחַת וְנוֹעֵל אוֹ חוֹלֵץ**
30 **מִנְּעָלוֹ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי חָלְיוֹ[38] - הֲרֵי**
31 **זֶה חוֹלֶה לְעִנְיָן זֶה.**

32) שם מ"ד. 33) אחר הטבילה. 34) כרבי יוסי, שם.
35) אדם צעיר. 36) אבר המין. 37) חולין כד, ב.
38) חולשתו.

32 **ח. וְכָל אִשָּׁה[39] שֶׁשִּׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ וְיָרְדָה וְטָבְלָה קֹדֶם**
33 **שֶׁתְּקַנַּח עַצְמָהּ יָפֶה יָפֶה - הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ[40].**

39) מס' מקוואות, שם. 40) שאי־אפשר שלא תפלוט שכבת זרע, והפולטת – טמאה. ראה בהלכה הבאה.

34 **ט. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ מִטָּתָן -**
35 **שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים, וּשְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה דִּין תּוֹרָה[41].**
36 **וְאֵין הָאִשָּׁה טְמֵאָה מִשּׁוּם נוֹגַעַת[42] בְּשִׁכְבַת זֶרַע,**
37 **שֶׁנְּגִיעַת בֵּית הַסְּתָרִים[43] אֵינָהּ נְגִיעָה, אֶלָּא הַמְשַׁמֶּשֶׁת**
38 **הֲרֵי הִיא כְּרוֹאֶה קֶרִי[44]. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים**
39 **וְיוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה[45] אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ**
40 **אֹתָהּ]. הָיְתָה קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵינָהּ**
41 **מִתְטַמְּאָה בִּשְׁכִיבָה[46], אֲבָל מִתְטַמְּאָה בִּנְגִיעַת שִׁכְבַת**
42 **זֶרַע אִם נָגְעָה[47] בִּבְשָׂרָהּ מִבַּחוּץ. [לְפִיכָךְ, הַבּוֹעֵל**
43 **גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - טְהוֹרָה][48]; שֶׁלֹּא טְמֵא אוֹתָהּ**
44 **הַכָּתוּב בְּטֻמְאַת בֵּית הַסְּתָרִים אֶלָּא כְּדַרְכָּהּ.**

41) מן הכתוב (ויקרא טו, יח) ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע, ורחצו במים וטמאו עד הערב. 42) נדה מא, ב. 43) מקום שאינו נראה. נתבאר כבר (בהל' טומאת מת פ"א ה"ג), שנגיעת טומאה בבית הסתרים אינה מטמאה.
44) דינה כאיש שיצאה ממנו שכבת זרע. גזירת הכתוב היא (שם). 45) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע (פ"ו ה"ז): "אשה", פרט לקטנה. יכול שאני מוציא בת שלוש שנים ויום אחד? תלמוד־לומר "ואשה". פירוש, סתם אשה משמע גדולה, והוא"ו המיותרת מרבה בת שלוש שנים ויום אחד, אבל למטה מגיל זה אינה ראויה לביאה. 46) מן הכתוב: ואשה אשר ישכב איש אותה וכו'. 47) צ"ל: נגעה.
48) יבמות לד, ב.

י. הַבּוֹעֵל[49] אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא הוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע - טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱרָה. וְכֵן הָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שֶׁיּוֹצִיא הָאִישׁ.

49) 'תורת כהנים' שם ה"ח.

יא. הָאִשָּׁה[50] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע[51], אִם פָּלְטָה אוֹתָהּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[52] - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. לְפִיכָךְ סוֹתֶרֶת יוֹם אֶחָד, אִם הָיְתָה זָבָה[53], כְּאִישׁ שֶׁרָאָה קֶרִי[54]. וּמְטַמְּאָה בְּכָל שֶׁהוּא[55]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצְאַת לַחוּץ אֶלָּא נֶעֱקְרָה וְהִגִּיעָה לְבֵין הַשִּׁנַּיִם[56] - נִטְמְאָה; שֶׁהֲרֵי שִׁכְבַת זֶרַע כְּדָמָהּ: מַה דָּמָהּ מְטַמֵּא בְּפְנִים[57], אַף שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁתִּפָּלֵט תְּטַמֵּא אוֹתָהּ בְּפְנִים.

50) מס' מקוואות שם מ"ג. 51) שקיבלה מזכר. 52) עונה – יום או לילה. שכבת זרע מטמאה כל זמן שהיא ראויה להיקלט בגוף האשה ולהוליד, ואחר זמן מסוים היא מתקלקלת ואינה "זרע" ואינה מטמאה. ונחלקו תנאים בדבר, כמה זמן יעבור ותתקלקל. ופסק רבינו כרבי אלעזר בן עזריה במשנה, שאמר: "הפולטת זרע ביום שלישי (מהבעילה) טהורה". ובפירושו למשנה הוא מבאר, כגון שנבעלה ביום ראשון, והעונה הראשונה מתחילה בליל שני, ואחריה יום שני וליל שלישי הרי שלוש עונות, ואם תפלוט ביום שלישי היא טהורה. ולמה העדיף דעת רבי אלעזר בן עזריה על דעת רבי עקיבא ורבי ישמעאל שם? מפני שבגמרא שבת (פו, ב) אמר רבי יוחנן, שכך היא דעת חכמים. [ויש ספרים שכתוב בהם שם "שש עונות", אבל רבינו גורס "שלוש"]. 53) אשה שראתה דם בשלושה ימים זה אחר זה בימים הראויים לזיבה, הרי זו זבה וטמאה וצריכה לספור שבעה ימים נקיים מראיית דם וטובלת ונטהרת. ואם ראתה דם באחד מימים אלה, היא סותרת את הימים הנקיים, ועליה לספור שבעה ימים נקיים אחרי יום הראייה האחרונה. ומלמדנו רבינו, שאם לא ראתה דם אלא פלטה זרע בתוך שבעת הימים, אינה סותרת את כל הימים הנקיים אלא אותו היום אינו נחשב במספר הנקיים, וצריכה להוסיף רק יום אחד בלבד, אפילו אם פלטה ביום השביעי (נדה מב, א). 54) כזב הסופר שבעה נקיים וראה קרי (ראה דיני זב וזבה בהל' איסורי ביאה פ"ו). 55) שם. 56) מקום בגוף האשה למעלה מבית החיצון. 57) אם נעקר ממקומו במקור ולא יצא לחוץ.

יב. שִׁכְבַת זֶרַע עַצְמָהּ שֶׁנִּפְלְטָה בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת מְטַמֵּאָה אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁטְּמֵאָה הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה אוֹתָהּ. וְאִם פָּלְטָה אַחַר שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הָאִשָּׁה טְהוֹרָה, וְכֵן שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁנִּפְלְטָה טְהוֹרָה, שֶׁכְּבָר נִפְסְדָה צוּרָתָהּ[58].

58) ראה למעלה הערה נ.

יג. וְכַמָּה[59] הִיא עוֹנָה? יוֹם אוֹ לַיְלָה. וְאֵין הָעוֹנָה שֶׁנִּבְעֲלָה בָהּ מִן הַמִּנְיָן. כֵּיצַד? נִבְעֲלָה בְּלֵיל הַשַׁّבָּת - שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת שֶׁלָּהּ: יוֹם הַשַׁّבָּת, וְלֵיל אֶחָד בַּשַׁّבָּת, וְאֶחָד בַּשַׁّבָּת. אִם פָּלְטָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - טְמֵאָה; פָּלְטָה מִלֵּיל שֵׁנִי וָהָלְאָה - טְהוֹרָה. וְהָאִישׁ שֶׁפֵּרְשָׁה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה עוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה[60] כָּל זְמַן שֶׁהִיא לַחָה, וְהַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא[61].

59) שבת פו, א. 60) מימרא של רב חסדא, שם. ופירשו רבינו חננאל ורבינו שם, שהכוונה בזכר שנרבע ופלט שכבת הזרע של הרובע. ונראה שגם רבינו מפרש כך. 61) נראה שכוונתו, שהאיש טמא כרואה קרי ולא כנוגע בלבד. ונפקא־מינה, שמטמאה בכל שהיא, ראה למעלה ה"א.

יד. שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מְטַמֵּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא לַחָה[62]. יָבְשָׁה כְּחֶרֶס - טְהוֹרָה. וְאִם יְכוֹלָה לְשָׁרוֹת מֵעֵת לְעֵת בְּפוֹשְׁרִין וְלַחֲזֹר לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה.

62) משנה, נדה נד, ב.

טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁהָרוֹאֶה קֶרִי וְהָאִשָּׁה שֶׁשָּׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע וְהַנּוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע טְמֵאִים מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן[63] הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה מִן הַתּוֹרָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. אֲבָל שְׁאָר הָאֲמוֹרִין בְּפֶרֶק זֶה שֶׁהֵן טְמֵאִים, כְּגוֹן מְהַרְהֵר וּמֵטִיל מַיִם - אֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם טֻמְאָה אֶלָּא לִתְרוּמָה, אֲבָל לְחֻלִּין - טְהוֹרִין[64].

63) ברייתא, שם מא, ב. 64) תוספתא, מקוואות פ"ו ה"ד.

טז. נָכְרִית[65] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת, וְכֵן הַבְּהֵמָה[66] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי אוֹתָהּ הַנִּפְלֶטֶת טְמֵאָה[67]. פְּלָטָתוּ[68] לְאַחַר זְמַן זֶה - הֲרֵי הִיא סָפֵק נִסְרָחָה אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְרְחָה[69].

65) משנה, מקוואות פ"ח, ד. 66) שבת פו, ב. 67) רב פפא שואל שם, אם נפלטה אחר שלושה ימים מה דינה. ומשמע שבתוך שלושה ימים ברור שמטמאה. 68) הגויה או הבהמה. 69) בעיה של רב פפא, ונשארה בתיקו. [רב פפא שואל שם, מה דין נכרית שפלטה שכבת זרע של ישראל אחר שלושה ימים, והוא ממשיך ואומר: "אם תימצי לומר, כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו (גופם חם)" פירוש ודינן כדין ישראלית, "במעי בהמה מה היא?" ומכיון שרבינו פוסק בכל מקום הלכה כ'אם תימצי לומר', יש לתמוה למה פסק כאן הרי היא ספק?]

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[70], שֶׁשִּׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים טָהוֹר מִכְּלוּם. לְפִיכָךְ, בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - טְהוֹרָה[71].

70) פ"ב ה"י. 71) מס' מקוואות פ"ח מ"ד.

יח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִרְגִּישׁ[72], וְנִתְגַּיֵּר וְיָרַד וְטָבַל[73], וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהִרְגִּישׁ בָּהּ אַחַר שֶׁטָּבַל[74] - הֲרֵי זֶה סָפֵק טָמֵא[75].

72) בעיה במס' נדה מג, א. 73) לשם גירות. 74) יצאה אחר שטבל. 75) הבעיה לא נפשטה.

יט. גְּדוֹלָה[76] שֶׁשָּׁכַב אוֹתָהּ קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע [אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ בְּהֵמָה] - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[77]; שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ] - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַשּׁוֹכֵב אִישׁ וּמִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78].

76) למעלה משלוש שנים. 77) 'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ו ה"ח. 78) בהלכה יז.

יום ב' כ"ד ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שארבע אבות הטומאות יש בעבודה־זרה, וכיצד היא טומאתם, ושקולי אבות הטומאות דנו בה. אב הטומאה שמטמא במגע ואינו מטמא במשא או שמטמא במגע ובמשא. הנוגע באב מאבות הטומאות המושלך בתוך המקווה. זב שדרס על המשכב שהוא מונח במקווה.

א. טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיֵשׁ לָהּ רֶמֶז בַּתּוֹרָה: הָסִרוּ[2] אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ[3] וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם. וְאַרְבָּעָה אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת יֵשׁ בָּהּ: עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[4], וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ[5], וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ. וְטֻמְאַת כֻּלָּן מִדִּבְרֵיהֶן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"טומאת עבודה־זרה מדברי סופרים ואף־על־פי־כן יש לה רמז בתורה, הסירו את אלקי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם כו'".

ויש להבין מדוע בחר הרמב"ם ראיה מפסוק שלא הובא כלל בגמרא כאסמכתא לטומאה שגזרו חכמים על עבודה־זרה, והלא בגמרא הובאו פסוקים אחרים לגמרי, "תזרם כמו דוה", "שקץ תשקצנו" וכן איתקש למת כמו שנאמר "וישלך את עפרה על קבר בני העם" שכל לימודים אלו הם אסמכתא לגזירת חכמים על טומאת עבודה־זרה, אבל הפסוק שהביא הרמב"ם מאן דכר שמי'.

ויש לומר שבזה רוצה הרמב"ם לבאר הגדר המיוחד של ע"ז שבגללו גזרו עליה טומאה.

כי בפסוקים שהביאה הגמרא מדובר על המיאוס של העבודה־זרה מצד עצמה, היינו איסור על ה"חפצא" של העבודה־זרה ואילו הביא הרמב"ם פסוקים אלו היה משמע שטומאת עבודה־זרה היא מצד החפצא של הע"ז, ולכן הוזקק להביא הפסוק "הסירו את אלקי הנכר" לרמז שהתוכן הכללי של גזירת טומאת עבודה־זרה של חכמים הוא כדי להרחיק ממנה את האדם ה'גברא', ואינו דומה איסור עבודה־זרה שאין בו ממש לשאר איסורים שה"חפצא" שלהם אסור מצד עצמו, כי עבודה־זרה במהותה היא עניין שבדמיונו של אדם ומוזהר שלא ליתן לה חשיבות, ולכן מדגיש כאן שגם גזירת הטומאה של חכמים היא על ה'גברא', היינו להרחיקו מהעבודה־זרה.

ועניין זה מודגש בפסוק "הסירו את אלקי הנכר כו'" המדבר בהיטהרות והסתלקות ה"גברא" מעבודה־זרה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן י"ט)

2) במשנה עבודה זרה מז, ב הסמיכו על הכתוב (דברים ז, כו): "שקץ תשקצנו" (שקץ ושרץ היינו הך). ורבינו עצמו מביא רמז זה להלן בהלכה ב. 3) משמע שאלוהי הנכר מטמאים. 4) הכלים שמשתמשים בהם לצרכי עבודת אלילים. 5) הקרבנות שהקריבו לה. פרטי דיניהם מבוארים בהלכות הבאות.

ב. עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, כַּשֶּׁרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ[6]. וְשִׁעוּרָהּ כְּזַיִת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ חֲמוּרָה מִן הַמֵּת[7]. אֲבָל אִם הָיְתָה הַצּוּרָה[8] פְּחוּתָה מִכְּזַיִת - טְהוֹרָה.

6) משמע שדינה כשקץ. 7) שאינו מטמא בפחות מכזית (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ב). 8) גוף הפסל.

ג. קָצַץ אֵיבָר מִמֶּנָּה, אֲפִלּוּ הָיָה כְּמִרְדַּעַ[9] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים, אֶלָּא הַצּוּרָה כֻּלָּהּ כְּשֶׁהִיא שְׁלֵמָה. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה[10] - מַה דָּוָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים[11], אַף עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים. כְּקַלֵּי אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת דָּנוּ בָּהּ[12], מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. עֲשָׂאוּהָ כְּשֶׁרֶץ שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וּכְמֵת שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא בִּכְזַיִת[13], וּכְנִדָּה שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים.

9) איבר גדול כמו העץ שנותנים על צוואר החמור כדי לכוון הילוכו (ויש מפרשים: מחרישה, ולהלכה כאן אין הבדל בין שני הפירושים). 10) נידה. 11) אם נחתך אבר מנידה אינו מטמא כנידה אלא ככל אבר מן החי. ראה פרק ח מהלכות טומאת משכב ומושב הלכה ד. 12) כל ההקלות שישנן באבות הטומאות השונות הקילו חכמים בטומאת עבודה זרה. 13) לא כשרץ שמטמא בכעדשה.

ד. נִתְפָּרְקָה[14] עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַהֶדְיוֹט[15] יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ וַהֲרֵי כָּל אֵיבָרֶיהָ קַיָּמִים[16] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה[17].

14) פסל עשוי חוליות ונתפרקו (שם). 15) שאינו אומן. 16) וכל אדם יכול לחבר את החוליות ויחזור הפסל כמו שהיה. 17) בעייא שלא נפשטה. אולם נאמר שם שלפי דעת חכמים שאבר ממנה אינו מטמא אין מקום לבעייא זו, וברור שאינה מטמאה. ומכיוון שרבינו פסק בהלכה הקודמת כחכמים כתב כאן "אינה מטמאה" (ראה משנה למלך).

ה. כָּל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה - כְּשֶׁרֶץ. מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין

בְּמַשָּׂא. וְשִׁעוּר טֻמְאָתָן בִּכְזַיִת. וַאֲפִלּוּ קָצַץ מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ כְּזַיִת מִן הַכְּלִי - מְטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ. זוֹ חֹמֶר בִּמְשַׁמְּשֶׁיהָ יוֹתֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ. וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמוֹ, אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ - מְטַמְּאִין בִּכְזַיִת[18] בְּמַגָּע כְּכָל הַמְשַׁמְּשִׁין.

18) משנה עבודה זרה מז, ב. ומכאן למדנו דין קצץ ממשמשיה.

ו. הַמַּכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא כְּנוֹגֵעַ. וְכֵן כְּלֵי חֶרֶס שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא. סַפְסָלִים וְקַתֶּדְרָאוֹת[19] שֶׁהִכְנִיס רֻבָּן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - טְמֵאִים. וְכֻלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[20].

19) כיסאות. 20) מפני שנגעו באב הטומאה.

ז. תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה[21] מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[22] כִּנְבֵלָה. וְשִׁעוּרָהּ בִּכְזַיִת. כָּל דָּבָר שֶׁמַּקְרִיבִין לָהּ, בֵּין בָּשָׂר בֵּין שְׁאָר אֳכָלִים וּמַשְׁקִין - הַכֹּל כִּנְבֵלָה, שֶׁהַכָּתוּב קָרָאן זִבְחֵי מֵתִים[23]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל אֳכָלִין בְּטֵלִין[24] לְעוֹלָם לְהַתִּירָהּ בַּהֲנָאָה, אִם בָּטְלָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק לְטֻמְאָה[25]. אֲבָל כְּלִי שֶׁהוּא תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבִּטְּלוּ - טָהוֹר[26]. וְכֵן עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ שֶׁבִּטְּלָן - טְהוֹרִין.

21) כל דבר שהוגש כקרבן לאליל. 22) אבל אינה מטמאה באוהל. כרבנן בעבודה זרה לב, ב וכלשון אחרון של רבא (חולין יג, ב) בפירוש המשנה. 23) "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים". והכוונה לתקרובת עבודה זרה (עבודה זרה כט, ב). 24) פסל של גוי שקטע ראש אזנה, ראש חוטמה או מעשים אחרים המוכיחים יחס של ביזוי, הותר הפסל בהנאה. מפני שביטל את איכותו כאליל והוא כגוש פשוט. וכן כלים ומשמשים אם שברם, הותרו בהנאה, אבל אוכלין אינם בטילים ואסורים בהנאה (הלכות עבודת כוכבים פרק ח הלכה ט והלכה י). 25) בעייא של רבי יוחנן (עבודה זרה נב, א) אם מה שאמרו אוכלין ומשקין אינם בטלים נוגע גם לעניין טומאה או לאיסור הנאה בלבד שהוא מן התורה, אבל טומאה שהיא גזירת חכמים - בטלה. הבעייא נשארה בתיקו ולכן אומר רבינו: "הרי זו ספק לטומאה". ואף על פי שספק דרבנן - להקל, החמיר רבינו בטומאת עבודה זרה. 26) גמרא שם. רש"י שם מפרש, שהכוונה למשמשים, ונראה שלדעתו כלים שהם תקרובת אינם בטלים, ורבינו מפרש כתוספות (שם עמוד ב דיבור המתחיל כיוון) שגם תקרובת בכלל (כסף משנה).

ח. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאַוִּיר, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא[27] כִּנְבֵלָה, וְטֻמְאָתוֹ בִּכְזַיִת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם. הֲרֵי יֵין נְסִיכָם כְּחֵלֶב זְבָחֵימוֹ. וְאֵין מְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ אֶלָּא יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ בַּיָּד[28] לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל סְתָם יֵינָן[29] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - מְטַמֵּא טֻמְאָה קַלָּה כִּשְׁאָר כָּל מַשְׁקִין טְמֵאִין[30].

27) אבל לא באוהל. ורש"י כתב כאן שמטמא גם באוהל. 28) שהושיט ידו ליין ושכשך. 29) שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא. 30) ושיעורו ברביעית הלוג שהיא כשלושה זיתים (שם ל, א).

ט. מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁבֵּאַרְנוּ מִתְּחִלַּת הַסֵּפֶר[31] עַד כָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת - מֵהֶן אָבוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמֵהֶן אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

31) ספר טהרה.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מְחַמַּת אָב שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי הוּא וְלַד טֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה[32], וְכָל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל דִּבְרֵיהֶם.

32) בין כלים בין אוכלין ומשקין.

יא. כָּל אַב טֻמְאָה שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[33], בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[34], וְלֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פֵרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. וְהִנּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו אוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפְרֹשׁ וָלָד, שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֳכָלִין וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שֵׁנִי לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן.

33) כגון שרץ. 34) פירוש אם נגע בבגדים בשעה שהוא נוגע בשרץ.

יב. וְכָל אַב טֻמְאָה שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה[35] בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[36] - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אוֹ הַנּוֹשֵׂאוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[37] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ וּבִשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[38]. וְכֵן אִם נָגַע בָּאֳכָלִין - עֲשָׂאָן רִאשׁוֹן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה לְכָל דָּבָר, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[39], וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר כָּל הָאָבוֹת חוּץ מִן הַנְּבֵלוֹת וְהַמֶּרְכָּב[40]. אֲבָל הַנְּבֵלָה וְהַמֶּרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[41], וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[42]; וְהַנּוֹשֵׂא מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[43], וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין עַד שֶׁלֹּא פֵרֵשׁ - הִנָּם רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

35) בכולם כתוב: "וכיבס בגדיו". 36) תיקנו כעין דאורייתא. 37) והוא הדין לכל כלים שהוא נוגע בהם. 38) כאילו נגעו הם עצמם באב. 39) מפני שראשון אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין בלבד. 40) דבר שרכב עליו הזב. 41) בנוגע לא כתבה תורה יכבס בגדיו אלא "יטמא עד הערב". 42) אבל אם נגע במשקין, בין בשעת מגעו ובין אחר שפירש נעשו ראשון מדרבנן. 43) בנושא כתבה תורה כיבוס בגדים.

יג. מֵי חַטָּאת[44] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי הַזָּאָה[45], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כִּנְבֵלָה וּכְמֶרְכָּב שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּגָדִים אֶלָּא הַנּוֹשְׂאָן - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בַּמַּיִם שֶׁלֹּא יָסִיט[46] אוֹתָן, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁאֶחָד הַנּוֹשֵׂא וְאֶחָד הַמֵּסִיט. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בְּצֶמֶר הַנְּבֵלָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּנִימֵי[47] הַמֶּרְכָּב - מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִנְגֹּעַ בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָסִיט אוֹתָן, וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא בְּגָדִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כְּדִין הַנּוֹשֵׂא.

44) מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה כדי להזות על טמאי מת. 45) בכלים פרק א משנה ב שנינו: "למעלה מהם (דרגת טומאה גבוהה יותר משרץ ושכבת זרע וכו') נבילה ומי חטאת שיש בהם כדי הזייה, שהם מטמאים את האדם במשא לטמא בגדים במגע (פירוש, האדם הנושאם מטמא בגדים במגעו בשעת המשא) וחשוכי בגדים במגע". ופירש רבינו שם "חשוכי בגדים במגע": בגדים נמנעים מליטמא כשהאדם נוגע בנבילה או במי חטאת, מלשון חשכת נפשי משחת (ישעיה לח, יז) [ובספרי התנ"ך שלנו כתוב "חשקת" בקוף. ותמוה הדבר, שרבינו דילג על הפסוקים שבתורה ואחשוך גם אני (בראשית כ, ו) ולא חשכת (שם כב, טו)]. ומלמדנו רבינו כאן שאינו מטמא בגדים מדין טומאת מגע אבל מטמאים מדין טומאת משא, מפני שאי אפשר לנגוע ולא להזיז. והרי"י קורקוס מובא בכסף משנה כאן, שואל, מה לי אם הטומאה היא משום נוגע או משום נושא, ומבאר שההבדל הוא במים קרושים בקור, שאפשר לנגוע בהם מבלי להסיטם. 46) יזיז. 47) השערות (חוטים דקיקים) הבולטות מן האריג.

יד. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף הַטָּהוֹר - בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[48]. וְכֵן אִם נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאַחַר שֶׁבָּלַע[49] - הֲרֵי זֶה פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו.

48) במשנה שם: "מטמא שניים ופוסל אחד", פירוש, הבולע מטמא את הבגדים ונעשים ראשון והם מטמאים אוכלין להיות שני ואוכלין אלה פוסלים אחרים). ויוצא מזה, שהבולע מטמא שניים (את הבגדים ואת האוכלין שנגעו בהם) ונוסף על זה פוסל את התרומה שנגעה באוכלין. 49) במשנה שם: "הקיאה או בלעה מטמא אחד ופוסל אחד". נבלת עוף טהור מטמאה רק בזמן שהיא נמצאת בבית הבליעה של אדם (למעלה פרק ג הלכה א) ולפיכך אחר שבלעה, הרי זה כאילו פירש ממנה ודינו כראשון לטומאה, כמו שנתבאר למעלה בהלכה י"ב.

טו. הַשּׁוֹרֵף פָּרָה אֲדֻמָּה וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אִם נָגְעוּ[50] בָּאֳכָלִין אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[51].

50) השורף והמשלח. 51) וכן כתב רבינו בפירושו למשנה זבים פרק ה משנה ט: "ודע, כי שורף פרה ופרים והמשלח השעיר מטמאים בגדים כאשר ביארנו בפתיחה, אמנם עם זה אינם מטמאים שניים ופוסלים אחד אלא מטמאים אחד ופוסלים אחד כמו כל ראשון לטומאה (פירוש, האוכלין שנגעו בהם נעשים שני). ואל תחשוב שזה סותר הכלל שאמר רבי יהושע (שכל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא שניים ופוסל אחד), לפי שזה מבואר ואמר "כל המטמא בגדים בשעת מגעו" ולא אמר כל המטמאים בגדים גרידא (בלבד), ואלה (שורף ומשלח) לא במגע יטמאו בגדים אלא בהתעסקם עסק מיוחד, והבן זה". ברור, שרבינו מחלק בין דבר המטמא בגדים תמיד בנגיעה (או במשא) ובין דבר שמטמא בזמן עסק מסויים בלבד. המטמא בנגיעה או במשא עושה אוכלין ראשון, אבל אלה שטומאתם מוגבלת אינם מטמאים את האוכלין להיות כמותם אפילו בחיבורים, והם מיטמאים בנגיעתם בהאדם שהוא ראשון ועושה אותם שני לטומאה, ולמד הבדל זה מדיוק לשונו של רבי יהושע.

טז. הַנּוֹגֵעַ בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת הַמֻּשְׁלָךְ בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה, כְּגוֹן נְבֵלָה אוֹ שֶׁרֶץ אוֹ מֻשְׁכָּב[52] שֶׁהוּא בַּמִּקְוֶה[53] וְנָגַע בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר, וְנוֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא - אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה מְטַמְּאִין. וּכְשֶׁיַּעֲלֶה מִן הַמִּקְוֶה זֶה הַנּוֹגֵעַ יִטְהַר[54]. [וְהַנּוֹשְׂאָן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתָם, וְאִם נָגַע בְּאֹכָלִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ]. וְכֵן זָב שֶׁדָּרַס עַל הַמֻּשְׁכָּב שֶׁהוּא מֻנָּח בַּמִּקְוֶה - הֲרֵי הַמֻּשְׁכָּב טָמֵא; וּכְשֶׁיַּעֲלֶה הַמֻּשְׁכָּב מִן הַמִּקְוֶה יִטְהַר[55], שֶׁהֲרֵי עָלְתָה לוֹ טְבִילָה[56]. וְזֶה הַנּוֹגֵעַ בַּמֻּשְׁכָּב כְּשֶׁהוּא בַּמִּקְוֶה, אִם פָּשַׁט יָדוֹ וְנָגַע חוּץ לַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין.

52) דבר ששכב עליו הזב והדומה לו. 53) ואפילו שניהם - הטומאה והאדם - בתוך המקווה. 54) אם יפרוש מן הטומאה כשכולו עודנו בתוך המים, אבל אם הוציא חלק מגופו לפני שפירש מן הטומאה לא נטהר. ודרך אגב משמיענו רבינו שהטובל אינו נטהר עד שיעלה מן המקווה וכל זמן שהוא במקווה נשאר בטומאתו. 55) המשכב. 56) אחר פרישתו מן הזב. מובן שאם לא פירש מן הזב לפני שחלק ממנו יצא מן המים - לא נטהר (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ו הלכה ב).

יום ג' כ"ה ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שהאוכלין והמשקין מתטמאים, ואם מטמאים אוכלין או משקין, וכל דיניהם.

א. דָּבָר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין מִתְטַמְּאִין. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא, וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא. וְאֵין הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא מְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר מִן הַתּוֹרָה[2], וְלֹא הַמַּשְׁקִין שֶׁנִּטְמְאוּ מְטַמְּאִין דָּבָר אַחֵר מִן הַתּוֹרָה[3]. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים גָּזְרוּ עַל

הָאֹכֶל הַטָּמֵא, שֶׁאִם נָגַע בְּאֹכֶל אַחֵר - טִמְּאָהוּ; וְכֵן אִם נָגַע אֹכֶל הַטָּמֵא בְּמַשְׁקִין - טִמְּאִין[4]. וְאֵין אֹכֶל מְטַמֵּא כְּלִי שֶׁנָּגַע בּוֹ לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם[5]. וְכֵן גָּזְרוּ[6] עַל הַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִים שֶׁיְּטַמְּאוּ אֲכָלִין אוֹ מַשְׁקִין אוֹ כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן[7].

2) והוא־הדין שאינו מטמא משקין. 3) לכאורה אפשר ללמוד משינוי הלשון - גבי אוכל כתב: "אינו מטמא אוכל", וכאן כתב: "דבר אחר" - שאוכל טמא מטמא משקין. אולם אין הדבר כן, שהרי ממשיך וכותב: "מדברי סופרים גזרו וכו', וכן אם נגע אוכל הטמא במשקין - טימאן", ברור איפוא, שמטמא משקין מדברי סופרים בלבד. ולקמן בפ"י ה"י כתב: "וכן אם נגעו המשקין בוולד הטומאה, "בין אדם ובין כלים" נטמאו מדברי תורה", מכאן שאם נגעו באוכל ראשון - לא נטמאו מן התורה (ע' ביאורנו שם בענין שלישי ורביעי). [ודעת רש"י פסחים יט, א, שאוכל מטמא משקה מן התורה. ע' שם]. 4) צ"ל: טימאן (כת"י תימן). 5) נדה ז, ב. 6) שם. 7) הנימוק יבואר בהלכה ב.

ב. אֵין לְךָ[8] וְלַד טֻמְאָה[9] שֶׁמְּטַמֵּא כֵּלִים אֶלָּא מַשְׁקִין טְמֵאִים בִּלְבַד. וְטֻמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[10]. וְהוּא[11] שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין מֵחֲמַת אָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[12], בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ עַל הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין שֶׁיְּטַמְּאוּ כֵּלִים? גְּזֵרָה מִשּׁוּם מַשְׁקֶה הַזָּב[13], שֶׁהוּא אָב וּמְטַמֵּא כֵּלִים דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14].

8) פרה פ"ח מ"ה. 9) כל דבר שנגע באב הטומאה - בין כלים בין אוכלין ומשקין - נעשה ולד הטומאה. 10) נדה שם. 11) וזה נאמר. 12) פירוש, הטומאה למשקין אלה הגיעה מאב הטומאה שהיה הראשון לשלשלת הטומאות, ואפילו מאה חוליות באותה השלשלת, כגון שנגעו משקין באב הטומאה, ונגעו המשקין בכלים ואחר־כך נגעו משקין אחרים באותם הכלים וכן הלאה, הרי זה בגדר "מחמת אב הטומאה", למעט משקין שנגעו בידיים שחכמים גזרו עליהם טומאה, משקין אלה אינם מטמאים כלים. ובהקדמתו לפירוש המשנה סדר טהרות, כותב רבינו: "אבל בתנאי שיהיו אלו המשקין יתטמאו מחמת השרץ, ר"ל שיהיה נסמך בטומאתו אליו (אל השרץ) כמו שיטמאוהו האב או הראשון או השני, כמו שקדם, לא שיהיה נטמא בידיים טמאות, לפי שידיים טמאות מטמאין את המשקין גם כן כמו שהתבאר . . . וזה ענין אמרם בתלמוד (שבת יד, ב) "דאיטמו מחמת שרץ", כאשר (כאילו) אמרו ז"ל שאלו המשקין טמאים לא יתטמאו בידיים טמאות וכו'". ברור שהתכוון למה שכתבנו למעלה. ורבינו שם מודיע שמקור דין זה בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א. [בכסף־משנה מוסר מקור זה בשם עצמו, וכנראה לא הגיעה לידו הקדמה זו בתרגומה העברי]. 13) נוזלים היוצאים מגופו של זב, כגון רוקו ומימי רגליו. 14) בהלכות טומאת משכב ומושב פ"א הי"ד וט"ו.

ג. כְּשֶׁגָּזְרוּ[15] עַל הַמַּשְׁקִין שֶׁיְּטַמְּאוּ אֶת הַכֵּלִים, גָּזְרוּ שֶׁיִּהְיוּ מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים מִתּוֹכָן[16]. כֵּיצַד? אִם נָפְלוּ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס[17] - נִטְמָא כֻּלּוֹ וַהֲרֵי הוּא שֵׁנִי[18]; וְאִם נָגְעוּ[19] בִּשְׂאָר כֵּלִים[20] מִתּוֹכָן - מְטַמֵּא כֻּלָּן וְנַעֲשׂוּ שְׁנִיִּים. אֲבָל אִם נָגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִים בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ, בֵּין בִּכְלֵי חֶרֶס בֵּין בִּכְלֵי שֶׁטֶף וּכְלֵי מַתֶּכֶת - נִטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד[21], וַהֲרֵי אֲחוֹרָיו שֵׁנִי, וְלֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִתְרוּמָה; אֲבָל לְקֹדֶשׁ[22], כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו - נִטְמָא כֻּלּוֹ, וַהֲרֵי כֻּלּוֹ שֵׁנִי לְטֻמְאָה.

15) כלים פכ"ה מ"א. ראה פירוש רבינו שם. 16) אם נגעו בצד הפנימי של הכלי - נטמא כולו. 17) אפילו לא נגעו בדופנו. 18) גזרו שמשקין הם ראשון. 19) בדופן הכלי. 20) שאינם מטמאים מאוירם אלא בנגיעה ממש. 21) אף־על־פי שמשקה הזב אינו מטמא כלי חרס בנגיעה מגבו (מאחוריו), וכל עיקרה של טומאת משקין היא גזירה משום משקה הזב, החמירו חכמים גזירתם יותר משל תורה. רבינו למד דין זה, ממה שאמרו (בכורות לח, א): "מה כלי חרס נטמא גבו לא נטמא תוכו, אף כלי שטף נטמא גבו לא נטמא תוכו" (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 22) כלים שם מ"ט.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[23], שֶׁהָאֲכָלִין אֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים, וְהַמַּשְׁקִין מְטַמְּאִין. וְלָמָּה עָשׂוּ בְּטֻמְאַת מַשְׁקִין הֵכֵּר זֶה וְאָמְרוּ, שֶׁהַכְּלִי שֶׁנָּגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בַּאֲחוֹרָיו - לֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ לִתְרוּמָה? לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאַת כֵּלִים אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ עָלֶיהָ תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[24].

23) בהלכה א. 24) התורה אסרה לשרוף תרומה וקדשים טהורים.

ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[25], שֶׁהָאֲכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁנָּגְעוּ בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע אֹכֶל בְּאָדָם אוֹ בִּכְלֵי שֶׁנִּטְמָא בְּאָב - הֲרֵי אוֹתוֹ הָאֹכֶל שֵׁנִי לְטֻמְאָה. וְאֹכֶל שֶׁנָּגַע בְּזֶה הַשֵּׁנִי - נִקְרָא שְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה. וְאִם נָגַע הַשְּׁלִישִׁי בְּאֹכֶל רְבִיעִי - הֲרֵי זֶה נִקְרָא רְבִיעִי לְטֻמְאָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בָּאֲכָלִין; אֲבָל הַמַּשְׁקִין, אֶחָד מַשְׁקֶה שֶׁנָּגַע בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּרִאשׁוֹן אוֹ שֶׁנָּגַע בְּשֵׁנִי - הֲרֵי אוֹתוֹ הַמַּשְׁקֶה תְּחִלָּה לְטֻמְאָה[26], וּמְטַמֵּא אֶת חֲבֵרוֹ, וַחֲבֵרוֹ אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[27], שֶׁאֵין מוֹנִין בְּמַשְׁקִין. כֵּיצַד? יַיִן שֶׁנָּגַע בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ בְּרִאשׁוֹן אוֹ בְּשֵׁנִי - הֲרֵי יַיִן זֶה כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע יַיִן זֶה בְּשֶׁמֶן, וְשֶׁמֶן בְּחָלָב, וְחָלָב בִּדְבַשׁ, וּדְבַשׁ בְּמַיִם, וּמַיִם בְּיַיִן אַחֵר, וְכֵן עַד לְעוֹלָם - כֻּלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וּכְאִלּוּ כָּל אֶחָד מֵהֶן נִטְמָא בְּאָב תְּחִלָּה, וְכֻלָּן מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים[28]. וְכֵן כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בְּמַשְׁקִין[29], וְנָגְעוּ מַשְׁקִין אֲחֵרִים בַּאֲחוֹרֵי הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין, אֲפִלּוּ הָיוּ מַשְׁקִין חֲלִיזִין[30] - נַעֲשׂוּ הַמַּשְׁקִין הָאַחֲרִים תְּחִלָּה לְטֻמְאָה, וּמְטַמְּאִין כֵּלִים

15) כלים פ"ה מ"ז. 16) אם נגעו בצד הפנימי של הכלי - נטמא כולו. 17) אפילו לא נגעו בדופנו. 18) גזרו שמשקין הם ראשון. 19) בדופן הכלי. 20) שאינם מטמאים מאוירם אלא בנגיעה ממש. 21) אף־על־פי שמשקה הזב אינו מטמא כלי חרס בנגיעה מגבו (מאחוריו), וכל עיקרה של טומאת משקין היא גזירה משום משקה הזב, החמירו חכמים גזירתם יותר משל תורה. רבינו למד דין זה, ממה שאמרו (בכורות לח, א): "מה כלי חרס נטמא גבו לא נטמא תוכו, אף כלי שטף נטמא גבו לא נטמא תוכו" (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 22) כלים שם מ"ט.

1 אֲחֵרִים וְעוֹשִׂין אוֹתָן שְׁנַיִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֵן[31]
2 מְטַמְּאִין אֲכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים.

25) בהלכות טומאת מת פ"ה ה"ח. 26) משנה פרה פ"ח, ז: "כל הפוסל את התרומה, מטמא משקין להיות תחילה (ראשון)", ושני פוסל את התרומה. 27) תוספתא טבול־יום פ"א ה"ב. 28) בפרה פ"ח מ"ה, שנינו: "כל ולד הטומאות אינו מטמא כלים אלא משקה". כל ולד הטומאות - פירושו, ראשון ושני, ומסיימת המשנה: "נטמא משקה - טימאן", כלומר, אם נטמא משקה באלה - נטמא ומטמא כלים. 29) טהרות פ"ח מ"ז, מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע באוכלין שנגעו באחורי הכלים, ושניהם מטמאים את המשקין שנגעו באחורי כלים שנטמאו במשקין. 30) ומכל־שכן של תרומה או קודש. 31) המשקין.

3 ו. אֲחוֹרֵי הַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִין, וְנָגְעוּ אֲכָלִין[32]
4 בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי הַטָּמֵא, אֲפִלּוּ אָכְלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן
5 טְהוֹרִין. שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד אֵינוֹ מְטַמֵּא
6 אֶת הָאֲכָלִין אֶלָּא לְקֹדֶשׁ בִּלְבַד; שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ
7 אֲחוֹרָיו - הֲרֵי זֶה טָמֵא כֻּלּוֹ לְקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33],
8 וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא אֹכֶל הַקֹּדֶשׁ.

32) בזה נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע, ופסק כר' אליעזר, מפני שבנדה ז, ב אמרו: הלכה כר' אליעזר, ופירשו שם, שר' אליעזר מטמא משקין אפילו של חולין, ומטהר אוכלין אפילו של תרומה. 33) למעלה ה"ג. ומשמע בנדה שם, שגם תוכו מטמא אכלי קודש, אף־על־פי שהכלי נטמא ממשקין שנגעו באחוריו. ראה רש"י שם.

יום ד' כ"ו ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הנוגע בידיו בראשון לטומאה, ושהידיים שניות מדברי סופרים. ודין הפיגול והנותר וצריד של מנחות ובשר קודש שיצא חוץ למחיצתו. אם יש טומאת ידיים במקדש, ומי שנטמאה ידו אחת ונגעה באחרת. ששלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידיים שיהיו שניות. לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נטילה. שגזרו על כל אדם שאכל או שתה אוכלין טמאים, שיהיו שני לטומאה. אם כל האוכלין מצטרפים לכחצי פרס וכל המשקין לרביעית.

9 א. כָּל הַנּוֹגֵעַ[2] בְּיָדָיו בְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[3], בֵּין שֶׁהָיָה
10 אוֹתוֹ רִאשׁוֹן אָדָם אוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל אוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין
11 - נִטְמְאוּ יָדָיו בִּלְבַד עַד הַפֶּרֶק[4]. וְכֵן הַמַּכְנִיס יָדָיו[5]
12 לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, אוֹ שֶׁהִכְנִיס
13 יָדָיו לְבֵית מְנֻגָּע[6] - נִטְמְאוּ יָדָיו. וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם
14 מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

2) זבים פ"ה מי"ב: "אלו פוסלים את התרומה . . . והידים". פירוש, עושים את התרומה שלישי מפני שהידים שניות. ומדובר כשכל הגוף לא נטמא, כגון שנגעו בראשון לטומאה שאינו מטמא אדם וכלים. וטומאה זו היא אחד משמונה־עשר דבר שגזרו ביום שרבו בית שמאי על בית הלל (ראה משנה, שבת יג, ב). 3) אבל אם נגעו בשני לטומאה, לא נטמאו. כחכמים במשנה, ידים פ"ג, א. 4) מקום חיבור כף היד והזרוע. משנה, שם פ"ב, ג. 5) שם פ"ג מ"א. 6) בית שיש בו נגע והוסגר או הוחלט לטומאה על־פי כהן, הוא אב הטומאה ומטמא מן התורה את כל הבא לתוכו להיות ראשון (ראה הל' טומאת צרעת פט"ז). במה דברים אמורים, כשהכניס ראשו ורובו, אבל בפחות מזה לא נטמא מן התורה, וגזרו חכמים טומאה על הידים שהוכנסו.

15 ב. הַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[7] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְעוֹלָם. שֶׁאֵין
16 טֻמְאָתָן אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה עֲלֵיהֶן גָּזְרוּ
17 שֶׁיִּהְיוּ כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה. אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדָיו לַבַּיִת
18 הַמְנֻגָּע[8], אוֹ שֶׁנָּגַע בְּיָדָיו בְּאָדָם שֶׁמְּטַמֵּא בְּגָדִים[9] עַד
19 שֶׁלֹּא פֵרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי יָדָיו שְׁנִיּוֹת[10].

7) שם. 8) שהוא אב הטומאה, והנכנסים לתוכו נעשו ראשון. 9) כגון הנושא את הנבילה וכדומה, והבגדים נעשים ראשון. 10) אבל גופו לא נטמא, כמו שנתבאר למעלה פ"ו הי"א.

20 ג. הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר[11] וְצָרִיד שֶׁל מְנָחוֹת[12] - הֲרֵי הֵן
21 כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וּמוֹנִין בָּהֶן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, לְפִיכָךְ[13]
22 מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם בִּכְבִיצָה[14]. וְאֵין הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר
23 מִצְטָרְפִין[15], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁעוּרָן שָׁוֶה בִּכְבִיצָה[16],
24 הוֹאִיל וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם מִדִּבְרֵיהֶן[17]. אֲבָל שְׁאָר הָאֲכָלִין
25 מִצְטָרְפִין[18]. שֶׁאֵין[19] אֲכָלִים טְמֵאִין מְטַמְּאִין אֶת
26 הַיָּדַיִם עַד שֶׁיִּהְיוּ כְּבֵיצָה.

11) משנה, פסחים קכ, ב. 12) קרטים דקיקים של קמח שנדבקו יחד לגושים עבים, שאינם סופגים את השמן שבמנחה ולא הוכשרו לקבל טומאה, מפני שלא נרטבו במשקה, אבל חיבת הקודש מכשירה אותם לקבל טומאה כשיגעו בדבר המטמא. ובמנחות (קב, ב) אמרו, שמדרבנן מונים בהם ראשון ושני (ראה השלמות פי"ב הי"ד). 13) מפני שהם ראשון (ראה ה"א). 14) בפסחים שם, נחלקו אמוראים בשיעורם של פיגול ונותר, אם הוא בכזית כשיעור איסור אכילתם או כשיעור טומאת אוכלין בכל מקום – בכביצה. והלכה בכביצה. [לא נתבאר למה כלל רבינו צריד של מנחות עם פיגול ונותר, הלא שני ענינים נפרדים הם, פיגול ונותר טמאים מחמת עצמם, ובצריד של מנחות מדובר כשנגע בטומאה (ראה ראב"ד)]. 15) משנה, מעילה יז, ב. 16) וכלל אמר רבי יהושע (שם עמוד א): כל שטומאתו ושיעורו שווה, מצטרפים. 17) נימוק זה נאמר בגמרא שם בשם שמואל. 18) שם במשנה. 19) נימוק למה צריכים צירוף.

27 ד. קוּלִית[20] הַפִּגּוּל אוֹ הַנּוֹתָר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא
28 סְתוּמָה[21] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ בְּיָדָיו נִטְמְאוּ יָדָיו[22];
29 שֶׁהָעֲצָמוֹת שֶׁל קָדָשִׁים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ נוֹתָר אוֹ פִּגּוּל[23]
30 מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, הוֹאִיל וְנַעֲשׂוּ בָּסִיס לְדָבָר
31 הָאָסוּר[24].

20) עצם הירך, ויש בה הרבה מוח. 21) ואמרנו למעלה

(פ"ב הי"א), שקולית הנבילה אינה מטמאה במגע כשלא ניקבה. 22) משנה, חולין קכה, א. שנינו שם: "וקולית המוקדשים - הנוגע בהם, בין סתומים בין נקובים – טמא". ומפרש רבינו שם, שמדובר בנותר (וכן פירש רש"י). 23) שימש כבסיס למוח שהוא נותר או פיגול. 24) גמרא, שם.

1 **ה. בְּשַׂר קֹדֶשׁ[25] שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִיצָתוֹ[26] - הֲרֵי הוּא**
2 **סָפֵק אִם מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם אוֹ לֹא[27]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ**
3 **מְטַמֵּא, שֶׁסְּפֵק טֻמְאַת הַיָּדַיִם טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[28].**
4 **וְאִם בְּשַׂר פֶּסַח שֶׁיָּצָא חוּץ לַבַּיִת הוּא - הֲרֵי הוּא**
5 **טָהוֹר. בְּנֵי חֲבוּרָה[29] זְרִיזִין הֵן[30].**

25) פסחים פה, ב. 26) התורה קבעה מחיצות לבשר קודש, מחיצת עזרת ישראל לקדשי קדשים, ומחיצת חומת ירושלים לקדשים קלים, והבשר שיצא מחוץ למחיצות אלו – נפסל. בגמרא: "נפסל ביוצא". 27) בעיה שם שנשארה בתיקו. 28) לקמן פי"ד ה"א. 29) פסח אינו נאכל ביחיד אלא בחבורה של בני אדם שנמנו עליו, ונקראים "בני חבורה" (הל' קרבן פסח פ"ב ה"א). 30) גמרא, שם: "בפסח לא מיבעיא לן (אין אנו שואלים) דלא גזרו רבנן טומאה, מאי טעמא (מה הוא הנימוק)? בני חבורה זריזין הן". פירוש: הבעיה ביוצא, מנומקת שם בזה שגזרו טומאה על נותר, כדי שיזהרו הכהנים לאכול את הקודש בזמנו ולא יבוא לידי נותר, שהכהנים היו מקפידים מאוד על טומאה. ושאל השואל אם גם ביוצא גזרו. אפשר לומר שבנותר חששו שיתעצלו ולא יאכלו את הבשר בזמן הקבוע, אבל יוצא הוא מעשה בידים ולזה לא חששו. ומאידך אפשר לומר, שלא חילקו חכמים וחששו גם להוצאה בידים, ולא גזרו בפסח הנאכל בחבורה ומזרזים אחד את השני ואין יוצא שכיח, וחכמים לא גזרו בדבר שאינו שכיח. ויוצא מזה שנותר שכיח גם בפסח, כגון בחבורה קטנה שקשה להם לאכול הכול.

6 **ו. אֵין טֻמְאַת יָדַיִם בַּמִּקְדָּשׁ[31]. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה**
7 **עַל הַיָּדַיִם, לֹא גָּזְרוּ בַּמִּקְדָּשׁ. אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ בָּאֳכָלִין**
8 **טְמֵאִים[32] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין שֶׁנָּגַע בַּמִּקְדָּשׁ בֵּין שֶׁנָּגַע**
9 **חוּץ לַמִּקְדָּשׁ, וְנָגַע בְּקָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ - לֹא טִמְּאָן.**
10 **וְאִם נָגַע חוּץ לַמִּקְדָּשׁ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַקֹּדֶשׁ**
11 **וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[33].**

31) פסחים יט, א: אמר רבי עקיבא, זכינו שאין טומאת ידים במקדש. 32) משמע, שאם נגע במשקין טמאים, ידיו מטמאות גם במקדש. 33) לקמן פי"א ה"ג-ד.

12 **ז. מִי שֶׁנִּטְמֵאת[34] יָדוֹ אַחַת וְנָגְעָה בָּאַחֶרֶת[35] -**
13 **הָאַחֶרֶת טְהוֹרָה, וְנוֹטֵל[36] אֶת הַטְּמֵאָה וְדָיוֹ[37]. בַּמֶּה**
14 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִתְרוּמָה[38]; אֲבָל לְקֹדֶשׁ, אִם**
15 **נִטְמֵאת יָדוֹ אַחַת וְנָגַע בַּשְּׁנִיָּה - טִמְּאָהּ[39], וּשְׁתֵּיהֶן**
16 **צְרִיכוֹת טְבִילָה[40] לְקֹדֶשׁ. אֲבָל לִתְרוּמָה - בִּנְטִילַת**
17 **יָדַיִם בִּלְבַד[41] יִטְהֲרוּ יָדָיו[42].**

34) משנה, חגיגה כ, ב. 35) במשנה כתוב: "בתרומה, אם נטמאת אחת מידיו - חברתה טהורה". ופירושה: אם נגעה היד הטמאה ביד השניה, אין השניה מטמאה תרומה. 36) שופך עליה רביעית הלוג מים. 37) לטהר אותה לתרומה. 38) שם. 39) לקמן פי"ב הי"ב כותב רבינו, שלקודש מטמאה גם ידו של אדם אחר. 40) טבילת שתי הידים במקווה שיש בו ארבעים סאה מים. וכשלא נגעה בשנייה, מטביל את הטמאה בלבד. 41) אפילו אם נטמאו שתיהן. 42) משנה, שם יח, ב: "נוטלים לידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקודש מטבילים".

18 **ח. שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ[43] וּבֵית דִּינוֹ גָּזְרוּ עַל כָּל הַיָּדַיִם**
19 **שֶׁיִּהְיוּ שְׁנִיּוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּטְמְאוּ,**
20 **מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[44]. וְלֹא גָּזַר שְׁלֹמֹה עַל הַיָּדַיִם**
21 **טְמֵאָה אֶלָּא לְקֹדֶשׁ[45], וְאַחַר כָּךְ גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁאַחֲרָיו**
22 **אַף לִתְרוּמָה. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם לִתְרוּמָה.**
23 **וְאִם נָגַע בִּתְרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל יָדָיו - פְּסוּלָה,**
24 **וְנִשְׂרֶפֶת עַל טֻמְאָה זוֹ[46].**

43) שבת יד, ב. 44) רגילות לנגוע ולהתעסק בכל דבר, וחוששים אנו שמא נגעו בדבר המטמא. [רש"י שם דחה פירוש זה, ומפרש שדרכן לנגוע בגוף ובמקומות מלוכלכים, וגנאי הוא לתרומה שתיגע בלכלוך, ומלשונו של רבינו משמע שחששו לנגיעה בטומאה, ואף־על־פי־כן לא גזרו אלא טומאת ידים ולא טומאת כל הגוף]. 45) שם טו, א. 46) נתבאר כבר, שאין שורפים תרומה וקדשים שנטמאו טומאה דרבנן, אבל בטומאת ידים גזרו חכמים בפירוש שריפה (מימרא של אילפא, שם).

25 **ט. לָט[47] אָדָם יָדָיו בְּמַפָּה וְאוֹכֵל תְּרוּמָה בְּלֹא נְטִילַת**
26 **יָדַיִם[48], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִגַּע[49]. אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן**
27 **בְּחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ אוֹ עַל טָהֳרַת**
28 **תְּרוּמָה[50], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִגַּע, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד**
29 **עֲלֵיהֶן[51].**

47) כורך. 48) חולין קז, ב: "התירו מפה לאוכלי תרומה, ולא התירו מפה לאוכלי טהרות". 49) בידים עצמם, מפני שכהנים זריזים הם, ונזהרים מלנגוע בתרומה בידים טמאות. 50) פרושים היו נוהגים להזהר בטהרת חולין כמו בטהרת תרומה או קודש. 51) אינו מקפיד על טהרתם כמו על טהרת קודש ממש או תרומה, ולפיכך יש לחשוש שיגע בידים ממש מתוך חוסר זהירות. מלשונו משמע שחולין שלא נעשו על טהרת הקודש או תרומה, מותר לאכול במפה. וכן כתב רבינו בפירוש בהל' ברכות פ"ו הי"ח (ראה ראב"ד וכסף־משנה שם).

30 **י. הוֹאִיל וְהַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[52], אִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקֶה -**
31 **עֲשָׂאוּם תְּחִלָּה. וְאִם נָגְעוּ מַשְׁקִין אֵלּוּ בָּאֳכָלִין -**
32 **עוֹשִׂין אוֹתָן שֵׁנִי, וְאִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקִין אֲחֵרִים - עוֹשִׂין**
33 **אוֹתָן תְּחִלָּה; שֶׁהַמַּשְׁקִין תְּחִלָּה לְעוֹלָם, כְּמוֹ**
34 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[53]. אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אֵלּוּ שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת**
35 **הַיָּדַיִם מְטַמְּאִין כֵּלִים[54], שֶׁעִקַּר טֻמְאַת הַיָּדַיִם**
36 **מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים[55] עַל כָּל אָדָם שֶׁיֹּאכַל**

אֲכָלִין טְמֵאִין, בֵּין שֶׁאָכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ אֹכֶל שֵׁנִי, וְעַל כָּל הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִים[56], שֶׁיִּהְיֶה שֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[57]. וְאִם נָגַע בָּאֲכָלִין - עֲשָׂאָן שְׁלִישִׁי[58]; וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקִין, אֲפִלּוּ מַשְׁקֶה חֻלִּין - עֲשָׂאָן תְּחִלָּה לְטַמֵּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים[59], אֲבָל לֹא לְטַמֵּא כֵּלִים, הוֹאִיל וְעִקַּר טֻמְאַת אָדָם זֶה מִדִּבְרֵיהֶם[60]. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ[61] טֻמְאָה עַל הָאוֹכֵל אֲכָלִין טְמֵאִים? שֶׁמָּא יֹאכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ שֵׁנִי וְיִשְׁתֶּה עָלָיו מַשְׁקֶה תְּרוּמָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה טָמֵא בָּאֹכֶל שֶׁבְּפִיו. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין - שֶׁמָּא יֹאכַל עִמָּהֶן אֹכֶל תְּרוּמָה, וְנִמְצָא טָמֵא בַּמַּשְׁקִין שֶׁבְּפִיו. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בִּתְרוּמוֹת[62], שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה טְמֵאָה.

52) ונתבאר למעלה בפ"ז ה"ה, שמשקין הנוגעים בשני, נעשו ראשון. 53) למעלה, שם. 54) דין זה נאמר כבר למעלה (שם ה"ב) בקיצור, וכאן כפל הדבר בתוספת ביאור (ראה הערות שם). 55) טהרות פ"ב מ"ב. 56) זבים פ"ה, יב. 57) ואינו צריך הערב שמש (ראה פ"ט ה"א). 58) מכאן הוכחה שמדובר בתרומה, שהרי בחולין אין שלישי. 59) אף־על־פי שעיקר טומאת גוף האדם הוא מגזירת חכמים. 60) ואפילו אם אכל או שתה דברים שהם טמאים מן התורה. 61) שבת יד, א. 62) פ"ז ה"ג.

יא. אֵינוֹ מִתְטַמֵּא[63] עַד שֶׁיֹּאכַל מַאֲכָלִים טְמֵאִים כַּחֲצִי פְּרָס[64], שֶׁהוּא כְּבֵיצָה וּמֶחֱצָה שׁוֹחֶקֶת[65]. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה אֵינוֹ מִתְטַמֵּא עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה מִמַּשְׁקִין טְמֵאִין רְבִיעִית[66]. וְכָל הָאֲכָלִין מִצְטָרְפִין[67] לְכַחֲצִי פְּרָס לִפְסֹל אֶת הַגְּוִיָּה[68], וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לְרְבִיעִית. וְאִם אָכַל אוֹ שָׁתָה פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה - טָהוֹר. אָכַל מְעַט וְשָׁהָה וְאָכַל מְעַט: אִם יֵשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס[69] - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין. וְכֵן אִם שָׁתָה מְעַט וְשָׁהָה וְשָׁתָה מְעַט: אִם יֵשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין[70]. אָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר וְטָבַל[71] וְעָלָה, וְאָכַל מְעַט מִיָּד, אִם לֹא שָׁהָה בֵּינֵיהֶן וַהֲרֵי בֵּין אֲכִילָה שֶׁלִּפְנֵי טְבִילָה וְשֶׁלְּאַחַר טְבִילָה בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[72].

63) משנה, מעילה יז, ב. 64) דעת רבינו שפרס הוא שלוש ביצים. [ודעת רש"י (כריתות יב, ב) שפרס הוא כארבע ביצים]. 65) יותר קצת, בריווח. 66) רביעית הלוג. לוג = שש ביצים. 67) משנה, שם. 68) לטמא את הגוף ולעשותו שני. 69) זמן אכילה רגילה של שלוש ביצים. 70) כריתות יג, א. 71) שם. 72) ואין אנו אומרים, שהטבילה הועילה לבטל את פעולת חצי השיעור הראשון, ונשאר רק החצי השני ואין בו שיעור לטמא. והטעם, מפני שבחצי זית אינו מטמא כלל, לא עשתה הטבילה כל פעולה.

יב. אִשָּׁה[73] שֶׁהִיא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - הֲרֵי הַבֵּן טָהוֹר[74], וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו טֻמְאָה[75]. שֶׁאֲפִלּוּ תֹּאמַר שֶׁיָּנַק רְבִיעִית, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף יָתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹנֵק בְּבַת אַחַת[76].

73) שם. 74) אינו מיטמא מנגיעת אמו, מפני שראשון אינו מטמא אדם. 75) משום שינק חלב טמא. 76) אלא לאט לאט, ובספק לא גזרו.

יג. הַמְעַבֶּרֶת[77] הִתִּירוּ לָהּ לֶאֱכֹל אֲכָלִין טְמֵאִין פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת הַרְבֵּה, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וְאֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה.

77) ברייתא, שם: "התירו לה לעוברה לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה", ומוסיף רב פפא: אפילו טובא (הרבה). ומפרש רבינו, שהתירו לה לאכול ולא לטבול אחר־כך (כסף משנה). ולמה לא גזרו עליה טומאה? שמא תימנע מאכילה כדי שלא תיטמא – ותסתכן ('אור שמח'). ומה שאמר "פחות מכשיעור ואפילו אוכלת הרבה" נראה לפרש, שלכתחילה מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, אבל גם כשהיא אוכלת הרבה אינה צריכה טבילה. [ואפשר גם לפרש, שמדקדקים להאכילה פחות פחות מכשיעור אף־על־פי שברור לנו שתצטרך לאכול הרבה. ראה השלמות].

יום ה' כ"ז ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים או שנפלו עליו שלשת לוגים מים שאובים שהוא טמא. מי שנפלו עליו שלשת לוגים מים משני כלים, או נפלו על ראשו ולא על רובו וכו'. ודין הספרים שמטמאים התרומה והידיים.

א. הַבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[2] בְּמַיִם שְׁאוּבִין[3], אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין[4] מַיִם שְׁאוּבִין - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[5]. וְאִם נָגַע בָּאֲכָלִין[6] - עֲשָׂאָן שְׁלִישִׁי; וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקִין טְמֵאִים[7] - עֲשָׂאָן[8] תְּחִלָּה[9] לְטַמֵּא אֲכָלִים וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים, אֲבָל לֹא לְטַמֵּא כֵּלִים[10]. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל אָדָם זֶה? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ טְבוּלֵי יוֹם[11] טוֹבְלִין בְּמְעָרוֹת שֶׁמֵּימֵיהֶן רָעִים[12], וְאַחַר כָּךְ הָיוּ רוֹחֲצִין בְּמַיִם שְׁאוּבִים יָפִים דֶּרֶךְ נְקִיּוּת. וּפָשַׁט הַמִּנְהָג כָּךְ, עַד שֶׁהָיוּ רֹב הָעָם מְדַמְּים שֶׁמַּיִם שְׁאוּבִים שֶׁרוֹחֲצִין בָּהֶן בַּאֲחֵרוֹנָה הֵן שֶׁמְּטַהֲרִין, לֹא הַטְּבִילָה שֶׁבְּמֵי מִקְוֶה, וְהָיוּ טוֹבְלִין בִּזְלִזּוּל בְּלֹא כַוָּנָה[13]. וּלְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁכֹּל שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִים אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ - נִטְמָא וְנַעֲשָׂה כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה. אֲפִלּוּ טָהוֹר[14] שֶׁאֵינוֹ טְבוּל יוֹם, אִם נָפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין אוֹ שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין - הֲרֵי זֶה כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל. טָבַל - אֵינוֹ צָרִיךְ

הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר טֻמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן הָאוֹכֵל אֳכָלִין טְמֵאִים וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין וְטָבַל - אֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. וְכֵן כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִין - כֵּיוָן שֶׁמַּטְבִּילָן טָהֲרוּ, וְאֵין צְרִיכִין הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאוֹת אֵלּוּ עִקָּרָן מִדִּבְרֵיהֶן.

2) רוב הגוף בלי הראש. 3) ממים שנשאבו בכלים. פרטי דיניהם ראה בהלכות מקוואות. 4) לא נתברר אם גם בבא ראשו צריך שלושה לוגין. ראה לקמן הלכה ד. 5) אבל אינו צריך הערב שמש, כמו שיתבאר לקמן. 6) של תרומה. 7) יש לתקן את התיבה "טמאים" ולגרוס "טימאם". 8) צריך להיות "ועשאן" וכן הגירסא בדפוס רומא (ר"מ). 9) נתבאר בפרק הקודם, שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה (ראשון לטומאה). 10) הטעם מבואר בסוף הלכה זו. 11) טמאים שטבלו בו ביום וטרם שקעה השמש נקראים "טבולי יום". 12) מזוהמים. בקיץ קשה היה למצוא בארץ ישראל בור שיש בו ארבעים סאה מים נקיים. 13) לא דקדקו לטבול כדין. 14) במשנה זבים שם נאמר: "הבא ראשו ורובו במים שאובים וטהור שנפלו על ראשו שלושה לוגים מים שאובים", משינוי סגנון זה בין רישא לסיפא, הרישא אומרת "הבא" סתם והסיפא אומרת "וטהור שנפלו וכו'" למדו בתוספות שבת שם דיבור המתחיל וטהור, שטהור הבא ראשו ורובו במים שאובים לא נטמא, ודעת רבינו אינה כן ואינו מחלק בין טבול יום ובין טהור.

ב. מִי שֶׁנָּפְלוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה לֹגִין מַיִם שְׁאוּבִין מִשְּׁנֵי כֵּלִים אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה: אִם הִתְחִיל הַשֵּׁנִי עַד שֶׁלֹּא פָּסַק הָרִאשׁוֹן - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין. נָפְלוּ מֵאַרְבָּעָה כֵּלִים - אֵין מִצְטָרְפִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִיל זֶה עַד שֶׁלֹּא פָּסַק זֶה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ אֲבָל לֹא עַל רֻבּוֹ, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֻבּוֹ וְלֹא עַל רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ בִּלְבַד מִלְּמַעְלָה וְעַל רֻבּוֹ נָפְלוּ מִן הַצַּד אוֹ מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיִּפְּלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ הַסָּמוּךְ לְרֹאשׁוֹ כְּדַרְכּוֹ[15]. וְכֵן אִם בָּא רֹאשׁוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין וְלֹא בָּא רֻבּוֹ, אוֹ בָּא רֻבּוֹ וְלֹא בָּא רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ בִּלְבַד וּבָא מִשְׁאָר גּוּפוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין מִלְּמַטָּה אוֹ מִן הַצַּד - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיָּבוֹא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ הַסָּמוּךְ לְרֹאשׁוֹ כְּדַרְכּוֹ.

15) על השכיח בלבד גזרו, ולא גזרו על הבלתי שכיח, ואין הדבר שכיח, שאדם יתרחץ באופן משונה כזה.

ג. הַבָּא מֵרֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ הַחֲצִי[16] בְּמַיִם שְׁאוּבִין וְנָפְלוּ עַל הַחֲצִי הָאַחֵר מַיִם שְׁאוּבִין, הוֹאִיל וְחֶצְיוֹ בִּנְפִילָה וְחֶצְיוֹ בְּבִיאָה - טָהוֹר[17].

16) החצי מראשו ורובו. 17) בעייא שנשארה בתיקו שם, ומפני שטומאה זו גזירת חכמים היא, פסק רבינו לקולא.

ד. הָיוּ שְׁלֹשֶׁת הַלֹּגִין שֶׁנָּפְלוּ עָלָיו אוֹ שֶׁבָּא בָּהֶן מִקְצָתָן שְׁאוּבִין וּמִקְצָתָן אֵינָן שְׁאוּבִין, אוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן יַיִן דְּבַשׁ וְחָלָב - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה כֻּלָּן מַיִם שְׁאוּבִין. שְׁלֹשֶׁת לֹגִין אֵלּוּ[18] שֶׁנָּפְלוּ עַל הַטָּהוֹר אוֹ שֶׁבָּא בָּהֶן וְטִמְּאוּהוּ, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה - הֲרֵי הַמַּיִם הָאֵלּוּ טְמֵאִין, שֶׁהֲרֵי נָגְעוּ בְּשֵׁנִי. וַהֲרֵי אֵלּוּ הַמַּיִם אוֹמְרִין לְזֶה הַטָּהוֹר: טִמֵּאנוּ אוֹתוֹ וְטִמְּאָנוּ[19].

18) פירוש, שהם כולם שאובים. התיבה "אלו" אינה נמשכת לשאובים מעורבים שבתחילת הלכה זו. 19) שנינו היינו טהורים ואנחנו טימאנו אותו תחילה ואחר כך הוא טימא אותנו. [בתוספות יום טוב זבים פרק ה משנה י"ב למד מלשונו של רבינו בהלכה זו - "שלושת הלוגין שנפלו עליו או שבא בהן" - ששיעור זה נאמר גם בבא ראשו ורובו].

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַנִּיחִין כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה בְּצַד הַסְּפָרִים, וְאוֹמְרִים: זֶה קֹדֶשׁ וְזֶה קֹדֶשׁ. וּבָאִין הָעַכְבָּרִים וְקוֹרְעִין אֶת הַסְּפָרִים. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁכָּל תְּרוּמָה שֶׁתִּגַּע בְּאֶחָד מִכִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ - נִטְמֵאת, וַהֲרֵי הִיא כְּשְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה כְּאִלּוּ נָגְעוּ בְּשֵׁנִי. וְנִמְצָאוּ כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ פּוֹסְלִין אֶת הַתְּרוּמָה כְּשֵׁנִי. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת וְנָגַע בְּאֶחָד מִכִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ - נַעֲשׂוּ יָדָיו שְׁנִיּוֹת וּמְטַמְּאִין אֶת הַתְּרוּמָה וְאֶת הַמַּשְׁקִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיָּדַיִם מִתְטַמְּאוֹת אֶלָּא מֵרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֵן מִתְטַמְּאוֹת מִן הַסֵּפֶר[20].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מי שהיו ידיו טהורות ונגע באחד מכתבי הקודש, נעשו ידיו שניות ומטמאין את התרומה".

וממשיך בהלכה שלאח"ז וכן "רצועות התפילין עם התפילין... הרי אלו מטמאין את הידים. ובזה ישנו עניין תמוה לכאורה הדורש ביאור. מצינו שהכהנים הניחו תפילין בשעת העבודה, אמנם לא תפילין של יד "שנאמר בבגדי כהונה על בשרו ולבשם מלמד שלא יהיה דבר חוצץ בין בשרו לבגדים ... לפיכך אין הכהן יכול לעבוד בתפילין של יד שהרי חוצצת". אבל של ראש יכול להניח ואם רצה להניחם מניח (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"י ה"ו). כמו"כ מצינו שקראו בספר־תורה במקדש גם בכל שבת שני וחמישי, שהרי בסדר עבודת הכהנים היה גם תפילה וא"כ בשלמא בנוגע להנחת תפילין וקריאת התורה במקדש כבר כתב הרמב"ם ש"אין טומאת ידים במקדש", אבל בפשטות הניחו תפילין גם מחוץ למקדש ועל־דרך־זה נגעו גם בכתבי הקודש בהיותם מחוץ למקדש וצריכים טבילה לקודש (במ' סאה) ולא רק נטילת ידים בעלמא, ולכאורה לא מצינו שכהן שנכנס למקדש היה חייב לטבול את ידיו (מלבד קידוש ידים ורגלים) מפני שנגע בתפילין חוץ למקדש. ודוחק לומר שהכהנים הניחו תפילין רק במקדש

שהרי לא מצינו שהיה להם מקום מיוחד בביהמ"ק עבור התפילין, ובפרט שתירוץ כזה לא יפתור את זה שלפחות פעם אחת הביאו את התפילין למקדש. ויש לברר ולמצוא האם היו צריכים להניח תפילין רק בהיותם בקודש, או שיש לומר שזה שלא גזרו טומאת ידים במקדש מהני גם בנוגע לנגיעה בכתבי הקודש ותפילין מחוץ למקדש.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן כ')

20) שהוא עצמו שני.

ו. רְצוּעוֹת תְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין[21], וְגִלְיוֹן שֶׁבַּסֵּפֶר[22] שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁלְּמַטָּה[23] שֶׁבַּתְּחִלָּה וְשֶׁבַּסּוֹף[24] כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין לַסֵּפֶר[25], וְסֵפֶר שֶׁנִּמְחַק וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שְׁמֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וּמְגִלָּה שֶׁכָּתוּב בָּהּ מִן הַתּוֹרָה שְׁמֹנִים וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּפָרָשַׁת 'וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן'[26] - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם. וְלֹא דִּבְרֵי תּוֹרָה בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אֲפִלּוּ שִׁיר הַשִּׁירִים וְקֹהֶלֶת שֶׁהֵן דִּבְרֵי חָכְמָה, מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.

21) כשהן מחוברות לתפילין. 22) המקומות שנשארו ללא כתב. 23) וכל שכן הגליון שבין דף לדף. 24) שבתחילת הספר ושבסופו. בבבא בתרא יג, ב אמרו שצריך להשאיר גליון בתחילת הספר ובסופו. 25) למעט הגיליונות שנחתכו (שבת קטז, א). 26) בפרשה זו ישנן שמונים וחמש אותיות והוא ספר שלם בפני עצמו ולפיכך יריעה שכתוב בה 85 אותיות נתקדשה.

ז. תַּרְגּוּם שֶׁבְּעֶזְרָא[27] וְשֶׁבְּדָנִיֵּאל[28] - הֲרֵי הוּא מִכְּלַל כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ. אֲבָל תַּרְגּוּם[29] שֶׁכְּתָבוֹ עִבְרִית וְעִבְרִית שֶׁכְּתָבוֹ תַּרְגּוּם, אוֹ שֶׁכָּתַב כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ בִּכְתָב עִבְרִי[30] - אֵינָן מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, עַד שֶׁיִּהְיוּ כְּתוּבִים אַשּׁוּרִית עַל הָעוֹר וּבְדָיו.

27) פרק ד מפסוק ז ואילך עד סוף הפרק, כל פרק ה וי"ט פסוקים הראשונים מפרק ו כתובים ארמית. 28) פרקים ב עד ז. 29) מה שנכתב בכתבי הקודש בלשון ארמית. 30) כתב עתיק מאוד ואמרו (בסנהדרין כא, ב) שבתחילה ניתנה התורה בכתב זה ובימי עזרא נשתנה ברוח הקודש לכתב אשורי, הוא הכתב שלנו.

ח. הַכּוֹתֵב הַלֵּל[31] וּשְׁמַע[32] לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[33] - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.

31) פרקי הלל שבספר תהלים (קיג־קיח). 32) פרשת שמע ישראל (דברים ו). 33) שאסור לכתוב פרשיות אלא ספרים שלמים (הלכות ספר תורה פרק ז הלכה י"ד).

ט. הַמְּשִׁיחוֹת[34] וְהָרְצוּעוֹת שֶׁתְּפָרָן לְסֵפֶר[35], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּמָן[36] - כָּל זְמַן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין לַסֵּפֶר מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.

34) חוטים. 35) תפר בהן את יריעות ספרי קודש. 36) שאין תופרים את הספרים אלא בגידים. [ויש מפרשים שתפרם לספר ממש על מנת לקשור בהם את הספר].

י. תִּיק שֶׁל סֵפֶר וּמִטְפָּחוֹת סְפָרִים בִּזְמַן שֶׁהֵן תְּפוּרוֹת[37] - מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם. אֲבָל הַבְּרָכוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מֵאוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם וּמֵעִנְיָנִים הַרְבֵּה שֶׁל תּוֹרָה - אֵינָן מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.

37) לספר.

יא. סִפְרֵי הַמִּינִים[38] - אֵינָן מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם. פָּרָשַׁת סוֹטָה[39], הוֹאִיל וְלִמְחִיקָה עוֹמֶדֶת - אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶת הַיָּדַיִם.

38) כנראה הכוונה לכופרים בקדושתם של ספרי התנ"ך ומכל שכן אלה שכותבים לשם אלילים. 39) הפרשה בספר במדבר פרק ה, הנמחקת למים המאררים שמשקים את הסוטה, ויש בה יותר מן 85 אותיות.

יום ו' כ"ח ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר הטעון הערב שמש מן התורה או מדברי סופרים. טבול יום מה פוסל. ומשקין היוצאים מכל המטמאים. אם שלישי שבתרומה ורביעי שבקודש מטמאים משקה או אוכל אחר. מה שהאדם למד מכל מה שהקדמנו למעלה.

א. כָּל הַמִּתְטַמֵּא בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[2], עַד שֶׁיִּטְבֹּל. טָבַל - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה[3] עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר. הַכָּתוּב קָרָא לִטְבוּל יוֹם טָמֵא[4].

2) בהלכות טומאת מת פ"ה ה"ח. 3) פסחים יד, א: "שמן שנפסל בטבול־יום, מאי הוי? שלישי". ומכאן שטבול־יום דינו כשני. 4) ומכאן שמטמא מדאורייתא (שבת יד, ב).

ב. אֶחָד טְבוּל יוֹם[5] מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה, כְּגוֹן שֶׁטָּבַל מִזִּיבוּת מִטֻּמְאַת מֵת וְצָרַעַת[6], וְאֶחָד טְבוּל יוֹם מִטֻּמְאַת שֶׁרֶץ[7] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כָּל הַטָּעוּן הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, בֵּין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[8] - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ.

5) תוספתא טהרות פ"א ה"ג. 6) כל אלה טומאה חמורה הם, והאדם הוא אב הטומאה. 7) טומאה קלה, שהאדם הוא ראשון לטומאה. 8) רבינו מגדיר בכמה מקומות במונח "דברי סופרים", דברים שלא נכתבו בתורה שבכתב בפירוש, ואף־על־פי שהם מדאורייתא (ראה פיה"מ כלים פי"ז מי"ב, כסף־משנה הלכות אישות פ"א ה"ד, ויד מלאכי כללי רמב"ם אות ו). ונראה שגם כאן התכוון לטומאות של תורה שאינן כתובות בפירוש, כגון כל הטומאות מהדרשה של "חרב הרי הוא כחלל", [ראה הלכות טומאת מת פ"ה ה"ג. ושם בהלכה ה, כותב רבינו בפירוש: ואף־על־פי שהן דברי קבלה, אינן דברי תורה]. אבל בטומאות שהן מדרבנן ממש, הטבילה לבדה מטהרת בלי הערב שמש, כמו ששנינו (פרה פי"א מ"ה): "כל הטעון ביאת מים (טבילה) מדברי

סופרים . . . לאחר ביאתו (לאחר שטבל) מותר בכולן (חולין, תרומה וקודש)". והמשנה מתכוונת לטמאות של דבריהם ממש. [אמנם גם במשנה מצאנו שקראו "דברי סופרים" לדינים שהם מן התורה ולא נכתבו במקרא, כגון: חמורים דברי סופרים מדברי תורה (סנהדרין פח, ב), אבל מקרים נדירים הם].

1 **ג. טְבוּל יוֹם[9] פּוֹסֵל[10] אָכְלֵי תְּרוּמָה וּמַשְׁקֶה תְּרוּמָה,**
2 **וְאָכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וּמַשְׁקֶה הַקֹּדֶשׁ, פּוֹסֵל הַכֹּל[11]. כֵּיצַד?**
3 **טְבוּל יוֹם שֶׁנָּגַע בָּאֳכָלִין שֶׁל תְּרוּמָה - עַשָּׂאָן שְׁלִישִׁי**
4 **לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁנִי. וְכֵן אִם נָגַע בְּמַשְׁקִין שֶׁל**
5 **תְּרוּמָה - טְמֵאִין, וַהֲרֵי הֵן שְׁלִישִׁי[12] לְטֻמְאָה. נָגַע**
6 **טְבוּל יוֹם בְּמַשְׁקִין שֶׁל קֹדֶשׁ - טְמֵאָן, וַהֲרֵי הֵן רְבִיעִי**
7 **לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּאָכְלֵי הַקֹּדֶשׁ - עֲשָׂאָן רְבִיעִי.**
8 **אֲבָל אִם נָגַע בְּאָכְלֵי חֻלִּין וּמַשְׁקֶה חֻלִּין - הֲרֵי הֵן**
9 **טְהוֹרִין. וְדִין מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[13] וּטְבוּל יוֹם בְּנִגְעֵי עֹת**
10 **הַקֹּדֶשׁ אֶחָד הוּא. הֲרֵי נִתְבָּאֵר לְךָ מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים,**
11 **שֶׁאֵין שָׁם[14] מַשְׁקִין שְׁנִיּוֹת לְעוֹלָם, אֶלָּא הַמַּשְׁקִין**
12 **תְּחִלָּה לְעוֹלָם; חוּץ מִמַּשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן טְבוּל יוֹם,**
13 **שֶׁהֵן שְׁלִישִׁי אִם הָיוּ תְּרוּמָה, אוֹ רְבִיעִי אִם הָיוּ קֹדֶשׁ.**

9) פרה פי"א מ"ה. 10) כל מקום שנאמר "פסול", הכוונה שהדבר עצמו נטמא, אבל אינו מטמא אחרים (לקמן פי"א ה"א). 11) ואינו מטמא, אף־על־פי שטבול־יום הוא כשני (למעלה ה"א), ושני מטמא את הקודש להיות שלישי, ושלישי עושה רביעי בקודש. כחכמים במעילה ח, ב. ונתפרש שם טעמם, מכיוון שטבל - טומאתו קלושה ואין כוחה יפה לטמא אלא לפסול. 12) בניגוד לכלל שבידינו: כל הפוסל את התרומה, מטמא משקין להיות תחילה (שם). [בהלכה זו משתמש רבינו במונחים "טמאים" "טימאם", במקום "פסולים" "פוסלם", אלא שהוא מבאר מיד שאינם פוסלים אחרים]. 13) יולדת, זב וזבה ומצורע מחוייבים להביא קרבנות אחר שטבלו והעריב שמשם, וכל זמן שלא הקריבו קרבנותיהם נקראים "מחוסרי כפרה" (ראה הלכות משכב ומושב פ"ה ה"ד, בהערות והשלמות). והמדובר במחוסרי כיפורים שאינו טבול־יום, אבל לפני הערב שמש דינו כראשון לגבי קודש. [בדפוס רומא (ר"מ) חסרה כל פיסקא זו של דין מחוסר כיפורים. ונראה שמחקוה מפני שהיא נראית סותרת את דברי רבינו בהלכות משכב ומושב שם. אולם פירושינו כאן ושם - מסלקים את הסתירה]. 14) צורה סגנונית ערבית, והכוונה היא חיזוק השלילה, כאילו אמר: לא יימצא לעולם. ראה הלכות יסודי התורה פ"א ה"א.

14 **ד. כָּל הַמְטַמְּאִין[15], בֵּין חֲמוּרִין בֵּין קַלִּין[16], מַשְׁקִין**
15 **הַיּוֹצְאִין מֵהֶן, כְּגוֹן רֶקֶן וּמִימֵי רַגְלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן**
16 **כְּמַשְׁקִין שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן. אֵלּוּ וָאֵלּוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ**
17 **שֶׁבַּאַרְנוּ. חוּץ מִזָּב וַחֲבֵרָיו[17], שֶׁמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן**
18 **- אַב טֻמְאָה, וּמַשְׁקִין שֶׁהַזָּב וַחֲבֵרָיו נוֹגְעִין בָּהֶן -**
19 **תְּחִלָּה. אֲפִלּוּ אוֹכֵל אֲכָלִין טְמֵאִין אוֹ שׁוֹתֶה מַשְׁקִין**
20 **טְמֵאִין, הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל - כְּמוֹ**
21 **הַמַּשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן, שֶׁהֵן תְּחִלָּה[18]. וְכֵן טְבוּל יוֹם,**
22 **מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ - כְּמַשְׁקִין שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן,**
23 **שֶׁאֵין מְטַמְּאִין אֲחֵרִים כְּלָל[19]; אֶלָּא אִם נָגַע[20]**
24 **בְּמַשְׁקֶה חֻלִּין - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה**
25 **תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן שְׁלִישִׁי, וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה קֹדֶשׁ -**
26 **הֲרֵי הֵן רְבִיעִי.**

15) טבול־יום פ"ב מ"א. 16) בחולין פח, א פירשו: קלין - שרץ; חמורין - זב. 17) זבה, נדה, יולדת ומצורע. 18) אף־על־פי שטומאתם גזירת חכמים. לדעת רבינו, מה שאמרו שם "קלין - שרץ", הכוונה משרץ ולמטה, למעט מת, שמקומו בין החמורים, אבל גם טמאים מדרבנן בכלל. 19) אבל פוסלים תרומה וקודש, כמבואר לקמן. ואפילו אם נגע במשקין או אוכלין של תרומה ונעשו שלישי, אין אוכלים אלו פוסלים את הקודש, ואף־על־פי ששלישי לטומאה עושה רביעי בקודש. ונראה להסביר טעמו, מפני שאילו נגע טבול יום בקודש, היה עושהו רביעי שאינו פוסל קודש אחר בנגיעתו, אין הדבר מתקבל על הדעת בנגע בתרומה שתפסול את הקודש. ואין לדמות זה לאותם הדברים שהומלץ עליהם במשנה (פרה פ"ח): "מטמאין לא טימאוני - ואתה טימאתני". 20) טבול־יום.

27 **ה. וְעַתָּה יִתְבָּאֵר לְךָ[21], שֶׁאֵין שְׁלִישִׁי שֶׁבִּתְרוּמָה וְלֹא**
28 **רְבִיעִי שֶׁבַּקֹּדֶשׁ מְטַמֵּא מַשְׁקֶה אַחֵר[22] אוֹ אֹכֶל אַחֵר,**
29 **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים. לְפִיכָךְ, קְדֵרָה**
30 **שֶׁמְּלֵאָה מַשְׁקִין[23] וְנָגַע בָּהּ[24] טְבוּל יוֹם: אִם הָיָה**
31 **מַשְׁקֶה חֻלִּין - הַכֹּל טָהוֹר, וְאִם הָיָה מַשְׁקֶה תְּרוּמָה**
32 **- הַמַּשְׁקִין פְּסוּלִין וְהַקְּדֵרָה טְהוֹרָה. וְאִם הָיוּ יָדָיו**
33 **טְמֵאוֹת[25] - הַמַּשְׁקֶה טָמֵא[26], בֵּין מַשְׁקֶה תְּרוּמָה בֵּין**
34 **מַשְׁקֶה חֻלִּין. וְזֶה חֹמֶר בַּיָּדַיִם מִבִּטְבוּל יוֹם[27]. וְחֹמֶר**
35 **בִּטְבוּל יוֹם מִבַּיָּדַיִם טְמֵאוֹת: שֶׁסְּפֵק טְבוּל יוֹם -**
36 **פּוֹסֵל מִסָּפֵק[28], וּסְפֵק הַיָּדַיִם - טָהוֹר, כְּמוֹ**
37 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[29].**

21) טהרות פ"ב מ"ג, ד' וה'. 22) הסגנון אינו מדוייק, שהרי שלישי שבתרומה מטמא משקין של קודש, כמבואר במשנה ו שם, וכן פסק רבינו לקמן פי"א ה"ח. ורבינו התכוון לדומה לה בדרגת הקדושה, כגון תרומה. או הכוונה לנגעו טבול־יום. 23) טבול־יום פ"ב מ"ב. 24) במה שבתוכה. 25) מגזירת ידיים (ראה למעלה פ"ח ה"ח). 26) אבל הקדירה טהורה. [דעת רבינו שמשקין שנגעו בידיים - אינם מטמאים כלים. ומה שאמרו במשנתנו "הכל טמא", מפרש רבינו שם בין חולין ובין תרומה. ודעת הר"ש משנץ שכן מטמאין, ומפרש "הכל טמא" היינו המשקין והקדירה]. 27) שידיים מטמאות משקה חולין, וטבול־יום אינו מטמא. 28) משנה זבים פרק ב, ב. וראה לקמן פי"ג ה"ט. 29) לקמן פי"ד ה"א.

38 **ו. אֶחָד טָהוֹר שֶׁהָיוּ יָדָיו טְמֵאוֹת אוֹ[30] טְבוּל יוֹם**
39 **שֶׁיָּדָיו טְמֵאוֹת[31] - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא מַשְׁקֶה חֻלִּין**
40 **וְעוֹשֶׂה אוֹתָן תְּחִלָּה לְטַמֵּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין, כְּמוֹ**
41 **שֶׁבַּאַרְנוּ[32]. וּמֵאַחַר שֶׁמַּשְׁקֶה שֶׁיָּצָא מִטְּבוּל יוֹם -**

כְּמַשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן, טְבוּל יוֹם שֶׁנָּפַל מֵרֵקוֹ אוֹ מִימֵי רַגְלָיו עַל כְּפָר שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[33], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמַשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן.

30) בין . . . ובין. 31) מגזירת ידיים. 32) למעלה פ"ח ה"י. 33) משנה, נדה עא, ב.

ז. מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[34] שֶׁהִקְדַּמְנוּ לְבָאֲרָם אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָאָדָם יִהְיֶה אָב לְטֻמְאָה וְיִהְיֶה רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה. וּלְעוֹלָם לֹא יִהְיֶה הָאָדָם שֵׁנִי אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְהוּא הָאוֹכֵל אֳכָלִין טְמֵאִים אוֹ הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין אוֹ הַבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין, שֶׁכָּל אֵלּוּ כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶס[35] יִהְיוּ אַב טֻמְאָה וְיִהְיוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה. וְלֹא יִהְיֶה הַכְּלִי לְעוֹלָם שֵׁנִי לְטֻמְאָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. שֶׁאִם יִטַּמָּא בְּמַשְׁקִין טְמֵאִים - יִהְיֶה שֵׁנִי מִדִّבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

34) ראה הלכות טומאת מת פ"ה. 35) שאינו אב הטומאה לעולם, ואפילו אם נגע במת. ראה הלכה ח.

ח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[36], שֶׁכְּלֵי חֶרֶס לֹא יִהְיֶה אַב טֻמְאָה לְעוֹלָם, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיִהְיֶה רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְשֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, אִם נִטְמָא בְּמַשְׁקִין, כְּשְׁאָר הַכֵּלִים. וְלֹא יִהְיֶה הָאָדָם וְלֹא הַכֵּלִים שְׁלִישִׁי וְלֹא רְבִיעִי לְעוֹלָם, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

36) שם ה"ח.

ט. הָאֳכָלִים לֹא יִהְיוּ אַב טֻמְאָה לְעוֹלָם, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵיהֶם. וְיִהְיוּ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי מִדִּבְרֵי תּוֹרָה. שֶׁהָאָדָם אוֹ הַכְּלִי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, אִם נָגַע בְּאֹכֶל - עֲשָׂאָהוּ שֵׁנִי[37]. וְהָאֳכָלִין יִהְיוּ שְׁלִישִׁי[38] וּרְבִיעִי[39] לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶן בִּלְבַד[40].

37) מן התורה. ודווקא אדם או כלי, אבל אוכל ראשון שנגע באוכל - לא טימאהו מן התורה אלא מגזירת חכמים, ולפיכך דייק רבינו וכתב: שהאדם או הכלי (ראה למעלה פ"ז ה"א). 38) תרומה וקודש. 39) בקודש. 40) וכן כתב בסוף הפרק גבי טבול־יום שפוסל מדבריהם. ודבריו אלה נראים נוגדים דברי עצמו בפרק יא ה"ג וה"ד, שלמד שלישי מן הכתוב ורביעי מקל־וחומר, ומקור דבריו שם בברייתא פסחים יח, ב: "למדנו שלישי בקודש מן התורה, ורביעי מקל־וחומר" [ראה צל"ח פסחים בסוגיא ר' חנינא סגן הכהנים אות סט, ומנחת־חינוך מצוה קמה, וראה בביאורנו לקמן בפי"א].

י. הַמַּשְׁקִין יִהְיוּ אַב טֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּגוֹן מֵי חַטָּאת וְרֹק הַזָּב וּמִימֵי רַגְלָיו. וְיִהְיוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁנָּגְעוּ בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן אִם נָגְעוּ הַמַּשְׁקִין בּוֹלֵד הַטֻּמְאָה, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - נִטְמְאוּ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וַהֲרֵי הֵן כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה לְטַמֵּא אֲחֵרִים מִדִּבְרֵיהֶן[41]. וְכֵן אִם נָגְעוּ בְּשֵׁנִי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים בֵּין בָּאֳכָלִין - נַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטַמֵּא אֲחֵרִים מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[42]. וְיִהְיוּ[43] הַמַּשְׁקִין שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? אִם נָגַע טְבוּל יוֹם בְּמַשְׁקֶה תְּרוּמָה - עֲשָׂאָהוּ שְׁלִישִׁי, וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה קֹדֶשׁ - עֲשָׂאָהוּ רְבִיעִי. וְאֵין אַתָּה מוֹצֵא מַשְׁקִין שְׁנִיּוֹת לְעוֹלָם, וְלֹא מַשְׁקֶה שֶׁאֵינוֹ תְּחִלָּה[44], חוּץ מִמַּשְׁקֶה טְבוּל יוֹם[45] אוֹ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים בְּקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁהוּא[46] פּוֹסֵל מִדִּבְרֵיהֶם[47] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא.

41) נתבאר למעלה פ"ז ה"ח. וראה שם ה"א. 42) שם. 43) ויש גם אפשרות שיהיו. 44) שיהיו שלישי או רביעי. 45) הסגנון מסובך קצת, וכוונתו ברורה: שניות לא יהיו לעולם. אבל שלא יהיו תחילה, יש אפשרות - כגון נגיעת טבול־יום. 46) טבול־יום. 47) ראה מה שכתבנו בסוף ה"ט.

יום ש"ק כ"ט ניסן ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר כל מקום שנאמר באוכלין "פסול" — מה דינו. אם שני עושה שלישי בחולין ואם שלישי עושה רביעי בתרומה או רביעי וחמישי בקודש וכו'. ודין בשר תאווה אם מטמא הקודש ופוסל התרומה. וחיבורי אוכלין ע"י משקין אם הם חיבור. שני שבחולין ושלישי שבתרומה ורביעי שבקודש מה פוסלים. האוכל שלישי שבתרומה עצמה או חולין שנעשו על טהרת תרומה. כל קודש האמור בענין אוכלין ומשקין. כל דבר שוודאי מטמא את החולין מן התורה.

א. כָּל מָקוֹם[2] שֶׁנֶּאֱמַר בָּאֳכָלִין פָּסוּל - הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֹכֶל עַצְמוֹ טָמֵא, וְלֹא יְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר; אֶלָּא אִם נָגַע בְּאֹכֶל אַחֵר - הֲרֵי הוּא טָהוֹר.

2) טהרות פ"ב מ"ג־ו.

ב. הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּחֻלִּין[3] - טָמֵא וּמְטַמֵּא. הַשֵּׁנִי - פָּסוּל וְלֹא מְטַמֵּא. וְאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין[4]. מִנַּיִן לְאֹכֶל שֵׁנִי שֶׁהוּא פּוֹסֵל בְּחֻלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ, כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא[5]. נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ אָב, וּכְלִי חֶרֶס שֶׁנָּפַל הַשֶּׁרֶץ לַאֲוִירוֹ רִאשׁוֹן, וְהָאֹכֶל שֶׁבַּכְּלִי שֵׁנִי, וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר יִטְמָא. וְכֵן שֶׁרֶץ[6] שֶׁנָּפַל לַאֲוִיר הַתַּנּוּר[7] - הַפַּת שְׁנִיָּה, שֶׁהַתַּנּוּר רִאשׁוֹן.

3) שם. 4) שם. 5) במה דברים אמורים, ששני בחולין פסול מן התורה? כשנגע בכלי או באדם שהוא ראשון או אב, אבל אוכל ראשון אינו פוסל את השני מן התורה אלא מדרבנן (למעלה פ"ז ה"א). 6) לא נתבאר מה זה מוסיף על האמור למעלה. 7) התנורים בתקופת המשנה היו של חרס.

ג. הָרִאשׁוֹן[8] וְהַשֵּׁנִי שֶׁבִּתְרוּמָה - טְמֵאִים וּמְטַמְּאִים[9].

הַשְּׁלִישִׁי - פָּסוּל וְלֹא מְטַמֵּא. וְאֵין שְׁלִישִׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בִּתְרוּמָה. מִנַּיִן לְאֹכֶל שְׁלִישִׁי שֶׁהוּא פּוֹסֵל[10] בִּתְרוּמָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים. נִמְצָא טְבוּל יוֹם אָסוּר בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ[11], וְאִם נָגַע בָּהּ - פְּסָלָהּ, וּטְבוּל יוֹם כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה הוּא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה.

8) טהרות, שם. 9) השני פוסל אוכלין ואינו מטמא, ונקט לשון "מטמא" מפני שהוא מטמא משקין. 10) צ"ל פסול. 11) יבמות עד, ב.

ד. הָרִאשׁוֹן[12] וְהַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי בְּקֹדֶשׁ - טְמֵאִין וּמְטַמְּאִין[13]. הָרְבִיעִי - פָּסוּל וְאֵינוֹ מְטַמֵּא. וְאֵין רְבִיעִי עוֹשֶׂה חֲמִישִׁי לְעוֹלָם. וּמִנַּיִן לִשְׁלִישִׁי בְּקֹדֶשׁ שֶׁהוּא טָמֵא? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל; וּכְבָר קָרָא הַכָּתוּב לַשֵּׁנִי טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ שֶׁנָּגַע בְּשֵׁנִי - נִטְמָא וְיִשָּׂרֵף. וּמִנַּיִן לִרְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ שֶׁהוּא פָּסוּל? מִקַּל וָחֹמֶר[14]: וּמַה מְּחֻסַּר כִּפּוּרִים, שֶׁהוּא מֻתָּר בִּתְרוּמָה, אָסוּר בְּקֹדֶשׁ עַד שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ; הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא פָּסוּל בִּתְרוּמָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ?! אֲבָל הַחֲמִישִׁי טָהוֹר.

12) טהרות, שם. 13) ראה הערה ח. 14) פסחים יח, ב.

ה. בְּשַׂר תַּאֲוָה[15], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר, גָּזְרוּ עָלָיו[16] שֶׁיִּהְיֶה כְּשְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה: מְטַמֵּא אֶת הַקֹּדֶשׁ[17], וְאֵינוֹ פּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁלֹּא גָזְרוּ עָלָיו אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יְעָרְבוּהוּ עִם בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ וְיָבוֹאוּ לִטְעוֹת וְלִשְׁגּוֹג בּוֹ, וִידַמּוּ שֶׁהַבָּשָׂר זֶה[18] הוּא חֹל וְהוּא קֹדֶשׁ[19] וְיֹאכְלֻנוּ בְּטֻמְאָה.

15) בשר חולין נקרא "בשר תאוה", מלשון הכתוב (דברים יב, כ): כי תאוה נפשך לאכול בשר. 16) תוספתא, נדה פ"ט ה"י. 17) פירוש – פוסל (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). 18) בשר הקודש. 19) והרי הוא קודש.

ו. חִבּוּרֵי אֳכָלִין[20] עַל יְדֵי מַשְׁקִין[21] - הֲרֵי הֵן חִבּוּר לְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[22]. וְהַדָּבָר סָפֵק, אִם חֲשׁוּבִים כְּגוּף אֶחָד לְמִנּוֹת בָּהֶן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי[23], אוֹ חוֹשְׁבִים זֶה הָאֹכֶל שֶׁנָּגְעָה בּוֹ הַטֻּמְאָה רִאשׁוֹן, וְהָאֹכֶל הַמְחֻבָּר לוֹ שֵׁנִי.

20) איבעיא בזבחים קה, ב. 21) שתי חתיכות אוכלין, וביניהם משקה הנוגע בשניהם. 22) אם נגעה טומאה באחד מהם – נטמא גם השני (כך מפרש רבינו האיבעיא שם, ולא כפירוש רש"י). 23) פירוש, הדבר ספק אם שניהם כגוף אחד ממש גם לענין מנין דרגות הטומאה, ואם נגעה נבילה בחתיכה אחת נעשתה גם השניה ראשון לטומאה ועושה שני.

ז. הַשֵּׁנִי שֶׁבְּחֻלִּין[24] פּוֹסֵל אָכְלֵי תְּרוּמָה וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שְׁלִישִׁי. וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה חֻלִּין - טִמְּאָן[25]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה תְּרוּמָה אוֹ בְּמַשְׁקֶה קֹדֶשׁ, שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֶת הַכֹּל.

24) טהרות פ"ב מ"ו. 25) נעשו ראשון. נתבאר כבר כמה פעמים, שכל הפוסל את התרומה - מטמא משקין להיות תחילה.

ח. הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבִּתְרוּמָה[26] שֶׁנָּגַע בְּאָכְלֵי קֹדֶשׁ - פְּסָלָן וְנַעֲשׂוּ רְבִיעִי. וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה הַקֹּדֶשׁ - טִמְּאָן וְנַעֲשׂוּ תְּחִלָּה[27]. אֲבָל אִם נָגַע שְׁלִישִׁי שֶׁבִּתְרוּמָה בְּמַשְׁקֶה תְּרוּמָה - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[28]. וְכֵן רְבִיעִי שֶׁבְּקֹדֶשׁ, אִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה קֹדֶשׁ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

26) שם. 27) שכל משקה שנטמא הוא ראשון (ראה למעלה פ"י ה"י). 28) שאין רביעי בתרומה.

ט. חֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת תְּרוּמָה[29] - הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּהֶן פָּסוּל כִּתְרוּמָה[30], וְאִם נָגַע[31] בְּקֹדֶשׁ - אֵינוֹ עוֹשֶׂהוּ רְבִיעִי[32], וַאֲפִלּוּ מַשְׁקֶה קֹדֶשׁ אֵינוֹ פּוֹסֵל. וְחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ - הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּהֶן טָהוֹר כְּחֻלִּין[33].

29) נזהרו לעשותן בטהרה כמו בעשיית תרומה. 30) הלכה פסוקה היא בחולין דף לג ולד, שחולין שנעשו על טהרת תרומה דינם כתרומה. 31) המשקה. 32) טהרות פ"ב מ"ו, ראה פירוש המשנה שם. 33) חולין לג, ב - לפי דעת רבי יהושע. בטהרות שם קובע רבינו, שכל מקום שנאמר בו חולין שנעשו על טהרת הקודש הם כקודש, הכוונה לפי שיטת משנה ראשונה בנדה עא, ב - שטבול יום אסור לנגוע במים שהוכנו לשטוף בהם את הפסח, אבל משנה אחרונה מתירה לנגוע מפני שטבול יום הוא כשני, ואינו פוסל את המים שהם חולין, ואף־על־פי שנעשו על טהרת הקודש. וכן כתב גם בפירושו לחגיגה יח, ב. ופסק כאן כמשנה אחרונה. ולמה החמירו בחולין שנעשו על טהרת תרומה יותר משנעשו על טהרת הקודש? מפני שכהנים רגילים לאכול גם חולין בטהרת תרומה, ולפיכך חלה על חולין אלה קדושת תרומה, מה־שאין־כן בטהרת הקודש, שרק יחידים נוהגים שמירה קפדנית זו, בטלה דעתם ולא חלה כל קדושה על אותם החולין (רש"י חולין, שם).

י. הָאוֹכֵל רְבִיעִי שֶׁבְּקֹדֶשׁ - אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל אֶת הַקֹּדֶשׁ[34], וּמֻתָּר לִגַּע בְּקֹדֶשׁ וְאֵינוֹ פּוֹסְלוֹ[35]. אֲפִלּוּ תַּבְשִׁיל[36] שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ הַקֹּדֶשׁ וְאֵין בּוֹ[37] כְּזַיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס[38] - הֲרֵי זֶה לֹא יֵאָכֵל[39] בִּרְבִיעִי שֶׁל קֹדֶשׁ[40], אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי[41], שֶׁהוּא טָהוֹר כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[42].

34) גזרו חכמים שאדם האוכל יהיה טמא כטומאת המאכל, ואע"פ שהמאכל אינו מטמא אוכלין בנגיעה (חולין לד, א) ואסור לו לאכול קודש. [שם מדובר בשלישי לענין תרומה (ראה הלכה הבאה) ורבינו למד מתרומה לקודש, כשם

ששלישי בתרומה פוסל את האוכלו לאכול בתרומה, אע"פ שאינו פוסל תרומה בנגיעה, כך גם ברביעי בקודש]. 35) שרביעי אינו עושה חמישי. 36) של חולין או תרומה. 37) בקודש. 38) פרס הוא חצי ככר לחם ששיעורו שש ביצים. וכזית בכדי אכילת פרס - פירושו, שנתערב כזית (כחצי ביצה) קודש בחמשה כזיתים של התבשיל, וביחד הם ששה (ויש אומרים: כזית בששה כזיתים). 39) אף־על־פי שבדינים אחרים אינו נידון כאילו הוא בעין. 40) פירוש, אדם שאכל רביעי של קודש, לא יאכל תערובת זו. 41) הוא־הדין שמותר לאוכלו בלי כל תערובת. רבינו מפרש מה ששנינו: "והחמישי נאכל בנזיד הקודש", הכוונה למעט רביעי שאינו נאכל אפילו בתערובת, אבל אינו ממעט חמישי בלי תערובת. וכאן נקט – כדרכו – לשון המשנה. 42) למעלה ה"ד.

1 **יא. הָאוֹכֵל שְׁלִישִׁי שֶׁבַּתְּרוּמָה עַצְמָהּ אוֹ שֶׁל חֻלִּין**
2 **שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר לֶאֱכֹל אֶת**
3 **הַתְּרוּמָה[43] עַד שֶׁיִּטְבֹּל[44], וּמֵתֵּר לִגַּע בִּתְרוּמָה[45] וַהֲרֵי**
4 **הִיא טְהוֹרָה. בַּאֲכִילָה עָשׂוּ מַעֲלָה, בִּנְגִיעָה לֹא עָשׂוּ**
5 **מַעֲלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה עַצְמָהּ; אֲבָל**
6 **תַּבְשִׁיל שֶׁנִּתְעָרְבָה בּוֹ תְּרוּמָה, אִם אֵין שָׁם כְּזַיִת בִּכְדֵי**
7 **אֲכִילַת פְּרָס - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵאוֹתוֹ תַּבְשִׁיל[46]**
8 **כְּדֶרֶךְ שֶׁמֻּתָּר לִגַּע בִּתְרוּמָה.**

43) מימרא של עולא, חולין לד, ב. 44) ואינו צריך הערב שמש. 45) זבחים צט, ב: "באכילה עביד (עשו) רבנן מעלה (טהרה מסוג גבוה), בנגיעה לא עביר רבנן מעלה". 46) טהרות פ"ב מ"ג: "והשלישי נאכל בנזיד הדמע", פירוש, בתבשיל שנתערבה בו תרומה. ובחולין שם אמרו, שמדובר כשאין בתבשיל כזית תרומה בכדי אכילת פרס, ומכאן המקור להלכה זו.

9 **יב. הָאוֹכֵל[47] שְׁלִישִׁי שֶׁבַּתְּרוּמָה אוֹ שֶׁל חֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ**
10 **עַל טָהֳרַת הַתְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר לִנְגִיעַת**
11 **תְּרוּמָה - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְעִנְיַן קֹדֶשׁ[48]; שֶׁטָּהֳרַת**
12 **תְּרוּמָה טֻמְאָה הִיא אֵצֶל הַקֹּדֶשׁ[49]. אֲבָל הָאוֹכֵל**
13 **שְׁלִישִׁי שֶׁבְּחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ - הֲרֵי הוּא**
14 **טָהוֹר[50]; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ אֶלָּא**
15 **קֹדֶשׁ מִקֹּדֶשׁ[51] בִּלְבַד.**

47) שם מ"ב כרבי יהושע. כדי להסביר הלכה זו, עלינו לבאר מתחילה את דברי רבי יהושע במשנה שם על־פי פירושו של רבינו. שנינו שם: "רבי יהושע אומר, אוכל אוכל ראשון ואוכל שני – שני, שלישי – שני לקודש ולא שני לתרומה, בחולין שנעשו על טהרת תרומה". פירוש, אדם שאכל דבר מאכל שהוא ראשון לטומאה או שני לטומאה, נעשה גופו שני לטומאה ואסור לאכול תרומה וקודש, ואם נגע בתרומה – נפסלה, ואם נגע בקודש – נטמאה. אם אכל דבר שהוא שלישי לטומאה, נעשה גופו שני לענין קודש, ואם נגע בקודש עשהו שלישי, אבל לענין תרומה אינו שני אלא שלישי ואסור לאכול תרומה, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, ומותר לנגוע בה. ומסיים רבי יהושע, שכל זה אמור בחולין שנעשו על טהרת תרומה. ומבאר רבינו שם, שהוא־הדין בתרומה ממש. ולתוספת ביאור ייאמר, שרבי יהושע משמיענו ריבותא, שאפילו בשלישי שבחולין שנעשו על טהרת תרומה גם־כן עושים שני לקודש. ורבינו מוסיף כאן ריבותא, שאפילו אם אכל שלישי של תרומה, שהיא פסולה מן הדין, אף־על־פי־כן מותר בנגיעת תרומה. מתוך ביאור זה מוסברים דברי רבינו מאליהם. ראה בהערה הבאה. 48) משמע שהוא עושה שלישי וזה עושה רביעי, ואין כל הבדל בזה בין תרומה ממש ובין חולין על טהרת תרומה. [בפירושו למ"ו שם בדין נגיעה, מחלק רבינו בין שני אלה ואומר, שחולין על טהרת תרומה אינם עושים רביעי בקודש (וכן פסק למעלה ה"ט). ואילו כאן באוכל לא חילק. ונראה טעמו, שבאוכל החמירו חכמים ונתנו עליו טומאה חמורה יותר מטומאת הדבר שאכל, הרחיבו גזירתם גם על חולין בטהרת תרומה, מה־שאין־כן בנגיעה]. 49) בחולין לה, א - אמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא, האוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת הקודש, טהור לאכול בקודש, שאין לך דבר שעושה רביעי בקודש אלא קודש מקודש (פירוש, קדושת גופו ממש) בלבד. והקשו עליו מהמשנה שהבאנו למעלה: "שלישי שני לקודש ולא שני לתרומה, בחולין שנעשו על טהרת תרומה" והרי חולין אלה אינם קודש מקודש, ועושים שני בקודש? והשיב רבי יצחק: "הנח לתרומה, שטהרתה טומאה אצל הקודש", כלומר לא נעשה שני מפני שהחולין היו שלישי, אלא מפני שלא נעשו על טהרת הקודש. פירוש, לא נזהרו לשמרם שמירה מעולה מפני הטומאה כמו ששומרים על קודש, אלא שמירה פחות קפדנית כעין שמירת תרומה. ומפני שרבינו פסק למעלה (ה"ט), שחולין שנעשו על טהרת הקודש, השלישי שבהן טהור (ראה שם בביאורנו טעמו של דבר), וכן בסוף הלכה זו הוא מביא להלכה את דברי רבי יצחק, הוכרח לקבל גם נימוקו למה נעשה שני. 50) ומותר לו לאכול קודש. למעלה בהלכה ט, כתב רבינו דין זה לענין נגיעה, וכאן מלמדנו שגם לענין אכילה הדין כן, שלא תטעה לומר שדינם כרביעי שאינם פוסלים את הקודש בנגיעה, והאוכלם נפסל גופו מלאכול קודש (ראה ה"י). 51) מקודש קדושה מליאה (ראה הי"א) ולא חולין שנעשו על טהרת הקודש. [ומדובר במעלות היתירות שגזרו בקודש, אבל טומאות שהם מעיקר הדין, כגון שלישי שבתרומה – עושה רביעי, כמו שנתבאר למעלה בה"ח].

16 **יג. כָּל קֹדֶשׁ[52] הָאָמוּר בְּעִנְיַן טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין**
17 **הוּא קָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ הַמְקֻדָּשִׁין, כְּגוֹן בְּשַׂר קָדְשֵׁי**
18 **קָדָשִׁים[53] וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים[54], וְחַלּוֹת תּוֹדָה[55]**
19 **וּרְקִיקֵי נָזִיר[56] שֶׁנִּשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח[57], וְהַמְּנָחוֹת[58]**
20 **שֶׁקָּדְשׁוּ בִּכְלִי[59], וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[60] וְלֶחֶם הַפָּנִים[61]**
21 **מִשֶּׁקָּרְמוּ בַּתַּנּוּר[62]; אֲבָל חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר**
22 **שֶׁלֹּא נִשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח, וְהַמְּנָחוֹת שֶׁלֹּא קָדְשׁוּ**
23 **בִּכְלִי - אֵינָן לֹא כְּקֹדֶשׁ וְלֹא כְּחֻלִּין אֶלָּא כִּתְרוּמָה[63].**

52) תוספתא, טהרות פ"א ה"ד (ראה שם גירסת הגר"א). 53) עולות, חטאות ואשמות ושלמי ציבור, שמקריבים בחג

השבועות. 54) תודה ושלמים. 55) המביא קרבן תודה, צריך להביא עמו ארבעים לחם אפוי מארבעה מינים (ויקרא ז, יב). 56) נזיר שהשלים ימי נזירותו, מביא שלושה קרבנות, ועמהם עשרים לחם מצה משני מינים (במדבר ו, טו). דיניהם מפורשים בהל' מעשה הקרבנות ס"ט. [לא נתבאר לי למה קורא רבינו ללחמי תודה "חלות" וללחמי נזיר "רקיקים", בעוד שהמקריב תודה, וכן גם הנזיר מביאים חלק חלות וחלק רקיקים, וההבדל בין חלות ורקיקים הוא, שהחלות נילושות בשמן והרקיקים במים, ומושחים אותם בשמן אחר אפייתם והלחם סופגו]. 57) שחיטת הקרבנות מקדשת את הלחמים בקדושה מלאה. 58) הבאות בפני עצמן, לא כתוספת לקרבן. 59) שנתנו אותן בכלי שרת שבמקדש. 60) שהציבור מקריב בחג השבועות. 61) שנים עשר לחמים שמניחים בכל שבת על השולחן שבהיכל, ומחלקים אותם לכהנים בשבת שלאחריה (ויקרא כד, ה). 62) שעלה עליהם קרום מחום התנור. שתי הלחם ולחם הפנים מתקדשים קדושה מלאה עם תחילת אפייתם שהיא העלאת הקרום. 63) שם.

1 **יד. הַחַלָּה**[64] **וְהַבִּכּוּרִים**[65] **וְתַשְׁלוּמֵי תְּרוּמָה**[66]
2 **[וְחֻמְשָׁהּ] - חֲרֵי הֵן כִּתְרוּמָה**[67].

64) שמפרישים מן העיסה (במדבר טו, כ). 65) פירות העץ והאדמה הראשונים (דברים כו, ב). 66) זר (לא כהן) שאכל תרומה, מחוייב לשלם לכהן את מחירה עם תוספת חומש המחיר. 67) חלה עליהם קדושת תרומה לכל דבר. תוספתא שם ה"ה.

3 **טו. הַטֶּבֶל**[68] **וְהַמְּדֻמָּע**[69] **וְגִדּוּלֵי תְּרוּמָה**[70]**, וּמַעֲשֵׂר**
4 **שֵׁנִי וְרִאשׁוֹן**[71]**, וְעִסָּה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה**[72] **- חֲרֵי הֵן**
5 **כְּחֻלִּין**[73]**, וְהָרִאשׁוֹן טָמֵא בָּהֶן, וְהַשֵּׁנִי פָּסוּל, וְאֵין**
6 **בָּהֶן שְׁלִישִׁי.**

68) תבואה ופירות ארץ ישראל לפני הפרשת תרומות ומעשרות. 69) תרומה שנתערבה בחולין ואין בחולין פי מאה. מן התורה בטלה התרומה ברוב חולין, וחכמים גזרו שלא תיבטל אלא במאה. 70) תרומה שנזרעה והצמיחה תבואה, התבואה החדשה אסורה מגזירת חכמים (שבת יז, ב). 71) מצוה מן התורה להפריש שתי מעשרות מגידולי קרקע האמורים למעלה, מעשר ראשון ניתן ללויים, ומעשר שני מעלים לירושלים ונאכל שם בטהרה לכל אדם מישראל. 72) לפני הפרשת חלתה. 73) טבל, גידולין ומעשרות, נשנו בתוספתא שם. וטבול לחלה, נאמר בסוטה ל, ב בלשון שני.

7 **טז. כָּל דָּבָר**[74] **שֶׁוַּדָּאוֹ**[75] **מְטַמֵּא אֶת הַחֻלִּין מִן הַתּוֹרָה**
8 **- גָּזְרוּ עַל סְפֵקוֹ בְּחֻלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה שֶׁתֵּעָשֶׂה**
9 **אוֹתָהּ הָעִסָּה בְּטָהֳרָה. וּמַפְרִישִׁים מִמֶּנָּה חַלָּה,**
10 **וְחַלָּתָהּ תְּלוּיָה, לֹא נֶאֱכֶלֶת**[76] **וְלֹא נִשְׂרֶפֶת**[77].

74) נדה ז, א. מסקנת אביי. 75) אם טומאתו וגם נגיעתו ודאי. 76) שאסור לאכול חלה טמאה כמו תרומה טמאה. 77) שמא היא טהורה, ואסור לאבד בידים תרומה וחלה טהורה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ג-כ"ט ניסן ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"ג ניסן ה'תשפ"ב

11 **מצות עשה רכו. רכז. רל. רלא.**

12 **מצות לא תעשה סו.**

13 **הַמִּצְוָה הָרִכ"ו** — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג אֶת־
14 הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת — בְּסַיִף, וְהוּא אָמְרוֹ
15 יִתְעַלֶּה: "נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כא, כ). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־
16 תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן הַתָּזַת הָרֹאשׁ. וּכְבָר
17 נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב:).

18 **הַמִּצְוָה הָרִכ"ז** — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחֲנוֹק אֶת־
19 הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מוֹת
20 יוּמָת" (שם, טז). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת
21 שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז'
22 מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (שם).

23 **הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים** — הַצִּוּוּי
24 שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִקְצָת חֲרוּגֵי בֵית דִּין, וְהוּא אָמְרוֹ
25 יִתְעַלֶּה: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ" (דברים כא, כב). וְנַזְכִּיר
26 אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב תְּלִיָּה בְּמִצְוֹת לֹא־
27 תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין
28 (מו.).

29 **הַמִּצְוָה הָרל"א** — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְבּוֹר חֲרוּגֵי בֵית
30 דִּין בְּיוֹם חֲרִיגָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ
31 בַּיּוֹם הַהוּא" (שם, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי תצא שם):
32 "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וְכָךְ הוּא הַדִּין בִּשְׁאָר
33 מֵתִים, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּקָּבֵר כָּל־מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ.
34 וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לְמֵת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ —
35 מֵת מִצְוָה. עִנְיָנוֹ: הַמֵּת שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל־אֶחָד לְקָבְרוֹ, לְפִי
36 שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי
37 מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (שם).

38 **הַמִּצְוָה הַס"ו** — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲזוֹב הַתָּלוּי,
39 לָן עַל עֵצוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל־יְדֵי כָּךְ בִּרְכַּת הַשֵּׁם (בלשון
40 סגי־נהור) בַּמַּחֲשָׁבָה כְּשֶׁיֵּרָאֶה (שהמביט נזכר בסיבת תליתו).
41 כִּי אָנוּ לֹא נִתְלֶה זוּלַת מְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁגַּם בּוֹ

נֶאֱמַר: "אֶת־ה' הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל). וּלְשׁוֹן הַלָּאו הַזֶּה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ" (דברים כא, כג) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה:).

יום שני כ"ד ניסן ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שי.

מצות עשה רכד. מצות לא תעשה ש.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׂלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּחַיּוֹת מְכַשֵּׁף, וְהוּא אָמְרוֹ: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז), וּכְשֶׁנִּמְחוֹל (נוותר) לוֹ — נִהְיֶה עוֹבְרִים עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְלֹא רַק שֶׁבִּטַּלְנוּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּלְבָד כְּמוֹ אִלּוּ מָחַלְנוּ לְאֶחָד מִמְּחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹת בִּרְצוּעָה אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" (דברים כה, ב). וּבְהַזְכִּירֵנוּ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נָעִיר עַל אוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׂלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכּוֹת אֶת־הַחוֹטֵא מַכּוֹת כְּבֵדוֹת הַמְּמִיתוֹת. בֵּאוּר דָּבָר זֶה, שֶׁכָּל־מְחֻיָּב מַלְקוּת, תַּכְלִית (הכמות) מַה־שֶּׁמַּלְקִים אוֹתוֹ אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל. וְאֵין מַלְקִים שׁוּם אָדָם עַד שֶׁיַּאַמְּדוּ אֶת־הַמַּכּוֹת כְּפִי יְכֹלֶת הַלּוֹקֶה וְגִילוֹ וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ. אִם יוּכַל לִסְבֹּל אֶת־עֹנֶשׁ הַמַّלְקוּת בִּכְלָלוּתוֹ — יִלְקֶה; וְאִם לֹא יוּכַל לִסְבֹּל — מַלְקִים אוֹתוֹ כְּפִי מַה־שֶּׁיּוּכַל לְקַבֵּל, לֹא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשׁ מַכּוֹת. אָמַר יִתְעַלֶּה: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ" (דברים כה, ב). וְתַכְלִית הַמַّלְקוּת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהוֹסִיף לְהַלְקוֹתוֹ אֲפִלּוּ מַכָּה אַחַת נוֹסָף עַל מַה־שֶּׁאָמַד הַדַּיָּן שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל, וְהוּא אָמְרוֹ: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (שם, ב־ג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "אִם הוֹסִיף — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מִנַּיִן (אם הוסיף) עַל כָּל־אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ בֵּית דִּין? (בגלל שאינו מסוגל לספוג ל"ט מלקות) תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף". וּמִן־הַלָּאו הַזֶּה הִיא הָאַזְהָרָה מִלְּהַכּוֹת שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל: אִם הַחוֹטֵא הַזֶּה אָנוּ מַזְהִרִין שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — שְׁאָר כָּל־אָדָם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! וּכְבָר הִזְהִירוּ (חכמים) מִלְּרַמּוֹז שֶׁיַּכֶּה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכֶּה, אָמְרוּ (סנהדרין נח): "כָּל־הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ" (שמות ב, יג).

יום שלישי כ"ה ניסן ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רצד. רצ.

הַמִּצְוָה הָרצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת־הָאָנוּס בַּעֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה, כֵּיוָן שֶׁהוּא אָנוּס בַּעֲשִׂיָּתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלַנַּעֲרָה (שנאנסה) לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר" וְגוֹ' (דברים כב, כו). וּבְסַנְהֶדְרִין (נדרים סז. ועוד) אָמְרוּ: "אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר".

הַמִּצְוָה הַמַּשְׂלִימָה מָאתַיִם וְתִשְׁעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַבּוֹעַ אֶת־הָעֲנָשִׁים עַל פִּי אֹמֶד הַדַּעַת הֶחָזָק וַאֲפִלּוּ קָרוֹב לְוַדַּאי, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אָדָם שֶׁשֹּׂנְאוֹ רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ וְנִמְלַט מִמֶּנּוּ לַבַּיִת, וְנִכְנַס אוֹתוֹ הָרוֹדֵף אַחֲרָיו, וְנִכְנַסְנוּ אֲנַחְנוּ אַחֲרֵיהֶם וּמְצָאנוּ אֶת־הַנִּרְדָּף הָרוּג מְפֻרְפָּר, וְשֹׂנְאוֹ הָרוֹדֵפוֹ עוֹמֵד עָלָיו כְּשֶׁהַסַּכִּין בְּיָדוֹ וּשְׁנֵיהֶם (ההרוג והסכין) מְגֹאָלִים (מלוכלכים) בְּדָם — חֲרֵי אֵין הַסַּנְהֶדְרִין הוֹרְגִים רוֹדֵף זֶה עַל דֶּרֶךְ קִיּוּם הָעֹנֶשׁ, כֵּיוָן שֶׁאֵין שָׁם בְּרוּר בְּעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת־הָרְצִיחָה. וּבָאָה הָאַזְהָרָה בְּתוֹרַת הָאֱמֶת מִלַּהֲרוֹג אֶת־זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג וְגוֹ'" (שמות כג, ז). וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם) אָמְרוּ: "רָאוּהוּ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: יִשְׂרָאֵל הוּא, בֶּן־בְּרִית הוּא אִם הָרַגְתָּ אוֹתוֹ תֵּהָרֵג, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפֻרְפָּר וְהַסַּיִף מְנַטֵּף דָּם מִיָּד הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (חושב אני) יְהֵא חַיָּב? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג". וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ דָּבָר זֶה וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה דִּין עָוֶל — לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הָאֶפְשָׁרִיִּים (הסבירים, הבלתי מוכרחים) יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם (שסבירותם) קְרוֹבָה מְאֹד, וּמֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם רְחוֹקָה מְאֹד, וּמֵהֶם בֵּינוֹנִיִּים בֵּין אֵלּוּ, וְהָ"אֶפְשָׁר" רָחָב גָּדוֹל מְאֹד. וְאִלּוּ הִרְשִׁתָה תּוֹרָה לְקַיֵּם עֲנָשִׁים בְּאֶפְשָׁר הַקָּרוֹב מְאֹד, אֲשֶׁר כִּמְעַט קָרוֹב לִמְחֻיָּב הַמְּציאוּת כְּדַרְגֵּמַת מַה־שֶּׁהִזְהַרְנוּ — כִּי אָז הָיוּ מְקַיְּמִים אֶת־הָעֲנָשִׁים (מתוך השוואה שאינה מדויקת ביותר) בְּמָה שֶׁהוּא יוֹתֵר רָחוֹק מִזֶּה וּבְמָה שֶׁהוּא עוֹד יוֹתֵר רָחוֹק, עַד שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת־הָעֲנָשִׁים וְיָמִיתוּ בְּנֵי אָדָם תָּמִיד בְּאֲמִתָּן קַל לְפִי דִּמְיוֹן הַשּׁוֹפֵט. לְפִיכָךְ סָתַם יִתְעַלֶּה אֶת־הַפֶּתַח הַזֶּה וְצִוָּה שֶׁלֹּא יְקַיֵּם שׁוּם עֹנֶשׁ אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים הַמְּעִידִים שֶׁבָּרוּר לָהֶם אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה, בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק וְלֹא (שאמרו כן העדים מצד הגיון או) הֶסְבֵּר כְּלָל. וְאִם לֹא נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד הֶחָזָק מְאֹד (גם אם טעינו) — חֲרֵי לֹא יוּכַל לִקְרוֹת יוֹתֵר מִשֶּׁנְּפַטֵּר אֶת־הַחוֹטֵא; אֲבָל אִם נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד וּבְדִמּוּי (מתוך השערה) אֶפְשָׁר שֶׁבְּיוֹם מִן־הַיָּמִים נַהֲרוֹג נָקִי — וְיוֹתֵר טוֹב וְיוֹתֵר רָצוּי לְפַטֵּר אֶלֶף חוֹטְאִים, מִלַּהֲרֹג נָקִי אֶחָד בְּיוֹם מִן־הַיָּמִים. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּב עַל כָּל־אַחַת מֵהֶן מִיתָה, וְכָל־אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחַת וְלֹא רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחֶרֶת — חֲרֵי זֶה לֹא יֵהָרֵג.

כְּגוֹן שֶׁיָּעִיד עָלָיו עֵד אֶחָד שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת וְהִתְרָה בּוֹ, וְשֵׁנִי יָעִיד עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה וְהִתְרָה בּוֹ — הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נִסְקָל. אָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים שם): "הָיָה עֵד אֶחָד מְעִידוֹ עוֹבֵד לַחַמָּה וְאֶחָד עוֹבֵד לְלְבָנָה, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (אפשר אולי ש)יִּצְטָרְפוּ? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג".

יום רביעי כ"ו ניסן ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רעט. רעז ערה. רעח. רעג.

הַמִּצְוָה הָרִע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל (לרחם) עַל מִי שֶׁהָרַג אֶת־חֲבֵרוֹ אוֹ חִסְּרוֹ אֵבֶר מֵאֵבָרָיו, כְּלוֹמַר: בְּתַשְׁלוּם הַקְּנָסוֹת. שֶׁלֹּא יֹאמַר: זֶה עָנִי וְקָטַע אֶת־יָדוֹ שֶׁל זֶה אוֹ אִבֵּד עֵינוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וְיָחוֹן וִירַחֵם עָלָיו מִלְּחַיְּבוֹ תַּשְׁלוּם דְּמֵי הֶזֵּקוֹ בִּשְׁלֵמוּת, וְהוּא אָמְרוֹ בָּזֶה: "וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ נֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל" (דברים יט, כא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה וְאָמַר: "לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל" (שם, יג).

הַמִּצְוָה הָרִע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל עַל הֶעָנִי בִּשְׁעַת הַדִּין עַד שֶׁיְּזַכֶּהוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לוֹ, עַל דֶּרֶךְ הַחֶמְלָה עָלָיו אֶלָּא יְשַׁוֶּה בֵּין הֶעָשִׁיר לֶעָנִי וְהָאֶבְיוֹן וִיחַיְּבֶנּוּ (גם את העני) לְשַׁלֵּם מַה־שֶּׁיִּקְבַּע עָלָיו, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ג) וּכְבָר כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל" (ויקרא יט, טו), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹאמַר: עָנִי הוּא זֶה הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר הַזֶּה חַיָּבִין לְפַרְנְסוֹ אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל".

הַמִּצְוָה הָער"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּכַבֵּד פְּנֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בִּשְׁעַת הַדִּיּוּן, אֲפִלּוּ הָיָה אָדָם נִכְבָּד מְאֹד וּגְדֹל־הַמַּעֲלָה, וְלֹא יְכַבְּדֶנּוּ הַדַּיָּן אִם בָּא לַדִּין עִם בַּעַל דִּינוֹ וְלֹא יַרְאֶה שֶׁהוּא מְגַדְּלוֹ וּמְכַבְּדוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל" (שם). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן־גְּדוֹלִים הוּא זֶה הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאֵינוֹ מְבַיְּשוֹ — לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת (ל.).

הַמִּצְוָה הָרע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת אֶת־הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אִם יָדַע שֶׁהוּא אָדָם רָשָׁע בַּעַל עֲבֵרוֹת, הִזְהִיר יִתְעַלֶּה מִלְּהַעֲנִישוֹ בְּעִוּוּת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ו). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "רָשָׁע וְכָשֵׁר עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ לָדִין, שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא (ולבטח משקר) אַטֶּה הַדִּין עָלָיו (לחובתו) — תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ", 'אֶבְיוֹן' הוּא בְּמִצְוֹת", כְּלוֹמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת — לֹא תַטֶּה אֶת־דִּינוֹ.

הַמִּצְוָה הָרע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּעֲשׂוֹת עָוֶל בַּדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו) וְעִנְיָן לָאו זֶה שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַחֻקִּים שֶׁגָּדְרָה תּוֹרָה בְּחִיּוּב דָּבָר אוֹ בְּפִטּוּר מִמֶּנּוּ (שלא יחייב זכאי ויפטור חייב).

יום חמישי כ"ז ניסן ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רפ. מצות עשה קעז. מצות לא תעשה רעו. עדר.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת בְּדִינוֹ גֵּרִים וִיתוֹמִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם" (דברים כד, יז) הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמַּטֶּה מִשְׁפַּט אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו); וְאִם הִטָּה מִשְׁפַּט גֵּר — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וּבְסִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר, מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הַמַּטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְאִם הָיָה גֵּר יָתוֹם — עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין".

הַמִּצְוָה הַקע"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַדַּיָּנִים לְהַשְּׁוֹת בֵּין בַּעֲלֵי הַדִּין וְלִשְׁמוֹעַ כָּל־אֶחָד מֵהֶם עִם אֹרֶךְ דְּבָרָיו אוֹ קִצּוּרָם, וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (שם) וּבָא הַפֵּרוּשׁ בְּסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מְדַבֵּר כָּל־צָרְכּוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: קַצֵּר דְּבָרֶיךָ". זֶהוּ אַחַד הָעִנְיָנִים שֶׁכּוֹלְלָם צִוּוּי זֶה. וְיֵשׁ בּוֹ עוֹד: שֶׁכָּל־אָדָם מְצֻוֶּה לָדוּן דִּין תּוֹרָה אִם הוּא בָּקִי בְּכָךְ וּבַעֲלֵי הַדִּין הִתְחִילוּ (והסכימו) לִטְעוֹן לְפָנָיו (אף על פי שהוא יחיד). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ: "אֶחָד דָּן אֶת־חֲבֵרוֹ דְּבַר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ". וְיֵשׁ בּוֹ עוֹד: שֶׁחַיָּב אָדָם לָדוּן אֶת־חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת וְלֹא יְפָרֵשׁ מַעֲשָׂיו וּדְבָרָיו אֶלָּא לְטוֹב וּלְחֶסֶד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כַּוָּנוֹת צִוּוּי זֶה בִּמְקוֹמוֹת מְסֻדָּרִים בַּתַּלְמוּד.

הַמִּצְוָה הָרע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּירוֹא מֵאָדָם מַזִּיק בְּלִיעַל וְרַע הַמִּדּוֹת עַד שֶׁלֹּא יִפְסוֹק עָלָיו דִּין צֶדֶק (ויזכהו מפחד), אֶלָּא חַיָּב לִפְסוֹק וְלֹא יָחוּשׁ לְמַה־שֶּׁיִּקְרֶה לוֹ מִן־הַנְּזָקִים מֵאוֹתוֹ אָדָם. אָמַר יִתְעַלֶּה "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ" (דברים א, יז) וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ, שֶׁמָּא תֹאמַר מִתְיָרֵא אֲנִי מֵאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁמָּא יַהֲרוֹג אֶת־בָּנַי, שֶׁמָּא יַדְלִיק גְּדִישִׁי (ערימת תבואה), שֶׁמָּא יִקְצוֹץ אֶת־נְטִיעוֹתַי — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ".

הַמִּצְוָה הָעד"ר —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַחַת שֹׁחַד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אֲפִלּוּ לָדוּן בְּצֶדֶק, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח" (שמות כג, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה (בדברים טז, יט). וּבְסִפְרֵי (תחלת פרשת שופטים שם): "לֹא תִקַּח שֹׁחַד אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת זַכַּאי וּלְחַיֵּב חַיָּב". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין.

יום שישי כ"ח ניסן ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שטו. רפא. שטז.

הַמִּצְוָה הַשט"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַדַּיָּן, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֱלֹהִים (דיין) לֹא תְקַלֵּל" (שמות כב, כז). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרפ"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" (שם כג, א) לְפִי שֶׁעַל הָרֹב יִהְיוּ דִּבְרֵי בַּעַל דִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין —— שָׁוְא, וּלְפִיכָךְ הֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּשְׁמוֹעַ אוֹתָם הַדְּבָרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּדַעְתּוֹ מֶשֶׁג בִּלְתִּי נָכוֹן וּבִלְתִּי אֲמִתִּי וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא —— אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע מִבַּעַל דִּין עַד שֶׁיְּהֵא בַּעַל דִּינוֹ עִמּוֹ; אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַּיָּן עַד שֶׁיְּהֵא חֲבֵרוֹ עִמּוֹ". וּבָאַזְהָרָה עַל עִנְיָן זֶה בְּעַצְמוֹ אָמַר: "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק" (שם, ז), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לא.). וּבִכְלַל לָאו זֶה אָמְרוּ עוֹד: אַזְהָרָה לְמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע, וּמְקַבֵּל לְשׁוֹן הָרָע, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַכּוֹת (כג.).

הַמִּצְוָה הַשט"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַנָּשִׂיא, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר" (שם כב, כז) וְשֵׁם זֶה, כְּלוֹמַר: נָשִׂיא, מַנִּיחוֹ (מתאר ומתכוין) הַכָּתוּב עַל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לוֹ הַמֶּמְשָׁלָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא" (ויקרא ד, כב) וְהַחֲכָמִים אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּסָתָם. (נותנים תואר זה) עַל רָאשֵׁי יְשִׁיבָה שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים בְּלִבָּד. וּבְכָל־הַתַּלְמוּד וְהַמִּשְׁנָה אוֹמְרִים (חגיגה פרק ב משנה ב — טז): "נְשִׂיאִים וַאֲבוֹת בֵּית דִּין, וְנָשִׂיא וְאַב בֵּית דִּין". וְעוֹד אָמְרוּ (סנהדרין יט:): "נָשִׂיא (הסנהדרין וכדומה בלשון חז"ל) שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ —— כְּבוֹדוֹ מָחוּל; מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ —— אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל". וְדַע שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל גַּם אֶת־הַנָּשִׂיא (שבלשון חז"ל נקרא "נשיא") עִם הַמֶּלֶךְ, לְפִי שֶׁעִנְיָן לָאו זֶה לְהַזְהִיר מִלְּקַלֵּל כָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שִׁלְטוֹן וְהוּא בַּמַּעֲלָה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, בֵּין שֶׁזּוֹ מַעֲלָה שִׁלְטוֹנִית אוֹ מַעֲלָה תּוֹרָנִית וְהִיא הַיְשִׁיבָה. וְכָךְ נִרְאֶה מִדִּינֵי מִצְוָה זוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה.

יום ש"ק כ"ט ניסן ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שיז.

מצות עשה קעח.

הַמִּצְוָה הַשי"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֵיזֶה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" (ויקרא יט, יד). וּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַה הוּא עִנְיָן אָמְרוֹ: "חֵרֵשׁ". כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְעוֹרֶרֶת (מתוך תאוות נקם) לְהִנָּקֵם מִן־הַמַּזִּיק לְפִי צוּרַת הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן (במחשבת הניזוק ובדימיונו הלא מדוייק), לֹא תֶחְדַּל לְהִתְעוֹרֵר עַד אֲשֶׁר תַּעֲנִישׁ אֶת־הַמַּזִּיק לְפִי אֹפֶן הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן; וְרַק כְּשֶׁתַּעֲנִישֶׁנּוּ תָּנוּחַ אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת וְתֵעָדֵר אוֹתָהּ הַצּוּרָה מִן־הַדִּמְיוֹן. יֵשׁ שֶׁתַּעֲנִישֵׁהוּ בִּקְלָלָה וּבִזָּיוֹן בִּלְבַד וְתָנוּחַ בְּדַעְתָּהּ (בהעריכה) אֶת־עֵרֶךְ הַנֶּזֶק שֶׁהִגִּיעַ לַמַּזִּיק בְּאוֹתָם הַדְּבָרִים וְאֶת־בָּשְׁתּוֹ בָּהֶם. וְיֵשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר וְלֹא תָּשׁוּךְ אוֹתָהּ הִתְעוֹרְרוּת עַד שֶׁיַּשְׁמֵד כָּל־רְכוּשׁוֹ, וְאָז תָּנוּחַ בְּדַעְתָּהּ אֶת־עֵרֶךְ הַצַּעַר שֶׁהִגִּיעַ לוֹ בְּאָבְדַן רְכוּשׁוֹ. וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר חָמוּר יוֹתֵר וְלֹא תָּנוּחַ עַד שֶׁתִּנָּקֵם מִמֶּנּוּ בְּגוּפוֹ בְּמִינֵי מַכּוֹת וְחִסּוּר אֵבָרִים. וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר חָמוּר יוֹתֵר, וְלֹא תָּנוּחַ אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת, עַד שֶׁיִּקַּח אֶת־נַפְשׁוֹ הַמַּזִּיק וְיַשְׁמִידֵהוּ מִן הַמְּצִיאוּת —— וְזוֹהִי הַתַּכְלִית. וְיֵשׁ שֶׁתִּהְיֶה הִתְעוֹרְרוּת הַנֶּפֶשׁ מוּעֶטֶת מִכְּדֵי בַּקָּשַׁת עֹנֶשׁ הַמַּזִּיק מֵחֲמַת קַלּוּת חֶטְאוֹ, עַד שֶׁתָּנוּחַ בִּצְעָקָה וָכַעַס עָלָיו וּקְלָלָה —— אֲפִלּוּ לֹא יִשְׁמַע אִלּוּ הָיָה נוֹכֵחַ שָׁם. וְזֶה מְפֻרָסָם מִמַּעֲשֵׂי בַּעֲלֵי הַחֵמָה וְהַכַּעַס שֶׁנִּפְשָׁם שׁוֹכֶנֶת (נרגעת) בְּשֶׁעוּר כָּזֶה בַּחֲטָאִים הַקַּלִּים מְאֹד, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָדַע הַחוֹטֵא עַל כַּעַסָם וְלֹא שָׁמַע קִלְלָתָם. וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכַּוָּנַת הַתּוֹרָה, שֶׁאָסְרָה קִלְלַת אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, הִיא: אִם הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת־זֶה, מֵחֲמַת הַבּוּשָׁה וְהַצַּעַר הַמַּגִּיעִים לוֹ: אֲבָל קִלְלַת הַחֵרֵשׁ כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מִצְטַעֵר בְּכָךְ, הֲרֵי אֵין חֵטְא בַּדָּבָר —— לְפִיכָךְ הִשְׁמִיעָנוּ שֶׁהוּא אִסּוּר, וְהִזְהִיר עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מַקְפִּידָה עַל מַצַּב הַמִּתְחָרֵף בִּלְבָד (שאז יש לאסור רק כאשר מתבייש — כששומע), אֶלָּא הִקְפִּידָה גַּם עַל מַצַּב הַמִּחָרֵף, שֶׁהֲזַהַר שֶׁלֹּא יְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לִנְקָמָה וְלֹא יַרְגִּילֶנָּה לִכְעוֹס. וְכָךְ מָצָאנוּ שֶׁבַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (חז"ל) הֵבִיאוּ רְאָיָה לְאִסּוּר קִלְלַת כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת כָּל־הָאָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר", אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר: 'חֵרֵשׁ'? מָה חֵרֵשׁ מְיֻחָד (שכמעט כל מעלתו בזה) שֶׁהוּא בַּחַיִּים; יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים". וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז): "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" דִּבֵּר הַכָּתוּב בָּאֲמְלָלִין שֶׁבְּאָדָם". וּמַה־שֶּׁאָמַרְנוּ לוֹקֶה —— בִּתְנַאי שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם (השם). וְכֵן אִם

מתוך מהדורת חזק

קִלֵּל עַצְמוֹ — לוֹקֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת־חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם — עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ"; וְהַמְקַלֵּל אֵיזֶה דַּיָּן — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין וְלוֹקֶה שְׁתַּיִם; וְהַמְקַלֵּל נָשִׂיא — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כב, כז): "אֲנִי אֶקְרָא "נָשִׂיא בְּעַמְּךָ" אֶחָד נָשִׂיא וְאֶחָד דַּיָּן בְּמַשְׁמַע, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל"? לְחַיֵּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: יֵשׁ מְדַבֵּר דָּבָר אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים. בֶּן־נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אֶת־אָבִיו — חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים: מִשּׁוּם הָאָב, וּמִשּׁוּם דַּיָּן, וּמִשּׁוּם נָשִׂיא, וּמִשּׁוּם 'בְּעַמְּךָ' מִכָּל־מָקוֹם" (סתם אדם). הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לה.).

הַמִּצְוָה הַקע"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָעִיד עֵדוּת לִפְנֵי הַדַּיָּנִים עַל כֹּל מַה־שֶּׁאָנוּ יוֹדְעִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם מִיתַת מִי שֶׁמְּעִידִים עָלָיו, אוֹ הַצָּלָתוֹ; הֶפְסֵד מָמוֹנוֹ אוֹ הַרְוָחָתוֹ — חַיָּבִים אָנוּ לְהָעִיר עַל כָּל־זֶה וּלְהוֹדִיעַ לַדַּיָּנִים מַה־שֶּׁרָאִינוּ אוֹ שָׁמַעְנוּ (מפי אחד הצדדים). וּכְבָר הֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם רַאֲיָתָם עַל חִיּוּב הַגָּדַת הָעֵדוּת מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע" (שם ה, א) וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ — וְהוּא הַכּוֹבֵשׁ עֵדוּתוֹ — חֶטְאוֹ גָּדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם). וְזֶהוּ דָּבָר כְּלָלִי. אַךְ אִם הָעֵדוּת שֶׁכְּבָשָׁהּ הִיא עֵדוּת מָמוֹן וְנִשְׁבַּע עָלֶיהָ הָעֵד תּוֹךְ כְּבִישָׁתָהּ — חַיָּב קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שם, ה־י) וּלְפִי הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בִּשְׁבוּעוֹת (פרק ד משנה א — ל.). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין (פרק ד משנה ה — לז:) וּבִשְׁבוּעוֹת (שם).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מהו"ר יחיאל מיכל שי'

שלום וברכה!

לפני חג הפסח נתקבל מכתבו - בלי הוראת זמן הכתיבה - ונהניתי לקרות בו אשר הסתדר בביהכ"נ של הרמ"מ קופרשטוך ע"ה און האט באווארענט כל הענינים הנוגעים למחות' הרב חן שי', ויה"ר מהשי"ת שיצליח בביהכ"נ ובסביבתו בכלל להאדיר ולהפיץ שם נר מצוה ותורה אור ומאור שבתורה זוהי תורת החסידות הדרכותי' והנהגותי'.

ב) במה שרוצה לחלק בענין יו"ט שני של גליות בין אותם העולים לאה"ק או להיפך. הנה מהסוגיות בש"ס והוא בפסחים נא, ע"א, מגילה יט, ע"א, מובן שאין לחלק בזה בענינים הנוגעים בדין, ואפי' במה שתלוי בחומרי מנהג המקום שמחלקים בפסחים מי כייף למי, הנה לא שייך זה בנדון דידן כמובן, ומה שמעורר ומדייק בלשון רבינו הזקן בשו"ע שלו סוף סי' תצ"ו מהשינוי שבין סעיף ז' - לי"א, ע"כ צ"ל שבסעיף ז' סומך על האמור בסעיף י"א שמוכיח על תחלתו שבמחלוקת תלוי הדבר, והוא עפ"י דרך רבינו הזקן בכ"מ בשו"ע שלו, להעתיק הדינים באופן ובמציאות שמצאם בהספרים והפוסקים שקדמו לו, וע"ד כלל הרמב"ם בכגון דא.

ג) במה שהעיר בענין לזמן שכתבתי שכן הוא בסידור של"ה, ובדפוס שלו מצא נקוד בפת"ח. הנה כוונתי היתה להוצאה הראשונה, כי אח"כ הי' תלוי בהמדפיסים ששינו כמה ענינים בהתפלות עצמם ונקרא סידור של"ה רק ע"ש הפירוש ובפרט בענין שלא ידעו שיש כאן דיוק.

ד) במ"ש אם יש לענות אמן בברהמ"ז, אחר אל יחסרנו, הנה שאלתי פעם את כ"ק מו"ח אדמו"ר, וענה שהוא אינו עונה, ולא עוד אלא שאחד ממקורבי כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) הי' עונה בפניו - אמן, אחר אל יחסרנו - בקול רם, ואדמו"ר חייך ולא אמר מאומה, ואולי שסומכים על סוף הברכה, ונאמר אמן, אף שגם בזה לא ראיתי שהשומעים ידייקו לענות אז אמן. וכאן מקום אתי להעיר בכלל, שפלא הוא מה שבכמה תפלות מסיימים, ונאמר אמן, ואין השומעים עושים כן, וצ"ע.

ה) בענין ברכת שפטרני מעונש הלזה, אם לברך בשם ומלכות, הנה כמדומה שכבר נדפס, לברך בלא שם ומלכות, ולכן נדפס כן בסידור תהלת ה' רוסטוב, המדוייק ומה שברכו הנשיאים בשם ומלכות, וכמובא בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר, הנה אין זה הוראה לרבים. כן שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש מתוך בריאות הנכונה.

ביאורים למסכת סוטה דף ח עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

הָתָם קַיְימָא – הרי היא כבר נמצאת בבית דין הגדול שבלשכת הגזית, שהרי שם איימו עליה. מתרצת הגמרא, **דְּמַסְּקִינַן לָהּ וּמָחִתִינַן לָהּ כְּדֵי לְיַיגְעָהּ** – מעלים אותה ומורדים אותה כדי לייגעה, כלומר שלאחר שהעלו אותה ואיימו עליה, הורידו אותה אל מחוץ להר הבית כדי שתתייגע, ומתוך כך תודה אם זינתה. וכעין מה שמצאנו לגבי עדים הבאים להעיד כדי להרוג אדם, **דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, בֵּית דִּין מַסִּיעִין אֶת הָעֵדִים** הבאים להעיד כדי להרוג אדם, **מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** – שאומרים להם לא כאן נקבל את עדותכם אלא בחדר אחר וכן הלאה, **כְּדֵי שֶׁתִּטְרַף דַּעְתָּן עֲלֵיהֶן, וְיַחְזְרוּ בָהֶן** – ומתוך כך יחזרו בהם מלהעיד אם הם שקרנים.

שנינו במשנה, **שֶׁשָּׁם** – בשער ניקנור **מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטוֹת** ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעין **וְכוּ'**. שואלת הגמרא, **בִּשְׁלָמָא סוֹטוֹת**, מה שצריכות לעמוד בשער ניקנור, נלמד מ**דִּכְתִיב** בפרשת סוטה "**וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה'**" – ולפני ה' מתקיים על ידי שעומדת בכניסה לעזרה, דהיינו בשער ניקנור. **וּמְצוֹרָעִין נַמִּי,** מה שצריכים לעמוד בכניסה לעזרה נלמד מ**דִּכְתִיב** בפרשת מצורע "**וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר וְגוּ'** לפני ה'". **אֶלָּא יוֹלֶדֶת מַאי טַעְמָא** צריכה לעמוד בשער ניקנור, **אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּאִתְּיָין וְקַיְימִין אַקּוּרְבָּנֵיהוּ** – אם נאמר שהטעם הוא משום שצריכות לעמוד ליד הקרבן בשעת הקרבתו, **וכ**דְּתַנְיָא **אֵין קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב אֶלָּא אִם כֵּן עוֹמֵד עַל גַּבָּיו** – שעומד סמוך לקרבנו בזמן הקרבתו, ולכן היו עומדות היולדות בשער ניקנור. **אִי הָכִי** – אם כן, **זָבִין וְזָבוֹת נַמִּי** – גם זב או זבה שמביאים את קרבן שהרתם יצטרכו לעמוד שם, ואילו המשנה הזכירה רק יולדת. מיישבת הגמרא, **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן גם זבים וזבות צריכים לעמוד בשער ניקנור, מפני הטעם שאין קרבנו של אדם קרב אלא אם כן עומד שם, **וְתַנָּא חָדָא מִינַּיְיהוּ נָקְטִ** – אלא שהתנא הזכיר דוגמא אחת של מחוסר כפרה שצריך לעמוד שם, ולכן הזכיר רק יולדת.

תָּנוּ רַבָּנַן אֵין מַשְׁקִין שְׁתֵּי סוֹטוֹת כְּאַחַת – הנמצאות בעזרה ביחד, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לִבָּהּ גַּס בְּחֲבֵירְתָּהּ** – שיתכן שאחת מהן טמאה, ומתוך שתראה את השניה עומדת על דבריה ואומרת שהיא טהורה, יתגבר עליה לבה לעשות כמותה, ולפיכך לא תודה שנבעלה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה** – אין זה עיקר הטעם שלא משקים שתי סוטות ביחד, **אֶלָּא אָמַר קְרָא** – נלמד מהפסוק "והשביע **אוֹתָהּ** הכהן", שמשמע שבודקים רק סוטה זו **לְבַדָּהּ**. שואלת הגמרא, **וְתַנָּא קַמָּא** שלמד זאת מסברא שלא יהיה לבה גס בחברתה, והרי **הָכְתִיב 'אוֹתָהּ'**, ולמה לא למד זאת מהפסוק. מתרצת הגמרא, אכן גם תנא קמא למד דין זה מהפסוק, אלא שה**תַּנָּא קַמָּא** בברייתא **רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּדָרֵישׁ טַעַם דִּקְרָא** – אשר דורש את טעמי התורה, **וּמַה טַּעַם קָאָמַר** – ומה שאמר את הסברא שלא יהיה לבה גס בחברתה, הוא טעם לדברי התורה, **מַה טַּעַם** התורה שמשביע הכהן **אוֹתָהּ לְבַדָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לִבָּהּ גַּס בְּחֲבֵירְתָּהּ.**

שואלת הגמרא, **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה החילוק לדין בין רבי שמעון שדרש את הטעם שאין משקים שתי סוטות ביחד לבין רבי יהודה שלא דרש. ומשיבה, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** יצא חילוק ביניהם לדין באופן שהסוטה **רוֹתֶתֶת** – מפחדת ורועדת מהבדיקה ואף על פי כן לא הודתה. לדעת רבי שמעון שהטעם שאין משקים שתי סוטות יחד הוא כדי שלא יהיה לבה גס, באופן זה הרי אנו רואים שאין לבה גס בה, ואם כן ניתן להשקותה יחד עם סוטה אחרת. אך לדעת רבי יהודה שלא דרש טעם התורה אלא זו גזירת הכתוב, לא ישקו אותם יחד אף באופן זה. מקשה הגמרא, **וְרוֹתֶתֶת מִי מַשְׁקִין** – האם אכן לדעת רבי שמעון, באופן שהיא רותתת משקים שתי סוטות יחד, כיון שאין את החשש שיהא לבה גס בה. **וְהָא** – והרי יש סיבה נוספת לומר שלא יהיו משקים שתי סוטות יחד, שהרי כלל הוא בידינו **שאֵין עוֹשִׂין מִצְוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת**, – אין מקיימים שתי מצוות יחד, כדי שלא יראה שעשיית המצוות טורח עליו כמי שסוחב משא ורוצה להיפטר ממנו, וסיבה זו שייכת אף באופן זה. **וכ**דְּתַנְיָא **אֵין מַשְׁקִין שְׁתֵּי סוֹטוֹת כְּאַחַת, וְאֵין מְטַהֲרִין שְׁנֵי מְצוֹרָעִין כְּאַחַת** – לא מתעסקים בטהרת שני מצורעים יחד, **וְאֵין רוֹצְעִין** באוזנם של **שְׁנֵי עֲבָדִים** עבריים שאינם רוצים לצאת לחופשי לאחר שש שנים **כְּאַחַת, וְאֵין עוֹרְפִין שְׁתֵּי עֶגְלוֹת** של עגלה ערופה **כְּאַחַת, לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִצְוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת.** הרי מפורש שלא ניתן להשקות שתי סוטות ביחד משום שאין עושין מצות חבילות חבילות. מתרצת הגמרא, **אָמַר אַבָּיֵי וְאִיתֵימָא** - ויש אומרים שתירץ זאת **רַב כַּהֲנָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – הברייתא שאמרה שאין משקים שתי סוטות יחד משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות, דיברה **בְּכֹהֵן אֶחָד,** שאם ישקה יחד נראה טורח עליו, **כָּאן** – שיטת רבי שמעון שניתן לפעמים להשקות שתי סוטות יחד, נאמר **בִּשְׁנֵי כֹּהֲנִים** – שכל כהן ישקה סוטה אחרת, ולכן אינו נחשב לחבילות חבילות.

שנינו במשנה, **וְהַכֹּהֵן אוֹחֵז בִּכְנָפֶיהָ** וכו' עד שהוא מגלה את לבה, וסותר את שערה. **תָּנוּ רַבָּנַן** נאמר בתורה "**וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה**", **אֵין לִי אֶלָּא רֹאשָׁהּ** – שמפורש בפסוק רק שיגלה את ראש הסוטה, **גּוּפָהּ מִנַּיִן** – מניין שמגלה גם את גופה עד כנגד הלב כפי שלמדנו במשנה. **תַּלְמוּד לוֹמַר 'הָאִשָּׁה'** – נלמד מהייתור שכתוב ראש 'האשה' ולא כתוב ופרע את ראשה. ממשיכה הברייתא ושואלת, **אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּפָרַע אֶת רֹאשָׁהּ'** – מה בא לרבות הייתור של 'את'. ומשיבה, יתור זה **מְלַמֵּד, שֶׁהַכֹּהֵן סוֹתֵר אֶת שַׂעְרָהּ** – שלאחר שגילה את ראשה מוסיף וסותר את קשירת השער כדי להרבות בגילויה בכך ששערה מתפזר.

שנינו במשנה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם הָיָה לִבָּהּ** נאה לא היה מגלהו **וְכוּ'. לְמִימְרָא** – עולה מדברי המשנה **דְּרַבִּי יְהוּדָה חָיֵישׁ לְהַרְהוּרָא** – שחושש לכך שהרואים את הסוטה יתגרה יצרם ממנה, ולכן סובר שאם היא נאה לא היו מגלים את בשרה. ואילו **וְרַבָּנַן לֹא חָיְישֵׁי** – אינם חוששים לכך, ולכן סוברים שגם אם היתה נאה היה מגלה את גופה. מקשה הגמרא, **וְהָא אִיפְּכָא שְׁמַעְינַן לְהוּ** – שבברייתא להלן אמרו להיפך, **דְּתַנְיָא** לגבי היוצא להיהרג בסקילה, **הָאִישׁ** שיוצא להיסקל, **מְכַסִּין אוֹתוֹ פֶּרֶק אֶחָד מִלְּפָנָיו** – בחתיכת בד מלפניו כנגד מקום הערווה, **וְהָאִשָּׁה שְׁנֵי פְּרָקִים אֶחָד מִלְּפָנֶיהָ וְאֶחָד מֵאַחֲרֶיהָ** – ואת האשה היו מוסיפים לכסות בחתיכת בד גם מאחוריה, **מִפְּנֵי שֶׁכּוּלָּהּ עֶרְוָה** – שנראית ערוותה גם מאחור, אבל שאר גופם היה ערום בשעה שנסקלים, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים הָאִישׁ נִסְקָל עָרוֹם,** וכדברי רבי יהודה, אבל **וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרוּמָּה** אלא בבגדים. הרי שלרבנן חוששים שהרואים אותה ערומה יתגרה יצרם בה ולכן נסקלת בבגדים, ואילו לרבי יהודה לא חוששים לכך ולכן נסקלת ערומה, וזהו סתירה לשיטתם במשנתנו. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבָּה הָכָא** – לגבי בסוטה **טַעְמָא מַאי** – מה טעם דברי רבי יהודה שחוששים שיתגרו ממנה, משום **שֶׁמָּא תֵּצֵא מִבֵּית דִּין וְזַכָּאִית** – תיבדק ויתברר שהיא טהורה ולא תמות, **וְיִתְגָּרוּ בָהּ פְּרֻחֵי כְּהוּנָּה** – ויש לחשוש שהכהנים שראו את גופה יתגרו ממנה, ולכן סובר רבי יהודה שאם היא נאה אין לגלות את גופה. אבל **הָתָם** – ביוצאת להיסקל, **הָא מִסְתַּלְּקָא** – הרי היא נסקלת ומתה, ולכן אין לחשוש שיבואו הרואים להרהר בה. **וְכִי תֵּימָא אָתֵי לְאִינָּרוּיֵי בְּאַחֲרָנְיָיתָא** – ואם תאמר שאף שלא יהרהרו בנסקלת, אך עדיין יש לחשוש שמתוך שיראו אותה ערומה יתגרו באשה אחרת, יש להשיב שאין לחשוש מכך, שהרי **הָאמַר רָבָא גְּמִירֵי** – מסורת בידי מרבותי, **דְּאֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט אֶלָּא בְּמָה שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת** – באותה אשה שראה האדם, ולכן ביוצאת להיסקל שהיא מתה מיד לא חשש רבי יהודה שיתגרו ממנה הרואים.

מקשה הגמרא, **אָמַר רָבָא, דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן לֹא קַשְׁיָא** – וכי הסתירה שהקשתה הגמרא הייתה רק בדברי רבי יהודה ולא בדברי רבנן, כלומר, אמנם תירץ רבה את הסתירה בדברי רבי יהודה, אבל לא תירץ את הסתירה בדברי רבנן. **אֶלָּא אָמַר רָבָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, כְּדְשַׁנִּין** – כמו שחילק רבה בין היוצאת להיסקל שהיא מתה מיד, לבין סוטה שאם היא טהורה ותצא זכאית יבואו הרואים להתגרות בה.

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף ח עמוד א

רש״י

הָתָם קַיְימָא. בְּלִשְׁכַּת הַגְּזִית כְּדִקָּאָמְרַתְּ שֶׁיְּאִימּוּ עָלֶיהָ ב״ד הַגָּדוֹל. וְלִשְׁכַּת הַגְּזִית בָּעֲזָרָה הֵיְיתָה, חֲצִיָּה בְּקֹדֶשׁ וְחֲצִיָּה בְּחֹל כִּדְאָמַר בְּיוֹמָא פֶּרֶק שֵׁנִי (קף כה.): וּמַחֲתִיתָנָן לָהּ. מִכָּל הַר הַבַּיִת לְאַחַר שֶׁיְּאִימּוּ עָלֶיהָ: **כְּדֵי לְיַגְּעָהּ.** וְתִדְאַג מִן הַמַּיִם וְתוֹדֶה כְּשֶׁתִּרְאֶה בְּצָרָתָהּ: **מַסִּיעִין הָיוּ אֶת הָעֵדִים.** שֶׁמַּעְבִּירִים עֵדוּת נָפְשׁוֹת, וּכְשֶׁבּוֹדְקִין אוֹתָן הָיוּ מַסִּיעִין אוֹתָן מִמְּפָנָּה לְפָנָּה וּמִלִּשְׁכָּה לְלִשְׁכָּה: **לְפָנֵי ה׳.** וְהוּא הַהֲפָּנָה שֶׁבּוֹ דֶּרֶךְ בְּנִיסָּה וּיְצִיאָה לְכָל בָּאֵי עֲזָרָה: **אַקּוּרְבְּנֵיהוּ.** כְּשֶׁמַּקְרִיבִים אֶת קָרְבָּן קְנָיֵהֶם לְסַהֲרָם בַּאֲכִילַת קָדָשִׁים, וּמִצְוָה עַל הָאָדָם שֶׁיַּעֲמוֹד וְיִשְׁמוֹר עַל קָרְבָּנוֹ, וְנִפְקָא לָן בִּסִּפְרֵי מִתֹּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ (בַּמִּדְבָּר כח), וּמִי שֶׁיְּכוֹל לִכְנֹס בְּעֲזָרָה נִכְנָס, וְאִלּוּ שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלוֹת מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מֻחְסָרוֹת כִּפֹּרֶת עוֹמְדוֹת בְּחֵלֶל שַׁעַר נִקָּנוֹר שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ: **זָבִין וְזָבוֹת נַמִּי.** כְּשֶׁמַּקְרִיבִין קָרְבָּנֵיהֶם הֵן מֻחְסָרִי כִּפֹּרֶת וְאֵינָן יְכוֹלִין לִכְנֹס: **שֶׁלֹּא יְהָא לִבָּהּ גַּס בַּחֲבֵרְתָּהּ.** שֶׁמָּא הָאִחַת עוֹמֶדֶת עַל בּוּרְיָהּ וְאֵינָהּ מוֹדָה לוֹמַר טְמֵאָה אֲנִי, וַחֲבֵרְתָּהּ שֶׁהִיא טְמֵאָה רוֹאָה אֶת זוֹ שֶׁאֵינָהּ מוֹדָה וְסוֹבֶלֶת אֶת בִּשְׁתָּהּ וְלִבָּהּ מִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ זוֹ וְאֵינָהּ מוֹדָה: **לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה.** לֹא זֶהוּ הַטַּעַם שֶׁאָמַרְתָּ הָעִקָּר הַנֶּאֱמָר בַּדָּבָר: **אוֹתָהּ.** וְהִשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ הַכֹּהֵן: ר״ש יְהִיב טְעִמֵי לְקָרְאֵי בְּב״מ (קף קטו.) דְּקָא אָמַר לֹא תַּחְבֹּל בְּגֹד אַלְמָנָה בְּעֵנְיָהּ וָאֲמַר וְלֹא בְּעַשִּׁירָהּ, דְּטַעַם הַמִּקְרָא שֶׁאִם אַתָּה מִמִּשְׁכָּנָהּ וְאַתָּה חַיָּיב לְהַחֲזִיר לָהּ וְאַתָּה נִכְנָס שֶׁהַרֵּית לְטָלוּ וְעַרְבֵית לְהַחֲזִירוּ מִשֹּׁאֲתָהּ שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹתֶיךָ: **מַאי בֵּינַיְיהוּ.** בֵּין רַבִּי יְהוּדָה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, אִי מִשּׁוּם לִבָּהּ גַּס בָּהּ וְאִי מִשּׁוּם גְּזֵירַת הַכָּתוּב: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ.** אִשָּׁה שֶׁאָנוּ רוֹאִים בָּהּ שֶׁהִיא רוֹתֶתֶת מֵאֵימַת הַמַּיִם וְאֵינָהּ מוֹדָה, לְמ״ד שֶׁלֹּא יְהָא לִבָּהּ גַּס בָּהּ זוֹ אָנוּ רוֹאִין שֶׁאֵין לִבָּהּ גַּס בָּהּ, וּלְמַאן דְּלָא דָּרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא אֶלָּא גְּזֵירַת הַכָּתוּב אֵין מִשְׁקִין עִמָּהּ אַחֶרֶת: **וְרוֹתֶתֶת מִי מַשְׁקִין.** עִמָּהּ אַחֶרֶת, נְהִי דְּאִין לִבָּהּ גַּס בָּהּ הָאִיכָּא מִשּׁוּם עֲשִׂיַּת מִצְוֹת חֲבִילוֹת כִּדְתַנְיָא כוּ׳: **חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת.** שֶׁנִּרְאֶה כְּמִי שֶׁהָיוּ עָלָיו לְמִשְׁאוֹי וּמְמַהֵר לְפָרֵק מִשָּׂאוֹ: **בְּכֹהֵן אֶחָד.** הֲוֵי חֲבִילוֹת, וְכֵן לְגַבֵּי עֲבָדִים בְּב״ד אֶחָד וּבְאָדוֹן אֶחָד: **וּפָרַע.** בְּכָל מְקוֹם לְשׁוֹן גִּלּוּי הוּא: **גּוּפָהּ מַנִּין.** כִּדְתַנָּן מְגַלֶּה אֶת לִבָּהּ: **סוֹתֵר אֶת שַׂעֲרָהּ.** מַרְבֶּה בְּגִלּוּיָהּ שֶׁסּוֹתֵר קְלִיעָתָהּ: **חָיֵשׁ לְהַרְהוּרָא.** שֶׁלֹּא יִתְּנוּ הְרוֹאִין אֶת לִבָּם בָּהּ: **הָאִישׁ מְכַסִּים אוֹתוֹ.** בְּשֶׁנִּסְקַל: **פֶּרֶק אֶחָד.** חֲתִיכַת בֶּגֶד מִלְּפָנָיו וּשְׂאָר כָּל גּוּפוֹ עָרוֹם: **שֶׁכָּלָה עֲרָיָה.** אַחוֹרֶיהָ וּפְנֶיהָ, שֶׁבֵּית הַבֹּשֶׁת נִרְאֶה מִשְּׁנֵי צִדָּדִין: **הָכָא הֵיינוּ טַעְמָא דְּר׳ יְהוּדָה, שֶׁמָּא תֵּצֵא מב״ד זַכָּאי.** שֶׁשְּׁהוֹרֹה תִּמְצָא וְלֹא יִבְדְּקוּהָ הַמַּיִם וְיִתְגְּרוּ בָּהּ וְיִדְּחוּ רוֹדְפִים אַחֲרֶיהָ כָּל יָמֶיהָ: **פַּרְחֵי כְהֻנָּה.** נָקִט עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְצוּיִין בָּעֲזָרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָעָם: **וְכִי תֵּימָא אִתֵּי לְאַגְרוּיֵי בְּאַחֲרַנְיָיתָא.** עַל יְדֵי שֶׁרָאוּ אֶת זוֹ עֲרֻמָּה מִתְגָּרֶה יְצָרָם בְּנָשִׁים אֲחֵרוֹת: **גְּמִירֵי.** מְסוֹרֶת בְּיָדִי מִרַּבּוֹתַי: **דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן לֹא קַשְׁיָא.** בְּתִמְיָהּ, דְּשְׁנֵית רַבִּי יְהוּדָה וְלֹא חַיְישִׁתּ לְשִׁנּוּיֵי דְּרַבָּנָן:

הכא

תוספות

ששם משקין את הסוטות. בתוספתא (פ״ח) שנא׳ (מלכים ח ח) את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה וכו׳ להרשיע רשע ורצבתה בטנה ולהצדיק צדיק [לתת לו כצדקתו שנאמר ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא] ונקתה ונזרעה זרע היא עומדת מבפנים והכהן עומד מבחוץ שנאמר והעמיד הכהן את האשה לפני ה׳ האשה לפני ה׳ ואין כהן לפני ה׳:

אין משקין שתי סוטות כאחת. נראה לפרש שיעמיד שתיהן בעזרה בבת אחת להשקותן אע״פ שאין שותות כאחת וכן רציעה ובתוספתא דפרה (פ״ג) תנא נמי אין שתי פרות נעשות כאחת משנעשית אפר מביא אחרת ושורפה על גבה ותימה וכי היה אוסר בבה״ג לשחוט שני זבחים כאחד כגון שני עולות או שני חטאות שיעמיד שניהן בעזרה וישחוט א׳ ואחר כך ישחוט השני והא דאמרי׳ בפ״ב דשחיטת חולין (קף כט: וקס) תזבחהו שלא יהא א׳ שוחט שני זבחים מיירי שיחתוך שני צוארין כאחד דאיכא איסור דאורייתא אבל בבה״ג לא מיירי התם ובפ׳ נערה המאורסה (מלליס עג.) בנדרים בעי מהו שיפר אדם לשתי נשיו כאחד אותה דוקא או לאו דווקא ופשיט להו מהכא:

איכא בינייהו רותתת. נראה דהוה מצי למימר איכא בינייהו אשה אחרת שאינה סוטה לר׳ שמעון מותר לר׳ יהודה אסור להעמיד אצלה שום אשה בשער נקנור דאמר בפרק טרף בקלפי (יומא קף מכ:) דפליגי נמי הכי רבי [יהודה] ורבי שמעון בקרא דוהוציא אותה דכתיב גבי פרה ואמר איכא בינייהו חמור דלרבי [יהודה] דאמר אותה לבדה אסור להוציא עמה חמור:

והא אין עושין מצות חבילות. תימה מאי פריך והלא אין עושין מצות חבילות ליכא אלא איסור מדרבנן משום דמיחזי עליה כמשא ואינהו פליגי בקראי:

כאן בשני כהנים. רש״י פירש וכן גבי עבד בב״ד אחד ואדון אחד ותימה והא טהרת ב׳ מצורעין דמי לשני עבדים של שני בני אדם:

והכהן אוחז בבגדיה. בפרק אלו הן הלוקין (מכות קף כב:) תניא נמי הכי חזן הכנסת אוחז בבגדיו כו׳ ונראה משום דכתיב בו ונקלה מצוה לנוולו בתוספתא (פ״ח) כהנים מטילים גורלות וכל מי שיעלה גורלו אפילו ב״ג יוצא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה:

אם היה לבה נאה. אע״ג דגזירת הכתוב הוא שב ואל תעשה לאו מיעקר הוא כדאיתא פ׳ האשה רבה (יבמות 5.):

האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה. תימה מאי קשיא דרבנן אדרבנן והא מפרש טעמא בפרק נגמר הדין (סנהדרין קף מה.) משום דכתיב אותו בלא כסותו ואין אותה בלא כסותה א״כ למה היה לנו לנוולה מאחר שהכתוב אומר שלא לנוולה אם היינו מנוולין אותה א״כ אנו עוקרין הכתוב בידים י״ל בין לר׳ יהודה בין לרבנן דאותו לא בא אלא למעט על הכסות שלו הילכך לרבנן לא שמענו מן התורה מה דינה והרשות ביד בית דין לעשות כמה שירצו ובגמרא מפרש במאי פליגי להכי קשיא דרבנן אדרבנן כיון דלא חיישינן להרהורים היה לנו לנוולה משום יסור:

ויתגרו בה פרחי כהונה. תימה כיון דלאו חובה לאנשים לראותה יתלו סדין של בוץ בינה לבין האנשים ויסתור שערה כדאמר קרא ואי משום בהן המשקה אותה יהפוך פניו לצד אחר והכי תני בספרי בהדיא ופרע את ראש האשה סדין של בוץ פורש בינו לבין העם כהן פונה לאחוריו ופורעה ולרבי יהודה נמי נעשה כך וי״ל לר׳ יהודה אם היו פורסין סדין בינה לבין האנשים לא היה ניוול כל כך בפני הנשים כמו באנשים שאין אשה בושה מפני חברותיה ולא יוסרו: **גמירי** אין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות. מקשי׳ מפרק אין דורשין (חגיגה יח:) דאמר עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו ולא קשיא מידי דהתם ה״פ מאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם אפי׳ שלא בפניה אבל מחמת שראה הנסקלת ערומה אינו מהרהר אחר אחרת:

ואחר

דרבנן

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף ח עמוד ב

תוספות

ואחר כך מביא חבל המצרי. בירושלמי מפרש חבל המצרי וכפיפה המצרית באין משירי הלשכה כחומת העיר ומגדליה ולא ידענא אי סודר שנחנק בו וסיף שנהרג בו דאמרינן פרק נגמר הדין (סנהדרין קף מג.) דבאין משל צבור אי פירושו נמי משירי הלשכה כי הכא:

תנינא ואחר כך מביא חבל המצרי. ולא ידענא מאי פשיט מהכא טפי מהא דקתני היא חגרה לו בצלצול דמשמע דחבל מצרי בעינן ממש ועל כרחך לכתחילה למצוה בעינן אבל לאו דוקא לעכב דהיכא כתיב חבל המצרי או שום קשירה בתורה ולמה היה לו לעכב מיהו המדקדק בפירוש רש״י לא קשיא מידי דעיקר הבאתו קמבעיא ליה אי משום מדה במדה דוקא חבל או משום שמיטת בגדים הואיל וצריך לקשור צלצול לקשור חבל כדי ליפרע ממנה מיהו היכא דליכא חבל המצרי ואיכא צלצול לא מהדרנא יותר מדאי בתר חבל:

מיום שחרב בהמ״ק וכו׳. וה״ה דבזמן הבית נהגו דין ד׳ מיתות מי שנתחייב בהן בלא עדים והתראה שלא (היו יכולין) לדונו לדנסנהדרין בדאמר בפ׳ אחד דיני ממונות (קף לז:) מעשה ברבי שמעון בן שטח שהיה בזמן הבית דתניא אמר רבי שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי וכו׳ עד שהשיכו נחש ומקשינן והאי בר נחש הוא והתני רבי חייא וכו׳ אלא האי דנקט מיום שחרב בית המקדש מלתא דפסיקא נקט דבטלו ארבע מיתות לגמרי: **מי** שנתחייב סקילה. מקשי׳ מפרק השוכר את הפועלים (כ״מ קף פז:) דרבי אלעזר ברבי שמעון הוה תפיס גנבי יומא חד פגע בההוא כובס אמר להו תפסוהו ותפסוהו (זקפוהו) וזקפוהו וקא בכי אמר לו רבי אל ירע לך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום״כ וזה שנתלה נחנק ואמאי לא פריך והאי בר הכי הוא בר סקילה הוא אבל לפרש״י לא קשיא מידי דפירש התם משום הכי נתלה משום דכל הנסקלין נתלין ויש לומר דלאו דוקא נקט נופל מן הגג או חיה דורסתו אלא מעין מיתה שנתחייב בה יהרג ויש מפרשים דבנו בעל תחילה דהויא לה בעולה דמיתתו הויא בחנק אבל קשיא לרבי מהא דאמר בפרק אלו הן הגולין (מכות י:) דרש ריש לקיש והאלהים אנה לידו זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג עולה ונופל והורגו והא לאו בר סקילה הוא ותירץ אע״ג דלאו בר סקילה מיהו מדה במדה היא דוורק על חבירו דרך ירידה הוא כדכתיב (במדבר לה) ויפל עליו וימות ואלו מתים דרך ירידה ואם הרגו בסייף הקדוש ב״ה נפרע מהם בענין אחר:

מנימין

רש״י

דְּרַבָּנָן אַדְרַבָּנָן נַמִּי לֹא קַשְׁיָא, הָכָא טַעֲמָא מַאי מִשּׁוּם ׳וְנִוַּסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים׳, הָתָם אֵין לְךָ יִסּוּר גָּדוֹל מִזֶּה, וְכִי תֵּימָא לַעֲבִיד בֵּהּ תַּרְתֵּי, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אָמַר קְרָא ׳וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ׳ בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה. לֵימָא דְּרַב נַחְמָן תַּנָּאֵי הִיא, לֹא דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב נַחְמָן, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִּי, מַר סָבַר בְּזִיּוּנֵיהּ עָדִיף לֵיהּ טְפֵי מִצַּעֲרָא דְּגוּפֵיהּ, וּמַר סָבַר, צַעֲרָא דְּגוּפֵיהּ עָדִיף לֵיהּ טְפֵי מִבְּזִיּוּנֵיהּ: הֲיָתָה מְכוּפָּה לְבָנִים וְכוּ׳: תָּנָא אִם הָיוּ שְׁחוֹרִים נָאִים לָהּ, מְכַסִּין אוֹתָהּ בְּגָדִים מְכוֹעָרִים: הָיוּ עֲלֵיהָ כְּלֵי זָהָב וְכוּ׳: פְּשִׁיטָא, הַשְׁתָּא נַוּוּלֵי מְנַוְּוֵיל לָהּ, הָנֵי מִיבַּעְיָא. מַהוּ דְּתֵימָא, בְּהָנֵי אִית לָהּ בִּזְיוֹן טְפֵי, כִּדְאָמְרִי אִינְשֵׁי, שְׁלִיחַ עַרְטִיל וְסָיֵים מִסָּאנֵי, קָא מַשְׁמַע לָן: וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חֶבֶל וְכוּ׳: בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אַבָּא מֵרַב הוּנָא, חֶבֶל הַמִּצְרִי מַהוּ שֶׁיְּעַכֵּב בְּסוֹטָה, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יִשְׁמְטוּ בְּגָדֶיהָ מֵעָלֶיהָ הוּא וּבִצְלָצוּל קָטָן נַמִּי סַגִּי, אוֹ דִּילְמָא מִשּׁוּם דְּאָמַר מַר הִיא חָגְרָה לוֹ בְּצִלְצוּל לְפִיכָךְ כֹּהֵן מֵבִיא חֶבֶל הַמִּצְרִי וְקוֹשֵׁר לָהּ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ, מְעַכֵּב. אָמַר לֵיהּ, תְּנִיתוּהָ וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חֶבֶל הַמִּצְרִי וְקוֹשְׁרוֹ לָהּ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמְטוּ בְּגָדֶיהָ מֵעָלֶיהָ: וְכָל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ יִרְאֶה וְכוּ׳: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, אָמְרַתְּ כָּל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ רוֹאֶה, אַלְמָא לֹא שְׁנָא גַּבְרֵי וְלֹא שְׁנָא נָשֵׁי, וַהֲדַר תָּנֵי כָּל הַנָּשִׁים מוּתָּרוֹת לִרְאוֹתָהּ, נָשִׁים אִין, אֲנָשִׁים לֹא. אָמַר אַבָּיֵי, תַּרְגֹּמָהּ אֲנָשִׁים. אָמַר לֵיהּ רָבָא, וְהָא כָּל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ רוֹאֶה קָתָנֵי, אֶלָּא אָמַר רָבָא, כָּל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ רוֹאֶה, לֹא שְׁנָא גַּבְרֵי וְלֹא שְׁנָא נָשֵׁי, וְנָשִׁים חַיָּיבוֹת לִרְאוֹתָהּ שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְנִוַּסְּרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתֶכֶנָה׳: **מִשְׁנָה** בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, הִיא קִשְּׁטָה אֶת עַצְמָהּ לַעֲבֵירָה, הַמָּקוֹם גִּוְּלָהּ. הִיא גִּלְּתָה אֶת עַצְמָהּ לַעֲבֵירָה, הַמָּקוֹם גִּלָּה עָלֶיהָ. בַּיְּרֵךְ הַתְּחִילָה בַּעֲבֵירָה תְּחִילָה, וְאַחַר כָּךְ הַבֶּטֶן, לְפִיכָךְ תִּלְקֶה הַיָּרֵךְ תְּחִילָה וְאַחַר כָּךְ הַבֶּטֶן וּשְׁאָר כָּל הַגּוּף לֹא פָּלַט: **גְּמָרָא**

אָמַר רַב יוֹסֵף, אַף עַל גַּב דְּמִדָּה בְּטֵילָה, בְּמִדָּה לֹא בָּטֵיל. דְּאָמַר רַב יוֹסֵף וְכֵן תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרֵי, אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. וְהָא בָּטְלוּ, אֶלָּא דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב סְקִילָה, אוֹ נוֹפֵל מִן הַגַּג אוֹ חַיָּה דּוֹרַסְתּוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׂרֵיפָה, אוֹ נוֹפֵל בְּדֵלֵיקָה אוֹ נָחָשׁ מַכִּישׁוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב הֲרִיגָה, אוֹ נִמְסַר לַמַּלְכוּת אוֹ לִיסְטִין בָּאִין עָלָיו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב חֲנִיקָה, אוֹ טוֹבֵעַ בְּנָהָר אוֹ מֵת בִּסְרוֹנְגִּי. תַּנְיָא הָיָה רַבִּי אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁבִּמִּדָּה מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ׳, אֵין לִי אֶלָּא סְאָה, מִנַּיִן לְרִבּוֹת תַּרְקַב וְחֲצִי תַּרְקַב, קַב וַחֲצִי קַב, רוֹבַע וַחֲצִי רוֹבַע, תּוֹמֶן וְעוּכְלָא מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳כִּי כָל סְאוֹן סְאֵן בְּרַעַשׁ׳. וּמִנַּיִן שֶׁכָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׳. וְכֵן מָצִינוּ בְּסוֹטָה שֶׁבִּמִּדָּה שֶׁמָּדְדָה בָּהּ מָדְדוּ לָהּ, הִיא עָמְדָה עַל פֶּתַח בֵּיתָהּ לֵירָאוֹת לוֹ, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מַעֲמִידָהּ עַל שַׁעַר נִקָּנוֹר וּמַרְאֶה קְלוֹנָהּ לַכֹּל. הִיא פְּרָסָה לוֹ סוּדָרִין נָאִין עַל רֹאשָׁהּ, לְפִיכָךְ כֹּהֵן נוֹטֵל כַּפָּה מֵעַל רֹאשָׁהּ וּמְנִיחוֹ תַּחַת רַגְלֶיהָ. הִיא קִשְּׁטָה לוֹ פָּנֶיהָ, לְפִיכָךְ

ביאורים למסכת סוטה דף ח עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

דְּרַבָּנָן אַדְרַבָּנָן נַמִּי לֹא קַשְׁיָא הסתירה בין הדינים, שלעולם לא חששו רבנן להרהור, אלא שהָכָא – לגבי סוטה **טַעֲמָא מַאי** – הטעם שמגלים את גופה, הוא **מִשּׁוּם** שנאמר 'וְנִוְסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים' – ולכך מצווה לביישה, כדי שיראו זאת הנשים ויקחו מוסר להתנהג בצניעות ולא להביא את עצמם לידי חשד שזנו. אך **הָתָם** – לגבי יוצאת להיסקל, אין צריך לביישה כדי שאחרות יקחו מוסר ולא ינהגו כמותה, שהרי **אֵין לְךָ יִסּוּר גָּדוֹל מִזֶּה** – שרואות אותה כשהיא נסקלת. **וְכִי תֵּימָא לַעֲבִיר בָּהּ תַּרְתֵּי** – ואם תאמר שיראו גם שהיא נהרגת וגם שמביישים אותה, **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ**, אין עושים כן, משום שאָמַר קְרָא 'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ', ונלמד מכאן שבְּרוֹר לוֹ – יש לברור ליוצא להיהרג מִיתָה יָפָה – שלא יתבייש כשממיתים אותו.

שואלת הגמרא, **לֵימָא דְּרַב נַחְמָן תַּנָּאי הִיא** – האם נאמר שהדין שאמר רב נחמן שיש לברור לנהרג מיתה יפה, תלויה במחלוקת רבי יהודה ורבנן לגבי היוצאת להיסקל. וזה טעם מחלוקתם, שרבנן סוברים שיש לברור מיתה יפה ולכן סוברים שאין האשה נסקלת ערומה, ורבי יהודה חולק על דין זה ולכן סובר שנסקלת ערומה. דוחה הגמרא, **לֹא** – דברי רב נחמן לא תלויים במחלוקת רבי יהודה ורבנן, אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב נַחְמָן** – שיש לברור ליוצא להיהרג מיתה יפה, **וְהָכָא בְּהָא קָמִיפְּלְגִי** – אלא שנחלקו מה היא המיתה היותר יפה לה, **מַר סָבַר** – רבנן סוברים, **בְּזִיּוּנֵיהּ עָדִיף לֵיהּ טְפֵי מִצַּעֲרָא דְּגוּפֵיהּ** – יותר חשוב לאשה שלא תתבזה משלא תצטער, ולכן מעדיפה האשה להיסקל עם בגדים אף שזה יעכב את המיתה ויגרום לה להצטער יותר, מאשר להתבזות ולהסקל כשהיא ערומה, וממילא זו היא המיתה היפה לה. **וּמַר** – רבי יהודה **סָבַר, צַעֲרָא דְּגוּפֵיהּ עָדִיף לֵיהּ טְפֵי מִבְּזִיּוּנֵיהּ** – יותר חשוב לאשה שלא תצטער משלא תתבזה, ולכן מעדיפה האשה להתבזות ולהיסקל ערומה, מלהיסקל עם בגדים אשר יעכבו את המיתה ויגרמו לה להצטער יותר. וממילא זו היא המיתה היפה לה.

שנינו במשנה, **הָיְתָה מְכוּסָּה לְבָנִים** מתכסה בשחורים **וְכוּ'**. **תָּנָא** – למדנו בברייתא **שֶׁאִם הָיוּ** גם בגדים **שְׁחוֹרִים נָאִים לָהּ, מְכַסִּין אוֹתָהּ בְּבְגָדִים מְכוֹעָרִים**, בשביל שתתנוול ותתבזה.

שנינו במשנה, **הָיוּ עָלֶיהָ כְּלֵי זָהָב וְכוּ'** מעבירין ממנה כדי לנוולה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרכה המשנה לומר זאת, והרי זה **פְּשִׁיטָא** שמסירים ממנה את התכשיטים, **הַשְׁתָּא נַוּוּלֵי מְנַוְּוִיל לָהּ** – שהרי עושים מעשים לנוולה, **הָנֵי מִיבַּעְיָא** – וכי צריך לומר שמסירים ממנה את התכשיטים כדי שלא תהיה מקושטת. מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היינו סבורים לומר שיש להשאיר עליה את התכשיטים משום **שִׁבְּהָנֵי אִית לָהּ בִּזְיוֹן טְפֵי** – שאם יהיו עליה תכשיטים בזמן שהיא ערומה עד כנגד ליבה ושערה מגולה ומפוזר, יש בכך יותר בזיון, **וּכְדַאֲמְרֵי אִינְשֵׁי שְׁלֵיחַ עַרְטִיל וְסָיֵים מְסָאנֵי** – וכמו שדרך האנשים לצחוק על מי שהולך ערום ולובש רק נעליים, כך אשה זו כולה מנוולת והולכת עם תכשיטי זהב. **קָא מַשְׁמַע לָן** – חידשה לנו המשנה שמכל מקום יותר בזיון לה להיות בלי תכשיטי זהב.

שנינו במשנה, **וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא** חֶבֶל מצרי וקושרו למעלה מדדיה **וְכוּ'**. **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אַבָּא מֵרַב הוּנָא** – שאל רב אבא את רב הונא, **חֶבֶל הַמְּצָרִי מַהוּ שֶׁיְּעַכֵּב בְּסוֹטָה** – האם הקשירה חבל מצרי זה מעכב את השקאת הסוטה, או שאם אין חבל מצרי יקשרו בחבל אחר וישקו אותה. וצדדי הספק הם, האם הטעם לקשירה הוא **מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יִשְׁמְטוּ בְּגָדֶיהָ מֵעָלֶיהָ הוּא** – בשביל שלא ימשכו הבגדים כלפי מטה לאחר שקרע אותם הכהן עד כנגד לבה, ולפי זה **וּבְצִלְצוּל קָטָן נַמִּי סַגִּי** – בחבל קטן גם מספיק. **אוֹ דִּילְמָא** שהטעם לקשירה הוא **מִשּׁוּם דְּאָמַר מַר** להלן, שבמדה שאדם מודד מודדים לו, ולכן כיון שהִיא **חָגְרָה לוֹ בְּצִלְצוּל** – הסוטה חגרה בגד נאה להתנאות בפני מי שנסתרה עמו, **לְפִיכָךְ כֹּהֵן מֵבִיא חֶבֶל הַמְּצָרִי** – שהוא גם ועבה **וְקוֹשֵׁר לָהּ לְמַעְלָה מִדְּדֶיהָ** כדי שתתבזה, ולפי טעם זה חבל מצרי **מְעַכֵּב**, שדווקא בו היא מתגנה. פושטת הגמרא את הספק, **אָמַר לֵיהּ** – רב הונא לרב אבא, **תְּנִיתוּהָ** – למדנו במשנתנו, **וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חֶבֶל הַמְּצָרִי וְקוֹשְׁרוֹ לָהּ לְמַעְלָה מִדְּדֶיהָ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמְטוּ בְּגָדֶיהָ מֵעָלֶיהָ**, הרי מפורש שהקשירה היא בשביל שלא יפלו הבגדים, ואם כן כל חבל כשר ולא דווקא חבל מצרי.

שנינו במשנה, **וְכָל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ יִרְאֶה וְכוּ'** וכל הנשים מותרות לראותה. מקשה הגמרא, **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – דברי המשנה סותרים, **אָמַרְתְּ** – בתחילה אמרה המשנה שכָּל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ רוֹאֶה, **אַלְמָא** – משמע שלֹא שְׁנָא גַּבְרֵי וְלֹא שְׁנָא נָשֵׁי – אין הבדל בין אנשים לנשים, אלא לכולם מותר לראות את הסוטה בשעה שמנוולים אותה. ואילו **וַהֲדַר תָּנֵי** – בהמשך המשנה למדנו שכָּל הַנָּשִׁים מוּתָּרוֹת לִרְאוֹתָהּ, ומשמע נָשִׁים אִין – דווקא לנשים מותר לראות את הסוטה, אבל **אֲנָשִׁים לֹא**. מתרצת הגמרא, **אָמַר אַבָּיֵי תַּרְגֻּמָהּ** – נפרש את דברי המשנה כך, מה שאמרה המשנה שכל הרוצה לראות יראה, היינו **אֲנָשִׁים** – נאמר רק על נשים. דוחה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי **וְהָא** 'כָּל' הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ רוֹאֶה קָתָנֵי – הרי כתוב במשנה שכל מי שרוצה רואה, ומשמע שגם אנשים. **אֶלָּא** מתרצת הגמרא, **אָמַר רָבָא**, אכן תחילת דברי המשנה שכָּל הָרוֹצֶה לִרְאוֹת בָּהּ רוֹאֶה, נאמרה על כולם **לֹא שְׁנָא גַּבְרֵי וְלֹא שְׁנָא נָשֵׁי**, ומוסיפה המשנה, **וְנָשִׁים חַיָּבוֹת לִרְאוֹתָהּ** – הנשים שנמצאות בעזרה יש עליהם חיוב לראות את הסוטה בניוולה, לקיים את מה שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנִוְסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתֶכֶנָּה' – עלי ידי שיראו הנשים מה עונשה לא יבאו לעשות את מעשיה, וכדלעיל. לאחר שלמדנו במשנה הקודמת איך היו מנוולים ומבזים את הסוטה, באה המשנה והגמרא שלפנינו לבאר שהכל נעשה לה מדה כנגד מדה.

משנה. בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ – כשמענישים את האדם משמים על עבירה שעבר, מתנהגים עמו באותה מדה שהוא התנהג בעבירה. ולכן לגבי סוטה, שהִיא **קִשְּׁטָה אֶת עַצְמָהּ לַעֲבֵירָה** – בשביל העבירה, למצוא חן בעיני הבועל, כנגד זה, **הַמָּקוֹם גִּוְּלָהּ** – התורה ציוותה לנול אותה. וכן כיון שהִיא **גִּלְּתָה אֶת עַצְמָהּ לַעֲבֵירָה** – שישבה בפתח הבית וגלתה את עצמה כדי שהבועל יראה אותה ויעבור איתה עבירה, כנגד זה, **הַמָּקוֹם גִּלָּה עָלֶיהָ** – התורה ציוותה שתהיה מגולה לעיני כל בשעה שמעמידים אותה בשער ניקנור. **בַּיָּרֵךְ הִתְחִילָה בַּעֲבֵירָה תְּחִילָּה, וְאַחַר כָּךְ הַבֶּטֶן** – דרך התשמיש הוא שהירך נהנה הראשון מהקירוב בשר לבועל, ואחר כך הבטן, **לְפִיכָךְ** מקללה הכהן שתִּלְקֶה הַיָּרֵךְ תְּחִילָּה **וְאַחַר כָּךְ הַבֶּטֶן** שנאמר "בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה", **וּשְׁאָר כָּל הַגּוּף לֹא פָּלַט** – ואף שאר אברי הגוף אינם נמלטים מן החולי והכאב לאחר הירך והבטן.

גמרא. אָמַר רַב יוֹסֵף, אַף עַל גַּב דְּמִדָּה בְּטֵילָה – שפסקו להעניש בארבעה מיתות בית דין, מכל מקום **בְּמִדָּה לֹא בָּטֵיל** – עונש כדוגמת אותה מיתה לא פסק, אלא מודדים משמיים לעוברי עבירה שימותו במיתה שהתחייבו בה, וכדלהלן. **דְּאָמַר רַב יוֹסֵף וְכֵן תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרֵי** ולא דנים עוד דיני נפשות, מכל מקום **אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ**. שואלת הגמרא, **וְהָא בָּטְלוּ** – הרי אין דנים כבר דיני נפשות. משיבה הגמרא, **אֶלָּא דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ** – דין שמים להעניש את החוטא בארבע מיתות בית דין לא בטל, ולכן נענש במיתה דומה להם, כגון, **מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב סְקִילָה** – מי שעשה עבירה שהעונש עליה היא סקילה, **אוֹ נוֹפֵל מִן הַגַּג אוֹ חַיָּה דּוֹרַסְתּוֹ** ומפילתו לארץ. **מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׂרֵיפָה, אוֹ נוֹפֵל בְּדֵלֵיקָה** ונשרף, **אוֹ נָחָשׁ מַכִּישׁוֹ** והארס שורף אותו מבפנים ומת. **מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב הֲרִיגָה** – סייף, **אוֹ נִמְסַר לַמַּלְכוּת אוֹ לִיסְטִין בָּאִין עָלָיו**, ודרכם להרוג בחרב. **מִי שֶׁנִּתְחַיֵּיב חֲנִיקָה, אוֹ טוֹבֵעַ בְּנָהָר** ונחנק בתוך המים, **אוֹ מֵת בִּסְרוֹנְכִי** – על ידי חולי בגרון, ונחנק בחוליו.

המשך בעמוד עא

ביאורים למסכת סוטה דף ט עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת. הֵיא כָּחֲלָה לוֹ עֵינֶיהָ, לְפִיכָךְ עֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת – שבזמן ששותה את המים פניה מוריקות ועיניה בולטות. **הֵיא קָלְעָה לוֹ אֶת שַׂעֲרָהּ** – שקלעה את שערה בעבור הבועל בשביל להתנאות בפניו, **לְפִיכָךְ כֹּהֵן סוֹתֵר** – פורע **אֶת שַׂעֲרָהּ. הֵיא הֶרְאָתָה לוֹ בָּאֶצְבַּע** – לרמוז לו שיבוא אליה, **לְפִיכָךְ צִיפּוֹרְנֶיהָ נוֹשְׁרוֹת. הֵיא חָגְרָה לוֹ בְּצִילְצוּל** – חגורה נאה, **לְפִיכָךְ כֹּהֵן מֵבִיא חֶבֶל חֲמִצְרִי וְקוֹשֵׁר לָהּ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ. הֵיא פָּשְׁטָה לוֹ אֶת יְרֵיכָהּ** למעשה העבירה, **לְפִיכָךְ יְרֵיכָהּ נוֹפֶלֶת. הֵיא קִיבְּלַתּוּ עַל כְּרֵיסָהּ** במעשה העבירה, **לְפִיכָךְ בִּטְנָהּ צָבָה** – מתנפחת, כמו שכתוב "וצבתה בטנה ונפלה ירכה". **הֵיא הֶאֱכִילַתּוּ מַעֲדַנֵּי עוֹלָם** בשביל לפתותו לעבירה, **לְפִיכָךְ קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה** – שעורים. **הֵיא הִשְׁקַתְהוּ יַיִן מְשׁוּבָּח בְּכוֹסוֹת מְשׁוּבָּחִים, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מַשְׁקֶה אוֹתָהּ מַיִם הַמָּרִים בְּמִקְדָּה שֶׁל חֶרֶשׂ** – בכלי חרס. **הֵיא עָשְׂתָה** את מעשה העבירה **בַּסֵּתֶר**, כנגד זה ה' שהוא 'שֵׁכֶב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן' **שָׁם בָּהּ פָּנִים** – מתפנה כדי להיפרע ממנה, כמו **שֶׁנֶּאֱמַר** "וְעַיִן נֹאֵף שָׁמְרָה נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא תְשׁוּרֵנִי עָיִן וְגו' וסתר פנים ישים" – שהנואף מצפה לחשכת הלילה לעבור את העבירה בסתר, וה' שהוא יושב בסתר ישים פניו להיפרע ממנו. **דָּבָר אַחֵר** – פירוש אחר איך מתקיים המדה כנגד מדה על כך שעשתה הסוטה את מעשה העבירה בסתר, **הֵיא עָשְׂתָה בַּסֵּתֶר**, כנגד זה **הַמָּקוֹם פִּירְסָמָהּ בְּגָלוּי** – שנתן בלב בעלה לקנאות לה ובכך מתפרסמים מעשיה, וכמו **שֶׁנֶּאֱמַר** "תִּכַּסֶּה שִׂנְאָה בְּמִשְׁאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְּקָהָל (וְגו')" – המכסה ומסתיר את מעשיו השנואים לה' על ידי שעושה אותם בחשך ומסתור, סופו שמגלה ה' את מעשיו הרעים לרבים.

הברייתא למדה מפסוקים שבמדה שאדם מודד מודדים לו. שואלת הגמרא, **וּמֵאַחַר דְּנַפְקָא לֵיהּ מִ'אַחַת לְאַחַת לְמִצֹּא חֶשְׁבּוֹן'** – שכבר למדנו מפסוק זה שמצטרפים החטאים לחשבון בשביל להיפרע, אם כן הפסוק **'כִּי כָל סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ' לָמָּה לִי** – בשביל מה נכתב, הרי אין בו צורך ללמד על עברות קטנות. משיבה הגמרא, **לְכַמָּדָה** – מפסוק זה לומדים שגם על חטאים קטנים נענשים במדה כנגד מדה, שהעונש יהיה בעין החטא. ממשיכה הגמרא להקשות, **וּמֵאַחַר דְּנַפְקָא לֵיהּ מִ'כִּי כָל סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ'** שמענישים במדה כנגד מדה, אם כן **'בְּסַאסְאָהּ בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה' לָמָּה לִי** – בשביל מה נכתב, הרי אין בו צורך למדה כנגד מדה כפי שדרשה ממנו הברייתא בתחילה. משיבה הגמרא, פסוק זה הוצרך לדרוש **לְכִדְרַב חִינָּנָא בַּר פָּפָא, דְּאָמַר רַבִּי חִינָּנָא בַּר פָּפָא אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאוּמָה** – אינו מעניש אומה **עַד שֶׁעַת שֵׁילּוּחָהּ** – עד שמגיעה השעה שמאבדה לגמרי מהעולם, **שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּסַאסְאָהּ בְּשַׁלְּחָהּ** תריבנה **וְגו'** – שמעניש אותם ה' על כל העברות בשעה שמשלח אותם לאבדון.

מקשה הגמרא, **אֵינִי** – איך ניתן לומר כך, שרק בזמן שה' מאבדם מהעולם הוא מעניש אותם, **וְהָאָמַר רָבָא שְׁלֹשָׁה כּוֹסוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּמִצְרַיִם** – בחלומו של שר המשקים, **לָמָּה** – על מה רומזים. כוס יסורים **אַחַת, שֶׁשָּׁתַת** – ששתתה מצרים **בִּימֵי מֹשֶׁה** – עשרת המכות וקריעת ים סוף בזמן שיצאו ישראל ממצרים. **וְאַחַת, שֶׁשָּׁתַת בִּימֵי פַּרְעֹה נְכֹה** – שהכה נבוכדנאצר מלך בבל את מצרים. **וְאַחַת, שֶׁעֲתִידָה לִשְׁתּוֹת עִם חֲבֵרוֹתֶיהָ** – בימות המשיח. ונמצא, שהענישם הקדוש ברוך הוא אף שלא נאבדו מן העולם, וקשה על רבי חנינא בר פפא. **וְכִי תֵּימָא** – ואם תאמר לתרץ, **שֶׁהָנְךְ אָזְדוּ** – האומה המצרית שהייתה בזמן משה נכחדה לגמרי, **וְהָנֵי אַחֲרִינֵי נִינְהוּ** – והמכות השניות שניתנו, הם על אומות אחרות שהתיישבו אחר כך במצרים. דוחה הגמרא, **וְהָתַנְיָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִנְּיָמִין גֵּר הַמִּצְרִי הָיָה לִי חָבֵר** – היה לי חבר ומנימין שמו שהיה גר מצרי, והוא מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וכך **אָמַר מִנְּיָמִין גֵּר הַמִּצְרִי** על עצמו, **אֲנִי מִצְּרֵי רִאשׁוֹן** – מצרי שהתגייר, **וְנָשְׂאתִי מִצְּרִית רִאשׁוֹנָה** – גיורת מצרית, **אַשִּׁיא לִבְנֵי מִצְרִית שְׁנִיָּה** – מצרית בת גרים, **כְּדֵי שֶׁיִּהְא בֶּן בְּנִי מוּתָּר לָבֹא בַּקָּהָל** – כדי שבני יהיה דור שלישי ומותר להינשא לכשרה. ומכך שמנימין היה מצרי האסור לבא בקהל, מוכח שהאומה המצרית עדיין קיימת בעולם, ולא נכחדה לגמרי כשהכה אותם ה'. **אֶלָּא** מסיקה הגמרא מכח הקושיא, **אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר** – אם נאמרו הדברים, כך נאמרו, **אָמַר רַבִּי חִינָּנָא בַּר פָּפָא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הַמֻּלָּךְ** של האומה, **עַד שֶׁעַת שֵׁילּוּחוֹ** – שנפסקת מלכותו, **שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּסַאסְאָהּ בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה וְגו'** ונדרש על מלך.

אֲמֵימַר מַתְנֵי לְהָא דְּרַב חִינָּנָא בַּר פָּפָא אַהָא – אמימר למד את דברי רבי חנינא בר פפא כפי שהבינה הגמרא בתחילה, ומהפסוק שלהלן, **מַאי דִּכְתִיב** – מה כוונת הכתוב **"כִּי אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם"**, ודרש רבי חנינא בר פפא כך, **'אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי' לֹא הֵבֵיתִי לְאוּמָּה וְשָׁנִיתִי לָהּ** – שלא הכיתי אומה מאומות העולם וחזרתי שוב להכותה, אלא בשעה שאני מכה אותם אני מאבדם. ואילו **'וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם'** – את עם ישראל אני מכה ולא משמיד, **וַהֲיֵינוּ דִּכְתִיב 'חִצֵּי אֲכַלֶּה בָם'** – בישראל, **שִׁחְצֵי כָלִין** – מכותי כלות, אבל **וְהֵן אֵינָן כָּלִין.**

אָמַר רַב הַמְנוּנָא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאָדָם – להענישו על חטאיו, **עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתוֹ** – שירבו עוונותיו, **שֶׁנֶּאֱמַר 'בִּמְלֹאוֹת סִפְקוֹ יֵצֵר לוֹ וְגו'"** – כאשר התמלאו רצונותיו ותאותיו, 'יצר לו' – יבואו עליו הצרות והעונשים.

דָּרַשׁ רַבִּי חִינָּנָא בַּר פָּפָא, מַאי דִּכְתִיב "רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּה' לַיְּשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה", אַל תִּקְרֵי נָאוָה תְּהִלָּה, אֶלָּא נְוֵה תְּהִלָּה – ומתפרש הפסוק כך, רננו צדיקים במה שעשה להם ה', שרק ישרים יהללוהו בנוה בתים שהם בנו. ומי הם הצדיקים, **זֶה מֹשֶׁה וְדָוִד שֶׁלֹּא שָׁלְטוּ שׂוֹנְאֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם, דָּוִד דִּכְתִיב 'טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ'** – שבנה שערי ירושלים, **מֹשֶׁה, דְּאָמַר מַר, מִשֶּׁנִּבְנָה מִקְדַּשׁ רִאשׁוֹן נִגְנַז אֹהֶל מוֹעֵד קָרְשָׁיו קְרָסָיו וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו** – ולא יכלו האויבים לקחת את המשכן שבנה משה ולהתהלל בו. שואלת הגמרא, **הֵיכָא** – היכן נגנז אוהל מועד. ומשיבה, **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר אֲבִימִי, תַּחַת מְחִילוֹת שֶׁל הֵיכָל** בית המקדש.

תָּנוּ רַבָּנַן, סוֹטָה נָתְנָה עֵינֶיהָ בְּמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהּ – שנבעלה למי שאסור עליה באיסור אשת איש, סופה, **שֶׁמַּה שֶּׁבִּיקְּשָׁה לֹא נִיתַּן לָהּ** – שאסורה על הבועל לעולם. **וּמַה שֶּׁבִּידָהּ נִטְּלוּהוּ מִמֶּנָּה** – ואף נאסרה לבעלה שהייתה מותרת לו. ללמדך **שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, מַה שֶּׁמְּבַקֵּשׁ אֵין נוֹתְנִין לוֹ וּמַה שֶּׁבִּידוֹ נוֹטְלִין הֵימֶנּוּ.**

יושב תהילות ישראל", הקדוש־ברוך־הוא "יושב" על תהילותיהם של בני־ישראל שמשבחים אותו יתברך עבור הבריאות והפרנסה שהוא יתברך נותן להם.

ממאמר א פרשת קדושים, ה'תשכ"ה

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף ט עמוד א

רש״י

פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת. הָכִי תָּנֵי לְקַמָּן, אֵינָהּ מִסְפֶּקֶת לִשְׁתּוֹת עַד שֶׁפָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת: הֲרָאָתָה לוֹ בְּאַצְבָּעוֹתֶיהָ. רִמְזָה לוֹ לְבֹא אֶצְלָהּ: מַאֲכַל בְּהֵמָה. שֶׁעוֹרִים: בְּמִקְרִידָה שֶׁל חֶרֶשׁ. פְּחוּתָה וּמְגֻבָּנָה שֶׁבְּכוּסוֹת: שָׁם בָּהּ פָּנִים. פְּנֵאי לִפְרֹעַ מִמֶּנָּה, וְשָׁמְתִּי אֲנִי אֶת פָּנַי (ויקרא כ) וְנָתַתִּי (אֶת) פָּנַי (שם יז) בְּלָן לְשׁוֹן פּוֹנָה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסְקָנִי בָּהֶן: תִּכְּסֶה שִׁנְאָה בְּמַשְׁאוֹן. (שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַשְׁאוֹן) הַמְכַסֶּה דָּבָר הַשָּׁנוּי לַמְקוֹם, בְּמַשְׁאוֹן בְּחֹשֶׁךְ כְּמוֹ שׁוֹאָה (איוב לז), שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו בְּחֹשֶׁךְ: כִּי כָל סְאוֹן. שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁאַף עֲבֵרוֹת קְטַנּוֹת נִפְרָעוֹת הֵימֶנּוּ: לָמָּה לִי. מֵאַחַת לְאַחַת נַפְקָא: לְכִמְדָּה. [לְמִדְנוּ] שֶׁבַּמִּדָּה שֶׁמּוֹדֵד מוֹדְדִין לוֹ, הַפַּרְעוֹן מֵעֵין הַחֵטְא: שַׁלְּוֹחָהּ. אַבּוּדָּהּ מִן הָעוֹלָם: נ׳ כּוֹסוֹת. הַחֲלוֹמוֹ שֶׁל שַׂר הַמַּשְׁקִים: בִּימֵי פַּרְעֹה נְכֹה. לְבֹא נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם: עַם חַבְרוֹתֶיהָ. לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֵלְּמָא לֹא נִטְרְדָה בְּמִכָּה רִאשׁוֹנָה: וְכִי תִּימָא הָנָךְ אָזְדוּ. הָרִאשׁוֹנִים כֻּלּוֹ כֻּלָּן וְאִלּוּ מֵאֻמּוֹת אֲחֵרוֹת הָיוּ שֶׁנִּתְיַשְּׁבוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: מִצְרֵי רִאשׁוֹן. הוּא עַצְמוֹ נִתְגַּיֵּר: אִשִּׁיא לְבְנֵי מִצְרַיִם שְׁנִיָּה. בַּת מִצְרַיִם גִּיּוֹרֶת וְגֵר מִצְרִי שֶׁתְּהֵא הִיא שְׁנִיָּה לְגִירוּת כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בֵּן בְּנֵי שְׁלִישִׁי וְרָאוּי לִשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (קדושין סג) בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה׳, שֶׁאִם הָיִיתִי מַשִּׂיא לִבְנֵי מִצְרַיִם רִאשׁוֹנָה הָיָה בֵּן בְּנֵי שְׁנֵי מִצַּד הָאֵם, דְּאָמַר בְּיִבְמוֹת (קף סח.) וּבְקִדּוּשִׁין (קף סז.) וּבָנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם הֵלַךְ אַחַר פְּסוּלָן, אֲלִמָּא עֲדַיִן מִצְרַיִם הֵם, דְּאִלּוּ שֶׁאִבְּרוּ אֻמּוֹת מֶתְרִין לָבֹא בַּקָּהָל מִיָּד. מִנְּיָמִין לֵית לֵיהּ הָא דְּאָמַר בְּבִרְכוֹת (קף כח.) שֶׁהָעַמּוֹנִים וְהַמֹּאֲבִים מֶתְרִין לָבֹא בַּקָּהָל שֶׁבְּבֹר עָלָה סַנְחֵרִיב וּבִלְבֵל אֶת כָּל הָאֻמּוֹת, וְהָכִי נָמֵי קָתָנֵי בְּתַר דְּהַדּוּ מִלְּתָא בְּתוֹסֶפְתָּא דְּקִדּוּשִׁין, אָמַר לוֹ ר״ע מִנְּיָמִין טָעִיתָ שֶׁבְּבֹר עָלָה סַנְחֵרִיב וּבִלְבֵל כו׳: אַתָּא. מִן הַמִּקְרָא הוּא: חֲצִי כֵלִים. מִכּוֹתֵי כְּלוֹת: בְּמַלְאוֹת סַפְקוּ. כָּל רְצוֹנוֹ: יָצַר לוֹ. תְּבוּאָנוּ צָרָה: אֶלָּא נָוֶה תְּהִלָּה. עַל עִסְקֵי נָוֶה בָּתִּים שֶׁבָּנוּ יְהֹלְלוּהוּ: שֶׁלֹּא שָׁלְטוּ שׂוֹנְאֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂה יָדֵיהֶם. לִהְיוֹת נְתֻנִים מֵהֶם: דָּוִד דִּכְתִיב טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיךָ. לְעִיל מִנַּיְהוּ כְּתִיב חָשֵׁב ה׳ לְהַשְׁחִית חוֹמַת בַּת צִיּוֹן, וַעֲלֵהּ כְּתִיב טָבְעוּ בָאָרֶץ, וּמְצוּדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד וּבִיתוֹ דִּכְתִיב בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (ב ה), וּכְשֶׁבָּאוּ צָרִים בִּימֵי צִדְקִיָּהוּ טָבְעוּ הַשְּׁעָרִים, דְּלְתוֹת הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ שֶׁל נְחוּשֶׁת אוֹ שֶׁל [כֶּסֶף וְזָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׂאוּם אוֹיְבִים, וְעֲצִים לֹא נְשָׂאוּם אוֹתָם: מַה שֶּׁבִּקְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ. שֶׁאֲסוּרָה לִבּוֹעֵל: וּמַה שֶּׁבִּיְדָהּ נִטְּלוּ הַמֵּנָּה. אִם שׁוֹתָה מַיִם מֵתָה, וְאִם הוֹדִיעָה נֶאֱסְרָה לְבַעְלָהּ וְהִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ:

נחש

תוספות

מנימין גר המצרי וכו׳. מקשים מפרק תפלת השחר (ברכות קף כח.) דאמר בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפניהם בבית המקדש ואמר להם מה אני לבא בקהל אמר לו ר״ג אסור אתה א״ל ר׳ יהושע מותר אתה א״ל ר״ג והלא כתיב לא יבא עמוני ומואבי אמר לו ר״י וכי עמון ומואב במקומם הן ישבין והלא כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל העולם כולו א״כ אפילו מנימין היה מותר לבא בקהל ועוד מקשינן אההיא דתפלת השחר דאמר פ״ק דמגילה (קף יב:) זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו כחמרא אדורדיא שנאמר שאנן מואב מנעוריו וגו׳ מיהו הכא בשמעתין לא קשיא מידי כמו שפרש״י דמנימין היה טועה וסבור שלא נתבלבלו כדקתני סיפא בתוספתא דפ׳ בתרא דקדושין אמר לו רבי עקיבא מנימין טעית הלכה כבר עלה סנחריב ובלבל את האומות לא מצרים במקומם ולא עמונים ומואבים במקומם אלא עמון נושא מצרית ומצרי נושא עמונית ואחד מן אלו מותר בכל משפחות האדמה ואחד מכל משפחות האדמה נושא את אלו והכא הכי פירושא עד כאן ל״פ אלא אם נתבלבלו אי לאו אבל כולי עלמא מודו דישנן בעולם אבל ההיא דמגילה תיקשה ופר״ת דסנחריב אע״פ שבלבל את כל העולם כולו ארץ מצרים לא בלבל כדכתיב (מלכים ב כד) בפרעה נכה ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת אלמא סנחריב לא בלבל [מצרים] והכי תנא בסדר עולם מיום שעלה מלך בבל על ארץ מצרים עוד לא זקפה ראש אבל עמון (ומואב) בלבל דכל הנהו לא אשכחן בהדיא שלא בלבלן בדכתיב (ישעיה טו) מי בכל אלהי הארצות וגו׳ ובמצרים אשכחן בהדיא שלא בלבלן אלא שטפן כדאמרי׳ בסדר עולם בשהלך לתרהקה מלך כוש ועל אותה שעה אמר בתוספתא אמר לו רבי עקיבא מנימין טעית וכו׳ וגמרא שלנו לא חש להזכיר לפי שלא היה ביבוש גמור אלא כשטיפת שבנא וסיעתו וגם מואב שטף כדאמרינן בסדר עולם שלש שנים ונקלה כבוד מואב (ישעיה טז) שסנחריב שטפן אבל ביבוש ובלבול לא הוה ובמואב אשכחן בהדיא דלא בלבל כדכתיב שאנן מואב מנעוריו וכי אמר ירמיה להאי קרא הוה שאנן מכלל דלא בלבל ובמגילה גרסינן זיל גבי מואב דיתיב אדוכתיה ול״ג עמון דעמון לא יתבי אדוכתייהו [ובברכות (קף כח.) אמרינן] וכי עמון ומואב במקומן הן ישבין ל״ג ומואב וחורבן נבוכדנצר לא חשיב בלבול דכי היה מחריב נבוכדנצר היה מניח דלת הארץ במקומם אבל סנחריב היה מעביר לארץ ומבלבלן והכי אמרינן בפ׳ בתרא (לקמן מו:) גבי לוז היא לוז שלא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכדנצר ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור שם ובכ״מ תולה בלבול בסנחריב וחורבן בנבוכדנצר ולפום רהיטא גרס עמון בהדי מואב וליתא כדפרישית ותו לא מידי ע״כ פירושו וקשה לפירושו מן התוספתא דקתני לא מצרים במקומם הם ישבין ויש לנו לשבש כמו כן לפירושו הא דקתני לא מלואבים במקומם ואי לא מואבים בתוספתא ועמון במגילה לא קשיא מידי: **לא** הכיתי לאומה ושניתי. ה״ה דאהא הוה מצי למיפרך הא דרבא והא דמנימין

פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת. הָיָא כָּחֲלָה לוֹ עֵינֶיהָ, לְפִיכָךְ עֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת. הָיָא קָלְעָה לוֹ אֶת שְׂעָרָהּ, לְפִיכָךְ כֹּהֵן סוֹתֵר אֶת שְׂעָרָהּ. הָיָא הֶרְאָתָהּ לוֹ בְּאֶצְבַּע, לְפִיכָךְ צִיפּוֹרְנֶיהָ גוֹשְׁרוֹת. הָיָא חָגְרָה לוֹ בִּצְלָצוֹל, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מֵבִיא חֶבֶל הַמִּצְרִי וְקוֹשֵׁר לָהּ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ. הָיָא פָּשְׁטָה לוֹ אֶת יֶרִיכָהּ, לְפִיכָךְ יֶרֵיכָהּ נוֹפֶלֶת. הָיָא קִיבְּלַתּוּ עַל כְּרִיסָהּ, לְפִיכָךְ בִּטְנָהּ צָבָה. הָיָא הֶאֱכִילַתּוּ מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, לְפִיכָךְ קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה. הָיָא הִשְׁקַתְהוּ יַיִן מְשׁוּבָּח בְּכוֹסוֹת מְשׁוּבָּחִים, לְפִיכָךְ כֹּהֵן מַשְׁקֶה מַיִם הַמָּרִים בִּמְקִרְדָּה שֶׁל חֶרֶשׁ. הָיָא עָשְׂתָה בַּסֵּתֶר, 'שֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן' שָׁם בָּהּ פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעֵין נֹאֵף שָׁמְרָה נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא תְשׁוּרֵנִי עָיִן וְגוֹ'. דָּבָר אַחֵר, הָיָא עָשְׂתָה בַּסֵּתֶר, הַמָּקוֹם פִּירְסְמָהּ בְּגִלּוּי שֶׁנֶּאֱמַר 'תִּכְּסֶה שִׂנְאָה בְּמַשְׁאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְּקָהָל (וְגוֹ')'. וּמֵאַחַר דְּנִפְקָא לֵיהּ מִ'אַחַת לְאַחַת לְמִצֹּא חֶשְׁבּוֹן', 'כִּי כָל סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ' לָמָּה לִי, לִכְמִדָּה. וּמֵאַחַר דְּנִפְקָא לֵיהּ מִ'כִּי כָל סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ', 'בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה' לָמָּה לִי, לְכִדְרַב חִינָּנָא בַּר פַּפָּא דְּאָמַר רַבִּי חִינָּנָא בַּר פַּפָּא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאוּמָה עַד שֶׁעַת שִׁלּוּחָהּ שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ וְגוֹ'. אִינִי, וְהָאָמַר רָבָא, שְׁלִשָּׁה כּוֹסוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּמִצְרַיִם לָמָּה, אַחַת שֶׁשָּׁתַת בִּימֵי מֹשֶׁה, וְאַחַת שֶׁשָּׁתַת בִּימֵי פַּרְעֹה נְכֹה, וְאַחַת שֶׁעֲתִידָה לִשְׁתּוֹת עִם חַבְרוֹתֶיהָ. וְכִי תֵּימָא הָנָךְ אָזְדוּ וְהָנֵי אַחֲרִינֵי נִינְהוּ, וְהָתַנְיָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִנְּיָמִין גֵּר הַמִּצְרִי הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר מִנְּיָמִין גֵּר הַמִּצְרִי, אֲנִי מִצְּרֵי רִאשׁוֹן וְנָשָׂאתִי מִצְּרִית רִאשׁוֹנָה, אִשִּׁיא לִבְנֵי מִצְרִית שְׁנִיָּה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בֶּן בְּנֵי מוּתָּר לָבֹא בַּקָּהָל, אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר, אָמַר רַבִּי חִינָּנָא בַּר פַּפָּא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הַמֶּלֶךְ עַד שֶׁעַת שִׁלּוּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה וְגוֹ'. אֲמֵימַר מַתְנֵי לְהָא דְּרַב חִינָּנָא בַּר פַּפָּא אַהָא, מַאי דִּכְתִיב 'כִּי אֲנִי ה׳ לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם', 'אֲנִי ה׳ לֹא שָׁנִיתִי' לֹא הִכִּיתִי לְאוּמָּה וְשָׁנִיתִי לָהּ, 'וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם' הֵיינוּ דִּכְתִיב 'חִצֵּי אֲכַלֶּה בָם' חִצֵּי כְלִין וְהֵן אֵינָן כָּלִין. אָמַר רַב חֲמִנוּנָא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'בִּמְלֹאוֹת סִפְקוֹ יְצָרָם לוֹ וְגוֹ'". דָּרַשׁ רַבִּי חִינָּנָא בַּר פַּפָּא, מַאי דִּכְתִיב 'רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּה' לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה' אַל תִּקְרֵי נָאוָה תְהִלָּה אֶלָּא נָוֶה תְהִלָּה, זֶה מֹשֶׁה וְדָוִד שֶׁלֹּא שָׁלְטוּ שׂוֹנְאֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם, דָּוִד דִּכְתִיב 'טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיךָ'. מֹשֶׁה, דְּאָמַר מַר, מִשֶּׁנִּבְנָה מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן נִגְנַז אֹהֶל מוֹעֵד קְרָשָׁיו קְרָסָיו וּבְרִיחָיו וַעֲמוּדָיו וַאֲדָנָיו. הֵיכָא, אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר אַבִּימִי, תַּחַת מְחִילוֹת שֶׁל הֵיכָל. תָּנוּ רַבָּנָן, סוֹטָה נָתְנָה עֵינֶיהָ בְּמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהּ, מַה שֶּׁבִּיקְשָׁה לֹא נִיתַּן לָהּ וּמַה שֶּׁבִּידָהּ נִטְּלוּהוּ מִמֶּנָּה, שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, מַה שֶּׁמְּבַקֵּשׁ אֵין נוֹתְנִין לוֹ וּמַה שֶּׁבִּידוֹ נוֹטְלִין הֵימֶנּוּ. וכן

ותימה מאי הוה מצי לתרץ דלא הוי מצי לתרץ למלך של אומה מדקאמר ואתם בני יעקב דמשמע אבל בני יעקב קאמר ובאומה שלימה מיירי:

אלא

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף ט עמוד ב

תוספות רש״י

וְכֵן מְצִינוּ בְּנָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמַה שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ, מַה שֶׁבִּיקֵּשׁ לֹא נִתְּנוּ לוֹ וּמַה שֶׁבִּידוֹ נִטְּלוּהוּ מִמֶּנּוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי אָמַרְתִּי יֵהָא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְעָכְשָׁיו אָרוּר הוּא מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה. אֲנִי אָמַרְתִּי יַהֲלֹךְ בְּקוֹמָה וְקוּפָּה, עַכְשָׁיו עַל גְּחוֹנוֹ יֵלֵךְ. אֲנִי אָמַרְתִּי יֵהָא מַאֲכָלוֹ מַאֲכַל אָדָם, עַכְשָׁיו עָפָר יֹאכַל. הוּא אָמַר אֶהֱרוֹג אֶת אָדָם וְאֶשָּׁא אֶת חַוָּה, עַכְשָׁיו ׳אֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ׳. וְכֵן מְצִינוּ בְּקַיִן וְקֹרַח וּבִלְעָם וְדוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל וְגֵחֲזִי וַאֲבְשָׁלוֹם וַאֲדוֹנִיָּהוּ וְעוּזִּיָּהוּ וְהָמָן שֶׁנָּתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּמַה שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם, מַה שֶׁבִּיקְּשׁוּ לֹא נִיתַּן לָהֶם, וּמַה שֶׁבִּידָם נִטְּלוּהוּ מֵהֶם: בְּיַרְדֵּן הַתְּחִילָה בַּעֲבֵירָה וְכוּ׳: מְנָא הָנֵי מִילֵּי, אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב ׳בְּתֵת ה׳ אֶת יְרֵיכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבֶה׳, וְהָכְתִיב ׳וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יֶרֶךְ׳. אָמַר אַבָּיֵי, כִּי לֵיֵט לֵיֵט תְּחִילָּה יָרֵךְ וַהֲדַר בִּטְנָן לֵיֵט, וּמַיָּא כִּי בְּדֵקֵי, כִּי אוֹרְחַיְיהוּ בְּדֵקֵי, בֶּטֶן בְּרִישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ. בְּקִלְלָה נַמִּי כְּתִיב ׳לְצִבּוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ׳, הַהוּא דְּמוֹדַע לֵהּ כֹּהֵן דְּכֻמְּנָן בְּרִישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מַיִם הַמָּרִים: **מִשְׁנָה.** שִׁמְשׁוֹן הָלַךְ אַחַר עֵינָיו לְפִיכָךְ נִקְרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו׳. אַבְשָׁלוֹם נִתְגָּאָה בִּשְׂעָרוֹ לְפִיכָךְ נִתְלָה בִּשְׂעָרוֹ, וּלְפִי שֶׁבָּא עַל עֶשֶׂר פִּלַּגְשֵׁי אָבִיו לְפִיכָךְ נִתְּנוּ בוֹ עֶשֶׂר לוֹנְבִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּסְּבוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב׳. וּלְפִי שֶׁנָּנַב שָׁלֹשׁ גְּנֵבוֹת, לֵב אָבִיו וְלֵב בֵּית דִּין וְלֵב יִשְׂרָאֵל (שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל׳) לְפִיכָךְ נִתְקְעוּ בוֹ שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקַעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם׳. וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה, מִרְיָם הִמְתִּינָה לְמֹשֶׁה שָׁעָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַתִּתְצַב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק׳, לְפִיכָךְ נִתְעַכְּבוּ לָהּ יִשְׂרָאֵל ז׳ יָמִים בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם׳. יוֹסֵף זָכָה לִקְבּוֹר אֶת אָבִיו וְאֵין בְּאֶחָיו גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ עִמּוֹ גַּם רֶכֶב גַּם פָּרָשִׁים׳. מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מֹשֶׁה. מֹשֶׁה זָכָה בְּעַצְמוֹת יוֹסֵף וְאֵין בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ׳. מִי גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּיְא׳. לֹא עַל מֹשֶׁה בִּלְבַד אָמְרוּ אֶלָּא עַל כָּל הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה׳ יַאַסְפֶךָ׳:

גְּמָרָא. תָּנוּ רַבָּנָן, שִׁמְשׁוֹן בְּעֵינָיו מָרַד, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי׳ לְפִיכָךְ נִקְרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיֹּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו׳. אֵינִי, וְהָכְתִיב ׳וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מֵה׳ הִיא׳. כִּי אַזַּל, מִיהָא בְּתַר יְשׁוּתֵיהּ אַזַּל. תַּנְיָא רַבִּי אוֹמֵר, תְּחִילַּת קִלְקוּלוֹ בְּעַזָּה, לְפִיכָךְ לָקָה בְּעַזָּה, דִּכְתִיב ׳וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וְגוֹ׳, לְפִיכָךְ לָקָה בְּעַזָּה, דִּכְתִיב ׳וַיּוֹרִידוּ אוֹתוֹ עַזָּתָה׳. וְהָכְתִיב ׳וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה׳, תְּחִילַּת קִלְקוּלוֹ מִיהָא בְּעַזָּה הָיָה. ׳וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה בְּנַחַל שׂוֹרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה, תַּנְיָא רַבִּי אוֹמֵר, אִילְמָלֵא (לֹא) נִקְרָא שְׁמָהּ דְּלִילָה, רְאוּיָה הָיְתָה שֶׁתִּקָּרֵא דְּלִילָה, דְּיִלְּדָלָה אֶת כֹּחוֹ, דְּיִלְּדָלָה אֶת לִבּוֹ, דְּיִלְּדָלָה אֶת מַעֲשָׂיו. דְּיִלְּדָלָה אֶת כֹּחוֹ, דִּכְתִיב ׳וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו׳. דְּיִלְּדָלָה אֶת לִבּוֹ, דִּכְתִיב ׳וַתֵּרֶא דְלִילָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ׳. דְּיִלְּדָלָה אֶת מַעֲשָׂיו, דְּאִיסְתַּלַּק שְׁכִינָה מִינֵּיהּ, דִּכְתִיב ׳וְהוּא לֹא יָדַע כִּי ה׳ סָר מֵעָלָיו׳. ׳וַתֵּרֶא דְלִילָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ׳ מְנָא יָדְעָה, אָמַר רַבִּי חָנִין אָמַר רַבִּי, נִיכְּרִין דִּבְרֵי אֱמֶת. אַבָּיֵי אָמַר, יָדְעָה בּוֹ בְּאוֹתוֹ צַדִּיק דְּלֹא מַפִּיק שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, כֵּיוָן דְּאָמַר ׳גְּזֹר אֱלֹהִים אֲנִי׳ אָמְרָה הַשְׁתָּא וַדַּאי קוּשְׁטָא קָאָמַר. ׳וַיְהִי כִּי הֵצִיקָה לוֹ בִּדְבָרֶיהָ כָּל הַיָּמִים וַתְּאַלְּצֵהוּ׳ מַאי ׳וַתְּאַלְּצֵהוּ׳, אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי, בִּשְׁעַת גְּמַר בִּיאָה נִשְׁמְטָה מִתַּחְתָּיו. ׳וַעֲתָה הַשְׁמְרִי נָא וְאַל תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל תֹּאכְלִי כָּל טֻמְאָה׳ מַאי ׳כָּל טֻמְאָה׳, וְתוּ עַד הַשְׁתָּא דְּבָרִים טְמֵאִים קָאָכְלָה, אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי, דְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּנָזִיר. ׳וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר בַּלֶּחִי׳, אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי, הוּא אִיהוּ לְדָבָר טֻמְאָה, לְפִיכָךְ נִתְּלוּ חַיָּיו בְּדָבָר טֻמְאָה. ׳וַתָּחֶן ל רוּחַ ה׳ וְגוֹ׳ אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, חָלְתָה גְבוּאָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ, דִּכְתִיב ׳יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ׳. ׳לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה דָן׳ אָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבֵי רַבִּי אַמִּי, מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה מְקַשְׁקֶשֶׁת לְפָנָיו כְּזוּג, כְּתִיב הָכָא ׳לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה דָן׳, וּכְתִיב הָתָם ׳פַּעֲמֹן וְרִימֹן׳. ׳בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאוֹל׳ אָמַר רַבִּי אַסִּי, צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל שְׁנֵי הָרִים גְּדוֹלִים הָיוּ וַעֲקָרָן שִׁמְשׁוֹן וּטְחָנָן זֶה בְּזֶה. ׳וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל׳ אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא,

הוחל

בְּחֵשׁ הַקַּדְמוֹנִי. נָתַן עֵינָיו בְּחַוָּה וּבָא עָלֶיהָ, וְהֵינוּ דִּכְתִיב (בראשית ג) הַנָּחָשׁ הָשִׁיאַנִי, לְשׁוֹן תַּשִּׁמִישׁ וְנִשּׂוּאִין הוּא: נִטְּלוּ הַיָּמִנוּ. קוֹמָה זְקוּפָה: יֵהָא מֶלֶךְ. שֶׁלְּכָךְ עֲשָׂאוּ עָרוּם מִכֹּל: אֲנִי אָמַרְתִּי יַהֲלֹךְ בְּקוֹמָה וְקוּפָה. מִקַּלְקַלְתּוֹ אוֹתָהּ לָמֵד, וְכֵן כָּל אֵלֶּה אַתָּה לָמֵד מִקַּלְקַלְתּוֹ: קַיִן. נָתַן עֵינָיו בְּתַאֲוֹמָה יְתֵרָה שֶׁנּוֹלְדָה עִמּוֹ, וְהֵינוּ דִּכְתִיב (בראשית ד) אֶת אָחִיו אֶת הֶבֶל, שֵׁנִי אֹתִיּוֹת שֵׁנִי רִבּוּיִים: קֹרַח. עַל הַכְּהֻנָּה וּנְבֻלָּה: בִּלְעָם. בְּמָמוֹנוֹ שֶׁל בָּלָק לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וְנִזְדַּוֵּג בְּמִדְיָן שֶׁהָלַךְ לְטוֹל שְׂכַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף שֶׁנָּפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל בְּעֵצָתוֹ: דּוֹאֵג. אַבִּיר הָרוֹעִים וְגָדוֹל שֶׁבַּתַּלְמִידִים הָיָה, וְנִתְקַנֵּא בְּדָוִד שֶׁרָאֲהוּ נְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וּמַרְאֶה פָּנִים בַּהֲלָכָה כִּדְכְתִיב (שמואל א׳ ט״ז) הִנֵּה רָאִיתִי בֶן לִישַׁי בֵּית הַלַּחְמִי וְגוֹ׳, וְאָמַר בָּאַגָּדָה דְּחֵלֶק (קף נג:) דְּכָל הַפְּסוּק הַזֶּה דּוֹאֵג אָמְרוֹ בְּלָשׁוֹן הָרַע: וַאֲחִיתוֹפֶל. נָתַן עֵינָיו בְּמִלּוּכָה כִּדְאָמַר בְּחֵלֶק (קף קח:) רָאָה אֵשׁ יוֹצֵא מֵאֲמָתוֹ וְכַסָּבוּר שֶׁעָתִיד לִמְלוֹךְ, וּמַה שֶּׁבִּידוֹ נִטְּלוּ הַיָּמִנוּ לֹא יֶחֱזוּ יָמֶיהֶם: גֵּחֲזִי. בְּמָמוֹנוֹ שֶׁל נַעֲמָן וְנִצְטָרַע: וַאֲדוֹנִיָּה. בַּאֲבִישַׁג וְנִזְדַּוֵּג: וְעוּזִּיָּה. בִּכְהֻנָּה, וְהִצְטָרְעוּ זְרֻחָה עַל מֵצְחוֹ (דה״ב כו:): כִּי לֵיֵט בּוֹ. וּקְלָלָה הִיא תְּחִלַּת הַפּוּרְעָנוּת: מֵיהוּ כִּי בָּדְקֵי מַיָּא כִּי אוֹרְחַיְיהוּ בָּדְקֵי. שֶׁבַּמַּעַיִים נִכְנְסוּ תְּחִלָּה וּמְקַלְקְלוֹת אוֹתָן וְאח״כ נוֹפְלוֹת לְיָרֵךְ: שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז. שֶׁיֹּאמְרוּ לֹא עָשׂוּ כְּסֵדֶר הָאָלָה וְאֵין פּוּרְעָנוּת זוֹ עַל יָדָן: מתני׳ שִׁמְשׁוֹן הָלַךְ אַחַר עֵינָיו. כִּדְלִיף לְקַמָּן: עַל עֶשֶׂר פִּלַּגְשֵׁי אָבִיו. כִּדְכְתִיב בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (ב׳ טו) וַיַּעֲזוֹב עֶשֶׂר נָשִׁים פִּלַּגְשִׁים לִשְׁמוֹר הַבַּיִת: לוֹנְבִיּוֹת. חֲנִיתוֹת: לֵב אָבִיו וְלֵב ב״ד. דִּכְתִיב (שם) אֶלְכָּה נָא וַאֲשַׁלְּמָה אֶת נְדָרַי וְגוֹ׳, וּכְתִיב אֶת אַבְשָׁלוֹם הָלְכוּ מְאַתַּיִם אִישׁ קְרוּאִים וְהוֹלְכִים לְתֻמָּם, וְאַמְרִינָן בְּסוֹטָה דִּירוּשַׁלְמִי קְרוּאִים מִדָּוִד שֶׁעֵל יְדֵי מִצְוַת דָּוִד הָלְכוּ עִמּוֹ, אָמַר לוֹ כְּתוּב לִי שֶׁיֵּלְכוּ עִמִּי אוֹתָן שְׁנַיִם שֶׁאֶבְחַר וְכָתַב לוֹ, וְהָיָה מַרְאֶה חוֹתְמוֹ שֶׁל דָּוִד לְשְׁנַיִם וְהוֹלְכִים אַחֲרָיו וְכֵן לְשְׁנַיִם אַחֲרִים עַד שֶׁבִּנֵּס מְאַתַּיִם וְכָלָן רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת, הֲרֵי לֵב אָבִיו וְלֵב ב״ד וְלֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל דִּכְתִיב בְּקֶרֶב אִישׁ לְהִשְׁתַּחֲוֹות וְגוֹ׳, וּכְתִיב מִי יְשִׂימֵנִי שׁוֹפֵט בָּאָרֶץ, וּכְתִיב וַיִּגְנוֹב אַבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל: וְאֵין בְּאֶחָיו גָּדוֹל מִמֶּנּוּ. שֶׁהָיָה מֶלֶךְ, הֲרֵי מִדָּה שֶׁמְּדַד שֶׁנִּקְבַּר אָבִיו בְּגְדוֹלִים וּבוֹ בְּמִדָּה מָדְדוּ לוֹ שֶׁנִּקְבַּר הוּא בְּגְדוֹלִים: מִי לָנוּ. לְעִנְיַן קְבוּרָה לִקָּבֵר בְּגְדוֹלִים גָּדוֹל מִיּוֹסֵף שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מֹשֶׁה שֶׁהוּא גָּדוֹל מִיִּשְׂרָאֵל וְאֵין בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, הֲרֵי שֶׁבְּמִדָּה שֶׁמְּדַד לִקְבּוֹר אֶת יוֹסֵף ע״ז גָּדוֹל בָּהּ מָדְדוּ לוֹ, שֶׁאֵין גָּדוֹל בְּכִבּוּדוֹ קָבוּר מִמֹּשֶׁה שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא הַקָּבָ״ה: גמ׳ בְּעֵינָיו מָרַד. ע״י עֵינָיו מָרַד בְּבוֹרְאוֹ: כִּי מֵה׳ הוּא. שֶׁהִקְשַׁק בְּאוֹתָהּ אִשָּׁה כְּדֵי לְהִתְגָּרוֹת בְּפְלִשְׁתִּים: וְהָכְתִיב וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה. וַיַּרְא שָׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים וַתִּיטַב בְּעֵינֵי שִׁמְשׁוֹן, וּמַעֲשֶׂה שֶׁל זוֹ שֶׁבְּתִמְנָת קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה שֶׁל זוֹ שֶׁבְּעַזָּה: תְּחִלַּת קִלְקוּלוֹ מִיהָא בְּעַזָּה הָיָה. דְּהַהִיא דְּתִמְנָת לָאו הַכָּא עָלֶיהָ הוּא כְּלֵי הוּא, שֶׁלְּקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְלֹא בָּא עָלֶיהָ בְּזִנּוּת: שֶׁדְּלִדְּלָה. עֶקְרָה, כְּמוֹ אַבְנֵי הַר שֶׁנִּדְלְדְּלוּ: מְנָא יָדְעָה. הֵיכָא כַּמָּה כּוֹזְבִים אָמַר לָהּ קֹדֶם לְכֵן וּמִצְּאוֹתוֹ שֶׁקֶּרֶן: נִכְּרִין דִּבְרֵי אֱמֶת. מִתְקַבְּלִין וּמְיֻשָּׁבִין וּדְבוּרִים עַל אַפָּנֵיהֶם. רָאָתָה שֶׁעָרוֹ גָּדוֹל וְלֹא הָיָה שׁוֹתֶה יַיִן, וְהֵבִינָה שֶׁהַדְּבָרִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁאָמַר לָהּ שֶׁבְּדָבָר הַזֶּה הָיָה כֹּחוֹ גָּדוֹל אֱמֶת הֵן: וַתְּאַלְּצֵהוּ. לְשׁוֹן דּוֹחַק וּמְצוּקָה: בְּשִׁעַת גְּמַר בִּיאָה. תְּאוַת הָאָדָם מְרֻבָּה: דְּבָרִים הָאֲסוּרִים לַנָּזִיר. מִשֶּׁרֶת עֲנָבִים, כְּגוֹן נָזִיר שֶׁשָּׁרָה עֲנָבִים בְּמַיִם וְיֵשׁ בָּהֶם טַעַם יַיִן, דְּלֹא נִפְקָא מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן (במדבר ו:) מִכַּתֵּשׁ. מְקוֹם קְבִיעוּת הַשֵּׁן: אוֹתָהּ לְדָבָר טֻמְאָה. לִשֵּׁא בַּת אֵל נֵכָר: בְּדָבָר טֻמְאָה. לְחִי הַחֲמוֹר, שֶׁאִלְמְלֵא הוּא הָיָה מֵת בְּצִמְאָה: רוּחַ ה׳. רוּחַ נְבוּאָה שֶׁשָּׁרְתָה עַל יַעֲקֹב: מְקַשְׁקֶשֶׁת לְפָנָיו. לְלַוּוֹתוֹ בַּאֲשֶׁר הוֹלֵךְ:

הוחל

ביאורים למסכת סוטה דף ט עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְכֵן מָצִינוּ בְּנָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי – הנחש הקדמון שנברא בבריאת העולם, שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ – בחוה, ובא עליה. מַה שֶּׁבִּיקֵּשׁ לֹא נִתְּנוּ לוֹ – שאסור בה, וּמַה שֶּׁבְּיָדוֹ – שהיה בקומה זקופה, וכדלהלן, נִטְּלוּהוּ מִמֶּנּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי שהנחש יְהֵא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְעַכְשָׁיו – עונשו שאָרוּר הוּא מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה. אֲנִי אָמַרְתִּי יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, עַכְשָׁיו, 'עַל גְּחוֹנוֹ יֵלֵךְ'. אֲנִי אָמַרְתִּי יְהֵא מַאֲכָלוֹ מַאֲכַל אָדָם, עַכְשָׁיו, 'עָפָר יֹאכַל'. הוּא אָמַר אֶחֱרוֹג אֶת אָדָם וְאֶשָּׂא אֶת חַוָּה – הנחש חשב להרוג את האדם על ידי שיאכילו מעץ הדעת, ועל ידי כך יוכל לישא את חוה, עַכְשָׁיו, 'אֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ' – לא רק שלא תהיה אהבה בינו לבין האשה, אלא אף תהיה איבה ביניהם.

וְכֵן מָצִינוּ בְּקַיִן – שנתן עיניו בתאומה הנוספת שנולדה עם הבל, וְקַרַח – בכהונה של אהרון, וסופו שנבלע באדמה. וּבִלְעָם – בכסף של בלק, וסופו שנהרג כשהלך ליטול את הכסף. וְדוֹאֵג – שקינא בדוד, וַאֲחִיתוֹפֶל – במלוכה, ומתו בקיצור ימים. וְגֵחֲזִי – בממון נעמן, ונצטרע. וְאַבְשָׁלוֹם – במלוכה, ונהרג. וַאֲדוֹנִיָּהוּ – באבישג, ונהרג. וְעוּזִּיָּהוּ – בכהונה גדולה, ונצטרע והפסיד גם את המלוכה. וְהָמָן. שכל אלו שֶׁנָּתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם, מַה שֶּׁבִּיקֵּשׁוּ לֹא נִיתַּן לָהֶם, וּמַה שֶּׁבְּיָדָם נִטְּלוּהוּ מֵהֶם.

שנינו במשנה, בְּיָדְךָ הַתְּחִילָה כַּעֲבִירָה וְכוּ' לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן. שואלת הגמרא, מְנָא הָנֵי מִילֵּי – מניין שלוקה הסוטה תחילה בירך, אֵילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב – נלמד ממה שמשביע הכהן את האשה לפני ששותה ואומר, "בְּתֵת ה' אֶת יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה" – שקודם ירך ואחר בטן, וְהָכְתִיב – הרי לאחר ששותה ונמצא שזינתה כתוב "וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ" – נמצא שלוקה הבטן תחילה. מתרצת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי כִּי לְיֵט, לְיֵט תְּחִילָּה יָדְךָ וַהֲדַר בֶּטֶן לְיֵט – כאשר מקלל הכהן את האשה ומשביעה על מה שיקרה לה אם ימצא שזינתה, מקללה תחילה על הירך ואחר כך על הבטן, ומשום שבירך התחילה בעבירה. וּמָיָא כִּי בָּדְקֵן, כִּי אוֹרְחֵיהוּ בָּדְקֵן – אך כאשר המים בודקים אותה, הם בודקים לפי הסדר שנכנסים לגוף, בֶּטֶן בְּרֵישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ – קודם הבטן ואחר כך הירך. ואמרה המשנה שלוקה הירך תחילה, כיון שהקללה היא תחילת הפורענות. שואלת הגמרא, בְּקִלְלָה נַמִּי – בפסוק אחר כְּתִיב 'לִצְבוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ' – הרי גם בקללה מצאנו שקודם הבטן לוקה. משיבה הגמרא, הַהוּא דְּמוֹדַע לָהּ כֹּהֵן – בפסוק זה מודיע הכהן לסוטה, דְּבֶטֶן בְּרֵישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ – שבפועל, קודם תלקה הבטן ואחר כך הירך, ואין פסוק זה חלק מהקללה. ומבארת הגמרא, שצריך להודיע לה כן, כדי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מַיִם הַמָּרִים – שיאמרו שמה שקרה לה אינו קשור לשתיית המים, מפני שלא נגרם לה על פי סדר דבריו.

המשנה מביאה עוד מקומות שהעונש הוא באותה מדה שחטאו, וכן לטובה שמקבלים שכר מדה כנגד מדה.

משנה. שִׁמְשׁוֹן הָלַךְ אַחַר עֵינָיו – נמשך אחרי מראה עיניו, לְפִיכָךְ נִקְרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאחֲזוּהוּ פְלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו'. אַבְשָׁלוֹם נִתְנָאָה בִּשְׂעָרוֹ, לְפִיכָךְ נִתְלָה בִּשְׂעָרוֹ – שהסתבך שערו ונתלה באילן, ואז הרגו אותו. וּלְפִי שֶׁבָּא אבשלום עַל עֶשֶׂר פִּלַגְשֵׁי אָבִיו לְפִיכָךְ נִתְּנוּ בּוֹ עֶשֶׂר לוֹנְבִיּוֹת – חניתות, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּסּוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב ויכו את אבשלום". וּלְפִי שֶׁנָּנַב אבשלום שֶׁלֹּשׁ גְּנֵבוֹת, את לֵב אָבִיו וְלֵב בֵּית דִּין – שבקש מדוד לכתוב לו ששני אנשים שהוא יבחר בהם ילוו אותו להקריב את קרבנו יהיו צריכים לבא עמו, והלך אבשלום והראה זאת לשנים ועוד שנים, עד שאסף מאתים ראשי סנהדרין, ובכך גנב לב אביו ולב בית דין. וְלֵב יִשְׂרָאֵל (שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל') – שאמר לבאים להתדיין אצל דוד, שאם היה דן אותם היה מזכה אותם, ובכך גנב את לב העם. לְפִיכָךְ נִתְקְעוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים – שרביטים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם".

וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה, מצאנו שמקבלים את השכר באותו עניין של המצווה. מִרְיָם הִמְתִּינָה לְמֹשֶׁה שָׁעָה אַחַת, כשהיה בתוך התיבה ביאור, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק", לְפִיכָךְ קיבלה שכר וְנִתְעַכְּבוּ לָהּ יִשְׂרָאֵל ז' יָמִים בְּמִדְבָּר בזמן שהיתה מצורעת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם". יוֹסֵף וָבָה לִקְבּוֹר אֶת אָבִיו, וְאֵין בְּאֶחָיו גָּדוֹל מִמֶּנּוּ – שיוסף היה מלך והתעסק בקבורת יעקב, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ עִמּוֹ גַּם רֶכֶב גַּם פָּרָשִׁים", ובאותה מדה מדדו לו, שהתעסקו בקבורתו גדולים, שהרי מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מֹשֶׁה, כדלהלן. וכן מצינו במֹשֶׁה, שזָכָה בְּעַצְמוֹת יוֹסֵף וְאֵין בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ – התעסק בעצמו בהעלאת עצמות יוסף ממצרים, אף שלא היה גדול ממשה בישראל, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ", ובאותה מדה מדדו לו בפטירתו, שמִי גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא הַמָּקוֹם – הקדוש ברוך הוא בעצמו נתעסק בקבורתו, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּיְא". מסיימת המשנה, שלֹא עַל מֹשֶׁה בִּלְבַד אָמְרוּ שהתעסק ה' בו, אֶלָּא עַל כָּל הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ" – שאוסף ה' את נשמות הצדיקים במותם להביאם לגן עדן.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן שִׁמְשׁוֹן בְּעֵינָיו מָרַד, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְּעֵינָי", לְפִיכָךְ נִקְרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאחֲזוּהוּ פְלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו". מקשה הגמרא, אֵינִי, וכי שמשון נשאה לפי שנתן בה עיניו, וְהָכְתִיב "וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מֵה' הִיא" – שישא אותה, הרי שמשמים רצו שישא את הפלשתית. מתרצת הגמרא, כִּי אָזַל מִיהָא בְּתַר יַשְׁרוּתֵיהּ אָזַל – שמשון לא ידע שזה רצון ה', אלא הלך אחרי מראה עיניו. תַּנְיָא רַבִּי אוֹמֵר, תְּחִילַּת קִלְקוּלוֹ של שמשון היה בְּעַזָּה, לְפִיכָךְ לָקָה בְּעַזָּה, תְּחִילַּת קִלְקוּלוֹ בְּעַזָּה, דִּכְתִיב "וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וְגוֹ' ויבא אליה. לְפִיכָךְ לָקָה בְּעַזָּה, דִּכְתִיב כאשר תפסו אותו הפלשתים "וַיּוֹרִידוּ אוֹתוֹ עַזָּתָה". שואלת הגמרא, וְהָכְתִיב "וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה וגו" ולקח לו אשה משם, וכפי שביארה הגמרא לעיל שמשם נלמד שמרד בעיניו. מיישבת הגמרא, תְּחִילַּת קִלְקוּלוֹ מִיהָא בְּעַזָּה הָיָה – שהקלקול היה בעזה שבא עליה בזנות, אבל מה שבא לתמנת היה דרך נשואים ואינו קלקול.

דורשת הגמרא את הפסוקים במעשה שמשון. "וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה בְּנַחַל שׂוֹרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה", תָּנְיָא רַבִּי אוֹמֵר אִילְמָלֵא (לֹא) נִקְרָא שְׁמָהּ דְּלִילָה – גם אם לא היה שמה דלילה, רְאוּיָה הָיְתָה שֶׁתִּקָּרֵא דְּלִילָה – ששם זה רומז על מעשיה, שכן דִּילְדְּלָה אֶת כֹּחוֹ של שמשון, וכן דִּילְדְּלָה אֶת לִבּוֹ, וכן דִּילְדְּלָה אֶת מַעֲשָׂיו. דִּילְדְּלָה אֶת כֹּחוֹ, דִּכְתִיב 'וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו' – על ידי שגילחה את שערו, דִּילְדְּלָה אֶת לִבּוֹ, דִּכְתִיב 'וַתֵּרֶא דְּלִילָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ' – שסוד כוחו בנזירותו, דִּילְדְּלָה אֶת מַעֲשָׂיו, דְּאִיסְתַּלַּק שְׁכִינָה מִינַּיהּ, דִּכְתִיב 'וְהוּא לֹא יָדַע כִּי ה' סָר מֵעָלָיו' – לאחר שנפסקה נזירותו. "וַתֵּרֶא דְּלִילָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ" שואלת הגמרא, מְנָא יָדְעָה שבאותו הפעם אכן גילה לה מנין כוחו. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי חָנִין אָמַר רַבִּי, נִיכָּרִין דִּבְרֵי אֱמֶת – שראתה שאכן שערו מגודל ואינו שותה יין. תירוץ נוסף, אַבָּיֵי אָמַר, יָדְעָה בּוֹ בְּאוֹתוֹ צַדִּיק דְּלֹא מַפִּיק שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, וּכְיָן דְּאָמַר "נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מבטן אימי אם גולחתי וסר ממני כוחי", אָמְרָה הַשְׁתָּא וַדַּאי קוּשְׁטָא קָאָמַר – עכשיו ודאי הוא אומר אמת, ולכן מזכיר שם

המשך בעמוד עא

ביאורים למסכת סוטה דף י עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

כוונת הפסוק, שהוחַל – בטלה שְׁבוּעָתוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ דִּכְתִיב "אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי", – שנשבעו אברהם ואבימלך שלא ימשול אחד על ניניו ונכדיו של האחר, ובטלה השבועה מפני שהפלשתים עברו עליה תחילה.

נאמר בפסוק, "ותלד האשה בן ותקרא את שמו שמשון וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ ה'", שואלת הגמרא, כַּמָּה בֵּרְכוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁבֵּרְכוֹ בְּאִמְּתוֹ, שהיתה אִמָּתוֹ כִּבְנֵי אָדָם – כשאר בני אדם, וְזַרְעוֹ היה רב כְּנַחַל שׁוֹטֵף.

נאמר בנביא שקודם שהפיל שמשון את הבית בו שהו הפלשתים ששבוהו, התפלל לה' שיהיה בעזרו, הגמרא דורשת את תפילתו, "וַיִּקְרָא שִׁמְשׁוֹן אֶל ה' וַיֹּאמַר ה' אֱלֹהִים זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם הַזֶּה וְאִנָּקְמָה נְקָם אַחַת מִשְּׁתֵי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים" – שאקבל שכר ניקור עיני האחת בעולם הזה על ידי שאנקם מפלשתים. אָמַר רַב, אָמַר שִׁמְשׁוֹן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם זְכוֹר לִי עֶשְׂרִים (וּשְׁתַּיִם) שָׁנָה שֶׁשָּׁפַטְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמַרְתִּי לְאֶחָד מֵהֶם הַעֲבֵר לִי מָקֹל מִמְּקוֹם לְמָקוֹם, וכיון שלא לקחתי מהם אפילו שימוש קל כזה, נמצא שעיוורון עיני אינו כעונש על לקיחת שוחד, ולכן יותן שכרי בעד זה להינקם מפלשתים.

"וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שׁוּעָלִים", שואלת הגמרא, מַאי שָׁנָא שׁוּעָלִים – מדוע צד דווקא שועלים. ומישבת, אָמַר רַבִּי אַיְבוּ בַּר נַגְדִּי אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר שִׁמְשׁוֹן, יָבֹא מִי שֶׁחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו – השועל, שכאשר צדים אותו אינו מרחיק לברוח אלא מסובב דרכו עקלקלות ובורח, וְיִפְרַע מִפְּלִשְׁתִּים שֶׁחָזְרוּ כִּשְׁבוּעָתָן.

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הַחֶסִיד, בֵּין כְּתֵיפָיו – רוחב כתפיו שֶׁל שִׁמְשׁוֹן, שִׁשִּׁים אַמָּה הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן בעוזה עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, ומצא את דלתות שער העיר נעולות, וַיֶּאֱחֹז בְּדַלְתוֹת שַׁעַר הָעִיר וּבְשֹׁתֵי הַמְּזוּזֹת – עמודי הפתח, וַיִּסָּעֵם – ויעקרם ממקומם עִם הַבְּרִיחַ, וַיָּשֶׂם עַל כְּתֵפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי חֶבְרוֹן", וּגְמִירֵי - מסורת בידינו מרבותינו, דְּאֵין דַּלְתוֹת עַזָּה פְּחוּתוֹת מִשִּׁשִּׁים אַמָּה רוחב.

הגמרא מוסיפה לבאר פסוקים נוספים האמורים לגבי שמשון. "וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין טְחִינָה אֶלָּא לְשׁוֹן עֲבֵירָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר – ומצינו לשון זה בפסוק "תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי". מְלַמֵּד – העבירה היא, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מאנשי פלישתים הֵבִיא לוֹ אֶת אִשְׁתּוֹ לְבֵית הָאֲסוּרִים כדי שיבוא עליהן ועל ידי כן יותש בוחו, וכן כְּדֵי שֶׁתִּתְעַבֵּר הֵימֶנּוּ ותלד בנים גיבורים כמותו.

אָמַר רַב פָּפָא, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי - זהו שאומרים הבריות, לפני כל אדם מביאים מה שהוא רגיל בו, קַמֵּי דְּשָׁתֵי חַמְרָא חַמְרָא - לפני הרגיל בשתיית יין מביאים יין, קַמֵּי רָפוֹקָא – לפני אדם עובד אדמה ועודר בגינות שרגיל לאכול ירק, גְּרִידְיָא דּוּבְלָא – מביאים סל מלא ירק. וכן שמשון, שהיתה דרכו להזדווג עם בנות פלשתים, גם בבית האסורים לא חסר לו הדבר.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל אדם הַמְזַוֵּג עם נשים, אִשְׁתּוֹ מְזַנֶּנֶת עָלָיו – מזנה עם אחרים, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם נִפְתָּה לִבִּי עַל אִשָּׁה וְעַל פֶּתַח רֵעַי אָרָבְתִּי" – אם היה לבי נפתה מהיצר הרע על אהבת אשה, ואם ארבתי על פתח רעי לחזר אחר אהבת אשתו לזנות עמה, וּכְתִיב – העונש על כך הוא הנאמר בפסוק הבא, ש"תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי וְעָלֶיהָ יִכְרְעוּן אֲחֵרִין" – שתהיה אשתי שפחה בזויה הטוחנת בריחים, וישכבו עמה אחרים. וְהֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, זהו שאומרים הבריות, אֵיהוּ בִּי קָארֵי – הוא עסוק בדלעת גדולה, וְאִיתְתֵיהּ בֵּי בּוּצִינֵי – ואשתו עסוקה בדלעת קטנה, כלומר שניהם עסוקים באותו ענין.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁמְשׁוֹן דָּן אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם - במשפט צדק, שֶׁנֶּאֱמַר בברכת יעקב, "דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד וְגוֹ'" – משבט דן יעמוד אדם שידון את ישראל כיחידו של עולם, ונאמר על שמשון. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁמְשׁוֹן עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' אֱלֹהִים וגו'" – כלומר ש'שמש' הוא אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא, ונקרא שמשון על שם זה. שואלת הגמרא, אֶלָּא מֵעַתָּה - שנקרא ממש על שמו של הקדוש ברוך הוא, אם כן לֹא יִמָּחֶה – יהיה אסור למחוק את המילה שמשון. עונה הגמרא, שמשון לא נקרא כך על שמו של הקדוש ברוך הוא, אֶלָּא כוונת רבי יוחנן, שנקרא כך לפי שהיה בו מֵעֵין שְׁמוֹ – תכונתו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שמה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָגֵן עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, אַף שִׁמְשׁוֹן היה מָגֵן בְּדוֹרוֹ עַל יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כֹּלְעֹם חִיגֵּר בְּרַגְלוֹ אַחַת הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּלֶךְ שָׁפֵי" – שפוף וחיגר ברגלו האחת. שִׁמְשׁוֹן חִיגֵּר בִּשְׁתֵּי רַגְלָיו הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "שָׁפִיפֹן עֲלֵי אֹרַח" - שפיפה כפולה, שהיה חיגר בשתי רגליו.

תָּנוּ רַבָּנָן, חֲמִשָּׁה בני אדם נִבְרְאוּ מֵעֵין דּוּגְמָא שֶׁל מַעְלָה - שנשתנו בבריאתם לתפארת מיתר הברואים, וְכוּלָּן – כל חמישה אלו, לָקוּ בָּהֶן – באותם איברים. הברייתא מונה את החמשה בני אדם, שִׁמְשׁוֹן, היה מעין דוגמה של מעלה בְּכֹחוֹ – בגבורתו. שָׁאוּל, היה מעין דוגמה של מעלה בְּצַוָּארוֹ – שהיה צווארו נאה מאוד. אַבְשָׁלוֹם, היה מעין דוגמה של מעלה בִּשְׂעָרוֹ – שהיה שערו עבה. צִדְקִיָּה, היה מעין דוגמה של מעלה בְּעֵינָיו – שהיטיב לראות בהם יותר מהרגיל. אָסָא, היה מעין דוגמה של מעלה בְּרַגְלָיו – שהיה לו ברגליו כח עצום יותר משאר אדם. ומביאה הגמרא ראיה שכל אלו לקו במעלותיהם, שִׁמְשׁוֹן לקה בְּכֹחוֹ, דִּכְתִיב "וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו". שָׁאוּל לקה בְּצַוָּארוֹ, דִּכְתִיב "וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ", הרי שנהרג בצוארו. אַבְשָׁלוֹם לקה בִּשְׂעָרוֹ, כִּדְכְתִיב "וְלִמִּיסַת קַמָּן – כפי שתבאר הגמרא להלן. צִדְקִיָּה לקה בְּעֵינָיו, דִּכְתִיב "וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר". אָסָא לקה בְּרַגְלָיו, דִּכְתִיב "רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו", וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מחלתו היתה שֶׁאֲחָזָתוּ פַּדַּגְרָא – סוג חולי הרגלים. אָמַר לֵיהּ מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לְרַב נַחְמָן, הֵיכִי דָּמֵי פַּדַּגְרָא – מהי ההרגשה בחולי זה, אָמַר לֵיהּ הרגשתו היא כְּמַחַט הדוקרת בְּבָשָׂר הַחַי. שואלת הגמרא, מְנָא יָדַע – מנין ידע רב נחמן שזוהי ההרגשה. ומשיבה, אִיכָּא דְּאָמְרִי, מֵיחַשׁ הֲוָה חָשׁ בֵּיהּ – רב נחמן חלה בזה והרגיש את הכאב. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, מַרְגֵּיהּ שְׁמַע לֵיהּ - כך קיבל מרבו. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, "סוֹד ה' לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם" – ידע זאת רב נחמן ברוח קודשו.

דָּרַשׁ רָבָא, מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ אָסָא וחלה, מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה אַנְגַּרְיָא – עבודת המלך, בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת כָּל יְהוּדָה אֵין נָקִי" – הזעיקן לבל יהיה מי מכולם נקי ונפטר מלבוא לשאת את אבני הרמה שבנה בעשא מלך ישראל. ומבארת הגמרא, מַאי 'אֵין נָקִי', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ שנאמר בהם "נקי יהיה לביתו שנה אחת", לא נפטרו מהכרזת אסא, וכל שכן שלא פטר את התלמידי חכמים.

הגמרא מקשה סתירה בפסוקים אודות העיר תמנת. כְּתִיב "וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה", משמע שתמנת היתה בעמק, וּכְתִיב לגבי תמר, "הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה תִּמְנָתָה", משמע שהיתה על הר. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שִׁמְשׁוֹן שֶׁנִּתְגַּנְּבָה בָּהּ - שהתגנבה במעשה זה, שנשא שם אשה האסורה לו, מבנות פלשתים, כְּתִיב בֵּיהּ יְרִידָה – נאמרה בו לשון ירידה. ואילו יְהוּדָה שֶׁנִּתְעַלְּמָה בָּהּ - שהתעלה במעשה זה, שהרי ממעשה זה נולדו פרץ וזרח שהעמידו מלכים ונביאים בישראל, כְּתִיב בֵּיהּ עֲלִיָּה – נאמרה בו לשון עליה. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר – מיישב באופן אחר, שְׁתֵּי תִּמְנָאוֹת הָיוּ - שני מקומות נקראו תמנת, חֲדָא בִּירִידָה וַחֲדָא בַּעֲלִיָּה - אחת מהם היתה בירידה, ואחת מהם היתה בעליה. רַב פָּפָא אָמַר – מיישב באופן נוסף, חֲדָא תִּמְנָה הֲוַאי - באמת היתה רק עיר אחת שנקראת תמנת, אלא שהיתה ממוקמת באמצע צלע הר, דְּאָתֵי מֵהַאי גִּיסָא – לבא מצד זה היתה זו יְרִידָה, וּדְאָתֵי מֵהַאי גִּיסָא – ולבא מצד האחר, היתה זו עֲלִיָּה, כְּגוּן וַרְדּוֹנְיָא, וּבֵי בָּארֵי, וְשׁוּקָא דְּנָרֵשׁ. הגמרא מביאה פסוקים נוספים בענין תמר לדורשם. "וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח

המשך בעמוד רפד

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף י עמוד א

רש״י

הוחַל שבועתו של אבימלך. בְּטֵלָה, לְשׁוֹן לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ (במדבר ל׳), לְפִי שֶׁהֵם עֹבְרוּ עַל הַשְּׁבוּעָה תְּחִלָּה: בַּמֶּה בֵּרַכוּ. כָּל בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן רִבּוּי הוּא, דָּבָר הַמִּרְבֶּה וּמְצוּי בּוֹ שֹׁבַע פּוּיֵיש״ן בלע״ז. וּמַה בְּרָכָה נִמְצָא בּוֹ, לֹא מְצִינוּ עֹשֶׁר בְּשִׁמּוּשׁוֹ: שֶׁבֵּרְכוּ בְּאַמָּתוֹ. לִהְיוֹת זַרְעוֹ בְּנֵחַל שׁוֹטֵף. לָמָּה שִׁנְתְּאָוָה נִתְבָּרֵךְ: נִקַּם אַחַת מִשְּׁתֵּי עֵינַי. שֹׁבֶר אַחַת מֵעֵינַי תֵּן לִי בִּנְקָמָה זוֹ, וּשְׁכַר הָאַחֶרֶת לְעוֹלָם הַבָּא: שֶׁהוֹזַר לַאֲחוֹרָיו. בּוֹשַׁעֲדִין אוֹתוֹ אֵינוֹ (מרחיק) לִבְרוֹחַ אֶלָּא הוֹזַר עֲקֵלְקַלּוּת: שַׁעַר הָעִיר. בּוֹשַׁעֲרֵי״ן עַזָּה מִשְּׁתֵּי עָרִים קָרֵא: עַל בִּתְפָיו. כְּשִׁיעוּר כִּתְפָיו: קַמֵּי דְּשָׁתֵי חַמְרָא חַמְרָא. לִפְנֵי כָּל אָדָם מְבִיאִין מַה שֶּׁהוּא רָגִיל בּוֹ, לִפְנֵי שׁוֹתֵי יַיִן מְבִיאִין יַיִן: קַמֵּי רַפּוֹקָא גְּרִידְיָא דּוּבְלָא. לִפְנֵי עוֹבֵד אֲדָמָה וְחוֹפֵר בְּגָנוֹת שֶׁרְגִיל לֶאֱכוֹל יָרָק מְבִיאִין סַל מָלֵא יָרָק. דּוּבְלֵי מין יָרָק הוּא: קָארִי וּבוּצִיני. מין אֶחָד הוּא, אֶלָּא שֶׁאֵלּוּ גְּדוֹלִים וְאֵלּוּ קְטַנִּים. כְּלוֹמַר בַּמֶּה שֶׁהוּא עוֹסֵק הִיא עֲסוּקָה: כְּאֶחָד. כִּיחִידוּ שֶׁל עוֹלָם בְּמִשְׁפַּט צֶדֶק: שֶׁמֶשׁ. לְשׁוֹן חוֹמָה, כְּמוֹ וְשִׁמְתִּי כַדֵּרוֹד שִׁמְשׁוֹתַיִךְ (ישעיה נד:): עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה. מִשְּׁמָעָם שֶׁכִּנְּתָם בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה מִמֹּשׁ: מִעַיִן שְׁמוֹ. שֶׁאֵין שֶׁמֶשׁ שֵׁם מִמֹּשׁ, אֶלָּא מָגֵן וּמַצִּיל: שֶׁפֵּי. אשלדיישי״ש, כְּמוֹ דֶּשֶׁף מדוּכְתֵּיהּ (חולין קז מכ:): שִׁפְיוֹן. שִׁפְּיָה כִּפּוּלָה: מֵעַיִן דּוּגְמָא כוּ׳. נִשְׁתַּנּוּ מִן הַתַּחְתּוֹנִים לְתִפְאֶרֶת: וַיְסַר כּוֹחוֹ. לֹא מִיַּיתִי רְאִיָּה אֶלָּא דִּכְלַן לְקוּ: שָׁאוּל בְּצַוָּארוֹ. וַיִּגְבַּהּ מִכֹּל הָעָם מִשִּׁכְמוֹ (שמואל א׳ יז): וַיִּפֹּל עָלָיו. מְקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בְּחֶרֶב וְהֵיינוּ צַוָּאר: צִדְקִיָּה בְּעֵינָיו. לֹא יָדְעָנָא מִנְּלָן דְּנִשְׁתַּנָּה לְשַׁבַּח, וְכֵן אִסָּא בְּרִגְלָיו, אֶלָּא כֵּן שְׁמַע מִרַּבּוֹ: פּוֹדֶגְרָא. שֵׁם חֲלִי הוּא שֶׁאוֹחֵז בְּרִגְלַיִם וְקוֹרֵא לוֹ פּוֹדַגְרָא: נֶגֶשׁ אִסָּא. לְחָלוֹת: אַנְגַרְיָא. עֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ: הִשְׁמִיעַ אֶת כָּל יְהוּדָה. הוֹזְעִיקָן, וְיִשְׁאוּ אֶת אַבְנֵי הַתְּרָמָה שֶׁהָיְתָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בּוֹנֶה עָלֶיהָ כֶּרַךְ לִבְלֹתִּי תֵּת לָהּ יוֹצֵא וָבָא לְאָסָא: חָתָן. שֶׁכְּתוּב בּוֹ נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ וגו׳ (דברים כד:): כְּתִיב וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה. אִלְמָא הָיְתָה בִּירִידָה, וּכְתִיב עוֹלֶה תִּמְנָתָה אִלְמָא עֲלִיָּה הָיְתָה. וְשִׁמְשׁוֹן וִיהוּדָה תַּרְוַיְיהוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָווּ: שֶׁנִּתְגַּנָּה בָּהּ. שֶׁנִּשָּׂא מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הָאֲסוּרוֹת לוֹ: יְהוּדָה נִתְעַלָּה. שֶׁמִּשֶּׁם נוֹלְדוּ פֶּרֶץ וְזֶרַח שֶׁהֶעֱמִידוּ מְלָכִים וּנְבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל: דְּאִתֵּי מַהֲאי גִּיסָא. שֶׁהֵיתָה מְיֻשֶּׁבֶת בְּאֶמְצַע שִׁפּוּעַ הַהָר. הִבָּא לָהּ מֵרֹאשׁ הַהָר יוֹרֵד, הִבָּא לָהּ מִרַּגְלֵי הַהָר עוֹלָה: בְּנוּן וְרָדְנֵי וּבֵי בְּאֵרֵי וְגַרְשׁ. עֲיָירוֹת הֵן הַיּוֹשְׁבוֹת בְּשִׁפּוּעַ הָהָרִים: מְצַפּוֹת לְרֵאוֹתוֹ. שֶׁהָיוּ רְגִילִין לְהִתְקַבֵּל שָׁם וְלָלוּן, וְהָיָה חָבִיב עֲלֵיהֶם: שֶׁנְּתָנָה עֵינַיִם לְדַבְּרֵיהָ. דּוּגְמָא וּפִתְחָה הַתֵּר נִתְנָה לְעַצְמָהּ שֶׁאֵין עֲבֵרָה בְּדָבָר: נִיזֹרֶת אֲנִי. וְאֵינִי עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים, וּרְאוּיָה לְךָ: פְּנוּיָה אֲנִי. וּמְתֻרֶּרֶת לְכָל אָדָם: יְתוֹמָה אֲנִי. וְהָיִיתִי קְטַנָּה וְהִשִּׁיאוּנִי אִמִּי וְאַחַי וְאֵין נִשּׂוּאִין לֶעָר וְאוֹנֵן כְּלוּם לֶאֱסוֹר עָלַיו מִשּׁוּם בְּלֻתּוֹ, וְאֵין זְכוּת לָאֵם וְלָאַחִים לְהַשִּׂיא קְטַנָּה אֶלָּא הָאָב וּזְכֵה בָּהּ כִּדְכְתִיב אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה (דברים כב:). וּלְהַהּ סְבְרָא לְאוֹ בִּתּוֹ שֶׁל שֵׁם הָיְתָה, שֶׁמִּשְּׁנַת שִׁשִּׁים לְיַעֲקֹב כְּלוּ שְׁטוּתָיו שֶׁל שֵׁם, וְיַעֲקֹב כְּבָר הָיָה יוֹתֵר מִכֵּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים: טְהוֹרָה אֲנִי. מִנִּדָּה: וְנִטַּע בּוֹ. לְהַהִרְגוּת עוֹבְרִים וְשָׁבִים: פּוּגְנָךְ. לְלוּן שָׁם אוֹרְחִים, וּלְשׁוֹן אַשֵּׁ״ל נוֹטְרִיקוֹן הוּא, אֲבֵילָה שֶׁתִּיָּה לְזִיָּה, שֶׁהָיָה מְאַכְּיֵלוּן וּמַשְׁקֵן וְאוֹתָ״כ מְלַזֶּה אוֹתוֹ: וַיִּטַּע אֶהֱלֵי אַפַּדְנוֹ. פָּסוּק הוּא בְּדָנִיֵּאל עַל אֶחָד מֵהַמְּלָכִים: אלא

אלא מעתה לא יִמחה. תימה לרבי מאי שנא משלום דאמר בפ״ק דשבת (קף י:) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום דשם גופיה איקרי שלום כדכתיב ויקרא לו ה׳ שלום ולא קא חשיב ליה במס׳ סופרים (פ״ז) בהדי שמות שאין נמחקין ונראה דתנא ושייר ועדיף מחנון ורחום דאמר בפרק שבועת העדות (שבועות קף לה.) דנמחק דלא אשכחן שקרא הקב״ה שמו כך חנון והכא פריך אהא דקאמר על שמו של הקב״ה נקרא משמע דשמו נקרא כך והיינו דקא דחי אלא מעין שמו כמו חנון על שם שהוא חונן ומרחם על בריותיו:

הוחַל שְׁבוּעָתוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ, דִּכְתִיב ׳אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי׳. ׳וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ ה״ בַּמֶּה בֵּרְכוֹ, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁבֵּרְכוֹ בְּאַמָּתוֹ, אַמָּתוֹ כִּבְנֵי אָדָם, וְזַרְעוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף. ׳וַיִּקְרָא שְׁמְשׁוֹן אֶל ה׳ וַיֹּאמַר ה׳ אֱלֹהִים זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם הַזֶּה וְאִנָּקְמָה נְקָם אַחַת מִשְּׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים׳. אָמַר רַב, אָמַר שְׁמְשׁוֹן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם זְכוֹר לִי עֶשְׂרִים (וּשְׁתַּיִם) שָׁנָה שֶׁשָּׁפַטְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמַרְתִּי לְאֶחָד מֵהֶם הַעֲבֵר לִי מִקּוֹל מִמְּקוֹם לְמָקוֹם. ׳וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שׁוּעָלִים׳ מַאי שְׁנָא שׁוּעָלִים, אָמַר רַבִּי אַיְבוּ בַּר נַגְדִּי אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר שִׁמְשׁוֹן, יָבֹא מִי שֶׁחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו וְיִפָּרַע מִפְּלִשְׁתִּים שֶׁחָזְרוּ בִּשְׁבוּעָתָן. תַּנְיָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הֶחָסִיד, בֵּין כִּתֵּיפָיו שֶׁל שִׁמְשׁוֹן, שִׁשִּׁים אַמָּה הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, וַיֶּאֱחֹז בְּדַלְתוֹת שַׁעַר הָעִיר וּבְשְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וַיִּסָּעֵם עִם הַבְּרִיחַ, וַיָּשֶׂם עַל כְּתֵפָיו׳, וּגְמִירֵי דְּאִין דַּלְתוֹת עַזָּה פְּחוּתוֹת מִשִּׁשִּׁים אַמָּה. ׳וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים׳ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין טְחִינָה אֶלָּא לְשׁוֹן עֲבֵירָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי׳, מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד הֵבִיא לוֹ אֶת אִשְׁתּוֹ לְבֵית הָאֲסוּרִים כְּדֵי שֶׁתִּתְעַבֵּר הֵימֶנּוּ. אָמַר רַב פָּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי, קַמֵּי דְּשָׁתֵי חַמְרָא, חַמְרָא. קַמֵּי רַפּוֹקָא, גְּרִידְיָא דּוּבְלָא. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַמְּזַנֶּה, אִשְׁתּוֹ מְזַנֶּנֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אִם נִפְתָּה לִבִּי עַל אִשָּׁה וְעַל פֶּתַח רֵעִי אָרָבְתִּי׳ וּכְתִיב ׳תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי וְעָלֶיהָ יִכְרְעוּן אֲחֵרִין׳, וְהַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי, אֵיהוּ בִּי קָארֵי וְאִיתְּתֵיהּ בֵּי בּוּצִינֵי. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁמְשׁוֹן דָּן אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאַבֵּיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳דָּן דִּין עַמּוֹ כְּאַחַד וגו׳״. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁמְשׁוֹן עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר ׳כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה׳ אֱלֹהִים וגו׳״. אֶלָּא מֵעַתָּה, לֹא יִמָּחֶה. אֶלָּא, מֵעַיִן שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵגֵן עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, אַף שִׁמְשׁוֹן מֵגֵן בְּדוֹרוֹ עַל יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּלְעָם חִיגֵּר בְּרַגְלוֹ אַחַת הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיֵּלֶךְ שָׁפִי׳. שִׁמְשׁוֹן חִיגֵּר בִּשְׁתֵּי רַגְלָיו הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳שְׁפִיפֹן עָלֵי אֹרַח׳. תָּנוּ רַבָּנָן, חֲמִשָּׁה נִבְרְאוּ מֵעַיִן דּוּגְמָא שֶׁל מַעְלָה, וְכוּלָּן לָקוּ כֹּהֵן. שִׁמְשׁוֹן בְּכֹחוֹ, שָׁאוּל בְּצַוָּארוֹ, אַבְשָׁלוֹם בִּשְׂעָרוֹ, צִדְקִיָּה בְּעֵינָיו, אָסָא בְּרַגְלָיו. שִׁמְשׁוֹן בְּכֹחוֹ, דִּכְתִיב ׳וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו׳. שָׁאוּל בְּצַוָּארוֹ, דִּכְתִיב ׳וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ׳. אַבְשָׁלוֹם בִּשְׂעָרוֹ, כְּדִבְעֵינָן לְמֵימַר קַמָּן. צִדְקִיָּה בְּעֵינָיו, דִּכְתִיב ׳וְאֶת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר׳. אָסָא בְּרַגְלָיו, דִּכְתִיב ׳רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו׳, וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁאֲחָזָתוּ פְּדַגְרָא. אָמַר לֵיהּ מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן לְרַב נַחְמָן, הֵיכִי דָּמֵי פְּדַגְרָא, אָמַר לֵיהּ כְּמַחַט בְּבָשָׂר הַחַי. מְנָא יָדַע, אִיבָּא דְּאָמְרִי, מִיחַשׁ הֲוָה חָשׁ בֵּיהּ. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, מֵרַבֵּיהּ שְׁמַע לֵיהּ, וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, ׳סוֹד ה׳ לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם׳. דָּרַשׁ רָבָא, מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנַשׁ אָסָא, מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה אַנְגַּרְיָא בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת כָּל יְהוּדָה אֵין נָקִי׳. מַאי ׳אֵין נָקִי׳, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֲפִילּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחוּפָּתָהּ. כְּתִיב ׳וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה׳, וּכְתִיב ׳הִנֵּה חֲמִיךְ עֹלֶה תִּמְנָתָה׳, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שִׁמְשׁוֹן שֶׁנִּתְגַּנָּה בָּהּ, כְּתִיב בֵּיהּ יְרִידָה. יְהוּדָה שֶׁנִּתְעַלָּה בָּהּ, כְּתִיב בֵּיהּ עֲלִיָּה. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, שְׁתֵּי תִּמְנָאוֹת הָיוּ, חָדָא בִּירִידָה וַחֲדָא בַּעֲלִיָּה. רַב פָּפָּא אָמַר, חֲדָא תִּמְנָה הֲוַאי, דְּאִתֵּי מֵהַאי גִּיסָא - יְרִידָה, וּדְאִתֵּי מֵהַאי גִּיסָא – עֲלִיָּה, כְּגוֹן וְרַדּוֹנְיָא, וּבֵי בְּאֵרֵי, וְשׁוּקָא דְּנַרְשׁ. ׳וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם׳, אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי, מְלַמֵּד שֶׁהָלְכָה וְיָשְׁבָה לָהּ בְּפִתְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, מָקוֹם שֶׁכָּל עֵינַיִם צוֹפוֹת לְרֹאוֹתוֹ. רַבִּי חָנִין אָמַר רַבִּי, מָקוֹם הוּא שֶׁשְּׁמוֹ עֵינַיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ׳תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם׳. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, שֶׁנְּתָנָה עֵינַיִם לְדִבְרֵיהָ. כְּשֶׁתִּבְעָה, אָמַר לָהּ, שֶׁמָּא נִכְרֹת אַתְּ, אָמְרָה לֵיהּ גִּיּוֹרֶת אֲנִי. שֶׁמָּא אֵשֶׁת אִישׁ אַתְּ, אָמְרָה לֵיהּ פְּנוּיָה אֲנִי. שֶׁמָּא קִינֵּל בָּךְ אָבִיךָ קִידּוּשִׁין, אָמְרָה לֵיהּ יְתוֹמָה אֲנִי. שֶׁמָּא טְמֵאָה אַתְּ, אָמְרָה לֵיהּ טְהוֹרָה אֲנִי. ׳וַיִּטַּע אֵשֶׁל בְּבְאֵר שָׁבַע׳ אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה פְּרִדֵּס וְנָטַע בּוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, חַד אָמַר פַּרְדֵּס וְחַד אָמַר פּוּגְנָךְ, בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר פַּרְדֵּס, הַיְינוּ דִּכְתִיב ׳וַיִּטַּע׳, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר פּוּגְנָךְ, מַאי ׳וַיִּטַּע׳, כְּדִכְתִיב ״וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ וגו׳״. ׳וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה׳ אֵל עוֹלָם׳, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אַל תִּיקְרֵי ׳וַיִּקְרָא׳,

אלא

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף י עמוד ב

תוספות

נוח לו לאדם שיפיל את עצמו לתוך כבשן האש. כדאמר בפ׳ הזהב (כ״מ לקי נח:) כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה וחד מיניהו המלבין פני חבירו ברבים ואומר נמי (פס נט.) נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנלן מדוד ונראה האי דלא חשיב ליה (פסחים קף כה.) בהדי ג׳ עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש עבודת כוכבים וגילו עריות ושפיכות דמים משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות:

יצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים. בשלהי מסכת מכות (קף כג:) מסיק דהכי גמירי לה:

דקרב רישא לגבי גופיה. תימה רבי מאיר דאמר בחלק (סנהדרין קף קג:) אבשלום אין לו חלק לעולם הבא א״כ סבירא ליה דקרב רישיה לגבי גופיה ולא סבירא ליה דאייתיה לעלמא דאתי מכל מקום אסקיה משבעה מדורי דגיהנם ואם כן אמאי לא חשיב ליה בהדי אחז ואחזיה דאמר (פס קג.) לא חיין ולא נידונין וי״ל דלא חשיב אלא מלכים:

דאייתיה לעלמא דאתי. ואי קשיא הא אמרו בחלק (סנהדרין קף קד.) ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא כדכתיב ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק את עשו אבל הבן מציל את האב כגון יאשיהו שלא מנו את אמון וי״ל משום דאבשלום נטל את שלו בעולם הזה שנהרג במיתה משונה הועילה לו תפלת אביו דומיא דיהויקים דאמר התם שהיה כתוב על גולגלתו זאת ועוד אחרת ונפרע ממנו לאחר מיתה לא מנו אותו ועוד אבשלום לא עבד עבודת כוכבים א״נ מצי למימר הא דאמר אבא לא מזכי ברא היינו משום כבוד האב אין מונעין מלמנותו עם רשעים בלא תפלה אבל תפלה מועלת ודוד התפלל על אבשלום:

ולעולם

1 אֶלָּא ׳וַיִּקְרִיא׳, מְלַמֵּד שֶׁהִקְרִיא אַבְרָהָם אָבִינוּ לְשִׁמוֹ
2 שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וְשָׁב. כֵּיצַד,
3 לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, עָמְדוּ לְבָרְכוֹ, אָמַר לָהֶם, וְכִי
4 מִשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם, מִשֶּׁל אֱלֹהֵי עוֹלָם אֲכַלְתֶּם, הוֹדוּ וְשַׁבְּחוּ
5 וּבֵרְכוּ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. ׳וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ
6 לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ׳, מִשּׁוּם דְּכִסְּתָה פָּנֶיהָ חֲשָׁבָהּ
7 לְזוֹנָה, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שֶׁכִּסְּתָה פָּנֶיהָ בְּבֵית חֲמִיהָ,
8 דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל
9 כַּלָּה שֶׁהִיא צְנוּעָה בְּבֵית חֲמִיהָ, זוֹכֶה וְיוֹצְאִין מִמְּנָּה
10 מְלָכִים וּנְבִיאִים. מְנָלָן, מִתָּמָר. נְבִיאִים, דִּכְתִיב ׳חֲזוֹן
11 יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ׳. מְלָכִים, מִדָּוִד. וְאָמַר רַבִּי לֵוִי, דָּבָר
12 זֶה מָסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, אָמוֹץ וַאֲמַצְיָה אַחִים הָווּ.
13 ׳הוּא מוּצָאת׳ הִיא מִיתוּצָאת מִיבָּעֵי לֵיהּ, אָמַר רַבִּי
14 אֶלְעָזָר, לְאַחַר שֶׁנִּמְצְאוּ סִימָנֶיהָ, בָּא סַמָּאֵל וְרִיחֲקָן, בָּא
15 גַּבְרִיאֵל וְקֵרְבָן, הֵיכָנוּ דִּכְתִיב ׳לַמְנַצֵּחַ עַל יוֹנַת אֵלֶם
16 רְחֹקִים לְדָוִד מִכְתָּם׳. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְרַחֲקוּ
17 סִימָנֶיהָ, נַעֲשֵׂית כְּיוֹנָה אִילֶמֶת. ׳לְדָוִד מִכְתָּם׳ שֶׁיָּצָא
18 מִמֶּנָּה דָּוִד שֶׁהָיָה מָךְ וְתָם לַכֹּל. דָּבָר אַחֵר ׳מִכְתָּם׳
19 שֶׁהָיְתָה מַכָּתוֹ תַּמָּה, שֶׁנּוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל. דָּבָר אַחֵר,
20 ׳מִכְתָּם׳ כְּשֵׁם שֶׁבְּקַטְנוּתוֹ הִקְטִין עַצְמוֹ אֵצֶל מִי שֶׁגָּדוֹל
21 מִמֶּנּוּ לְלִמּוֹד תּוֹרָה, כָּךְ בִּגְדוּלָּתוֹ. ׳וְהִיא שָׁלְחָה אֶל
22 חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה׳ וְתִימָא
23 לֵיהּ מֵימַר, אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, וְאָמְרִי

24 לֵהּ אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, וְאָמְרִי לֵהּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי
25 שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים,
26 מְנָלָן, מִתָּמָר. ׳הַכֵּר נָא׳ אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, בְּ׳הַכֵּר׳ בִּישַׁר לְאָבִיו, בְּ׳הַכֵּר׳ בִּישְׁרוּהוּ.
27 בְּ׳הֵכֶר׳ בִּישֵׁר - ׳הַכֵּר נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא׳, בְּ׳הֵכֶר׳ בִּישְׁרוּהוּ - הֵכֶר נָא לְמִי. ׳נָא׳, אֵין ׳נָא׳
28 אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, אֲמָרָהּ לֵיהּ בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הַכֵּר פְּנֵי בּוֹרְאֲךָ וְאַל תַּעֲלִים עֵינֶיךָ מִמֶּנִּי. ׳וַיִּכֶּר
29 יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי׳, הֵיכָנוּ דְּאָמַר רַב חָנִין בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, יוֹסֵף
30 שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר, זָכָה וְהוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב
31 ׳עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ׳, יְהוּדָה, שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בִּפְרֶהֶסְיָא, זָכָה וְנִקְרָא כּוּלּוֹ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּיוָן שֶׁהוֹדָה וְאָמַר
32 ׳צָדְקָה מִמֶּנִּי׳ יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, אַתָּה הִצְלַלְתָּ תָּמָר וּשְׁנֵי בָנֶיהָ מִן הָאוּר, חַייֶךָ שֶׁאֲנִי מַצִּיל בִּזְכוּתְךָ שְׁלֹשָׁה מִבְּנֶיךָ מִן הָאוּר, מַאן
33 נִינְהוּ, חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. ׳צָדְקָה מִמֶּנִּי׳ מִנָּא יָדַע, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, מִמֶּנִּי יָצְאוּ כְּבוּשִׁים. ׳וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ׳ אָמַר שְׁמוּאֵל
34 סָבָא, חֲמוֹהִי דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, כֵּיוָן שֶׁיָּדְעָה שׁוּב לֹא פָּסַק מִמֶּנָּה, כְּתִיב הָכָא ׳וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ׳
35 וּכְתִיב הָתָם ׳קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף׳: אַבְשָׁלוֹם נִתְנָאָה בִּשְׂעָרוֹ וְכוּ׳: תְּנוּ רַבָּנָן, אַבְשָׁלוֹם בִּשְׂעָרוֹ מָרַד, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא הָיָה אִישׁ
36 יָפֶה וְגוֹ׳ וּבְגַלְּחוֹ אֶת רֹאשׁוֹ (וְגוֹ׳), וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ כִּי כָבֵד עָלָיו וְגִלְּחוֹ וְשָׁקַל אֶת שְׂעַר רֹאשׁוֹ מָאתַיִם שְׁקָלִים בְּאֶבֶן
37 הַמֶּלֶךְ׳. תָּנָא, אֶבֶן שֶׁאַנְשֵׁי טִבְרִיָּא וְאַנְשֵׁי צִיפּוֹרִי שׁוֹקְלִים בָּהּ. לְפִיכָךְ נִתְלָה בִּשְׂעָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד׳, וְאַבְשָׁלוֹם
38 רֹכֵב עַל הַפֶּרֶד, וּבָא הַפֶּרֶד תַּחַת שׂוֹבֶךְ הָאֵלָה הַגְּדוֹלָה, וַיֹּאחֲז [וַיֶּחֱזַק] רֹאשׁוֹ בָּאֵלָה וַיֵּתֶן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר תַּחְתָּיו
39 עָבָר׳, [שֶׁקַּל סַפְסִירָא בְּעָא לְמִיפְסְקֵיהּ]. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִבְקַע שְׁאוֹל מִתַּחְתָּיו. ׳וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ, וַיַּעַל עַל עֲלִיַּת
40 הַשַּׁעַר וַיֵּבְךְּ, וְכֹה אָמַר בְּלֶכְתּוֹ, בְּנִי אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי [אַבְשָׁלוֹם], מִי יִתֵּן מוּתִי אֲנִי תַּחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׳. ׳וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת פָּנָיו,
41 וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל, בְּנִי אַבְשָׁלוֹם אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׳, הָנֵי תְּמַנְיָא זִימְנֵי ׳בְּנִי׳ לָמָּה, שִׁבְעָה דְּאַסְקִיהּ מִשִּׁבְעָה מְדוֹרֵי גֵּיהִנֹּם, וְאִידָךְ,
42 אִיכָּא דְּאָמְרִי דְּקָרִיב רֵישֵׁיהּ לְגַבֵּי גּוּפֵיהּ, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי דְּאִייֵתִיהּ לְעָלְמָא דְּאָתֵי. ׳וַאַבְשָׁלוֹם לָקַח וַיַּצֵּב לוֹ בְּחַיָּיו׳ מַאי ׳לָקַח׳, אָמַר רֵישׁ
43 לָקִישׁ שֶׁלָּקַח מִקֶּרַע לְעַצְמוֹ. ׳אֶת מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ וְגוֹ׳׳, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, בְּעֵצָה עֲמוּקָה שֶׁל מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם,

רש״י

1 **אֶלָּא וַיִּקְרִיא.** לְמַד לְבָרִיּוֹת לִקְרוֹת שֵׁם בְּשֵׁם ה׳ אֵל עוֹלָם: **כֵּיצַד לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ.** מִשֶּׁלּוֹ
2 הָיוּ עוֹמְדִין לְבָרְכוֹ לְאַבְרָהָם, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם וְכִי מִשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם: **שֶׁכִּסְּתָה פָּנֶיהָ בְּבֵית**
3 **חֲמִיהָ.** וְלֹא רָאָה אוֹתָהּ כָּל הַיָּמִים שֶׁגִּדְּלָה בְּבֵיתוֹ, לְפִיכָךְ לֹא הִכִּיר בָּהּ: **אָמוֹץ.** אָבִיו שֶׁל
4 יְשַׁעְיָהוּ וַאֲמַצְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחִים הָווּ, וַאֲמַצְיָה מִזֶּרַע דָּוִד הָיָה וְאָמוֹץ אָחִיו נְבִיא הָיָה,
5 אַלְמָא נְבִיאִים נָפִיק מִנֵּהּ: **הִיא מִתּוּצָאת.** הֲוֵי
6 מִשְׁמַע לְשׁוֹן הוֹצָאָה בְּעֵל כָּרְחָהּ, הִיא מוֹצֶאת
7 מִשְׁמַע לְשׁוֹן מְצִיאָה: **סִימָנֶיהָ.** חוֹתְמוֹ וּפְתִילִים
8 וּמַטֶּה, שֶׁבָּא סַמָּאֵל שֶׁהוּא שַׂר שֶׁל אֱדוֹם וְרִיחֲקָן
9 כְּדֵי שֶׁתִּשְׂרֹף וְלֹא יָצָא דָּוִד מִמֶּנָּה הַמַּכֶּה אֶת
10 אֱדוֹם בְּגֵיא מֶלַח: **יוֹנַת אֵלֶם רְחוֹקִים.** עַל עִסְקֵי
11 הַרְחָקָה שֶׁנַּעֲשׂוּ סִימָנֶיהָ רְחוֹקִים: **לְדָוִד מִכְתָּם.**
12 לְאוֹתָהּ שֶׁהָיְתָה [שֶׁהִיא] רְאוּיָה וְעוֹמֶדֶת לְצֵאת
13 מִמֶּנָּה דָּוִד: **שֶׁהוּא מָךְ.** עָנִיּ: **וְתָם.** תָּמִים בְּדַרְכָּיו:
14 **מַכָּתוֹ תַּמָּה.** מְקוֹם מִילָה שֶׁהוּא רָאוּי לְמַכָּה הָיְתָה
15 תָּם וְשָׁלֵם, שֶׁלֹּא הֶעֱרַךְ לְחִסָּרוֹ: **ד״א כְּשֵׁם**
16 **שֶׁבְּקַטְנוּתוֹ.** קֹדֶם שֶׁמָּלַךְ: **כָּךְ בִּגְדֻלָּתוֹ.** לְאַחַר
17 שֶׁמָּלַךְ, וּלְשׁוֹן מִכְתָּם שֶׁהָיְתָה תַּמָּה מִכָּתוֹ
18 מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, לֹא נֶחְסַר עִנְווּתָנוּתוֹ וְלֹא
19 נִשְׁתַּנְּתָה: **וְהִיא שָׁלְחָה וְגוֹ׳ לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ.**
20 וְלֹא שָׁלְחָה לוֹ לֵאמֹר מִמְּךָ אֲנִי הָרָה וְהַרֵּי סִימָנַיִן
21 שֶׁלְּךָ: **וְתִימָא** לֵיהּ מֵימַר. לְשַׁלִּיחַ אָמוֹר לוֹ שֶׁמִּמֶּנּוּ
22 אֲנִי הָרָה וְאֵלּוּ סִימָנָיו: **וְאֵל יַלְבִּין כּוּ׳.** אַף זוֹ נוֹחַ
23 הָיְתָה לָהּ לְשָׁרֵף וְאֵל תַּלְבִּין פָּנָיו, לְפִיכָךְ שָׁלְחָה
24 לוֹ, אִם יוֹדֶה וּיִגָּלֶה הוּא עַצְמוֹ אֶת הַדָּבָר יִגָּלֶה,
25 וְאִם לָאוּ תִּשָּׂרֵף וְלֹא תִגָּלֶה הִיא אֶת הַדָּבָר: **בְּחֹבֵר**
26 **בַּשַּׂר.** אֶל אָבִיו דָּבָר שֶׁנִּצְטַעֵר בּוֹ, וּבְהֹבֵר בְּשָׂרוּהוּ:
27 **מִנָּא יָדַע.** שֶׁמִּמֶּנּוּ הִיא מְעֻבֶּרֶת, שֶׁמָּא אַף אֲחֵרִים
28 בָּאוּ עָלֶיהָ: **וַיֹּאמֶר.** בַּת קוֹל אָמְרָה: **כְּבוּשִׁים.**
29 דְּבָרִים עֲלוּמִים שֶׁנִּגְזְרוּ מִלִּפְנֵי שֶׁיֵּצְאוּ מִזּוֹ
30 מְלָכִים, וְאִי אִפְשָׁר לְצֵאת אֶלָּא מֵיהוּדָה דִּכְתִיב
31 (בְּרֵאשִׁית מט) גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה. כְּבוּשִׁים – דְּבָרֵי
32 סְתָר, גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ, כְּמוֹ בְּהַדֵּי כְּבָשֵׁי דִּקּוּדְשָׁא
33 בְּרִיךְ הוּא לְמָה לָךְ, בִּבְרָכוֹת (קף י.) גְּבֵי חִזְקִיָּה:
34 כֵּיוָן שֶׁיָּדְעָה: שֶׁיָּדְעָה בָּהּ שֶׁהִיא צַדֶּקֶת וּלְשֵׁם שָׁמַיִם
35 נִתְכַּוְּנָה: מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים. מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, שֶׁנָּזִיר
36 עוֹלָם הָיָה וּמְגַלֵּחַ אַחַת לִי״ב חֹדֶשׁ: דְּקָרֵיב רֵישֵׁיהּ
37 לְגַבֵּי גּוּפֵיהּ. שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ מְשֻׁלָּךְ רָחוֹק מִגּוּפוֹ
38 וְקָרְבוֹ: שֶׁלָּקַח מִקֶּרַע לְעַצְמוֹ. וְהָכֵי קָאָמַר קְרָא,
39 וַאַבְשָׁלוֹם לָקַח לוֹ אֶת הַמַּצֵּבָה [הַשִּׂרָרָה] הַזֹּאת
40 בְּחַיָּיו, וַיַּצֵּב לוֹ אֶת מַצֵּבַת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ:
41 **עֵצָה עֲמֻקָּה.** שֶׁל הַקָּבֵ״ה שֶׁהוּא מֶלֶךְ עוֹלָם שֶׁגָּזַר
42 עַל דָּוִד כֵּן בְּמַעֲשֵׂה בַּת שֶׁבַע:

הנני

ביאורים למסכת סוטה דף י עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

אֶלָּא "וַיִּקְרָא", מְלַמֵּד שֶׁהִקְרִיא אַבְרָהָם אָבִינוּ לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וְשָׁב - לימדם לקרות בשם ה'. כֵּיצַד, לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ אורחיו של אברהם מהמאכל ומשתה שנתן להם, וּעָמְדוּ לְבָרְכוֹ - להודות לו, אָמַר לָהֶם, וְכִי מִשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם, הרי מִשֶּׁל אֱלֹהֵי עוֹלָם אֲכַלְתֶּם, ואם כן הוֹדוּ וְשַׁבְּחוּ וּבָרְכוּ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם – להקדוש ברוך הוא, שברא את העולם במאמרו.

הגמרא חוזרת לבאר פסוקים נוספים במעשה יהודה ותמר. נאמר "וַיַּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ", שואלת הגמרא, האם מִשּׁוּם דְּכִסְּתָה תמר את פָּנֶיהָ חֲשָׁבָהּ יהודה לְזוֹנָה, והרי אין דרך הזונות לכסות פניהן. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אין פירוש הפסוק שחשבה לזונה משום שכסתה פניה בעת שראה אותה יהודה על אם הדרך, אלא שכיון שֶׁכִּסְּתָה פָּנֶיהָ בְּבֵית חֲמִיהָ - יהודה, ולא ראה אותה בכל הימים שהיתה בביתו, לכן לא הכירה כשהיתה על אם הדרך וחשבה לזונה. ומצינו שהיתה צנועה, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל כַּלָּה שֶׁהִיא צְנוּעָה בְּבֵית חֲמִיהָ, זוֹכָה וְיוֹצְאִין מִמֶּנָּה מְלָכִים וּנְבִיאִים. מְנָלָן, מִתָּמָר, שבזכות צניעותה בבית חמיה, זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים. מבארת הגמרא, יצאו ממנה נְבִיאִים, דִּכְתִיב "חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ", ואף מְלָכִים יצאו ממנה מִדָּוִד שהיה מזרעה. וְאָמַר רַבִּי לֵוִי, דָּבָר זֶה מָסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, שאָמוֹץ אבי ישעיה, וַאֲמַצְיָה מלך יהודה, אַחִים הָווּ - היו אחים, ואמציה היה מזרע דוד, ואמוץ אחיו היה נביא, הרי שיצאו מתמר נביאים ומלכים.

נאמר בפסוק אודות הוצאת תמר לשריפה, "היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר וגו'". שואלת הגמרא, מדוע נאמר 'הוא מוצאת' שמשתמע לשון מציאה, הֵיאַ מִיתּוּצְאַת - שהוצאה בעל כרחה, מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה לפסוק לומר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אמרה התורה 'מוצאת' לדרשה, שלְאַחַר שֶׁנִּמְצְאוּ סִימָנֶיהָ – החותם, הפתילים והמטה, שנתן לה יהודה, בָּא סַמָּאֵל - שר של אדום, וְרִיחֲקָן, כדי שתישרף תמר ולא ייצא ממנה דוד העתיד להכות את אדום, וּבָא גַּבְרִיאֵל וְקֵרְבָן. לפי דברי רבי אלעזר, דורשת הגמרא את הפסוק הבא על תמר. הַיְינוּ דִּכְתִיב – זהו שכתוב, "לַמְנַצֵּחַ עַל יוֹנַת אֵלֶם רְחֹקִים לְדָוִד מִכְתָּם", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן - מבאר כיצד דורשים את הפסוק, 'על יונת אלם רחוקים' - שמִשָּׁעָה שֶׁנִּתְרַחֲקוּ סִימָנֶיהָ של תמר על ידי סמאל, נַעֲשֵׂית תמר כְּיוֹנָה אִילֶּמֶת – שלא היה בפיה מה להשיב. 'לְדָוִד מִכְתָּם' - שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה דָּוִד שֶׁהָיָה מָדֹּן – עניו, וְתָם – תמים בדרכיו לְכָל. דָּבָר אַחֵר – ביאור אחר, נקרא "מִכְתָּם" לפי שֶׁהָיְתָה מַכָּתוֹ תַּמָּה – שמקום המילה הראוי למכה, היה תם ושלם אצלו, מפני שֶׁנּוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל. דָּבָר אַחֵר, "מִכְתָּם", שהיתה מכתו – ענוותנותו, תמה, שמתחילתו ועד סופו לא נחסרה ענוותנותו ולא נשתנתה, שכְּשֶׁם שֶׁבְּקַטְנוּתוֹ – לפני שמלך, הִקְטִין דוד עַצְמוֹ אֵצֶל מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ – אצל מפיבושת, כדי לִלְמוֹד תּוֹרָה, כָּךְ גם בִּגְדוּלָּתוֹ, לאחר שמלך, הקטין את עצמו כדי ללמוד תורה ממי שגדול ממנו.

נאמר עוד בהוצאת תמר לשריפה, "הִיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה", שואלת הגמרא, מדוע תמר אמרה לשליח שיאמר ליהודה 'לאיש אשר אלה לו', לרמוז לו שהרתה ממנו, וְתֵימָא לֵיהּ מֵימַר - תאמר לשליח שיגיד ליהודה בפירוש שממנו היא הרה. מישבת הגמרא, אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר – בשם רַב, וְאָמְרִי לָהּ – יש אומרים שאָמַר זאת רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר – בשם רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, נוֹחַ לוֹ לְאָדָם נוֹפֵל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵירוֹ בְּרַבִּים, מְנָלָן, מִתָּמָר - שהעדיפה להישרף באש ובלבד שלא להלבין את פני יהודה, ולכן שלחה ואמרה לו כן ברמז, כדי שאם ירצה להודות, יגלה הדבר בעצמו, ואם לא, תישרף ולא תגלה את הדבר.

בהמשך הפסוק נאמר, "ותאמר הַכֶּר נָא למי החתמת והפתילים והמטה האלה, אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, בְּ"הַכֶּר" בִּישַׁר יהודה לְאָבִיו דבר שגרם לו צער, וכנגד כך, בְּ"הַכֶּר" בִּישְׁרוּהוּ – את יהודה. ומבאר, בְּ"הַכֶּר" בִּישַׁר לאביו, שכן אמר לו אודות יוסף "הַכֶּר נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הוּא", בְּ"הַכֶּר" בִּישְׁרוּהוּ, שאמרה לו תמר "הַכֶּר נָא לְמִי החותמת ולמי הפתילים", שכשם שרימה את אביו על ידי הכתנת וציערו לחשוב שנטרף יוסף, נענש אף הוא שרימתה אותו תמר בכליו עד שיצטער לחפשה ולמוצאה. דורשת הגמרא את המילה "נָא", אֵין "נָא" אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. ומבארת, שאָמְרָה לֵיהּ תמר ליהודה, אף אם תרצה לכפור באותו מעשה ובסימנים, לפי שלא היו עדים, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ – מבקשת אני ממך, שאף על פי כן, הַכֶּר פְּנֵי בּוֹרְאֶךָ היודע ועד בדבר, וְאַל תַּעֲלִים עֵינֶיךָ מִמֶּנִּי.

בפסוק הבא נאמר, "וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי", הַיְינוּ – זהו דְּאָמַר רַב חָנִין בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, יוֹסֵף שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר – בעמידתו בנסיון במעשה אשת פוטיפר, זָכָה וְהוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ", הרי שנתווספה לו האות ה'. ואילו יְהוּדָה, שֶׁקִּדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בַּפֶּרְהֶסְיָא - שהודה לדברי תמר ואמר "צדקה ממני", זָכָה וְנִקְרָא כּוּלּוֹ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. ומוסיפה הגמרא לדרוש, כֵּיצַד – לאחר שֶׁהוֹדָה יהודה וְאָמַר "צָדְקָה מִמֶּנִּי", יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, אַתָּה הִצַּלְתָּ את תָּמָר וּשְׁנֵי בָנֶיהָ מִן הָאוּר – מן האש, חַייֶךָ שֶׁאֲנִי מַציל בִּזְכוּתְךָ את שֶׁלֹּשׁ מִבָּנֶיךָ מִן הָאוּר, מֵאַן נִינְהוּ, חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה.

לאחר שראה יהודה את הסימנים, אמר 'צָדְקָה מִמֶּנִּי', שואלת הגמרא, מְנָא יָדַע – מהיכן ידע יהודה שממנו הרתה, שמא אף אחרים באו ומהם הרתה. ומשיבה, שיָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, מִמֶּנִּי יָצְאוּ כְּבוּשִׁים – דברים עלומים ונסתרים אלו, שנגזר מלפני שיצאו מתמר מלכים, והרי אי אפשר שיצאו מלכים אלא מיהודה, ולכן סובב הדבר שיבוא עליה יהודה.

נאמר בהמשך הפסוק, "וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ", אָמַר שְׁמוּאֵל סָבָא, חֲמוּהֵ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, כוונת הפסוק, שכֵּיוָן שֶׁיָּדְעָהּ – מאחר שהכיר בה יהודה שהיא צדקת ולשם שמים נתכוונה, שוּב לֹא פָּסַק מִמֶּנָּה - לא פסק מלבוא עליה. ומביא ראיה לדבר, שכְּתִיב הָכָא "וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ" וּכְתִיב הָתָם – במתן תורה, "את הדברים האלה דיבר ה' וגו' קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף" – וכמו ששם הביאור הוא שלא פסק, כך כאן..

שנינו במשנה, אַכְשָׁלוֹם נִתְגָּאָה בִּשְׂעָרוֹ וְכוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן, אַכְשָׁלוֹם בִּשְׂעָרוֹ מָרַד – חטא, שֶׁנֶּאֱמַר "וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא הָיָה אִישׁ יָפֶה וגו' וּבְגַלְּחוֹ אֶת רֹאשׁוֹ (וגו')", וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים אֲשֶׁר יִגַּלַּח – עת גילוחו היה פעם בשנה, כִּי כָבֵד עָלָיו וּגִלָּחוֹ – ומפני שהיה כבד עליו שערו לכן היה מגלחו, וְשָׁקַל אֶת שַׂעַר רֹאשׁוֹ – והיה שוקל את שער ראשו, ועלה משקלו מָאתַיִם שְׁקָלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ" – במשקל המלך. תָּנָא, 'אבן המלך' היא אֶבֶן שֶׁאַנְשֵׁי טִבֶרְיָא וְאַנְשֵׁי צִיפּוֹרִי שׁוֹקְלִים בָּהּ. וּלְפִיכָךְ – כיון שהתגאה אבשלום בשערו, נענש וּנְתָלָה בִּשְׂעָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְרָא" – ויזדמן, אַכְשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד, וְאַכְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל הַפֶּרֶד, וַיָּבֹא הַפֶּרֶד תוך כדי מרוצתו, תַּחַת שׂוֹכֶךְ – הסתבכות ענפי הָאֵלָה הַגְּדוֹלָה, וְיֹאחֲז [וַיֵּחָזֵק] רֹאשׁוֹ בָּאֵלָה – ויסתבכו שערותיו של אבשלום ונאחז ראשו באלה, וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ – נותר תלוי באויר, וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר תַּחְתָּיו עָבָר", [שָׁקַל סַפְסִירָא – נטל אבשלום את חרבו, בְּעָא לְמִיפְסְקֵיהּ – ורצה לחתוך את שערותיו]. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שהיה אבשלום תלוי בין שמים וארץ נִבְקַע שְׁאוֹל – נפער הגיהנם

המשך בעמוד רלה

ביאורים למסכת סוטה דף יא עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

דִּכְתִיב "הִנְנִי מֵקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתֶךָ", וכוונת הפסוק, שאבשלום לקח את דבר הקב"ה וגזירתו העמוקה לדוד במעשה בת שבע, שנאמר לו "הנני מקים עליך רעה מביתך", והציב את אותה עצה וקיימה, וגרם לאותה רעה שתיקרא על שמו, וזה הוא המקח הרע שלקח לעצמו.

כֵּיוָצֵא בַדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, כעין דרשה זו יש לדרוש על הנאמר בעת ששלח יעקב את יוסף לראות את שלום אחיו, ושעל ידי כן התגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, **"וַיִּשְׁלְחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶברוֹן", אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא**, מהו 'מעמק חברון', **בְּעֵצָה עֲמוּקָה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק** – אברהם, **שֶׁקָּבוּר בְּחֶברוֹן. דִּכְתִיב** – בברית בין הבתרים, שאמר הקב"ה לאברהם, **"יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ** בארץ לא להם וגו'", ועל ידי שנמכר יוסף למצרים וירדו אבותינו לשם, התקיים הדבר.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוק שהביאה לעיל אודות אבשלום. **"כִּי אָמַר אֵין לִי בֵן"**, שואלת הגמרא, **וְלֹא הָווּ לֵיהּ בָּנִי** - האם לא היו לאבשלום בנים, **וְהָכְתִיב "וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלֹשָׁה בָנִים וּבַת אַחַת"**. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְּדִימִי**, אין הכוונה שלא היו לו בנים, אלא **שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ בֵּן הָגוּן** – ראוי **לְמַלְכוּת**, ולכן חפץ להנציח את שמו לדורות על ידי המצבת. **רַב חִסְדָּא אָמַר**, מיישב באופן אחר, **גְּמִירֵי** – מסורת בידינו מרבותינו, **שְׁכָל הַשּׁוֹרֵף** את **תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ**, נענש במדה כנגד מדה **וְאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיוֹרְשׁוֹ, וְאִיהוּ** – אבשלום, **קַלְיֵיהּ לְדִיוֹאָב** – שרף את תבואתו של יואב, **דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדָיו רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב אֶל יָדִי וְלוֹ שָׁם שְׂעֹרִים לְכוּ וְהַצִּיתוּהָ בָאֵשׁ, וַיַּצְתוּ עֲבָדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶת הַחֶלְקָה בָּאֵשׁ"**, ולכן לא ירשו בניו של אבשלום אותו.

שנינו במשנה **וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה מְרֻבֶּה וְכוּ'**, שאף לענין הטובה, במדה שאדם מודד בה מודדין לו, וכמו שמצינו אצל מרים. שואלת הגמרא, **מִי דָּמֵי** – האם דומה הטובה שעשתה מרים לגמול שנמדד לה, הרי **הָתָם** – מה שהמתינה למשה, **חָדָא שַׁעְתָּא** – היה שעה אחת, ואילו **הָכָא** – ההמתנה שהמתינו לה בעת שנצטרעה, היתה **שִׁבְעָה יוֹמֵי**, נמצא שקיבלה הרבה מעבר למדה שמדדה. מתרצת הגמרא, **אָמַר אַבָּיֵי, אִימָּא** – יש לבאר את המשנה, **שׁוּלְעִנְיַן הַטּוֹבָה אֵינוֹ כֵּן** – אין מודדים לו באותה מדה שמדד כמו במדה רעה, אלא ביותר ממה שמדד. **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, **הָא וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה קָתָנֵי**, ומשמע שכמו שלענין הרעה נמדד מדה במדה כמו כן לענין הטובה. **אֶלָּא אָמַר רָבָא** – מיישב באופן אחר, **הָכִי קָתָנֵי, וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה - דִּכְאוֹתָהּ מִדָּה**, הדמיון בין מדה טובה לרעה הוא, שכמו שלענין הרעה מודד הקב"ה מדה כנגד מדה, כן ההנהגה היא גם לגבי הטובה, **וּלְעוֹלָם מִדָּה טוֹבָה מְרוּבָּה מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת**, אולם אין זה דומה, שלענין הטובה מקבל האדם גמול יותר ממה שעשה, כיון שמדה טובה מרובה ממידת פורענות.

נאמר לגבי מרים **"וַתֵּצַב אֲחֹתוֹ מֵרָחוֹק", אָמַר רַבִּי יִצְחָק, פָּסוּק זֶה כּוּלּוֹ** – כל מילה בו, **עַל שֵׁם שְׁכִינָה נֶאֱמַר**, שהשכינה הנקראת אחות לישראל – כיון שמצוייה עמהם בגלות, היתה ניצבת שם. מצינו לגבי השכינה את המילה 'וַתֵּצַב', **דִּכְתִיב "וַיָּבֹא ה' וַיִּתְיַצַּב וְגוֹ'"**. 'אֲחוֹתוֹ', **דִּכְתִיב "אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ"**. 'מֵרָחוֹק', **דִּכְתִיב "מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי"**. 'לְדַעַת', **דִּכְתִיב "כִּי אֵל דֵּעוֹת ה'"**. 'מַה', **דִּכְתִיב "מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ"**. 'יַעֲשֶׂה', **דִּכְתִיב "כִּי לֹא יַעֲשֶׂה [ה'] אֱלֹהִים דָּבָר"**. 'לוֹ', **דִּכְתִיב "וַיִּקְרָא לוֹ ה' שָׁלוֹם"**.

הגמרא מוסיפה לדרוש בפסוקים האמורים אודות שיעבוד ישראל במצרים. **"וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ וְגוֹ'"**. נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל** בביאור כוונת הפסוק, **חַד אָמַר, חָדָשׁ מַמָּשׁ** – התחלפה המלוכה ועמד מלך חדש במצרים, **וְחַד אָמַר** שהיה זה אותו מלך ששלט קודם לכן במצרים, אלא **שֶׁנִּתְחַדְּשוּ גְּזֵירוֹתָיו** – שחידש גזירות ופורעניות עליהם. ומבארת הגמרא, **מַאן דְּאָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ**, למד זאת **מִדִּכְתִיב** 'חָדָשׁ', ובפשוטו של מקרא. **וּמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשוּ גְּזֵירוֹתָיו**, נימוקו הוא **דְּלֹא כְּתִיב וַיָּמָת** מלך מצרים **וַיִּמְלֹךְ** תחתיו אחר, ולכן משמע שהיה זה אותו מלך. ואף שנאמר **"אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף"**, ואם היה זה אותו מלך, איך לא הכירוהו, הביאור שם הוא **דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמַאן דְּלֹא יָדַע לֵיהּ כְּלָל** – שמגזרותיו לישראל היה נראה כאילו אינו מכיר את כל הטובה שעשה יוסף למצרים.

"וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". תָּנָא, הוּא – פרעה, **הִתְחִיל בְּעֵצָה** של השיעבוד **תְּחִילָּה, לְפִיכָךְ לָקָה** הוא **תְּחִילָּה**. ומבארת הגמרא, **הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִילָּה, דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ", לְפִיכָךְ לָקָה תְּחִילָּה, כְּדִכְתִיב "וּכָה וּבְעֹמֶק וּבְכָל עֲדֶיךָ** יעלו הצפרדעים" – הרי שהתחילה המכה בו.

"הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ", שואלת הגמרא, **לָהֶם מִיבָּעֵי לֵיהּ**, שהרי דיבר על כללות עם ישראל. ומשיבה, **אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא**, אמר פרעה ליועציו, **בּוֹאוּ וְנֶחְכַּם לְמוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל** הקב"ה, לבקש חכמה כנגדו כדי שלא יוכל להענישנו על שנהרוג את ישראל. אמרו, **בַּמֶּה נְדוּנֵם** - באיזו מיתה נמיתם ולא יוכל להענישנו ולהרגנו על כך באותה מיתה, שהרי דרכו למדוד ולהעניש מדה כנגד מדה, אם **נְדוּנֵם בָּאֵשׁ, כְּתִיב "כִּי הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבוֹא" וּכְתִיב "כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט וְגוֹ'"**, ואם כן יענישנו מדה כנגד מדה באש. ואם נמית אותם **בְּחֶרֶב, כְּתִיב** ["וּכְחַרְבּוֹ אֶת כָּל בָּשָׂר"]. **אֶלָּא בּוֹאוּ וְנִדּוּנֵם בַּמַּיִם** – נשליכם ליאור, **שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אשר נשבעתי מעבור מי נח וְגוֹ'"**, וממילא לא יוכל להענישנו מדה כנגד מדה במים. אולם **וְהֵן אֵינָן יוֹדְעִין, שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ אֵינוֹ מֵבִיא** מבול, **אֶבָּל עַל אוּמָּה אַחַת הוּא מֵבִיא**, ואם כן יוכל להענישם במים. **אִי נַמִּי** - אף אם אינו מביא מבול אפילו על אומה אחת, אך לא נשבע אלא **שֶׁהוּא אֵינוֹ מֵבִיא, אֶבָּל הֵן** עצמם **בָּאִין וְנוֹפְלִין בְּתוֹכוֹ** – בתוך המים, ודבר זה אינו כלול בשבועה, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** – שנענשו במים, כמו שכתוב **"וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ". וְהֵיכָן דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב "כִּי כַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם"**, 'זדו' הוא מלשון בישול, כלומר, **שֶׁבַּקְּדֵירָה שֶׁבִּישְׁלוּ** המצרים, שדנו את ישראל בהשלכת בניהם ליאור, **בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ** הם, שטבעו ונתבשלו בים סוף בבקדירה. שואלת הגמרא, **מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי** – מהיכן משמע לרבי אלעזר ש'זדו' **לִישְׁנָא דְּקִדְּירָה הוּא**, ומשיבה, **דִּכְתִיב "וַיֶּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד"** – שיבשל יעקב תבשיל בקדרה.

כיון שהובא לעיל שטיכסו פרעה ועבדיו עצה להתחכם נגד מושיען של ישראל, מביאה הגמרא מי היו היועצים בעצה זו.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי סִימַאי, שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה של 'הבה נתחכמה לו', והם, **בִּלְעָם וְאִיּוֹב וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ** לדונם במים, **נֶהֱרַג. אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק** ולא מחה, **נִיסּוֹן בְּיִסּוּרִין. יִתְרוֹ שֶׁבָּרַח**, ולא רצה לייעץ לעשות רע לישראל, **זָכוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁיָּשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית** בעצת הסנהדרין ויעשו משפט ברשעים, **שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִשְׁפָּחוֹת סֹפְרִים** – חכמים בתורה, **יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ** – תלמידי יעבץ שהיה אדם גדול בתורה, והיה שם משפחתם, **תִּרְעָתִים** – על שם ששמעו תרועה בהר סיני, וכן על שם שהיו יושבים ודנים בשערי ירושלים, **שִׁמְעָתִים** – ששמעו מצות אביהם, **(סוּכָתִים) [שׁוּכָתִים]** – שהיו יושבים בסוכות, **הֵמָּה הַקֵּינִים** – הם בני הקיני, **הַבָּאִים מֵחֲמַת אָבִי בֵית רֵכָב"** - שנולדו מחמת, שהיה מבית רכב. **וּכְתִיב "וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה וְגוֹ'"**, הרי שהקינים הם בניו של יתרו, וקראם הנביא "משפחת סופרים", דהיינו סנהדרין, וכן "תרעתים", דהיינו זקני שער.

חוזרת הגמרא לענין שיעבוד מצרים. נאמר בפסוק, **"וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ"**, שואלת הגמרא, **וַעֲלִינוּ מִיבָּעֵי לֵיהּ**, שהרי פחדם של המצרים היה פן יגרשום ישראל, ויצטרכו הם לעלות מארצם. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ וְתוֹלֶה** את **קִלְלָתוֹ בַּחֲבֵירוֹ** – שהתכוונו אכן שהם עצמם יצטרכו לעלות, אלא שאמרו כן על ישראל.

"וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים", שואלת הגמרא, **עֲלֵיהֶם מִיבָּעֵי לֵיהּ** –

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף יא עמוד א

רש״י

הִנְנִי מֻקָּם וְגוֹ׳. הִצִּיב אַבְשָׁלוֹם אוֹתָהּ עֲצָה וְקִיְּמָהּ מְצֻבֶּת דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּבָּ״ה כִּדְכְתִיב לְעוֹלָם ה׳ דְּבָרְךָ נִצָּב (פְּסָלִים קיט). וַיִּקְרָא לַמַּצֶּבֶת עַל שְׁמוֹ, גָּרַם לְאוֹתָהּ רָעָה שֶׁתִּקָּרֵא עַל שְׁמוֹ. וְיִקְרָא לָהּ יַד אַבְשָׁלוֹם, כָּךְ הִיא נִקְרֵאת; וַיַּשְׁלֶחֵהוּ מֵעֲמֶק חֶבְרוֹן. בְּיוֹסֵף מִשְּׁתֵּי שְׁנָה קָרָא, כְּשֶׁשָּׁלְחוֹ יַעֲקֹב אֲצֶל אֶחָיו, וְהוּא תְּחִלַּת סִבַּת יְרִידַת יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם: שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁקָּבוּר בְּחֶבְרוֹן. אַבְרָהָם: אֵינוֹ בֵּן. דְּיוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד מוֹדְדִים לוֹ: דְּבָאוֹתָהּ מִדָּה. דּוּגְמָא מֵעֵין אוֹתוֹ עִנְיָן. וּמִידוֹ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁעָשָׂה מִשְׁתַּלֵּם, דְּמִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה בְּתִשְׁלוּמִין מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת: אֲמוֹר לַחֲכָמָה. שֶׁהִיא אַצְל הַקָּבָּ״ה וּמִפִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה (מִשְׁלֵי ב:). דְּלֹא כְּתִיב וַיָּמָת. מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּמְלוֹךְ תַּחְתָּיו אַחֵר: וְנִתְחַכֵּם לְמוֹשִׁיעֵנוּ. לְבַקֵּשׁ לָנוּ חָכְמָה כְּבֶגֶדוּ: בָּמָה נְדוֹנָם. שֶׁלֹּא יוּכַל לְדוֹן אוֹתָנוּ בּוֹ; שֶׁיָּדְעֵנוּ מִדַּרְכָּיו שֶׁמִּדַּד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְאַנְשֵׁי סְדוֹם: כִּי בָאֵשׁ ה׳ נִשְׁפָּט. וְכֵן יָשִׁיב לָנוּ גְּמוּל: שֶׁבַּשֵּׁלוּ. לְשׁוֹן וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד (בְּרֵאשִׁית כה:) בָּאוֹתָהּ עֵצָה. דְּנִתְחַכְּמָה לוֹ: יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ. תַּלְמִידֵי יַעְבֵּץ, אָדָם גָּדוֹל בְּתוֹרָה הָיָה כִּדְכְתִיב (דה״א ד) וַיִּקְרָא יַעְבֵּץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל [וֹלֵאמֹר] אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי בְּתוֹרָה וְהַרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי בְּתַלְמִידִים וְגוֹ׳ וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל (קְמוּכָה טז:). תִּרְעָתִים. מְפֹרָשׁ בְּסִפְרֵי, שֶׁשָּׁמְעוּ תְּרוּעָה בְּהַר סִינַי. ל״א תִּרְעָתִים עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם: שִׁמְעָתִים. שֶׁשָּׁמְעוּ מִצְוֹת אֲבִיהֶם, דְּבְנֵי יוֹנָדָב בֶּן רַכָּב מִשִּׁתְּעֵי קְרָא, וְהֵם הָיוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל יִתְרוֹ כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזִיל הַמָּה הַקֵּינִים: סוּכָּתִים. עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּסֻכּוֹת כִּדְכְתִיב (וְיַקְהֵל לה) וַנֵּשֶׁב בָּאֳהָלִים, וְקָרֵי לְהוּ מִשְׁפַּחַת סוֹפְרִים דְּהֵיינוּ סַנְהֶדְרִין, וְכֵן תִּרְעָתִים מִן הָאָרֶץ שֵׁעַר: וְעָלִינוּ מִן הָאָרֶץ מִבְּעֵי לֵיהּ. יִגְרְשׁוּנוּ מִן הָאָרֶץ, מֵאִי וְעָלָה, הַלְּוֹאִי שֶׁיֵּצְאוּ שׁוֹנְאֵיהֶם מֵאַרְצָם הוֹאִיל וּיְרֵאִים מִפְּנֵיהֶם: סָלְבוּ. כְּמִין דְּפוּס שֶׁבּוֹ עוֹשִׂין הַלְּבֵנִים שֶׁמְּמַלְּאִין אוֹתוֹ טִיט וּמַחֲלִיקִין אוֹתוֹ וְהִיא הַלְּבֵנָה: וְתָלוּ לוֹ לְפַרְעֹה. דְּעֵלִיהּ קָאֵי קְרָא וּמִנֵּיהּ סָלִיק, וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ וְגוֹ׳ הִבָּה נִתְחַכְּמָה לוֹ וְגוֹ׳ וְיָשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים: אִסְטְנִים. מְפֻנָּךְ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה: שָׂרֵי מִסִּים. דָּבָר שֶׁמֻּשָּׂים רְדוּי שֶׁל שׁוּמָה שֶׁמַּרְגִּילִין וּמְשִׂימִין לַעֲבוֹדָה, אוֹתוֹ מְלֹבֵן שֶׁתְּלוּ לוֹ הָיָה לְיִשְׂרָאֵל רְדוּי שֶׁל הַשֵּׁמָה: לְמַעַן עַנּוֹתוֹ לְפַרְעֹה. בִּשְׁבִיל סִבְלוֹתָם דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּטּוּ שֶׁכֶם לְסִבּוֹל: שֶׁמִּסְכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן. שֶׁעַל יְדֵי אוֹתָן הָעֳרָיִם וְאוֹתָהּ עֲבוֹדָה נִסְתַּכְּנוּ מִצְרִים לִטְבֹּעַ בָּיָם: שֶׁמִּמַּסְכְּנוֹת. מִדִּכְדְּלוֹת כִּדְכְתִיב וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם, וּבִשְׁבִיל עֲבוֹדָה זוֹ אֵירַע לָהֶן. וְלִהְאִי לִשְׁנָא לֹא גָּרְסִינָן דְּאָמַר מַר בִּיבָמוֹת כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן. וּמֵאַן דְּגָרִיס לֵהּ מְתַרְגְּמִינָן לְהַהּ דְּרַב וּשְׁמוּאֵל נַמִּי אֹכֶל בִּנְיָינִים שֶׁל כָּל אָדָם מִסְכֹּנוֹת, פְּעָמִים שֶׁנּוֹפֵל מֵהַבִּנְיָן וּמֵת. מִמַּסְכְּנוֹת, שֶׁמְּבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי עֲנִיּוּת, דְּאָמַר מַר כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן: רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן הָעֳרָיִם. כְּשֶׁהָיוּ בּוֹנִין קָצַת הָיָה מִתְרוֹסֵס וְנוֹפֵל, וְחוֹזְרִין וּבוֹנִין וְהוּא נוֹפֵל: פִּי הַתְּהוֹם בּוֹלְעוֹ. נִבְלַע בָּאָרֶץ: רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן. לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לְמִצְרַיִם אֵין מוֹעִיל לָכֶם, כֵּן יִרְבֶּה תָּמִיד וְכֵן יִפְרוֹץ: וְקוֹצוֹ הָיָה דּוֹמֶה לָהֶן. כְּאִלּוּ עֵינֵיהֶם וְגוּפָם מְלֵאִים קוֹצִים בְּרֹאשׁוֹתָם אֶת יִשְׂרָאֵל פְּרִים וְרְבִים: בפרך

תוספות

ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות. וא״ת הא מצינו מדת פורענות גדולה ממדת טובה דכתיב איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה (דברים לב) גבי מדת פורענות וגבי מדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה (ויקרא כו) וי״ל דעדיין גבי מדת פורענות מיירי [ב]ורדיפה ולא [ב]הריגה אבל הכא כתיב ורדפו מכם חמשה סיפא דקרא ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. מספר הישר:

מרים המתינה למשה שעה אחת. לאו דוקא נקט שעה אלא שליש שעה או רביע דקתני בתוספתא מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת חמש מאות אבל קשיא לרבי והא במרגלים נפרע מהם יום לשנה יום לשנה אם כן היתה מרובה מדת פורענות ממדה טובה של מרים ועוד בפ״ק דחגיגה (קף ה:) דדרש רבי יוחנן אותי יום יום ידרושון שכל העוסק בתורה אפילו יום אחד כאילו עוסק כל השנה כולה וכן במדת פורענות כתיב (במדבר יד) במספר הימים אשר תרתם את הארץ מ׳ יום וגו׳ אלמא דכי הדדי נינהו: שהיתה

דִּכְתִיב ׳הִנְנִי מֻקָּם עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתֶךָ׳, כֵּיוָן דְּאָמַר אַתָּה אוֹמֵר, ׳וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֲמֶק חֶבְרוֹן׳, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא, בְּעֵצָה עֲמוּקָה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁקָּבוּר בְּחֶבְרוֹן, דִּכְתִיב ׳יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֶךָ׳. ׳כִּי׳ אָמַר אֵין לִי בֵּן׳ וְלֹא הָווּ לֵיהּ בְּנֵי, וְהָכְתִיב ׳וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלֹשָׁה בָנִים וּבַת אַחַת׳. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ בֵּן הָגוּן לְמַלְכוּת. רַב חִסְדָּא אָמַר, גְּמִירֵי, כָּל הַשּׁוֹרֵף תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיוֹרְשׁוֹ, וְאִיהוּ קַלְיֵהּ לְדִיוֹאָב, דִּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדָיו רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב אֶל יָדִי וְלוֹ שָׁם שְׂעֹרִים לְכוּ וְהַצִּיתוּהָ בָאֵשׁ, וַיַּצִּתוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶת הַחֶלְקָה בָּאֵשׁ׳: וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה מִרְיָם וְכוּ׳: מִי דָּמֵי, הָתָם חֲדָא שַׁעְתָּא, הָכָא שִׁבְעָה יוֹמֵי. אָמַר אַבָּיֵי, אֵימָא, וּלְעִנְיַן הַטּוֹבָה אֵינוֹ כֵּן. אָמַר לֵיהּ רָבָא, הָא וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה קָתָנֵי, אֶלָּא אָמַר רָבָא הָכִי קָתָנֵי, וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה, דְּבְאוֹתָהּ מִדָּה, וּלְעוֹלָם מִדָּה טוֹבָה מְרוּבָּה מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת. ׳וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק׳ אָמַר רַבִּי יִצְחָק, פָּסוּק זֶה כּוּלּוֹ עַל שֵׁם שְׁכִינָה נֶאֱמַר, ׳וַתֵּתַצַּב׳, דִּכְתִיב ׳וַיָּבֹא ה׳ וַיִּתְיַצַּב וְגוֹ׳״. ׳אֲחוֹתוֹ׳, דִּכְתִיב ׳אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ׳. ׳מֵרָחוֹק׳, דִּכְתִיב ׳מֵרָחוֹק ה׳ נִרְאָה לִי׳. ׳לָדַעַת׳, דִּכְתִיב ׳כִּי אֵל דֵּעוֹת ה״. ׳מַה׳, דִּכְתִיב ׳מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ׳. ׳יַעֲשֶׂה׳, דִּכְתִיב ׳כִּי לֹא יַעֲשֶׂה [ה׳] אֱלֹהִים דָּבָר׳. ׳לוֹ׳, דִּכְתִיב ׳וַיִּקְרָא לוֹ ה׳ שָׁלוֹם׳: ׳וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ וְגוֹ׳״ רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ וְחַד אָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו. מַאן דְּאָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, דִּכְתִיב ׳חָדָשׁ׳, וּמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו, דְּלֹא כְּתִיב ׳וַיָּמָת וַיִּמְלֹךְ׳. ׳אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף׳, דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמַאן דְּלֹא יָדַע לֵיהּ כְּלָל. ׳וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳ תָּנָא, הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִילָּה, לְפִיכָךְ לָקָה תְּחִילָּה. הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִילָּה, דִּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ׳, לְפִיכָךְ לָקָה תְּחִילָּה, כִּדְכְתִיב ׳וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ׳. ׳הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ׳, לָהֶם מִיבָּעֵי לֵיהּ, אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, בֹּאוּ וְנֶחְכַּם לְמוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. בַּמֶּה נְדוּנֵם, נְדוּנֵם בָּאֵשׁ, כְּתִיב ׳כִּי הִנֵּה ה׳ בָּאֵשׁ יָבוֹא׳ וּכְתִיב ׳כִּי בָאֵשׁ ה׳ נִשְׁפָּט וְגוֹ׳״. בְּחֶרֶב, כְּתִיב [׳וּבְחַרְבּוֹ אֶת כָּל בָּשָׂר׳]. אֶלָּא בּוֹאוּ וּנְדוּנֵם בַּמַּיִם, שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי וְגוֹ׳״, וְהֵן אֵינָן יוֹדְעִין, שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל עַל אוּמָּה אַחַת הוּא מֵבִיא. אִי נַמִּי, הוּא אֵינוֹ מֵבִיא אֲבָל הֵן בָּאִין וְנוֹפְלִין בְּתוֹכוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ׳וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ׳, וְהֵיינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב ׳כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׳ בַּקְּדֵירָה שֶׁבִּישְׁלוּ בָהּ נִתְבַּשְּׁלוּ. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי ׳זָדוּ׳ לִישְׁנָא דְּקִדֵּירָה הוּא, דִּכְתִיב ׳וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד׳. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי סִימַאי, שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה, בִּלְעָם וְאִיּוֹב וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ נֶחֱרַג, אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק, נִידּוֹן בְּיִסּוּרִין. יִתְרוֹ שֶׁבֵּרַח, זָכוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁיָּשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּמִשְּׁפְחוֹת סֹפְרִים יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים (סוּכָתִים) [שׁוּכָתִים] הֵמָּה הַקֵּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב׳, וּכְתִיב ׳וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה וְגוֹ׳״: ׳וְנִלְחַם בְּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ׳ וְעָלִינוּ מִיבָּעֵי לֵיהּ, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קִלְלָתוֹ בַּחֲבֵירוֹ. ׳וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים׳ עֲלֵיהֶם מִיבָּעֵי לֵיהּ, תָּנָא דְּבֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מִלְּמַד שֶׁהֵבִיאוּ מַלְבֵּן וְתָלוּ לוֹ לְפַרְעֹה בְּצַוָּארוֹ, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לָהֶם אִיסְטְנִים אֲנִי, אָמְרוּ לוֹ כְּלוּם אִיסְטְנִים אַתָּה יוֹתֵר מִפַּרְעֹה. ׳שָׂרֵי מִסִּים׳ - דָּבָר שֶׁמֻּשִּׂים (לְבֵנִים). ׳לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם׳ [עַנּוֹתָם מִיבָּעֵי לֵיהּ], לְמַעַן עַנּוֹתוֹ לְפַרְעֹה בְּסִבְלוֹתָם דְּיִשְׂרָאֵל. ׳וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה׳ רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר שֶׁמְּסַכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן וְחַד אָמַר שֶׁמְּמַסְכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן. דְּאָמַר מַר, כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן. ׳אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס׳ רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר פִּיתוֹם שְׁמָהּ וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רַעַמְסֵס, שֶׁרִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מִתְרוֹסֵס. וְחַד אָמַר רַעַמְסֵס שְׁמָהּ וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פִּיתוֹם בּוֹלְעוֹ. ׳וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ׳ כֵּן רַבּוּ וְכֵן פָּרְצוּ מִיבָּעֵי לֵיהּ, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן ׳כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ׳: ׳וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳ מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דּוֹמִין בְּעֵינֵיהֶם כְּקוֹצִים. ׳וַיַּעַבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳

בפרך

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף יא עמוד ב

תוספות רש״י

בִּפְרָךְ בִּפָּה רַךְ. מִשְׁכּוּם בְּדִבָּרִים וּבִשְׁכָר עַד שֶׁהַרְגִּילוּם לָעֲבוֹדָה: בִּפְרִיכָה. בִּשְׁבָרוֹן גּוּף וּמִתְנִים וְחִזְּקָה: ה״ג בַּעֲבֹדָה קָשָׁה אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר ר׳ יוֹנָתָן שֶׁהָיוּ מַחֲלִיפִין וְכוּ׳. וְזוֹ הִיא קָשָׁה, שֶׁלֹּא הָיוּ רַגִּילִים בְּכָךְ: וּלְמַאן דְּאָמַר. בִּפְרָךְ קַמָּא בִּפָּה רַךְ, הַאי בִּפְרָךְ בְּתַרָא וְדַאי פְּרִיכָה הִיא דְּהַכְּתִיב וַיְמָרְרוּ: וְשׁוֹפְתוֹת. כְּשֶׁמּוֹשִׁיבִין הַסִּיר עַל גַּבֵּי כִּירָה קָרֵי לָהּ שְׁפִיתָה: אַחַת שֶׁל חַמִּין. לִרְחוֹץ רַגְלֵי בַּעֲלֵיהֶן בְּשֶׁדֶה: בֵּין שְׁפָתַיִם. בֵּין מִצְרֵי הַשְּׂדוֹת, מְקוֹמוֹת צְנוּעִין. מִצַּר גְּבוּל הַשָּׂדֶה גָּבֹהּ מִכָּאן וְחֻבְּרוּ מִכָּאן וְחָרִיץ בָּאֶמְצַע: יוֹנָה. יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שיר ו): עוֹרַרְתִּיךָ. לְצֵאת מִמְּעֵי אִמְּךָ: חִבַּלְתִּךָ. לְשׁוֹן חֲבָלֵי יוֹלֵדָה (הושע יג): מְנַקֵּר. מְנַקֵּה: מְשַׁפֵּר. כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין לְתִינוֹקוֹת לְיַשֵּׁב אֶת אֲבָרֵיהֶם וּלְתַקְּנָן, שֶׁנִּתְקַיֵּן מִצְעַר הַלֵּידָה: לֹא כָּרַת שָׁשֵׁד. לֹא הָיָה לָךְ מִיַּלֶּדֶת לַחֲתוֹךְ טְבוּר הַוָּלָד: לְמַשֵּׁעַי. לְהַחְלִיק בָּשָׂר, כְּמוֹ חֶלְקַת צַוָּארָיו (בראשית כז) שְׁעִיעוֹת: עֲנוּלִין. כְּעֵין כִּבֹּר עָגוֹל: נַעֲשָׂה לְהֶן נֹס: רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה. גְּדֵלִים מִן הָאָרֶץ כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה: וַתַּרְבִּי. לְבֵית אָבִיךְ: הֵם הִכִּירוּהוּ. שֶׁרָאוּ שְׁכִינָתוֹ כְּבָר: זֶה אֵלִי. שֶׁרָאִיתִי כְּבָר: אֱלֹהֵי שָׁבִי. בֵּית עַמִּינָדָב אִשְׁתּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן: שֶׁהָיְתָה פּוֹעָה לַוָּלָד. מְשַׁעֲשַׁעַת אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ שִׂפְשׂוּקִים לִתִינוֹקוֹת בְּדִבָּרִים עֲרֵבִים לְשַׁעֲשֻׁעוֹ: פּוֹעָה. צוֹעֶקֶת, כְּמוֹ כִּיּוֹלֶדָה אֶפְעֶה (משלי מט): הַ״ג וּרְאִיתָן עַל הָאָבְנַיִם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן סִימָן גְּדוֹל מִסֹּר לְהֶן, בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לְיַלֶּד יִרְכוֹתֶיךָ מִצְטַנְּנוֹת כָּאֲבָנַיִם. ד״א עַל הָאָבְנַיִם כִּדְכְתִיב וְאָרַד בֵּית הַיּוֹצֵר וְגוֹ׳ מַה יּוֹצֵר זֶה יָרַךְ מִכָּאן כּוֹ׳: סִימָן גָּדוֹל. שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹנוּ הָאֵם וְתַחְבִּיאֵנוּ וְתֹאמַר בְּפֶל הָיָה, זֶה לְכֶם הִסִּימָן שֶׁל לִידָה, וְאָז תִּשְׁלוּהוּ וְתַהַרְגוּהוּ. ד״א לְהֶכִּי קָרֵי לֵיהּ לְמִשְׁבַּר שֶׁל אִשָּׁה אָבְנַיִם, כִּדְכְתִיב גַּבֵּי יוֹצֵר כְּלִי חֶרֶס אָבְנַיִם, וְאִשָּׁה נַמִּי לְיוֹצֵר דְּמָיָא: סָדָן. עֵץ עָב שֶׁעָלָיו יוֹשֵׁב וּמְגַלְּגֵל הַבְּצִים לַעֲשׂוֹתָן בְּדִפּוּס הַכְּלִי לְפִי גָּדְלוֹ וְקָטְנוֹ: סִימָן גָּדוֹל מִסֹּר לָהֶם. וּרְאִיתָן עַל הָאָבְנַיִם אִם בֵּן הוּא, שֶׁם אַתֶּן יְכוֹלוֹת לִרְאוֹת מִיָּד אִם בֵּן הוּא בְּלֹא שׁוּם הַגְבָּהָה: בַּן פָּנָיו לְמַטָּה. כְּדֶרֶךְ תִּשְׁמִישׁוֹ: בַּת פָּנֶיהָ לְמַעְלָה. כְּדֶרֶךְ תִּשְׁמִישָׁתָהּ. וְהָכִי מְפָרֵשׁ בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (דף נא.): אֲלֵיהֶן. מִשְּׁמַע עַל עִסְקֵי בִּיאָה, לְשׁוֹן וַיָּבֹא אֵלֶיהָ (בראשית כט): וַתְּחַיֶּיָן. הָוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב וְלֹא הֲמִיתוּ הַיְלָדִים, וַתְּחַיֶּיָן מִשְּׁמַע שֶׁהָיָה מְסַיְּעִין לְהַחֲיוֹתָן, שֶׁהָיוּ טוֹמְנוֹת אוֹתָן בְּבָתֵּיהֶן וּמְגַדְּלוֹת אוֹתָם: אִי נְיָמָא חַיּוֹת מַמָּשׁ. מְיַלְּדוֹת: כְּחַיָּה נִמְשָׁלָה. וְחַיַּת הַשָּׂדֶה אֵינָהּ צְרִיכָה לְמְיַלֶּדֶת: דִּכְתִיב בֵּיהּ כְּתִיב בֵּיהּ. מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ שִׁנְקָרָא בְּשֵׁם בְּהֵמָה וְחַיָּה הֲרֵי כְּתִיב בּוֹ, וְשֶׁאֵין כְּתִיב בּוֹ הֲרֵי כְּתִיב בְּכָל בְּנַסְיָיתָן יַחַד, מָה אִמָּךְ לְבִיָא בֵּין אֲרָיוֹת רָבְצָה. אִמָּךְ, בְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כְּלָה נִקְרֵאת לְבִיאוּת: אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה. שֶׁיָּצְאוּ מִיּוֹבֶבֶד: וַתְּמָת עֲזוּבָה אִשָּׁה כָּלֵב. וְהִיא מִרְיָם, וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ לָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ עֲזוּבָה. וְהַאי וַתְּמָת שֶׁנִּצְטָרְעָה: וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת. לְאַחַר שֶׁנִּתְרַפְּאַת חָזַר וּלְקָחָהּ לוֹ, אִלְמָא אֶפְרָת קְרֵי מִרְיָם, וּכְתִיב בְּדִוד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי: וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן. פָּסוּק הוּא בְּדִבְרֵי הַיָּמִים: בֶּן יָפְנֶה בֶּן שֶׁנִּפְנָה מַעֲצַת מְרַגְּלִים. תִּרְוּצָא הוּא דִּקָא מִתְרַץ, לְעוֹלָם בֶּן חֶצְרוֹן הוּא וְלָמָּה נִקְרָא בֶּן יָפְנֶה עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו: הַ״ג וְאַכַּתִּי בֶּן קְנַז הוּא: חוֹרְנוּ דִּקְנַז. בֶּן אִשְׁתּוֹ שֶׁל קְנַז הָיְתָה כָּלֵב, וְנִמְצָא עַתְנִיאֵל אָחִיו מֵאִמּוֹ: דיקא

1 **שהיתה** פועה לולד. פירש רבינו חננאל לוחשת לחישה ויוצא הולד כמו שעושים אלו עכשיו באזני האשה: אחרים

בִּפְרָךְ בִּפָּה רַךְ. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, שֶׁהָיוּ מַחֲלִיפִין מְלָאכֶת אֲנָשִׁים לְנָשִׁים וּמְלֶאכֶת נָשִׁים לַאֲנָשִׁים. וּלְמַאן דְּאָמַר נַמִּי הָתָם בִּפָּה רַךְ, הָכָא וַדַּאי בִּפְרִיכָה. דְּרַשׁ רַב עֻוִירָא, בִּשְׁכַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. בְּשָׁעָה שֶׁהוֹלְכוֹת לִשְׁאוֹב מַיִם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָהֶם דָּגִים קְטַנִּים בְּכַדֵּיהֶן, וְשׁוֹאֲבוֹת מֶחֱצָה מַיִם וּמֶחֱצָה דָּגִים, וּבָאוֹת וְשׁוֹפְתוֹת שְׁתֵּי קְדֵירוֹת, אַחַת שֶׁל חַמִּין וְאַחַת שֶׁל דָּגִים, וּמוֹלִיכוֹת אֵצֶל בַּעְלֵיהֶן לַשָּׂדֶה, וּמַרְחִיצוֹת אוֹתָן וְסָכוֹת אוֹתָן, וּמַאֲכִילוֹת אוֹתָן וּמַשְׁקוֹת אוֹתָן, וְנִזְקָקוֹת לָהֶן בֵּין שְׁפָתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם וְגוֹ׳״, בְּשִׂכַר ׳תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם׳ זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִיּוּת מְצֻרָיִם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ׳ וְכֵיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת, בָּאוֹת לְבָתֵּיהֶם, וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ זְמַן מוֹלַדְיֵהֶן, הוֹלְכוֹת וְיוֹלְדוֹת בַּשָּׂדֶה תַּחַת הַתַּפּוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ וְגוֹ׳״, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ מַשְׁמֵי מָרוֹם מִי שֶׁמְּנַקֵּיר וּמְשַׁפֵּיר אוֹתָן, כְּחַיָּה זוֹ שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוֹלֶדֶת אֹתָךְ לֹא כָרַת שָׁרֶךְ וּבְמַיִם לֹא רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעֵי וְגוֹ׳״. וּמְלַקֵּט לָהֶן שְׁנֵי עִגּוּלִין, אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן וְאֶחָד שֶׁל דְּבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיֵּנִקֵהוּ דְּבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן וְגוֹ׳״, וְכֵיוָן שֶׁמַּכִּירִין בָּהֶן מִצְרִים בָּאִין לְהוֹרְגָן, וְנַעֲשֶׂה לָהֶם גַּם וְנִבְלָעִין בְּקַרְקַע, וּמְכִיאִין שְׁוָווּרִים וְחוֹרְשִׁין עַל גַּבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר ׳עַל גַּבֵּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים וְגוֹ׳״. לְאַחַר שֶׁהוֹלְכִין, הָיוּ מְבַצְבְּצִין וְיוֹצְאִין כְּעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ׳ וְכֵיוָן שֶׁמִּתְגַּדְּלִין בָּאִין עֲדָרִים עֲדָרִים לְבָתֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים׳ אַל תִּקְרֵי ׳בַּעֲדִי עָדִים׳, אֶלָּא ׳בְּעֲדְרֵי עֲדָרִים׳. וּכְשֶׁנִּגְאֲלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַיָּם, הֵם הִכִּירוּהוּ תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ׳. ׳וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת וְגוֹ׳״ רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וְחַד אָמַר כֻּלָּה וַחֲמוֹתָהּ. מַאן דְּאָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, יוֹכֶבֶד וּמִרְיָם. וּמַאן דְּאָמַר כֻּלָּה וַחֲמוֹתָהּ, יוֹכֶבֶד וֶאֱלִישֶׁבַע. תַּנְיָא כְּמַאן דְּאָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, ׳שִׁפְרָה׳ זוֹ יוֹכֶבֶד, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ שִׁפְרָה, שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד. דָּבָר אַחֵר, ׳שִׁפְרָה׳ שֶׁפָּרוּ וְרָבוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֶיהָ. פּוּעָה זוֹ מִרְיָם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פּוּעָה, שֶׁהָיְתָה פּוֹעָה (וּמוֹצִיאָה אֶת הַוָּלָד). דָּבָר אַחֵר, פּוּעָה, שֶׁהָיְתָה פּוֹעָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאוֹמֶרֶת עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. ׳וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וְגוֹ׳״ מַאי ׳אָבְנַיִם׳, אָמַר רַבִּי חָנָן, סִימָן גָּדוֹל מָסַר לָהֶן. אָמַר לָהֶן, בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לְיַלֵּד יַרְכוֹתֶיהָ מִצְטַנְּנוֹת כָּאֲבָנִים. וְאִית דְּאָמַר בְּדִכְתִיב ׳וָאֵרֵד בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנָיִם׳ מַה יּוֹצֵר זֶה, יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וְסַדָּן בָּאֶמְצַע, אַף אִשָּׁה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וְהַיָּלֶד בָּאֶמְצַע. ׳אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ׳ אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, סִימָן גָּדוֹל מָסַר לָהֶן. בֵּן, פָּנָיו לְמַטָּה. בַּת, פָּנֶיהָ לְמַעְלָה. ׳וַתִּירֵאן הַמְּיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן וְגוֹ׳״ לָהֶן מִיבְּעֵי לֵיהּ, אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁתִּבְעָן לְדַבֵּר עֲבֵירָה וְלֹא נִתְבְּעוּ. ׳וַתְּחַיֶּיָן אֶת הַיְלָדִים׳ תָּנָא, לֹא דַּיָּין שֶׁלֹּא הֵמִיתוּ אוֹתָן אֶלָּא שֶׁהָיוּ מַסְפִּיקוֹת לָהֶם מַיִם וּמְזוֹן. ׳וַתֹּאמַרְנָ הַמְיַלְּדֹת אֶל פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים וְגוֹ׳״ מַאי ׳חָיוֹת׳, אִילִימָא חַיּוֹת מַמָּשׁ, אָטוּ חַיָּה מִי לֹא צְרִיכָה חַיָּה אַחֲרִיתִי לְאוֹלוּדָהּ, אֶלָּא אָמְרוּ לוֹ, אוּמָּה זוֹ כְּחַיָּה נִמְשָׁלָה, יְהוּדָה ׳גּוּר אַרְיֵה׳, דָּן ׳יְהִי דָן נָחָשׁ׳, נַפְתָּלִי ׳אַיָּלָה שְׁלֻחָה׳, יִשָּׂשכָר ׳חֲמֹר גָּרֶם׳, יוֹסֵף ׳בְּכוֹר שׁוֹר׳, בִּנְיָמִין ׳זְאֵב יִטְרָף׳. דִּכְתִיב בֵּיהּ, כְּתִיב בֵּיהּ. וּדְלֵא כְּתִיב בֵּיהּ, כְּתִיב (בֵּיהּ) ״מָה אִמְּךָ לְבִיָא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה וְגוֹ׳״. ׳וַיְהִי כִּי רָאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׳ רַב אָמַר בָּתֵּי כְהוּנָּה וּלְוִיָּה וְחַד אָמַר בָּתֵּי מַלְכוּת. מַאן דְּאָמַר בָּתֵּי כְהוּנָּה וּלְוִיָּה, אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה. וּמַאן דְּאָמַר בָּתֵּי מַלְכוּת, דָּוִד נַמִּי מִמִּרְיָם קָאָתֵי, דִּכְתִיב ׳וַתָּמָת עֲזוּבָה (אֵשֶׁת כָּלֵב) וַיִּקַּח לוֹ כָלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר׳, וּכְתִיב ׳וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי וְגוֹ׳״. ׳וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֵשֶׁר וְשׁוֹבָב וְאַרְדּוֹן׳. ׳בֶּן חֶצְרוֹן, בֶּן יָפְנֶה׳. הוּא בֵּן שֶׁפָּנָה מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. וְאַכַּתִּי בֶּן קְנַז הוּא, דִּכְתִיב ׳וַיִּלְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָלֵב׳. אָמַר רָבָא, חוֹרְנוּ דִּקְנַז הָוָה.

דיקא

ביאורים למסכת סוטה דף יא עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

בְּפָרֶךְ", מבארת הגמרא מהו 'בפרך', רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר בְּפֶה רַךְ - משכו אותם בדברים רכים ובשכר, עד שהרגילום בעבודה, רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר בִּפְרִיכָה – העבידום בחוזקה בעבודת פרך השוברת את הגוף והמותניים. "וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וְגוֹ'", אָמַר רָבָא, בַּתְּחִילָּה שיעבדום "בְּחוֹמֶר וּבִלְבֵנִים", וּלְבַסּוֹף "וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה", ולבסוף, 'את כל עבודתם', דהיינו בכל מיני עבודה. "אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ", אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, ביאור הפסוק, שֶׁהָיוּ מַחֲלִיפִין המצרים לישראל מְלָאכֶת אֲנָשִׁים לְנָשִׁים וּמְלֶאכֶת נָשִׁים לַאֲנָשִׁים. ומבארת הגמרא, וּלְמַאן דְּאָמַר נַמִּי הָתָם – אולא כאן אף רבי אלעזר המפרש את הפסוק 'ויעבידו מצרים וגו' בפרך' – בְּפֶה רַךְ, הָכָא וַדַּאי – בפסוק זה יפרש שביאור המילה "בפרך" הוא בִּפְרִיכָה, בעבודת פרך, שהרי במפורש נאמר כאן "וימררו את חייהם".

דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, בִּשְׂכַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קודם זמנם, ומה היה מעשיהם, בְּשָׁעָה שֶׁהוֹלְכוֹת לִשְׁאוֹב מַיִם, היה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָהֶם דָּגִים קְטַנִּים בְּכַדֵּיהֶן, וְשׁוֹאֲבוֹת בכדים מֶחֱצָה מַיִם וּמֶחֱצָה דָּגִים, וּבָאוֹת וְשׁוֹפְתוֹת – מרשיבות על גבי הכירה שְׁתֵּי קְדֵירוֹת, אַחַת שֶׁל מַיִם חַמִּין, כדי לרחוץ רגלי בעליהן בשדה, וְאַחַת שֶׁל דָּגִים, וּמוֹלִיכוֹת אותן אֵצֶל בַּעֲלֵיהֶן לַשָּׂדֶה, וּמַרְחִיצוֹת אוֹתָן וְסָכוֹת אוֹתָן, וּמַאֲכִילוֹת אוֹתָן וּמַשְׁקוֹת אוֹתָן, וְנִזְקָקוֹת לָהֶן בֵּין שְׁפָתַיִם – בין מיצרי השדות, במקום צנוע, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם וְגוֹ'", כלומר שהיו שוכבות ונזקקות לבעליהן בין גבולות השדה. מוסיפה הגמרא, בִּשְׂכַר "תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם" - בשכר שלא נתנו נשים שבאותו הדור עיניהם למצוא חן באחרים להיזקק להם, ונזקקו רק לבעליהן, זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִיזַת מִצְרַיִם - זכו למציאת חן בעת שבאו לשאול כלי כסף וכלי זהב משכניהם המצרים, ועל ידי כן זכו לביזת מצרים, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק, "כַּנְפֵי יוֹנָה – כנפיה של ישראל, המשולה ליונה, נֶחְפֶּה בַכֶּסֶף – מחופות בכסף, וְאֶבְרוֹתֶיהָ בְּיַרְקְרַק חָרוּץ" – וכנפיה מחופות בזהב.

וְכֵיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת - לאחר שהיו מתעברות, היו בָּאוֹת לְבָתֵּיהֶם, ולא שימשו עוד, וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ זְמַן מוֹלֶדֶיהֶן - זמן לידתן, היו הוֹלְכוֹת וְיוֹלְדוֹת בַּשָּׂדֶה תַּחַת הַתַּפּוּחַ, מפחד המצרים, שֶׁנֶּאֱמַר "תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ – לצאת ממעי אמך וְגוֹ'", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא היה שׁוֹלֵחַ מִשְׁמֵי מָרוֹם מִי שֶׁמְּנַקֵּיר וּמְשַׁפֵּיר אוֹתָן – מלאך שמנקה ומעמיד את איבריהם, כְּחַיָּה זוֹ – כיולדת שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמוֹלְדוֹתַיִךְ" – ההולדה שלך, בְּיוֹם הוֹלֶדֶת אֹתָךְ – ביום שנולדת, לֹא כָרַת שָׁרֵךְ – לא היו לך מיילדות לחתוך טבור הולד, וּבַמַּיִם לֹא רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעֵי" – ולא מי שירחצך במים כדי להחליק את הבשר וְגוֹ'", והקדוש ברוך הוא סיפק כל הצרכים הללו. וּמְלַקֵּט לָהֶן המלאך שְׁנֵי עֲגוּלִין – כעין כברות עגולים, אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן – לסיכה, וְאֶחָד שֶׁל דְּבַשׁ – להנקה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְנַקֵּהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן וְגוֹ'", וְכֵיוָן שֶׁמַּכִּירִין בָּהֶן מִצְרַיִם – וכיון שהיו המצרים רואים את התינוקות, היו בָּאִין לְהוֹרְגָן, וְנַעֲשֶׂה לָהֶם גַּם וְנִבְלָעִין בַּקַּרְקַע, וסברו המצרים שהוא מעשה כשפים, וּמְבִיאִין שְׁוָרִים וְחֹרְשִׁין עַל גַּבָּן, כדי שייכנסו בעומק, שאין הכשפים שולטים שם, שֶׁנֶּאֱמַר "עַל גַּבֵּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים וְגוֹ'". לְאַחַר שֶׁהוֹלְכִין המצרים, הָיוּ התינוקות מְבַצְבְּצִין וְיוֹצְאִין מהקרקע כְּעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ" – עשיתי לכם נס שהייתם גדלים מן הארץ כצמח השדה. וְכֵיוָן שֶׁמִּתְגַּדְּלִין אותם התינוקות, היו בָּאִין עֲדָרִים עֲדָרִים – קבוצות קבוצות לְבָתֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק, "וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי – לבית אביך, בַּעֲדִי עֲדָיִים" אֵל תִּקְרֵי 'בַּעֲדֵי עֲדָיִם', אֶלָּא 'בְּעֲדְרֵי עֲדָרִים'. וּכְשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לישראל עַל הַיָּם – בקריעת ים סוף, הֵם – אותם התינוקות, הִכִּירוּהוּ תְּחִלָּה, כיון שכבר ראו את השכינה בעת לידתם, שֶׁנֶּאֱמַר "זֶה אֵלִי – שראיתיו כבר, וְאַנְוֵהוּ".

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת וְגוֹ'", נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל מי היו המילדות, חַד אָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וְחַד אָמַר כַּלָּה וַחֲמוֹתָהּ. מַאן דְּאָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, הן יוֹכֶבֶד וּמִרְיָם בתה, וּמַאן דְּאָמַר כַּלָּה וַחֲמוֹתָהּ, הן יוֹכֶבֶד וֶאֱלִישֶׁבַע אשת אהרן. תַּנְיָא - בברייתא מבואר כְּמַאן דְּאָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, דְּתַנְיָא, 'שִׁפְרָה' זוֹ יוֹכֶבֶד, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ שִׁפְרָה, שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד – מיישרת איבריו. דָּבָר אַחֵר, 'שִׁפְרָה' שֶׁפָּרוּ וְרָבוּ יִשְׂרָאֵל בְּיָמֶיהָ. פּוּעָה זוֹ מִרְיָם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פּוּעָה, שֶׁהָיְתָה פּוֹעָה - משעשעת ושוחקת לולד, (וּמוֹצִיאָה אֶת הַוָּלָד). דָּבָר אַחֵר, פּוּעָה, שֶׁהָיְתָה פּוֹעָה – מדברת, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאוֹמֶרֶת עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל.

"וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וְגוֹ'", שואלת הגמרא, מַאי "אָבְנַיִם". ומשיבה, אָמַר רַבִּי חָנָן, סִימָן גָּדוֹל מָסַר לָהֶן פרעה למיילדות, שעל ידי זה ידעו שהולכת האם ללדת, ולא תוכל להכחיש ולומר שהולד היה נפל, אָמַר לָהֶן, בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת האשה לֵילֵד יַרְכוֹתֶיהָ מִצְטַנְּנוֹת כַּאֲבָנִים. וְאִית דְּאָמַר – יש מי שאמר שלפיכך נקרא המשבר שיולדת עליו האשה 'אבנים', כְּדִכְתִיב "וָאֶרֶד בֵּית הַיּוֹצֵר – אומן עושה חרס, וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנָיִם – כלי המיוחד לעשיית כלי חרס", כלומר, מַה יּוֹצֵר זֶה, יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן, וְסָדָן – עץ עבה שעליו מייצר ומעצב האומן את כלי החרס בָּאֶמְצַע, אַף אִשָּׁה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וְהַוָּלָד בָּאֶמְצַע.

"אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ", אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, סִימָן גָּדוֹל מָסַר לָהֶן פרעה למיילדות, שיוכלו לראות מיד אם הולד בן או בת, ולא יוצרכו להגביהו ולבודקו, בֵּן נולד בשִׁפְעָיוּ לְמִטָּה – כדרך תשמישו, בַּת פָּנֶיהָ לְמַעְלָה - כדרך תשמישה.

"וַתִּירָאן הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן וְגוֹ'", שואלת הגמרא, מדוע נאמר 'אליהן', לָהֶן מִיבְּעֵי לֵיהּ - היה לו לומר כלשון שנכתב בשאר הפרשה. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁתִּבְעָן פרעה למיילדות לְדַבֵּר עֲבֵירָה – לבוא עליהן וְלֹא נִתְּבְעוּ – ולא הסכימו.

"וַתְּחַיֶּין אֶת הַיְלָדִים", תָּנָא, מכך שלא נאמר "ולא המיתו" את הילדים, אלא "ותחיין", יש ללמוד שלֹא דַּיָּין שֶׁלֹּא הֲמִיתוּ אוֹתָן המיילדות, אֶלָּא שֶׁהָיוּ גם מַסְפִּיקוֹת לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן, ועל זה טען להן פרעה, לא די שלא המיתן אותן, אלא אתן אף מספקות להם מזון.

"וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדֹת אֶל פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים כי חיות הנה וְגוֹ'", שואלת הגמרא, מַאי 'חָיוֹת', אִילֵימָא חַיּוֹת מַמָּשׁ – מיילדות, אֲטוּ חַיָּה מִי לֹא צְרִיכָה חַיָּה אַחֲרִיתִי לְאוֹלוּדָהּ – וכי מיילדת אינה זקוקה למיילדת אחרת שתיילד אותה. ומשיבה, אֶלָּא כך אָמְרוּ לוֹ, אוּמָּה זוֹ – ישראל כְּחַיָּה נִמְשָׁלָה שאינה זקוקה למיילדת, וכן אומה זו יולדת תחת התפוח בסיוע מלאך משמים, ואף מספק לילדיהם שני עיגולי מזון שמזה הם נזונים. מבארת הגמרא היכן נמשלו ישראל לחיה, יְהוּדָה, שנאמר "גּוּר אַרְיֵה יהודה". דָּן, שנאמר "יְהִי דָן נָחָשׁ". נַפְתָּלִי, שנאמר "נפתלי אַיָּלָה שְׁלֻחָה". יִשָּׂשכָר, שנאמר "יששכר חֲמֹר גָּרֶם". יוֹסֵף, שנאמר "בְּכוֹר שׁוֹר". בִּנְיָמִין, שנאמר "בנימין זְאֵב יִטְרָף". דִּכְתִיב בֵּיהּ כְּתִיב בֵּיהּ – מי מהשבטים שנכתב בו שנקרא בשם בהמה וחיה, הרי כתוב בו, וּדְלָא כְּתִיב בֵּיהּ – ואף מי שלא כתוב לגביו בפירוש, כְּתִיב (בֵּיהּ) – הרי כל כנסת ישראל נמשלו לחיות, שנאמר "מָה אִמְּךָ לְבִיא בֵּין אֲרָיוֹת רָבְצָה וְגוֹ'".

"וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים". נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל מה הם הבתים שעשה להם, חַד – אחד מהם אָמַר בָּתֵּי כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה – שבניהם היו כהנים ולוים, וְחַד אָמַר בָּתֵּי מַלְכוּת, שהמלכות יצאה מצאצאיהם. מַאן דְּאָמַר שעשה להם בָּתֵּי כְּהוּנָּה

ביאורים למסכת סוטה דף יב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

דַּיְקָא נַמִּי – שלא היה כלב בנו של קנז, מִדִּכְתִיב בכמה מקומות 'כלב בן יפנה הַקְּנִזִּי', ולא 'בן קנז' כמו שאמר על עתניאל, שֶׁמֵּעַ מִינָּהּ שלא היה בנו, אלא שהיה מאנשי ביתו של קנז.

הגמרא חוזרת לפרש את הפסוק 'וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות, ואלה בניה ישר ושובב וארדון'. עֲזוּבָה זוֹ מִרְיָם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ עֲזוּבָה, לְפִי שֶׁהִכִּיל עֲזוּבוּהָ מִתְּחִילָּתָהּ – בתחילה כשהיתה חולנית מחמת צרעתה, עזבוה כל בחורי ישראל ולא רצו לישא אותה. שואלת הגמרא על הנאמר שכלב הוליד את עזובה שהיא מרים, וכי הוֹלִיד אותה, וַהֲלֹא מִינְסָב הֲוָה נָסִיב לָהּ - הרי היא היתה אשתו ולא בתו. עונה הגמרא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ יָלְדָהּ, וכלב נשאה לשם שמים. וכן מה שנאמר ש'הוליד את יְרִיעוֹת', היינו שנשא את מרים, ונקראה כן לפי שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ דּוֹמִין לִירִיעוֹת – מחמת חוליה היו פניה ירקרקות בלי תואר אדמומית. ומה שנאמר בהמשך הפסוק 'וְאֵלֶּה בָנֶיהָ', דרשו אַל תִּקְרֵי 'בָּנֶיהָ' - שאין אלו שמות בניה, אֶלָּא שמות של בּוֹנֶיהָ - בעלה שנקרא כן שבנה אותה בנישואין ובנים כשאר נשים. וכוונת הפסוק, שנקרא 'יָשָׁר' על שם שֶׁיִּישֵׁר אֶת עַצְמוֹ – לבל יטעה בטעות המרגלים. וכן נקרא 'שׁוֹבָב' על שם שֶׁשִּׁיבֵּב – המריד אֶת יִצְרוֹ ולא השתתף בעצת המרגלים. וכן נקרא 'וְאַרְדּוֹן' על שם שֶׁרָדָה וכפה אֶת יִצְרוֹ שהסיתו לטעות בטעות המרגלים. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי שנקרא 'ארדון', עַל שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ של מרים לאחר שנתרפאה דּוֹמִין לְוֶרֶד.

עוד נאמר "וְלַאֲשַׁחוּר אֲבִי תְקוֹעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֶלְאָה וְנַעֲרָה", מבארת הגמרא מקרא זה על כלב ומרים, 'אַשְׁחוּר', זֶה כָּלֵב, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַשְׁחוּר, כיון שֶׁהוּשְׁחַרוּ פָּנָיו בְּתַעֲנִיּוֹת - מחמת שקיבל על עצמו תעניות כדי שינצל מעצת המרגלים. וכן נקרא 'אָבִי', לפי שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ – למרים כְּאָב – שדאג לרפואתה ולמזונות הצריכים לחולה. ונקרא 'תְּקוֹעַ' לפי שֶׁתָּקַע אֶת לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם – קיבל על עצמו שלא להיות בעצת המרגלים. מבארת הגמרא שמה שנאמר שלכלב 'הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים' אין הביאור כפשוטו, אלא שנַּעֲשָׂה מִרְיָם כְּשִׁתֵּי נָשִׁים, כלומר ש'חֶלְאָה וְנַעֲרָה', לֹא חֶלְאָה וְנַעֲרָה הֲוַאי – לא היו שתי נשים שנקראו כן, אֶלָּא מרים עצמה בַּתְּחִילָּה נקראת 'חֶלְאָה' - על שם חוליה שהיה בתחילה, וּלְבַסּוֹף נרפאה ונקראה 'נַעֲרָה' – על שם תואר פניה שהיתה כנערה. עוד כתוב שם, "וּבְנֵי חֶלְאָה צֶרֶת וְצֹהַר וְאִתְנָן", ודרשו אף מקרא זה על מרים, שנקראה 'צֶרֶת' על שם שֶׁנַּעֲשֵׂית צָרָה לְחַבְרוֹתֶיהָ - שהיו מקנאות ביופיה, וכן נקראה 'צֹהַר' על שם שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ מאירות וּדוֹמִין כַּצָּהֳרַיִם, ונקראה 'אִתְנָן' לפי שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ מתאוה למשכב נשים וּמוֹלִיךְ אֶתְנָן לְאִשְׁתּוֹ שתשכב עמו.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוקים בענין שיעבוד מצרים. נאמר בפסוק, "וַיֵּצוּ פַרְעֹה לְכָל עַמּוֹ כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון", אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, גזירה זו גזר פרעה אַף עַל עַמּוֹ גָּזַר. וְאָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, שָׁלֹשׁ גְּזֵירוֹת להשליך הנולדים ליאור גָּזַר פרעה, בַּתְּחִילָּה גזר על הנולדים לישראל ולא הושיב שומרים על כך, אלא סמך על המילדות ואמר להן 'אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ'. וּלְבַסּוֹף - לאחר מיכן הושיב שומרים על הדבר ואמר להם 'כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ', אך עדיין לא גזר אלא על ישראל. וּלְבַסּוֹף כשאמרו לו איצטגנינו שעדיין לא לקה מושיען של ישראל, אַף עַל עַמּוֹ גָּזַר.

"וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי ויקח את בת לוי", שואלת הגמרא, לְהֵיכָן הָלַךְ עמרם. דורשת הגמרא, אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר זְבִינָא, שֶׁהָלַךְ עמרם בְּעֵצַת מרים בִּתּוֹ - שיעצה לו לקדשה בשנית. וכפי ששנינו בברייתא, תָּנָא, עַמְרָם גְּדוֹל הַדּוֹר הָיָה והכל נשמעים לדבריו, ולכך כִּיוֵּן (שֶׁרָאָה שֶׁאָמַר) [שֶׁגָּזַר] פַּרְעֹה הָרָשָׁע על ישראל ש'כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ', אָמַר עמרם, וכי לַשָּׁוְא אָנוּ עֲמֵלִין בלידתם, שהרי ייהרגו לבסוף על ידי עבדי פרעה, ולכך עָמַד וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, ובעקבותיו עָמְדוּ כּוּלָּן וְגֵרְשׁוּ אף הם אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן. אָמְרָה לוֹ בִּתּוֹ מרים, אַבָּא, קָשָׁה גְּזֵירָתְךָ - לגרש הנשים, יוֹתֵר מִשֶּׁל פַּרְעֹה - שגזר להשליך הבנים ליאור, שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, וְאַתָּה גְּזַרְתָּ שיגרשו את נשותיהם, ובכך גזרת כליה עַל הַזְּכָרִים וְעַל הַנְּקֵבוֹת. ועוד, שפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה - שהרי הנולדים שיומתו יחיו לעולם הבא, וְאַתָּה בגזירתך גרמת שיכלו בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא – שכיון שלא יולדו כלל, לא יחיו גם לעולם הבא. ועוד, שפַּרְעֹה הָרָשָׁע סָפֵק מִתְקַיֶּימֶת גְּזֵירָתוֹ, סָפֵק אֵינָהּ מִתְקַיֶּימֶת - שהרי יתכן שהקב"ה לא יקיים הגזירה, ואילו אַתָּה צַדִּיק, ואם כן בְּוַדַּאי שֶׁגְּזֵירָתְךָ מִתְקַיֶּימֶת – שהקב"ה יקיימה, כמו שֶׁנֶּאֱמַר 'וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ'. שמע עמרם בקול בתו וְעָמַד וְהֶחֱזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ, ובעקבותיו עָמְדוּ כּוּלָּן וְהֶחֱזִירוּ אף הם אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן.

שואלת הגמרא, מאחר שהתבאר שכוונת הפסוק שחזר ולקחה, מדוע נאמר 'וַיִּקַּח' - שמשמעו ליקוחין ראשונים, הרי 'וַיַּחֲזוֹר לבת לוי' מִיבָּעֵי לֵיהּ לכתוב, שהרי היתה אשתו מקודם. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִינָא, נלמד מלשון 'ויקח', שֶׁעָשָׂה לוֹ עמרם בליקוחין השניים כְּמַעֲשֵׂה לִיקּוּחִין הראשונים, דהיינו, שהוֹשִׁיבָהּ בְּאַפְּרִיוֹן, וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם מְרַקְּדִין לְפָנֶיהָ, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אָמְרוּ עליה 'אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה'. שואלת הגמרא, הרי נאמר שלקח 'אֶת בַּת לֵוִי', ואם כן קשה, וכי אֶפְשָׁר בַּת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הַוְיָא - האם יתכן לפרש שמדובר על הליקוחין השניים, שהיתה אז יובכד בת מאה ושלושים שנה, וְקָרֵי לָהּ – וקורא לה הכתוב 'בַּת' – שמשמע שהיתה ילדה, ולא קראה אשה. מביאה הגמרא מקור לכך שהיתה אז בת מאה ושלושים שנה, דְּאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרִבִּי חֲנִינָא, נאמר כשירדו בני יעקב למצרים 'כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים', ואף שמנין המפורטים בפסוקים שם אינו אלא שישים ותשע, הנפש השבעים זוֹ יוֹכֶבֶד, שֶׁהוֹרָתָהּ בַּדֶּרֶךְ, וְלֵידָתָהּ בֵּין הַחוֹמוֹת - כשנכנסו בני יעקב למצרים השלימה את מנין שבעים, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי יוכבד, "אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם", ומכך שנאמר 'אשר ילדה' משמע שרק לֵידָתָהּ היתה בְּמִצְרַיִם, אך וְאֵין הוֹרָתָהּ בְּמִצְרַיִם. ומאחר שנולדה ביום כניסתם למצרים, נמצא שכשחזר עמרם ולקחה היתה בת מאה ושלושים. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, נקראה בת לפי שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי נַעֲרוּת כבת.

"וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן", שואלת הגמרא, מדוע אמר הכתוב 'ותהר האשה' לאחר 'וילך איש ויקח וגו'", וְהָא הֲוַת מִיעַבְּרָא בֵּיהּ תְּלָתָא יַרְחֵי מֵעִיקָּרָא - והרי היתה מעוברת במשה מהנישואין הראשונים, והיה זה שלושה חודשים לפני שחזר ולקחה. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִינָא, כתבה התורה את ההריון בסמוך ללידה וּמַקִּישׁ לִידָתָהּ לְהוֹרָתָהּ, כדי ללמד, שמַה הוֹרָתָהּ של יוכבד שֶׁלֹּא בְּצַעַר, אַף לִידָתָהּ שֶׁלֹּא בְּצַעַר, מִכָּאן לְנָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת ביוכבד, שֶׁלֹּא הָיוּ בְּפִיתְקָה שֶׁל חַוָּה – לא נגזר עליהם צער בהריון ובלידה, כפי שנגזר על חוה.

כשנולד משה נאמר, 'וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא'. תַּנְיָא, מהו הטובה שראתה בו, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, ראתה שטּוֹב שְׁמוֹ של התינוק. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שהוסיפו שם י–ה בשמו וטוֹבִיָּה שְׁמוֹ, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, ראתה ברוח הקודש שעתיד להיות הָגוּן לִנְבִיאוּת. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, שנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים שבְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כּוּלּוֹ אוֹר, ולמדו כן דִּכְתִיב הָכָא 'וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא', וּכְתִיב הָתָם בבריאת העולם 'וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב', הרי שהאור נקרא טוב.

"וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים", מבארת הגמרא, שיכלה להצפינו שלושה חודשים משום דְּלֹא מָנוּ מִצְרַיִם אֶלָּא מִשָּׁעָה דְּאַהֲדְרָהּ – המצרים ספרו תשעה חודשים לעיבורה רק מיום שהחזירה עמרם בליקוחין השניים, אבל וְהֵיא הֲוַת מִיעַבְּרָא בֵּיהּ – למעשה היתה מעוברת במשה מזמן הנישואין הראשונים, והיה זה תְּלָתָא יַרְחֵי

המשך בעמוד לד

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף יב עמוד א

רש״י

תוספות

דַּיְקָא נַמִּי דִּכְתִיב. קָרָא אַחֲרִינָא כִּי מִשְׁתָּעֵי בְּכְלָב לֹא קַרְיֵה בֶּן קֵנָז כִּדְכְתִיב בְּעָתְנִיאֵל אֶלָּא הַקֵּנִזִּי, מֵאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וּמִגְּדוֹלָיו שֶׁל קֵנָז: עֲזוּבָה שֶׁהַכֹּל עֲזוּבוֹ. שְׁמוּתְחִלָּה חוֹלְנִית הָיְתָה כִּדְקָרֵי לַהּ הָכָא יְרִיעוֹת, וּלְקַמָּן קָרֵי לַהּ נַמִּי חָלְאָה וַעֲזוּבָה, שֶׁעֲזוּבוֹ כָּל בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּשָׁא אוֹתָהּ: וְהָא מַיְסַב נָסְבָה. כִּדְכְתִיב וּתְמָת עֲזוּבָה וַיִּקַּח לוֹ וְגוֹ׳ אֶלְמָא אִתְּתֵיהּ הֲוָאי: לְשֵׁם שָׁמַיִם. כְּגוֹן זוֹ שֶׁהָיְתָה חוֹלָה וּנְשָׂאָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁבְּדַק בְּאָחִיהָ אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וְרָאָה אוֹתָם צַדִּיקִים, וְרוֹב בָּנִים דּוֹמִין לְאַחֵי הָאֵם בְּב״ב בְּיֵשׁ נוֹחֲלִין (קף קי:): לִירִיעוֹת. בְּלֵי תֹּאַר אֲדֻמּוּמִית, דְּמַחֲמֶת חֹלְיָהּ הָיְתָה יְרַקְרַקֶּת: בְּעָנְיָהּ. אֵלּוּ שְׁמוֹת בְּעָלָה, שֶׁבְּנָאָהּ וַעֲשָׂאָהּ מְבֻנָּה כִּשְׁאָר נָשִׁים בְּנִשּׂוּאִין וּבָנִים, יֵשׁ וְשׁוֹבֵב וְאַרְדּוֹן: שֵׁישַׁר אֶת עַצְמוֹ. מִלְּטִעוֹת אֶת טָעוּת הַמְרַגְּלִים: שֶׁשִּׁבֵּב אֶת עַצְמוֹ. מֵעֲצָתָן, לְשׁוֹן הִבַּת הַשּׁוּבָבָה (יְרֶמְיָה לא:), יוֹצֶאֶנֶת וּמוֹרֶדֶת, וְהָכִי נַמִּי קָרֵי לֵיהּ מָרֵד בְּקָרָא אַחֲרִינָא עַל שֵׁם שֶׁמְּרַד בַּעֲצַת מְרַגְּלִים: שֶׁדָּרָה בִּיצְרוֹ. שֶׁהָיָה מִסִּיתוֹ לִטְעוֹת עִמָּהֶן: שֶׁהוּשְׁחֲרוּ פָּנָיו. שֶׁקִּבֵּל עָלָיו תַּעֲנִיּוֹת הַרְבֵּה שֶׁיָּצָא מֵעֲצַת מְרַגְּלִים: שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ כָּאָב. לְהִתְעַסֵּק בָּהּ בִּרְפוּאוֹת וּמְזוֹנוֹת הַצְּרִיכִין לַחוֹלֶה: שֶׁתָּקַע אֶת לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁלֹּא לְהִיוֹת בַּעֲצַת מְרַגְּלִים: חֶלְאָה. חֹלִי: וּלְבַסּוֹף נַעֲרָה. שֶׁנִּתְרַפְּאָה מֵחָלְיָהּ וְחִזְּרָה בְּתֹאַר פָּנִים כְּנַעֲרָה: וּבְנֵי חֶלְאָה. וּבְנֵינִי חֶלְאָה, שֶׁנִּבְנִית וְנִתְרַפְּאַת, מִשֶּׁבָּחִין הָיוּ לִהְיוֹת צְרָת וְרָהַר וְאֶתְנָן: צְרָה לַחֲבֵרוֹתֶיהָ. מִתְקַנְּאוֹת בְּיָפְיָהּ: מוֹלִיךְ אֶתְנָן לְאִשְׁתּוֹ. שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה לְמִשְׁכַּב נָשִׁים: אַף עַל עַמּוֹ גָּזַר. דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, יוֹם שֶׁנּוֹלַד מוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם מִצְרִי הוּא אוֹ יְהוּדִי, וְעָמַד וְקִבֵּץ כָּל עַמּוֹ וּבִקֵּשׁ מֵהֶן לִתֵּן לוֹ הַנּוֹלָדִים בּוֹ בְּיוֹם וְגָזַר אַף עַל עַמּוֹ: בַּתְּחִלָּה וַהֲמִתָּן אוֹתוֹ. לֹא הוֹשִׁיב שׁוֹמְרִים אֶלָּא סָמוּךְ עַל הַמְּיַלְּדוֹת: תַּשְׁלִיכוּהוּ. שֶׁהוֹשִׁיב שׁוֹמְרִין וְקַסְדּוֹרִין לְדַבֵּר: וּלְבַסּוֹף עַל עַמּוֹ. כְּדִפְרִישִׁית. וְכֵיוָן שֶׁעָבַר הַיּוֹם וְעֲדַיִן רוֹאִין אִיצְטַגְנִינָיו שֶׁלֹּא לְקָה, הֶעֱמִיד הַגְּזֵרָה עַד יוֹם שֶׁהִשְׁלַךְ לִיאוֹר: גְּדוֹל הַדּוֹר הָיָה. וְהָיוּ הַכֹּל נִשְׁמָעִין לִדְבָרָיו: עַל הַזְּכָרִים וְעַל הַנְּקֵבוֹת. שֶׁלֹּא יוֹלִידוּ לֹא זָכָר וְלֹא נְקֵבָה: אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה. שֶׁנּוֹלָדִים וּמֵתִים וְחוֹזְרִים וְחַיִּים הֵן לְעוֹלָם הַבָּא, אֹתָהּ גְּזֵרָתְךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵינָם נוֹלָדִים אֵינָן בָּאִין לְעוֹלָם הַבָּא: בַּת מָאָה וּשְׁלֹשִׁים. כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזִיל שֶׁנּוֹלְדָה בִּירִידָתָן לְמִצְרַיִם, וְיִשְׂרָאֵל עָמְדוּ שָׁם ר״י שָׁנָה וּמִשֶּׁנּוֹלַד מֹשֶׁה לֹא נִתְעַבְּבוּ אֶלָּא פ׳ שָׁנִים כִּדְכְתִיב וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְגוֹ׳ בְּדִבְּרָם אֶל פַּרְעֹה (שְׁמוֹת ז) וְאוֹתָהּ שָׁנָה יָצְאוּ, נִמְצָא שֶׁעָבְרוּ מִירִידָתָם עַד שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה ק״ל שָׁנָה, וּכְשֶׁהֶחֱזִיר עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד [וּכְבָר] הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת מִמֹּשֶׁה כִּדְאַמְרִינָן לְקַמָּן בְּשִׁמְעָתִין: דְּאָמַר רַבִּי חָמָא. בְּיֵשׁ נוֹחֲלִין: זוֹ יוֹכֶבֶד. בִּפְרָקָן שֶׁל יוֹרְדֵי מִצְרַיִם אַתָּה מוֹצֵא שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וּבְכֻלָּן אַתָּה אוֹמֵר הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים, זוֹ יוֹכֶבֶד שֶׁהִשְׁלִימָה מִנְיָנָן בִּכְנִיסָתָן לְעִיר: סִיכְנֵי נַעֲרוּת. חִזְרָה לִימֵי עֲלוּמֶיהָ בְּאֹרַח כַּנָּשִׁים וּבְתֹאַר פָּנִים וּפְשָׁטוּ הִקְּמָטִים: וְהָא הַוַּת מִיעַבְּרָא בֵּיהּ תִּלְתָא יַרְחֵי מַעֲקָרָא. מִקַּמֵּי דְּאַהַדְרָהּ כִּדְלְקַמָּן: מַקִּישׁ לֵידָתָהּ וְכוּ׳. לֹא נִכְתַּב הַרְיוֹן זֶה אֶלָּא לְדָרוֹשׁ כָּךְ: כִּפְתְקָה שֶׁל חַוָּה. בְּגוּר דִּין שֶׁלָּהּ וּשְׁטָר גְּזֵרוֹת קְלָלָתָהּ דְּעִצְּבוֹן וְהַרְיוֹן: הָגוּן לְנִבְיאוּת. רָאָתָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָתִיד וְלִהְיוֹת הָגוּן) לְנִבּוֹאָה: וַתְּצַפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים. שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים יְכֹלָה לְהַצְפִּינוֹ, שֶׁלֹּא הִלְכוּ הַמְּצָרִים לְבַדּוֹק אַחֲרֶיהָ אֶלָּא לְסוֹף תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים מִשֶּׁהֶחֱזִירָהּ, וְהִיא הָוָה מִיעַבְּרָא בֵּיהּ תִּלְתָא יַרְחֵי מַעֲקָרָא, וּמַהֲכָא נַפְקָא לָן: אַמַּאי תִּצְפְּנֵיהּ וְתִיזִיל. מֵאַחַר שֶׁצָּפוּן בְּמִסְתָּרִים הָיְתָה כִּדְכְתִיב וַתְּצַפְּנֵהוּ, מָה יֵשׁ לָהּ לְדָאג: וּמַעֲנֵי הָתָם. וְצוּעַק שָׁם, וְדֶרֶךְ תִּינוֹק לְצְעוֹק כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל תִּינוֹק חֲבֵרוֹ: אַחֲזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים. בַּת קוֹל אוֹמֵר לְמִי הַיָּם אֶחֱזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים הַקְּטַנִּים הַמְחַבְּלִים אֶת הַכְּרָמִים בְּהִיוֹתָם סְמֻדָּר בְּעוֹד הַפְּרִי קָטָן: שֶׁהָכִיב עֲלֵיהֶן מָמוֹנָן. שֶׁדָּמְיוּ מוּעָטִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מִשְׁתַּמֵּר גּוּפוֹ יוֹתֵר בְּשֶׁל עֵצִים שֶׁקָּשִׁים וַחֲזָקִים: דָּבָר רַךְ. בְּזָה הוּא מִשְׁתַּמֵּר יָפָה מִן הַכֹּל, לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַקָּשֶׁה בְּשֶׁהַמִּים מוֹלִיכִין אוֹתוֹ בְּחֲזָקָה הוּא נִתְקָל וְהוּא נִשּׁוּף וְנִשְׁבָּר, אֲבָל דָּבָר קַל נִתְקָל וְנִזְדַּרֵּר בְּאֹבֶן לְאַחוֹרָיו: רֵיחַ רַע. שֶׁל זֶפֶת:

אגם

דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב 'הַקֵּנִזִּי', שְׁמַע מִינָּהּ. 'עֲזוּבָה' זוֹ מִרְיָם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'עֲזוּבָה' שֶׁהַכֹּל עֲזוּבוֹ מִתְּחִילָּתָהּ. 'הוֹלִיד' וַהֲלֹא מִינְסַב הָוָה נָסִיב לָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ יָלְדָהּ. 'יְרִיעוֹת' שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ דּוֹמִין לִירִיעוֹת. 'וְאֵלֶּה בָנֶיהָ' אַל תִּקְרֵי 'בָּנֶיהָ' אֶלָּא 'בוֹנֶיהָ'. 'יָשָׁר' שֶׁיִּשֵּׁר אֶת עַצְמוֹ. 'שׁוֹבָב' שֶׁשִּׁיבֵּב אֶת יִצְרוֹ. 'וְאַרְדּוֹן' שֶׁרָדָה אֶת יִצְרוֹ, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי עַל שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ דּוֹמִין לְוֶרֶד. 'וּלְאַשְׁחוּר אָבִי תִקְוֹעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֶלְאָה וְנַעֲרָה', 'אַשְׁחוּר', זֶה כָּלֵב, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'אַשְׁחוּר' שֶׁהוּשְׁחֲרוּ פָּנָיו בְּתַעֲנִיּוֹת. 'אָבִי', שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ כְּאָב. 'תִּקוֹעַ' שֶׁתָּקַע אֶת לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. 'הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים' נַעֲשָׂה מִרְיָם כִּשְׁתֵּי נָשִׁים, 'חֶלְאָה וְנַעֲרָה', לֹא חֶלְאָה וְנַעֲרָה הֲוַאי, אֶלָּא בַּתְּחִילָּה 'חֶלְאָה' וּלְבַסּוֹף 'נַעֲרָה'. 'וּבְנֵי חֶלְאָה צֶרֶת וְרָהַר וְאֶתְנָן', 'צֶרֶת' שֶׁנַּעֲשֵׂית צָרָה לְחַבְרוֹתֶיהָ, 'רָהַר' שֶׁהָיוּ פָּנֶיהָ דּוֹמִין כַּצְּהֳרַיִם, 'אֶתְנָן', שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ מוֹלִיךְ אֶתְנָן לְאִשְׁתּוֹ. 'וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ' אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, אַף עַל עַמּוֹ גָּזַר. וְאָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, שָׁלֹשׁ גְּזֵרוֹת גָּזַר. בַּתְּחִילָּה 'אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ', וּלְבַסּוֹף 'כָּל הַבֵּן הַיְלוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ', וּלְבַסּוֹף אַף עַל עַמּוֹ גָּזַר. 'וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי' לְהֵיכָן הָלַךְ, אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר זְבִינָא, שֶׁהָלַךְ בְּעֲצַת בִּתּוֹ. תָּנָא, עַמְרָם גְּדוֹל הַדּוֹר הָיָה, כֵּיוָן (שֶׁרָאָה שֶׁאָמַר) [שֶׁגָּזַר] פִּרְעֹה הָרָשָׁע 'כָּל הַבֵּן הַיְלוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ', אָמַר לַשָּׁוְא אָנוּ עֲמֵלִין, עָמַד וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, עָמְדוּ כּוּלָּן וְגֵרְשׁוּ אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן. אָמְרָה לוֹ בִּתּוֹ אַבָּא, קָשֶׁה גְּזֵרָתְךָ יוֹתֵר מִשֶּׁל פַּרְעֹה, שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְאַתָּה גָּזַרְתָּ עַל הַזְּכָרִים וְעַל הַנְּקֵבוֹת, פַּרְעֹה לֹא גָּזַר אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, פַּרְעֹה הָרָשָׁע סָפֵק מִתְקַיֶּימֶת גְּזֵרָתוֹ, סָפֵק אֵינָהּ מִתְקַיֶּימֶת. אַתָּה צַדִּיק, בְּוַדַּאי שֶׁגְּזֵרָתְךָ מִתְקַיֶּימֶת, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ'. עָמַד וְהֶחֱזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ, עָמְדוּ כּוּלָּן וְהֶחֱזִירוּ אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן. 'וַיִּקַּח', 'וַיִּחְזוֹר' מִיבָּעֵי לֵיהּ, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִינָא, שֶׁעָשָׂה לָהּ מַעֲשֵׂה לִיקּוּחִין, הוֹשִׁיבָהּ בְּאַפְּרִיוֹן, וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם מְרַקְּדִין לְפָנֶיהָ וּמַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת אָמְרוּ 'אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה'. 'אֶת בַּת לֵוִי', אֶפְשָׁר בַּת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָוְיָא, וְקָרֵי לָהּ 'בַּת', דְּאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, זוֹ יוֹכֶבֶד, שֶׁהוֹרָתָהּ בְּדֶרֶךְ, וְלֵידָתָהּ בֵּין הַחוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם', לִידָתָהּ בְּמִצְרַיִם, וְאֵין הוֹרָתָהּ בְּמִצְרַיִם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי נַעֲרוּת. 'וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן, וְהָא הֲוַת מִיעַבְּרָא בֵּיהּ תְּלָתָא יַרְחֵי מַעֲקָרָא', אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִינָא, מַקִּישׁ לֵידָתָהּ לְהוֹרָתָהּ, מָה הוֹרָתָהּ שֶׁלֹּא בְּצַעַר, אַף לֵידָתָהּ שֶׁלֹּא בְּצַעַר, מִכָּאן לְנָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ בְּפִיתְקָה שֶׁל חַוָּה. 'וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא' תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, טוֹב שְׁמוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, טוֹבִיָּה שְׁמוֹ. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, הָגוּן לִנְבִיאוּת. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, נוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כּוּלּוֹ אוֹר, כִּתִיב הָכָא 'וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא', וּכְתִיב הָתָם 'וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב'. 'וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים', דְּלֹא מָנוּ מְצָרִים אֶלָּא מִשָּׁעָה דְּאַהַדְרָהּ, וְהִיא הֲוַת מִיעַבְּרָא בֵּיהּ תְּלָתָא יַרְחֵי מַעֲקָרָא. 'וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ', אַמַּאי, תִּצְפְּנֵיהּ וְתִיזִיל. אֶלָּא כָּל הֵיכָא דַּהֲווּ שָׁמְעֵי מִצְרָאֵי דְּמִתְיְלִיד יְנוּקָא, מַמְטוּ יְנוּקָא הָתָם, כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁמְעֵינְהוּ וּמְעַנֵּי (בַּהֲדֵיהוּ), דִּכְתִיב 'אֶחֱזוּ לָנוּ שׁוּעָלִים קְטַנִּים וְגוֹ׳'. 'וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא' מַאי שְׁנָא גּוֹמֶא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִיכָּן לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּמוּנָם חָבִיב עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִגּוּפָן, וְכָל כָּךְ לָמָּה לְפִי שֶׁאֵין פּוּשְׁטִין וְיֵרֵיהֶן בְּגֵזֶל. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, דָּבָר רַךְ, שֶׁיָּכוֹל לַעֲמוֹד בִּפְנֵי דָּבָר רַךְ וּבִפְנֵי דָּבָר קָשֶׁה. 'וַתַּחְמֹר בַּחֵמָר וּבַזָּפֶת' תָּנָא, חֵמָר מִבִּפְנִים, וְזֶפֶת מִבַּחוּץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע. 'וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף' רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יַם סוּף. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר,

אגם

אחרים אומרים נולד כשהוא מהול. ומקשים מדקאמר ר״מ טוב שמו מכלל דאחרים לאו היינו ר״מ ובשלהי הוריות (קף יג:) אמר דאסקוה לר״מ אחרים ובפ״ק דברכות (קף ט:) בגמרא מאימתי קורין שמע בשחרית אפליגו ר״מ ואחרים וא״ר שראה בקונטרס צרפת שמועות שקיבל מאלישע בן אבויה קבעום בשם אחרים מפני שהיה שמו אחר אבל שאר שמועות קבעום בשמו ולא מסתברא דהא לרבי נתן אסקו יש אומרים ואית לך שכל שמועותיו קבעו כך ולר״מ נמי עשו כיוצא בו אלא נראה דלאחר דאסקוהו אחרים חזר בו ואמר נולד כשהוא מהול וכן בפ׳ קמא דברכות:

חמר מבחוץ חופת מבפנים. פירש רבי בשם ר״ש בר קלונימוס זה וזה בתוך התיבה והחמר היה מכסה את הזופת אבל מבחוץ לא זיפפה שלא ירגישו כי הגומא דומה לקנה היאור ולא יבחינו התיבה בתוך קנה היאור:

בשבילי

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף יב עמוד ב

תוספות רש"י

אֲגַם. שֶׁל עֲצֵי עֲרָבָה וְקָנִים דַּקִּין, וְהוּא קָנֶה וְסוּף דַּקְרָא, קָנֶה קָנִים, סוּף עֲרָבָה דַּקָּה: לְרַחוֹץ. לִטְבּוֹל שָׁם לְשֵׁם גֵּרוּת: וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְכוּ'. שֶׁהַשֵּׁב וּמִתְנַקֶּה מֵעֲוֹנוֹ קְרוּי רְחוּץ: לְשׁוֹן מִיתָה. כִּדְמִפְרַשׁ וְאָזִיל, שֶׁהָיוּ מְמַהֲרוֹת בְּיָדָהּ הַצָּלְתוֹ שֶׁל צַדִּיק: דְּאָמַר מַר. גַּבֵּי שְׁרֵבִיט הַזָּהָב דַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בְּמִסֶּכֶת בְּרָכוֹת בְּתְחִלַּת פֶּרֶק הָרוֹאֶה: שֶׁרַבְּתָה. לְשׁוֹן דְּאִישְׁתְּרוּבֵי: שֶׁרָאָתָה עִמּוֹ שְׁכִינָה. וְהַאי אֶת לְשׁוֹן עִם, כְּמוֹ לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אֶחָיו (בְּרֵאשִׁית מט:): נַעַר. גָּדוֹל מִשֶּׁמֵּעוּ: בַּעַל מוּם. וְהוּא לְוִי וְנִפְסָל בְּקוֹל לֶעֱבוֹדַת הַשִּׁיר: וְאֵין אַחַר נוֹפֵל. לֵיאוֹר, שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם בִּטְלוּ גְּזֵרָתָם: וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם. הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דִּרְשׁוּ כְּמוֹתָנוּ אֶל הָאוֹבוֹת: הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהֲגִים. בְּגִיא קָרֵי לְשׁוֹן גְּנֵאי, שֶׁהֵם מְצַפְצְפִין כַּעֲגוּרִים וּמַהֲגִים כְּיוֹנִים, מוֹצִיאִין קוֹל בְּגָרוֹנָם וְאֵין יוֹדְעִין מָה אוֹמְרִים, כָּךְ דֶּרֶךְ מְיַצְּגְנִינִין אֵינָן רוֹאִין אֶלָּא סִימָן אֲבָל לֹא פֵּרוּשוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר: רָאוּ. אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה: שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בּוֹ. וְהַךְ מִלְּתָא לָאו ר' אֱלִיעֶזֶר קָאָמַר לָהּ, דְּקָרֵא לָאו אַמַּרְצְיָנִים קָאֵי, אֶלָּא גְּמָרָא קָאָמַר לָהּ, וְקָאֵי אַהָא דְּאָמְרִינָן לְעֵיל וְאֵין אַחַר נוֹפֵל, וְכִדְרַבִּי אֱלִעֶזֶר דְּאָמַר שֶׁאֵין יוֹדְעִים מַה הוֹגִין, הַלְּכָך רָאוּ הַמַּצְרִים וְלֹא יָדְעוּ מַה רָאוּ: כֵּיוָן דְּשַׁדְיוּהוּ לְמֹשֶׁה בְּמַיִם. כָּל זְמַן שֶׁהָיָה בְּיֹאוֹר אֵין לְקוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ וּבְטֵלָה סִימָן שֶׁל לְקִיָּיה: רַגְלִי. בִּשְׁבִילִי, כְּמוֹ וְיִבְרַךְ ה' אוֹתְךָ לְרַגְלִי (בְּרֵאשִׁית לוֹ): בִּשְׁבִילִי נִצַּלְתֶּם. שֶׁבְּטֵלוּ מִצְרַיִם אֶת גְּזֵרָתָם: שִׁירָה עַל הַיָּם. בכ"א בְּנִיסָן נֶאֱמְרָה בְּדַתְנִיָּא בְּסֵדֶר עוֹלָם מַרְעֶמֶסֶס לְסֻכּוֹת וּמִסֻּכּוֹת לְאֵיתָם וּמֵאֵיתָם לִפְנֵי פִּי הַחִירוֹת הֲרֵי ג', בְּרְבִיעִי וַיַּגֵּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם, חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי רָדְפוּ מִצְרַיִם [אַחֲרֵיהֶם], אוֹר שְׁבִיעִי יָרְדוּ לְיָם שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּאֶר אֶת הַלַּיְלָה, לְשַׁחֲרִית אָמְרוּ שִׁירָה, וְיוֹם שְׁבִיעִי הָיָה, וְיו"ט אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח הָיָה: דְּאָמַר מַר בִּשְׁבִעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה. בְּפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (קף לח.) יַלְפִינָן לָהּ מִקְּרָאֵי דִּכְתִיב וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּכְתִיב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבוֹר, וּכְתִיב כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן וְגוֹ', וּכְתִיב וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, צֵא מֵהֶן ל"ג לְמִפְרַע תִּמְצָא שִׁבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה, וּמִנַּיִן שִׁבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם וְגוֹ', מַה ת"ל הַיּוֹם, הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי: שְׁלֹשָׁה יְרֵחַי. הָיוּ, וְהֵן ג' חֳדָשִׁים שֶׁהִצְפַּנְתִּנוּ: רַבּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. לֹא חָסֵר אֶלָּא ז' יָמִים וְרַבּוֹ שֶׁל ג' דְּהַיְינוּ נִיסָן וְאֶמְצָעִי שֶׁלֹּם אֲדָר הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּם: מֵאֵי שְׁנָא מִן הָעִבְרִיּוֹת. דְּקָאָמְרַת לָהּ, מִכְּלָל דְּמִצְרִיּוֹת לֹא נִיחָא לָהּ: דָּבָר מְמֻא. זוֹ שֶׁאֲכַלְתָּה דְּבָרִים טְמֵאִים וְהַתִּינוֹק טוֹעֵם בַּחֲלָבָהּ כָּל מַה שֶׁתֹּאכַל כְּדַאֲמְרִי' בְּיוֹמָא (קף עה:) גַּבֵּי לְשַׁד הַשְּׁמָן: אֶת מִי יוֹרֶה דֵּעָה. לְמִי לְמַד הַקָּדָ"ה תּוֹרָה, לְמִי שֶׁגָּמַל וְהִפְרִישׁ עַצְמוֹ מֵחֶלְבָּ טְמֵא וְנָעֲתַק מִן הַשְּׁדִים הַטְּמֵאִים, כְּמוֹ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם (בְּרֵאשִׁית יט): שֶׁחֶלְבָּהּ בְּזִרְיוּת כֻּעֲלָמָה. שֶׁכָּל כּוֹחָהּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ חָזַק וְאֶמֶץ (דְּבָרִים לא) תְּקִיף וְעַלֵּם: שֶׁהֶעֱלִימָה אֶת דְּבָרֶיהָ. שֶׁלֹּא אָמְרָה שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ וְשֶׁהִיא מְבִיאָה אֶת אִמּוֹ: הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד. הֲרֵי לָךְ שְׁלִיךְ: שֶׁהָיְתָה מִתְנַבֵּאת בְּשֶׁהִיא אֲחוֹת אַהֲרֹן. עַד שֶׁלֹּא נוֹלַד מֹשֶׁה, וְהַיְינוּ הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן: מאי

בשבילי נצלתם כולכם. תימה אדרבה בשבילו נגזרו הגזירות שראו אצטגניני פרעה יש לומר הוא היה הראשון המושלך ליאור וגזירה ראשונה אם בן הוא והמתן אותו לא בשבילו היתה אלא משום ונלחם בנו ודרך אנשים להלחם: סרח

אֲגַם שֶׁל עֲצֵי עֲרָבָה וְקָנִים דַּקִּין, וְהוּא קָנֶה וְסוּף דַּקְרָא, קָנֶה קָנִים, סוּף עֲרָבָה דַּקָּה: לִרְחוֹץ. לִטְבּוֹל שָׁם לְשֵׁם גֵּרוּת: וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְכוּ'. שֶׁהַשֵּׁב וּמִתְנַקֶּה מֵעֲוֹנוֹ קְרוּי רְחוּץ: לְשׁוֹן מִיתָה. כִּדְמִפְרַשׁ וְאָזִיל, שֶׁהָיוּ מְמַהֲרוֹת בְּיָדָהּ הַצָּלְתוֹ שֶׁל צַדִּיק: דְּאָמַר מַר. גַּבֵּי שְׁרֵבִיט הַזָּהָב דַּאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בְּמִסֶּכֶת מְגִלָּה: בְּשַׁבְּתֵי לְשָׁעִים. דְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן בְּמִסֶּכֶת בְּרָכוֹת בְּתְחִלַּת פֶּרֶק הָרוֹאֶה: שֶׁרַבְּתָה. לְשׁוֹן דְּאִישְׁתְּרוּבֵי: שֶׁרָאָתָה עִמּוֹ שְׁכִינָה. וְהַאי אֶת לְשׁוֹן עִם, כְּמוֹ לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אֶחָיו (בְּרֵאשִׁית מט:): נַעַר. גָּדוֹל מִשֶּׁמֵּעוּ: בַּעַל מוּם. וְהוּא לְוִי וְנִפְסָל בְּקוֹל לֶעֱבוֹדַת הַשִּׁיר: וְאֵין אַחַר נוֹפֵל. לֵיאוֹר, שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם בִּטְלוּ גְּזֵרָתָם: וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם. הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דִּרְשׁוּ כְּמוֹתָנוּ אֶל הָאוֹבוֹת: הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהֲגִים. בְּגִיא קָרֵי לְשׁוֹן גְּנֵאי, שֶׁהֵם מְצַפְצְפִין כַּעֲגוּרִים וּמַהֲגִים כְּיוֹנִים, מוֹצִיאִין קוֹל בְּגָרוֹנָם וְאֵין יוֹדְעִין מָה אוֹמְרִים, כָּךְ דֶּרֶךְ מְיַצְּגְנִינִין אֵינָן רוֹאִין אֶלָּא סִימָן אֲבָל לֹא פֵּרוּשוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר: רָאוּ. אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה: שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בּוֹ. וְהַךְ מִלְּתָא לָאו ר' אֱלִיעֶזֶר קָאָמַר לָהּ, דְּקָרֵא לָאו אַמַּרְצְיָנִים קָאֵי, אֶלָּא גְּמָרָא קָאָמַר לָהּ, וְקָאֵי אַהָא דְּאָמְרִינָן לְעֵיל וְאֵין אַחַר נוֹפֵל, וְכִדְרַבִּי אֱלִעֶזֶר דְּאָמַר שֶׁאֵין יוֹדְעִים מַה הוֹגִין, הַלְּכָך רָאוּ הַמַּצְרִים וְלֹא יָדְעוּ מַה רָאוּ: כֵּיוָן דְּשַׁדְיוּהוּ לְמֹשֶׁה בְּמַיִם. כָּל זְמַן שֶׁהָיָה בְּיֹאוֹר אֵין לְקוּת גְּדוֹלָה מִזּוֹ וּבְטֵלָה סִימָן שֶׁל לְקִיָּיה: רַגְלִי. בִּשְׁבִילִי, כְּמוֹ וְיִבְרַךְ ה' אוֹתְךָ לְרַגְלִי (בְּרֵאשִׁית לוֹ): בִּשְׁבִילִי נִצַּלְתֶּם. שֶׁבְּטֵלוּ מִצְרַיִם אֶת גְּזֵרָתָם: שִׁירָה עַל הַיָּם. בכ"א בְּנִיסָן נֶאֱמְרָה בְּדַתְנִיָּא בְּסֵדֶר עוֹלָם מַרְעֶמֶסֶס לְסֻכּוֹת וּמִסֻּכּוֹת לְאֵיתָם וּמֵאֵיתָם לִפְנֵי פִּי הַחִירוֹת הֲרֵי ג', בְּרְבִיעִי וַיַּגֵּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם, חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי רָדְפוּ מִצְרַיִם [אַחֲרֵיהֶם], אוֹר שְׁבִיעִי יָרְדוּ לְיָם שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּאֶר אֶת הַלַּיְלָה, לְשַׁחֲרִית אָמְרוּ שִׁירָה, וְיוֹם שְׁבִיעִי הָיָה, וְיו"ט אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח הָיָה: דְּאָמַר מַר בִּשְׁבִעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה. בְּפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (קף לח.) יַלְפִינָן לָהּ מִקְּרָאֵי דִּכְתִיב וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּכְתִיב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבוֹר, וּכְתִיב כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן וְגוֹ', וּכְתִיב וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, צֵא מֵהֶן ל"ג לְמִפְרַע תִּמְצָא שִׁבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה, וּמִנַּיִן שִׁבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם וְגוֹ', מַה ת"ל הַיּוֹם, הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי: שְׁלֹשָׁה יְרֵחַי. הָיוּ, וְהֵן ג' חֳדָשִׁים שֶׁהִצְפַּנְתִּנוּ: רַבּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. לֹא חָסֵר אֶלָּא ז' יָמִים וְרַבּוֹ שֶׁל ג' דְּהַיְינוּ נִיסָן וְאֶמְצָעִי שֶׁלֹּם אֲדָר הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּם: מֵאֵי שְׁנָא מִן הָעִבְרִיּוֹת. דְּקָאָמְרַת לָהּ, מִכְּלָל דְּמִצְרִיּוֹת לֹא נִיחָא לָהּ: דָּבָר מְמֻא. זוֹ שֶׁאֲכַלְתָּה דְּבָרִים טְמֵאִים וְהַתִּינוֹק טוֹעֵם בַּחֲלָבָהּ כָּל מַה שֶׁתֹּאכַל כְּדַאֲמְרִי' בְּיוֹמָא (קף עה:) גַּבֵּי לְשַׁד הַשְּׁמָן: אֶת מִי יוֹרֶה דֵּעָה. לְמִי לְמַד הַקָּדָ"ה תּוֹרָה, לְמִי שֶׁגָּמַל וְהִפְרִישׁ עַצְמוֹ מֵחֶלְבָּ טְמֵא וְנָעֲתַק מִן הַשְּׁדִים הַטְּמֵאִים, כְּמוֹ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם (בְּרֵאשִׁית יט): שֶׁחֶלְבָּהּ בְּזִרְיוּת כֻּעֲלָמָה. שֶׁכָּל כּוֹחָהּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ חָזַק וְאֶמֶץ (דְּבָרִים לא) תְּקִיף וְעַלֵּם: שֶׁהֶעֱלִימָה אֶת דְּבָרֶיהָ. שֶׁלֹּא אָמְרָה שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ וְשֶׁהִיא מְבִיאָה אֶת אִמּוֹ: הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד. הֲרֵי לָךְ שְׁלִיךְ: שֶׁהָיְתָה מִתְנַבֵּאת בְּשֶׁהִיא אֲחוֹת אַהֲרֹן. עַד שֶׁלֹּא נוֹלַד מֹשֶׁה, וְהַיְינוּ הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן: מאי

אֶת הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף' כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא בָּעֵת לְאַצּוּלֵי לְמֹשֶׁה, אָמְרוּ לָהּ, גְּבִירְתֵּנוּ, מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם גּוֹזֵר גְּזֵירָה, אִם כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ אֵין מְקַיְּימִין אוֹתָהּ, בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ מְקַיְּימִין אוֹתָהּ, וְאַתְּ עוֹבֶרֶת עַל גְּזֵירַת אָבִיךְ. בָּא גַּבְרִיאֵל וַהֲכָמְטָן בְּקַרְקַע. 'וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ' רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, חַד אָמַר יָדָהּ וְחַד אָמַר שִׁפְחָתָהּ. מַאן דְּאָמַר יָדָהּ, דִּכְתִיב 'אֲמָתָהּ'. וּמַאן דְּאָמַר שִׁפְחָתָהּ, מִדְּלֹא כְּתִיב יָדָהּ. וּלְמַאן דְּאָמַר שִׁפְחָתָהּ, הָא אָמְרַתְּ בָּא גַּבְרִיאֵל וַהֲכָמְטָן בְּקַרְקַע. דְּשַׁיֵּיר לָהּ חֲדָא, דְּלָאו אוֹרְחָא דְּבַת מַלְכָּא לְמֵיקַם לְחוּדָהּ. וּלְמַאן דְּאָמַר יָדָהּ, לֵיכְתּוֹב יָדָהּ. הָא קָא מַשְׁמַע לָן דְּאִישְׁתַּרְבַּב אִישְׁתַּרְבּוּבֵי, דְּאָמַר מַר, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאֲמָתָהּ שֶׁל בַּת פַּרְעֹה וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשֹׁנֵי רְשָׁעִים, דִּכְתִיב 'שֹׁנֵי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ' וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ אַל תִּיקְרֵי שִׁבַּרְתָּ אֶלָּא שֶׁרִיבַּבְתָּה. 'וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד' וַתֵּרֶא מִיבָּעֵי לֵיהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, שֶׁרָאָתָה שְׁכִינָה עִמּוֹ. 'וְהִנֵּה נַעַר בֹּכֶה' קָרֵי לֵיהּ 'יֶלֶד' וְקָרֵי לֵיהּ 'נַעַר', תָּנָא, הוּא יֶלֶד וְקוֹלוֹ כְּנַעַר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, אִם כֵּן עֲשִׂיתוֹ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בַּעַל מוּם, אֶלָּא מִלְּמַד שֶׁעָשָׂתָה לוֹ אִמּוֹ חוּפַּת נְעוּרִים בַּתֵּיבָה, אָמְרָה, שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה לְחוּפָּתוֹ. 'וַתְּחֻמָל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה' מִנָּא יְדָעָה, אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, שֶׁרָאָתָה אוֹתוֹ מָהוּל. 'זֶה' אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִלְּמַד שֶׁנִּתְנַבְּאָה שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ, "זֶה" נוֹפֵל וְאֵין אַחֵר נוֹפֵל, וְהַיְינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב 'וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהֲגִים', צוֹפִין וְאֵינָם יוֹדְעִין מַה צּוֹפִין, מַהֲגִים וְאֵינָן יוֹדְעִים מַה מַּהֲגִים. רָאוּ שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּמַּיִם הוּא לוֹקֶה, עָמְדוּ וְגָזְרוּ 'כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ', כֵּיוָן דְּשַׁדְיוּהַ לְמֹשֶׁה אָמְרוּ, תּוּ לֹא חָזִינַן כִּי הַהוּא סִימָנָא, בָּטְלוּ לִגְזִירָתֵיהוּ, וְהֵם אֵינָן יוֹדְעִין שֶׁעַל מֵי מְרִיבָה הוּא לוֹקֶה, דְּאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב 'הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ', 'הֵמָּה' שֶׁרָאוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וְטָעוּ, וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר מֹשֶׁה "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי וְגוֹ'", אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִילִי, נִצַּלְתֶּם כּוּלְּכֶם. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר, אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶשְׂרִים וְאֶחָד בְּנִיסָן הָיָה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד לוֹמַר שִׁירָה עַל הַיָּם בְּיוֹם זֶה יִלֵּקֶה בְּיוֹם זֶה. רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, אוֹתוֹ הַיּוֹם שִׁשָּׁה בְּסִיוָן הָיָה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד לְקַבֵּל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי בְּיוֹם זֶה, יִלֵּקֶה בְּיוֹם זֶה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן, מִשְׁכַּחַת לֵהּ ג' יָרְחֵי, דְּאָמַר מַר, בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד מֹשֶׁה, וּמִשִּׁבְעָה בַּאֲדָר וְעַד שִׁשָּׁה בְּסִיוָן תְּלָתָא יַרְחֵי. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד בְּנִיסָן, הֵיכִי מִשְׁכַּחַת לֵהּ. אוֹתָהּ שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת הָיְתָה, רוּבּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן וְרוּבּוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן וְאֶמְצָעִי שָׁלֹם. 'וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל בַּת פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת' וּמַאי שָׁנָא מֵעִבְרִיּוֹת, מְלַמֵּד שֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לְמֹשֶׁה עַל כָּל הַמִּצְרִיּוֹת כּוּלָּן וְלֹא יָנַק. אָמַר, פֶּה שֶׁעָתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה, יֵינַק דָּבָר טָמֵא, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב 'אֶת מִי יוֹרֶה דֵּעָה וְגוֹ'", לְמִי יוֹרֶה דֵּעָה וּלְמִי יָבִין שְׁמוּעָה, לְגְמוּלֵי מֵחֶלְבָּ וּלְעַתִּיקֵי מִשָּׁדַיִם. 'וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת פַּרְעֹה לֵכִי וְגוֹ'" אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְלַמֵּד שֶׁהָלְכָה בִּזְרִיזוּת כֻּעֲלָמָה. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, 'הָעַלְמָה' שֶׁהֶעֱלִימָה אֶת דְּבָרֶיהָ. 'וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת פַּרְעֹה הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה' אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִתְנַבְּאָה, וְאִינָהּ יוֹדַעַת מַה מִּתְנַבְּאָה, 'הִילִיכִי' הֵא שְׁלִיכִי. 'וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרֵךְ' אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, לֹא דַּיָּין לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּחַזִּירִין לָהֶן אֲבִידָתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתְנִין לָהֶן שְׂכָרָן. 'וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן וְגוֹ'", אֲחוֹת אַהֲרֹן וְלֹא אֲחוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב, וְאָמְרִי לֵהּ אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה מִתְנַבְּאָה בְּשֶׁהִיא אֲחוֹת אַהֲרֹן,

ואומרת

ביאורים למסכת סוטה דף יב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

הניחה אותו **בַּאֲגַם** - מקום שגדלים בו קנים דקים ועצי ערבה על שפת הנהר, ו'סוף' היינו עצי ערבה, ומצינו שנקראים כן **כְּדִכְתִיב** 'קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ' - קנה היינו קנים, וסוף היינו ערבה דקה.

עוד כתוב "**וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל הַיְאֹר**", **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן משום רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי**, פסוק זה **מְלַמֵּד שֶׁיֵּרְדָה** בת פרעה **לִרְחוֹץ** - להתנקות **מִגִּלּוּלֵי אָבִיהָ** - שירדה לטבול לשם גירות. **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** - מצינו שהשיבה מעוונות נקראת רחיצה, שנאמר '**אִם רָחַץ ה' אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן וְגו'**'. בהמשך הפסוק נאמר "**וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת** על יד היאר **וְגו'**", **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין הֲלִיכָה זוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן מִיתָה**, וכפי שיתבאר שהמיתן גבריאל לפי שמיחו בה על שהצילה את משה. **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** - מצינו במיתה לשון הליכה, שאמר עשו 'הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת'. בהמשך נאמר "**וַתֵּרֶא אֶת הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף**", אומרת הגמרא, כֵּיוָן דְּחָזוּ - ראו נערותיה של בת פרעה, דְּקָא בָּעוּ לְאַצּוּלֵי לְמֹשֶׁה - שרוצה בתיה להציל את משה מן היאור, מיחו בה **וְאָמְרוּ** לָהּ, גְּבִירְתֵּנוּ, מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם הוא, שכשמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם גּוֹזֵר גְּזֵירָה, גם **אִם כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ אֵין מְקַיְּימִין אוֹתָהּ, בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ מְקַיְּימִין אוֹתָהּ, וְאַתְּ עוֹבֶרֶת עַל גְּזֵירַת אָבִיךְ** שאמר להטביעם. **בָּא** המלאך **גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בְּקַרְקַע** ומתו.

"**וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ**", נחלקו **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה** מהי 'אמתה', **חַד** - אחד מהם **אָמַר** שהושיטה **יָדָהּ** והביאה את התיבה אליה, **וְחַד אָמַר** ששלחה את **שִׁפְחָתָהּ** להביא את התיבה. מבארת הגמרא, **מַאן דְּאָמַר יָדָהּ**, טעמו הוא משום **דִּכְתִיב 'אֲמָתָהּ'**, ופירש כפשוטו שאמה היא יד. **וּמַאן דְּאָמַר שִׁפְחָתָהּ**, פירש כך **מִדְּלֹא כְתִיב יָדָהּ** - אם כוונת הפסוק שהושיטה את ידה, היה לו לכתוב 'ידה' כלשון התורה בכל מקום, אלא מוכח שפירושו שפחה. שואלת הגמרא, **וּלְמַאן דְּאָמַר** ששלחה את **שִׁפְחָתָהּ**, קשה **שֶׁהָא אָמְרַתְּ בָּא גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בְּקַרְקַע** ומתו, ואם כן כיצד שלחה שפחה. מתרצת הגמרא, **דְּשַׁיֵּיר לָהּ חֲדָא** - גבריאל השאיר לה שפחה אחת שלא מתה, משום **דְּלָאו אוֹרְחָא דְּבַת מַלְכָא לְמֵיקַם לְחוּדָהּ** - אין דרכה של בת מלך להתהלך לבדה, ושלחה את אותה שפחה. שואלת הגמרא, **וּלְמַאן דְּאָמַר** ששלחה את **יָדָהּ, לִיכְתּוֹב** - שתכתוב התורה **יָדָהּ** כלשון התורה בכל מקום. מתרצת הגמרא, **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך נאמר 'אמה', להשמיענו **דְּאִישְׁתַּרְבַּב אִישְׁתַּרְבּוּבֵי** - נעשה נס שהתארכה ידה לאמות הרבה כדי שתוכל להגיע לתיבה. **דְּאָמַר מַר** לגבי שרבוב שרביטו של אחשורוש, **וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא** שנעשה נס זה **בְּאַמָּתָהּ** שֶׁל בַּת פַּרְעֹה שנתארכה, **וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשִׁינֵי רְשָׁעִים** - שיניו של עוג מלך הבשן שנתארכו, **דִּכְתִיב 'שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ', וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ אַל תִּיקְרֵי שִׁבַּרְתָּ אֶלָּא שֶׁרִיבַּבְתָּה** - שהוארכו שיניו.

"**וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד**", שואלת הגמרא, מדוע נאמרו 'ותראהו', הרי **וַתֵּרֶא מִיבָּעֵי לֵיהּ**. ומשיבה, **אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא**, מה שנאמר 'ותראהו' אינו מתיחס לילד, אלא **שֶׁרָאֲתָה שְׁכִינָה עִמּוֹ**. בהמשך הפסוק נאמר "**וְהִנֵּה נַעַר בֹּכֶה**", שואלת הגמרא, מדוע בתחילת הפסוק **קָרֵי לֵיהּ** - נקרא משה "**יֶלֶד**" שנאמר 'ותראהו את הילד', ואילו בהמשך **וְקָרֵי לֵיהּ** - נקרא משה '**נַעַר**', ומשמע שהיה גדול. ומשיבה, **תְּנָא, הוּא יֶלֶד וְקוֹלוֹ כְּנַעַר** - לעולם היה קטן באיבריו כילד, אך נקרא גם 'נער' לפי שהיה קולו חזק כשל נער, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, אִם כֵּן** - לדבריך שהיה קולו כנער בילדותו, נמצא שקולו משונה משאר בני אדם, **וַעֲשִׂיתוֹ** - החשבתו **לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ** שהוא לוי **לְבַעַל מוּם** בקולו, ופסול הוא לעבודת השיר. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא** כך יש לפרש, מה שנקרא נער, **מְלַמֵּד שֶׁעָשְׂתָה לוֹ אִמּוֹ חוּפַּת נְעוּרִים** בהיותו **בַּתֵּיבָה**, כיון **שֶׁאָמְרָה, שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה לְחוּפָּתוֹ** - להשתתף בחופתו.

"**וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה**", שואלת הגמרא, **מְנָא יְדָעָהּ** - מהיכן ידעה בתיה שמילדי העברים הוא, הרי גם בני המצרים הושלכו ליאור. ומשיבה, **אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא**, כיון **שֶׁרָאֲתָה אוֹתוֹ מָהוּל** הבינה כי מישראל הוא. ומה שנאמר "**זֶה**", **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְלַמֵּד שֶׁנִּתְנַבְּאָה שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ**, והמשמעות בדבריה, ש'זה' - משה **נוֹפֵל** ליאור, **וְאֵין אֲחֵר נוֹפֵל** ליאור מכאן ואילך. **וְהַיְינוּ דְּאָמַר** - וזהו שאמר **רַבִּי אֶלְעָזָר**, לגבי נביאי עובדי כוכבים, **מַאי דִּכְתִיב "וְכִי יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם** העובדי כוכבים **דִּרְשׁוּ** במונו **אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהֲגִים"** - שמכנים את נביאיהם בלשון גנאי, 'מצפצפין' היינו **שצוֹפִין** - רואים שיש סימן, **וְאֵינָם יוֹדְעִין מַה צּוֹפִין** בסימן זה, ו'מהגים' היינו **שֶׁמַּהֲגִים** - מוציאים קול בגרונם, **וְאֵינָן יוֹדְעִים מַה מַּהֲגִים**. ומבארת הגמרא מדוע בטלה הגזירה, שבתחילה **כְּשֶׁרָאוּ** האיצטגנינים, **שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּמַּיִם הוּא לוֹקֶה** - עתיד ללקות במים, **עָמְדוּ וְנָזְרוּ שֶׁכָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְּאֹרָה תִּשְׁלִיכֻהוּ**', כדי שאכן ילקה ולא יוכל להושיען. ולכך **כֵּיוָן דְּשַׁדְּרִיוּהוּ לְמֹשֶׁה** - לאחר שהושלך משה ליאור, **אָמְרוּ, תּוּ לֹא חָזֵינַן כִּי הַהוּא סִימָנָא** - איננו רואים יותר סימן זה, **וּבַטְּלוּ לְגֵזֵירָתַיְיהוּ** - בטלו את גזרת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. אך מבארת הגמרא, **שׁוּהֵם** - האיצטגנינים **אֵינָן יוֹדְעִין** שאין פירוש ראייתם שיענש במים, אלא **שֶׁעֵל חטא מִי מְרִיבָה הוּא לוֹקֶה** שלא יכנס לארץ. וכמו **דְּאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב 'הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ'**, מהו 'הֵמָּה', שמשמע שהם אלו שדובר בהם כבר, אלא **שֶׁרָאוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה** שעתיד משה ללקות במים, **וְטָעוּ** שסברו שיענש במים, אך פירוש ראיתם הנכון הוא, שעתיד ללקות על חטא מי מריבה, וזהו 'המה' - הם המים שראו איצטגניני פרעה. **וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר מֹשֶׁה** - כיון שעל ידי משה בטלה הגזרה להשליך הנולדים ליאור, לכן אמר משה '**שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי** העם אשר אנכי בקרבו **וְגו'**, מה שנאמר 'רגלי' היינו **שֶׁאָמַר לָהֶן מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִילִי**, שכיון שהייתי במים סברו המצרים שכבר לקיתי וביטלו גזירתם, **וּנְצַלְתֶּם כּוּלְּכֶם** מגזירתם.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים באיזה יום הושלך משה ליאור. **רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא אָמַר, אוֹתוֹ הַיּוֹם** שהושלך משה ליאור **בְּעֲשָׂרִים וְאֶחָד בְּנִיסָן הָיָה**, ולפיכך **אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וכי ראוי שִׁמְּי שֶׁעָתִיד לוֹמַר שִׁירָה עַל הַיָּם בְּיוֹם זֶה** - כ"א בניסן שהוא יום קריעת ים סוף, **יִלָּקֶה בְּיוֹם זֶה. רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, אוֹתוֹ הַיּוֹם** שהושלך משה ליאור, **בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן הָיָה**, ולפיכך **אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד לְקַבֵּל תּוֹרָה מֵהַר סִינַי בְּיוֹם זֶה, שהרי קבלת התורה היתה בו' סיון, יִלָּקֶה בְּיוֹם זֶה.** שואלת הגמרא, **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** שהושלך ליאור **בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן**, אם כן **מִשְּׁכַחַת לָהּ ג' יַרְחֵי** - מובן מה שנאמר בפסוק שהצפינה אותו שלשה חודשים מיום לידתו עד שהשליכה אותו ליאור, כיון **דְּאָמַר מַר, בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת** משה, **וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד מֹשֶׁה, וּמִשִּׁבְעָה בַּאֲדָר וְעַד שִׁשָּׁה בְּסִיוָן הם תְּלָתָא יַרְחֵי. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהשליכוהו ליאור **בְּעֲשָׂרִים וְאֶחָד בְּנִיסָן, הֵיכִי מִשְּׁכַחַת לָהּ**, הרי מז' אדר עד כ"א ניסן הם פחות משלושה חודשים. מתרצת הגמרא, **אוֹתָהּ שָׁנָה** שהושלך משה ליאור, שנה **מְעוּבֶּרֶת הָיְתָה** - שהיו בה שני אדרים, ומשה נולד באדר ראשון, ומה שאמר 'ותצפנו שלשה חדשים', אינם ג' חדשים שלמים, אלא **רוּבוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן** - החודש הראשון היינו מז' אדר עד סוף אדר ראשון, **וְרוּבוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן** - החודש השלישי היינו מא' ניסן עד כ"א בניסן, **וְאֶמְצָעִי שָׁלֵם** - החודש השני היינו כל חודש אדר ב'.

"**וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל בַּת פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת** ותיניק לך את הילד", שואלת הגמרא, **וּמַאי שְׁנָא מֵעִבְרִיּוֹת** - מדוע אמרה לה שתביא לה מינקת דוקא מהעבריות, שמשמע שלא חפצה בת פרעה שתינק מן המצריות. ומשיבה, **מִלְּמַד שֶׁהֶחֱזִירוּהוּ** - תחילה סובבוהו **לְמֹשֶׁה עַל כָּל** הנשים **הַמִּצְרִיּוֹת כּוּלָּן** כדי שיניקו אותו, **וְלֹא יָנַק** - לא הסכים לינוק, משום **שֶׁאָמַר**

המשך בעמוד יח

ביאורים למסכת סוטה דף יג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְאוֹמֶרֶת מרים בנבואה, **עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כּוּלָּהּ אוֹר,** והבינו כי אכן נולד מושיען של ישראל, **עָמַד אָבִיהָ** עמרם, **וּנְשָׁקָהּ עַל רֹאשָׁהּ, וְאָמַר לָהּ, בִּתִּי נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתֵךְ** שעתיד ליולד לנו מושיען של ישראל. אך **וְכֵיוָן שֶׁהֶטִּילוּהוּ לְיְאוֹר, עָמַד אָבִיהָ וּטְפָחָהּ** - חבט **עַל רֹאשָׁהּ, וְאָמַר לָהּ, בִּתִּי הֵיכָן נְבוּאָתֵךְ** – משום שחשב שימות ביאור. **וְהַיְינוּ דִּכְתִיב** "**וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ**", דוקא היא עמדה לראותו היות והיתה בטוחה שינצל, ועמדה שם כד **לֵידַע מַה יְהֵא בְּסוֹף נְבוּאָתָהּ** – מה יעלה בסופה.

שנינו במשנה **שיוֹסֵף זָכָה** לקבור את אביו, **וְכוּ׳**. מבארת הגמרא עניני קבורת יעקב, ושואלת, **מַאי שְׁנָא מֵעִיקָּרָא** - מדוע בתחילה כשעלו לקבור את יעקב, הקדימו את המצרים ליוסף ואחיו, **דִּכְתִיב** "**וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וְגוֹ׳**", **וְהָדַר** – ואחר כך נאמר "**וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו**". **וּמַאי שְׁנָא** ואילו **לְבַסּוֹף** - בשעת חזרתם מהקבורה, הקדימו את יוסף ואחיו למצרים **דִּכְתִיב** תחילה "**וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו**", **וְהָדַר** – ואחר כך נאמר "**וְכֹל הָעֲלֻמִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת אָבִיו**" – דהיינו המצרים, כלומר להיפך מכפי שיצאו בתחילה. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּתְּחִילָּה עַד שֶׁלֹּא רָאוּ** המצרים **בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לֹא נָהֲגוּ בָּהֶן כָּבוֹד**, ולכן הקדימו לצאת לפניהם, **וּלְבַסּוֹף** לאחר קבורת יעקב, **שֶׁרָאוּ** אז **בִּכְבוֹדָן, נָהֲגוּ בָּהֶן כָּבוֹד**, ונתנו להם להקדים ולחזור לפניהם. ומבארת הגמרא מהו הכבוד שראו בישראל, **דִּכְתִיב** "**וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן הָאָטָד** אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד", וגורן האטד משמעו שהיה גורן מאטד, וקשה **וְכִי גּוֹרֶן יֵשׁ לוֹ לְאָטָד** – וכי דרך לאסוף אטדים ולעשות הימנו גורן. לכן **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ**, לא היה זה גורן מאטדים אלא שהמקום נקרא גורן האטד, **מְלַמֵּד שֶׁהִקִּיפוּהוּ כְּתָרִים לַאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כְּגוֹרֶן זֶה שֶׁמַּקִּיפִים לוֹ אָטָד** של קוצים לשומרו מסביב, ומי הקיפוהו, **שֶׁבָּאוּ בְּנֵי עֵשָׂו וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה**, וחלקו כבוד ליעקב, שתלו את כתריהם בארונו. והמצרים שראו כבוד זה, החלו אף הם לנהוג כבוד בבניו. **תָּנָא, כּוּלָּם** – בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה, מתחילה **לְמִלְחָמָה בָּאוּ** – להלחם בבני יעקב כדי שלא יקבר יעקב במערת המכפלה, אך **כֵּיוָן שֶׁרָאוּ** את **כִּתְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תָּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נָטְלוּ כּוּלָּן כִּתְרֵיהֶן וְתָלָאוּם בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. תָּנָא, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה כְּתָרִים נִתְלוּ בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.**

"**וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד**". **תָּנָא** מהו ההספד הגדול והכבד שנעשה, **שאֲפִילּוּ הסוּסִים וַאֲפִילּוּ הַחֲמוֹרִים** נעצבו על פטירתו (**מַאֵילּוּ מַאֵילּוּ**).

אומרת הגמרא, **כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה** לקבור את יעקב, **אָתָא עֵשָׂו, וְקָא מְעַכֵּב** - עיכב אותם מלקבורו שם, וכך **אָמַר לָהֶן** – לבני יעקב, הרי נאמר '**מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן**', **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק** הטעם שנקראת המערה '**קִרְיַת אַרְבַּע**', לפי שאלו שנקברו בה **אַרְבַּע זוּגוֹת הָיוּ, אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה**. וכשמת יצחק נשארו שני קברים אותם ירשנו שנינו, וכיון **שאִיהוּ** - יעקב, **קַבְרָהּ לְלֵאָה** במערה **בְּדִידֵיהּ** - בחלקו שקיבל בירושה, אם כן, **וְהַאי** - הקבר **דְּפָיֵיש** – שנותר, **דִּידִי** – שלי **הוּא. אָמְרוּ לֵיהּ** בני יעקב, הרי **זַבִּינְתָּהּ** - מכרת ליעקב את חלקך במערה בשעה שמכרת את הבכורה. **אָמַר לָהוּ** עשיו, **נָחֵי דְּזַבִּינִי בְּבֵכוּרָתָא** – אמנם מכרתי את חלק הבכורה, שלא אקבל פי שנים בירושה, אך **פְּשִׁיטוּתָא** – את חלק הפשוט שלי **מִי זַבִּינִי** - האם מכרתיו. **אָמְרוּ לֵיהּ** בני יעקב, **אִין** – אכן מכרת אף את חלק הפשיטות במערה, **דִּכְתִיב** שאמר יעקב ליוסף "**בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי** בארץ מצרים שמה תקברינִי", **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק**, מה שנאמר 'כריתי', **אֵין כְּרִיָּה אֶלָּא לְשׁוֹן מְכִירָה, שֶׁכֵּן בְּכִרְבֵּי הַיָּם קוֹרִין לְמִכְרָה 'כִּירָה'**, נמצא שמכרת אף חלק זה. **אָמַר לָהוּ** עשיו, אם אכן מכרתי לכם זאת, **הָבוּ לִי אִינַּרְתָּא** - הראו לי שטר המכירה על חלקי במערה. **אָמְרוּ לֵיהּ** בני יעקב, **אִינַּרְתָּא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הִיא** – השטר נמצא במצרים. חשבו האחים ביניהם **וּמַאן נַיְזִיל** - מי ילך להביאו מארץ מצרים, והחליטו **שנַיְזִיל** – ילך **נַפְתָּלִי**, משום **דְּקַלִּיל כִּי אַיָּלְתָּא** – הליכתה קלה ומהירה כשל איל. **דִּכְתִיב** '**נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר**', ודרשו על כך, **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אַל תִּקְרֵי 'אִמְרֵי שָׁפֶר', אֶלָּא 'אִמְרֵי סֵפֶר'** – שהביא את שטר המכירה ממצרים. ממשיכה הגמרא ואומרת, שבאותו זמן, **חוּשִׁים** שהוא **בְּרֵיהּ דְּדָן** – בנו של דן בן יעקב, **תַּמָּן הֲוָה** – היה שם בעת המכירה, **וְיַקִּירָן לֵיהּ אוֹדְנֵיהּ** – כבדו אוזניו מלשמוע, **אָמַר לָהוּ** חושים לבני יעקב, **מַאי הַאי** - מדוע אתם מתעכבים מלקבור את יעקב, **וְאָמְרוּ לֵיהּ קָא מְעַכֵּב הַאי** – עשו מעכב אותנו **עַד דְּאָתֵי נַפְתָּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם** ויביא עמו את שטר המכירה של המערה. **אָמַר לָהוּ** חושים, **וְעַד דְּאָתֵי נַפְתָּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם יְהֵא אֲבִי אַבָּא מוּטָל בְּבָזְיוֹן. שָׁקַל** – נטל חושים **קוּלְּפָא** - מקל, **מַחֲיֵיהּ** – והכה בו **אַרְיְשֵׁיהּ** – על ראשו של עשו והרגו. ומחמת המכה **נָתְרָן** – נשרו **עֵינֵיהּ** – עיניו של עשיו, **וְנָפְלוּ** על **אַכַּרְעָא** - רגליו **דְּיַעֲקֹב. פַּתְחִינְהוּ יַעֲקֹב לְעֵינֵיהּ** – פתח יעקב את עיניו **וְאַחֵיךְ** – וחייך, **וְהַיְינוּ דִּכְתִיב** "**יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם, פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע**", ולכך שמח יעקב שחזה בנקם שנקמו בעשו. **וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתָהּ שֶׁל רִבְקָה, דִּכְתִיב "לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד", וְאַף עַל גַּב דְּמִיתָתָן** של עשיו ויעקב **לֹא בְּיוֹם אֶחָד הֲוָאי**, מכל מקום נחשב ששיכלה את שניהם ביום אחד כיון **שקְבוּרָתָן מִיהָא בְּיוֹם אֶחָד הֲוָאי.**

נאמר 'ויעל יוסף לקבור את אביו', וכן בשעת חזרתו נאמר 'אחרי קברו את אביו', הרי שייחס הכתוב את קבורת יעקב ליוסף. שואלת הגמרא, כיצד הניחוהו אחיו ליטול לבדו את השם של קבורת אביהם, וכי **וְאִי לֹא עָסַק בֵּיהּ יוֹסֵף** – אם לא היה יוסף מתעסק בקבורתו, **אֶחָיו לֹא הֲווּ מַעַסְקֵי בֵּיהּ** לקוברו, **וְהָכְתִיב** '**וַיַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנָעַן**', נמצא שאף שאר האחים התעסקו בקבורת יעקב, ואם כן מדוע נתנו לו שתיקרא הקבורה על שמו. מתרצת הגמרא, **שאָמְרוּ** שאר האחים, **הַנִּיחוּ לוֹ** ליוסף להתעסק בקבורת יעקב יותר מאיתנו, מפני **שכְּבוֹדוֹ בַּמְּלָכִים** - כבודו של יעקב שיוסף שהוא מלך יתעסק בקבורתו, **יוֹתֵר מִבְּהֶדְיוֹטוֹת** – ממה שנתעסק בו אנו.

שנינו במשנה, **מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף** שלא נתעסק בו אלא משה **כוּ׳**. **תָּנוּ רַבָּנַן, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבוֹת מִצְוֹת עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל כּוּלָּן נִתְעַסְּקוּ בְּכָבְיָדוֹ** מהמצרים, ששאלו מהם כלי כסף וכלי זהב, **וְהוּא** – משה **נִתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת** - העלאת ארונו של יוסף, **שֶׁנֶּאֱמַר 'חָכֹם לֵב יִקַּח מִצְוֹת וְגוֹ׳**". **וּמִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר** – שלקח משם עצמותיו, **אָמְרוּ** חז"ל, **סָרַח בַּת אָשֵׁר נִשְׁתַּיֵּירָה מֵאוֹתוֹ הַדּוֹר, וְהָלַךְ מֹשֶׁה אֶצְלָהּ, אָמַר לָהּ** משה, **כְּלוּם אַתְּ יוֹדַעַת הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר, אָמְרָה לוֹ אָרוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת** כבד **עָשׂוּ לוֹ מִצְרַיִם, וּקְבָעוּהוּ בְּגִילּוּם הַנָּהָר** – הנהר שממנו כל ארץ מצרים שותה, ועשו כן **כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ** בזכותו **מֵימָיו** של הנהר. **הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל שְׂפַת** נהר **הַגִּילּוּם, אָמַר לוֹ, יוֹסֵף יוֹסֵף, הִגִּיעַ הָעֵת שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וְהִגִּיעָה** עת קיום **הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבִּעַתְּ אֶת יִשְׂרָאֵל** להעלותך לקבורה בארץ הקודש. **אִם אַתָּה מַרְאֶה עַצְמְךָ** שנוכל לקיים שבועתך, **מוּטָב, אך אִם לָאו, הֲרֵי אָנוּ מְנוּקִין מִשְּׁבוּעָתְךָ**, כיון שלא היתה השבועה אלא אם נוכל לקיימה. **מִיָּד צָף אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף** על מי הנהר, ונטלו משה. ומבארת הברייתא, **וְאַל תִּתְמַהּ הֵיאַךְ** שיהיה **בַּרְזֶל צָף** על המים, **שֶׁהֲרֵי כְּתִיב** בתלמידי אלישע, "**וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל הַמָּיִם וְגוֹ׳, אֲהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ אֶת הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ שָׁמָּה וַיָּצָף הַבַּרְזֶל**", הרי שאלישע הנביא הציף את הברזל על המים, משום שרצון יראיו יעשה. **וַהֲלָא** – ולכן אין לתמוה על הדבר, שהרי

המשך בעמוד עג

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף יג עמוד א

רש״י

מַאי שְׁנָא מַעֲקָרָא. דְּאִקְדְּמִינְהוּ לְמִצְרִים מִקַּמֵּי אֲחֵי יוֹסֵף, וּמַאי שְׁנָא לְבַסּוֹף דִּכְתִיב הוּא וְאֶחָיו וְהָדַר וְכָל הָעוֹלִים אִתּוֹ: **וְכִי.** דֶּרֶךְ לָאֶסוֹף אֲבָדִין וְלַעֲשׂוֹת מְהֵנָּן גַּרְן: **שַׁמְקִיפִין לוֹ אָבֶל.** גֶּדֶר של קוֹצִים: **שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה כְּתָרִים.** י״ב נִשִּׂיאִים דְּיִשְׁמָעֵאל וכ״ג אַלּוּפִים נִמְנוּ בְּעֵשָׂו. וְא״ת כ״ה הֵן, תִּימָן וּקְנַז נִמְנוּ ב׳ פְּעָמִים. וְא״ת קֹרַח נִמְנָה ב׳ פְּעָמִים, שְׁנֵי קֹרַח הֵן, אֶחָד מִבְּנֵי אֶלִיפַז וְאֶחָד מִבְּנֵי אֲהָלִיבָמָה, וּמ״מ ל״ה הֵן וְכִתְּרוֹ שֶׁל יוֹסֵף חֲרֵי ל״ו: **קָא מַעֲכַב.** שֶׁלֹּא יִקְבְּרוּהוּ שָׁם: **אָמַר.** קְרִיַּת אַרְבַּע שְׁמָהּ שֶׁאֵינָהּ מְחֻזֶּקֶת אֶלָּא ד׳ זוּגוֹת. הָא דְּא״ר יִצְחָק לָאו מִלְּתָא דְּעִשָּׂו הִיא אֶלָּא גְּמָרָא קָאָמַר לֵיהּ לְמִימַר טַעְמָא דְּעִבּוּבָא, דְּוַדַּאי כֵּן הָוָה כִּדְבָרֵי עֵשָׂו שֶׁאֵינָהּ מְחֻזֶּקֶת אֶלָּא ח׳ קְבָרִים: **אִיהוּ.** יַעֲקֹב: **קַבְּרָהּ לְלֵאָה בְּרִידֵיהּ.** בְּחֶלֶק הַמֻּגִּיעוֹ בְּדִכְתִיב וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת לֵאָה: **זַבִּינְתֵּיהּ.** בְּשֶׁמָּכַרְתָּ הַבְּכוֹרָה: **נְהִי דְּזַבִּינְתֵּיהּ לִבְכוֹרָתִי.** וְלֹא אֶטּוֹל פִּי שְׁנַיִם אֶלָּא כְּמוֹהוּ: **פְּשִׁיטוּתָא מִי זַבִּינִי.** חֶלְקִי בְּחֶלֶק פָּשׁוּט לֹא מָכַרְתִּי: **א״ל אין.** פְּשִׁיטוּתְךָ נַמִּי זַבְּנַתְּ חֶלְקָךְ בְּמְעָרָה זוֹ לְגַמְרֵי, שֶׁכָּךְ אָמַר אָבִינוּ בְּשָׁעַת מִיתָה אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי, וְאֵין כְּרִיָּה אֶלָּא לְשׁוֹן מְכִירָה כְּמוֹ וְאִכְּרֶהָ לִי בְּחַמִּשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף (הוֹשֵׁעַ ג׳): **הָכוּ אוּרֵיתָא.** הַרְאוּ שֵׁטֶר מְכִירָה: **יַקִּירוּ אוּדְנֵיהּ.** כְּבְדוּ אָזְנָיו מִשְׁמוֹעַ: **מַאי הַאי.** לָמָּה אֵינָם קוֹרְרִין אוֹתוֹ: שְׁקִיל גּוּלְפֵּיהּ. מִקַּל, כְּמוֹ גּוּלְפֵי טוֹבֵי בְּלָא מַאֲבִימִי בְּעָרְכִין (קף כב.): **וְאִי לֹא אִיעַסַּק בֵּיהּ יוֹסֵף אֶחָיו מִי לֹא הֲוֵי מִיעַסְּקֵי בֵּיהּ.** כְּלוֹמַר הֵיאַךְ הִנִּיחוּהוּ אֶחָיו לְיוֹסֵף לִטּוֹל לוֹ אֶת הַשֵּׁם לְבַדּוֹ של קְבוּרַת אֲבִיהֶם, וְכִי פָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶן הָעֹל וְלֹא חָשׁוּ לוֹ, וְאִם לֹא נִתְעַסֵּק בּוֹ הוּא הֵם לֹא הָיוּ עֲסוּקִין בּוֹ, וְהַכְּתִיב וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו, אֲלִמָּא אַף הֵם הָיוּ עֲסוּקִין בְּמִשָּׂאוֹ וּקְבוּרָתוֹ. וּמִסְקְנָא כְּתִיב אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת אָבִיו, תָּלָה הַכָּתוּב בּוֹ שֶׁהוּא הָיָה עִקַּר הַדָּבָר: **אָמְרוּ.** אֶחָיו בֵּינֵיהֶן הִנִּיחוּ לוֹ לְהִתְעַסֵּק בּוֹ כְּנֶגֶד כֻּלָּנוּ: **כְּבוֹדוֹ.** שֶׁל אָבִינוּ בְּמֶלֶךְ יוֹתֵר מִבְּהַדְיוֹטוֹת, שֶׁיּוֹסֵף מֶלֶךְ הוּא: **נִתְעַסְּקוּ בַּבּוּז.** שֶׁל מִצְרַיִם: **כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּבְּדוּ מֵימָיו.** תְּמִיד לְפִי שֶׁאֵין אֶרֶץ מִצְרַיִם שׁוֹתָה מִמַּי גְּשָׁמִים אֶלָּא שֶׁכְּלָה עֲשׂוּיָה יְאוֹרִים וַחֲרִיצִים מְנִילוּס עַד סוֹף הַמְּדִינָה כְּמָה פַּרְסָאוֹת, וְנִילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה וּמִתְבָּרֵךְ וּמְמַלֵּא אוֹתָן יְאוֹרִים וּמַשְׁקִין מִמֶּנּוּ הַשְּׂדוֹת, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (זְכַרְיָה יד) וְהָיָה אִם לֹא יַעֲלֶה מִכָּל מִשְׁפָּחוֹת וגו׳ לֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגֶּשֶׁם, וְאִם מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא תַעֲלֶה וְלֹא תָבֹא (וּבָאָה) וְלֹא עֲלֵיהֶם, וְאֵין כְּתִיב כָּאן הַגֶּשֶׁם אֶלָּא וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה אוֹתוֹ נָהָר שֶׁהֵן שׁוֹתִין מִמֶּנּוּ. וְיוֹנָתָן בֶּן עוּזִיאֵל תִּרְגֵּם וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּיסַּךְ נִילוּס: **וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה וגו׳.** בְּתַלְמִידֵי אֲלִישָׁע כְּתִיב בְּמֶלָכִים: **וְהוּא שָׁאוּל.** הַשְּׁאִילוּהוּ לוֹ: **תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.** וְלֹא שֶׁלָּמַד מִפִּיו, אֶלָּא תּוֹרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לִמְּדוּ לְאֵלִיָּהוּ: בְּקַבְּרָנִיט שֶׁל מְלָכִים. בְּקִבְרוֹת שֶׁל מְלָכִים, וְלְשׁוֹן יְוָנִי הוּא:

תוספות

סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור. תימה והלא מכיר ויאיר בן מנשה נולדו בימי יעקב והיו מבאי הארץ למה לא שאלם משה ודם היו מבני בניו של יוסף י״ל שסוד הגאולה נמסר לסרח כדאיתא בפירקי ר״א (פרק מח) וכיון שבא משה הלכו זקני ישראל אצלה לפי שכבר נכשלו על ידי בני אפרים שיצאו שלשים שנה לפני הקץ ונמלכו עתה בה ואמרה להם מה לשון אמר לכם המושיע הזה אמרו לה פקוד פקדתי אמרה להם א״כ הוא הוא לכך הלך גם משה אצלה. מתוספת רבי: סמליון

וְאוֹמֶרֶת עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, נִתְמַלֵּא כָּל הַבַּיִת כּוּלֹּהּ אוֹר, עָמַד אָבִיהָ, וּנְשָׁקָהּ עַל רֹאשָׁהּ, אָמַר לָהּ, בִּתִּי נִתְקַיְּימָה נְבוּאָתֵךְ. וְכֵיוָן שֶׁהֶטִּילוּהוּ לַיְּאוֹר, עָמַד אָבִיהָ וּטְפָחָהּ עַל רֹאשָׁהּ, אָמַר לָהּ, בִּתִּי הֵיכָן נְבוּאָתֵךְ, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב ׳וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ׳, לֵידַע מַה יְהֵא בְּסוֹף נְבוּאָתָהּ: יוֹסֵף זָכָה וְכוּ׳: מַאי שְׁנָא מֵעִיקָּרָא, דִּכְתִיב ׳וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וגו׳״, וַהֲדַר ׳וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו׳. וּמַאי שְׁנָא לְבַסּוֹף, דִּכְתִיב ׳וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו׳ וַהֲדַר ׳וְכָל הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת אָבִיו׳. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּתְּחִילָּה עַד שֶׁלֹּא רָאוּ בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לֹא נָהֲגוּ בָּהֶן כָּבוֹד. וּלְבַסּוֹף שֶׁרָאוּ בִּכְבוֹדָן, נָהֲגוּ בָּהֶן כָּבוֹד, דִּכְתִיב ׳וַיַּעֲבֹר עַד גֹּרֶן הָאָטָד׳ וְכִי גּוֹרֶן יֵשׁ לוֹ לְאָטָד, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מְלַמֵּד שֶׁהִקִּיפוּהוּ כְּתָרִים לַאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כְּגוֹרֶן זֶה שֶׁמַּקִּיפִים לוֹ אָטָד, שֶׁבָּאוּ בְּנֵי עֵשָׂו וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה. תָּנָא, כּוּלָּם לְמִלְחָמָה בָּאוּ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ כִּתְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תָּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נָטְלוּ כּוּלָּן כִּתְרֵיהֶן וְתָלָאוּם בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. תָּנָא, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה כְּתָרִים נִתְלוּ בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. ׳וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד׳ תָּנָא, אֲפִילּוּ סוּסִים וַאֲפִילּוּ חֲמוֹרִים (מֵאֵילוּ מֵאֵילוּ), כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, אָתָא עֵשָׂו, קָא מְעַכֵּב. אָמַר לָהֶן ׳מִמְּרָא קְרִיַת הָאַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן׳, וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק ׳קִרְיַת אַרְבַּע׳, אַרְבַּע זוּגוֹת הָיוּ, אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה. אִיהוּ, קַבְּרָהּ לְלֵאָה בְּרִידֵיהּ, וְהַאי דְּפָיֵיס, דִּידִי הוּא. אָמְרוּ לֵיהּ, זַבִּינְתֵּיהּ. אָמַר לְהוּ, נְהִי דְּזַבִּינִי בְּכִירוּתָא, פְּשִׁיטוּתָא מִי זַבִּינִי. אָמְרוּ לֵיהּ, אִין דִּכְתִיב ׳בִּקְבָרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי׳ וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, אֵין כְּרִיָה אֶלָּא לְשׁוֹן מְכִירָה, שֶׁכֵּן בִּכְבָרֵי הַיָּם קוֹרִין לְמְכִירָה ׳כִּירָה׳. אָמַר לְהוּ, הָבוּ לִי אִינַּרְתָּא. אָמְרוּ לֵיהּ, אִינַּרְתָּא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הִיא. וּמַאן נַיְזִיל, נַיְזִיל נַפְתָּלִי דְּקַלִּיל כִּי אַיְלְתָּא, דִּכְתִיב ׳נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר׳, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אַל תִּקְרֵי ׳אִמְרֵי שָׁפֶר׳ אֶלָּא אִמְרֵי סֵפֶר. חוּשִׁים בְּרֵיהּ דְּדָן, תַּמָּן הָוָה וַיַּקִּירֶן לֵיהּ אוּדְנֵיהּ, אָמַר לְהוּ מַאי הַאי, וְאָמְרוּ לֵיהּ קָא מְעַכֵּב הַאי עַד דְּאָתֵי נַפְתָּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם, אָמַר לְהוּ וְעַד דְּאָתֵי נַפְתָּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם, יְהֵא אֲבִי אַבָּא מוּטָל בְּבִזָּיוֹן. שָׁקַל קוּלְפָּא, מַחֲיֵיהּ אַרֵישֵׁיהּ, נָתְרָן עֵינֵיהּ וְנָפְלוּ אַבְרְעָא דְּיַעֲקֹב. פַּתְחִינְהוּ יַעֲקֹב לְעֵינֵיהּ וְאַחִיךְ, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב ׳יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם, פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע׳. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַיְּימָה נְבוּאָתָהּ שֶׁל רִבְקָה, דִּכְתִיב ׳לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד׳, וְאַף עַל גַּב דִּמְיַתְּמָן לֹא בְּיוֹם אֶחָד הַוַּאי, קְבוּרָתָן מִיהָא בְּיוֹם אֶחָד הַוַּאי. וְאִי לֹא עָסַק בֵּיהּ יוֹסֵף, אֶחָיו לֹא הֲווּ מִעַסְּקֵי בֵּיהּ, וְהָכְתִיב ׳וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן׳. אָמְרוּ הַנִּיחוּ לוֹ, כְּבוֹדוֹ בַּמְּלָכִים יוֹתֵר מִבְּהֲדְיוֹטוֹת: מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף כּוּ׳: תָּנוּ רַבָּנָן, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבוֹת מִצְוֹת עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל כּוּלָּן נִתְעַסְּקוּ בְּבִיזָּה וְהוּא נִתְעַסֵּק בַּמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳חֲכַם לֵב יִקַּח מִצְוֹת וגו׳״. וּמִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר, אָמְרוּ, סָרַח בַּת אָשֵׁר נִשְׁתַּיְּירָה מֵאוֹתוֹ הַדּוֹר, הָלַךְ מֹשֶׁה אֶצְלָהּ, אָמַר לָהּ, כָּלוּם אַתְּ יוֹדַעַת הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר, אָמְרָה לוֹ, אָרוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת עָשׂוּ לוֹ מִצְרַיִם, וּקְבָעוּהוּ בְּנִילוּס הַנָּהָר כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ מֵימָיו. הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל שְׂפַת נִילוּס, אָמַר לוֹ, יוֹסֵף יוֹסֵף, הַגִּיעַ הָעֵת שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וְהַגִּיעָה הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבַּעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל. אִם אַתָּה מַרְאֶה עַצְמְךָ מוּטָב, וְאִם לָאו, הֲרֵי אָנוּ מְנוּקִין מִשְּׁבוּעָתְךָ. מִיָּד, צָף אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וְאַל תִּתְמַהּ הֵיאַךְ בַּרְזֶל צָף, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב ׳וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה וְאֶת הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל הַמָּיִם וגו׳, אֲהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ אֶת הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל׳. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמָה אֱלִישָׁע תַּלְמִידוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ, וְאֵלִיָּהוּ תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, צָף בַּרְזֶל מִפָּנָיו. מִפְּנֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בְּקַבְּרָנִיט שֶׁל מְלָכִים הָיָה קָבוּר, הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל קַבְּרָנִיט שֶׁל מְלָכִים, אָמַר, יוֹסֵף, הַגִּיעַ עֵת שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וְהַגִּיעָה שְׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבַּעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל, אִם אַתָּה מַרְאֶה עַצְמְךָ מוּטָב, וְאִם לָאו, הֲרֵי אָנוּ מְנוּקִין מִשְּׁבוּעָתְךָ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְדַּעְזֵעַ אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, נָטְלוּ מֹשֶׁה וְהֵבִיאוּ אֶצְלוֹ. וְכָל אוֹתָן שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר הָיוּ שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הֵלָּלוּ, אֶחָד שֶׁל מֵת וְאֶחָד שֶׁל שְׁכִינָה, מְהַלְּכִין זֶה עִם זֶה, וְהָיוּ עוֹבְרִין וְשָׁבִין אוֹמְרִים, מַה טִּיבָן שֶׁל שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הֵלָּלוּ. אָמְרוּ, אֶחָד שֶׁל מֵת וְאֶחָד שֶׁל שְׁכִינָה. וְכִי מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לְהַלֵּךְ עִם שְׁכִינָה. אָמְרוּ,

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף יג עמוד ב

תוספות — רש"י

סמליון

1 קַיִּים זֶה כָּל מַה שֶׁכָּתוּב בָּזֶה. וְאִי לֹא עָסִיק בֵּיהּ מֹשֶׁה,
2 יִשְׂרָאֵל לֹא הֲווּ מִיעַסְּקִי בֵּיהּ, וְהָכְתִיב 'וְאֶת עֲצֻמוֹת
3 יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם'.
4 וְתוּ, אִי לֹא אִיעַסְּקוּ בֵּיהּ יִשְׂרָאֵל, בְּנָיו לֹא הֲווּ מִיעַסְּקִי בֵּיהּ, וְהָכְתִיב 'וַיִּהְיוּ לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה'.
5 אָמְרוּ, הַנִּיחוּ לוֹ, כְּבוֹדוֹ בִּמְרוּבִּים יוֹתֵר מִבְּמוּעָטִין. וְתוּ אָמְרוּ, הַנִּיחוּ לוֹ, כְּבוֹדוֹ בְּגְדוֹלִים יוֹתֵר
6 מִבְּקָטַנִּים. 'קָבְרוּ בִשְׁכֶם' מַאי שְׁנָא בִּשְׁכֶם. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִשְׁכֶּם גְּנָבוּהוּ, וְלִשְׁכֶּם
7 נַחֲזִיר אֲבִידָתוֹ. קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, כְּתִיב 'וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ', וּכְתִיב 'וְאֶת
8 עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'". אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, כָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר וְלֹא
9 גְּמָרוֹ, וּבָא אַחֵר וּגְמָרוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב עַל שֶׁגְּמָרוֹ, כְּאִילּוּ עֲשָׂאוֹ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַף
10 מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדוּלָּתוֹ, דִּכְתִיב 'וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה'. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר,
11 אַף קוֹבֵר אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, דִּכְתִיב 'וַתָּמָת בַּת שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וְגוֹ'" וּכְתִיב 'וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן'.
12 אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מִפְּנֵי מַה נִּקְרָא יוֹסֵף עֲצֻמוֹת בְּחַיָּיו, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מִיחָה בִּכְבוֹד אָבִיו,
13 דְּקָאָמְרִי לֵיהּ 'עַבְדְּךָ אָבִינוּ', וְלֹא אָמַר לְהוּ וְלֹא מִידִּי. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא
14 רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִפְּנֵי מַה מֵת יוֹסֵף קוֹדֶם לְאֶחָיו, מִפְּנֵי שֶׁהִנְהִיג עַצְמוֹ בְּרִבְנוּת: 'וְיוֹסֵף
15 הוֹרִד מִצְרָיְמָה' אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵל תִּיקְרֵי 'הוֹרַד' אֶלָּא 'הוֹרִיד', שֶׁהוֹרִיד אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה
16 מִגְּדוּלָּתָן. 'וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה' אָמַר רַב, שֶׁקְּנָאוֹ לְעַצְמוֹ (בָּא גַּבְרִיאֵל וְסֵירְסוֹ) בָּא
17 גַּבְרִיאֵל וּפְרָעוֹ, מֵעִיקָּרָא כְּתִיב 'פּוֹטִיפַר', וּלְבַסּוֹף 'פּוֹטִיפֶרַע': מִי לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה וְכוּ': 'וַיֹּאמֶר
18 ה' אֵלַי רַב לָךְ' אָמַר רַבִּי לֵוִי, בְּ'רַב' בִּישֵׁר, בְּ'רַב' בִּישְׁרוּהוּ. בְּרַב בִּישֵׁר, 'רַב לָכֶם'. בְּרַב
19 בִּישְׁרוּהוּ, 'רַב לָךְ'. דָּבָר אַחֵר, 'רַב לָךְ' רַב יֵשׁ לָךְ, וּמַנּוּ יְהוֹשֻׁעַ. דָּבָר אַחֵר, 'רַב לָךְ', שֶׁלֹּא
20 יֹאמְרוּ, הָרַב כַּמָּה קָשֶׁה וְתַלְמִיד כַּמָּה סַרְבָּן, תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, לְפוּם
21 גְּמָלָא שִׁיחְנָא: 'וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם' שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר 'הַיּוֹם',
22 הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי. לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשִּׂיל שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, מִיּוֹם לְיוֹם
23 וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ, דִּכְתִיב 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא'. 'לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא', מַאי 'לָצֵאת
24 וְלָבוֹא', אִילֵּימָא לָצֵאת וְלָבֹא מַמָּשׁ, וְהָכְתִיב 'וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא נָם לֵחֹה',
25 וּכְתִיב 'וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ', וְתַנְיָא שְׁתִּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם וּפִסְעָן
26 מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, 'לָצֵאת וְלָבוֹא' בְּדִבְרֵי
27 תּוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתַּתְּמוּ מִמֶּנּוּ שַׁעֲרֵי חָכְמָה. 'וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד' תָּנָא,
28 אוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁל דִּיּוּ זוּגֵי הָיְתָה, נִיטְּלָה רְשׁוּת מִזֶּה וְנִיתְּנָה לָזֶה. (וְתַנְיָא) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,
29 אִילְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ. הֵיכָן מֹשֶׁה מֵת, בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, דִּכְתִיב 'וַיַּעַל
30 מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ', וּנְבוֹ בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן קַיְיָמָא, דִּכְתִיב 'וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ וְגוֹ'
31 וְאֶת נְבוֹ וְגוֹ'", (נְבוֹ שֵׁשֶׁם מֵתוּ ג' נְבִיאִים מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם), וְהֵיכָן מֹשֶׁה קָבוּר, בְּחֶלְקוֹ שֶׁל
32 גָּד, דִּכְתִיב 'וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ וְגוֹ'", וּמֵחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן עַד חֶלְקוֹ שֶׁל גָּד כַּמָּה הָוֵי, אַרְבָּעָה
33 מִילִין. אוֹתָן אַרְבָּעָה מִילִין מִי הוֹלִיכוֹ, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מוּטָל בְּכַנְפֵי שְׁכִינָה, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת
34 אוֹמְרִים 'צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל', וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר 'מִי יָקוּם לִי עִם
35 מְרֵעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן'. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, 'מִי בְּהֶחָכָם, וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר'. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, 'הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא'. וְרַב
36 נַחְמָן אָמַר, 'וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה וְגוֹ'". סְמַלְיוֹן אָמַר, 'וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה', סַפְּרָא רַבָּה דְּיִשְׂרָאֵל. תַּנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, שְׁנֵים עָשָׂר
37 מִיל עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, בַּת קוֹל מַשְׁמִיעַ וְאוֹמֵר 'וַיָּמָת מֹשֶׁה' סַפְּרָא רַבָּה דְּיִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לֹא מֵת מֹשֶׁה,
38 כְּתִיב הָכָא 'וַיָּמָת שָׁם', וּכְתִיב הָתָם 'וַיְהִי שָׁם עִם ה'", מַה לְּהַלָּן עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ, אַף כָּאן עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ. 'וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגַי בְּאֶרֶץ
39 מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר' אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, סִימָן בְּתוֹךְ סִימָן, וַאֲפִילּוּ הָכִי 'וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קִבְרָתוֹ', וּכְבָר שָׁלְחָה מַלְכוּת הָרְשָׁעָה, אֵצֶל

גסטרא

1 קַיִּים זֶה כָּל מַה שֶׁכָּתוּב בָּזֶה. אגדה זו מפורשת במכילתא בפרשת ויהי בשלח פרעה, כתיב בזה אנכי וכתיב בזה התחת אלהים אנכי, כתיב בזה לא תהיה לך וכתיב בזה האלהים אני יראא,
2 לא תשא – זי פרעה, זכור את יום השבת – וטבח טבח וזכן, ואין זה אלא יום השבת, וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו, וכן כל עשרת הדברות, לא תשקר את אחיך בלבבך, לא
3 תקם ולא תטר, וזי אחיך עמך: **וְאִי לֹא אִיעַסְּקוּ בֵּיהּ מֹשֶׁה וְכוּ'.** כלומר היאך הניחו ישראל למשה להתעסק בו לבדו, וכי לא חושו לשבועה, ואם לא נתעסק בו משה לא היו הם מתעסקין:
4 הכתיב וכו'. אלמא לאחר שנפטר משה בערבות מואב נתעסקו בהן ישראל והעבירום את הירדן: **וְתוּ אִי לֹא הֲווּ מִתְעַסְּקֵי בֵּיהּ יִשְׂרָאֵל.** לאחר שנפטר משה בנין מי לא הוו מיעסקי ביה,
5 והיאך הניחו בניו את שאר העם להתעסק בו
6 והכתיב בשכם ויהיו לבני יוסף לנחלה וגו', אלמא בנחלתם קברוהו דחביב היה עליהן:
7 **אָמְרוּ.** בניו בעצמם, הניחו לו שיתעסקו בו כל
8 ישראל: כבודו במרבים יותר מבמועטין. וישראל
9 אמרו בעצמם בעוד משה קיים, הניחו שיתעסק
10 בו משה לבדו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים:
11 **מִשְּׁכֶם גְּנָבוּהוּ.** כדכתיב וישלחהו ממעמך חברון
12 ויבא שכמה, ושם היו רועין, ודותן אינה מקום.
13 והאי דכתיב (סב) ויאמר האיש נסעו מזה וגו', כך
14 אמר לו, אתה אומר את אחי אנכי מבקש, סעו
15 מן האצוה הזאת ואין מחזיקין עצמן כאחין לך,
16 כי שמעתי אומרים נלכה ונבקש דתות ודינין
17 היאך להמיתו אם יבא אצלנו: **הָבָא כְּתִיב וַיִּקַּח**
18 **מֹשֶׁה.** ולא שאר העם: **אַף מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדֻלָּתוֹ.**
19 מן השמים למתחיל ואינו גומר, אלא אם כן
20 נאנס כמשה שמת בעבר הירדן: [וַיֵּרֶד יְהוּדָה.
21 שהוא התחיל בהצלת יוסף כשאמר מה בצע
22 ולא גמרו: **נִקְרָא עֲצֻמוֹת בְּחַיָּיו.** שנאמר
23 והעליתם את עצמותי מזה ועודנו חי: **שֶׁהוֹרִיד**
24 **אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה מִגְּדֻלָּתָן.** כשפתר את החלום
25 והם לא ידעו לפתרו: **לְעַצְמוֹ.** למשכב זכור מתוך
26 יפיו: **פַּרְעוֹ.** הייינו סרוס יתירא: בא גברייאל וסרסו
27 לא גרס: **בְּרַב בִּשֵּׁר.** את בני מחלקותו, רב לכם
28 בני לוי, והקבה"ה מדקדק עם הצדיקים בחוט
29 השערה ונענש באותה מדה: **רַב יֵשׁ לָךְ.** הגיע
30 מלכותו של יהושע, ואין לך מלכות נוגעת
31 בחברתה: **ד"א רַב לָךְ.** די לך, אל תרבה בבקשה,
32 שלא יאמרו הרב כמה קשה שאינו שומע
33 לתלמיד, ותלמיד כמה סרבן, מפציר. ולשון
34 חכמים הוא כך, היו מסרבין בו לשא את בת
35 אחותו בנדרים (ל' סנ:), היו מסרבין בו שיאכל
36 עמו בשבועות (קף כנ:): **לְפוּם גַּמְלָא שִׁיחְנָא.** לפי
37 כח הגמל מרבין במשאו, אף כאן לפי צדקתו
38 מדקדק אחריו: **הַיּוֹם מָלְאוּ.** ביום זה נולדתי: **לֹא**
39 **נָם לֵיחֹה.** לא ברח לחלוחית כחו: **דִּיּוּ זוּגִי.**
40 זוגות, שני חברים היו, בהתחלת היום למשה
41 וסופו ליהושע: **כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה.** בכנף לבוש הודו:
42 מי יקום לי עם מרעים. להוכיחם לשמי: **פֵּשֶׁר**
43 **דָּבָר.** שהיה יודע לעשות פשרה ביני ובין בני:
44 **סְמַלְיוֹן.** שם חכם: **סִימָן בְּתוֹךְ סִימָן.** כלומר
45 סימנים הרבה, בארץ מואב בגיא מול בית פעור,
46 ואעפ"כ לא ידע וגו':

47 גסטרא

כאשר ישנו צימאון לגילוי אלוקות – הרי צימאון זה גופא מרווה במקצת.

משיחת שבת פרשת קדושים ה'תשי"ד

ביאורים למסכת סוטה דף יג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

קַיָּים זֶה - יוסף, את כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בָּזֶה - בלוחות הברית, ולכן ראוי לו שישאו את ארונו לצד ארון הברית.

שנינו במשנה שמשה הוא זה שנתעסק בהעלאת ארונו של יוסף, שואלת הגמרא, וְאִי לֹא עָסִיק בֵּיהּ מֹשֶׁה - וכי אם לא היה משה מתעסק להעלות עצמותיו, יִשְׂרָאֵל לֹא הֲווּ מִיעַסְקֵי בֵּיהּ, וכי לא חשו לקיים שבועתם שהשביעם יוסף לעשות כן. וְהָכְתִיב לאחר מיתת משה, "וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם", הרי מבואר שכל ישראל התעסקו בארונו של יוסף וקברוהו, ומדוע נקראת קבורתו רק על שם משה. וְתוּ - ועוד קשה, מדוע הניחו בני יוסף לבני ישראל שיקברוהו, וכי אִי לֹא אִיעַסְקוּ בֵּיהּ יִשְׂרָאֵל, בָּנָיו של יוסף לֹא הֲווּ מִיעַסְקֵי בֵּיהּ לקוברו, וכי לא היה חביב עליהם, וְהָכְתִיב בהמשך הפסוק ביהושע 'וַיִּהְיוּ לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה' שקברוהו בנחלתם, הרי שהיה חביב עליהם, ואם כן מדוע לא התעסקו הם בקבורתו. מתרצת הגמרא על השאלה האחרונה, שאָמְרוּ בני יוסף בינם לבין עצמם, הַנִּיחוּ לוֹ - לאבינו יוסף, ויתעסקו בקבורתו כל בני ישראל, לפי שכְּבוֹדוֹ בְּמִרוּבִים יוֹתֵר מִבְּמוּעָטִין - כבוד הוא לו שיתעסקו בקבורתו כל בני ישראל שהם מרובין, יותר ממה שיתעסקו בו רק בניו שהם מועטים. וְתוּ - משיבה הגמרא על השאלה הראשונה, שכשהיה משה חי, אָמְרוּ בני ישראל, הַנִּיחוּ לוֹ ליוסף שיתעסק בקבורתו משה לבדו, לפי שכְּבוֹדוֹ בִּגְדוֹלִים יוֹתֵר מִבִּקְטַנִּים - כבוד הוא לו שיתעסק בקבורתו משה לבדו שהוא אדם גדול יותר ממה שיתעסקו בו שאר ישראל שהן קטנים.

נאמר בפסוק "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קָבְרוּ בִשְׁכֶם", שואלת הגמרא, מַאי שְׁנָא - מדוע קברוהו דוקא בִּשְׁכֶם. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִשְׁכֶּם נְגִבוּהוּ - שמכרוהו לישמעאלים, שהרי נאמר בפסוק שיעקב שלחו אל אחיו הרועים בשכם. לכך אמרו ישראל, וְלִשְׁכֶם נַחֲזִיר אֲבִידָתוֹ - ישיבוהו לקבורה.

שואלת הגמרא, קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי - הפסוקים סותרים האחד את השני, שבפסוק אחד כְּתִיב 'וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ', הרי שמשה הוא שהתעסק בהעלאה במשך כל הארבעים שנה במדבר. וּכְתִיב - ואילו בפסוק אחר כתוב 'וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', הרי שכל ישראל העלום. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, כָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר וְלֹא גְּמָרוֹ, וּבָא אַחֵר וּגְמָרוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב - עַל זֶה שֶׁגְּמָרוֹ, כְּאִילּוּ הוּא עֲשָׂאוֹ את הדבר כולו. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַף מן השמים מוֹרִידִין אוֹתוֹ - את זה שהתחיל ולא גמר מעשיו מִגְּדוּלָּתוֹ, דִּכְתִיב אצל יהודה אחר מכירת יוסף, 'וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה' - שירד מגדולתו, כיון שהוא התחיל בהצלת יוסף ואמר לאחיו 'מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו', והיה לו לגמור ולהצילו מיד אחיו ולהשיבו לאביו. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, עונשו של המתחיל ואינו גומר חמור, שאַף קוֹבֵר את אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו בחייו, דִּכְתִיב 'וַתָּמָת בַּת שוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וְגוֹ' וּכְתִיב 'וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן', הרי מבואר שמתו אשתו ובניו. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מִפְּנֵי מַה נִּקְרָא יוֹסֵף עֲצָמוֹת בְּחַיָּיו - שכשציוה את אחיו להעלות עצמותיו ממצרים, אמר 'והעליתם את עצמותי', והרי היה חי. מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מִיחָה בִּכְבוֹד אָבִיו, דְּקָאָמְרִי לֵיהּ - שאמרו לו אחיו ברדתם למצרים 'עַבְדְּךָ אָבִינוּ', וְלֹא אָמַר לָהוּ וְלֹא מִידֵּי - לא מיחה בהם על שקראו ליעקב עבד. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִפְּנֵי מַה מֵת יוֹסֵף קוֹדֶם לְאֶחָיו, מִפְּנֵי שֶׁהִנְהִיג את עַצְמוֹ בְּרַבְּנוּת.

"וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיְמָה", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אַל תִּיקְרֵי 'הוֹרֵד' אֶלָּא הוֹרִיד, שֶׁהוֹרִיד יוסף את אִיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה מִגְּדוּלָּתָן - שלא ידעו לפתור את חלום פרעה כמותו. עוד נאמר, "וַיִּקְּנֻהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה", אָמַר רַב, שֶׁקְּנָאוֹ - פוטיפר את יוסף מחמת יופיו לְעַצְמוֹ - למשכב זכור. ו(בָּא גַּבְרִיאֵל וְסִירְסוֹ) בָּא גַּבְרִיאֵל וּפִירְעוֹ - סירס את פוטיפר סירוס מרובה. וההוכחה לכך היא, שמֵעִיקָּרָא כְּתִיב 'פּוֹטִיפַר', וּלְבַסּוֹף - בפרשה הבאה, נוספה לשמו האות ע' ונקרא 'פּוֹטִיפָרַע', והיינו משום שנעשה סריס.

שנינו במשנה, מִי לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה וְכוּ'. דורשת הגמרא את הפסוקים שנאמרו בענין מיתת משה. נאמר "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", אָמַר רַבִּי לֵוִי, לשון זה שאמר 'רב לך' בא לדרוש, שכיון שבשעת מחלוקת קורח ועדתו, בְּ'רַב' בִּישַּׁר - ענה להם בלשון 'רב', לכן נענש בכך שבְּ'רַב' בִּישְׁרוּהוּ. ומפרשת הגמרא, בְּרַב בִּישַּׁר, היינו מה שאמר משה לקרח ועדתו, 'רַב לָכֶם בני לוי', כלומר שדי לכם במה שיש לכם. וכיון שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה, נענש באותו לשון וּבְרַב בִּישְׁרוּהוּ, וּלְכַן נאמר לו 'רַב לָךְ וגו'". דָּבָר אַחֵר - באופן אחר מתפרש לשון 'רַב לָךְ', רַב יֵשׁ לָךְ, שהגיע זמן מלכותו, וּמַנּוּ - ומיהו אותו רב, יְהוֹשֻׁעַ, ולכך הגיע זמנך להיפטר מן העולם, שאין מלכותך נוגעת במלכותו כמלא הנימה. דָּבָר אַחֵר, 'רַב לָךְ', מלשון די לך, ביקשו הקב"ה שלא ירבה עוד בבקשה על זה, כדי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הרואים, הָרַב - הקב"ה, כַּמָּה קָשֶׁה הוא, שאינו שומע לתלמידו, וְתַלְמִיד - משה כַּמָּה סָרְבָן הוא יתר על המידה. שואלת הגמרא, וְכָל כָּךְ לָמָּה - מדוע באמת לא התקבלה תפילתו של משה שרצה להיכנס לארץ ישראל. ומשיבה, תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, לְפוּם נַמְלָא שִׁיחְנָא - לפי כח הגמל מרבים את משאו, והרי זה משל, שאף כאן לפי גודל צדקתו של משה הרבו לדקדק עליו.

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לא אוכל עוד לצאת ולבא, וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה". דורשת הגמרא, אחר שכבר נאמר שהוא בן מאה ועשרים שנה, שָׁאַין תַּלְמוּד לוֹמַר - מה הוצרך הכתוב לומר שוב 'הַיּוֹם', אלא יש לדרוש מכך, שהַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי שנעשיתי בן מאה ועשרים שנה, כלומר שביום זה נולדתי. לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁלִים שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ - שנפטרים מן העולם באותו יום ובאותו חודש שבו נולדו, דִּכְתִיב 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא'. ודורשת הגמרא מה שנאמר 'לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא', מַאי הכוונה 'לָצֵאת וְלָבֹא', אִילֵימָא - אם תפרש שתשש כוחו ואינו יכול עוד לָצֵאת וְלָבֹא מִמָּשׁ, יקשה, וְהָכְתִיב 'וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא נָס לֵחֹה', ומתפרש שעד סוף ימיו לא נס ממנו לחלוחית כוחו. וכן וּכְתִיב 'וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ', וְתַנְיָא - שנינו בברייתא שִׁשָּׁה עָשָׂר מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם - בערבות מואב, וּפִסְגָּן מֹשֶׁה - את כולן בִּפְסִיעָה אַחַת עד הר נבו, הרי שהיה כוחו עמו. אלא אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מה שנאמר 'לָצֵאת וְלָבוֹא', היינו בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וּמְלַמֵּד שֶׁנִּסְתַּתְּמוּ מִמֶּנּוּ שַׁעֲרֵי חָכְמָה, ולא יכל ללמוד תורה.

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד", תָּנָא, אוֹתָהּ שַׁבָּת שמת בה משה, שֶׁל דִּיוּ זוּגֵי הָיְתָה - שני זוגות היו בה, משה בתחילת היום ויהושע בסופו, ובאותה שבת נִיטְּלָה רִשּׁוּת מִזֶּה - ממשה, וְנִיתְּנָה לָזֶה - ליהושע.

(וְתַנְיָא) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִילְמְלֵא המִקְרָא דלהלן לגבי מקום קבורת משה כְּתוּב, אִי אֶפְשָׁר היה לְאוֹמְרוֹ - לומר דבר זה מעצמנו. ומבאר, הֵיכָן מֹשֶׁה מֵת, בעבר הירדן שהוא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, דִּכְתִיב בהמשך המקרא, "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ", וְנְבוֹ הרי בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן כַּיָּימָא, דִּכְתִיב 'וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ וְגוֹ', וְאֵת נְבוֹ וְגוֹ', (נְבוֹ שֶׁשָּׁם מֵתוּ ג' נְבִיאִים מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם), הרי שמיתתו היתה בחלקו של ראובן. וְהֵיכָן מֹשֶׁה קָבוּר, בעבר הירדן בְּחֶלְקוֹ שֶׁל גָּד, דִּכְתִיב 'וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כי שם חלקת מחוקק ספון וְגוֹ', הרי שנקבר בנחלתו של גד. וּמֵחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן עַד חֶלְקוֹ שֶׁל גָּד כַּמָּה - מרחק הָוֵי, אַרְבָּעָה מִילִין. שואלת הגמרא, את אוֹתָן אַרְבָּעָה מִילִין שמנחלת ראובן לנחלת גד, מִי הוֹלִיכוּ, הרי לא התעסקו ישראל בקבורתו. ומשיבה, מְלַמֵּד, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מוּטָל בְּכַנְפֵי שְׁכִינָה, והשכינה העבירה אותו מחלקו של ראובן לחלקו של

המשך בעמוד רמג

ביאורים למסכת סוטה דף יד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

נִסְתְּרָא – מושל **שֶׁל בֵּית פְּעוֹר**, ואמרו לו, **הֲרֵאנוּ הֵיכָן מֹשֶׁה קָבוּר.** ולא הצליחו למצוא מקום זה, שכשעָמְדוּ לְמַעְלָה, נִדְמָה היה לָהֶם שמקום קבורתו לְמַטָּה, וכשעמדו לְמַטָּה, נִדְמָה היה לָהֶם שהוא קבור לְמַעְלָה. ואף שנֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי כִּיתּוֹת – קבוצות, **אוֹתָן** שֶׁעוֹמְדִים לְמַעְלָה, היה נִדְמָה לָהֶן מקום קבורתו לְמַטָּה, ואותן שעמדו לְמַטָּה, נִדְמָה היה לָהֶן שהוא קבור לְמַעְלָה, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר במקרא ׳**וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ**׳. רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, אַף מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בעצמו אֵינוֹ יוֹדֵעַ הֵיכָן הוא קָבוּר, דִּכְתִיב הָכָא - בפרשת קבורתו ׳**וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ**׳, וּכְתִיב הָתָם ״**וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים**״, הרי שמשה נקרא איש, וראיה שאף הוא לא ידע מקום קבורתו.

וְאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, אף שלא זכה ליכנס לארץ ישראל בחייו, **מִפְּנֵי מַה** לא העלו את עצמותיו לארץ ישראל כדרך שהעלו את עצמותיו של יוסף, אלא **נִקְבַּר מֹשֶׁה אֵצֶל בֵּית פְּעוֹר.** וביאר שעשו כן **כְּדֵי לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה** - חטא של **פְּעוֹר**, שחטאו בבנות מואב. **וְאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב ״אַחֲרֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ״**, שמשמעותו ללכת בקרבת ה׳, **וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהַלֵּךְ אַחַר שְׁכִינָה, וְהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ׳כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא׳**, ואם כן לא ניתן לילך אחריו. **אֶלָּא** כך היא כוונת הפסוק, שצריך האדם לְהַלֵּךְ אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא – לנהוג כמדותיו. דהיינו, **מַה הוּא** – הקב״ה **מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים, דִּכְתִיב ״וַיַּעַשׂ ה׳ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם״, אַף אַתָּה** התנהג כן **וְהַלְבֵּשׁ עֲרוּמִּים.** וכן כפי שהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **בִּיקֵּר חוֹלִים, דִּכְתִיב** בבואו לבקר את אברהם אחר מילתו ״**וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא״, אַף אַתָּה בַּקֵּר חוֹלִים.** וכן מה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **נִיחֵם אֲבֵלִים, דִּכְתִיב ״וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ״** – שניחמו על אביו וברכו אלוקים ברכת אבלים, **אַף אַתָּה נַחֵם אֲבֵלִים.** וכן מה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **קָבַר מֵתִים, דִּכְתִיב ״וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּנִּי״, אַף אַתָּה קְבוֹר מֵתִים.**

כיון שהזכירה הגמרא שהלביש הקב״ה את אדם וחוה בכתנות עור, דנה הגמרא מהם **הַכָּתְנוֹת עוֹר** שהלבישם. נחלקו בזה **רַב** וּשְׁמוּאֵל, **חַד** – אחד מהם **אָמַר**, שהיו **מִדָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר** – צמר, **וְחַד אָמַר** שהיה זה פשתן, ונקרא כן לפי שהוא **דָּבָר שֶׁהָעוֹר נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ** שלובשים אותו סמוך לעור. **דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי, הַתּוֹרָה בְּתַחִלָּתָהּ** עוסקת **בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְסוֹפָהּ** עוסק **בִּגְמִילוּת חֲסָדִים,** שנכתב שעשה הקב״ה חסד לאדם וחוה, **דִּכְתִיב ״וַיַּעַשׂ ה׳ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם״, וְסוֹפָהּ** עוסקת **בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב ׳וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּנִּי׳.**

דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי, מִפְּנֵי מַה נִּתְאַוָּה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לִיכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכִי לֶאֱכוֹל מִפְּרִיָּהּ הוּא צָרִיךְ, אוֹ לִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ הוּא צָרִיךְ. אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה בתפילתו ובקשתו ליכנס לארץ, **הַרְבֵּה מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מִתְקַיְּימִין** – חלק מהן **אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְכַךְ אֶכָּנֵס** אף **אֲנִי לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּימוּ** המצוות **כּוּלָּן עַל יָדִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּלוּם** מה **שְׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ** לקיים המצוות התלויות בארץ, אין זה **אֶלָּא** בכדי **לְקַבֵּל שָׂכָר** עליהם, אם **כֵּן מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִילּוּ עֲשִׂיתָם** ותקבל שכרך עליהם. **שֶׁנֶּאֱמַר ״לָכֵן אֲחַלֵּק לוֹ רַבִּים, וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל, תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ, וְאֶת פֹּשְׁעִים נִמְנָה, וְהוּא חֵטְא רַבִּים נָשָׂא, וְלִפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ״**, ונדרש מקרא זה לגבי משה, ׳**לָכֵן אֲחַלֵּק לוֹ** - שכרו **רַבִּים**׳, **יָכוֹל** – שמא תאמר שיהיה שכרו רק **כַּאֲחֵרוֹנִים, וְלֹא כָּרִאשׁוֹנִים** - האבות, **תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל׳** - שמתן השכר יהיה **כְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁהֵן עֲצוּמִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת.** ומה שנאמר ׳**תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ**׳, הוא לפי **שֶׁמָּסַר** משה את **עַצְמוֹ לְמִיתָה** בעבור ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר** – לאחר חטא העגל אמר משה, ״ועתה אם תשא חטאתם, **וְאִם אֵין מְחֵנִי נָא** מספרך **וְגוֹ׳״**, הרי שהסכים למות למענם. ומה שנאמר ׳**וְאֶת פֹּשְׁעִים נִמְנָה**׳, היינו **שֶׁנִּמְנָה עִם מְתֵי מִדְבָּר** וראוי לו לחלוק אתם את השכר, לפי שנמנה למות אתם במדבר, וזה היה בעבורם, כמו שנאמר ׳ויתעבר בי ה׳ למענכם׳. ומה שנאמר ׳**וְהוּא חֵטְא רַבִּים נָשָׂא**׳, שנשא על עצמו עוון ישראל, בכך **שֶׁכִּיפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל.** ומה שנאמר ׳**וְלִפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ**׳, היינו **שֶׁבִּיקֵּשׁ רַחֲמִים עַל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּחְזִירוּ בִּתְשׁוּבָה** ויכופר להם עוונתם, **וְאֵין** לשון ׳**פְּגִיעָה**׳, **אֶלָּא** אחת מלשונות **הַתְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי׳**, הרי שפגיעה אף היא מלשונות התפילה.

הדרן עלך המקנא לאשתו

היה מביא - פרק שני

בפרשת סוטה נאמר ״והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה״, כלומר שמצוה על הבעל להביא את מנחת אשתו סוטה, ומבארת המשנה את סדר הבאת מנחת סוטה ובמה חלוק דינה משאר המנחות.

משנה. הָיָה הבעל **מֵבִיא אֶת** קרבן **מִנְחָתָהּ** של אשתו לבית המקדש, שנאמר ׳והביא את קרבנה עליה׳, **בְּתוֹךְ כְּפִיפָה מְצָרִית** – בסל של נצרי דקל זרדים הגדלים סביב הדקל, **וְנוֹתְנָהּ עַל יָדֶיהָ** של האשה בהגיעו לבית המקדש **כְּדֵי לְנַעֲרָה.**

ואלו הן החילוקים בין מנחת סוטה לשאר המנחות, **כָּל הַמִּנְחוֹת, תְּחִילָּתָן** – כשמביא את המנחה מביתו **וְסוֹפָן** – כשמביאם לעזרה **בִּכְלֵי שָׁרֵת** – המנחה נתונה בכלי חשוב שראוי להיות כלי שרת, **וְזוֹ** – מנחת סוטה **תְּחִלָּתָהּ** – כשמביאה מביתו, מביאה **בְּכְפִיפָה מְצָרִית** – סל מנצרי דקל שאין ראוי לעשות ממנו כלי שרת, **וְסוֹפָהּ** – כשמביאה לעזרה לעשות בה סדר הקרבתה, לפני הקמיצה מניחה **בִּכְלֵי שָׁרֵת. כָּל הַמִּנְחוֹת טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה** – שנאמר ׳ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה׳, **וְזוֹ אֵינָהּ טְעוּנָה לֹא שֶׁמֶן וְלֹא לְבוֹנָה** – שנאמר ׳לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה וגו׳. **כָּל הַמִּנְחוֹת** – מלבד מנחת העומר **בָּאוֹת מִן הַחִטִּין** – שנאמר ׳סלת חיטים תעשה אותם׳, **וְזוֹ בָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין** – שנאמר ׳עשירית האיפה קמח שעורים׳. **מִנְחַת הָעוֹמֶר אַף עַל פִּי שֶׁבָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין** אינה דומה למנחת סוטה, **שֶׁהִיא הָיְתָה בָּאָה גֶּרֶשׁ** – מהמובחר ומנופה שבשעורים, שהיו מנפים את הקמח בי״ג נפה עד שנעשה כעין סלת חיטים, **וְזוֹ** – מנחת סוטה **בָּאָה קֶמַח** – מעורב הקמח עם קליפת השעורה. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר** הטעם שמנחת סוטה באה מקמח שעורים הוא, **שֶׁכֵּשֵׁם שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ מַעֲשֵׂה בְהֵמָה** – שהפקירה עצמה לתשמיש למי שאינו בן זוגה **כָּךְ קָרְבָּנָהּ** עשוי משעורים שהם **מַאֲכַל בְּהֵמָה.**

גמרא מבארת הגמרא **תַּנְיָא אַבָּא חָנִין אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (וְכָל כָּךְ לָמָה)** מפני מה אמרה התורה להניח את המנחה על ידי האשה, **כְּדֵי לְנַעֲרָה** – כדי שתהיה לסוטה יגיעה בהבאת הקרבן, והטעם שרצתה התורה ליגעה הוא **כְּדֵי שֶׁתַּחְזוֹר בָּהּ** מחמת היגיעה מדבריה ותודה שזינתה, ולא תיבדק על ידי המים המאררים שיגרמו לה למות. ויש ללמוד מכאן, **שֹׁאם כָּכָה חָסָה תּוֹרָה עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ** – שהרי חסה על האשה שזינתה ועברה על רצונו של מקום, **קַל וָחוֹמֶר** שחסה **עַל עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. שואלת הגמרא וּמַאי** שהטעם שרצתה התורה שתחזור בה ולא תיבדק **מִשּׁוּם דְּחָסָה הוּא, דִּילְמָא** רצתה התורה שתחזור בה **כִּי הֵיכִי דְּלָא** יצטרכו להכין את המים המאררים **וּתִימָּחֵק מְגִילָּה** ששם ה׳ כתוב בה. עונה הגמרא, רבי אליעזר אינו יכול ללמוד שעושים כן כדי שלא תימחק המגילה, משום **שקָסְבַר**

סוטה. פרק ראשון – המקנא דף יד עמוד א

רש״י

גְּסַטְרָא. מוֹשָׁל, כְּמַה שֶׁאָמַר קוֹמוֹס דּוּכוֹס וְשֶׁלְטוֹן, וְחֲבֵרוֹ רִיהֵטוֹן קוֹרְטוֹן גַּסְטְרָא (בְּקֻלּוֹת קַף לכ״ג): וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק. נִיחֲמוֹ עַל אֲבִיו וּבֵרְכוֹ בִּרְכַּת אֲבֵלִים: דָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר. שֶׁל צָמֶר הוּא: שֶׁהָעוֹר נֶחֱנָה מִמֶּנּוּ. שֶׁל פִּשְׁתָּן שֶׁאָדָם לוֹבֵשׁ כְּמוֹךְ לְעוֹרוֹ: תְּחִלָּתוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים. הִלְבִּישׁ עֲרֻמִּים: וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ. בִּשְׁבִיל פּוֹשְׁעִים הִפְגִּיעַנִי. הֲעָרָה. הַרִיק:

תוספות

מפני מה נקבר מול בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור. ומדרש אגדה בכל שנה ושנה בעת שחטאו ישראל בבנות מואב באותו פרק בית פעור עולה למעלה כדי לקטרג ולהזכיר עון וכשהוא רואה קברו של משה חוזר ושוקע שמשה רבינו שקעו בקרקע עד חוטמו וכל שעה שעולה חוזר ונשקע למקום ששקעו משה רבינו. מתוספת רבי:

הַדְרָן עֲלָךְ הַמְּקַנֵּא

הָיָה מֵבִיא אֶת מִנְחָתָהּ. הַבַּעַל, כִּדְכְתִיב וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ וְגוֹ׳ (כְּמִלְּקַבֵּל כז:) **כְּפִיפָה מִצְרִית.** סַל שֶׁל נְצָרִי דָּקֵל, זָרִדִים שֶׁגְּדִילִין סְבִיב הַדֶּקֶל: כְּדֵי לְיַגֵּעָה. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ טַעֲמָא: תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן. הַשְׁתָּא מַשְׁמַע כְּשֶׁמְּבִיאָה מִבֵּיתוֹ מְבִיאָה בִּכְלֵי שָׁרֵת לְעַזְרָה: וְסוֹפָה בִּכְלֵי שָׁרֵת. קֹדֶם קְמִיצָה: כָּל הַמִּנְחוֹת טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וְלְבוֹנָה. בְּדִכְתִיב וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבוֹנָה (וַיִּקְרָא ב). וּלְקַמְּיהּ פָּרִיךְ וְהָאִיכָּא מִנְחַת חוֹטֵא: וְזוּ אֵינָהּ טְעוּנָה. דִּכְתִיב בָּהּ לֹא יִצּוֹק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְגוֹ׳ (כְּמִלְּקַבֵּל ה:) **בָּאוֹת** מִן הַחִטִּין. דִּכְתִיב סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אוֹתָם (שְׁמוֹת כט:) **מִנְחַת הָעֹמֶר בָּאָה** מִן שְׂעוֹרִים. בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (קַף סח:) יַלְפִּינָן לַהּ מִקְּרָאֵי: **בָּאָה** גֶּרֶשׁ. דִּכְתִיב גֶּרֶשׁ כַּרְמֶל תִּקְרִיב אֶת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ (וַיִּקְרָא ב), וּבְמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (קַף סו:) אָמְרִינָן בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב מְדַבֵּר: גֶּרֶשׁ. בְּשְׂעוֹרִים מִבְּחַר שְׁבוֹ, מְנֻפָּה בְּי״ג נְפָה כְּעֵין סֹלֶת חִטִּים: קָמַח. הַכֹּל מְעוֹרָב כְּמוֹ שֶׁנִּטְחַן: גַּמּ׳ וְכָל כַּךְ לָמָּה. לְמָה אָנוּ טוֹרְחִין לְיַגֵּעָה: עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ. שֶׁאִם זִנְּתָה עֲבֵרָה עַל רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם וְרוֹצֶה שֶׁתּוֹדֶה שֶׁלֹּא תִּיבָּדֵק: קָסָבַר. הַאי תַּנָּא דְּאָמַר מִשּׁוּם דְּחִסָּה הוּא:

משקה

הדרן עלך המקנא

מביא את מנחתה. אין סדר המשנה וסדר הפרשה מכוונין שהרי כך סדר הפרשה קינא לה ונסתרה מעלה האשה ומביא את מנחתה הכהן מביא פיילי של חרס ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור ונותן בו עפר מעמיד האשה בשער נקנור ואוחז בבגדיה וסותר את שערה ונותן את המנחה על ידיה וביד הכהן מים המרים ומשביע ומתנה עמה וכותב את המגילה ומוחק ומשקה ונוטל מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותן לתוך כלי שרת מניף ומגיש קומץ ומקטיר ולא ידענו למה שינה התנא הסדר ואם סדר התנא דוקא או סדר הפרשה:

כדי ליגעה. שהרי היתה נתונה על ידה עד גמר כל הסדר כדי שתחזור ותודה ולא שייך למימר דדריש טעמא דקרא אלא היכא דנפקא לן מינה מידי דמרבי מיניה וקרא סתמא כתיב וכולל הכל ואנו דורשין טעמו ואומרים זהו הטעם של פסוק הואיל וטעמו בשביל כך איכא דוקא בגון לא תחבול בגד אלמנה משמע בין עניה ועשירה וקאמר ר״ש טעמא דקרא שאם אתה ממשכן אותה אתה משיא לה שם רע בשכינותיה מתוך שאתה משיב לה העבוט ונאמר עניה דוקא אין ממשכנין אותה (כ״מ קף קטו.)

אי

הַדְרָן עֲלָךְ הַמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ

הָיָה מֵבִיא - פֶּרֶק שֵׁנִי

מִשְׁנָה. הָיָה מֵבִיא אֶת מִנְחָתָהּ בְּתוֹךְ כְּפִיפָה מִצְרִית וְנוֹתְנָהּ עַל יָדֶיהָ כְּדֵי לְיַגֵּעָה. כָּל הַמִּנְחוֹת תְּחִילָתָן וְסוֹפָן בִּכְלֵי שָׁרֵת, וְזוּ תְּחִלָּתָהּ בִּכְפִיפָה מִצְרִית וְסוֹפָהּ בִּכְלֵי שָׁרֵת. כָּל הַמִּנְחוֹת טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה, וְזוּ אֵינָהּ טְעוּנָה לֹא שֶׁמֶן וְלֹא לְבוֹנָה. כָּל הַמִּנְחוֹת בָּאוֹת מִן הַחִטִּין וְזוּ בָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין. מִנְחַת הָעֹמֶר אַף עַל פִּי שֶׁבָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין, הִיא הָיְתָה בָּאָה גֶּרֶשׁ, וְזוּ בָּאָה קֶמַח. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ מַעֲשֵׂה בְהֵמָה כָּךְ קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה. **גְּמָרָא** תַּנְיָא אַבָּא חָנִין אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, (וְכָל כָּךְ לָמָה) כְּדֵי לְיַגֵּעָה כְּדֵי שֶׁתַּחְזוֹר בָּהּ. אִם כָּכָה חָסָה תּוֹרָה עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, קַל וָחוֹמֶר עַל עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. וּמִמַּאי מִשּׁוּם דְּחִסָּה הוּא, דִּילְמָא כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּימְּחֵק מְגִילָה, קָסָבַר

משקה

גְּסַטְרָא שֶׁל בֵּית פְּעוֹר, הַרְאֵנוּ הֵיכָן מֹשֶׁה קָבוּר. עָמְדוּ לְמַעְלָה, נִדְמָה לָהֶם לְמַטָּה. לְמַטָּה, נִדְמָה לָהֶם לְמַעְלָה. נֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי כִּיתּוֹת, אוֹתָן שֶׁעוֹמְדִים לְמַעְלָה, נִדְמָה לָהֶן לְמַטָּה. לְמַטָּה, נִדְמָה לָהֶן לְמַעְלָה, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר ׳וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ׳. רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, אַף מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אֵינוֹ יוֹדֵעַ הֵיכָן קָבוּר, כְּתִיב הָכָא ׳וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ׳, וּכְתִיב הָתָם ׳וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים׳. וְאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִפְּנֵי מַה נִקְבַּר מֹשֶׁה אֵצֶל בֵּית פְּעוֹר, כְּדֵי לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְּעוֹר. וְאָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב ׳אַחֲרֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ׳, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהַלֵּךְ אַחַר שְׁכִינָה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ׳כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא׳, אֶלָּא לְהַלֵּךְ אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מַה הוּא מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים, דִּכְתִיב ׳וַיַּעַשׂ ה׳ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם׳, אַף אַתָּה הַלְבֵּשׁ עֲרוּמִּים. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּיקֵּר חוֹלִים, דִּכְתִיב ׳וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא׳, אַף אַתָּה בַּקֵּר חוֹלִים. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִיחֵם אֲבֵלִים, דִּכְתִיב ׳וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ׳, אַף אַתָּה נַחֵם אֲבֵלִים. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָבַר מֵתִים, דִּכְתִיב ׳וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי׳, אַף אַתָּה קְבוֹר מֵתִים: ׳כָּתְנוֹת עוֹר׳ רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר דָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר, וְחַד אָמַר דָּבָר שֶׁהָעוֹר נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ. דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי, תּוֹרָה תְּחִלָּתָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים. תְּחִילָתָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב ׳וַיַּעַשׂ ה׳ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם׳, וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב ׳וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי׳. דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי, מִפְּנֵי מַה נִתְאַוָּה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לִיכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכִי לֶאֱכוֹל מִפְּרִיָּהּ הוּא צָרִיךְ, אוֹ לִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ הוּא צָרִיךְ. אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, הַרְבֵּה מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶכָּנֵס אֲנִי לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּימוּ כּוּלָּן עַל יָדַי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּלוּם אַתָּה מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְקַבֵּל שָׂכָר, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִילּוּ עֲשִׂיתָם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳לָכֵן אַחֲלֵק לוֹ בָרַבִּים, וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל, תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ, וְאֶת פֹּשְׁעִים נִמְנָה, וְהוּא חֵטְא רַבִּים נָשָׂא, וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ׳, ׳לָכֵן אַחֲלֵק לוֹ בָּרַבִּים׳, יָכוֹל כָּאַחֲרוֹנִים וְלֹא כָּרִאשׁוֹנִים, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל׳ כְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁהֵן עֲצוּמִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת. ׳תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ׳, שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְאִם אֵין מְחֵנִי נָא וְגוֹ׳״. ׳וְאֶת פֹּשְׁעִים נִמְנָה׳, שֶׁנִּמְנָה עִם מְתֵי מִדְבָּר. ׳וְהוּא חֵטְא רַבִּים נָשָׂא׳, שֶׁכִּיפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. ׳וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ׳, שֶׁבִּיקֵּשׁ רַחֲמִים עַל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּחֲזִרוּ בִּתְשׁוּבָה, וְאֵין ׳פְּגִיעָה׳ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי׳:

סוטה. פרק שני – היה מביא דף יד עמוד ב

תוספות

אי משום מגילה הא אימחיקא. היה קשה לרבי והאמרי׳ לעיל (קף ז:) דלאחר [שנמחקה] מגילתה מאיימין עליה שתשתה ונראה דעל כרחך אית לן למימר דר״א לית ליה איום שתשתה אפי׳ אחר מחיקת מגילה ומדלא פריך נהי דמשקה ואחר מקריבה אימא דלאחר מחיקה לאלתר היה נוטל המנחה מעל ידיה ש״מ דפשיטא ליה דעד שעת הקרבה היה מניחה על ידיה אם כן למאן דאמר מאיימין עליה שתשתה אית לן למימר דסבירא ליה מקריב מנחתה ואח״כ שותה דכבר נקרבה: טעונה

רש״י

משקה. המים ואח״כ מקריב מנחתה, ופלוגתא היא בפרק היה נוטל (לקמן קף יט:). ומיהו כל זמן שלא קרבה מנחתה איכה בבדקת, דכתיב ומזרת עון, ואע״פ ששתתה מניחין אותה בידה כדי ליגעה ותודה, והשתא ודאי משום חסיון הוא, דאי משום מגלה היא אימחיקא לה: קלתות. כעין סלים, אדם מביא מנחתו לעזרה מתוך ביתו בקלתות וכו׳: ונותנה. בעזרה בכלי שרת, קס״ד שצריך לתתה ע״מ כן שיהא דעתו שיקדשנה הכלי: ומגישה. מגיע את הכלי לקרן מערבית דרומית. ולקמן יליף לה מקראי: וריו. לקמן מפרש מאי היא [ואמאי תיסק אדעתין דנבעי טפי: ומסלק הלבונה לצד אחר. בתוך הכלי עצמה, ולקמן מפרש טעמא דבלה מתניתא: שנתרבה שמנה. מגקום שהיא נבללת יפה בשמן: ונותנו לכלי שרת. שני, ולקמן מפרש טעמא: על גבי האשים. על האש: לתן לתוכה. לתן לתוך השירים: בכלים הראויין לכלי שרת. אם היה מקדישו: רבי פוסל. [במנחות] ובמסכת סכה יליף טעמא בפרק החליל (קף כ:): בחשובין. הקריבהו נא לפחתך. סיפא דקרא, הישא פניך: אין מקדשין אלא מדעת. שהנותנו בהן צריך שיתננו לשם כך. וא״ת הרי מנחה קדושה ועומדת שהקדישה בפה, קדשת פה אינה אלא קדשת דמים ואינה קדשת הגוף, ואינה נפסלת בטבול יום ובלינה, ואם נטמאת נפדית. קדשה בכלי קדשה קדשת הגוף ונפסלת בטבול יום ובלינה ואין לה פדיון: נותנה לקדשה. התורה הצריכתו לתתו בכלי שרת כדי שיקדשנה הכלי ואפלו אינו מתכוון לכך: ונותן עליה. הזר שמן ולבונה ואין צריך בהן לכך: דכתיב ויצק עליה שמן וגו׳ והדר והביאה אל בני אהרן וגו׳: ויאא תורת המנחה. כל המנחות במשמע: הקרב אותה בני אהרן וגו׳ יכול במערב. יגיענה לדפן מערבי של מזבח, דהיינו לפני ה׳, שההיכל במערב והמזבח בחצר ל״ב אמה רחבו ממצע באמצע העזרה, וכן ההיכל ממצע באמצע העזרה זה מול זה ל״ב אמה היכל ובתליו, חללו כ׳ ובתליו ו׳ אמה עבי כתל צפוני וששה לכתל דרומי, נמצא מערבו של מזבח לפני ה׳, דאין מפסיק בלום בינו לבין ההיכל, דאלו אולם שלפני ההיכל פתוח הוא ורחבו עשרים אמה בכל חללו של היכל: בנגד חדה. כל מה שיכול לקרבו כלפי מערב, ובלבד שיהא שם קצת דרום משום אל פני המזבח, דאי לאו בנגד חדה ליבא לפני ה׳ בכל שהרי זויות ההיכל כלם בנגד זויות המזבח: ר׳ אליעזר אומר בו׳. דלרשו למקרא בענין אחר, ובך דורשו, מתוך שנאמר לפני ה׳ אל פני המזבח יכול יגישנה לאחד מהן רצה למערב רצה לדרומה, וה״ג בת״כ: או לדרומה של קרן אמרתי. כך תשיבני: כל מקום שאתה מוצא בו׳. דכיון דאפשר לקים את שניהם תו לא תוקמה רצה זה עושה רצה

משקה ואחר כך מקריב את מנחתה, דאי משום מגילה הא אימחיקא לה: כל המנחות כו׳: ורמינהו, סדר מנחות כיצד, אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלתות ובו׳ בעזרה בכלי שרת, קס״ד שצריך לתתה ע״מ כן שיהא דעתו שיקדשנה הכלי: ומגישה. מגיע את הכלי לקרן מערבית דרומית. ולקמן יליף לה מקראי: וריו. לקמן מפרש מאי היא [ואמאי תיסק אדעתין דנבעי טפי: ומסלק הלבונה לצד אחד. בתוך הכלי עצמה, ולקמן מפרש טעמא דבלה מתניתא: שנתרבה שמנה. מגקום שהיא נבללת יפה בשמן: ונותנו לכלי שרת. שני, ולקמן מפרש טעמא: על גבי האשים. על האש: לתן לתוכה. לתן לתוך השירים: בכלים הראויין לכלי שרת. אם היה מקדישו: רבי פוסל. [במנחות] ובמסכת סכה יליף טעמא בפרק החליל (קף כ:): בחשובין. הקריבהו נא לפחתך. סיפא דקרא, הישא פניך: אין מקדשין אלא מדעת. שהנותנו בהן צריך שיתננו לשם כך. וא״ת הרי מנחה קדושה ועומדת שהקדישה בפה, קדשת פה אינה אלא קדשת דמים ואינה קדשת הגוף, ואינה נפסלת בטבול יום ובלינה, ואם נטמאת נפדית. קדשה בכלי קדשה קדשת הגוף ונפסלת בטבול יום ובלינה ואין לה פדיון: נותנה לקדשה. התורה הצריכתו לתתו בכלי שרת כדי שיקדשנה הכלי ואפלו אינו מתכוון לכך: ונותן עליה. הזר שמן ולבונה ואין צריך בהן לכך: דכתיב ויצק עליה שמן וגו׳ והדר והביאה אל בני אהרן וגו׳: ויאא תורת המנחה. כל המנחות במשמע: הקרב אותה בני אהרן וגו׳ יכול במערב. יגיענה לדפן מערבי של מזבח, דהיינו לפני ה׳, שההיכל במערב והמזבח בחצר ל״ב אמה רחבו ממצע באמצע העזרה זה מול זה ל״ב אמה היכל ובתליו, חללו כ׳ ובתליו ו׳ אמה עבי כתל צפוני וששה לכתל דרומי, נמצא מערבו של מזבח לפני ה׳, דאין מפסיק בלום בינו לבין ההיכל, דאלו אולם שלפני ההיכל פתוח הוא ורחבו עשרים אמה בכל חללו של היכל: בנגד חדה. כל מה שיכול לקרבו כלפי מערב, ובלבד שיהא שם קצת דרום משום אל פני המזבח, דאי לאו בנגד חדה ליבא לפני ה׳ בכל שהרי זויות ההיכל כלם בנגד זויות המזבח: ר׳ אליעזר אומר בו׳. דלרשו למקרא בענין אחר, ובך דורשו, מתוך שנאמר לפני ה׳ אל פני המזבח יכול יגישנה לאחד מהן רצה למערב רצה לדרומה, וה״ג בת״כ: או לדרומה של קרן אמרתי. כך תשיבני: כל מקום שאתה מוצא בו׳. דכיון דאפשר לקים את שניהם תו לא תוקמה רצה זה עושה רצה

בקלתות של כסף ושל זהב ונותנה לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת, ונותן עליה שמנה ולבונתה ומוליכה אצל כהן, וכהן מוליכה אצל מזבח ומגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן, וריו. ומסלק את הלבונה לצד אחד וקומץ ממקום שנתרבה שמנה, ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו (ומעלה אותו לגבי מזבח) ומעלהו ומקטירו בכלי שרת ומולחו ונותנו על גבי האישים. קרב הקומץ, שריריה נאכלין ורשאין הכהנים ליתן לתוכה יין ושמן ודבש, ואין אסורין אלא מלחמץ. קתני מיהא, בקלתות של כסף ובקלתות של זהב. אמר רב פפא, אימא בכלים הראויין לכלי שרת, מכלל דכסיפה מצרית לא חזיא. כמאן, דלא כרבי יוסי ברבי יהודה, דתניא כלי שרת שעשאן של עץ, רבי פוסל ורבי יוסי ברבי יהודה מכשיר. אפילו תימא רבי יוסי ברבי יהודה, אימר דאמר רבי יוסי ברבי יהודה בבחשובין, בפחותין מי אמר. וכי לית ליה לרבי יוסי ברבי יהודה ׳הקריבהו נא לפחתך׳: ונותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת: שמעתי מינה, כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת. אימא, נותנה בכלי שרת לקדשה בכלי שרת: ונותן עליה שמנה ולבונתה: שנאמר ׳ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה׳: ומוליכה אצל כהן: דכתיב ׳והביאה אל בני אהרן וגו׳״: וכהן מוליכה אצל מזבח: דכתיב ׳והגישה (אצל) [אל] המזבח׳: מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן וריו. מנלן, דכתיב ׳זואת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן לפני ה׳ אל פני המזבח׳, ותניא, לפני ה׳, יכול במערב, תלמוד לומר ׳אל פני המזבח׳. אי אל פני המזבח, יכול בדרום, תלמוד לומר ׳לפני ה׳״. הא כיצד, מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן, וריו. רבי אלעזר אומר, יכול יגישנה במערבה של קרן או לדרומה של קרן, אמרתי כל מקום שאתה מוצא שני מקראות, אחד מקיים עצמו ומקיים דברי חבירו, ואחד מקיים עצמו ומבטל דברי חבירו, מניחין את שמקיים עצמו ומבטל חבירו, ותוכסין את שמקיים עצמו ומקיים חבירו, כשאתה אומר ׳לפני ה״ במערב, ביטלתה ׳אל פני המזבח׳ בדרום, וכשאתה אומר ׳אל פני המזבח׳ בדרום, קיימתה ׳לפני ה״ במערב. הא כיצד, מגישה לדרומה של קרן. ויהיכן קיימתה, אמר רב אשי, קסבר האי תנא, כוליה מזבח בצפון קאי. מאי ודיו, אמר רב אשי, איצטריך, סלקא דעתך אמינא, תיבעי הנשת מנחה גופה, קמשמע לן. ואימא הכי נמי, אמר קרא ׳והקריבה אל הכהן וגו׳ והגישה אל המזבח׳ מה הקרבה אצל כהן בכלי, אף הנשה אצל מזבח בכלי: ומסלק את לבונתה לצד אחד: כי היכי דלא תקמוץ בהדי שמנה, כדתנן קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט לבונה פסול: וקומץ ממקום שנתרבה שמנה: מנלן, דכתיב ׳מסלתה ומשמנה׳ ׳מגרשה ומשמנה׳: ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת: למה לי, הא קדשה חדא זימנא. מידי דהוה אדם, דם אף על גב דקדישתיה סכין בצואר בהמה, הדר מקדיש ליה בכלי שרת, הכא נמי לא שנא: ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו: דכתיב ׳ואת כל הלבונה אשר על המנחה׳: ומעלהו ומקטירו

מכאן ואילך עבודתן המתנבתן: הדר מקדש ליה בכלי. שמקבלו בכלי שרת בדכתיב ויקש באגנות (במקק כל): ואת כל הלבונה. גבי הקטרה כתיב, דמקטר קמץ ולבונה כי הדדי: ה״נ

זה עושה תפוס המקיים את שניהם: קיימתה לפני ה׳ במערב הא כיצד מגישה לדרומה של קרן. ה״ג בת״כ, לדרומה של קרן ולא בעי בנגד חדה: והיכן קיימתה. הלא חוץ לכנגד זויות ההיכל הוא: קסבר האי תנא. ר׳ אלעזר: כליה מזבח בצפון קאי. בחלק צפוני של עזרה, ולית ליה דמזבח מכון כנגד ההיכל ובתליו, נמצא דרומו של מזבח כנגד אמצע פתח ההיכל, הלכך יגישנה אל פני המזבח בדרום, ובלבד שיהא סמוך למערב, נמצא מקיים את שניהם. וה״ה נמי אם היה מזבח משוך מעט מכנגד זויות דרומית ההיכל ולצפון שיהא דרומו של מזבח כנגד ההיכל הוה מצי לקים את שניהם, דכנגד ההיכל קרינן ביה לפני ה׳ ובלבד שיגיש סמוך למערב, והא דנקט למשמע מנה כליה מזבח בצפון קאי, משום דג׳ מחלוקות הן בדבר זה, ר׳ יהודה אית ליה מזבח מכון כנגד ההיכל ובתליו בפ״ק דיומא (קף טז:), ור״א בן יעקב אית ליה כליה מזבח בדרום קאי, דאמר צפוני שהוא צד פנוי מכלום, ור׳ יוסי הגלילי אית ליה כליה מזבח בצפון קאי בזבחים בפ׳ קדשי קדשים (קף נט:), הלכך לר״א דהכא דשמעי׳ ליה ע״כ דקאמר זויות דרומית של מזבח לפנים מכנגד זויות של היכל הוא, ופליג אדר״י ואדר״א בן יעקב, מוקמינן ליה כר׳ יוסי הגלילי דס״ל דכליה מזבח בצפון, ולא מוקמינן ליה במחלוקת רביעית: מאי ודיו. מאי תיסק אדעתיה דנבעי טפי: מנחה גופה. ולא הכלי שהיא בה אלא יכוף הכלי שהיא נוגע סלת למזבח: פסול. משום דהוה קמץ חסר: סכין. חדי כלי שרת דתניא (יומא קף יב:) כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן,

1 משקה ואחר כך מקריב את מנחתה, דאי משום
2 מגילה הא אימחיקא לה: כל המנחות כו׳: ורמינהו,
3 סדר מנחות כיצד, אדם מביא מנחה מתוך ביתו
4 בקלתות של כסף ושל זהב ונותנה לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת, ונותן עליה שמנה
5 ולבונתה ומוליכה אצל כהן, וכהן מוליכה אצל מזבח ומגישה בקרן דרומית מערבית כנגד
6 חודה של קרן, וריו. ומסלק את הלבונה לצד אחד וקומץ ממקום שנתרבה שמנה, ונותנו
7 לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו (ומעלה אותו לגבי
8 מזבח) ומעלהו ומקטירו בכלי שרת ומולחו ונותנו על גבי האישים. קרב הקומץ, שריריה
9 נאכלין ורשאין הכהנים ליתן לתוכה יין ושמן ודבש, ואין אסורין אלא מלחמץ. קתני מיהא,
10 בקלתות של כסף ובקלתות של זהב. אמר רב פפא, אימא בכלים הראויין לכלי שרת, מכלל
11 דכסיפה מצרית לא חזיא. כמאן, דלא כרבי יוסי ברבי יהודה, דתניא כלי שרת שעשאן של
12 עץ, רבי פוסל ורבי יוסי ברבי יהודה מכשיר. אפילו תימא רבי יוסי ברבי יהודה, אימר
13 דאמר רבי יוסי ברבי יהודה בבחשובין, בפחותין מי אמר. וכי לית ליה לרבי יוסי ברבי יהודה
14 ׳הקריבהו נא לפחתך׳: ונותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת: שמעתי מינה, כלי שרת
15 אין מקדשין אלא מדעת. אימא, נותנה בכלי שרת לקדשה בכלי שרת: ונותן עליה שמנה
16 ולבונתה: שנאמר ׳ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה׳: ומוליכה אצל כהן: דכתיב ׳והביאה
17 אל בני אהרן וגו׳״: וכהן מוליכה אצל מזבח: דכתיב ׳והגישה (אצל) [אל] המזבח׳: מגישה
18 בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן וריו. מנלן, דכתיב ׳זואת תורת המנחה הקרב
19 אתה בני אהרן לפני ה׳ אל פני המזבח׳, ותניא, לפני ה׳, יכול במערב, תלמוד לומר ׳אל
20 פני המזבח׳. אי אל פני המזבח, יכול בדרום, תלמוד לומר ׳לפני ה׳״. הא כיצד, מגישה בקרן
21 דרומית מערבית כנגד חודה של קרן, וריו. רבי אלעזר אומר, יכול יגישנה במערבה של קרן
22 או לדרומה של קרן, אמרתי כל מקום שאתה מוצא שני מקראות, אחד מקיים עצמו ומקיים
23 דברי חבירו, ואחד מקיים עצמו ומבטל דברי חבירו, מניחין את שמקיים עצמו ומבטל חבירו,
24 ותוכסין את שמקיים עצמו ומקיים חבירו, כשאתה אומר ׳לפני ה״ במערב, ביטלתה ׳אל פני
25 המזבח׳ בדרום, וכשאתה אומר ׳אל פני המזבח׳ בדרום, קיימתה ׳לפני ה״ במערב. הא כיצד,
26 מגישה לדרומה של קרן. ויהיכן קיימתה, אמר רב אשי, קסבר האי תנא, כוליה מזבח בצפון
27 קאי. מאי ודיו, אמר רב אשי, איצטריך, סלקא דעתך אמינא, תיבעי הנשת מנחה גופה,
28 קמשמע לן. ואימא הכי נמי, אמר קרא ׳והקריבה אל הכהן וגו׳ והגישה אל המזבח׳ מה
29 הקרבה אצל כהן בכלי, אף הנשה אצל מזבח בכלי: ומסלק את לבונתה לצד אחד: כי היכי
30 דלא תקמוץ בהדי שמנה, כדתנן קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט לבונה פסול:
31 וקומץ ממקום שנתרבה שמנה: מנלן, דכתיב ׳מסלתה ומשמנה׳ ׳מגרשה ומשמנה׳: ונותנו
32 לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת: למה לי, הא קדשה חדא זימנא. מידי דהוה אדם, דם
33 אף על גב דקדישתיה סכין בצואר בהמה, הדר מקדיש ליה בכלי שרת, הכא נמי לא שנא:
34 ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו: דכתיב ׳ואת כל הלבונה אשר על המנחה׳: ומעלהו
ומקטירו

ביאורים למסכת סוטה דף יד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שסדר בדיקת הסוטה הוא, שתחילה מוחים את מגילת סוטה אל המים ומַשְׁקָהּ את המים, וגם לאחר שהשקוה משאירים את המנחה על ידיה **וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיב אֶת מִנְחָתָהּ**, ולכן הוכרח לומר שהטעם שרצתה התורה ליגעה כדי שתודה ולא תיבדק הוא משום שחסה עליה שלא תמות, **דְּאִי מִשּׁוּם מְגִילָּה** שלא תימחק, מדוע ממשיכים ליגעה **הָא** כבר **אִימְּחִיקָא לָהּ**.

כָּל הַמִּנְחוֹת כּוּ'. מקשה הגמרא **וּרְמִינְהוּ**, שנינו בברייתא **סֵדֶר מִנְחוֹת בֵּיצַד, אָדָם מֵבִיא מִנְחָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ בִּקְלָתוֹת** – כעין סלים **שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, וְנוֹתְנָהּ** כשמגיע לעזרה **לְתוֹךְ כְּלֵי שָׁרֵת וּמְקַדְּשָׁהּ בִּכְלֵי שָׁרֵת** – הבינה הגמרא שכשנותן את המנחה בכלי שרת צריך שתהיה דעתו שהכלי יקדשנה, **וְנוֹתֵן עָלֶיהָ** בעל הקרבן **שַׁמְנָהּ וּלְבוֹנָתָהּ וּמוֹלִיכָהּ אֵצֶל כֹּהֵן, וְכֹהֵן מוֹלִיכָהּ אֵצֶל מִזְבֵּחַ** החיצון **וּמַגִּישָׁהּ** – שיגע הכלי **בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית כְּנֶגֶד חוּדָהּ שֶׁל קֶרֶן, וְדָיוֹ** די בכך. **וּמְסַלֵּק** הכהן **אֶת הַלְּבוֹנָה** שבתוך הכלי **לְצַד אֶחָד** של הכלי, כדי שלא יתערב בקומץ חלק מן הלבונה, **וְקוֹמֵץ** – נוטל הכהן בקמיצתו **מִמָּקוֹם שֶׁנִּתְרַבָּה שַׁמְנָהּ** – ממקום שהמנחה בלולה היטב בשמן, **וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ כְּלֵי שָׁרֵת** אחר **וּמְקַדְּשוֹ בִּכְלֵי שָׁרֵת** בשנית, ולהלן יתפרש טעם הדבר. **וּמְלַקֵּט אֶת לְבוֹנָתָהּ** שנותרה בכלי הראשון **וְנוֹתְנָהּ עַל גַּבָּיו** – על גבי הקומץ, (**וּמַעֲלֶה אוֹתוֹ לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ**) **וּמַעֲלֵהוּ** – את הקומץ שהלבונה נתונה על גביו **וּמַקְטִירוֹ בִּכְלֵי שָׁרֵת, וּמוֹלְחוֹ וְנוֹתְנוֹ עַל גַּבֵּי הָאִישִׁים** שעל המזבח. לאחר שקָרַב **הַקּוֹמֶץ, שְׁיָרֶיהָ** של המנחה שנותרו בכלי **נֶאֱכָלִין** לכהנים, **וְרָשָׁאִין הַכֹּהֲנִים לִיתֵּן לְתוֹכָהּ** – לתוך השיריים **יַיִן וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ, וְאֵין אֲסוּרִין** לעשות בשיירי המנחה **אֶלָּא מִלְּחַמֵּץ** – לגרום להם שיחמיצו. מבארת הגמרא הקושיא מהברייתא, **קָתָנֵי מִיהָא,** שהביאו את המנחה מבית בעל הקרבן **בִּקְלָתוֹת שֶׁל כֶּסֶף וּבִקְלָתוֹת שֶׁל זָהָב** ורק לאחר הבאתה לעזרה הניחוה בכלי שרת, ואילו במשנה מבואר שאף תחילתן בכלי שרת. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב פַּפָּא אֵימָא בְּכֵלִים הָרְאוּיִין לִכְלֵי שָׁרֵת** – אין כוונת המשנה שנותנה מתחילה בכלי שרת, אלא שנותנה בכלים הראויים לקדשן ולעשות מהם כלי שרת. מדייקת הגמרא, **מִכְּלָל** – משמע מהמשנה **דְּכִפִּיפָה מִצְרִית לֵא חֲזָיָא** – אינה ראויה להיות כלי שרת ולכן אין מביאין בה אלא מנחת סוטה. **כְּמַאן, דְּלֵא כְּרַבִּי יוֹסֵי כְּרַבִּי יְהוּדָה** – דין זה הוא כדעת רבי ולא כרבי יוסי ברבי יהודה, **דְּתַנְיָא כְּלֵי שָׁרֵת שֶׁעָשָׂאן שֶׁל עֵץ, רַבִּי פּוֹסֵל וְרַבִּי יוֹסֵי כְּרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר** – והבינה הגמרא שהטעם שכפיפה מצרית אינה ראויה לכלי שרת הוא משום שעשויה מעץ וברבי, אך לדעת רבי יוסי ברבי יהודה גם כפיפה מצרית ראויה לכלי שרת. דוחה הגמרא **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמשנתנו סוברת **כְּרַבִּי יוֹסֵי כְּרַבִּי יְהוּדָה,** מכל מקום כפיפה מצרית אינה ראויה לכלי שרת, **אֵימַר דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי כְּרַבִּי יְהוּדָה בַּחֲשׁוּבִין** – שאף רבי יוסי ברבי יהודה לא הכשיר לכלי שרת אלא כלי עץ חשובים אך **בִּפְחוּתִין מִי אָמַר** – וודאי לא סבר שעושים כלי שרת מדברים פחותים ובזויים ככפיפה מצרית, שהרי מי **לֵית לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי כְּרַבִּי יְהוּדָה** ‘**הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפַחְתֶּךָ**’ – וכי לא סבר רבי יוסי בר יהודה את הלימוד מהפסוק "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך", שאין להביא קרבן מדברים פחותים.

מבואר בברייתא **וְנוֹתְנָהּ לְכְלֵי שָׁרֵת וּמְקַדְּשָׁהּ בִּכְלֵי שָׁרֵת.** סברה הגמרא שכשמניח את המנחה בכלי שרת עליו להתכוון שהכלי יקדשה, **שֶׁמְּעַתָּה מִינָּהּ כְּלֵי שָׁרֵת אֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא מִדַּעַת** – ומוכח שכלי שרת אינם מקדשים את מה שבתוכם אלא אם כן הנותן מתכוון לכך. דוחה הגמרא, **אֵימָא** כוונת הברייתא היא **שֶׁנּוֹתְנָהּ בִּכְלֵי שָׁרֵת לְקַדְּשָׁהּ בִּכְלֵי שָׁרֵת** – הטעם שהצריכה התורה להניח את המנחה בכלי שרת, הוא כדי שתתקדש המנחה בכלי, אך אף אם אינו מתכוון שהכלי יקדשה הכלי מקדשה. **וְנוֹתֵן עָלֶיהָ** בעל המנחה **שַׁמְנָהּ וּלְבוֹנָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר** ‘**וְיָצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה**’. **וּמוֹלִיכָהּ אֵצֶל כֹּהֵן, דִּכְתִיב** ‘**וְהֵבִיאָהּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן וְגוֹ'. וְכֹהֵן מוֹלִיכָהּ אֵצֶל מִזְבֵּחַ, דִּכְתִיב** ‘**וְהִגִּישָׁהּ** (**אֵצֶל**) [**אֶל**] **הַמִּזְבֵּחַ**'. מבואר בברייתא **מַגִּישָׁהּ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית כְּנֶגֶד חוּדָהּ שֶׁל קֶרֶן וְדָיוֹ.** שואלת הגמרא, **מְנָלָן** שמקום הגשת המנחה הוא בחודה של קרן מערבית דרומית, עונה הגמרא, **דִּכְתִיב** ‘**זֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי ה' אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ**' – משמע שזו היא תורת כל המנחות. **וְתַנְיָא, לִפְנֵי ה', יָכוֹל בַּמַּעֲרָב** – אם היה כתוב רק ‘לפני ה'' היינו מפרשים שמגישה אל הקיר המערבי של המזבח, **תַּלְמוּד לוֹמַר ‘אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ’** – לכך נאמר ‘אל פני המזבח', ופני המזבח הם בצד דרום ששם נמצא הכבש שעולים בו למזבח. **אִי אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ יָכוֹל בַּדָּרוֹם** – ואם היה כתוב רק ‘אל פני המזבח', היינו מפרשים שמגישה אל הקיר הדרומי של המזבח, **תַּלְמוּד לוֹמַר לִפְנֵי ה'** – לכך נאמר ‘לפני ה'' ההיינו לצד המערבי, **הָא כֵּיצַד** – כיצד יתכן שיגישה גם ‘לפני ה'' וגם ‘אל פני המזבח', אלא **שֶׁמַּגִּישָׁהּ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית כְּנֶגֶד חוּדָהּ שֶׁל קֶרֶן וְדָיוֹ** – מגישה כנגד חודה של קרן דרומית מערבית, ובאופן זה נחשב שהגישה גם ‘לפני ה'' וגם ‘אל פני המזבח'.

מביאה הגמרא **שֶׁרַבִּי אֱלִעֶזֶר אָמַר,** כיון שנאמר גם ‘לפני ה'' וגם ‘אל פני המזבח' **יָכוֹל גַּיְשָׁנָהּ בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל קֶרֶן אוֹ לְדִרוֹמָהּ שֶׁל קֶרֶן** – היינו יכולים לומר שיכול להגישה להיכן שיחפוץ, או לצד מערב של הקרן ויקיים ‘לפני ה'' או לצד דרום ויקיים ‘אל פני המזבח', אך אין זה נכון משום **שֶׁאָמַרְתָּ** – יש להשיב ולומר, שדוקא במקום שאי אפשר לקיים דין אחד משני הפסוקים – בזה צריך לומר שכוונת התורה היא שיעשה אחד מהשנים, אך **בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שְׁנֵי מִקְרָאוֹת שֶׁאֶחָד מְקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְקַיֵּים דִּבְרֵי חֲבֵירוֹ** – שהדין שנאמר בפסוק אחד ניתן ליישבו גם עם מה שנאמר בו וגם עם מה שנאמר בפסוק השני, **וְאֶחָד מְקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְבַטֵּל דִּבְרֵי חֲבֵירוֹ** – ואילו הדין שנראה מהפסוק השני מתיישב עם מה שנאמר בו עצמו אך סותר את מה שנאמר בפסוק הראשון, **מַנִּיחִין אֶת** הדין שנראה מהפסוק השני **שֶׁמְּקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְבַטֵּל חֲבֵירוֹ, וְתוֹפְסִין אֶת** הדין שנאמר בפסוק הראשון **שֶׁמְּקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְקַיֵּים חֲבֵירוֹ.** ולכן לגבי הגשת המנחה, **כְּשֶׁאַתָּה אוֹמֵר לִפְנֵי ה' בַּמַּעֲרָב** – אם נרצה לקיים רק את מה שנאמר בפסוק ‘לפני ה'' ולהגיש לצד מערב, **בְּיַטַּלְתָּה ‘אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ’ בַּדָּרוֹם** לא נקיים כלל את מה שנאמר ‘אל פני המזבח' שמשמע שצריך להגיש לצד דרום, **וּכְשֶׁאַתָּה אוֹמֵר ‘אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ’ בַּדָּרוֹם קַיַּימְתָּה לִפְנֵי ה' בַּמַּעֲרָב** – אך אם נקיים את מה שנאמר בפסוק ‘אל פני המזבח' ונגיש לצד דרום, נקיים גם את מה שנאמר ‘לפני ה'' דהיינו לצד במערב, **הָא כֵּיצַד** – להיכן יגיש ויקיים את שני הדינים, **מַגִּישָׁהּ לְדִרוֹמָהּ שֶׁל קֶרֶן** – מגיש את המנחה לקיר הדרומי של המזבח ואין צריך שיהיה כנגד חודה. שואלת הגמרא **וְהֵיכָן קַיַּימְתָּהּ** בזה את מה שנאמר ‘לפני ה'', והרי התבאר של"ב אמות של המזבח היו מכוונות כנגד היכל וקירותיו וזויות המזבח אינם מכוונות כנגד ההיכל, נמצא שלא קיים ‘לפני ה''. מבארת הגמרא, **אָמַר רַב אַשִׁי קָסָבַר הַאי תַּנָּא כּוּלֵּיהּ מִזְבֵּחַ בַּצָּפוֹן קָאֵי** – רבי אליעזר סבר כשיטת רבי יוסי הגלילי, שכל ל"ב אמות המזבח היו בצפון העזרה, כלומר ששש עשרה אמות הדרומיות של המזבח בלבד היו כנגד חציו הצפוני של ההיכל, נמצא שאף העומד בצד הקיר הדרומי של המזבח עומד כנגד ההיכל, ומגיש את המנחה לקיר הדרומי סמוך ביותר למערב, ובכך מקיים גם את מה שנאמר ‘לפני ה'' שהרי הוא כנגד ההיכל, וכן את ‘אל פני המזבח' שהרי מגיש לצד דרום.

שואלת הגמרא **מַאי** כוונת הברייתא במה שאמרה **וְדָיוֹ** – ומשמע שהיינו סבורים שיש לו לעשות יותר. ומשיבה, **אָמַר רַב אַשִׁי, אִיצְטְרִיךְ** – הברייתא הוצרכה לומר כן משום **שֶׁלְּקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא תִּיבְעֵי הַגָּשַׁת מִנְחָה גּוּפָהּ** – היינו סבורים שאין די בהגשת הכלי עם המנחה למזבח אלא צריך לכוף את הכלי ולהקריב את סולת המנחה עצמה שתהיה נוגעת במזבח, **קָמַשְׁמַע לָן** שדי בנגיעת

המשך בעמוד רלב

יחזקאל פרק־כ ח־כא

ח וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ
וָאֹמַר לִשְׁפָּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם: ט וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחָל
לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: י וָאוֹצִיאֵם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאָבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר: יא וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם: יב וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדְּשָׁם: יג וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם
הָאָדָם וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם: יד וָאֶעֱשֶׂה
לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם: טו וְגַם־אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר
לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת: טז יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי
מָאָסוּ וְאֶת־חֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ: יז וַתָּחֹס עֵינִי
עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה בַּמִּדְבָּר: יח וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתֵיכֶם
אַל־תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־תִּטַּמָּאוּ: יט אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֵכוּ
וְאֶת־מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם: כ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: כא וַיַּמְרוּ־בִי הַבָּנִים בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי לֹא־שָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּם בַּמִּדְבָּר:

רש"י

(ח) וימרו בי. הם הרשעים רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה, כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל וגו' (שמות יד) אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות: **(ט)** לבלתי החל. שלא יתחלל שמי מאחר שנודעתי להם והבטחתים להוציאם והכירו מצרים שהם עמי אילו הייתי משחיתם היו אומרים אויביהם מבלתי יכולת בידו להוציאם: **(יב)** להיות לאות. אות גדול הוא להם שנתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי: **(יג)** בחוקותי לא הלכו. ניסו אותי בעגל וברפידים מלקבל את התורה והותירו מן המן: ואת שבתותי חללו. יצאו מן העם ללקוט מן: **(כא)** וימרו בי הבנים. שבטו של דן וכן הנצמדים לבעל פעור (מדבר כה) לאחר שמתו דור המדבר:

מצודת דוד

(ח) וימרו בי. בעודם במצרים מרו בה': ואומר. בעבור זה חשבתי לשפוך עליהם חמתי ולהשליך בהם חרון אפי: **(ט)** ואעש. אבל עשיתי למען שמי לבל יחולל לעיני המצרים: אשר נודעתי. אשר הייתי נודע לישראל ע"י אהרן שהיה מודיעם בנבואה לעיני מצרים שאגאלם משם ואם היו כלים במצרים היה חילול ה' באמרם מבלי יכולת ה' להוציאם אבדם וכלם: **(יא)** אשר יעשה וגו'. ר"ל החוקים והמשפטים ההם מסוגלים להחיות את האדם העושאן בחיי עוה"ז ועוה"ב: **(יב)** להיות לאות וגו'. במה שהנחלתי להם יום מנוחתי למנוחה היא לאות בינינו לדעת בזה אשר אני ה' מקדשם להיות עמי: **(יג)** אשר יעשה אותם. כאומר עם כי החוקים והמשפטים מסוגלים להחיות את האדם העושאן לא חששו בהם: חללו מאד. לפי שבשבת ראשונה חללו אותו כמ"ש ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט (שמות טז) ובשבת שניה חילל המקושש בשאט נפש: **(יד)** לבלתי החל. לבל יחולל לעיני הגוים שהוצאתי את ישראל לעיניהם והם מצרים כי כן יאמרו מבלי יכולת ה' להביאם לארץ כנען אבדם וכלם במדבר: **(טו)** נשאתי ידי. בשבועה עליהם: לבלתי הביא וגו'. זה היה בעבור עון המרגלים כי אז נגזר עליהם שלא יבואו אל הארץ: **(טז)** אחרי גלוליהם. אחרי העכו"ם שעבדו במצרים: **(יז)** ותחס עיני. ר"ל אף כליה היו חייבים אבל עיני חסה עליהם מהיות משחית אותם ולכן לא כליתים במדבר: **(יח)** אל בניהם. הבנים של הדור שיצאו ממצרים הם הבאים אל הארץ: בחוקי אבותיכם. שבדאו מלבם אשר לא צוה ה': **(יט)** אני ה' אלהיכם. ולכן ישמעו אלי לכו בחוקותי ומשפטי שמרו בלבבכם ועשו אותם: **(כ)** והיו לאות. למען היו לאות: **(כא)** וימרו וגו'. הם הנצמדים לבעל פעור וקרח ועדתו:

מצודת ציון

(ח) וימרו. מלשון מרי ומרד: ולא אבו. ולא רצו כמו לא אבה יבמי (דברי' כה): לכלות. ענין השלמה: **(ט)** החל. מל' חילול: **(יז)** ותחס. מלשון חס וחמלה:

דברי הימים א פרק־ב כה־מו

כה וַיִּהְיוּ בְּנֵי־יַרְחְמְאֵל בְּכוֹר חֶצְרוֹן הַבְּכוֹר | רָם וּבוּנָה וָאֹרֶן וָאֹצֶם אֲחִיָּה: כו וַתְּהִי אִשָּׁה אַחֶרֶת
לְיַרַחְמְאֵל וּשְׁמָהּ עֲטָרָה הִיא אֵם אוֹנָם: (ס) כז וַיִּהְיוּ בְּנֵי־רָם בְּכוֹר יַרַחְמְאֵל מַעַץ וְיָמִין וָעֶקֶר: כח וַיִּהְיוּ
בְּנֵי־אוֹנָם שַׁמַּי וְיָדָע וּבְנֵי שַׁמַּי נָדָב וַאֲבִישׁוּר: כט וְשֵׁם אֵשֶׁת אֲבִישׁוּר אֲבִיהַיִל וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַחְבָּן
וְאֶת־מוֹלִיד: ל וּבְנֵי נָדָב סֶלֶד וְאַפָּיִם וַיָּמָת סֶלֶד לֹא בָנִים: לא וּבְנֵי אַפַּיִם יִשְׁעִי וּבְנֵי יִשְׁעִי שֵׁשָׁן וּבְנֵי
שֵׁשָׁן אַחְלָי: לב וּבְנֵי יָדָע אֲחִי שַׁמַּי יֶתֶר וְיוֹנָתָן וַיָּמָת יֶתֶר לֹא בָנִים: (ס) לג וּבְנֵי יוֹנָתָן פֶּלֶת וְזָזָא אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי יַרַחְמְאֵל: לד וְלֹא־הָיָה לְשֵׁשָׁן בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וּלְשֵׁשָׁן עֶבֶד מִצְרִי וּשְׁמוֹ יַרְחָע: לה וַיִּתֵּן שֵׁשָׁן
אֶת־בִּתּוֹ לְיַרְחָע עַבְדּוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־עַתָּי: לו וְעַתַּי הוֹלִיד אֶת־נָתָן וְנָתָן הוֹלִיד אֶת־זָבָד: לז וְזָבָד
הוֹלִיד אֶת־אֶפְלָל וְאֶפְלָל הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד: לח וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יֵהוּא וְיֵהוּא הוֹלִיד אֶת־עֲזַרְיָה:
לט וַעֲזַרְיָה הוֹלִיד אֶת־חֶלֶץ וְחֶלֶץ הוֹלִיד אֶת־אֶלְעָשָׂה: מ וְאֶלְעָשָׂה הוֹלִיד אֶת־סִסְמַי וְסִסְמַי הוֹלִיד
אֶת־שַׁלּוּם: מא וְשַׁלּוּם הוֹלִיד אֶת־יְקַמְיָה וִיקַמְיָה הוֹלִיד אֶת־אֱלִישָׁמָע: (ס) מב וּבְנֵי כָלֵב אֲחִי יַרַחְמְאֵל
מֵישָׁע בְּכֹרוֹ הוּא אֲבִי־זִיף וּבְנֵי מָרֵשָׁה אֲבִי חֶבְרוֹן: מג וּבְנֵי חֶבְרוֹן קֹרַח וְתַפּוּחַ וְרֶקֶם וָשָׁמַע: מד וְשֶׁמַע
הוֹלִיד אֶת־רַחַם אֲבִי יָרְקְעָם וְרֶקֶם הוֹלִיד אֶת־שַׁמָּי: מה וּבֶן־שַׁמַּי מָעוֹן וּמָעוֹן אֲבִי בֵית־צוּר: מו וְעֵיפָה
פִּילֶגֶשׁ כָּלֵב יָלְדָה אֶת־חָרָן וְאֶת־מוֹצָא וְאֶת־גָּזֵז וְחָרָן הוֹלִיד אֶת־גָּזֵז: (ס)

רש"י

(כה) ויהי בני ירחמאל בכור חצרון. לפי שהפסיק במשפחתו של כלב ע"כ הוצרך לומר בכור חצרון בכור ירחמאל, בכור של ירחמאל: **(כו)** ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה. לפי פשוטו ישראלית היתה וביבמות ירושלמי כתב שלקח נכרית להתעטר בה יפה ושרית היתה: **היא אם אונם.** (שמעתי) אם כמו שקמתי אם בישראל (שופטים ה') (והיא היתה סא"א) אונם שפל וחלש היה לשון אונן וכמו לא אכלתי באוני ממנו (דברים כ"ו) וכמו כמתאוננים (במדבר י"א) ויצא ממנו ששן, שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר בגנותן כלומר לא היו ראויין למלכות ויצא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג את גדליה בן אחיקם (ירמיה מ"א): **(לד)** ולא היה לששן בנים כי אם בנות. ומה שאמר למעלה ובני ששן אחלי, חולה שפל היה ומת בלא בנים: **(לה)** ויתן ששן את בתו לירחע עבדו לאשה. מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנהו לה ומכאן אמרו חכמים ביבמות ירושלמי אל תאמן בגר עד ט"ו דורות וט"ו דורות הם מן עתי המצרי עד ישמעאל וי"א ט"ז דורות עם ירחע. ומדרש רבותינו אפשר כן שהי' מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירחמאל היה ולא מן רם אלא שהעביר מזרעו למולך: **(מב)** ובני כלב אחי ירחמאל. לפי שיחס למעלה קצת משפחות כלב והפסיק ביחס ירחמאל צריך לומר כלב אחי ירחמאל שלא תאמר כבר יחס כל משפחות כלב לכך הוצרך לומר כלב אחי ירחמאל שזה לא כלב אחר היה וכן דרך כל היחס אינו מיחס כסדר אלא מיחס קצת ממשפחת פלוני ותופש משפחה אחרת וכשיחס קצת ממשפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבתחילה ושוב האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה: **הוא אבי זיף.** שר של זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושם העיירות האלה כתובות בספר (ביהושע ט"ו) וכדכתיב זיף וטלם ובעלות (וכתיב) קעילה (שם) ואכזיב ומרשה: **(מד)** אבי ירקעם. כל אבי שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך:

מצודת דוד

(כו) אשה אחרת. מלבד אם בניו האמורים למעלה: **היא אם אונם.** על כי אונם היה חשוב וידוע לזה ייחס אמו אחריו: **(לב)** לא בנים. בלא בנים: **(לד)** ולא היה לששן בנים. כי בנו אחלי מת בחייו ולא השאיר זרע: **(מב)** ובני כלב. עם שכבר התחיל לספר מזרע כלב פסק בו וחזר לספר מזרע ירחמאל אחיו ועתה חזר לספר עוד מזרע כלב וכן דרך הספר הזה לספר קצת ולהפסיק בסיפור אחר ולחזור לסיפור הראשון: **מישע בכורו.** אולי הנזכרים למעלה היו חשובים ממנו ולזה הקדימם: **ובני מרשה.** תחסר מלת זיף וכאילו אמר ובני זיף מרשה וכו' ולפי שזה עתה הזכיר זיף סמך על המבין:

פ ר ק ש מ י נ י

א כִּלְאֵי הַכֶּרֶם אֲסוּרִין מִלִּזְרוֹעַ וּמִלְּקַיֵּם, וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. כִּלְאֵי זְרָעִים אֲסוּרִים מִלִּזְרוֹעַ וּמִלְּקַיֵּם, וּמֻתָּרִין בְּאֲכִילָה, וְכָל שֶׁכֵּן בַּהֲנָאָה. כִּלְאֵי בְגָדִים מֻתָּרִין בְּכָל דָּבָר, וְאֵינָן אֲסוּרִין אֶלָּא מִלִּלְבּוֹשׁ. כִּלְאֵי בְהֵמָה מֻתָּרִים לְגַדֵּל וּלְקַיֵּם, וְאֵינָם אֲסוּרִים אֶלָּא מִלְּהַרְבִּיעַ. כִּלְאֵי בְהֵמָה אֲסוּרִים זֶה בָּזֶה.

ב בְּהֵמָה עִם בְּהֵמָה, וְחַיָּה עִם חַיָּה, בְּהֵמָה עִם חַיָּה, וְחַיָּה עִם בְּהֵמָה, טְמֵאָה עִם טְמֵאָה, וּטְהוֹרָה עִם טְהוֹרָה, טְמֵאָה עִם טְהוֹרָה, וּטְהוֹרָה עִם טְמֵאָה — אֲסוּרִין לַחֲרוֹשׁ וְלִמְשׁוֹךְ וּלְהַנְהִיג.

פירוש ברטנורא

ח א כלאי הכרם אסורים מלזרוע. אבל אינו לוקה משום כלאי הכרם עד שיזרע שני מיני זרע שהן כלאים זה בזה ויזרעם בכרם דהכי משמע קרא (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים לא תזרע שני מיני זרעים שהן כלאים בתוך כרמך, ואם זרעו בכרם לוקה שתים משום כלאי זרעים וכלאי הכרם: **ומלקיים.** אם רואה אותם ומתייאש מלעקרם אסור, אלא שאינו לוקה אלא אם כן עושה מעשה: **ואסורים בהנאה.** דכתיב (שם) פן תקדש, תוקד אש, מלמד שהן טעונים שריפה ואסורים בהנאה: **אלא ללבוש.** והוא הדין להעלות עליו דכתיב (ויקרא יט) לא יעלה עליך: **אלא להרביע.** להכנים כמכחול בשפופרת, אבל מותר להכנים לדיר ולהעמיד זה אצל זה שני מינים זכר ממין זה ונקבה ממין אחר: **כלאי בהמה אסורים זה עם זה.** כגון הנולדים מן הסוס שאביהן חמור עם הנולדים מן החמור שאביהן סוס. ומתניתין אתיא כמ"ד אין חרשישין לזרע האב, דלמ"ד חרשישין כל מיני פרדות א' הן ומותרים זה בזה. ובירושלמי רצו להוכיח שאסור לרכוב על פרדה מק"ו, ומה אם בבגדים שאתה מותר ללבוש זה ע"ג זה אתה אסור בתערובתן בהמה שאתה אסור להנהיג זו עם זו לא כ"ש שאתה אסור בתערובתה, ומקשינן והכתיב (שמואל ב יג) וירכבו איש על פרדו וינוסו, אצל בני דוד כשנהרג אמנון, ומשנינן אין למדין מן המלכות. תו מקשינן והא כתיב (מלכים א א) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי, ומשנינן ההיא בריה מששת ימי בראשית הויא. ומיהו חזינא להו לרבנן קשישי קמאי דקמן שרוכבין לפניהם על פרדות ואין מוחה בדבר, אלא שמזהירים שלא להנהיג יחד שתי פרדות דשמא אחת מהן נולדה מחמור ואביה סוס, והאחרת מסוס ואביה חמור:

ב בהמה עם בהמה וחיה עם חיה וכו'. אע"ג דלא תחרוש בשור וחמור (דברים כב) אמר רחמנא, ילפינן שור שור משבת דהוא הדין לכל בהמה חיה ועוף: **ולמשוך ולהנהיג.** למשוך את שדרכו למשוך ולהנהיג את שדרכו להנהיג, גמל ארחיה במשיכה וחמור ארחיה בהנהגה. ומיהו בין בגמל בין בחמור חייב בין מושך בין מנהיג:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה א

פרק זה עוסק בהלכות כלאי בהמה, אלא שמשנתנו פותחת בפירוט כל סוגי הכלאים ואיסוריהם.

כִּלְאֵי הַכֶּרֶם – תבואה או ירק בכרם, **אֲסוּרִין מִלִּזְרוֹעַ** – שנאמר (דברים כב, ט): "לא תזרע כרמך כלאים"; וכבר הזכרנו, שאמנם הלכה היא, שאין אדם חייב על לאו זה אלא אם כן זרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד, כלומר שיחד עם החרצן זרע שני מיני זרעים שהם כלאים זה בזה, או שזרע שני מיני ירק וחרצן או ירק ומין תבואה וחרצן במפולת יד. אבל אסור גם לזרוע ירק או תבואה בצד הגפנים או לנטוע גפן בצד ירק או תבואה, כמו שלמדנו בפרקים הקודמים, **וּמִלְּקַיֵּם** – וכן אסור לקיים כלאי הכרם, שהרואה כלאים שצמחו בכרמו שלא מדעתו, הריהו חייב לעקרם, **וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה** – שנאמר בכלאי הכרם (שם): "פן תקדש" ודרשו חכמים: "תקדש" – תוקד אש, מלמד שטעונים שריפה, ומכאן שאסורים הם בהנאה (עיין הקדמתנו למשנה ה פרק ה). **כִּלְאֵי זְרָעִים** – המבוארים בשלשת הפרקים הראשונים של מסכתנו, **אֲסוּרִים מִלִּזְרוֹעַ** – שנאמר (ויקרא יט, יט): "שדך לא תזרע כלאים"; וכבר בארנו, שאמנם התורה לא אסרה אלא לזרוע שני מינים כאחד במפולת יד, אבל חכמים אסרו גם לזרעם זה בצד זה, **וּמִלְּקַיֵּם** – וכן אסור גם לקיים כלאי זרעים, **וּמֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, וְכָל שֶׁכֵּן בַּהֲנָאָה** – מי שעבר וזרע כלאי זרעים, הרי הם מותרים באכילה, שלא נאמר בהם אלא איסור זריעה בלבד. בנוסח אחר אין הפיסקה "וכל שכן בהנאה". **כִּלְאֵי בְגָדִים** – אריג שנעשה מצמר ופשתים, **מֻתָּרִין בְּכָל דָּבָר** – כגון לארוג ולקיים, **וְאֵינָן אֲסוּרִין אֶלָּא מִלִّלְבּוֹשׁ** – שנאמר (דברים כב, יא): "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו", והוא הדין שאסורה העלאה דרך מלבוש, שנאמר (ויקרא יט, יט): "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך". **כִּלְאֵי בְהֵמָה** – שני מיני בהמה, **מֻתָּרִים לְגַדֵּל וּלְקַיֵּם** – אלו שנולדו על ידי כלאים מותר לגדלם ולהשתמש בהם למלאכתו ("תפארת ישראל"); ויש מפרשים שמותר לגדל יחד שני מיני בהמה, היינו ליתן להם מזונות באבוס אחד, וכן לקיים אותם בדיר אחד ("משנה ראשונה"), **וְאֵינָם אֲסוּרִים אֶלָּא מִלְּהַרְבִּיעַ** – את שני המינים, שנאמר (ויקרא יט, יט): "בהמתך לא תרביע כלאים". **כִּלְאֵי בְהֵמָה** – הנולדים מכלאים כגון ולד של אתון וסוס עם ולד של סוסה וחמור, **אֲסוּרִים זֶה בָּזֶה** – להרבעה או למלאכה יחד, כמו שכתוב (דברים כב, י): "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו".

באור משנה ב

משנתנו באה ללמד, שאף על פי שנאמר (דברים כב, י): "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו", אין איסור זה דווקא בשור ובחמור אלא בכל שני מינים שונים, כמו ששנינו (בבא קמא ה, ז): "אחד שור ואחד כל בהמה... לכלאים... וכן חיה ועוף כיוצא בהן. אם כן, למה נאמר שור או חמור? אלא שדיבר הכתוב בהווה" (במה שמצוי ורגיל).

בְּהֵמָה עִם בְּהֵמָה – משני מינים, **וְחַיָּה עִם חַיָּה** – משני מינים, **בְּהֵמָה עִם חַיָּה, וְחַיָּה עִם בְּהֵמָה** – הפיסקה "וחיה עם בהמה" מיותרת היא, שבהמה עם חיה וחיה עם בהמה הרי זה היינו הך (ר"ש), **טְמֵאָה עִם טְמֵאָה** – כל בהמה או חיה האסורה באכילה נקראת "טמאה", **וּטְהוֹרָה עִם טְהוֹרָה** – היינו מינים המותרים באכילה, **טְמֵאָה עִם טְהוֹרָה, וּטְהוֹרָה עִם טְמֵאָה** – אף כאן כפל לשון, שהפיסקה "וטהורה עם טמאה" מיותרת; כל שני מינים שנימנו כאן **אֲסוּרִין לַחֲרוֹשׁ** – אסור לחרוש בהם יחד, **וְלִמְשׁוֹךְ** – בהם עגלה או משא (רמב"ם), **וּלְהַנְהִיג** – אותם כשהם קשורים יחד אפילו בלא עגלה או משא (רמב"ם; "תפארת ישראל"). ויש סוברים, שלהנהיגם שלא לצורך מלאכה אפילו כשהם קשורים בחבל, אין איסור, ולכן מפרשים הם משנתנו: ולמשוך – שימשכו יחד העגלה או המשא, או שיחרשו יחד, בלא סיוע האדם להנהיגם, ולהנהיג – שיעשו במלאכה על ידי שינהיגם האדם ("משנה ראשונה"). ויש מפרשים: למשוך – את שדרכו למשוך, כגון גמל, ולהנהיג – את שדרכו להנהיג, כגון חמור; ומכל מקום בין גמל ובין חמור אסורים בכלאים גם למשוך וגם להנהיג (ר"ש; ברטנורא). – הרמב"ם מפרש משנתנו, שהרישא עוסקת בכלאי הרבעה, והיא באה להשמיענו שמה ששנינו במשנה הקודמת, ש"כלאי בהמה אינם אסורים אלא מלהרביע" היינו "בהמה עם בהמה, וחיה עם חיה, בהמה עם חיה, וחיה עם בהמה, טמאה עם טמאה, וטהורה עם טהורה"; אבל "טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה", כלומר כשמין

ג הַמַּנְהִיג סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. וְהַיּוֹשֵׁב בַּקָּרוֹן סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים; רַבִּי מֵאִיר פּוֹטֵר. וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁהִיא קְשׁוּרָה לָרְצוּעוֹת, אֲסוּרָה.

ד אֵין קוֹשְׁרִין אֶת הַסּוּס, לֹא לְצִדְדֵי הַקָּרוֹן וְלֹא לְאַחַר הַקָּרוֹן, וְלֹא אֶת הַלֻּבְדְּקִים לַגְּמַלִּים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס, אַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶן חֲמוֹר — מֻתָּרִין זֶה עִם זֶה. וְכֵן הַנּוֹלָדִים מִן הַחֲמוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶם סוּס — מֻתָּרִין זֶה עִם זֶה; אֲבָל הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס עִם הַנּוֹלָדִים מֵחֲמוֹר, אֲסוּרִים זֶה עִם זֶה.

ה הַפְּרוּטִיּוֹת אֲסוּרוֹת, וְהָרַמָּךְ מֻתָּר. וְאַדְנֵי הַשָּׂדֶה — חַיָּה; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מְטַמְּאוֹת בָּאֹהֶל כְּאָדָם. הַקֶּפֶד וְחֶלְדַּת הַסְּנָיִים — חַיָּה. חֶלְדַּת הַסְּנָיִים — רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְטַמָּא כַּזַּיִת בְּמַשָּׁא וְכָעֲדָשָׁה בְּמַגָּע.

פירוש ברטנורא

ג והיושב בקרון. חייב הואיל ואזלי מחמתיה חשיב כאילו מנהיגן: **רבי מאיר פוטר.** היושב בקרון דלאו מידי קעביד. ואין הלכה כר"מ: **והשלישית שהיא קשורה לרצועות.** אם שני סוסים קשורים בקרון וקשר שם חמור אע"ג דבלא חמור קאזלי אסור, ולא חזינן לחמור כמאן דליתיה:

ד אין קושרין סוס בצדי הקרון. כשהבקר מושכות בקרון אין קושרין סוס בצדו או אחריו של קרון כדי שילמוד למשוך, לפי שפעמים הסוס שאחר הקרון דוחף את הקרון ומנהיגו בגופו: **לובדקם.** חמור של לוד והוא גדול ועריץ משאר חמורים ודומה לגמל: **אע"פ שאביהן חמור מותרין זה עם זה.** שאביו של זה חמור ואביו של זה חמור. וקמ"ל דלא אמרינן אתי צד סוס ומשתמש בצד חמור וצד חמור משתמש בצד סוס, דכיון דאמותיהן שוות אין חוששין לזרע האב: **אבל הנולדים מן החמור עם הנולדים מן הסוס אסורים זה עם זה.** כיון שאמו של זה ממין החמורים ואמו של זה ממין הסוסים דבתר זרע האם אזלינן והרי הן שני מינים. והלכה כר' יהודה:

ה פרוטיות. מין פרדות שאין אדם יכול לעמוד [עליהן] ולברר ע"י סימנים איזה מהם אמו חמור ואיזה מהם אמו סוס, הלכך אסורין זה עם זה: **והרמך מותר.** שכולם מין אחד ואמם סוס, ובלשון ערבי קורין לסוסיא נקבה רמ"ך, ודומה לו בני הרמכים: **אדני השדה.** חיה הגדלה בשדות, וכמין חבל גדול יוצא מן הארץ שגדלה בו אותה חיה, ושמה ידוע", והוא ידעוני הכתוב בתורה, ומחובר בטבורו באותו חבל היוצא מן הארץ, וצורתו צורת אדם בפרצוף וידים ורגלים ואין כל בריה רשאה לקרב אליו כי הוא הורג וטורף כל הקרב אליו. וכשרוצים לצוד אותו מורים בחצים בחבל עד שנפסק וצועק בקול מר ומת מיד, ואליו רמז באיוב (ה) כי עם אבני השדה בריתך: **מטמא באהל כאדם.** דכתיב (במדבר יט) וכל אשר יגע על פני השדה, באדם שגדל בשדה: **הקופד.** שרץ שגופו מלא קוצים וכשאדם נוגע בו כופל עצמו ומכנים ידיו ורגליו בבטנו ונעשה ככדור, וקורין לו בלע"ז אריצ"ו: **חולדת הסניים.** חולדה

משניות מבוארות – קהתי

אחד הוא טהור והשני טמא, מלבד איסורם בהרבעה, הם גם אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג. **ברם,** דין זה הוא מן התורה, אבל מדברי סופרים כל שני מינים שהם כלאים בהרבעה אסורים לחרוש ולמשוך ולהנהיג.

יום שני

באור משנה ג

העובר על "לא תעשה" שבתורה, חייב מלקות, שכתוב (דברים כה, ב-ג): "והיה אם בן הכות הרשע, והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יכנו לא יוסיף". ודרשו חכמים: "במספר ארבעים יכנו" – מספר שהוא סמוך לארבעים, כלומר שמלקים אותו ארבעים חסר אחת (מכות ג, י). ומכל מקום נוקט התנא בכל מקום "ארבעים" כלשון הכתוב. – משנתנו באה ללמד, שלא רק הנוהג כלאי בהמה עובר על הלאו "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו", אלא גם האדם היושב בתוך העגלה הרתומה לכלאי בהמה עובר על לאו זה, והוא חייב מלקות.

הַמַּנְהִיג – כלאי בהמה, **סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – לוקה מלקות ארבעים, כלומר ארבעים חסר אחת, כמו שבארנו לעיל, שעבר על לאו: "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו". **וְהַיּוֹשֵׁב בַּקָּרוֹן סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – ואף היושב בעגלה, אף על פי שאינו מנהיג, הואיל וישיבתו גורמת להליכת הבהמות, דינו כמנהיג, והוא לוקה משום "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו". **רַבִּי מֵאִיר פּוֹטֵר** – את היושב בקרון ממלקות, שלדעתו אין ישיבתו גורמת כלום להליכת הבהמות. ואין הלכה כרבי מאיר. **וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁהִיא קְשׁוּרָה לָרְצוּעוֹת** – כגון שמושכים שני סוסים בקרון וקשר חמור לרצועות הסוסים, אף על פי שהקרון נמשך בעיקר על ידי הסוסים, **אֲסוּרָה** – כלומר אסור למשוך ולהנהיג כשהיא קשורה. הרמב"ם מפרש בדרך אחרת לגמרי: והשלישית – היינו עגלה שלישית שקשורה אחר שתיים שלפניה, אף היא אסורה לשבת בה, אם הכל נמשך על ידי כלאי בהמה. ולכן נקט התנא "השלישית", שכן לדעת הרמב"ם הקרון היינו העגלה השנייה, שעגלה אחת היתה מיועדת למשא, והקרון היה מיועד לנוסעים, ובאה המשנה להשמיענו, שאם יש עוד שלישית אף היא אסורה ("משנה ראשונה").

באור משנה ד

אֵין קוֹשְׁרִין אֶת הַסּוּס, לֹא לְצִדְדֵי הַקָּרוֹן – שמושכים בו שוורים, **וְלֹא לְאַחַר הַקָּרוֹן** – לפי שאף הסוס דוחף לפעמים את הקרון ומסייע במשיכתו, **וְלֹא אֶת הַלֻּבְדְּקִים** – חמורי לוב, שהם גדולים וחזקים, **לַגְּמַלִּים** – אין קושרים אותם לגמלים; שכן הלובדקים דומים לגמלים, ובאה המשנה להשמיענו ששני מינים הם ואסור למשוך אותם יחד. יש מפרשים שמדובר בגמלים העושים מלאכה, ואסור לקשור להם לובדקים, לפי שמסייעים להם ("משנה ראשונה"). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס** – היינו מן הסוסה, **אַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶן חֲמוֹר** – אינם כלאים, והם **מֻתָּרִין זֶה עִם זֶה** – שבכלאי בהמה הולכים אחר האם ואין חוששים לזרע האב, **וְכֵן הַנּוֹלָדִים מִן הַחֲמוֹר** – היינו מן האתון, **אַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶם סוּס, מֻתָּרִין זֶה עִם זֶה** – מהטעם שהזכרנו; **אֲבָל הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס** – הסוסה, **עִם הַנּוֹלָדִים מֵחֲמוֹר** – מאתון, **אֲסוּרִים זֶה עִם זֶה** – שהואיל ואמותיהם ממינים שונים, הרי הם כלאים, לפי שהולכים אחר האם. וכן ההלכה.

יום שלישי

באור משנה ה

הַפְּרוּטִיּוֹת – פרדות שאין מבחינים בהן אם נולדו מסוסה או מחמורה, **אֲסוּרוֹת** – זו עם זו, משום חשש כלאים, שמא יזדמן מין בשאינו מינו, **וְהָרַמָּךְ** – פרד שאמו סוסה, **מֻתָּר** – עם רמך אחר או עם הסוס, לפי שהוא מין סוס. **וְאַדְנֵי הַשָּׂדֶה** – בירושלמי מבואר: בר נש דטור (אדם פרא המצוי בהרים או ביערות), וסוברים רבים שהכוונה למין קוף גדול הדומה בצורתו לאדם, **חַיָּה** – דינן כחיה לכל דבר; **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מְטַמְּאוֹת בָּאֹהֶל כְּאָדָם** – שאדם מת המונח באוהל מטמא כל מה שבאוהל, ואילו נבלת בהמה או חיה אינה מטמאה באוהל, וסובר רבי יוסי שאדני השדה דינן כאדם לענין טומאת אוהל. **הַקֶּפֶד** – הוא הקיפוד, **וְחֶלְדַּת הַסְּנָיִים** – חולדה המקננת בעצי סנה, **חַיָּה** – ולא שרץ. **חֶלְדַּת הַסְּנָיִים, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** – לענין חולדת הסניים אומר רבי יוסי, שבית שמאי סוברים: **מְטַמָּא כַּזַּיִת בְּמַשָּׂא וְכָעֲדָשָׁה בְּמַגָּע** – ההלכה היא בנבלת בהמה או חיה, שכזית ממנה מטמא במגע ובמשא, כלומר שאם אדם נוגע בכזית מן הנבלה, או שהוא נושא כזית מן הנבלה, אפילו אם אינו נוגע בו, הריהו טמא.

ו שׁוֹר בָּר — מִין בְּהֵמָה. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִין חַיָּה. כֶּלֶב — מִין חַיָּה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִין בְּהֵמָה. חֲזִיר — מִין בְּהֵמָה. עָרוֹד — מִין חַיָּה. הַפִּיל וְהַקּוֹף — מִין חַיָּה. וְאָדָם מֻתָּר עִם כֻּלָּם לִמְשׁוֹךְ וְלַחֲרוֹשׁ וּלְהַנְהִיג.

פ ר ק ת ש י ע י

א אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בַּנְּגָעִים אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים. אֵין הַכֹּהֲנִים לוֹבְשִׁין לְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים. צֶמֶר גְּמַלִּים וְצֶמֶר רְחֵלִים שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה — אִם רֹב מִן הַגְּמַלִּים, מֻתָּר; וְאִם רֹב מִן הָרְחֵלִים, אָסוּר; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, אָסוּר. וְכֵן הַפִּשְׁתָּן וְהַקַּנְבּוֹס שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה.

פירוש ברטנורא

הגדלה בסנה: **כזית במשא.** דמספקא להו אם מין חיה ומטמאה נבלתו בכזית ומטמאה נמי טומאה חמורה במשא לטמא אדם לטמא בגדים כנבלת בהמה טמאה, או מין שרץ הוא ומטמא בכעדשה אבל אינו מטמא במשא כנבלת בהמה אלא במגע כשרץ. ואין הלכה כר' יוסי לא באדני השדה ולא בחולדת הסנאים:

ו שור הבר. שור הגדל במדבר: **מין בהמה.** וחלבו אסור ואינו טעון כסוי, דסברי רבנן עקרו מן הישוב היה אלא שברח למדבר ונעשה שור בר: **מין חיה.** וטעון כסוי וחלבו מותר, קסבר עקרו מן המדבר היה. וסימנים שמנו חכמים להכיר בין בהמה לחיה בשאר חיות נאמרו חוץ משור הבר. ואין הלכה כרבי יוסי: **כלב מין חיה.** נפקא מינה לכותב כל חיה שברשותו לאחר, או למקדיש כל חיה שברשותו: **ר' מאיר אומר מין בהמה.** ואין הלכה כר"מ: **ערוד.** חמור הבר: **ואדם מותר עם כולם.** דכתיב (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור, אבל אתה חורש באדם ושור, באדם וחמור:

ט א אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים. דכתיב (דברים כב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים. שעטנז כלל צמר ופשתים פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, צמר ופשתים אין מידי אחרינא לא. וצמר הוא צמר רחלים ואילים בלבד דכתיב (מלכים ב ג) ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר, אין לך קרוי צמר סתם אלא צמר אילים אבל שאר צמר צריך ליתן שם לווי, צמר גמלים צמר ארנבים צמר עזים: **ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים.** דכתיב (ויקרא יג) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בגד פשתים: **אין הכהנים לובשים לשמש במקדש אלא צמר ופשתים.** דבבגדי כהנים כתיב שש ובד, והוא פשתן שעולה בד בבד, כלומר קנה יחידי מכל גרעין ואין שני קנים עולים מגרעין אחד. ובאבנט כתיב תכלת וארגמן ותולעת שני. ותכלת, צמר צבוע בדם חלזון, וארגמן, צמר צבוע בצבע אדום ששמו ארגמן והוא לאכ"א בלע"ז. ותולעת שני, הוא צמר צבוע בצבע אדום שקורין כרמז"י: **שטרפן.** שערבן: **מותר.** לערב עמהן פשתן לפי שצמר רחלים נתבטל ברוב של גמלים: **וכן פשתן וקנבוס.** שנתערבו והרוב מן הקנבוס מותר להביא צמר ולערב עמהם:

משניות מבוארות – קהתי

אבל שרץ מת אינו מטמא במשא אלא במגע בלבד; ברם, שיעור טומאתו הוא בכעדשה; מכאן אמרו בית שמאי לענין חולדת הסניים, שהואיל וספק אם היא חיה או שרץ, לפיכך נוהגות בה חומרות חיה וחומרות שרץ, שכזית מנבלתה מטמא במשא משום ספק נבלת חיה, ואפילו כעדשה מנבלתה מטמאה במגע משום ספק שרץ. ואין הלכה כרבי יוסי לא באדני השדה ולא בחולדת הסניים.

באור משנה ו

שׁוֹר בָּר – שור הגדל במדבר, **מִין בְּהֵמָה** – ואינו כלאים עם השור הביתי. **וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִין חַיָּה** – שור בר מין חיה והריהו כלאים עם השור הביתי. יש מפרשים, שהלכה זו נשנתה כאן דרך אגב, לאו דווקא לענין כלאים, אלא לענין דינים אחרים הנוהגים בחיה ואינם נוהגים בבהמה או להיפך, כגון לגבי חֵלב (החי"ת בציריי), שחֵלב בהמה אסור ואילו חֵלב חיה מותר. **כֶּלֶב מִין חַיָּה** – ונפקא מינה שאם אדם מוכר לאחר כל החיה שברשותו, מכר לו גם הכלב (**תוספתא**). **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִין בְּהֵמָה** – כלב מין בהמה הוא. ואין הלכה לא כרבי יוסי בענין שור בר ולא כרבי מאיר בענין כלב. **חֲזִיר מִין בְּהֵמָה** – והוא כלאים עם חזיר בר. **עָרוֹד** – חמור הבר, **מִין חַיָּה** – והוא כלאים עם חמור ביתי. **הַפִּיל וְהַקּוֹף מִין חַיָּה** – אף הקוף שנמצא תמיד בישוב אינו מין בהמה אלא מין חיה (**הגר"א**). **וְאָדָם מֻתָּר עִם כֻּלָּם** – עם בהמה וחיה וכל בעל חי אחר, **לִמְשׁוֹךְ** – משא ועגלה, **וְלַחֲרוֹשׁ** – עמהם, **וּלְהַנְהִיג** – שלא אסרה התורה אלא "בשור ובחמור יחדו" וכיוצא בהם, אבל לא באדם ובשור או באדם ובחמור. בירושלמי וכן בנוסחאות אחרים אין גורסים תיבת "ולהנהיג", שאמנם אין לה מקום כאן.

יום רביעי

באור משנה א

פרק זה – האחרון שבמסכתנו – עוסק בכלאי בגדים, ושונה דינם של כלאי בגדים מדין כלאי בהמה, שכן בכלאי בהמה, אף על פי שכתוב בהם "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו", שור וחמור לאו דווקא הוא, אלא הוא הדין למינים אחרים, כמו שבארנו בפרק הקודם (בהקדמה לבאור משנה ב), ואילו בכלאי בגדים אין איסור כלאים אלא בצמר ופשתים בלבד, כמו שכתוב (דברים כב, יא): "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו". דבר זה באה, איפוא, משנתנו להשמיע. כן מלמדת המשנה דרך אגב דינים אחרים הקשורים בצמר ופשתים.

אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם – כלאי בגדים, **אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים** – שכתוב: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו", צמר ופשתים דווקא ולא מינים אחרים. וצמר היינו של רחלים ואילים בלבד. **וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בַּנְּגָעִים** – בנגעי בגדים, **אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים** – שכתוב (**ויקרא יג, מז**): "והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים..." **אֵין הַכֹּהֲנִים לוֹבְשִׁין לְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים** – כלומר שהיו בגדים מפשתים או מצמר והיו מצמר ופשתים יחד, שאין איסור כלאים נוהג במקדש, שנאמר בבגדי כהונה (**שמות לט, כז-כט**): "ויעשו את הכתנות שש... ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש משזר ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני" – שש היינו פשתים, ו"תכלת וארגמן ותולעת שני" היינו צמר צבוע בגוונים שונים. **צֶמֶר גְּמַלִּים וְצֶמֶר רְחֵלִים שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה** – שעירבם יחד, **אִם רֹב מִן הַגְּמַלִּים** – אם הרוב בתערובת הוא צמר גמלים, **מֻתָּר** – לערבם בפשתים, שצמר רחלים בטל ברוב צמר גמלים, ואין כאן כלאים; **וְאִם רֹב מִן הָרְחֵלִים** – אבל אם בתערובת הצמר היה רוב הצמר מן הרחלים, **אָסוּר** – לערב צמר זה בפשתים משום איסור כלאים; **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה** – ואפילו היו מחצה צמר גמלים ומחצה צמר רחלים, **אָסוּר** – לערבם בפשתים, שהואיל וצמר רחלים לא בטל, אסור לערבו בפשתים, משום כלאים. **וְכֵן הַפִּשְׁתָּן וְהַקַّנְבּוֹס שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה** – אם הרוב מן הקנבוס מותר לערבם בצמר, שהקנבוס אין דינו כפשתים. וכבר בארנו שהקנבוס הוא מין צמח סיבים, שסיביו משמשים לתעשיית חבלים, שקים וכדומה, ויש סוברים, שהקנבוס שבמשנתנו אינו אותו צמח שאנו קוראים קנבוס אלא מין אחר (**ר' עקיבא איגר בשם תוספות ישנים**).

ב הַשִּׁירַיִם וְהַכָּלָךְ אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אֲבָל אֲסוּרִים מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. הַכְּרָיִם וְהַכִּסְתּוֹת אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם. אֵין עֲרָאי לְכִלְאַיִם. וְלֹא יִלְבַּשׁ כִּלְאַיִם אֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי עֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ לִגְנוֹב אֶת הַמֶּכֶס.

ג מִטְּפְחוֹת הַיָּדַיִם, מִטְּפְחוֹת הַסְּפָרִים, מִטְּפְחוֹת הַסְּפָג — אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר. וּמִטְּפְחוֹת הַסְּפָרִים אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

ד תַּכְרִיכֵי הַמֵּת וּמַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר — אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. לֹא יִתֵּן הַמַּרְדַּעַת עַל כְּתֵפוֹ, אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא עָלֶיהָ זֶבֶל.

פירוש ברטנורא

ב השיריים והכלך. מינים של משי הן, והכלך גדל בכרכי הים ותבניתו כתבנית הזהב, והוא רך ביותר ודומה לצמר: **אבל אסורים.** דאתי לאחלופי בצמר ופשתים. ומפני שלא היו מצויין ביניהם לא היו מכירים בהן ואתי לאחלופי הלכך אסורים מפני מראית העין. אבל האידנא שהמשי מצוי בינינו והכל יודעים ומכירים בו אין אסור שום מין של משי בצמר או בפשתים, וכן הקנבוס שרי בין בצמר בין בפשתים שהכל מכירים בו: **הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים.** לפי שהן עשויין לשכיבה והתורה אמרה (ויקרא יט) לא יעלה עליך אבל אתה מותר להציעו תחתיך. והני מילי כשהן קשים ורקנים ונתונים על גבי אצטבא אז הן מותרין כשאין בשרו [נוגע] בהם, אבל אם הם רכים או מלאים או אפילו רקנים ומונחים על גבי מטה אפילו עשר מצעות זו על גבי זו וכלאים תחתיהם אסור לישן עליהם לפי שנכפפים תחתיו ונכרכים על בשרו: **אין עראי לכלאים.** דלבישת עראי לבישה היא: **אפילו על גבי עשרה.** ואע"פ שאינו נהנה מן הכלאים: **את המכס.** ראיתי לקצת מרבותי שפירשו כגון במקום שהיהודים פורעים מכס למוכס העומד מאליו, ולובש כלאים כדי שלא יכיר שהוא יהודי. ולי נראה לגנוב את המכס לפי שאין אדם נותן מכס מבגדים שהוא לובש. וסתם משנה זו [סברה] דבר שאין מתכוין אסור, ופליגא אאידך סתמא דתנן מוכרי כסות מוכרין כדרכן:

ג מטפחות הידים. שמנגבים בהם כשנוטלים את הידים: **מטפחות הספרים.** שנותנים על גבי ספר תורה: **ומטפחות ספג.** שמנגב בהם כל גופו אחר שרחץ: **ר' אלעזר אוסר.** מטפחות ידים לפי שפעמים מחמם בה ידיו, ומטפחות ספרים פעמים שמשימה בחיקו ומתחמם, ומטפחות הספג פעמים שרואה את רבו ומתעטף בה. והלכה כר"א: **מטפחות ספרים.** המגלחים בני אדם, ופורסים עליהם מטפחת כדי שלא יתלכלכו בגדיהם: **אסורים משום כלאים.** ובהא מודה ת"ק לפי שיש להן בית ראש ולובשים אותן דרך מלבוש, והכי מוכח בירושלמי:

ד תכריכי המת. שהמת נקבר בהם אין בהן משום כלאים דכתיב (תהלים פח) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות: **ומרדעת חמור.** היא קשה יותר מכרים וכסתות, הלכך אפילו בשרו נוגע לא חיישינן שמא תכרך נימא על בשרו. ודוקא כשהכלאים נכרים ונראים בה אבל בגד שאבד בו כלאים לא יעשנו מרדעת לחמור, דחיישינן שמא יקח ממנו טלאי לבגדו, הואיל ואין הכלאים ניכרים:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

הַשִּׁירַיִם – משי חלק הדומה לפשתן, **וְהַכָּלָךְ** – מין משי שעינו כעין הזהב והוא רך ושעיר כצמר, **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם** – עם צמר או עם פשתים, או כשהם תפורים זה בזה, **אֲבָל אֲסוּרִים מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן** – אסור מדרבנן לתפור יחד שיריים עם צמר או כלך עם פשתים, או אפילו שיריים עם כלך, מפני מראית העין, שהואיל והשיריים דומים לפשתים והכלך דומה לצמר, יאמרו הבריות שזה בגד כלאים. ואמנם איסור זה לא היה נוהג אלא בימיהם, לפי שהמשי לא היה מצוי ביניהם ולא היו מכירים סוגי המשי השונים, אבל בימינו, שהמשי מצוי בינינו והכל מכירים בו, אין איסור בשום מין של משי עם צמר או עם פשתים (ברטנורא). **הַכְּרָיִם וְהַכִּסְתּוֹת** – העשויים מצמר ופשתים, **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם** – ומותר לישב ולהסב עליהם, שלא אסרה תורה אלא דרך לבישה, וכתוב (ויקרא יט, יט): "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך" – אבל אתה מציעו תחתיך, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם** – שאם בשרו נוגע בהם הרי זה כאילו מעלה עליו כלאים. בירושלמי אמרו: במה דברים אמורים שהכרים והכסתות אין בהם משום כלאים? כשהם ריקנים (שאינם ממולאים בדבר רך) ומונחים על גבי אצטבא, אבל אם הם מלאים או אפילו ריקנים ומונחים על גבי המטה, אסור לשכב עליהם, לפי שהם נכפפים תחתיו ונכרכים על גופו. **אֵין עֲרָאי לְכִלְאַיִם** – אין דין עראי לענין כלאים, שאסור ללבוש בגד כלאים אפילו דרך עראי, **וְלֹא יִלְבַּשׁ כִּלְאַיִם אֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי עֲשָׂרָה** – בגדים, אף על פי שאינו נהנה כלל מן הכלאים, **אֲפִלּוּ לִגְנוֹב אֶת הַמֶּכֶס** – שאינו מתכוון ללבוש אלא כדי שלא יצטרך לשלם מכס, לפי שאין משלמים מכס מבגדים שאדם לבוש בהם, מכל מקום אסור ללבוש כלאים. בבבלי (בבא קמא קיג, א) מבואר, שהמדובר כאן במוכס שאין לו תעריף ולוקח מכס כרצונו, או במוכס העומד מאליו (שאינו ממונה מטעם המלכות) ותובע מיסים שלא על פי החוק, לפיכך אין כאן בעיה של גניבת המכס אלא של כלאים. אבל במוכס הממונה מטעם המלכות, אסור בכלל להבריח את המכס, שדינא דמלכותא דינא.

יום חמישי

באור משנה ג

מִטְּפְחוֹת הַיָּדַיִם – שמנגבים בהם את הידים, והיינו מגבות, **מִטְּפְחוֹת הַסְּפָרִים** – שעוטפים בהם את ספרי תורה, **מִטְּפְחוֹת הַסְּפָג** – שמתנגבים בהן לאחר רחיצת כל הגוף, **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם** – כלומר אין לחשוש לכלאים שבהן ומותר להשתמש בהן. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר** – להשתמש בהן אם המטפחות עשויות כלאים, לפי שנכרכות על היד ונמצאת היד מתחממת בהן (רמב"ם). וכן הלכה. **וּמִטְּפְחוֹת הַסְּפָרִים** – שהספרים פורסים על המסתפר כדי שיפלו עליהן השערות, **אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם כִּלְאַיִם** – אף לדברי תנא קמא, לפי שמשתמשים בהן דרך לבישה.

באור משנה ד

תַּכְרִיכֵי הַמֵּת – שקוברים בהם את המת, **וּמַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר** – שהרוכב יושב עליה, **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם** – הטעם בתכריכי המת, לפי שכתוב (תהילים פח, ו): "במתים חפשי", ודרשו חכמים: כיון שמת אדם, נעשה חפשי מן המצוות (נידה סא, ב); ומובא בגמרא (שם), שאפילו לכתחילה יכול לעשותם כלאים, שכן שנו בתוספתא: בגד שאבד בו כלאים, הרי זה לא ימכרנו לעובד כוכבים (שמא יחזור וימכרנו לישראל), ולא יעשנו מרדעת לחמור (מחשש שמא יקח ממנו טלאי לבגדו, הואיל ואין הכלאים ניכרים), אבל עושה ממנו תכריכין למת. ומרדעת של חמור העשויה מצמר ופשתים והכלאים ניכרים ונראים בה, אין בה משום איסור כלאים, לפי שהיא קשה ואינה נכרכת על בשרו אפילו כמלוא נימא. **לֹא יִתֵּן הַמַּרְדַּעַת** – של כלאים, **עַל כְּתֵפוֹ, אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא עָלֶיהָ זֶבֶל** – שכתוב: "ובגד כלאים לא יעלה עליך", אפילו בגד שאינו עשוי ללבישה, מכל מקום אסור הוא בהעלאה.

ה מוֹכְרֵי כְסוּת מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְהַצְּנוּעִים מַפְשִׁילִין בְּמַקֵּל.

ו תּוֹפְרֵי כְסוּת תּוֹפְרִין כְּדַרְכָּן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְהַצְּנוּעִים תּוֹפְרִים בָּאָרֶץ.

ז הַבִּרְסִין וְהַבַּרְדְּסִין, וְהַדַּלְמָטִקְיוֹן וּמִנְעֲלוֹת הַפִּנּוּן — לֹא יִלְבַּשׁ בָּהֶן עַד שֶׁיִּבְדֹּק. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַבָּאִים מֵחוּף הַיָּם וּמִמְּדִינַת הַיָּם אֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן בְּקַנְבּוֹס. וּמִנְעָל שֶׁל זֶרֶד אֵין בּוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

ח אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם אֶלָּא טָווּי וְאָרוּג, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב, יא)**: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז" — דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ, טָווּי**

פירוש ברטנורא

ה מוכרי כסות מוכרים כדרכן. לובשים בגדי כלאים להראות לקונה מדת ארכו ורחבו, ובלבד שלא יתכוונו להנאתן. ואע"ג דאם מתכוון איכא איסורא דאורייתא, כי לא מתכוון שרי לכתחילה. וכן הלכה: **והצנועים.** המחמירים על עצמן: **מפשילין במקל.** נותנים המקל על כתפיהם והכלאים מונחים בקצהו ואין כתפיהם נוגעות בכלאים:

ו תופרין כדרכן. מניחין הכלאים על הברכים ועל השוקים כשהן תופרים:

ז הברסין והברדסין. שניהם עשויין מצמר ומכסים בה את המטות אלא שאלו דקין ואלו עבין: **דולמטיקיון.** בתי שוקים, קאלצי"ש בלע"ז: **מנעל הפינון.** מנעל שעושות מפסולת הצמר: **עד שיבדוק.** שמא יש פשתן מעורב בהן: **הבאים מחוף הים וממדינת הים.** מחוף הים שהוא במדינת הים: **שחזקתו מן הקנבוס.** משנה זו נשנית בראשונה בזמן שלא היה הפשתן מצוי בכל מקום, אבל בזמן הזה שהפשתן מצוי בכ"מ כולם צריכים בדיקה הלכך הלוקח בגדים תפורים מן הנכרי בזמן הזה לא ילבש עד שיבדוק יפה: **ומנעל של זרד.** מנעלים של עור ומחופים בפנים בלבדים או בצמר עב ומגיעין עד הירך, כעין אותן שקורין בורזקיש בלע"ז ובערבי כופ"ש. ולפי שעשוין לחמם הרגל קרויין של זרב לשון יזורבו נצמתו (איוב ו): **אין בו משום כלאים.** אין חוששין שמא פשתים מעורב בהם:

ח שוע טווי ונוז. שוע סרוק במסרק ושוע חלק. איש חלק מתרגמינן גבר שעיע: **נוז.** שזור דהיינו ב' חוטין שזורין יחד. ועיקר כלאים מן התורה שיהיה הצמר סרוק וטווי ושזור לבדו, וכן הפשתן סרוק וטווי ושזור לבדו, ואח"כ יהיו ארוגים יחדו או מחוברים יחד בשתי תכיפות דהוו כאריג. ומש"ה איצטריך

משניות מבוארות – קהתי

יום ששי

באור משנה ה

מוֹכְרֵי כְסוּת – מוכרי בגדים, שדרכם להניח את הבגדים על כתפיהם, כדי להראותם ללקוחות, **מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן** – בגדי כלאים, ואין בהנחת הבגדים על כתפיהם משום איסור העלאת כלאים (**"כסף משנה", הל' כלאים י, יח**). ויש מפרשים שדרכם ללבוש את הבגדים כדי להראות ללקוחות את מידתם וצורתם, והואיל ואינם מתכוונים בלבישה זו להנאת גופם, אין בלבישה זו משום איסור כלאים, שסובר התנא של משנתנו: דבר שאינו מתכוון, מותר (**ברטנורא**); ולפי פירוש זה, מה ששנינו לעיל (משנה ב): "ולא ילבש כלאים אפילו על גבי עשרה", זו דעה של תנא הסובר: דבר שאין מתכוון אסור, והוא חולק על משנתנו (**עיין שם ברטנורא ו"משנה ראשונה"**). **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה** – שהבגדים יגינו עליהם מפני להט השמש, **וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים** – שלא יתכוונו בשעת ירידת גשמים שהבגדים יגינו עליהם מפני הגשמים, שבשעה שמתכוונים כך הרי הם עוברים על איסור כלאים. **וְהַצְּנוּעִים** – המדקדקים במצוות ומחמירים על עצמם, **מַפְשִׁילִין בְּמַקֵּל** – תולים את בגדי הכלאים על גבי מקל הנתון על כתפיהם, ומורידים את הבגדים עד לקצה המקל מאחוריהם, שלא יגעו הכלאים בכתפיהם.

באור משנה ו

תּוֹפְרֵי כְסוּת – התופרים בגדי כלאים, **תּוֹפְרִין כְּדַרְכָּן** – כשהבגדים מונחים על ברכיהם, ואין בזה משום איסור כלאים, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים** – שהבגדים יגינו עליהם מפני החמה או מפני הגשמים. **וְהַצְּנוּעִים תּוֹפְרִים בָּאָרֶץ** – מניחים בגדי הכלאים על הארץ ותופרים, והיינו כשהתופר יושב על הארץ; ואם הוא יושב על הספסל, מניח את הבגדים על השולחן (**"תפארת ישראל"**).

שבת קודש

באור משנה ז

משנה זו באה ללמדנו, שהקונה בגדי צמר צריך לבדקם יפה, שמא הם תפורים בחוטי פשתן.

הַבִּרְסִין וְהַבַּרְדְּסִין – בגדי צמר הנקראים כך על שם המקומות שמשם היו מובאים; ויש מפרשים: הברסין – כסויי צמר דקים, והברדסים – כסויי צמר עבים, **וְהַדַּלְמָטִקְיוֹן** – מין בגד צמר הבא ממדינת דלמטיא; ויש מפרשים: מכנסי צמר, **וּמִנְעֲלוֹת הַפִּנּוּן** – נעליים העשויות מפסולת הצמר, **לֹא יִלְבַּשׁ בָּהֶן** – ויש גורסים: לא ילבשם, **עַד שֶׁיִּבְדֹּק** – אם אין פשתן מעורב בהם. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַבָּאִים מֵחוּף הַיָּם** – בגדי צמר הבאים מערי החוף של הים התיכון, **וּמִמְּדִינַת הַיָּם** – וממקומות רחוקים שמעבר לים, **אֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה** – אם מעורב בהם פשתן, או שמא נתפרו בחוטי פשתן, **מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן בְּקַנְבּוֹס** – חזקה שתפורים הם בקנבוס ולא בפשתן, לפי שהפשתן אינו מצוי שם והוא ביוקר, והרי שנינו (לעיל משנה א) שהקנבוס אין לו דין פשתים ואינו כלאים עם צמר. ברם, בזמננו שהפשתן מצוי בכל מקום, כל בגד צמר צריך בדיקה, שמא הוא תפור בחוטי פשתן (**ירושלמי**). **וּמִנְעָל שֶׁל זֶרֶד** – ויש גורסים: של זרב – מנעל המרופד בלבד של צמר לחימום הרגל, **אֵין בּוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם** – שאין חוששים שמא מעורב בו פשתן (**ברטנורא**). הרמב"ם מפרש, שהוא מין מנעל שאין לו עקב, ומהלכים בו על היצועים והכסתות, ואף שהוא כלאים מותר ללובשו, מפני שעור הרגל קשה הוא ואינו נהנה כשאר עור הגוף (**הל' כלאים י, טו**).

באור משנה ח

משנתנו באה ללמד, מהי משמעותו של "שעטנז" האמור בתורה בכלאי בגדים.

אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם – מן התורה, **אֶלָּא טָווּי** – שמהצמר ומהפשתים נטוו חוטים, **וְאָרוּג** – ומהחוטים עשוי אריג, כמו שנבאר עוד להלן, **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז"** – ודורשים "שעטנז" נוטריקון: שוע, טווי, נוז; ומכאן שאין אסור אלא **דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ** – חלק וסרוק, **טָווּי** – עשוי לחוטים, **וְנוּז** – שזור; אלו הן שלש מלאכות בהכנת החוטים לעשיית אריגים, שכן בתחילה סורקים את הצמר או את הפשתים, כדי לנקותם ולעשותם חלקים, ואחר כך טווים אותם, היינו שעושים מהם חוטים דקים, ולאחר מכן שוזרים את החוטים הדקים לחוטים יותר עבים וחזקים. משנתנו באה איפוא להשמיע, שמן התורה אין איסור כלאים בבגד המעורב מצמר ופשתים

וְנוּז. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: נָלוּז וּמֵלִיז הוּא אֶת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם עָלָיו.

פירוש ברטנורא

קרא למשרי כלאים בציצית לפי שחוטי תכלת שזורים הם דכתיב פתיל תכלת טווי ושזור, וכן חוט לבן, וכשמחברן יחד בשתי תכיפות הוו כלאים גמורים דאורייתא. והא דתנן הכא אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר (דברים כג) לא תלבש שעטנז, לאו למדרש אריג משעטנז דאריג מיחדו נפקא דדרשינן מיניה דאף שתי תכיפות הוי חבור, ולא מייתי שעטנז אלא משום טווי. וראיתי לאחד מרבותינו שפירש שוע טווי הצמר לבד והפשתים לבד, ונוז כלומר ואח"כ נוז דהיינו שניהם ארוגים יחד והכי מתישב לישנא דמתניתין שפיר טפי, והכי משמע בירושלמי ופירושים הרבה מצאתי לרבותי בפירוש שוע טווי ונוז וכולהו אית להו פרכא לבד מהאי דלית ליה פרכא: **נלוז ומליז.** עקום ומעקם דרכי אביו שבשמים עליו. לשון אל ילוזו מעיניך (משלי ג):

משניות מבוארות – קהתי

אלא אם כן כל אחד מהם, הצמר בפני עצמו והפשתן בפני עצמו, הוא שוע טווי ונוז. כלומר שנעשו תחילה בכל אחד מהם שלש המלאכות הללו (סריקה, טווייה ושזירה), ואחר כך נארגו החוטים של הצמר והפשתים יחדו, או שחוברו יחד על ידי קשירה או תפירה, שנאמר: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו", ולמדים מתיבת "יחדו", שאם צמר ופשתים שהם "שעטנז" (שוע טווי ונוז) חוברו על ידי אריגה, קשירה, תפירה, דיבוק וכדומה, הרי הם כלאים מן התורה. וכל שכן אם ערבב מתחילה צמר ופשתים וסרקם יחד ואחר כך טוום ושזרם יחד ועשה מהם אריג, שהוא כלאים מן התורה. – כך מפרש הרב מברטנורא, אבל לפי פירוש זה אין משנתנו מתיישבת יפה, שהרי הראיה מן הכתוב "שעטנז" היא על "שוע טווי ונוז", ולא על "טווי וארוג" שנישנו ברישא. מכאן נדחק הרב מברטנורא לפרש, שהמשנה לא הביאה את הכתוב אלא משום ענין "טווי" בלבד, ואילו ענין "ארוג" למדים ממה שנאמר "יחדו", כמו שבארנו לעיל. כן מביא הרב מברטנורא פירוש אחר בשם אחד מרבותינו, ש"נוז" היינו ארוג (ולא כמו שבארנו: שזור), כלומר שלמדים מלשון "שעטנז", שאין איסור כלאים אלא אם כן הצמר שוע וטווי בפני עצמו וכן הפשתים, ואחר כך "נוז", דהיינו שהם ארוגים יחד. ואמנם לפי פירוש זה מתיישב יותר לשון המשנה, שכן תיבת "שעטנז" כוללת "טווי ונוז" שפירושו טווי וארוג, והרי זו ראיה לדברי הרישא, ש"אין איסור משום כלאים אלא טווי וארוג". אבל גם לפירוש זה קשה עדיין, מפני מה לא נזכר ברישא גם "שוע"? – ויש מיישבים משנתנו גם לפי הפירוש הראשון וגם לפי הפירוש השני, שכן ענין "טווי" אינו מפורש בתיבת "שעטנז" כשאר שני העניינים שוע ונוז, שהם מפורשים בה: "שע", "נז", ואילו טווי אין למדים אלא מאות טי"ת. ומכאן – לפי הפירוש הראשון – לא היה צורך להזכיר שוע ונוז ברישא, שהרי מפורשים הם בכתוב, ולא באה המשנה להשמיענו ברישא אלא "טווי" שאינו מפורש, והוא נלמד בנוטריקון; וכן מוסיפה המשנה להשמיענו "ארוג", הנלמד ממה שנאמר בסוף הפסוק: "יחדו". ולפי הפירוש השני יש לומר, ש"שוע" הוא לשון ארמי שהיה שגור בפי כל בימי התנאים וגם אחריהם, והואיל והוא מפורש בכתוב, כמו שבארנו לעיל, לא היה צורך להזכירו ברישא, אבל "טווי" למדים בנוטריקון מאות טי"ת, וכן "ארוג" למדים מ"נוז", ואין הכל יודעים שנוז היינו ארוג; הלכך באה המשנה להשמיע שני עניינים אלו: "טווי וארוג" (**"תוספות יום טוב"**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: נָלוּז** – "נוז" היינו "נלוז", כלומר שכלאים הוא דבר מעוקם, מלשון "תועבת ה' נלוז" (**משלי ג, לב**), שמינים שונים מעורבים בכלאים, ויש בזה עקמימות, **וּמֵלִיז הוּא אֶת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם עָלָיו** – הלובש כלאים מעקם עליו את דרכי אביו שבשמים, שאין הקב"ה מרחם עליו.

כפי שהזכרנו בארנו משנתנו לפי פירושו של הרב מברטנורא. כך מפרש גם רבנו תם (נידה ס, א), וזוהי גם שיטת רוב הפוסקים, שאם הצמר והפשתים כל אחד הוא שוע בפני עצמו וטווי בפני עצמו ושזור ("נוז") בפני עצמו, ואחר כך חוברו על ידי אריגה או תפירה, הרי זה כלאים מן התורה; אבל אם אחד מהמינים היה חסר אחת המלאכות הללו, כגון שהיה רק שוע וטווי או שהיה רק שוע בלבד, כגון לבדים, אין בהם איסור כלאים מן התורה אלא מדברי סופרים.

גם הר"ש מפרש כרבנו תם, אלא שהוא מפרש "נוז": ארוגים יחד, והרי זה הפירוש השני המובא בברטנורא.

אבל רש"י מפרש (שם), שענין "שוע טווי ונוז" היינו שהצמר והפשתים מעורבים יחד מתחילה ונעשו בהם כל שלש המלאכות ביחד, כלומר שסרקם וטווים וארגם יחדו, ורק בכגון זה יש איסור כלאים מן התורה. אבל בעלי התוספות מקשים על רש"י: אם כן למה הוצרכה התורה להתיר כלאים בציצית, הרי בתערובת הצמר והפשתים שבציצית כל מין הוא שוע בפני עצמו וטווי בפני עצמו וגם אין בה אריגה אלא קשירה בלבד. מכאן נוטים רוב הפוסקים לדעת רבנו תם.

הרמב"ם חולק על שיטת רבנו תם וסובר, שאפילו לבדים שאינם אלא שועים בלבד, אם מעורב בהם פשתן, הרי זה כלאים מן התורה (הל' כלאים, י ב), אבל רבים מתקשים בדבריו ("כסף משנה"; הרא"ש; הטור), ברם הגר"א מכריע מן הירושלמי כדעת הרמב"ם, שכל אחד לבדו אסור מן התורה, שאם הם שועים ביחד ועשה לבדים, או שארוגים ביחד, או שטוום ביחד ואחר כך ארגם (שטווי בלבד אינו בגד), כל אלו אסורים מן התורה.

המשך ביאור למס' יבמות ליום חמישי עמ' ב

1 לזכות בהם, וְכָסָבוּר [–וטעה וסבר] שהנכס שחפר בו שֶׁל גֵּר אַחֵר
2 הוּא, שאף שהתכוין לגר אחר, הדין הוא דְּקָנֵי כיון שמכל מקום
3 התכוין לקנין. והוא הדין יבם זה כוונתו היתה לקנין, אלא שטעה
4 מכח מה בא לקנותה, מחמת אחיו או מכחו, ומכיון שהתכוין מכל
5 מקום לקנין, הרי זה מועיל.
6 הגמרא מבארת את דברי רבי באופן אחר: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, הָכָא
7 בְּמַאי עַסְקִינַן – באיזה אופן נחלקו רבי וחכמים, כְּגוֹן דְּאָמַר לָהּ
8 ליבמתו לאחר שחלץ לה, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּמַאֲמַר יְבָמִין, כלומר
9 בקידושי מאמר. רַבִּי סָבַר, מַאֲמַר עִילָּוֵי זִיקָה קָא רָמֵי – שחכמים
10 תיקנו מאמר לכל היבמים, רק כשיש זיקה והמאמר מתוסף עליה,
11 וְכאן שחלץ לה, אֲתַאי [–באה] הֲחֵלִיצָה אַפְּקַעָתָהּ [–והפקיעה]
12 לְזִיקָה, ושוב אין המאמר יכול לחול משום שאין זיקה להתוסף
13 עליה. וְרַבָּנַן סָבְרֵי, הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי – המאמר
14 והזיקה, כל אחד מהם עומד לבדו, וכשם שמַעְיַקְּרָא – בתחילה
15 קודם שחלץ לה אִילּוּ אָמַר לָהּ הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּמַאֲמַר יְבָמִין, מִי לֹא
16 מַהֲנֵי – וכי לא היה מועיל לקנותה אף שהזיקה עומדת בפני עצמה
17 ואינה מסייעת למאמר לחול, הַשְׁתָּא נַמִּי מַהֲנֵי – גם עתה אחרי
18 שהחליצה הפקיעה את הזיקה, חל קנין המאמר, והיא מקודשת.
19 הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת רבי וחכמים: רָבָא אָמַר, אִי
20 דְּאָמַר לָהּ ליבמתו לאחר שחלץ לה התקדשי לי בְּמַאֲמַר יְבָמִין, כּוּלֵּי
21 עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּמַהֲנֵיָא והקידושין חלים, וְהָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן –
22 וכאן בברייתא במה נחלקו רבי וחכמים, כְּגוֹן דְּאָמַר לָהּ ליבמתו
23 לאחר שחלץ לה, הִתְקַדְּשִׁי לִי בִּזִיקַת יְבָמִין, ונחלקו האם מאמר
24 בלשון זיקה קונה לאחר חליצה. רַבִּי סָבַר,

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף סט ע"ב: הגמרא ממשיכה בסיפור המעשה: **אוֹתִיבוּ בְּתַעֲנִיתָא** - ישבו אנשי כנסת הגדולה בתענית **תְּלָתָא יוֹמִין וּתְלָתָא לֵילָוָאתָא, וּמְסָרוּהוּ נִיהֲלַיְהוּ** - נתנו אותו בידיהם לבטל את כוחו. באותה שעה, **נָפַק אָתָא** - יצא ובא **כִּי גּוּרְיָא דְּנוּרָא** - כמו ארי קטן מאש **מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. אָמַר לְהוּ** זכריה בן עדו **הַנָּבִיא לְיִשְׂרָאֵל, הַיְינוּ יְצִרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר** בדברי זכריה לחבריו אנשי כנסת הגדולה (זכריה ה ח) **'וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה'** - הארי הזה הוא היצר של עבודה זרה. **בַּהֲדֵי דְּתָפְסוּהָ לֵיהּ** - בשעה שתפסוהו, **אִשְׁתְּמִיט בִּינִיתָא מִמַּזְיָיא** - נתלשה שערה משערותיו, **וּרְמָא קָלָא** - הרים קול וצווח **וְאָזַל קָלֵיהּ** - ונשמע קולו עד **אַרְבַּע מְאָה פַּרְסֵי. אָמְרוּ** אנשי כנסת הגדולה, **הֵיכִי נַעֲבִיד** - מה נעשה, **דִּילְמָא חַס וְשָׁלוֹם מְרַחֲמֵי עֲלֵיהּ מִן שְׁמַיָּא** מחמת צעקתו. **אָמַר לְהוּ נָבִיא, שַׁדְיוּהוּ בְּדוּדָא דְּאַבְרָא** - השליכוהו לסיר של עופרת, **וְחַפְיוּהוּ לְפוּמֵיהּ בְּאַבְרָא** - וכסו את פי הסיר בעופרת, כיון **דְּאַבְרָא מִשְׁאַב שָׁאִיב קָלָא** - עופרת שואבת את הקול שלא ישמע, יותר מכלי מתכת. ואכן כך עשו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה, וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל תּוֹךְ הָאֵיפָה, וַיַּשְׁלֵךְ אֶת אֶבֶן הָעוֹפֶרֶת אֶל פִּיהָ'.**

המשיכו **וְאָמְרוּ** אנשי כנסת הגדולה, **הוֹאִיל וְעֵת רָצוֹן הוּא,** שנמסר בידינו יצר של עבודה זרה, **נִבְעֵי רַחֲמֵי** - נבקש רחמים אף **אַיְּצְרָא דַּעֲבִירָה** [-של עריות] ונבטל את כוחו לגמרי. **בָּעוּ רַחֲמֵי, וְאִמַּסַּר בִּידֵיהוּ. אָמַר לְהוּ** היצר, **חָזוּ** - התבוננו, **דְּאִי קְטַלִיתוּ לֵיהּ לְהַהוּא** [את יצר העריות] **כַּלְיָא עָלְמָא** - יכלה העולם, כי אם תתבטל התאווה לא יפרו וירבו. **חֲבָשׁוּהוּ תְּלָתָא יוֹמֵי** כדי לבחון אם אכן אי אפשר לעולם בלעדיו, **וּבָעוּ בֵּיעָתָא בַּת יוֹמָא בְּכָל אָרֵץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא אִשְׁתְּכַח** - וכשחיפשו בכל ארץ ישראל ביצה טריה לצורך חולה, לא מצאו, כי אפילו התרנגולים לא התאוו לפרות ולרבות. **אָמְרֵי, הֵיכִי נַעֲבִיד.** אם **נִקְטְלֵיהּ** - נהרגהו, הרי **כַּלְיָא עָלְמָא.** ואם **נִיבְעֵי רַחֲמֵי אַפַּלְגָא** - שישלוט באדם רק לדבר היתר ולא לעבירה, הרי **פַּלְגָא בִּרְקִיעָא לֹא יָהֲבִי** - משמים אין נותנים חצי דבר. לפיכך **כַּחֲלִינְהוּ לְעֵינֵיהּ** - סימאו את עיניו על ידי כחול [-מין סם], **וּשְׁבָקוּהוּ** ולא הרגוהו. **וְאַהֲנֵי** מה שסימאוהו, **דְּלֹא מִינְּדֵי בֵּיהּ לְאִינִישׁ בְּקָרִיבְתֵּהּ** - שאינו מגרה אדם לחטוא עם קרובותיו, אבל עדיין הוא מגרה אותו באשת איש ובנדה.

הגמרא חוזרת לביאור תיבת 'גדול': **בְּמַעֲרָבָא** [-ארץ ישראל] **מַתְנוּ הָכִי** - שנו כך את המחלוקת בביאור תיבת גדול האמור בפסוק, **רַב גִּידֵּל אָמַר, 'גָּדוֹל'** היינו **שֶׁגִּדְּלוֹ** עזרא ושיבחו לה' **בַּשֵּׁם הַמְּפוֹרָשׁ, וְרַב מַתְּנָא אָמַר,** שגידלו בשבחים הנזכרים בפסוק **'הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא'.**

וְהָא - ודרשה זו **דְּרַב מַתְּנָא, מַטְיָא** - באה **לְדִרְבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי,** כלומר מסייעת לדבריו. **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה,** לפי **שֶׁהֶחֱזִירוּ** את **הָעַטָּרָה** של הקדוש ברוך הוא **לְיוֹשְׁנָהּ** - לקדמותה. שהרי בתחילה **אָתָא מֹשֶׁה וְאָמַר** - הזכיר את ה' בתואר (דברים י יז) **'הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא'.** וכאשר **אָתָא יִרְמְיָה** וראה את שרי נבוכדנצר נכנסים להיכל ועושים כרצונם ואינם יראים, עמד **וְאָמַר,** אם **הָנָכְרִים מְקַרְקְרִין** [-הורסים] **בְּהֵיכָלוֹ אַיֵּה הֵם נוֹרְאוֹתָיו** - היכן מוראו, לפיכך **לֹא אָמַר 'נוֹרָא'.**

רש"י

אמר להו נביא — זכריה בן עדו. **ביניתא** — שיער. **בדודא דאברא** — בסיר של עופרת. **זאת הרשעה** — "וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה". **שאיב קלא** — נכנס הקול לתוך העופרת ואינו יוצא ממנו. **כליא עלמא** — יכלה העולם, שלא תהא פריה ורביה. **ביעתא בת יומא** — ביצה הנולדה בו ביום, לפי שפסק החימום מן המעים, ואפילו אותן שעיברה התרנגולת כבר אינן מתבשלין במעיה. **לפלגא** — שיהא שולט באדם ליזקק לאשתו ולא לאחרת. **כחלינהו** — סימו את עיניו על ידי כחול. **האל הגדול הגבור והנורא** — אשר לא ישא פנים. **עובדי עבודה זרה מקרקרים בהיכלו** — שראה שרי נבוכדנצר נכנסין להיכל ומריעים בו ככל רצונם. **לא אמר נורא** — בפרשת "הנה חנמאל" כתיב "עושה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם האל הגדול

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

אחר כך **אָתָא דָּנִיֵּאל וְאָמַר,** הרי **נָכְרִים מִשְׁתַּעְבְּדִים בְּבָנָיו** כבר שבעים שנה בגלות בבל, אם כן **אַיֵּה גְּבוּרוֹתָיו,** לפיכך **לֹא אָמַר 'גִּבּוֹר'.** אך כאשר **אָתוּ אִינְהוּ** - אנשי כנסת הגדולה, וראו שבסוף שנות הגלות נצלו ישראל מכמה צרות, עמדו **וְאָמְרוּ, אַדְּרַבָּה, זוֹ** - מה שה' לא העניש את הרשעים בכל אותן שנים ששעבדו בישראל, **הִיא גְּבוּרַת גְּבוּרָתוֹ** - גילוי לגבורתו הגדולה ביותר, **שֶׁכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ** [-רצונו] בכך **שֶׁנּוֹתֵן אֶרֶךְ אַפַּיִם לָרְשָׁעִים.** ומיום החורבן, שנאספו כל האומות להשמיד את ישראל ולא יכלו, אתה למד שאֵלּוּ **הֵן נוֹרְאוֹתָיו, שֶׁכָּן אִלְמָלֵא מוֹרָאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵיאַךְ אוּמָּה אַחַת** [-ישראל] **יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּים בֵּין הָאוּמּוֹת.** ועל שם שחזרו והוסיפו תארי 'גיבור ונורא', נקראו אנשי כנסת הגדולה.

מקשה הגמרא: **וְרַבָּנָן** - ירמיה ודניאל **הֵיכִי עָבְדֵי הָכִי** שפיחתו תארים אלו **וְעָקְרֵי תַּקַּנְתָּא דְּתַקִּין מֹשֶׁה.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִתּוֹךְ שֶׁיּוֹדְעִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֲמִתִּי הוּא** - מסכים עם האמת ושונא את השקר, **לְפִיכָךְ לֹא כִּיזְּבוּ בּוֹ** - לא שיבחוהו במידה שלא היתה נראית בזמנם.

רש"י

והגבור ה' צבאות שמו" (ירמיהו לב). **דניאל לא אמר גבור** — בתפלתו בספרו (דניאל ט). **עובדי עבודה זרה משתעבדים בבניו** — זה שבעים שנה. **זו היא גבורתו** — שכובש יצרו כל השנים הללו שנשתעבדו בהן ומאריך אפו על כל הגזירות שגוזרים על בניו. **ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו וכו'** — מן יום החורבן אתה למד נוראותיו, שכל האומות נאספו להשמידם ונתקיימו מהן. **ורבנן** — ירמיה ודניאל. **שהוא אמתי** — מסכים על האמת ושונא את השקר.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג בחודש הגאולה, ה'תשי"ג
ברוקלין, נ.י.

שלמא רבא להאי גברא רבא הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א
איש חי רב פעלים בר אוריין ובר אבהן ומרא דעובדין
טבין בנש"ק וכו' כבוד הדרת גאונו מוהר"ר
ישראל שליט"א אביחצירא

שלום וברכה!

בעתו נתקבל מכתבו וגם שמחתי לקבל פ"ש מכהדר"ג שליט"א על ידי הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"מ עוסק בצרכי צבור וכו' וכו' מוהר"ר בנימין אלי' שי' גורודצקי, ובעיקר שמחתי לשמוע מפי הרבא"ג שי' כי [אין] לכת"ר כל תרעומות עלי ואפילו לא טינא בלב שאין כוונתי אלא לטובה. ולדעתי צריך כל אחד ומחויב בזכותא דא להקדיש כוחותיו לטובת הכלל ולא לישב בדד, וכמובא באגרת הידועה של ר' שרירא גאון, אשר כשבא רב לבבל והגיע למקום תורה לא קבע שם מושבו אלא אדרבה הלך למקום שאין בו תורה והקדיש כוחותיו לגדור גדר בבקעה אשר מצא.

ולקראת ימי החג הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה, הנני בזה להביע ברכתי לחג כשר ושמח, ולקיום היעוד המקווה - כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, בגאולתנו האמיתית והשלימה בימיו ובימינו על ידי משיח צדקנו.

בכבוד רב ובברכת החג.

מוסג"פ העתק מכתב כללי מענינא דיומא.

וּמוּתָּר בָּהּ מִיָּד, כדין שפחה משוחררת שמותרת לישראל. ולא הצריכה התורה את כל הסדר האמור ביפת תואר אלא במי שאינו רוצה להטבילה לשם שפחות. הרי שלדעת רבי שמעון בן אלעזר אפשר להטביל עבד לשם עבדות ולשם גירות גמורה אף בעל כרחו, ואילו לדעת חכמים אין מטבילים אותו אלא מדעתו.

הגמרא מפרשת את מקורו של רבי שמעון בן אלעזר: **אָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא דְּרִבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר** שסובר שמטבילין את העבד בעל כרחו, משום **דִּכְתִיב** בקרבן פסח (שמות יב מד) 'וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כֶּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ'. ולכאורה יש לתמוה בדברי הכתוב, וכי רק **עֶבֶד** של **אִישׁ** יש למול לצורך אכילת הפסח, **וְלֹא עֶבֶד** של **אִשָּׁה**, והרי בודאי אין לחלק ביניהם, ואם כן למה נכתב 'עבד איש'. **אֶלָּא** נכתב 'איש' ללמד, שדווקא **עֶבֶד** שהוא **אִישׁ** גדול שאפילו שהוא בן דעת **אַתָּה מָל** אותו **בְּעַל כָּרְחוֹ**, ואולם **אִי אַתָּה מָל בֶּן אִישׁ בְּעַל כָּרְחוֹ** – גר שבא להתגייר אינו יכול לגייר ולמול את בנו הגדול בעל כרחו כשאינו רוצה לקבל עליו מצוות ולהתגייר. ומכאן שיכול האדון לגייר עבד משוחרר בעל כרחו ואין צריך שיקבל עליו עול מצוות.

הגמרא מפרשת את טעמם של חכמים: **וּבטעם רַבָּנַן** הסוברים שאין מטבילים עבד משוחרר בעל כרחו, **אָמַר עוּלָּא, כְּשֵׁם שֶׁאִי אַתָּה מָל בֶּן אִישׁ בְּעַל כָּרְחוֹ** – כשם שגר הבא להתגייר אינו יכול למול ולגייר את בנו הגדול בעל כרחו, **כָּךְ אִי אַתָּה מָל עֶבֶד** שהוא **אִישׁ** גדול **בְּעַל כָּרְחוֹ**. מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא הָכְתִיב** 'כָּל עֶבֶד אִישׁ', ולשיטת חכמים שאינם מרבים מכתוב זה שעבד מתגייר בעל כרחו, הרי ה'איש' מיותר, ולשם מה נכתב. מתרצת הגמרא: **הַהוּא** 'איש' **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְשְׁמוּאֵל. דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, הַמַּפְקִיר** את **עֲבָדוֹ** הכנעני וזכה העבד בעצמו, אותו העבד **יָצָא** לְחֵירוּת לגמרי, **וְאֵין הוּא צָרִיךְ גֵּט שִׁחְרוּר** כדי להתירו בבת ישראל. ואפילו שלכאורה ההפקר אינו מפקיע אלא את קנין הממון שיש לאדון בעבד, ולא את קנין האיסור שאוסרו בבת ישראל, מכל מקום מאחר שהעבד כבר אינו שייך לרבו ממילא נפקע ממנו גם איסור העבדות, ונעשה ישראל גמור. ודרש שמואל דין זה ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יב מד), 'וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כֶּסֶף'. שלכאורה תמוה, וכי רק **עֶבֶד** של **אִישׁ** צריך למול **וְלֹא עֶבֶד** של **אִשָּׁה, אֶלָּא** בא 'עבד איש' ללמדנו, שדווקא **עֶבֶד שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְרַבּוֹ עָלָיו** בקנין הממון **קָרוּי עֶבֶד** לגבי האיסור, וצריך גט שחרור כדי להפקיע ממנו איסור זה, **וְאולם עבד שֶׁאֵין רְשׁוּת** ממונית **לְרַבּוֹ עָלָיו** אף **אֵין** הוא **קָרוּי עֶבֶד** לענין האיסור, ושוב אינו צריך גט שחרור להתירו בבת ישראל.

על פי מחלוקת זו שבין חכמים לרבי שמעון בן אלעזר ביפת תואר, תירץ רב ששת לעיל (מז:) את הסתירה שבין הברייתות. שהברייתא הסוברת שאין מטבילים עבד משוחרר ללא קבלת המצוות שנוספות עליו כשמשתחרר שנויה בשיטת חכמים, ואילו הברייתא הסוברת שמטבילים אותו בעל כרחו שנויה בשיטת רבי שמעון בן אלעזר. עתה מביאה הגמרא דחיה על תירוץ זה: **מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָא, אֵימוֹר דְּשָׁמְעַת לְהוּ לְרַבָּנַן** – היכן שמענו שאמרו חכמים שאין מטבילים עבד בעל כרחו, דווקא **בִּיפַת תּוֹאַר דְּלֹא שַׁיְּיכָא בְּמִצְוֹת**, שמיד לאחר שמטבילה לשפחות הוא בא להטבילה לשחרור, ומאחר שלא הספיקה לקיים מצוות בזמן קצר זה, סוברים חכמים שאין מטבילים אותה בעל כורחה ללא קבלת עול מצוות. **אֲבָל עֶבֶד** שכבר שהה אצל רבו כמה ימים **דְּשַׁיְּיךְ בְּמִצְוֹת** שנוהגות בעבדים והספיק לקיימן קודם שחרורו, **הָכִי נַמִּי דַּאֲפִילּוּ רַבָּנַן מוֹדוּ** שבשעה שמשתחרר מטבילים אותו בעל כרחו לשם גירות גמורה, ואפילו בלא שיקבל עליו את המצוות שנוספות על בן חורין. מוכיח רב פפא כדבריו: **דְּתַנְיָא, אֶחָד גֵּר** שבא להתגייר **וְאֶחָד לוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים** ובא לשחררו ולגיירו, **צָרִיךְ** הגר והעבד **לְקַבֵּל** על עצמו עול מצוות. ומשמע דווקא עבד שהיה עד עתה עבדו של עובד כוכבים צריך קבלת עול מצוות, **הָא הַלּוֹקֵחַ** עבד **מִיִּשְׂרָאֵל** כדי לשחררו, **אֵין** העבד **צָרִיךְ לְקַבֵּל** על עצמו עול מצוות, אלא אף בטבילה בעל כרחו נעשה ישראל גמור, שהרי כבר היה שייך במקצת מצוות אצל אדונו הקודם, ומטבילים אותו אף בעל כרחו. מסיק רב פפא את ראייתו: **מַנִּי** – בשיטת מי שנויה ברייתא זו. **אִי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, הָאָמַר** רבי שמעון בן אלעזר שאף **הַלּוֹקֵחַ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים נַמִּי אֵין** העבד **צָרִיךְ לְקַבֵּל** עול מצוות בשעת שחרורו, שהרי גם ביפת תואר אמר שמטבילה בעל כרחה, ואפילו שלא היתה שייכת במצוות עד עתה. **אֶלָּא לָאו** בהכרח בשיטת **רַבָּנַן** שנויה ברייתא זו, **וּשְׁמַע מִינָּהּ דְּאוּף** לשיטתם דווקא **לוֹקֵחַ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים צָרִיךְ** העבד **לְקַבֵּל** עול מצוות, **אֲבָל לוֹקֵחַ** עבד **מִיִּשְׂרָאֵל אֵין** העבד **צָרִיךְ לְקַבֵּל** עול מצוות, ואם כן נדחה תירוצו של רב ששת.

הגמרא חוזרת לסתירת הברייתות ומביאה עליה תירוץ אחר: **וְאֶלָּא** אם כן **קַשְׁיָא** מה ששנינו בברייתא 'אֶחָד גֵּר וְאֶחָד עֶבֶד מְשׁוּחְרָר' ששניהם שוים באופן גירותם, שהרי לדברי הכל עבד משוחרר אינו צריך לקבל עול מצוות כאמור. מתרצת הגמרא: **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** שגר ועבד משוחרר שוים, רק **לְעִנְיַן טְבִילָה תַּנְיָא** כן, ששניהם צריכים טבילה, אבל קבלת מצוות נצרכת רק בגר ולא בעבד משוחרר.

הברייתא מביאה מחלוקת תנאים בדין יפת תואר: **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בפרשת יפת תואר (דברים כא יב) 'וְהֵבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה **אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ**'. ונחלקו תנאים במשמעות עשיית הצפרנים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר תָּקוּץ** את צפרניה. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר תַּגְדִּיל** אותם כדי שתתנוול. **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** להוכיח כדבריו, 'נֶאֱמְרָה **עֲשִׂיָּה כָּרֹאשׁ**, 'וגלחה את ראשה', **וְנֶאֱמְרָה עֲשִׂיָּה בַּצִּפָּרְנַיִם**, 'ועשתה את צפרניה', **מַה לְּהַלָּן** העשיה בראש היא **בְּהַעֲבָרָה** ונטילה של השערות, **אַף כָּאן** העשיה בצפרנים היא **בְּהַעֲבָרָה** של הצפרנים. **רַבִּי עֲקִיבָא** מוכיח כדבריו **וְאוֹמֵר, נֶאֱמַר עֲשִׂיָּה כָּרֹאשׁ וְנֶאֱמַר עֲשִׂיָּה בַּצִּפָּרְנַיִם, מַה לְּהַלָּן** העשיה בראש היא בדרך **נִיוּוּל**, שכן גילוח הראש הוא ניוול לאשה, **אַף כָּאן** העשיה בצפרנים היא בגידולם דרך **נִיוּוּל**, שכן גידול הצפרנים הוא ניוול לאשה.

מסיימת הברייתא: **וּרְאָיָה** יש **לְדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שעשייה האמורה בצפרנים היא קציצתם, שכן נאמר (שמואל ב' יט כה) 'וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ, **לֹא עָשָׂה** רַגְלָיו **וְלֹא עָשָׂה** שְׂפָמוֹ'. מפרשת הגמרא ראיה זו: **מַאי עֲשִׂיָּה** יש בשפם, הלא בודאי היא **הַעֲבָרָה** – קציצת השפם והסרתו, שלא קיצץ מפיבושת את שפמו, ואם כן אף עשיית צפרנים שנאמרה ביפת תואר היא קציצתם.

הברייתא מביאה מחלוקת תנאים נוספת בדין יפת תואר: **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר ביפת תואר (דברים כא יג) 'וּבָכְתָה **אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יָרֵח יָמִים**'. ונחלקו תנאים במשמעות כתוב זה.

המשך ביאור למס' סוטה ליום אחד עשר לעומר עמ' ב

וּלְוִיָּה, היינו **אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה** שיצאו מיובבד. **וּמַאן דְּאָמַר** שעשה להם **בָּתֵּי מַלְכוּת**, היה זה **דָּוִד**, שהוא **נַמִּי מִמִּרְיָם קָאָתֵי** – יצא, **דִּכְתִיב** "**וַתָּמָת עֲזוּבָה** – זו מרים שנצטרעה ונחשבה כמתה, (**אֶשֶׁת כָּלֵב**) **וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת** – לאחר שנתרפאת מצרעתה, חזר כלב ולקחה, **וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר**" – הרי שנקראה מרים אפרת, **וּכְתִיב** "**וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי וְגוֹ'**", הרי שהיה דוד המלך מצאצאיה מצד האם.

מבארת הגמרא את הפסוקים בדברי הימים בענין כלב. "**וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֵשֶׁר וְשׁוֹבָב וְאֹרְדוֹן**". שואלת הגמרא, וכי היה כלב **בֶּן חֶצְרוֹן**, והרי נאמר בפסוק 'כלב **בֶּן יְפֻנֶּה**'. מתרצת הגמרא, אביו היה חצרון, אלא שנקרא 'בן יפונה' על שם מעשיו, כלומר, **הוּא בֵּן שֶׁפָּנָה מֵעֲצַת מְרַגְּלִים**. שואלת הגמרא, **וְאַכַּתִּי** – עדיין קשה, והרי כלב **בֶּן קְנַז הוּא, דִּכְתִיב** "**וַיַּלְכֻדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָלֵב**" – וכיון שהיה אחיו של עתניאל, נמצא שאף הוא בן קנז. מתרצת הגמרא, **אָמַר רָבָא חוֹרְנוּ דִּקְנַז הֲוָה** – כלב בן אשתו של קנז היה, ועתניאל היה אחיו מצד האם.

רש"ל

ומותר בה מיד — אלמא: לרבי שמעון עבד אין צריך לקבל בשעת טבילת שחרור. ולרבנן, דלא הוי תקנתא בהכי — סברי צריך לקבל. **עבד איש ולא עבד אשה** — בתמיה. ואשה שקנתה עבדים ולא מלו, מי לא הוו כשאר עבדים? אלא על כרחך, האי איש — אנכרי שמכרו קאי, ולמעוטי בן איש. והכי קאמר: עבד שלקחת מן הנכרי אתה מל בעל כרחו של עבד, ואי אתה מל בן נכרי בעלמא, דלאו עבד, בעל כרחו. ומדכתב רחמנא "איש", קרא יתירא, למעוטי בן איש, שמע מינה "ומלתה אותו" בעל כרחו משמע, דאי מדעתו — היכי ממעט לבן איש? ואי לא כתיב איש הוה אמינא האי עבד לאו למעוטי בן אתא, אלא היא גופא איצטריך לאשמועינן — דמילת עבדים מעכבא בפסח. לשון אחר, ועיקר: "עבד איש" הכי קאמר: עבד שהוא איש, אף על פי שהוא גדול ובן דעת — "ומלתה אותו" בעל כרחו. ואי אתה מל בן [שהוא] איש, גר הבא להתגייר אין לו כח למול בנו גדול בעל כרחו, דגבי בנים כתיב: "המול לו כל זכר", ולא כתיב בהו "איש", וגבי עבד כתיב "איש" למעוטי בן. **ורבנן** — כשם שאין אתה מל בן איש [בעל כרחו], דהא לא כתיב בהו איש. **כך אי אתה מל כו'** — ומילתא בעלמא היא, ולא הקישא, אלא הכי קאמר ליה: כי היכי דמודית לן בבן — הוא הדין לעבד נמי, דאין מגיירין בן דעת אלא מרצונו. **אימור דקא שמעת לרבנן** — דפליגי אדרבי שמעון, דלא הויא תקנתא. **כיפת תואר** — דלא שייכא במצות. **אבל עבד** — ששהא אצלו כמה ימים, ונידהו עליו מצות הנוהגות בעבד — מי שמעת להו דצריך לקבל? **לענין טבילה תניא** — ששניהם שוים בטבילה, שצריכים לטבול כשבאין לכלל ישראל גמור. אבל לענין קבלה לא הושוו, דעבד אין צריך לקבל בשעת טבילת שחרור. **תקוץ** — אצפרנים קאי, ואף על גב דלאו ניזול גזירת הכתוב היא. **עשיה בראש** — כלומר, נאמר שם תיקון מצוה בראש, דכתיב: "וגלחה". **לא עשה רגליו** — לא קצץ צפרני רגליו. **ולא עשה שפמו** — לא גלח שער שפמו. אלמא: עשיה קרי להעברה.

כי

ומוּתָּר בָּהּ מִיָּד. אָמַר רָבָא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר - דִּכְתִיב: "כָּל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כֶּסֶף", עֶבֶד אִישׁ וְלֹא עֶבֶד אִשָּׁה?! אֶלָּא: עֶבֶד אִישׁ אַתָּה מָל בְּעַל כָּרְחוֹ, וְאִי אַתָּה מָל בֶּן אִישׁ בְּעַל כָּרְחוֹ. וְרַבָּנַן? אָמַר עוּלָּא: כְּשֵׁם שֶׁאִי אַתָּה מָל בֶּן אִישׁ בְּעַל כָּרְחוֹ כָּךְ אִי אַתָּה מָל עֶבֶד אִישׁ בְּעַל כָּרְחוֹ. וְאֶלָּא, הָכְתִיב: "כָּל עֶבֶד אִישׁ"! הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לִכְדִשְׁמוּאֵל. דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: הַמַּפְקִיר עַבְדּוֹ - יָצָא לְחֵירוּת, וְאֵין צָרִיךְ גֵּט שִׁחְרוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כֶּסֶף", עֶבֶד אִישׁ וְלֹא עֶבֶד אִשָּׁה? אֶלָּא: עֶבֶד שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְרִבּוֹ עָלָיו - קָרוּי עֶבֶד, וְשֶׁאֵין רְשׁוּת לְרִבּוֹ עָלָיו - אֵין קָרוּי עֶבֶד. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: אֵימּוֹר דִּשְׁמַעְתָּ לְהוּ לְרַבָּנַן בִּיפַת תּוֹאַר, דְּלָא שַׁיְיכָא בְּמִצְוֹת. אֲבָל עֶבֶד דְּשַׁיֵּיךְ בְּמִצְוֹת - הָכִי נַמִּי דַּאֲפִילּוּ רַבָּנַן מוֹדוּ. דְּתַנְיָא: אֶחָד גֵּר וְאֶחָד לוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הַנָּכְרִי צָרִיךְ לְקַבֵּל. הָא לוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל - אֵין צָרִיךְ לְקַבֵּל, מַנִּי? אִי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר - הָאָמַר לוֹקֵחַ מִן הַנָּכְרִי נַמִּי אֵין צָרִיךְ לְקַבֵּל. אֶלָּא לָאו - רַבָּנַן, וּשְׁמַע מִינָּהּ: דְּלוֹקֵחַ מִן הַנָּכְרִי צָרִיךְ לְקַבֵּל, אֲבָל לוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל - אֵין צָרִיךְ לְקַבֵּל. וְאֶלָּא קַשְׁיָא אֶחָד גֵּר וְאֶחָד עֶבֶד מְשׁוּחְרָר! כִּי תַּנְיָא הַהִיא - לְעִנְיַן טְבִילָה תַּנְיָא. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ" רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תָּקוּץ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: תִּגְדִּיל. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: נֶאֱמְרָה עֲשִׂיָּה בְּרֹאשׁ וְנֶאֱמְרָה עֲשִׂיָּה בַּצִּפָּרְנַיִם, מַה לְּהַלָּן הַעֲבָרָה - אַף כָּאן הַעֲבָרָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: נֶאֱמַר עֲשִׂיָּה בְּרֹאשׁ, וְנֶאֱמַר עֲשִׂיָּה בַּצִּפָּרְנַיִם. מַה לְּהַלָּן נִיווּל - אַף כָּאן נִיווּל. וּרְאִיָּה לְדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: "וּמִפִּבְשֶׁת בֶּן שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ לֹא עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא עָשָׂה שִׁפְמוֹ". מַאי עֲשִׂיָּה -הַעֲבָרָה. תָּנוּ רַבָּנַן: "וּבְכִתָּה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ",

רבי

אלא עבד איש אתה מל בעל כרחו — פירש בקונטרס בלשון שני: דעבד איש, אף על גב שהוא גדול ובן דעת — "ומלתה אותו וגו'" בעל כרחו, ואי אתה מל בן איש, גר הבא להתגייר אין לו כח למול בנו גדול בעל כרחו. דגבי בנים כתיב: "המול לו כל זכר" ולא כתיב בהו "כל איש" כמו גבי עבד. ודבר תימה פירש; דקרא ד"המול לו כל זכר" מוקמינן למילת זכריו, שמעבכבתו מלאכול בפסח, וזה לא שייך אלא בבנים שנולדו בקדושה. אבל מילת בניו שלא נולדו בקדושה — אינה מעכבתו מלאכול בפסח! ונראה דלא צריך קרא למידרש מיניה: "ואי אתה מל בן איש בעל כרחו", דממילא ידעינן שלא יגיירוהו בעל כרחו. ועוד: דמיפת תואר שמעינן דאין מלין גר בעל כרחו, דהא יפת תואר אין מטבילין אותה בעל כרחה, מדאיצטריך רחמנא להמתין לה שלשים יום. ובקבלה עליה — אין צריך להמתין. ולא נקטיה אלא לפרושי מילתיה דרבי שמעון בן אלעזר, דקאמר דמתחלה כופין לשם שפחות ולא לשם גירות. אי נמי, משום דנקט לה במילתיה דרבנן: "כשם שאי אתה מל בן איש" — נקט נמי בדרבי שמעון בן אלעזר, לאשמועינן דאף על פי שאי אתה מל בן איש בעל כרחו — עבד אתה מל בעל כרחו. תימה: דרבי שמעון בן אלעזר קאמר לקמן דאין משהין אותו בארץ ישראל מפני הפסד טהרות — עבד שאינו רוצה למול, ומשמע דזוקק למוכרו, ואמאי? ימהלנו בעל כרחו! וכן קשה, דרבי יהושע בן לוי אית ליה ב"השולח" (גיטין לט,ב): נתיאשתי מפלוני עבדי, אותו העבד אין לו תקנה אלא בשטר. אלמא, לית ליה ההיא דשמואל דבסמוך, ואם כן דרישׁ: עבד איש אתה מל בעל כרחו, ולקמן קאמר: הלוקח עבד מן הנברי ולא רצה למול — מגלגל עמו עד שנים עשר חודש וימול אותו בעל כרחו! ואומר רבינו יצחק: דתקנת חכמים היא שלא יכשיל את רבו באיסור והיתר, כיון דאין מקבל עליו עול מצות. ועוד: דאין טוב לחייבו במצות, מאחר דאין חפץ לקיימם.

המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור — תימה, לשמואל תקשי ליה: למה ליה שטרא בעבד כנעני? יפקירנו ולימא ליה באפי בי תרי "זיל", דהכי דייק בפרק קמא דקידושין (טז,א) גבי עבד עברי למה לי שטרא, לימא ליה באפי בי תרי זיל. ומשני: עבד עברי גופו קנוי! ואומר רבינו יצחק: דהכי פריך: למה לי שטרא, דאותו לשון עצמו הכתוב בשטר "הרי את בן חורין" "הרי את לעצמך" — יאמר לו בעל פה! דסלקא דעתך דאין צריך אלא מחילה מחוב שעליו, ומסיק דגופו קנוי ואין הלשון הכתוב בשטר מועיל בעל פה, אבל הפקר, שמסלק רשותו, מועיל אפילו בעל פה לשמואל. ואם תאמר: אמאי לא חשיב הפקר גבי קנינים של עבד בפרק קמא דקדושין? (שם). ויש לומר: דלא חשיב אלא קנינים שמקנה הרב לעבד עצמו, והפקר אינו אלא סילוק בעלמא, שהרב מסלק עצמו מן העבד. ועוד יש לומר: דמילתא דאיתא בכל מילי לא קתני, כדקאמר התם לענין חליפין, ותנא דידן — מילתא דאיתא במטלטלין לא קתני. **לא** עשה רגליו — פירש בקונטרס: צפרני רגליו. ולרבינו יצחק נראה דהיינו שער בית הערוה, דהכי משמע פרק "מצות חליצה" (יבמות קג,א) גבי "מן הארכובה ולמעלה חליצתה פסולה", למימרא דלא מיקרי רגל מן הארכובה ולמעלה? תא שמע: ולא עשה את רגליו, ומשני: לישנא מעליא. מכאן אין ראיה דשרי לגלח שער של בית הערוה, דשמא מדרבנן אסור. אבל בריש פרק "שני נזירים" (נזיר נח,ב) קאמר רב בהדיא: מיקל אדם כל גופו בתער, אפילו שער בית השחי ובית הערוה, כדמשמע התם דפריך עלה: והתניא המעביר שער בית השחי ובית הערוה הרי זה לוקה! ומשני: כי קאמר רב — במספרים. והא בתער קאמר! כעין תער. ואם תאמר, דבתר הכי קאמר בעי מיניה רב מרבי חייא: מהו לגלח? אמר ליה: אסור. והא קא גדיל? אמר ליה: גבול יש לו. משמע דבמספרים בעא מיניה אי שרי, דאי בתער — מאי פריך והא קא גדיל? והלא יכול לגלח במספרים! ושמא רב לא קבלה מרבי חייא. ורבינו תם מפרש: דבתער בעא מיניה, והא דפריך: והא קא גדיל — הכי פירושו: והלא אין זה תיקון, ואין דומה כלל לתיקוני אשה, שאין זה משום ייפוי אלא משום צער, שגדל יותר מדאי. ואפילו בתער אית לן למישרי! ולפי זה צריך לומר שלא היה יודע ברייתא דלעיל שאוסרת. ובעל הלכות גדולות גריס הכי, אמר רב: מיקל אדם כל גופו בתער, והתניא המעביר כו' — כי קאמר רב בשאר אברים. ובשאר אברים מי שרי? והתניא: העברת שער אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים, ומשמע ליה דאיירי ההיא ברייתא אף (בשאר אברים, אף על גב דבבית השחי ובבית הערוה נמי איירי, כדמוכח בתר הכי דכי קאמר רב במספרים כי תניא ההיא בתער, ולפי זה בשאר אברים לא שרי אלא במספרים. ובית השחי ובית הערוה — אפילו במספרים אסור, ומדרבנן, דלא תקשי דף דהכא. מיהו, ובהלכות גדולות של אספמיא כתוב: אלא, הא בתער והא במספרים, והדר ביה משינויא קמא דשני) כי קאמר רב בשאר אברים. ולגירסא זו שאר אברים ודאי אסור לגלח בתער, אבל במספרים שרי אף בית השחי ובית הערוה. ובערוך בערך גינוסטרא גורס כגירסת ספרים שלנו. ובתשובת הגאונים שרי לגלח בית השחי ובית הערוה כי מגלח כל גופו מראשו ועד רגליו. ולא משמע דאיירי במצורע, דפשיטא הוא — אלא במגלח לרפואה, כיון דמגלח כל גופו — אין זה ייפוי אלא ניווול. ותדע, דלא משתמיט בשום דוכתא גבי מצורע שיהא עשה דמצורע דוחה לאו ד"לא ילבש גבר", אלא לאו דהקפת הראש וזקן גרידא.

רבי

"אשה כשרה עושה רצון בעלה" – שהיא פועלת את ה"רצון" אצל בעלה, שירצה לעשות מה שצריך.

משיחת אחרון של פסח, ה'תש"ל

רבי אליעזר אומר אביה כו' — למיסבר קראי פליגי. אי נמי נפקא מינה אם מתו אביה ואמה או נתגיירו. ורבינו יהודה בן נתן פירש דלרבי עקיבא צריכה שתכפור בעבודה זרה קודם שתבעל לו. ולפירושו לא אתי כרבי עקיבא הא דקתני לעיל במה דברים אמורים שלא קיבלה עליה.

ירח שלשים יום — וכן בפרק קמא דנזיר (ה,א): ואימא שלשים יום כדכתיב: "עד חדש ימים". משמע דסתם חדש שלשים. והא דאמרינן בראש השנה (יט,ב) ובסנהדרין (יא,א): כמה עיבור שנה — שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר — חודש! היכא דמוכח — שאני.

אין מקיימין — פירש רבינו יהודה בן נתן: שלא ינסך יינו. וקשיא לרבינו יצחק: דאם כן, כי אתני בהדיה נמי! ועוד: דמתשובתו של רבי ישמעאל משמע דמדאורייתא פליגי! ונראה לרבינו יצחק דטעמא דרבי עקיבא לפי שצוה הקדוש ברוך הוא לאברהם למול עבדיו, לכך אסור לקיים שאינם מולין.

זה גר תושב — פירש בקונטרס: שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, ומחלל שבת כעובד עבודה זרה. וקשה: דאם כן נפישי להו משבע מצות! ובמסכת עבודה זרה (סד,ב) משמע דבשבע מצות שקבלו בני נח איכרי גר תושב! ועוד, דבפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נח,ב) אמרינן דנברי ששבת חייב מיתה אפילו בחול, כל שכן בשבת. ובפרק "ארבעה מחוסרי כפרה" (כריתות ט,א) קאמר רבי עקיבא דגר תושב אין מוהזר על השבת! ונראה דהכא בעושה מלאכה לצורך ישראל, דומיא ד"וינפש בן אמתך".

היכא דלא פסקא וכו' — פירש רבינו תם: ד"הני מילי" אדרבי יהושע קאי. ו"לא פסקא למילתיה" — היינו שכל שעה דוחה אותו מיום ליום שימול. אבל היכא דפסקא למילתיה שלא ימול כלל — התם אין מקיימין. ולא משמע כן, דהני מילי אדרבי עקיבא קאי! ונראה לרבינו יצחק כפירושו, אבל אדרבי עקיבא קאי, דהיכא דנתרצה למול ודוחהו — התם אין מקיימין, הואיל ומצוה למול, דשהויי מצוה לא משהינן. אבל היכא דפסק שלא ימול — אינו מחויב למולו בעל כרחו, ומגלגל שנים עשר חדש עמו, אולי יתרצה. וכן פירש בשערי דרב האי בשער רביעי.

שאין עושין מאהבה אלא מיראה — בפרק "נוטל" (בסוטה כב,ב) משמע ששנידם רעים, ובפרק "בשם" (שם לא,א) משמע דשניהם לשבח! ואומר רבינו יצחק דמאהבת המקום ומיראת המקום — הוו תרוייהו לשבח, מאהבת אדם ומיראת אדם — תרוייהו לגריעותא. או כמו שפירש שם בקונטרס: מאהבת שכר, וכגון שאם לא יהיה לו שכר — תוהא על הראשונות ואין עושה אלא על מנת לקבל פרס. ומיראה — היינו מיראת עונש. אבל הכא קשה, דנקט מאהבה לשבח ומיראה לגריעותא, והוי מצי למימר איפכא: או תרוייהו לגריעותא, או תרוייהו לשבח! **אשר** באת לחסות — פירוש: שמיהרת. ותימה, דבפרק "מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני" (נזיר כג,ב) אומר: רות בת בנו של עגלון בנו של בלק מלך מואב היתה, וכשתחשוב שנותיו של אהוד שהרג עגלון עד סוף ימים של אבצן, דהיינו: בועז, תמצא יותר ממאתים שנה, ולעת זקנתו נשאה, דכתיב: "לבלתי לכת אחרי הבחורים"! ויש לומר: דבת בנו של עגלון לאו דוקא, אלא כלומר דמזרעו היתה, כמו בן בנו של נמרוד הרשע (חגיגה יג,א), ובקרא קרי לה נערה.

שמעון

כי הני — ששים, "ואחר כן תבא אליה" — אחר שיעור אחר כזה תבא אליה. **הרי הוא אומר וינפש בן אמתך** — והאי בעבד ערל כתיב, כדמפרש לקמן. **בין השמשות של ערב שבת ולא הספיק למולו** — ומזהירו הכתוב לרבו על עבדו לנוח ביום המחרת. ולא על שבת הבאה, שהרי צריך למולו בשבת זו. וכיון דמל — מקרא אחר נפקא מ"למען ינוח עבדך", דלקמן מוקי לה בעבד שמל. **גר תושב** — שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, ואוכל נבלות. והזהירו הכתוב על השבת, דמחלל את השבת כעובד עבודה זרה. **האמר אין מקיימין** — אפילו יום אחד. **הני מילי** — דאין מקיים. **היכא דלא פסקא למילתיה** — דלא קיבל מעולם להתגייר, ולא פסק מגיותו. **אבל היכא דפסקא למילתיה** — בשעת לקיחתו, ונתפייס להתגייר, ואחר כך חזר בו — מגלגלין, שמא יחזור ויתרצה, לשון מורי. לישנא אחרינא: **הני מילי** — דאין מקיימין, היכא דלא פסק למילתיה, שמקיימין סתם, אבל היכא דפסק דאמר לו הריני מגלגל עמך שנים עשר חדש, ואם לא תמול אמכור אותך — מותר, דהוי גביה כשכיר בעלמא. **לשמעתא** — האי תרוצא דרב פפא דהיכא דפסק למילתיה — משהינן. **לישני ליה הא** — כגון דפסק למילתיה, דיכול לקיימו כל שנים עשר חדש. **חד מתרי טעמי** — שני ליה. **וכל רבותי אמרו לי משמיה** — דרבי אלעאי. **הפסד מהרות** — שמטמא את התרומות. דנכרי גזרו עליו שיהא טמא כזב לכל דבריו. **לספר** — *מרק"א בלע"ז, כרך המבדיל בין ארץ ישראל לארץ העמים. **שלא קיימו מצות** — בעודן נכרים. ועד השתא לא איפרעו מינייהו, דפורענות גנוזה להם לעתיד לבא. אבל כשמתגיירין — נפרעין מהם כדי למרק חובתן. **בקטן שנולד** — ואינו נענש על שעבר. **מיראה** — מיראת גיהנם והפורענות האמורה עליהם.

אשר באת — שמיהרת ולא איחרת.

משנה

1 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "אָבִיהָ" - אָבִיהָ מַמָּשׁ, "אִמָּהּ" -
2 אִמָּהּ מַמָּשׁ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אָבִיהָ וְאִמָּהּ" - זוֹ
3 עֲבוֹדָה זָרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "אוֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה"
4 וגו'. "יֶרַח יָמִים" - "יֶרַח שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבִּי שִׁמְעוֹן
5 בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: תִּשְׁעִים יוֹם, "יֶרַח" - שְׁלֹשִׁים,
6 "יָמִים" - שְׁלֹשִׁים, "וְאַחַר כֵּן" - שְׁלֹשִׁים. מַתְקִיף לָהּ
7 רָבִינָא: אֵימָא "יֶרַח" - שְׁלֹשִׁים, "יָמִים" - שְׁלֹשִׁים,
8 "וְאַחַר כֵּן" - כִּי הָנֵי! קַשְׁיָא. תָּנוּ רַבָּנַן: מְקַיְּימִין
9 עֲבָדִים שֶׁאֵינָם מָלִין, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא
10 אוֹמֵר: אֵין מְקַיְּימִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הֲרֵי הוּא
11 אוֹמֵר "וְינַפֵּשׁ בֶּן אֲמָתְךָ"! אָמַר לֵיהּ: בְּלוֹקֵחַ עֶבֶד בֵּין
12 הַשְּׁמָשׁוֹת וְלֹא הִסְפִּיק לְמוֹלוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. דְּכוּלֵּי
13 עָלְמָא מִיהַת "וְינַפֵּשׁ בֶּן אֲמָתְךָ" בְּעֶבֶד עָרֵל כְּתִיב,
14 מַאי מַשְׁמַע? דְּתַנְיָא: "וְינַפֵּשׁ בֶּן אֲמָתְךָ" - בְּעֶבֶד
15 עָרֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּעֶבֶד עָרֵל, אוֹ אֵינוֹ
16 אֶלָּא בְּעֶבֶד מָהוּל? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ
17 וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ" - הֲרֵי עֶבֶד מָהוּל אָמוּר, הָא מָה אֲנִי
18 מְקַיֵּים "וְינַפֵּשׁ בֶּן אֲמָתְךָ - בְּעֶבֶד עָרֵל. "וְהַגֵּר" - זֶה
19 גֵּר תּוֹשָׁב, אַתָּה אוֹמֵר זֶה גֵּר תּוֹשָׁב. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גֵּר
20 צֶדֶק? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ" - הֲרֵי גֵּר
21 צֶדֶק אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "וְהַגֵּר" - זֶה גֵּר תּוֹשָׁב.
22 אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַלּוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הַנָּכְרִי וְלֹא
23 רָצָה לָמוּל, מְגַלְגֵּל עִמּוֹ עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. לֹא מָל
24 - חוֹזֵר וּמוֹכְרוֹ לְנָכְרִים. אָמְרוּהָ רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא:
25 כְּמַאן - דְּלָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאִי רַבִּי עֲקִיבָא - הָאָמַר אֵין מְקַיְּימִין! אֲמַר לְהוּ רַב פַּפָּא: אֲפִילּוּ
26 תֵּימָא רַבִּי עֲקִיבָא, הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּלָא פְּסְקָא לְמִילְּתֵיהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּפְסְקָא לְמִילְּתֵיהּ -
27 פְּסְקָא. אֲמַר רַב כָּהֲנָא: אָמְרִיתָא לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּרַב זְבִיד מִנְּהַרְדְּעָא, אֲמַר לִי: אִי הָכִי, כִּי
28 אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא בְּלוֹקֵחַ עֶבֶד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - לִישְׁנֵי לֵיהּ הָא! חֲדָא מִתְּרֵי טַעֲמֵי קָאָמַר.
29 שָׁלַח רַבִּין מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָאי, וְכָל רַבּוֹתַי אָמְרוּ לִי מִשְּׁמוֹ: אֵיזֶהוּ עֶבֶד עָרֵל שֶׁמּוּתָּר לְקַיְּימוֹ
30 - זֶה שֶׁלְּקָחוֹ רַבּוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְמוֹלוֹ. אָמְרוּהָ רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא: כְּמַאן - דְּלָא כְּרַבִּי
31 עֲקִיבָא, דְּאִי רַבִּי עֲקִיבָא - הָאָמַר: אֵין מְקַיְּימִין! אֲמַר לְהוּ רַב פַּפָּא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי עֲקִיבָא,
32 הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּלָא אַתְנֵי בַּהֲדֵיהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּאַתְנֵי - אַתְנֵי. אָמַר רַב כָּהֲנָא: אָמְרִיתָא
33 לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּרַב זְבִיד מִנְּהַרְדְּעָא, וַאֲמַר לִי: אִי הָכִי, כִּי קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא בְּלוֹקֵחַ
34 עֶבֶד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְלֹא הִסְפִּיק לְמוֹלוֹ - לִישְׁנֵי לֵיהּ הָא! וְלִיטַעֲמֵיהּ - לִישְׁנֵי לֵיהּ הָדָא! אֶלָּא:
35 חַד מִתְּרֵי וּתְלָת טַעֲמֵי קָאָמַר. יָתֵיב רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפִּי וְרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אַקִּילְעָא
36 דְּרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, וְיָתְבִי וְקָאָמְרִי: עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא רָצוּ עֲבָדֶיהָ לָמוּל,
37 וְגִלְגְּלוּ עִמָּהֶם עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְחָזְרוּ וּמְכָרוּם לְנָכְרִים. כְּמַאן - כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא:
38 הַלּוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הַנָּכְרִי וְלֹא רָצָה לָמוּל - מְגַלְגֵּל עִמּוֹ עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, לֹא מָל - חוֹזֵר
39 וּמוֹכְרוֹ לְנָכְרִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי הֶפְסֵד
40 טְהָרוֹת. וּבְעִיר הַסְּמוּכָה לַסְّפָר - אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ כָּל עִיקָּר, שֶׁמָּא יִשְׁמַע דָּבָר, וְיֵלֵךְ וְיֹאמַר
41 לַחֲבֵרוֹ נָכְרִי. תַּנְיָא, רַבִּי חֲנַנְיָא בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִפְּנֵי מָה גֵּרִים בַּזְּמַן הַזֶּה מְעוּפִּין,
42 וְיִסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶן - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִיְּימוּ שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גֵּר - שֶׁנִּתְגַּיֵּיר
43 כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי. אֶלָּא מִפְּנֵי מָה מְעוּפִּין - לְפִי שֶׁאֵין בְּקִיאִין בִּדְקְדּוּקֵי מִצְוֹת כְּיִשְׂרָאֵל, אַבָּא
44 חָנָן אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר: לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה אֶלָּא מִיִּרְאָה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מִפְּנֵי
45 שֶׁשֹּׁרְשָׁם עֲצָמָם לְהִכָּנֵס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ וְאִיתֵימָא רַבִּי חֲנִינָא: מַאי קְרָאָה
46 - "יְשַׁלֵּם ה' פָּעֳלֶךָ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתְּךָ שְׁלֵמָה מֵעִם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת" וְגוֹמֵר.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, 'אָבִיהָ' הוּא אָבִיהָ מַמָּשׁ, וּ'אִמָּהּ' הִיא אִמָּהּ מַמָּשׁ, שבמשך ירח ימים תבכה על שנפרדה מהם. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, 'אָבִיהָ וְאִמָּהּ', זוֹ הִיא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שעבדה לה קודם לכן, שתבכה על מה שהיא נאלצת לעזוב עבודה זרה זו ולהתגייר. מוכיח רבי עקיבא כדבריו: וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיהו ב כז), 'אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה' וגו', הרי שמכנה הכתוב עבודה זרה בשם 'אב'.

הברייתא מביאה מחלוקת תנאים בשיעור זמן הבכיה: מהו 'יֶרַח יָמִים' שבו תבכה על אביה ואמה, 'יֶרַח' אלו הם שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אלו הם תִּשְׁעִים יוֹם, שכן נאמר 'יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ'. 'יֶרַח' הם שְׁלֹשִׁים יום, ו'יָמִים' הם שְׁלֹשִׁים יום נוספים, 'וְאַחַר כֵּן', אלו הם שְׁלֹשִׁים יום נוספים. הרי ששיעור הזמן שנותנים לה לבכיה הוא שלש פעמים שלשים יום, שהם יחד תשעים יום.

רבינא מקשה על דברי רבי שמעון בן אלעזר: מַתְקִיף לָהּ רַבִּינָא, מנין לנו ששיעור הזמן של 'ואחר כן' הוא שלשים יום, אִימָּא 'יֶרַח' הם שְׁלֹשִׁים יום ו'יָמִים' הם שְׁלֹשִׁים יום נוספים שיחד הם ששים יום, ואף שיעור הזמן של 'וְאַחַר כֵּן' הוא כִּי הָנֵי – כמו ששים יום אלו, ואם כן שלושת הזמנים האלו מצטרפים למאה ועשרים יום.

מסיקה הגמרא: קַשְׁיָא – אכן קשים הם דברי רבי שמעון בן אלעזר. הברייתא מביאה מחלוקת תנאים בדין עבד שאינו רוצה למול: תָּנוּ רַבָּנַן, מְקַיְּימִין [מותר להחזיק] עֲבָדִים כנענים אפילו שֶׁאֵינָם מָלִין – שאינם רוצים למול ולטבול, ועדיין הם בגויותם, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין מְקַיְּימִין אותם אלא צריך למוכרם לעובד כוכבים. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לרבי עקיבא, הֲרֵי הוּא [–הכתוב] אוֹמֵר במצות שביתת השבת (שמות כג יב), 'וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ', ובעבד שלא נימול הכתוב מדבר, כפי שיבואר להלן. ואם אסור להחזיק כלל עבד זה, איך ציוותה התורה על שביתתו. אָמַר לֵיהּ רבי עקיבא, בְּלוֹקֵחַ עֶבֶד בערב שבת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְלֹא הִסְפִּיק לְמוּלוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וימול אותו לאחר השבת, שבשבת הראשונה שהוא עדיין ערל האדון מצווה על שביתתו. אבל עבד שאינו רוצה למול אכן אסור לקיימו.

הגמרא מפרשת את דברי הברייתא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת – בין לרבי ישמעאל ובין לרבי עקיבא 'וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ' בְּעֶבֶד עָרֵל כְּתִיב. שואלת הגמרא: מַאי [–איך] מַשְׁמַע שדווקא בעבד ערל הכתוב מדבר ולא בעבד מהול. מביאה הגמרא ברייתא שמוכיחה כן: דְּתַנְיָא, 'וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ' בְּעֶבֶד עָרֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. ומה שאַתָּה אוֹמֵר שמדובר בְּעֶבֶד עָרֵל מנין לך כן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעֶבֶד מָהוּל. אלא כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (דברים ה יג) 'לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ', הֲרֵי בְּעֶבֶד מָהוּל אָמוּר שם שאתה מצווה על שביתתו. הָא בְּמֶה אֲנִי מְקַיֵּים את מה שנאמר כאן 'וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ', בהכרח בְּעֶבֶד עָרֵל.

הברייתא ממשיכה לפרש את המשך הכתוב: נאמר (שם) 'וינפש בן אמתך וְהַגֵּר', גר זֶה שהזהירה התורה על שביתתו, הוא גֵּר תּוֹשָׁב שקיבל עליו שבע מצוות בני נח ואינו מחויב בשמירת שבת, ומכל מקום אנו מצווים עליו שלא יעשה בשבת מלאכה עבורנו. ומה שאַתָּה אוֹמֵר ש'גר' זֶה גֵּר תּוֹשָׁב, מנין לך דבר זה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גֵּר צֶדֶק שחייב בכל המצוות כישראל גמור. אלא כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (שם) 'וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ', הֲרֵי בגֵּר צֶדֶק כבר אָמוּר שהוא מצווה על השבת. הָא מֶה אֲנִי מְקַיֵּים את מה שנאמר כאן 'וְהַגֵּר', בהכרח שזֶה הוא גֵּר תּוֹשָׁב.

הגמרא חוזרת לדין עבד שאינו רוצה למול: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַלּוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלֹא רָצָה עבד זה לְמוּל, מְגַלְּגֵל עָמּוֹ אדונו בדברים עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ שיסכים למול. ואם לאחר זמן זה עדיין לֹא מָל אסור לאדון לקיימו אצלו, אלא הוא חוֹזֵר הוּא ומוֹכְרוֹ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. אַמְרוּהָ רַבָּנַן למימרא זו קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא, ושאלוהו, כְּמַאן אמר רבי יהושע בן לוי את דבריו, הלא לכאורה הם דְּלֹא כְּשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא. דַּהְרֵי אִי כְּרַבִּי עֲקִיבָא, הָאָמַר רבי עקיבא שאֵין מְקַיְּימִין עבד זה כלל, ואילו רבי יהושע בן לוי מתיר לקיימו עד שנים עשר חודש. אָמַר לְהוּ רַב פַּפָּא, אֲפִילּוּ תֵּימָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, הָנֵי מִילֵּי שאסור לקיימו, דווקא הֵיכָא דְּלֹא פַּסְקָא לְמִילְּתֵיהּ – שלא פסק לרגע מלדבוק בגויותו, ומעולם לא הסכים למול את עצמו.

אֲבָל הֵיכָא דְּפַסְקָא לְמִילְּתֵיהּ, פַּסְקָא – אם בשעת לקיחתו פסק העבד מלדבוק בגויותו והסכים למול, הרי כבר פסק פעם אחת, ומאחר שכבר הסכים למול, אפילו שלאחר מכן חזר בו יש לקוות שישוב ויתרצה לכך, ועל כן ממתינים לו עד שנים עשר חודש.

הגמרא מביאה דחיה לדברי רב פפא: אָמַר רַב כָּהֲנָא, אַמְרֵיתָא לִשְׁמַעְתָּא זו קַמֵּיהּ דְּרַב זְבִיד מִנְּהַרְדְּעָא. וְאָמַר לִי, אִי הָכִי – אם מודה רבי עקיבא שבמקום שהתרצה העבד למול בשעת לקיחתו ממתינים לו שנים עשר חודש, אם כן כִּי אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא לרבי ישמעאל שהקשת עליו ממה שנאמר 'וינפש בן אמתך', ותירץ לו שהכתוב מדבר בְּלוֹקֵחַ עֶבֶד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת ולא הספיק למולו, לִישַׁנֵּי לֵיהּ הָא – הלא היה לו לרבי עקיבא לתרץ שהכתוב מדבר בעבד שהסכים למול ואחר כך חזר בו, שבתוך שנים עשר חודש אלו שמגלגלים עמו מצווה האדון על שביתתו אפילו שהוא עדיין גוי. ותירץ לו רב כהנא: חָדָא מִתְּרֵי טַעְמֵי קָאָמַר – אחד משני התירוצים האפשריים תירץ לו רבי עקיבא לרבי ישמעאל, ואכן היה בידו לתרץ לו גם תירוץ זה.

הגמרא מביאה אופן נוסף שבו מותר לקיים עבד שלא מל: שָׁלַח רַבִּין מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אִילְעַאי, ואמר רבין, כָּל רַבּוֹתַי אָמְרוּ לִי מִשְּׁמוֹ של רבי אלעאי, אֵיזֶהוּ עֶבֶד עָרֵל שֶׁמּוּתָּר לְקַיְּימוֹ, זֶה עבד שֶׁלָּקְחוֹ רַבּוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְמוּלוֹ. אַמְרוּהָ רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא למימרא זו, ושאלוהו, כְּמַאן אמר רבי אילעאי את דבריו, הלא לכאורה הם דְּלֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא. דַּהְרֵי אִי כְּרַבִּי עֲקִיבָא, הָאָמַר אֵין מְקַיְּימִין עבד שלא מל. אָמַר לְהוּ רַב פַּפָּא אֲפִילּוּ תֵּימָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, הָנֵי מִילֵּי שאסור לקיימו הוא דווקא הֵיכָא דְּלֹא אַתְנֵי בַּהֲדֵיהּ – שלא התנה המוכר עם האדון בשעת לקיחת העבד שלא ימול. אֲבָל הֵיכָא דְּאַתְנֵי אַתְנֵי – אם התנה כן מועיל תנאו ומותר לקיימו.

הגמרא מביאה דחיה לדברי רב פפא: אָמַר רַב כָּהֲנָא, אַמְרֵיתָא לִשְׁמַעְתָּא זו קַמֵּיהּ דְּרַב זְבִיד מִנְּהַרְדְּעָא. וְאָמַר לִי, אִי הָכִי – אם כשהתנה כן מלכתחילה מותר לקיימו, אם כן כִּי קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא לרבי ישמעאל שהכתוב 'וינפש בן אמתך' מדבר בְּלוֹקֵחַ עֶבֶד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְלֹא הִסְפִּיק לְמוּלוֹ, הלא היה לו לרבי עקיבא לִישַׁנֵּי [–לתרץ] לֵיהּ הָא – שהכתוב מדבר באופן שהתנה עמו שלא למולו. ותירץ לו רב כהנא: וְלִיטַעְמָיךְ – הלא גם אם תאמר שאסור לקיימו באופן האמור עדיין יקשה, לִישַׁנֵּי לֵיהּ הַךְ – שהיה לו לרבי עקיבא לתרץ שהכתוב מדבר באופן שבתחילה התרצה העבד למול, וכדברי רבי יהושע בן לוי לעיל. אֶלָּא בהכרח חַד מִתְּרֵי וּתְלָת טַעְמֵי קָאָמַר אחד מתוך שנים או שלשה תירוצים אפשריים תירץ לו רבי עקיבא לרבי ישמעאל, ואכן היה בידו לתרץ תירוצים נוספים.

הגמרא מביאה מעשה בעבדים שלא רצו למול: יָתִיב [–ישבו] רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפִּי וְרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא, אַקִּילְעָא [–בית שער שלפני פתח הבית] דְּרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא, וְיָתְבֵי וְקָאָמְרֵי כדברים הבאים. עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא רָצוּ עֲבָדֶיהָ לְמוּל, וְגִלְגְּלוּ עִמָּהֶם אנשי העיר בדברים עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, ולאחר שעמדו בסירובם חָזְרוּ וּמְכָרוּם לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. ואמרו אמוראים אלו: כְּמַאן נהגו אנשי אותה העיר, כִּי הַאי תַּנָּא של הברייתא הבאה. דְּתַנְיָא, הַלּוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלֹא רָצָה העבד לְמוּל, מְגַלְּגֵל עִמּוֹ האדון עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, ואם לֹא מָל עד לאותו הזמן, חוֹזֵר האדון וּמוֹכְרוֹ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. אבל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כן הוא בחוץ לארץ, אבל אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל במשך זמן כזה, מִפְּנֵי הֶפְסֵד טָהֳרוֹת – תרומות טהורות שמצויות שם. שהרי גזרו חכמים על עובדי כוכבים שהם מטמאים כזב, ואף עבדים אלו כל זמן שלא נימולו יטמאו את הטהרות. וּבְעִיר בארץ ישראל הַסְּמוּכָה לַסָּפָר [–לגבול] שבינה לבין חוץ לארץ, אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ כָּל עִיקָּר, שֶׁמָּא יִשְׁמַע העובד כוכבים דָּבָר העלול לסכן את שלום ישראל, וְיֵלֵךְ וְיֹאמַר לַחֲבֵרוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שמעבר לגבול, ויבואו הגוים ויזיקו את ישראל. ואנשי אותה עיר שבארץ ישראל שגלגלו עם העבדים י"ב חודש, סברו כתנא קמא שאינו מחלק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ.

הברייתא שלפנינו דנה בטעם יסורי הגרים בזמן הזה: תַּנְיָא, רַבִּי

המשך בעמוד קטו

משנה

נאמר בתורה (דברים כג ג) 'לא יבוא ממזר בקהל ה'', והרי הוא אסור בבת ישראל כשירה. ממזר הוא מי שנולד מביאות איסור מסוימות, והמשנה שלפנינו דנה מהם איסורים אלו ומביאה שלש שיטות תנאים בענין זה: **אֵיזֶהוּ מַמְזֵר, כָּל שֶׁאֵר בָּשָׂר שֶׁהוּא בְּאִיסּוּר 'לֹא יָבֹא'** – כל הנולד מביאת אדם על קרובתו, אפילו שאין ביאה זו אסורה באיסור כרת אלא באיסור לאו, הרי הוא ממזר. **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. שִׁמְעוֹן הַתִּימְנִי אוֹמֵר,** ממזר הוא כָּל הנולד מביאה האסורה באיסור שֶׁחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם, אבל הנולד מביאת איסור לאו אינו ממזר. וַהֲלָכָה כִּדְבָרָיו של שמעון התימני. **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר,** ממזר הוא כָּל הנולד מביאה האסורה באיסור שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין, אבל הנולד מביאת איסור לאו או כרת אינו ממזר.

המשנה מוכיחה כדיעה השלישית: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי, מָצָאתִי מְגִלַּת יוּחָסִין בִּירוּשָׁלַיִם, וְהִיה כָתוּב בָּהּ, אִישׁ פְּלוֹנִי הוא מַמְזֵר** שנולד מביאת אדם על **אֵשֶׁת אִישׁ,** שחייבים עליה מיתת בית דין. ויש במגילה זו כדי לְקַיֵּים את דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שאין ממזר אלא מאיסורי מיתות בית דין, שאם לא כן לא היה נכתב בה שנולד מאשת איש, אלא רק שהוא ממזר ותו לא.

המשנה מבררת את איסור אחות אשה: **אִשְׁתּוֹ שֶׁמֵּתָה** הרי הוא **מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ,** ולא נאסרה עליו אלא בחיי אשתו, שנאמר (ויקרא יח יח) 'וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ'. וכן אם **גֵּרְשָׁהּ** לאשתו **וְאחר כך מֵתָה,** הרי הוא **מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ.** וכן אם גירשה, ואחר כך **נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְאחר כך מֵתָה,** הרי הוא **מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ.** וכשם שאסרה התורה את אחות אשתו אסרו חכמים את אחות יבמתו. ואולם **יְבִמְתּוֹ שֶׁמֵּתָה** הרי הוא **מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ.** וכן אם **חָלַץ לָהּ** ליבמתו **וְאחר כך מֵתָה,** הרי הוא **מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ.** וכן אם **חלץ לה, וּנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְאחר כך מֵתָה,** הרי הוא **מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ.**

גמרא

הגמרא מביאה את מקורו של רבי עקיבא הסובר שיש ממזר מחייבי לאוין של שאר בשר: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא.** משום **דִּכְתִיב** (דברים כג א) **'לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו',** ומשמעות סוף הכתוב היא, **כְּנַף שֶׁרָאָה אָבִיו לֹא יְגַלֶּה.** ונחלקו תנאים בביאור איסור זה, ורבי עקיבא **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר** במשנה להלן (צז.), **בַּאֲנוּסַת אָבִיו הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּהַוְיָא לָהּ חַיְיבֵי לָאוִין,** שכן מאחר שבא עליה אביו בלא קידושין ואינה אשתו, אינה אסורה עליו אלא באיסור לאו בלבד. ומכך **דְּסָמִיךְ לֵיהּ** לאיסור זה מה שנאמר (שם כג ג) **'לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה''**, מוכח שהבא על אנוסת אביו הולד ממזר. **אֲלָמָא מֵהָנֵי הָוֵי מַמְזֵר** – מכאן ראיה שכל הנולד מאיסור לאו של שאר בשר, הרי הוא ממזר, ואפילו שאין באיסור זה חיוב כרת.

שלש שיטות הן בדעת רבי עקיבא. א. לשיטת משנתנו רק באיסור לאו שמחמת קורבה הולד ממזר. ב. לשיטת רבי סימאי סובר רבי עקיבא, שבכל איסורי ביאה שהם בלאו, כגון איסור עמוני ומואבי בבת ישראל ואיסור נתינה לישראל, הולד ממזר, ואפילו שאין איסורם מחמת קורבה. ג. לשיטת רבי ישבב גם בביאת איסור עשה, כגון איסור מצרי ואדומי בבת ישראל, הולד ממזר. הגמרא מבררת את מקור שיטתם של רבי סימאי ורבי ישבב. שואלת הגמרא: **וּלְרַבִּי סִימַאי דְּמַרְבֵּה** גם **שְׁאָר חַיְיבֵי לָאוִין דְּלָאו דִּשְׁאָר** – שאינם איסור קורבה, **וּלְרַבִּי יֶשֶׁבָב דְּמַרְבֵּה אֲפִילּוּ חַיְיבֵי עֲשֵׂה,** מנין להם שגם באיסורים אלו הולד ממזר. משיבה הגמרא: **נַפְקָא לְהוּ** לדין זה **מִ'וְלֹא** יְגַלֶּה כנף אביו', שהוא"ו היתירה שבתיבת 'ולא' מרבה אף איסור לאו שאינו שאר לרבי סימאי, ואיסור עשה לרבי ישבב.

הגמרא מביאה את מקורו של שמעון התימני הסובר שאין ממזר אלא מחייבי כריתות: **וְשִׁמְעוֹן הַתִּימְנִי סָבַר לָהּ כְּרַבָּנַן דְּאָמְרֵי,** מה שנאמר 'ולא יגלה כנף אביו' לא מדבר באנוסת אביו, אלא **בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁל אָבִיו הַכָּתוּב מְדַבֵּר,** שכשמת אחי אביו בלא בנים ואשתו נזקקת ליבום לאביו שהוא אחי המת, הרי היא אסורה עליו משום אשת אחי אביו שהיא בכרת. ומאחר **דְּהַוְיָא לָהּ** אשה זו אסורה עליו באיסור **חַיְיבֵי כְּרִיתוֹת, וְסָמִיךְ לֵיהּ** לאיסור זה את הכתוב **'לֹא יָבֹא מַמְזֵר', אֲלָמָא** [–מוכח] שדווקא הנולד **מֵחַיְיבֵי כְּרִיתוֹת הָוֵי מַמְזֵר.**

הגמרא מביאה את מקור שיטתו של רבי יהושע הסובר שאין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין: **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שסובר שאין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין, הוא משום שאם כדברי רבי עקיבא ש'לא יבא ממזר' אמור על אנוסת אביו, או כדברי שמעון התימני שהוא אמור על אשת אחי אביו, אם כן **לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא** רק **'לֹא יְגַלֶּה** כנף אביו', ומה שנאמר בתחילת הכתוב **'לֹא יִקַּח** איש את אשת אביו' (**וְלֹא יְגַלֶּה**) **לָמָּה לִי.** הלא אם יש ממזר מחייבי לאוין או מחייבי כריתות, כל שכן שיש ממזר מחייבי מיתות בית דין כאשת אביו, ולמה נצרך הכתוב להזכיר כאן את איסור אשת אביו. **אֶלָּא לָאו הָכֵי קָאָמַר** הכתוב, **מִ'לֹא יִקַּח' עַד 'לֹא יְגַלֶּה'** – רק על איסור אשת אב שנכתב בין 'לא יקח איש את אשת אביו' לבין 'לא יגלה כנף אביו' נאמר 'לא יבוא ממזר' **וְהָוֵי** הולד ממנה **מַמְזֵר,** אבל **טְפֵי** – באיסור הנוסף של 'לא יגלה' שהוא באנוסת אביו או באשת אחי אביו, **לֹא הָוֵי** הולד **מַמְזֵר,** משום שאין בו מיתת בית דין.

הגמרא מביאה שישנו איסור כרת ואיסור לאו, שלדברי הכל אין הולד הנולד ממנו ממזר: **אָמַר אַבָּיֵי, הַכֹּל מוֹדִים בְּבָא עַל הַנִּדָּה** שהוא איסור שיש בו כרת,

---

המשך ביאור למס' סוטה ליום ארבעה עשר לעומר עמ' ב

הכלי במזבח. שואלת הגמרא **וְאֵימָא הָכִי נַמִּי** – מנין לתנא של הברייתא שהדין כן, אולי באמת צריך להגיש את המנחה עצמה אל קיר המזבח. ומשיבה, **אָמַר קְרָא 'וְהִקְרִיבָהּ אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹ' וְהִגִּישָׁהּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ',** הוקשה הגשת הכהן למזבח להקרבת הבעלים לכהן, **מָה הַקְרָבָה אֵצֶל כֹּהֵן בִּכְלִי אַף הַגָּשָׁה אֵצֶל מִזְבֵּחַ בִּכְלִי.** – שכשם שנתינת המנחה לכהן הוא בכלי, אף הגשת הכהן למזבח יעשה בכלי. עוד מבואר בברייתא **וּמְסַלֵּק אֶת לְבוֹנָתָהּ לְצַד אֶחָד.** מבארת הגמרא שעושה כן **כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִקְמוֹץ בַּהֲדֵי מִנְחָה** – כדי שכשיקמוץ את המנחה לא יטול בקומצו משהו מן הלבונה, **כְּדִתְנַן קָמָץ וְעָלָה בְּיָדוֹ צְרוֹר אוֹ גַּרְגַּר מֶלַח אוֹ קוֹרֶט לְבוֹנָה פָּסוּל** – אם נתערב בקומץ המנחה משהו מהלבונה המנחה פסולה, מפני שהקומץ צריך להיות שלם מסולת המנחה, וכשיש בו משהו לבונה חסר בו סולת כשיעור הלבונה.

עוד מבואר בברייתא **וְקוֹמֵץ מִמְּקוֹם שֶׁנִּתְרַבָּה שַׁמְנָהּ.** שואלת הגמרא **מְנָלָן** שהדין כן, ומשיבה, **דִּכְתִיב** 'וקמץ משם מלא קמצו **מִסָּלְתָּהּ וּמִשַّמְנָהּ',** וכן נאמר 'והקטיר הכהן את אזכרתה **מִגַּרְשָׂהּ וּמִשַّמְנָהּ'** – ומשמע שהקומץ הוא ממקום שיש בו ריבוי שמן.

עוד מבואר בברייתא **וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ כְּלִי שָׁרֵת וּמְקַדְּשוֹ בִּכְלִי שָׁרֵת.** שואלת הגמרא **לָמָּה לִי** להניחו שוב בכלי שרת שיקדשו **הָא קִדְּשָׁהּ חֲדָא זִימְנָא** – הרי כבר נתקדשה כל המנחה בהנחתה בכלי שרת להיות קדושה בקדושת הגוף. עונה הגמרא **מִידֵּי דַּהֲוָה אַדָּם** – עושים כן משום שדין הקומץ כדין דם הבהמה הוא, **דָּם אַף עַל גַּב דְּקַדֵּישׁתֵּיהּ סַכִּין בְּצַוָּאר בְּהֵמָה, חַדֵּר מַקְדֵּישׁ לֵיהּ בִּכְלִי שָׁרֵת,** כשם שלגבי הדם – אף שכבר התקדש בשעת השחיטה על ידי הסכין שהוא כלי שרת, מכל מקום צריך לחזור ולקבל את הדם בכלי שרת כדי לקדשו שנית, **הָכָא נַמִּי לֹא שְׁנָא** – אף קומץ המנחה דינו כן שצריך לחזור ולקדשו אף שכבר קדש בכלי.

עוד מבואר בברייתא **וּמְלַקֵּט אֶת לְבוֹנָתָהּ וְנוֹתְנָהּ עַל גַּבָּיו.** מבארת הגמרא שלמדו כן מ**דִּכְתִיב** 'וְאֵת כָּל הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה' – דהיינו שהלבונה נמצאת על המנחה, כלומר על הקומץ העומד להקטרה, שהרי מקטיר הקומץ והלבונה יחד. **וּמַעֲלֵהוּ**

רש"ל

משנה כל שאר בשר שהוא בלא יבא — כל קורבה שהיא בלאו, ואפילו אין בה כרת, כגון אנוסת אביו, וכרבי יהודה דהויא בלאו ד"לא יגלה כנף אביו". ומחמת קורבה, כגון נושא חלוצתו, דהוי ב"לא יבנה" והוי לאו דקורבה בלא כרת. כל שחייבין עליו כרת — אבל נושא חלוצתו לא הוי ממזר. לקיים דברי רבי יהושע — לא היה כתוב במגלה, אלא ארישא קאי: אמר רבי שמעון בן עזאי לקיים דברי רבי יהושע כו'. מאשת איש — חייבי מיתות כו'. **גמרא** וכתיב לא יבא ממזר — וסמיך ליה "לא יגלה". דרבי יהודה ורבנן — בפרק "נושאין על האנוסה" (יבמות צז,א). ולרבי סימאי — בכתובות (כט,ב); וקידושין (סח,א); מן הכל היה עושה רבי עקיבא ממזרים, חוץ מאלמנה לכהן גדול שעושה חללין ולא ממזרים. מדקאמר חוץ מאלמנה — אלמא אפילו חייבי לאוין שלא מחמת קורבה מרבה, כגון מחזיר גרושתו משנישאת, וכגון נתינה לישראל, דקיימא ב"לא תתחתן בם" (דברים ז), ומשבעה אומות הוא, וכגון עמוני שנשא בת ישראל בניו ממזרים. חייבי עשה — מצרי או אדומי קודם שלשה דורות, דכתיב (דברים כג): "דור שלישי יבא להם" — ולא שני, ולאו הבא מכלל עשה — עשה. והא דרבי ישבב נמי בכתובות (שם): בואו ונצוח על עקיבא בן יוסף, שהיה אומר: כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר. סבר לה כרבנן — דפליגי אדרבי יהודה ב"נושאין על האנוסה" (יבמות צז,א) ואמרי: האי "לא יגלה כנף אביו" — בשומרת יבם של אביו הכתוב מדבר, דהויא ליה אשת אחי אביו, ובכרת. והאי דהדר כתבה במשנה תורה — משום למסמך ליה "לא יבא ממזר", ולאשמעינן דיש ממזר מחייבי כריתות. הכי גרסינן: ורבי יהושע לכתוב רחמנא לא יגלה — כלומר, אי בשומרת יבם של אביו משתעי, או באנוסת אביו משתעי — לכתוב "לא יגלה כנף אביו" לחודיה, ולאשמעינן דיש ממזר מחייבי כריתות לרבנן, או מחייבי לאוין לרבי יהודה, וכל שכן מאשת אב דהויא בכרת ומיתה. "לא יקח — איש את אשת אביו" למה לי למכתב? אלא שמע מינה מדכתביה, הא קא משמע לן: ד"לא יבא ממזר" עלה קאי, דמינה הוא דהוי ממזר, משום דחייבי מיתות הוא. וא"לא יגלה כנף אביו" לא קאי. ואי קשיא: כנף אביו למאי כתביה? אי בשומרת יבם, לעבור עליו בשני לאוין — "ערות אחי אביך לא תגלה", ולאו ד"לא יגלה כנף אביו", ואי באנוסת אביו — אשמעינן דאסורה. מלא יקח עד לא יגלה — דהיינו אשת אב הכתובה בין "לא יקח" ל"לא יגלה". הכל מודים — ואפילו שמעון התימני. בבא על הנדה — אף על גב דקאי בכרת — אין הולד ממזר.

משנה אֵיזֶהוּ מַמְזֵר? כָּל שְׁאֵר בָּשָׂר שֶׁהוּא בְּ"לֹא יָבֹא", דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. שִׁמְעוֹן הַתִּימְנִי אוֹמֵר: כָּל שֶׁחַיָּיבִים עָלָיו כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם. וַהֲלָכָה כִּדְבָרָיו. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל שֶׁחַיָּיבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי: מָצָאתִי מְגִלַּת יוּחֲסִין בִּירוּשָׁלַיִם וְכָתוּב בָּהּ: אִישׁ פְּלוֹנִי מַמְזֵר מֵאֵשֶׁת אִישׁ, לְקַיֵּים דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אִשְׁתּוֹ שֶׁמֵּתָה - מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ, גֵּרְשָׁהּ וּמֵתָה - מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּמֵתָה - מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. יְבִמְתּוֹ שֶׁמֵּתָה - מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ, חָלַץ לָהּ וּמֵתָה - מוּתָּר בַּאֲחוֹתָהּ. **גמרא** מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא? דִּכְתִיב: "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו" - כְּנַף שֶׁרָאָה אָבִיו לֹא יְגַלֶּה, וְסָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: בַּאֲנוּסַת אָבִיו הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּהָוְיָא לָהּ חַיָּבֵי לָאוִין. וּסְמִיךְ לֵיהּ "לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'". אַלְמָא: מֵהָנֵי הָוֵי מַמְזֵר. וּלְרַבִּי סִימַאי דְּמִרַבָּה שְׁאָר חַיָּבֵי לָאוִין דְּלָאו דְּ"שְׁאֵר", וּלְרַבִּי יִשְׁבָּב דְּמִרַבָּה אֲפִילּוּ חַיָּבֵי עֲשֵׂה - נָפְקָא לְהוּ מִ"וְלֹא". וְשִׁמְעוֹן הַתִּימְנִי סָבַר לָהּ כְּרַבָּנַן, דְּאָמְרִי: בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁל אָבִיו הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּהָוְיָא לָהּ חַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת, וּסְמִיךְ לֵיהּ "לֹא יָבֹא מַמְזֵר", אַלְמָא: מֵחַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת הָוֵי מַמְזֵר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא "לֹא יְגַלֶּה", "לֹא יִקַּח" "וְלֹא יְגַלֶּה" לָמָּה לִי? אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר: מִ"לֹא יִקַּח" עַד "לֹא יְגַלֶּה" - הָוֵי מַמְזֵר, טְפֵי - לָא הָוֵי מַמְזֵר. אָמַר אַבָּיֵי: הַכֹּל מוֹדִים בְּבָא עַל הַנִּדָּה

ועל

שמעון התימני אומר כו' והלכה כדבריו — אף על גב דאין למדין הלכה מפי גמרא — הכא הלכתא כוותיה, דסתמא דפרק "האומר" (קדושין סו,ב) נראה עיקר, דכהאי גוונא קרי הלכתא פסיקתא בבבא קמא (קב,א) ובמסכת עבודה זרה (ז,ב) בההיא דכל המְשַׁנֶּה ידו על התחתונה, ולעיל בפרק קמא (יד,א) אמר: פשיטא, בני חייבי לאוין כשרים נינהו. ובפרק שני (יבמות כג,א) קאמר רב פפא: מסתברא, חייבי לאוין תפסי בהו קידושין. ולעיל (מה,א) פסקינן דנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. וכמה אמוראי דאיירי בצרת מחזיר גרושתו. ולרבי עקיבא לא משכחת לה צרה דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין. וכרבי יהושע נמי יש להוכיח דלא קיימא לן כוותיה, דאמר לעיל (שם,ב): ושניהם לא למדוה אלא מאשת אב, וחייבי כריתות דמו לאשת אב לכולי עלמא. ולעיל בריש פירקין (לז,א) קאמר רבי אליעזר בן יעקב דהלכתא כוותיה דאין ממזר מספק, משמע דהויא ממזר מאשת אח. ולעיל (מ,ב) אמר רב טובי בר קיסנא: הבא על צרת חלוצתו הולד ממזר. ואפילו רבי יוחנן לא פליג אלא משום דצרה כחלוצה בלאו.

רבי יהושע אומר כל שחייבין עליו כו' — יש מגיהים רבי יהודה במקום רבי יהושע, דבפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עד,ב) גבי כל האסורין לבא בקהל מותרים לבא זה בזה. ורבי יהודה אוסר. ומפרש עלה דרבי יהודה סבר דממזר מאחותו לא הוי ממזר, אלא מאשת איש. ופריך עלה: תנינא, מהך דהכא. ואין נראה, דהיאך היה בן עזאי אומר לקיים מילתיה דרבי יהודה? והא קשיש מיניה טובא, דהא בן עזאי תלמיד חבר הוה לרבי עקיבא, כדאמר ב"מי שמת" (בבא בתרא קנח,ב), ורבי יהודה מתלמידי בתראי דרבי עקיבא הוה! ועוד: דרבי יהודה סבר כרבי עקיבא דיש ממזר מחייבי לאוין, כדפרישית לעיל (מז,א) גבי ההוא דאתא לקמיה דרבי יהודה, וכדאמר בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נג,ב). אלא ודאי רבי יהושע גרסינן. והתם פריך תנינא — משום דהוה ליה למיתני: וכן היה רבי יהודה אומר כדבריו, אי הוה סבר כרבי יהושע. ומיהו, התם דפריך תנינא הוה מצי למיפרך טפי שפיר, דלא אפשר לומר דלרבי יהודה ממזר מאחותו לא הוי ממזר, כיון דמוקי קרא באנוסת אביו, וסבר כרבי עקיבא דיש ממזר מחייבי לאוין.

איש פלוני ממזר מאשת איש כו' — תימה: דלא נקט חייבי מיתות בית דין סתם. ואי משום דמעשה שהיה כך היה — אם כן מנא ליה דהוי כרבי יהושע? ויש לומר: דנקט אשת איש לרבותא, דאף על פי שהוא קל משאר חייבי מיתות, דהוי בחנק ויש לה היתר בחיי אוסרה.

וכתיב לא יבא ממזר — ואם תאמר: והא מפסיק קרא ד"לא יבא פצוע דכא" בינתים! ויש לומר: דכיון דלאו בני בנים נינהו, ולא שייך מינייהו ממזר — לא חשיב הפסק. **לכתוב** רחמנא לא יקח או לא יגלה — בקונטרס גרס: לכתוב רחמנא "לא יגלה", ופירש: דמלא יגלה לחודיה שמעינן דיש ממזר מחייבי כריתות לרבנן, או מחייבי לאוין לרבי יהודה לא יקח איש את אשת אביו למה לי למכתב? אלא, שמע מינה מדכתביה — דלא יבא ממזר עליה קאי, דמינה הוא דהוי ממזר, משום דחייבי מיתות בית דין הוא. אבל א"לא יגלה" לא קאי, ובין לא יקח עד לא יגלה היינו אשת אב הכתובה בין לא יקח ללא יגלה. וקשה, חדא: שמוחק הספרים. ועוד: דבין לא יקח עד לא יגלה לא משמע כפירושו דקאי על אשת אב הכתובה בינתים, ועוד: אמאי כתב לא יגלה גבי ממזרות? ועוד: בחייבי מיתות דקילי, כמו אשת איש, מנא ליה דהוי ממזר? ועוד: דליליף רבי יהושע שאר חייבי כריתות מהיקישא דרבי יונה! ונראה לרבינו יצחק בגירסת הספרים, דגרסי: לכתוב רחמנא או לא יקח או לא יגלה, דמ"לא יקח" נמי שמעינן כריתות, דהא דומיא דאשת אב דלא תפסי בה קידושין, דהא בהא תליא, כדפירש לעיל (מד,ב דיבור המתחיל "עשאה"), או מהיקישא דרבי יונה אתו דאיתקיש כל העריות, כדאמרינן בריש "הבא על יבמתו" (לקמן נד,ב). ומדכתב תרוייהו — שמע מינה דמ"לא יקח" היינו חייבי סקילה, עד "לא יגלה" דהיינו חייבי כריתות — הוי ממזר. ואתא לרבויי כל חייבי [כריתות] ומיתות קלות. וסבר כרבנן דבשומרת יבם הכתוב מדבר, ולא הוי לא יגלה בכלל; דאי הוי בכלל — לא לכתוב אלא לא יגלה, ושמעון התימני נמי הוה מצי למימר דסבר כרבי יהודה, דאמר באנוסת אביו הכתוב מדבר, ומלא יקח עד לא יגלה הוי הולד ממזר, ואין לא יגלה בכלל. אלא דניחא ליה למימר דסבר כרבנן. ולפירוש רבינו יצחק צריך לומר לתנא דפריקין קמא דסבר כרבי יהודה דאמר באנוסת אביו הכתוב מדבר, וסבר נמי דאין ממזר מחייבי לאוין, דמלא יקח עד לא יגלה הוי ממזר, ואין לא יגלה בכלל. **הכל** מודים בבא על הנדה ועל הסוטה — פירש בקונטרס: אפילו לרבי עקיבא דפליג ארבנן דמתניתין במחזיר גרושתו, וקאמר דהולד ממזר, אף על גב דלאו חייבי לאוין ד"שאר" הוא — הכא בסוטה מודה. וקשה לרבינו תם: דאם כן הוה ליה לאתויי לעיל (מד,א) גבי משנה דמחזיר גרושתו! ועוד: אי קאי הכל מודים למאן דאמר אליבא דרבי עקיבא דהוי ממזר אפילו מחייבי לאוין שאין דשאר, הא על כרחך הוי ממזר לרבי עקיבא מיבמה לשוק לשום תנא, כדאמר בפרק קמא (יבמות יד,א) דאמר רבי אלעזר: אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל בצרות — מודים שאין ממזר כו', וקאמר: לאפוקי מדרבי עקיבא, דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. משמע בהדיא דלרבי עקיבא הוי ממזר משומרת יבם! ועוד אמר בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עה,ב), גבי כותים שהיו מייבמים את הארוסות ופוטרים הנשואות, ורבי עקיבא לטעמיה דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. ובפרק "האשה רבה" (יבמות צב,א), גבי אשה שהלך בעלה ובנה למדינת הים קאמר: זו דברי רבי עקיבא, דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. אבל חכמים אומרים דאין ממזר מיבמה. ולימא אין ממזר מחייבי לאוין! האי תנא הך תנא דרבי עקיבא הוא, דמחייבי לאוין דשאר הוא דהוי ממזר, מחייבי לאוין גרידא — לא הוי ממזר. משמע בהדיא דלמאן דלא בעי אליבא דרבי עקיבא שיהא לאו דשאר הוי ממזר מיבמה לשוק. ושם נפרש בעזרת השם מנא ליה דאתיא כרבי עקיבא, דלמא אתיא אפילו כרבנן והוי ממזר מדרבנן? ונראה לרבינו תם דמחזיר גרושתו וסוטה הוו חייבי לאוין דשאר, שאינם אסורים אלא משום אישות, ואליבא דתנא

דמתניתין קאי, דלא אסר אלא חייבי לאוין ד"שאר". ואם תאמר: אם כן, אמאי איצטריך למנקט הכל מודים בשומרת יבם? אמאי תיסק אדעתא למימר דהוי ממזר טפי מבשאר חייבי לאוין דלאו דשאר? ויש לומר: דאליבא דרב, דאמר אין קידושין תופסין ביבמה, איצטריך לאשמועינן שפיר דלא הוי ממזר. וטעמא, אומר רבינו תם: דהוי כנברי ועבד, שאין בה קידושין לשום אדם. וליבם נמי לאו בת קידושין היא, אלא ביאה הוא דאית בה. ואפילו למאן דאמר דהוי ממזר מנברי ועבד — מכל מקום אין ממזר מיבמה, דכיון דיבמה עומדת לחלוץ כמו ליבם — חשיבא בת תפיסת קידושין. ואם תאמר: לשמואל תפשוט מהך בריישא דאין קידושין תופסין ביבמה, דאי תופסין — לא הוה צריך לאשמועינן דאין הולד ממזר! ויש לומר: דשמואל מספקא ליה, דלמא ברייתא היא גופה אתא לאשמועינן דקידושין תופסין ביבמה. ואם תאמר: היכי קא משמע לן דתפסי, הא אפילו לא תפסי לא הוי ממזר, דשמואל אית ליה לעיל (מה,א) דנברי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר! ויש לומר: דשפיר משמע דתפסי בה קידושין, מדכייל לה בהדי סוטה ונדה — משמע דבכולהו לא הוי הולד ממזר, משום דתפסי בהו קידושין. והא דקאמר: ואביי מספקא ליה אי כרב אי כשמואל — לא כפירוש הקונטרס דאפילו לרב אין הולד ממזר, בדפירשתי, אלא להכי לא נקט שומרת יבם — משום דשמא תפסי בה קידושין כדשמואל, ופשיטא דלא הוי ממזר, ואין שום חידוש להשמיענו. ואם תאמר: ואמאי הוי ממזר משומרת יבם לשום תנא כיון דהוי כנברי ועבד דלא תפסי קדושין לא לדידה ולא לאחרינא? ובריייתא ד"האשה רבה" (לקמן צב,א) נמי, דקתני: זו דברי רבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין אבל חכמים אומרים כו' — משמע דלרבנן לא הוי ממזר משום דקידושין תופסין, ולפירוש רבינו תם אפילו אין קידושין תופסין לא הוי ממזר? ואומר רבינו יצחק: דלמאן דאמר דהוי ממזר לרבי עקיבא מחייבי לאוין דלאו דשאר — נמי הוי ממזר מיבמה לשוק ומנברי ועבד, אף על גב דלא דמו לאשת אב, דהא מוי"ו ד"ולא יגלה" נפקי בולהו, וסמיך ליה לא יבא ממזר. ולא יליפינן מידי מאשת אב, אלא בהדיא כתיב בכולהו ממזרות. אבל לתנא דמתניתין, דאין ממזר לרבי עקיבא אלא מחייבי לאוין דשאר, ולא דריש וי"ו ד"ולא יגלה" — לא נפקי שום חייבי לאוין אלא מאשת אב, בענין דליהוי דומיא דאשת אב דלא תפסי בה קידושין לדידיה ותפסי בה לאחרינו. והכי פירושא דבריייתא ד"האשה רבה" (שם): זו דברי רבי עקיבא דאמר אין קידושין נמי תפסי בכל חייבי לאוין דלאו דשאר. פירוש: מוי"ו ד"ולא יגלה" שמעינן בכולהו דהוה ממזר, ולהכי אין קידושין תופסין נמי בבולן, ולהכי אין לחלק בין לאו יבמה לשוק לשאר לאוין, כדפירשתי. אבל חכמים אומרים אין ממזר מיבמה, דכיון דקידושין תופסין בחייבי לאוין דלאו דשאר, ולא הוי ממזר מינייהו — לא הוי ממזר נמי מיבמה לשוק, אף על גב דאין קידושין תופסין בה, כיון דלא דמיא לאשת אב. **סוטה** נמי דהא תפסי בה קדושין — פירש בקונטרס: דאף לאחר שזינתה לא פקעי מינה קידושיה הראשונים. וקשה לרבינו יצחק: דנדה נמי לא פקעי קידושיה ואפילו הכי איצטריך קרא לאתויי דתפסי בה קידושין! ואומר רבינו יצחק: דגרס, וכן ברוב ספרים, סוטה נמי הא כתיב בה הויה ותפסי בה קידושין. פירוש: שגרשה ומחזירה, והויה דכתיב בה היינו קרא "להיות לו לאשה" דמוקמינן בפרק קמא (יבמות יא,ב) לרבות סוטה. וכן משמע בפרק "יש מותרות" (לקמן פה,ב) דבסוטה ודאי תפסי קידושין. ולא פליגי אלא אי אית לה כתובה אי לאו, דקאמר: סוטה ודאי איכא ביניהו, דמאן דאמר דאורייתא — הא נמי דאורייתא, ואית לה כתובה כו'. והיינו על כרחך במחזיר סוטה אחר שגירשה, דאי לא גירשה, כיון דזנתה — הפסידה כתובתה. ובפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עח,א) נמי משמע ד"להיות לו" משמע לשון הויה, דקאמר: ושניהם מודים במחזיר גרושתו, שאם בעל ולא קידש — שאין לוקה, דרך הויה אסרה תורה. ואם תאמר: בסוף "האומר" בקידושין (סח,א) ורבי עקיבא "כי תהיין" במאי מוקי לה? לוקמה במחזיר סוטה! וכי תימא דכי תהיין מיותר, וסוטה נפקא לן מקרא ד"להיות לו לאשה" — אם כן היכי מוקי לה באלמנה לכהן גדול וכדרבי סימאי, הא כתיב "לא יחלל" — חילולין הוא עושה, ואין עושה ממזרים! ויש לומר: דלא בעי לאוקמא בסוטה, משום דשנואה משמע שהיא שנואה בתחלת נישואין. ואם תאמר: ולוקמה בסוטה ולבועל! ויש לומר: דמי כתיב כי תהיין לבועל, כדקאמר התם מי כתיב כי תהיין לכהן? אי נמי: בבועל לא כתיב הויה, ולא תפסי בה קידושין. פירש רבינו חננאל: דסוטה, נהי דלא הוי ממזר מדאורייתא — מדרבנן מיהא הוי ממזר, מידי דהוי (יבמות פז,ב) אאשה שהלך בעלה למדינת הים, ואמרו לה מת בעליך ונישאת, ואחר כך בא בעלה, דהולד ממזר ותצא מזה ומזה. ואין ראיה, דהתם קנסוה כי היכי דתידוק, אבל הכא — אין צריך לקונסה כדי שלא תזנה תחת בעלה. ועוד דבריש "יש מותרות" (לקמן פה,ב) קאמר גבי סוטה למאן דאמר דמרגלא ליה — הא איהי מרגליתו, ואי הוי ממזר — אפילו מדרבנן לא מרגלא ליה, כדאמר התם גבי חלוצה. **אי** כרב אי כשמואל — מתוך פירוש הקונטרס משמע דלרב ליכא לאו ביבמה. דפירש: אי כרב, דאמר ב"האשה רבה" (יבמות צב,ב): מנין שאין קידושין תופסין ביבמה, שנאמר: "לא תהיה וגו'" — לא תהא בה הויה לזר, והולד ממזר, ואי כשמואל דמספקא ליה אי להכי הוא דאתא בדקאמר רב, או לאוקומי ללאו הוא דאתא, וקידושין תפסי בה, מדאפיק לאו דידה בלשון הויה. ואין נראה, דאמרינן ב"האומר" בקידושין (סח,א) מאי יבמה שהיא בלאו לא תפסי בה קידושין. אלמא איכא לאו אפילו למאן דאמר דלא תפסי בה קידושין — ובכל מקום חשיב יבמה לשוק חייבי לאוין! ואותם ששאלו לרבי יהושע בני צרות דבית הלל לבית שמאי (יבמות טו,ב) דקבעי למילף יבמה לשוק בקל וחומר מאלמנה, משמע דאיכא לאו! ואומר רבינו תם: דלכולי עלמא אית בה לאו, והכי קאמר לקמן: ושמואל מספקא ליה אי ללאו הוא דאתא, ותהיה אורחיה דקרא, או לאשמועינן דלקי אקידושין, או לקידושין דלא תפסי נמי הוא דאתא. **אשוייה** מזיד — פירש רבינו חננאל: שרצה להשיבו דבמשה כתיב: "ויראו את אלהי ישראל" (שמות כד).

וְעַל הַסּוֹטָה שֶׁאֵין הָוָלָד מַמְזֵר. נָדָה - דְּהָא תָּפְסִי בָּהּ קִידּוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו" - אֲפִילּוּ בְּשִׁעַת נִדָּתָהּ - תָּפְסִי בָּהּ קִידּוּשִׁין. סוֹטָה נַמִּי - דְּהָא תָּפְסִי בָּהּ קִידּוּשִׁין. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: הַכֹּל מוֹדִים בְּבָא עַל הַנִּדָּה, וְעַל הַסּוֹטָה, וְעַל שׁוֹמֶרֶת יָבָם - שֶׁאֵין הַוָּלָד מַמְזֵר. וְאַבַּיֵי: שׁוֹמֶרֶת יָבָם מְסַפְּקָא לֵיהּ, אִי כְּרַב אִי כִּשְׁמוּאֵל. "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי כו'". תָּנֵי, שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: מְצָאתִי מְגִלַּת יוּחֲסִין בִּירוּשָׁלַיִם, וְכָתוּב בָּהּ: אִישׁ פְּלוֹנִי מַמְזֵר מֵאֵשֶׁת אִישׁ. וְכָתוּב בָּהּ: מִשְּׁנַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב קַב וְנָקִי. וְכָתוּב בָּהּ: מְנַשֶּׁה הָרַג אֶת יְשַׁעְיָה. אָמַר רָבָא: מֵידַן דְּיֵינֵי וּקְטָלֵיה. אָמַר לֵיהּ: מֹשֶׁה רַבְּךָ אָמַר "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי" וְאַתְּ אָמְרַתְּ "וָאֶרְאֶה אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא", מֹשֶׁה רַבְּךָ אָמַר "מִי כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו" וְאַתְּ אָמְרַתְּ "הִרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ". מֹשֶׁה רַבְּךָ אָמַר "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא" וְאַתְּ אָמְרַתְּ "וְהוֹסַפְתִּי עַל יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה"! אָמַר יְשַׁעְיָה: יָדַעְנָא בֵּיהּ דְּלָא מְקַבֵּל מַה דְּאֵימָא לֵיהּ, וְאִי אֵימָא לֵיהּ - אִישַׁוְּיֵיהּ מֵזִיד. אָמַר שֵׁם, אִיבְלַע בְּאַרְזָא. אַתְיוּהּ לְאַרְזָא וּגְסַרוּהָ. כִּי מְטָא לַהֲדֵי פּוּמָא - נָח נַפְשֵׁיהּ, מִשּׁוּם דְּאָמַר "וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב". מִכָּל מָקוֹם קְשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי! "וָאֶרְאֶה אֶת ה'" - כִּדְתַנְיָא: כָּל הַנְּבִיאִים נִסְתַּכְּלוּ בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִסְתַּכֵּל בְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה. "הִרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ" - הָא בְּיָחִיד הָא בְּצִבּוּר. וְיָחִיד אֵימַת? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא" - תַּנָּאֵי הִיא. דְּתַנְיָא: "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא" אלו

והבא על הסוטה — אשת איש שזינתה, וקיימא לן דאסורה לבעלה, בפרק קמא (יבמות יא,ב): מה אני מקיים "אשר הוטמאה" (דברים כד) — לרבות סוטה שנסתרה. ואף על גב דחייבי לאוין היא — מודה בה רבי עקיבא, דפליג אדרבנן במתניתין (לעיל מד,א) במחזיר גרושתו, וקאמר דהולד ממזר אף על גב דלאו חייבי לאוין ד"שאר" הוא — הכא מודי דאין ולד ממזר. וכל שכן לאידך רבי עקיבא בר פלוגתא דשמעון התימני לא הוי ממזר, משום דסוטה לאו מחייבי לאוין דשאר היא. **דהא תפסי בה** קידושין — לאשה, דאף לאחר שזינתה לא פקעו מינה קידושיה הראשונים. **נדה דכתיב ותהי נדתה עליו** — "תהי" — לשון הויה דקידושין עליו. **שומרת יבם** — לאחד מן השוק בלא חליצה, שאין הולד ממזר. ואפילו לרבי עקיבא דפליג אדרבנן במתניתין. וטעמא — משום דקידושין תופסין בה, מדאפקיה רחמנא ללאו דידה בלשון הויה, דכתיב (דברים כה): "לא תהיה" — בת הויה היא. והכי קאמר: לא תהיה אשת המת — לא תתקדש אשת המת בקדושין לאיש זר, אלמא: קדושין תפסי בה. **ואביי מספקא ליה** — האי "לא תהיה לאיש זר". **אי כרב** — דאמר בפרק "האשה רבה" (יבמות צב,ב): מנין שאין קידושין תופסין ביבמה — דכתיב: "לא תהיה אשת המת לאיש זר" — לא תהיה בת הויה לזר, והולד ממזר. **אי כשמואל** — דאמר (שם): בעניותינו, בעניות דעתינו, צריכה גט. דמספקא לן אי להכי הוא דאתא בדקאמר רב, או דלמא לאוקמה בלאו אתא, וקידושין תפסי בה, מדאפיק לאו דידיה בלשון הויה. **משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי** — קב = מדה קטנה, כלומר: במקומות מועטים הוא נזכר במשנה [או בברייתא]. ונקי — בכל מקום שנזכר — הלכה כמותו. **בהמצאו** — משמע: פעמים שאינו מצוי. **אמלא** — לאו לשון תוספת, אלא משלים ולא יותר. **ידענא ביה** — במנשה דלא מקבל תירוצא דטעמא דקראי, אלא קטיל לי. ואי אימא ליה ולא מקבל — אישוייה ליה מזיד בהרגיתי, דעכשיו הוא סבור להורגני בדין — מוטב שאברח מפניו. **כי מטא** — נרגא. **להדי פומא** — דישעיה. **נסרוה לפומיה ונח נפשיה** — ומשום הכי איענש לנסורי פומיה, משום דקרינהו לישראל: "עם טמא שפתים" מדעתו, שלא צוה לו הקדוש ברוך הוא, ולא מחמת תוכחה, דכתיב: "ואומר אוי לי כי נדמיתי". **נסתכלו באספקלריא שאין מאירה** — וכסבורים לראות ולא ראו. ומשה נסתכל באספקלריא המאירה, וידע שלא ראהו בפניו.

שני

קידושין תופסין נמי בבולן, ולהכי אין לחלק בין לאו יבמה לשוק לשאר לאוין, כדפירשתי. אבל חכמים אומרים אין ממזר מיבמה, דכיון דקידושין תופסין בחייבי לאוין דלאו דשאר, ולא הוי ממזר מינייהו — לא הוי ממזר נמי מיבמה לשוק, אף על גב דאין קידושין תופסין בה, כיון דלא דמיא לאשת אב. **סוטה** נמי דהא תפסי בה קדושין — פירש בקונטרס: דאף לאחר שזינתה לא פקעי מינה קידושיה הראשונים. וקשה לרבינו יצחק: דנדה נמי לא פקעי קידושיה ואפילו הכי איצטריך קרא לאתויי דתפסי בה קידושין! ואומר רבינו יצחק: דגרס, וכן ברוב ספרים, סוטה נמי הא כתיב בה הויה ותפסי בה קידושין. פירוש: שגרשה ומחזירה, והויה דכתיב בה היינו קרא "להיות לו לאשה" דמוקמינן בפרק קמא (יבמות יא,ב) לרבות סוטה. וכן משמע בפרק "יש מותרות" (לקמן פה,ב) דבסוטה ודאי תפסי קידושין. ולא פליגי אלא אי אית לה כתובה אי לאו, דקאמר: סוטה ודאי איכא ביניהו, דמאן דאמר דאורייתא — הא נמי דאורייתא, ואית לה כתובה כו'. והיינו על כרחך במחזיר סוטה אחר שגירשה, דאי לא גירשה, כיון דזנתה — הפסידה כתובתה. ובפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עח,א) נמי משמע ד"להיות לו" משמע לשון הויה, דקאמר: ושניהם מודים במחזיר גרושתו, שאם בעל ולא קידש — שאין לוקה, דרך הויה אסרה תורה. ואם תאמר: בסוף "האומר" בקידושין (סח,א) ורבי עקיבא "כי תהיין" במאי מוקי לה? לוקמה במחזיר סוטה! וכי תימא דכי תהיין מיותר, וסוטה נפקא לן מקרא ד"להיות לו לאשה" — אם כן היכי מוקי לה באלמנה לכהן גדול וכדרבי סימאי, הא כתיב "לא יחלל" — חילולין הוא עושה, ואין עושה ממזרים! ויש לומר: דלא בעי לאוקמא בסוטה, משום דשנואה משמע שהיא שנואה בתחלת נישואין. ואם תאמר: ולוקמה בסוטה ולבועל! ויש לומר: דמי כתיב כי תהיין לבועל, כדקאמר התם מי כתיב כי תהיין לכהן? אי נמי: בבועל לא כתיב הויה, ולא תפסי בה קידושין. פירש רבינו חננאל: דסוטה, נהי דלא הוי ממזר מדאורייתא — מדרבנן מיהא הוי ממזר, מידי דהוי (יבמות פז,ב) אאשה שהלך בעלה למדינת הים, ואמרו לה מת בעליך ונישאת, ואחר כך בא בעלה, דהולד ממזר ותצא מזה ומזה. ואין ראיה, דהתם קנסוה כי היכי דתידוק, אבל הכא — אין צריך לקונסה כדי שלא תזנה תחת בעלה. ועוד דבריש "יש מותרות" (לקמן פה,ב) קאמר גבי סוטה למאן דאמר דמרגלא ליה — הא איהי מרגליתו, ואי הוי ממזר — אפילו מדרבנן לא מרגלא ליה, כדאמר התם גבי חלוצה. **אי** כרב אי כשמואל — מתוך פירוש הקונטרס משמע דלרב ליכא לאו ביבמה. דפירש: אי כרב, דאמר ב"האשה רבה" (יבמות צב,ב): מנין שאין קידושין תופסין ביבמה, שנאמר: "לא תהיה וגו'" — לא תהא בה הויה לזר, והולד ממזר, ואי כשמואל דמספקא ליה אי להכי הוא דאתא בדקאמר רב, או לאוקומי ללאו הוא דאתא, וקידושין תפסי בה, מדאפיק לאו דידה בלשון הויה. ואין נראה, דאמרינן ב"האומר" בקידושין (סח,א) מאי יבמה שהיא בלאו לא תפסי בה קידושין. אלמא איכא לאו אפילו למאן דאמר דלא תפסי בה קידושין — ובכל מקום חשיב יבמה לשוק חייבי לאוין! ואותם ששאלו לרבי יהושע בני צרות דבית הלל לבית שמאי (יבמות טו,ב) דקבעי למילף יבמה לשוק בקל וחומר מאלמנה, משמע דאיכא לאו! ואומר רבינו תם: דלכולי עלמא אית בה לאו, והכי קאמר לקמן: ושמואל מספקא ליה אי ללאו הוא דאתא, ותהיה אורחיה דקרא, או לאשמועינן דלקי אקידושין, או לקידושין דלא תפסי נמי הוא דאתא. **אשוייה** מזיד — פירש רבינו חננאל: שרצה להשיבו דבמשה כתיב: "ויראו את אלהי ישראל" (שמות כד).

וְכֵן הבא עַל אשתו הַפּוֹטָה [שזינתה תחתיו עם איש אחר] שהיא אסורה עליו בלאו, הכל מודים שֶׁאֵין הַוָּלָד הנולד לו ממנה מַמְזֵר. ואף שמעון התימני שסובר שיש ממזר מחייבי כריתות, מודה באיסור נדה שאין הולד ממזר. וכן אף רבי עקיבא הסובר שיש ממזר מחייבי לאוין, מודה בבא על הנדה ועל אשתו הסוטה שאין הולד ממזר. אביי מפרש את דבריו: בִּנְדָּה אין הולד ממזר, דְּהָא תָּפְסֵי בָּהּ קִידּוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו כד) 'וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו', 'ותהי' היא מלשון הויה וקידושין, ומכאן שֶׁאֲפִילּוּ בִּשְׁעַת נִדָּתָהּ תָּפְסֵי בָּהּ קִידּוּשִׁין, וכל איסור שאינו מונע תפיסת קידושין אין הולד שנולד מביאת איסור זה נעשה ממזר. וכן בְּסוֹטָה נַמִּי אין הולד ממזר אף לשיטת רבי עקיבא, דְּהָא תָּפְסֵי בָּהּ קִידּוּשִׁין, שכן אין קידושיה פוקעים לאחר שזינתה תחת בעלה, ובכל מקום שתופסים קידושין אין הולד ממזר.

הגמרא מוכיחה כדברי אביי מברייתא: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, הַכֹּל מוֹדִים בְּבָא עַל הַנִּדָּה, וְכֵן בבא עַל אשתו הַסּוֹטָה, וְכן באדם מן השוק שבא עַל שׁוֹמֶרֶת יָבָם – אשה שממתינה ליבם שייבם אותה או יחלוץ לה, שֶׁאֵין הַוָּלָד מַמְזֵר. ואף ששומרת יבם אסורה לשוק בלאו של (דברים כה ה) 'לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר', מודה בה רבי עקיבא שאין הולד ממזר. שכן מכך שנאמר 'לא תהיה' בלשון הויה, ואסרה התורה לאדם מן השוק לקדש אותה, משמע שהקידושין חלים אלא שהם אסורים, ובכל מקום שתופסים קידושין אין הולד ממזר.

הגמרא מפרשת מדוע אביי לא הזכיר גם שומרת יבם: וְאַבַּיֵי, בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם מְסַפְּקָא לֵיהּ אם קידושין תופסים בה או לא, ועל כן לא מנה אותה בכלל איסורים אלו שהכל מודים בהם שאין הולד ממזר. שכן נחלקו אמוראים להלן (צב:) בדין זה, לדעת רב 'לא תהיה אשת המת החוצה' אינו במשמעות איסור בלבד, אלא כוונת הכתוב היא שאי אפשר לקדשה ואין קידושין תופסים בה. ושמואל הסתפק בדבר, האם כוונת התורה לאיסור או לאי תפיסת קידושין. והסתפק אביי אִי הלכה כְּרַב שאין קידושין תופסים בה ועל כן הולד ממזר, אִי הלכה כִּשְׁמוּאֵל שספק הוא שמא קידושין תופסים בה ואין הולד ממזר, ועל כן לא הכריע בדין ולד של שומרת יבם.

שנינו במשנתנו: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי כו' מצאתי מגילת יוחסין בירושלים. הברייתא מביאה דברים נוספים שנכתבו במגילה זו: תָּנֵי בברייתא, שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, מָצָאתִי מְגִלַּת יוּחָסִין בִּירוּשָׁלַיִם, וְכָתוּב בָּהּ אִישׁ פְּלוֹנִי מַמְזֵר מֵאֵשֶׁת אִישׁ. וְעוד היה כָּתוּב בָּהּ, מִשְּׁנַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב היא במידה מועטת כקב, ומוזכרת במשנה או בברייתא רק פעמים מועטות, וְאולם היא כקב נָקִי של סולת, שהוא מועט ונקי ואין צריך לנפותו, והלכה כמותו בכל מקום. וְעוד היה כָּתוּב בָּהּ במגילה זו, מְנַשֶּׁה המלך חָרַג אֶת יְשַׁעְיָה הנביא. הגמרא מבארת מדוע הרג מנשה את ישעיה: אָמַר רָבָא, מנשה המלך מֵידָן דַּיְּינֵיהּ [–דן] לישעיה על כמה מנבואותיו שנראו סותרות את הכתובים, וּמשום כך קַטְלֵיהּ [–הרגו]. דְּאָמַר לֵיהּ מנשה לישעיה, מֹשֶׁה רַבְּךָ אָמַר (שמות לג כ) 'כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי', וְאילו אַתְּ אָמַרְתָּ (ישעיה ו א) 'וָאֶרְאֶה אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא'. וכן מֹשֶׁה רַבְּךָ אָמַר (דברים ד ז) 'מִי כָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו', ומשמע שבכל זמן הוא מצוי לקבל את בקשתנו, וְאילו אַתְּ אָמַרְתָּ (ישעיה נה ו) 'דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ', שמשמע שלא בכל זמן הוא מצוי לקבל את הבקשות. וכן מֹשֶׁה רַבְּךָ אָמַר (שמות כג כו) 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא', ומשמע שאין נוספות לאדם שנים שלא נקצבו לו מתחילה, וְאילו אַתְּ אָמַרְתָּ לחזקיה המלך בשעה שנטה למות (מלכים ב' כ ו) 'וְהוֹסַפְתִּי עַל יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה' מעבר לשנים שנקצבו לך לחיות.

הגמרא מתארת את אופן מיתתו של ישעיה: אָמַר יְשַׁעְיָה, יַדְּעָנָא בֵּיהּ במנשה דְּלֵא מְקַבֵּל מָה דְּאֵימָא לֵיהּ – את מה שאשיב לו, ובכל אופן יהרגני, וְאִי אֵימָא לֵיהּ את תשובתי לו, נמצא דְּאִישַׁוְּיֵיהּ [–שאעשהו] מַזִּיד בהריגתי, על כן מוטב שאברח מפניו. אָמַר ישעיה את שֵׁם המפורש, ונעשה לו נס וְאִיבְּלַע בְּאַרְזָא – ונבלע בתוך עץ ארז. אמר מנשה אַתְיוּהּ לְאַרְזָא וְנַסְרוּהּ – הביאו את הארז ונסרוהו. כִּי מְטָא הגרזן לַהֲדֵי פּוּמָא [–אל פיו] של ישעיה ניסר אותו וְנָח נַפְשֵׁיהּ [–ומת]. ונענש על ידי ניסור פיו מִשּׁוּם דְּאָמַר על עם ישראל 'וּכְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב' (ישעיה ו ה).

הגמרא דנה בטענות מנשה על ישעיה, ושואלת: מִכָּל מָקוֹם קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי סותרים כתובים אלו שנאמרו על ידי ישעיה לכתובים שנאמרו בתורה. מיישבת הגמרא את הסתירה הראשונה: מה שאמר ישעיה 'וָאֶרְאֶה אֶת ה'' אינו סותר למה שנאמר למשה 'כי לא יראני האדם וחי', כי שתי מיני ראיות הן. כִּדְתַנְיָא, כָּל הַנְּבִיאִים נִסְתַּכְּלוּ בְּאַסְפַּקְלַרְיָא [–דרך מחיצה] שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה, ולא ראו את ה' בראיה ברורה, ולפי מדרגת ראיה זו סברו שהם רואים את פני ה', אך באמת אין זו נחשבת ראיה גמורה. ואולם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ נִסְתַּכֵּל בְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה וראה בראיה ברורה, ועל מדרגת ראיה כזו נאמר, שלא יוכל שום אדם [ואף לא משה] לראות את פני ה', אלא רק את אחוריו.

הגמרא מיישבת את הסתירה השניה: ומה שאמר ישעיה 'דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ' ולא בכל זמן הוא מצוי לקבל את התפילה, הָא בְּתפילת יָחִיד. וְהָא שנאמר בתורה שבכל זמן הוא מצוי לקבל את התפילה, הוא בְּתפילת צִבּוּר. שואלת הגמרא: וּבתפילת יָחִיד אֵימַת הוא הזמן שה' מצוי לקבלה, כשהיחיד קורא אליו. משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים.

הגמרא מיישבת את הסתירה השלישית: ומה שנאמר בתורה 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא' בעוד שישעיה אמר 'והוספתי על ימיך', מחלוקת תַּנָּאֵי הִיא בישוב סתירה זו. דְּתַנְיָא, 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא',

---

המשך ביאור למס' סוטה ליום העשירי לעומר עמ' ב

מִתַּחְיָיו, ולכן לא יכל לחתוך שערות ראשו כיון שהיה נופל בשאול.

הגמרא מוסיפה לבאר את המשך הפסוקים האמורים במות אבשלום. כאשר הודיעו לדוד אודות מות בנו, נאמר בפסוק "וַיִּרְגַּז – ויחרד, הַמֶּלֶךְ, וַיַּעַל עַל עֲלִיַּת הַשַּׁעַר – על עליית שער העיר, וַיֵּבְךְּ, וְכֹה אָמַר בְּלֶכְתּוֹ, בְּנִי אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי [אַבְשָׁלוֹם], מִי יִתֵּן מוּתִי אֲנִי תַחְתֶּיךָ – הלוואי והייתי אני מת במקומך, אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי". ונאמר עוד שם, ו"הַמֶּלֶךְ לָאט – כיסה אֶת פָּנָיו, וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ בְּקוֹל גָּדוֹל, בְּנִי אַבְשָׁלוֹם אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי", שואלת הגמרא, הָנֵי תְּמַנְיָא "בְּנִי" – שמונת הפעמים שאמר דוד את המילה "בני", לְמָה – מדוע אמרם. ומישבת, שִׁבְעָה – שבע פעמים, דְּאַסְכְּיָה – שהעלהו דוד על ידי כך מִשִּׁבְעָה מְדוֹרֵי גֵיהִנֹּם, וְאִידָךְ – והפעם הנוספת, אִיכָּא דְּאָמְרִי דְּקָרִיב רֵישֵׁיהּ לְגַבֵּי גּוּפֵיהּ - שהיה ראשו מושלך רחוק מגופו, ועל ידי אמירתו "בני" קירב דוד את ראשו לגופו. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי דְּאַיְיתֵיהּ לְעָלְמָא דְּאָתֵי – שעל ידי כך הביאו לעולם הבא.

נאמר בפסוק, "וְאַבְשָׁלוֹם לָקַח וַיֵּצֶב לוֹ בְּחַיָּיו את מצבת אשר בעמק המלך וגו'", שואלת הגמרא, מַאי "לָקַח", אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ שֶׁלָּקַח אבשלום מַקֵּח רַע לְעַצְמוֹ. וממשיכה הגמרא לדרוש לפי זה את סוף הפסוק, "אֶת מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֶמֶק הַמֶּלֶךְ וגו'", אָמַר רַבִּי תַּנְיָנָא בַּר פַּפָּא, "בעמק המלך" היינו בְּעָצָה עֲמוּקָה שֶׁל מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם,

אֵלּוּ שְׁנֵי דּוֹרוֹת – השנים שקוצבים לאדם בשמים בשעת לידתו. שאם **זָכָה מַשְׁלִימִין לוֹ** את השנים האלו, ואם **לֹא זָכָה פּוֹחֲתִין לוֹ** מדן. **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים זָכָה מוֹסִיפִים לוֹ** על השנים שנקצבו לו, ואם **לֹא זָכָה פּוֹחֲתִין לוֹ** מדן. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים **לְרַבִּי עֲקִיבָא, חֲרֵי הוּא** [הכתוב] **אוֹמֵר, 'וְהֹסַפְתִּי עַל יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה'**, הרי שאם זכה האדם מוסיפים לו שנים מעבר לשנים שנקצבו לו בלידתו, ואיך אומר רבי עקיבא שאף אם זכה אין מוסיפים לו, אלא רק משלימים את שנותיו. **אָמַר לָהֶם** רבי עקיבא לחכמים, חמש עשרה שנים אלו שנוספו לחזקיה, **מִשֶּׁלּוֹ הוֹסִיפוּ לוֹ**, שכן מלכתחילה נקצבו לו גם שנים אלו, אלא שלאחר מכן רצו לגרוע אותן ממנו, ובזכות תפילתו חזרו והוסיפו לו שנים אלו.

והוכיח רבי עקיבא כדבריו: **תֵּדַע** – שלא היו אלו שנים שלא נפסקו מתחילה, **שֶׁהֲרֵי נָבִיא עוֹמֵד וּמִתְנַבֵּא** בימי ירבעם שנים רבות קודם זמנו של חזקיה (מלכים א' יג ב), 'הִנֵּה בֵן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ', **וְהרי** בשעת חוליו של חזקיה **עֲדַיִן לֹא נוֹלַד** אפילו בנו **מְנַשֶּׁה** שהיה סבו של יאשיהו, ואילו היה מת חזקיה באותה שעה לא היה יאשיהו בא לעולם. ואם מלכתחילה לא נקצבו לחזקיה שנים נוספות אלו, איך התנבא הנביא על מה שיקרה לאחר שיתווספו לו. הרי אין הנביא מתנבא אלא העתידות שראויות לבוא מצד הגזירה שנגזרה בבר באותה שעה, ולא על מה שיקרה מכח זכויות שיתחדשו בעתיד.

הגמרא מפרשת מדוע לשיטת חכמים אין זו ראיה: **וְרַבָּנָן** סוברים, **מִי כְּתִיב** שיאשיהו יוולד דווקא **מֵחִזְקִיָּה**, הרי 'נולד לְבֵית דָּוִד' **כְּתִיב**, ולא פירש הנביא בנבואתו **אִי מֵחִזְקִיָּה** יהיה **נוֹלַד** יאשיהו, **אִי** יוולד **מֵאִינֵשׁ אַחֲרִינָא** שמזרע בית דוד. על כן יש לומר שחמש עשרה שנים אלו שבהם הוליד חזקיה את מנשה לא נקצבו לו מתחילה אלא נוספו לו רק לאחר תפלתו.

ומעתה מסולקת טענת מנשה על ישעיה הנביא, איך אמר שיתווספו שנים לחזקיה, שכן לדעת רבי עקיבא לא נוספו לו שנים שלא נקצבו מתחילה. ולדעת חכמים מה שנאמר 'מספר ימיך אמלא', אין זו הבטחה להשלמת השנים הקצובות מראש, אלא מילוי הוא מלשון תוספת, שאם תזכה אוסיף לך שנים.

הגמרא חוזרת לדברי משנתנו. שנינו בסיפא: **אִשְׁתּוֹ שֶׁמֵּתָה וכו'** מותר באחותה, **יְבִמְתּוֹ שֶׁמֵּתָה וכו'** מותר באחותה. **אָמַר רַב יוֹסֵף, כָּאן שָׁנָה רַבִּי מִשְׁנָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה**, שהרי דין אחות אשה מפורש בתורה (ויקרא יח יח), 'וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ', שדווקא בחייה היא אסורה ולא לאחר מיתתה. ומאחר שדין זה ידוע לכל, לא הוצרך רבי לכותבו במשנה.

הדרן עלך החולץ

פרק חמישי - רבן גמליאל

ישנם ארבעה מעשים שמועילים ביבמה, בעילה וחליצה, מאמר וגט. מן התורה אין היבמה נקנית אלא בביאה, ויוצאת רק בחליצה. חכמים תיקנו שאם עשה בה היבם מאמר, דהיינו שקידשה בכסף או שטר הרי היא מקודשת לחומרא, לענין שאם רוצה להוציאה צריכה גט מלבד החליצה, וכן נאסרת בכך על שאר האחים ככל אשת אח, וגם צרותיה אינן יכולות יותר להתייבם אף לשאר האחים. והיא נאסרת על קרוביו והוא בקרובותיה אף לאחר שנתגרשו, ככל איש ואשתו. כמו כן תיקנו חכמים שאם נתן גט ליבמתו, נחשב כאילו חלץ לה, לענין שאינו יכול ליבמה לא הוא ולא שאר האחים, וכן לא את צרותיה, אך עדיין לא פקעה זיקתה מן התורה וצריך הוא לחלוץ לה. וכן חל איסור קרובות כאילו היתה אשתו וגירשה.

פרק זה דן ביבם שעשה יותר מאחד מארבעת המעשים האמורים. בתחילה מבארת המשנה דין יבם אחד שעשה שני מעשים ביבמה אחת. אחר כך מבארת המשנה דין יבם אחד שעשה את שני המעשים בשתי יבמות [דהיינו שהיו למת שתי נשים]. ואחר כך באופן שהיו למת שני אחים, ושניהם עשו אחד מארבעת הקנינים ביבמה האחת שהותיר אחיהם המת.

משנה

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵין גֵּט אַחַר גֵּט – מי שנפלו לפניו שתי יבמות מאח אחד, ונתן גט לשתיהן, גיטה של השניה אינו גט, ואינו אסור בקרובותיה כדין קרובת גרושתו. וכן שני אחים שנפלה לפניהם יבמה אחת ושניהם נתנו לה גט, גיטו של השני אינו גט, והוא מותר בקרובותיה. **וְלֹא מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר** – יבם שעשה קידושי מאמר [בכסף או שטר] בשתי יבמות שנפלו לפניו מאח אחד, או שתי יבמים שעשו מאמר ביבמה אחת, אין המאמר השני כלום, ואינו מצריך גט כדי להפקיעו, ואינו אסור בקרובותיה. **וְלֹא בְּעִילָה אַחַר בְּעִילָה** – אם אחד מהיבמים בעל אחת מהיבמות שנפלו לפניו מאח אחד, ואחר כך בעל את צרתה, או שהיבם השני בעל אחריו את צרתה, הרי הביאה הראשונה היא יבום, והשניה אינה אלא בעילת זנות ואינה צריכה גט מחמת ביאה זו, ואינו אסור בקרובותיה. **וְלֹא חֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה** – חלץ יבם אחד לשתי יבמות, או שחלצו שני יבמים ליבמה אחת, פקעה הזיקה לגמרי בחליצה הראשונה ואין החליצה השניה כלום.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יֵשׁ תוקף וחלות **לְגֵט** הניתן ליבמה **אַחַר גֵּט** שכבר ניתן לה, **וְכֵן יֵשׁ** תוקף וחלות **לְמַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר. אֲבָל לֹא אַחַר בְּעִילָה וְלֹא אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם**, כלומר, בזאת מודים חכמים, שכל מה שיעשה ביבמה או בצרתה לאחר הבעילה או החליצה, על ידי יבם זה או יבם אחר, אינו כלום.

עתה מבארת המשנה את דין היבמה שנעשו בה שתים מתוך ארבעת הקניינים המועילים בה. ומתחילה לפרש את הדין בעושה מאמר ואחריו אחד משאר הדברים: **כֵּיצַד** הדין ביבם אחד ויבמה אחת. **עָשָׂה** היבם **מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְאחר כך נָתַן לָהּ גֵּט, צְרִיכָה חֵימֵנוּ חֲלִיצָה**, כדי להפקיע ממנה את זיקת היבום. **עָשָׂה מַאֲמָר וְאחר כך עשה חֲלִיצָה, צְרִיכָה חֵימֵנוּ גֵּט** להפקיע את קידושי המאמר. **עָשָׂה מַאֲמָר וְאחר כך בָּעַל** אותה, **הֲרֵי זוֹ כְּמִצְוָתָהּ**, שנתייבמה יבום גמור מן התורה.

המשנה מבארת את הדין בנתן לה גט בתחילה: **נָתַן גֵּט** ליבמתו, **וְאחר כך עָשָׂה** בה **מַאֲמָר, צְרִיכָה גֵּט** להפקיע את קידושי המאמר, **וַחֲלִיצָה** להפקיע ממנה את זיקת היבום. **נָתַן גֵּט** ליבמתו **וְאחר כך בָּעַל** אותה, **צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. נָתַן** לה **גֵּט וְאחר כך חָלַץ** לה, **אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם**, שהחליצה הפקיעה את הזיקה לגמרי.

המשנה מבארת את הדין בחלץ לה או בעלה תחילה: **חָלַץ** ליבמתו בתחילה, **וְאחר כך עָשָׂה** בה **מַאֲמָר**, או חלץ לה **וְאחר כך נָתַן** לה **גֵּט**, וכן חלץ **וְבָעַל. אוֹ בָעַל** את יבמתו בתחילה, **וְאחר כך עָשָׂה** בה **מַאֲמָר**, או בעל **וְנָתַן** לה **גֵּט**, או בעל **וְחָלַץ, אֵין אַחַר חֲלִיצָה** שנעשתה בתחילה **כְּלוּם**, וכן אחר בעילה שנעשתה בתחילה אין כלום מזיקת היבום.

בהצטרף כולם יחד בוודאי שיוכלו לבטל ההעלמות וההסתרים ולהפיץ המעיינות במחנם ובסביבתם, תורת החסידות הדרכותיה ומנהגיה בחוגים ההולכים ומתרחבים ומתוך שמחה וטוב לבב בהרחבת הדעת והרחבת הפרנסה.

ממכתב כ"ג אייר, תשי"ט

רש"ל

שני דורות — שָׁנִים שפוסקין לאדם בשעת לידתו. **זכה מוסיפין לו** — והאי "אמלא" — לשון תוספת הוא. **משלו הוסיפו לו** — אלא שמתחלה היו רוצים לפחות משניו. **תדע** — שמתחלה כשנולד נפסקו לו כל אותו תוספת. **שהרי נביא נתנבא** — בימי ירבעם שנים הרבה קודם "הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו", ובשעת חליו של חזקיה עדיין לא נולד מנשה שממנו יצא יאשיהו, הוי אומר: בשעת חליו גזרו לפחות משניו, וכשזכה — השלימו לו. **משנה שאינה צריכה** — דזיל קרי בי רב הוא "עליה בחייה", שלא נאסרה אחותה אלא בחייה.

הדרן עלך החולץ

רבן גמליאל **אומר** — סדר משנה זו — שלא תטעה לשבש הגירסא שבספרים — סדר יבם אחד ויבמה אחת: תחלה מפרש דין גט וחליצה וביאה שאחר מאמר, ואחר כך מפרש דין מאמר וביאה וחליצה שאחר הגט, ואחר כך דין מאמר וגט וביאה שאחר החליצה, ואחר כך דין מאמר וגט וחליצה שאחר הביאה. וכן סדר יבם אחד ושתי יבמות. **אין גט אחר גט** — שתי יבמות לאדם אחד מאת אחד, ונתן גט לזו וגט לזו — אינו אסור בקרובות שניה, דאי קמא אהני — הא פקעה זיקה דתרוייהו, והוי כמגרש נברית. ואי קמא לא אהני למידחי — בתרא נמי לא אהני, והלכך לאו גרושתו היא. וכן שני יבמין ליבמה אחת, ונתן זה גט וזה גט — האחרון אינו כלום, ומותר בקרובותיה. וטעמא כדפרישית. **ולא מאמר אחר מאמר** — בין ביבם אחד לשתי יבמות, בין שני יבמים ליבמה אחת — האחרון אין כלום לפסול את הראשונה עליו, ואינה צריכה הימנו גט, ולא ליאסר בקרובות השניה. **ולא בעילה אחר בעילה** — בא על זו וחזר ובא הוא או אחיו על צרתה — ביאת זנות בעלמא הוא, ואין אסור בקרובותיה. **יש גט אחר גט** — דקמא לא דחה לגמרי, הלכך אכתי איכא פלגא זיקה, דהא בעיא חליצה. הלכך, אהני בתרא והויא גרושתו, ואסור בקרובותיה. **כיצד** — לאו אפלוגתא קאי, אלא מלתא באנפי נפשה היא, ואיבם אחד ואיבמה אחת קאי. והכי קאמר: כיצד דין יבם ויבמה, והכי מפרש בגמרא. **צריכה הימנו חליצה** — ואם רצה לבנוס — לא יכנוס, דכיון דהתחיל בגירושין — קיימא עליה ב"לא יבנה". **צריכה הימנו גט** — דחליצה אפקעתה לזיקתה, ובעי גט לאפקועי קדושין דיליה, דחליצה לא מפקעת קידושין. **הרי זו כמצותה** — מפרש בגמרא: אף זו כמצותה. **נתן גט ועשה מאמר** — באותה יבמה עצמה, אפילו רבן גמליאל מודה דיש מאמר אחר הגט. דמספקא ליה אי גט דחי אי לא, ודלמא גט לא דחי, ואהני מאמר יבמין בה. וכל שכן לרבנן, דאמרי: גט דוחה קצת ומשייר קצת — אהני מאמר למיקני שיורא דגט, וצריך גט למאמרו וחליצה לזיקתו. **ויבומי** — לא, דמגט קמא קיימא עליה ב"לא יבנה". **נתן גט ובעל** — אסור לקיימה, דקמה עליה ב"לא יבנה", וצריכה גט לביאתו וחליצה לזיקתו. גט לביאתו, ואפילו לרבי עקיבא דאמר: אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, דהא דך מתניתין כולה רבי עקיבא היא, כדמפרש בגמרא, הכא מודי דתפסי קידושי ביאה. דגט לאו בחליצה דמי לאפקועי כולה זיקה, הלכך לא עמדה עליו בלאו גמור. **וחליצה** — לזיקתו. ובגט לחודיה לא מפטרא, [כמו] שאחר כונס את יבמתו שיכול לפוטרה בגט. משום דהוי ביאה פסולה משום גט קמא, ולא קניא לגמרי. **אין לאחר חליצה כלום** — ואף על גב דחליצה פסולה היא. דאי הוה בעי לייבומי — לא מצי, ואפילו הכי דחיא לגמרי, ואין אחריה כלום. דאי הדר ומקדש לה במאמר או בביאה — לא בעינן גט, וכדרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. והכי מפרש בגמרא, דמתניתין רבי עקיבא היא. **חלץ ועשה בה מאמר** — או נתן גט אחר חליצה, או בעל אחר חליצה — אינו כלום, כדתני בסיפא: אין אחר חליצה כלום. שאין מאמר וביאה תופסין בה אחר חליצה כרבי עקיבא, וגט דאחר חליצה לא הוה צריך למיתני לאשמועינן דאין כלום, דלמאי ליהני? ליתסורי בקרובותיה — הא מיתסר וקאי מחמת חליצה. אלא איידי דבעי למיתני גט דאחר בעילה, כדקתני או בעל ועשה מאמר ונתן גט, לאשמועינן דאין לאחר ביאה כלום זיקת יבומים, ובהאי גט סגי ליה בלא חליצה — תנא נמי גט דאחר חליצה, והכי מפרש בגמרא. **או בעל ועשה מאמר** — או נתן גט אחר ביאה, או חלץ אחר ביאה — אין לאחר ביאה כלום. זיקת יבמים דגט שנתן אחר ביאה מגרש לה באשתו גמורה, ולא בעיא חליצה. ואם רצה להחזיר — מחזירה. וחליצה שעשה אחר ביאה — אינה מועלת כלום, דאין עליה זיקת יבמין. ומאמר דאחר ביאה לא הוה צריך למיתני, דפשיטא לן דלא מהני. דלמאי ליהני? הא אפילו מאמר אחר מאמר ביבם אחד ויבמה אחת — בתרא כמאן דליתיה דמי, דמאי קעביד? הא מיתסר וקאי בקרובותיה. אלא איידי דתנא רישא חלץ ועשה מאמר, דאיצטריך לאשמועינן כרבי עקיבא דאין קידושין תופסין בחלוצתו — תנא נמי בעל ועשה מאמר, והכי מפרש בגמרא. **אין אחר חליצה כלום** — ארישא קאי, וכדפרישית לעיל. ואלישנא דסיפא, דקתני או בעל ועשה מאמר או נתן גט וחלץ, הוה שייך למיתני אין אחר ביאה כלום, ובגמרא קא בעי ליה.

אחת

תוספות

מוסיפין לו — והא דאמר במועד קטן (כח,א): בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא — פשיטא דזכות גדול מועיל, כדאמר בשבת (קנו,ב): אין מזל לישראל. ומיהו, לא שכיח שישתנה המזל, כדמוכח בתענית (כה,א) גבי עובדא דרבי אלעזר בן פדת.

משלו הוסיפו לו — וקרי ליה תוספת — לפי מה שנגזר לפחות על ידי עון. והא דאמר בפרק קמא דחגיגה (ד,ב) גבי איתתא מגדלא נשיא: כי חזינן צורבא מרבנן דמעבר אמיליה מוסיפין ליה — אומר רבינו יצחק דניחא אפילו לרבי עקיבא, דאין זה תוספת, כיון שנגזרו לשום אדם.

תדע שהרי נביא עומד — ואם תאמר: והלא אם לא התפלל חזקיהו על עצמו היה מת, והיתה נבואה בטלה! אלא על כרחך אין הנביא מתנבא אלא מה שראוי להיות אם לא היה חוטא. אם כן, היכי מוכח מכאן דמשלו הוסיפו לו? אפילו לא הוסיפו לו משלו, וחיה כבר כל שנותיו שנגזרו לו — מה שלא נתקיימה הנבואה לפי שחטא, ואילו לא חטא ונשא אשה בשנים הראשונים — היה מוליד! ואומר רבינו יצחק: דשמא הדורות נגזרו להוולד באותו הזמן ובאותו הפרק שהם נולדים. ובשני התוספת נגזר לו להוליד מנשה. **שנה** רבי משנה שאינה צריכה — פירש הקונטרס: דזיל קרי בי רב הוא. וקשה: דבכמה מקומות שונה התנא מה שבפסוק בפירוש! ועוד: דגרשה ומתה מוחר באחותה איצטריך למידק, הא לא מתה — אסירא, דלא כתיב בהדיא, ודרשינן לה בפרק קמא (ח,ב) מ"עליה בחייה" — כל שבחייה, אפילו נתגרשה! אלא נראה לרבינו יצחק דיבמתו היא משנה שאין צריכה, דכיון דתנא אשתו — כל שכן יבמתו.

הדרן עלך החולץ

רבן גמליאל — אין מאמר אחר מאמר. אתי אפילו כרבנן דרבי עקיבא, אף על גב דקידושין לדידהו תופסין בחייבי לאוין. ותפסי קידושין אחר ביאה — התם הוא משום דהוו קדושין דאורייתא, דע"י ביאה פקעה זיקה. אבל הכא, שהיא זקוקה לו — אין לו לתפוס אלא מדרבנן, ולא תקון רבנן שיהא מאמר אחר מאמר. ולהכי לא קאמר בגמרא עלה זו דברי רבי עקיבא. ולא כמו שפירש רבינו יהודה בן נתן דרבן גמליאל כרבי עקיבא. **ולא** בעילה אחר בעילה — היינו אחר בעילה כשרה, אבל אחר בעילה פסולה, כגון ביאה שאחר הגט — יש אחריה ביאה, כי היכי דיש אחריה מאמר, כמו שאפרש בגמרא. **ולא** חליצה אחר חליצה — היינו אפילו אחר חליצה פסולה. **עשה** מאמר ביבמתו ונתן לה גט צריכה חליצה — היינו בנתן גט סתם, אף לזיקתו. אבל אם נתן גט למאמרו — שריא אף ליבם, דאמר בפרק "ארבעה אחין" (לעיל לב,א) דהותרה אפילו היא, דמאי דעבד — שקליה. **עשה** מאמר וחלץ צריכה הימנו גט — הכא לא תני: אין אחר חליצה כלום — משום דאכתי צריכה גט למאמר שכבר, ולא תני ליה אלא היכא דאחר חליצה אין צריך לעשות כלום. **חלץ** ועשה מאמר כו' — אומר רבינו יהודה בן נתן: לא הוה צריך למיתני כלל, דכיון דתנא נתן גט וחלץ אין אחר חליצה כלום, אף על פי שהיא חליצה פסולה — כל שכן דאחר חליצה כשירה אין אחריה כלום, אלא כל העניינים שונה.

עשה

אלו שְׁנֵי דוֹרוֹת, זָכָה - מַשְׁלִימִין לוֹ, לֹא זָכָה - פּוֹחֲתִין לוֹ. דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זָכָה - מוֹסִיפִים לוֹ, לֹא זָכָה - פּוֹחֲתִין לוֹ. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "וְהוֹסַפְתִּי עַל יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה"! אָמַר לָהֶם: מִשֶּׁלּוֹ הוֹסִיפוּ לוֹ. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי נָבִיא עוֹמֵד וּמִתְנַבֵּא "הִנֵּה בֵן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ" וַעֲדַיִן לֹא נוֹלַד מְנַשֶּׁה. וְרַבָּנַן: מִי כְּתִיב מֵחִזְקִיָּה? "לְבֵית דָּוִד" כְּתִיב, אִי מֵחִזְקִיָּה נוֹלַד, אִי מֵאֵינָשׁ אַחֲרִינָא. "אִשְׁתּוֹ שֶׁמֵּתָה וכו' יְבִמְתּוֹ שֶׁמֵּתָה וכו'". אָמַר רַב יוֹסֵף: כָּאן שָׁנָה רַבִּי מִשְׁנָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה.

הדרן עלך החולץ

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵין גֵּט אַחַר גֵּט, וְלֹא מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, וְלֹא בְּעִילָה אַחַר בְּעִילָה, וְלֹא חֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ גֵּט אַחַר גֵּט, וְיֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, אֲבָל לֹא אַחַר בְּעִילָה וְלֹא אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם. כֵּיצַד? עָשָׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְנָתַן לָהּ גֵּט - צְרִיכָה הֵימֶנּוּ חֲלִיצָה. עָשָׂה מַאֲמָר וַחֲלִיצָה - צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט. עָשָׂה מַאֲמָר וּבָעַל - הֲרֵי זוֹ כְּמִצְוָתָהּ. נָתַן גֵּט וְעָשָׂה מַאֲמָר - צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. נָתַן גֵּט וּבָעַל - צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. נָתַן גֵּט וְחָלַץ - אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם. חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וּבָעַל, אוֹ בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וְחָלַץ - אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם.

אחת

אחת יבמה אחת ליבם אחד ואחת שתי יבמות ליבם אחד — שוין, כמו שאמרנו, שיש אחר גט ראשון או אחר מאמר ראשון כלום, ואין אחר ביאה שבתחילה, או אחר חליצה, כלום. **כיצד** — בשתי יבמות ליבם אחד. **צריכות שני גיטין** — כרבנן, דיש מאמר אחר מאמר. וייבומי לא, דהיכי ליעבוד? אי לייבומי לתרוייהו — הוו להו שני בתים. ואי לחדא, הואיל וחברתה ביה אגידא — הוה ליה בונה שני בתים. **וחליצה** — לאחת מהן, ופוטרת צרתה. **מאמר לזו וגט לזו** — פסל גט של אחרונה את הראשונה, דקם ליה ב"לא יבנה", וצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו. דחליצה לא מפקעא קידושין, וגט לא מפקע זיקה. **מאמר לזו וכעל את זו** — אסור לקיימה, דהואיל וקמייתא אגידא ביה — הוו להו שני בתים. וצריכות שני גיטין: זו גט למאמרו, וזו גט לביאתו, וחליצה לאחת מהן, ופוטרת צרתה. אבל בגט לחודיה לא נפקא בעלת ביאה, הואיל דביאה פסולה היא. **מאמר בזו וחלץ לזו** — בעלת מאמר הראשונה צריכה גט למאמר, דחליצה דאידך לא מפקעה למאמרו. **צריכות הימנו חליצה** — אחת, ואסור בקרובות שניה. דרבנן הוא דאמרי: יש גט אחר גט. **גט לזו וכעל את זו צריכה גט וחליצה** — ואסור לקיימה, דקמה עליה ב"לא יבנה", משום גט דראשונה. ובגט לחודיה לא נפקא, משום דביאה פסולה היא. **אין לאחר חליצה כלום** — דאי הדר מקדש לה לצרתה — לא תפסי בה קידושין, כרבי עקיבא. חלץ וחלץ **או חלץ ועשה מאמר ונתן גט וכעל וקתני סיפא אין לאחר חליצה כלום** — והכי פירושו: חלץ לזו וחלץ לזו — מותר בקרובות שניה, שאין אחר חליצה ראשונה שום זיקת יבמין, וחליצה בתרייתא לאו כלום היא. וכן חלץ לזו ומאמר לזו, וכן נתן גט לזו אחר חליצת זו, וכן בעל לזו אחר חליצה של זו — אין מעשה האחרון כלום. **או בעל** — תחלה, וחזר ובעל לשניה. **או בעל ועשה מאמר** — בשניה, או נתן גט לשניה, או חלץ לשניה — אין אחר ביאה ראשונה כלום, ומעשה אחרון לא חשיב, ומותר בקרובות שניה. **אין אחר חליצה כלום** — ארישא קאי. ואסיפא שייך למימר אין אחר ביאה כלום, ובגמרא קמיבעיא לה. **בין שני יבמין ליבמה אחת** — בכל הדין האמור למעלה, ביבם אחד ובשתי יבמות. **חלץ ועשה מאמר ונתן גט וכעל כו'** — איבם אחד ואיבמה אחת

עשה מאמר בזו ומאמר בזו צריכות שני גיטין וחליצה — הכא שייך להקשות: דיתן גט לאחת מהן למאמרו ותשתרי אידך. ולעיל פירשתי (לב,א דיבור המתחיל "גט"). **צריכות** שני גיטין וחליצה — למאן דאמר חליצה פסולה צריכה לחזור — הכא בעו שתי חליצות, וקאי נמי צריכות אחליצה. ובסמוך דקתני עשה מאמר ונתן גט צריכה גט וחליצה, הא דלא קתני וצריכות חליצה לשון רבים — איידי דקתני צריכה גט, לשון יחיד, נקט נמי גבי חליצה לשון יחיד. **מדגט** לא מהני חליצה נמי לא מהניא — באשה דעלמא ליכא למיחש שמא יאמרו: מדחליצה לא מהני — גט נמי לא מהני, דבאשה לא שייך חליצה וקריאה. ואין לומר דתיבעי יבמה גט וחליצה משום דלא יאמרו מדחליצה לחודה מהניא גט נמי מהני — דבהא לא יטעו שיפטרוה בלא חליצה, דבהדיא הצריך הכתוב חליצה. אבל הכא, חיישינן שיאמרו מה שהצריך הכתוב חליצה, היינו מלבד הגט שהוא בכל הנשים, ויאמרו: מדגט לחודיה לא מהני — חליצה נמי לא מהניא, ואתי למיבעל אחר חליצה. **ואתי** למיבעל אחר ביאה — אבל השתא דמהני לא חיישינן שמא יאמרו: כי היכי דמהני ביאה אחר גט ומאמר — מהני נמי אחר ביאה וחליצה, ואתי למיבעל אחר ביאה כמו אחר מאמר. דאחר מאמר נמי אסור למיבעל.

דמסספקא

אַחַת יְבָמָה אַחַת לְיָבָם אֶחָד, וְאַחַת שְׁתֵּי יְבָמוֹת לְיָבָם אֶחָד. כֵּיצַד? עָשָׂה מַאֲמָר בָּזוֹ וּמַאֲמָר בָּזוֹ - צְרִיכוֹת שְׁנֵי גִיטִין וַחֲלִיצָה. מַאֲמָר בָּזוֹ וְגֵט לָזוֹ - צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. מַאֲמָר בָּזוֹ וּבָעַל אֶת זוֹ - צְרִיכוֹת שְׁנֵי גִיטִין וַחֲלִיצָה. מַאֲמָר בָּזוֹ וְחָלַץ לָזוֹ - הָרִאשׁוֹנָה צְרִיכָה גֵּט. גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ - צְרִיכוֹת הֵימֶנּוּ חֲלִיצָה. גֵּט לָזוֹ וּבָעַל אֶת זוֹ - צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. גֵּט לָזוֹ וּמַאֲמָר בָּזוֹ - צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. גֵּט לָזוֹ וְחָלַץ לָזוֹ - אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם. חָלַץ וְחָלַץ, אוֹ חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וּבָעַל, אוֹ בָּעַל וּבָעַל, אוֹ בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וְחָלַץ - אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם, בֵּין יָבָם אֶחָד לִשְׁתֵּי יְבָמוֹת. בֵּין שְׁנֵי יְבָמִין לִיבָמָה אַחַת. חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, נָתַן גֵּט וּבָעַל, אוֹ בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, וְנָתַן גֵּט וְחָלַץ - אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם, בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף. וְהַבְּעוּלָה, בִּזְמַן שֶׁהִיא בַּתְּחִלָּה - אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. בָּאֶמְצַע וּבַסּוֹף - יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אַחַת בְּעוּלָה וְאַחַת חֲלִיצָה, בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף - אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. **גמרא** עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּגֵט אַחַר גֵּט וּמַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, אֲבָל גֵּט אֶחָד בִּיבָמָה [וּמַאֲמָר אֶחָד בִּיבָמָה] - מְהַנֵּי, מַאי טַעְמָא אֲמוֹר רַבָּנַן גֵּט בִּיבָמָה מְהַנֵּי - מִשּׁוּם דְּמְהַנֵּי בְּעָלְמָא. דְּאִי אָמְרַתְּ לָא מְהַנֵּי, אָמְרִי: גֵּט לְהוֹצִיאָה וַחֲלִיצָה לְהוֹצִיאָה, וּמִדְּגֵט לָא מְהַנֵּי - חֲלִיצָה נַמִּי לָא מְהַנֵּי, וְאָתֵי לְמִיבְעַל אַחַר חֲלִיצָה. וּמַאי טַעְמָא אֲמוֹר רַבָּנַן מַאֲמָר בִּיבָמָה מְהַנֵּי - מִשּׁוּם דְּמְהַנֵּי בְּעָלְמָא. דְּאִי אָמְרַתְּ לָא מְהַנֵּי, אָמְרִי: מַאֲמָר לִקְנוֹת וּבִיאָה לִקְנוֹת, וּמִדְּמַאֲמָר לָא מְהַנֵּי - בִּיאָה נַמִּי לָא מְהַנְּיָא וְאָתֵי לְמִיבְעַל אַחַר בִּיאָה. וּמַאי טַעְמָא אֲמוֹר רַבָּנַן בִּיאָה פְּסוּלָה יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם - אָמְרִי: אִי בִּיאָה אַחַר הַגֵּט הִיא - גְּזֵירָה בִּיאָה אַחַר הַגֵּט מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר חֲלִיצָה, וְאִי בִּיאָה אַחַר מַאֲמָר הִיא - גְּזֵירָה בִּיאָה אַחַר מַאֲמָר מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר בִּיאָה. וּמַאי טַעְמָא אֲמוֹר רַבָּנַן הַאי חֲלִיצָה פְּסוּלָה אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם - אָמְרִי: מַאי לִגְזוֹר? נִגְזוֹר חֲלִיצָה אַחַר הַגֵּט מִשּׁוּם חֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה - כָּל כִּי הָנֵי תַּחֲלוּץ וְתֵיזִיל?! לִיגְזוֹר חֲלִיצָה אַחַר מַאֲמָר מִשּׁוּם חֲלִיצָה אַחַר בִּיאָה - אַטּוּ חֲלִיצָה אַחַר מַאֲמָר מִי לָא בָּעֲיָא גֵּט לְמַאֲמָרוֹ? חֲלִיצָה אַחַר בִּיאָה נַמִּי - בָּעֲיָא גֵּט לְבִיאָתוֹ. אָמַר רָבָא:

מאי

קמהדר. ואף על גב דתניא לעיל — הדר תניא הכא משום סיפא, דבעי לפלוגי בין ביאה לחליצה, כדקתני: חליצה, בין בתחלה בין באמצע בין בסוף אין אחריה כלום, והבעילה בזמן שהיא בתחלה כו'. ולאשמועינן פלוגתא דרבי נחמיה ורבנן. **בין בתחלה בין באמצע** — בין מאמר לגט, בגון גט לזו וחלץ לזו, וחזר ועשה בה מאמר, או בבעלת הגט — לא מהני מאמר, ולא בעיא גט למאמרו. **בסוף** — אחר מאמר וגט חלץ — אין אחריה כלום, וחליצה גמורה היא. ואי הדר עביד מאמר — לא בעיא גט, דחליצה גירושין גמורים היא, וקמה בלאו גמור עליה, ואף על גב דחליצה פסולה הואי. **הביאה באמצע** — כגון גט לזו ובעל לזו, וחזר ועשה מאמר בשלישית — אסור בקרובותיה. **ובסוף** — גט לזו ומאמר לזו, וחזר ובא על האחת — יש אחר ביאה זו זיקת יבמין, וכי מפיק לה — בעיא חליצה, ולא סגי לה בגט. **אין אחריה כלום** — ונפקא בגט ובלא חליצה. ואי הדר קדיש לאידך אחר ביאה — לא מהני. **גמרא** אבל **גט אחד ביבמה** — או מאמר אחד ביבמה — מהני גט ביבמה למיקם עליה ב"לא יבנה", ושוב לא ייבם. ומאמר ביבמה מהני לה להצריכה גט למאמרו, אי בעי לאפוקה. **מאי טעמא אמור רבנן גט ביבמה מהני** — הא מדאורייתא חליצה הוא דמהני בה, ומשום גט לא קרינא בה שלא בנה. **משום דבעלמא מהני** — בכל הנשים להתגרש, ואי אמרת הכא לא מהני, ואם רצה לכונסה אחר הגט יכנוס. **אמרי** — אינשי: גט להוציא, וחליצה נמי להוציא, מדגט לא מהני ליה כו'. **ומאי טעמא אמור רבנן מאמר ביבמה מהני** — לאסור חברתה עליו? הא מן התורה קנין לא הוי ביבמה אלא בביאה. **משום דמהני בעלמא** — קידושי אשה קונים אותה, ואתי למבעל אחר ביאה, והוה ליה בונה שתי בתים, דאיסורא דאורייתא. **ומאי טעמא אמור רבנן ביאה פסולה יש אחריה** — זיקת יבמין, כדתנן לעיל: מאמר בזו ובעל לזו צריכות שני גיטין וחליצה, ולא אמרינן תיסגי לבעלת ביאה בגט בלא חליצה, ותיפטר אף חברתה בביאתה מן החליצה. **אי ביאה אחר הגט היא** — כגון גט לזו ובעל לזו, דאמרינן צריכה גט וחליצה, ולא סגי בגט לחודיה כשאר יבמה שכונסה. **גזירה ביאה אחר הגט משום ביאה אחר חליצה** — דאי אמרת תיסגי לה בגט — אתי למימר: מדקניא ביאה אחר הגט בביאה גרידתא, אלמא מעליותא היא, ואתי למיבעל לכתחלה אחר חליצה. **ואי ביאה אחר מאמר היא** — כגון מאמר לזו ובעל לזו, להכי תנן צריכות שנים גט וחליצה. דאי אמרת בגט סגי לה — אמר: ביאה של זו אחר קנין של זו מעליותא היא, ואתי למעבד ביאה אחר ביאה, וקא פגע באיסור אשת אח. **חליצה פסולה** — שאחר גט או אחר מאמר. **אין אחריה כלום** — דאי הדר עבד מאמר או גט לשלישית — לא מהני. **משום חליצה אחר חליצה** — דלא ליתי למיחלץ לשתי יבמות זו אחר זו, או שני יבמין ליבמה אחת זה אחר זה. **כל כי הני תחלוץ ותיזיל** — כלומר, מאי איכפת לן? כל ימיה תחלוץ. **משום חליצה אחר ביאה** — דלא ליתי למימר: יבמה כנוסה יוצאת בחליצה בלא גט — לא אתו למימר הכי, דאטו חליצה אחר מאמר מי לא בעיא גט למאמרו? והא דאמרינן: אין אחריה כלום — בדבר העשוי אחריה קאמר, דאי הדר עביד גט או מאמר או חליצה בחברתה, לא מיתסר בקרובותיה.

מאי

ממשיכה המשנה: **אַחַת** – דין אחד בִּיבָמָה **אַחַת** הזקוקה **לְיָבָם אֶחָד**, **וְאַחַת** – ודין אחד בִּשְׁתֵּי **יְבָמוֹת** הזקוקות **לְיָבָם אֶחָד**, שדיינן שוה במה שאמרנו ששייך בהם עוד לאחר גט ראשון או אחר מאמר ראשון, ואין בהן כלום לאחר בעילה וחליצה.

ומבארת המשנה: **כֵּיצַד** הדין בשתי יבמות ליבם אחד. **עָשָׂה מַאֲמָר בָּזוּ וְמַאֲמָר בָּזוּ** – קידש בכסף או שטר את אחת מהן ואחר כך קידש את צרתה, **צְרִיכוֹת שְׁנֵי גִיטִין** להתירן מקידושי המאמר, וְאחת מהן צריכה גם **חֲלִיצָה**. עשה **מַאֲמָר בָּזוּ וְנתן גֵּט לְזוּ**, נדחתה הראשונה מלהתייבם מחמת גיטה של השניה, **וצְרִיכָה** הראשונה **גֵּט** להפקיע את קנין המאמר, וְאחת מהן צריכה **חֲלִיצָה** לזיקתו, ופוטרת את צרתה. עשה **מַאֲמָר בָּזוּ וְבָעַל אֶת זוּ, צְרִיכוֹת שְׁנֵי גִיטִין**, הראשונה למאמרו והשניה לביאתו, וְאחת מהן צריכה **חֲלִיצָה**. עשה **מַאֲמָר בָּזוּ וְחָלַץ לְזוּ**, הותרה השניה להינשא לשוק, **וְהָרִאשׁוֹנָה צְרִיכָה גֵּט** להפקיע את קידושי המאמר.

המשנה מבארת את הדין בנתן גט לראשונה, ועשה מעשה ביבמה השניה: **נתן גֵּט לְזוּ** – לאחת מהיבמות, וְחזר ונתן **גֵּט לְזוּ** – לצרתה, **צְרִיכוֹת חֵימָנוּ חֲלִיצָה** להפקיע את זיקת היבום. נתן **גֵּט לָזוּ** וְאחר כך **בָּעַל אֶת זוּ, צְרִיכָה** השניה **גֵּט וַחֲלִיצָה**. נתן **גֵּט לְזוּ**, וחזר וְעשה **מַאֲמָר בָּזוּ, צְרִיכָה גֵּט וְחֲלִיצָה**. נתן **גֵּט לְזוּ**, **וְחָלַץ לָזוּ**, **אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם**.

המשנה מבארת את הדין במעשים שנעשו ביבמה השניה אחרי שעשה חליצה או בעילה לראשונה: **חָלַץ** לאחת מהן וחזר **וְחָלַץ** לשניה, **אוֹ שֶׁחָלַץ** לאחת תחילה וְאחר כך **עָשָׂה מַאֲמָר** בשניה, או חלץ לראשונה **וְנָתַן גֵּט** לשניה, וכן חלץ לראשונה **וְבָעַל** את השניה. **אוֹ שֶׁבָּעַל** תחילה אחת מהן וחזר **וּבָעַל** את השניה, **אוֹ שֶׁבָּעַל** אחת תחילה וְאחר כך **עָשָׂה מַאֲמָר** בשניה, או בעל אחת מהן **וְנָתַן גֵּט** לשניה, וכן בעל אחת **וְחָלַץ** לשניה. הכלל בכל האופנים הללו שאֵין המעשים **שֶׁאַחַר חֲלִיצָה** הראשונה **כְּלוּם**. וכן מה שעשה אחר בעילת הראשונה אינו כלום.

מוסיפה המשנה: כל הדינים האמורים בכל האופנים הם **בֵּין בִּיבָמָה אֶחָד לִשְׁתֵּי יְבָמוֹת** הזקוקות לו, כאמור עד עתה, **וּבֵין בִּשְׁנֵי יְבָמִין לִיבָמָה אַחַת** הזקוקה להם.

המשנה חוזרת ומביאה דין שהובא במשנה, כדי לדון בכלל האמור בו. שנינו במשנה: **חָלַץ** תחילה וְאחר כך **עָשָׂה מַאֲמָר** או **נָתַן גֵּט**, **וְבָעַל** – או בעל. **אוֹ** אם **בָּעַל** תחילה, וְאחר כך **עָשָׂה מַאֲמָר**, **וְנָתַן גֵּט וְחָלַץ** – או נתן גט או חלץ, **אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם**. וכלל זה הוא אף בחליצה פסולה, ולכן **בֵּין בַּתְּחִלָּה** – שהיתה החליצה מעשה ראשון, **בֵּין** כשהיתה החליצה **בָּאֶמְצַע, וּבֵין** כשהיתה החליצה **בַּסּוֹף**, לעולם אין אחר החליצה כלום. **וְהַבְּעִילָה** – אבל הכלל שאין אחר הבעילה כלום, דווקא **בִּזְמַן שֶׁהִיא בַּתְּחִלָּה** [ובעילה כשירה היא], **אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם** – אין עליה זיקת יבום לאחר הבעילה, אולם אם היתה הבעילה **בָּאֶמְצַע וּבַסּוֹף**, כיון שביאה פסולה היא **יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם** – עדיין זיקת היבום עליה והיא צריכה גם חליצה. מביאה המשנה דעה החולקת: **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אַחַת בְּעִילָה וְאַחַת חֲלִיצָה** שוות הן, וכמו חליצה כך גם בעילה **בֵּין** אם נעשתה **בַּתְּחִלָּה בֵּין בָּאֶמְצַע וּבֵין בַּסּוֹף, אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם** – בכל האופנים אין זיקת יבום אחר הבעילה.

גמרא

הגמרא מבארת את טעם תקנת חכמים שגט ומאמר יועילו ביבמה. מדייקת הגמרא: **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי** – לא נחלקו רבן גמליאל וחכמים **אֶלָּא בְּגֵט אַחַר גֵּט וּמַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר**, אם הם חלים, **אֲבָל** כולם מודים שגֵּט **אֶחָד בִּיבָמָה** [**וּמַאֲמָר אֶחָד בִּיבָמָה**] **מַהֲנֵי** – מועילים מדרבנן.

שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא אָמוּר רַבָּנַן גֵּט בִּיבָמָה מַהֲנֵי** – מדוע תיקנו חכמים שגט מועיל ביבמה לענין שאסור ליבם אחריו, הרי מן התורה רק חליצה מפקיעה זיקת יבום. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם דְּמַהֲנֵי בְּעָלְמָא** – הואיל וגט מועיל בכל הנשים הנשואות להתירם מאיסור אשת איש, ראו חכמים צורך לתקן שיועיל גט אף ביבמה, כיון **דְּאִי אָמְרַת לֹא מַהֲנֵי** – שאם נאמר שגט ביבמה אינו מועיל כלל, ומותר לייבם אחריו, **אָמְרֵי** – יאמרו הבריות, הרי **גֵּט** מועיל באשה **לְהוֹצִיאָהּ** מאיסור אשת איש, **וַחֲלִיצָה** מועילה ביבמה **לְהוֹצִיאָהּ** מהאיסור להינשא לשוק, כלומר שניהם פעולתם שוה, **וּמִדְּגֵט לֹא מַהֲנֵי** – וכשם שאין הגט מועיל ליבמה להתירה לשוק אף שהוא מתיר כל אשת איש, **חֲלִיצָה** לבדה **נַמִּי לֹא מַהֲנֵי** להתירה להינשא, אלא היא צריכה מלבד החליצה גם גט, **וְאָתֵי לְמִיבְעַל אַחַר חֲלִיצָה** – ומתוך טעות זו יבואו לידי מכשול ויבעלו יבמות אחרי חליצה. לכן תיקנו חכמים שגט הניתן ליבמה יאסור עליו ליבם אותה, ומתוך כך לא יבואו לייבם אחר חליצה.

שואלת הגמרא: **וּמַאי טַעְמָא אָמוּר רַבָּנַן מַאֲמָר בִּיבָמָה מַהֲנֵי** – מדוע תיקנו חכמים שקידושי כסף ושטר יועילו ביבמה לענין שאינו רשאי ליבם את צרותיה, הרי מן התורה רק בעילה מועילה לעשותה אשתו. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם דְּמַהֲנֵי בְּעָלְמָא** – הואיל וקנין כסף ושטר מועילים בכל הנשים לקדשם, ראו חכמים צורך לתקן שאף ביבמה יועילו, כיון **דְּאִי אָמְרַת לֹא מַהֲנֵי** – שאם נאמר שאין תוקף לקידושי כסף ושטר ביבמה, **אָמְרֵי** – יאמרו הבריות, הרי **מַאֲמָר** – נתינת כסף ושטר לשם קידושין מועיל באשה **לִקְנוֹת** אותה לאישות, **וּבִיאָה** ביבמה גם מועילה **לִקְנוֹת** אותה, כלומר שניהם פעולתם שוה, **וּמִדְּמַאֲמָר לֹא מַהֲנֵי** – וכשם שקנין כסף ושטר אינו מועיל ביבמה, **בִּיאָה** לבדה **נַמִּי לֹא מַהְנְיָא** לקנותה, **וְאָתֵי לְמִיבְעַל** – ומתוך טעות זו יבואו לידי מכשול ויבעלו את הצרה **לְאַחַר בִּיאָה** שעשו באחת היבמות. לכן תיקנו חכמים שעל ידי קידושי כסף ושטר נאסר עליו ליבם את צרתה, ומתוך כך לא יבואו לבעול את צרת היבמה שכבר נבעלה.

הגמרא מבארת דין נוסף האמור במשנה. שואלת הגמרא: **וּמַאי טַעְמָא אָמוּר רַבָּנַן בִּיאָה פְּסוּלָה** שנעשתה אחרי נתינת גט או עשיית מאמר בצרתה, **יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם**, ואינה מבטלת את זיקת היבום לפטרה מחליצה שתהיה מותרת להינשא בגט בלבד. משיבה הגמרא: **אָמְרֵי** – ענו בני הישיבה, **אִי** – אם הפסול הוא מחמת **שֶׁבִּיאָה אַחַר הַגֵּט הִיא**, שנתן גט לצרתה ואחר כך בא עליה, הטעם שהצריכוה חכמים חליצה, **גְּזֵירָה בִּיאָה אַחַר הַגֵּט מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר חֲלִיצָה**, שאם יראו שביאה אחרי גט הוא יבום מעולה, יבואו לבעול גם אחר החליצה. **וְאִי** – ואם הפסול הוא מחמת **שֶׁבִּיאָה אַחַר מַאֲמָר** בצרתה **הִיא**, הטעם שהצריכוה חכמים חליצה, **גְּזֵירָה בִּיאָה אַחַר מַאֲמָר מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר בִּיאָה**, שאם יראו שביאה אחרי קידושי מאמר בצרתה היא יבום מעולה, יבואו לבעלה גם לאחר שבעלו את צרתה.

שואלת הגמרא: **וּמַאי טַעְמָא אָמוּר רַבָּנַן דְּאִי חֲלִיצָה פְּסוּלָה** שלאחר גט או מאמר, מועילה **וְאֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם** מזיקת היבום. משיבה הגמרא: **אָמְרֵי** ענו בני הישיבה, וכי **מַאי לְגָזוּר** – באיזה אופן של חליצה פסולה נגזור שלא תועיל, אם תאמר **נִגְזוֹר** על **חֲלִיצָה שֶׁאַחַר הַגֵּט** שלא תפקיע לגמרי את הזיקה, **מִשּׁוּם** – שמא יבואו לעשות **חֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה**, מה בכך שירבו בחליצות, **כָּל כַּי הָנֵי תַּחְלוּץ וְתֵיזִיל** – יכולה היא להמשיך ולחלוץ כל ימיה, ואין בכך איסור שבגללו נצטרך לגזור שלא יעשו כן. ואם תאמר היה לחכמים **לִגְזוֹר בְּחֲלִיצָה שֶׁאַחַר מַאֲמָר** הנעשה בצרתה שלא תפקיע את הזיקה לגמרי **מִשּׁוּם חֲלִיצָה אַחַר בִּיאָה** – שמא יתירו יבמה שנבעלה כדין והיא אשת איש בחליצה בלי גט, אין לחשוש לכך, משום **שֶׁאִטּוּ** – וכי **חֲלִיצָה** הנעשית **אַחַר מַאֲמָר** שעשה בה **מִי לֹא בָּעֲיָא** – האם לא הצריכו חכמים **גֵּט לְמַאֲמָרוֹ**, ואם כן **בְּחֲלִיצָה שֶׁאַחַר בִּיאָה נַמִּי** – גם לא יטעו להתירה בכך, ויבינו **שֶׁבָּעֲיָא גֵּט** – שהיא צריכה גם גט **לְהַתִּירָהּ מִבִּיאָתוֹ** שלפני החליצה.

הגמרא מבארת את מחלוקתם של רבן גמליאל וחכמים במשנה: **אָמַר רָבָא,**

דְּמַהֲנֵי בְּעָלְמָא – הואיל וגט מועיל בכל הנשים הנשואות להתירם מאיסור אשת איש, ראו חכמים צורך לתקן שיועיל גט אף ביבמה, כיון **דְּאִי אָמְרַת לֹא מַהֲנֵי** – שאם נאמר שגט ביבמה אינו מועיל כלל, ומותר לייבם אחריו, **אָמְרֵי** – יאמרו הבריות, הרי **גֵּט** מועיל באשה **לְהוֹצִיאָהּ** מאיסור אשת איש, **וַחֲלִיצָה** מועילה ביבמה **לְהוֹצִיאָהּ** מהאיסור להינשא לשוק, כלומר שניהם פעולתם שוה, **וּמִדְּגֵט לֹא מַהֲנֵי** – וכשם שאין הגט מועיל ליבמה להתירה לשוק אף שהוא מתיר כל אשת איש, **חֲלִיצָה** לבדה **נַמִּי לֹא מַהֲנֵי** להתירה להינשא, אלא היא צריכה מלבד החליצה גם גט, **וְאָתֵי לְמִיבְעַל אַחַר חֲלִיצָה** – ומתוך טעות זו יבואו לידי מכשול ויבעלו יבמות אחרי חליצה. לכן תיקנו חכמים שגט הניתן ליבמה יאסור עליו ליבם אותה, ומתוך כך לא יבואו לייבם אחר חליצה.

שואלת הגמרא: **וּמַאי טַעְמָא אָמוּר רַבָּנַן מַאֲמָר בִּיבָמָה מַהֲנֵי** – מדוע תיקנו חכמים שקידושי כסף ושטר יועילו ביבמה לענין שאינו רשאי ליבם את צרותיה, הרי מן התורה רק בעילה מועילה לעשותה אשתו. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם דְּמַהֲנֵי בְּעָלְמָא** – הואיל וקנין כסף ושטר מועילים בכל הנשים לקדשם, ראו חכמים צורך לתקן שאף ביבמה יועילו, כיון **דְּאִי אָמְרַת לֹא מַהֲנֵי** – שאם נאמר שאין תוקף לקידושי כסף ושטר ביבמה, **אָמְרֵי** – יאמרו הבריות, הרי **מַאֲמָר** – נתינת כסף ושטר לשם קידושין מועיל באשה **לִקְנוֹת** אותה לאישות, **וּבִיאָה** ביבמה גם מועילה **לִקְנוֹת** אותה, כלומר שניהם פעולתם שוה, **וּמִדְּמַאֲמָר לֹא מַהֲנֵי** – וכשם שקנין כסף ושטר אינו מועיל ביבמה, **בִּיאָה** לבדה **נַמִּי לֹא מַהְנְיָא** לקנותה, **וְאָתֵי לְמִיבְעַל** – ומתוך טעות זו יבואו לידי מכשול ויבעלו את הצרה **לְאַחַר בִּיאָה** שעשו באחת היבמות. לכן תיקנו חכמים שעל ידי קידושי כסף ושטר נאסר עליו ליבם את צרתה, ומתוך כך לא יבואו לבעול את צרת היבמה שכבר נבעלה.

הגמרא מבארת דין נוסף האמור במשנה. שואלת הגמרא: **וּמַאי טַעְמָא אָמוּר רַבָּנַן בִּיאָה פְּסוּלָה** שנעשתה אחרי נתינת גט או עשיית מאמר בצרתה, **יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם**, ואינה מבטלת את זיקת היבום לפטרה מחליצה שתהיה מותרת להינשא בגט בלבד. משיבה הגמרא: **אָמְרֵי** – ענו בני הישיבה, **אִי** – אם הפסול הוא מחמת **שֶׁבִּיאָה אַחַר הַגֵּט הִיא**, שנתן גט לצרתה ואחר כך בא עליה, הטעם שהצריכוה חכמים חליצה, **גְּזֵירָה בִּיאָה אַחַר הַגֵּט מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר חֲלִיצָה**, שאם יראו שביאה אחרי גט הוא יבום מעולה, יבואו לבעול גם אחר החליצה. **וְאִי** – ואם הפסול הוא מחמת **שֶׁבִּיאָה אַחַר מַאֲמָר** בצרתה **הִיא**, הטעם שהצריכוה חכמים חליצה, **גְּזֵירָה בִּיאָה אַחַר מַאֲמָר מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר בִּיאָה**, שאם יראו שביאה אחרי קידושי מאמר בצרתה היא יבום מעולה, יבואו לבעלה גם לאחר שבעלו את צרתה.

שואלת הגמרא: **וּמַאי טַעְמָא אָמוּר רַבָּנַן דְּאִי חֲלִיצָה פְּסוּלָה** שלאחר גט או מאמר, מועילה **וְאֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם** מזיקת היבום. משיבה הגמרא: **אָמְרֵי** ענו בני הישיבה, וכי **מַאי לְגָזוֹר** – באיזה אופן של חליצה פסולה נגזור שלא תועיל, אם תאמר **נִגְזוֹר** על **חֲלִיצָה שֶׁאַחַר הַגֵּט** שלא תפקיע לגמרי את הזיקה, **מִשּׁוּם** – שמא יבואו לעשות **חֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה**, מה בכך שירבו בחליצות, **כָּל כַּי הָנֵי תַּחְלוּץ וְתֵיזִיל** – יכולה היא להמשיך ולחלוץ כל ימיה, ואין בכך איסור שבגללו נצטרך לגזור שלא יעשו כן. ואם תאמר היה לחכמים **לִגְזוֹר בְּחֲלִיצָה שֶׁאַחַר מַאֲמָר** הנעשה בצרתה שלא תפקיע את הזיקה לגמרי **מִשּׁוּם חֲלִיצָה אַחַר בִּיאָה** – שמא יתירו יבמה שנבעלה כדין והיא אשת איש בחליצה בלי גט, אין לחשוש לכך, משום **שֶׁאִטּוּ** – וכי **חֲלִיצָה** הנעשית **אַחַר מַאֲמָר** שעשה בה **מִי לֹא בָּעֲיָא** – האם לא הצריכו חכמים **גֵּט לְמַאֲמָרוֹ**, ואם כן **בְּחֲלִיצָה שֶׁאַחַר בִּיאָה נַמִּי** – גם לא יטעו להתירה בכך, ויבינו **שֶׁבָּעֲיָא גֵּט** – שהיא צריכה גם גט **לְהַתִּירָהּ מִבִּיאָתוֹ** שלפני החליצה.

הגמרא מבארת את מחלוקתם של רבן גמליאל וחכמים במשנה: **אָמַר רָבָא,**

מַאי טַעְמָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שאמר אין גט אחר גט ולא מאמר אחר מאמר בשתי יבמות או שני יבמין, משום דִּמְסַפְּקָא לֵיהּ לרבן גמליאל שני ספיקות, לגבי גֵּט היה לו ספק אִי דָּחֵי אִי לָא דָּחֵי – אם נתינת גט ליבמה מפקיע את הזיקה לגמרי כחליצה או שאינו מפקיע כלל את הזיקה, ולגבי מַאֲמָר היה לו ספק, אִי קָנֵי אִי לָא קָנֵי – אם קנין כסף ושטר קונה את היבמה לגמרי בביאה, או שאינו קונה כלל.

ומבאר רבא את דבריו: בגֵּט יש ספק אִי דָּחֵי אִי לָא דָּחֵי, ולפיכך בין כך ובין כך אין תוקף לגט שני הניתן ליבמה, שהרי אִי קַמָּא דָּחֵי – אם הגט הראשון דחה לגמרי את זיקת היבום, כַּתְרָא – גט הניתן בשנית מַאי קָעָבִיד – מה פעל בנתינתו, הרי כבר אין עליה זיקת יבום, וְאִי קַמָּא לָא דָּחֵי, משום שאין בגט כח להפקיע זיקת יבום, הרי כַּתְרָא נַמִּי לָא דָּחֵי – גם הגט השני לא ידחה. וכן לגבי מַאֲמָר יש ספק אִי קָנֵי אִי לָא קָנֵי, ולפיכך בין כך ובין כך אין תוקף למאמר השני, שהרי אִי קַמָּא קָנֵי – אם המאמר הראשון קנה את היבמה ליבם, כַּתְרָא מַאי קָעָבִיד – מה פעל המאמר שעשה בשניה, הלא אין עליה זיקת יבום, וְאִי קַמָּא לָא קָנֵי לפי שאין תוקף לקידושי כסף ושטר ביבמה, כַּתְרָא נַמִּי לָא קָנֵי.

אביי מקשה מברייתא על פירושו של רבא: אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי, שנינו בברייתא, וּמוֹדֶה רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁיֵּשׁ תוקף וחלות לגֵּט הניתן אַחַר מַאֲמָר, וְלִמַאֲמָר הנעשה אַחַר הַגֵּט. וכמו כן, יש תוקף לגֵּט הניתן אַחַר בִּיאָה וּמַאֲמָר, וְלִמַאֲמָר שנעשה לאַחַר בִּיאָה וְגֵט, שהואיל והביאה היתה לאחר מאמר או גט לראשונה, ביאה פסולה היא, ומועילים אחריה גט ומאמר בשלישית. וְאִי כדברי רבא דִּמְסַפְּקָא לֵיהּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בדחיית גט וקניית מאמר, והטעם שמועילים לדעתו גט אחר מאמר, ומאמר אחר גט, הוא מחמת הספק שמא המעשה הראשון לא חל, אם כן מדוע ביאה שלאחר מאמר או גט פסולה, הלא אם אין תוקף למעשיו ביבמה הראשונה, תִּהְוֵי הביאה באמצעית כְּבִיאָה דִּלְכַתְּחִלָּה – שלא היו לפניה מאמר או גט, וביאה כשירה היא, וְתִקְנֵי אותה לגמרי, ושוב אין תוקף לגט ומאמר של השלישית, דְּהָא תְּנַן במשנתנו, הַבְּעִילָה, בִּזְמַן שֶׁהִיא בַּתְּחִלָּה אֵין גט ומאמר אַחֲרֶיהָ כְּלוּם.

מיישב אביי: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, לְעוֹלָם פְּשִׁיטָא לֵיהּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּגֵט דְּדָחֵי – שלגט יש כח לדחות במקצת את זיקת היבום, וְמַאֲמָר דְּקָנֵי אותה במקצת. מֵיהוּ אָמוֹר רַבָּנָן – אולם חכמים שתיקנו ביבמה גט ומאמר, אמרו, הָא יְבָמָה זו, כְּחַד צַד מַהֲנֵי בָּהּ גֵּט – בצד אחד שבה מועיל הגט לדחותה, וּכְחַד צַד מַהֲנֵי בָּהּ מַאֲמָר – ובצד אחד שבה מועיל מאמר לקנותה. כלומר, חכמים נתנו כח לדחות זיקת יבום, וכח לקנותה, וכוחות אלו אין פעולתם על כל הזיקה, אלא גט דוחה רק מחצית מהזיקה, והמאמר קונה מחצית השניה.

וסובר רבן גמליאל, שבכל בית שנפלו יבמות לפני יבמין, יש לכולם יחד יכולת לתת רק גט אחד ולעשות רק מאמר אחד, ולכן גֵּט אַחַר גֵּט לֹא דָּחֵי – אין בכוחו לחול ולאסור קרובות, דְּהָא דְּחָה לֵיהּ קַמָּא – שהרי הגט הראשון כבר דחה מבית זה את כל חלק הזיקה שבבח גט לדחות, ואילו חלק הזיקה שלא פקע בגט הראשון, גם הגט השני אינו פועל עליו. וְכֵן מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר לֹא קָנֵי, דְּהָא קָנֵי לֵיהּ קַמָּא את כל חלק הזיקה שבבח מאמר לקנות. אולם גֵּט אַחַר מַאֲמָר, וְמַאֲמָר אַחַר הַגֵּט, מאחר שאין פעולתם על אותו חלק, אלא הַאי מִילְּתָא – הגט קָא דָּחֵי חלק מהזיקה, וְהַאי מִילְּתָא – המאמר קָא קָנֵי חלק אחר, הלכך יש מקום לשניהם לחול, שאין המקצת שנדחה על ידי הגט מונע מהמאמר לקנות את המקצת השני, וכן להיפך.

כיון שביאר אביי את טעמו של רבן גמליאל, חוזר לבאר את שיטת חכמים שיש גט אחר גט ומאמר אחר מאמר: וְרַבָּנָן סוברים, שלכָּל חַד וְחַד מן היבמים תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנָן גֵּט וְמַאֲמָר בְּכֹל יְבָמָה ויבמה. וכל מאמר או גט חלים רק על חלק הזיקה שיש בין יבם זה ליבמה זו, ולא בחלק שיש ליבם זה ביבמה אחרת, ולא בחלק שיש לאחרים ביבמה זו.

אביי ממשיך לבאר את דברי רבן גמליאל בברייתא, שיש גט אחר ביאה ומאמר, ומאמר אחר ביאה וגט: וְהַאי בִּיאָה פְּסוּלָה – וביאה פסולה זו שנעשית אחרי מאמר או גט, עֲדִיפָא מִמַּאֲמָר – בדבר אחד כחה עדיף ממאמר, ובדבר אחד כחה גְּרִיעָא [–גרוע] מִמַּאֲמָר. כלומר, עֲדִיפָא מִמַּאֲמָר, בכך דְּאִילּוּ מַאֲמָר שנעשה אַחַר מַאֲמָר, לֹא מַהֲנֵי – אינו קונה כלום לדעת רבן גמליאל, וְאִילּוּ בִּיאָה אַחַר מַאֲמָר מַהֲנֵי לקנות את השניה להצריכה גט. וְגְרִיעָא מִמַּאֲמָר בכך דְּאִילּוּ מַאֲמָר שנעשה אַחַר הַגֵּט, קָנֵי לְכוּלֵּיהּ שִׁיּוּרָא דְּגֵט – הרי הוא קונה את כל מה שנותר מזיקת היבום אחר נתינת הגט, ואינו מותיר מקום למאמר נוסף לחול, וְאִילּוּ בִּיאָה שנעשתה אַחַר הַגֵּט, לֹא קָנֵיָא לֵיהּ לְכוּלֵּיהּ שִׁיּוּרָא דְּגֵט – אינה קונה את כל חלק הזיקה שנשתייר אחר הגט, ומועיל מאמר שנעשה אחריה.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את דעת רבן גמליאל במשנה: תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד [–באיזה אופן] אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל שאין גֵּט אַחַר גֵּט. בגון, שְׁתֵּי יְבָמוֹת שֶׁנָּפְלוּ לִפְנֵי יָבָם אֶחָד, וְנָתַן גֵּט לְזוּ וְגֵט לָזוּ, ובכך נאסר עליו לייבמם, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חוֹלֵץ לָרִאשׁוֹנָה, וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ מחמת הגט והחליצה, וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שֵׁנִיָּה, לפי שאין גט אחר גט, ואין לה דין גרושה אפילו מדרבנן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נָתַן גֵּט לָזוּ וְגֵט לָזוּ, מאחר שיש גט אחר גט, ושני הגיטין הועילו, הרי הוא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן משום קרובות גרושתו, וְחַלִּיצָה יעשה לְאַחַת מֵהֶן. אומרת הברייתא: וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנֵי יְבָמִים וְיִבָּמָה אַחַת, שאם שניהם נתנו לה גט, לדעת רבן גמליאל הגט של השני אינו כלום, ורק הראשון נאסר בקרובותיה והוא יחלוץ. ולחכמים שיש גט אחר גט, שניהם אסורים בקרובותיה, ואחד מהם יחלוץ.

ממשיכה הברייתא: כֵּיצַד [–באיזה אופן] אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל שאין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר. כגון, שֵׁתֵּי יְבָמוֹת שֶׁנָּפְלוּ לִפְנֵי יָבָם אֶחָד, וְעָשָׂה מַאֲמָר בָּזוּ וּמַאֲמָר בָּזוּ, ואסור לו לייבם את שתיהן. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר נוֹתֵן גֵּט לָרִאשׁוֹנָה להפקיע את המאמר שהועיל בה, וְחוֹלֵץ לָהּ כדי להתיר את שתיהן להינשא לשוק מן התורה, וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ משום קרובות גרושתו וחלוצתו, וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שֵׁנִיָּה כיון שהמאמר שעשה בה לא חל ואינה צריכה גט, ואין קרובותיה חשובות קרובות אשתו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יש מאמר אחר מאמר, ולכן נוֹתֵן גֵּט לִשְׁתֵּיהֶן, כדי להפקיע את קנין המאמר שחל בשתיהן, וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן משום קרובות גרושתו. וַחֲלִיצָה יעשה לְאַחַת מֵהֶן כדי להתירן מזיקת היבום מן התורה. מסיימת הברייתא: וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנֵי יְבָמִים וְיִבָּמָה אַחַת, שאם שניהם עשו בה מאמר, לדעת רבן גמליאל, היא צריכה גט רק מהראשון, לפי שרק מאמרו חל, והוא גם יחלוץ לה כדי להתירה מזיקת היבום, ולחכמים חלו קנייני שניהם וצריכה גט משניהם.

אָמַר מַר – הובא לעיל בברייתא, שתי יבמות שנפלו לפני יבם אחד (נותן) [וְנָתַן] גֵּט לָזוּ וְגֵט לָזוּ, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר חוֹלֵץ לָרִאשׁוֹנָה וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שֵׁנִיָּה. שואלת הגמרא: לֵימָא תִּיהְוֵי תְּיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל – האם נאמר שתהיה מכאן פירכא לדברי שמואל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, יבם שנפלו לפניו שתי יבמות ונתן לאחת מהן גט, אם חָלַץ היבם לְבַעֲלַת הַגֵּט, לֹא נִפְטְרָה צָרָה בכך, אלא צריך הוא לחזור ולחלוץ לצרתה, שכיון שזיקתה של הראשונה קלושה, שהרי היא אסורה להתייבם מחמת הגט, אין חליצתה פוטרת את השניה שלא נחלשה זיקתה. ואילו רבן גמליאל אומר שהשניה שאין גיטה חל נפטרת בחליצת הראשונה שגיטה חל.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל, כִּי אֲמַרִי אֲנָא – מה שאמרתי שחליצת בעלת הגט אינה פוטרת את צרתה, זהו אֲלִיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר יֵשׁ זִיקָה – לשיטת מי שסובר שאשה הזקוקה ליבם שייבם אותה או יחלוץ לה, יש בה ליבם קנין אישות, ולפי שזיקת יבום הוא קשר חזק כל כך, אפשר להפקיעה רק על ידי חליצה חשובה, ולא בחליצת בעלת גט הפסולה מלהתייבם וזיקתה גרועה. וְאילו רַבָּן גַּמְלִיאֵל סָבַר, אֵין זִיקָה, שהשייכות שבין יבם ליבמה אינה חזקה כל כך, ועל כן אפשר להפקיעה אף בחליצה גרועה.

מקשה הגמרא: וּמִדְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל סָבַר אֵין זִיקָה,

רש"ל

מאי טעמא דרבן גמליאל — דאמר: אין גט אחר גט בשתי יבמות או בשני יבמין, דלא מיתסר בתרא בקרובותיה. **שיש גט אחר מאמר** — מאמר לזו וגט לזו, פסל את הראשונה ואסור בקרובות שתיהן. **ומאמר אחר גט** — גט לזו ומאמר לזו, בעלת מאמר צריכה גט. **וגט אחר ביאה ומאמר** — אחר ביאה שאחר מאמר, כגון מאמר לזו ובעל לזו וגט לשלישית — מהני גט ואסור בקרובותיה. (דביאה פסולה היא בשניה, דמאחר שעשה מאמר בראשונה — פסולות בשניה). **ומאמר אחר ביאה וגט** — גט לזו ובעל לזו ומאמר לשלישית — קונה מאמר, וצריכה גט ואסור בקרובותיה. **ואי אמרת מספקא ליה** — בדחיית הגט וקניית מאמר. **תיהוי** — הך ביאה אמצעית כביאה בתחלה, ותיקני, ולא תהני מעשה שלישית, בין בגט אחר ביאה ומאמר, בין במאמר אחר ביאה וגט — ממה נפשך: גט אחר ביאה ומאמר לא ליהני, דאי מאמר קמא קני לגמרי — תו לא מהני ביאה וגט אבתריה, ואי מאמר לא קני מידי — נמצאת ביאה של אחריו ביאה בתחלה וכשרה, ותו לא מהני גט בשלישית. דהא תנן: הבעילה בזמן שהיא בתחלה — אין אחריה כלום. וכן במאמר אחר ביאה וגט, דאי גט קמא דחי — תו לא מהני ביאה ומאמר אבתריה, ואי גט לא דחי מידי — נמצא ביאה שלאחריהן בתחלה, וכשרה היא, וקונה, ומאמר דבתריה לאו כלום היא. **אלא** — פשיטא ליה דגט דחי קצת ומאמר קני קצת. הלכך, ביאה של אחריהן אינה תחלה. ומיהו, מאי טעמא יש מאמר אחר גט וגט אחר מאמר, ואין מאמר אחר מאמר ולא גט אחר גט — דאמור רבנן: בחד צד מהני בה גט לדחות חציה, וחד צד מהני בה מאמר לקנות חציה. **גט אחר גט לא דחי דהא דחה ליה קמא** — כל כח גט. הלכך לאו כלום הוא, ומותר בקרובותיה. וכן מאמר אחר מאמר, דהא קנה קמא כל כח מאמר. **האי מילתא כו'** — גט אחר מאמר, מאי דשייר מאמר מן קמייתא — דחי גט בבתרייתא. וכן בשני יבמין, מאי דשייר מאמר דקמא — דחי גט דבתרא. **מאמר אחר הגט** — מאי דשייר גט דקמא מן הזיקה, דלא דחייה — קני מאמר דבתרא. **ורבנן** — דפליגי עליה דרבן גמליאל, דאמרי: יש גט אחר גט, אמרי לך. **כל חד וחד** — מן היבמין תיקנו ליה רבנן גט ומאמר בכל היבמות. הלכך, ליכא למימר קמא דחה כל כח הגט, דקמא, כל כח הגט דידיה דאית ליה בהך יבמה הוא דדחה, אבל כח גט דאחוה בהך יבמה, וכח גיטא דידיה בצרתה — לא דחה, וכן לענין מאמר. **והאי ביאה פסולה כו'** — כלומר, להכי אמר רבן גמליאל יש גט אחר ביאה שאחר מאמר ויש מאמר אחר ביאה וגט, דהא ביאה אמצעית, שהיא פסולה, עדיפא ממאמר וגריעא ממאמר. **עדיפא ממאמר כו'** — דאילו ביאה אחר מאמר מהניא, כדקתני: גט אחר ביאה ומאמר, אלמא יש ביאה אחר מאמר. **וגריעא ממאמר דאילו מאמר אחר הגט** קני ליה לכוליה **שיורא דגט** — כל מה ששייר גט למאמר, ואין מאמר אחר מועיל כלום אחריו, אם חזר ועשה מאמר בשלישית, כדקאמר רבן גמליאל: אין מאמר אחר מאמר, ולא שנא אי הוה מאמר ראשון אחר גט אי לא — אין מאמר אחריו, ולא פלוג בין שהיה מאמר ראשון בתחלה, בין שהיה אחר הגט, מדלא קתני: מודה רבן גמליאל שיש מאמר אחר מאמר וגט. **ואילו ביאה אחר הגט לא קניא ליה לכוליה שיורא דגט** — כל מה ששייר גט לביאה, דיש מאמר אחר ביאה וגט, כדתנן: הבעילה בזמן שהיא בתחלה אין אחריה כלום, אבל באמצע יש אחריה כלום, וכדאמר טעמא לעיל: מאי טעמא אמור רבנן ביאה פסולה יש אחריה כלום כו'. הכי גרסינן: ונתן גט לזו וגט לזו רבן גמליאל כו'. חולץ **לראשונה** — וכל שכן דאי חלץ לשניה הוי חליצה מעלייתא לאיפטורי קמייתא, דכיון דגט דשניה אין גט — חליצה דידה מעלייתא היא. אלא עצה טובה אשמועינן, שלא יאסור עצמו בקרובות שניה, שאם יחלוץ לה — נמצא זו גרושתו וזו חלוצתו, ואסור בקרובות שתיהן. **וכן אתה אומר בשני יבמין ויבמה אחת** — נתן זה גט וזה גט, רבן גמליאל אומר חולץ לה הראשון והשני מותר בקרובותיה, ולדברי חכמים שניהם אסורין בקרובות. **מאמר בזו ומאמר בזו רבן גמליאל אומר נותן גט לראשונה כו'** — לקמן פריך: כיון דאין מאמר אחר מאמר, ייבומי נמי תתייבם קמייתא, דהא לא איפסלה עליה! **לימא תיהוי תיובתא דשמואל דאמר שמואל חלץ לבעלת הגט** — נפלו לפניו שתי יבמות, ונתן גט לאחת מהן, ואחר כך חלץ לה — לא נפטרה צרתה, משום דקלישא זיקתה, ולא אלימא חליצה לאפקועי זיקה אלימתא דצרתה. והא הכא, כיון דאמר רבן גמליאל אין גט אחר גט — נמצאת זיקה שניה שלימה, וקתני: חולץ לראשונה, וקשה לשמואל. ומדרבנן ליכא לאותובי לשמואל, אף על גב דאמרי רבנן: וחליצה לאחת מהן, אלמא חליצת בעלת גט פוטרת צרתה — לא קשה לשמואל, דהכא היינו טעמא דתרוייהו זיקתא קלישא, דהא אמרי רבנן: יש גט אחר גט. **יש זיקה** — אלימא זיקתה, ולא פקעה זיקה שלימה אלא בחליצה מעלייתא. **רבן גמליאל סבר אין זיקה** — כדאמר בפרק "בית שמאי" (יבמות קט,א): אם מיאנה — מיאנה כו'. הלכך, כיון דלאו אלימא זיקה — פקעה בחליצה כל דהו.

תוספות

דמספקא ליה גט אי דחי אי לא דחי — לא מצי למימר דפשיטא ליה דגט ודאי דחי ומאמר ודאי קונה — דאם כן אמאי מהני מאמר אחר הגט וגט אחר מאמר? ואף על גב דאכתי לא ידע ברייתא דבסמוך דמודה רבן גמליאל דיש גט אחר מאמר כו' — מתניתין משתמע ליה דיש גט אחר מאמר לרבן גמליאל, דדוקא נקט גט אחר גט ומאמר אחר מאמר דלא מהני, אבל מאמר אחר הגט או איפכא — מהני.

עדיפא ממאמר דאילו מאמר כו' — דמאמר האחרון אין יכול לתפוס במקום שתפס הראשון, וביאה פסולה תופסת אחר מאמר אותו צד עצמו שתפס המאמר, דסברא הוא שאין תופס אלא אותו צד שתופס המאמר, דתרוייהו לקנות. והיינו משום דעדיף ממאמר, לפי שהיא דאורייתא וגריעא ממאמר — דאילו מאמר אחר הגט קני לכוליה שיורא דגט. שהרי אין מאמר מועיל אחריו, אבל ביאה לא קני לכוליה שיורא דגט, שהרי מאמר מועיל אחריה, ואם היתה קונה כל השיור — לא היה מאמר מועיל אחריה לתפוש מה שתפשה הביאה. דביאה עדיפא ואלימא לפי שהיא דאורייתא, כדפרישית. ואתי לפרושי טעמא דלא תקשה הא דביאה עדיפא ממאמר, אף על גב דגריעא נמי ממאמר. ובקונטרס פירש: דאילו ביאה אחר גט לא קניא לכוליה שיורא דגט, דיש ביאה אחר ביאה פסולה. ותימה: דלא אשכחן בהדיא להאי מילתא שתהא לרבן גמליאל ביאה אחר ביאה פסולה! מיהו, יש לדקדק דיש ביאה אחר ביאה פסולה לרבן גמליאל. דאי אין ביאה אחרי ביאה פסולה, משום שכל קנין הראוי לביאה עשתה ביאה הראשונה ואין האחרונה יכולה לתפוש אחריה אף על גב דראשונה לא קניא כוליה שיורא דגט, אם כן — מנא ליה שמאמר קונה כוליה שיורא דגט? שמא גט ומאמר משייר אלא שאין במאמר אחר כח לחול אחריו במה ששייר, כמו שאין ביאה אחר ביאה פסולה אף על פי ששייר לקונה מאמר אחריה.

כולהו

מַאי טַעְמָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל - דִּמְסַפְּקָא לֵיהּ: גֵּט, אִי דָּחֵי אִי לָא דָּחֵי, מַאֲמָר, אִי קָנֵי אִי לָא קָנֵי. גֵּט אִי דָּחֵי אִי לָא דָּחֵי, אִי קַמָּא דָּחֵי - בַּתְּרָא מַאי קָעָבֵיד? אִי קַמָּא לָא דָּחֵי - בַּתְּרָא נַמִּי לָא דָּחֵי. מַאֲמָר אִי קָנֵי אִי לָא קָנֵי, אִי קַמָּא קָנֵי - בַּתְּרָא מַאי קָעָבֵיד? וְאִי קַמָּא לָא קָנֵי - בַּתְּרָא נַמִּי לָא קָנֵי. אֵיתִיבֵיהּ אַבַּיֵי: וּמוֹדֶה רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁיֵּשׁ גֵּט אַחַר מַאֲמָר, וּמַאֲמָר אַחַר הַגֵּט, וְגֵט אַחַר בִּיאָה וּמַאֲמָר, וּמַאֲמָר אַחַר בִּיאָה וְגֵט. וְאִי מְסַפְּקָא לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל - תֶּהֱוֵי כְּבִיאָה דִּלְכַתְּחִלָּה, וְתִקְּנֵי! דְּהָא תְּנַן: הַבְּעִילָה, בְּזְמַן שֶׁהִיא בַּתְּחִלָּה - אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: לְעוֹלָם פְּשִׁיטָא לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּגֵט דְּדָחֵי, וּמַאֲמָר דְּקָנֵי. מִיהוּ, אֲמוּר רַבָּנַן: הָא יְבָמָה, בְּחַד צַד מְהַנֵּי בָּהּ גֵּט, וּבְחַד צַד מְהַנֵּי בָּהּ מַאֲמָר. גֵּט אַחַר גֵּט - לָא דָּחֵי, דְּהָא דָּחָה לֵיהּ קַמָּא, וּמַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר - לָא קָנֵי, דְּהָא קָנֵי לֵיהּ קַמָּא. גֵּט אַחַר מַאֲמָר, וּמַאֲמָר אַחַר הַגֵּט - הַאי מִילְּתָא קָא דָחֵי, וְהַאי מִילְּתָא קָא קָנֵי. וְרַבָּנַן: כָּל חַד וְחַד תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנַן גֵּט וּמַאֲמָר בִּיבָמָה. וְהַאי בִּיאָה פְּסוּלָה עֲדִיפָא מִמַּאֲמָר, וּגְרִיעָא מִמַּאֲמָר. עֲדִיפָא מִמַּאֲמָר, דְּאִילּוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר לָא מְהַנֵּי, וְאִילּוּ בִּיאָה אַחַר מַאֲמָר - מְהַנֵּי. וּגְרִיעָא מִמַּאֲמָר, דְּאִילּוּ מַאֲמָר אַחַר הַגֵּט קָנֵי לְכוּלֵּיהּ שִׁיּוּרָא דְּגֵט, וְאִילּוּ בִּיאָה אַחַר הַגֵּט - לָא קָנְיָא לֵיהּ לְכוּלֵּיהּ שִׁיּוּרָא דְּגֵט. תְּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֵין גֵּט אַחַר גֵּט? שְׁתֵּי יְבָמוֹת שֶׁנָּפְלוּ לִפְנֵי יָבָם אֶחָד, וְנָתַן גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ - רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: חוֹלֵץ לָרִאשׁוֹנָה וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁנִיָּה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נָתַן גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ - אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן, וַחֲלִיצָה לְאַחַת מֵהֶן. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנֵי יְבָמִים וִיבָמָה אַחַת, כֵּיצַד אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר? שְׁתֵּי יְבָמוֹת שֶׁנָּפְלוּ לִפְנֵי יָבָם אֶחָד וְעָשָׂה מַאֲמָר בָּזוֹ וּמַאֲמָר בָּזוֹ, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: נוֹתֵן גֵּט לָרִאשׁוֹנָה, וְחוֹלֵץ לָהּ, וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁנִיָּה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נוֹתֵן גֵּט לִשְׁתֵּיהֶן, וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן, וַחֲלִיצָה לְאַחַת מֵהֶן. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנֵי יְבָמִים וִיבָמָה אַחַת. אָמַר מָר: נוֹתֵן גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: חוֹלֵץ לָרִאשׁוֹנָה וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁנִיָּה. לֵימָא תִּיהֱוֵי תִּיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: חָלַץ לְבַעֲלַת הַגֵּט - לֹא נִפְטְרָה צָרָה! אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל: כִּי אָמְרִי אֲנָא - אֲלִיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר יֵשׁ זִיקָה, וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל סָבַר אֵין זִיקָה. וּמִדְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל סָבַר אֵין זִיקָה -

תוספות

כולהו סבירא להו — אין התנאים כולן שוין, דלבית שמאי קונה מדאורייתא, כדמשמע בפרק "ארבעה אחין" (יבמות כט,א) ולכולהו תנאי לא קני אלא מדרבנן, ולרבן גמליאל לא קני אלא בהא דלא מהני מאמר בתריה, ובן עזאי מפליג בין שני יבמין ויבמה אחת ובין יבם אחד ושתי יבמות, ולרבי שמעון מספקא ליה אי קני אי לא קני. וכהאי גוונא איכא בפרק קמא דסוטה (ז,ב). **א״** ביאת ראשון ביאה כו׳ — משנה היא לקמן ב"האשה רבה" (צו,ב) וקאמר תנא קמא דשני פוסל על ידו לראשון. ואם תאמר: לרבי שמעון נמי תיאסר לראשון, משום דזינתה תחתיו, ובקונטרס פירש דאין נאסרת על בעלה אלא על ידי קינוי וסתירה! ואומר רבינו יצחק: שהוא טעות סופר, ולא פירשו רש״י מעולם. דבעד אחד ודאי אינה נאסרת אלא בקינוי וסתירה, אבל בעדי טומאה — נאסרת בלא קינוי. ואין לומר: משום דהני נשואין דרבנן נינהו לא חשו לאוסרה — דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. ועוד, דתיתסר משום דרב המנונא, דאמר: שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה! ואומר רבינו יצחק: דמיירי בבא עליה בשוגג, שאינה נאסרת. אי נמי בקטנה, דפיתוי קטנה אונס הוא. אי נמי בבא עליה בעל כרחה. ונאמר אף על גב דביאת בן תשע כמאמר, ומאמר בעל כרחה לא מהני. כדאמר בפרק שני (יבמות יט,ב): עשו חכמים ביאת בן תשע בעל כרחה כמאמר מדעת, דלא שני לן בביאה דיבמה בין מדעת לבעל כרחה. **בן** עזאי אומר כו׳ — בקונטרס נראה לו עיקר דגרסינן אין מאמר אחר מאמר בשתי יבמות ויבם אחד, משום דלקמן (נג,א) אמתניתין בעשה מאמר בזו ומאמר בזו כו׳ קאמר: מתניתין דלא כבן עזאי. ורבינו יצחק אומר אומר דשפיר גריס איפכא, ולקמן סמיך אסיפא, דקתני בין שני יבמין ויבמה אחת, ולהכי נקטיה אמתניתין דעשה מאמר בזו ומאמר בזו, לפרושי דעלה קאי מתניתין, דלא כבן עזאי, וכהאי גוונא איכא לקמן, דקתני גט לזו וגט לזו צריכות הימנו חליצה, ומסיק: לימא מסייע ליה לרבה בר רב הונא דאמר חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין. ומההיא ליכא סייעתא, שיש לחלק בין מיפטר נפשה למיפטר צרה, כדאמר בריש פרק "ארבעה אחין" (יבמות כז,א), אלא אסיפא סמיך, דקתני בין שני יבמין ויבמה אחת. ויש ספרים שכתוב בהם: כיצד עשה מאמר ביבמתו כו׳ עד בין שני יבמין ליבמה אחת, ועלה מסיק מתניתין דלא כבן עזאי. **ביאה** פסולה כמאמר שויוה רבנן

1 רַבָּנַן סָבְרִי יֵשׁ זִיקָה. וְקָתָנֵי סֵיפָא: וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר
2 בִּשְׁנֵי יְבָמִין וִיבָמָה אַחַת. לֵימָא תֵּיהֲוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַבָּה
3 בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב. דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר
4 רַב: חֲלִיצָה פְּסוּלָה - צְרִיכָה לַחֲזוֹר עַל כָּל הָאַחִין!
5 אָמַר לָךְ רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: בֵּין רַבָּן גַּמְלִיאֵל בֵּין לְרַבָּנַן
6 סָבְרִי אֵין זִיקָה, וְהָכָא בְּגֵט אַחַר גֵּט וּמַאֲמָר אַחַר
7 מַאֲמָר קָמִיפַּלְגִי. אָמַר מָר: עֲשָׂה מַאֲמָר בָּזוֹ וּמַאֲמָר
8 בָּזוֹ, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: נוֹתֵן גֵּט לָרִאשׁוֹנָה וְחוֹלֵץ
9 לָהּ, וְאָסוּר בְּקָרוֹבוֹתֶיהָ, וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁנִיָּה. מִכְּדֵי
10 קָסָבַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר - רִאשׁוֹנָה
11 נַמִּי תִּתְיַיבֵּם! גְּזֵירָה דִּלְמָא אָתֵי לְיַיבּוּמֵי לִשְׁנִיָּה. אָמַר
12 רַבִּי יוֹחָנָן: רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וּבֵית שַׁמַּאי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וּבֶן
13 עַזַּאי וְרַבִּי נְחֶמְיָה - כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ: מַאֲמָר קוֹנֶה
14 קִנְיָן גָּמוּר. רַבָּן גַּמְלִיאֵל - הָא דַּאֲמָרַן. בֵּית שַׁמַּאי -
15 דִּתְנַן: שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת
16 וְאֶחָד מוּפְנֶה, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְעָשָׂה בָּהּ
17 מוּפְנֶה מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי, בֵּית שַׁמַּאי
18 אוֹמְרִים: אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, וְהַלֵּזוּ תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה.
19 רַבִּי שִׁמְעוֹן - דִּתְנָיָא, אָמַר לְהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן לַחֲכָמִים:
20 אִם בִּיאַת רִאשׁוֹן בִּיאָה - בִּיאַת שֵׁנִי אֵינָהּ בִּיאָה, אִם
21 בִּיאַת רִאשׁוֹן אֵינָהּ בִּיאָה - בִּיאַת שֵׁנִי נַמִּי אֵינָהּ בִּיאָה.
22 וְהָא בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע, דִּכְמַאֲמָר שָׁוְיוּהָ רַבָּנַן, וְקָאָמַר רַבִּי
23 שִׁמְעוֹן אֵינָהּ בִּיאָה. בֶּן עַזַּאי - דְּתַנְיָא, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר:
24 יֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁנֵי יְבָמִין וִיבָמָה אַחַת, וְאֵין
25 מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד. רַבִּי
26 נְחֶמְיָה - דִּתְנַן, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אַחַת בְּעֵילָה וְאַחַת
27 חֲלִיצָה, בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף - אֵין
28 אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. וְהָא בִּיאָה פְּסוּלָה, דִּכְמַאֲמָר שָׁוְיוּהָ רַבָּנַן
29 וְקָתָנֵי: אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. "כֵּיצַד עָשָׂה מַאֲמָר כו׳".

האי

רש״י

רבנן סברי יש זיקה — לאקשויי אתי, כלומר: קא סלקא דעתך דכי היכי דפליגי רבנן ארבן גמליאל בגט אחר גט, הכי פליגי בזיקה. ואף על גב דממילתייהו לא שמעינן ליה. **וקתני סיפא וכן אתה אומר בשני יבמין** — דאם נתנו שניהם גט — חולץ לה אחד מהם. ואפילו לרבנן דאמרי יש זיקה — סגי לה בהך חליצה רעועה דחד מיניהו. **לימא תיהוי תיובתא כו׳** — דהא נמי חליצה פסולה היא, שאחר הגט באה. הכי גרסינן: **בין לרבן גמליאל בין לרבנן אין זיקה והכא כו׳** — ואנא דאמרי — אליבא דמאן דאמר יש זיקה. **קנין גמור** — לא גמור ממש, אלא קנין חשוב. **הא דאמרן** — אין מאמר אחר מאמר — אלמא חשיב קמא למיקני כל כח מאמר. **אשתו עמו** — דקניה במאמר, וכי נפלה אחותה — לא רמיא קמיה, דאחות אשה היא, ולא מיתסרא קמייתא עליה משום אחות זקוקה. **והלזו תצא** — אף מן החליצה. הלזו — כמו "הארץ הלזו הנשמה" (יחזקאל לו). **אמר להם רבי שמעון כו׳** — לקמן בפרק "האשה רבה": בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו, וחזר ובא אחיו בן תשע שנים ויום אחד עליה — פסולה על ידו, דביאת בן תשע שנים כמאמר שויוה רבנן, והוה ליה מאמר אחר מאמר, ומקודשת אף לשני, ופסלה אף על ראשון, כרבנן דאמרי יש מאמר אחר מאמר. רבי שמעון אומר: לא פסלה. **אמר להם רבי שמעון אם ביאת ראשון ביאה** — קניה לגמרי. **ביאת שני אינה ביאה** — דהביאה בזמן שהיא בתחלה — אין אחריה כלום, ואינה מקודשת לשני, ולא פסלה על הראשון. ואי משום דזינתה, דקיימא לן ביאתו ביאה, דתנן (נדה מה,א): בא על אחת מכל העריות שבתורה — מתות על ידו, אפילו הכי לא מיתסרא על בעלה, דקיימא לן (כתובות ט,א): אין האשה נאסרת על בעלה אלא על עיסקי קינוי וסתירה. **כמאמר שויוה רבנן** — דהכי תניא בפרק "האשה": עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול. וקאמר רבי שמעון: ביאת שני אינה ביאה, אלמא: מאמר ראשון חשוב לקנות כל כח מאמר. ה״ג: **יש מאמר אחר מאמר בשני יבמין ויבמה אחת** — דכל חד וחד תקינו ליה רבנן מאמר בה. **ואין מאמר אחר מאמר בשתי יבמות ויבם אחד** — דכל כח שתקנו חכמים במאמר — קנה במאמר ראשון, לשון מורי. לישנא אחרינא הכי גרסינן: אין מאמר אחר מאמר בשני יבמין ויבמה אחת דדומיא דקידושין בעלמא תקינו רבנן למאמר, ואין קידושין אחר קידושין באשה אחת. ויש מאמר אחר מאמר בשתי יבמות ויבם אחד — דהא תרוייהו קמיה רמיין, וכל חדא אית לה כח ליבמין, דלא כח ביאה יהבי רבנן למאמר למיקני לגמרי. ולא פקע זיקה דחברתה, דביאה הוא דפטרה. ולשון ראשון עיקר, דלקמן מוכחא מילתא בפירקין. **והא ביאה פסולה כמאמר שויוה רבנן** — דלא נפקא מיניה בגט, דקא בעיא נמי חליצה לזיקתו.

האי

וקתני דאין אחריה כלום — פירוש: והוא הדין אחר מאמר. תימה: דבסוף פירקין מפרש טעמא דרבי נחמיה דליכא למיגזר ביאה שאחר הגט ומאמר אטו ביאה שאחר חליצה וביאה, כיון דרבי נחמיה וביאה מדאורייתא — מידע ידיע. ואם כן, מנלן דלא יהא כלום אחר מאמר? ואומר הרב רבינו יצחק בן רבי ברוך דעל ברחך לרבי נחמיה גט ומאמר דאורייתא, דילפינן מקל וחומר משאר נשים. ולית ליה הני מיעוטי דבפרק קמא דקידושין (יד,א). דאי אפשר לומר שיהא מדרבנן לרבי נחמיה, דכיון דאית ליה דביאה וחליצה דאורייתא מידע ידיע, דאם כן לא שייך למיגזר הני גזירות דאמר לעיל: גט להרויא וחליצה להוציא, וביאה לקנות ומאמר לקנות. ותימה גדולה הוא לומר כן, ולא מישתמיט שום תנא ולימא דגט פוטר ביבמה. ועוד: דאם כן הוה ליה למימר נמי דאין אחר הגט כלום! ועוד: דלישנא דהתלמוד לא משמע שבא לדקדק מכח זה. ונראה לרבינו יצחק, דהכי פירושו: והא ביאה כמאמר שויוה רבנן, שיהא אחריה כלום משום גזירות דלעיל, וחל אחריה מאמר. [ומשום הכי תקינו נמי] רבנן שיהא מאמר אחר מאמר, אף על גב דמסברא הוה לן למימר כרבן גמליאל דאין מאמר אחר מאמר, לפי שקנה המאמר הראשון כל מה שיש למאמר לקנות. אלא טעמא דרבנן, דאי אמרינן דאין מאמר אחר מאמר — אתי למימר נמי דאין מאמר אחר ביאה פסולה, דלא גרעא ביאה ממאמר, לכך תיקנו שיהא מאמר אחר מאמר וגט אחר גט. דגט ומאמר ענין אחד, דשניהן דרבנן. ואי אמרת דאין גט אחר גט — אתי למימר נמי דאין מאמר אחר מאמר, ולא מאמר אחר ביאה פסולה. אם כן לרבי נחמיה אין מאמר אחר מאמר, דלדידיה ליכא למגזר מידי, דהא לית ליה נמי מאמר אחר ביאה פסולה, דקתני: (ביאה פסולה) אין אחריה כלום. ואם תאמר: אמאי תקינו רבנן לרבי נחמיה גט ומאמר כלל ביבמה? כיון דביאה וחליצה מידע ידיע — ליכא למיגזר דגט להוציא וחליצה להוציא כו׳! ויש לומר: דהעולם סוברים דגט ומאמר מהנו מן התורה מקל וחומר דבפרק קמא דקידושין (שם). ואף על גב דאימעוט — מכל מקום אהנו קצת, כמו מאמר לבית שמאי. ולהכי, אי שרית למיבעל אחר גט ומאמר — אתי למיבעל אחר חליצה וביאה. אבל בהא לא טעו שיאמרו אחר הגט ומאמר בשביל שתקנה ביאה קנין גמור תקנה כמו כן קנין גמור אחר ביאה וחליצה, ויבא לבעול אחריה, דהא ודאי ידעי דחליצה וביאה עדיפא מגט ומאמר, שכתובין בהדיא, וגט ומאמר נתמעטו. רבינו יצחק.

רַבָּנָן סָבְרֵי יֵשׁ זִיקָה, וְקָתָנֵי סֵיפָא, וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר – שכשם שנחלקו בשתי יבמות ויבם אחד, כך נחלקו גם בִּשְׁנֵי יְבָמִין וְיָבָמָה אַחַת ושניהם נתנו לה גט, ונמצא שלדעת חכמים שני יבמים שנתנו גט ליבמה אחת, די לה בחליצת אחד מהם, ואף שהיא חליצה פסולה.

לֵימָא תִּיהְוֵי ברייתא זו תִּיוּבְתָּא דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב, חֲלִיצָה פְּסוּלָה שנעשתה על ידי אחד מן האחים אחרי גט או מאמר, אינה פוטרת את היבמה משאר האחים, וְצָרִיכָה היא לְחַזּוֹר עַל כָּל הָאַחִין לקבל מהם חליצה. דוחה הגמרא: אָמַר לָךְ רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אין להקשות מכאן על רב, לפי שדברי רב נאמרו לדעת הסוברים שיש זיקה, ואילו בברייתא זו בֵּין לְרַבָּנָן גַּמְלִיאֵל בֵּין לְרַבָּנָן סָבְרֵי אֵין זִיקָה, ולכן חליצת אח אחד פוטרתה מכל האחים, וְהָכָא רק בְּגֵט אַחַר גֵּט וּמַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר קָמִיפַּלְגִי.

הגמרא מבארת את דברי רבן גמליאל בברייתא לגבי מאמר אחר מאמר: אָמַר מַר, שתי יבמות שנפלו לפני יבם אחד וְעָשָׂה מַאֲמָר בְּזוֹ וּמַאֲמָר בְּזוֹ, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, נוֹתֵן גֵּט לְרִאשׁוֹנָה וְחוֹלֵץ לָהּ כדי להתירה להינשא, וְאָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ משום גרושתו וחלוצתו, וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁנִיָּה, לפי שאין תוקף למאמרה. מקשה הגמרא: מִכְּדֵי [–הרי] קָסָבַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, והמאמר שנעשה בשניה אינו כלום, ואם כן רִאשׁוֹנָה נַמִּי תִּתְייַבֵּם – יכולה היא גם להתייבם, שהרי לא נפסלה על ידי המאמר של השניה, ומדוע הצריכה רבן גמליאל דווקא גט וחליצה. מתרצת הגמרא: רבן גמליאל אוסר לייבם את הראשונה משום גְּזֵירָה דִּלְמָא אָתֵי לְייַבּוּמֵי לַשְׁנִיָּה – שמא יבואו לייבם את השניה באיסור.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית שַׁמַּאי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וּבֶן עַזַּאי וְרַבִּי נְחֶמְיָה, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ מַאֲמָר קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר, כלומר קנין חשוב. מבאר רבי יוחנן: רַבָּן גַּמְלִיאֵל, הָא דְּאַמְרָן – מה ששנינו במשנתנו שאין מאמר אחר מאמר, וטעמו כיון שהמאמר הראשון קנה את כל חלק הזיקה הראוי לקנין.

בֵּית שַׁמַּאי, דִּתְנַן (כט.) שְׁלֹשָׁה אַחִין מן האב שִׁשָּׁנִים מֵהֶם נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֶחָד מוּפְנֶה – שלא נשא אשה, וּמֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת בלא בנים, וְעָשָׂה בָהּ האח המופְנֶה מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי, ונפלה האחות השניה לפני המופנה [ראה ציור], בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אִשְׁתּוֹ של המופנה, דהיינו זו שעשה בה מאמר ונחשבת אשתו, נשארת עִמּוֹ, וְהַלָּזוֹ – וההיא שנפלה לפניו מן האח השני, תֵּצֵא להינשא לשוק בלא חליצה, כיון שהיא אסורה עליו מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, ואין בה זיקת יבום כלל ומותרת להינשא לשוק. ואף שלא ייבם את הראשונה, נחשבת היא כאשתו מחמת המאמר, וכמו כן אינה אסורה עליו משום אחות זקוקתו, כי אין לשניה זיקת יבום כלל.

רַבִּי שִׁמְעוֹן, דִּתְנַיָּא, לגבי ביאת יבם בן תשע שנים ויום אחד, שלדעת חכמים אם באו עליה שני אחים יבמים בני תשע שנים ויום אחד, שניהם אסורים לייבמה כשיגדלו, וְאָמַר לְהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן לַחֲכָמִים, בין כך ובין כך מותר לראשון לייבמה, כיון שאם בִּיאַת הָרִאשׁוֹן נחשבת בִּיאָה, וקנאה לגמרי והיא אשתו לכל דבר, אם כן בִּיאַת הַשֵּׁנִי אֵינָהּ בִּיאָה לקנות בה שהרי כבר פקעה זיקת היבום בביאת הראשון. וְאִם בִּיאַת הָרִאשׁוֹן אֵינָהּ חשובה בִּיאָה לקנות היבמה כיון שהוא קטן, הרי בִּיאַת הקטן הַשֵּׁנִי נַמִּי אֵינָהּ בִּיאָה, וממילא נחשבת היבמה כמו שלא באו עליה כלל ומותרת להתייבם לשניהם כשיגדלו. ומבארת הגמרא: וְהָא בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע, דְּכִמְאַמָּר שַׁוְיוּהָ רַבָּנָן – חכמים הרי החשיבוה כמאמר, וְאף על פי כן קָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן שביאת השני אֵינָהּ בִּיאָה לקנות לאחר שכבר קנאה הראשון בביאתו. הרי שרבי שמעון סובר שמאמר הוא קנין גמור לענין שלא יחול אחריו מאמר נוסף.

בֶּן עַזַּאי, דִּתְנַיָּא, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, יֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁנֵי יְבָמִין וְיָבָמָה אַחַת, ואסורה לשניהם וצריכה גט משניהם. וְאֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד שעשה מאמר בשתיהן. הרי שביבם אחד ושתי יבמות קנה המאמר קנין גמור, ועל כן אינו יכול לקנות עוד.

רַבִּי נְחֶמְיָה, דִּתְנַן במשנתנו, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אַחַת בְּעִילָה וְאַחַת חֲלִיצָה, בֵּין שנעשו בַּתְּחִלָּה, שלא עשה לפניהם מאמר ולא נתן גט, וּבֵין אם נעשו בָּאֶמְצַע בין גט למאמר, וּבֵין אם נעשו בַּסּוֹף, לאחר שנתן גט ועשה מאמר, לעולם אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם – אין תוקף למאמר וגט שאחרי חליצה או בעילה. וְהָא [–והרי] בִּיאָה פְּסוּלָה שנעשתה אחרי מאמר או גט דְּכִמְאַמָּר שַׁוְיוּהָ רַבָּנָן – שחכמים החשיבוה כמאמר, וְקָתָנֵי בדעת רבי נחמיה שאֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם, ומוכח שהוא סובר שמאמר הוא קנין גמור, ואין מועיל מאמר אחר מאמר, כי אם היה מועיל, גם אחרי ביאה פסולה שהיא כמאמר היה צריך להועיל מאמר.

שנינו במשנה: כֵּיצַד עָשָׂה מַאֲמָר כו' ביבמתו ונתן לה גט צריכה הימנו חליצה.

המשך ביאור למס' סוטה ליום שלושה עשר לעומר עמ' ב

גד, והוא דבר שאלמלא היה מוכח כן מהפסוקים, אי אפשר היה לאומרו מעצמנו.

אומרת הגמרא, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים בהספידם את משה, שעליו נאמר "צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל". וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר על משה אחר פטירתו, "מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצַּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן" - מי יקום עתה להוכיח המרעים במעשיהם, להוכיחם לשמי. וּשְׁמוּאֵל אָמַר שהספידו הקב"ה כך, "מִי כֶּהָחָכָם, וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר" - מי יהיה כמשה לפשר בינם לאביהם שבשמים כמותו. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר שהספידו הקב"ה באומרו, "הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא", לאחר פטירתו של משה. וְרַב נַחְמָן אָמַר הספדו של הקב"ה היה באומרו 'וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עבד ה' וְגוֹ', שמיתת משה היא העדר גדול לדורו. סְמַלְיוֹן - שם חכם אָמַר, שהספדו היה באומרו "וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה", שהיה סַפְּרָא רַבָּה דְּיִשְׂרָאֵל. עוד דרשו על כך, תַּנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, שיעור השמעת הקול בעת פטירת משה היה שְׁנֵים עָשָׂר מִיל עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, שהוא כְּנֶגֶד שיעור מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, והיתה הַבַּת קוֹל מַשְׁמִיעַ וְאוֹמֵר 'וַיָּמָת מֹשֶׁה' סַפְּרָא רַבָּה דְּיִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שלא מֵת מֹשֶׁה כלל, אלא עלה גופו לשמים כאליהו, והוכיחו כן מדכְּתִיב הָכָא לשון 'וַיָּמָת שָׁם', וּכְתִיב הָתָם לגבי הארבעים יום שהיה משה בשמים, 'וַיְהִי שָׁם עִם ה'', ולמדו, מַה לְּהַלָּן באותם ארבעים יום, היה משה עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ לפני ה', אַף כָּאן בעלייתו להר לא מת משה, אלא עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ הוא לפני ה'.

עוד דרשו על המקרא 'וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר', אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, במקרא זה נאמרו סִימָן בְּתוֹךְ סִימָן - סימנים רבים היכן הוא מקום קבורתו של משה, גיא, ארץ מואב, ומול בית פעור, וַאֲפִילּוּ הָכִי נאמר 'וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קִבְרָתוֹ', שאיש אינו יודע היכן הוא מקום קבורתו. וּכְבָר שָׁלְחָה פעם אחת מַלְכוּת רומי הָרְשָׁעָה, אֵצֶל

הגמרא סבורה שכוונת המשנה בדבריה אלו לבאר את דברי חכמים שנאמרו קודם לכן בסמוך, שנחלקו על רבן גמליאל ואמרו שיש גט אחר גט ומאמר אחר מאמר. ועל כך תמהה הגמרא: **הַאי** – וכי זו דוגמא **לְגֵט אַחַר גֵּט הוּא**, והלא המשנה כותבת 'כיצד, עשה מאמר ביבמתו ונתן לה גט', וזו דוגמא לגט אחר מאמר, וכלל לא ביארה דין גט אחר הגט. מיישבת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר** – זו כוונת התנא, חכמים אמרו את הדין שיש **גֵּט אַחֵר הַגֵּט וּמַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר**, ואין כוונת התנא לבארו כאן, לפי שכבר נתבאר דבר זה במקום אחר **כְּדַאֲמָרָן**, כפי המבואר בברייתא (לעיל נא.) ענין גט אחר הגט ומאמר אחר מאמר בשתי יבמות ויבם אחד, וכן בשני יבמים ויבמה אחת, ועתה מבאר התנא דינם של **יָבָם אֶחָד וְיִבְמָה אַחַת כֵּיצַד הַתָּרָתָן** לשוק במקרים מיוחדים, **עָשָׂה מַאֲמָר בְּיִבְמָתוֹ וְנָתַן לָהּ גֵּט** אחר המאמר, **צְרִיכָה הֵימֶנּוּ חֲלִיצָה**.

שנינו במשנה: **עָשָׂה מַאֲמָר וּבָעַל חֵרֵי זוֹ כְּמִצְוָתָהּ**. מבררת הגמרא: **לֵימָא** – שמא נאמר שדברי המשנה שאם עושה מאמר קודם שיבעול 'הרי זו כמצותה', **מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, מִצְוַת יָבָמָה כְּהַלְכָתָהּ**, מתקיימת כאשר מְקַדֵּשׁ תחילה את היבמה **וְאַחַר כָּךְ בּוֹעֵל**. דוחה הגמרא: **אֵימָא** – אמור שכוונת התנא ללמדנו, שאם עשה מאמר ובעל, **אַף זֶה כְּמִצְוָתָהּ**, כלומר גם כך קנה את יבמתו וקיים את המצוה, אולם אין ראיה לרב הונא שדווקא כך יש לקיים את המצוה. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – פשוט הדבר שאם עשה מאמר קודם שבעל, שאין זה גורע מקיום המצוה, ובודאי אין כוונת התנא להשמיענו שאף באופן זה קיים המצוה. מתרצת הגמרא: אכן יש חידוש בדין זה, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, כֵּיוָן דְּאָמַר מַר** – שהובא בגמרא לעיל (כט:) לדעת בית שמאי, **שֶׁהֶעוֹשֶׂה מַאֲמָר בְּיִבְמָתוֹ** קודם שבא עליה, **פָּרְחָה הֵימֶנּוּ וְזִיקַת יְבָמִין וְחָלְצָה עָלָיו זִיקַת אֲרוּסִין וְנִשּׂוּאִין** להינשא על ידי חופה כבשאר נשים, ואם בא עליה לאחר המאמר בלא חופה לא קנה את היבמה. ואם כן **אֵימָא לָאו מִצְוָה קָעֲבִיד** – שמא נאמר שאין זו מצוה כהלכתה, שנראה כמבטל מצות יבום, **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא שהעושה מאמר תחילה ואחר כך בועל, אף זו כמצוותה.

הגמרא שבה לדברי רב הונא לבאר את הדין השני שאמר: **גּוּפָא, אָמַר רַב הוּנָא, מִצְוַת יָבָמִין, מְקַדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ בּוֹעֵל. וְאִם בָּעַל וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה מַאֲמָר**, גם כן **קָנָה**. שואלת הגמרא: דינו השני **שֶׁאִם בָּעַל תחילה וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה מַאֲמָר** קנה, הלא הוא **פְּשִׁיטָא, דְּהָא** כבר **קַנְיָה** ליבמה **בְּבִיאָה**, והמאמר שעושה אחר כך אינו מעלה ולא מוריד. משיבה הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – אמור שכך אמר רב הונא, **אִם בָּעַל בְּלֹא מַאֲמָר, קָנָה** בביאה לבדה. מקשה הגמרא: **וְהָתְנְיָא** בברייתא שאם יבם בועל בלא מאמר **לוֹקֶה**, ובפשטות כוונת הברייתא למלקות ארבעים שאינו בא אלא לעובר על דבר תורה, נמצא שמדין תורה יש לעשות מאמר קודם שבועל, ואיך אמר רב הונא שהבועל בלא מאמר קונה. מתרצת הגמרא: אין כוונת הברייתא למלקות ארבעים מהתורה, ובאמת הבועל בלי מאמר, קונה, ומה שמבואר בברייתא שלוקה, היינו **מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן**, על שנהג קלות ראש בעצמו ובעל את יבמתו קודם שקידשה.

הגמרא מביאה ראיה שהבועל בלי קידושין לוקה מכת מרדות: **דְּרַב מְנַגֵּיר** – היה מלקה מכת מרדות **מַאן דְּמְקַדֵּשׁ** אשה **בְּבִיאָה**, משום שזו פריצות, ואם כן הוא הדין במייבם בלא קידושי מאמר. הגמרא מביאה אופנים נוספים בהם היה רב מלקה מכת מרדות: **וּמַאן דְּמְקַדֵּשׁ** אשה **בְּשׁוּקָא** – בשוק, ואפילו בכסף או בשטר, היה רב מלקהו, לפי שהוא מנהג זילות ופריצות. **וּמַאן דְּמְקַדֵּשׁ** אשה **בְּלֹא שִׁדּוּכֵי** – קודם שדיבר עמה אודות הקידושין לברר שאכן מתרצית היא להתקדש לו, היה רב מלקהו. וְכן היה רב מלקה **מַאן דְּמְבַטֵּל גִּיטָּא** – מי ששלח גט לאשתו על ידי שליח וביטלו קודם שהגיע לידה. וטעמו, שמא השליח יתן את הגט לאשה לאחר שהבעל ביטלו, והיא אינה יודעת שהגט מבוטל ותינשא לאחר ובניה יהיו ממזרים. וְכן **מַאן דְּמָסַר מוֹדָעָא אַגִּיטָּא** – מי שעומד לגרש את אשתו וקודם לכן מסר מודעה בפני עדים שהוא אנוס בכתיבת הגט ונתינתו, ולכן הוא מבטלו. ואף שבעת כתיבת הגט, בית דין מורים לו לבטל כל מודעה שמסר קודם לכן, ואם כן המודעה לא הועילה, מכל מקום מאחר שהעדים מפרסמים שהבעל מסר מודעה וסבורים הכל שהגט בטל, יש חשש שלאחר שהאשה תינשא יצא לעז על בניה שהם ממזרים. וְכן **מַאן דְּפָקִיר שְׁלִיחָא דְּרַבָּנָן** – שמעיז פניו ומתריס נגד שליח בית דין. וְכן **מַאן דְּשָׁהֵי שַׁמְתָּא דְּרַבָּנָן עָלֵיהּ תְּלָתִין יוֹמִין** – אדם שבית דין נידו אותו למשך שלשים יום, והשהה את נידויו עליו כל השלשים יום, שהמתין **וְלֹא אָתֵי לְבֵי דִּינָא** בתוך שלשים הימים **וְתָבַע** להתיר **לְשַׁמְתֵּיהּ** – לנידויו. **וְעַל חַתְנָא דְּדָאִיר בְּבֵי חֲמוֹהִי** – חתן הדר בבית חמיו, היה רב מלקהו, כיון שהוא רגיל בביתו ועלול להכשל בחמותו, לפי שסתם חמות אוהבת את חתנה. מדייקת הגמרא ושואלת: וכי רק על **דְּדָאִיר אִין** – מי שדר בבית חמיו יש להלקותו, אולם מי **דְּרַק חָלִיף** ועובר על פתח הבית, **לָא** מלקים אותו, **וְהָא הַהוּא** – והרי היה מעשה בחתן **דְּחָלִיף אַבָּבָא דְּבֵי חֲמוֹהִי** – שעבר על פתח בית חמיו, **וְנִגְּדֵיהּ** [–והלקהו] **רַב שֵׁשֶׁת**. משיבה הגמרא: החתן **הַהוּא, מִידָּם הֲוָה דְּיָיתֵם מַחְמֵתֵיהּ** – חשוד היה שנכשל בחמותו ולכן הלקוהו, אבל חתן שאינו חשוד, אם עובר על פתח חמיו ואינו דר שם אין מלקים אותו.

נְהַרְדְּעֵי אָמְרֵי, בְּכוּלְּהוּ לָא מְנַגֵּיר רַב – לא היה מלקה רב בכל המקרים המובאים **אֶלָּא** רק **לְמִקַּדֵּשׁ בְּבִיאָה וּבְלֹא שִׁדּוּכֵי** – שקידשה בביאה בלא שדיבר עמה קודם על כך. **וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי**, המקדש בביאה, **אֲפִילּוּ בְּשִׁדּוּכֵי, נַמִּי** היה מלקה, **מִשּׁוּם שזו פְּרִיצוּתָא**.

הגמרא מבארת מהו מאמר: **תְּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד מַאֲמָר, נוֹתֵן לָהּ כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף** ואומר לה הרי את מקודשת לי במאמר יבמין. מוסיפה הברייתא לברר: **וּכְשֶׁמְּקַדֶּשֶׁת בְּשֶׁטֶר כֵּיצַד**, כלומר מה הוא כותב בו. תמהה הגמרא: וכי צריכה הברייתא לברר **בְּשֶׁטֶר כֵּיצַד**, והרי מאחר שהתבאר שקדושי כסף ביבמה דינם כקידושי כסף בשאר נשים, אם כן אף קידושי שטר ביבמה דינם כקידושי שטר בשאר נשים, ואם כן דין השטר הוא **כְּדַאֲמָרָן** בברייתא בקידושין (ט.), **כָּתַב לָהּ עַל הַנְּיָיר אוֹ עַל הַחֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי**, הרי זו מקודשת ואם כן גם ביבמה יש לכתוב הרי את מקודשת לי במאמר יבמין. משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי**, אין כוונת הברייתא לברר על שטר קידושי יבמה כיצד, אלא **הָכִי קָאָמַר, שֶׁטֶר כְּתוּבַּת יְבָמִין כֵּיצַד** כותבים אותה. ומבארת הברייתא: **כָּתַב לָהּ** בשטר הכתובה, **אֲנָא פְּלוֹנִי כַּר פְּלוֹנִי, קַבֵּילִית יָת פְּלוֹנִית יְבִמְתִּי עָלַי** – התחייבתי לפלונית יבמתי **לְזוּן וּלְפַרְנָסָה כָּרָאוּי**. ומוסיפה הברייתא: **וּכְלֵבַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָּתָהּ** דהיינו מנה או מאתיים זוז שהתחייב בעלה הראשון לתת לה אם היא תתאלמן או תתגרש, מוטלת **עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן**, שנכסיו הם המשועבדים לכתובתה, ואין נכסי היבם משועבדים לכך. ומוסיפה הגמרא: **וְאִי לֵית לָהּ** מבעלה **הָרִאשׁוֹן**, כגון שלא השאיר בעלה הראשון נכסים שישתעבדו לכתובה, **תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנָן** ליבמה שתקבל כתובתה **מִנִּכְסֵי שֵׁנִי** דהיינו מהיבם, **כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא** היבמה **קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ**.

התבאר בגמרא לעיל (נ:) שאף שמן התורה אין גט מועיל ביבמה [ורק חליצה מתירתה לשוק], מכל מקום תקנו חכמים שהנותן גט ליבמה שוב אינו רשאי הוא ואחיו לייבמה, אך עדיין צריכה חליצה להתירה לשוק. ותיקנו כן כדי שלא יטעו ויאמרו שכשם שגט אינו מתיר את היבמה לשוק הוא הדין חליצה אינה מתירתה, והיבם יבוא עליה לאחר חליצה. הגמרא דנה האם תקנת חכמים חלה גם על גט פסול: **בְּעָא מִינֵּיהּ אַבָּיֵי מֵרַבָּה, נָתַן יבם לָהּ** – ליבמתו **גֵּט, וְאָמַר, הֲרֵי אַתְּ מְגוֹרֶשֶׁת הֵימֶנִּי וְאִי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם, מַהוּ** – מה דינו, שהרי הנותן גט לאשתו וכתוב בו לשון זו, היא אינה מגורשת, ויש לדון האם יש בכח גט כזה לפסול את היבמה ליבום [בין לו ובין לאחיו]. צדדי הספק הם, מאחר שגֵּט הניתן **לִיבָמָה** [קודם היבום] ופוסלה ליבום, תקנה **דְּרַבָּנָן הוּא**, האם תיקנו חכמים שדווקא **גֵּט דְּמַהֲנֵי** – שמועיל **בְּאֵשֶׁת אִישׁ** להתירה להינשא, **מַהֲנֵי** – מועיל לפסול **בִּיבָמָה**, שאם יבוא עליה, עובר מדרבנן ב'לא יבנה', אבל **גֵּט דְּלָא מַהֲנֵי בְּאֵשֶׁת אִישׁ** להתירה להנשא, כגון שאמר 'הרי את מגורשת ואי את מותרת לכל אדם', **לָא מַהֲנֵי** גם **בִּיבָמָה** לפוסלה על האחים ולעבור עליה ב'לא יבנה'. **אוֹ דִּלְמָא** שתקנת

המשך בעמוד ס

רש"ל

האי גט אחר גט הוא — בתמיה: וכי זהו גט אחר גט? דקתני רישא: וחכמים אומרים יש גט אחר כו'? ומפרש כיצד עשה מאמר כו' — דהיינו גט אחר מאמר. **כדאמרן** — בברייתא דלעיל, כיצד ארבן גמליאל כו' ובמתניתין לא פירש. **הואיל דאמר מר** — בפרק "ארבעה אחין" (יבמות בט,ב). **והתניא לוקה** — ואין מלקות ארבעים אלא על דברי תורה. אלמא דאורייתא היא, והיכי אמרת קנה? וקמשני: האי לוקה לאו מלקות ארבעים הוא, אלא מכת מרדות, מכת רידוי מדרבנן, שנהג קלות ראש בעצמו, ולעולם קנה. **דרב מנגיד** — מכת מרדות. **אמאן דמקדש בביאה** — משום פריצותא. **ואמאן דמקדש בשוקא** — אפילו בכספא, דמנהג זלזות ופריצות היא. **דמתפקר** — לשון חוצפא, שמעיז פניו להתריס עם שליח בית דין. **מידם הוה דיימא חמתיה מיניה** — חשודה היתה חמותו ממנו. **נתן לה כסף או שוה כסף** — ואמר לה: התקדשי לי במאמר יבמין. ואף על גב דיהב לה מידי — לאו קידושין גמורים הן כקידושי תורה, שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו ליעשות כאשה נברית אלא כסדר המצווה, וביאה הוא דכתבה בה רחמנא. **וכשטר כיצד** — ואם קידש בשטר כיצד כתב בו? והוינן: כיצד?! בתמיה. והא כיון דקידושי כסף אמרת נתן לה כסף כשאר נשים, ממילא שמעינן שטר נמי כשאר כל שטר אירוסין בעלמא, כדאמר בקידושין: כתב על הנייר או על החרס, אף על פי שאין בו שוה פרוטה, הרי את מקודשת כו'. **אמר אביי** — האי תנא לאו אשטר מאמר קאי, אלא אשטר כתובה קאי. **על נכסי בעלה הראשון** — ולא על של יבם. מאי טעמא — כדאמר ב"החולץ" (יבמות לט,א): אשה הקנו לו מן השמים. **נתן לה גט** — יבם ליבמתו. **מהו** — לפוסלה על אחיו ועליו בהאי גיטא, דתיקום עליה ב"לא יבנה". האי גט לא מהני באשת איש להתירה לינשא, והכא נמי — לאו גירושין למיקם בלא יבנה. **לאיחלופי בגיטא** — ולכנוס יבמה אחר הגט. **הכא פסיל בכהונה** — כהן שנתן גט כזה לאשתו אסרה עליו, והלכך תיבעי לן אי מהני מדרבנן. **אלא מאישה** — ולא התירה לכל אדם. **הרי זה גט** — ואם נתנו משכנסה — הרי זו מגורשת, הואיל ובידו לגרשה משנכתב. ואי משום גט ישן, דקיימא לן (גיטין עט,ב) בית הלל פוסלין, ותנן: איזהו גט ישן — כל שנתייחד עמה אחר כתיבה, הא איתמר בפרק "הזורק" (שם): אם נתגרשה — תנשא לכתחלה. ולאשה

תוספות

אם בעל ועשה מאמר פשיטא דהא קניה בביאה — הא לא פריך פשיטא דקניה בביאה לחודה — דמהא לא הוה משני מידי. אלא הכי פריך: פשיטא שמאמר אחר ביאה אינו מגרע, ואם בביאה לחוד קנה — בשביל מאמר שאחריו לא גרע! ומשני: אימא אם בעל בלא מאמר קנה, דסלקא דעתך לא קני אלא אם כן עושה כמצותה: מקדש ואחר כך בועלה. וממתניתין דתנן בריש קידושין (ב,א): היבמה נקנית בביאה — לא שמעינן ליה, דדמלא היינו מדאורייתא, וכן הא דתנן הכא במתניתין (יבמות נ,ב) הבעילה, בזמן שהיא בתחילה אין אחריה כלום — דלמא נמי היינו משום דמדאורייתא קני. ופריך: והתניא לוקה! וידע שפיר דמדרבנן לוקה, אלא דסלקא דעתך דלוקה מדרבנן משום דעשאוהו חכמים כפוגע באשת אח שלא במקום מצוה, ואם כן מדרבנן לא קני לה בלא מאמר. ומשני: מכת מרדות מדרבנן, ומשום פריצותא בעלמא, כדרב.

דמבטל גיטא — אף על גב דרב משמע דסבירא ליה בריש "השולח" (גיטין לג,ב) דביטלו אינו מבוטל כרבן גמליאל, גבי הא דאמר רב יוסף ניחוי אנן, מכל מקום קאמר הכא דלקי — משום דמוציא לעז על הגט.

דמסר מודעא אגיטא — אפילו היה מבטל כל מודעי, מכל מקום היה מלקה אותו, משום דמוציא לעז על הגט, דאיכא דשמע במודעא ולא שמע בביטול.

דמתפקר בשליח דבי דינא — כך גירסת הקונטרס. ויש ספרים שכתוב בהן: מאן דמצער שליחא דרבנן. וכן כתוב בכל הספרים בפרק קמא דקידושין (יב,ב). ומיהו, גם שם פירש בקונטרס: שליחא דרבנן — שליח בית דין. ונראה דבכל שליחא דרבנן יש ללקות, אף על גב דלא הוי שליח בית דין. כדאשכחן בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין ע,א) דשמתיה רב יהודה לההוא טבחא דציער שלוחו. ואף על גב דשמתא חמור מנגדא, כדמוכח ב"מקום שנהגו" (פסחים נב,א) — שמא החמיר עליו משום שביזה את רב יהודה עצמו. **דמקדש** בביאה — אומר רבינו תם דאפילו ביבמה דצריך ביאה — דפריצותא הוא שעושה תחלת קנינו בביאה. **הדר** בבית חמיו — אנן סמכינן אנהרדעי, דאמרי: בכולהו לא מנגיד רב אלא אמאן דמקדש בביאה, דבשל סופרים הלך אחר המיקל. **על** הנייר או על החרס — אומר רבינו תם: כרבי אליעזר אתיא, דלרבי מאיר, דאמר עדי חתימה כרתי — לא מהני, דדבר שיכול להזדייף הוא, דבשטר קידושין נמי בעי רבי מאיר עדי חתימה, כדמוכח בפרק שני דקידושין (מח,א). ובפרק קמא דקידושין (ט,א דיבור המתחיל "כתב") פירשתי.

שאין בו שוה פרוטה — פירוש: ואינה מתקדשת משום כסף — מקודשת מטעם שטר, גבי שדי מכורה לך בפרק קמא דקידושין (כו,א) שהמוכר נותן שטר. תימה: אמאי נקט אף על פי שאין בו שוה פרוטה דאין בו שום רבותא! דכך לי שוה פרוטה כמו אין שוה פרוטה! ויש לומר: דמשום דכתב ביה נתינה אחרי תיבת "את ספר המקנה", סלקא דעתך דליבעי שוה פרוטה.

לכשאכנסנה אגרשנה הרי זה גט — תימה: דבפרק "כל הגט" (גיטין כו,ב) אמרינן דאינו גט, שלא יאמרו גטה קודם לבנה. ובקונטרס פירש: דהכא נמי לא קאמר דהוי גט אלא בדיעבד, שכבר נתגרשה בו. ואין נראה: דהתם דקאמר "אין גט" משמע דלא הוי גט כללי! ואומר רבינו תם דהכא כשכתב בו זמן שאחר נשואין, שהוא זמן נתינה — דאפילו גט ישן לא הוי, שלא נתייחד עמה אחר זמן הכתוב בגטה.

ו"הרי

---

1 הַאי גֵּט אַחַר גֵּט הוּא! אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר:
2 גֵּט אַחַר הַגֵּט וּמַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר כִּדְאָמְרַן, יָבָם אֶחָד
3 וְיִבְמָה אַחַת כֵּיצַד הַתָּרָתָן? עָשָׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ
4 וְנָתַן לָהּ גֵּט - צְרִיכָה הֵימֶנּוּ חֲלִיצָה. "עָשָׂה מַאֲמָר
5 וּבָעַל הֲרֵי זוֹ כְּמִצְוָתָהּ". לֵימָא מְסַיַּע לֵיהּ לְרַב הוּנָא,
6 דְּאָמַר רַב הוּנָא: מִצְוַת יְבָמָה - מְקֻדֶּשׁ וְאַחַר כָּךְ
7 בּוֹעֵל. אֵימָא: אַף זֶה כְּמִצְוָתָהּ. פְּשִׁיטָא! סָלְקָא דַּעְתָּךְ
8 אָמִינָא: כֵּיוָן דְּאָמַר מָר: הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ -
9 פָּרְחָה הֵימֶנּוּ זִיקַת יְבָמִין, וְחָלָה עָלָיו זִיקַת אֵרוּסִין
10 וְנִשּׂוּאִין, אֵימָא לָאו מִצְוָה קָעֲבִיד - קָא מַשְׁמַע לָן.
11 גּוּפָא, אָמַר רַב הוּנָא: מִצְוַת יְבָמִין מְקֻדֶּשׁ וְאַחַר כָּךְ
12 בּוֹעֵל, וְאִם בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר - קָנָה. אִם בָּעַל וְעָשָׂה
13 מַאֲמָר - פְּשִׁיטָא, דְּהָא קָנֵיהּ בְּבִיאָה! אֶלָּא אֵימָא:
14 אִם בָּעַל בְּלֹא מַאֲמָר - קָנָה. וְהָתְנְיָא: לוֹקֶה! מַכַּת
15 מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנַן. דְּרַב מַנְגִּיד מַאן דִּמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה,
16 וּמַאן דִּמְקַדֵּשׁ בְּשׁוּקָא, וּמַאן דִּמְקַדֵּשׁ בְּלָא שִׁדּוּכֵי,
17 וּמַאן דִּמְבַטֵּל גִּיטָא, וּמַאן דְּמָסַר מוֹדָעָא אַגִּיטָא, וּמַאן
18 דְּפָקִיר שְׁלִיחָא דְּרַבָּנַן, וּמַאן דְּשָׁהֵי שַׁמְתָּא דְּרַבָּנַן עֲלֵיהּ
19 תְּלָתִין יוֹמִין וְלָא אָתֵי לְבֵי דִינָא וְתָבַע לִשְׁמָתֵיהּ, וְעַל
20 חֲתָנָא דְּדָאֵיר בְּבֵי חֲמוֹהִי. דְּדָאֵיר - אִין, דְּחָלֵיף -
21 לָא. וְהָא הַהוּא דְּחָלֵיף אַבָּבָא דְּבֵי חֲמוֹהִי, וְנַגְּדֵיהּ רַב
22 שֵׁשֶׁת! הַהוּא - מֵידַם הֲוָה דָּיֵים מֵחֲמָתֵיהּ. נְהַרְדְּעֵי
23 אָמְרִי: בְּכוּלְּהוּ לָא מַנְגִּיד רַב אֶלָּא לְמִקַּדֵּשׁ בְּבִיאָה
24 וּבְלָא שִׁדּוּכֵי. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אֲפִילּוּ בְּשִׁדּוּכֵי נְמִי,
25 מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא. תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד מַאֲמָר - נָתַן לָהּ
26 כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף, וּבִשְׁטָר כֵּיצַד? בִּשְׁטָר כֵּיצַד?!
27 כִּדַּאֲמָרַן: כָּתַב לָהּ עַל הַנְּיָיר אוֹ עַל הַחֶרֶס, אַף עַל פִּי
28 שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה: "הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי"! אָמַר
29 אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר: שְׁטַר כְּתוּבַּת יְבָמִין כֵּיצַד - כָּתַב
30 לָהּ: אָנָא פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי קַבִּילִית יַת פְּלוֹנִית יְבִמְתִּי
31 עַלַי לָזוּן וּלְפַרְנָסָה כָּרָאוּי, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא כְּתוּבָתָהּ עַל
32 נִכְסֵי בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן. וְאִי לֵית לָהּ מֵרִאשׁוֹן - תַּקִּינוּ
33 לָהּ רַבָּנַן מִשֶּׁנִּי, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ. בְּעָא מִינֵּיהּ אַבָּיֵי מֵרַבָּה: נָתַן לָהּ גֵּט,
34 וְאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְגוֹרֶשֶׁת הֵימֶנּוּ, וְאִי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם, מַהוּ? גֵּט יָבָמָה דְּרַבָּנַן הוּא, גֵּט
35 דְּמְהַנֵּי בְּאֵשֶׁת אִישׁ מְהַנֵּי בִּיבָמָה. גֵּט דִּלָּא מְהַנֵּי בְּאֵשֶׁת אִישׁ - לָא מְהַנֵּי בִּיבָמָה. אוֹ דִּלְמָא אָתֵי
36 לְאִחְלוּפֵי בְּגִיטָא? [אֲמַר לֵיהּ: חָיְשִׁינַן דִּלְמָא אָתֵי לְאִחְלוּפֵי בְּגִיטָא]. מַתְקִיף לָהּ רַבָּה בַּר חָנָן:
37 אֶלָּא מַעֲתָּה, יְהֵיב לָהּ נְיָירָא בְּעָלְמָא הָכִי נַמִּי דִּפְסֵלָה? אֲמַר לֵיהּ: הָתָם לָא פְּסֵיל בִּכְהוּנָּה,
38 הָכָא - קָפְסֵיל בִּכְהוּנָּה. דְּתַנְיָא: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ" אֲפִילּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא
39 מֵאִישָׁהּ - לֹא יִקָּחוּ, וְהַיְינוּ רֵיחַ הַגֵּט שֶׁפּוֹסֵל בִּכְהוּנָּה. אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: הֲרֵי אָמְרוּ, אָמַר
40 אֶחָד לְלַבְלָר "כְּתוֹב גֵּט לַאֲרוּסָתִי, לִכְשֶׁאֶכְנְסֶנָּה אַגְרְשֶׁנָּה" הֲרֵי זֶה גֵּט, מִפְּנֵי שֶׁבִּידָו לְגָרְשָׁהּ.
ולאשה

לדעתי עליו האחריות והזכות לחפש ביגיעה הדרושה האפשריות במדינה בה נמצא עתה לעבוד בענייני חינוך.

ממכתב ח' אייר, תשי"ז

תוספות

ו"הרי זה גט" [דקאמר, היינו:] לגרש בו לכתחלה. וההיא ד"כל הגט" — שכתב זמן דקודם נישואין, וגרע טפי מגט ישן. דבגט ישן ליכא אלא ייחוד בעלמא, לכך אם נתגרשה בו תנשא לכתחלה. אבל התם דכנסה, ואיכא ודאי ביאה — אינו גט כלל. **ולאשה** בעלמא אין גט — ואפילו כתוב בו זמן דאחר נשואים. כיון דאין בידו לגרשה בשעה שעשאו שליח. ונראה לרבינו יצחק דהיינו דוקא למאן דאמר אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אבל למאן דאמר אדם מקנה — הוי גט, דבידו לגרשה, כמו בשחרור דמהני לוקח עבד על מנת לשחררו וכתב לו לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו, כדאמר ב"האשה רבה" (יבמות צג,ב) ובקידושין בפרק "האומר" (סג,א). וגט שחרור וגט אשה שוים לכל דבר, דהא ילפינן "לה" "לה" מאשה. **ליבמתו** מהו — אין לפרש דמיבעיא ליה אם גירשה בגט זה לאחר שיבמה יבומין גמורין אי הוי גט אי לא — דפשיטא דאין ניתרת בגט זה לשוק. דהא בההיא שעתא לא היה בידו לגרשה ולהתירה לשוק על ידי גט זה. ומאי קאמר נמי או דלמא כיון דלא עבד בה מאמר לא, אי בלא מאמר לא מהני — עבד בה מאמר נמי לא מהני להתגרש אחר שתתייבם, דמאמר לא הוי אלא מדרבנן. ואמר רבינו יצחק: דלפוסלה מכהונה מיבעיא ליה, אי חשיב ריח הגט דפסיל לכהונה אי לא. ורבינו יצחק בן מאיר הגיה בפירושיו דמיבעיא ליה אי כתבו קודם מאמר, ועשה מאמר וגירש בו, מהו שיפקיע את מאמר. **או** דלמא האי לחודיה קאי כו' — פירש בקונטרס: ואי כתב גט למאמרו ולא לזיקתו — אסורה לו ומותרת לאחיו, דמאמר דעבד ליה שקליה, ופשה ליה זיקה כמעיקרא. ולרבינו יצחק נראה דללישנא דאמר רבא — הותרה אפילו היא. ואם כן, הכא נמי שריא לדידיה. וללישנא דהיא אסורה, דמיחלפא בבעלת הגט, הכא נמי אסורה אפילו לאחיו, דהא בעלת הגט אסורה על כל האחין. והא דשרי רבא צרתה בנתן גט למאמרו — משום דבאות משני בתים הן, ואפילו היה נותן גט גם לזיקתו היתה צרתה מותרת.

בעודר בנכסי הגר — אומר רבינו יצחק: דמיירי לרב יוסף כגון דאמר לה התקדשי לי סתם, ו"לשם יבמות" היינו — דגלי אדעתיה שבתורת יבמין מקדשה. דאי באמר לה בהדיא במאמר יבמין — לא הוי פריך ליה אביי מי דמי, דהא אביי קאמר בסמוך דהיכא דאמר לה במאמר יבמין — דלא קני לרבי, אלא בסתם איירי. אי נמי: באמר לה התקדשי לי לשם יבמות, ולא משמע בתורת מאמר יבמין. דבמאמר יבמין משמע — בתורת מאמר ולא בתורת קידושין. אבל לשם יבמות — לא משמע בתורת יבמות, אלא שסבור שעדיין היא זקוקתו. **אי** אמר לה התקדשי לי בזיקת מאמר יבמין מי לא מהני — דאפילו למאן דאמר אין זיקה — היינו לענין אחות זקוקתו וביוצא בה, אבל פשיטא דמהני לשון זיקה, שהרי היא זקוקתו ועומדת בפניו.

רבינא

רש"י

ולאשה בעלמא — וכנסה וגירשה בו — אינו גט, הואיל כשנכתב לא היה ראוי לגירושין. **ליבמתו מהו** — כתבו קודם שכנסה, וכשכנסה נתנו לה, מהו שתתגרש בו? **כתב גט לזיקתו ולא למאמרו או למאמרו ולא לזיקתו** — והוא עשה בה מאמר תחלה, מהו שתיפסל עליו בכך? **מאמר עילוי זיקה רמי** — בשעשה מאמר נדבק עם הזיקה, וניתוסף עליה — ואין גט מועיל לזה בלא זה. וכיון שנכתב בתוך הגט שלא עשאו אלא לאחד מהן — הוה ליה מגרש חצי אשה, ולא כלום היא, ומותרת לו. **או דלמא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי** — ומהני. והיכא דכתב לזיקתו ולא למאמרו — אסורה עליו ועל אחיו, דפקע זיקה, וקמה ב"לא יבנה", ואי כתב למאמרו ולא לזיקתו — אסורה לו ומותרת לאחיו, דמאמר דעבד שקליה, ופשה ליה זיקה כמעיקרא. **נתן גט למאמרו** — ולא לזיקתו, ב"ארבעה אחין" (לב,א) גבי זיקת [שני] יבמין — שלשה אחין נשואין שלש נכריות, ומת אחד מהן, ועשה בה השני מאמר ומת — הרי אלו חולצות כו', וקאמר רבא עלה: נתן גט למאמרו ואחר כך מת — הותרה אשתו הראשונה שהיא צרתה לאחיו השני, דאי לאו גט הוה אסורה עליו משום זיקת שני יבמין. אלמא, האי לחודיה קאי, מדאהני גט לאישתרויי צרתה לאחיו השני. והוא הדין דהיא גופה נמי שריא לאחיו, אלא דמחלפא בבעלת גט גמור לזיקה דמקמי מאמר, או לזיקה ומאמר. והכי אמרינן ב"ארבעה אחין". **זו דברי רבי עקיבא** — אחלץ ועשה בה מאמר קאי, דקתני: לא תפיס מאמר. **אחר שילוח** — כלומר, מדכתיב: "אשר שלחה" קרא יתירא דלא צריך, הכי קאמר: יש לך משלח שאסור להחזיר אחר שילוח אפילו לא נישאת, ואיזו — זו יבמה. וכיון דבלאו קאי — היכי מהני בה תו מאמר? **אימתי** — יש אחר חליצה תפיסת קידושין. **בזמן שקדשה לשום אישות** — בקידושין גמורים, ולא במאמר יבמין. דודאי קידושין תופסין בחייבי לאוין. **אבל קדשה לשום יבמות** — אינן קידושין, שהרי אין כאן צד ייבום, והוו להו קידושי טעות. **בעודר** — חופר וכסבור שלו הן. שהיה קרקע הגר סמוך לקרקעו, ומת הגר ואין לו יורשין, והמחזיק בנכסיו קנה. וזה חופר בקרקע הגר, וכסבור שזה קרקע שלו, ולא נתכוון להחזיק — דלא קני. והאי נמי סבור שקידושי יבמה תופסין בה, ולא נתכוון לקנות אלא מכח ייבומי אחיו — והא פקעו להו. **התם לא קמיכווין למיקני** — דהא סבור שלו הן. **הכא מכווין למיקני** — מכל מקום. **הא לא דמיא כו'** — אביי הוא דאקשי ואזיל. **וכסבור של גר אחר הוא** — ומתכוון לקנות מכל מקום. והאי נמי קסבר לקנות מכח אחיו, ואינו קונה אלא מכחו — ומכל מקום קנין הוא. **מאמר עילוי זיקה רמי** — מאמר דתקינו רבנן לכל היבמין, לא תקון אלא היכא דקיימא זיקה, ואתא מאמר ואיתוסף עלה. והכא ליכא למימר הכי, דאתיא חליצה מפקעה לזיקה. **האי לחודיה קאי כו'** — ולא מהני זיקה למאמר. הילכך, השתא כמעיקרא: מעיקרא, אילו אמר לה התקדשי לי במאמר יבמין, מי לא קני? ואף על גב דלא מהניא ליה זיקה, דהאי לחודה קיימא — השתא נמי מהני.

יש

1 **וְלְאִשָּׁה בְּעָלְמָא** - אֵין גֵּט, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לְגָרְשָׁהּ.
2 בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא: לִיבְמָתוֹ מַהוּ? כֵּיוָן דַּאֲגֵידָא בֵּיהּ -
3 כַּאֲרוּסָתוֹ דָּמְיָא, אוֹ דִּלְמָא: כֵּיוָן דְּלָא עָבַד בָּהּ מַאֲמָר
4 - לָא? תֵּיקוּ. בָּעֵי רַב חֲנַנְיָה: כָּתַב גֵּט לְזִיקָתוֹ וְלֹא
5 לְמַאֲמָרוֹ, לְמַאֲמָרוֹ וְלֹא לְזִיקָתוֹ, מַהוּ? מַאֲמָר עֵילֵּוי
6 זִיקָה קָא רָמֵי, וַהֲוָה לֵיהּ כְּמְגָרֵשׁ חֲצִי אִשָּׁה, וְהַמְגָרֵשׁ
7 חֲצִי אִשָּׁה לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם, אוֹ דִּלְמָא: הַאי
8 לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי? וְתִפְשׁוּט לֵיהּ מִדְּרָבָא,
9 דְּאָמַר רָבָא: נָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ - הוּתְּרָה צָרָתָהּ! לְרָבָא
10 - פְּשִׁיטָא לֵיהּ, לְרַב חֲנַנְיָה - מִיבְּעָיָא לֵיהּ, מַאי? תֵּיקוּ.
11 "חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: זוֹ
12 דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר: אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּבֵי
13 לָאוִין. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם.
14 וּמִי מָצֵית מוֹקְמַתְּ לָהּ כְּרַבִּי עֲקִיבָא? וְהָא קָתָנֵי
15 רֵישָׁא: נָתַן גֵּט וְעָשָׂה מַאֲמָר - צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה,
16 וְאִי רַבִּי עֲקִיבָא - כֵּיוָן דִּיהַב לָהּ גֵּט מִי מְהַנֵּי בָּהּ
17 מַאֲמָר? וְתַנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן לְנוֹתֵן גֵּט
18 לִיבְמָתוֹ שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו עוֹלָמִית - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יוּכַל
19 בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ" אַחַר שִׁילּוּחַ. אָמַר רַב
20 אַשִׁי: גֵּט יְבָמִין מִדְּרַבָּנַן. וּקְרָא - אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא.
21 תַּנְיָא נַמִי הָכִי, אָמַר רַבִּי: אֵין הַדְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים
22 אֶלָּא לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה חֲלוּצָה כְּעֶרְוָה.
23 אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם. וַאֲנִי
24 אוֹמֵר: אִימָתַי - בִּזְמַן שֶׁקִּדְּשָׁהּ לְשֵׁם אִישׁוּת, אֲבָל
25 קִדְּשָׁהּ לְשֵׁם יַבְמוּת - אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם. תַּנְיָא
26 אִידָךְ: הַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ. רַבִּי אוֹמֵר: אִם
27 קִדְּשָׁהּ לְשֵׁם אִישׁוּת - צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט, לְשֵׁם
28 יַבְמוּת - אֵין צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין
29 שֶׁקִּדְּשָׁהּ לְשֵׁם אִישׁוּת, בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ לְשֵׁם יַבְמוּת
30 - צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט. אָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי טַעְמָא
31 דְּרַבִּי - עֲשָׂאוּהָ כְּעוֹדֵר בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּכְסָבוּר שֶׁלּוֹ
32 הֵן דְּלָא קָנֵי. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מִי דָּמֵי? הָתָם -
33 לָא קָא מְכַוֵּין לְמִיקְנֵי, הָכָא - קָא מְכַוֵּין לְמִיקְנֵי.
34 הָא לָא דָּמְיָא אֶלָּא לְעוֹדֵר בְּנִכְסֵי גֵּר זֶה, וּכְסָבוּר
35 שֶׁל גֵּר אַחֵר הוּא, דְּקָנֵי. אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: הָכָא
36 בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן דְּאָמַר לָהּ "הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּמַאֲמַר
37 יְבָמִין". רַבִּי סָבַר: מַאֲמָר עֵילֵּוי זִיקָה קָא רָמֵי, וַאֲתַאי
38 חֲלִיצָה אַפְקְעָתָהּ לְזִיקָה. וְרַבָּנַן סָבְרִי: הַאי לְחוּדֵיהּ
39 קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי, מֵעִיקָּרָא, אִילּוּ אֲמַר לָהּ "הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּמַאֲמַר יְבָמִין" מִי לָא
40 מְהַנֵּי? הָשְׁתָּא נַמִי מְהַנֵּי. רָבָא אָמַר: אִי דְּאָמַר לָהּ "בְּמַאֲמַר יְבָמִין" כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי
41 דְּמְהַנְּיָא, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן דְּאָמַר לָהּ "הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזִיקַת יְבָמִין". רַבִּי סָבַר:

יש

עבודת בעלי-תשובה היא בבחינת **רצוא**, "למעלה מעלה עד אין קץ". עבודת הצדיקים היא בבחינת **שוב**, המשכה "למטה מטה עד אין תכלית".

משיחת שבת פרשת קדושים ה'תשי"ד

וְלֹאשָׁהּ בְּעָלְמָא, כלומר אם כתב גט לסתם אשה שאינה אשתו, על דעת שלאחר שיכנסנה יגרשנה בו, ולאחר שקידש אותה גירש בו, **אֵין זֶה גֵּט**, ואינה מגורשת, והטעם, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לְגָרְשָׁהּ**, כלומר בשעה שהגט נכתב לא היה ראוי לגירושין. **בְּעֵי** [–הסתפק] **רָמִי בַּר חָמָא**, כתב גט **לְיִבְמָתוֹ** קודם שכנסה ולאחר שיבם אותה נתנו לה, **מַהוּ** – האם היא מגורשת. צדדי הספק הם, **כֵּיוָן דַּאֲגִידָא בֵּיהּ** – שהיא קשורה בו ואינה יכולה להינשא לשוק עד שיפטור אותה בחליצה, **כַּאֲרוּסָתוֹ דְּמִיָא** – היא דומה לארוסה, וכשם שניתן לכתוב גט לארוסתו ולגרשה בו לאחר הנישואין, הוא הדין ביבמה. **אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּלֹא עָבַד בָּהּ מַאֲמָר**, נמצא שהגט נכתב בשעה שלא היה ראוי לגירושין, וכיון שכך **לֹא** נחשב גט, ויבמתו אינה מגורשת. מסקנת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא מסתפקת בדין נוסף: **בְּעֵי רַב חֲנַנְיָה**, יבם שעשה מאמר ביבמתו ואחרי כן **כָּתַב** לה **גֵּט לְזִיקָּתוֹ וְלֹא לְמַאֲמָרוֹ**, שכתב בתוך הגט שיועיל רק להפקיע את זיקת היבום ולא להפקיע את המאמר, או שכתבו **לְמַאֲמָרוֹ וְלֹא לְזִיקָּתוֹ** – על מנת להפקיע את המאמר ולא את הזיקה, **מַהוּ**, האם היבמה נפסלת על ידי גט זה ליבום ואינה ניתרת לשוק אלא בחליצה. צדדי הספק הם, האם **מַאֲמָר** שעושה היבם ביבמתו, **עִילֵּוי זִיקָּה קָא רְמֵי** – נוסף הוא לזיקה ונדבק בה, ואין גט מועיל לזה בלא זה, וכיון שנכתב בתוך הגט שלא עשאו אלא לאחד, **הֲוָה לֵיהּ** – הרי דינו **כִּמְגָרֵשׁ חֲצִי אִשָּׁה, וְהַמְגָרֵשׁ חֲצִי אִשָּׁה לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם**, והיא מותרת ליבם. **אוֹ דִּלְמָא, הַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי וְהַאי לְחוּדֵיהּ קָאֵי** – המאמר והזיקה, עומד כל אחד בפני עצמו וניתן להפקיע אותו בלי חבירו. לפי צד זה של הספק, אם כתב גט לזיקתו ולא למאמרו, נאסרת היבמה עליו ועל האחים, שהרי פקעה הזיקה וחל עליהם הדין 'כיון שלא בנה שוב לא יבנה', ואם כתב גט למאמרו ולא לזיקתו, נאסרת היבמה עליו ואם יש אחים אחרים היא מותרת להם ליבום, שהרי המאמר שעשה אותו יבם פקע, ונשארה הזיקה כבתחילה.

מקשה הגמרא על ספיקו של רב חנניה: **וְתִפְשׁוּט לֵיהּ** – והלא ניתן לפשוט ספק זה **מִדְּרָבָא** – ממה שאמר רבא על מה ששנינו במשנה לעיל (לא:) בענין שלשה אחים, ראובן הנשוי לשרה, שמעון הנשוי לרבקה, ולוי הנשוי לרחל [נשות האחים אינן אחיות]. ראובן מת בלי בנים ושמעון עשה מאמר בשרה אשת ראובן שמת, ושמעון מת אף הוא בלי בנים. שרה זקוקה ללוי מצד היותה אשת ראובן אחיו, ורבקה זקוקה ללוי מצד היותה אשת שמעון אחיו. אסור ללוי לייבם אותן ושתיהן צריכות ממנו חליצה, **דְּאָמַר רָבָא** על הדין הזה במשנה, שאם שמעון [שעשה מאמר בשרה] **נָתַן** קודם שמת **גֵּט** לשרה **לְהַפְקַעַת מַאֲמָרוֹ** ולא להפקעת זיקתו, **הוּתְּרָה צָרָתָהּ**, כלומר רבקה אשת שמעון הותרה להתייבם לוי, ואינה אסורה עליו עוד מחמת שתי יבמות הבאות מבית אחד, כיון שהגט הפקיע את המאמר ושרה אשת ראובן שוב אינה קנויה לו [ראה ציור]. מדברי רבא נלמד שמאמר וזיקה, עומד כל אחד מהם לבדו, וניתן לתת גט לאחד מהם בלי חבירו.

מתרצת הגמרא: **לְרָבָא פְּשִׁיטָא לֵיהּ** – פשוט לו הדבר שמאמר עומד לבדו ואינו מתוסף לזיקה, אולם **לְרַב חֲנַנְיָה מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – רב חנניה הסתפק בדבר. שואלת הגמרא: **מַאי** – כיצד נפשוט את ספיקו. משיבה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנה: **חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר** וכו' אין אחר חליצה כלום. והיינו שקידושי המאמר אינם תופסים ואינה זקוקה לגט. הגמרא מבארת מדוע הקידושין אינם תופסים: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, משנה זו, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** היא, **דְּאָמַר אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיְיבֵי לָאוִין**, וכיון שלאחר החליצה נאסרת היבמה על החולץ באיסור לאו 'כיון שלא בנה שוב לא יבנה', אין קידושי המאמר תופסים בה ואינה זקוקה לגט. **אֲבָל חֲכָמִים** [החולקים על רבי עקיבא וסוברים שקידושין תופסים בחייבי לאוין] **אוֹמְרִים, יֵשׁ אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם**, כלומר קידושי המאמר תפסו, והיא זקוקה לגט להתירה לשוק.

מקשה הגמרא: **וּמִי מָצֵית מוֹקְמַת לָהּ** – כיצד אתה יכול להעמיד את המשנה **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, וְהָא קָתָנֵי בְּרֵישָׁא** של המשנה, **נָתַן גֵּט** ליבמתו **וְעָשָׂה** אחר כך **מַאֲמָר, צְרִיכָה** היבמה **גֵּט** להפקיע את המאמר, **וַחֲלִיצָה** להפקיע את זיקת היבום. **וְאִי** – ואם המשנה סוברת **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, כֵּיוָן דִּיהַב לָהּ גֵּט** – לאחר שנתן לה גט, **מִי מַהֲנֵי בָּהּ** – וכי מועיל בה **מַאֲמָר** לקנותה, **וְהָתַנְיָא רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִן לְנוֹתֵן גֵּט לִיבִמְתּוֹ שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו עוֹלָמִית, שֶׁנֶּאֱמַר** במי שגרש את אשתו ונישאת לאחר ונתגרשה או התאלמנה ממנו (דברים כד ד), **'לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה'**. התיבות 'אשר שלחה' מיותרות, ודרש רבי עקיבא שהכתוב מלמדנו לאסור עליו גם אשה אחרת **אַחַר שֶׁיְּלוּחַ** בלבד, כלומר ישנה אשה ששלחה בגט ואסור לו להחזירה אפילו לא נישאת לאחר, והכוונה ליבמה שנתן לה גט קודם שייבמה, שאסור לו לכנסה, ומעתה קשה, אם יבמה לאחר קבלת גט אסורה על היבם באיסור לאו, איך שנינו במשנה שמועיל מאמר אחרי גט, והרי אין קידושין תופסים בחייבי לאוין, ועל כרחך שמשנתנו אינה סוברת כרבי עקיבא.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַשֵּׁי**, גם לדעת רבי עקיבא, **גֵּט יְבָמִין** שאוסר לכנוס את היבמה, איסורו אינו אלא **מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא** – והדרשה שדרש רבי עקיבא מן הכתוב, **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא** ולא דרשה גמורה, ולכן קידושין תופסים בה מן התורה.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב יהודה אמר רב שמשנתנו שאמרה שאין אחר חליצה כלום, סוברת כרבי עקיבא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אָמַר רַבִּי, אֵין הַדְּבָרִים הַלָּלוּ** שאין אחר חליצה כלום **אֲמוּרִים אֶלָּא לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה חֲלוּצָה** האסורה ליבם בלאו, **כְּעֶרְוָה** האסורה באיסור כרת שאין תופסים בהן קידושין. **אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים**, הואיל וקידושין תופסים בחייבי לאוין, **יֵשׁ אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם**, ואם עשה מאמר לאחר חליצה, צריכה גט להתירה לשוק. ומוסיף רבי: **וַאֲנִי אוֹמֵר, אֵימָתַי** מועיל מאמר אחרי חליצה, **בִּזְמַן שֶׁקִּדְּשָׁהּ לְשׁוּם אִישׁוּת**, כלומר שידע שאחר חליצה אינו יכול ליבם אותה, אלא שקידשה בתורת קידושי תורה ככל פנויה המתקדשת. **אֲבָל קִדְּשָׁהּ לְשׁוּם יַבְמוּת**, כלומר שסבור היה שיוכל לייבמה ולשם כך קידש אותה, **אֵין אַחַר חֲלִיצָה כְּלוּם** ולא מועיל בה המאמר לפי שאין כאן זיקת יבום ואם כן אלו קידושי טעות.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין מחלוקת רבי וחכמים: **תַּנְיָא אִידָךְ, הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ, רַבִּי אוֹמֵר, אִם קִדְּשָׁהּ לְשׁוּם אִישׁוּת, צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט**, כיון שקידושין תופסים בחייבי לאוים. אולם אם קידש אותה **לְשׁוּם יַבְמוּת**, שהתכוין לקדשה כדי לכנסה ולקיים מצות יבום, **אֵין צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט**, כיון שאלו קידושי טעות. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ לְשׁוּם אִישׁוּת וּבֵין שֶׁקִּדְּשָׁהּ לְשׁוּם יַבְמוּת, צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט**, משום שקידושין תופסים בחייבי לאוין.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי: **אָמַר רַב יוֹסֵף, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, שֶׁאֵין הַקִּידּוּשִׁין לְשֵׁם יַבְמוּת מוֹעִילִים בְּתוֹרַת קִידּוּשֵׁי אִשָּׁה, לְפִי שֶׁעֲשָׂאוּהָ** – שחכמים קבעו שדינו **כְּעוֹדֵר** [–חופר] **בְּנִכְסֵי הֵגֵר וְכַסְּבוּר שֶׁלּוֹ הֵן דְּלֹא קָנֵי**, שכך הדין בגר שמת בלי יורשים, אם היתה קרקעו סמוכה לקרקע של חבירו, והלה חפר בקרקע הגר ולא התכוין לקנותה בכך לפי שהיה סבור שהוא חופר בקרקע שלו, לא זכה בקרקע הגר. ואף שהמחזיק בנכסי הגר שמת, קנה [לפי שאין לגר יורשים], מכל מקום כיון שלא התכוין לקנותה בכך, לא קנה. והוא הדין ביבם שעשה מאמר ביבמתו לאחר שחלץ לה, לפי שטעה והיה סבור שיוכל ליבמה אחר כך, לא קנה, כיון שלא התכוין לקדשה מכוחו בקידושין גמורים, אלא לקידושי יבמה מכח אחיו המת, אך זיקה זו כבר פקעה בחליצה.

הגמרא דוחה את סברת רב יוסף: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **מִי דָּמֵי** – וכי יש לדמות את שני הדינים, **הָלְאָ הָתָם** – בעודר בנכסי גר, **לֹא קָא מְכַוֵּין** כלל **לְמִיקְנֵי**, שהרי היה סבור שהם שלו, אבל **הָכָא** ביבם שקידש אחר חליצה, הלא הוא **קָא מְכַוֵּין לְמִיקְנֵי**, ואף שהיה סבור שיוכל לייבמה אחר כך, מכל מקום כוונתו היתה לקנותה. **הָא לֹא דָּמְיָא** – והרי אין דומה דינו **אֶלָּא לְעוֹדֵר בְּנִכְסֵי גֵּר זֶה** שמת והתכוין

המשך בעמוד רכה

יֵשׁ זִיקָה, כלומר, כאשר יבם עושה מאמר ביבמתו בלשון 'התקדשי לי בזיקת יבמין', הטעם שמועיל קידושי מאמר בלשון זו, הוא מחמת שיש זיקה [קשר של אישות] בין היבם ליבמה, שנוצר בשעת מיתת האח, וְאַתַּאי [–ובאה] חֲלִיצָה אַפְקַעְתֵּיהּ לְזִיקָה – וכאשר היבם חולץ ליבמתו, החליצה מפקיעה את הזיקה, ומעתה לא יכולים לחול קידושי מאמר בלשון זיקת יבמין. וְרַבָּנַן סָבְרֵי אֵין זִיקָה, כלומר כח הזיקה חלש ואין לתלות בה את חלות קידושי המאמר בלשון זיקת יבמין. וכשם שמֵעִיקָּרָא [–בתחילה] קודם שחלץ לה, אִילּוּ אָמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזִיקַת יְבָמִין מִי לֹא מַהֲנֵי – וכי לא היה מועיל באמירתו זו לקדשה, הלא ודאי מועילה לשון זו אף אם אין זיקה, הַשְׁתָּא נַמִּי גם עתה אחרי שחלץ לה, מַהֲנֵי – מועילה אמירה זו לקדשה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת רבי וחכמים: רַב שֵׁרַבְיָא אָמַר, בַּחֲלִיצָה כְּשֵׁירָה שנעשתה כדין, אִי דְּאָמַר לָהּ היבם לאחר החליצה הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזִיקַת יְבָמִין, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּלֹא מַהֲנֵי – שלא מועילה אמירה זו ואינה מקודשת, כיון שקידושי מאמר חלים רק מחמת הזיקה, וכאן אין זיקה לפי שכבר פקעה על ידי החליצה הכשרה, וְהָכָא בַּחֲלִיצָה פְּסוּלָה קָמִיפַּלְגִי – ומחלוקת רבי וחכמים עוסקת בחליצה פסולה, כגון שחלץ לאחר שנתן לה גט ושוב אינו יכול ליבמה, ולאחר החליצה אמר לה התקדשי לי בזיקת יבמין. מַר – רבי סָבַר, חֲלִיצָה אף שהיא פְּסוּלָה, מכל מקום פּוֹטֶרֶת את היבמה להינשא לשוק ומפקיעה את הזיקה, ולכן אם יקדשנה בזיקת יבמין לא תהא מקודשת. וּמַר סָבַר – וחכמים סוברים, שֶׁחֲלִיצָה פְּסוּלָה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת את היבמה להינשא לשוק, ואינה מפקיעה את הזיקה לגמרי, ולפיכך אם מקדשה בזיקת יבמין מקודשת.

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת רבי וחכמים: רַב אַשִׁי אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – לכל הדעות חֲלִיצָה פְּסוּלָה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת ואינה מפקיעה לגמרי את הזיקה, והמקדש בזיקת יבמין לאחר חליצה פסולה מקודשת, וְהָכָא בְּיֵשׁ תְּנַאי בַּחֲלִיצָה קָמִיפַּלְגִי – ומחלוקת רבי וחכמים עוסקת בחליצה כשרה אלא שהתנה שחולץ לה על מנת שתתן לו מאתים זוז, ועדיין לא קיימה את תנאו, ואחרי כן קידשה בזיקת יבמין. מַר סָבַר – חכמים סוברים, יֵשׁ תְּנַאי בַּחֲלִיצָה – ניתן לתלות את חלות החליצה בקיום התנאי, ולכך כל עוד שלא קיימה את התנאי, אין החליצה פוטרת ומפקיעה את הזיקה, וכשמקדשה בזיקת יבמין מקודשת. וּמַר סָבַר – ורבי סבר, אֵין תְּנַאי בַּחֲלִיצָה – לא ניתן לחלוץ על תנאי, ואף אם לא קיימה את התנאי החליצה פוטרת ומפקיעה את הזיקה, והמקדשה בזיקת יבמין אינה מקודשת.

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת רבי וחכמים: רַבִּינָא אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא יֵשׁ תְּנַאי בַּחֲלִיצָה, וכל עוד שלא קיימה אותו, החליצה אינה מפקיעה את הזיקה, וְהָכָא בִּתְנַאי כָּפוּל קָמִיפַּלְגִי – רבי וחכמים נחלקו באופן שעשה תנאי בחליצה אולם לא כפל את תנאו, היינו שלא פירש שאם תתן לו מאתיים זוז תועיל החליצה ואם לא תתן לא תועיל. מַר סָבַר – רבי סבר, בָּעֵינַן [–יש צורך] בִּתְנַאי כָּפוּל, שרק אם כפל תנאו הרי זה תנאי ואי קיום התנאי יפסול את החליצה, וכיון שלא כפל תנאו, אין כאן תנאי והחליצה מועילה גם אם לא קיימה את התנאי, ואם כן הזיקה פקעה ואם קידשה בזיקת יבמין אינה מקודשת. וּמַר סָבַר – וחכמים סוברים, לֹא בָּעֵינַן תְּנַאי כָּפוּל, ולכן אף שלא כפל התנאי, התנאי קיים, וכיון שהיבמה לא קיימה אותו, החליצה לא הועילה ונשארה זיקה ואם קדשה בזיקת יבמין מקודשת.

הגמרא הולכת ומבארת את המשך המשנה עד סופה. שנינו במשנה: חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, וְנָתַן גֵּט וּבָעַל וכו'. היינו שלאחר החליצה, עשה אחד מן הדברים או עשה מאמר או נתן גט או בעל. והוסיפה המשנה: וכן בעל ועשה בה מאמר או בעל ונתן גט או בעל ואחר כך חלץ, אין אחר חליצה כלום, כלומר אין תוקף לכל אלו אחר החליצה. שואלת הגמרא: הלא הטעם ש'אין אחר חליצה כלום', אינו מבאר אלא מה שנאמר בפיסקה הראשונה, שאם לאחר החליצה עשה אחד מן המעשים הללו אין בכך כלום, וְנִיתְנֵי נַמִּי – שישנה התנא במשנה גם שאֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם, כדי לבאר בפיסקה השניה, מדוע בעל ועשה מאמר או שנתן גט לאחר בעילה, לא עשה כלום. משיבה הגמרא: אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, תְּנִי – יש להגיה ולשנות במשנה אֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם, והוא הדין שאין אחר חליצה כלום, שכך הוא דרך התנא לנקוט לשון קצרה, ואין צורך שהתנא יכתוב את שניהם. הגמרא דוחה שאין צורך להגיה את המשנה: וְתַנָּא דִּידָן שכתב שאין אחר חליצה כלום והוא הדין שאין אחר ביאה כלום, ולא להיפך כמו שהגידו אביי ורבא, משום שהַתָּרַת יְבָמָה לַשּׁוּק עֲדִיפָא לֵיהּ – חביבה על התנא, ולכך נקט לבאר דין היתר שלאחר חליצה שבו ניתרת לשוק, ומזה נלמד אף לענין זה שאין אחר ביאה כלום.

עוד שנינו במשנה: אֶחָד יְבָמָה אַחַת אֶחָד שְׁתֵּי יְבָמוֹת. כלומר כל הנאמר בשיטת חכמים במשנה, כולל הדין שיש מאמר אחר מאמר, נכון גם בשתי יבמות [מאח אחד] ליבם אחד, וכפי שהמשנה מבארת שאם עשה מאמר בזו וחזר ועשה מאמר בזו צריכה כל אחת מהן גט. אומרת הגמרא: מַתְנִיתִין – משנתנו שנויה דְּלָא כְּבֶן עַזַּאי, דְּתַנְיָא בברייתא, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, יֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר דווקא בִּשְׁנֵי יְבָמִין וִיבָמָה אַחַת, שעשו בה שניהם מאמר זה אחר זה, שצריכה גט מכל אחד, משום שחכמים תיקנו שכל יבם רשאי לעשות מאמר ביבמה הנופלת לפניו, וְאֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד, לפי שכל כח שתיקנו חכמים במאמר ליבם, כבר קנה במאמר הראשון.

עוד שנינו במשנה: כֵּיצַד מַאֲמָר לָזוּ וכו' עשה מאמר בזו וחלץ לזו, הראשונה [בעלת המאמר] צריכה גט, כיון שהחליצה של צרתה לא הועילה להפקיע את המאמר. מקשה הגמרא: לֵימָא – שמא נאמר שהדין הזה במשנה מְסַיַּיע לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל (לעיל נז.), שתי יבמות שנפלו לפני יבם אחד ועשה מאמר באחת מהן, ואחר כך חָלַץ לְבַעֲלַת מַאֲמָר, לֹא נִפְטְרָה צָרָתָהּ ולא הותרה לשוק. שכיון שלבעלת המאמר לא די בחליצתה להתירה לשוק וצריכה אף גט להפקיע את המאמר, אין זו חליצה מעולה להתיר גם זיקת צרתה. מעתה מובן שלכן נקט התנא דווקא שחלץ לחברתה, לפי שבאופן זה פקעה גם זיקת הראשונה, אלא שצריכה גט להפקיע את המאמר, אבל אם היה חולץ לבעלת המאמר לא היה מפקיע בכך את זיקת חברתה והיתה גם היא צריכה חליצה, וּתְיוּבְתָּא – ומשנה זו היא גם פירכא דְּרַב יוֹסֵף, שבמשנה לעיל (מד.) שנינו, שיבם שנפלו לו שתי יבמות [מאח אחד] האחת פסולה לכהונה והאחרת כשירה, לא יחלוץ ליבמה הכשרה לכהונה ויפסול גם אותה לכהונה, אלא יחלוץ ליבמה הפסולה לכהונה. ועל כך אמר רב יוסף, כאן למדתנו המשנה, שלא ישפוך אדם מי בורו כשאחרים צריכים להם, היינו שלא יקלקל את הכשירה לכהונה. ואם כן גם במשנתנו יש לו לחלוץ לבעלת המאמר שממילא תיפסל לכהונה על ידי הגט שתקבל, כדי שהיבמה השניה תישאר כשרה להינשא לכהונה, ומדוע נקטה המשנה שחלץ לשניה לא נפטרת בעלת המאמר. מתרצת הגמרא: מִי קָתָנֵי חוֹלֵץ – וכי במשנה כתוב שחולץ לכתחילה לצרתה, חָלַץ קָתָנֵי, והיינו דְּיַעֲבַד, שאם חלץ לשניה לא נפטרה בעלת המאמר, ואמנם ראוי לכתחילה לחלוץ לבעלת המאמר.

עוד שנינו במשנה: גֵּט לָזוּ וְגֵט לָזוּ כו' צריכות הימנו חליצה. הגמרא סבורה שכוונת המשנה שצריך לחלוץ לכל אחת מהן. והטעם, משום שעל ידי הגט שקיבלה כל אחת מהן, נחלשה זיקת היבם בה, והחליצה רעועה ואינה פוטרת את צרתה. בהמשך המשנה נאמר שדין שני יבמים ויבמה אחת כדין שתי יבמות ליבם אחד, ולפי זה אם נתנו שני היבמים כל אחד גט ליבמה, צריכה חליצה משניהם. שואלת הגמרא: לֵימָא – שמא נאמר שהדין הזה במשנה שחליצה פסולה אינה פוטרת יבם אחר, מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, חֲלִיצָה פְּסוּלָה צְרִיכָה לְחַזֵּר עַל כָּל הָאַחִין, כלומר יבמה שנפלה לפני במה יבמים, וחלץ לה אחד מהם חליצה פסולה, כגון שנתן לה קודם לכן גט, אין חליצה

המשך בעמוד קט

רש"ל

יש זיקה — האי דתפיס מאמר בעלמא בכי האי לישנא — משום דיש זיקה, והשתא אתאי חליצתה פקעתה, וליכא למימר הכי. **אין זיקה** — אין כח לזיקה. ואפילו הכי מעיקרא הוי מאמר. **רב שרביא אמר** — אי דאמר לה בזיקת יבמין — כולי עלמא לא פליגי דלא מהני, דיש זיקה, ואתיא חליצה ואפקעתה. **והכא בחליצה פסולה** — כגון שחלץ אחר הגט קמיפלגי, רבנן סברי: לא אפקעתה שפיר, ויש אחריה כלום, הלכך קני מאמר. **יש תנאי בחליצה** — שחלץ לה על מנת שתתן לו מאתים זוז. רבי סבר: אין תנאי מועיל בחליצה, ואפילו לא נתנה לו אין תנאי מועיל, והוי חליצה. הלכך לא תפיס מאמר שעשה בלשון זיקת יבמין אבתרה, דהא אפקעתה לזיקתו. ולרבנן יש תנאי, וכל כמה דלא קיימא לא פקע זיקה. וכי אמר לה התקדשי לי על ידי כסף זה בזיקת יבמין — קני. הכי גרסינן: **רבינא אמר דכולי עלמא יש תנאי בחליצה** — אף על גב דקיימא לן (יבמות קו,א) חליצה מוטעת כשירה — הני תנאי לא סבירא להו. **והכא בתנאי כפול קמיפלגי** — וכגון דלא כפליה לתנאי. לרבי בעינן תנאי כפול כתנאי בני גד ובני ראובן, והאי דלא כפליה: אם תתני תהא חליצה, ואם לא תתני לא תהא חליצה — לא הוי תנאי לבטולי לחליצה. **וניתני נמי אין לאחר ביאה כלום** — דהא ביאה שייכא למימר בסיפא, דקתני: או בעל ועשה מאמר ונתן גט וחלץ, דהא או אז קתני. ובבעל ועשה מאמר, או בבעל ונתן גט, מאי חליצה איכא? **תני אין לאחר ביאה כלום** — ולא צריך למיתני נמי אין לאחר חליצה כלום, דכיון דתנא אין אחר ביאה כלום — הוא הדין נמי דאין אחר חליצה כלום. ולישנא קלילא הוא למיתני חדא, או ביאה או חליצה. **ותנא דידן** — דלא נקט ביאה, ואף על גב דאיירי בה בסיפא — משום דהיתר יבמה לשוק חביבא ליה לאורויי, ומינה שמעינן דאין אחר ביאה כלום. וטריחא לתנא למיתני תרתי: אין אחר ביאה, ואין אחר חליצה כלום. **מתניתין** — דקתני: אחת שתי יבמות עשה מאמר בזו ומאמר בזו צריכות שני גיטין. **דלא כבן עזאי** — דאמר: אין מאמר אחר מאמר בשתי יבמות ויבם אחד. ומתני' בשתי יבמות ויבם אחד קא מיירי. ולישנא בתרא דגרסינן למילתיה דבן עזאי איפכא, קיימא דף אתקפתא אסיפא דמתניתין, דקתני: בין יבם אחד לשתי יבמות בין שני יבמין ויבמה אחת. ומיסתברא כלישנא קמא, דאם כן לא הוה לן לאיתויי דף אתקפתא הכא, אלא בגמרא דסיפא דלקמן. **לימא מסייע ליה לשמואל** — אמאמר לזו וחלץ לזו קאי, מדלא נקט חליצה אבעלת מאמר — מסייע לשמואל, דאמר: חלץ לבעלת מאמר לא נפטרה צרתה, דכיון דבעי גט למאמרו — לא הויא חליצה מעלייתא לאפוקי זיקה דחברתה. **ותיובתא דרב יוסף** — דאמר ב"החולץ" (יבמות מד,א) לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם. דהא הכא דחלץ לחברתה, וקמייתא בעיא גט, ונמצא פוסל את שתיהן מן הכהונה, ולא אמרינן ליחלוץ לקמייתא ותהא חברתה כשירה. **צריכות** — משמע חליצה לכל אחת, דכיון דחליצת שתיהן רעועה — אין אחת מהן פוטרת חברתה, וקתני סיפא: וכן שני יבמין ליבמה אחת. דאם נתן זה גט וזה גט צריכה חליצה משניהן. **לימא מסייע ליה לרבה כו'**. הכי גרסינן: גט לזו וחלץ לזו לימא מסייע ליה לשמואל — מדלא נקט חליצה לבעלת הגט אלא לחברתה — מסייע ליה לשמואל דאמר בפרק "ארבעה אחין": חלץ לבעלת הגט — לא נפטרה צרה. **וליתני נמי אין אחר ביאה כלום** — בסיפא, דקתני או בעל ובעל או בעל ועשה מאמר כו', דהא משום הכי נקט לה, דהתם לא שייך למיתני אין אחר חליצה כלום — דהא ליכא חליצה. **כולה ביתא** — כל האחין על החלוצה ועל צרתה בלאו בעלמא, כחולץ עצמו, דשליחות דידהו עבד. **איצטריך לאשמועינן** — מתניתין חלץ לזו ועשה מאמר בזו אינו כלום, דאף על גב דלאו בעלמא היא גביה לא תפסי קידושין. וסתים לן בכולן כרבי עקיבא, וכן בשני יבמין ויבמה אחת. **אלא לרבי שמעון בן לקיש דאמר** — בפרק קמא (י,ב): כוליה ביתא בכרת קאי, לבד מחולץ בחלוצה. אבל חולץ לגבי צרה, וכל האחין, בין בחלוצה בין בצרה, בכרת, מאי איצטריך למיתני גבי שתי יבמות ויבם אחד, ושני יבמין ויבמה אחת דאין מאמר השני תופס אחר חליצה? **ולימעמיך סיפא** — בשני יבמין ויבמה אחת, דקתני: בעל הראשון ועשה השני מאמר — אין אחר ביאה כלום, מי איצטריך לאשמועינן דאין קידושין תופסין באשת איש? הרי כנסה, וכאשתו היא לכל דבר. **אלא איידי דתני התרת יבם ויבמה אחת** — דאיצטריך לאשמועינן אפילו לריש לקיש דאין מאמר אחר חליצה, דהא ליתא גביה אלא בלאו ד"לא יבנה", ואיצטריך למיסתמיה כרבי עקיבא, תנא נמי כו'.

תוספות

רבינא אמר דכולי עלמא יש תנאי בחליצה — תימא לרבינו יצחק: דהני אמוראי אתו דלא כהלכתא, דקיימא לן בפרק "מצות חליצה" (יבמות קו,א) וב"המדיר" (כתובות עד,א) דחליצה מוטעת כשירה, דאין תנאי בחליצה, משום דגמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן, דבעינן דאיפשר לקיימו על ידי שליח. דאי סבירא להו דאין תנאי — לא הוה להו לאוקמי פלוגתא דרבי ורבנן בהכי! ועוד: אדמיפלגי ביש תנאי בחליצה לענין מאמר שאחריה — ליפלגו לענין התרה לשוק! ואומר רבינו יצחק דלענין התרה לשוק לכולי עלמא הויא חליצה, כדקיימא לן דאין תנאי בחליצה. אלא לענין דהויא חליצה פסולה דלא מפקע לה זיקה לגמרי, שלא יועיל אחריה מאמר בלשון זיקת יבמין קאמר דיש תנאי. ושוב מצא רבינו יצחק בשם רבינו תם. **לימא** מסייע ליה לשמואל ותיובתא לרב יוסף — אמאמר לזו וחלץ לזו קאי. ואם תאמר: אמאי הוי תיובתא לרב יוסף? דהא דאין חולץ לבעלת מאמר — משום דשמואל, דחלץ לבעלת מאמר לא נפטרה צרה! ויש לומר דהכי קאמר: לימא מסייע ליה לשמואל, או תיהוי תיובתא דרב יוסף. דאי לא תסייע לשמואל ומיפטרה צרה בחליצת בעלת מאמר — אם כן, האי דנקט מאמר לזו וחלץ לזו לאשמועינן דחולץ לאיזו שירצה, לאפוקי מדרב יוסף, דקאמר לא ישפוך מי בורו ואחרים צריכים לו.

איצטריך לאשמועינן דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין — אף על גב דכבר אשמועינן לעיל — קתני לה נמי הכא אגב שאר גווני. כיון דלאו מילתא דפשיטא היא.

איצטריך לאשמועינן דאין קידושין תופסין באשת איש — פירוש: דקתני סיפא: וכן בשני יבמין ויבמה אחת. ותימא: דלמא הא דנקט בָּעל ועשה מאמר — משום שתי יבמות ויבם אחד נקטיה.

סלקא דעתך אמינא ליגזור מאמר דבתר חליצה כו' — תימה: מה צריך לטעם זה? דלעיל הוה ניחא לרבי יוחנן דאיצטריך לאשמועי' דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, אף על גב דכבר אשמועינן ליה מרישא. והכי נמי תינח ליה הכא, מהאי טעמא גופיה.

הדרן עלך רבן גמליאל

יֵשׁ זִיקָה, וַאֲתַאי בְּחַלִיצָה אַפְקְעָתֵיהּ לְזִיקָה. וְרַבָּנַן סָבְרִי, אֵין זִיקָה. מֵעִיקָּרָא אֵילּוּ אָמַר לָהּ "הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזִיקַּת יְבָמִין" מִי לָא מְהַנֵּי? הָשְׁתָּא נַמִי מְהַנֵּי. רַב שֵׁרַבְיָא אָמַר: בַּחֲלִיצָה כְּשֵׁירָה, אִי דְּאָמַר לָהּ "הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזִיקַּת יְבָמִין" כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּלָא מְהַנֵּי. וְהָכָא בַּחֲלִיצָה פְּסוּלָה קָמִיפַּלְגִי. מָר סָבַר: חֲלִיצָה פְּסוּלָה פּוֹטֶרֶת, וּמָר סָבַר: חֲלִיצָה פְּסוּלָה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת. רַב אַשִׁי אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא חֲלִיצָה פְּסוּלָה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת. וְהָכָא בְּיֵשׁ תְּנַאי בַּחֲלִיצָה קָמִיפַּלְגִי. מָר סָבַר: יֵשׁ תְּנַאי בַּחֲלִיצָה, וּמָר סָבַר: אֵין תְּנַאי בַּחֲלִיצָה. רְבִינָא אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא יֵשׁ תְּנַאי בַּחֲלִיצָה. וְהָכָא בִּתְנַאי כָּפוּל קָמִיפַּלְגִי; מָר סָבַר: בָּעֵינַן תְּנַאי כָּפוּל, וּמָר סָבַר: לָא בָּעֵינַן תְּנַאי כָּפוּל. "חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר וְנָתַן גֵּט וּבָעַל וכו'". וְנִיתְנֵי נַמִי אֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם! אַבַּיֵּי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, תְּנֵי: אֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם. וְתַנָּא דִּידַן - הַתָּרַת יְבָמָה לַשּׁוּק עֲדִיפָא לֵיהּ. "אֶחָד יְבָמָה אַחַת אֶחָד שְׁתֵּי יְבָמוֹת". מַתְנִיתִין דְּלָא כְּבֶן עַזַּאי. דְּתַנְיָא, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: יֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁנֵי יְבָמִין וִיבָמָה אַחַת, וְאֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד. כֵּיצַד מַאֲמָר לָזוֹ וכו'. לֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: חָלַץ לְבַעֲלַת מַאֲמָר לֹא נִפְטְרָה צָרָתָהּ, וְתִיוּבְתָּא דְּרַב יוֹסֵף! מִי קָתָנֵי "חוֹלֵץ"? "חָלַץ" קָתָנֵי, דִּיעֲבַד. גֵּט לָזוֹ וְגֵט לָזוֹ כו'. לֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: חֲלִיצָה פְּסוּלָה - צְרִיכָה לַחֲזֹר עַל כָּל הָאַחִין. מַאי "צְרִיכוֹת" - צְרִיכוֹת דְּעֶלְמָא. "גֵּט לָזוֹ וְחָלַץ לָזוֹ". לֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל וְתֶהֱוֵי תִּיוּבְתָּא דְּרַב יוֹסֵף! מִי קָתָנֵי "חוֹלֵץ"? "חָלַץ" קָתָנֵי, דִּיעֲבַד. "חָלַץ וְחָלַץ אוֹ חָלַץ וכו'". וְלִיתְנֵי נַמִי: אֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם! אַבַּיֵּי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, תְּנֵי: אֵין אַחַר בִּיאָה כְּלוּם. וְתַנָּא דִּידַן - הַתָּרַת יְבָמָה לַשּׁוּק עֲדִיפָא לֵיהּ. "בֵּין יָבָם אֶחָד לִשְׁתֵּי יְבָמוֹת כו'". בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר: כּוּלָּהּ בֵּיתָא בְּלָאו קָאֵי, אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּבֵי לָאוִין. אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר: כּוּלָּהּ בֵּיתָא בִּכְרֵת קָאֵי - אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּבֵי כָרֵיתוֹת?! אָמַר לָךְ רֵישׁ לָקִישׁ: וְלִימַעֲמִיךְ, סֵיפָא דְּקָתָנֵי: בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאֵשֶׁת אִישׁ? אֶלָּא: אֵיידֵי דְּתָנָא הַתָּרַת יָבָם אֶחָד וְיִבְמָה אַחַת - תָּנָא נַמִי שְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד, וְאֵיידֵי דְּתָנָא שְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד - תָּנָא נַמִי שְׁתֵּי יְבָמִין וִיבָמָה אַחַת.

"חלץ"

תוספות

הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד — איבא למימר דמזיד ורצון תרי גווני נינהו. דרצון היינו דמכוין למצוה, אף על גב דפשיטא הוא — קתני ליה, דהכי אורחיה בכל דוכתא. אבל בפרק שני דבבא קמא (כו,ב) גבי "אדם מועד לעולם" קשה: מה בין מזיד לרצון? ויש מפרשים דהכי קאמר: בין שיהא אותו שוגג ומזיד באונס, שאנסו לעשות כן, בין שיהא ברצון.

הוא אנוס והיא לא אנוסה — תימה: דהוה ליה למינקט שניהם אנוסים, דהוי רבותא טפי? ויש לומר: דאגב דנקט ברישא הוא שוגג והיא מזידה — נקט נמי הכא הוא אנוס והיא לא אנוסה. אי נמי: לא קאמר והיא לא אנוסה אלא ברצון, אלא היא לא אנוסה אבל מזידה או שוגגת, דהשתא תרוייהו לא מיכווני לשם מצוה.

ולא חילק בין ביאה לביאה — פירש בקונטרס: בין העראה לגמר ביאה. ובבבא שניה פירש: ולא חילק בין ביאה לביאה — בין כדרכה לשלא כדרכה. ואין נראה לרבינו יצחק; דכיון דתנא סבר אחד המערה ואחד הגומר — למה ליה תו למיתני ולא חילק בין העראה לגמר ביאה? ועוד: דבגמרא (יבמות נו,ב) מפרש "מאי וכן" אשלא כדרכה בחייבי לאוין, מכלל דלא חילק דרישא אייתי בשלא כדרכה! ונראה לרבינו יצחק שהסופרים טעו וכתבו איפכא. ומיהו, ההיא דבבא שניה אפשר לפרשו כמו הראשון בין כדרכה לשלא כדרכה, ולפרושי "וכן" קאתי.

שאנסוהו נכרים ובא עליה — אין לפרש שאנסוהו — היינו שאיימו עליו להרגו אם לא יבא עליה — דאם כן מאי פריך מרבא דאמר: אין קישוי אלא לדעת? פירוש: דאין זה אונס, שקישוי עושה מדעת, ואין דוחקין אותו לבעול בקישוי, ולוקמא כגון שמאיימין עליו לבעול בקישוי! ועוד: דמילתא דרבא אי אפשר לפרש במאיימין עליו להורגו אם לא שיבעול הערוה מעצמו, כמו שאפרש. אלא כל דבר שעושה מעצמו, אפילו על ידי אונס פחד מיתה — לדעת חשיב. והאי שאנסוהו נכרים ובא עליה דקאמר — היינו שהביאוהו עליה והדביקוהו ביבמתו, ולא שבא עליה מעצמו, כמו תקפתו יבמתו ובא עליה דבסמוך. והשתא פריך שפיר דאין אונס, דקישוי לא הוי אלא לדעת. ואומר רבינו יצחק: דיש לדקדק מכאן דאין יבמה נקנית אלא בבא עליה בקישוי, מדלא מוקמי שהדביקוהו בלא קישוי. ואיבא למימר דאתי הך סוגיא כמאן דאמר: משמש מת בעריות פטור, וילפינן קיחה מעריות דאינה נקנית אלא בקישוי. ועוד אומר רבינו יצחק: דאתיא שפיר אפילו למאן דאמר משמש מת בעריות חייב, ולענין יבום — בעינן ביאה דרך הקמת שם.

אין אונס לערוה שאין קישוי אלא לדעת — אין לפרש במאיימין עליו להורגו אם לא יבא בעצמו על הערוה — דאם כן אפילו יש קישוי שלא לדעת תיפוק ליה דאגילוי עריות יהרג ואל יעבור, כדאמר בפרק "בן סורר" (סנהדרין עד,א), אלא איירי כשנכרים מדביקים אותו על הערוה, ואי אפשר לו להשמט אם לא על ידי שיהרג. וקאמר רבא דיש לו למסור עצמו ליהרג אם יודע שאי אפשר לו אם לא יתקשה, דאין קישוי אלא לדעת, וחשיב כעושה מעשה. אבל אם יש קישוי שלא לדעת, או שהיה בבר מקושה, או שיודע שלא יתקשה — אין חייב למסור עצמו, כיון שהוא אינו עושה שום מעשה, והוי כקרקע עולם, כדאמר ב"בן סורר" (שם) גבי אסתר, דקרקע עולם היתה. וטעמא, משום דנערה המאורסה ילפינן התם מרוצח

רש"י

"חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר וְנָתַן וכו'". בִּשְׁלָמָא חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: גְּזוֹר מַאֲמָר דְּבָתַר חֲלִיצָה אַטּוּ מַאֲמָר דְּקַמֵּי חֲלִיצָה - קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא גָּזְרִינַן. אֶלָּא חָלַץ וְנָתַן גֵּט לָמָּה לִי? וּלְמַעֲמִיךְ אִימָא סֵיפָא: בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, בָּעַל וְנָתַן גֵּט - בִּשְׁלָמָא בָּעַל וְנָתַן גֵּט אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: גְּזוֹר גֵּט דְּבָתַר בְּעִילָה אַטּוּ גֵּט דְּקַמֵּי בְּעִילָה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא גָּזְרִינַן. אֲבָל בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר לָמָּה לִי? אֶלָּא: אֵידֵי דְּתָנָא חָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר - תָּנָא נַמִי בָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר, וְאֵידֵי דְּבָעֵי לְמִיתְנֵי בָּעַל וְנָתַן גֵּט - תָּנָא נַמִי חָלַץ וְנָתַן גֵּט. "בִּזְמַן שֶׁהִיא וכו'". מַתְנִיתִין דְּלָא כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא, אַבָּא יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: אַחַת בְּעִילָה וְאַחַת חֲלִיצָה, בַּתְּחִלָּה - אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם, בָּאֶמְצַע וּבַסּוֹף - יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם. וְשָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקוֹת בַּדָּבָר, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: בִּיאָה דְּאִיכָּא לְמִיגְזַר - גָּזְרִינַן, חֲלִיצָה דְּלֵיכָּא לְמִיגְזַר - לָא גָּזְרִינַן. וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר: בִּיאָה נַמִי לֵיכָּא לְמִיגְזַר. וּדְקָאָמְרַתְּ: לִיגְזוֹר בִּיאָה אַחַר הַגֵּט מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר חֲלִיצָה - כֵּיוָן דַּחֲלִיצָה דְּאוֹרַיְיתָא, מֵידַע יָדְעֵי. וּדְקָאָמְרַתְּ לִיגְזוֹר בִּיאָה אַחַר מַאֲמָר מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר בִּיאָה - כֵּיוָן דְּבִיאָה דְּאוֹרַיְיתָא, הָא מֵידַע יָדְעֵי. וְאַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן סָבַר לָהּ כְּרַבָּנַן דְּגָזְרִי בְּבִיאָה, וְגָזַר חֲלִיצָה מִשּׁוּם בִּיאָה.

הדרן עלך רבן גמליאל

הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, אֲפִילּוּ הוּא שׁוֹגֵג וְהִיא מְזִידָה, הוּא מֵזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת, הוּא אָנוּס וְהִיא לֹא אֲנוּסָה, הִיא אֲנוּסָה וְהוּא לֹא אָנוּס. אֶחָד הַמַּעֲרֶה וְאֶחָד הַגּוֹמֵר - קָנָה, וְלֹא חִילֵּק בֵּין בִּיאָה לְבִיאָה. וְכֵן הַבָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אוֹ פְּסוּלוֹת, כְּגוֹן: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין - פְּסָלָה, וְלֹא חִילֵּק בֵּין בִּיאָה לְבִיאָה. **גמרא** מַאי אֲפִילּוּ? לָא מִיבַּעְיָא קָאָמַר: לָא מִיבַּעְיָא הוּא שׁוֹגֵג וְהִיא קָמְכַּוְּונָה לְמִצְוָה, אִי נַמִי הוּא מֵזִיד וְהִיא קָמְכַּוְּונָה לְמִצְוָה, אֶלָּא אֲפִילּוּ הוּא שׁוֹגֵג וְהִיא מְזִידָה, דְּתַרְוַיְיהוּ לֹא קָמְכַּוְּוִנִי לְשֵׁם מִצְוָה - אֲפִילּוּ הָכִי קָנָה. תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: אֲפִילּוּ שְׁנֵיהֶם שׁוֹגְגִים, שְׁנֵיהֶם מְזִידִים, שְׁנֵיהֶם אֲנוּסִים. אָנוּס דְּמַתְנִיתִין הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא כְּשֶׁאָנְסוּהוּ נָכְרִים וּבָא עָלֶיהָ - וְהָאָמַר רָבָא: אֵין אוֹנֶס לְעֶרְוָה, לְפִי שֶׁאֵין קִישּׁוּי אֶלָּא לְדַעַת. אֶלָּא בְּיָשֵׁן - וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה:

ישן

ישן

חלץ ועשה מאמר — איבם אחד ויבמה אחת קאי. דאוקמיה דצריך למתנייה. בשלמא חלץ ועשה מאמר איצטריך — למיתני דאינו כלום. סלקא דעתך אמינא — אפילו לרבי עקיבא. ליגזור מאמר דבתר חליצה — דליבעי גט אטו מאמר דמקמי חליצה, קא משמע לן דלא גזרינן. אלא חלץ ונתן גט — ביבם אחד ויבמה אחת, למה לי כו'? למאי לידני האי גט? אי למיסרה — הא איתסרא היא וקרובותיה עליו. ולמעמיך בעל ועשה מאמר — ביבם ויבמה אחת למה לי? בשלמא בעל ונתן גט — איצטריך למתני אין אחר ביאה כלום, דנפקא בהאי גיטא ולא בעיא חליצה, דביאה קמייתא אפקעתה לזיקה. סלקא דעתך אמינא לגזור גט דבתר ביאה — דלא תיסגי ליה בגט בלא חליצה — אטו גט דמקמי ביאה, דלא לימרו גט סגי ביבמה במקום חליצה. אלא בעל ועשה מאמר — למאי קבעי איתנויי? הלא אשתו היא. אלא — איידי דתנא חלץ ועשה מאמר דאיצטריך ליה, כדאמרן, תנא נמי כו'. ושלש מחלוקת בדבר תנא קמא — דמתניתין, דאמר חליצה פסולה אין אחריה כלום, אבל ביאה פסולה יש אחריה כלום. ורבי נחמיה — דאמר: אחת זו ואחת זו אין אחריה כלום. ואבא יוסי בר חנן — דאמר: אחת זו ואחת זו יש אחריה כלום באמצע ובסוף. כדפרישנא ליה במתניתין. ביאה — דאיכא למיגזר כדאמרן בריש פירקין (יבמות נ,ב), אי ביאה אחר הגט היא — גזירה ביאה אחר הגט משום ביאה אחר חליצה, דלא ליתי למיבעל אחר חליצה. ואי ביאה אחר מאמר כו' חליצה ליכא למיגזר, כדאמר בריש פירקין (שם).

הדרן עלך רבן גמליאל

הבא על יבמתו שוגג — כסבור שהיא אשתו, או אשה אחרת. מזיד — לשם זנות, ולא לשום מצוה. אפילו — מפרש בגמרא. המערה — שלא גמר ביאתו. קנה — וזכה בנחלה, ויוציאה בגט אם בא להוציאה. בין ביאה לביאה — [בין ביאה כדרכה לשלא כדרכה, ובין העראה לגמר ביאה]. וכן הבא על אחת מכל העריות — באחת מכל הביאות הללו. או פסולות — לכהונה, כגון אלמנה כו'. פסלה לכהונה — משום זונה. [וגרושה מיפסלא מתרומה דבי נשא אם היא בת כהן, דשויה חללה]. ודוקא עריות או פסולות, אבל ביאת זנות דפנויה — לא משויה לה זונה, ולא פסלה מן הכהונה. דלא אשכחנא תנא דפסל אלא רבי אלעזר, דאמר: פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה, לקמן בפירקין. ממזרת ונתינה — לאו אפסולה לכהונה קאי — דהא פסולה וקיימא. ולענין תרומה דבי נשא נמי ליבא למימר. ועוד, ביאת כשר מאי מגרעא לה? אלא לענין הערה נקטה, ולמילקי עליה האי ישראל בהעראה כגמר ביאה. **גמרא** אלא אפילו הוא שוגג — כסבור אשה אחרת היא. והיא מזידה — לביאת זנות מכוונת. דתרוייהו לא מיכווני למצוה — אפילו הכי קני. אלא בישן — שנתקשה כשהוא ישן.

ישן

עוד שנינו במשנה: בדין יבם אחד ויבמה אחת, חָלַץ ליבמתו וְעָשָׂה בה אחר כך מַאֲמָר, וְנָתַן וכו׳, או שנתן לה גט או בא עליה אחר החליצה, וכן אם בא על יבמתו וחזר ועשה בה מאמר או נתן לה גט או חלץ לה לאחר שבא עליה, אין אחר חליצה כלום ואין אחר ביאה כלום. מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא – מובן הדין של חָלַץ ליבמתו וְעָשָׂה בה אחר כך מַאֲמָר, שבזה אִיצְטְרִיךְ – הוצרכה המשנה ללמדנו שקידושי המאמר לא חלו, לפי שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – היה עולה בדעתך לומר שאף שמעיקר הדין אינה מקודשת לפי שאין קידושין תופסים בחייבי לאוים, מכל מקום נִגְזוֹר שיחולו קידושי מַאֲמָר דְּבָתַר – שאחר חֲלִיצָה, שיצטרך להפקיעם על ידי גט, אָטוּ מַאֲמָר דְּקַמֵּי חֲלִיצָה – משום קידושי מאמר שקודם חליצה, שיטעו לומר שגם קידושין אלו אינם תופסים. קָא מַשְׁמַע לָן משנתנו דְּלָא נַזְרִינַן. אֶלָּא דין זה של חָלַץ וְנָתַן גֵּט אחריו שאין אחר החליצה כלום, לָמָּה לִי – למה הוצרך התנא לכותבו, הלא פשוט שגט אחר חליצה אינו מעלה ואינו מוריד, שהרי גם היא וגם קרובותיה נאסרו עליו על ידי החליצה.

חוזרת הגמרא ומקשה על המקשן עצמו: וּלְטַעְמָיךְ – ולשיטתך וכי המשנה מובנת, אֵימָא סֵיפָא, גבי יבם אחד ויבמה אחת, בָּעַל את יבמתו וחזר וְעָשָׂה בה מַאֲמָר, או שבָּעַל את יבמתו וְנָתַן לה גֵּט, אין אחר בעילה כלום, ואינה צריכה עוד חליצה. בִּשְׁלָמָא – זה מובן שהדין בבָּעַל וְנָתַן גֵּט אִיצְטְרִיךְ – הוצרכה המשנה ללמדנו שבנתינת הגט היא ניתרת לשוק ואינה צריכה חליצה שהרי בביאתו פקעה הזיקה, לפי שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, נִגְזוֹר על גֵּט דְּבָתַר – שניתן אחרי בְּעִילָה שהוא לא יועיל להתירה להינשא בלא חליצה, אָטוּ – משום גֵּט דְּקַמֵּי – שניתן לפני בְּעִילָה, שיטעו לומר שגט מועיל להתירה במקום חליצה. קָא מַשְׁמַע לָן המשנה דְּלָא נַזְרִינַן. אֲבָל הדין בבָּעַל וְעָשָׂה בה אחרי כן מַאֲמָר, לָמָּה לִי – מדוע הוצרך התנא לכותבו, הלא פשוט שהמאמר אינו כלום שהרי היא אשתו לכל דבר. אֶלָּא על כרחך צריך אתה לומר, אֵירֵדִי – שאגב דְּתָנָא – ששנה התנא בחָלַץ וְעָשָׂה מַאֲמָר, שאין במאמר כלום, ולא גזרו על המאמר שאחרי חליצה שיצריך גט שמא יטעו שגם מאמר שלפני החליצה אינו כלום, תָּנָא נַמִּי – שנה התנא גם בבָּעַל וְעָשָׂה מַאֲמָר שאין המאמר כלום אף שאין בזה כל חידוש, שהרי היא אשתו. וְאֵירֵדִי – ואגב דְּבָעֵי לְמִיתְנֵי – שרצה התנא לשנות בסיפא בָּעַל וְנָתַן גֵּט אחריו, שנתחדש בו שלא גזרו להצריך חליצה עם הגט משום גט הניתן לפני בעילה, תָּנָא נַמִּי – לכן שנה גם ברישא חָלַץ וְנָתַן גֵּט שאין הגט כלום אף שאין בזה כל חידוש.

עוד שנינו במשנה: אין אחר חליצה כלום בין בתחילה בין באמצע בין בסוף, והבעילה בִּזְמַן שֶׁהִיא וכו׳ בתחילה אין אחריה כלום, באמצע ובסוף יש אחריה כלום. רבי נחמיה אומר, אחת בעילה ואחת חליצה בין בתחילה בין באמצע בין בסוף אין אחריה כלום.

דנה הגמרא: מַתְנִיתִין דְּלָא כִּי הַאי תַּנָּא – משנתנו אינה סוברת כתנא שהובא בברייתא. דְּתַנְיָא, אַבָּא יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, אַחַת בְּעִילָה וְאַחַת חֲלִיצָה דינם שוה, והיינו שאם בַּתְּחִלָּה בעל את יבמתו או חלץ לה, אֵין אַחֲרֶיהָ כְּלוּם, שאם חלץ ליבמתו ואחר כך נתן לה גט או עשה בה מאמר, אינם כלום. וכן אין אחר ביאה כלום, כגון בשתי יבמות ויבם אחד, אם בא על זו ואחרי כן עשה מאמר בחברתה או נתן לה גט, אינו כלום, לפי שהביאה הפקיעה לגמרי את הזיקה. ואם החליצה או הבעילה נעשו בָּאֶמְצַע, כלומר בין גט למאמר, כגון נתן גט ליבמתו וחלץ לה או בא עליה, ואחר כך עשה בה מאמר, צריכה גט כדי להפקיע את המאמר. והטעם משום שהחליצה והביאה שאחר גט פסולות הן ואינן מפקיעות לגמרי את הזיקה. וְכֵן כָּסוּף, כגון נתן ליבמתו גט ועשה בה מאמר ואחר כך חלץ לה, יֵשׁ אַחֲרֶיהָ כְּלוּם, וצריכה גט להפקיע את המאמר. וכן אם נתן גט ועשה בה מאמר ובא עליה, אין די בגט, אלא צריכה גם חליצה.

הגמרא מסכמת את שיטות התנאים בענין זה: וְשָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקֹת [–שיטות] כָּתְבָה. א. תנא קמא במשנה, חלוק דין חליצה מדין ביאה, שלאחר חליצה אין כלום בין היתה החליצה בתחילה בין באמצע או בסוף, ולגבי ביאה רק ביאה שבתחילה אין לאחריה כלום. ב. רבי נחמיה, אין חילוק בין חליצה לביאה, ולעולם אין אחריהם כלום, בין נעשו בתחילה בין באמצע בין בסוף. ג. אבא יוסי בן יוחנן, אין חילוק בין חליצה לביאה, בשתיהם רק אם נעשו בתחילה אין אחריהם כלום, אך אם נעשו באמצע או בסוף יש לאחריהם כלום. הגמרא מבארת את טעמיהם של שלושת השיטות: תַּנָּא קַמָּא במשנתנו סָבַר, שיש לחלק בין ביאה לחליצה כשנעשו באמצע או בסוף. והיינו שבִּיאָה שנעשתה באמצע או בסוף דְּאִיכָּא לְמִיגְזַר – שיש לגזור בביאה שאחרי גט, שמא יאמרו שכשם שביאה אחרי גט קונה לגמרי ולא צריכה עוד חליצה, כך גם מותרת לכתחילה ביאה אחר חליצה. וכן בביאה אחר מאמר, שמא יאמרו שגם ביאה אחר ביאה מותרת, נַזְרִינַן – גזרו חכמים ותיקנו שביאה באמצע ובסוף לא תפקיע לגמרי את הזיקה ותצטרך אף חליצה. אולם חֲלִיצָה שנעשתה באמצע או בסוף דְּלֵיכָּא לְמִיגְזַר שאם יתירו אותה להינשא אחרי החליצה יבואו לידי מכשול, לָא נַזְרִינַן – לא גזרו שהחליצה לא תפקיע לגמרי את הזיקה ויועיל גט ומאמר אחריה, אלא לעולם לאחר חליצה אין כלום.

וְרַבִּי נְחֶמְיָה שאמר שגם ביאה שנעשתה באמצע ובסוף אין אחריה כלום, סָבַר, שבִּיאָה נַמִּי לֵיכָּא לְמִיגְזַר – אין לגזור כשם שלא גזרו בחליצה. וּרְקָאָמְרַת – ומה שאמר תנא קמא שיש לִיגְזוֹר בִּיאָה שאַחַר הַגֵּט מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר חֲלִיצָה, סובר רבי נחמיה שאין מקום לחשש זה, כֵּיוָן דְּחֲלִיצָה דְּאוֹרַיְיתָא – חליצה שמתירה יבמה לשוק כתובה בתורה, ואילו גט לא נאמר בתורה שהוא מתיר ביבמה, על כן מֵידָע יָדְעֵי שיש לחלק ביניהם ולא יבואו ללמוד זה מזה. וְרְקָאָמְרַת – וכן מה שאמר תנא קמא שיש לִיגְזוֹר בִּיאָה שאַחַר מַאֲמָר מִשּׁוּם בִּיאָה אַחַר בִּיאָה, לדעת רבי נחמיה אין לחוש לזה, כֵּיוָן דְּבִיאָה דְּאוֹרַיְיתָא – ביאה ביבמה שקונה אותה כתובה בתורה, ואילו קידושי מאמר אינם כתובים בתורה, הָא מֵידָע יָדְעֵי שביאה אחר ביאה זו פגיעה באשת אח ולא יטעו.

וְאַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן, סָבַר לָהּ כְּרַבָּנָן דְּגָזְרִי בְּבִיאָה שנעשתה באמצע ובסוף, וְגָזַר גם בַּחֲלִיצָה מִשּׁוּם הגזירה שגזרו בבִּיאָה. שאם לא יגזרו בחליצה פסולה אלא יאמרו שאין אחריה כלום, יטעו שגם ביאה פסולה אין אחריה כלום, ותתבטל תקנת חכמים.

הדרן עלך רבן גמליאל

פרק ששי - הבא על יבמתו

משנה

נאמר בתורה (דברים כה ה) ׳יִבְמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׳, ולמדו חכמים (לקמן נד.) שהיבמה נקנית ליבם רק בביאה. המשנה מבארת איזו היא הביאה המועילה לקנין: יבם הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, בֵּין כשבא בְּשׁוֹגֵג, שהיה סבור שהיא אשתו או אשה אחרת, ולא התכוין ליבום, וּבֵין בְּמֵזִיד שידע שהיא יבמתו אך בא עליה לשם זנות ולא לשם מצוה, בֵּין בְּאוֹנֶס וּבֵין בְּרָצוֹן, וַאֲפִילּוּ אם הוּא בא עליה בשׁוֹגֵג וְהִיא היתה מְזִידָה, שידעה שהוא יבמה אך התכוונה לשם זנות ולא לשם מצוה, או הוּא בא במֵזִיד וְהִיא היתה שׁוֹגֶגֶת, שהתכוונה לבעלה, שלא ידעה שמת, ולבסוף נמצא שמת והבא עליה הוא יבמה, או הוּא היה אָנוּס בביאתו וְהִיא לֹא היתה אֲנוּסָה, אך שניהם לא התכוונו למצוה, או הִיא אֲנוּסָה וְהוּא לֹא אָנוּס, וכן אֶחָד הַמְעָרֶה, שהחל לבוא על יבמתו ולא גמר את ביאתו, וְאֶחָד הַגּוֹמֵר ביאתו, בכל אלו קָנָה את היבמה בביאתו, וזכה בנחלת אחיו המת, ואם רוצה להוציאה צריך לתת לה גט, וְלֹא חִילֵּק הכתוב בֵּין בִּיאָה לְבִיאָה, אם היתה כדרכה או שלא כדרכה, ואם היתה העראה או גמר ביאה, ובכל אופן קנה.

אגב ביאור דין ביאות אלו לענין יבום, המשנה מבארת דינן גם לענין פסולי חיתון: וְכֵן הַבָּא באחת מביאות אלו עַל אַחַת מִכָּל

המשך בעמוד לז

יבם יָשָׁן לֹא קָנָה בִּיבִמְתּוֹ אם בא עליה, שאינו נחשב בן דעת, וכיון שבמשנה שנינו שאנוס קנה, לא ניתן לומר שאנוס היינו ישן.

הגמרא רוצה לבאר באופן אחר: אֶלָּא אנוס היינו בְּנפל מן הגג וּנתְקַע ביבמתו בדרך ביאה לאחר שנתקשה לאשתו. דוחה הגמרא: וְהָא אָמַר רַבָּה, נָפַל אדם מִן הַגַּג וְנִתְקַע באשה וניזוקה, חַיָּיב הנופל בְּתשלום אַרְבָּעָה דְּבָרִים, שהם נזק, צער, ריפוי ושֶׁבֶת. וְאם היה יבם שנפל ונתקע בִּיבִמְתּוֹ בדרך ביאה, לֹא קָנָה בביאה זו, שאף שנתקשה לאשתו, הרי לא התכוין לביאה בנפילה זו. וכיון שבמשנה שנינו שאנוס קנה, לא ניתן לומר שאנוס היינו נתקע.

הגמרא מבארת באופן אחר: אֶלָּא אנוס הוא כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּון לָבוא על אִשְׁתּוֹ ונתקשה לה, וּתְקָפָתוּ יְבִמְתּוֹ ואנסתו לביאה וּבָא עָלֶיהָ.

הגמרא חוזרת לדברי רבי חייא. מבררת הגמרא: שְׁנֵיהֶם אֲנוּסִים דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא – ששנה רבי חייא לעיל בברייתא שקנה ביבמתו, הֵיכִי דָּמֵי. משיבה הגמרא: כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּון היבם לְאִשְׁתּוֹ ונתקשה לה, (ותקפוהו) [וּתְקָפוּם] עוֹבְרֵי כּוֹכָבִים ליבם וליבמה וְדִבְּקוּם זֶה בָּזֶה, ומתוך כך בָּא עָלֶיהָ, ונמצאו שניהם אנוסים בביאתם על ידי תקיפת הנכרים.

הגמרא חוזרת לדברי המשנה. מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי שיבם קונה את יבמתו בביאה בכל האופנים. משיבה הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנַן בברייתא, נאמר (דברים כה ה) 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ', מלמד שמִצְוָה עליו לייבמה בביאה יותר מבחליצה. דָּבָר אַחֵר, הפסוק 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ' מלמד שהיבם קונה את היבמה בביאה בכל אופן, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן.

מקשה הגמרא: כיצד למדו מן הפסוק שקונה בכל אופן, וְהָא אַפֵּיקְתֵּיהּ – למדת מן הפסוק כבר לְמִצְוָה של יבום בביאה שקודמת לחליצה. מתרצת הגמרא: לְדבר זה שמִצְוָה בביאה יותר מחליצה, מִן הפסוק 'וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ' וגו' וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ' (שם כה ז) נַפְקָא, שמשמע שרק כשאינו חפץ ליבם יחלוץ, הָא אם חָפֵץ ליבם אומרים לו יַבֵּם ולא תחלוץ, שהיבום קודם, וְאם כן כִּי אֲתָא קְרָא 'יבמה יבא עליה', היינו ללמדנו שקונה יבמתו בביאה בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן.

הגמרא מביאה ברייתא ובה לימודים אחרים מפסוק זה: תַּנְיָא אִידָךְ – בברייתא אחרת, מה שנאמר 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ' מלמד שיבא עליה רק כְּדַרְכָּהּ – כדרך ביאה, ומה שנאמר בהמשך הפסוק 'וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה' לרבות בא וללמד שקונה אותה אף בביאה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, ומה שנאמר בהמשך הפסוק 'וְיִבְמָהּ', הרי זה כפול שלא לצורך, ודורשים תיבה זו כך, 'וְיִבֵּם' בלא אות ה"א מלמד, שדווקא בִּיאָה גּוֹמֶרֶת בָּהּ את הקנין, וְאֵין כֶּסֶף וּשְׁטָר אם נתנם לה גּוֹמְרִין בָּהּ את הקנין, ומה שנאמר 'וְיִבְמָהּ' (בתוספת אות ה"א [המיותרת]) מוסיף ללמד שקונה אותה אפילו בְּעַל כָּרְחָהּ.

הגמרא דנה בדברי הברייתא הראשונה. שנינו בברייתא: דָּבָר אַחֵר 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ', בֵּין בְּשׁוֹגֵג כו' בין במזיד בין באונס בין ברצון. מקשה הגמרא: וְהָא אַפֵּיקְתֵּיהּ לפסוק בברייתא השניה לְלמד שקונה אותה בביאה כְּדַרְכָּהּ. מתרצת הגמרא: הַהוּא – דין זה אין צורך ללומדו מן הפסוק 'יבמה יבא עליה', שכן מִן הפסוק (שם) 'לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם' נַפְקָא, שניתן לקיים מצות יבום דווקא בְּמָקוֹם שֶׁמַּקִּים שֵׁם לאחיו על ידי הולדת זרע שיקרא על שמו, וזה שייך רק בביאה כדרכה, וְלכן כִּי אֲתָא קְרָא 'יבמה יבא עליה', היינו ללמד שקונה יבמתו בביאה בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן.

הגמרא מבארת דין נוסף שהובא לעיל: גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה, יבם יָשָׁן לֹא קָנָה בִּיבִמְתּוֹ אם בא עליה, והמקור לכך, דְּאָמַר קְרָא 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ', ללמד שאינו קונה עַד דְּמִכַּוֵּין לָהּ בביאתו לְשֵׁם בִּיאָה, וישן אינו מכוין לשם ביאה, ולכן אינו קונה יבמתו בביאתו. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, יבם קונה את יבמתו בֵּין עֵר [בֵּין יָשָׁן, וקשה לרב יהודה. מתרצת הגמרא: אֵימָא בברייתא, שאין המדובר על היבם אלא על היבמה, וכך יש לשנות, בֵּין אם היתה יבמתו עֵרָה וּבֵין יְשֵׁנָה קונה היבם בביאתו, שאין צריך שתתכוין היא לשם ביאה. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, יבם קונה בֵּין אם עֵר] הוּא – היבם וּבֵין יָשֵׁן הוּא, בֵּין עֵרָה הִיא – יבמתו וּבֵין יְשֵׁנָה הִיא, ומפורש שגם אם היבם ישן קונה, וקשה לרב יהודה. מתרצת הגמרא: הָכָא – בברייתא שישן קונה בְּמַאי עָסְקִינַן, לא בישן ממש אלא בְּמִתְנַמְנֵם, שכיון שאינו ישן ממש יכול לכוין לשם ביאה, אך ישן ממש אינו קונה כיון שאינו יכול לכוין לשם ביאה. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי מִתְנַמְנֵם. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַשִּׁי, נִים וְלֹא נִים – ישן ואינו ישן, תִּיר וְלֹא תִּיר – ער ואינו ער, כלומר שאינו ער לגמרי ואינו ישן לגמרי, וכְּגוֹן דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי, וְלֹא יָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא – להשיב בדבר הטעון הרהור הבא מבינת הלב, וְכִי מַדְּכְרוּ לֵיהּ – וכאשר מזכירים לו דבר ששמע כבר מִדְּכַר.

ביאור דין נוסף שהובא לעיל: גּוּפָא, אָמַר רַבָּה, נָפַל מִן הַגַּג וְנִתְקַע, חַיָּיב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, וּבִיבִמְתּוֹ לֹא קָנָה אותה בביאה זו. מבארת הגמרא אלו ארבעה דברים חייב לשלם: בְּנֶזֶק, ששמים את האשה הניזוקה כשפחה הנמכרת בשוק, בכמה היתה נמכרת קודם הנזק, ובכמה לאחר הנזק, ומשלם הדמים שנפחתה על ידי כך. וּבְצַעַר שנגרם לה במעשה זה. וּבְשֶׁבֶת, דהיינו אם היתה צריכה לשבות ממלאכתה בימי חוליה מחמת מכה זו. וּבְרִפּוּי, הוא התשלום עבור הריפוי מן הנזק שעשה לה. מוסיפה הגמרא: אֲבָל בתשלום בּוֹשֶׁת – על מה שנתביישה כשנתקע בה, לֹא מִיחַיַּיב, משום דְּאָמַר מַר, אֵין אדם חַיָּיב לשלם עַל הַבּוֹשֶׁת שבייש עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּון לבייש, ואדם שנפל מן הגג ונתקע, אף אם פשע בנפילתו, הרי לבייש לא התכוין, ופטור.

דין נוסף בביאת יבום בלא כוונה: אָמַר רָבָא, יבם שנִּתְכַּוֵּון לְהָטִיחַ עצמו בְּכוֹתֶל, וְלבסוף הֵטִיחַ בלא כוונה בִּיבִמְתּוֹ ובעלה, לֹא קָנָה אותה, כיון שלא התכוין כלל לביאה. אולם אם התכוין לְהָטִיחַ בְּבְהֵמָה, וְהֵטִיחַ בִּיבִמָה, קָנָה, דְּהָא קָמְכַוֵּין לְשֵׁם בִּיאָה בָּעוֹלָם, שכיון שהתכוין לבהמה הרי שהיתה כוונתו לביאה כל שהיא, והמתכוין לביאה אף שלא התכוין ליבום קנה.

שנינו במשנה: אֶחָד הַמְּעָרֶה ואחד הגומר קנה.

הגמרא מביאה את המקור שהעראה דינה כביאה גמורה לאיסור ולקניית יבמה: אָמַר עוּלָּא, מַנַּיִן לְהַעֲרָאָה שאסורה בערוה מִן הַתּוֹרָה כביאה גמורה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ יח) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת עֶרְוָתָהּ אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה וגו' וּנכרתו שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם', ומבואר שהחייבים כרת גם כשרק 'מקורה הערה' ולא השלים הביאה, מִכָּאן לְהַעֲרָאָה שאסורה מִן הַתּוֹרָה.

שואלת הגמרא: אַשְׁכְּחָן – מצינו בתורה שהעראה כביאה לאיסור נִדָּה, בְּשָׁאר איסורי עֲרָיוֹת מַנַּיִן שהעראה אסורה כביאה. וְכִי תֵּימָא דְּגִילַּף שהעראה דינה כביאה גמורה בכל העריות מִנִּדָּה שמצינו בה כך, הרי יש לפרוך, מַה לְּנִדָּה שיש להחמיר בה שֶׁכֵּן מְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ טומאת שבעה (שם טו כד), אך שאר העריות אינן מטמאות את בועליהן, ויתכן שלכך החמירה התורה בהעראה דווקא בנדה ולא בשאר העריות.

הגמרא רוצה ללמוד איסור העראה בערוה ממקום אחר: אֶלָּא אָתְיָא מֵאֵשֶׁת אָח, דִּכְתִיב בה (שם כ כא) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִיא', וקשה, וְכִי אֵשֶׁת אָחִיו [לְעוֹלָם] נִדָּה הִיא ואינה פוסקת מלראות, ודאי אינו כן, ומדוע היא קרויה 'נדה', אֶלָּא ודאי הכוונה שדינה כְּנִדָּה, מַה נִּדָּה אסורה אף בְּהַעֲרָאָה כפי שנתבאר, אַף אֵשֶׁת אָח אסורה בְּהַעֲרָאָה, ולמדים כל העריות מאשת אח לאסור העראה. דוחה הגמרא: יש לפרוך, מַה לְּאֵשֶׁת אָח שיש להחמיר בה שֶׁכֵּן בְּיָדוֹ של אדם לְרַבּוֹת איסור זה שיהיו עוד הרבה נשים אסורות על אחיו, דְּאִי בָּעֵי מְקַדֵּשׁ וְאָזֵיל כִּי אַלְפָא – אפילו אלף נשים, וכולן יהיו אסורות על אחיו מדין אשת אח, ואכן בשאר העריות האסורות עליו על ידי אישות שביד אדם לרבות איסוריהן, כגון אשת אביו וכלתו וחמותו ואחות אשתו, יש לדמותן לאשת אח וללמוד מכך לאסור בהן העראה, אך שאר העריות האסורות עליו בלא אישות כגון אמו ואחותו ובתו, אין ביד אדם לרבות איסוריהן, ויתכן שלכך החמירה התורה בהעראה דווקא באשת אח ושאר עריות של אישות, ולא בשאר העריות.

הגמרא מבקשת ללמוד ממקום אחר: אֶלָּא אָתְיָא מֵאֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת

המשך בעמוד כט

ישן לא קנה — דישן לאו בר דעת, ולא הוה קנינו קנין. **בנתקע** — שנתקשה לאשתו, ונפל מן הגג ונתקע ביבמתו. **חייב בארבעה דברים** — בנזק וצער ורפוי ושבת, כדאמר ב"החובל" (בבא קמא פה,ב): "פצע תחת פצע" — לרבות השוגג כמזיד, ואונס כרצון. אבל בבושת — לא, כדמפרש לקמן. **וביבמתו לא קנה** — דלא אכוין לביאה. **שנתכוון לאשתו** — ונתקשה לה. **מצוה** — כלומר, בביאה יותר מבחליצה. **הא חפץ** — מצוה ליבומי. ולקחה **שלא בדרכה** — לרבות שאם בא עליה שלא בדרכה — קנה. **במקום שמקים שם** — גרסינן. **עד דמכוין לה** — לשם ביאה בעולם. נזק — שמין אותה כאילו היא שפחה נמכרת: כמה היתה יפה וכמה היא יפה. **להטיח בכותל** — לאו לשום ביאה מיכוין. **שכן מטמאה את בועלה** — להיות כמותה טמא שבעה, דכתיב: "ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים" (ויקרא טו). **וכי אשת אחיו לעולם נדה היא** — ואינה פוסקת. **שכן בידו** — של אדם לרבות נשים הרבה על אחיו באיסור אשת אח. **דאי בעי מקדש ואויל כי אלפא** — ותפשוט מינה כל עריות הנאסרות עליו מחמת אישות, כגון אשת אב וכלתו וחמותו ואחות אשתו. אבל אמו ואחותו ובתו וכיוצא בהן, דאין בידו לרבות — מנלן? **שכן איסור הבא מאליו** — ופשוט מינה אמו ואחותו ובתו וכיוצא בהן, ולא תפשוט מינה עריות הנאסרות לו מחמת קידושין. **מאשת אח ואחות אב ואם** — דכי פרכת: מה לאחות אב ואם שכן איסור הבא מאליו — אשת אח תוכיח. מה לאשת אח שכן בידו לרבות — אחות אב ואם תוכיח. וחזור הדין. הצד השוה שבהן, שהן אסורות עליו משום ערוה, ועשה בהן הערמה כגמר ביאה — אף אני אביא כל העריות בדין הזה. **שכן איסורן משום שאר** — ותפשוט כל האסורות משום שאר — מנא תיתי? **בחיי אוסרן** — כל זמן שאדם חי והיא שופעת. וכן אשת אח אין היתר בחיי אחיו, שאפילו הוא מגרשה אסורה לזה. אשת איש יש לה היתר בחייו על ידי גט.

ביומי

1 יָשֵׁן לֹא קָנָה בִּיבִמְתּוֹ! אֶלָּא בְּנִתְקַע - וְהָא אָמַר רַבָּה:
2 נָפַל מִן הַגַּג וְנִתְקַע - חַיָּיב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, וּבִיבִמְתּוֹ
3 לֹא קָנָה? אֶלָּא: כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּון לְאִשְׁתּוֹ, וּתְקָפָתוּ יְבִמְתּוֹ,
4 וּבָא עָלֶיהָ. "שֶׁנֵּיהֶם אֲנוּסִים" דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא הֵיכִי דָּמֵי?
5 כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּון לְאִשְׁתּוֹ, וּתְקָפוּהוּ נָכְרִים וְדִבְּקוּם זֶה
6 בְּזֶה, וּבָא עָלֶיהָ. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "יְבָמָה
7 יָבֹא עָלֶיהָ" מִצְוָה. דָּבָר אַחֵר: "יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ"
8 בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן. וְהָא
9 אַפִּיקְתֵּיהּ לְמִצְוָה! לְמִצְוָה מִ"וְאִם לֹא יַחְפּוֹץ הָאִישׁ"
10 נָפְקָא, הָא חָפֵץ - יַבֵּם, וְכִי אַתָּא קְרָא - בֵּין בְּשׁוֹגֵג
11 בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן. תַּנְיָא אִידָךְ: "יְבָמָה
12 יָבֹא עָלֶיהָ" כִּדְרָכָהּ, "וּלְקָחָהּ" שֶׁלֹּא כִּדְרָכָהּ. "וְיִבֵּם"
13 בִּיאָה גּוֹמֶרֶת בָּהּ וְאֵין כֶּסֶף וּשְׁטָר גּוֹמְרִין בָּהּ. "וְיִבְּמָהּ"
14 בְּעַל כָּרְחָהּ. דָּבָר אַחֵר: "יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ" בֵּין בְּשׁוֹגֵג
15 כו'. וְהָא אַפִּיקְתֵּיהּ לְכִדְרָכָהּ! הַהוּא מִ"לְהָקִים לְאָחִיו
16 שֵׁם" נָפְקָא, בְּמָקוֹם שֶׁמְּקִים שֵׁם. וְכִי אַתָּא קְרָא - בֵּין
17 בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן. גּוּפָא, אָמַר
18 רַב יְהוּדָה: יָשֵׁן לֹא קָנָה בִּיבִמְתּוֹ, דְּאָמַר קְרָא: "יְבָמָה
19 יָבֹא עָלֶיהָ" עַד דִּמְכַוֵּין לָהּ לְשֵׁם בִּיאָה. וְהָתַנְיָא: בֵּין
20 עֵר [בֵּין יָשֵׁן! אֵימָא: בֵּין עֵרָה בֵּין יְשֵׁנָה. וְהָתַנְיָא: בֵּין
21 עֵר] הוּא בֵּין יָשֵׁן הוּא. בֵּין עֵרָה הִיא בֵּין יְשֵׁנָה הִיא!
22 הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּמִתְנַמְנֵם. הֵיכִי דָּמֵי מִתְנַמְנֵם?
23 אָמַר רַב אַשִׁי: נִים וְלָא נִים, תִּיר וְלָא תִּיר, כְּגוֹן דְּקָרוּ
24 לֵיהּ וְעָנֵי, וְלָא יָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא, וְכִי מְדַבְּרוּ לֵיהּ
25 מְדַבַּר. גּוּפָא, אָמַר רַבָּה: נָפַל מִן הַגַּג וְנִתְקַע חַיָּיב
26 בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, וּבִיבִמְתּוֹ לֹא קָנָה: בְּנֶזֶק, בְּצַעַר,
27 בְּשֶׁבֶת, בְּרִפּוּי, אֲבָל בּוּשֶׁת לָא מִיחַיַּיב, דְּאָמַר מָר: אֵין חַיָּיב עַל הַבּוּשֶׁת עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּון. אָמַר
28 רָבָא: נִתְכַּוֵּון לְהַטִּיחַ בְּכוֹתֶל וְהִטִּיחַ בִּיבִמְתּוֹ - לֹא קָנָה. לְהַטִּיחַ בְּבְהֵמָה וְהִטִּיחַ בִּיבָמָה - קָנָה,
29 דְּהָא קָמְכַוֵּין לְשֵׁם בִּיאָה בָּעוֹלָם. "אֶחָד הַמַּעֲרָה". אָמַר עוּלָּא: מִנַּיִן לְהַעֲרָאָה מִן הַתּוֹרָה?
30 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת עֶרְוָתָהּ אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה" מִכָּאן
31 לְהַעֲרָאָה מִן הַתּוֹרָה. אַשְׁכַּחַן נִדָּה, שְׁאָר עֲרָיוֹת מַנַּיִן? וְכִי תֵּימָא: גַּיְלַף מִנִּדָּה - טַמָּה לְנִדָּה
32 שֶׁכֵּן מְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ! אֶלָּא: אִתְּיָא מֵאֵשֶׁת אָח, דִּכְתִיב: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֵשֶׁת
33 אָחִיו נִדָּה הִיא", וְכִי אֵשֶׁת אָחִיו [לְעוֹלָם] נִדָּה הִיא? אֶלָּא: כְּנִדָּה, מַה נִּדָּה בְּהַעֲרָאָה - אַף
34 אֵשֶׁת אָח בְּהַעֲרָאָה. מַה לְּאֵשֶׁת אָח שֶׁכֵּן בְּיָדוֹ לְרַבּוֹת, דְּאִי בָּעֵי מְקַדֵּשׁ וְאָזֵיל כִּי אַלְפָא!
35 אֶלָּא אִתְּיָא מֵאַחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם, דִּכְתִיב: "עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה כִּי
36 אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה" אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּאַחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם - שֶׁכֵּן אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָיו!
37 מֵחֲדָא לָא אָתְיָא, תֵּיתֵי [חֲדָא] מִתַּרְתֵּי. מְהֵי תֵּיתֵי? תֵּיתֵי מֵאֵשֶׁת אָח וַאֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת
38 אֵם - מַה לְּהָנָךְ, שֶׁכֵּן אֲסוּרִין מִשּׁוּם שְׁאֵר! אֶלָּא תֵּיתֵי מִנִּדָּה וַאֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם - מַה
39 לְהָנָךְ, שֶׁכֵּן אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָיו! אֶלָּא תֵּיתֵי מִנִּדָּה וְאֵשֶׁת אָח, דְּמַאי פָּרְכַתְּ? מַתְקִיף לָהּ רַב
40 אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: מַה לְּנִדָּה וְאֵשֶׁת אָח - שֶׁכֵּן אֵין לָהֶם הֵיתֵר בְּחַיֵּי אוֹסְרָן, תֹּאמַר
41 בְּאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהּ הֵיתֵר בְּחַיֵּי אוֹסְרָהּ! אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרֶבְיָנָא: אַטּוּ
42 נִדָּה וְאֵשֶׁת אָח בְּחַיֵּי אוֹסְרָן הוּא דְּאֵין לָהֶם הֵיתֵר, אֲבָל לְאַחַר מִכָּאן יֵשׁ לָהֶם הֵיתֵר? נִדָּה

ביומי

מרוצח ורוצח גופיה קאמר התם דסברא הוא, דמאי חזית דדמא דידך סומקא טפי כו'. וזה לא שייך אלא במאנסין אותו להרוג בידים, אבל אם רוצים לזורקו על התינוק ויתמעך — בזה אדרבה, איכא למימר איפכא: מאי חזית דדמא דחבריה סומקא טפי כו', כיון שאין הורג בידים, ולא הוי אלא קרקע עולם בעלמא, ואין מצווה להציל חברו בגופו, דאדרבה: חייו קודמין, וההיקש דקרא — בהורג בידים כתיב: "כי כאשר יקום איש על רעהו וגו'". והשתא גרסינן בכל דוכתא: מה רוצח יהרג ואל יעבור. אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור. פירוש: יהרג הבועל, ולא גרסינן יתהרג, דקרקע עולם היא. אי נמי אומר רבינו יצחק, דאפילו גרסינן תיהרג יש לפרש דהכי קאמר: תיהרג קודם שתעשה מעשה ותביא עליה את הערוה. ואם תאמר: במסכת עבודה זרה בפרק "רבי ישמעאל" (נד,א) דנעבד באונס אסור, ומפרש: כגון דאנסוהו נכרים והשתחוה לבהמה דידיה. ופריך עלה רבי זירא: אונס רחמנא פטריה, דכתיב: "ולנערה לא תעשה דבר" (דברים כב), ומאי קושיא? הא האי קרא דוקא בקרקע עולם איירי, אבל עשה מעשה חייב למסור עצמו, כדפרישית, ומשתחוה לעבודה זרה עושה מעשה הוא, דליכא לאוקמה כשכפוהו נכרים לעבודה זרה, דאין זה משתחוה! ואומר רבינו יצחק: דהכי פריך: אונס רחמנא פטריה ממיתה — אפילו בעושה מעשה, דנהי דחייב למסור עצמו, מכל מקום אם לא מסר עצמו לא מיחייב מיתה. ד"ולנערה לא תעשה דבר" — אפילו בעשתה מעשה קאמר קרא דפטורה ממיתה, דבעשיית מעשה איירי היקישא דקרא. ועוד: דכיון דאפילו ברצון מיחייב מיתה, אף על גב דלא עביד מעשה, דהא אשה חייבת ברצון אף על גב דהויא קרקע עולם — הכי נמי כשפטר הכתוב אונס במיתת בית דין. כדכתיב: "ולנערה לא תעשה דבר" — פטר בכל ענין, לא שנא עביד לא שנא לא עביד. ולהכי פריך: כיון דפטור ממיתה לא חשיב נעבד ליאסר בהך עבודה. ומהדר ליה התם דחשיב שפיר נעבד באונס, אף על גב דפטר' ממיתה בדיעבד, כיון דחייב למסור עצמו.

ישן לא קנה — פירש בקונטרס: משום דלא הוי בר דעת. וקשיא: דהא קטן, אף על גב דלא הוי בר דעת הוה קונה אי לאו דמיעטיה קרא! אלא טעמא משום דלא איכוין לביאה כלל, והוי כ"מתכוין להטיח בכותל" דבסמוך.

וכי איצטריך קרא בין בשוגג כו' — ואם תאמר: והא איצטריך לאשמועינן ביאה ביבמה, דלא כתיב אלא הבא! ויש לומר: דמ"להקים לאחיו שם" נפקא. ואם תאמר: והא אכתי איצטריך לגזירה שוה דלקמן: יבמה מנין — אתיא ביאה ביאה! ויש לומר: דביאה דחייבי לאוין מופנה, והוה ליה מופנה מצד אחד.

דמכוין לה — לאו דוקא נקט דמכוין לה, דהא בסמוך אמר דנתכוון להטיח בבהמה והטיח ביבמתו — קנה.

שכן בידו לרבות — ואם תאמר: דבקדושין פרק "האומר" (סז,ב) בעי למילף כל העריות דלא תפסי בהו קידושין מאחות אשתו, וקאמר התם: בשלמא כולהו אתיין. והיכי אתיין? הא איכא למיפרך: מה לאחות אשה — שכן בידו לרבות! ויש לומר: דבלאו הכי פריך שפיר. אי נמי: דדוקא באשת אח חשיב יש בידו לרבות לחומרא, שכן יש בידו לרבות איסור על אחרים. אבל מה שבידו לרבות על עצמו — לא חשיב פירכא. **מה** לאחות אב ואחות אם שכן איסור הבא מאליו — הקשה רבינו יהודה בן נתן: דמאחות אב ואם נילף איסור הבא מאליו, ומאשת אח נילף היכא דעל ידי קידושין! ויש לומר: דאשת איש לא אתי, כדפריך בסמוך: מה להנך שכן שאר.

יבמות. פרק שישי – הבא על יבמתו דף נד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

אלא רמז ליבמה שאסורה בחיי בעלה מנין — דכיון דשריא רחמנא אחר מיתה — אין סברא לומר דאסירא בחיי בעלה, דלא מיסתבר שהיה בא הכתוב לומר דאתי עשה ודחי לא תעשה שיש בו כרת, אי לאו דמוכח קרא בהדיא.

בזכור מהו — הא דלא יליף זכור ובהמה מהקישא דרבי יונה — משום ד"את מקורה הערה" כתיב, והנהו לא שייך בהו מקור. ועוד, דאפסקינהו בקרא דמולך. אי נמי משום דזכור ובהמה לא חשיב ביאה, דאין דרך ביאה בכך. ולהכי בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נד,ב) צריך אזהרה ועונש לשוכב ונשכב בזכור, אף על גב דבעלמא לא בעי קרא לחייב האשה הנשכבת. **אמרו** לו מתה אשתך כו' — בתלתא הוה סגי, אלא קא משמע לן דאף על פי שיש ערבוב, שכל חמשתן שלשלת אחוה, וצריך להוציא האסורות — לא גזרינן הנך דשרינן אטו הנך דאסירן.

וצרותיה איצטריך, אף על גב דסלקא דעתך דמוטב שיחלוץ הצרות — גזירה שלא יחלוץ לשניה או רביעית.

מאשת

ביומי תליא מילתא — אפילו אם מת האוסרה, שפסקה דם בראייה ראשונה — אסורה כל שבעה. בבנים תליא — אם יש לה בנים אפילו מת אחיו. אין אוסרן מתירן — אין כח באוסר להתיר, אלא דבר אחר מתירה: ימים מתירין את הנדה, ואשת אח — כשהוא עירירי. הוקשו כל העריות לנדה — שהרי כאן הוקשו כולן זו לזו, ונדה כתובה בפרשת עריות, הלכך בהבראה ילפינן כולהו מנדה. נדה דכתיב גבי אשת אח — דילפינן מיניה לעיל הערה לאשת אח מנדה. בחיי בעלה — אם גירשה אחיו. ולאו הבא מכלל עשה עשה — אבל כרת ליבא. משכבי אשה — וכיון דבאשה הוי הערה משכב, ממילא איתסרא בזכור, דהא בזכור כתיב: "משכבי אשה". המערה בבהמה — שלא גמר ביאתו. ואחות אב ואחות אם — לאו מחייבי מיתות הן, דלא כתיבא בהו מיתה. ליכתבה במיתת בית דין — כגון באמו וחמותו, ולימא נמי: אם אינו ענין להו, דאתיא בהיקישא דרבי יונה, תנהו ענין לבהמה. איידי דכוליה קרא — דכתיב באחות אב ואחות אם בפרשת "קדושים תהיו" לדרשא אתא, כדתניא לקמן כתיב ביה נמי הערה, בלא צורך, לדרשא דבהמה. ערות אחות אביך — קרא ד"אחרי מות" קמא נקט. בין שהיא אחות אביך — מן האב בין מן האם. מה אחותו בין מן האב בין מן האם — דכתיב: "בת אביך או בת אמך". מה דודתו מן האב ולא מן האם — שאם היה דודו אחי אביו מן האם ולא מן האב — אין אשתו עליו ערוה, ולקמן בעי מנלן. דודתו אין איסורה בא עליו מאליו — אלא על ידי קדושי דודו, ולא תוכיח אחותו. וכיון דלא נפקא לן מדינא, תלמוד לומר מקרא שני בפרשת "קדושים תהיו": "ערות אחות אביך ואחות אמך לא תגלה". ואין צריך להזהיר — שכבר הזהיר, ולא הוה ליה לאשמועינן אלא עונש, כדעבד באשת אח ובאחותו: "איש כי יקח אחות אביו ואחות אמו ערום ישאו", וקרא יתירא הוא, לרבות אחות אביו מן האם ואחות אמו מן האם. למה לי למכתב — האי קרא יתירא בתרוייהו? לכתוב בחדא, ותיתי אידך מינה. יש לה חיים — דמשפחת אב קרויה משפחה, דכתיב: "ויתילדו על משפחותם לבית אבותם" (במדבר א). אחות אם ודאי — קרובתו. אבל אחות אב, שמא חס ושלום אין זה אביו? מה להלן מן האב — אם אחי אביו מן האב הוא — הוי קרוב לענין גאולה יותר, ומצות גאולה מוטל עליו יותר מקרובי האם, אף כאן — מן האב ולא מן האם. הכי גרסינן. ממשפחתו יגאלנו משפחת אב קרויה משפחה כו'. והא דתנן אמרו לו מתה אשתך כו' — כגון דינה בת לאה מיעקב, ויוכבד בת לאה מחצרון, ושרה בת חצרון מקטורה, ורבקה בת קטורה מבתואל, ומלכה בת בתואל מחנה. וראובן נשא את מלכה, והלך למדינת הים. אמרו לו מתה אשתך, ונשא את רבקה, שהיא אחותה מאביה. חזרו ואמרו לו מתה רבקה, ונשא את שרה אחותה מאמה. אמרו לו מתה שרה, ונשא את יוכבד אחותה מאביה. אמרו לו מתה יוכבד, ונשא את דינה אחותה מאמה. חזרו ואמרו לו: כולן קיימות. מותר בראשונה — במלכה אשתו. ובשלישית — שרה, לפי שרבקה לא היו קדושיה קידושין, וביאתה באונס הוא.

1 ביֹומֵי תַּלְיָא מִילְתָא. אֵשֶׁת אָח - בְּבָנִים תַּלְיָא רַחֲמָנָא.
2 אֶלָּא פְּרִיךְ הָכִי: מַה לְּנִדָּה וְאֵשֶׁת אָח - שֶׁכֵּן אֵין
3 אוֹסְרָן מַתִּירָן, תֹּאמַר בְּאֵשֶׁת אִישׁ - שֶׁאוֹסֶרָהּ מַתִּירָהּ!
4 אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹנָה וְאִיתֵימָא רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב
5 יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר קְרָא: "כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת
6 הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת" הוּקְשוּ כָּל הָעֲרָיוֹת
7 כּוּלָּן לְנִדָּה, מַה נִּדָּה בְּהַעֲרָאָה - אַף כָּל בְּהַעֲרָאָה.
8 וְאֶלָּא נִדָּה דִּכְתִיבָא גַּבֵּי אֵשֶׁת אָח לָמָּה לִי? לְכִדְרַב
9 הוּנָא. דְּאָמַר רַב הוּנָא: רֶמֶז לִיבָמָה מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן?
10 מִנַּיִן?! הָא כְּתִיב: "יִבְמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ"! אֶלָּא: רֶמֶז
11 לִיבָמָה שֶׁאֲסוּרָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ מִנַּיִן? הַאי - סְבָרָא הִיא,
12 מִדְּאָמַר רַחֲמָנָא: לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ שְׁרָיָא - מִכְּלָל
13 דִּבְחַיֵּי בַּעְלָהּ אֲסוּרָה! וְדִלְמָא: לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - מִצְוָה, בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - רְשׁוּת? אִי נַמִי:
14 לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - אִין, בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - לָא, וְלָאו הַבָּא מִכְּלָל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה! אָמַר קְרָא:
15 "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִיא", וְכִי אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִיא? אֶלָּא בְּנִדָּה, מַה נִּדָּה,
16 אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֵיתֵר לְאַחַר מִכָּאן - בִּשְׁעַת אִיסּוּרָא בְּכָרֵת, אַף אֵשֶׁת אָח [נַמִי], אַף עַל
17 פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֵיתֵר לְאַחַר מִכָּאן - בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ בְּכָרֵת. אֶלָּא הַעֲרָאָה דִּכְתִיבָא גַּבֵּי אֲחוֹת אָב
18 וַאֲחוֹת אֵם לָמָּה לִי? לִכְדִבְעָא מִינֵּיהּ רָבִינָא מֵרַבָּא: הַמְעֻרָּה בִּזְכוּר, מַהוּ? בִּזְכוּר - "מִשְׁכְּבֵי
19 אִשָּׁה" כְּתִיבָא! אֶלָּא: הַמְעֻרָּה בְּבְהֵמָה מַהוּ? אָמַר לֵיהּ: אִם אֵינוֹ עָנְיָן לְהַעֲרָאָה, דִּכְתִיבָא גַּבֵּי
20 אֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם, דְּאָתְיָא בְּהֶקֵּישָׁא מִדְּרַבִּי יוֹנָה - תְּנֵהוּ עָנְיָן לְהַעֲרָאָה דִּבְהֵמָה. מִכְּדֵי
21 בְּהֵמָה חַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין הִיא, מַאי מַעֲמָא כְּתִיב לְהַעֲרָאָה דִּידָהּ גַּבֵּי חַיָּבֵי כָּרֵיתוֹת?
22 לִכְתּוֹב גַּבֵּי מִיתַת בֵּית דִּין, וְנֵילַף מִיתַת בֵּית דִּין מִמִּיתַת בֵּית דִּין! אַיְדֵי דְּכוּלֵּיהּ קְרָא לְדָרְשָׁא
23 אָתֵי - כְּתִיב בֵּיהּ נַמִי הָא מִילְּתָא לְדָרְשָׁא. מַאי דְּרָשָׁא - דְּתַנְיָא: "עֶרְוַת אָחוֹת אָבִיךָ לֹא
24 תְגַלֶּה" בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם. אַתָּה אוֹמֵר בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מִן הָאָב
25 וְלֹא מִן הָאֵם? וְדִין הוּא: חַיֵּב כָּאן - וְחַיֵּב בַּאֲחוֹתוֹ - מָה אֲחוֹתוֹ - וּבֵין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם,
26 אַף כָּאן - בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם. אוֹ כְּלָךְ לְדָרֵךְ זוֹ: חַיֵּב כָּאן וְחַיֵּב בְּדוֹדָתוֹ, מָה דּוֹדָתוֹ -
27 מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם, אַף כָּאן - מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם. גְּרֵאָה לְמִי דּוֹמָה: דָּנִין אִיסּוּר הַבָּא
28 מֵאֵלָיו מֵאִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָיו, וְאַל תּוֹכִיחַ דּוֹדָתוֹ - שֶׁאֵין אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָיו. אוֹ כְּלָךְ לְדֶרֶךְ
29 זֶה: דָּנִין קְרוֹבֵי הָאָב מִקְּרוֹבֵי הָאָב, וְאַל תּוֹכִיחַ אֲחוֹתוֹ שֶׁקְּרוֹבֵי עַצְמוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עֶרְוַת
30 אֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה" בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם. "עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה" בֵּין מִן
31 הָאָב בֵּין מִן הָאֵם. לָמָּה לִי לְמִכְתְּבָא בַּאֲחוֹת אָב, לָמָּה לִי לְמִכְתְּבָא בַּאֲחוֹת אֵם? אָמַר רַבִּי
32 אַבָּהוּ: צְרִיכִי, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא בַּאֲחוֹת אָב - שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהּ חַיִּים, אֲבָל אֲחוֹת אֵם - אֵימָא לָא.
33 וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא בַּאֲחוֹת אֵם - שֶׁכֵּן וַדָּאִית, אֲבָל אֲחוֹת אָב - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. וְדוֹדָתוֹ,
34 דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ לְתַנָּא דְּמִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם, מְנָא לֵיהּ? אָמַר רָבָא: אָתְיָא "דּוֹדוֹ" "דּוֹדוֹ",
35 כְּתִיב הָכָא: "עֶרְוַת דֹּדוֹ גָּלָה", וּכְתִיב הָתָם: "אוֹ דֹדוֹ אוֹ בֶן דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ" מַה לְּהַלָּן מִן הָאָב
36 וְלֹא מִן הָאֵם - אַף כָּאן מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם. וְהָתָם מְנָלַן? אָמַר קְרָא: "מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ",
37 מִשְׁפַּחַת אָב - קְרוּיָה מִשְׁפָּחָה, מִשְׁפַּחַת אֵם - אֵינָהּ קְרוּיָה מִשְׁפָּחָה. וְהָדְרְתָנַן: אָמְרוּ לוֹ: מֵתָה
38 אִשְׁתְּךָ, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ. מֵתָה, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ. מֵתָה, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ.
39 מֵתָה, וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ - מוּתָּר בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁלִישִׁית וּבַחֲמִישִׁית, וּפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן.
40 וְאָסוּר בַּשְּׁנִיָּה וּבָרְבִיעִית, וְאֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. וְאִם בָּא עַל הַשְּׁנִיָּה לְאַחַר
41 מִיתַת הָרִאשׁוֹנָה - מוּתָּר בַּשְּׁנִיָּה וּבָרְבִיעִית, וּפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן, וְאָסוּר בַּשְּׁלִישִׁית וּבַחֲמִישִׁית.

אלמא

ומותר בשרה אחותה, דתנן (יבמות צז,א): נושאין על האנוסה. ובחמישית — דינה, ואף על פי שהיא אחות יוכבד הרביעית. לפי שביאת יוכבד פיתוי היא, ואינה קידושין, מפני שהשלישית היו קידושיה קידושין. ופוטרות צרותיהן — אם מת וחלצו האחין לאחת מהן — פוטרות צרותיהן. ואסור בשניה — מפני הראשונה, וברביעית מפני השלישית.

אלמא

בְּיוֹמֵי – בספירת שבעה ימים לטהרתה תַּלְיָא מִילְּתָא, ובתוכם אסורה אף לאחר חיי אוסרם, דהיינו אף לאחר שפסקה לראות דם (ויקרא טו יט, תנחומא מצורע ח), וְאֵשֶׁת אָח, בְּבָנִים של אחיו תַּלְיָא רַחֲמָנָא את היבום, שרק אם לא השאיר בנים כשמת אשתו מותרת (דברים כה ה), אך אם השאיר בנים אסורה, ונמצא שלשתיהן אין היתר אף לאחר חיי אוסרן [בנדה הוא הדם ובאשת אח הוא האח] וכפי שנתבאר.

מיישבת הגמרא: אֶלָּא פְּרִיךְ הָכִי – כוונתו היתה להקשות כך, מַה לְּנִדָּה וְאֵשֶׁת אָח שהחמירה התורה בהן שֶׁכֵּן אֵין אוֹסְרָן מַתִּירָן, דהיינו שאין כח ביד האוסר להיות הוא המתיר, שבנדה אף שנפסק הדם אינה נטהרת אלא עד שבעה ימים, ובאשת אח אף כשמת האח אין עצם מיתתו מתירה אלא רק אם מת בלא בנים, ולכן החמירה בהן התורה להחשיב העראה כביאה, תֹּאמַר בְּאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁבעלה האוֹסְרָהּ על כל העולם, הוא מַתִּירָהּ בגט או במיתתו (קידושין ב.), ויתכן שהקילה בה התורה שאין העראה כביאה.

הגמרא מבארת למסקנא מנין למדים לאסור העראה בכל העריות: אֶלָּא, אָמַר רַבִּי יוֹנָה, וְאִיתֵימָא רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר קְרָא בסוף פרשת העריות (ויקרא יח כט), 'כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשׂוֹת', הוּקְּשׁוּ בפסוק זה כָּל הָעֲרָיוֹת כּוּלָּן זו לזו וּלְנִדָּה הכתובה באותה פרשה, מַה נִּדָּה אסורה אף בְּהַעֲרָאָה, אַף כֹּל העריות אסורות בְּהַעֲרָאָה, וכיון שנלמד בהיקש, אין לפרוך, כיון שאין משיבים על ההיקש.

שואלת הגמרא: וְאֶלָּא מאחר שלמדנו מהיקש זה לאסור העראה בכל העריות, 'נִדָּה' דִּכְתִיבָא בפסוק נִגְּבֵי אֵשֶׁת אָח (ויקרא כ כא) לָמָּה לִי, הרי אין צריך ללמוד ממנה לאסור העראה באשת אח.

מיישבת הגמרא: הכתוב בא לִלְמוד כְּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, רֶמֶז לדין יְבָמָה מִן הַתּוֹרָה מַנִּין. וקודם סיום דבריו תמהה הגמרא: וכי יש לשאול מַנִּין הרמז לדין יבום, הָא כְּתִיב במפורש (דברים כה ה) 'יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ', ובפרשה זו נתבארו כל מצוות היבום. מבארת הגמרא: אֶלָּא כך רב הונא התכוין לשאול, רֶמֶז לִיבָמָה שהיא אשת אח שאין לו בנים שאחר מיתתו תהיה יבמה לאחיו, שֶׁאֲסוּרָה לו בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ באיסור אשת אח, מַנִּין. שוב תמהה הגמרא: הֵאי – מקור איסור זה מִסְּבְרָא הִיא, מִדְּאָמַר רַחֲמָנָא, שלְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ ללא בנים שָׁרְיָא [–מותרת] היבמה לאחיו, מִכְּלָל דִּבְחַיֵּי בַּעְלָהּ אֲסוּרָה לו אף אם נתגרשה, ואין צריך לכך מקור אחר. מתרצת הגמרא: וְדִלְמָא אין להוכיח שבחיי בעלה אסורה לו, אלא כך יש לדייק, שלְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ מִצְוָה לאחיו להנשא לה, אך בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ הוא רק רְשׁוּת. אִי נַמִּי, אמנם יש לדייק שלְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ, אֵין – אכן מותר ליבם להנשא לה, וּבְחַיֵּי בַּעְלָהּ לֹא, וְאולם אין להוכיח שאיסורה הוא בכרת ככל איסור אשת אח, אלא יתכן שכל שיש בה הוא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה שדינו כַּעֲשֵׂה ולא כלאו, ואסור להנשא לה בחיי בעלה רק באיסור עשה. ולכן הוצרך רב הונא להוכחה אחרת שאיסורה אף בכרת, דְּאָמַר קְרָא (ויקרא כ כא) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִיא', וקשה, מדוע קראה הכתוב 'נדה', וְכִי אֵשֶׁת אָחִיו לעולם נִדָּה הִיא שאינה פוסקת מלראות דם, אֶלָּא כוונתו ללמד שדינה כְּנִדָּה, מַה נִּדָּה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֶיתֵּר לאיסורה לְאַחַר מִכָּאן כשתפסיק לראות ותטבול, מכל מקום בִּשְׁעַת אִיסּוּרָא אסורה בְּכָרֵת, אַף אֵשֶׁת אָח [נַמִּי], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֶיתֵּר לְאַחַר מִכָּאן כשמת בעלה בלא בנים, מכל מקום בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ בְּכָרֵת.

עוד שואלת הגמרא: אֶלָּא מאחר שלמדנו כבר איסור העראה בכל העריות, הַעֲרָאָה דִּכְתִיבָא לִנְּבֵי איסור אֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם (ויקרא כ יט) לָמָּה לִי. משיבה הגמרא: לְכִדְבָעָא מִינֵּיהּ רַבִינָא מָרֶבָא, הַמְעָרֶה בְּזָכוּר שחייב על ביאתו סקילה (שם כ יג, סנהדרין נד.) מַהוּ, האם העראה נחשבת לביאה וחייב אף עליה. תמהה הגמרא: וכי מה הספק בזה, הרי בְּזָכוּר 'מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה' כְּתִיבָא (שם), וכיון שבאשה למדנו שהעראה הרי היא 'משכב', ממילא שאסור גם בזכור. מבארת הגמרא: אֶלָּא כך שאל רבינא, הַמְעָרֶה בְּבְהֵמָה שחייב על ביאתה סקילה (שם כ טו, סנהדרין נד.) מַהוּ. אָמַר לֵיהּ, אִם אֵינוֹ עָנְיָן לְהַעֲרָאָה דִּכְתִיבָא לִנְּבֵי איסור אֲחוֹת אָב וַאֲחוֹת אֵם, דְּאָתְיָא – שהרי למדים לאסור העראה בְּהֶקֵּישָׁא מִדְּרַבִּי יוֹנָה, תְּנֵהוּ עָנְיָן ללמד לְאִסּוּר הַעֲרָאָה דִּבְהֵמָה, שמדה היא בתורה, שכתוב שאינו נצרך לעצם האיסור, ניתן לדורשו ללמד על ענין אחר.

מקשה הגמרא: מִכְּדֵי – הלא ביאה על בְּהֵמָה מַחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין הִיא, שהעושה כן חייב סקילה (ויקרא כ טו), וּמַאי מַעְמָא כְּתִיב לְהַעֲרָאָה דִּידָהּ לִנְּבֵי איסור אחות אב ואם שהן רק מַחַיְּבֵי כְּרִיתוֹת (שם כ יט) ואין בהן סקילה, לִכְתּוֹב אותה לִנְּבֵי ערוה שעונשה מִיתַת בֵּית דִּין, כגון הבא על אמו או על חמותו (ויקרא כ יא, יד), וְנַיְלַף הבא על הבהמה שעונשה מִיתַת בֵּית דִּין מֵעריות שעונשן מִיתַת בֵּית דִּין, שאם ההעראה אינה ענין לגופן, שכבר נלמדות מהיקש כל העריות לעיל, תנהו ענין להעראה בבהמה.

מתרצת הגמרא: אַיְדֵי – אגב כך דְּכוּלֵּיהּ קְרָא של אחות אב ואם מיותר וּלְדַרְשָׁא אַתֵּי כפי שיתבאר, לכן כְּתִיב בֵּיהּ נַמִּי הָא מִילְּתָא של הערעה המיותרת, לְדַרְשָׁא, ללמד למערה בבהמה. מבארת הגמרא: מַאי היא הַדַּרְשָׁא שלשם כך נכתב הפסוק. דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפרשת אזהרת העריות (ויקרא יח יב) 'עֶרְוַת אֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה', והיינו בֵּין שהיא אחות אביו רק מִן הָאָב, ששניהם, אביו ואחות אביו, בני אב אחד, וּבֵין שהיא אחות אביו רק מִן הָאֵם, ששניהם בני אם אחת, בכל אופן אסורה לו. דנה הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר שאיסור אחות אביו היינו בֵּין מִן הָאָב וּבֵין מִן הָאֵם, אוֹ שמא נאמר שאֵינוֹ בא לאסור אֶלָּא אחות אביו מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם. הברייתא מבארת במה הנידון: יש מקום לומר שאסור באחות אביו בכל אופן, וְדִין – לימוד במה מצינו הוא, שמצינו שחִיֵּב כָּאן – באחות אב, ומצינו שחִיֵּב בְּבא על אֲחוֹתוֹ, מָה אֲחוֹתוֹ אסורה לו בֵּין אם היא אחותו רק מִן הָאָב וּבֵין אם היא אחותו רק מִן הָאֵם (ויקרא יח ט, שם כ יז), אַף כָּאן באזהרה על אחות אביו, אסורה לו בֵּין אחות אביו מִן הָאָב וּבֵין מִן הָאֵם. אוֹ שמא כֻּלָּךְ [–תלך] בנידון זה לִלמוד בְּדֶרֶךְ זוֹ, שמצינו שחִיֵּב כָּאן באחות אב, ומצינו שחִיֵּב בְּבא על דּוֹדָתוֹ (שם כ כ) שהיא אשת אחי אביו, מָה – כשם שדּוֹדָתוֹ אסורה לו רק אם בעלה הוא אחי אביו מִן הָאָב וְלֹא כשהם אחים רק מִן הָאֵם, אַף כָּאן באחות אב נאמר שאין האיסור אלא באחות אב מִן הָאָב וְלֹא באחות האב מִן הָאֵם.

הברייתא מוסיפה לדון מהיכן מסתבר יותר ללמוד דין איסור אחות אב, במה מצינו מאחותו או מדודתו: נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה יותר, האם דָּנִין אחות אב שהוא אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָּיו, שלא נאסרה עליו מחמת מעשה, מֵאחותו שאף היא אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָּיו, וְאַל תּוֹכִיחַ דּוֹדָתוֹ לאיסור אחות אב, שֶׁאֵין איסורה של דודתו אִיסּוּר הַבָּא מֵאֵלָּיו, אלא על ידי קידושי דודו נאסרה עליו. אוֹ שמא כֻּלָּךְ לְדֶרֶךְ זֶה, שדָּנִין אחות אב שהיא מִקְּרוֹבֵי הָאָב, מדודתו שאף היא מִקְּרוֹבֵי הָאָב, וְאַל תּוֹכִיחַ אֲחוֹתוֹ לאיסור אחות אב שֶׁהיא מִקְּרוֹבֵי עַצְמוֹ.

מסיימת הברייתא: מכיון שאין לנו ללמוד דבר זה מן הדין כאמור, לפיכך תַּלְמוּד לוֹמַר 'עֶרְוַת אֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה', ומכך שחזרה התורה להזהיר פעם נוספת בפרשת עונשי העריות (שם כ יט), היא באה ללמדנו שאחות אב אסורה בֵּין כשהיא אחות אביו רק מִן הָאָב וּבֵין כשהיא אחות אביו רק מִן הָאֵם, ו'עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה' לרבות בֵּין מִן הָאָב וּבֵין מִן הָאֵם.

מקשה הגמרא: לָמָּה לִי לְמִכְתְּבָא לייתור זה של 'לא תגלה' בַּאֲחוֹת אָב, ולָמָּה לִי לְמִכְתְּבָא שוב בַּאֲחוֹת אֵם, הלא די באחת מהן לבד, ונלמד מן האחת על חברתה שבשתיהן האיסור הוא בין באחוה מן האב ובין באחוה מן האם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, את שני היתורים צְרִיכִי, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא רק בַּאֲחוֹת אָב, היינו אומרים שדווקא בה החמירה התורה לאסור אף כשהיא אחותו רק מן האם, שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהּ – למשפחת האב חַיִּים [–יחוס], שרק משפחת אב קרויה משפחה להתייחס אחריה, אֲבָל אֲחוֹת אֵם, שאין יחוס אחרי משפחת האם, אֵימָא לֹא, ורק כאשר היא אחות אמו מן האב יהיה חייב, לכן ריבתה התורה אף באחות אמו שאסורה גם כאשר היא אחותה רק מן האם. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא רק בַּאֲחוֹת אֵם, היינו אומרים שדווקא בה החמירה

המשך בעמוד קיב

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

מ שִׁירֵי מַחְצְלָאוֹת שֶׁבָּלוּ שעא], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן שעב] - מֻתָּר לְטַלְטְלָן, שֶׁלֹּא נִפְקַע מֵהֶם שֵׁם כְּלִי שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶן, הוֹאִיל וְהֵן רְאוּיוֹת שעג] עֲדַיִן לְכִסּוֹת בָּהֶן אֵיזֶה טִנּוּף שעד].

וְאִם זְרָקָן לָאַשְׁפָּה מִבְּעוֹד יוֹם שעה] - אָסוּר לְטַלְטְלָן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה בְּשִׁבְרֵי שְׁאָר כֵּלִים שעו]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף מ

ביאורי הלכה

שעא] שירי מחצלאות שבלו – מחצלות (שטיחים הקלועים מקנים ועשבים המתאימים לכך) המשמשות לישיבה שהתבלו מרוב שימוש[358].

שעב] לישב עליהן – והרי הן כ"שברי כלים"[359].

שעג] והן ראויות – אפילו לא רגילים לייחדן לכך[360].

שעד] איזה טינוף – כגון צואה או רוק[361].

שעה] מבעוד יום – אבל אם זרקן לאשפה בשבת – מותרות בטלטול בשבת זו[362].

שעו] שאר כלים – אבל אם ראויה לישיבה לא בטלה ממנה תורת כלי אף אם זרקה לאשפה[363].

ציונים והוספות

358) נקראו "שירי מחצלאות" כי בעקבות השימוש נפרמו הקצוות ונקטנה המחצלת.

359) למרות שלא נשברו אלא התבלו בלבד.

ומשמע ש:(א) כל זמן שראוייה לישיבה היא בגדר מחצלת לגמרי, (ב) כל זמן שראוייה עדיין לכסות בה טינוף יש לה תורת כלי (ראה תורת שבת כאן שהוא ו' על ו' טפחים, אך כיון שבשוע"ר לא הוזכר שיעור מסויים בו פקעה ממנה תורת כלי הרי אין לכך שיעור ויש לה תורת כלי כל עוד ראויה (לדעת הבעלים עכ"פ) לכסות בה או עד שישליכה לאשפה), (ג) יש לה תורת כלי אף אם לא רגילים להשתמש בה (שהרי עושה מעין מלאכתה הראשונה כדלהלן הערות שס־שסא).

360) נתבאר לעיל הערה רפב ששבר כלי שעושה מעין מלאכתו הראשונה (ושירי מחצלת בכלל זה, כדלהלן הערה שסא) לא פוקעת ממנו תורת כלי אפילו אם לא רגילים לייחדו לשימוש זה – עד שיזרוק לאשפה, אבל שבר כלי שלא עושה מעין מלאכתו הראשונה אין לו תורת כלי אם לא רגילים לייחדו לשימוש זה.

361) אף שכיסוי טינוף לא נחשב כשימוש המתיר בטלטול "שברי כלים" הראויים לזה ללא שייחדוהו לזה (אף אם היו רגילים בכך), מכל־מקום מחצלת היא כלי שלכתחילה נועד לכיסוי העפר לצורך ישיבה, וכשמכסה רוק או צואה הרי הוא מעין אותו השימוש (וכדברי הגמרא קכה, א: מחצלת גופא למאי חזיא – לכסויי ביה עפרא, הני נמי חזיין לכסויי בהו טינופת).

362) כדלעיל סעיף לא: הואיל והיה עליה תורת כלי בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת.

363) כלי גמור מותר בטלטול גם אם בעליו זרקו לאשפה, כדלעיל הערה רפח.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שע דיני שיתוף בעירוב:

ב בעל הבית שיש לו הרבה בתים בחצרו והשכירן לאחרים או שהשאילם (לזמן בענין שאינו יכול לסלקם תוך הזמן בעל כרחם) הרי הם אוסרים עליו בחצר כאילו היו בתים שלהם עד שיערבו וכן אסור לטלטל מביתו לבתיהם עד שיערבו.

ואם יש לו בכל אחד מהם דברים שאינם ניטלים בשבת מחמת איסור שאסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם כיון שלא סילק עצמו מבתים אלו מכל וכל אלא יש לו בהם תפיסת יד נעשה כאילו דר בהם ואין הדרים אוסרים עליו לפי שנעשו כולם כאורחים אצלו ולפיכך גם הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו עירוב כמו שמותרים אורחים שמתארחים בביתו להוציא מביתו לחצר בלי שיערבו עמו אבל אם אין לו בהם אלא דברים שמותר לטלטל לצורך גופם או מקומם אין זו חשובה תפיסת יד כיון שיכול להוציאם משם כשיצטרך להם (או למקומם) ויש אומרים שאם אינן ניטלין מחמת כובדן חשובין תפיסת יד אע"פ שמותרים בטלטול (ויש להחמיר בזה).

ואין תפיסת יד מועלת אלא בבתים שהם שלו בין שהם קנוים לו בין שהם שכורים או שאולים אצלו וחזר והשכירם או השאילם לאחרים אבל מי שיש לו תפיסת יד בבית שאינו לא קנוי ולא שכור ולא שאול אין זה מועיל כלום ואוסר עליו בחצר וכן לטלטל מביתו לביתם:

* * *

ג יש אומרים שאין תפיסת יד מועלת אלא כשאין עמהם דיורין אחרים בחצר ואז אין צריך לערב כלל ביניהם או אפילו יש דיורים בחצר אלא שאותן דיורים מביאים עירובן ומניחין אותו בביתו של בעל הבית זה שיש לו תפיסת יד או באחד מבתים אלו שיש לו בהם תפיסת יד ואז אין כל בתים אלו צריכים ליתן כלל לעירוב פת לפי שכל בתים אלו הם כבית אחד ובית שהעירוב מונח בו אין צריך ליתן את

הפת אבל אם העירוב מונח באחד מבתי הדיורין הרי כל הבתים אלו צריכים כל אחד ליתן פת לעירוב שמתוך שבתים אלו הוזקקו לעירוב עכ"פ בשביל בית שדר בו בעל הבית צריכים גם הם ליתן בשביל בתיהם אע"פ שיש לבעל הבית בהם תפיסת יד והרי דינו עמהם כדין אחים המקבלים פרס מאביהם שיתבאר:

ד אחד ששכר בירה מן הנכרי ודר בה עם חבירו זה בחדר זה וזה בחדר זה ויש להשוכר תפיסת יד בחדר חבירו אם מתחלת השכירות ששכרה מן הנכרי הסכימו לדור יחד ולדעת כן שכרה מן הנכרי אע"פ שהוא לבדו שכרה מן הנכרי הרי חבירו שותף עמו בה ואינו יכול לסלקו כל זמן משך השכירות מן הנכרי שכיון שלדעת כן שכרה מן הנכרי כדי שידורו ביחד הרי נעשה הוא שליח לחבירו לשכור בעדו מן הנכרי ולפיכך אין תפיסת יד מועלת לו בשל חבירו כיון שאינו שלו אבל אם מתחלת השכירות שכרה לעצמו ואחר כך נמלך והשכיר לחבירו מועיל לו תפיסת יד בשל חבירו:

* * *

ה חמש חבורות ששבתו בטרקלין וחלקוהו במחיצות לחמשה חדרים וכל אחד מהם פתוח לחצר אם המחיצות מגיעות לתקרה או בתוך ג' טפחים סמוך לתקרה הרי כל אחד ואחד חדר בפני עצמו אפילו הן מחיצות עראי כגון של יריעות וצריכות כל אחד ואחד מהחבורות ליתן עירובן.

במה דברים אמורים כשיש עוד דיורין בחצר ועירוב כל החצר מניחין אותו באחד מדיורין ההם או בחצר אחרת שעירבה עם זו שמתוך שטרקלין זה הוזקק לעירוב מחמת הדיורין צריכה כל חבורה ליתן עירוב אבל אם דיורין ההם נתנו עירובן בזה הטרקלין אינם צריכים ליתן עירוב כלל שכולם דרים בבית זה ובית שמניחין בו העירוב אינו צריך ליתן פת להעירוב ואף שטרקלין זה מוחלק במחיצות לה' חדרים והעירוב הוא באחד מהם אין בכך כלום הואיל ואינן אלא מחיצות עראי וכן אם אין דיורין אחרים כלל בחצר אין צריך עירוב כלל שאינן אוסרים כלל זה על זה הואיל וכולם בבית אחד שאינו מוחלק אלא במחיצות עראי.

חלקוהו במחיצות שאינן מגיעות לתקרה אפילו אם יש דיורין בחצר ועירוב כל החצר מניחים באחד מדיורין ההם אין צריכים כל החבורות אלא ליתן עירוב אחד כאילו אין ביניהן מחיצות כלל ואם מקצתן עשו מחיצות המגיעות לתקרה ומקצתן לא עשו אותן שעשו הם מחולקים ואותן שלא עשו הן כמשותפין.

וכל זה כשעשו מחיצות עראי לפי שעה אבל אם שבתו בחדרים ועליות ממש והם פתוחים לחצר אוסרים זה על זה אפילו אין דיורין אחרים בחצר וצריכות כל חבורה וחבורה ליתן עירוב אפילו מניחין העירוב בזה הטרקלין.

* * *

וכל זה כשכולם פתוחים לחצר אבל אם אין פתוח לחצר אלא החיצון בלבד וכולם עוברים דרך עליו אפילו הם חדרים ממש אין צריך ליתן עירוב אלא שנים הפנימיים שהם בלבדם חשובים דירות ואוסרים בחצר זה על זה וכן לטלטל מזה לזה אבל כל האחרים חשובים כבית שער להם כמו שיתבאר.

וכל זה כשכולם שוין בטרקלין זה אבל בעל הבית שיש לו מלמד או סופר בביתו וכן תלמידים הלומדים בפני הרב ודרים בביתו אע"פ שיש לכל אחד חדר מיוחד פתוח לחצר וגם לרשות הרבים ואוכל וישן בחדרו אין צריך לערב בחצר כלל מפני שאין אוסרים כלל לא בחצר ולא לטלטל מחדריהם לבית או מחדר לחדר אפילו אין לו בהם תפיסת יד לפי שאינו משאיל להם רשותו לאסור עליו ולא לאסור זה על זה והרי יכול לסלקם בכל עת.

אבל אם החדרים קנויים להם או שכורים (או שאולים בענין שאינו יכול לסלקם תוך זמן שאילתם אין לומר שאינו משאיל להם רשותו לאסור עליו כיון שכבר השאיל להם ואין בידו לסלקם ובע"כ הם) אוסרים עליו אלא אם כן יש לו בהם תפיסת יד ואפילו הם משתמשים באפייה ובישול בבית גדול של בעל הבית אין זה מועיל כלום כיון שאוכלים בחדריהם אלא אם כן תלמידים המקבלים פרס מרבן כמו שיתבאר:

* * *

ו עיקר דירת האדם היא מקום אכילת פת ולא מקום השינה ולינה לפיכך אנשי החצר שהיו כולם אוכלים בבית אחד בשבת אעפ"י שכל אחד אוכל משלו על שלחן בפני עצמו ויש לכל אחד חדר בפני עצמו בחצר שדר שם כל היום וכל הלילה אינם צריכים עירוב מפני שהם כאנשי בית אחד ואינן אוסרים זה על זה.

וכן אם הוצרכו לעשות עירוב עם חצר אחר עירוב אחד לכולם ופת אחד בלבד מוליכין לאותו מקום שהם מערבין עמו ואיזה מהם שירצה יתן הפת ואפילו בני ביתו של בעל הבית יכולין ליתן הפת משלהם ואם היה העירוב בא אצלם אין צריך ליתן פת כלל כמו הבית שמניחים בו העירוב שאין צריך ליתן הפת שכל אלו הבתים כבית אחד הם חשובים כיון שאכילת בעליהם היא בבית אחד בלי מחיצה מפסקת ביניהם.

ואפילו אם לפעמים פורסין וילון לפניהם לצניעות אינו חשוב מחיצה לחלוק ביניהם אפילו אם מגיע לתקרה הואיל ואינו פרוס שם תמיד כל זמן שהם בבית אלא כשרוצין לעשות שם דבר צניעות פורסין אותו ואח"כ מסלקין אותו משא"כ בחבורות ששבתו בטרקלין שהיריעות שפרסו ביניהן הן פרוסות שם כל זמן שביתתן שם.

ומי שיש לו שתי בתים בשתי חצרות באחת הוא אוכל ובשניה הוא דר כל היום וכל הלילה הרי זה אוסר באותה שאוכל אם אוכל שם בשבת וצריך לערב עמהם אבל בשניה אינו אוסר ואין צריך לערב ומותר להשתמש שם בשבת לפי שנעשה שם כאורח אצלם:

* * *

ז האחים שיש להם בתים בחצר אביהם ומקבלים פרס מאביהם ואוכלים בבתיהם בין שהפרס הוא לחם בין שהוא מעות לקנות בו לחם אם יש עוד דיורים בחצר ומניחים עירוב כל החצר באחד מדיורין ההם צריכים האחים עם אביהם ליתן כל אחד עירובו שמתוך שבתים אלו של האב ובניו הוזקקו לעירוב צריכים ליתן כל אחד ואחד אבל אם אין עמהם דיורין בחצר אין צריך עירוב כלל שאינן אוסרים זה על זה הואיל ואוכלים פרס אביהם נעשו כבני

ביתו או אפילו יש עמהם דיורין אלא שמניחים העירוב באחד מבתים אלו של האחים או בבית אביהם אינן צריכין לערב כלל לפי שכולם כבית אחד שמניחים בו העירוב שאין צריך ליתן את הפת.

וכן בנשים המקבלות פרס מבעליהן ובעבדים המקבלים פרס מאדוניהם ובתלמידים המקבלים פרס מרבן:

ח עשרה בתים זה לפנים מזה ואין פתוח מהם לחצר אלא החיצון בלבד וכולם עוברים מזה לזה ויוצאין דרך החיצון לחצר שנים הפנימים לבדם צריכים ליתן עירוב שהם לבדם תורת בית עליהם ואוסרים בחצר וכן לטלטל מזה לזה וכן מהם לבתים שלפניהם ולחצר אבל שאר הבתים שלפניהם תורת חצר עליהם לפי שכל אחד מהם הוא בית שער להפנימי ממנו וא"כ בית השלישי מהפנים הוא בית שער לב' הפנימים ונקרא בית שער של רבים ואינו חשוב דירה כיון שרבים עוברים עליו אבל בית השני אינו בית שער אלא לבית אחד הפנימי ממנו ובית שער של בית אחד אינו מתבטל מתורת בית:

* * *

ט המתארח בחצר אפילו נתארח בבית בפני עצמו ואוכל וישן שם בביתו אם לא נתארח דרך קבע אלא לשלשים יום או פחות אינו אוסר על בני החצר והוא והם מותרים לטלטל בחצר בין מביתו בין מבתיהם ואפילו אם האורחים רבים ובעל הבית אחד כולם טפלים אצלו ונעשים כאנשי ביתו אפילו אם הבתים שמתארחים בהם אינם שלו אלא של נכרים או של ישראלים שאינם דרים שם.

ויש אומרים שהאורח שמתארח בבית או חדר בפני עצמו אינו טפל לבעל הבית להיות כאנשי ביתו אלא שכל שלא נתארח בדרך קבע אין לו חלק בחצר ואינו אוסר על בעל הבית לטלטל מביתו לחצרו אבל לטלטל מבית האורח לחצר אסור בין לו בין לבעל הבית שכיון שהשכירו לו בית זה לאיזה זמן שכירות ליומו ממכר הוא והרי זה בית שלו וכשמוציא משם לחצר בעל הבית הרי זה כמוציא מרשות לרשות (והוא הדין אם השאילוהו לו בענין שאינם יכולים לסלקו תוך משך זמן שאלתו ואינו דומה לאנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב שכשמבטל להם רשות ביתו מותר גם הוא להוציא מביתו לחצר מפני שנעשה אצלם כאורח כמו שיתבאר בסי' ש"פ לפי שהמבטל סילק עצמו מרשות ביתו ונתנו להם משא"כ אורח שלא ביטל ולא סילק עצמו ובני החצר ג"כ אינם יכולים לסלקו הרי רשות ביתו מיוחדת לו ורשות חצר מיוחדת להם ואסור להוציא מרשות זו לזו עד שיערבו):

'לקוטי תורה' פרשת קדושים – הפרשה החסידית

וְכִי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם[1]

"וְכִי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל כו', **וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית** כו'" (פָּרָשָׁתֵנוּ יט, כג־כד):

וְאָמְרוּ רַז"ל בְּרַבּוֹת קְדוֹשִׁים פָּרָשָׁה כ"ה:

מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ אָדָם הָרִאשׁוֹן כו'[2], וַהֲרֵי בָּנֶיךָ מַמְתִּינִין לְעָרְלָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים כו'. עַיֵּן שָׁם.

וּמִזֶּה יֵשׁ רְאָיָה לְפֵירוּשׁ הַשַּׁ"ךְ עַל הַתּוֹרָה שֶׁפֵּירֵשׁ[3]:

שֶׁמִּצְוָה זוֹ הוּא תִּיקּוּן לְחֵטְא עֵץ הַדַּעַת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ גַּם כֵּן (בְּרֵאשִׁית ג, ו): "כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל", וְאָדָם הָרִאשׁוֹן נִצְטַוָּוה עָלָיו בְּשָׁעָה ט', וּבְשָׁעָה יו"ד עָבַר[4]. וְאֵלּוּ הִמְתִּין ג' שָׁעוֹת עַד שַׁבָּת, הָיָה "כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים" (פָּרָשָׁתֵנוּ שָׁם). וּכְנֶגְדָּם נִצְטַוּוּ בִּנְטִיעָה (שָׁם): "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים כו'". עַיֵּן שָׁם.

וְזֶהוּ כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ "וַהֲרֵי בָּנֶיךָ מַמְתִּינִין כו'", שֶׁבָּזֶה הֵם מִתַּקְּנִים חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּעֵץ הַדַּעַת כו'.

וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'" (שָׁם), הַיְינוּ, שֶׁהֵם נֶאֱכָלִין לַבְּעָלִים בִּירוּשָׁלַיִם. "וְדָבָר זֶה הִלּוּלִים לַה' הוּא, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ שָׁם לְשַׁבַּח וּלְהַלֵּל לַשָּׁמַיִם"[5].

וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קכב, ד): "שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים כו' **לְהוֹדוֹת** לְשֵׁם הֲוָיָה". וְיֵשׁ לְהָבִין עִנְיָן הַהוֹדָאָה וְהַהִילּוּל שֶׁאָנוּ מְהַלְּלִים אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ – לְאֵיזֶה עִנְיָן הוּא? הֲלֹא הוּא יִתְבָּרֵךְ "מְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה" (נְחֶמְיָה ט, ה), וְלוֹ דּוּמִיָּה תְּהִלָּה[6]?

אַךְ הָעִנְיָן, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כב, ד): "**וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל**":

דְּהִנֵּה, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא רָם וּמִתְנַשֵּׂא עַד אֵין קֵץ מִגֶּדֶר הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהוּא בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כו'. רַק הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת הוּא רַק

---

1. (וְכִי תָבֹאוּ: לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּר הַזָּקֵן "אִתְהַלֵּךְ לְאָזְנֵיא" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּזֹּהַר קְדוֹשִׁים" עַמּוּד ריג. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר בַּהֶעָרוֹת וְרִיווּנִים.

פֶּרֶק א' מְיֻסָּד עַל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אֶחָד" מִשַּׁבָּת פָּרָשַׁת וַיְחִי תקס"ג).

2. ("שֶׁלֹּא יָכְלָתָ לַעֲמֹד עַל צִוּוּיְךָ שָׁעָה אַחַת")

3. (רְאֵה פֵּירוּשׁוֹ עַל הַפָּסוּק (בְּרֵאשִׁית ג, א) "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם").

4. (וְאָדָם . . עָבַר: סַנְהֶדְרִין לח, רֵישׁ עַמּוּד ב).

5. (רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק).

6. (עַל פִּי תְּהִלִּים סה, ב: "לְךָ דֻמִּיָּה תְהִלָּה").

מִבְּחִינַת "שְׁמוֹ", הֵיינוּ שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא מְהַוֶּוה בָּהֶם כָּל הָעוֹלָמוֹת, הֵם רַק שְׁמוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ בִּלְבָד. וּכְמוֹ שֵׁם הָאָדָם, שֶׁבִּפְנֵי עַצְמוֹ אֵין מִצְטָרֵךְ כְּלָל לְהַשֵּׁם. וְלָכֵן, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ[7], כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ הוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל מִגֶּדֶר בְּחִינוֹת אֵלּוּ, הוּא עַל יְדֵי זֶה שֶׁמְּשַׁבְּחִים וּמְהַלְּלִים אוֹתוֹ בְּמִדּוֹת אֵלּוּ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיכִים גִּילוּי הַשֵּׁמוֹת וְהַמִּדּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ "לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל"[8].

כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם, כְּשֶׁצָּרִיךְ חֲבֵירוֹ אֵלָיו לְהַשְׁפָּעַת חַסְדּוֹ, וְהוּא בְּאוֹתוֹ הָעֵת בְּכַעַס וְרוֹגֶז גָּדוֹל, שֶׁנִּמְצָא הוּא רָחוֹק מִמִּדַּת הַחֶסֶד, עִם כָּל זֶה, כְּשֶׁקּוֹרֵא אֵלָיו חֲבֵירוֹ וּמַתְחִיל לְשַׁבְּחוֹ אֵיךְ שֶׁהוּא בַּעַל חֶסֶד גָּדוֹל, עַל יְדֵי זֶה מְעוֹרֵר אֶצְלוֹ אֶת מִדַּת חַסְדּוֹ, שֶׁיִּתְגַּלֶּה אֵלָיו, שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת בַּקָּשָׁתוֹ. וְאַף שֶׁמִּדָּה זוֹ הָיָה אָז בְּהֶעְלֵם גָּדוֹל, אַף עַל פִּי כֵן מְעוֹרְרָהּ עַל יְדֵי הַשֶּׁבַח וּקְרִיאַת שֵׁם חַסְדּוֹ כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן הַנִּמְשָׁל לְמַעְלָה עַל דֶּרֶךְ אַחֵר:

דְּהֵיינוּ, מִשּׁוּם שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ "לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל" כַּנַּ"ל, עַד שֶׁבְּחִינַת מִדּוֹת אֵלּוּ נִקְרָא רַק "שְׁמוֹתָיו", שֶׁהֲרֵי בִּפְנֵי עַצְמוֹ אֵין צָרִיךְ כְּלָל לְהַשֵּׁם, וְאִם כֵּן, הֵם בְּהֶעְלֵם גָּדוֹל וְעָצוּם, כְּמוֹ שֵׁם הָאָדָם כְּשֶׁאֵין קוֹרֵא לוֹ בּוֹ. לָכֵן, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי מִדּוֹת אֵלּוּ, הוּא עַל יְדֵי קְרִיאַת שְׁמוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים לוֹ בָּהֶם וּמְשַׁבְּחִים אוֹתוֹ בָּהֶם.

הֵיינוּ, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "בָּרוּךְ אַתָּה הֲוָיָה", שֶׁהוּא עִנְיָן הַלֵּל וּשְׁבַח שֶׁמְּהַוֶּוה הַכֹּל מֵאַיִן לְיֵשׁ, עַל יְדֵי זֶה הַקְּרִיאָה מַמְשִׁיכִים גִּילוּי שֵׁם הֲוָיָה, שֶׁיּוּמְשָׁךְ אֵלֵינוּ, שֶׁיְּהַוֶּוה אֶת הַכֹּל. כַּמְּבוֹאָר כָּל זֶה בְּמָקוֹם אַחֵר – עַל פָּסוּק (וַיְחִי מח, כב) "וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד כו'". עַיֵּן שָׁם בַּאֵר הֵיטֵב[9].

7. (רְאֵה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל בָּאתִי לְגַנִּי תשכ"ט (סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט חֵלֶק ג עַמּוּד מח) הָעָרָה 67).

8. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א).

9. (תּוֹרָה אוֹר הוֹסָפוֹת וַיְחִי קב, א וְאֵילָךְ).

10. (הַפֵּרוּשׁ כַּנִּרְאֶה מְיוּסָּד עַל פֵּרוּשׁ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב עַל פָּסוּק זֶה הַמּוּבָא בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים אִידִּישׁ עַמּוּד 138 וְאֵילָךְ. – לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ז עַמּוּד 135 בְּשׁוּלֵי הַגִּלָּיוֹן. וְנִתְבָּאֵר בַּאֲרִיכוּת שָׁם).

11. (בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּאתִי לְגַנִּי" הַנַּ"ל, בְּהָעָרָה 69: "וְהָא דְּמַשְׁמַע בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה [כָּאן] שֶׁגַּם הַהַמְשָׁכָה עַצְמָהּ נִמְשֶׁכֶת עַל יְדֵי "תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל" – אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵין שַׁיָּיךְ שֶׁהֶעְבּוֹדָה דְ"תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל" מַגַּעַת לְדַרְגַּת "אַתָּה קָדוֹשׁ" . יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָעִנְיָן דְ"אַתָּה קָדוֹשׁ" שֶׁבְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה הוּא אוֹר אֵין סוֹף כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזוֹ שַׁיָּיכוּת לְסְפִירוֹת [כְּמוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁהַ"תְּהִלּוֹת" שֶׁבְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה הֵיא "קְרִיאַת שְׁמוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ" הַשַּׁיָּיכִים לְמִדּוֹת פְּרָטִיּוֹת] וּבְהַמְשָׁכָה זוֹ שַׁיָּיךְ לוֹמַר שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל יְדֵי "תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל" מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּנוֹגֵעַ הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת". עַיֵּן שָׁם).

12. (זֹהַר חֵלֶק א קנח, רֵישׁ עַמּוּד ב. יח, א. קנב, א. חֵלֶק ב כט, ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר בְּתַחִילָתוֹ סוֹף עַמּוּד א).

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת כו'" (לְעֵיל ד, א).

13. (בְּהִבָּא לְקַמָּן רְאֵה גַּם שִׂיחַת יו"ד שְׁבָט תשי"ד, תּוֹרַת מְנַחֵם חֵלֶק יא עַמּוּד 47 וְאֵילָךְ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" תשל"ו – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט אֲדַר־סִיוָן עַמּוּד רלח).

14. (נִתְבָּאֵר בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן "אֶתְהַלֵּךְ לִיאָוְנָא" עַמּוּד ריג. אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא (כְּרַךְ א) עַמּוּד קלח וְאֵילָךְ).

15. (וְשָׁם: "שָׁנָה הְרְבִיעִית, דָּא כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל דְּאִיהִי קַיְּימָא רְבִיעָאָה לְכוּרְסַיָּיא, וְכֹלָּא חָד, דְּהָא כְּדֵין קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא מְזַדְּוֵג בָּהּ בִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וּכְדֵין הִיא קֹדֶשׁ, וְהַלּוּלָא קְדִישָׁא אִשְׁתַּכַּח".

תַּרְגּוּם: שָׁנָה הְרְבִיעִית זוֹ כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא עַמּוּד רְבִיעִי לַכִּסֵּא, וְהַכֹּל אֶחָד, שֶׁהֲרֵי אָז מִזְדַּוֵּג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עִם כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, וְאָז הִיא קֹדֶשׁ, וְנִמְצֵאת הִלּוּלָא קְדוֹשָׁה).

16. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "יְהוּדָה אַתָּה", בְּ"תּוֹרָה אוֹר" פָּרָשַׁת וַיְחִי (מה, א)).

30 וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ[10] הַפָּסוּק "**וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת**
31 **יִשְׂרָאֵל**", כְּלוֹמַר: שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מִצַּד עַצְמוֹ "קָדוֹשׁ"
32 וּמוּבְדָּל, וְשֶׁיִּהְיֶה יוֹשֵׁב וְנִמְשָׁךְ לְמַטָּה – שֶׁהַהַמְשָׁכָה נִקְרָא
33 בְּשֵׁם "יְשִׁיבָה", כְּמוֹ הַיּוֹשֵׁב שֶׁמַּשְׁפִּיל קוֹמָתוֹ – הוּא עַל
34 יְדֵי "**תְּהִלּוֹת** יִשְׂרָאֵל", שֶׁעַל יְדֵי הַהִילּוּל וְהַשֶּׁבַח גּוֹרְמִים
35 הַגִּילּוּי וְהַהַמְשָׁכָה.

36 וְלָכֵן הִילּוּל – גַּם כֵּן לְשׁוֹן הֲאָרָה, כְּמוֹ "בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי
37 רֹאשִׁי"[11] (אִיּוֹב כט, ג).

38 וְזֶהוּ "שֶׁ**שָּׁם** עָלוּ שְׁבָטִים כו' לְהוֹדוֹת לְשֵׁם הֲוָיָה", דְּקָאֵי
39 עַל מַה שֶׁכָּתוּב לְעֵיל מִינַּיְהּ (תְּהִלִּים קכב, ג): "יְרוּשָׁלִַיִם
40 הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחוּבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו", שֶׁהוּא בְּחִינַת "יְרוּשָׁלִַיִם
41 שֶׁל מַעְלָה". דְּהַיְינוּ "בָּרוּךְ ה' [..] מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"
42 (תְּהִלִּים קו, מח), לְהַמְשִׁיךְ מֵעֶלְמָא־דְּאִתְכַּסְיָא לְעָלְמָא־
43 דְּאִתְגַּלְיָא[12]. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עִנְיָן "יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ
44 הִלּוּלִים לַהֲוָיָה". :

45 **ב. וְהִנֵּה**[13] בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', סוֹף פָּרָשָׁה קְדוֹשִׁים, דַּף פ"ז, סוֹף
46 עַמּוּד א'[14], פֵּרֵישׁ שָׁם עִנְיָן "שְׁלֹשׁ שָׁנִים כו'"[15]:

47 "שָׁנָה הְרְבִיעִית: דָּא כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, דְּאִיהִי קַיְּימָא
48 רְבִיעָאָה לְכוּרְסַיָּיא [..], דְּהָא כְּדֵין מִזְדַּוֵּג בָּהּ קוּדְשָׁא
49 בְּרִיךְ־הוּא בִּכְנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל[16].

50 וְהָרַמַ"ז בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא, דַּף צ"ז, סוֹף עַמּוּד ב' פֵּרֵישׁ:

51 כִּי בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים הָרִאשׁוֹנִים לִבְנִיעַת הָאִילָן בָּאָרֶץ
52 מְקַבֶּלֶת הָאָרֶץ עֶלְיוֹנָה מִבְּחִינַת ג' סְפִירוֹת אַחֲרוֹנוֹת,
53 שֶׁהֵם נֶהֶ"י. וּבַשָּׁנָה הְרְבִיעִית מְקַבֶּלֶת מִתְּפְאֶרֶת כו', וַאֲזַי
54 דְּוָקָא "הִלּוּלָא אִשְׁתַּכַּח".

55 וְאָמְנָם אֵין זֶה מוּבָן, דְּאַף אִם מְקַבֶּלֶת מִנֶּהְ"י, מַדּוּעַ
56 יִהְיֶה בְּהַפֵּירוֹת אִיסּוּר כָּל כָּךְ לִהְיוֹת "עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל"
57 (פָּרָשָׁתֵנוּ שָׁם), וְאֲסוּרִים בַּהֲנָאָה?

אֶלָּא וַדַּאי הַטַּעַם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר כ"ד[17] בְּסוֹפוֹ:

דְּמַה שֶּׁכְּתוּב 'שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם כו'', זֶהוּ כְּנֶגֶד ג' קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת שֶׁנִּזְכַּר בְּמַרְכֶּבֶת יְחֶזְקֵאל: 'רוּחַ סְעָרָה כו'[18], וְהָרְבִיעִית הוּא קְלִיפָּה דַקָּה הַנִּקְרֵאת 'נוֹגַהּ' (שָׁם), שֶׁיְּכוֹלִים לְהַעֲלוֹתָהּ.

וְכֵן כָּתַב בְּסֵפֶר "שַׁעֲרֵי אוֹרָה", שַׁעַר חֲמִישִׁי, בְּעִנְיָן ג' פְּעָמִים "כִּי אֲמִילֵם" (תְּהִלִּים קיח, י. יא. יב). וְכֵן כָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ב', פְּקוּדֵי, דַּף רמ"ד, עַמּוּד ב': "שָׁלֹשׁ שָׁנִים כו'"[19].

וְאִם כֵּן, מַה זֶּה עִנְיָן לְדִבְרֵי הָרַמַ"ז דִּלְעֵיל, עַל פִּי הַמַּאֲמָר דְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים דַּף פ"ז, שֶׁתּוֹלֶה עִנְיָן ג' שְׁנֵי עָרְלָה בְּקַבָּלָתָהּ מִנֶּה"י כו', "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית", שֶׁמְּקַבֶּלֶת מִתְּפָאֶרֶת הוּא בְּחִינַת זְווּגָא וְהִלּוּלָא?

וְהָעִנְיָן, כִּי הַדִּבּוּר עֶלְיוֹן נִקְרָא בְּשֵׁם "נְקֵבָה" וּ"מְקַבֵּל", לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "מַשְׁפִּיעַ" וּ"דְכַר", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צח, ג): "זָכַר חַסְדּוֹ".

וְהָעִנְיָן, דְּ"מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה" (אִיּוֹב יט, כו): כִּי הִנֵּה הַדִּבּוּר מְקַבֵּל מֵהַקּוֹל הַיּוֹצֵא מֵהֶבֶל הַלֵּב דֶּרֶךְ הַקְּנֶה[20], וְהַלֵּב הוּא מִשְׁכַּן הַמִּדּוֹת, וְלָכֵן אֵין הָאָדָם מְדַבֵּר אֶלָּא בְּמַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ וּמִתְאַוֶּה. וְהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים, פְּנִימִית הַמִּדָּה אֵינֶנָּה מִתְלַבֶּשֶׁת בְּדִבּוּר בְּלָל, כִּי אִם רַק חִיצוֹנִית הַמִּדָּה. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים, כְּשֶׁהָאָדָם בְּהִתְפַּעֲלוּת כַּעַס גָּדוֹל, אֲזַי לֹא יוּכַל לְדַבֵּר כְּלָל, וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁעַצְמִיּוּת וְתוֹקֶף הַמִּדָּה אֵינֶנָּה יְכוֹלָה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתִיּוֹת כְּלָל.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם כֵּן בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר"[21], שֶׁלָּכֵן קוֹל הַשּׁוֹפָר הוּא קוֹל פָּשׁוּט בְּלִי אוֹתִיּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא צְעָקָה מִפְּנִימִית הַלֵּב, מַה שֶּׁלֹּא יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתִיּוֹת. וְהוּא עִנְיָן "קָלָא פְּנִימָאָה"[22]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַקּוֹל הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתִיּוֹת, הוּא רַק אֲחוֹרַיִּים וְחִיצוֹנִיּוֹת שֶׁל הַמִּדָּה.

וְהִנֵּה הַקּוֹל כָּלוּל מִג' בְּחִינוֹת: אֵשׁ, מַיִם, רוּחַ[23]. וְזֶהוּ עִנְיָן שֶׁעוֹלָם הַדִּבּוּר נִקְרָא "עָלְמָא דְנוּקְבָא" לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת – עַל דֶּרֶךְ תִּשִׁישׁוּת כֹּחַ כִּנְקֵבָה[24], דְּהַיְינוּ שֶׁאֵין נִמְשָׁךְ בְּהַדִּבּוּר מֵעַצְמִיּוּת הַמִּדּוֹת, כִּי אִם מְעַט מִזְעֵיר מִן הַמִּדּוֹת כו'.

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לְמַעְלָה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב (תְּהִלִּים קיט, פט): "לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם", שֶׁאוֹתִיּוֹת וְתֵיבוֹת שֶׁל מַאֲמָר "יְהִי רָקִיעַ" (בְּרֵאשִׁית א, ו) "נִצָּב" וּמְלוּבָּשִׁים וְעוֹמְדִים בְּתוֹךְ "רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם" (שָׁם, כ) לְהַחֲיוֹתָם[25]. וַהֲרֵי הָרָקִיעַ הוּא בַּעַל גְּבוּל, אִם כֵּן, כְּבָר נִתְצַמְצֵם דִּיבּוּר זֶה לִהְיוֹת מִתְלַבֵּשׁ תּוֹךְ בַּעַל גְּבוּל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת הֵן בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף כו'. אֶלָּא זֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁהַדִּבּוּר מְקַבֵּל רַק עַל יְדֵי צִמְצוּם מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים וְחִיצוֹנִיּוֹת מֵהַמִּדּוֹת כו', לָכֵן אַחַר כַּךְ מִתְחַלֵּק לְחֶלְקִים בְּדִבּוּר עַל יְדֵי ה' מוֹצָאוֹת, שֶׁיּוּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת גְּבוּל[26].

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּאִדְּרָא רַבָּה דְּנָשֵׂא, דַּף קמ"א, עַמּוּד ב': "וְנָקִיב כו'"[27]. וּב"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הַכְּלָלִים פֶּרֶק י':

שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת 'נְקֵבָה' – נָקֵב־ה'. פֵּירוּשׁ: ה' מוֹצָאוֹת הַדִּבּוּר מְקַבְּלִים מֵהַמִּדּוֹת עַל יְדֵי נָקֵב, דְּהַיְינוּ מִיעוּט הָאוֹר, וְנִתְחַבֵּר נָקֵב זֶה עִם ה' תַּתָּאָה וְנַעֲשֵׂית נְקֵבָה כו'[28].

וְזֶהוּ עִנְיָן הַנִּזְכָּר לְעֵיל, שֶׁהַדִּבּוּר מְקַבֵּל מִבְּחִינַת נָה"י, שֶׁהֵם הַבְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמִּדּוֹת[29].

אַךְ אַחַר שֶׁנִּבְנָה בְּחִינַת הַדִּבּוּר עַל יְדֵי קַבָּלָתוֹ מִבְּחִינַת נָה"י וַאֲחוֹרַיִּים שֶׁל הַמִּדּוֹת, עוֹד אַחַר כַּךְ מֵאִיר בְּהַדִּבּוּר מִבְּחִינַת עַצְמִיּוּת הַמִּדּוֹת. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "יִחוּד דְּכַר וְנוּקְבָא", שֶׁעֵם הֱיוֹת שֶׁהַדִּבּוּר מִצַּד עַצְמוֹ נִקְרָא "עָלְמָא דְנוּקְבָא", לְהָאִיר בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית, אֲבָל הַיִּחוּד – הַיְינוּ שֶׁיָּאִיר בּוֹ מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת עַצְמָן, שֶׁנִּקְרָא "עָלְמָא דְדִכּוּרָא" כַּנַּ"ל[30].

וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בְּאָדָם בֵּין דִּבּוּר שֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי חוֹל לְדִבּוּר שֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי חָכְמָה כו' – וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִקְרָאִים "**עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת**"[31] – "מִילִּין

17. (לִכְאוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת שַׁעַר כ"ה. וְכֵן הוּא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת).

18. ("יְחֶזְקֵאל א, ד: "רוּחַ סְעָרָה . . עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ").

19. ("כָּל אֵינוּן אִילָנִין דְּאִתְנְטָעוּ בְּאַרְעָא, עַד לָא אִשְׁתְּרָשׁוּ, שָׁרְיָא עָלַיְיהוּ רוּחָא מִסִּטְרָא דְּהַאי עָרְלָה, וְעַל דָּא כְּתִיב 'וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל'").

20. (רְאֵה לְעֵיל רֵישׁ פָּרָשַׁת אַחֲרֵי כה, ג).

21. (לִקּוּטֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה נד, ג פֶּרֶק ג).

22. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א בְּשֶׁלַּח נ, רֵישׁ עַמּוּד ב. וַיַּקְהֵל רי, א).

23. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"תּוֹרָה אוֹר" פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשִׁבְתִּי בְשָׁלוֹם" (בַּהַגָּהָה כב, ב).

24. (תְּשִׁישׁוּת כֹּחַ כִּנְקֵבָה: רַשִּׁ"י בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, טו. וְאֶתְחַנַּן כה, ג).

25. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" חֵלֶק ב' (תַּנְיָא שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק א). וְכֵן הוּא בְּ"מִדְרַשׁ תְּלִים" וְנֶעֱתַק לְעֵיל רֵישׁ פָּרָשַׁת אַחֲרֵי כה, ב).

26. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַדְנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח", [בַּ"סִידּוּר" שַׁעַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה]. (וְעַיֵּן בַּ"פַּרְדֵּס" עֵרֶךְ גְּבוּל (רְאֵה לִקּוּטֵי מִסְעֵי צד, ב. עֵקֶב טז, ב. אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך (כְּרַךְ א) עַמּוּד שלה).

27. ("אִתְפַּשֵּׁט הַאי תִּפְאֶרֶת מִטַּבּוּרָא דְּלִבָּא, וְנָקִיב וְאִתְעֲבַר בְּגִיסָא אַחֲרָא, וְתָקִין פַּרְצוּפָא דְנוּקְבָא עַד טַבּוּרָא. וּמִטַּבּוּרָא שָׁאֲרֵי, וּבְטַבּוּרָא שְׁלִים". – הַתִּפְאֶרֶת מִתְפַּשֶּׁטֶת מִטַּבּוּר הַלֵּב, וְנוֹקֶבֶת וְעוֹבֶרֶת בְּצַד אַחֵר, וּמִתְתַּקֵּן פַּרְצוּף הַנְּקֵבָה עַד הַטַּבּוּר, וּמֵהַטַּבּוּר נִשְׁאַר וּבְטַבּוּר נִשְׁלָם).

28. וְכֵן כָּתַב עוֹד בְּהֵיכַל שִׁשִּׁי, שַׁעַר ל"ג, פֶּרֶק ב'. וּבְשַׁעַר ל"ד הוּא שַׁעַר הַיָּרֵחַ (בִּדְפוּס שְׁקְלַאוֹו תק"ס. לְפָנֵינוּ שַׁעַר ל"ד פֶּרֶק ב וְשַׁעַר ל"ה).

29. וְעַיֵּן בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" סִימָן י"ט, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עוֹטָה אוֹר כַּשַּׂלְמָה".

30. וְעַיֵּן מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַדְנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח" הַנַּ"ל, בְּפֵירוּשׁ "בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים".

31. (אָבוֹת ה, א).

דְּהֶדְיוֹטָא"[32] לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא – שֶׁבָּהֶם מֵאִיר רַק מִבְּחִינַת נֶה"י לְהַוּוֹת מַאִין לְיֵשׁ, וְהַיֵּשׁ נִרְאֶה דָּבָר נִפְרָד. אֲבָל **עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת** – נִמְשָׁךְ בָּהֶם מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהָיָה גִּילוּי אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁלֹּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר כו'.

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל (פֶּרֶק ט' דִּבְרָכוֹת, דַּף נ"ח, סוֹף עַמּוּד א'): "**וְהַתִּפְאֶרֶת** (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יא) **זוֹ מַתַּן תּוֹרָה**", כִּי בִּחְינַת יִחוּד זֶה, דְּהַיְינוּ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר עֶלְיוֹן בְּהַדִּבּוּר בְּיוֹתֵר עַל הַמִּדָּה הַקְּצוּבָה, נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי מִדַּת תִּפְאֶרֶת, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת נֶה"י, שֶׁנִּקְרָא (תִּרוּמָה כו, כח): "בְּרִיחַ הַתִּיכֹן [..] הַמַּבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה"[33].

כִּי פֵּירוּשׁ "תִּפְאֶרֶת" הוּא עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל סוֹף פֶּרֶק ו' דְּאָבוֹת: "כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא **לִכְבוֹדוֹ**, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה מג, ז): "וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו כו'". וּפֵירֵשׁ בַּשֶּׁלֶ"ה[34] דַּף ל"ט, עַמּוּד ב': דְּהַיְינוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה – עַל דֶּרֶךְ "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי הַוְיָה הוּא הָאֱלֹקִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (וְאֶתְחַנַּן ד, לה), וְעַל דֶּרֶךְ "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי הַוְיָה כו'" (וְאֵרָא ז, ה), וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁלַח יד, כא): "וְאוּלָם חַי אָנִי, וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ כו'", וּכְדִמְסַיֵּים בְּאָבוֹת שָׁם: "וְאוֹמֵר (בְּשַׁלַּח טו, יח): 'ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד' כו'"[35].

וְהַיְינוּ, שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי "יָקָר **תִּפְאֶרֶת** גְּדוּלָּתוֹ"[36] יִתְבָּרֵךְ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[37]: "נִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים". וְהַיְינוּ בִּשְׁבִיל לְהֵיטִיב לִבְרוּאָיו[38], "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים" (יְשַׁעְיָה נז, טו), שֶׁיַּכִּירוּ וְיֵדְעוּ "יָקָר תִּפְאֶרֶת" אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא כו'[39].

וְלָכֵן תּוֹסֶפֶת הָאוֹר בְּהַדִּבּוּר עֶלְיוֹן, עַל דֶּרֶךְ "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי ה' דִּבֵּר" (יְשַׁעְיָה מ, ה), זֶהוּ נִמְשָׁךְ הַכֹּל עַל יְדֵי הַמִּדַּת תִּפְאֶרֶת. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה סג, יב): "מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ כו'", וּכְתִיב (שָׁם, יד): "לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת כו'". וְלָכֵן נִקְרָא זֶה: "יִחוּד תִּפְאֶרֶת וּמַלְכוּת כו'".

32. (זֹהַר חֵלֶק ג בְּהַעֲלוֹתְךָ קמט, ב: נִתְבָּאֵר בְּאֵרוּבָּה לְעֵיל פָּרָשַׁת אַחֲרֵי כה, ד.).

33. (עַיֵּין זֹהַר חֵלֶק ב', תְּרוּמָה, קע"ה, ב'. וּבְ"אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" סִימָן י"ב).

34. (לְשׁוֹן הַשֶּׁלֶ"ה עִם הַגְּהוֹת – בְּאוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך (כְּרַךְ א) עַמּוּד רמז).

35. (וְעַיֵּין מַעֲנְיָן "וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו", בְּזֹהַר חֵלֶק ב', תְּרוּמָה, דַּף קנ"ה, עַמּוּד א').

36. (לְשׁוֹן הַכָּתוּב אֶסְתֵּר א, ד).

37. (רְאֵה תַּנְחוּמָא נָשֹׂא טז. בְּמִדְבַּר רַבָּה פָּרָשָׁה ג, ח).

38. (עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים (שַׁעַר א) בְּתְחִילָּתוֹ).

39. וְעַיֵּין בְּ"שַׁעֲרֵי אוֹרָה" שַׁעַר חֲמִישִׁי, גַּבֵּי "דַּע כִּי לְכָךְ נִקְרָא תִּפְאֶרֶת כו'": "כִּי תִּפְאֶרֶת פֵּירוּשׁ הוּא לְשֵׁם הַוְיָה כו', דְּהַיְינוּ הָרָאוֹת גְּדוּלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ כו' – עַד: שֶׁהַתִּפְאֶרֶת עוֹלֶה לְמַעְלָה עַד אֵין־סוֹף כו'". עַיֵּין שָׁם בַּאֲרִיכוּת.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן שֶׁ"מִּתִּפְאֶרֶת שֶׁבָּעֶלְיוֹן נַעֲשָׂה כֶּתֶר לְתַחְתּוֹן"[40]: כִּי הַכֶּתֶר הוּא הָרָצוֹן, וּבְחִינַת רָצוֹן זֶה לְהָאִיר לְמַטָּה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "תִּפְאֶרֶת שֶׁבָּעֶלְיוֹן" כו', שֶׁמִּדָּה זוֹ גּוֹרֶמֶת הַגִּילוּי כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ "**וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ**" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יג), אֲשֶׁר מְבוֹאָר לְמַעְלָה שֶׁבְּחִינַת הַהִילּוּל וְהַשֶּׁבַח לְמַעְלָה גּוֹרֵם גִּילוּי הָאוֹר – וְאֵיךְ הוּא הַגּוֹרֵם? אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁזֶּהוּ הַעֲלָאַת מַ"נ לְבְחִינַת תִּפְאֶרֶת, וְהוּא הַמַּאִיר עַל יְדֵי זֶה לִהְיוֹת גִּילוּי יָקָר תִּפְאַרְתּוֹ כַּנַּ"ל – וְהַיְינוּ "וּמְהַלְלִים **לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ**", הַיְינוּ תִּפְאֶרֶת וּמַלְכוּת כו'. :

ג. וּמִכָּל זֶה יוּבָן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין **ג' שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת** שֶׁל נְטִיעַת הָאִילָן – שֶׁרוֹמֵז לְז"א בְּאֶרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁהִיא הַדִּבּוּר, שֶׁאֲזַי אֵין מֵאִיר רַק בְּחִינַת נֶה"י, עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל חִיצוֹנִיּוּת הַקּוֹל, שֶׁכְּלוּל מִג' בְּחִינוֹת: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם כַּנַּ"ל, וַאֲזַי הַהֶאָרָה בְּהַדִּבּוּר מְעַט מִזְעֵיר כַּנַּ"ל;

אֲבָל **בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית**, שֶׁהוּא בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה מֵאִיר בְּהַדִּבּוּר תּוֹסֶפֶת אוֹר מְרוּבֶּה עַל הָעִיקָּר כו'. וְנִקְרָא "יִחוּד קוֹל וְדִבּוּר"[41], עַל דֶּרֶךְ "קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי לִי כו'" (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, ב), "קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג כו'" (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ח). וְזֶהוּ עִנְיָן "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" (תּוֹלְדוֹת כז, כב), הוּא "בְּרִיחַ הַתִּיכֹן כו'".

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[42]: "בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד מִתְקַדֶּשֶׁת בְּבִיאָה כו'", כִּי מִקּוֹדֶם אֵינָהּ רְאוּיָה לְיִחוּד. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל[43]: "בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אַבְרָהָם אֶת בּוֹרְאוֹ כו'".

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וְהַהוּא אִיבָּא לָא אִשְׁתְּלִים בְּאַשְׁלְמוּתָא עַד תְּלַת שְׁנִין"[44], שֶׁאֵין מֵאִיר עָלָיו מִבְּחִינַת תִּפְאֶרֶת – שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְפָאֵר אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עָלָיו בֶּאֱמוֹר "בָּרוּךְ אַתָּה הַוְיָה", עַד שָׁנָה הָרְבִיעִית כו'.

אַךְ עִיקַּר הָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁעַל יְדֵי "עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע" (בְּרֵאשִׁית ב, ט) נִתְגַּבְּרוּ הַקְּלִיפּוֹת. וּכְעִנְיָן מַה שֶּׁכָּתוּב

40. (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר אֲרִיךְ אַנְפִּין (שַׁעַר יג) פֶּרֶק ז. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים מז, ד. נא, א. אוֹרוֹת חַיִּים נח סה, ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

41. (רְאֵה הֶמְשֵׁךְ תרס"ו עַמּוּד שפב וּבְהֶעָרָה 55).

42. (נִדָּה מד, ב בַּמִּשְׁנָה).

43. (נִדָּרִים לב, א).

44. (וְאוֹתוֹ הַפֵּרֵי לֹא נִשְׁלַם בִּשְׁלֵמוּת עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים. זֹהַר חֵלֶק ג פָּרָשָׁתֵנוּ, פז, א).

בַּזֹּהַר חֵלֶק א', לֶךְ לְךָ דַף ע"ט, סוֹף עַמּוּד ב' עַל פָּסוּק (לֶךְ לְךָ יב, ו) "וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ", כִּי "אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים" (נֹחַ ט, כה), שֶׁהוּא מִג' קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת. וּמֵחֲמַת חֵטְא הַנַּ"ל הָיָה לוֹ אֲחִיזָה בָּאָרֶץ[45].

אַךְ זֶהוּ דַּוְקָא בִּג' שְׁנִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֵין מֵאִיר בְּהָאָרֶץ, שֶׁהוּא עוֹלָם הַדִּבּוּר – רַק מִבְּחִינַת נֶה"י, שֶׁהוּא בְּחִינַת צִמְצוּם וְהֶסְתֵּר, אֲזַי יֵשׁ לָהֶם יְנִיקָה.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיָן "חָרְנָה" (וַיֵּצֵא כח, י): מִבְּחִינַת גָּרוֹן נִמְשָׁךְ חָרוֹן כו'[46]. וְעַל דֶּרֶךְ הַנִּזְכָּר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּמִדְבַּר סִינַי", בְּעִנְיָן "מִדְבַּר" בְּמֵ"ם פְּתוּחָה כו'[47].

אֲבָל כְּשֶׁמֵּאִיר בְּהַדִּבּוּר מִבְּחִינַת תִּפְאֶרֶת – קַו הָאֶמְצָעִי – תּוֹסֶפֶת אוֹר, אֵין לָהֶם יְנִיקָה כו', כִּי הָאוֹר דּוֹחֶה אֶת הַחֹשֶׁךְ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים סח, ג): "כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי אֵשׁ יֹאבְדוּ"[48]. וְלָכֵן כָּל זֶה הוּא בְּ"עֵץ מַאֲכָל" דַּוְקָא – דּוּגְמַת "עֵץ הַדַּעַת כו'".

וְהִנֵּה עַל יְדֵי דְּחִיָּיה זוֹ דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא, כְּשֶׁשּׁוֹבֵר תַּאֲוָתוֹ וּמַמְתִּין ג' שָׁנִים כו', עַל יְדֵי זֶה "אִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא" לִהְיוֹת "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית" גִּילוּי "יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ" יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ "וְעַתָּה מוֹדִים [..] אֲנַחְנוּ לְךָ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ" (דִּבְרֵי הַיָּמִים שָׁם): כִּי הִנֵּה בֶּאֱמֶת, זֶה שֶׁיִּהְיֶה אֲצִילַת מִדַּת הַתִּפְאֶרֶת, הוּא גַּם כֵּן עַל יְדֵי קְדִימַת הַצִּמְצוּם וּמָקוֹם פָּנוּי הַמְּבוֹאָר בַּ"עֵץ חַיִּים". שֶׁהֲרֵי מִצַּד עַצְמוֹ "לָאו מִכָּל אִלֵּין מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל", רַק בִּשְׁבִיל לְהֵיטִיב לִבְרוּאָיו צִמְצֵם אֶת עַצְמוֹ בְּמִדּוֹת אֵלּוּ כַּנּוֹדָע. וְאִם כֵּן, גַּם בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת, הִתְהַוּוּתָהּ לְאַחַר הַצִּמְצוּם כִּשְׁאָר הַמִּדּוֹת, רַק שֶׁהִיא מָקוֹר לָהֶן.

וְלָכֵן נֶאֱמַר: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְךָ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ". פֵּירוּשׁ: "לְךָ", הַיְינוּ מַהוּתוֹ עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֵין שַׁיָּיךְ רַק הוֹדָאָה וְלֹא הִילּוּל, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ "נוֹרָא תְּהִלּוֹת" (בְּשַׁלַּח טו, יא), וְ"לוֹ דוּמִיָּה תְּהִלָּה", וְהַתְּהִלָּה אֵינוֹ רַק לִבְחִינַת "שְׁמוֹ" יִתְבָּרֵךְ[49].

וְלָכֵן מִמַּלְכוּת דְּאֵין־סוֹף נַעֲשָׂה כֶּתֶר לַאֲצִילוּת, כִּי אֵין עֲרוֹךְ לְגַבֵּי אֵין־סוֹף שֶׁיִּהְיֶה שַׁיָּיךְ בֶּאֱמֶת בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת בְּהָעַצְמוּת מִשְׁבָּחִים שֶׁמִּשַּׁבְּחִים אוֹתוֹ הָעוֹלָמוֹת וְכו'. וּכְעִנְיָן "אֱמֶת אָמַר אַל יִבְרָא כו'"[50]. רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף נִמְשָׁךְ מָקוֹר לִהְיוֹת כֶּתֶר לַאֲצִילוּת. רַק אַחַר שֶׁנֶּאֱצְלוּ אֲצִילוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת, אֲזַי מִתִּפְאֶרֶת שֶׁבְּעֶלְיוֹן נַעֲשָׂה כֶּתֶר לַתַּחְתּוֹן כו'.

וְהִנֵּה, עִנְיָן מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, זֶהוּ כְּעִנְיָן בְּרָכָה וְהוֹדָאָה[51]: וְלָכֵן קִיּוּם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה דְּ"שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים כו'", זֶהוּ כְּעִנְיָן "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ", וְעַל יְדֵי זֶה אַחַר כַּךְ "וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ", הַיְינוּ "יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים"[52], כִּי יִתְרוֹן הָאוֹר נִמְשָׁךְ מִן הַחוֹל[53], לָכֵן עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים דְּעָרְלָה, עַל יְדֵי זֶה אַחַר כַּךְ "פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ כו'".

וּכְעֵין מַה שֶּׁכָּתוּב בְּרִבּוֹת בְּרֵאשִׁית, פָּרָשָׁה י"א, עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית ב, ג) "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים **לַעֲשׂוֹת**" – "כָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צְרִיכִים עֲשִׂיָּיה כו'"[54], דְּהַיְינוּ לְתַקֵּן. עַיֵּין שָׁם.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא מַה שֶּׁיְּחֶזְקֵאל כְּשֶׁרָאָה אֶת הַמֶּרְכָּבָה הַקְּדוֹשָׁה כְּתִיב (יְחֶזְקֵאל א, ד): "וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה כו', עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ כו'"[55]. :

ד. "וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ כו'" (פָּרָשָׁתֵנוּ יט, כה):

בְּסֵפֶר "שַׁעֲרֵי אוֹרָה" שַׁעַר ה' **פֵּירֵשׁ**:

שֶׁאָז הוּא בִּבְחִינַת **ה'** אַחֲרוֹנָה דְּשֵׁם הֲוָיָה, וְזֶהוּ "וּבַשָּׁנָה **הַחֲמִישִׁית** כו'", וְהַיְינוּ, כִּי בְּחִינַת מַלְכוּת נִקְרֵאת

---

45. וְעַיֵּין שָׁם בְּפָרָשַׁת נֹחַ, דַּף ע"ג, א'־ב'.

46. (תּוֹרָה אוֹר וַיֵּצֵא כב, ב).

47. (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר ב, ב. אוֹר הַתּוֹרָה בַּמִּדְבָּר עַמּוּד יד).

48. (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים", פֶּרֶק י"ט. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כֵּיצַד מְרַקְּדִין", גַּבֵּי "וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כו'". וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת צַו, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מְשׁוֹמֵחַ חָתָן וְכַלָּה כו'").

49. ("דְּהֵגֵם שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מֵ"אַתָּה קָדוֹשׁ" – מִבֵּינָן שֶׁהַתְּהִלּוֹת [וְכָאן] הֵם "קְרִיאַת שְׁמוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ" הַשַּׁיָּיכִים לְמִדּוֹת פְּרָטִיּוֹת, מוּבָן שֶׁהִנְעָנָן דְּ"אַתָּה קָדוֹשׁ" [וְכָאן] הוּא אוֹר אֵין סוֹף כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׁיָּיכוּת לִסְפִירוֹת. וּרְאֵה בַּאֲרוּכָּה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּאִתְּי לְגַנִּי" [הַנַּ"ל] הָעָרָה 69". – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט שָׁם הָעָרָה 53).

50. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה ח, ג).

51. (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵלֶּה פִקּוּדֵי הַמִּשְׁכָּן" (לְעֵיל פִּקּוּדֵי ג, ב).

52. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּ"תּוֹרָה אוֹר" פָּרָשַׁת מִקֵּץ (דַּף לו, א), בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָנִי וְשִׂמְחִי", בְּפֵירוּשׁ "נֵר הֲוָיָה נִשְׁמַת אָדָם", "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ".

53. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה", בְּעִנְיָן "קְלִיפָּה קָדְמָה לַפְּרִי כו'" עַיֵּין שָׁם (תּוֹרָה אוֹר סא, ב).

54. (וְשָׁם: "כִּגּוֹן הַחַרְדָּל צָרִיךְ לְמִתּוּק. הַתּוּרְמוּסִים צָרִיךְ לְמִתּוּק. הַחִטִּין צְרִיכִין לְהִטָּחֵן. אֲפִלּוּ אָדָם צָרִיךְ תִּקּוּן").

55. (**וְעַיֵּין זֹהַר** חֵלֶק ב': וַיִּקְהֵל, דַּף ר"ג, עַמּוּד א'. וּבְפָרָשַׁת **יִתְרוֹ** דַּף ס"ט, עַמּוּד ב' **בְּעִנְיָן "מִתּוֹךְ הַסְּעָרָה": וְרָקָא דָא** (אִיּוֹב יד, ד): 'מִי יִתֵּן **טָהוֹר מִטְּמֵא**' כו'". עַיֵּין שָׁם. וּבְסֵפֶר "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ", חֵלֶק רְבִיעִי, פֶּרֶק י"ט. וּבַשֶּׁלֶ"ה, דַּף קט"ז, רֵישׁ עַמּוּד ב', וְדַף קל"ט, עַמּוּד ב', בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּמִבָּרֵךְ הַמַּבְדִּיל כו'").

לִפְעָמִים בְּשֵׁם דְּלֵי״ת וּפְעָמִים בְּשֵׁם ה׳. וְזֶהוּ עִנְיָן ׳יְהוּדָה׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ ד׳ וְה׳ כו׳[56].

וְיֵשׁ לְבָאֵר כָּאן עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמַ״ז פָּרָשַׁת וַיֵּרָא שָׁם:

דְּ״בַשָּׁנָה הָרְבִיעִית״ מְקַבֶּלֶת מִשְּׁנֵי שְׁלִישִׁים שֶׁל תִּפְאֶרֶת, דְּהַיְינוּ עַד הֶחָזֶה כו׳, וְאָז נִקְרֵאת דָּלֶת – שֶׁמְּקַבֶּלֶת מִד׳ בְּחִינוֹת: תִּפְאֶרֶת, נֶצַח, הוֹד, יְסוֹד. אֲבָל ״בַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית״ מְקַבֶּלֶת גַּם מִשְּׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁל תִּפְאֶרֶת, וַאֲזַי הִיא בְּחִינַת ה׳[57].

וּבֵיאוּר עִנְיָן שְׁלִישִׁין אֵלּוּ שֶׁבְּתִפְאֶרֶת[58], הָעִנְיָן: כִּי הַמִּדָּה תִּפְאֶרֶת, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם לְמַטָּה, יֵשׁ בָּהּ **חַבַּ״ד, חַגַּ״ת, נֶהַ״י:**

חַבַּ״ד הוּא **הַשֵּׂכֶל** וְהַשָּׂגָה לְמָה יִתְפָּאֵר, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – כְּדֵי שֶׁיִּשְׁבְּחוּ וְיַכִּירוּ תִּפְאַרְתּוֹ וְגָדְלוֹ.

וְהִתְפָּאֲרוּת שֶׁ**בְּלִבּוֹ** לְהִתְפָּאֵר – הוּא הָ**עֶצֶם חַגַּ״ת** שֶׁבָּהּ.

וּנֶהַ״י הוּא **הַהִתְפַּשְּׁטוּת** – שֶׁעוֹשֶׂה **מַעֲשֶׂה** לְהִתְפָּאֵר, כְּעִנְיָן ״**בְּהַרְאוֹתוֹ** אֶת עוֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ״ (אֶסְתֵּר א, ד); אוֹ **מְדַבֵּר** דִּבּוּרִים שֶׁבָּהֶם יוֹכְלוּ אֲחֵרִים לְהַכִּיר שִׁבְחוֹ, הֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה אוֹ הַדִּבּוּרִים שֶׁהַכַּוָּונָה בָּהֶם לְהִתְפָּאֵר – מִבְּחִינַת נֶהַ״י שֶׁבּוֹ – ״לְבַר מִגּוּפָא״[59], וְאֵינוֹ עָרוּךְ לְעַצְמִיּוּת הַמִּדָּה.

אוֹ יֵשׁ לוֹמַר בְּאוֹפֶן אַחֵר:

כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁיֵּשׁ הִתְפָּאֲרוּת מִן עֲשִׂיָּה, שֶׁהִתְפָּאֲרוּת הַלָּז הוּא מִדְּבָר שֶׁחוּצָה לוֹ וְנִפְרָד מֵעַצְמִיּוּת. כְּמוֹ הִתְפָּאֲרוּת שֶׁיִּפּוֹאָר וִישׁוּבַח בְּמַעֲשָׂיו שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּלִי נָאֶה וְצִיּוּר נָאֶה, שֶׁיַּכִּירוּ כֹּחַ הַפּוֹעֵל וִישַׁבְּחוּהוּ, הֲרֵי עִיקַּר הַשֶּׁבַח בּוֹ – מִצַּד הַכְּלִי וְיוֹפִי מְלַאכְתָּהּ, וַהֲרֵי זֶה רָחוֹק מְאֹד מִתִּפְאֶרֶת וְשֶׁבַח עַצְמִיּוּת הַפּוֹעֵל, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה שֶׁבַח אֶלָּא מַה שֶּׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹת כַּמָּה כֵּלִים נָאִים, וְהַכְּלִי הוּא מוּבְדָּל מִמֶּנּוּ שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא הִתְפַּשְּׁטוּת מִכֹּחוֹ.

אֲבָל כְּשֶׁיִּשַׁבְּחוּהוּ בְּדָבָר שֶׁמֵּעַצְמוּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁיִּשַׁבְּחוּ וִיפָּאֲרוּ אֶת קוֹלוֹ שֶׁהוּא עָרֵב מְאֹד, תָּאִיר בְּיוֹתֵר עַצְמוּת מִדַּת הִתְפָּאֲרוּת בָּזֶה – מִמַּה שֶׁיִּפָּאֲרוּ וִישַׁבְּחוּ אֶת מִכְתָּבוֹ וְצִיּוּרוֹ וְכַדּוֹמֶה; וְכֵן כְּשֶׁיִּשַׁבְּחוּ אֶת גּוּפוֹ וּבְשָׂרוֹ שֶׁהֵם יָפִים מְאֹד; וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיְּפָאֲרוּ אֶת חַבַּ״ד שֶׁלּוֹ; כָּל שֶׁהַשֶּׁבַח וְהַתִּפְאֶרֶת בְּדָבָר קָרוֹב אֶל עַצְמוּתוֹ, תִּתְעוֹרֵר בְּיוֹתֵר עַצְמוּת הַמִּדָּה; וְכָל שֶׁהַתִּפְאֶרֶת בְּדָבָר רָחוֹק יוֹתֵר מֵעַצְמוּתוֹ, יִהְיֶה יוֹתֵר מִבְּחִינַת נֶהַ״י שֶׁבּוֹ.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ לוֹמַר פֵּירוּשׁ ״וּמִבְּחַר שָׁלִישָׁיו״ – דְּפַרְעֹה – ״טָבְעוּ בְיַם סוּף כו׳״ (בְּשַׁלַּח טו, ד), הַיְינוּ גַּם שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן, חַבַּ״ד שֶׁבּוֹ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וּמוּבָן לַמַּשְׂכִּיל, שֶׁהַמִּדָּה תִּפְאֶרֶת אֵינָהּ מָהוּת מִדָּה מַמָּשׁ כִּשְׁאָר הַמִּדּוֹת. שֶׁהֵם עֶצֶם הַמַּשְׂכַּת דְּבַר מָה, כְּמוֹ חֲסָדִים אוֹ גְּבוּרוֹת, אֲבָל הַתִּפְאֶרֶת הִיא מִדָּה כּוֹלֶלֶת, שֶׁיֵּשְׁנָהּ בְּכָל הַמִּדּוֹת, שֶׁאֵינָהּ – רַק עִנְיָן הַכַּוָּונָה וְהַתּוֹעֶלֶת בְּכָל מִדָּה, לְמָה תִּימָּשֵׁךְ וּלְאֵיזֶה צוֹרֶךְ. כְּמוֹ לְהַשְׁפִּיעַ חֶסֶד כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר הַמְקַבֵּל טוּבוֹ וְחַסְדּוֹ – הֲרֵי זֶה תִּפְאֶרֶת־שֶׁבְּחֶסֶד, וְכֵן תִּפְאֶרֶת־שֶׁבְּחָכְמָה – הַכַּוָּונָה בְּהַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּ חָכְמָתוֹ. וַאֲפִילוּ לְרָצוֹן יֶשְׁנָהּ מִדַּת תִּפְאֶרֶת – לְמָה יִרְצֶה כָּךְ. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיָן ״נִתְאַוָּוה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים״[60].

וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל זֶה יוּבָן הַנִּמְשָׁל לְמַעְלָה: שֶׁבְּחִינַת ״תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ״ יִתְבָּרֵךְ שֶׁבַּאֲצִילוּת שַׁיָּיךְ בָּהּ גַּם כֵּן ג׳ שְׁלִישִׁין. הַיְינוּ, שֶׁהַדִּבּוּר עֶלְיוֹן, מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מְקַבֵּל תְּחִלָּה רַק מִשְּׁלִישׁ הַתַּחְתּוֹן שֶׁל תִּפְאֶרֶת.

כִּי מַה שֶּׁיּוּכָל לְהִתְגַּלּוֹת בְּדִבּוּר לְהַנִּבְרָאִים, הוּא הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה מִ״יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ״ יִתְבָּרֵךְ. וּכְמַאֲמָר[61]: ״תִּתְבָּרֵךְ [..] בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת, עַל כָּל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ כו׳, יְפָאֲרוּךָ סֶלָה״. שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת, שָׁמַיִם וָאָרֶץ, ״מִן הָאָרֶץ לָרָקִיעַ ת״ק שָׁנָה״[62], אֵינָהּ אֶלָּא בְּחִינַת ״מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ״. שֶׁכְּמוֹ בְּמַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֵינוֹ מְלוּבָּשׁ אֶלָּא כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהוּא הַכֹּחַ הַיּוֹתֵר פָּחוּת שֶׁבְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ כו׳, כַּךְ הַחַיּוּת הַמְלוּבָּשׁ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת אֵינוֹ אֶלָּא בְּחִינַת כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לְעַצְמוּת וּמַהוּת כו׳[63].

נִמְצָא, אֲשֶׁר כָּל מַה שֶּׁיּוּכְלוּ הַנִּבְרָאִים לְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בְּמַה שֶּׁבְּרָא כָּל הָעוֹלָמוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְזֶהוּ עִנְיָן ״פֶּרֶק שִׁירָה״[64] שֶׁאוֹמְרִים הַנִּבְרָאִים; וְכֵן

56. (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמַ״ז רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא. וְעַיֵּין זֹהַר חֵלֶק ג׳, חִקַּת, ק״ס, עַמּוּד ב׳, בְּעִנְיָן: ״ה׳? ד׳ הֲוָוֹת!״).

57. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן זֶה בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק ״וְשִׁמְּתִי כַדְּכֹד שִׁמְשׁוֹתַיִךְ״ בְּסוֹפוֹ (לְקַמָּן פָּרָשַׁת רְאֵה כח, ב. וּרְאֵה גַּם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ״ו־תר״ן בַּהוֹסָפוֹת עַמּוּד תצו).

58. (רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק לט עַמּוּד 109).

59. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יז, א).

60. (וְעַיֵּין בְּ״שַׁעֲרֵי אוֹרָה״, שַׁעַר ה׳).

61. (בְּרֵכַת יוֹצֵר אוֹר).

62. (חֲגִיגָה יג, א).

63. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר כָּל זֶה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל ״בַּחוֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (תּוֹרָה אוֹר ז, א).

64. (בְּרֵיְיתָא שֶׁל פִּסּוּקֵי שִׁירָה וּתְהִלָּה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּפִי כָּל צִבְאֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהַצְּמָחִים וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ חַיִּים. נִדְפַּס בְּכַמָּה סִידּוּרִים – סִידּוּר רַבִּי יַעֲקֹב עֶמְדִּין. סִידּוּר אוֹצַר הַתְּפִלּוֹת. וְעוֹד).

שִׁיר הַמַּלְאָכִים, "כָּל בַּעֲלֵי הַשִּׁיר יוֹצְאִים בְּשִׁיר"[65], הֲרֵי כָּל הַשָּׁגָתָם רַק בִּבְחִינַת "שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ".

וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מְשֹׁל מִי שֶׁהוּא חָכָם מוּפְלָא עַד לְהַפְלִיא –וּמְשַׁבְּחִים אוֹתוֹ רַק בְּמַה שֶׁיּוּכָל לִכְתּוֹב אוֹ לְצַיֵּיר יָפֶה, שֶׁזֶּהוּ הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה שֶׁבּוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ רַז"ל[66]: "אֵין **צוּר** כֵּאלֹקֵינוּ" (שְׁמוּאֵל א' ב, ב) – אֵין **צַיָּיר** כֵּאלֹקֵינוּ כו'". וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ רַז"ל פֶּרֶק ה' דִּבְרָכוֹת דַּף ל"ג, עַמּוּד ב': "מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב, וְהָיוּ מְשַׁבְּחִים אוֹתוֹ בְּשֶׁל כֶּסֶף – וַהֲלֹא גְּנַאי הוּא לוֹ כו'". עַיֵּין שָׁם[67].

וְזֶהוּ עִנְיָן הַפֵּירוּשׁ שֶׁ"הַדִּבּוּר עֶלְיוֹן – מָקוֹר דְּבִי"עַ מְקַבֵּל מִשְׁלִישׁ הַתַּחְתּוֹן שֶׁל מִדַּת הַתִּפְאֶרֶת שֶׁבַּאֲצִילוּת", שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – "שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ כו'" כַּנַּ"ל.

וְאֶפְשָׁר לוֹמַר, עִנְיָן ג' שְׁלִישִׁין דְּתִפְאֶרֶת – עַל דֶּרֶךְ שֶׁכְּלָלוּת הָעוֹלָמוֹת נֶחְלָקִים לְג' בְּחִינוֹת, הַיְינוּ: עוֹלָמוֹת בְּי"עַ וְעוֹלָם הָאֲצִילוּת וְעוֹלָמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת.

וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[68]: "שָׁט בְּחַ"י אֶלֶף עוֹלָמוֹת [..] – **שֶׁאֵינָן** כו'", שֶׁהֵם מִבְּחִינַת אַיִן, אֲשֶׁר "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן **תִּמָּצֵא** כו'" (אִיּוֹב כח, יב).

וְעַיֵּין מַה שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ז פָּרָשַׁת שְׁלַח, דַּף קנ"ט, סוֹף עַמּוּד א', בְּפֵירוּשׁ הַמַּאֲמָר "תְּלַת עָלְמִין אִית לֵיהּ לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא":

אֲשֶׁר בְּכָל עוֹלָם מִג' מִינֵי עוֹלָמוֹת הַנַּ"ל מִתְגַּלֶּה יוֹתֵר מִיֻּקָּר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלַּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – שֶׁאֵין עֲרוֹךְ הַגִּילוּי שֶׁבְּבִי"ע לְגִבֵּי הַגִּילוּי שֶׁבַּאֲצִילוּת, וּכְמוֹ כֵן אֵין עֲרוֹךְ הַגִּילוּי שֶׁבַּאֲצִילוּת לְגִבֵּי הַגִּילוּי שֶׁבְּעוֹלָם הָאֵין־סוֹף כו'[69]. וְזֶהוּ עִנְיָן ג' פְּעָמִים 'קָדוֹשׁ'[70].

אַךְ כָּל זֶה, רַק בִּבְחִינַת הָאוֹר הַמֵּאִיר בָּעוֹלָמוֹת, אֲבָל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵין שַׁיָּךְ שׁוּם הַשָּׂגָה, רַק "**מוֹדִים** אֲנַחְנוּ **לָךְ**". וּמַה שֶׁאָנוּ "מְהַלְּלִים", זֶהוּ "לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ כו'" כַּנַּ"ל.

וְהִנֵּה, בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית מִקַּבָּלַת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל מִשְּׁלִישׁ הָאַחֲרוֹן שֶׁל מִדַּת תִּפְאַרְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהָרַמַ"ז כָּתַב: "מִשְּׁנֵי שְׁלִישִׁין כו'".

הַיְינוּ, מַה שֶׁהַנִּבְרָאִים יוּכְלוּ לְהַלֵּל אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁנִּקְרָא "שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ" כו' כַּנַּ"ל. וְזֶהוּ עִנְיָן "**הִלּוּלִים** לַה'", וְ"הִלּוּלִים" – לְשׁוֹן רַבִּים, הַיְינוּ שְׁנֵי בְּחִינוֹת הִילּוּל – זֶהוּ ב' שְׁלִישֵׁי תִּפְאֶרֶת כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְמַעְלָה מִזֶּה אֵין לָהֶם הַשָּׂגָה. אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ אַחַר כַּךְ גַּם מִבְּחִינַת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁל מִדַּת תִּפְאַרְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ "וּבַשָּׁנָה **הַחֲמִישִׁית** כו' **לְהוֹסִיף** לָכֶם תְּבוּאָתוֹ", הַיְינוּ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר הַבָּא מִלְּמַעְלָה, וַאֲזַי הִיא בִּבְחִינַת הֵ"א, מַה שֶּׁבְּחִינַת דָּלֵי"ת הוּא לְשׁוֹן דַּלּוּת וַעֲנִיּוּת לְגַבֵּי בְּחִינָה זוֹ דְּהֵ"א.

וּמִזֶּה יוּבָן בְּתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת"[71], בְּעִנְיָן "בְּהֵ"א נִבְרָא הָעוֹלָם־הַזֶּה"[72]: "רְצָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ גִּילּוּי בְּחִינַת ה' זֶה". וְהַיְינוּ עַל דֶּרֶךְ הַמְּבוֹאָר כָּאן.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, טו): "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ" – בִּשְׁנֵי הֵהִי"ן, וְהַיְינוּ הַמִּשְׁכַּת ה' עִילָּאָה, בְּחִינַת י"ה; וְהַמִּשְׁכַּת ה' תַּתָּאָה – ו"ה כו'[73].

וְזֶהוּ "**הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו, עוֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ**" (בְּדִבְרֵי הַיָּמִים א' סִימָן י"ו, כ"ז): וּפֵירוּשׁ "**הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו**"[74] יֵשׁ לְפָרֵשׁ עַל עִנְיָן הַשִּׁיר שֶׁהַמַּלְאָכִים מְרַנְּנִים וּמְשַׁבְּחִים לְפָנָיו. כִּדְמַשְׁמָע בְּרַבּוֹת, בִּפְתִיחָתָא דְּאֵיכָה, דַּף נ"ה, עַמּוּד א', שֶׁ"אָמְרוּ הַמַּלְאָכִים, כְּתִיב 'הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו' וְאַתָּה אוֹמֵר כְּדֵין כו'?[75] עַיֵּין שָׁם. וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ "**עוֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ**", שֶׁהַתַּעֲנוּג נִמְשָׁךְ מִבִּיטּוּל הַיֵּשׁ[76].

---

65. (שַׁבָּת נא, ב בַּמִּשְׁנָה. רְאֵה תּוֹרָה אוֹר ז, ג).

66. (בְּרָכוֹת י, א. וְשָׁם נִסְמָן).

67. (וְעַיֵּין מִזֶּה בְּשֶׁלְ"ה, בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד שֶׁלּוֹ, דַּף רנ"ו, עַמּוּד ב', וְדַף רנ"ז, עַמּוּד א', שֶׁהֲאֲרִיךְ בָּזֶה).

68. (עֲבוֹדָה זָרָה ג, ב (וְרַשׁ"י): "רוֹכֵב עַל כְּרוּב קַל שֶׁלּוֹ, וְשָׁט בִּשְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלֶף עוֹלָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִילִּים סח, יח): 'רֶכֶב אֱלֹקִים רִבּוֹתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן' – אֶל תִּקְרֵי 'שִׁנְאָן' אֶלָּא 'שֶׁאֵינָן' (י' ב' אֲלָפִים חֲסֵירִין מִ'רִיבּוֹתַיִם')").

69. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה כו'" (רְאֵה יְהֵל אוֹר עַמּוּד תקנא וְאֵילֶךָ).

70. **וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ בְגִדֵי קֹדֶשׁ"** (תּוֹרָה אוֹר ל, ג), **שֶׁבְּתִיקּוּן וַעֲשִׂיַּת בִּגְדֵי אַהֲרֹן יֵשׁ ג' בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת.**

71. (לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּשֶׁלַּח א, ב).

72. (מְנָחוֹת כט, ב).

73. וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר ל"א, פֶּרֶק ד', מַה שֶׁכָּתַב עַל פָּסוּק "אַרְבַּע הַיָּדוֹת יִהְיֶה לָכֶם וְהַחֲמִישִׁית לְפַרְעֹה". (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "צְאֶינָה וּרְאֶינָה כו'" בְּסוֹפוֹ (לִקְמָן שִׁיר הַשִּׁירִים כד, רֵישׁ עַמּוּד ד). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קָדֵשׁ יִשְׂרָאֵל לַה'" (לִקְמָן פִּנְחָס פא, ב)).

74. (רְאֵה תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט אֲדָר־סִיוָן שָׁם הֶעָרָה 56).

75. (וְשָׁם: "וּיִקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד" (יְשַׁעְיָה כב, יב), אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּתִיב (תְּהִלִּים צו, ו): הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו, וְאַתָּה אוֹמֵר כְּדֵין? אָמַר לְהוֹן . . כָּךְ תְּהִיוּ מִסְפִּידִין . . עַל חָרְבָּן רִאשׁוֹן וְעַל חָרְבָּן שֵׁנִי).

76. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי", בְּעִנְיָן "לִוְיָתָן זֶה צָרַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ" כו' (לִקְמָן פִּנְחָס עז, ג).

וְכֵן בַּגְּמָרָא (פֶּרֶק קַמָּא דַּחֲגִיגָה, דַּף ה', עַמּוּד ב') פֵּירְשׁוּ "הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו" דְּמַיְירִי בִּבְתֵּי בְּרָאֵי כו'[77]. וְהַיְינוּ, כִּי יָדוּעַ שֶׁהִתְפַּשְׁטוּת הַמַּדָּה הִיא הַעֲלָאַת מַ"נ אֶל הָעַצְמִיּוּת. עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בָּאָדָם, כַּאֲשֶׁר יְפָאֲרוּ זוּלָתוֹ תִּתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ עַצְמִיּוּת הִתְפָּאֲרוּת.

וְעַל פִּי זֶה יוּבַן דְּהַ"הוֹד וְהָדָר" אֲשֶׁר "לְפָנָיו" גּוֹרֵם "עוֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ", כִּי עַל יְדֵי זֶה הֵם מוֹסִיפִין אוֹרוֹת הִתְפָּאֲרֵת־דַּאֲצִילוּת הָעַצְמִי בִּבְחִינַת אֲצִילוּת. וְזֶהוּ **"לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ"** – ב' שְׁלִישֵׁי עֶלְיוֹנִים דְּתִפְאֶרֶת – **"בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית"**.

וְאֶפְשָׁר לוֹמַר עוֹד:

כִּי ג' שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת הֵם כְּנֶגֶד **בִּי"ע**, שֶׁהַדִּבּוּר עֶלְיוֹן מוּסְתָּר בָּהֶם, וְהֵם יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְהַיְינוּ, כְּשֶׁאֵין יִחוּד בִּי"ע עִם אֲצִילוּת, דְּהַיְינוּ יִחוּד זו"נ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּרוּמָה כה, יט): "כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה"[78]. וְהוּא עִנְיָן מִיעוּט הַיָּרֵחַ, כְּשֶׁאֵין יִחוּד שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא, וַאֲזַי הַג' קְלִיפּוֹת יוֹנְקִים מִמֶּנָּה[79].

אֲבָל **"וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית"** זֶהוּ נֶגֶד עוֹלָם הָאֲצִילוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת, מָקוֹר דְּבִי"ע, מִתְיַיחֶדֶת עִם זָ"א־דַּאֲצִילוּת. וְהוּא עִנְיָן הַמִּשְׁכַּת הַבִּיטּוּל הָעֶלְיוֹן דְּמַ"ה בְּהַנִּבְרָאִים, עַל דֶּרֶךְ "מָה רָאוּ עַל כָּכָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם" (אֶסְתֵּר ט, כו), אֲזַי "יִהְיוּ כָּל פְּרִיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים" – לִהְיוֹת יִחוּדִים עֶלְיוֹנִים, יִחוּד י"ה וְיִחוּד ו"ה כו'[80].

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, בְּחִינַת **"וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית"** כו' לְהוֹסִיף לָכֶם" זֶהוּ תּוֹסֶפֶת אוֹר הַנִּמְשָׁךְ מִקּוּבוֹ שֶׁל יו"ד דְּשֵׁם הֲוָיָה, וְהוּא בְּחִינַת **הַכֶּתֶר** כו', וּמִשָּׁם דָּבוּק נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר "לְהוֹסִיף לָכֶם כו'"[81]. :

77. (רְשָׁם: 'וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוֶה' (יִרְמְיָה יג, יז) . וּמִי אִיכָּא בְּכִיָּה קַמֵּיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? וְהָאָמַר רַב פָּפָא: אֵין עֲצִיבוּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו, עוֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ'!

לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּבִתֵּי גְוָאֵי, הָא בְּבִתֵּי בְּרָאֵי. וּבִבְתֵּי בְּרָאֵי לֹא? וְהָא כְּתִיב (יְשַׁעְיָה כב, יב): 'וַיִּקְרָא אֲדֹנָי ה' צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וַלַחֲגֹר שָׂק'! שָׁאנֵי חֶרְבָּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דַּאֲפִילּוּ 'מַלְאָכֵי שָׁלוֹם' בָּכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה לג, ז): 'הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חָצָה, מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכִיּוּן').

78. (עַיֵּן בְּ"תּוֹרָה אוֹר" סוֹף פָּרָשַׁת תְּרוּמָה [פא, בו]).

79. ("כִּי מִצַּד זֶה שֶׁהֵם כְּנֶגֶד ג' עוֹלְמוֹת בִּי"ע (וּבְעִנְיָן הַסְּפִירוֹת – בְּחִינַת נֶה"י [לְעֵיל כט, ג] – אֵין טַעַם שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִים.

וְעַל פִּי זֶה מְקֻשָּׁר [לְעֵיל כט, ג] מַה שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ז שֶׁבּג' שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת מִקַּבֶּלֶת הַמַּלְכוּת מִבְּחִינַת נֶה"י (וּבְעִנְיָן הָעוֹלְמוֹת ג' עוֹלְמוֹת בִּי"ע) עִם פֵּירוּשׁ הַפַּרְדֵּס". – לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק ז שָׁם הֶעָרָה 7).

80. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק (בְּלָק כג, י) "מִי מָנָה", בְּעִנְיָן "וּמִסְפָּר אֶת רוֹבַע יִשְׂרָאֵל" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּלָק סז, ד פֶּרֶק ג). וְיֵשׁ לְקַשְּׁרוֹ עִם מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל: דִּבּג' שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת מִקַּבֶּלֶת מֵחִיצוֹנִיּוּת הַמִּדּוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת נֶה"י; "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית" מִקַּבֶּלֶת מֵהַפְּנִימִיּוּת, מִשְּׁלִישׁ תִּפְאֶרֶת, אֲשֶׁר ד' בְּחִינוֹת תְּנָה"י הֵם גַּם כֵּן בְּחִינַת אַבִּי"ע שֶׁבְּזָ"א כו'.

81. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (תּוֹרָה אוֹר הוֹסָפוֹת וַיֵּחִי קב, א וְאִילָךְ) בְּעִנְיָן **יוֹסֵף**, שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם תּוֹסֶפֶת הָאוֹר כו'. וְזֶהוּ "וְיוֹסֵף הוֹרֵד כו'" (וַיֵּשֶׁב לט, א), עַל יְדֵי "שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים כו' לְהוֹדוֹת כו'", שֶׁעַל יְדֵי הַעֲלָאָה זוֹ נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר מִבְּחִינַת יְסוֹד־דְּאַ"ק, שֶׁהוּא גַּם כֵּן עִנְיָן "הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו" – בְּחִינַת "הֲדַר" (וַיִּשְׁלַח לו, לט) כו'.

(וְעַיֵּין עוֹד מֵעִנְיָן פָּסוּק "וּנְטִעָתָם כָּל עֵץ מַאֲכָל": בְּרִבּוֹת: פָּרָשָׁה נָשֹׂא, פָּרָשָׁה י', דַּף רל"ו, ד'. וּבְפָרָשָׁה שְׁלַח לְךָ. וּבְשִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה, בְּפָסוּק (ה, טו) "שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ". וְסוֹף פָּסוּק (ה, טז) "חִכּוֹ מַמְתַקִּים").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(יב) **אך** עיקר הענין יש להבין מה זה שרצה הנחש מאד שיאכל אדם מעה"ד עד שהלך בערמה כ"כ לפתות את האש'. והלא מבואר למעלה דעבוד' האדם בג"ע כשלא הי' אוכל מעה"ד היה בירור כל הניצוצות מן הקליפות לגמרי יותר גם מבירור דלימות המשיח. וא"כ הרי הי' עילוי גם להנחש ששרשו מעה"ד שבא מצד השבירה כו'. ואדרב' כשיאכל אדם מעה"ד וימשיך תוס' יניקה לרע לא יהי' לו לנחש עליי' ותיקון גם לימות המשיח רק בהרחקה והעברה דוקא וכמ"ש ואת רוח הטומאה אעביר כו'. אך תחילה יש להקדים ענין א' והוא כאשר שמע הנחש צווי ה' לאדם שלא יאכל מעה"ד וביום אכלו מות יומת חרה לו מאד על דבר זה על אשר נשמרים ממנו כ"כ. ויש בדבר זה משל עמוק כמו שידוע בעניני המלחמה של המלכים שעושין עיר מצור בחומה וחיל סביב בכמה עניני' של חפירו' מתחת לחומה ומגדלו' רבות. ויש בזה שכל וחכמה עמוק' וכל זה לנגד השונא שלא יבא בעיר ואיך שיוכלו להבריחו כו'. אך האומני' העוסקים בזה נעלם מהם כל הפרטים למה עושין כך. אבל השונא יודע היטב מכל פרט ופרט שבמלאכ' החוזק הזה שהוא רק להנצל ולהשמר ממנו בכל מיני אופנים שונים ואותן האופני' של השמירה מבין דוקא השונא מפני ידיעתו

וחכמתו איך להזיק את העיר בביאתו שם בתחבולות שונות כו' שלזה נעשו אופני השמירה דוקא וד"ל. והנמשל מובן מטעם שהנחש דווקא ידע בטוב ענין השמירה שנשמרים ממנו וע"כ נצטווה שלא לאכול מעה"ד כו' כי הוא בחי' המנגד כו' ולזה נתחכם בערמה כו' וד"ל. וע"כ הנחש ידע סוד עה"ד ולא האדם כו' כי שרש הנחש בעה"ד טו"ר מבחי' הרע שבו במורגש דוקא וכאשר הזהירו ה' לאדם שישמור א"ע מעה"ד כ"כ חרה לו מאד כי הבין והשיג הכוונה בזה כדי שלא יתער' הרע בטוב כלל וכלל וכאשר ירחיקו את הרע כ"כ שלא יהיה לו צד קירוב כלל וכלל אל הטוב בזה יחרה לו ביותר. (כמו עד"מ כאשר ירחיקו ויגרשו את השונא תגבר שנאתו יותר כעובדא דקמצא ובר קמצא (גיטין נה, ב) וכן בדיחוי בשתי ידים יגרמו שיצא לתרבות רעה לגמרי כמו אלישע לגחזי וכן (חגיגה טו, א) באלישע אחר ששמע חוץ מאחר יצא לתרבו' כו'. וכך כאשר שמע הנחש שהרצון להרחיקו מן הטוב האלקי לגמרי אשר מזה הטעם נשמרי' ממנו כ"כ וצוה שלא יאכלו שלא ידעו ממציאות רע כלל וכלל. לזאת חרה לו ביותר ועשה בערמה להכשיל לאדם שיתקרב אל הרע יותר ויהיה גם הוא בחלקו וגורלו כו' וד"ל):

(יג) **אך** עדיין יש להבין היא גופא למה חרה לו כ"כ אם מפני שהשיג שרשו שהוא בכליון המות והוא מה ששמע שהזהיר ביום אכלך ממנו מות תמות הלא כבר ידע מזה אלא בהכרח לומר שזהו הטעם שבהיות שרצה שיהי' לו תיקון וא"א שיהי' לו תיקון כ"א ע"י שיאכל אדם מעה"ד ויתערב רע בטוב כו' ע"כ חרה לו על אזהרה זאת. ובאמ' לולי האזהרה לשמור כ"כ עד שאמ' מות תמות לא הי' הנחש מסית כ"כ לאדם וראי' מן העבר שלא הסית רק אחר שהזהירם לשמור א"ע כ"כ ע"ז חרה לו והוא אשר הזהירו שלא ירגיש וידע ממציאות הרע כלל. וע"כ נתן הנחש עצות בנפשו דמוטב לפניו יותר שיאכל אדם מעה"ד להיו' תערובו' טו"ר ויקבל הוא יניקה כל הימי' משלא יאכל מעה"ד כלל. דהגם שמבואר למעלה שיבוררו כל הניצוצו' דתוהו ע"י תו"מ עד ימות המשיח דכתי' ואת רוח הטומאה אעביר כו'. וכמ"ש עת אשר שלט האדם באדם לרע לו לפי שיבורר ממנו הכל וכמשל העלוקה כנ"ל. וא"כ הרי כשיאכל אדם מעה"ד בזאת תהא מפלתו ואבדון שלו לגמרי לעתיד והוא רצה שיהי' לו תיקון ולא ילך למיתה (כשעיר לעזאזל כו') וכעשו שאמר (בראשית כה, לב) הנה אנכי הולך למות כו'. אך זה טוב יותר לפניו מאופן הראשון שהוא ע"י עבודת האדם בג"ע ולא ידע מעה"ד כלל. שאז ממילא כל ניצוצות קדושים נכללים ועולין למעלה כמו ביטול הנר בפני האבוקה כנ"ל עד שגם ניצוצות קדושים שנפלו בנחש זה יעלו ג"כ ויוכללו בקדושה וישאר חסר וריקן מכל טוב עד שלא יהיה לו מציאות חיות מן הקדוש' כלל וכלל שזה רע לו יות' ממה שכתו' אשר שליט האדם באדם לרע לו דרע לו שלאח' תשלו' הברורים מ"מ נשאר בו קצת מאור הקדושה באותו הפסול' שבו שלא יוכל להתברר הנק' תמצית כו' גם שסופו למות כו'. אבל כאש' ע"י גילוי אור מלמעל' יוציאו ממנו כל הטוב לא ישאר בו כלום. כמ"ש (תהלים סח, ג) כהמס דונג כו' יאבדו כו' ואין לו קיום במציאו' כלל כי בהפרד הטוב מן הרע לגמרי אין לו קיום כלל. ע"כ בחר יותר בקיו' מציאותו כל שיתא אלפי שני דהוי עלמא בתוס' יניקה ע"י תערובת טוב ורע הגם שסופו ילך לאיבוד בימות המשיח. וכל זה מפני ששמע צווי ה' לאדם בתכלי' ההרחק' ממנו שע"ז חרה לו ביותר כנ"ל והתחיל לעסוק בערמומי' לפתות את האש' שתאכל מעה"ד ותתן גם לאיש' עמה כו' וד"ל:

והנחש היה ערום

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ב) וְהִנֵּה, אַחַר שֶׁאַף עַל פִּי כֵן צִיּוָּה ה' לִשְׁמוּאֵל שֶׁיִּמְשַׁח לָהֶם מֶלֶךְ, מֵאַחַר שֶׁהֵן עַל כָּל פָּנִים בַּמַּדְרֵיגָה זוֹ שֶׁצְּרִיכִים לְ"בִיטוּל הַיֵּשׁ", הִנֵּה דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם זָכָה בְּכֶתֶר מְלוּכָה זוֹ לְעוֹלְמֵי עַד.

וּפֵירוּשׁ מִצְוָה זוֹ שֶׁנִּשְׁמוֹר הַמְּלוּכָה לְזֶרַע דָּוִד – עַיֵּין בַּחִינּוּךְ.

וּמַה שֶׁזָּכָה לָזֶה, הוּא לְפִי שֶׁהָיָה בְּחִינַת "מֶרְכָּבָה" לְמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וְנִקְרָא "רֶגֶל רְבִיעִי"[24]. וְעַל כֵּן

24) זֹהַר חֵלֶק א וַיְחִי רמח, ב. חֵלֶק ג וְאֶתְחַנַּן רסב, ב. וְעוֹד.

חוֹתְמִים בּוֹ[25] "מָגֵן דָּוִד".

וּבִיאוּר הָעִנְיָן יֵשׁ לְהַקְדִּים, שֶׁמַּעֲלַת וּמַדְרֵיגַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ בְּעִנְיַן מַלְכוּתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל הָיָה לְמַעְלָה מַעְלָה מִן הַמַּדְרֵיגָה שֶׁל שְׁאָר כָּל הַמְּלָכִים שֶׁהָיוּ אַחֲרָיו מִזַּרְעוֹ.

כִּי בְּכָל הַמְּלָכִים שֶׁאַחֲרָיו הָיָה הַכַּוָּונָה, כַּנַּ"ל פֶּרֶק א', שֶׁבָּהֶם וְעַל יָדָם הִישְׂרָאֵל בְּטֵילִים לַה', וּבְחִינָה זוֹ הוּא הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּמִדַּת הַמַּלְכוּת, וְלֹא זֶה כָּל מַעֲלַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אֶלָּא מַעֲלַת הַמְּלָכִים שֶׁאַחֲרָיו, אֲבָל בְּדָוִד, מַעֲלָה יְתֵירָה וּגְדוֹלָה מִזּוֹ הַרְבֵּה הָיְתָה בּוֹ בְּעִנְיַן מַלְכוּתוֹ.

אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה "הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית" לְדָוִד: "וַאדוֹנִי חָכָם כְּחָכְמַת מַלְאַךְ אֱלֹקִים"[26]. דְּהַיְינוּ בְּחִינַת הַחָכְמָה שֶׁבְּמִדַּת הַמַּלְכוּת, שֶׁמַּעֲמִיד מַלְכוּתוֹ בְּחָכְמָה.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[27]: "וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאוֹת צֹאן כּוֹ' לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ", שֶׁכְּמוֹ הָרוֹעֶה מְנַהֵל עֶדְרוֹ וּמַנְהִיגָם בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל כִּבְשָׂה וְכִבְשָׂה שֶׁתִּהְיֶה רוֹעָה בְּמִרְעֶה טוֹבָה וְלֹא יַזִּיקוּהָ הַמַּזִּיקִים – כָּךְ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה מַנְהִיג עַמּוֹ וּמַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם לְהַשְׁפִּיעַ לָהֶם כָּל הִצְטְרְכוּתָם בְּרוּחָנִיּוּת וּבְגַשְׁמִיּוּת לְכָל נֶפֶשׁ פְּרָטִי מַעֲמוֹ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[28]: "וְכָל דָּבָר לֹא יִכָּחֵד מִן הַמֶּלֶךְ". שֶׁהָיָה מַזְהִירָם עַל קִיּוּם הַמִּצְוֹת, וּמַצְדִּיק אֶת הַצַּדִּיק כּוֹ'. וְכֵן בְּגַשְׁמִיּוּת: "עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים פַּרְנָסָה, שֶׁאֵין הַקּוֹמֶץ מַשְׂבִּיעַ כּוֹ' – לְכוּ וּפִשְׁטוּ יְדֵיכֶם בְּגִדּוּד"[29].

וְהִנֵּה, בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁבְּמִדַּת הַמַּלְכוּת הָיָה בְּדָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכָל הַמְּלָכִים שֶׁאַחֲרָיו – הֲגַם שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים גְּדוֹלִים וַחֲכָמִים מְאֹד, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁלֹמֹה נֶאֱמַר[30]: "וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם", וְכֵן חִזְקִיָּה – שֶׁלֹּא הָיָה הֶאָרַת חָכְמָה מִלְּמַעְלָה מֵאִיר בָּהֶם לְעִנְיַן הַנְהָגַת מַלְכוּתָם עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל בְּדָוִד.

וַהֲגַם שֶׁהָיוּ חֲכָמִים, הַיְינוּ בַּנִּיצוֹץ הַפְּרָטִי שֶׁלָּהֶם, שֶׁבּוֹ הֵאִירָה מִבְּחִינַת חָכְמָה (לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּתוֹרַת ה' וּבְכָל אֲשֶׁר בָּעוֹלָם), אֲבָל בִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁלָּהֶם, בְּמַה שֶׁהֵם מְלָכִים עַל הָעָם – בָּזֶה לֹא הֵאִירָה בְּחִינַת הַחָכְמָה עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל, אֶלָּא בְּדָוִד לִהְיוֹתוֹ נִשְׁמָה כְּלָלִית. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר הַמְּלָכִים, שֶׁעִנְיַן מַלְכוּתָם לֹא הָיָה אֶלָּא עַל אוֹפֶן שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק א', שֶׁכָּל הָעָם בְּטֵילִים אֶצְלוֹ וְהוּא בָּטֵל לֶאֱלקוּת, וְהוּא בְּחִינַת עֲשִׂיָּה דְּמַלְכוּת דָּוִד.

וּבִיאוּר הַדָּבָר בְּעִנְיַן מַלְכוּת דָּוִד שֶׁהָיָה בּוֹ גַּם מִבְּחִינַת הַחָכְמָה בְּמַלְכוּתוֹ[31], הִנֵּה יוּבָן עַל פִּי הַקְדָּמָה לְהָבִין מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[32], שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן נָתַן לְדָוִד ע' שָׁנָה מִשֶּׁלּוֹ – כְּשֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא דּוֹר דּוֹר וּמַנְהִיגָיו וְרָאָה דָּוִד שֶׁהָיָה בַּר נַפְלָא[33]. וְעַל כֵּן חָסְרוּ לוֹ ע' שָׁנָה מִשְּׁנֵי חַיָּיו שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לִהְיוֹת אֶלֶף שָׁנָה[34].

וּמְבוֹאָר בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח דַּף קס"ח עַמּוּד א', שֶׁגַּם הָאָבוֹת נָתְנוּ לוֹ ע' שָׁנָה:

אַבְרָהָם שָׁבַק לֵיה חָמֵשׁ שְׁנִין; דַּהֲוָה לֵיה לְאִתְקַיְּימָא מֵאָה וּתְמָנִין שְׁנִין, וְאִתְקַיְּים מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שְׁנִין – חֲסֵרִין חָמֵשׁ.

יַעֲקֹב הֲוָה לֵיה לְאִתְקַיְּימָא בְּעָלְמָא כְּיוֹמֵי דְּאַבְרָהָם, וְלָא אִתְקַיְּים אֶלָּא מֵאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין – חֲסֵרִין תְּמַנְיָא וְעֶשְׂרִין.

יוֹסֵף דְּאִתְקַיְּים מֵאָה וְעֶשֶׂר שְׁנִין הֲוָה לֵיה לְאִתְקַיְּימָא קמ"ז שְׁנִין כְּיַעֲקֹב, וְחָסֵר מִנְּהוֹן תְּלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין – הָא שִׁבְעִין[35] דִּשְׁבַקוּ לֵיה לְדָוִד מִלְּכָא לְאִתְקַיְּימָא בְּהוֹן[36].

וְיֵשׁ לְהִפָּלֵא מַה עִנְיַן כֶּפֶל הָע' שָׁנִים[37] שֶׁנָּתְנוּ לוֹ אָדָם וְהָאָבוֹת.

וּמַדּוּעַ לֹא חַי כִּי אִם ע' שָׁנָה, דִּלְכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת יְמֵי חַיָּיו ק"מ שָׁנָה – כְּפִי הַשָּׁנִים שֶׁנָּחְסְרוּ מֵחַיֵּי אָדָם וְהָאָבוֹת.

---

25) נוֹסַח בְּרָכוֹת הַהַפְטָרָה.

26) שְׁמוּאֵל־ב יד, כ. וְשָׁם: הָאֱלֹקִים.

27) תְּהִלִּים עח, עא. וּרְאֵה שְׁמוֹת רַבָּה פ,ב , ב.

28) שְׁמוּאֵל־ב יח, יג.

29) בְּרָכוֹת ג, ב. וְשָׁם: "נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ, אָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין פַּרְנָסָה! אָמַר לָהֶם: לְכוּ וְהִתְפַּרְנְסוּ זֶה מִזֶּה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין הַקּוֹמֶץ מַשְׂבִּיעַ אֶת הָאֲרִי וְאֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחוּלְיָתוֹ. אָמַר לָהֶם: לְכוּ וּפִשְׁטוּ יְדֵיכֶם בְּגִדּוּד".

30) מְלָכִים־א ה, יא.

31) רְאֵה פְּרֵדֵס וּקְהִלַּת יַעֲקֹב בְּעֶרְכּוֹ. רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק לה עַמּוּד 209 בְּשׁוּלֵי הַגְּלָיוֹן הָרִאשׁוֹן לַהֶעָרָה 28.

32) רְאֵה יִלְקוּט שִׁמְעוֹנִי רֶמֶז מא. זֹהַר חֵלֶק א כה, א. צא ב. קסח, א וְעוֹד. מְגִלָּה עֲמוּקוֹת פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא. וּלְהָעִיר גַּם כֵּן מִבַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יד יב. פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר פֶּרֶק יט.

33) בֵּן נַפָּל.

34) רְאֵה גַּם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ב עַמּוּד מג. אוֹר הַתּוֹרָה וַיְחִי שנג, ב. בְּרָכָה א'תתקנו.

35) נִתְבָּאֵר לְקַמָּן דַּף קי, א. קט, א.

36) אַבְרָהָם הִשְׁאִיר לוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים, שֶׁהָיָה לוֹ לְהִתְקַיֵּים מֵאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנִים, וְהִתְקַיֵּים מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים – חֲסֵרִים חָמֵשׁ.

יַעֲקֹב הָיָה לוֹ לְהִתְקַיֵּים בָּעוֹלָם כִּימֵי אַבְרָהָם, וְלֹא הִתְקַיֵּים אֶלָּא מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְשֶׁבַע שָׁנִים – חֲסֵרִים עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה.

יוֹסֵף שֶׁהִתְקַיֵּים מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים, הָיָה לוֹ לְהִתְקַיֵּים מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְשֶׁבַע שָׁנִים כְּיַעֲקֹב, וְחִסֵּר מֵהֶם שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים – הֲרֵי שִׁבְעִים שָׁנִים שֶׁהִשְׁאִירוּ לְדָוִד הַמֶּלֶךְ לְהִתְקַיֵּים בָּהֶם.

37) רְאֵה שִׂיחַת ח"י כִּסְלוֹ תש"מ.

מִכָּאן וְאֵילָךְ מְיוּסָּד עַל מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עִנְיָנִים עַמּוּד קט וְאֵילָךְ. עִם הַגְּהוֹת – בְּאוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד רו וְאֵילָךְ.

וְהָעִנְיָן, כִּי אָדָם הָרִאשׁוֹן הוּא בְּחִינַת חָכְמָה עִילָּאָה דַּאֲצִילוּת, וְהִיא בְּחִינַת "חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא"[38], רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵינָהּ בְּעֶרֶךְ וְסוּג לִהְיוֹת מִמֶּנָּה "חָכְמָה יְדִיעָא" בְּבֵי"עַ, אֵיךְ לִהְיוֹת הַנְהָגַת הַנִּבְרָאִים, כִּי הִיא מְרוֹמָם לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינָה זוֹ. וּלְזֹאת הָיָה דָּוִד "בַּר נַפְלָא", כִּי שֹׁרֶשׁ בְּחִינַת דָּוִד הוּא בְּחִינַת "דְּבַר ה' וְרוּחַ פִּיו"[39] הַמְחַיֶּה כָּל הָעוֹלָמוֹת.

מְצָצוֹת מִינוּי מֶלֶךְ. פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים:

38) תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה (פָּתַח אֵלִיָּהוּ) יז, ב.

39) "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם" (תְּהִלִּים לג, ב).

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וכ"ש וק"ו ענין מה שחביבין ישראל הוא, כי ירידת הנשמה בגוף הוא עוד ירידה יותר גדולה ועצומה מן בחי' האופני' שהם בעשי', וה"ה אינם שוי' לא בשורשן ולא בירידתן, ששורש הנשמות הם מפנימיות הכלי', וירידתן הוא למטה יותר, והיא הנותנת שלהיותם יותר גבוהי' יכולי' להיות נשפלי' יותר מטה להתלבש בגוף ונה"ב המעלימי' ומסתירי' לגמרי על אור ה' וקדושתו, כן העלם העשי' והעוה"ז הגשמיות והחומרית שניזון מאכילה ושתי' הגשמיים וה"ה חשך כפול ומכופל. ואמנם מ"מ חביבין ישראל, כי יתרון האור הוא מתוך החשך דוקא, וגם בארץ הלזה החומרית והגשמיות יש בה ניצוץ דתהו כמ"ש בת"א בביאור ע"פ כי כאשר השמי' החדשי' בפ' בראשית, וכאשר איש הישראל מברר הניצוץ דתהו ומעלה אותו, הנה ע"י רעש זה דחושך כפול הנ"ל נעשה שער רחב להיות זה השער לה', תוס' וריבוי אור בש' הוי' שבחי' כבוד הנ"ל הוא לבושו, והוא ע"י המצות דכתי' בהם רחבה מצותך מאד שהם בחי' כלי' רחבי' לקבל בחי' מאד העליון שבלי גבול כמ"ש באגה"ק סי' י"ז, וע"י ציצית שעושי' מצמר הגשמי מברר הניצוץ שיש בצמר הרחלי' (וע"פ המדרש שבחטאו של הבל נטרד קין, אפשר לומר שזהו בירור דהבל, עמ"ש מזה בד"ה ואם ירחיב וביאורו ובד"ה ויקרא אלקי' ליבשה ארץ בענין עד שיכלה זרעו של הבל), וכן ע"י התפילין ושא"ד כמו סוכה וד"מ שבלולב כו'. ועי"ז נמשך שיתברך ויומשך שורש בחי' כבוד ה' דכבוד עילאה ממקורו ושרשו הנעלם (ע' בד"ה ואולם חי אני וימלא כבוד ה' בספר י"ח י"ט, ובספר בשויב"מ, ובספר ד"א).

והענין כי ברוך כבוד ה' ממקומו הוא ר"ת בכים (בלא וא"ו), והו"ע מים תחתונים בוכים אנן בעינן למהוי קדם מלכא, כי עד שלא נברה"ע הי' מים במים שנת' במ"א בכ"ד שמי' עליוני' לא היו בתכלית העילוי כ"כ, כן מ"ת לא נשפלו כ"כ, וע' מזה ג"כ בד"ה שה"ש (ך"ז), וע"י מאמר יהי רקיע נתעלו מ"ע בתכלית העילוי ומ"ת ירדו למטה. וביאור הענין דכתי' ונהר יוצא מעדן כו' וארז"ל יובל שמו, ובאדר"ן חיים שמו, שהוא שורש ההמשכה לגעה"ע והתחתון, וכן ענין הגן הוא בחי' ג"ן סדרי' דאורייתא כו', אמנם מים תחתונים ירדו להיות מקור לכל תענוגי עוה"ז הגשמיי' והשפלי', ואי לזאת ה"ה בוכים על ירידתם כ"כ להיות מקור להצמיח תענוג גשמי ושפל כ"כ, אמנם ע"י בכייתם ה"ה מתעלים להיות קדם מלכא (וי"ל ע"ד שנא' בשרפי' ממעל לו שפי' בשם הבעש"ט ז"ל ממעל לש' אד' דכתי' וראה את אד' יושב כו', כן י"ל ל' קדם מלכא ע"ד שארז"ל בספ"ד דפסחי' מלכא ומלכתא הוי יתבי, והיינו בחי' לפני ה' דז"א תטהרו בגימ' כתר), שע"י בחי' הבכי' על הריחוק ה"ה מתעלי', וכענין התשובה.

בס"ד. (ש"פ לך לך, רל"ג)

ענין שינוי מקום ושינוי השם כו' ברוך כבוד ה' ממקומו

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

קב) **והנה** מה שהאור הוא באין ערוך לגבי עצמו' ה"ז בחי' ביטול האור, ומ"מ א"ז בבחי' ביטול אמיתי עדיין, והביטול האמיתי הוא מבחי' עצמו' אוא"ס ב"ה (היינו כמו שבאוא"ס ידוע האין ערוך

דהאור) דכולא קכל"ח כו'. והענין הוא דהנה ידוע בהב' דעות דד"ע וד"ת שהן דעת המשפיע ודעת המקבל והן הפכים זמ"ז, דד"ת הוא דעת המקבל (הן בבי"ע לגבי אצי' והן באצי' לגבי המאציל עליון כו'), והדעה היא שלמטה הוא היש ולמע' אין כו', וד"ע היא דעת המשפיע שלמע' הוא היש האמיתי ולמטה אין כו'. ויובן זה בעולמו' בי"ע לגבי אצי', דהנה עולמו' בי"ע הם נבראים מחודשים מאין ליש בבחי' מהות ומציאו' דבר ממש ובבחי' הגבלה שאינם בערך הא"ס כלל, ומ"מ מתלבש בתוכם אור וחיות אלקי להחיותם שבא בהם בבחי' התלבשו' פנימי ממש שמורגש ומושג בנבראי', וכמו המלאכי' עליוני' שמשיגים את האור האלקי המתלבש בתוכם. וכידוע בענין השרפים שאומרים קדוש מפני שמשיגים את החיות שלהם ואיך שעצמו' אוא"ס קדוש ומובדל כו', וכתי' שרפים עומדים ממעל לו דהיינו ממעל לש' אד' המחי' אותם, שזהו מפני שמשיגים את החיות, וההשגה ה"ה מקפת את הדבר המושג ע"כ הם עומדים ממעל להחיות שלהם כו' וכמ"ש במ"א, ונודע ג"כ דהשגת המלאכי' מה שמשיגים ההארה האלקי' זהו המזון פנימי שלהם כו', וזהו ג"כ ההתחלקו' שלהם מה שמחולקים זמ"ז שהרי אין להם גופים שיחלקו אותם כ"א ההתחלקו' הוא בההשגה אלקי' ובאופן עבודתם שזה משיג באופן כך וזה באו"א כו', ולפי אופן כזה הוא עבודתם (גם במדה א' באה' או ביראה כו'). וכן גם בנבראי' שלמטה מתלבש בהם ההארה אלקי' בבחי' פנימי' עד שמורגש בהם החיות כו', רק שלמטה האור מסתתר ביותר ואינו מורגש שהחיות הוא אלקו' כו' (ויכולים להיות ח"ו היפך מאלקו', דמלאכי' עליוני' מפני שמרגישי' שהחיות הוא אלקו' אינם יכולי' כלל להיות היפך האלקו' ח"ו, ובאמת גם למטה מה שאפ"ל היפך ח"ו זהו בכח הבחירה שהוא כח עליון מאד, אבל מצד החיות המתלבש בתוכו אא"ל באו"א, וכמו בלעם שא' לא אוכל לעבור את פי' ה' כו' ועמ"ש באגה"ק סי' כ"ה בענין ה' אמר לו קלל כו'), אבל מרגישים את החיות (והם באמת לפי אופן החיות שבתוכם כו' כנ"ל), והחיות הוא בהם בבחי' פנימי' בכל הנבראי' כו', וע"כ צריך הכח האלקי המחי' אותם לצמצם עצמו בצמצום גדול שלא להשפיע רק הארה וזיו לבד שיהי' בערך להתלבש בנבראי' בע"ג כו'. וג"ז צ"ל שההארה היא בבחי' מציאו' דבר מה להיות מושג ומורגש בנבראי' כו', והוא רק בחי' תחתונה שבמל' שנק' דבר הוי' שבא בבחי' התלבשו' בנבראי' דבי"ע, אבל עצמי' בחי' המל' היא למע' מהתלבשו' בעולמו' ואינו מושג בהם כלל כו'. וז"ע ד"ת שלמטה יש היינו ההארה אלקי' שמושג בהם הוא בחי' יש היינו בבחי' מציאו' דבר וע"י ההשגה בא בבחי' מציאו' יותר כו', ולמע' היינו בחי' העצמי' דמל' וכ"ש מדרי' העצמי' דאצי' שלמע' מהשגתם הוא אין כו' (ונק' אין שאינו מושג וגם הוא באמת בחי' אין שאינו בבחי' מציאו' דבר דמשו"ז אינו בהשגת הנבראים כו'). ומלמעלמ"ט בחי' ד"ע הוא להיפך דעצמי' המל' ומדרי' עצמי' דאצי' הוא בחי' יש האמיתי, ולגבי האצי' הרי כל דיירי ארעא כל"ח, והיינו שגם ההארה שמאיר ומתלבש בנבראים ה"ז רק הארה לבד וכל"ח לגבי העצמי' ה"ז בחי' אין כו', וכמו"כ הוא באצי' לגבי אוא"ס המאציל ב"ה כו'. דהנה בד"כ ב' המדרי' דד"ע וד"ת הן בהב' מדרי' דממכ"ע וסוכ"ע, דממכ"ע הוא שבא בבחי' התלבשו' פנימי בעולמו', והן האורות דאצי' שהם בבחי' התלבשו' בכלים, שההתלבשות היא בבחי' התאחדות ממש שהאור מורגש ומושג בהכלי כו' וכמ"ש במ"א באורך, וכללו' האור הזה הוא שבא ע"י הצמצום שנמשך רק הארה לבד שהרי עצמו' אוא"ס אינו בגדר התלבשו' בכלים כו', וגם בזה בחי' ד"ת הוא דעת הנאצלי' שלמטה היש והיינו בחי' הארת המאציל שמאיר ומושג בהם כו', ולמע' הוא האין היינו בחי' אוא"ס הסוכ"ע שלמע' מהשגה כו', וכמו החכ' מאין תמצא שהכתר נק' אין מפני שאינו בבחי' מהות ומציאו' החכ' כלל ואינו מושג כלל בבחי' חכ' כו', וזהו מלמטלמ"ע מן הנאצלי' אל המאציל הוא בחי' ד"ת כו'. אמנם מלמעלמ"ט מן המאציל אל הנאצלי' הוא בחי' ד"ע שלמע' הוא היש האמיתי והוא בחי' עצמו' אוא"ס ב"ה ולמטה הוא האין שכל האורות והמשכות החיות להחיות העולמו' והנבראי' הם רק הארה לבד וכולא קמי' כל"ח ממש ולכך נק' אין כו'.

קיצור. יבאר ענין ד"ת וד"ע, ד"ת מלמטלמ"ע שהנברא יש וגם ההארה המחי' הוא מציאות מושג, ועצמיות אצי' אין שאינו במציאות מושג, ומלמעלמ"ט אצי' יש וההארה המחי' הנבראים היא אין, וכן באצי' האור שבכלים הוא מושג באצי' ה"ז בחי' יש נאצל ולמעלה מאצי' אין, ומלמעלמ"ט המאציל יש אמיתי והאור אין.

בס"ד. ש"פ תולדות, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

ב.

להבין את ענין הגלות והגאולה בעבודה הרוחנית:

כל הגלויות נקראות בשם מצרים, כי מצרים פירושו מיצר וגבול[13].

כתוב[14] "וייצר ה' אלקים את האדם וגו'" – "וייצר בשני יו"דים[15], בתרין יצרין, ביצר טוב וביצר הרע".

היצר הטוב לוקח את מזונו הרוחני מהנפש האלקית, והיצר הרע לוקח את מזונו מהנפש הטבעית, שהיא הנפש הבהמית.

הנפש הבהמית, עם התאוות והמושגים הבהמיים שלה בעניני העולם, מצירה ומגבילה את הנפש האלקית ומאפילה עליה, היא מְגַשמת את מושגי הנפש האלקית.

כאשר הנפש האלקית מתלבשת בנפש הבהמית כדי לבאר לה הבנה אלקית, אזי הנפש הבהמית מתגברת[16] ומקיפה את הנפש האלקית מכל צד, עד אשר הנפש האלקית

– שהיא שכלית בעצם מהותה ומי שהוא שכלי בעצם מהותו יש לו היקף שכלי רחב ועמידה תקיפה, אבל על־ידי ההגבלות הקשות והגסות של הנפש הבהמית, הנפש האלקית –

נעשית מוגבלת וקטנה, ואפילו כאשר היא מתבוננת ברעיון בהבנה אלקית, ההבנה לא משפיעה על הנפש האלקית לתת לה כוח לצאת ממיצר הנפש הבהמית כדי לעשות אחת משתי עבודות ה', עבודה של אתכפיא או עבודה של אתהפכא, כי התכונות הגופניות המולדות שלה טרם התעדנו, והגסות הגופנית מפריעה להשפעה של ההבנה האלקית שהנפש האלקית מתבוננת – שלא תכנס בפנימיות.

כמאמר הידוע[17] "גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא" – כאשר גנב עומד על סף הפתח שהוא חתר, הוא מבקש שה' יצליחו במלאכת הגניבה.

הוא מאמין בה' ובהשגחה הפרטית האלקית, שה' הוא המפרנס את כל הברואים, והגנב מאמין שה' יכול לגרום לו לאושר או להיפך, אבל האמונה שהוא מאמין בה' ובהשגחה פרטית, לא משפיעה עליו, והוא עושה דבר שהוא היפך רצון הבורא ברוך־הוא, כי היצר הרע של הגניבה מחשיך על הבנת האמונה.

כן הוא לגבי ההבנה האלקית של הנפש האלקית, הנעשית מואפלת ומוגבלת על־ידי הנפש הבהמית, ואין לה את ההשפעה שצריכה להיות לה:

לאמיתו של דבר, השכל מוכרח לפעול עידון גופני מסוים. תכונות גופניות באות לידי ביטוי על־ידי המידות, כפי שאנו רואים במוחש שמי שהתכונות הגופניות שלו עדינות, מידותיו עדינות, ומי שהתכונות הגופניות שלו גסות, גם מידותיו גסות ולעיתים גם מושחתות.

---

13) בראשית רבה, פרשה טז, ד.

14) בראשית ב, ז.

15) תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק. זוהר חלק ג, מו ע"ב.

16) תניא פרק כח.

17) עין יעקב, ברכות סג, א [הערת כ"ק אדמו"ר].

בדרך כלל, עידון המידות הוא על־ידי השכל, כמו שכתוב[18] "לפי שכלו יהולל איש". יופי מידותיו של אדם הוא בהתאם להבנתו. הנהגת המידות, בעדינות או בגסות, בטוב או ברע, היא לפי השכל שהאדם רוכש, כפי שאנו רואים שילד, ששכלו קטן, תשוקתו היא לדברים קטנים. אדם מבוגר משתוקק לדברים יותר גדולים, כי שכלו גדול יותר.

כך גם אצל אנשים מבוגרים, ככל שהוא יותר בר־דעת, הוא יותר עדין בתפיסותיו ובמידותיו, כי השכל הוא האור שמאיר את המידות.

השכל גורם לשים לב איזו מידה טובה, ומבאר שצריך לרצות מידה זו, והשכל מלמד איך ליישם את המידה הטובה. על דרך זה השכל גורם לשים לב איזו מידה רעה ומבאר שמוכרחים להכרית אותה.

השכל מלמד לא רק להרפא ממידות רעות, אלא גם איך אפשר להחליף מידה רעה למידה טובה.

אדם בעל מהות רוצה שמידותיו תהיינה טובות, ואינו רוצה בשום אופן שתהיינה לו מידות רעות. האדם כאדם שונא שקר, גאוה, קנאה, רכילות, לשון הרע וכדומה, ומשתוקק למידות טובות, אבל דברים שונים, כמו תכונות גופניות וכן סביבה רעה, משפיעים על האדם מאוד לרעה, הם מחזקים את המידות הרעות ומחלישים את התשוקה האנושית המעודנת למידות טובות. לכן השכל נקרא אור[19], כי הוא מאיר את המידות.

זהו ענין הגלות והגאולה בעבודה. הנפש הבהמית היא גלות המגבילה אפילו את הנפש האלקית, וכאשר הנפש האלקית מעדנת את הנפש הטבעית זוהי גאולה.

קיצור. מבאר את משמעות הגלות בעבודה. כל הגלויות נקראות מצרים, כי מצרים משמעו הגבלות. היצר הרע ניזון מהנפש הבהמית. היצר הטוב מהנפש האלקית. כאשר הנפש האלקית מבארת לנפש הטבעית הבנה אלקית, אזי הנפש הבהמית מתחזקת להאפיל על ההבנה, שתהיה כאמונה של גנב שאיננה משפיעה על המעשה. המידות הן על־פי התכונות הגופניות. השכל מאיר את המידות, מלמד איך להכרית את המידות הרעות ולקנות מידות טובות.

בכל דור ודור [ניסן ה'תש"ה]

18) משלי יב, ח. תניא פרק ו.

19) ספר המאמרים תש"ג, ע' 44. תש"ד, ע' 22.

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

יום 'שבת תשובה', בסעודה

א. בשנת תרנ"א החל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ללמוד אתי "תניא" שלש פעמים בשבוע. הלימוד היה שורות ספורות, יותר היו סיפורים ועניינים מסביב ל"תניא". אמר לי אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: כתוב במדרש[1], בעת השינה עולה הנשמה למעלה ושואבת לה חיים. אצל חסידים זה מתבטא בהבנת אימרה ב"תניא". והורה לי להרהר בשיעור ה"תניא" אחרי אמירת ברכת "המפיל" לפני השינה, ולשקוע בשינה תוך הרהור זה.

כעבור כמה שנים – בשנת תרנ"ז – הסביר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את העניין של שאיבת חיים בעת השינה. 'חיים' זה תורה. אצל חסידים ישנה תוספת – להבין אימרה ב"תניא".

ב. בראש־השנה תרנ"ג היו שני מאמרים. המאמר הראשון התחיל "שופר של ראש השנה", והשני התחיל "אמר ר' אבהו". כשהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דיבר אתי אודות המאמר השני, נשאר ענין אחד מוקשה ממאמר ב'לקוטי תורה'. ערב יום כיפור באותה שנה, כשנכנסתי אל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק

1) ב"ר ספי"ד.

ללמוד - היה זה ערב יום כיפור הראשון שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למד אתי - אמר לי, שהקושיא במאמר איננה קושיא, והחל להסביר לי את העניין. לא הבנתי אז עדיין מה שאמר לי, אך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לא התייחס לכך, ודיבר אלי כמו שמדברים אל בר־דעת גדול.

לאחר מכן, אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: זאת אמר לי הסבא - ה'צמח צדק'. - חשבתי שהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' אמר לו זאת בהיותו בחיים. בשעת מעשה לא שמתי לב שזה דבר כמעט בלתי אפשרי, שהרי בשעת הסתלקות הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בן ה'־ו' שנים. ואמרתי להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אם כך הרי ידעת זאת גם לפני־זה. הוא לא ענה לי על דברי, ורק חייך. על שאלתי מדוע הוא מחייך - לא ענה לי.

בשנת תרנ"ח, הסביר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את העניין, ואמר:

אין לנו מוחש כלל בעניין רוחני. "נר ה' נשמת אדם"[2], "נשמת אדם תלמדנו", זאת מבינים. אך כשזה מגיע לכך שנשמות הצדיקים תתלבשנה בדרך עיבור (לשעה), מתחילים לחשוב ולהרהר.

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי אמר: הרמב"ם הגיע בהשגתו עד עולם היצירה, ושם השיג את האור של עולם הבריאה.

זה בצדיקים סתם, ובפרט "למשפחותיהם לבית אבותם", אפילו "לגולגלותם". למרות שהמדידה שלמעלה איננה באופן המדידה שלמטה, ולכן הרי ההעתקה היא גדולה מאשר למטה, אלא מ"מ וכו'.

אין לנו מוחש כלל בעניין רוחני.

ג. בשנת תרמ"ד או תרמ"ה הלכתי ל'חדר' ללמוד. ה'חדר' היה בחדר השני שבבית־המדרש, ולמדתי אז אצל ר' זושא, מלמד דרדקי. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה מתפלל אז כל שלוש התפילות בבית המדרש, והיה מאריך בתפילה. הוא היה מנגן בתפילה ומתהלך הלוך ושוב, מכה באצבע צרידה ועושה תנועות בידים בהתרחבות. הטלית לא כיסתה את פניו, והייתה מונחת רק על הראש באופן שהתפילין של ראש היו מגולות, מלבד בשבת שאז הייתה טליתו מכסה את פניו.

הייתי אז ילד קטן, והונח אצלי שתפילה פירושה נגינה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה אוכל אז אצל הסבתא - כבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה נ"ע. - דודי הרז"א היה אוכל בביתו. גם בתקופה שהיה גרוש, היה אוכל בביתו.

לפעמים היה דודי הרז"א תופש בשערות ראשי המקורזלות, בלחיי או באזניי, ושואל אותי: מה עושה אבא? פעם אחת כששאל אותי שאלה זו, עניתי לו: אבא אוכל ומתפלל, שכן הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה בשעת הסעודה בשבת מנגן ניגון לפני כל מנה, והונח אצלי שתפילה ונגינה הן דבר אחד.

בזמנים עברו, ניגון היה עניין.

יום 'שבת תשובה', בסעודה, ה'תש"ה

2) משלי כ, כז

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק קו – סודות הקבלה

העילוי הצדיק משריי רבי יוסף יצחק כבר לא עזב את ויטבסק. כיוון שמצא בה את זיווגו, דבורה לאה היתומה, נשאר שם עד למועד נישואיו, ועל פי עצת מדריכו ר' מלכיאל הנסתר, בשם הבעל־שם־טוב, הוא נשאר שם גם לאחר חתונתו.

במשך התקופה שבין בואו בקשר השידוכין לבין נישואיו, למד רבי יוסף יצחק מפי מדריכו את תורת הקבלה ואת דרך החסידות על־פי הדרכות הבעל־שם־טוב.

לפי בקשת רבי יוסף יצחק קיבל על עצמו ר' מלכיאל צעד יוצא דופן והוא השמעת שיעור קבוע בתורת החסידות לפני דבורה לאה המשודכת, אשר הייתה כבר מושפעת מהבעל־שם־טוב, אך היה עליה עדיין להבין תורה זו ביתר העמקה ובאופן יסודי יותר.

ר' מלכיאל דיווח תכופות לרבי יוסף יצחק על מצב לימודה,

"יש לה כישרונות גאוניים" היה אומר אודותיה בהתפעלות "יש לה ראש נהדר והיא דומה מאוד לאמה, עליה השלום".

ר' יוסף יצחק היה נהנה מכך מאוד, הוא מאוד היה מעוניין באשה למדנית.

פעם הגיע אליו ר' מלכיאל כשהוא מספר בהתפעלות רבה:

"מצאתי אצל דבורה לאה אוצר יקר" מסר ר' מלכיאל לעילוי הצעיר.

"אוצר" זה התבטא בכתבים. כתבים אלו אשר ר' מלכיאל הספיק לעיין בהם, היו מעין דברי הימים (מאורעות) ותיאור מדויק מתולדות הדורות הקודמים של שושלת המשפחות שאליהן השתייכה משפחת גזע מחצבתו של מייסד חסידות חב"ד בעתיד.

היו אלו כל הדברים ששמעה דבורה לאה מפי אמה. כאשר היא מוסיפה עליהן דברים מעצמה. היא הלכה בעקבות אמה ורשמה כל מה ששמעה ממקורות נאמנים. כך הכילו כתבים אלו ידיעות שלא ניתן היה למצאם באף ספר.

רבי יוסף יצחק היה סקרן מאד לדעת את תוכן הכתבים, וכאשר הביא אליו ר' מלכיאל כתבים אלו, הביט בהם והתפעל מאד. הכל היה כתוב שם לא רק בצורה מסודרת אלא גם בלשון ברורה ובהירה מיוחדת במינה.

מה שעניין במיוחד את רבי יוסף יצחק הוא, שֶׁמִּכְּתָבִים אלו התגלה באופן ברור דבר קיומו של פיצול במחנה העם היהודי משך דורות, בין אלו שהלכו בדרך תורת הקבלה ובין אלו שהתנגדו לה. מכתבים אלו הוברר לא רק ההבדלים בין שתי השיטות, אלא גם מה הם הגורמים שהביאו לכך שעם ישראל ייחלק בצורה זו. לרבי יוסף יצחק גילו כתבים אלו כל מה שרצה לדעת על מה שהוליך לייסודה והתפשטותה של תורת רבי ישראל בעל־שם־טוב, שהוא עצמו כבר היה מן ההולכים לאורה.

רבי יוסף יצחק מצידו הוא, עִדכֵּן וסידר את הכתבים בתוספת פרטים בענייני קבלה, וכך התקבל דבר שלם — הסבר מדויק ומפורט לא רק על תולדות הקבלה שהייתה מקודשת בין בני ישראל, אך למרות זאת גרמה לחלוקת המחנה היהודי.

זה שלתורה שבכתב יש גם תורה שבעל־פה, היה ברור לכולם. ותורה שבעל־פה זו נמסרה מדור לדור, מאז הדורות הראשונים של עם ישראל. אלא שחלק מן התורה שבעל־פה הפך ל"נגלה", והותר להיכתב ולהתפרסם, ואילו החלק השני נשאר למשך דורות נוספים עניין "נסתר", והוא תורת הקבלה.

מקובל שתורה זו התחילה לעבור מדור לדור עוד מימי אדם הראשון. "ספר יצירה", המכיל את יסודות הקבלה, הגיע מאדם הראשון אל אברהם אבינו, ומאז עבר מדור לדור עד דורנו.

"קבלה" מתחלקת לשני חלקים: "קבלה מעשית" ו"קבלה עיונית".

תורת הקבלה מסבירה את סוד הבריאה ואת רזי "מעשה בראשית" ו"מעשה מרכבה", מסתוריו של הקב"ה בכבודו ובעצמו. על־ידי הקבלה מסוגל האדם לחדור אל רזי העולם, ולהבין כיצד נוצר "יש" מן ה"אין", וכיצד מתגלה כוח היצירה לא רק בעצם קיומה אלא גם בהמשכיותה והתפתחותה.

"קבלה מעשית" מביאה לידי ביטוי ויישום את הידיעות על הכוח האלוקי שבו נברא העולם. הכוח הזה טמון באותיות או בצירופי אותיות שונות, כמאמר חכמינו ז"ל: "בעשרה מאמרות נברא העולם", כך ניתן בכוח צירופים מתאימים ליצור דבר או לבטל קיומו של דבר. "קבלה עיונית" היא התורה המדריכה כיצד להבין אלוקות ואת ההגות של היצירה. היא מגלמת את שיא ההתעמקות ושיא ההתעלות של השכל האנושי.

תורת הקבלה על שני חלקיה, "קבלה מעשית" ו"קבלה עיונית" עברה מדור לדור, כמו שכתוב מזקנים לנביאים ומנביאים לאנשי כנסת הגדולה, מאנשי כנסת הגדולה לתנאים, מתנאים לאמוראים, מאמוראים לגאונים ומהם ליחידי סגולה שבכל דור ודור מן הדורות הבאים. הדבר נעשה בסתר ובחשאי, על פי הכלל של "אין מגלין אלא לצנועין". רבנו בחיי והרמב"ן הכניסו בפירושיהם על התורה ביאורים על פי הקבלה, וגדולי תורה אלו גילו את חכמתם בקבלה לתלמידיהם הרבים, שמצדם הכניסו אותה ללבושים רגילים של השכלה והבנה באופן שיהיו מובנים לכל החפץ בכך.

כך הפכה תורת הקבלה העיונית להיות קניינם של רבים מתלמידי החכמים.

לעומת זאת נשארה הקבלה המעשית, חתומה וחסומה, והתגלתה רק ליחידים בלבד.

בני התורה בספרד ופורטוגל עסקו בעיקר בצד הרעיוני־עיוני של הקבלה. במדינות אלה חוברו ספרים רבים בקבלה עיונית. הגדול שבמקובלי ספרד ופורטוגל היה רבי מאיר בן גבאי, אשר חיבר שלושה ספרים: "תולעת יעקב", פירוש על התפלות; "דרך אמונה" על עשר הספירות; ו"עבודת הקודש".

ספרים אלה התפשטו למרחקים בצורה נרחבת, ושבו את לבם של חוגי הלומדים. באמצעות המגורשים מספרד הגיעו הספרים לאיטליה, צרפת, בוהמיה, פולין, וארצות אחרות שבהן נמצאו ריכוזים יהודיים, והתקבלו בהתעניינות רבה.

ההולכים בדרכי תורת הקבלה התרבו. בכל מקום שקדו יהודים למדנים על ספרים אלה והתעמקו בהם.

אך בשעה שבארצות אירופה התמסרו ל"קבלה עיונית", והצד המחשבתי־רעיוני של תורה זו, הרי בארצות המזרח, כמו – ארץ ישראל, טורקיה, מצרים ותימן, התפשטה בעיקר הקבלה המעשית. ספרים רבים בקבלה זו הופיעו בכתבי־יד וגם בדפוס. היו ספרים שעסקו ב"חכמת היד" ו"חכמת הפרצוף", בהשבעות ובשמות קדושים. ספרים אלו גרמו שיחידים יתחילו להשתמש בלחשים, צירופי אותיות, פתרונות חלומות וגירוש רוחות רעות.

כאשר הגיעו ספרים אלו ליהודי אירופה, הגיבו הלמדנים שבהם בהתנגדות לספרים אלו.

עוד לפני כן, בזמנו של הרשב"א נחלק עולם הלמדנים לשני מחנות. מחנה אחד סבר כי יש להתמסר בעיקר לנגלה שבתורה, גמרא ומפרשיה, ולא ללימודים נסתרים. אלו שנמנו על מחנה זה, אף סברו כי יש להימנע מלימוד אגדה ומדרש.

מחנה שני סבר דווקא שיש להתמסר ללימוד סודות התורה. מובן שהמשיכו ללמוד ולעסוק בתורת הנגלה, אך אגדה ומדרש למדו ופירשו על־פי תורת הקבלה.

אצל המחנה הראשון, גרם הדבר להתנגדות לתורת הקבלה, אך לא במימדים כאלו שיגרמו למחלוקת ופירוד בחיי העם היהודי.

כך נמשך הדבר דורות מספר, עד שהגיעו אותם ספרי הקבלה המעשית שהוזכרו לעיל.

ספרים אלו עוררו את זעם הלומדים שראו בזה סכנה חמורה. מספרים אלו היה לכאורה מובן שכל אחד יכול להתמסר ללימוד "קבלה מעשית", בין אם הוא ראוי לכך ובין אם אינו ראוי לכך.

כדי לעצור ולמנוע את לימוד ה"קבלה המעשית" יצאו כמה מגאוני אירופה באיסור על לימוד הקבלה בכלל, כולל ה"קבלה העיונית", למרות שבליבם פנימה לא התנגדו לכך.

כעשרים שנה לאחר שהתפשטו באירופה ספרי הקבלה של רבי מאיר בן גבאי, באו לידי ביטוי שתי שיטות יסוד בקבלה: ה"קבלה המעשית" של האר"י, רבי יצחק לוריא, וה"קבלה העיונית" של הרמ"ק, רבי משה קורדובירו. לשתי שיטות אלו היו ישיבות שבהן למדו את תורת הקבלה לפי השיטה המסויימת של אותו מקובל.

בדרך זו קיבלו שתי שיטות אלו בתורת הקבלה אחיזה רצינית בעולם הלמדני, שכן בשתי השיטות היו הנוהים אחריהם גדולים הן בנגלה והן בנסתר.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט ניסן, ת"ש

לייקוואוד

כבוד ידידי הנכבד והכי נעלה, משכיל על דבר טוב, בעל מדות תרומיות, עסקן חרוץ, וו"ח אי"א מוה"ר מרדכי שי' דובין

שלום וברכה!

מהמיניסטריום בוואשינגטאן בקשו בתלגרמה את ציר ארצה"ב בברלין אשר ישתדל דבר השגת רשיון היציאה עבור חתני מר הארענשטיין ובתי שיינא יחיו לאיטליא לעיר נעאפאל אשר לשם שלחו עבורם את הוויזות לארצה"ב.

כן בקשו מהמיניסטריום בוואשינגטאן את הציר הלטבי מר. אלפרעד בילמאניס אשר הוא יבקש את עמיתו הציר הלטבי בברלין מר. קרעווין שהוא יקח את הביבליותיקה שלי תחת חסותו. הציר בילמאניס חפץ מאד למלאות בקשת המיניסטריום בוואשינגטאן.

ע"פ עצתו של מר. בילמאניס מסרתי את הביבליותיקה שלי מאה וארבעים תיבות מלאות ספרים וכת"י, ע"פ דאוויערענאסט מאושר מאת הנוטריון והקאנסולאט, כולה לרשותו של מר. קרעווין אשר הביבליותיקה נעשית רכושו הפרטי, ובזה הנני לבקש את ידי"נ אשר בעת שיתראה עם הזקן יבקשו אשר יבקש את מר קרעווין למלאות בקשתו של מר בילמאניס בהנוגע אל הביבליותיקה.

היום בקשתי את ידי"נ בתלגרמה להשפיע על עיר ליוועגהאף שיקחו את הרב הלל גורעוויטש לרב במחנם ובטח מילא בקשתי.

זה כשלש שבועות שהננו גרים בעיר קטנה כשתי שעות מנויארק, ואי"ה שבוע הבע"ל נשוב לנויארק לדור בהאטעל עד אשר נשיג בעזה"י דירה המתאמת עבורינו. והשי"ת יזמין לנו דירה טובה ומוצלחת בגשמיות וברוחניות.

הנני מסגיר בזה מכתבו של ידידנו מר חאדאקאוו שי' על א[ו]דות התקציב עבור חדרים במשך ימי הקיץ בלטביא וגודל בקשתי למלאותו בהידור.

והנני ידי"ע הדו"ש מוקירו ומכבדו.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת קדושים

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים
תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ג אִישׁ אִמּוֹ
וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: ד אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה
לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לוי ה וְכִי
תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ:
ו בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף: ז וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה: ח וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא
כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ: ט וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא
תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט:
י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי
וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ישראל יא לֹא
תִגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ:
יב וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם
אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: יג לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא
תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר:
יד לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל
וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: ע"כ בחול

~ **נקודות משיחות קודש** ~

בִּזְמַן שֶׁקּוֹרְאִים וְלוֹמְדִים פָּרָשִׁיּוֹת "אַחֲרֵי־קְדוֹשִׁים", יֵשׁ בָּהֶן הוֹרָאָה בַּחַיִּים לְכָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל - מִבַּעֲלֵי מַדְרֵיגָה גְּבוֹהָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ דַּי לְהִתְעַלּוּת בַּעֲבוֹדָתָם; וּלְאֵלּוּ הָרְחוֹקִים מְאֹד מִדַּרְגָּה זוֹ, שֶׁאַל יִפְּלוּ בְּרוּחָם שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לַעֲלוֹת בַּקּוֹדֶשׁ כָּל־כָּךְ וְיִשָּׁאֲרוּ בְּמַדְרֵיגָתָם הַתַּחְתּוֹנָה, אֶלָּא שֶׁגַּם הֵם יְכוֹלִים לַעֲלוֹת בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי וְעַד לְאֵין־עֲרוּךְ,

וְעַד לְדַרְגָּה שֶׁ"קְדוֹשָׁתִי לְמַעְלָה - (הִיא) מִקְּדוּשַׁתְכֶם" - כַּפֵּרוּשׁ הַיָּדוּעַ בָּזֶה,

וְעַל־דֶּרֶךְ הַפֵּירוּשׁ, דַּע מַה לְמַעְלָה מִמְּךָ. פֵּירוּשׁ: דַּע, כָּל מַה שֶׁלְּמַעְלָה - הַכֹּל הוּא מִמְּךָ.

שני טו לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל
וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ:
טז לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ
אֲנִי יְהוָה: יז לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ
תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא:
יח לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ
לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה: יט אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ
בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע
כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:
כ וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זָרַע וְהִוא
שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ
חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ
כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה: כא וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם: כב וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא
וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח"ה ע' 45. ע"פ ביאורי החומש)

לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ (יט, טז)

שְׁלֹשָׁה לָשׁוֹן־הָרַע הוֹרֶגֶת: "הָאוֹמְרוֹ וְהַמְּקַבְּלוֹ וְזֶה שֶׁאוֹמֵר עָלָיו" (רַמְבַּ"ם)

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מַדּוּעַ הוֹרֶגֶת לָשׁוֹן־הָרַע גַּם אֶת "זֶה שֶׁאוֹמֵר עָלָיו", וַהֲרֵי הוּא לֹא נָטַל כָּל חֵלֶק בַּמַּעֲשֶׂה? וְיֵשׁ לוֹמַר: תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַדִּבּוּר הִיא לְגַלּוֹת דְּבָרִים שֶׁהָיוּ קֹדֶם לָכֵן נִסְתָּרִים. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר שְׁנֵי אֲנָשִׁים מְדַבְּרִים עַל תְּכוּנוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו הָרָעִים שֶׁל אָדָם שְׁלִישִׁי - הֵם גּוֹרְמִים בְּכָךְ שֶׁתְּכוּנוֹת אֵלּוּ יָבוֹאוּ לִידֵי גִּלּוּי, וּבְכָךְ נִגְרָם לוֹ נֶזֶק.

שלישי כג וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ
מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים
יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת
יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה: כה וּבַשָּׁנָה
הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם
תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כו לֹא תֹאכְלוּ עַל־
הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ: כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת
רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ: כח וְשֶׂרֶט
לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא
תִתְּנוּ בָכֶם אֲנִי יְהוָה: כט אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ

לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה:
ל אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה:
לא אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־
תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
לב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ
מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יא עמ׳ 46)

שָׁלֹשׁ שָׁנִים . . הָרְבִיעִית . . הַחֲמִישִׁית (יט, כג־כה) **שָׁלֹשׁ שָׁנִים** – בָּהֶן הַפֵּרוֹת אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה, רוֹמְזוֹת לַעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, שֶׁעִקָּרָהּ תְּפִלַּת הָעֲמִידָה, שֶׁבָּהּ עוֹמֵד אָדָם כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ וְאֵין לוֹ קֶשֶׁר לְמַה שֶׁסְּבִיבוֹ. רְבִיעִית – שֶׁבָּהּ אוֹכְלִים אֶת הַפֵּרוֹת בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה, רוֹמֶזֶת לַיְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, שֶׁאָז מִתְקַשֵּׁר הָאָדָם עִם סְבִיבָתוֹ וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות. חֲמִישִׁית – שֶׁבָּהּ הַפֵּרוֹת הֵם חֵלִין, רוֹמֶזֶת לָעִסּוּק בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת.

רביעי לג וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ
אֹתוֹ: לד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר | הַגָּר
אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לה לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל
בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקֹל וּבַמְּשׂוֹרָה: לו מֹאזְנֵי
צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: לז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־
מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם לג עמ׳ 187)

אֵיפַת צֶדֶק . . יִהְיֶה לָכֶם (יט, לו)

וְכֵן כְּתִיב בְּפָרָשַׁת תֵּצֵא: ״לֹא יִהְיֶה לְךָ . . אֵיפָה וְאֵיפָה״. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ, שֶׁאָסוּר שֶׁיִּהְיוּ לְאָדָם שְׁתֵּי ׳מִדּוֹת׳: בְּצָרְכֵי הַגּוּף - אִם יֵשׁ לוֹ מָנֶה רוֹצֶה מָאתַיִם, אַף בְּצָרְכֵי הַנֶּפֶשׁ - נִתָּן לְהִסְתַּפֵּק בַּמּוּעָט. וְהִנֵּה, כָּל אִסּוּר יֵשׁ דֵּגְמָתוֹ בְּהֶתֵּר, כְּמַאֲמָר ״כָּל דְּאָסַר לָן רַחֲמָנָא שָׁרָא לָן כְּוָותֵיהּ״. וְאַף כָּאן יֶשְׁנוֹ ׳אֵיפָה וְאֵיפָה׳ גַּם בִּקְדֻשָּׁה: יֵשׁ לְהַחְשִׁיב אֶת צָרְכֵי הַנֶּפֶשׁ יוֹתֵר מִצָּרְכֵי הַגּוּף.

חמישי **כ** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב וְאֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִן־הַגֵּר | הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ
מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן: ג וַאֲנִי אֶתֵּן
אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ
כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי
וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי: ד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם
הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ
מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ: ה וְשַׂמְתִּי אֲנִי
אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ
וְאֵת | כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ
מִקֶּרֶב עַמָּם: ו וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת
וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי
בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ:
ז וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יז עמ׳ 322)

וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא (כ, ג) **פְּנַאי שֶׁלִּי, פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ** (רש״י) מַשְׁמַע, שֶׁ״פָּנַי״ הוּא רַק לְשׁוֹן ׳פְּנַאי׳ וְלֹא לְשׁוֹן ׳פָּנִים׳. וְלֹא פֵּרֵשׁ ״רוּגְזִי״ (כְּתַרְגּוּמוֹ), וּכְפֵּירוּשׁוֹ עַל הַפָּסוּק (וישלח לב, כא) ״אֲכַפְּרָה פָנָיו (״אֲבַטֵּל רֻגְזוֹ״) - כִּי שָׁם נֶאֱמַר ״אֲכַפְּרָה״. וּלְהָעִיר מִפֵּרוּשׁוֹ עַל הַפָּסוּק (תהלים לד, יז) ״פְּנֵי ה׳ בְּעוֹשֵׂי רָע״ (״פְּנֵי, פָּנִים שֶׁל זַעַם״). אֲבָל פֵּרוּשׁוֹ לְנַ״ךְ אֵינוֹ בְּדִיּוּק גָּמוּר עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כְּמוֹ פֵּרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה.

שישי ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי
יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם: ט כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־
אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו
בּוֹ: י וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף
אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת:
יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו
גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם: יב וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ
דְּמֵיהֶם בָּם: יג וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר
מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ
דְּמֵיהֶם בָּם: יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה
וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן

וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם: טז וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ: טז וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לִרְבֹּעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם: יז וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ־בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא: יח וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהֹוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם: יט וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֲטָאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ: כא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הוּא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ: כב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 130)

אֶפְשִׁי, וּמָה אֲעֲשֶׂה שֶׁאָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם גָּזַר עָלַי (רש"י כ, כו) כָּתַב הָרַמְבַּ"ם, שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים רַק בְּחֻקִּים (כְּגוֹן חֲזִיר וְכִלְאַיִם), אֲבָל בְּדָבָר שֶׁהוּא רַע גַּם מִצַּד הַשֵּׂכֶל (כְּגוֹן גְּנֵבָה וּרְצִיחָה) יֵשׁ לוֹמַר "אִי אֶפְשִׁי". וּלְפִי זֶה אֶפְשָׁר לְבָאֵר מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל "אִלְמָלֵי לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה, הָיִינוּ לְמֵדִים צְנִיעוּת מֵחָתוּל", דְּלִכְאוֹרָה, 'לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ'? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁיֵּשׁ לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת הַקְּשׁוּרוֹת בִּצְנִיעוּת בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהָאָדָם רוֹצֶה בְּכָךְ מִצַּד עַצְמוֹ, "אִי אֶפְשִׁי".

שביעי כג וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֵץ בָּם: כד וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּהּ לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים: כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא: כו וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי: כז וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא: כו וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי: כז וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: פפפ

ס"ד פסוקים, ונג"ה סימן. מ"י זה"ב סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה

(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לערב ראש חודש שחל בשבת

לקריאה בציבור ולשמו"ת שמואל א פרק כ

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: כא וְהִנֵּה אָשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים | מִמְּךָ וְהֵנָּה קָחֶנּוּ | וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: כב וְאִם־כֹּה אֹמַר

יח) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ אָמַר לְדָוִד. מָחָר חֹדֶשׁ, מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, וְיַזְכִּירוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיֶּחְסַר מִמּוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, שְׁלֹשָׁה יָמִים תִּסְתַּתֵּר וְתֵרֵד מְאֹד בָּעֹמֶק לְהִסְתַּתֵּר שָׁם. בְּיוֹם הַמַّעֲשֶׂה, בְּיוֹם חֹל לְנַמְּרִי, כְּלוֹמַר לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם מַעֲשֵׂה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן שֶׁלֹּא יָמִית אֶת דָּוִד, שֶׁגַּם אָז הִסְתַּתֵּר דָּוִד שָׁם. הָאֶבֶן הָאָזֶל, הָאֶבֶן שֶׁהָיְתָה אוֹת לְהוֹלְכֵי דְרָכִים. "הָאָזֶל", הוֹלְכֵי הַדֶּרֶךְ, כְּמוֹ "אָזוּל" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הָלַךְ. כ) צִדָּה אוֹרֶה, לְצַד הָאֶבֶן אֲהֶיָה מוֹרֶה הַחִצִּים. לְשַׁלַּח לִי לְמַטָּרָה, שֶׁתִּהְיֶה הָאֶבֶן לִי לְמַטָּרָה. כא) קָחֶנּוּ וָבֹאָה, צֵא אַתָּה בְּעַצְמְךָ מִמְּקוֹם מַחֲבוֹאֶךָ וְקָחֶנּוּ וּבוֹא אֵלַי. כב) לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה', לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח, שֶׁהִקִּיצוֹ אוֹמֵר לְךָ

עטרת מרים

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד יֶחְסַר מוֹשָׁבֶךָ מֵאַין יוֹשֵׁב בּוֹ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּכְשֶׁבִּילֶךָ הַסַּכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד, אָז תֵּרֵד מְאֹד בִּמְקוֹם סֵתֶר וְתִתְחַבֵּא הַרְבֵּה, כִּי אָז יְבַקְּשׁוּךָ וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה בַּיּוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן לְבַל הָמִית אֶת דָּוִד וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל כִּי שָׁם אֶמְצָאֲךָ: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה לְצַד הָאֶבֶן הַהוּא אוֹרֶה כְּאִלּוּ אֲנִי מוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה לַחֵץ: כא וְהִנֵּה לְאַחַר זֶה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר וְאַגִּיד לוֹ לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים הַסִּימָן הַזֶּה יִהְיֶה בְּיָדְךָ אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים קְרוֹבִים אֵלַי מִמְּךָ וְהֵנָּה עֲבַרְתָּ מֵהֶם, קָחֶנּוּ קַח הַחֵץ וָבֹאָה בוֹא אֵלַי כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר רָע, חַי־יְהוָה נִשְׁבַּע לוֹ: כב וְאִם־

לָעֹלָם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ
כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ
אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ
עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי
הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לָאֱכוֹל:
כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם |
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם
דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם
הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר
הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת
הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא
בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם:
כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל
דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר
שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר
וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת־
אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ:
ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ
בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־
בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת
עֶרְוַת אִמֶּךָ: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא
תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת

שי למורא

לִבְרֹחַ וּלְהִמָּלֵט. כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ, הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ יַחַד. הִנֵּה ה׳, ה׳ יִהְיֶה עֵד. כה) אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר, בְּרֹאשׁ הַמִּסְבִּים סָמוּךְ לַקִּיר. וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל, סֵדֶר הַיְשִׁיבָה הָיָה, שָׁדִיד הָיָה יוֹשֵׁב סָמוּךְ לַמֶּלֶךְ, וְאַחֲרָיו יְהוֹנָתָן, וְאַחֲרָיו אַבְנֵר. וּבַיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁהַמֶּלֶךְ יָשַׁב בִּמְקוֹמוֹ וִיהוֹנָתָן בִּמְקוֹמוֹ, וְדָוִד לֹא בָא, אִם כֵּן נִשְׁאַר יְהוֹנָתָן יוֹשֵׁב סָמוּךְ לְאָבִיו מִבְּלִי שֶׁהִפְסִיק אָדָם אַחַר בֵּינֵיהֶם, וְאֵין מַדְרֵךְ הַבֵּן לֵישֵׁב בַּהֲסִבָּה אֵצֶל אָבִיו, לָכֵן קָם יְהוֹנָתָן מִמְּקוֹמוֹ לָשֶׁבֶת בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל אַבְנֵר, וְאַבְנֵר יָשַׁב בַּמָּקוֹם שֶׁל יְהוֹנָתָן כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן בְּנוֹ. וּמְקוֹמוֹ שֶׁל דָּוִד נִשְׁאַר פָּנוּי, שֶׁיּוּכַל לָבוֹא אַחַר כָּךְ. וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד, נֶחְסַר הָיָה הַמָּקוֹם מִן הַיּוֹשֵׁב. כו) כִּי לֹא טָהוֹר, וְהֵם הָיוּ נִשְׁמָרִים מֵלֶאֱכֹל יַחַד הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר. אוֹ שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְאָסוּר לִטְמֵאִים. וְגַם יִתְכַּן שֶׁאֵין מַדְרֵךְ הַמּוֹסָר לָבוֹא טָמֵא לְשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ. כז) מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, בְּיוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, דְּהַיְנוּ לְמָחֳרָת. כח) מֵעִמָּדִי, מִמֶּנִּי לָקַח רְשׁוּת בְּלֶכְתּוֹ לְבֵית לָחֶם, וְלֹא הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת. כט) שַׁלְּחֵנִי, תֵּן לִי רְשׁוּת לְלֶכֶת. זֶבַח מִשְׁפָּחָה, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיוּ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ זוֹבְחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים. וְהוּא צִוָּה לִי אָחִי, וְאָחִי הַגָּדוֹל צִוָּה עָלַי לִהְיוֹת שָׁם. ל) בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת, בְּנָהּ שֶׁל מְעֻוָּתֶת הַמּוּסָר, כְּלוֹמַר שֶׁאִמּוֹ לֹא הוֹכִיחָתוּ בְּקַטְנוּתוֹ וְלֹא קִבֵּל מוּסָר כָּרָאוּי. (וְאָמְרוּ רז״ל, שֶׁכְּשֶׁהִטְפּוּ בְּנֵי בִּנְיָמִין מִבְּנוֹת שִׁילֹה שֶׁיָּצְאוּ לָחוּל בַּכְּרָמִים, הָיָה שָׁאוּל בַּיָּשָׁן וְלֹא רָצָה לַחְטֹא, עַד שֶׁבָּאָה הִיא עַצְמָהּ וְהֵעֵזָה פָּנֶיהָ וְרָדְפָה אַחֲרָיו). כִּי בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי, שֶׁהוּא יִמְלֹךְ. לְבָשְׁתְּךָ, כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אֲנָשִׁים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֵנִי שׂוֹנֵא, יֹאמְרוּ שֶׁאֵינְךָ בְּנִי, וְזֶה יִהְיֶה לְבָשְׁתְּךָ. וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ, וּלְבוּשָׁה

עטרת מרים

כֹּה אֹמַר לָעֹלָם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לְהַלָּן מִמְּקוֹם עָמְדְּךָ, אוּ לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח לְךָ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה וְנִצַּלְתָּ בְּהִשְׁגָּחַת ה׳: כג וְאִם תֵּלֵךְ לְךָ, זְכוֹר תְּזְכּוֹר וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ דִּבְרֵי הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה יִהְיֶה הָעֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לָאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ מָקוֹם הַמְיוּחָד לוֹ לְשֶׁבֶת בּוֹ כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב שֶׁאֵצֶל הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב וְהוֹשִׁיב אַבְנֵר מִצַּד אָבִיו כִּי לֹא רָצָה לִהְיוֹת סָמוּךְ לְאָבִיו, שֶׁאִם יִקְצוֹף עָלָיו עַל דְּבַר דָּוִד, שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר לֹא שָׁאַל שָׁאוּל מְאוּמָה מֵדּוּעַ לֹא בָא דָּוִד כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא שֶׁרְאָה קֶרִי בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר כִּי עֲדַיִן לֹא טָבַל לְקֵרְיוֹ: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם אם הָיָה מִקְרֶה, הָיָה לוֹ לָבוֹא הַיּוֹם חִלּוּפוֹ: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי רְשׁוּת לָלֶכֶת עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא תֵּן לִי רְשׁוּת לָלֶכֶת כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה זִבְחֵי שְׁלָמִים לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה לִי אֶלְיָאב אָחִי הַבְּכוֹר לָבוֹא אֶל הַזֶּבַח, וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ כִּי נָתַתִּי לוֹ רְשׁוּת לָלֶכֶת, וְהָלַךְ לוֹ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמְּךָ כִּי יֹאמְרוּ הַשּׁוֹמְעִים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֵנִי שׂוֹנֵא, אם כֵּן אֵינְךָ בְּנִי וְאִמְּךָ זָנְתָה: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ תִּתְקַיֵּם אַתָּה וּמַלְכוּתְךָ וְעַתָּה

עטרת מרים

שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי הוֹאִיל וְאַתָּה נָתַתָּ לוֹ רְשׁוּת לְלֶכֶת כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה אם ה' המליכו: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא גְּמַר דַּעְתּוֹ מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בֶּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד בִּרְאוֹתוֹ כִּי כִלְּתָה אֲלָיו הָרָעָה וְעוֹד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו שֶׁקָּרָאוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד אֲשֶׁר קָבַע לוֹ דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֶץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים

הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בֶּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֶץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבְרוֹ: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן בְּראשׁוֹנָה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרִיתִי בָּאַחֲרוֹנָה הִיא מִמְּךָ וָהֶלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה רוּץ מַהֵר אַחַר הַשַּׁגִּיאָה אַל־תַּעֲמֹד בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹנָה וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים הָרִאשׁוֹנָה וְהַשַּׁגִּיאָה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה מהסיבה הנעשה בירית אלו החצים אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו הַקֶּשֶׁת וְהַחִצִּים אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא הָלַךְ לְבוֹא הָעִירָה וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב מצד הדרומי של אבן האזל וַיִּפֹּל לְאַפָּיו עַל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ | אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ עִם אֶת כִּי הָיְתָה קָשָׁה לָהֶם הַפְּרִידָה רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מיהונתן: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר וְאָמַרְנוּ יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

וְחַרְפָּה שֶׁל אִמְּךָ. לג) כִּי כָלָה הִיא, נִגְמְרָה הַהַחְלָטָה. לד) אֶל דָּוִד, בִּשְׁבִיל דָּוִד. כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו, וְגַם מִשּׁוּם שֶׁאָבִיו הִכְלִים (בַּיִּשׁ) אֶת יְהוֹנָתָן בְּדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה. לה) לְמוֹעֵד דָּוִד, לַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַע לוֹ דָּוִד. לו) יָרָה הַחִצִּי לְהַעֲבְרוֹ, יָרָה הַחֵץ בְּכֹחַ שֶׁיַּעֲבֹר אַחֲרֵי הָאֶבֶן. מא) מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב, מִקַּרְבַת מָקוֹם לְצַד הַדְּרוֹמִי שֶׁל הָאֶבֶן הָאֵזֶל. אֶת רֵעֵהוּ, עִם רֵעֵהוּ. שֶׁהָיְתָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם הַפְּרִידָה. עַד דָּוִד הִגְדִּיל, שֶׁדָּוִד הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן. מב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ, וְתִזְכֹּר שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ וכו'. ה' יִהְיֶה, ה' יִהְיֶה עֵד עַל הַשְּׁבוּעָה.

לְנַעֲרוֹ רֶץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ אַחַר הַחֵץ הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּרָה, וּבְעוֹדוֹ רָץ, וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי הַשֵּׁנִי לְהַעֲבְרוֹ לְהָלְאָה לַמַּטָּרָה וְהוּא הָאֶבֶן הָאֵזֶל: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן בְּראשׁוֹנָה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרִיתִי בָּאַחֲרוֹנָה הִיא מִמְּךָ וָהֶלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה רוּץ מַהֵר אַחַר הַשַּׁגִּיאָה אַל־תַּעֲמֹד בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹנָה וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים הָרִאשׁוֹנָה וְהַשַּׁגִּיאָה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה מהסיבה הנעשה בירית אלו החצים אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו הַקֶּשֶׁת וְהַחִצִּים אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא הָלַךְ לְבוֹא הָעִירָה וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב מצד הדרומי של אבן האזל וַיִּפֹּל לְאַפָּיו עַל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ | אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ עִם אֶת כִּי הָיְתָה קָשָׁה לָהֶם הַפְּרִידָה רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מיהונתן: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר וְאָמַרְנוּ יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

ההפטרה לשמו"ת לקמן עמודים רפב - רפד

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם א׳, שָׁעָה 5 בַּבּוֹקֶר, 20 דַּקּוֹת וְחֵלֶק אֶחָד.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

שי למורא

ג) הֲלִדְרֹשׁ אוֹתִי אַתֶּם בָּאִים, הַאִם בָּאתֶם לִדְרֹשׁ אוֹתִי בִּתְפִלָּה. אִם אִדָּרֵשׁ לָכֶם, אִם אֶהְיֶה נִדְרָשׁ לָכֶם לְקַבֵּל אֶת תְּפִלַּתְכֶם. ד) הֲתִשְׁפֹּט אוֹתָם, הַאִם תִּתְוַכַּח עִמָּהֶם לְהוֹדִיעָם שֶׁהַצַּדִּיק עִם ה׳. (וְכֶפֶל הַלָּשׁוֹן לְחִזּוּק). בֶּן אָדָם, כִּנּוּי לִיחֶזְקֵאל הַנָּבִיא. אֶת תּוֹעֲבוֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם, זֹאת עֲשֵׂה, הוֹדִיעֵם גַּם אֶת תּוֹעֲבוֹת אֲבוֹתֵיהֶם עִם מַה שֶּׁהוֹסִיפוּ הֵם. ה) וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם, כְּמוֹ "נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם".

עטרת מרים

ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ג בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה: ד הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפֹּט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם: ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ג בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה: ד הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפֹּט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם: ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

הפטרה לפרשת קדושים לשמו"ת

ביחזקאל פרק כ

ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ג בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה: ד הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפֹּט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם: ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

עטרת מרים

וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי אֶהְיֶה לְמַנְהִיג וּמַשְׁגִּיחַ עֲלֵיכֶם: ו אָז בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָהֶם שֶׁאֶהְיֶה לָהֶם לְמַנְהִיג וּמַשְׁגִּיחַ, אָז נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי חִפַּשְׁתִּי אוֹתָהּ לָהֶם שֶׁהִיא זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְגַם צְבִי הַמְפוֹאָרָה הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת: ז וָאֹמַר אֲלֵהֶם עַל יְדֵי אַהֲרֹן (שמ-א ב כז רש"י) אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו שֶׁעֵינָיו מְרָאוֹת לוֹ הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ לְלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם, יַעַן אֲשֶׁר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהֵיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי: ח וַיַּמְרוּ־בִי הָרְשָׁעִים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁמֵּתוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה וְלֹא אָבוּ וְלֹא רָצוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר בְּעֶבְרוֹ זֶה חִשַּׁבְתִּי לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם: ט וָאַעַשׂ אֲבָל עָשִׂיתִי לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל יְחֻלַּל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם בְּאֶמְרָם מִבְּלִי יְכוֹלֶת ה' לְהוֹצִיאָם, אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לִישְׂרָאֵל לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: י וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר שֶׁשָּׁם הוֹרָה לָהֶם חוּפֵי ה' וּמִצְוֹתָיו, וְשָׁם רָאוּ הַשְּׁכִינָה וְהַנִּסִּים הַמַּתְמִידִים: יא וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם בַּחַיִּים הַגַּשְׁמִיִּים וְהָרוּחָנִיִּים: יב וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם שֶׁהִנַּחְתִּי לָהֶם יוֹם מְנוּחָתִי לִמְנוּחָה הִיא לְאוֹת בֵּינֵינוּ עַל הַהַשְׁגָּחָה וְהַשְּׂרָאַת הָאֱלֹהוּת עֲלֵיהֶם מִצַּדִּי, לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם שֶׁהֵם מִצַּדָּם צְרִיכִים לְהִתְקַדֵּשׁ מַעֲנְיָנִים הַבְּשָׂרִיִּים אֶל הָרוּחָנִיּוּת וְהַקְּדוּשָׁה: יג וַיַּמְרוּ־בִי בֵּית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ נִסּוּ אוֹתִי בָּעֻגָל וּבְרִפִּידִים מִלְּקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְהוֹתִירוּ מִן הַמָּן וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹתָם: יד וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם: טו וְגַם־אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת: טז יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ: יז וַתָּחֹס עֵינִי עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי

שי למורא

ו) אֲשֶׁר תַּרְתִּי לָהֶם, אֲשֶׁר חִפַּשְׁתִּי אוֹתָהּ לָהֶם. צְבִי הִיא, תִּפְאֶרֶת וְחֶמְדָּה הִיא. ז) וָאֹמַר אֲלֵהֶם, אַהֲרֹן נִבָּא לָהֶם נְבוּאָה זוֹ קֹדֶם שֶׁנִּגְלָה הקב"ה עַל מֹשֶׁה בַּסְּנֶה. שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ, הַשְׁלִיכוּ אֶת הַשֶּׁקֶץ וְהַתֹּעֵב שֶׁעֵינֵיכֶם מְרָאוֹת לָכֶם. כִּי הָעֵינַיִם הֵם סַרְסוּרִים לַעֲבֵרָה. יג) וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד, לְפִי שֶׁבְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה נֶאֱמַר "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן הָעָם לִלְקֹט" (שמות טז,כז), וְשַׁבָּת שֶׁנִּיָּה חִלֵּל מְקַשֵּׁשׁ הָעֵצִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקַשֵּׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (במדבר טו,לב). יד) לְבִלְתִּי הֵחֵל, שֶׁלֹּא יְחֻלַּל. טו) לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם אֶל הָאָרֶץ, זֶה הָיָה בַּעֲבוּר עֲוֹן הַמְּרַגְּלִים. טז) אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם, אַחֲרֵי הָעֲבוֹדוֹת הַזָּרוֹת שֶׁעָבְדוּ בְּמִצְרַיִם.

אוֹתָם כֻּלָּה בַּמִּדְבָּר: יח וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחֻקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־תִּטַּמָּאוּ: יט אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקֹּתַי לֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם: כ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

עטרת מרים

אוֹתָם כֻּלָּה בַּמִּדְבָּר כִּי הִשְׁאַרְתִּי בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם לְהַבִּיאָם אֶל הָאָרֶץ: יח וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר הַבָּנִים שֶׁל הַדּוֹר שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, בְּחֻקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁבָּרוּ מִלִּבָּם אֲשֶׁר לֹא צִוָּה ה׳ אַל־תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־תִּטַּמָּאוּ: יט אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֵן שִׁמְעוּ אֵלַי בְּחֻקֹּתַי לֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם: כ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כא א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו: ב כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו: ג וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא: ד לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחָלוֹ: ה כתיב לא־יִקְרְחֶה קרי לֹא־יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבְבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת: ו קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ: (לוי) ז אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו: ח וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם: ט וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: ס

י וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם: יא וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא: יב וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה: (ישראל) יג וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח: יד אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה: טו וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ: ס

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום העשירי לעומר עמ׳ א

1 עֵינַיִם", אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מְלַמֵּד שֶׁהָלְכָה תָּמָר וְיָשְׁבָה לָהּ
2 בְּפִתְחוֹ - בפתח ביתו, שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שהוא מָקוֹם שֶׁכָּל
3 הָעֵינַיִם צוֹפוֹת לִרְאוֹתוֹ מרוב חיבה. רַבִּי חָנִין אָמַר בשם רַבִּי, אין
4 צורך לדרוש כך, אלא מתפרש כפשוטו, מָקוֹם הוּא שֶׁשָּׁמוּ עֵינַיִם,
5 וישבה תמר בפתחו של אותו מקום, וְכֵן הוּא אוֹמֵר - מצינו שהיה
6 מקום בשם זה, שנאמר "תַּפּוּחַ וְהָעִינָם". רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי
7 אָמַר – דורש את הפסוק באופן שונה, "פתח עיניים" היינו שֶׁנָּתְנָה
8 תמר עֵינַיִם - פתחי היתר, לְדִבְרֵיהָ, כְּשֶׁהִבְעָה יהודה, ואמרה לו
9 שאין חשש עבירה במה שיבוא עליה. ומבאר, שכאשר אָמַר לָהּ
10 יהודה, שֶׁמָּא נָכְרִית אַתְּ, אָמְרָה לֵיהּ תמר גִּיּוֹרֶת אֲנִי - איני עובדת
11 עבודה זרה, ואף מקיימת שבע מצות בני נח. אמר לה יהודה, שֶׁמָּא
12 אֵשֶׁת אִישׁ אַתְּ ואת אסורה עלי, אָמְרָה לֵיהּ פְּנוּיָה אֲנִי, ואם כן אני
13 מותרת לך. אמר לה יהודה, שֶׁמָּא קִיבֵּל כָּךְ – עבורך, אָבִיךְ קִידּוּשִׁין
14 מאדם מסויים ואת מקודשת לו, אָמְרָה לֵיהּ יְתוֹמָה אֲנִי – אבי מת
15 בהיותי קטנה, והשיאוני אחיי ואמי, ואין להם זכות להשיאני, ולכן
16 נישואיי לער ואונן לא היו נישואין גמורים ואיני אסורה עליך כדין
17 כלה לחמיה. אמר לה יהודה, שֶׁמָּא טְמֵאָה אַתְּ - שמא נדה את,
18 אָמְרָה לֵיהּ טְהוֹרָה אֲנִי.
19 מאחר שהביאה הגמרא לעיל שישבה תמר במקום בו היה אברהם
20 מכניס אורחים, מביאה דרשות אודות הכנסת האורחים של אברהם.
21 "וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע", אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה אברהם
22 פַּרְדֵּס וְנָטַע בּוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים – מיני פירות מתוקים, כדי שיהנו
23 מהם העוברים ושבים. נחלקו רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, חַד אָמַר
24 שאשל הוא פַּרְדֵּס, וְחַד אָמַר שהוא פּוּנְדָּק – אכסניה, וכוונת הפסוק
25 לומר שבנה שם אברהם פונדק להכניס אורחים שילונו בו. שואלת
26 הגמרא, כְּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר שאשל הוא פַּרְדֵּס, הַיְינוּ דִּכְתִיב -
27 מובן מה שכתוב בפסוק "וַיִּטַּע", שבאילנות שייכת נטיעה, אֶלָּא
28 לְמַאן דְּאָמַר פּוּנְדָּק, מַאי "וַיִּטַּע". מתרצת הגמרא, מצינו לשון
29 נטיעה באוהלים, כִּדְכְתִיב "וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ וְגוֹ'".
30 נאמר בהמשך הפסוק, "וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה׳ אֵל עוֹלָם", אָמַר רֵישׁ
31 לָקִישׁ, אַל תִּיקְרֵי "וַיִּקְרָא", שאברהם עצמו קרא בשם ה׳,

פרק א׳ משנה ב

שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁאֲרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים:

נקודות משיחות קודש

מפרשי המשנה[1] האריכו בתוכן החלוקה למספר שלשה דוקא. והביאור בזה על פי תורת החסידות הוא כך:

״העולם״ שבמשנתינו אינו דוקא עולם הזה הגשמי, אלא הוא כולל גם את העולמות הרוחניים: בריאה, יצירה, עשיה. המרומזים בפסוק[2] ״כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו״. את התוכן של שלושת העולמות, ביאר הרמב״ן בתחילת פירושו על התורה: ״בריאה״ פירושה ״הוצאת היש מאין.. והוא החומר הראשון, הנקרא היולי״, ״יצירה״ הוא מה ש״ממנו המציא הכל והלביש הצורות״ ו״עשיה״ הוא מה ש״תיקן אותם״.

והנה, מכיון ש״אסתכל באורייתא וברא עלמא״[3], מובן, ששלוש הדרגות הללו קיימות בתורה, וממנה הן השתלשלו בעולם. שלושת ענינים אלו בתורה, הם תורה, עבודה וגמילות חסדים. ״עבודה״ רומזת למחשבת האדם, שהרי בקרבנות נפסל הקרבן אפילו במחשבה בלבד, ו״תורה״ עיקר המצוה היא בדיבור, שהרי על הרהור בד״ת אין מברכים ברכות התורה, וגמ״ח עיקרה במעשה.

ושלשת ענינים אלו מחשבה דיבור ומעשה, הם כנגד שלשת העולמות: בריאה, יצירה ועשיה. ש״מחשבה״ הוא על־דרך בריאה יש מאין, כי אותיות המחשבה לא היו במציאות נרגשת לפני ירידתם לכח המחשבה, ולכן מחשבה הוא כנגד עולם הבריאה. ואילו ״דיבור״ הוא שהאותיות שהיו כבר מקודם במחשבה, קיבלו עכשיו צורה בצאתם בה׳ מוצאות הפה, לכן דיבור הוא כנגד עולם היצירה. ו״מעשה״ הוא כנגד עולם העשיה. ואם כן משלושת בחינות אלו שבתורה (מחדומ״ע), השתלשלו שלושת העולמות. ומכיון שהכל תלוי בעבודת האדם. לכן צריך לעסוק בשלושת העמודים של תורה עבודה וגמ״ח, כדי לקיים את שלושת העולמות בריאה יצירה עשיה.

(ממאמר ד״ה כי תשא תשכ״ב)

רבינו הזקן מבאר[4] ששלושת העמודים, הם כנגד שלושת האבות:

״גמילות־חסדים״ כנגד אברהם אבינו שהיה גומל־חסדים, כדכתיב[5], ״ויטע אשל בבאר שבע״, ופירשו רז״ל[6] ש״אשל״ ראשי תיבות אכילה, שתיה, לינה, שסיפק לעוברי אורח (ובלשון האורחות־צדיקים[7], שאברהם ״היה נדיב בנפשו, בגופו ובממונו״).

״עבודה״ - עבודת התפילה, שהיא עבודת הקרבנות, ״תפילות כנגד תמידין תיקנום״[8], כנגד יצחק אבינו שהיה ״עולה תמימה״.

״תורה״ כנגד יעקב אבינו שענינו תורה, כמו שנאמר[9], ״ויקם עדות ביעקב, ותורה שם בישראל״.

אלא שלכאורה לפי זה צריכה היתה המשנה למנות את שלושת הדברים שעליהם העולם עומד, בסדר הפוך - גמילות־חסדים, עבודה ורק לבסוף תורה (כפי סדר האבות)?!

ויש להוסיף ולחזק את השאלה: גם סדר עבודתו הפרטי של כל יהודי, בכל יום ויום, כולל את שלושת העמודים האלה, וגם שם הסדר הוא הפוך מהמפורט במשנה - תחילה גמילות־חסדים, שהרי לפני התפילה יש לתת צדקה לעני (כמאמר רז״ל[10] ״רבי אליעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי״), לאחר מכן התפילה עצמה (״עבודה״) ורק אחר־כך בא שלב התורה (כמאמר רז״ל[11], ״מבית־הכנסת לבית־המדרש״) ?!

ויש לומר שסדר ה״דברים״ במשנתנו נובע מכך שמדובר על פעולתם בעולם - ״העולם עומד״. לכן מונה המשנה תחילה את עמוד התורה משום שבו מודגש עיקר הפעולה בעולם: התורה למרות היותה ״בלי גבול״[12] בעצם, עם כל זה היא נקלטת ומתלבשת בשכל האדם. לא זו בלבד, אלא שבכוחה של התורה אף לשנות בפועל את המציאות בעולם, כדרשת רז״ל על הפסוק ״לא־ל גומר עלי״[13]. זו הסיבה שמשנתנו מתחילה בעמוד התורה.

(ספר־השיחות תש״נ, כרך ב, עמ׳ 653)

1) עיין דרך חיים למהר״ל. 2) ישעיה מג, ז. 3) זוהר חלק ב קסא, א. 4) לקוטי־תורה מטות דף פג, טור ד. 5) וירא כא, לג. 6) מדרש תהלים לז. 7) שער יז. 8) ברכות כו, ב. 9) תהלים עה, ב. 10) בבא־בתרא י, א. 11) ראה ברכות סד, א. 12) ״ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים״ (איוב יא, ט). 13) תלמוד־ירושלמי כתובות פ״א ה״ב.

צריכים לדעת שהקיום של ״רוב גופי תורה״ של אותם יהודים הנמצאים במקום שאליו נשלח, תלוי בשליחות שלו!

משיחת שבת פרשת קדושים ה׳תשכ״ה

לוח זמנים לשבוע פרשת קדושים באה"ק (אחרי בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:03	05:57	08:43	08:39	09:19	09:16	10:27	10:25	13:12	13:11	19:15	19:19	19:42	19:47	18:59	19:58
חיפה (ק)	06:00	05:54	08:40	08:36	09:17	09:14	10:26	10:23	13:11	13:11	19:20	19:24	19:44	19:49	18:50	20:00
ירושלים (ק)	06:01	05:55	08:41	08:37	09:17	09:14	10:25	10:23	13:10	13:10	19:19	19:23	19:41	19:46	18:43	19:57
תל אביב (ק)	06:02	05:56	08:42	08:38	09:19	09:15	10:27	10:24	13:12	13:12	19:16	19:21	19:44	19:48	18:58	19:59
אוסטריה, וינה (ק)	05:48	05:38	08:27	08:19	09:19	09:13	10:32	10:27	13:28	13:28	19:58	20:07	20:34	20:44	19:47	20:59
אוסטרליה, מלבורן (ח)	06:54	07:00	08:57	08:59	09:34	09:37	10:30	10:31	12:48	12:47	17:43	17:36	18:10	18:04	17:18	18:15
אוקראינה, אודסה (ק)	05:55	05:45	08:34	08:27	09:23	09:18	10:35	10:31	13:30	13:30	19:57	20:05	20:32	20:40	19:45	20:55
אוקראינה, דונייצק (ק)	05:23	05:13	08:02	07:54	08:53	08:48	10:06	10:02	13:02	13:02	19:32	19:40	20:08	20:17	19:21	20:33
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	05:33	05:23	08:12	08:04	09:04	08:58	10:17	10:13	13:13	13:13	19:44	19:53	20:20	20:30	19:33	20:45
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:54	05:43	08:32	08:23	09:27	09:21	10:41	10:36	13:39	13:39	20:14	20:23	20:52	21:02	20:03	21:19
אוקראינה, קייב (ק)	05:46	05:35	08:24	08:15	09:20	09:13	10:33	10:29	13:32	13:32	20:07	20:16	20:45	20:56	19:57	21:12
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:53	05:48	08:32	08:28	09:05	09:02	10:12	10:09	12:53	12:52	18:49	18:51	19:14	19:17	18:31	19:27
איטליה, מילאנו (ק)	06:23	06:13	09:03	08:56	09:50	09:45	11:02	10:58	13:56	13:56	20:23	20:31	20:55	21:03	20:09	21:18
אקוואדור, קיטו (ח)	06:09	06:08	08:39	08:38	09:09	09:08	10:11	10:10	12:42	12:41	18:15	18:14	18:38	18:37	17:57	18:46
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:24	07:29	09:30	09:32	10:06	10:08	11:02	11:03	13:22	13:21	18:20	18:14	18:47	18:40	17:56	18:51
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	08:25	08:31	10:23	10:25	11:02	11:05	11:57	11:59	14:13	14:12	19:01	18:53	19:31	19:24	18:36	19:35
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:17	06:09	08:57	08:52	09:39	09:34	10:49	10:46	13:39	13:38	19:53	19:59	20:23	20:30	19:40	20:42
ארה"ב, ברוקלין (ק)	06:04	05:56	08:44	08:39	09:27	09:23	10:37	10:34	13:28	13:28	19:45	19:51	20:16	20:22	19:32	20:35
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	06:04	05:56	08:45	08:39	09:27	09:23	10:38	10:35	13:29	13:28	19:45	19:51	20:16	20:23	19:32	20:36
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:37	06:29	09:18	09:12	10:02	09:57	11:13	11:09	14:05	14:04	20:24	20:31	20:56	21:03	20:12	21:17
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:45	06:40	09:25	09:21	10:00	09:57	11:08	11:06	13:52	13:52	19:55	19:59	20:21	20:25	19:39	20:36
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:10	06:04	08:51	08:46	09:28	09:25	10:37	10:34	13:23	13:23	19:30	19:35	19:58	20:03	19:16	20:15
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:50	06:45	09:29	09:25	10:02	10:00	11:09	11:07	13:51	13:51	19:49	19:52	20:14	20:17	19:33	20:28
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:59	05:50	08:39	08:33	09:22	09:18	10:33	10:30	13:24	13:24	19:42	19:48	20:13	20:20	19:29	20:33
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:28	06:20	09:09	09:03	09:51	09:47	11:02	10:58	13:52	13:52	20:08	20:15	20:39	20:46	19:56	20:59
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:56	05:48	08:37	08:31	09:21	09:16	10:31	10:28	13:23	13:23	19:42	19:48	20:13	20:21	19:29	20:34
בוליביה, לה-פס (ח)	06:43	06:44	09:04	09:04	09:35	09:35	10:35	10:34	13:01	13:00	18:18	18:15	18:42	18:39	17:58	18:48
בלגיה, אנטוורפן (ק)	06:29	06:17	09:06	08:57	10:03	09:57	11:17	11:12	14:16	14:16	20:53	21:03	21:32	21:43	20:43	22:00
בלגיה, בריסל (ק)	06:30	06:18	09:07	08:58	10:04	09:57	11:17	11:13	14:17	14:17	20:52	21:02	21:31	21:42	20:43	21:59
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:24	06:27	08:41	08:41	09:12	09:13	10:11	10:11	12:35	12:34	17:50	17:45	18:10	18:06	17:23	18:15
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:11	06:14	08:29	08:29	09:00	09:01	09:59	09:59	12:23	12:22	17:34	17:30	17:59	17:54	17:12	18:04
בריטניה, לונדון (ק)	05:46	05:34	08:23	08:13	09:21	09:14	10:35	10:30	13:35	13:35	20:14	20:24	20:52	21:03	20:05	21:20
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:49	05:37	08:24	08:13	09:26	09:20	10:42	10:37	13:44	13:44	20:26	20:37	21:08	21:20	20:20	21:39
גרמניה, ברלין (ק)	05:50	05:37	08:26	08:15	09:25	09:19	10:40	10:35	13:41	13:41	20:22	20:33	21:02	21:13	20:11	21:31
גרמניה, פרנקפורט (ק)	06:15	06:03	08:53	08:44	09:47	09:41	11:01	10:57	13:59	13:59	20:33	20:43	21:12	21:22	20:23	21:38
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:28	06:31	08:42	08:43	09:14	09:15	10:13	10:13	12:35	12:34	17:50	17:45	18:08	18:04	17:21	18:13
הודו, מומבאי (ח)	06:15	06:11	08:52	08:50	09:24	09:22	10:30	10:28	13:08	13:08	18:59	19:00	19:23	19:25	18:42	19:35
הודו, פונה (ח)	06:12	06:08	08:49	08:46	09:20	09:18	10:26	10:24	13:05	13:04	18:54	18:56	19:18	19:20	18:38	19:30
הונגריה, בודפשט (ק)	05:39	05:29	08:18	08:11	09:09	09:03	10:21	10:17	13:17	13:17	19:46	19:54	20:21	20:31	19:35	20:46
טורקיה, איסטנבול (ח)	05:08	05:00	07:49	07:43	08:32	08:27	09:42	09:39	12:33	12:32	18:49	18:56	19:21	19:28	18:37	19:41
יוון, אתונה (ק)	06:38	06:30	09:18	09:13	09:59	09:55	11:08	11:05	13:57	13:57	20:09	20:15	20:39	20:45	19:56	20:57

לוח זמנים לשבוע פרשת קדושים באה"ק (אחרי בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	06:01	05:51	08:40	08:33	09:30	09:25	10:43	10:39	13:38	13:38	20:05	20:14	20:41	20:50	19:54	21:05
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:12	06:08	08:49	08:46	09:21	09:18	10:27	10:25	13:06	13:05	18:56	18:58	19:21	19:23	18:40	19:33
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	07:16	07:23	09:08	09:11	09:50	09:53	10:44	10:45	12:58	12:57	17:39	17:29	18:11	18:02	17:13	18:15
נפאל, קטמנדו (ח)	05:31	05:25	08:10	08:06	08:44	08:41	09:52	09:49	12:34	12:34	18:33	18:37	18:59	19:03	18:18	19:14
סין, בייג'ין (ח)	05:24	05:16	08:05	07:59	08:47	08:42	09:57	09:53	12:46	12:46	19:01	19:07	19:32	19:39	18:46	19:51
סינגפור, סינגפור (ח)	06:58	06:57	09:29	09:28	09:59	09:57	11:01	11:00	13:33	13:32	19:07	19:07	19:30	19:29	18:49	19:38
פולין, ורשא (ק)	05:20	05:08	07:56	07:46	08:55	08:49	10:10	10:05	13:10	13:10	19:50	20:00	20:30	20:42	19:40	20:59
פרו, לימה (ח)	06:14	06:15	08:39	08:38	09:08	09:08	10:09	10:09	12:36	12:35	17:58	17:56	18:21	18:19	17:38	18:28
צרפת, ליאון (ק)	06:40	06:30	09:19	09:12	10:07	10:02	11:19	11:16	14:14	14:14	20:39	20:47	21:13	21:22	20:27	21:36
צרפת, פריז (ק)	06:43	06:32	09:21	09:13	10:14	10:08	11:27	11:23	14:24	14:24	20:57	21:06	21:33	21:42	20:45	21:58
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:47	05:45	08:19	08:18	08:49	08:47	09:52	09:51	12:25	12:24	18:02	18:02	18:25	18:25	17:44	18:34
קנדה, טורונטו (ק)	06:20	06:11	09:00	08:54	09:46	09:41	10:57	10:54	13:50	13:50	20:15	20:22	20:45	20:53	20:00	21:06
קנדה, מונטריאול (ק)	05:53	05:44	08:33	08:26	09:21	09:16	10:33	10:29	13:27	13:27	19:53	20:01	20:26	20:35	19:41	20:49
קפריסין, לרנקה (ק)	06:03	05:56	08:43	08:39	09:21	09:18	10:30	10:27	13:17	13:17	19:25	19:30	19:53	19:59	19:11	20:10
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	05:33	05:19	08:06	07:53	09:12	09:05	10:28	10:22	13:31	13:31	20:17	20:29	21:01	21:14	20:09	21:34
רוסיה, מוסקבה (ח)	05:03	04:49	07:34	07:21	08:44	08:36	10:00	09:55	13:05	13:05	19:57	20:09	20:39	20:53	19:46	21:13
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	05:17	05:07	07:56	07:49	08:46	08:41	09:59	09:55	12:54	12:54	19:22	19:31	19:58	20:07	19:11	20:22
שוויץ, ציריך (ק)	06:21	06:11	09:01	08:53	09:51	09:45	11:03	10:59	13:59	13:59	20:32	20:40	21:03	21:12	20:16	21:27
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:00	05:57	08:36	08:34	09:06	09:04	10:11	10:09	12:48	12:47	18:33	18:34	18:56	18:57	18:16	19:07

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

Dvar Malchus
Issue # 00832
24/04/2022

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים